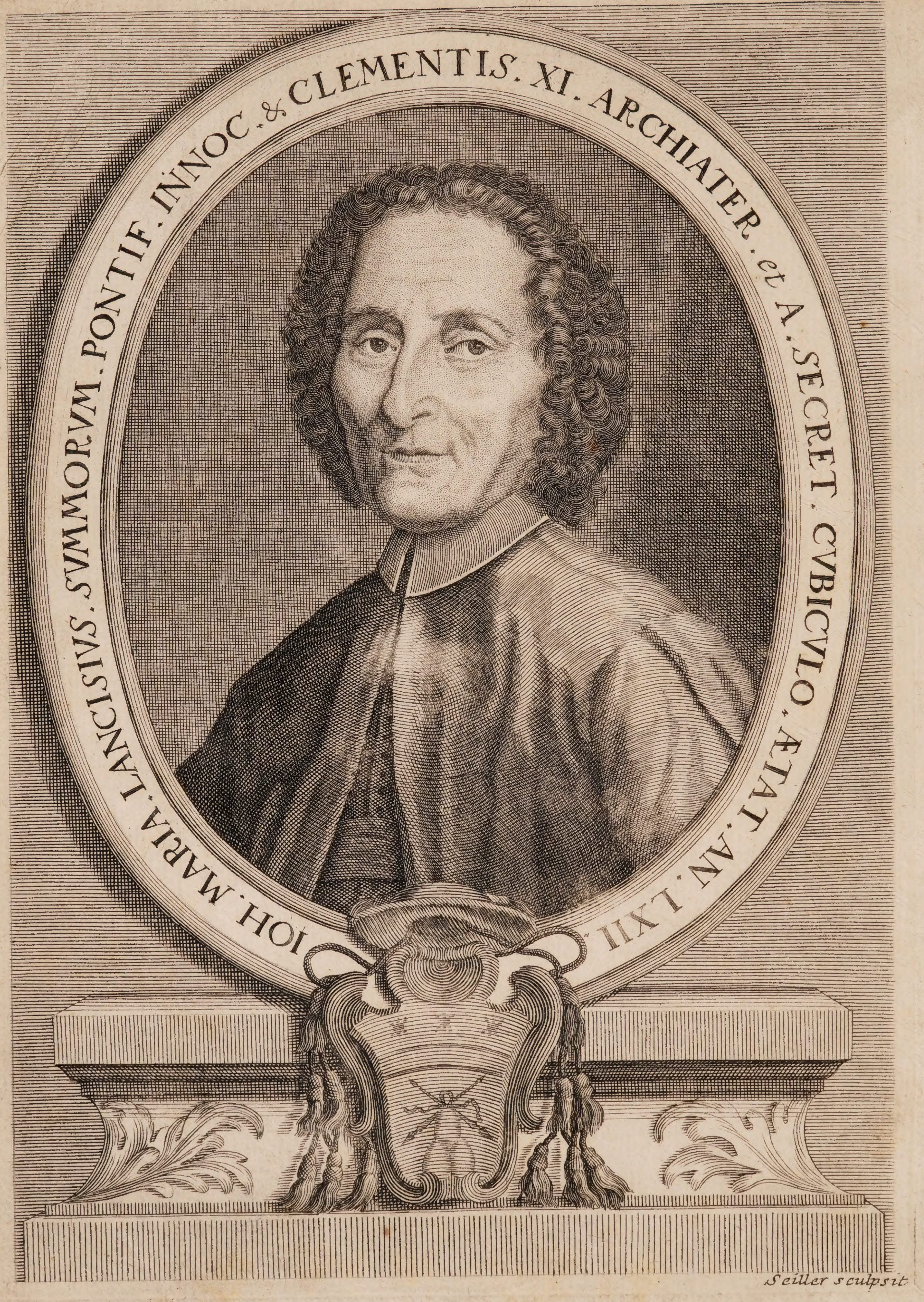
A. XXX. Lancisii
32108/B
2 vols in 1
O 4: 200 *
a 1369

1655+1920

GOSUINUS JANUS LONCQ CORN. JAN. FILIUS, MEDICINAE PROFESSOR ULTRAIECTINUS *

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30497759

IOH. MARIA. LANCISIVS. SVMMORVM. PONTIF. INNOC. & CLEMENTIS. XI. ARCHIATER. et A. SECRET. CVBICVLO. ÆTAT. AN. LXII.
Seiller sculpsit.

JO. MARIÆ
LANCISII
ARCHIATRI PONTIFICII,
OPERA OMNIA,
IN DUOS TOMOS DISTRIBUTA.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

JO. MARIÆ
LANCISII

Archiatri Pontificii, & Intimi Cubicularii

OPERA

Quæ hactenùs prodierunt omnia;

DISSERTATIONIBUS NONNULLIS
adhuc dum ineditis locupletata, & ab ipſo AUCTORE,
recognita atque emendata.

Collegit, ac in ordinem digeſſit

PETRUS ASSALTUS

In Romano Archilyceo Botanices Profeſſor.

TOMUS PRIMUS.

BIBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT TE UTRECHT

GENEVÆ,
Sumptibus PHILIBERTI PERACHON.

M. DCC. XVIII.
Cum Privilegio SACRÆ CÆSAREÆ MAIESTATIS.

INDEX OPERUM,

Quæ in primô Volumine continentur.

DE Subitaneis Mortibus Libri duo.
Diſſertatio de Nativis, deque Adventitiis Romani Cœli Qualitatibus, cui accedit Hiſtoria Epidemiæ Rheumaticæ, quæ per hyemem anni 1709. vagata eſt.
De Noxiis Paludum Effluviis Libri duo.

INDEX OPERUM,

Quæ ſecundum Volumen complectitur.

DIſſertatio Hiſtorica de Bovilla Peſte, ex Campaniæ finibus anno 1713. Latio importata, cui accedit Conſilium de Equorum Epidemia, quæ Romæ graſſata eſt anno 1712.

DISSERTATIONES VARIÆ.

I. De Recta Studiorum Medicorum ratione inſtituenda.
II. Humani Corporis Anatomica Synopſis.
III. De humorum ſecretionibus in genere, ac præcipuè de bilis in hepate ſeparatione.
IV. An acidum ex ſanguine extrahi queat.
V. De triplici Inteſtinorum Polypo.
VI. De Phyſiognomia.
VII. De Sede Cogitantis animæ.
VIII. De Ortu, Vegetatione, ac textura fungorum.
IX. De Plinianæ Villæ Ruderibus.
X. Forma, ac Methodus deſcribendæ morborum hiſtoriæ.

JO. MARIÆ LANCISII

Intimi Cubicularii, & Archiatri Pontificii,

DE SUBITANEIS MORTIBUS

LIBRI DUO.

GENEVÆ,

Sumptibus CRAMER & PERACHON.

M. DCC. XVIII.

Attendite vobis, ne fortè graventur corda veſtra in crapulâ, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & ſuperveniat in vos repentina illa dies.

Lucæ 21, 34.

CLEMENTI XI.

PONT. OPT. MAX.

JO. MARIA LANCISIUS FELICITATEM.

MAjus, ac juſtius obſequii genus, quàm ſimplicem libri nuncupationem, ſiſto ad SANCTITATIS TUÆ PEDES B. P., *dum hos qualeſcunque labores meos, in publicam inco-*

lumitatem Tuo Juſſu, quâ decet veneratione, ſuſceptos, Tibi nunc humiliter offero. Hoc enim, quantumvis tenuiſſimo munere, non ſolùm gratum animum erga Beneficentiſs. Principem; ſed promptam etiam, ac ſollicitam erga Suprema Tua Mandata voluntatem profiteor, & obedientiam. Siquidem, hoc ineunte anno, quo repentinarum mortium ſtrages in Urbe multis jam menſibus graſſabatur, nihil, poſt Divinam imploratam Opem, habuiſti prius, quàm, detectis cauſis, ipſas morborum radices evellere. Hinc, ut ſollicitudine, curâque meâ Vigilantiſſimæ Providentiæ Tuæ, Principibus aliis ad Populorum ſalutem imitandæ, reſponderem; ſuſpenſò tantiſper ſtudio, Tibi jam debito, Tibique à me plures annos elucubrato, de Motu Cordis, & Aneuryſmatibus; me totum ad iſta converti. Ode 10. & 11. *Quare Pindari ductu, qui, cùm promiſſum Ageſidamo hymnum diſtuliſſet, adjecit alium breviorem, ut ſorti perſolvendæ uſuram adjungeret; nos, haſce inter moras, præſentes libros, tanquam fœnus*

nus majoris operis, Tibi dependimus; hoc certè Pindaro diligentiores, quòd ſortem fœnore præcurramus. Utinam hæc, Pontifex Sanctissime, *id unicè aſſequantur, ut Tuo, univerſos apud homines admirabili, Judicio comprobentur: quo ſanè Judicio, inſigniumque Operum, à Te jam abſolutorum, luce, & exemplis in ſpem erigimur, ut Religionem quoque ad extrema terrarum propagatam, reliquas ſacras Ædes, ac vetera Urbis Monumenta reſtituta, novaque in priſcorum æmulationem Cæſarum ſublimiùs evecta publicè gratulemur; & magnifica inter hæc, naturalibus etiam ſcientiis latiorem viam per tuta, ac ſolida experimenta patefactam proſpiciamus: ne quid ſub Tanto Principe ipſa Roma vel Atticæ Academiæ, vel Exterorum noſtræ ætatis inventis habeat invidendum; quorum profectò Conſiliorum magnitudinem nemo cogitatione rectiùs metiatur, quàm nos, qui,* Sanctitati Tuæ *propiùs adſtantes, famam de Juſtitiâ, de Celſitudine Animi Tui, cum admirabili*

 Mode-

Moderatione conjunctâ, deque cæteris Virtutibus univerſis latiſſimè diffuſam, veritate ipsâ longè minorem animadvertimus; atque Tuis in Actibus cunctis ea, quæ rarò in eundem conveniunt, unà concurrere, admiramur, ſummam nempe Doctrinam cum incredibili Humanitate, Gravitatemque veteris diſciplinæ, quam crebris jejuniis, & auſterâ pietatis exercitatione profiteris, mirâ cum ſermonis, Morumque ſvavitate conſpirantem; ut qui tam ſublimi faſtigio Poteſtatis, ac Meritorum, præclariſque Operibus antecellis, tamen aliis Te fœdere charitatis, ac ſenſu Chriſtianæ humilitatis exæques. Ita Deus Te diù ſoſpitem ad Eccleſiæ, & Populorum felicitatem ſervet, ac Cœptis Tuis, votiſque noſtris benignus adſpiret.

Ex Quirinali Tuo Kal. Nov. MDCCVI.

TYPOGRAPHI LECTORI.

CUm Illuſtriſſimi Lanciſii Opera ſeparatim toties excuſa undequaque à nobis efflagitarentur; nihil Rei Medicæ non modò, ſed literis univerſis accommodatius, atque utilius nos facturos arbitrati ſumus, quàm ſi eadem in unum corpus collecta rurſus edenda ſuſciperemus. Cumque in eam curam enixè incubuiſſemus, peropportunè nobis ipſa fortuna adſpiraſſe viſa eſt: Nam Clariſſ. Mangetus de Re Literaria augenda perpetuò cogitans, eodem argumento adductus, proprioque ſtudio collato, noſtros conatus adjuvit. Siquidem datis ad Doctiſſimum D. Petrum Aſſaltum, celeberrimum Romanæ Urbis Botanicum, Literis, ab eodem contendit, ut memorata opera, non modo quæ hactenus prodierunt, ſed etiam nonnulla alia inedita ab Illuſtriſſimo Auctore aucta, atque emendata impetraret. Ea igitur à prædicto Aſſalto collecta, atque in ordinem digeſta è noſtris typis exeunt, quorum præſtantia, ac celebritas à præfandi munere nos liberaret, ſi pretium merci tantummodo accerſendum foret: quid enim ad publica eruditorum præconia noſtro teſtimonio poſſit accedere: Verùm ſunt nonnulla, de quibus B. L. admonere operæ pretium exiſtimamus, quæ non laudandi, ſed docendi potius gratiâ breviter attingemus.

Lanciſianorum operum celebritas.

Cùm enim Vir eximius tam variam, ac multiplicem rerum cognitionem ſuis operibus complexus ſit, ut admirationis anſam, iis, qui ipſum minimè norint, ſit præbiturus, qui potuerint tot ac tanta ab homine maximis continuiſque occupationibus detento præſtari; pauca etiam de ipſius indole,

Eorundem multiplex eruditio.

dole,

dole, ingenio, vitæque inſtituto dicenda eſſe exiſtimamus: Nihil ſiquidem gratius abſentibus, ac poſteris fieri poſſe credimus, quàm clarorum Virorum exempla Literarum monumentis conſignare.

Præfationis ordo.

Hinc binas faciemus hujus Præfationis partes. In priori Auctoris ipſius imaginem primis quaſi Lineamentis adumbratam ob Lectorum oculos ponemus. Ejus enim rei notitiam à pleriſque Romæ degentibus diligenter, atque exactè colligere ſtuduimus. Altera ipſius opera in ſynopſim contracta exhibebit.

Auctoris prærogativæ.

Hæc itaque ad Auctorem noſtrum ornandum confluxere; magnum ingenium; vaſta memoria; ſumma induſtria; incredibilis in bonas Artes amor, ac propenſio. Nam uſque ab ineunte ætate non modò nihil otio, nihil ludicris puerorum oblectamentis dedit; verùm etiam antelucanis horis, quieti neceſſariæ detractis, omnem operam, ac tempus in ſtudia Literarum conferebat.

Puerilia ſtudia, ac induſtria.

Hinc celerrimè humaniorum diſciplinarum curriculum emenſus, cùm ad Medicinam perdiſcendam animum applicuiſſet, ejuſque Artis faſtigium propoſitum haberet, omnibus ad eam neceſſariis diſciplinis inſtructus regiam, expeditamque viam ingreſſus eſt. Siquidem ad Matheſeos peritiam Phyſicæ, (quæ experimentis innititur) Chymiæ, omniſque hiſtoriæ naturalis exquiſitam cognitionem adjunxit, præſertim verò Anatomes, quam præ cæteris mirum in modum excoluit, ac poſtea per XIII. annos in Archilyceo Romano frequentiſſimo Doctorum Virorum exterorum, atque indigenarum conventu, ſummiſque omnium plauſibus, ac maximè celeberrimorum Malpighii, & Tozzii, qui dicendi copiam, ac doctrinam ipſius ſingularem vehementer admirati ſunt, profeſſus eſt, ſuiſque operibus, ac præcipuè notis in Euſtachianas Tabulas auxit, & illuſtravit.

Quibus inſtructus ad Medicinam acceſſerit.

Anatomes in Archigymnaſio Romano Profeſſor.

Iis initiis Medicinæ ſtudia auſpicatus, alacriter in eam incubuit, in qua brevi eò progreſſus eſt, ut ſtatim ac Romæ profiteri incœpiſſet, maximæ omnibus admirationi eſſet, magnumque nomen in medicis haberet. Præterquam quod enim incredibilem ſagacitatem in morborum cauſis venandis, prudentiam in eventibus prænoſcendis, ac in adhibendis

Ejus eloquentia, ac doctrina in rebus Medicis.

bendis

bendis remediis felicitatem præſeferebat, eximiâ ſermonis vi & elegantiâ, tam dilucidè de rebus Medicis diſſerebat, ut etiam Medicinæ ignaros miro quodam artificio ex notionibus apertiſſimis, & vulgatis, in obſcuriſſimis facillimè inſtrueret, atque ad ipſa interiora penetralia deduceret. Cum autem plerunque uſuveniat, ut qui dicendi facundia, ac verborum ornatu excellunt; ii minus ſubtiliter, atque enucleatè difficultatum nodos expediant, ipſe tam acutè ac medullitùs morborum naturam excutiebat, ut non minùs imperitos, quàm Profeſſores Doctiſſimos etiam doceret.

His itaque de cauſis, cùm in omnium ore verſaretur à Magnatibus, ac Principibus penè omnibus, quaſi totius oraculum Civitatis expetebatur, ac demùm ab Innocentio XI. tricenario paulò major, raro ſanè exemplo, ad Pontificiam ſanitatem tuendam accerſitus fuit. *Eligitur Innocentii XI. Archiater.*

Verùm poſt hujus Pontificis obitum cum honeſto, civilique otio placatam, ac tranquillam vitam honorificè traducere ei liceret; quòd Canonici dignitate, qua ab eodem Pontifice fuerat ornatus, ab humanarum rerum procuratione, ad divinum cultum revocabatur; rursùs ad Medicinam faciendam, quaſi in propria caſtra ſe recepit.

Quod quidem tum publica Civium incolumitas, tum univerſa propemodum Chriſtiana Reſpublica proſperè contigiſſe lætatur; immò divinitùs propemodum factum videtur, ut qui à ſacris ſe abdicaſſet, ad eadem poſtmodum reſtitueretur, utpote qui Clementis XI. à Pontificatus initio ſaluti moderandæ præfectus, maximum hunc Pontificem per ſeptemdecim annos incolumen hucuſque ſervaverit, & diù, ut ſperant, ſervaturus ſit. *Rurſus Clementis XI. Archiater deſignatus.*

Verùm non tantùm vivus viventibus prodeſſe ſtuduit, ſed id potiſſimùm ſibi curæ fuit, ut ſui ingenii monumenta extarent inter poſteros ſacrata ſcriptis omnis generis, quibus illorum vitæ conſuleret; unde ſibi æternam nominis immortalitatem comparavit.

A qua re non illum ſedula Principis cuſtodia, non publicæ incolumitatis, ac præſertim Magnatum tutela, non conſilia undequaque efflagitata, non infinitæ propemodum *Inter occupationes à ſtudiis non revocatur.*

occupationes, ac negotia, quæ Vir maximis fortunis & erga amicos Viroſque præſertim literatos officioſiſſimus libenter & alacriter ſuſcipit, non celebrium Virorum epiſtolæ, quibus continuè interpellatur, abducunt.

Quàm arduum ſit eodem tempore tuendæ Principum valetudini, ac ſcribendo operam dare.

Quorum ſingula, nedum omnia vel hominis diligentiſſimi tempus omne, atque operam requirunt ut enim de aliis taceam, quàm operoſum ſit Principum valetudini invigilare duo Viri celeberrimi nuper ſatis declararunt Malpighius, & Tozzius, quorum alterum nihil edidiſſe conſtat ex ipſius operibus per id tempus, quo Innocentii XII. ſaluti præfuit: Alterum in ejuſdem Pontificis valetudine adeo fuiſſe occupatum legimus, *ut inchoati negotii abſolvendi facultas ei nulla fuerit*, ac poſt ad Hiſpaniarum Regem curandum cùm foret accerſitus, adeo hujuſmodi cura à ſcribendo fuiſſe diſtractum, ut ſua *opera animo verſare, nedum perficere non fuerit ipſi datum.*

Malpighii, & Tozzii exemplo demonſtratur.

Tom. IV. Comment. in Hipp. Aph. in Typograph. epiſtol. ad Lector.

Ibidem.

Dexteritas in rebus agendis, atque in ſcribendo, ſedulitas.

Tantam nihilominus negotiorum molem gerens omnia expedit æquè ac ſingula, cumque ſummi Viri tam arduum vel integram Pontificum valetudinem ſuſtentare exiſtimârint, ipſe affectam, incolumem diù perduxit, ſimulque innumeris aliis occupationibus diſtrictus, ea ſcripſit, quæ nec alius otioſus: idque tam accuratè præſtitit, ut poſteritas ipſius opera legens, nihil aliud illum egiſſe creditura ſit. Rarum quippè, atque admirabile eſt, unum tam multis, ac diverſis rebus obeundis parem eſſe, ingenioque ſic pariter ad omnia verſatili, ut natum ad id unum dicat quodcunque agat, quemadmodum in Porcio Catone mirata eſt Antiquitas, quem ipſe moribus ad unguem exprimat, ſi vitæ longævitas, quod ſperamus, ac cedat. Præterquàm quòd enim præſtanti pollet ingenio, eſt in patientia laboris ferrei propè corporis, animique; itaut nec ipsâ ſenectute, quæ omnia ſolvit, frangatur, ſicque ad omnia viget, ut nihil aliud per annos allatum ipſi videatur, quàm multorum experimentorum cumulus, tam alacriter ex negotiis ad litterarum ſtudia viciſſim ſe confert, eâque temporis parſimoniâ, ut ne momentum quidem infructuoſum præterlabi patiatur, ſemperque aut aliquid agit, aut ſcribit, aut comminiſcitur. Nunquam

Verſatile ingenium.

Induſtria in literis, ac negotiis.

quam autem, & nuſquam ſtylum de manu dimittit, ſive enim inter aulica Principis officia, ſeu dum curru vehitur, ſemper videre licet aliquid identidem pugillaribus adnotantem, ac Plinii ut multiplicem ſcientiam, ita inter maximarum rerum occupationes, elucubrandi ſummam diligentiam æmulantem.

Sic profectò erga diſciplinarum ſtudia eſt animatus, ut nullum tempus, aut locum inopportunum exiſtimet, ac propterea in animum induxerit, quemadmodum Quintilianus monet: *incommodis eſſe repugnandum, eumque uſum faciendum, ut omnia, quæ impediunt, vincat intentio:* illos idcircò nimiùm deſidiæ cauſis indulgentes judicat -- *qui nonniſi refecti, nonniſi hilares, nonniſi omnibus aliis curis vacantes ſtudendum exiſtimant* -- cum contra nihil unquam ejuſmodi ſit, propter quod ſibi ignoſcendum arbitretur. *Quare in turba, itinere, conviviis etiam facit ſibi cogitatione ipſa ſecretum.* Quod autem mirum eſt, perpetuâ hac ſtudiorum contentione, ac mutuâ negotiorum agitatione, non modò non defatigatur, verùm ita ex labore ad laborem accedit, ut ſemper integer videatur, ac quodammodo ipſis laboribus refici, ac nutriri, idque tum naturæ bonitate, tum vehementi amore literarum, tum etiam artificio quodam peculiari conſequitur, quo, ut eſt multiplici, ac penè omni diſciplinarum genere ornatus, ſtudendi faſtidium rerum varietate lenit.

Cùm igitur nihil ipſi Literarum ſtudio unquam fuerit, aut ſit antiquius, has non modò per ſe ipſum excolendas ſuſcepit; verùm etiam eò omnem ſuam curam, cogitationem, operamque contulit, ut bonæ Artes, ac præſertim Medicina noſtro ſeculo, ac deinceps florerent, atque amplificarentur, cujus rei luculentiſſimum teſtimonium exhibent tam multa, ac præclara ingenia, quæ ipſe exemplo, patrocinio, omnique ope fovet, ac veluti admotis calcaribus in literarum ſtudio incitat; præcipuè autem eximium illud monumentum, quo ipſas literas, eorumque cultores, & poſteritatem omnem ſingulari, immortalique beneficio devinxit; loquimur de inſigni pulcherrimâque Bibliotheca, quam libris omnis generis, præſertim verò Phyſicis, Mathematicis,

Quomodò animatus in Literatos.

Publicam Bibliothecam conſtituit in Noſodochio S. Spiritus.

ac Medicis, quorum copiâ, ac delectu aliis proculdubio antecellit, maximis ſumptibus undequaque collectis, Antliâ Boylianâ, omnique inſtrumentorum ſupellectile, quæ ad Phyſica experimenta ſunt neceſſaria, inſtruxit, atque ad publicam commoditatem in Noſocomio S. Spiritus non poſt ſuum obitum, ut fit, ſed vivens, miro liberalitatis ac penè unico exemplo, collocavit: atque inſuper annuis redditibus ditavit, quibus Miniſtri ac Cuſtodes alerentur, atque egregius hic theſaurus in dies locupletior, atque ornatior evaderet.

Anatomicæ exercitationes, atque experimenta.

Ad hoc tam intentum legendi, meditandi, ſcribendique ſtudium ſingularis, atque indefeſſa acceſſit diligentia propriorum experimentorum omnis generis, per quæ naturæ arcana rimari ſemper aggreſſus eſt: præcipuè autem anatomicis ſe exercuit, ac tum in cadaverum, tum in viventium diſſectione præſtitit. In his autem non merum ſpectatorem, aut admiratorem, ſed ſagaciſſimum ſcrutatorem ſe præbuit, adeo præeuntem cultrum mentis acie non modò aſſequebatur, ſed longo intervallo relinquebat, omnia ad Mechanices trutinam expendendo diligens æquè hiſtoricus, atque acutus Philoſophus.

Diligentia in ſuis operibus limandis.

Sed de his hactenus, nunc pauca de operibus ejus attingamus. Atque in primis Lector admonendus, nihil ipſis accuratius, aut expolitius contingere poſſe, quamvis inter maximarum rerum gerendarum curas ſint ſcripta. Siquidem Auctor clariſſimus non is eſt, qui nimio ſuorum fœtuum amore ductus, ut plerique juveniliter facere ſolent, recentes, atque immaturos partus æquè eruditorum judicio, ac ſcriptoris probatum iri exiſtimet. Ideo nihil unquam edendum putavit, quod ſedulò, ac ſæpius identidem accuratiori lima non retractaſſet; itaut pleraque, quæ juvenis ſcripſerat, majorem partem improbaverit ſenex, ac pauca ex his non niſi caſtigata pervulgaverit.

Iudicium de Lanciſianis operibus.

En itaque, Lector, celeberrimi Viri opera omnibus numeris abſoluta, argumento utiliſſima, ordine penè geometrico concinnata, ſtyli elegantia, ac mira rerum varietate jucundiſſima: ac ut cætera ſingillatim perſequamur, univerſam propemodum Medicinam duobus Libris de Mortibus

ſubita-

ſubitaneis contractam dilucidè exponit, vitæque, ac mortis rationes & cauſas ſubtiliter, & acutè enucleat, atque evidenter demonſtrat, omnia ex mechanica ſolidorum ſtructura, fluidorumque temperatione, alterniſque motibus adamuſſim deducens, additis accuratiſſimarum diſſectionum experimentis, quibus tum organorum, tum humorum affectiones, ac vitia mirificè, feliciterque inquirit, atque explorat. Quam ſanè viam neminem hactenus in hujuſmodi rebus iniiſſe comperimus. Hinc opus ea omnium approbatione fuit exceptum, ut ſæpius fuerit excuſum, ac nuper ex Latino in Gallicum ſermonem converſum. *De Mortibus ſubitaneis.*

In Diſſertatione de Nativis, atque Adventitiis Romani Cœli Qualitatibus aquarum, aëris, ventorum, terrarum, ſituſque regionum naturam (quibus potiſſimùm rectè conſtitutis, ſalubritas; pravè autem morbi continentur) phyſicè, chymicè, ac mechanicè expendit, atque veterem Hippocratis doctrinam (quod ſemper ipſi ſolemne eſt) novis recentiorum, propriiſque inventis tuetur, & illuſtrat. *De Nativis, atque Adventitiis Romani Cœli Qualitatibus.*

Opuſculum de Bovilla Peſte, præterquàm quòd publicâ utilitate, ut cætera, commendatur, Veterinariam univerſam penè continet, eruditiſſimis hiſtoriarum monumentis, ex omni antiquitate repetitis ornatam. *De Bovilla Peſte.*

In Diſſertatione de Recta Medicorum ſtudiorum Ratione optimi Medici exemplar exactiſſimum exprimit, ac propterea iis, qui ſeriò in rem Medicam incumbere in animum induxerunt, ab initio præ manibus perpetuò habenda, ut à communibus vulgarium Medicorum erroribus vindicentur. *De Recta ſtudiorum Medicor. ratione.*

Cætera autem; videlicet humani corporis Anatomica ſynopſis; de humorum ſecretionibus; de Acido-ſanguinis; de triplici inteſtinorum Polypo; de Phyſiognomia; de Sede cogitantis Animæ (quibus poſtremis ad Phyſicæ peritiam in rebus obſcuriſſimis morum cognitionem adjunxit, peculiaremque corporis calloſi, ac glandulæ pinealis ſtructuram exactiſſimis diſſectionibus noviſſimè adinvenit, uſumque explicuit in hominibus, ac brutis, ideoque chiromantiam, ac Metopoſcopiam anilibus nugis expurgatam à Doctorum irriſione prudenter aſſeruit, ac inter naturales diſciplinas, pri- *Diſſertationes reliquæ præſertim ad Anatomen, & Chymiam pertinentes.*

 ſtinam

ſtinamque dignitatem reſtituit) quantus fuerit chymicus, atque Anatomicus abundè declarant.

De ortu & vegetatione fungorum, ac Pliniana villa rüderibus.

Quid in Botanicis præſtiterit, eluceſcit ex reliquis de ortu & vegetatione fungorum, & de Plinianæ villæ Ruderibus, qua multa etiam ad currentium aquarum doctrinam ſpectantia phyſico-mechanicè perſequitur, atque antiquæ eruditionis cognitionem plurimum illuſtrat, & ornat.

De Methodo deſcribendæ morborum hiſtoriæ.

Ultima demùm forma & Methodus deſcribendæ morborum hiſtoriæ utiliſſima habet monita Medicinam facientibus, quæ ex obſervationibus quadraginta annorum collegit, quibus inter ægrotos ita hactenus verſatus eſt, ut ſemper, quemadmodum præcipit Hippocrates: *occaſiones unde quis ægrotare cœperit inveſtigare* -- ſtuduerit.

Labor in Mercati Metallothecam.

Sed præter jam recenſita, aliis etiam præclaris monumentis de re Literaria benemereri ſatagit. Cum enim nuper notis in Euſtachianas Tabulas Anatomen auxerit: nunc Naturalem Hiſtoriam Michaelis Mercati Metallothecæ editione ipſius opera & ſtudio jam ad umbilicum perducta amplificat.

Alia opera in poſterum edenda.

His fruere B. L. ac cætera interim, quæ nos brevi edituros ſperamus expecta, quæ Auctor modò retractat. Opus nimirùm ab aliis planè intentatum (*& jam etiam hic adjectum*) de Noxiis Paludum effluviis in duos Libros diviſum: quorum alterum de earundem naturâ, generationis modô, pernicie, & remediis in genere: alterum complectitur quinque Epidemias Caſtrenſium febrium, quæ ex Paludum effluviis exarſerunt; quibus ſanè Epidemicorum ac Peſtilentialium Morborum varia indoles, & in iis etiam variæ adhibendæ curationes, non parum illuſtrantur.

De Motu cordis, & Aneuryſmatibus: argumentum ſanè, ut nondum ſatis excuſſum; ita magnopere publicis votis expetitum.

Epiſtolas, & Conſilia, quæ parata jam habet.

Ac præterea firmiſſimis rationibus, atque experimentis luculenter demonſtrare aggreditur pleroſque morbos chronicos non eſſe curandos.

PRIVI-

PRIVILEGIUM
SACRÆ CÆSAREÆ MAIESTATIS.

CAROLUS Sextus Divinâ favente Clementiâ, electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hiſpaniarum, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Sclavoniæ &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, Comes Tyrolis &c. Agnoſcimus & notum facimus, tenore præſentium, quòd, cùm Nobis Noſtri & Sacri Imperii fideles dilecti *De Tournes Fratres Bibliopolæ Genevenſes* humillimè exponi curârint, ſe *Joannis Mariæ Lanciſii* intimi Cubicularii & Archiatri Pontificii Opera omnia Medica tam hactenus variâ formâ edita, quàm etiam inedita, in quarto in bonum publicum prælo committere conſtituiſſe, vereri autem nè, quod fieri ſoleat, alii etiam Typographi, quæſtûs gratiâ eoſdem Libros fraudulenter cum magno ſupplicantium diſpendio imitentur, prælo committant, diſtrahant atque venundent, ideoque Nos ſupplices orarint ut dicta Opera Medica Privilegio Noſtro Cæſareo contra omnes ejuſmodi fraudes præmunire clementer dignaremur. Nos ſubmiſſæ pariter & æquæ huic petitioni annuendum cenſuerimus. Idcirco omnibus & ſingulis Typographis, Bibliopolis, Bibliopegis aliiſque quibuſcunque Librariam negociationem exercentibus firmiter inhibemus, & vetamus, ne quis prædicta Opera Medica per decem annorum ſpatium ab hodierna die computandum, in ſacro Romano Imperio, Regnorumque & Provinciarum Noſtrarum Hæreditariarum finibus ſimili aut alio Typo vel forma ſub quovis alio prætextu, ſive in toto, ſive in parte recudere, vel alio recudenda dare, alibi impreſſa apportare, vendere vel diſtrahere clam vel palam citra voluntatem & abſque dictorum *Fratrum De Tournes*, ipſorum hæredum & ſucceſſorum expreſſo & in ſcriptis obtento conſenſu & licentia præſumat. Si quis verò ſecus faciendo & Privilegium & Interdictum hoc Noſtrum violare, aut tranſgredi auſus fuerit, Eum non modo ejuſmodi libris perperam quippe recuſis & adductis, quos prædicti *De Tournes* eorumque hæredes ubicumque deprehenſos ſive propriâ authoritate, ſive Magiſtratûs auxilio ſibi vendicare poterunt; de facto privandum, ſed & pœna inſuper quinque marcarum auri puri Fiſco Noſtro

ſtro ſeu Ærario Imperiali ex ſemiſſe; ex altero verò ſemiſſe parti læſæ pendendâ, omni ſpe veniæ præciſâ, mulctandum decernimus; dummodo tamen libri illi tenorem hujus Noſtri Privilegii in fronte præimpreſſum ad cujuſque notitiam exhibeant eorumque conſueta exemplaria ad minus quinque ad Conſilium Noſtrum Imperiale Aulicum quam primùm tranſmittantur. Mandamus ergo Univerſis Noſtris, & Sacri Imperii, Regnorumque & Dominiorum Noſtrorum hæreditariorum ſubditis & fidelibus dilectis, cujuſcunque ſtatûs, gradûs, Ordinis, Dignitatis aut Præeminentiæ exiſtunt, tam Eccleſiaſticis, quàm ſæcularibus, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, & proprio, vel ſuperiorum ſuorum nomine & loco juris & juſtitiæ rationem exercent, ne quemquam Privilegium hoc Noſtrum temerè ac impunè tranſgredi aut violare patiantur, quin potiùs contumaces, quos compererint, præſcripta pœna plecti, aliiſque modis coërceri curent, quatenus & ipſi eandem mulctam pendere noluerint. Harum teſtimonio Literarum manu Noſtrâ ſubſcriptarum, ſigillôque Cæſareô munitarum, quæ dabantur in Civitate Noſtra Viennæ die vigeſimâ primâ Auguſti Annô milleſimô ſeptingenteſimô decimò quartô, Regnorum Noſtrorum Romani tertiô, Hiſpanicorum undecimô, Hungarici & Bohemici verò quartô.

CAROLUS

(L S.)

Vidit Frid. Car. Comes
de Schönborn, m. p.

Ad Mandatum Sac. Cæſar. Majeſtatis proprium
J. S. Hayeck de Waldſtätten. m. p.

Hoc ipſum Privilegium, pro dimidia parte D. Cramer & Perachon à Nobis Fratribus de Tournes fuit conceſſum.

ORDO,

ORDO, ET INDEX

Capitum, Hiſtoriarum, & Scholiorum, quæ in duobus his Libris continentur.

Occaſio ſcribendi.

LIBER PRIMUS.

CAP. I. *Vita in quo conſiſtat, præſertim apud animalia perfecta.* pag. 1

CAP. II. *Oſtenditur, mortem eſſe individuam, & ſubitaneam, ſed ex hominum opinione variè diſpertiri.* pag. 4

CAP. III. *Quæ vera ſit in hominibus mortis idea, & unde diſcrimina petenda ſint.* pag. 6

CAP. IV. *De naturâ, & differentiis repentinæ mortis.* pag. 7

CAP. V. *Agitur in genere de cauſis mortis, quam vocant repentinam.* pag. 8

CAP. VI. *De cauſis ſubitaneæ mortis ex parte fluidorum majoris uſus, & primò ex parte aëris.* pag. 10

CAP. VII. *De cauſis ſubitanearum mortium ex parte ſanguinis.* pag. 17

CAP. VIII. *De cauſis ſubitanearum mortium ex parte fluidi nervorum, ſeu ſpirituum animalium.* pag. 19

CAP. IX. *De cauſis ſubitaneæ mortis ex parte ſolidorum majoris uſus, & primò ex parte inſtrumentorum, reſpirationi famulantium.* pag. 26

CAP. X. *De cauſis improviſarum mortium ex parte cordis, & magnorum vaſorum.* pag. 28

CAP. XI. *De cauſis improviſarum mortium ex parte cerebri, & nervorum.* pag. 32

CAP. XII. *Subitanei morbi hactenus expoſiti ad tria capita rediguntur, ad Suffocationem, ad Syncopem, atque ad Apoplexiam, quæ & ſimul plerunque concurrunt.* pag. 40

CAP. XIII. *Recenſitæ cauſæ ſubitanearum mortium invincibiles, aut vincibiles exiſtunt.* pag. 42

CAP. XIV. *De ſignis improviſæ mortis, & primò de ſimulatis, ac ſuppoſitis, ſeu ſupplantatis mortibus.* pag. 44

CAP. XV. *Exponitur difficultas inveniendi certa ſigna, quibus dignoſcantur qui naturâ, non arte pſeudo-mortui occurrunt.* pag. 46

CAP. XVI. *De ſignis, quibus pſeudo-mortui à verè mortuis diſtingui poſſunt.* pag. 48

CAP. XVII. *De ſignis medicis, quibus repentina mors prænoſci poteſt.* pag. 52

CAP. XVIII. *Agitur de ſignis futuræ mortis repentinæ, petitis ex læſione inſtrumentorum, reſpirationi famulantium.* pag. 54

CAP. XIX. *De ſignis futuræ ſubitaneæ mortis à corde, magnis vaſis, & ſanguine.* pag. 58

CAP. XX. *De ſignis improviſæ mortis à cerebro, nervis, & liquido animali.* pag. 66

CAP. XXI. *Agitur in genere de methodo præſervandi à ſubitaneis mortibus.* pag. 71

CAP. XXII. *Quâ methodo præſervanda ſint corpora aſpectu ſana.* pag. 73

CAP. XXIII. *De methodo præſervandi à ſubitaneo interitu corpora valetudinaria.* pag. 76

LIBER SECUNDUS.

De Subitaneis Mortibus, illarumque cauſis, quæ decurſu annorum 1705. & 1706. Romæ contigerunt.

CAP. I. *Quæritur, an cauſa repentinarum mortium, quæ Romæ per hæc tempora graſſatæ ſunt, fuerit univerſalis, & ſimplex, an verò particularis, & mixta.* pag. 88

CAP. II. *Demonſtratur, inæqualem aëris conſtitutionem fuiſſe etiam inter cauſas vagantium repentinarum mortium.* pag. 90

CAP. III. *Adducuntur quædam argumenta ad confirmandum, non ex univerſali ſolùm cauſa tot hominum diſcrimina Romæ contigiſſe, ſed ob morboſas eorumdem corporum diſpoſitiones, ac potiſſimùm intemperantiam.* pag. 92

CAP. IV. *Numerus morientium in Urbe forſitan hoc tempore minor extitit, licet major viſus ſit, ex quo conſueti, & exitiales Romæ morbi nequaquam vagati ſunt.* pag. 95

CAP. V. *Quæ remedia hoc anno iis maximè profuerint, qui à ſubitaneis morbis, repentinas mortes minitantibus, evaſerunt.* pag. 96

OBSERVATIONES

Phyſico-Medicæ nonnullorum, qui, cùm primùm iſtiuſmodi repentinis morbis tentati fuerint, feliciter evaſerunt. pag. 105

OBSERVATIO I. *Apoplexia cum aphoniâ, & paralyſi dexteræ corporis medietatis, phlebotomiâ, catharticis, ac diaphoreticis ſoluta in Illuſtriſs. Archiepiſcopo Bottino.* pag. 106

OBSERVATIO II. *Fortis Apoplexia cum relictâ paralyſi feliciter curata in Matronâ ſexagenariâ.* pag. 109

OBSERVATIO III. *Subita capitis occupatio cum aphoniâ ex affectione cerebri partim idiopathicâ, partim ſympathicâ, proſperè cedens in Reverendiſſimo P. Abb. Malaſpina.* pag. 112

OBSERVATIO IV. *Apoplexia cum affectione epilepticâ, & ſyncopali in paralyſim dexteræ medietatis corporis, ſalvâ tunc vitâ, concedens in Illuſtriſſ. Præſule Spada.* pag. 113

Ætiologia hujus morbi, & Ægri mors. pag. 118

Diſſectio cadaveris. pag. 120

Scholium diſſectionis. pag. 122

OBSERVATIONES

Phyſico-Anatomicæ nonnullorum, qui primo impetu morbi repentè per hæc tempora perierunt. pag. 128

OBSERVATIO I. *Repentina mors ex apoplexiâ ſyncopali in Viro obeſo, & cacochymo.* pag. 129
Cadaveris diſſectio. pag. 130
Scholium. pag. 132
OBSERVATIO II. *Subita mors ex ſyncope ob cordis magnitudinem, prolapſum, atque aneuryſma.* pag. 136
Cadaveris diſſectio. pag. 137
Scholium. pag. 138
OBSERVATIO III. *Cita mors ob interceptum motum aëris, & ſanguinis in præcordiis, unà cum cerebri conſenſu.* pag. 144
Cadaveris diſſectio. pag. 144
Scholium. pag. 145
OBSERVATIO IV. *Repentina mors ex convulſione thoracis, præcordiorum, meningum, ac totius corporis, in fortiſſimam apoplexiam ocyſſimè deſinente.* pag. 150
Cadaveris diſſectio. pag. 151
Scholium. pag. 152
OBSERVATIO V. *Improviſa mors ex ſubitâ cavæ intrà pericardium diſruptione, cum aneuryſmate arteriæ magnæ.* pag. 157
Cadaveris diſſectio. pag. 158
Scholium. pag. 159

OCCASIO SCRIBENDI
DE
SUBITANEIS MORTIBUS.

CUM in Urbe Româ improviſæ hominum mortes, decurſu æſtatis, autumni, & hyemis anni 1705. uſque ad æquinoctium vernum currentis anni 1706. frequentiùs acciderint; atque hinc vulgus, tacito perculſum timore, ac metu errabundum, in diverſa, ut aſſolet, ſcinderetur, nunc pravam tabaci qualitatem, nunc putidos ex præteritis terræ motibus excuſſos halitus, nunc abuſum chocolatæ, nunc ignotum ambientis virus imperitè non minùs, quàm temerè incuſans; meritò Sanctiſſimus, ac Vigilantiſſimus Pontifex CLEMENS XI. primò Animum ad Spiritualia Remedia convertit, fervidis ad Deum fuſis Precibus, novâque in Eccleſia Univerſali, ad implorandam benè, pièque moriendi gratiam, inſtitutâ Liturgiâ: ſubindè Prudentiam cum Pietate conjunxit, & verè ſapiens publicâ uſus fuit providentiâ, quæ, in tanti mali cauſas diligenter inquirens, eidem opportuna, ſi quæ forent neceſſaria, præſidia porrigeret, vel ſaltèm bonâ ſpe timidas, ancipiteſque populi mentes firmaret. Juſſit propterea

Qualis eſſe debeat Principum vigilantia in his caſibus.

menſe Januario labentis anni, ut Protomedicus, & Conſiliarii Medicorum Almæ Urbis Collegii, diſſectis aliquorum, qui repentè deceſſerint, cadaveribus, veras graſſantis Libitinæ cauſas perquirerent; quibus ſanè extiſpiciis me idcirco præeſſe, mandavit, ut, re penitus obſervatâ, ſi quæ magis ſpectanda occurriſſent, SANCTITATI SUÆ illico referrem.

Omnem interea facturis periculum munificam præbuit opem Eminentiſs. Card. Pallavicinus, Gubernator tunc Urbis Meritiſſimus. Qua de re, ſelecto ad cadaverum ſectiones publico Romani Archilycæi Theatro, cœpta fuerunt experimenta.

Poſtulat itaque ſuſpicienda, admirandaque Sollicitudo PONTIFICIS, ut, cùm omnia, quà publica, totius nempe Chriſtiani Orbis, quà privata ſubjectarum Provinciarum ſtudia divino quodam Animi robore ipſe regat, ac moderetur, faciatque unus, & ſolus, quæ præſens ſtupeat ætas, & miratura ſit poſtera; poſtulat, inquam, ut nos quoque in partem, etſi minimam, Suarum curarum ſcribendi celeritate, atque alacritate veniamus. Et quoniam in cauſas vagantium repentinarum mortium Supremo PRINCIPIS Juſſu ſatis per cadavera, perque alias obſervationes inquiſitum fuit, conſentaneum rationi ducimus, peracta, fideliterque deſcripta experimenta ad rationis lancem diligenter expendere: quæ quidem eò nunc liberiùs in manus hominum prodire ſinimus, quòd plures viderimus de ſubitis iſtius anni caſibus ſparſim editas hetruſco, ac latino ſermone Diſſertationes,

tiones, quæ, utcunque argumentum egregiè attingant, integrum tamen; propter obſervationum paucitatem, perſtrictumque nimis cauſarum examen; minimè complectuntur.

At verò, ut opus hoc nec inutilis, nec indecora doctrinæ varietas commendaret, è re putavimus in primo Libro agere de Subitaneis Mortibus in univerſum, idque eò libentiùs, quòd nemo Recentiorum magnum aliquid conferre huc videatur. Multi enim particulatim, & obiter, nullus, quòd ſciam, poſt detectam circulationem, generatim, diſcretè, atque ex inſtituto, de hoc argumento ſcripſerunt; viſuri deinde in ſecundo Libro, veluti in hypotheſi, an univerſale, vel particulare, an verò, ut putamus, mixtum fuerit principium, ex quo ſupremi hoc anno fati cauſa tot Romanis Civibus, & Incolis impenderit. Quod variis inſuper obſervationibus anatomicis oſtendere, ac demonſtrare curabimus. Iis fruere, Lector, & vale. *Operis diſtributio.*

oi

Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκ τῶν φανερῶν τὰ ἀφανῆ σκέπτεσθαι οὐκ ἐπίστανται, τέχνῃσιν γὰρ χρεόμενοι, ὁμοίῃσιν ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐ γινώσκουσι. Θεῶν γὰρ νόος ἐδίδαξε μιμέεσθαι τὰ ἑαυτῶν, γινώσκοντας ἃ ποιέουσι, καὶ οὐ γινώσκοντας ἃ μιμέονται.

At verò homines ex manifeſtis obſcura conſiderare non noverunt; cùm enim artibus utantur ſimilibus humanæ naturæ, id ipſum ignorant. Divina enim Mens edocuit ipſos ſua ipſorum imitari; ita ut cognoſcant, quæ faciunt, & non cognoſcant, quæ imitantur.

Hippocrates lib. 1. *de Diætâ num.* 13.

Admonitio ad Bibliopegos.

Situs ac diſpoſitio Tabularum Hiſce Operibus contentarum, debet fieri eô quô ſequitur modô.

Tabula grandior quæ ſine titulô eſt, & Ciſternæ ac Serminetæ Sylvas præcipuè exprimit, reponi debet ad paginam 125. Libri de Noxiis Paludum Effluviis, qui Tomô I. continetur.

Tabulæ in quibus adnotatur numerus figurarum; I. ſcilicet II. III. IV. V. referri debent ad paginas 316. 317. & 318. Tomi II.

Tabula maxima quæ pro titulo habet: Deſcriptio Oræ Oſtienſis &c. reponatur ad pag. 355. Tom. II.

DESCRIPTIO
ORÆ OSTIENSIS AC LAVRENTINÆ VNA CVM LITORALIB^S AGGESTIONIBVS
1 2 3 4 Antiqui litoris Terminus
5 6 7 8 Situs, qui dicitur il Tumoleto
9 10 Situs, ubi arenæ uulgo Banchi
11 Principium Fluuioli, nomine Capo di Ramo
12 Ostium Fluuioli
13 Portus Vrbs
14 Vestigia Portus Traiani
15 Situs Portus Claudij
16 Turris et Puteus S. Hippolyti
17 Ostium Tiberis
18 Turris ab Alexandro VII. extructa
19 Turris à Gregorio XIII. condita
20 Situs, quem uocant Fiume morto
21 Turris S. Michaelis à S. Pio V. ædificata
22 Turris dicta Bouacciana
23 Xenodochiolum Ostiense
24 Horreum Salis nuncupatum il Casone
25 Flumen mortuum Ostiense
26 Villa Sacchettorum
27 Immiſsarium Stagni Ostiensis
28 Rudera Plinianæ Villæ
29 Vicus nomine Piastra
30 Ostium Torrentis uulgo la Foccetta
31 Turris Paterni
32 Ostium Turni * Turris dicta del Vaianico
33 Stagnum Campi Syluæ
34 Ostium Torrentis dicti dell' Incastro
35 Ostium Torrentis, quem uocant il Botticello
36 Ostium Torrentis appellati la Moletta
37 Turris S. Laurentij
38 Turris Sulphuratarum
39 Turris Materni
40 Promontory Antiatis Turris
41 Portus Antiatis ueteris uestigia
42 Portus recens extructus ab Innocentio XII
43 Arx, et Oppidum Neptuni
44 Villa Costagutia
SCALA MILLIARIA
1 2 3 4 5
ROMA
TIBERIS
Via Ostiensis
Via Portuensis
Via Ardeatina
Ardea
Ager Laurentinus
Stagnum Ostiense
Salinæ
Ostia
Ager Ostiensis
INSVLA SACRA
Flumicinus
Accretiones
Via Litoris Ostiensis
Via Litoralis
Antium
MARE TYRRHENVM
G L S O A P M

JO. MARIÆ LANCISII

Intim. Cubicul. & Archiat. Pontificii

DE SUBITANEIS MORTIBUS IN GENERE

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Vita in quo conſiſtat, præſertim apud animalia perfecta.

CUM nemo veram, ac perſpicuam ullius mortis ideam fingere ſibi poſſit, quin claram priùs, atque veram vitæ rationem diligenter expendat; profectò neceſſe in præſens erit, ut, naturam, & cauſas ſubitanearum mortium inveſtigaturi, genuinas vitæ notiones præmittamus. Longas itaque rejicientes diſputationum tricas, quibus Peri- *Ex vitæ notione vera mortis idea deſumenda.*

Singularium natura per ideas abſtractas rarò eluceſcit.

patetici ſe ſuis aculeis compungunt; illud unicè advertendum ducimus, proprias, atque individuas rerum naturas per complexum multarum abſtractarum idearum rarò perſpicuas haberi poſſe. Quo fit, ut priſci phyſiologi, dum univerſalem quandam vitæ rationem quærunt, quæ cum plant-animalibus, inſectis, & monſtris, cum piſcibus, brutis, & hominibus adamuſſim congruat, nihil præter confuſionem, & ambiguitatem noſtris mentibus ingerant. Exemplo ſint quæ ſparſim de vitæ conceptibus obſcurè tradidit Ariſtoteles, & collegit inter alios (*a*) Licetus.

Ariſtoteles de Vita conceptus tradidit obſcuros.

Res, rerumque modi vocum numerum ſuperant.

II. Cùm enim vocum numerus à rebus, rerumque modis longè ſuperetur; cùmque nomina à majoribus noſtris aliquando perperam rebus impoſita fuerint; exindè ſæpe oritur, ut cupientes unâ ſub voce multas res comprehendere, incauti aut falſas, aut ſaltem obſcuras ideas noſtris cogitationibus infundamus, atque admiſceamus.

III. Qua de re pauca de vita hîc præfaturi, non de quacunque etiam leniſſima fluidorum motione intrà quæcunque reſiſtentium, & cohærentium corporum organa, ex principio ſeminali proficiſcentia, nobis agendum proponimus; (etiamſi ſciamus, notionem iſtam univerſales quaſdam vitæ regulas, ac rationes in nobis utcunque poſſe ingenerare) ſed conſilium eſt, noſtram mentem, ſponte alioquin ſuâ per omnia viventium regna vagaturam, ad perfectorum, ut ajunt, ſolummodò animalium vitam inquirendam figere, ac ſeriò determinare.

Solida, & fluida majoris uſus, utraque tria, & qualia.

Splanchnici nervi quales.

IV. Quod ſanè ut aſſequamur, memoriâ repetendum eſt ex Anatomicis, & Chymico-mechanicis, tria eſſe in perfectis animalibus organa, quæ propter maximam, quam præſtant, utilitatem, vocamus ſolida majoris uſus; totidemque eſſe fluida conſimilis neceſſitatis. Solida ſunt primò inſtrumenta reſpirationis, nimirum machina thoracis cum viis ſuis à pulmonibus uſque ad fauces, & os; Secundò cor cum appenſis ſanguiferis canalibus; Tertiò cerebrum unà cum continuatis nervis præſertim viſcerum, quos ſplanchnicos appellant. Fluida verò cenſentur primò aër cum ſubtiliſſimis, perniciſſimique

(*a*) Lib. de iis qui viv. ſinè alim.

motus, in aëre contentis, partibus; Secundò ſanguis, ſeu fluidum univerſale cum aliis liquidis, illud integrantibus; Tertiò fluidum illud, quod vocant ſpiritum animalem, & ſuccum nerveum.

V. Nunc verò intelligere non erit arduum, vitam in perfectis animalibus (ut conſultò de illorum ſenſationibus taceamus) non uni dumtaxat, ſed complexui plurimorum principiorum, ac duorum potiſſimùm deberi, organicæ nimirum ſtructuræ ſolidarum partium majoris uſus, ſimulque congruæ mixturæ, fluiditati, ac moli partium liquidarum ſimilis uſus, quæ tum inteſtino nixu, tum etiam externâ continentium preſſione perenniter eâ methodo agitantur in nobis, ut, animâ præſide, liquida cum ſolidis mutuò ſibi opitulentur, viciſſimque manus præbeant ad motum. Scilicet quemadmodum ars, naturæ operum imitatrix, ut advertit Hippocrates, qui primus mechanicam in medicinam invexit, quemadmodum, inquam, ars hydraulicas machinas compaginavit, quas eadem aqua mota, dum relabitur, ad certum tempus movet, iterumque movetur; ita multiplici, ac nunquam ſatis admirando divino artificio, idem ſanguis, chylo renutritus, qui in jam natis ab alterno cordis, pulmonum, ac thoracis motu pellitur, & quaquaverſum per arterias movetur, cùm partim penè immutatus per venas, partim ſub fluidi animalis craſi per nervos recurrat, ac relabatur in thoracem, pulmones, & cor, hæc rursùs viſcera movet, à quibus fuerat dimotus, eritque in poſterum per ſingulas ætates movendus. Similiter cerebrum ſuis cum membranis, quod liquidum animale, propriis è glandulis ſecretum, pro ſua parte ad movendum cor, & thoracem per nervos undatim pellit, accepto viciſſim à corde, ac thorace ſanguine pro illius viribus movetur. Vita igitur perfectorum animalium nihil aliud eſſe videtur, quàm continuus, præſide, ac movente animâ, fluxus, ac refluxus, plùs, minùſve ſenſibilis aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum per organa, & ex organis majoris uſus, ſatis probè conſtitutis, & mutuò, atque al-

Vita in animalibus perfectis ſolidorum ac liquidorum majoris uſus ſtructuræ, ac motui debetur.

Ars naturæ operum imitatrix.

Hippocr. primus mechanicam in medicinam invexit.

Vita continuus eſt fluxus refluxuſque aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum per organa majoris uſus.

 ternè

ternè plùs minùſve ſenſibiliter agitatis, & agitantibus.

Definitio vitæ phyſico-mechanica. VI. Si quis verò definitionem vitæ ex cauſis phyſico-mechanicis ſubtiliter deducere malit, ſatis habebit, ſi dicat; *Vita eſt potentia, non impedita, machinæ animalium ad motum fluidorum majoris uſus.* Ubi ſanè principium ex potentiâ quidem, ſed eâ non impeditâ, deduximus, ut vitam actu, non poteſtate ſolummodo, deſignaremus. Etenim in fœcundati ovi, ſed non adhuc incubati, cicatriculâ ineſt certè potentia ad motum machinæ animalis, ſed ea impeditur à liquidis ſemiconcretis, & à canalibus penè conniventibus. Unde, uſquedum per incubatum impedimenta non tolluntur, fuſis, ſeu rarefactis liquidis, ſimulque explicatis canalibus, animal vivere non dicitur.

Ad vitæ conſervationem quomodo partes minoris uſus concurrunt. VII. Ad iſtorum deindè motuum conſervationem mirâ profectò energiâ, miroque inter ſe ordine concurrunt innumera alia organa ſub glandularum, tubulorum, muſculorumque ſpecie, per viſcera, artuſque diſperſa; ſcilicet ut fluida partim renoventur, partim defæcentur, ac perficiantur.

CAPUT II.

Oſtenditur, mortem eſſe individuam, & ſubitaneam, ſed ex hominum opinione variè diſpertiri.

QUæ per compendium in præcedenti cap. de vitæ ratione poſuimus, nos facilè ducent ad ea intelligenda, quæ mortis, ſubitaneæ præſertim, naturam, & diſcrimina, non omnibus obvia, poſſunt oſtendere.

Quælibet mors eſt repentina. II. Is porrò non ſum, qui mortem repentinam, ut vulgò fertur, raro cenſeam advenire. Nullam enim novi mortem, niſi repentinam, ſive puncto temporis contingentem. Scilicet, ut vitæ principium in puncto ſaliente, cùm omnia concurrunt, ſubitò excitatur: ita vitæ finis, cum aliquid ad vitæ neceſſitatem conſtantiſſimè deficit, repentè ſemper, hoc eſt puncto temporis, accidit. Iter utique ad mortem, quod ægritudinem, atque agonem appellamus nunc tardum,

Vita, & mors puncto temporis accidunt.

dum, ac longum, nunc plùs minùſve concitatum, ac breve, ſecit, ut vulgus hominum mortem, ſuâpte naturâ individuam, diſtingueret in longam, brevem, ac ſubitaneam. Illud verò nunquam non maximâ admiratione me perculit, quî nimirum fiat, ut delicata, ac perexilis hæc, affabrèque contexta, ac commota fluidorum, ſolidorumque compago, quam viventium animalium dicimus, non ſemper citiſſimo, atque improviſo morbo, ſed tam ſæpe naturali confecta ſenio, paulatim contabeſcat, ac diſſolvatur.

Cur Vulgo mors, etſi individua, in plures tamen diſtinguatur.

III. At enim verò quanquam univerſæ mortes puncto temporis naturâ contingant; earum tamen aliquæ nobis metu, ac dolore prævisæ, ac diù, quaſi dixerim, præſenſæ, aliquæ verò tacitè veluti ſubrepentes, tanquam inopinatæ nobis offeruntur; quæ quidem variæ mortium ſpecies varias, corrigendi mores hominum in præceps labentium, occaſiones, & cauſas moralibus potiſſimùm Philoſophis exhibuerunt; varias itidem Juriſconſultis, Canoniſtis, ac Theologis rationes præbere ſolent judicandi, decernendique circa ea, quæ dicuntur, aut fiunt ab hominibus in extremo vitæ termino conſtitutis. Qua de re fusè diſſerit Paulus (*a*) Zacchia. Phyſicis verò non tam morum, rerumque civilium, quàm valetudinis curam gerentibus, illud præcipuè hujuſmodi moriendi diſcrimina ſuggerunt, ut diverſas illorum cauſas diligenter perquirant, quibus detectis, & cognitis, ipſi judicent, num prævisas neces aliquo excogitato, vel experimentis comprobato remedio avertere queant; & num quæ inopinatò nobis adveniunt, ipſæ quoque occulto aliquo, & peculiari prævideri ſigno, aut exhibito pharmaco, ſaltem ad animæ ſalutem, aliquantiſper prorogari poſſint. Quòd ſi nec prævideri, nec prorogari ullâ arte valeant, id Medici aſſequantur, ut philoſophiam experimentalem pleniùs illuſtrent. *Pulchrum eſt enim*, ut ſcripſit (*b*) Hippocrates, *ea quoque addiſcere, quæ in experimentum aſſumpta ſucceſſu caruerunt, & cur ſucceſſum non habuerunt.*

Variæ mortium ſpecies quot modis viventibus utiles.

Philoſophia experimentalis illuſtratur etiam iis, quæ ſucceſſu caruerunt.

Hippocrat. teſtimonium.

IV. Itaque hujuſmodi rationibus ducti utemur nos etiam

(*a*) Quæſt. Med. leg. lib. 2. tit. p. qu. 19. (*b*) Lib. de artic. n. 46.

cum vulgo iis differentii, & nomenclaturis mortium, quæ inter ſe diſtinguuntur, non ex variâ ipſius necis naturâ, cujus una ſemper, eademque proprietas eſt ſubitò invadendi, atque occupandi, ſed ſolummodo ratione cauſæ, ac modi, nimirum morbi, qui mortem infert; vel ratione noſtræ mentis, quæ de futuro interitu ſilet, aut cogitat: idcirco nonnullas ſubnectemus definitiones, ac diviſiones, quas ituris per obſcuros lethi calles lumen aliquod prælaturas non dubitamus.

Mortis differentiæ unde petendæ.

CAPUT III.

Quæ vera ſit in hominibus Mortis idea, & unde diſcrimina petenda ſint.

Mors eſt totalis ceſſatio motus aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum in organis, & per organa majoris uſus.

MOrs in hominibus, qui perfectorum animalium ſunt omnium opinione perfectiſſimi, quacunque ex cauſa, & quomodolibet contingat, eſt vera, & omnimoda ceſſatio motus aëris, ſanguinis, & fluidi nervorum in organis, & per organa majoris uſus, quæ naturales ſuas motiones verè, ac omnino amiſerunt; ita tamen firma, & conſtans, ut per naturæ vires reſuſcitari non poſſit; ſeu, ut mechanicè loquamur, *Mors eſt impotentia machinæ animalium ad motum fluidorum majoris uſus*, quam utique animalium motuum ceſſationem, ſeu diſſolutionem nexus naturæ, ut cum Aretæo loquar, neceſſariò comitatur, & conſtituit diſceſſus animæ, quæ, ut momento temporis infunditur, ita momento temporis, planè imperceptibili, ſejungitur à corpore, ac ſeparatur.

Variæ mortis differentiæ.

II. Hujuſmodi verò abſoluta ceſſatio motuum animalium, & abſceſſio animæ à corpore, quanquam cogitatione citiùs perpetuò contingant; nihilominus tamen, vulgaris conſuetudinis, clarioriſque doctrinæ gratia, mors diſtinguitur in naturalem, immaturam, & violentam; ſingulæ verò in lentas, & ſubitaneas, in prævisas, ac præſenſas, denique in improviſas, inſenſiles, atque inopinatas.

III. Mors

III. Mors naturalis non ea ſolummodo dicenda, eſt quæ decrepitis, ſed quæ, vel iis accidit, quos, etſi annorum numero metientes, paſſim vocemus pueros, adoleſcentes, ac juvenes, adeò tamen languidam ſuorum corporum conſtitutionem, naſcendo, ſortitos fuiſſe, videmus, ut breviori temporis decurſu, ſed pari cum ſenibus fato, hebeſcentibus membris, ut Fabius loquitur, ſimiles ſenectæ pigreſcant, ac necem ipſam incurrant; ſcilicet quòd utrobique ſenſim, ac ſinè ſenſu ſubtile illud, atque oleoſo-volatile, fluida, ſolidaque pervadens, ac dimovens, partim tranſpiratum deficit, partim non extricatum deſideratur; unàque ſimul prompta fibrarum diſtractilitas, & contractilitas, lento tabo deficiens, fluida viciſſim excipere, & contra eadem opportunè oſcillare non poteſt. *Mors naturalis quænam.* *Etiam in juvenibus.*

IV. Mors immatura illa eſſe videtur, quæ ex interno morbo proveniens, homines, cæteroqui ſanos, & vegetos, de medio vitæ tollit. *Mors immatura qualis.*

V. Mors denique violenta ea ſtatuenda eſt, quæ ab externâ, & cum ſenſibili, magnâque vi agente causâ, hominibus obvenit. *Violenta unde dicatur.*

VI. De cæteris verò indicatis mortium diſcriminibus ita procul dubio decernendum putamus, ut eadem oriri dicantur à variis ſentiendi, cogitandique modis, quibus homines diuturno, aut celeri, ſenſibili, aut inſenſibili morbo, atque agone confectos, cum ſignis lethalibus, vel ſinè illis ſublatos videmus. De ſubitaneâ ſiquidem, atque improvisâ morte, quippe quæ noſtri ſcopus eſt laboris, accuratiùs proximo capite agendum eſſe, arbitramur.

CAPUT IV.

De Natura, & differentiis repentinæ mortis.

SUbitanea, ſeu repentina mors, ultro hodie, vel ipſi vulgo innoteſcit, quominus longo ſermone ſit pertractanda:

illa

Repentinæ mortis idea. illa ſiquidem appellari ſolet, quæ per morbum celerrimi motus homines ut plurimum ſanos, vel morbis inducias promittentibus detentos, abſque ullo, vel certè breviori agone de viventium numero tollit; & cùm plerunque inopinatò imperitis adveniat, terribile facit moriendi compendium.

II. In ſubitaneâ verò nece diligenter notandum eſt, morbi celeritatem, ex quâ ipſa conſtituitur, aliquando eſſe nobis inſenſilem, & improviſam, ut occurrit. e.g. in ſyncope ex præcordiorum, vaſorumque ſanguineorum paralyſi, quæ, nihil nobis de illâ cogitantibus, aut ſentientibus, in mortem tranſire ſolet, ſi perſeveret; aliquando verò ægrotis eſſe ſenſibilem, & curantibus præviſam; quemadmodum obſervamus in eâdemmet lethali ſyncope ex obſtructione, & corroſione magnorum vaſorum; hanc enim præcedere ſolent anhelitus, dolores circa cor, pulſus inæqualitates, & animi deliquia, quæ ultro præſentiuntur, mortemque reddunt Medicis non modò præviſam, ſed præcautam. Ut nihil penitus dicamus de vulneribus ſummorum vaſorum, de magnis cerebri contuſionibus, de fulminum ictu, de carbonis empyreumate, de peſte, ſimilibuſque veneficis cauſis, quæ nunc præſenſæ, nunc clanculum, ſæpe tamen repentè ſolent occidere.

Mors ex præcordiorum paralyſi inſenſibilis.

Syncopem lethalem ex obſtructione, & corroſione magnorum vaſorum quænam præcedant.

CAPUT V.

Agitur in genere de cauſis mortis, quam vocant repentinam.

HIc ſtatim notandum, nullam eſſe cauſam, ſeu ægritudinem, celerrimè occidere potentem, quæ vires ſuas per diviſibilia temporis momenta non exerceat; & licèt acutiſſimorum, atque maximè exitialium tempora morborum, quos (*a*) Ranchinus meritò ſubitaneos vocat, velociſſimo curſu compleri, advertamus, nunquam tamen in ſyncope, e. g. aut apoplexiâ, quantumvis ocyſſimè plerunque ſoleant interimere, aliqua temporis momenta non excurrunt, priuſquàm ad illud perveniatur momentum, in quo talis fluidorum, ſolidorumque

Subitaneæ mortis cauſæ ſemper cum tempore operari ſolent.

(*a*) In ſuo Tract. de morb. ſubit.

que quies inducta ſit, quam poſt animæ diſceſſum, mortem appellamus. Hoc autem propterea hîc advertimus, ne Lector in poſterum queratur, ſi nos acturi de ſubitaneæ, quam vocant, mortis cauſis, nonnullarum meminerimus, quæ clam, aut palam, ſemper tamen cum tempore, noſtrorum etiam ſenſuum judicio operari ſolent.

II. Præterea monendum ducimus, quædam pro veris ſubitanearum mortium cauſis ſæpe ſæpiùs accuſari, quæ potius occaſiones videntur habendæ. *Fine namque vitæ noſtræ,* ut ait Val. (*a*) Max., *variis, & occultis cauſis expoſito interdum quædam immerentia ſupremi fati titulum occupant: cùm magis in tempus mortis incidant, quàm ipſam mortem accerſant.* *Occaſiones ſæpè confunduntur cum cauſis ſubitaneæ mortis.*

III. Quanquam verò innumeræ ſint cauſæ, quæ ſubitaneas mortes valent inducere, eæque variè inter ſe miſceri, & complicari ſoleant, ut vix ſimplicem invenias; duobus tamen generibus, ad doctrinæ claritatem, aptè diſtingui poſſe videntur, quorum alterum eſt vitium ſolidorum, alterum fluidorum majoris uſus, dummodo vitium ſit conſtans, & maximum. Etenim cùm vitam poſuerimus in motu liquidorum, ac ſolidorum prædicti uſus; certè quidquid citiſſimè, ac pertinaciter enunciata fluida, aut ſolida maximè lædere, vel alternos illorum motus, qui nullo artis, vel naturæ auxilio reſtituantur, tollere poteſt, repentinam mortem inducet. *Mortis ſubitaneæ cauſæ duplicis ſunt generis.*

IV. Et quoniam ut cap. 1. §. IV. monuimus, tria ſunt fluida, quæ vitæ machinam potiſſimùm librant, aër, ſanguis, & ſpiritus animalis, totidemque ſolida, thorax, cor, & cerebrum: eapropter ab horum altero, pluribus, aut omnibus, ſeorſum, aut ſimul, ab internis, vel externis cauſis, modò maximè, & conſtantiſſimè læſis, improviſa mors impendere poteſt: ut enim ſingula hæc, integra cùm ſunt, in vitæ beneficium, ita, ſi vitientur, in maleficium, viciſſim conſpirant, vireſque conſociant. *Repentinæ mors oritur ex conſtanti magnâque læſione partium majoris uſus.*

V. Cæterùm cauſas ab animo pendentes ideo peculiari capite à corporeis non diſtinguimus, quia idcirco improvi- *Animi paſſiones*

(*a*) Lib. 9. c. 12.

quomodo mortem improviſam accerſant.

ſam mortem interdum accerſunt, quòd ſolidas corporis partes, apud illos, quos interimunt, præcordia ſcilicet, & cerebrum, admodum imbecilla, penèque effracta, aut inveniant, aut efficiant. Unde promiſcuè de utroque cauſarum genere ſcribere conſtituimus.

CAPUT VI.

De cauſis ſubitaneæ mortis ex parte fluidorum majoris uſus, & primò ex parte aëris.

VIdimus hactenus in universùm, ex quibus fontibus improviſarum, ut, dicunt, necium cauſæ fluere ſoleant; nunc agendum, ut, ſaltem obiter, internoſcamus modos, quibus aliquæ ex unoquoque genere vires ſuas validiſſimas exerunt.

Aër multifariam ad necem ſubitam conſpirat.

II. Et quidem ex parte aëris celerrimus animalium interitus poteſt contingere, cùm vel moles ejus, vel pondus inſigni diminutione, aut exceſſu laborant; vel id, quod ſubtiliſſimum in aëre ad vitæ neceſſitatem natat, & intercurrit, magno aliquo vitio lethaliter afficitur.

III. Diminuitur primò aëris moles in vacuo, per Boylii anthliam facto, ubi animalia ſtatim deficiunt, & mox emoriuntur. Minuitur verò pondus in atmoſphærâ, premendis pulmonibus, & ſanguine reſpectivè leviori redditâ; ut in conclavi nimis calido, & quorundam montium cacuminibus, ubi, ut fertur, celerem homines interitum ſubeunt, niſi citò illinc reducantur.

Cita mors ex infuſo per ſyringam aëre intrà vivorum venas.

Rejicitur cauſa ab aliis adducta.

IV. Propter auctam molem puri etiam aëris intrà cor (ſi aliquando ex ſanguine ſecerni, ac ibidem ſubſiſtere poſſet) ſubita mors procul dubio contingeret. Celebre eſt doctiſſimi (*a*) Bohnii experimentum infundendi aërem per ſyringam intrà vivorum venas, unde animalia citiſſimè moriuntur. Hoc tamen non proinde accidere, putarim, quemadmodum nonnulli eruditiſſimi Viri arbitrantur, quòd externus, puruſque aër potentiſſimi coaguli, vel alterius veneni vires induat, exerceatque;

(*a*) Progy. 4. circul. Anat.

ceatque; niſi venenum appellare velimus quidquid ocyſſimè necat, quo in caſu ſimplex etiam aqua, vel nudus gladius venenum erit: ſed quia aër, affatim intrà præcordia impulſus, ſpatium aufert ſanguini, qui continuus, & continens ſit oportet ex magnis venis in auriculas, & ventriculos, ut cor ex diaſtole migrare faciat in ſyſtolem. Ubi verò aër ſolitarius, vel cum minori, quàm par eſt, ſanguinis quantitate dexteram auriculam, proximumque ventriculum occupaverit; tunc profectò eæ cordis cavitates vel nullas, vel pauculas continebunt particulas oleoſo-volatiles, quibus unà cum nervorum liquido excitatur alterna tenſio fibrarum muſcularium, ſinus illos comprehendentium. Mors igitur in iſto caſu plus, minuſve cita, non quidem ex aëris intrà cor præſentiâ, verùm ex neceſſarii ad motum, cruoris abſentiâ oriri dicenda erit. Vide quæ cap. VII. num. 1. & 2. trademus; ſed multò uberiora dabimus in lib. de Corde. *Qualis ſit vera cauſa.*

V. E contrario adaugetur pondus aëris, ejuſque compactior evadit elater in quibuſdam metallicis fodinis. Narrat etiam Boylius, ex peculiari flante apud Septentrionales vento, homines repentè interire: tanta enim ejus eſt denſandi vis, ut vel hiſpanicum vinum conglaciet.

VI. Tandem magno aliquo vitio noxius, ac lethalis fit aër, ut ex fumo carbonum in conclavi clauſo, ex conſtitutionibus peſtiferis, ex veneficis, vel, peculiari ratione particularibus naturis incongruis, odoramentis, aut ſævâ quadam, ac naturali mephiti; ut etiam ex ſepulchris, aut frumenti puteis diù clauſis, cùm primò aperiuntur; quæ omnia ſolent inopinatò animalia ſuffocare, & interficere, denſatâ potiſſimùm, aut vitiatâ illâ, quæ per cranii meatus, & pulmonum porulos permeare deberet, particularum mixturâ, quæque ſubtilis alioquin, & neſcia quietis, ut ſanguini fluiditatem, ac reſpectivam levitatem, ita & nervis ſpirituoſum vitæ igniculum erat conciliatura.

VII. Sed quoniam non una, eademque omnibus in animalibus aut pulmonum laxitas, aut fluidorum mixtura invenitur;

Aër juxta corporum diſpoſitionem apparet noxius.

nitur; hinc non omnibus eadem nocent inquinamenta aëris; ex quo evenit, ut particulares narrentur peſtes, quæ nunc ſolos homines, nunc hoc, vel illud pecudum genus interficiunt. Quinimo, cùm una, eademque minima ſolidorum textura, ac particularum ſanguinem integrantium proportio nec ſemper, nec ſingulis hominibus accidat; hoc ſanè in causâ eſt, cur, ſæviente peſte, in eâdem urbe, ac etiam domo, alii pereant, alii ſerventur. Adeò verum eſt, ad labem, ex aëre potiſſimùm contrahendam, eouſque valere corporis diſpoſitionem (quam utplurimum intemperans, atque incontinens vitæ genus infert) ut propterea nonnullis in medio Tiburi; Sardinia ſit.

VIII. Cùm verò viginti ab hinc annis Eruditus Juvenis, meuſque olim diſcipulus Antonius Donarellus me conſuluiſſet de repentinâ quadam ſyncope, præcocique morte ex ſubitò perruptâ ſerpentis cavernâ, cujus rei tum hiſtoria ad nos data, cùm noſtra ad illum reſponſio ſuprapoſitam de labe aëris, diù concluſi, doctrinam confirmet, atque illuſtret, opportunum duxi utramque epiſtolam Lectori communicare.

Clariſſimo, Doctiſſimoque Viro Præceptori olim meo

D. JO: MARIÆ LANCISIO

In Romano Archilyceo Anat. Prof. Celeberrimo,

ANTONIUS DONARELLUS S. P. D.

MUltis, magniſque tuis expertus ſum officiis, quantâ me proſequaris humanitate, ut novum nunc beneficium fidentiùs optem, atque abs Te alacriùs ſperem. Hoc ſanè acre eſt, ac ſincerum Judicium tuum de quodam rariſſimo caſu, qui apud nos contigit elapſis diebus.

Hiſtoria.

Ruſticus valetudinarius, ætatis ſuæ annorum 23., cùm prope antiquam quercum effoderet, illamque, percutiendo, in ruinam

ruinam daret, fortè fortunâ prægrandem ex magnâ illius arboris cavernâ vidit egredientem ſerpentem, cujus poſt triplicem ſibilum in terram ipſe cecidit ſuorum omnium cum ſenſuum jacturâ. Sed vix parvus, abjectuſque ad officia rediit animus, cùm accurrentes ſodales agreſtem hunc juvenem ſtatim illinc abducunt, & capitis dolore, ſopore, vomitu, extremarumque partium perfrigeratione miſerè correptum, ac paulò poſt rurſus in lypothymiam labentem viderunt; tandem duas circiter intrà horas cum ſupervenientibus ſignis propinati veneni è vivis ſublatum dolentiſſimi collacrymarunt. Interim ipſe ego tunc temporis accerſitus, mœrens, & admirans, lividum cadaver obſervavi.

Animi deliquium.

Symptomata exitialia.

Præcox mors.

Poſtulo nunc, quam Tu, Clariſſime Vir, fuiſſe judicas iſtius mortis cauſam, ſcilicet an ſolum timorem, an etiam venenum, per oculos, aureſque infuſum? an fortè ſerpentis ſibilum, qui lethiferas particulas intrà Juvenis corpus per vias narium, oriſque urgere potuerit? Habes, Doctiſſime Lanciſi, quibus acerrimum, & ſingulare ingenium tuum exerceas. Vale, & me, perinde ut filium, precor, ames, dum ipſe, Hippocratici memor Jurisjurandi, Te Parentis loco aſſiduè veneror, & colo.

Datum Introduci prid. id. Aug.
MDCLXXXVI.

Studioſiſſimo, optimæque ſpei Juveni

D. ANTONIO DONARELLO

JO: MARIA LANCISIUS S. P.

VIdeo Te admodum ſollicitum, quid ipſe ſentiam de causâ repentini morbi, & præcocis mortis deſcripti Juvenis. Dicam graves inter occupationes breviter, & apertè; Petis enim non minùs ſcitu digna quàm utilia. Unicè

cè quidem tu quærere videris, quid cauſæ fuiſſe putem, cur ſanus alioquin Juvenis tam citò deceſſerit? Scilicet an ſolum timorem, an etiam hauſtos veneficos, cum ſerpentis ſibilo extruſos, halitus?

Qui ex ſimplici timore pereunt, quomodo dignoſcantur ab iis, qui ex cauſis venenatis celerrimè decedunt.

Porrò qui ex ſimplici timore pereunt, ii ſubitò quidem, ſed citra ſigna propinati veneni, extinguuntur; ut tibi, per Hiſtoricorum monumenta diligenter vaganti, clarè poterit innoteſcere. Non ergo tuus Adoleſcens, qui pravis poſteà ſymptomatibus correptus fuit, ex nudo timore interfectus eſt. Utique exibilans inviſus ſerpens per nares, oculoſque repentinam, maximique momenti in Ruſtici, alioquin valetudinarii, cerebro excitare potuit terroris ideam, ob quam illico, violenterque contractis illius fibris, propagatoque ſpaſmo ad uſque præcordia, continuò perturbatus ſubſtitit fluidorum motus, ac proinde infelix juvenis animo defecit. Sed hæc in illo malorum initia, atque excitamenta fuerunt.

Subitus timor quomodo lypothymiam interdum inducat.

Enim verò quis adeò in rebus phyſicis hoſpes eſt, qui poſſit inficiari, ad veram hujus ægritudinis, mortiſque cauſam acceſſiſſe veneficum virus, quod non ex ſerpentis modò viſceribus, unà cum ſibilo expulſum fuit, quemadmodum haud immeritò hæſitare videris; ſed maximè ex concuſsâ, apertâque quercus cavernâ repentè in libertatem venit, illumque aërem, qui circùm Juvenem fluitabat, implevit, atque inquinavit; quo factum eſt, ut homo miſerrimus unde vitæ alimentum trahebat, repentè morbum hauſerit, ac mortem.

Vera mortis cauſa qualis.

Qualis præterea extiterit ſpeciatim hujus mixtura veneni, & quomodo idem in quercus cavernâ mortiferam indolem nactum fuerit; quid cenſeam, tibi oſtendam. Sanè, ubi vetuſta quercus teredine corroditur, prægrandemque ſuâ in medullâ concamerationem undique ſtipatam admittit, tunc non raro anguiculus, foris intrò per cuniculoſum fortè inventum, vel factum, ſubterraneum arboris corticem ſubrepens, cavernam ingreditur, ibique teredinum, lignearumque ſcoriarum pabulo nutritus, ſenſim adoleſcit. Interim verò ſulphur impurum ex ulceribus ligni, atque ex malè olente ſerpen-

Cujus generis, & quomodo exaltetur venenum in cavernis arborum ex morâ ſerpentum.

tis

tis perſpiratu jugiter effluit, quod neceſſariò cum acribus ſalibus ipſarum fæcum, & urinæ, quas fera illa egerit, cohobatur, intimè permiſcetur, ac, eo loci diù ſuſque, deque agitatum, in peſtiferum ſpiritum evehitur, qui tandem, convulſo, apertoque arboris antro, (ut ex ſubitò reſeratis ſepulchris, frumenti foveis, latrinis, & cloacis non raró contingit) turbidas exilit in auras, quæ non tantùm hominum ſanguini, ac ſpiritibus, puro ſulphure, dulcique ſale volatili conſtantibus, ſunt penitus lethiferæ, ſed, quod ſummè notandum, pulmonum porulos, per quos ſubtiles aëris partes intrà venas ingrediuntur, cùm implendo, obſtruunt, tum irritando, perſtringunt, eâque ratione commercium boni aëris cum ſanguine, & cum cerebro, ad vitam adeò neceſſarium, celeriter intercipiunt.

Quomodo, & per quas vias in ſanguinem ferantur.

Hujus profectò exitialis auræ vires expertus eſt deſcriptus Ruſticus, cæteroquin valetudinarius, qui ſtatim atque venenatum aërem per nares, ac fauces excepit, ſua ſenſit ſolida irritatione affecta, ac fluida lue quâdam inquinata. Unde non ſolùm dolor capitis, vomitus, ac ſopor, ſed etiam lypothymia, cæteraque ſymptomata ſuborta ſunt, quæ propinati toxici indicia paſſim habentur. Diffuſo enim veneno quaquaverſum per corpus, tum corruptiva quædam fermentatio excitatur, propter quam cadavera tumefiunt, ac liveſcūt; tum eroſiones inducuntur, ex quo ungues, ac pili decidunt, & reliqua, horroris plena, ſymptomata apparent.

Symptomata expenduntur.

Scio, graves inveniri Authores, quos inter (*a*) Guainerius, (*b*) Foreſtus, & (*c*) Zacutus, qui venena non ſolùm per nares, atque os, ſed per reliquos etiam externos ſenſus in homines aliquando propagari poſſe, judicaverint. Hoc tamen in dubium de oculis, atque auribus, quatenus duos peculiares ſenſus, à ſenſu tactus omnino diſtinctos, conſtituunt, me judice, facilè revocabitur, ſi planè intelligamus, utrumque ex iis organis texturâ adeò arctâ donatum, multiplicibuſque machinulis vallatum eſſe, ut de medio aëreo nonniſi tenuiſſimas

An venena per omnia ſenſuum organa traduci poſſint.

(*a*) Lib. de venen. (*b*) Lib. 30. obſ. pr. in ſchol. (*c*) De med. Princ. hiſt. l. 5. hiſt. 3. in paraphr.

Negatur, & quare, de oculis, auribuſque.

mas lucis particulas, undulanteſque tremores valeat admittere, qui nihil vitæ animalium hoſtile (dummodo amoris, timoris, mœroriſque cauſas excipias) intrò ſolent transferre. Latior contra, atque expeditior lethiferis corpuſculis in hominum viſcera patet via per os, ac per nares, quorum foramina in cerebrum, in pulmones, atque ventriculum altè penetrantia, luem aëris ad liquidi nervorum, ad ſalivæ, ad chyli, ad ſanguinis denique commercium illico poſſunt transducere.

Ex interfecto ſerpente mors.

Quòd ſi adverteris apud Amatum Luſitanum *(a)* hiſtoriam Viri Anconitani, qui, cùm vineam putaret, ſerpentem offendit, eoque interfecto, repentè conqueri cæpit de capitis dolore, mox febricitavit, demum, omnibus gravioribus factis, die 11. obiit: cujus farinæ plura proſtant exempla apud *(b)* Gal., *(c)* Plin., *(d)* Scalig., alioſque relatos à *(e)* Schenchio; certè minus admiraberis noſtrum caſum, in quo non tantùm de ſerpentis corpore, quantùm de cavernâ veneficus halitus erupit, atque in Ruſticum, viribus jam hebetem, terroreque perculſum, inſiliit.

Ex balneo calefacto cum lignis venenatis mors.

Quid nunc dices, ſi veram credideris rariorem hiſtoriam, à *(f)* Geſnero deſcriptam, cujuſdam hominis, qui è viventium numero ſublatus fuit, cùm balneo dumtaxat ſe merſiſſet aquæ, calefactæ ex lignis, exciſis à cavernis ſerpentum? Dices profectò, hujuſmodi animantia genus eſſe ferarum fœtidiſſimum, ac peſtiferum: quo fit, ut circa illorum viciniam teter ſemper expiret odor.

Serpentes, qui morantur in quercubus, vocantur Dryini.

Cæterùm ſi curioſus adhuc poſtules, cujuſnam fuerit ſpeciei, & quo nomine compellandus ſerpens ille, qui intrà quernam, à te ſignificatam, cavernam hoſpitabatur, ſuccurrunt ſtatim Ballonius, aliique, quos recitat *(g)* Sebizius, qui hujuſmodi ſerpentes appellant *Dryinos*, & latinâ voce, propter eorum domicilium, *Querculos*, qui ſanè, ſi credere fas eſt, in immen-

(a) Cent. pr. curat. 62. *(b)* Lib. de ther. ad Piſonem c. 5. *(c)* Lib. 8. c. 21. *(d)* Exercitat. 200. contra Cardanum. *(e)* Lib. 7. obſ. 92. *(f)* Lib. 50. de ſerpentibus. *(g)* In appendic. ad diſcurſum med. philoſoph.

immenſam penè magnitudinem belluæ, in quam reliqui ſerpentes haud ſolent, creſcere aſſeruntur.

Tu interim, mi Donarelle, virtuti, ut facis, ſtudere perge: nec velim dubites, me filii loco te ſemper habiturum, & eo quidem filiorum genere, qui, cùm ſuis dent gloriam Præceptoribus, plùs amantur, quàm filii carnis, qui ſæpe Parentum fortunas, famamque diſperdunt. Vale.

Datum Romæ Kal. Septembris
MDCLXXXVI.

IX. At verò de vitiis aëris, ſubitas mortes inferentibus, ſatis, ut arbitror, dictum eſt. Nunc inceptum ordinem proſequamur.

CAPUT VII.

De Cauſis ſubitanearum mortium ex parte ſanguinis.

EX parte ſanguinis improviſam mortem intentant quatuor præcipuæ ejuſdem affectiones. Primò præceps, ac talis diminutio molis ejuſdem, quæ, cordi, & cerebro ſubtracta, alternum horum viſcerum motum, & circuli continuationem penitus tollat. Hinc ſanguis à majoribus venæ cavæ, & pulmonicæ truncis, vel à corde, ſummiſque arteriis, pulmonicâ ſcilicet, & aortâ, affatim erumpens, verè improviſò vitam intercludit; ſi enim à ſanguiferis, intrà cerebrum apertis, effluat, non adeò ſubitò mortem accerſit, ut ſequenti capite, vel appoſito exemplo, demonſtrabimus.

Sanguis quadrupliciter mortem intentat repentinam.

II. Secundò celerrima pariter, nimiſque abundans ejuſdem ſanguinis, præſertim efferveſcentis, ad cor, atque ad cerebrum confluxio, & quâvis ex cauſâ, mòra pertinax, ubi langueſcenti vi circumpulſivæ horum viſcerum validè renitatur, & vitæ curſum, quem in motu poſuimus, continuò ſuſ-

pendat; ut in iis obſervatur, qui, ſubito timore, mœrore, vel gaudio perculſi, repentè concidunt; aut qui nimiâ plethorâ ſaginati, vel qui poſt corporis excalefactionem, ſive præſente aliquâ evacuatione, frigido potu, vel balneo utuntur. Non enim capacitas ad continendum, & vis ad pellendum ſanguinem in corde, & appenſis vaſis ſunt indefinitæ, atque immenſæ; verùm proportione reſpondent certæ, ac determinatæ moli, & gravitati ejuſdem ſanguinis, quem nonniſi citra violentam diſtractionem, ac reſiſtentiam capere, atque urgere poſſunt. Ecce jam, inquit Cl. (*a*) Harvæus, duo ſunt genera mortis, extinctio ob defectum, & ſuffocatio ob copiam. Hinc ob oculos exemplum utriuſque habere licet, & dictam veritatem autopſiâ in vivorum corde confirmare: etenim comprehensâ venâ cavâ vel forcipe, vel pollice, ſanguiniſque curſu versùs cor intercepto, ſtatim videbis, cor albidiori admodum colore fieri, & languidiùs pulſare, ut emori denique videatur. Poſtea verò, ſi relinquas venam, & arterias ſimiliter per aliquam diſtantiam à corde ligaveris, videbis contra, illas vehementer turgere in parte comprehensâ, & cor ultra modum diſtendi, purpureum colorem contrahere uſque ad livorem, & tandem opprimi ſanguine, ſic ut ſuffocatum iri, credas.

Pulchrum Harvæi experimentum.

III. Tertiò vitam ſæpe confeſtim adimit illud ſanguinis vitium, quod ab hypochondriis, ab utero, vel aliunde, ac præſertim à ventriculo communicatum, propter ſummam acredinem, vel aliam externis ſenſibus non ſatis expoſitam qualitatem, præcordia, & cerebrum convellit, & valde efficax eſt ad fluida vel coagulanda, vel diſſolvenda; quibus in caſibus magna interdum ſeri copia, ex coacto intrà pulmonum, ac cerebri vaſa ſanguine, violenter extruditur, & in thoracis, vel cerebri cavitatibus colligitur; hinc frequens erroris anſa apud minùs in arte peritos, qui, lympham in ſinubus cerebri invenientes, illam apoplexiæ cauſam, cùm plerunque fuerit dumtaxat effectus, accuſare ſolent.

Lympha in cavitatibus collecta, injuſtè pro morbi causâ plerumque ab imperitis accuſatur.

IV. Poſtremò peſtiferum quid, ac planè veneficum in ſanguine

(*a*) Exerc. pr. de mot. cord. cap. 10.

ſanguine vitium, hauſtum ex aëre, ex ingeſtis per os, aut aliunde, recondi poſſe, experimur, quod dato tempore, vires ſuas in ſpiritus, cordiſque, ac cerebri fibras exerat, ignoto ſanè, tacitoque molimine, ac veluti ſyderatione.

CAPUT VIII.

De cauſis ſubitanearum mortium ex parte fluidi nervorum, ſeu ſpirituum animalium.

QUod denique ad tertium maximi uſus fluidum, nempe ad liquidum nervorum, ſeu ſpiritus animales attinet, iis profectò, utpote à ſanguine derivatis, eadem vitia congruè aptari poſſunt, quæ modò ipſi ſanguini attribuimus. Etenim primo loco, ſubtractâ, vel interceptâ contumaciter tantâ ſanguinis copiâ, quanta per carotides, & cervicales arterias, earundemque plexus ad cerebri, & cerebelli cortices naturaliter fluxura eſt, ut liquidum nervorum ſeparetur, ſtatim debent & ipſi ſpiritus, qui ex ſolo ſanguine ſecernuntur, deficere. Hoc ſanè contingit in magnis ſanguiferorum circa jugulum vulneribus, vel intrà cerebrum rupturis, in quibus poſtremis, ſi fuerit ingens copia effuſi ſanguinis, ejuſdem procul dubio defectum mortifera cerebri, ac cerebelli compreſſio (unde ſpirituum animalium interceptio) ſequatur, neceſſe eſt.

Multiplex ſpirituum defectus improviſæ mortis cauſa.

II. Et quidem adeò valet moles jam effuſi intrà cranium ſanguinis ad celerem mortem inferendam, ut, etiamſi non ex arteriis, ſed ex venis egreſſa fuerit, nec magnam liquido animali materiam ſubtrahat, adhuc tamen, propter ſolum infarctum, & compreſſionem, citò necare ſoleat.

III. Eſt hìc tamen loci, ut diligenter attendamus, illos verè ſubitò interire, quibus in præcordiis ſanguineum vas diſrumpitur; eos verò, quibus intrà calvariam hoc infortunium accidit, nonniſi poſt multas horas, quantum nobis huc uſque obſervare licuit, necem ſubire. Et quoniam exemplis clariùs

Sanguinea vaſa in præcordiis diſrupta, ſubitam mortem in cerebro

 inſtrui-

autem non ita celerem inferunt.

inſtruimur, quàm commentis; idcirco caſum ruptæ ad cerebri baſim venæ, quippe quem ob ſuas circumſtantias rarum arbitramur, fideliter ſubnectemus.

Hiſtoria aphoniæ, convulſivorum motuum, tandemque apoplexiæ, & mortis ex diſruptâ venâ ad cerebri baſim.

IV. Vir Nobiliſſimus ſexagenario major, gracilis, ac bilioſi habitus, acerrimi ingenii, hypochondriacis, ac vertiginoſis affectionibus ab ipsâ juventute obnoxius, ante aliquot annos prævio capitis calore, ſanguineas cum metu quidem, at ſine noxâ lacrymas effundebat. Deinde circa hyemale ſolſtitium anni 1706. poſt graviſſimas animi curas, uberrimâ narium hæmorrhagiâ tentatus fuit; cui ſiſtendæ cùm nos nihil efficax neque in chirurgiâ, neque in pharmaciâ inveniremus, inito conſilio cum Excellentiſſimis Curantibus D. D. Dominico Gagliardi, & Jo: Thomaſio, ad topica, nimirum ad pulver. ex calcant., opio uſto, & fungo Melitenſi, veluti ad ſacram anchoram, lentè, ut decebat, confugimus. Sed, cùm elapſis aliquot horis, rurſum ſanguis efflueret, Æger, ut fieri ſolet, longioris moræ impatiens, ad anceps potiùs, quàm ad tutum remedium recurrendum eſſe ſibi ſuaſit, novumque proinde, nobiſque planè ignotum, pulverem, cùm ſe priùs fortiter emunxiſſet, naribus hauſit; atque confeſtim, excitato ſenſu urentis irritationis, ſubſtitit hæmorrhagia, quam illico excepit ſumma capitis confuſio, oculorumque pruritus, ita ut Nob. Vir mortem ſibi jamjam inſtare, timeret. Qui tamen, deſpumato jam majori ex parte ſanguine, ac depuratis deinceps hypochondriis, utcumque bene ſe habuit uſque ad Kalendas Aprilis 1707. quo tempore priùs capitis gravitate, & calore, deinde horâ quintâ noctis ſextæ ejuſdem menſis repentinâ correptus fuit aphoniâ, in quâ initiò mentis officia minimè ſublata ei fuiſſe, probabiliter indè judicatum eſt, quòd ipſe, vel ſentiens irritationem, vel ſperans venturam hæmorrhagiam, validè, atque identidem, converſis ad adſtantes oculis, nares emungeret. Sed quoniam vena, quæ foris jam ſanguine utiliter manaverat, propter eſcharoticum errhinum forſitan obcalluit, peſſimo fato interiùs rupta eſt. Idcircò, incaſſum tentatis omnibus revellentibus,

ac

ac phlebotomiis non modò ex venis brachii, ſed etiam juguli, poſt jactatos huc illuc artus, forti proſternitur apoplexiâ, quæ ſpatio quinque circiter horarum illum perdidit.

V. In cadavere dura mater ſolito craſſior, & undequaque cranio fortiſſimè adhærens inventa eſt: ſanguinea piæ matris vaſa uſque adeo turgida, & varicoſa, præſertim ad anteriorem cerebri partem, ut coralliorum ramis viderentur ſimilia. *Quæ in cadavere obſervata fuerunt.*

VI. In utroque anteriorum ventriculorum quantitas coacti ſanguinis non minor ſemilibrâ continebatur; quinimo non parva cruoris moles, eaque fluidior, diffuſa occurrit per reliquas cerebri cavitates uſque ad ſpinalis medullæ principium, ac ſub eo præſertim duræ matris ſegmento, quod cerebrum dividit à cerebello. Neque ſibi defuit celebris diſſector D. Cecchinus, ſedulò inquirens in foramen diſrupti ſanguiferi, quod oſtendit fuiſſe propaginem venæ jugularis internæ, quæ ſanguinem regerit à partibus finitimis oſſis ſphenoidis, quæque ramuſculum, ſuperato cranio, ad radicem naſi, unde jam ſanguis effluebat, dimittere ſolet. *Quale fuit ſanguiferum vas intrà cranium diſruptum.*

VII. Reliqua cum naturalia, tum vitalia viſcera nullo ſenſibili vitio, præter aliquam contentorum fluidorum culpam, laboraſſe deprehenſa ſunt; ut non ſit dubitandum, quin ad ſubitum morbum, citamque mortem accerſendam, defectio unius fluidi, vel ſolidi majoris uſus, atque in noſtro potiſſimùm caſu, interceptio ſpirituum animalium ab effuſione ipſius ſanguinis intrà cranium, abundè ſufficiat.

VIII. Sed quanquam hujus interitus cauſa ſit apertiſſima; nonnulla tamen ab ipſo extiſpicio deducemus corollaria, quæ tum diſcentibus, tum ſcientibus utilia fore, ſperamus.

IX. Primò ſanè docemur, ſubitaneam aphoniam vix aliunde oriri, quàm ab interceptione venarum ad cerebri baſim, unde nervi, in linguam protenſi, ad perpendiculum premuntur. Et ſi quidem interceptio iſta magna fuerit, cumque magno, & pravo corporis apparatu, nec brevi ſolvitur, nec ſinit ſanguinem regredi ab anteriori præſertim cerebri *Præceps aphonia plerumque oritur ab interceptione venarum ad cerebri baſim.*

Quomodo, & quando ſi non ſolvatur, oritur apoplexia, & venarum diſruptio.

parte, atque à plexibus, qui intrà ventriculos locantur: quo certè fit, ut vaſa illa non ſolùm tumeant, ſenſimque capiplenium, & apoplecticum affectum, gravando, urgendoque, producant, ſed, quod magis eſt, ſi contineant ſanguinem erodentibus ſalibus refertum, perrumpantur, eodem planè modo, quo externæ contingunt hæmorrhagiæ, & quemadmodum contigit in expoſito caſu.

Sanguis effuſus ſupra alterum cerebri hemiſphærium, apoplexiam cum paralyſi, in baſi verò, potiùs aphoniam, & convulſionem, tandemque apoplexiam inducit.

X. Secundò erudimur, quòd quemadmodum ſanguis, ſi ſupra alterum cerebri hemiſphærium effundatur, unum dumtaxat corticem comprimendo, ac ſimul obſtruendo, inducit tandem apoplexiam, & eam quidem cum illius lateris paralyſi, quod affecto hemiſphærio reſpondet; ita idem ſanguis ſi effluat ex vaſe ad cerebri baſim poſito, ut plurimum gignit aphoniam, jactationes, denique apoplexiam citra præviam paralyſim, dummodo alia non concurrant, quæ paralyſim inducunt. Etenim egrediens è perrupto vaſe ſanguis, ob conceptum jam impetum propter motum circularem, eò influit, quò patet aditus per omnes ventriculorum cavitates uſque ad principium ſpinalis medullæ, cujus tam dextrum, quàm ſiniſtrum intrà calvariam locatum caudicem calore primùm, & mole, mox etiam acredine, quæ rarò abeſt, quaquaverſum æqualiter incendit, premit, atque irritat; unde injuſſi quidam artuum motus, ſeu jactationes abſque paralyſi naſcuntur; deinde verò, extra ſuas ripas uberiùs diffluente cruore, longè major preſſionis vis undequaque adjungitur, quæ animalium ſpirituum curſum tam à cortice versùs medullam, quàm à medulla versùs externas partes intercipit; atque hinc apoplexia, & mors ipſa ſuccedit, quas profectò fatales calamitates noſtro Ægroto celerrimè contigiſſe, conſpeximus.

Eſcharotica nunquam ſpontaneis in hæmorrhagiis adhibenda.

XI. Poſtremò unum elicimus corollarium, ad praxim, ni fallor, utiliſſimum. Scilicet naribus ferè nunquam eſcharotica pro ſiſtendâ ſpontè ortâ hæmorrhagiâ, ne quidem apud ſenes, admovenda eſſe. Etenim rariſſimè ex hujuſmodi ſanguinis fluxibus ægros deceſſiſſe, contra verò ſæpe ex violentâ

lentâ illorum ſuppreſſione celerem morbum, citamque etiam mortem inferri, comperimus. Sanguis enim, cùm induratum, ac renitens vas exteriùs invenit, minimo negotio, eâdem recurrente exitus neceſſitate, alicubi internum canalem diſrumpit. Erit igitur curantis officium cauſam pro virili parte corrigere, motumque ſanguinis aliò avertere. At nunquam de claudendo violenter dehiſcentis venæ ore cogitare debebit, niſi cùm ægroti vires verè langueant; nec illas ex ipſius ægri querelis, aut vanis Conjunctorum terroribus metiri debebit, ſed ex pulſu, qui ſpontaneis in hæmorrhagiis cùm plerunque durus, magnuſque eſſe ſoleat, nos de ſpe minimè depellit; à qua tunc deturbandi erimus, cùm exilis evadit, extremaque frigent.

Transfer huc quæ narrantur de copioſiſſimâ æquè, ac utiliſſimâ hæmorrhagiâ in ſene lib. ſeq. c. 5. num. 8.

XII. Neque id ſanè reticeam, quod facilè poſt longam praxim quiſque per ſe didicit; nempe in hujuſmodi magnis ſpontaneis hæmorrhagiis videri ſanguinem propter inductam fermentationem, ſuâ mole, ut ita dicam, fieri majorem, darique quandam veluti aëris particularum immiſſionem, vel converſionem in ſanguinem. Uſqueadeo ſuperſtes intrà vaſa cruoris moles ſufficit tum continuandæ ingenti evacuationi, tum implendis, elevandiſque arteriis, quæ adhuc magnæ, duræque poſt ejectas multas rubri liquidi menſuras mirabiliter perſiſtunt. Exinde fit, ut immatura ſuppreſſio plerunque pariat convulſionem, quam ſola per artem inſtituta ſolvit ſanguinis miſſio, ut oſtendemus cap. XXIII. num. XIV. hujus libri.

In ſpontaneis hæmorrhagiis mirabilis eſt novi ſanguinis reproductio.

XIII. Sed, ut ad id, unde digreſſa eſt, noſtra revertatur oratio, poſſunt pariter animales ſpiritus deficere, cùm eorum excurſus per nervos ad præcordia, aliaſque maximi uſus partes, penitus intercluditur vi convulſionis, compreſſionis, vel obſtructionis, è ſolo corporis vitio, aut ſimul animi motibus pendentium. Atque hinc Carol. (*a*) Piſo plures collegit obſervationes funeſtiſſimarum, ac ſubitanearum ſyncopum, quas ex cordis apoplexiâ, ſeu ex obſtructo per lympham

(*a*) De colluvie ſeroſ. pag. 166.

lympham nervo, qui ad cor deſcendit, natas arbitratur.

XIV. Poſſunt quoque deeſſe ſpiritus ob inediam, ob motuum violentiam, ob nimias evacuationes, ob intemperantem veneris uſum, præſertim in ſenibus, quos ſatis jam ætas ſpiritibus deſtituerat. Quod genus exempla invenientur abunde apud Authores, quibus hîc repetendis fruſtra non immoramur.

Spirituum nimia copia ſubitaneæ mortis cauſa.

XV. Secundò nimia etiam eorundem copia, quæ ſemper ſanguinis ubertatem comitatur, nimiâ preſſurâ, & inflatione glandularum corticalium cerebri, nervorum vias ita poteſt aliquando comprimere, ut fluxuro animali liquido omne ſpatium adimatur, fiatque propterea, ut vel in cerebro ſpiritus non ſeparentur, vel à cerebro (infirmatis villis extrudentibus, & auctâ reſiſtentiâ extrudendi liquidi) in præcordia non dimittantur; quod interdum contingit in ebrioſis, aliiſque, qui cibis, & potibus, plurimo ſale, ac ſulphure narcotico refertis, ſeſe ingurgitant.

Ipſorum acrimonia æquè noxia.

XVI. Tertiò ſumma ſpirituum acrimonia ex eodem ſanguinis vitio, atque ex lentis animi pathematibus, ſtudiiſque intenſioribus inducta, convellendo pertinaciter præcordia, & cerebrum, homines, alioquin valetudinarios, ad idem repentinæ mortis genus poteſt adducere; ut olim in Ampliſſimo quodam Cardinali vidimus, & paſſim in exitialibus epilepſiis, quæ dicto citiùs in fortes deſinunt apoplexias, de quibus agit etiam (a) Hippocrates.

Epilepſiæ tranſitus in apoplexiam ex Hipp.

XVII. Sed quoniam ætiologiam epilepſiarum, quæ in apoplexias, mortemque deſinunt improviſam, hic ſcitu ſummopere neceſſariam putamus; idcirco attentè conſiderandum, convulſionem membranarum, ac ſinuum, nec non fibrillarum cerebri, in qua penè tota ratio idiopathicæ epilepſiæ poſita eſt, multifariam, ſed duplici potiſſimùm modo, contingere; altero ſcilicet, cùm acre, ac ferè arſenicale, vel aliud quodvis liquidum, convellendis nervis idoneum, non omnia ſimul cerebri ſegmenta, ſed eadem ſucceſſivo quodam, atque inæquali ordine, ac tempore irritat, & criſpat, unde nonniſi inæquales, inordi-

(a) Lib. de gland. n. 9.

nati,

nati, atque inæqualiter contingentes convulſivi artuum, ac thoracis motus, per totum ferè paroxyſmum, reſpondent, ac obſervantur: Quod ſanè quotidianum, ac vulgare hujus morbi exemplum ſe prodit. Altero verò modo, cùm eodem penè tempore, æqualibuſque viribus irritans cauſa, quaquaverſum per cerebrum diffuſa, æqualiter, eodemque tempore anteriores cum poſterioribus partibus, dextras cum ſiniſtris, immo fortè etiam ipſum cerebellum, adeò vehementer convellit, ut indè animale liquidum ſimul, & æqualiter in omnes contranitentes muſculos validè expreſſum, poſt breviſſimas artuum contorſiones, univerſum corpus tenſum, rigidum, atque immobile reddat. Hæc autem poſterior epilepſiæ differentia, ea præſertim exiſtit, quæ ſi ſæpe recurrat, ac plùs juſto perſeveret, frequenter in apoplexiam tranſiens, ſubitum vitæ diſcrimen ſolet afferre: quia ſcilicet, non ſolùm vaſa cerebri, ſi à lentâ priùs ægritudine fuerint debilitata, & in varices dilatata, ex illo forti, & univerſali nixu convulſionis, ac ſtrangulationis, ſanguinem prementis atque intercipientis, & renixu ejuſdem contenti ſanguinis, mole, & acie ſuâ extrorſum urgentis, ſæpe diſſiliunt, ſed, vel maximè, quia idem ſanguis, propter inæqualem ſuarum partium indolem, uno in loco volatilis-oleoſi ſpiritus expers, viſcidulus ex morâ concreſcit; alio autem fluxilior, & acrior, ſuos extra limites, per glandularum orificia, nervorumque tubulos exprimitur: propterea, quanquam ipſa denique convulſio deficiat, attamen, perturbatâ jam ſpirituum materie, & in alienam naturam converſâ, iiſdemque cerebri, nervorumque viis, quà dilatatis, ac diſciſſis, quà compreſſis, & obſtructis; fortiſſima inducitur apoplexia, quæ plerunque ſubitam mortem accerſit.

XVIII. Tandem ignotum illud virus, quod in aëre, ac ſanguine ſuperiùs notavimus, poteſt in ipſos animales ſpiritus derivari, eundemque lethalem, ac repentinum effectum producere; ut in peſte, & venenis infuſis, vel ingenitis frequenter offendimus.

CAPUT IX.

De cauſis ſubitaneæ mortis ex parte ſolidorum majoris uſus, & primò ex parte inſtrumentorum reſpirationi famulantium.

FLuidorum vitiis jam explicatis, ad ea ſolidorum mala progredimur, quæ ſunt mortalis hujus exitus principia; illud iterum, iterumque monentes, quòd utriuſque ordinis cauſæ mutuam ſibi opem, ad ſubitum inferendum interitum, neceſſariò præbent; ut proinde non invenias, vitium ſolidorum, repentè aptum occidere, quod motui ſaltem liquidorum non officiat, & viciſſim fluidorum vitium lethale abſque ſolidorum læſione.

Solida, & liquida mutuo concurſu mortem inferunt improviſam.

II. Sed ad mortiferas cauſas, ex ipſis ſolidis ortas, propiùs acceſſuris illud etiam accuratè advertendum, ſolida majoris uſus duabus conditionibus naturaliter inſtructa eſſe oportere, ut ad vitæ conſervationem conſpirent; nimirum ut ſint integra, ſeu organicâ naturali ſtructurâ donentur; deinde, ut in alterno conſtrictionis, ac diſtenſionis motu perpetuò verſentur. Quidquid propterea ſtructuram, vel motum prædictarum partium maximè, ocyſſimè, & pertinaciter læder, mortem quoque celerrimam, quam ſubitam dicunt, poterit inferre.

Ex parte ſolidorum majoris uſus quomodo ſubita mors.

III. Sequentes itaque præfatam initio ſolidorum diſtinctionem, aſſerimus primò, ex parte inſtrumentorum, reſpirationi inſervientium, animalia repentè poſſe interire, ſi aſpera arteria, ejuſque bronchia obſtructa, convulſa, vel compreſſa, citiſſimè, ac penitus iter aëri per pulmones intercludant, ut in laqueo ſuſpenſis paſſim animadvertitur, vel in iis, quibus ſolidum corpus, inter deglutiendum, laryngis foramen occludat, vel pus, ruptâ vomicâ, vel aqua in demerſis, per bronchia loco aëris diffuſa, non revomantur; vel ſanguis

Varia tracheæ, & bronchiorum mala repentè interficiunt.

aut

aut ſerum in repentino pectoris hydrope pulmones, quominus ab aëre impleri poſſint, ſubitò impediat. Tanta enim eſt hominibus ſpiritus neceſſitas; ut ad rem ſcripſit (*a*) Hippocrates; *ut ſi quidem omnibus aliis abſtineat homo, neque cibum ſumat, neque potum, poßit tamen plures dies ducere; Si cui verò ſpiritus in corpus intercipiatur, vel exiguâ diei parte pereundum ſit.*

IV. Deinde, ſi omnia ſimul inſpirationis, atque expirationis inſtrumenta ſuis ab officiis citò, ac pertinaciter vacaverint, ob eundem impeditum aëri alternum intrà pulmones ingreſſum, atque egreſſum, illico extremi fati dies eſt in procinctu; ob quam ſanè rationem ſervus ille barbarus apud (*b*) Galenum, coacto ſpontè ſpiritu, citam ſibi mortem conſciviſſe, fertur: cujus profectò voluntarii, ſi verus eſt, effectûs, multæ etiam morboſæ, ex neceſſitate operantes, numerantur cauſæ, quæ ſcilicet aptæ ſunt diaphragmatis, ſterni, coſtarumque ſtructuram, continuitatem, vel motum ita firmiter lædere, ut alternè ſupra pulmones concidere, vel à pulmonibus recedere nequeant. Ita magna e. g. vulnera, quæ utrumque thoracis latus, ſeptumque ſimul tranſverſum confodiunt, ſi aperta detinerentur, celerrimam mortem poſſent accerſere. Aër enim, per dehiſcentia vulnera ingrediens, & forinſecus pulmones premens, æquilibraretur cum aëre, qui per tracheam intrà pulmones labitur, ipſoſque pulmones, veluti quandam immobilem ſtateram, cum totius circulantis ſanguinis morâ, vitæque pernicie, ſuſpenderet, ac libraret. Et ſic de quacunque aliâ conſimili prædictorum læſione organorum, reſpirationi famulantium, paralyſi nempe, aut convulſione (dummodo ſubita, magna, ac pertinax fuerit) erit ſentiendum.

Spiritus ſpontè cohibitus mortis cauſa apud Galenum.

Hujus effectus cauſæ exponuntur.

Quænam thoracis vulnera, externum cum interno pulmonum aërem æquilibrando, lethalia.

(*a*) Lib. de flat. n. 6. (*b*) 2. de mot. muſcul. cap. 6.

CAPUT X.

De cauſis improviſarum mortium ex parte cordis, & magnorum vaſorum.

PRoximè dicendum venit de cordis, magnorumque ſanguiferorum vitiis, homines celerrimè interimentibus; & quanquam omnia, quotquot dari poſſunt, ad id unicè colliment, ut cordis motum penitus tollant, & lethiferam ſyncopem inducant; nihilominus tamen, cùm ad vitæ neceſſitatem, ex parte cordis, tria conſiderari debeant; primò congrua ſtructura tam cordis, quàm magnorum vaſorum; ſecundò viarum libertas; tertiò vis movens, quam facultatem pulſivam dicunt; certè ex unoquoque fonte maximi oriri poſſunt morbi, qui confeſtim perimant.

Tria ex parte cordis, & vaſorum ad vitam neceſſaria.

II. Primò, quod attinet ad ſtructuram, cùm ad eam conſtituendam integritas, & continuitas fibrarum, villorum, & membranarum potiſſimùm exigatur; quotieſcunque aut inflicto vulnere, aut lentâ exeſione in aneuryſmatibus, eò tandem pervenitur, ut continuitas parietum cordis, & magnorum ſanguiferorum auferatur, illico, proſiliente uberrimè ſanguine, mors urget; ut hiſtoriâ V. eorum, qui hâc temporum conſtitutione repentè interierunt, publico patuit in theatro.

Aucta magnitudo cordis repentinæ mortis occaſio.

III. Cùm verò ad ſtructuræ vitium referri quoque poſſit ſolito major cordis moles, naturâ primùm contexta, deinde per morbos adaucta; hæc ſanè frequenter ſubitæ morti præbet occaſionem. Sanguis enim, ſi progreſſu temporis acer, minùſque fluxilis evadat, ſenſim, propter ſuam in præcordiis moram, magnitudini cordis novum pondus adjungit, quod tandem cor ipſum versùs diaphragma detrudit, & uſque adeò renititur ei potentiæ, ex qua cor tenditur, & ſanguis quaquaverſum in arterias pellitur (verbo, unde animal

vivit)

vivit) ut non ſolùm cum eâdem potentiâ ad æqualitatem perveniat, ſed illam plerunque repentè, atque inopinatò vincat. Quod porrò genus interitus ſæpe à nobis viſum eſt; cujus proinde clarum exemplum (præter ea, quæ rejicimus in libros, quos nunc de Corde, atque Aneuryſmatibus adornamus) dabitur ſequenti libro hiſt. II. illorum, qui ſubitò è vivorum numero exturbati fuerunt.

Cordis vaſorumque convulſio, compreſſio, & obſtructio, mortis cauſæ.

IV. Quod verò ſpectat ad viarum libertatem; quæcunque cauſa venam cavam, vel pulmonicam, & aortam, aut arterias carotides eouſque conſtantiſſimè, atque integrè poteſt convellere, comprimere, vel obſtruere, ut ſanguis ad auriculas, & ventriculos pervenire, aut ab auriculis, & ventriculis in majores arteriarum ramos, atque in cerebrum fluere prohibeatur, ſubitum minitari poteſt interitum; ut de magnis ſanguiferorum polypis, ac de tumoribus, vel oſſibus, majora vaſa comprimentibus, vel obſtruentibus, memorant Obſervatores.

Vis movens cor, à fluidorum defectu, & vitio lethaliter labefactatur.

Oris ventriculi, & cordis morſus à vermibus.

Cur lethalis.

V. Denique, quia vis movens cor, non ſolùm pendet à congruâ fibrarum ſtructurâ, ſed etiam à fluidis nerveo, & ſanguineo, idcirco labefactari poteſt, ut hominem celerrimè interficiat, ſi utrumque liquidorum contumaciter deficiat (unde ſyncope ex cordis, & arteriarum paralyſi) aut quodvis aliud lethale vitium contrahat: quod ſanè accidit non in peſte ſolùm, ſed ubi os ventriculi, vel ipſum etiam cor à vermibus mordetur, ut proinde (*a*) Trallianus, (*b*) Meſue, & (*c*) Schenchius referant, aliquos ex hujuſmodi cauſis repentè deceſſiſſe. Vermes enim cujuſdam ſpeciei proboſcidem veneno armant, ut, non erodendo dumtaxat, ſed veneficum fortè liquidum ſanguini, ac fluido animali penitus hoſtile, vulneribus inſpergendo, interimere ſoleant. Quod ſanè adeò ex antedictis per ſe clarum eſt, ut ſummatim indicaſſe ſatis fore, duxerimus.

VI. Hoc verò ſolummodo memorandum hic arbitramur: cordis, magnorumque vaſorum motum dividi in ſyſtolem, ac

 diaſto-

(*a*) Lib. 7. c. 11. (*b*) De ægrit. cord. cap. 1. (*c*) Lib. 2. obſ. 194.

Syſtole, & diaſtole cordis &c. utraque ad vitam neceſſaria.

diaſtolem; & licèt alter dumtaxat ex iis motibus ſit agens, uterque tamen ad vitam eſt neceſſarius: idcirco fieri poteſt, ut æger repentè moriatur, tum ſi cor alternè conſtringi non poſſit (quod vel enervatâ penitus ſtructurâ, vel prædictorum maximo vitio liquidorum, ſolet contingere) tum ſi alternè dilatari nequeat, quod vel pertinaci ejuſdem ſpaſmo, vel ex cauſis illud validiſſimè comprimentibus, tumore nempe ejuſdemmet cordis, pericardii, aut adjacentium partium, facilè oriretur. Sic olim vidimus, inflicto vehementer pugno ſub cartilagine mucronatâ, vitæ nodum ex tempore ſolutum; nimirum quòd eò loci unà conveniunt, validèque per nerveam, ac tendineam cohæſionem junguntur ſiniſtrum ventriculi orificium, diaphragmatis centrum, arteria magna, vena cava, & pericardium; excitatâ idcirco repentè, ob fortem percuſſionis vim, prædictarum ſimul omnium partium convulſione, ſubitò pariter, apud imbecillem alioqui hominem, cum reſpiratio, tum ſanguinis motus lethaliter potuit ſubſiſtere. Sic (*a*) Raſis affirmat, repentinas mortes ex cordis apoſtematibus evenire. Quamobrem *& cordis dolor*, ut in coacis ſcripſit (*b*) Hippocrates, *ſeniori ſæpiùs conſueſcens, repentinam mortem ſignificat.* (*c*) Præcordiorum enim convulſio, ſi pertinax fuerit, atque per id temporis ſanguis, qui intercurrere deberet, neceſſariam fluxilitatem, & craſim amitteret (ut de cerebri convulſionibus diximus) etiamſi poſtea ſpaſmus ille ceſſaret, non ideo tamen cruor ſublatæ reſiſtentiæ obſecundaret, curſumque ſuum repeteret; idcirco ſubitam necem facillimè induceret. Interim verò indicatas alibi cauſas omnino veneficas, ex ventriculo, vel alio quovis viſcere derivatas, conſultò tacemus.

Ex inflicto ſub xiphoide pugno, ob mirabilem partium cohæſionem ſubita mors.

VII. Sed, cùm ſtudium detegendæ veritatis nihil nos vel præterire, vel diſſimulare patiatur, advertendum, iſtiuſmodi veneficos ſuccos, motum cordis ſubitò enervantes, intrà noſtra corpora cumulari, non vitio dumtaxat fermento-

rum

(*a*) Lib. 7. cont. cap. 1. (*b*) Lib. 3. ſect. 2. n. 17. (*c*) Vide latiùs tractatam de cordis dolore materiem c. XIX. n. 2.

rum, animi pathematum, aliarumque etiam cauſarum, à cibis, potibus, atque aëre deductarum; ſed interdum (ut reticeam quæ palam venena dicuntur) culpâ *arcanorum*, ut jactant, remediorum, per quæ ignavum vulgus magnos morbos profligatum iri confidit. Quanquam enim in unaquaque Civitate, juſtiſſimis conſtitutâ legibus, pſeudo-chymici, & agyrtæ, ne medicinam faciant, ſemper vetentur, & tamen ſemper retineantur; ſanè accidit non rarò, ut aliquis, ſive lue venereâ, ſive hypochondriorum ægritudine vexatus, poſtquam rectam medendi viam, ob mali contumaciam, vel ſuos ob errores prorſus inutilem expertus eſt, iis tandem agyrtis, celerem ſalutem perfrictâ fronte pollicentibus, facilè credat. At, cùm miſer homo, antimoniale, mercuriale, aliudve hujus farinæ medicamentum acceperit, proprio (utinam pœnitentiâ delendo) diſcit experimento, ſe non ad ſalutem, ſed ad necem pſeudo-medicis uſum fuiſſe. Etenim hujuſmodi remedia, ſi malè parata fuerint, veneni naturam induunt; ſi verò extra doſim, aut ſine methodo valetudinariis corporibus propinentur, variâ ſubindè cum pravis hypochondriorum ſuccis initâ miſcelâ, & fœdere, in toxicum convertuntur, & hominem repentè plerunque perimunt. Quod ſanè ubique locorum, ſed in Romanâ maximè Civitate, uſu venire, dolendum, in quâ multos proindè vidimus, ſumptis, per aliquot dies, hujuſmodi *arcanis*, tandem ſtomachi, ac præcordiorum doloribus correptos, citiſſimè ſublatos fuiſſe. Unde (*a*) Brunonianis vocibus exclamare compellimur. *O deplorandam Magiſtratuum lenitatem, quâ impunè de corio humano ludere conceſſum, quâ datur ita temerè ſævire in humana viſcera! O inexcuſabilem disſimulationem!*

Mors ex Agyrtarum arcanis.

(*a*) In lex. Med. verb. agyrt.

CAPUT

CAPUT XI.

De cauſis improviſarum mortium ex parte cerebri, & nervorum.

QUanquam ex antedictis de vitio ſanguinis, & liquidi nervorum, abunde colligi poſſit, quales cauſæ ex parte cerebri, & nervorum, ad ſubitum producendum interitum, concurrant; ne tamen hæc noſtra elucubratio alicubi manca videatur, præcipuo capite perſtringimus eas cauſas, quæ cerebri, tanquam ſolidæ partis, culpâ, homines citiſſimè de medio tollere poſſunt.

Tria in cerebro, meningibus, & nervis ad vitam neceſſaria; & qualia.

II. Cùm verò, ut ſuperiùs de corde monuimus, tria quoque in cerebro, ſuiſque membranis, ac nervis, ad vitam ſummopere neceſſaria, conſiderari debeant; ſcilicet primò congrua ſtructura; ſecundò viarum libertas; tertiò motus alternus membranarum, & corticis ejuſdem; ſanè ex maximâ, conſtantique prædictorum læſione, citiſſima mors, ſub ſpecie fortis apoplexiæ, poteſt accidere; mutuò ſcilicet inter ſe conſpirantibus prædictis vitiis; ita ut maxima ſtructuræ læſio alternum motum, vaſorumque libertatem tollat; quemadmodum ceſſatio motus ſupponit, vel infert impedimentum viarum; denique maximum viarum impedimentum ſtatim naturalem cerebro motum aufert, & aliquod ſtructuræ vitium inducit.

Spirituum deſcenſus ad præcordia inhibitus rep. mortis cauſa.

III. Primò itaque, ſi capitis, ac cerebri ſtructuram ſpectemus, quotieſcunque eadem ob magnum, profundumque vulnus, vel contritionem ita vitietur, ut indè tollatur membranarum motus, viarum, & fluidorum continuitas, ad ſpirituum præſertim animalium, uſque in præcordia, deſcenſum, illico animal corruit, ac moritur.

IV. Præterea non raro contigit, ut aliquis ebrietate, aut vertigine à ſummo ruat, caputque ad durum corpus allidat;

lidat ; unde, rupto intrà cranium vaſe, citò decedat. Mors verò iſta frequenter ab imperitis internæ dumtaxat cauſæ, turpiter adſcribi ſolet, cùm fuerit externa : Quo fit, ut hac in re cautos velim tam ipſos Medicos, qui propriam aliquando ſententiam pro uſu forenſi interponere debent, quàm Judices, punituros eos, qui, etiamſi levi impulſu dejecerint ebrium, vel quemcumque alium, ſi hic ſtatim de vitâ obierit, illatæ mortis fiunt rei. *Repentinæ mors quandoque falsò adſcribitur internæ cauſæ, cùm pendeat ab externâ.*

V. Facilè verò, diſſecto cadavere, cognoſcitur, num quis ex ipſo caſu, vel ex internâ causâ diem ſuum obierit. Etenim, ſi ruptura oſſis, atque interni ſub illo vaſis invenitur, non eſt dubium, quin ictus, vel contuſio præcocis mortis cauſa ſit accuſanda. Exemplum dabit ſequens hiſtoria. *Ex diſſecto cadavere diſtinguitur.*

VI. Auriga Eminentiſſ. Card. Pallavicini ann. 35. propter luem celticam, vinum, quod appellant, medicatum longo jam tempore ſumebat. Cùm die 26. Decembris 1707. ſuum Herum in atrio prope Sacellum Pontificium expectaret, fortè tum ut ſe debilem reficeret, tum ut prorogandi tempus prandii hilariter falleret, duos generoſi vini cyathos cum fragmento panis ingurgitavit. Poſt hæc, exacto jam meridie, repentè de ſellâ immoti currus dextrorſum cecidit. Rumor, cui timor initium dedit, credulitas incrementum, ſtatim per Ædes Vaticanas diſpergitur, hominem ſubitâ morte ſublatum. Accurritur, & cùm inventus fuerit aphonus, ſed adhuc reſpirans, ad proximum S. Spiritus Noſocomium illico transducitur, ubi multa adhibita remedia prohibere non potuerunt, quin totis ſtertens præcordiis citiſſimè animam egerit. *Exemplum.*

VII. Congruo tranſacto tempore, Præclariſſ. D. D. de Paulis, unus ex primariis ejuſdem Noſocomii Medicus, cui miſeri hominis cura contigit, juſſit, illius cadaver aperiri, quod vel ipſe ego admodum flagitavi, ut falſæ opinioni, quæ Urbem impleverat, hunc ex internâ dumtaxat causâ fuiſſe denatum, occurrerem. Viſum itaque eſt cranium contuſum in dextero temporum cum rimâ duarum circiter unciarum; deinde apparuit intrà cranium, & ponè duram matrem eo *Cadaveris diſſectio.*

loci ſanguis effuſus, & quaquaverſum diffuſus, totuſque in continentem grumum coactus pondere non minùs unciarum octo. Cæterùm dexterum cerebri hemiſphærium citra ſenſibilem defectum, ſiniſtrum verò cum vaſorum plenitudine, ſectumque, ſubobſcuro refertum colore, deprehenſum eſt. Ventriculi pauco ſero ſcatebant.

Ætiologia.

VIII. Hæc porrò, quæ per cerebri diſſectionem innotuerunt, probabili dant locum conjecturæ, cauſam ruinæ adeò præcipitis dextrorſum, in homine iſto, ſubitam extitiſſe cruoris moram in ſiniſtro cerebri hemiſphærio, ubi vaſa turgida inventa ſunt. Debilitatâ enim dexterâ corporis medietate, in quam communi, firmiorique Anatomicorum opinione diſtribui creduntur nervi, qui à ſiniſtro cortice proficiſcuntur minimo negocio deficere eo in latere æquilibritas trunci, & versùs illud caſus totius corporis contingere potuit. Sed tunc mortem veroſimiliter miſerrimus auriga vitaſſet, niſi magnam illam interni vaſis rupturam paſſus fuiſſet. Atque hinc diſcamus, quàm facilè repentinorum morborum cauſæ manus invicem conferunt, ut ocyſſimè occidant.

Magna capitis læſio, & parva interdum æquè lethifera.

IX. Neque ſolùm ex magnâ cranii, cerebrique dedolatione, aut contritione, quæ contentis partibus motum, & vaſis continuitatem auferat, homines brevi moriuntur; ſed interdum ex levibus quantumvis creditis capitis contuſionibus, & concuſſionibus, ob occultam vaſorum rupturam, cùm ægri maximè convaluiſſe videntur, tunc ſubitò pereunt, rigore correpti. Ichor enim, aut ſanies intrà membranarum, aut cerebri cuniculos colligi ſolet, acerrimamque, & planè veneficam, ex morâ indolem nanciſci, ob quam univerſa cerebri, ac nervorum œconomia ſubvertitur; nimirum, criſpatis, aut ſyderatis nervis, & ruptis quandoque ſanguiferis, vitale illud commercium cerebri cum corde, & cordis cum cerebro è veſtigio intercipitur. Ita (*a*) Magnenus narrat, nonnullos ſternutantes, agitato violenter capite, diſruptiſque eo impetu meningum vaſis, ſubitò interiiſſe. Quod ſanè à (*b*) Famiano

Quomodo ex ſternutatione, mors ſubita.

(*a*) Exerc. 8. de Tabac. (*b*) Lib. 3. prælect. 4. cui titul. cur ſternuentes ſalutentur.

miano Strada exemplo Piſtoris Suburrani confirmatur, qui, cùm ter, ac vicies ſternuiſſet, vigeſimo quarto ſternutamento animam efflavit. Quâ de causâ, nempe ob vitæ periculum, eveniſſe putat (*a*) Sigonius, (quanquam à Famiano redargutus) ut, conſueto jam diù more, ſalutem ſternuentibus à Deo precemur; ſcilicet quòd multi tempore D. Gregorii Magni, cùm ſternutarent, repentè ſpiritum emittebant. Repete, ſi cupis, quæ à nobis ſcripta ſunt cap. VIII. *Ex Famiano Strada exemplum.* *Mos precandi ſalutem ſternuentibus unde.*

X. Ab internis quoque cauſis lentæ in cerebro congeſtiones fieri ſolent, quæ poſtquam diù ægros, nunc hemicraniâ, & ſopore, nunc mœrore, vertigine, & epilepſiâ, juxta varium preſſionis momentum, variamve interceptorum ſuccorum indolem, divexarunt; denique, fortiſſimâ inductâ apoplexiâ, repentè jugulant. *Lentæ in cerebro congeſtiones tandem repentè jugulant.*

XI. Novimus Equitem Commendatarium ex Familiâ de Puteo, qui floridioribus annis hemicraniæ, atque hæmorrhoidibus obnoxius, poſt quinquageſimum ætatis ſuæ annum incertis animi motibus, mœrore præſertim, exagitari cœpit, & paulatim ferè ad triennium ſuppreſſis identidem mariſcis, jugi gravativo circa tempus ſiniſtrum dolore infixo, varias vices ex medentium auxiliis expertus fuit. Verùm, cùm ex Lauretanâ Domo rediret (præcedente graviore ſincipitis dolore, ad ſiniſtrum oculum protenſo, unà cum animi luctu) Fulginei repentè in levem apoplexiam incidit, facie ſubpallidâ, tumentibus palpebris, reſpiratione liberâ, niſi illam ſicca tuſſis frequenter interturbaſſet, quibus febricula per aliquot dies acceſſit; à quo ſanè paroxyſmo, propter opportunam opem eidem præſtitam à Clariſſimo Phyſico Nuccarino, antiquæ probitatis Viro, eoque nomine mihi conjunctiſſimo, vindicatus fuit. Romam deinde repetens, occurrit nobis cum ſiccâ tuſſi, meticuloſior, taciturnus, obliviosus; quinimo decurſu autumni, & hyemis 1694. recurrentibus ſemel, vel bis in unoquoque menſe apoplecticis inſultibus, infelicem planè vitam duxit. Tandem die 26. Januarii 1695. cùm ſibi meliùs *Hiſtoriâ mirabili confirmatur.*

 habere

(*a*) Lib. 1. de regn. Ital.

habere videretur, fortiſſimâ correptus ſyderatione, ſubitò interiit. In cujus cadavere præcipuum fuit obſervare in poſteriori hepatis parte, quâ diaphragmati adnectitur, tumorem folliculatum, æruginosâ veluti argillâ plenum. Unde ſeptum tranſverſum eo loci ſubrufam coloris labem contraxerat; atque indè ſiccam tuſſim, quâ æger tenebatur, profectam exiſtimavimus. In cerebro autem omnia piæ matris ſanguifera, ac lymphatica vaſa penè in varices abierant. In ventriculis copioſa ſeroſitas continebatur. Sed malorum ſumma latebat ſub dexterâ parte oſſis frontis; ubi dura, & pia mater in multam craſſitiem evaſerant, & finitimus cerebri cortex concreverat in crudum abſceſſum ſubſtantiæ ferè polypeæ, & magnitudinis æqualis illi pomo, quod apium redolens appellatur. Interim profundior cerebri cortex, ejuſque medullæ pars, quæ tumori ſubſternebatur, adeò diffluebat, ut puris craſim æmularetur.

Tuſſis ſicca ex diaphragmatis labe ab hepate contractâ.

Lymphatica piæ matris varicoſa.

Ingens abſceſſus polypeus meningum, & corticis cerebri.

XII. Hoc ſanè extiſpicium non tantùm admirationem excitat, propter ipſam tumoris in cerebro collecti conditionem, quantùm propter ſitum; ut, cùm æger de gravativo ſincipitis, & oculi ſiniſtri dolore perpetuò quereretur, morbi cauſa in dextero meningum, cerebrique latere inventa fuerit. De cujus phænomeni ratione plura diſſeremus in ſcholio diſſectionis cadaveris Illuſtriſſimi Præſulis Spadæ.

Doloris ſincipitis, & oculi ſiniſtri in oppoſitâ parte deliteſcens cauſa.

XIII. Novimus item Eminentiſſimum Sacchettum noſtræ, ac Doctiſſimi juxta, atque Humaniſſimi Jo: Trulli curæ traditum, ſimili congeſtione laboraſſe, cujus brevem tum hiſtoriæ, tum extiſpicii deſcriptionem, à nobis exhibitam Diligentiſſ. (a) Pacchiono (Juveni virtutis, & ingenii meritis mihi jucundiſſimo) huc congruè transferemus. Vir igitur Eminentiſſimus ſexagenario major, à ſuppreſsâ podagrâ melancholicus, immemor, atque epilepticus evaſerat; ſedulâ tamen curandi methodo, præſertim vini abſtinentiâ, hinc ſex ſupra annos vixerat. Tandem repentè ſublato, in ejus dexterâ corticali cerebri parte versùs occiput, inſignis hydatis, ovi columbini molem

Hydatis inſignis ſupra cerebrum.

(a) Quam inſeruit ſuæ diſſertationi epiſt. de gland. & lymph. mening.

molem adæquans, inventa eſt, laxa, & lacera, quæ conſtrui videbatur ex ipsâmet piâ meninge, ſuis potiſſimùm dilatatis, ſciſſiſque lymphaticis, interceptoque liquido. Quod ſanè vel nudis occurrebat oculis ex fluido intus contento. Erat enim lympha partim ſubtilis, & flava, partim in craſſam veluti gelatinam converſa. Ubi, quod mirabilius apparuit, id certè fuit, ut iſtius folliculi baſis, cortex nempe cerebri, ad talem reſiſtentem conſiſtentiam devenerit, quæ planè ſcirrhoſa videretur.

XIV. Ex his verò duobus exemplis ſatis patet, obſtructis paulatim ſanguiferis, ac lymphaticis, poſſe in cerebro congeri tumores, intercipientes liquida maximopere viſcoſa, ſimulque acria, vel quovis alio modo capiti, & nervis hoſtilia, quæ, ruptis tandem alicubi repagulis, per proxima vaſa diffluant, & quaquaverſum ſubitò diffuſa, tum animalium ſpirituum craſim penitus invertant, tum eorundem vias intercludant, & meningum, minimumque cerebri motum, unà cum vitâ, penitus tollant.

Quid ex adductis hiſtoriis deducatur.

XV. Secundò, quanquam de viarum libertate ſatis dicat, qui de ſtructuræ vitio agit; adhuc tamen monendum cenſemus, aliquando, etiamſi vaſorum in cerebro ſtructura nuſquam appareat vitiata, fieri poſſe, ut celerrimè mors invadat, ratione ſolius repentinæ totalis preſſionis, & obſtructionis vaſorum inferentium, ac referentium, nec non minimarum glandularum cerebri, ac cerebelli. Quod præſertim obeſis interdum accidere, videmus, in quibus ob celerrimam ſanguinis ſtagnationem non modò ſubita vaſorum obſtructio, ſed ſubita quoque paralyſis membranarum, ſinuum, totiuſque cerebri corticis proficiſcitur, cujus exemplum dabimus hiſt. I. illorum, qui hoc anno repentè interierunt, de quibus etiam habitus eſt ſermo ſuperiùs cap. VII.

Obeſis repentina totalis vaſorum intrà cranium obſtructio, facilis.

XVI. Citiſſima quoque mors apud obeſos, præſertim ſenes, poteſt contingere propter uſum aquarum mineralium, quarum ob copiam cerebri vaſa ita gravari ſolent, ut langueſcente periſtaltico ipſorum motu, & dilutâ nimis, enervatâ-

 que

que contenti ſpiritus energiâ, ſanguis confeſtim ſubſiſtat; indèque ſerum ſubterfugiens lymphatica diffringat. Neque ſanè nobis deſunt hujuſce miſerandi exitus exempla, quippe qui præ aliis vidimus Nobilem Rom. in primo ſenio conſtitutum, & ſubpinguis habitus, hauſtâ de more aquâ Villenſi prope Lucam manante, eodem die repentè ſublatum.

Mors repentina in Sene poſt hauſtam aquam Villenſem.

XVII. Facit pariter ad viarum interceptionem quidquid nervos, qui ad præcordia, & ad meninges feruntur, ita comprimere poteſt, ut animalium ſpirituum ad eas partes curſum penitus intercludat. Ita mulierem, quam aphonia, & brachii paralyſis diù detinuerat, repentè mortuam incidimus, in qua nihil conſpicuum inventum fuit, præter ſcirrhoſam glandulam, quæ ſub cerebello, ad internum principium ſpinalis medullæ, prædictos nervos validiſſimè compreſſerat. Quid non etiam iidem nervi extrà cranium obſtructi, aut compreſſi, poſt aliquas præcordiorum paſſiones illatas, repentinam mortem inferre valent, quamvis nulla ſenſibilis cauſa in ipſis cadaveribus poſtmodum inveniatur? Conſtat enim per Diligentiſſimum (*a*) Valſalvam, cordis nervos ad jugulum canis arctè conſtrictos, & illico ſolutos, adeò in ſtructurâ inſenſibili labefactari, ut canis intrà aliquot dies, eodem modo, ac ſi nervi illi amputati eſſent, indè moriatur, licèt iidem rurſum inſpecti, in ſe nullum ſenſibilis læſionis veſtigium oſtendant. Quod ſanè multò faciliùs poteſt contingere, ſi ſanguis, per cor devolvendus, ob minorem, quàm par eſt, fluxilitatem, ac volatilitatem, motui renitatur, quod hiſce in caſibus plerunque contingit.

Nervorum ad præcordia, & meninges tendentium compreſſio mortifera.

Nobile Valſalvæ experimentum.

XVIII. Poſtremò membranarum, & cerebri motus, ut de corde diximus, tolli poteſt vel ob recens inductum ſtructuræ vitium, quod ex magnis vulneribus, magnâve oſſis depreſſione accidit; vel ob repentinam meningum, totiuſque nervoſi generis paralyſim, quæ ex narcoticis, aliiſque cerebrum afficientibus venenis oritur; vel ſi prehendat fortis, & partinax convulſio, quæ, omnia cerebri vaſa ſtrangulando,

Meningum, & cerebri motus multipliciter ablatus.

(*a*) De auris part. uſu c. 5.

do, curſum ſanguinis, lymphæ, ac ſpirituum illico, & pertinaciter intercipiat; ut contingit in mortiferis epilepſiis, ac potiſſimùm in magnis, ac ſubitis animi pathematibus, de quibus egimus cap. VII. quæque in ipſo ſtatim cerebro vires ſuas lethaliter interdum exercent. Etenim, cùm hujuſmodi animorum affectiones, per externos ſenſus à cerebro ſuſcipiantur, ſi viſcus hoc naturâ, morbo, vel ætate languidulum ſimulque fluidum, acie, ac mole intrà cerebri vaſa redundans, inveniatur; facilè, propter ſubitam vaſorum omnium ſtrangulationem, epilepticam apoplexiam inducunt, hominemque ex tempore tollunt. Cujus profectò rei evidens ante plures annos habuimus experimentum in Optimate quodam ſene, ac valetudinario, qui, dum tranquillè alioquin cœnaret, improvisò accipiens nuncium de adventu, ſibi neque grato, neque honorifico, conſanguinei ſui, repentinâ ſyderatione ſublatus eſt. In hujus verò diſſecti cadaveris cerebro vaſa undique tumida ex intercepto, propter ſubitum animi pathema, ſanguinis, lymphæque curſu, indèque cavitates tum ſulcorum, tum ventriculorum uſque ad ſpinalem medullam exundante ſero repletæ occurrerunt.

Animi paſſiones cur lethales.

Exemplo res illuſtratur.

XIX. Ad eundem poſtremò cenſum ſpaſmodicarum paſſionum cerebri, & nervorum ſplanchnicorum referri poſſunt dolores immanes, qui ex artuum, ſphacelo correptorum, amputatione oriuntur, ſi eâ, quâ nondum mortui ſunt, parte (præſertim ſi debiles fuerint) reſecentur; de quibus apud (a) Hipp. ſcriptum legimus, *Magnum periculum eſt, ne præ dolore in animi deliquium incidant. Talia verò animi deliquia multos jam è veſtigio peremerunt.*

Artuum ſphacelatorum amputationes interdum ſubitæ mortis cauſa ex Hip.

XX. Pauca hæc de ſubitanearum mortium cauſis attuliſſe ſatis duximus, ne liber in magnum volumen evaderet. Neque ego has ſolas eſſe contenderem; quin imo hortor ad quærendum, & alias inveniri poſſe, fateor, quæ tamen non multùm ab iis abhorrebunt. Interim qui ad curioſitatem explendam, longiorem exemplorum ſeriem petierit, penum habebit

(a) Lib. de art. n. 8.

Tirillus inter Priſcos egit de mortibus repentinis.

bebit paratam, inter Veteres quidem, in unâ Dominici Tirilli Tractatione de cauſis repentinæ mortis, qui ſanè Author fuit cum rebus Philoſophicis, tum Medicis (ut temporibus illis) ſatis eruditus; inter noſtros verò, in Miſcellaneis Naturæ Curioſorum Germaniæ, in Boneti Sepulchreto, & Medicinâ Septentrionali, aliiſque Compilatorum libris, qui Priſcorum, Recentiorumque obſervationes brevi, & concinnâ methodo ad nos traduxerunt.

CAPUT XII.

Subitanei morbi hactenus expoſiti ad tria capita rediguntur, ad Suffocationem, ad Syncopem, atque ad Apoplexiam, quæ & ſimul plerunque concurrunt.

Sub genere morbi attoniti tota res iſta comprehenditur.

UT conſulamus iis, quos facilè tædet multitudinis idearum, quæ veniunt concipiendæ, ad intelligendas poſſibiles ſubitanearum mortium cauſas, earundemque operandi modos; opportunum cenſemus hoc loco tribus tantùm malorum ſpeciebus univerſam hanc, penèque immenſam rem ſolerter complecti, quæ quidem ſpecies ſub genere morbi attoniti, & ſenſuum, reſpirationis, pulſuſque officia plùs, minùſve tollentis comprehenduntur. Cùm enim repentinæ mortes ex certis tantummodo repentinis morbis oriantur, horum ſanè interimere potentes ſunt.

II. Primò quidem morbi omnes, qui, ex aëris vitiis, aut læſionibus inſtrumentorum, reſpirationi inſervientium, producti, confeſtim interficiunt; id ſanè faciunt, quia vitam alterno aëris, & illius, quod in aëre natat, corporis pabulo defraudant, ac proindè ad præcipitem ſuffocationem, aut præfocationem tutò referri debent.

Aër ſanguinem fœcundat.

III. Cùm verò aër, reciprocâ inſpirationis, atque exſpirationis lege, ſanguinem obſcuro, ac penè ignoto movente fœcundet, eundemque clarâ nobis pulſione per venam pulmonicam

monicam verſùs lævum cordis ventriculum urgeat; idcirco, prohibitâ reſpiratione, ſtatim univerſa ſiſtitur circulatio, indèque cor, & cerebrum, propriis motibus deſtituta, neceſſariò in ſyncopem, atque apoplexiam incurrunt.

Prohibitâ reſpiratione, quomodo cor, & cerebrum lædantur.

IV. Secundò morbi omnes, ex ſanguinis, aut cordis, magnorumque ſanguiferorum vitio exorti, ſi ægros ex tempore interimant, id moliuntur, quia alternum cordi motum celeriter auferunt, ac propterea ſyncopem inducunt, ex quâ facilè eſt concipere, quomodo cum cerebri, tum pulmonum motus continuò ſiſtatur, ſeu quomodo apoplexia, & ſuffocatio ex neceſſitate ſuccedant.

Corde &c. affecto (in ijs ſcil. qui ſubitò moriuntur) cur cerebri, & pulmonum motus ſiſtantur.

V. Poſtremò maxima illa ſpirituum animalium, & cerebri mala, quæ ſubitam necem accerſire poſſe, probavimus, non aliò tendunt, quàm ut motum, ac ſenſum internis viſceribus, externiſque organis, & artubus non illico ſolùm, ſed omnino tollant, ſeu fortiſſimas apoplexias inducant. At verò, poſitis hujuſmodi apoplexiis, è veſtigio motus cordis, atque pulmonum extinguitur, ac proinde ſyncope, & ſuffocatio neceſſariò ſuboriuntur.

Cerebro læſo, idem cordi, & pulmonibus accidit.

VI. Sed non ipſa ſolùm infelix prædictorum trium ſucceſſio malorum; quin lethifera etiam eorundem complicatio utplurimum, tanquam ſubitarum mortium cauſa, uno eodemque tempore concurrit, tunc præcipuè, cùm ab interno, fluidoque principio iidem morbi dependent. Non enim humoralis cauſa, quæ, cùm movetur, e. g. potens eſt in cerebro inducere convulſionem, aut paralyſim eorum nervorum, qui ad viſcera majoris uſus feruntur, hominem ſubitò interimeret, niſi per eadem viſcera cum ſanguine diffuſa, in corde ſyncopem, in pulmonibus præfocationem, in cerebro apoplexiam eodem ferè momento temporis plerumque machinaretur. Hoc ſanè præcipuè apparebit ex iis, quæ in Obſervationibus trademus. Magna ſiquidem vitia fluidorum ſtatim cum ſolidis partibus communicantur, & viciſſim ſolida, magnopere labefactata, fluidas partes diù incolumes ſupereſſe, non ſinunt.

Magna liquidorum vitia ſolidis exitialia, & contra.

ſinunt. Unde ſcitè, prudenterque ajebat (*a*) Hippocrates, *Conſenſus unus, conſpiratio una, conſentientia omnia.* Quod certè non pro ſervandâ ſolùm, ſed pro deſtruendâ animalium œconomiâ intelligendum eſſe, putamus.

CAPUT XIII.

Recenſitæ cauſæ ſubitanearum mortium invincibiles, aut vincibiles exiſtunt.

Præfocati &c. ad vitam naturaliter quandoque reſtituuntur.

Subitæ mortis cauſæ non omnes invincibiles.

QUemadmodum ſæpe factum eſt, ut morbi, qui ad ſuffocationem, ad ſyncopem, vel ad apoplexiam referuntur, hominem inopinatò occiderint; ita non dubitamus, quin aliquis ſuffocatus, aut præfocatus, ſyncope graviſſimâ, vel fortiſſimâ apoplexiâ correptus; etiamſi pro mortuo habeatur, ac prædicetur; ad vitæ tamen officia, naturali interdum viâ, redire poſſit. Quare inter morbos, inopinatam, ſubitamque mortem inducere potentes, alii penitus invincibiles, alii verò vel ipſo negligentiæ, ac temporis beneficio, vel medicamentorum ope vincibiles ſint, oportet.

Invincibiles qui.

II. Invincibiles, hoc eſt omnino inſuperabiles, ac verè, ſubitòque interimentes, ſunt omnes morbi, qui ex inſigni aliquo intrà præcordia, cerebrum, vel abdomen ſanguifero vaſe, ſpontè, aut violenter diſrupto, originem habuerunt, quique ex diſciſsâ quomodolibet in jugulo, vel in artubus arteriâ, per quam univerſus ſanguis jam effluxerit, dependent.

III. Invincibiles quoque ſunt, qui ex ablatâ continuatione cerebri cum nervis, præſertim cùm ſciſſio nervorum jungitur vulneri, ac diſciſſioni arteriarum, & viſcerum. Unde inter genera mortium expeditiſſimum æquè, ac certiſſimum illud eſt, à quo nemo unquam evaſit, capitis nimirum, vel trunci diſſectio; niſi per luſum excipere velimus illum, quem

(*a*) De alim. n. 4.

quem lepidiſſimus inter Hetruſcos Poëtas fabulatur, medium enſe acutiſſimo diffiſſum, morte nondum cognitâ, quippe partibus adhuc hærentibus, arma tractare non deſtitiſſe.

(a) Così colui del colpo non accorto
Andava combattendo, & era morto.

IV. Inter ſubitaneos morbos, qui itidem ſunt invincibiles, numeratur quoque fortis apoplexia, quæ decrepitis accidit ob concurſum duarum ſimul cauſarum, hebetudinem ſcilicet ſolidorum ad circumpellendum, ac defectum partium oleoſo-volatilium, quæ ipſa ſolida, fluidaque mobilia reddunt. *Fortis ſenum apoplexia invincibilis.*

V. Simile de illâ ſyncope judicium ferendum erit, quæ ab inductis paulatim eroſione, polypo, tuberculo, lapide, & conſimilibus, in corde, ejuſque vaſis, motum ſanguinis inhibentibus, proficiſcitur; de quibus aliqua etiam dicemus cap. XIX. *Syncope pariter, quæ ab eroſione, &c. inducitur.*

VI. Denique paucis concludendo, cauſæ inſuperabiles repentinæ mortis intrà vires naturæ, vel artis, ſunt omnes ii morbi, qui valent inducere integrum defectum ſanguinis, vel tollere continuitatem cerebri cum nervis, aut cordis, & inſignium ſanguiferorum cum cerebro, aliiſque magni uſus viſceribus, aut aliæ hujus generis maximæ affectiones, quas ſigillatim piget enarrare. *In genere, quinam morbi inſuperabiles.*

VII. Vincibiles verò appellamus improviſarum mortium cauſas, quæ, etiamſi plerunque viæ ſint ad interitum, aliquando tamen, vel extra humanam ſpem, ipsâ curantium audaciâ, ſed non planè temeritate, imò ipſius (quod frequentiùs accidit) intromoventis naturæ energiâ, mirabiliter fugantur. Ad hujuſmodi autem morbos ii præcipuè referuntur, qui à ſimplici, celeriterque factâ obſtructione, preſſione, aut convulſione inſtrumentorum, motui aëris, ſanguinis, ac liquidi animalis inſervientium, dependent. Ita correptos apoplexiâ ex ſolo infarctu vaſorum, ut Timocratem in Helide, apud *Vincibiles à medentium audaciâ, & naturæ vi, quinam.* *Apoplexia per inediam curata apud Hipp.*

(a) Bern. in ſuo Poëmat. Ital. Orland. innam. lib. 2. cant. 24. ottav. 60.

Rei ratio aſſignatur. apud (*a*) Hippocratem, interdum ſimplex curavit inedia, cujus beneficio, obſtructo cerebro, non ſolùm nihil additur; imò verò per validiorem inductam ſanguinis ſubtiliationem, & motum, aliquid perpetuò detrahitur. *Hyſtericarum paroxyſmi cur ſolâ temporis uſurâ quandoque ſuperentur,* Ita hyſtericas, & præfocatas, mortuis quantumvis adſcriptas, per ipſam, quæ necem intuliſſe viſa eſt, paroxyſmi diuturnitatem, aliquando revixiſſe, comperimus; ſcilicet uſurâ temporis (cùm cætera ſana ſunt) ſubtiliſſimum illud miaſma, quod, intrà nervorum texturam interceptum, enormiter convellebat, ſenſim oleoſis halitibus lævigatum, ſubtiliatum, ac circumpulſum, effluit, liberumque reddit corpus, quod mortali tenſione riguerat. *Medici ſpes his in caſibus qualis.* Unde prudens Medicus rarò tam abjectam de iſtiuſmodi improviſò mortuis habere debet ſpem, ut ſit omnino deſperatiſſimus: nimirum boni Medici erit (dummodo internorum vaſorum rupturæ, aut contumaciſſimæ obſtructiones, preſſiones, aliæque prorſus invincibiles viſcerum, nervorumque affectiones abfuerint) ſubitò fateri, quàm maximum timorem, ac minimam ſubeſſe ſpem, ut omnem abſque famæ ſuæ detrimento movere lapidem, ægrumque, ſi adhuc vivit, ab orci faucibus poſſit eripere. Ita enim homo fit homini Deus, ut pulchrè advertit (*b*) Tiraquellus, cùm Medicus morti proximos, ac veluti adjudicatos, atque etiam quoſdam, qui mortui putabantur, reddidit ſanitati.

CAPUT XIV.

De ſignis improviſæ mortis, & primò de ſimulatis, ac ſuppoſitis, ſeu ſupplantatis mortibus.

QUoniam hactenus, quales improviſarum ſint cauſæ mortium, oſtendimus, exemplaque ex parte cum fluidorum, tum ſolidorum, de quibus dicere oportebat, ſubjecimus; jam hinc, quibus ſignis non tam præſens, quàm imminens, ac

(*a*) v. epid. hiſt. 2. (*b*) De Nobil. cap. 31. n. 434. & 597.

ac futurus inopinatus interitus ſit cognoſcendus, breviter inquiramus.

II. Principiò itaque non ſum ignarus, vaſerrimos inveniri homines, qui, ut faciliùs ex commeritis evadant ſuppliciis, macerato priùs per inediam corpore, eique inducto per ſulphuris halitum ſquallore, injectis itidem validis ad brachia vinculis, tandemque blando epoto narcotico, aut ſpontè parumper coactâ reſpiratione, ſubitò mortuos ſe fingunt; quod ut expeditiùs patrent, cuſtodem, amicum, vel ſervum, quò ex pacto, & conventu rem agant, ſibi adſciſcunt. Sed iſtos, planè irridendos, ac pejori deinceps pœnâ mulctandos, promptum eſt deprehendere, ſi eorundem denudata, atque excuſſa corpora, flagris, ferro, igneque, ſi opus eſt, tractentur. Arterias enim, ſolutis vinculis, rurſus in carpis micare; & reſpirationem, violenter coactam in libertatem redire, ſentiemus. Quod Judicum causâ monendum duximus, ut ſint poſthac, adverſùs hujuſmodi fallacias, cautiores.

Fictorum mortuorum calliditas detegitur.

III. Deinde improbi ſcelerum machinatores proprios ſæpe hoſtes, vel alios, lucri causâ, quantumvis planè innoxios, veneno, ſtrangulatione, vel exili intrà præcordia vulnere perimunt; & mox ad veram necis cauſam occultandam, eoſdem in flumen, aut puteum demergunt, vel per ſcalam præcipites agunt; quò nimirum ſpontè, vel caſu mortui palam judicentur. Nunc, ſi quis particularia ſigna ad has, vel illas effictas, aut veras ſubitaneas neces detegendas, pro relationibus, præſertim in fori uſum, ſedulus, atque curioſus exoptet; adeat (*a*) Fortunat. Fidel., & Quæſtiones med. legal. Pauli Zacchiæ. Nos enim hîc cauſas, & ſigna potiſſimùm naturalium affectionum quærimus, non forenſes conjecturas.

(*a*) Lib. 4. de relat. medicorum per totum.

CAPUT XV.

Exponitur difficultas inveniendi certa ſigna, quibus dignoſcantur qui naturâ, non arte pſeudo-mortui occurrunt.

ILla utique nec præterire volumus, nec debemus, quibus non hominum docemur calliditatem, ſed vitia, dixerim, an ſuetos naturæ motus, quæ ſinit aliquando, ut ii, qui nondum mortui ſunt, pro talibus habeantur.

II. Profectò non ex aliorum dumtaxat hiſtoriis nobis innotuit, multos, qui deceſſiſſe credebantur, vel prope ſepulchra evigilaſſe; ſed noſtro etiam experimento id ipſum comprobatum recordamur in Viro nobili, adhuc vivente, qui viginti ante annos, cùm ei juſta perſolverentur in Templo, ad motuum, ſenſuumque munia, omnium cum terrore magis, quàm admiratione, redivit. Meritò idcirco exclamat (*a*) Fabius - *Unde putatis inventos tardos funerum apparatus? Unde, quòd exequias planctibus, ploratu, magnoque ſemper inquietamus ululatu? quàm quòd vidimus frequenter poſt conclamata ſuprema redeuntes*-. Prudenter igitur lege vetitum eſt quoſcunque mortuos, & eos præſertim, qui repentè deceſſerunt, ſtatim ſepelire.

Turpis Veſalii calamitas.

III. Horret animus meminiſſe, (*b*) Veſalium, neglectæ olim Anatomes parentem, ad mulierem hyſtericam, quæ mortua credebatur, diſſecandam accerſitum, eò negligentiâ ſuâ fuiſſe perductum, ut vix alteram novaculæ impreſſionem adegerit, cùm illa motu, & clamore ſe vivam oſtendit, quæ ſanè res Virum odioſum, ac deteſtabilem reddidit; idcirco nil prius ſibi eſſe duxit, quàm ſe fugâ ſubtrahere. Sed ne ſic quidem inteſtinum terrorem, ac carnificem, quo judice, nemo nocens abſolvitur, fugere potuit; mæſtitiâ enim confectus, non multò poſt, magno rei & publicæ, & medicæ detrimento, interiit.

IV. Difficul-

(*a*) Declamat. 8. (*b*) Ex Paræo lib. 23. cap. 46.

IV. Difficultas autem noſcendi illos, qui, etiamſi mortui nondum ſint, mortui tamen apparent, exindè oritur, quòd motus alternus aëris, ſanguinis, & ſucci nervorum per organa majoris uſus (in quo ſanè motu omnem vitæ rationem conſiſtere, dictum eſt) noſtros aliquando ſenſus prope fugit, ut ferè ſoli naturæ innoteſcat. Viciſſitudo namque motionis pectoris, docente potiſſimùm (*a*) Galeno, tam minima eſſe poteſt, ut, dum coſtæ, ad ſternum pertingentes, non moventur, ſed ſolum diaphragmatis centrum tantiſper trepidat, inermes oculos plerunque fallat. Sanguis itidem (integris cæteroquin exiſtentibus vaſis, proprioque oleoſo-volatili ſale fluens) ob ſolam contractionem ſummarum venarum, & auricularum, nudamque cordis, quaſi dixerim, jectigationem, tacitè interdum per ventriculos urgeri, & per arterias, ut paſſim per venas, adeò leniter devolvi poteſt, ut vitalis hic motus pulſum in ſolis carpis exploranti penitus abſcondatur. Idem planè de nervorum liquido ſentiendum, quod, cùm fluidiſſimum ſuâpte naturâ ſit, exiguis adeò undis per nervos præcordiorum nonnunquam agitari poteſt, ut reliquum illum minimum animalis vitæ igniculum, ferè nobis ignotum, conſervet. Ut enim non omnia incorporea mentibus, ita nec ſemper ſenſibus omnia corporea manifeſtò patent.

Cur pſeudo-mortui difficulter à mortuis diſtinguantur.

Illorum thoracis, & diaphragmatis motus, qualis.

Cordis motus, quinam.

Pulſum cur habeant tactui imperceptibilem.

Eorum liquidi nervi motus.

Menti, & ſenſibus non omnia innoteſcunt.

V. Hoc ſanè docent apertiſſimè animantia illa, quæ per totam hyemem ſenſu, motu, cæteriſque vitæ indiciis deſtituta eſſe videntur, cùm tamen profundo ſomno ſepulta lateant; ac propterea tantillum præcordiorum, ſanguinis, ac ſpirituum animalium motum ſuperſtitem conſervent, qui certè motus ſi planè extinguatur, jam actum eſt de illorum vita. Exindè fit, ut poſt aſperiores hyemes inſecta, ac præſertim muſcæ, magnâ ex parte, iis omnino ſufflaminatis motionibus, pereant. Meritò idcirco ſcripſit (*b*) Paul. Zacch. nullum, quod aliquando non fefellerit, præſentis mortis ſignum inveniri, præter cadaveris livorem, æſtuationem, ac fœtorem.

Quomodo inſecta decurſu hyemis ſine apparenti motu vivant.

Inter ſigna mortis certiſſima cadaveris fœtor, ex Zacchia.

VI. Sed quanquam qui de pſeudo-mortuis judicare debet,

(*a*) 8. De adminiſtr. anat. & 4. de loc. affect. (*b*) Quæſt. med. legal. præſertim conſ. 79. n. 21.

bet, obſcuram provinciam ſuſcipere cogatur, & quotidianum, ac frequentiſſimum ſit, creditum vulgo mortuum, re ipsâ deceſſiſſe; nihilominus tamen nonnulla indicia ſpeculari operæ pretium erit, quibus eos diſcernamus, qui ſyncope, aut fortiſſimâ apoplexiâ detenti, occubuiſſe videntur.

CAPUT XVI.

De ſignis, quibus pſeudo-mortui à verè mortuis diſtingui poſſunt.

Authoris monitum.

HOc ante omnia maximè advertendum cenſemus, non ſemper Artis defectui, ſed artificum, atque aſſidentium incuriæ plerumque adſcribi debuiſſe, quòd ægri, nondum verè mortui, derelicti fuerint, ac veſpillonibus traditi, idque potiſſimùm peſtis tempore. Rogo itaque nedum Medicos, ſed etiam pios illos Religioſos, qui Romæ, atque alibi, ex inſtituto, animam agentibus adſiſtunt, ut ſequentibus indiciis diligenter utantur.

Mortuus à pſeudo-mortuo diſtinguitur primò ex prægreſſis cauſis.

II. Porrò, ut Medicus faciliùs judicet, an reverà quis vitâ functus fuerit, omnium primò necis cauſas exploret; quæ ſi extiterint invincibiles, de quibus egimus cap. XIII., liberè decernat, ægrum jam è vivis exemptum fuiſſe, cùm vocem, reſpirationem, ac pulſum, brevi etiamſi tempore, amiſerit. Quòd ſi contra cauſæ occurrant per ſe vincibiles, tunc acriori ſenſuum, rationiſque criterio ſibi opus erit.

Secundò à ſepulto reſpirationis, & cordis motu.

III. Et quoniam abſque voce, uſuque internorum, externorumque ſenſuum, ac motuum, à voluntate pendentium, vitam aliquandiu protrahere poſſumus; ſine ſepultâ tamen, atque exili ſaltèm reſpiratione, cordiſque trepidatione non poſſumus; hinc jure optimo Scriptores, daturi notas, quibus viventem à mortuo diſtinguamus, in ſuperioribus hiſce duobus maximè verſantur: quidquid in contrarium ſcribat Paul. (*a*) Zacch. qui exemplum adducit cujuſdam, quem graſſante peſte,

(*a*) Loco cit. n. 5.

peſte, dum veſpillones, ut mortuum, ad deſtinatum locum aſportabant, vitæ ſigna dediſſe, viderunt. Etenim quis ignorat, peſtis tempore omnem rem nonniſi tumultuariè peragi; ac proindè leve dumtaxat ſtudium, ad ſecernendum veros à pſeudo-mortuis, adhiberi.

IV. Reſpirationem itaque ſepultam, atque inconſpicuam tentabimus primò ſternutatoriis acribus, ac vehementibus, quibus maximè fidentes invenio (*a*) Hollerium, & (*b*) Fort. Fidelem. Secundò ipſius (*c*) Galeni conſilio; paleam, tenuemque lanam ægri naribus ſuſpendendo. Si namque vivit homo, viciſſitudine motus aëris, quantumvis lentiſſimi, lana movebitur. Quod profectò experimentum memorat (*d*) D. Gregor. olim ſuſceptum fuiſſe in Presbytero Urſino, cui, ſolutis membris, atque in morte diſtento, cùm Presbytera ſua, ſi quid vitale ſpiramen ineſſet, naribus appoſitâ curaſſet arte dignoſcere (magno certè ad honeſtatem tuendam argumento) ſenſit, ſe ab ægro, collectâ voce, vehementer objurgari: *diſcede à me mulier; adhuc igniculus vivit; paleam tolle.* Tertiò, alii cereum, exiguumque lumen ori, ac naribus moribundi applicant, cujus flamma ſi à recto ſurſum tramite deflectat, ac tremula fiat, homo etiamnum vivit. Quartò, abſterſum ſpeculum ori apponunt, quod ſi paulò poſt maculis fœdetur, de vitâ ſpes eſt. Quo ſanè ſpeculo feliciter uſus fuit (*e*) Albertinus Botton. ad explorandas vitæ reliquias in muliere Patavinâ, quæ, hyſterico ſtrangulatu correpta, adſtantium omnium conſenſu, mortua exiſtimabatur.

Reſpiratio ſepulta quomodo excitanda.

Lana ægri naribus admovenda.

V. Tandem, cùm ad ipſius motum diaphragmatis, quantumvis minimum, efficiendum, coſtas ſpurias, quibus illud alligatur, moveri aliquo modo, neceſſe ſit; jure à Practicis proponitur, ut, ſupino firmiter locato ægro, cyathus aquâ plenus ad ima pectoris, ſupra cartilaginem enſiformem ad perpendiculum ponatur. Tunc ſi cyathus, contentumque fluidum vel minimùm dimoveantur, in vivis eſt; ſi ſecùs, jam mortuus æger.

Cyathus ſupra xiphoidem cartilaginem locandus.

(*a*) Primo de morb. inter. cap. 58. (*b*) De relat. med. l. 4. c. 1. (*c*) Tertio de diff. reſp. cap. 10. (*d*) Dial. lib. 4. cap. 11. (*e*) Lib. 1. de morb. mul. c. 45.

VI. At enim verò hujuſmodi ſuperſtitis reſpirationis indicia non obiter, atque oſcitanter, ſed conſultò, ac repetito periculo adamuſſim ſunt expendenda, ut prudentes de vitâ, vel morte ægri, nunquam pœnitendum, judicium adhibeamus; Contingit enim aliquando, ut certus motus tum abdominis, tum pectoris, etiam apud vitâ functos, excitari poſſit à naturali ſolidarum partium concidentiâ, vel à præternaturali contentorum fluidorum fermentatione, flatuumque præſertim elatere: quibus forſitan factum eſt, ut minùs in arte periti, vitam cadaveribus attribuentes, non ſolùm falſi, atqui certè ridiculi interdum evaſerint. Sed hæc omnia non tantùm præceptis, quantùm uſu, ac diligentiâ docentur.

Motus etiam non vitales aliquando in mortuis.

VII. Deindè ad lenem motum deprehendendum ſummarum venarum, auricularum, & cordis in pſeudo-mortuis, longè majori afficimur difficultate, quàm ſit ea, in quâ verſatur quiſquis notas exilis, ac ſepultæ reſpirationis inquirit. Etenim thoracis machina, & circumfuſus aër, qui alternè per tracheam in animalibus ducitur, reduciturque, noſtris certè ſenſibus propinquiora ſunt ipſo corde, eidemque appenſis arteriis, quæ, nonniſi tenuatæ, ad extrema corporis pertingunt. Accedit ad rei momentum conſuetudo explorandi pulſum in ſolis carpis; exindè namque fit, ut, deficiente arteriarum ictu priùs in carpis, quàm in corde, aut in aortâ, majoribuſque illius ramis, ſæpe nonnulli de omnimodâ ceſſatione motus cordis judicium ferant, cùm primùm in carpis pulſum deſiderari, cognoverint. Quâ de re, ubi locus erit dubitationi, tunc motum cordis, & arteriarum non tantummodo in artubus quæremus, ſed, inclinato languentis corpore in ſiniſtrum latus, calidam manum regioni cordis admovebimus, exquiſituri, an motus aliquis in corde ſuperſit. Deinde validâ etiam digitorum preſſione tentabimus arterias carotides, quæ, cùm diametro majores ſint iis, quæ ad manus ſparguntur, nec obliquè, & per angulum in axillis, ſed rectà ferantur ab arcu arteriæ magnæ versùs caput, gradum impetus ſanguinis, etiamſi tenuiſſimum, à corde acceptum, facilius

Cordis motus in pſeudo-mortuis quot modis ſit perquirendus.

Carotides arteriæ ad ſuperſtitem pulſum explorandum ſunt aptiores.

liùs excipere, & explorantibus oſtendere poſſunt. Interim verò ſuperſtites apud præcordia vitæ ſcintillulæ omni arte, admotis quà intrà, quà extra corpus cardiacis volatilibus, ac ſuaveolentibus, fovendæ, atque excitandæ erunt, ut in arteriarum pulſibus clariùs erumpant.

VIII. Enimverò, quemadmodum cavendum nobis eſt, ne occultò viventem, propter imperitiam explorandæ reliquæ illius, quantumvis tenuiſſimæ, arteriarum pulſationis, inter mortuos reponamus; ita diligenter providendum, ne, vanâ opinione inventi pulſus, artem noſtram in contemptum adducamus. Siquidem exemplum habemus cujuſdam, quem prudens reticeo, qui, cùm uni ex ſummis Romanæ Aulæ Proceribus, repentè mortuo, & à nobis jam derelicto, adſiſteret, totâ ſtrepente domo, nobiſque ſtoliditatem illius mirantibus, Procerem etiamnum vivere, contendebat. Cùmque nos credulitatis ſuæ cauſam ſciſcitaremur, pro ſigno adduxit ſuperſtitem adhuc pulſum. Neque ſentiebat homo excors, pulſum, quem mortuo attribuebat, ſenſum eſſe arteriarum propriorum digitorum (erat enim fervidâ fluidorum craſi donatus) quibus cùm arctiſſimè premeret cadaveris carpum, cæteroquin excarnem, & aridum, refluxum liberum ad venas proprii ſanguinis impediebat, ideoque, ſuis arteriis validiùs ad extrema pulſantibus, ſibi, & domeſticis errorem hunc ineptiſſimè objecerat.

Quæ vitanda, ne quis pulſum mortuo perperam attribuat.

IX. Porrò, ut redeamus ad penſum, nullus ſapiens, ſeduluſque Medicus curam negliget animalium ſpirituum, ac nervorum, ſaltem ſplanchnicorum, mediis clamoribus in aures, ſtimulis ad magis ſenſiles partes, odoramentis, & acribus volatilibus ori, ac naribus adhibitis, aliiſque, quorum ſylvam nemo Practicorum non novit, & de quibus plura dicemus in ſecundo libro, ubi de medicamentis, quæ hoc anno iis maximè profuiſſe viſa ſunt, qui, ſubitaneis morbis tentati, feliciter evaſerunt.

Sopitas nervorum motiones excitantia.

CAPUT XVII.

De ſignis medicis, quibus repentina mors prænoſci poteſt.

NOn utilis modò, ſed maximè neceſſaria Medicis videtur ſcientia præcognitionis repentinarum mortium, cùm noſtræ (*a*) Præceptor Artis clarè oſtendat, eum non ſolùm culpâ vacaturum, verùm etiam boni Medici nomen, atque admirationem conſecuturum, qui, cùm omnes ſanos facere non poſſit, futura ſaltem præſentiat, atque prædicat. Hanc itaque ſpartam ornaturi, illud in primis cavendum ducimus, ne quis tanti putet notas, quas ſubnectimus, ut eas vel omnino certas, &, ut ajunt, pathognomonicas credat, vel ſinè delectu, ac ſingillatim accipiat. Si quod enim in universâ Medicinâ difficile, arduumque negocium, hoc procul dubio in ferendis futurorum judiciis locatum eſt. Multa ſiquidem variis anni tempeſtatibus, ægrorum continentiâ, vel incontinentiâ, lætis, aut triſtibus animi pathematibus mutantur in melius, aut in deterius; ut proindè etiam ad rem Medicam pertinere, putaverim, quod in Juris doctrinâ paſſim uſurpatur, nempe vel totam eſſe prudentiam, vel ſinè prudentiâ exerceri non poſſe. Atque hinc (*a*) Hippocrates *voluit Medicum tum in caterâ Arte, tum in prædictionibus conſultiſſimè ſe gerentem, ac probè intelligentem; eum, qui prædictionis ſucceſſum conſecutus ſit, apud prudentem ægrum admirationi fore; qui verò deerraverit, præterquamquod odio gravabitur, eum ne inſaniæ quidem ſuſpicionem effugere poſſe.*

Summa prudentia in Arte medica eſt neceſſaria.

II. Ut igitur Medicus, præſagiturus inopinatas mortes, in ipsâmet conjecturali arte verax, ac prope ſecurus evadat, primò multis aliorum, & propriis obſervationibus diligenter ſtudeat; deinde ex totâ ſignorum meſſe manipulos quaſi colligat, & ad ſuas quoſque claſſes reducat, ut poſtmodum, cùm occaſio poſtulat, maturè, ac ſtudioſè recogitando, & cogita-

Prudentia quomodo acquirenda.

(*a*) Hipp. in veſtib. lib. progn. (*b*) Lib. 2. prædic. n. 3.

cogitata cum rebus conferendo, cautus, ac prudens pronunciet.

III. Nemo autem interea in ſpem erigatur, dari ſigna, quibus omne genus improviſæ mortis præſentiri, ac prænunciari poſſit. Etenim quæ ab internis, ſed cæcis, nullaque indicia producentibus, principiis veniunt, ut, inter alia, ſepultæ in ventribus, venarum varices exiſtunt, eæ quidem Medicis raro innoteſcunt. Illæ dumtaxat nobis aliquatenus patuerint, quæ fluunt à morboſis, & ſenſibilibus diſpoſitionibus partium cum ſolidarum, tum fluidarum majoris uſus, à quibus ut, munus ritè ſuum peragentibus, vita, & ſalus, ita, deerrantibus, morbi paulatim inducuntur, primo quidem aſpectu leviores, ſed qui tandem acervatim erumpendo, inopinato ſolent interficere. *Internæ varices cognitu difficiles.*

IV. De ſingulis ſuo tempore, nunc dicimus de univerſis; unum poſtremò ſummæ neceſſitatis huic loco adjicientes, ſcilicet non quemcunque ægrum, cui ſubitaneæ mortis periculum imminet, de eodem eſſe commonefaciendum. Etenim omnes quidem homines, etſi ſeverioris virtutis, animi tamen affectionibus ſunt obnoxii, eiſdemque aliquatenus perturbantur; aſt ii maximè, qui vehementer timidi, atque imbecilles exiſtunt, quos ipſamet mortis opinio aut in mortem, aut in mortis diſcrimen adducit. Hinc rectè (*a*) Galenus, aliter cum ſapientibus, aliter cum timidis, & ſtultis agendum eſſe, conſuluit; & (*b*) Hippocrates multò priùs ſcriptum reliquit, pleraque futurorum ægroto occultanda eſſe. Sed interdum fit, ut, contrariâ penitus ratione, generoſis Viris ſubitaneæ mortis periculum ſit enunciandum; ut timore ad ea flectantur uſurpanda remedia, quæ aliàs nimis fidenter ſpernere conſueverunt. *Cuilibet ægrotanti mortis periculum non eſt aperiendum.*

V. Quoniam verò repentinæ mortes iis potiſſimùm ſolent accidere, qui morbos aliquos, vel propter ſymptomatum levitatem, vel propter aſſuetudinem, ſibi familiares redditos, facilè deſpiciunt, ſperantes, ſe aut ſolâ naturæ ope convalituros, aut nonniſi prævià longi agonis admonitione *Mors repentina quibus potiſſimùm accidat.*

 fore

(*a*) 6. epid. ſect. 2. comm. 43. (*b*) De decent. ornat. n. 9.

fore deceſſuros; idcirco unumquodque futuræ mortis indicium, ex unoquoque genere hujuſmodi malorum erit depromendum.

Ejus ſigna ex quibus fontibus hauriendа.

VI. Itaque eodem planè ordine, quo repentinæ mortis cauſas perſecuti fuimus, utemur etiam in examine ſignorum, quæ eaſdem neces nobis portendunt. Ratum enim, certumque apud Practicos illud eſt, omnia ſigna ex morbis, morborum cauſis, ac ſymptomatibus, tanquam ex fontibus, fluere. Diſtinguemus verò hujuſmodi notas primò in eas, quæ colliguntur ex læſis inſtrumentis reſpirationis, & aëre; ſecundò in illas, quæ veniunt ex affecto corde, magnis vaſis, & contento ſanguine; tertiò in reliquas, quæ proficiſcuntur ex morbis cerebri, nervorum, atque liquidi eorundem.

CAPUT XVIII.

Agitur de ſignis futuræ mortis repentinæ, petitis ex læſione inſtrumentorum, reſpirationi famulantium.

INter notas, quibus repentè futurus indicatur interitus non ultimum locum tenent illæ, quæ ex læſione pectoris, & pulmonum deducuntur.

Diuturna tuſſis humida in ſiccam converſa, quando exitialis.

II. Primò ſanè orthopnœa cum tuſſi apud Senes, ſi diù humida perſiſtens, ſtatim mutetur in ſiccam, morbo interim de ſuâ vi nihil remittente, improviſam necem, ut plurimum, præſagit: ſcilicet quòd lymphæ copia, quæ, ſuppreſsâ anacatharſi, in pulmone, jam languido, atque obſtructo, ſubſiſtit, facilè parit ſuffocationem, præſertim, ſi æger intemperantiùs, aut incontinentiùs vixerit.

Suffocativa quomodo.

III. Secundò tuſſis moleſta, & ſuffocativa ex acri latice, per glandulas arytænoidæas, tracheæ, & bronchiorum affatim ſecreto, ſi magno cum impetu identidem recurrat, mortem ſubitam portendit, præcipuè ſi æger vel ſenex, vel langui-dus,

Glandulas arytænoidæas primus Orbi Medico detexit Jo. Bapt. Morgagnius in ſuis Adverſ. Anat. num. 2.

dus, atque etiam in vitæ regimine ſit aliquantò liberior: apoplexia namque pulmonum, quam ſuffocativum catarrhum dicunt, ab irritantium ſeroſitatum confluxu, & articulorum pulmonum convulſione, ut cum *(a)* Hippocrate loquamur, producitur. Quod ſanè mortis genus nos frequenter vidimus, & primùm quidem, ſupra viginti annos, in Carolo Petrazzino Aromatario ad Capitolii radices; is enim, cùm ſenex eſſet, atque hujuſmodi tuſſim ſperneret, mediâ tandem nocte, ut eidem prædictum fuit, ſuffocatus interiit. Simili planè modo Romanus Princeps, cùm podagra, atque hæmorrhoidibus vexatus, conſenuiſſet; ob animi tamen pathemata, vitæque intemperantiam multis ante menſibus neque podagræ, neque mariſcis ampliùs eſſet obnoxius; elapſo anno repentinâ pulmonum, aſperæ arteriæ, atque œſophagi convulſione correptus, brevi (ut prævisum) totius Urbis cum mœrore deceſſit.

IV. Tertiò interni pectoris dolores, qui modò ſpirandi difficultatem, præſertim per acclivia, modò cordis angorem, ſæpe pulſus inæqualitatem comites habent, quique non ſinunt, ægrum in utrumque latus æquali facilitate decumbere, & corporis gracilitatem inducunt, ex tempore ſolent interficere, præcipuè ſi ægri ſubeant violentos aliquos corporis motus, parumque laudabili cibo ſeſe ingurgitent. Gerunt enim ſepultum plerunque in altero pulmonum lobo tuberculum, vel aliam congeſtionem, aut venæ pulmonicæ dilatationem, quorum, propter repentinam rupturam, aut propter inductam quaquaverſum validiſſimam convulſionem, liber tranſitus per cor, & pulmones tam ſanguini, quàm aëri ocyſſimè tollitur. Quam certè moriendi viam non pauci inierunt ex iis, quos novimus; atque horum numero adſcribendus videtur Doctor Medicus Vinciguerra, qui elapſo anno, cùm diù levi anhelitu, ſepultiſque in pectore doloribus vexatus fuiſſet, tandem intempeſtâ nocte, domeſticis, ac Sacerdote vix accerſitis, è vivis ſublatus fuit. Vide quæ ſcripſit

Interni pectoris dolores quinam lethales.

Ex iis, qualis morbus latens arguatur.

(a) 2. De Morb. n. 52.

Venæ pulmonicæ rupturam quænam præcedant ex Poterio.

ſit Experientiſſimus (*a*) P. Poterius de iis, qui illico moriuntur ob rupturam venæ pulmonicæ juxta ſiniſtrum cordis ventriculum; illi enim reſpirandi quâdam difficultate, deambulantes, corripiuntur, &, ob præcipitem virium lapſum, propinquis tenentur niti adminiculis.

Ex pulmonum vomicâ repent. mortis prædictio.

V. Quartò magis adhuc repentina mors prædici poteſt in conſimilibus caſibus, ſi id, quod in pulmone congeritur, fuerit de naturâ vomicæ, quæ potiſſimùm cognoſcitur ex ſiccâ tuſſi cum fœtore quaſi cadaverico, quem ægri, aërem educendo, identidem ſentiunt. Rumpitur enim incerto alicubi tempore, cùm eroſus, vel nimiùm diſtractus fuerit folliculus, & plerunque occiditur, dictum factum, homo, ut ſcripſit (*b*) Tulpius. At enim verò, ſi hujuſmodi morbus hominem corripiat, qui ſe in cibo, potuque contineat, noxiumque aërem præcaveat, tunc neque magnam in molem augetur, neque ſemper ex tempore diſſilit, aut, ſi diſſiliat, ſubitam necem afferre ſolet. Quinimo nonnullos ſuperſtites, atque ſanos, ut (*c*) Williſio contigit, nos etiam vidimus. Secus atque, ſi æger Baccho, & genio indulgeat, tunc Medicus, ratione contrariâ, ſecurius judicium de ſubitaneo interitu pronunciare poterit.

Quinam ſuperſtites.

Aſthma convulſivum aliquando mortiferum.

VI. Quintò cùm ad motum thoracis tantopere nervi concurrant, fit aliquando, ut convulſiva aſthmata ad repentinam necem deducant ægros, qui, antiquato jam malo, putant, ſe miſerè vivere, ſi medicè vivant, morbumque propterea novo morbo cumulantes, externâ plerunque accedente causâ, repentè moriuntur.

Ex anni tempeſtatibus, quæ ad ſubitam mortem ducant.

VII. Tandem cùm in reſpirationis materiem veniat aër, & quidquid in aëre latitat, non immeritò inter ſubitaneæ mortis ſigna reponendas eſſe, putaverim, particulares quaſdam tempeſtatum, aëriſque affectiones, quippe quæ multos, lentè cæteroquin ægrotantes, repentè ſolent occidere, & quidem non vi primarum tantùm, ut ajunt, qualitatum, ſed pulſu, & variâ mixturâ particularum, quæ miris noſtrarum partium

(*a*) Cent. 3. obſ. cap. 22. (*b*) Lib. 2. obſ. cap. 10. (*c*) De Morb. pect. ſect. 1. cap. 11.

tium officia variant, atque perturbant. Sagax itaque, & peritus Medicus utatur conſilio Hippocr., qui ſparſim docet, ex magnis temporum mutationibus mala præaffectis jam corporibus evenire. Sed clariùs de ſubitaneis mortibus loqui videtur (*a*) in libro de aëre, aquis, & locis, cujus ſanè integrum hic textum, utpote plura docentem, tranſcribimus. -- *Præcipuè verò maximæ anni temporum mutationes obſervandæ ſunt, ut neque medicamentum purgans lubenter exhibeamus, neque partes circa ventrem uramus, aut ſecemus, ante dies decem, aut etiam plures. Maximè tamen ſufficient decem. Ac maximi periculi plena ſunt ambo ſolſtitia, præcipuèque æſtivum. Periculoſiſſima etiam ambo æquinoctia exiſtimantur, maximè verò autumnale. Syderum quoque ortus obſervandi, præcipuèque caniculæ, deinde arcturi, & vergiliarum occaſus. His enim potiſſimùm diebus morbi judicationem ſubeunt, & alii quidem* perimunt, *alii verò deſinunt, aliique omnes in aliam formam, & ſtatum tranſeunt.* -- Et reverà multos, ordinario etiam rerum curſu, in æquinoctiis, & mediâ potiſſimùm æſtate, ſummâque hyeme, repentè mori, obſervamus. *Locus Hipp.*

VIII. Quâ de re Medicus, junctis cauſarum, & ſignorum ideis, non admodum difficulter, aliquem inopinatò moriturum, poterit divinare, ſi illum, fractis viribus, ex diuturno morbo partium majoris uſus, circa prædictas magnas temporum mutationes, deteriùs affici, animadverterit. Neque profectò aliter judicet de iis, qui ſalubre cœlum mutant in peſtiferum, cùm potiſſimùm ipſi valetudine non admodum proſperâ freti fuerint. *Probi aëris in deleterium mutatio mortis cauſa.*

IX. Sed quoniam multa ſymptomata, quæ ad reſpirationem pertinere viderentur, radicem omnino morboſam habent in ipſo corde, eique appenſis vaſis; idcirco ſequenti capite, acturi de ſignis, deſumendis à corde, & ſanguiferis, perſtringemus nonnulla etiam indicia, quæ ſubitaneam mortem præſagiunt, læsâ etiam reſpiratione.

(*a*) num. 3.

CAPUT XIX.

De ſignis futuræ ſubitaneæ mortis à corde, magnis vaſis, & ſanguine.

Ex cordis &c. affectionibus, plura ſubitæ mortis præludia.

UT uberem hanc, confuſamque materiem certis capitibus diſtinguamus, placet hujuſmodi notas deducere primò ex pulſuum vitiis, ſecundò ex palpitatione, aut dolore cordis, tertiò ex animi deliquiis, quartò ex hæmorrhagiâ, atque aneuryſmate, quintò ex habitu plethorico, & obeſo, tandem ex quarundam ſuppreſſione evacuationum.

II. Illud verò ante omnia hic advertimus, recenſitas paſſiones tam cordis, & magnorum vaſorum, quàm ſanguinis, & omnium fluidorum, quæ cum ſanguine circumferuntur, vel à ſanguine ſeparantur, ſubitaneum interitum vix unquam indicare poſſe, cùm eædem ſeorſum, & ſingulæ ægros divexaverint. Experimento enim docemur, has notas tunc improvisò morituros præmonſtrare, cùm inter ſe variè permixtæ fuerint. Unde diligens Medicus, rectè divinaturus, neutiquam celeriter pronunciabit, ſed maturè ſigna conjunget, ut nos cap. XVII. jam oſtendimus; id, quod pluries in lib. de progn. inculcavit Hippocrates, quando ſignum aliquod lethale eſſe, decernit, ſæpe repetendo: *ſed oportet alia ſigna contemplari.*

Signis non ſeorſim, ſed collectim ſumptis, tutius repentina mors prædicitur.

III. Et quidem primò quantum ſpectat ad pulſuum vitia, etiamſi apud aliquos inæqualitas, atque intermittentia tanti fiat, ut indè (*a*) Gal. ſubitam mortem Antipatro prædixerit; nos tamen ſignum hoc non ſolùm in pueris, & ſenibus, ut idem aſſeruit Galenus, ſed etiam in juvenibus, & robuſtis frequenter nullo modo funeſtum obſervavimus, cùm ſcilicet ex levi connutrito organorum vitio, vel ex hypochondriorum irritatione procedit, cujus forſitan indolis extitit intermittentia pulſus illius Oeconomi, quem ipſe

Pulſus intermittens non ſemper funeſtus.

(*a*) Ga-

(*a*) 4. De loc. affect. cap. ult. & 3. de præſag. ex pulſ. cap. 4.

(*a*) Galenus, tanquam ſanum, ad conſueta negocia ingenuè remiſit. Etenim ſi ſola pulſus intermittentia hominem, benè cæteroquin valentem, detineat, adeò optimos Medicos à ſubitaneæ mortis præſagio dehortatur, ut potiùs eos in ſpem adducat, leve illud malum, antequam gravius evaſerit, opportunâ medelâ fore tollendum. Hujus veritatis ex me met ipſo experimentum promam, qui, cùm tria ante luſtra pertinaci, mihique ſenſibili cordis contractione, indèque ortâ pulſus intermittentiâ, ex hypochondriorum conſenſu, per ſexennium laboraverim, plùs in aliis, quàm in me ipſo, diligens, & attentus, uſu tandem rhabarbari, chalybis, & juris viperati, perfectè convalui. Ut igitur intermittentia pulſus improviſæ necis certius omen eſſe poſſit, neceſſe eſt, ut jungatur omni inæqualitatum generi, palpitationi, anhelitui, aliiſque ſimilibus pectoris paſſionibus, de quibus infra.

Proprium experimentum.

Quando periculoſus.

IV. Pulſus utique tarditas, ſi eadem, ſingulis ictibus languidè recurrens, alterius pulſationis intermedium tempus ferè totum pertinaciter abſumat, probabilius exhibet inopinatæ mortis indicium; præſertim ſi patiens debilis, ac ſenex fuerit, ut ſæpe nos experti ſumus. Etenim quæcumque ſit cauſa, ſcilicet vel ſimplex (quod raro evenit) ex defectu animalium ſpirituum, in præcordia deſcendentium, vel mixta ex fæculento, minuſque mobili per cordis ventriculos ſanguine; ſemper talis pulſus integram, firmamque ejuſdem cordis paralyſim, aliquando futuram, præmonſtrare ſolet, maximè tempore ſomni, quo, inſtrumentis languidiùs pellentibus, idem ſanguis (etiam ſubobſcurè agnoſcente (*b*) Hippocr.) tardiùs movetur.

Pulſus tarditas quando exitialis.

Indicium futuræ cordis paralyſis.

V. Secundò palpitatio cordis ipſa quoque ſubitæ mortis ſit prænuncia, ſi fuerit frequens; ſi magna, ſi cum anhelitu, animi deliquiis, omni genere inæqualitatum pulſus, tandem ſi æger congruâ vitæ ratione minimè utatur. Etenim, ſi hæc ſymptomata magnâ ex parte ſimul conſpiraverint, ſigniſi-

Cordis palpitatio perniciosa, quæ.

H 2

(*a*) De præſag. ad poſth. cap. ult. (*b*) De flat. nu. 20.

gnificatur, magnum quoque dari vitium in corde, aut ſummis vaſis, cui accedente aliquâ causâ procatarcticâ, nullo labore, motus ipſius cordis, & ſanguinis ex tempore lethaliter ſiſtitur. Quemadmodum veroſimile eſt, Galenum, iis admonitum indiciis, toties decantato Antipatro improviſam, quam poſtea ſubiit, mortem prædixiſſe.

Quænam minùs periculoſa.

VI. E contrario autem, ſi palpitatio oriatur ex causâ, cordi obſtinatè nequaquam adjunctâ, ſed cum fluidis circulante, ut plerunque eſſe ſolet acerrimus ichor, vel quidquid aliud, quod ad irritandas cordis fibras, planè fugitivum, pertingit; raró abrumpendam illico vitam minitatur. Multos propterea novimus, qui à recurrentibus palpitationibus, evacuatâ copiâ ſtrangurioſæ urinæ, penitus liberati fuerunt; è quibus Illuſtriſſ. Præſul Bonaventura, SANCTISS. D. NOSTRI intimus Cubicularius, & Eleemoſynarius, ſplendore Generis, & propriis virtutibus, laudatiſſimus. Latex porrò ſalino-acer, ab hypochondriis maximè redux, ita interdum cordis muſculos convellit, ut ſtranguerioſum veluti tranſitum ſanguinis per ejuſdem ventriculos cum palpitatione producat. Multos itidem vidimus, quos pravus ad podicem decubitus, vel gravis podagra à lethali cordis palpitatione vindicarunt.

In his urina ſtranguerioſa ſalutaris.

Abſceſſus ad podicem, & podagra liberant à palpitatione.

VII. Dolor ſimiliter cordis, præſertim in ſenibus, ſæpiùs recurrens, inopinatam necem ſolet indicare, juxta illud Hippocratis in Coacis: *Cordis dolor, ſeniori ſæpius conſueſcens, repentinam mortem ſignificat.* Vel enim ſumatur hæc paſſio pro moleſtâ ipſius cordis, & orificiorum ejus ſenſatione, vel pro affectione ventriculi, quæ ſecum trahat ipſum cor, & Græcis cardiogmos vocatur; utroque ſanè modo res eſt ſubitanei periculi plena, præſertim apud ſenes. Inviſimus olim Virum, cui, cedente jam podagrâ, atrox cordis dolor identidem recurrebat; is repentè, obortâ ſuffocatione, circa æquinoctium, ſublatus eſt. Similem offendimus hiſtoriam apud (*a*) Hollerium cujuſdam ſeptuagenarii, cui dolor iſte cœpit eſſe frequens

Diuturnus cordis dolor in ſenibus ſubitam mortem ſignificat ex Hipp.

(*a*) In Comm. 1. lib. 3. coac. ſect. 2. coac. 17.

frequens cum anguſtiâ ſpiritus, & ſuffocationis periculo; is etiam, domum rediens, repentè obiit.

VIII. Neque dubitandum, quin dolor ventriculi, cardiogmos dictus, ſæpeque rediens, ſi ex ſummopere pravis humoribus, in ægro deliteſcentibus, oriatur, inopinatæ mortis unà ſimul cauſa, & ſignum eſſe poſſit: rectè ſiquidem admonebat (*b*) Hippocrates iis verbis: *Oris ventriculi dolor cum præcordio diſtento, & capitis dolore, malignum, & quidpiam anheloſum. Nam ii repentè moriuntur, velut in Dyſode.* Significatur enim, in eo corpore liquida eouſque acria redundare, ut veneficam naturam induerint. Etenim, quemadmodum arſenicum, ſublimatum, aliaque hujus generis venena, villos, & fibras erodendo, convellunt ventriculum, & cor, ac propterea citam necem inferre ſolent; ita multò faciliùs, ac celeriùs ingenita iſta venena aliquando interimunt; nimirum quia, interiùs collecta, & naturalibus fluidis recenter admixta, expeditiùs per canales quaquaverſum feruntur. Quorum ſanè veneficorum ſuccorum prænuncia ſigna exiſtunt dolor ventriculi, ad præcordia propagatus, cum diſtentione, & anhelitu, pertinaciter, atque identidem recurrens. Confer huc quæ ſcripſimus cap. VII. hujus libri.

Idem portendit cardiogmos.

Hipp. authoritas, & rationes adducuntur.

IX. Tertiò, inter ſigna futuræ mortis improviſæ, illud noſtris, aliorumque experimentis magis certum, comprobatumque eſt præſagium, quod (*a*) Hippocrates in hanc ſententiam exponit. *Qui frequenter, ac fortiter, ſinè causâ manifeſtâ, delinquunt animo, repentè moriuntur.* Ubi una eſt omnium Commentatorum, ad uſque Clariſſimum Lucam Tozzium, ſententia, ut, pro veraci hujus prognoſeos exitu, tria ſimul conjungantur; primò, ut frequenter; non enim ſatis eſt, aliquem ſemel dumtaxat in anno viribus cecidiſſe; ſecundò, ut fortiter, nempe uſque ad ſyncopis confinium; denique, ut id abſque causâ manifeſtâ, hoc eſt obviâ, & externâ, contingat. Ita enim ſignificatur, magnum, fixumque

In animi deliquio, ut ſubitæ mortis ſit præſagium, tria requiruntur.

(*a*) Lib. 1. prædict. n. 9. (*b*) 2. aph. 41.

que aut cordi, aut finitimis partibus hærere malum, quod, motum præcordiorum, & ſanguinis penitus tollens, ſubitam necem aliquando ſit illaturum. Etenim non raro in oorde, quod paſſim etiam in reliquis muſcularibus partibus, accidit, ut modò pauciores, & laxæ, modò numero, ac vi majores fibræ, vaſaque influentia, & refluentia cum congruâ proportione, aut ſinè eâ ad ſuam integrandam ſtructuram concurrant: profectò in iſtis caſibus, fortiſſimus muſculorum (ut cor ab (*a*) Hippocrate appellatur) ad naturales ſyſtoles minori, vel majori, quàm par eſt, vi erigitur; unde talis orta imbecillitas, vel extraordinarium robur, non ſolùm tempore contrahit morbos, quibus ad frequentes, forteſque animi defectiones, ſubitæ mortis prænuncias, deducitur; ſed homines vel nimiùm timidos, vel nimiùm audaces potiſſimùm conſtituit: quorum ſanè priores, ut pote maximè puſillanimes, improviſum, ac vehemens pathema ſæpe dejicit, ac proſternit; eò quidem faciliùs, quò animi paſſio inceptum, occultumque in præcordiis malum, veluti peſſimam interitus radicem, inveniat.

Cordis robur, aut imbecillitas ſæpe timoris, aut audaciæ cauſa.

X. Quartò cùm nulla frequentior ſit via, per quam repentè de medio tollantur homines, quàm larga profuſio ſanguinis intrà, vel extra corpus; idcirco ſecura etiam, & certa repentinæ mortis indicia à Medico peti poterunt ex ſignis, quibus docemur, imminere rupturam ſummorum vaſorum in thorace, utero, inteſtinis, hæmorrhoidibus, aliiſque internis ſedibus. Sed inter ſigna non dubia properæ mortis in hæmorrhagiis, illud ſanè eſt, quod tradidit (*b*) Hippocrates in Coacis, inquiens: *Si quibus ſanguis effluxit, rigor ſuperveniat, & ulcera maligna ſint; ii, vel loquentes, inopinanter moriuntur.* Hoc paſſim in vulneribus capitis, in carcinomatibus ſanguifluis, aut malignis aliis ulceribus uſu venit, ſcilicet ut, cùm ægri, poſt hæmorrhagias, rigore corripiuntur (diſſipatâ dulci, ac volatili ſanguinis parte, & fermento quodam

In hæmorrhagiis mors inopinata quando, ex Hipp.

(*a*) 6. de cord. n. 4. (*b*) Juxta diviſion. Holler. lib. 4. ſect. 2. coac. 3.

dam acri, ac penè venefico ad præcordia, & cerebrum reaſſumpto) ſubitò vitam deſerant.

Frequens cadaverum ſectio ignotas aliquot ſubitæ mortis cauſas detexit.

XI. Enimverò, poſtquam frequentiora reddita ſunt humanorum corporum extiſpicia, quibus Antiqui, præ horrore, parciùs utebantur, nobis clarè innotuit, multos, qui ex tempore moriuntur, internis aneuryſmatibus, aut varicibus laboraſſe. Certiſſimum propterea ſollicitæ necis ſignum deducemus ex ſemejoticâ varicum, atque aneuryſmatum, quæ paulatim ad talem, tantamque exilitatem ſanguinea vaſa redigunt, ut aliquando, momento temporis, diſrumpant. Et quidem hîc loci diſſimulare non poſſum, ſæpe experimentis comperiſſe, aneuryſmata illos potiſſimùm ægros inopinatò interficere, qui minùs continentem, frugalemque vitam ducunt: eos verò, qui parcè, ſobriè, continenterque vivunt, aliud morbi genus, ac lentus, utplurimum, ſubortus hydrops, longo cum agone, ſolet interimere. Quare Medicus, etiam, juxta ægrorum mores, ac vivendi conſuetudines, judicia ſua prudenter diſponat, & proferat.

Internæ aneuryſmata ut incontinentes ſubitò, ita ſobrios lentè interficiunt.

Athletis quando idem eveniat.

XII. Quintò, ex habitu athletico, nulli dubium erit, quin repentinæ quoque mortis indicia deſumi debeant, quoties athletæ, non ſolùm bonum habitum ſinè morâ, juxta (*a*) Hippocratis præceptum, minimè ſolverint, anticipantes humorum diminutione diſcrimen; verùm etiam lautâ menſâ, ſomno, atque otio pleniùs ſaginentur: quem ſanè pleniorem, & coloratiorem corporis habitum jure ſuſpectum bonum appellavit (*b*) Celſus. Etenim athletarum plenitudo, cùm ad ſummum devenerit bonitatis, duplici viâ citam mortem minatur, tum quia vaſa intus, foriſque infarcit, ac premit; ſpatiumque propterea fluidorum motui, ac miſcellæ aliquando penitus aufert; tum vel maximè, quia eadem ſanguinea vaſa diſrumpit, ubi minor illorum reſiſtentia, vel major ſanguinis impetus occurrit. Unde ad rem ſcripſit (*c*) Hippocrates: *compreſſus ſanguis ſuâ copiâ, quà maximè compreſſionem fecerit, venas perrumpit.*

Duplex mali eventus cauſa.

VIII. Ad

(*a*) p. aph. 3. (*b*) Lib. 2. c. 2. (*c*) Lib. de flat. nu. 17.

Obeſi cur repentinam mortem præ gracilibus incurrant.

XIII. Ad hoc ipſum genus ſignorum refertur etiam obeſus, ac nimiùm pinguis habitus, de quo ſanè idem locutus eſt (*a*) Hippocr., dum inquit: *qui naturâ admodum craſſi ſunt, citiùs intereunt, quàm graciles.* Ii enim vaſa omnia, propter nimiam pinguedinem, ita habent compreſſa, atque exilia, ſanguinemque propter volatilium ſpirituum penuriam, adeò lenteſcentem, ut ejuſdem circulatio, minimo interdum negocio, repentè intercipiatur. Quorum exempla nemo Medicorum propriis experimentis plura non congeſſit, præter innumera, quæ paſſim à noſtris Collectoribus referuntur; ut in iis commemorandis tempus terendum non ſit. Illud tamen prætereundum nobis minimè videtur, in hujuſmodi athleticorum, pinguiumque habitu, tunc præcipuè ſubitam mortem à ſedulo, doctoque Medico divinari poſſe, cùm apparuerint faciei, & oculorum color mutatus in lividum, reſpirationis difficultas, cordis angor, motuumque impotentia, veternus, aut vertigo. Si plura circa ſigna repletionis habere cupis, adire poteris (*a*) Marſil. Cagnat.

His imminens mors unde dignoſcatur.

Criſis ſuppreſſa ubi ſubitæ mortis prænuncia.

XIV. Tandem non aſpernanda venturæ ex abrupto mortis indicia colliguntur ex ſuppreſſis criticis evacuationibus, aut decubitibus tum ſanguinis, tum fluidorum quorumcunque à ſanguine ſecedentium. Etenim ſæpe accidit, ut vitioſa fluida, vel reaſſumpta, vel non ultra propulſa, lethaliter ſubſiſtant in cerebro, & præcordiis. Pauca hîc ſub exemplo ſumamus.

XV. Puerperam improvisò deceſſuram penè tutò poteris pronunciare, ſi, pravis humoribus redundans, interdum præfocetur, lochiaque, odorum olfactu, continuò introrſum revocentur; ad cor enim ſubitò reſiliunt, & ad cerebrum aſcendunt; atque utrobique lethiferam ſtationem inducunt.

Hæmorrhoides item ſenum ſuppreſſæ.

XVI. Simili prognoſi uti poteris in ſuppreſſis hæmorrhoidibus apud ſenes, qui illarum fluxui aſſueverunt, ſi capitis gravitate, ac vertigine, vel cordis oppreſſione, aut lipothymiis poſt ſiccatas mariſcas diù tentati fuerint, eòque maximè,

(*a*) 2. aphor. 44. (*b*) Lib. 1. de ſanit. tuen. Cap. xx.

ximè, ſi vini, lactiſque abuſus ad necis cauſam accedat.

XVII. Improviſò pariter moriuntur phthiſici, quoties circa æquinoctium, præſertim (*a*) autumnale, pus per anacatharſim non ampliùs excernant. *Phthiſicis quale æquinoctium lethiferum.*

XVIII. Si variolæ, ac morbilli, cùm inter ſecundum, ac tertium ſtadium verſantur, pertinaciter retrocedant, ægerque in lecto jactetur; illum inexpectatò moriturum poteris prædicere. Non abſimili quidem præſagio utere, cùm in ægro, cæteroquin languido, & cholerâ humidâ laborante, ſpontè, vel arte excretiones atrabilariæ, vel alterius exoticæ indolis immaturè ſubſiſtunt. Neque à vero deerrabis, improviſam necem ſolerter divinans in ſenibus potiſſimùm, apud quos ani fiſtulæ, crurum ulcera, nares, vel aures, acri ſanie manare conſueta, ab eo opere penitus vacaverint, præcipuè ſi in cerebro, aut in præcordiis inceptæ jam ſtagnationis, atque irritationis indicia ſe prodiderint. *Variolarum retroceſſio quando mortalis.* *Emiſſariis occluſis, unde ſubitæ necis præludium.*

XIX. Hæc autem ſatis fore, arbitramur prudenti æquè, ac perito Medico; ex iis enim in reliquas prognoſes, à ſuppreſſis evacuationibus ventriculi, cutis, aliarumque partium deducendas, ipſe ex ſe argumenta deſumet. Illud tamen ſedulò, ac ſemper advertimus, ſuppreſſas evacuationes aliquando eſſe tantùm ſigna, aliquando etiam cauſas improviſæ mortis. Sunt quidem ferè nuda ſigna, cùm ea liquida, quæ ſolebant excerni, nec multa, nec pravæ admodum indolis extiterunt. Exemplum habemus cauterii exiccationem in ſenibus, quæ illorum interitum præcurrit, eò quia apud eoſdem univerſa jam fluidorum, ſolidorumque machina, de ſuo ſenſim robore remittens, omnia œconomiæ animalis, ac potiſſimùm ſecretionum munera languidè exercet, quibus penitus deficientibus, tandem mors obrepit. Unde non ineptè (*a*) Roder. Caſtren.-- *Clauditur fonticulus, quia homo eſt morti proximus; non eſt homo morti proximus, quia fonticulus clauditur.* *Suppreſſæ evacuationes modò ſigna, modò inopinatæ mortis cauſæ.*

XX. Sunt verò cauſa ſimul, & ſignum properæ necis ſup- *Interdum ſunt cauſæ ſimul, & ſignum.*

(*a*) 3. aph. 10. (*b*) In ſuo ſyntag. prædict. part. 1. cap. 6. particul. 4.

ſuppreſſæ illæ evacuationes, quæ non copiâ tantùm, ſed deleteriâ mixturâ egerebantur: eæ namque, cùm intra corpus ſubſiſtunt, in aliquam, jam ante debilitatam, partem majoris uſus decumbant, ocyſſimumque exitium plerunque portendunt. Neque interim Lectores tædeat, nos adeò inculcare, ne Medici ex tempore præſagia ſua effutiant; non enim ſemper, ubi conſuetæ reſtiterint evacuationes, ſubitus morbus ingruit; interdum lentus inducitur, qui longo etiam cum agone viam ſternit ad interitum.

CAPUT XX.

De ſignis improviſæ mortis à cerebro, nervis, & liquido animali.

ETiamſi ſupra meminerimus multorum ſignorum, quæ ex perperam operantibus inſtrumentis facultatis animalis improviſam mortem præmonſtrant; de iis tamen plura nunc, & apertiùs dicere conſtituimus; cùm clariùs ea doceri, atque intelligi ſoleant, quæ ſuo ſtant ordine diſtributa, quo confuſo, etiam diſciplinarum peritura ſint omnia.

Ordo eſt anima diſciplinarum.

II. Primùm itaque capitis, & nervorum affectiones, quæ fortem apoplexiam minantur, clandeſtinam etiam necem plerunque prænunciant. Hæc tamen præſagia, ut exitu comprobentur, non quibuslibet leviſſimis etiam cerebri ſymptomatibus niti debent, ſed validè fundari in cumulo, & congeſtu cauſarum, paſſionum, & circumſtantiarum, quæ omnia ſyndromen ſignorum conſtituunt. Aggregatur verò iſta ſyndrome primò ex ætate ipſius ægri, quæ à quadrageſimo quinto per totum (*a*) ſenium excipiendis ſyderationibus aptior eſſe ſolet. Secundò ex ſuppreſsâ evacuatione hæmorrhoidum, (*b*) fiſtularum, herpetis, muci narium, & conſimilium: quæ quidem evacuationes ac decubitus, ſicuti cùm vigent, multorum

Ad improviſam mortem ex cerebro præſagiendam ſignorum ſyndrome requiritur.

1. ex Ætate.

2. Ex alicujus evacuationis ſuppreſſione.

(*a*) 3. aph. 31. & 6. aph. 57. (*b*) 6. epid. ſect. 3.

torum ſunt medelæ morborum, ita cùm ſpontè, vel arte in ſenibus potiſſimùm ſanantur, facili negocio fortem inducunt apoplexiam, quoties in cerebro talem vaſorum, ac fibrarum imbecillitatem inveniant, per quam plus liquidorum accipiatur, quàm remittatur.

Exemplum fortis apoplexiæ, ortæ ex ſuppreſſis hæmorrhoidibus, & herpete.

III. Hujus rei evidens habuimus exemplum initio Novembris 1707. in Illuſtriſſ. Præſule Joſepho de Totis R. Fabricæ S. Petri Oeconomo, ſexagenario majori, hypochondriaco-melancholicis affectionibus à prima juventute vexato, qui, cùm miliari circa regionem oſſis ſacri herpete, atque ichoroſo hæmorrhoidum fluxu diù levatus fuiſſet, ætate magis declivi, primùm herpete, deinde hæmorrhoidibus deſtitui cœpit, ſenſimque deteriùs habuit; ita ut, decurſu poſtremæ æſtatis ſupra modum ſitiens, immodicè biberit, ſimulque propter nocturnum æſtum, niſi planè nudus, ſomnum capere non potuerit. Deinceps circa æquinoctium autumnale intenſioribus ſtudiis exagitatus, multas noctes vigil tranſegit, indèque, pravo vultus colore contracto, animi deliquiis (quibus aliquando etiam antea correptus fuerat) identidem per inæqualia intervalla, ac tunc præcipuè, cùm vel minimum in inceſſu aſcenderet, anhelans tentabatur. Tandem in febrim, ſpecie rheumaticam, quam tamen prava comitabantur ſymptomata, incidit; aderat enim lingua ſubobſcura; atque arida cum ſapore auſtero amaricanti; aderat coryza, ſitis, hypochondriorum tenſio, vigilia. Sed aderat præ cæteris tum aſſidua pulſatio intrà cranium ſub lævo oſſe petroſo, cum recurrentibus infernorum artuum doloribus, injuſſiſque contractionibus, tum revertens lipothymia, cùm primùm ſupra cubile ſedere vellet. Urinæ interim erant claræ, & ſolito pauciores. Cùm verò ita ſe res haberent, jubeor à SACRATISS. PONTIFICE illum inviſere; apud quem inito conſilio cum Excellentiſſ. D. D. de Paulis, & Saxio, de futurâ, præcocique morte ſtatim dubitavi. Quod ſanè circa XXI. diem à principio febris eventu comprobatum vidimus; Præſul enim, fortiſſimâ correptus apoplexiâ, brevi deceſſit.

Diſſectio cadaveris. IV. In ejus mox cadavere decem lapides intrà cyſtim felleam fuſci coloris, & figuræ pyramidalis detecti fuerunt, qui aquæ, & vino ſubſidebant, aceto innatabant. Pylorus contractus. Cor mole magnum, & nigro cruore plenum tam in auriculis, & ventriculis, quàm in ſummis venis, & arteriis. Pulmones admodum infarcti. Secto cranio, tendines laterales ſinuum duræ matris in quatuor oſſa induruerant, quorum duo aſſurgebant figuræ triangularis, reliqua ovalis; ſingula verò inſtar oſſis cribriformis foraminibus referta occurrerunt. Pia mater craſſa, & concretæ lymphæ copiâ admodum gravata. Cerebri cortex ſolito pallidior. Prominentiæ tertii ventriculi aliquantò ſolidiores. Plexus choroides mirè adhærebant anterioribus ventriculis, ut indè non niſi magnâ adhibitâ vi divelli potuerint. Denique copioſæ ſuffuſio lymphæ circùm glandulam pinealem, & cerebellum.

Ætiologia morbi, & mortis. V. Hinc verò non ægrè deduci poteſt, impurum illud ſulphur, & ſal acre, quæ olim phlegmate diſſoluta, vigentibus in Præſule, quà ſolidorum, quà liquidorum viribus, utiliter cuneabant, diducebantque loca prope coccygem, ſenſim detrudi, ac veluti deſpumari prohibita fuiſſe propter vitium tum ſanguinis, ſuo paulatim oleoſo volatili ſpiritu depauperati, tum ipſorum canalium, periſtalticis motibus minùs, quàm par eſt, pollentium. Retenta verò, & multiplicata in vaſis impura iſta corpora, primùm, irritando, ſitim, æſtum, & vigilias, deinde, inducendo in fluido univerſali fermentationem, & vitiando liquidi nervorum craſim, febrim ſpecie rheumaticam, ſed indole penitus malignam, cum nervorum contractionibus, excitarunt; donec tum lympha, tum ſanguis ex craſſo ſulphure, & auctis exoticis ſalibus denſiora facta, in cerebro, & præcordiis repentè ſubſtiterunt, fortiſſimamque induxerunt apoplexiam.

3. Ex præviis capitis, &c. affectionibus. VI. Sed ad rem noſtram redeamus. Tertiò ex præviis capitis, & nervorum affectionibus apoplexiarum prognoſes ſunt deſumendæ; raro enim forti apoplexiâ quis prehenditur, niſi horum præludia ſymptomatum præceſſerint. Hæc autem

ſunt

ſunt dolor, gravitas, atque imbecillitas capitis, memoriæ jactura, in ſomnum proclivitas, vertigo, cœcitas, membrorum torpor, & præ omnibus, leves, quæ antevenerint, apoplexiæ: eæ namque in fortem, ac ſubitò interimentem tandem deſinunt.

VII. Et quoniam Hippocrates vult Medicum adeò in divinando peritum, ut non ſolùm ipſam mortem, ſed illius etiam tempus præſagire noverit: idcirco ſciamus, oportet, apoplexias, ocyſſimè interimentes, non tantùm circa æquinoctia, ſed etiam circa ſolſtitia frequentiſſimè contingere, ut aliàs monuimus. Quare per hæc tempora eas divinare poterimus, ubi ſigna præcurrant; & conſtitutio aëris fuerit inæqualis, pluvia, aquilonaris, & auſtralis; aut æger utatur parùm laudabili vivendi normâ, ac præcipuè inſalubrium ciborum, & vini ſit appetentior. Atque hinc ſenes utriuſque ſexus, quoties ex cerebri, nervorumque decubitu cœci evaſerint, & poſt hyemale ſolſtitium, inter ipſas noctis tenebras, ſibi ignem, aut ſplendorem identidem videre videantur; ii quidem facilè, cùm ſol in taurum ingreditur, forti apoplexiâ correpti, repentè decedunt. Significatur enim, magnum jam tremorem, preſſionemque ad thalamos nervorum opticorum, & partem medullæ cerebri poſt illud ſolſtitium inductos fuiſſe, quibus ob reſpondentem quadraturam, longè major, immo maxima, & violentiſſima diſtractio, & preſſio ſuccedere ſolent, quæ, præſertim ad cerebri circumferentiam ſimul, & centrum in ſenibus factæ, breviſſimè necant. Hujuſmodi verò prædictiones, ex obſervationibus medico-aſtronomicis deductæ, non Artem modò, ſed ipſos etiam Artifices illuſtrant. Vidimus & adhuc lugemus jacturam Clariſſimi Collegæ noſtri D. Emanuelis Lopez, qui cum dira olim ophthalmia, deinde ante duos annos ſtrabiſmo in ſemicæcitatem concedente correptus fuiſſet, mox ſæpè ſæpius ſplendores obſcuris locis etiam interdiu ſibi videre videretur; tandem die XI. Julii 1714. forti Apoplexia correptus interiit, ut ante prædixeram. Vide hujuſmodi ſplendores tan-

Exitioſæ apoplexiæ quo tempore potiſſimùm contingant.

Senes quando evadant apoplectici, poſtquàm noctu ſplendores vidiſſe ſibi videantur.

Medico-aſtronomica obſervatio ad præſagiendum proficua.

quam malum omen apud (*a*) Hip., & (*b*) Hollerium.

Ex epilepticis qui repentè pereant.

VIII. Secundò, qui jam diù epilepticis recurſibus tentati fuerunt, indèque immemorem, languidam, ac melancholicam ducunt vitam, hanc ſanè repentinâ morte claudere ſolent, rupto plerunque intrà cranium vaſe ſanguifero, poſt inductam ſupra cerebrum congeſtionem. Quare prudens, & ſciens Medicus in iis caſibus tutò fatalem improvisò diem prædicere poterit.

Capitis vulnera, &c. inopinatò enecantia, quæ.

IX. Tertiò, qui ex capitis vulneribus, aut contuſionibus laborant (etiamſi in tuto eſſe imprudentioribus videantur) ſi rigore corripiuntur, brevi tempore decedunt. Significatur enim factam fuiſſe ſub cranio vaſculorum rupturam, unde effuſa liquida, diſſipato per moram volatili, eâque ratione eversâ craſi, in acerrimam, & veneno ſimilem naturam abierunt, quæ tandem quaquaverſum in nervorum principium, ac fines repentè diffunduntur, mortiferamque convulſionem inducunt, in quorum cadaveribus ferè ſemper invenitur abſceſſus in hepate, cujus ætiologiam exhibemus in noſtro ad Hip. Lib. de vulner. capitis Commentario.

In iis plerunque abſceſſus in hepate.

X. Hæc ſanè, quæ tribus capitibus improviſæ mortis ſigna perſtringimus, cæterorum indiciorum, etiam illorum, quæ ex animo veniunt, exemplar eſſe poſſunt, ac documentum, rati, oportere, Medicum ita prudenter in hoc negocio ſe gerere, ut, ſi non ſemper verè divinet, ſaltèm non ſæpe fallat. *Certitudinem namque exactam in Medico*, ut ait (*c*) Hipp., *raro videre contingit.* Unde laudaverim, ut quis potiùs à prædicendo ſe abſtineat, quàm imperitiam ſuam palam oſtendat. Turpe ſiquidem eſt, illum, quem improvisò moriturum pronunciavimus, vel evaſiſſe, vel lento morbo deceſſiſſe.

Medici prudentia in ferendâ prognoſi.

(*a*) v. epid. tex. 79. (*b*) Tom. 2. in 2. ſect. coac. Hip. pag. m. 1094. (*c*) de vet. med. n. 16.

CAPUT

CAPUT XXI.

Agitur in genere de methodo præſervandi à ſubitaneis mortibus.

POſt ſigna proximum cenſemus de præſervativâ methodo ſubitaneæ mortis verba facere. Etenim, ut homo graviùs, ac frequentiùs brutis animalibus ægrotat atque idcirco, pluribus inventis, excogitatiſque pharmacis, huic infortunio medetur; ità, cùm crebriùs quoque improviſæ neci, ex internis cauſis ortæ, ſit obnoxius, rationi conſonum eſt, ut ſubitaneum diem aut penitus declinare, aut ſaltèm pro viribus ſtudeat retardare.

II. Scio, apud Ethnicos antiquiſſimum fuiſſe problema, quodnam genus mortis, lentæ ne, an verò ſubitæ hominibus fuerit exoptandum? ac proindè (*a*) Jul. Cæſarem pridie ante mortem, cum apud Marcum Lepidum cœnaret, hoc moto ſermone, omnes antevertiſſe exclamantem, *inopinatum.* Sed ô fallacia hominum deſideria! ô votum inane, & punitum! Ipſe ſiquidem Cæſar proprio didicit experimento, omnium peſſimam eſſe necem inopinatam, quippe quæ neque ipſi cum indolentiâ contingit, ut fortè putabat, neque ſinè contumeliâ. Nos verò, quorum mentibus in tantâ cauſarum obſcuritate Deus Opt. Max. altum, æternumque Fidei lumen immiſit, illam multò magìs mortem tum optimam opinari, tum ſalutarem optare debemus, in quâ (ut inſignis pietate, ac judicio Vir Cardinalis Commendonus (*b*) ex D. Auguſtini ſententiâ, dicere ſolebat) animum ſenſibus integrum morti componere, & Deum nobis per Chriſtianæ Diſciplinæ ſacra, piaculaque poſſumus propitiare. *Inopinata mors à probo, & prudenti viro haud exoptanda.*

III. Quid? quòd, ſi de ſolis humanis foret conſulendum, nobis certè nunquam ſubitum, atque inconſideratum è vitâ diſceſſum concupiſcere oporteret. Quis namque adeò ferox

(*a*) Apud Plut. in Cæſare. (*b*) Ex Gratian. in ejus vitâ lib. 4. cap. ult.

rox inter commercia hominum adolevit, qui acerbè, penituſque & ſuos, & ſua oderit, ut ante mortem teſtamenta conſcribere, mutare, obſignare, dicere aliquid, aut reddere, ſi cui debet, ad patriæ, ad affinium, ad ſui denique tranquillitatem, pertinaciter nolit? Qui liberis conſilia, amicis, ut fecit Socrates, dare oſcula negligat? Timeamus itaque, quantùm humana, quantùm ſunt æterna æſtimanda, timeamus, inquam, inopinatam, ſubitamque mortem; Deumque propterea Univerſalis Eccleſiæ vocibus enixè precemur, ut nos ab eâdem pro immensâ ſuâ benignitate tueatur.

IV. At noſtri ſuſcepti memores inſtituti partem eſſe, putamus, diligenter expendere, quâ methodo à cauſis hujuſmodi interitus ſolerter declinemus.

V. Enimverò daturi methodum præſervandis improviſis mortibus, quæ ab internis cauſis dependent, initio admonemus, hanc normam per Medicos unicè derivandam eſſe ab hygiene, & therapeiâ illarum affectionum, quæ in aliquem ex ſubitaneis morbis poſſunt tranſire, unde ægri repentè decedant: propterea quicunque ſtudiosè legerit Capita ſuperiora de ſignis, certè non obſcurum tenebit principium; à quo hujuſmodi præcautionis diſcrimina deſumenda veniunt. At quoniam innumeræ, ut expoſuimus, exiſtunt noſtrorum corporum affectiones, quæ ſubitam mortem inferre valent; idcirco ſapiens, oportet, expertuſque ſit Medicus, ut conſilium, unicuique congruum, adhibeat. Sed cùm adhuc nonnulla in genere demonſtrari poſſint, ea nunc ſummatim exponere non omittemus.

Corpora improviſo fato ſubjecta nunc tamquam ſana; nunc velut ægra conſideranda.

VI. Corpora, improviſis hiſce caſibus ſubjecta, vel ſunt aſpectu ſana, vel evidenter ægra. Ab hac verò univerſaliſſimâ diviſione mihi petenda videtur præcipua partitio methodi præſervativæ. Et quidem, ut de utroque membro diviſionis abſque ullâ confuſione diſſeramus; Sit

CAPUT

CAPUT XXII.

Quâ methodo præſervanda ſint corpora aſpectu ſana.

Corpora aſpectu ſana tripliciter expenduntur.

CORpora, quæ tanquam ſana noſtros incurrunt in oculos, & ſummâ nihilominus cautione egent, ne inopinatò diem ſuum obeant, tripliciter conſiderari poſſunt; primò cum nimiâ plethorâ, ſeu cum athletico habitu; ſecundò cum nimiâ obeſitate, & corpulentiâ; tertiò cum nimiâ animi imbecillitate.

Athletica quomodo præſerventur.

II. Primò corpora athletica, cùm ad ſummum bonitatis devenerint, juxta (*a*) Hippocr. effatum, ſtatim ſolvenda ſunt, celeri adhibitâ phlebotomiâ, dietâ, vini abſtinentiâ, atque corporis exercitatione. Etenim athletæ (ut Plinius ajebat de Lunâ, quæ orbe pleno, repentè per eclypſim eſt nulla) propter nimiam partium foris, intràque canales plenitudinem, repentinâ interdum morte eclipſantur; ac proindè ſolâ juvantur diminutione quantitatis ſanguinis, ac ſubtractione molis, qualitatiſque alimentorum, & potuum, ut hâc ratione, ſi quid reliquum extremis vaſis hæret impactum, motu corporis diſſolvatur, remiſceatur, atque, in gyrum actum, majori denique parte tranſpiret. Neque porrò apud iſtos exercitatio procuranda eſt prius, quàm vaſa depleta ſint, & diminutum alimentum; ne illud idem, quod in præcautionis auxilium inducitur, improviſam mortem diſruptione vaſorum acceleret.

His quando imperanda exercitatio.

III. Sed omnis certè prophylaxis hiſce in corporibus inutilis evadet, niſi altior quædam plethoræ radix optimè cognoſcatur, & parumper debilitetur. Hæc autem illa eſt, quâ ſani homines tantopere gaudent, ſtomachi nimirum validitas; unde non levis apud eoſdem peccandi in ratione victus fiducia, atque incitatio proficiſcitur. Ii enim cibos non modò nimios, ſed abſque ullo delectu ingerunt, citòque in chy-

Stomachus validus morboſæ plethoræ fomes.

(*a*) p. aph. 3.

lum converſos intrà ſanguiferos ductus tranſducunt. Sed, cùm non æquali proportione tranſpirent, neceſſe eſt ut illorum vaſa impleantur, diſſultura plerunque, cùm plùs æquo diſtracta fuerint. Sciant igitur qui bono, validoque ſunt ſtomacho, præſertim ſi, extra adoleſcentiam poſiti ſtudiis incumbant, hoſtem intrà ſe gerere, qui niſi accuratè caverint, improviſæ morti cauſam aliquando præbebit. Etenim ii, quoties ſe motibus non exercent (hoc autem diligenter notandum) modico egent cibo, tanto ſcilicet, quanto dumtaxat opus eſt ad reparanda fluidorum diſpendia, quæ non multa impenduntur in illorum tranſpiratu ſolidorum, quæ motui aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum tantummodo inſerviunt: minimum enim eſt, quod à penè quieſcentibus iſtorum artuum muſculis, & ſuccutaneo organo inſenſibiliter perſpirat.

Ab exercitio, & a tate cibi indigentia defienda.

Quanam partes, & cur minùs perſpirent in ſeſſilem vitam ducentibus.

IV. Neque verò in alimentorum, potuumque gerere ulla unquam ſecurior, pro tuendâ valetudine, inveniri poteſt via, quàm quæ indicatur à (*a*) Sanctorio & ſequenti aphoriſmo perſtringitur. — *Illa cibi quantitas eſt ſaluberrima, dum à cibo corpus ſuis negociis eâdem agilitate vacat, ac ſi eſſet jejunum.* — Hoc autem conſilium opportunum eſt non pro ſolis plethoricis, ſed pro alio quovis habitu, qui ſanus atque incolumis ſervari cupiat. Falsò propterea homines de naturâ ſuâ vulgò queruntur, quod ventriculi languore, atque imbecillitate afficiantur. Iis enim ipſemet morbus tum peccandi, tum ſe ſe interficiendi facultatem adimit; cùm, ſi ſemel horum quis cibo ſive pravo, ſive copioſiori, uſus fuerit, ſtatim erroris admoneatur. Hinc ſtomacho debiliores plerunque evadunt longævi. Ut præ cæteris inſigne, ac vulgatum habemus exemplum in Celeberrimo (*b*) Ludov. Cornaro, qui ſolius adminiculo ſobrietatis, proſperâ valetudine vixit ultra ſæculum. Verùm longiùs fortaſſe progredimur fallente nos cupiditate plethoricos habitus præſervandi.

Saluberrimum Sanctorii præceptum.

Debiliores ſtomacho cur plerunque longævi.

V. Deinde obeſa nimiùm, & pinguia corpora à repentino

(*a*) In ſuâ ſtaticâ ſect. 3. aph. 35. (*b*) In ejus vitâ à ſemeptiſo deſcriptâ.

tino mortis periculo tuentur primò ea omnia, quæ tollunt plenitudinem lymphatico-pinguem viſcerum, vaſorum, & carnium; cujuſmodi ſunt epicraticæ purgationes cum pilul. tartar., aloëticis, de ammoniaco, & ſimilibus; ſecundò, quæ benignè diſſolvunt reſiduam mucoſam, viſcidulamque fluidorum partem, eamque potiſſimùm per urinam derivant; nimirum terebinthinata, oxymel. ſcill., acidulæ etiam aluminoſæ; dummodo tamen homo ætate ſit vigenti, ac juvenili, quem in ſenſum accipiendus eſt (*a*) Timæus, cùm in obeſo corpore hujuſmodi aquam proficuam obſervavit; tertiò parca victus ratio, quæ partem detrahat ciborum, præſertim humidorum, eiſque ſubſtituat mediocriter exiccantia, atque aromatica, quartò ea, quæ ab ipſis carnibus perpetuò demulgent ichores viſcidulos, ut frictiones, & fonticuli; tandem accurata, & nunquam intermiſſa corporis exercitatio, per quam fibræ muſculares, ſupra vaſa, & ſupra glandulas validè nitentes, humores urgent, comminuunt, volatilizant, aptoſque reddunt ad diureſim ac diaphoreſim, quæ quidem ſunt viæ, per quas ſanis in corporibus ea recrementa ſecedunt, quibus collectis, præcoces morbi, morteſque ſæpe acceſſuntur.

Epicratica purgatio quam plenitudinem adimat.

Plura obeſis proficua remedia.

VI. Denique illi homines, qui, quantumvis corpore ſani videantur, animo tamen ægrotant, cujuſmodi ſunt extra modum timidi, ac puſillanimes, ſaluberrimum præcautionis conſilium invenient, ſi ipſi ſe, & alii illos tueantur à ſubitis, atque improviſis gaudii, aut timoris occaſionibus. Etenim cùm hujuſmodi corpora ſortita ſint cerebri, & præcordiorum fibras cum tono minimè reſiſtenti, ſeu maximè languido; idcirco prudenter fugere debent ea omnia pathemata, quæ improviſam, validamque in cerebro excitant ideam lætitiæ, vel timoris propter quam alterantur diametri vaſorum, perturbatur motus ſanguinis, nec non rhythmus undarum fluidi animalis per nervos, præſertim in præcordia; ac proindè ſubvertitur motus cordis, & totius ſanguinis, non ſinè evidenti

Timidi quomodo præcavendi.

(*a*) caſ. med. lib. 6. caſ. 3.

denti diſcrimine integræ diſſolutionis ipſius vitæ, quæ cum perenni, ac regulari motu iſtorum præcipuè fluidorum per corpus circumagitur.

CAPUT XXIII.

De methodo præſervandi à ſubitaneo interitu corpora valetudinaria.

NON arbitror in id mihi ſtudium incumbendum, ut ſub iſto capite exponam ſingulas præſervandi rationes, petitas ab omnibus ſingillatim morbis, qui ægros in ſubitas neces poſſunt adducere; immenſam enim, ac penè infinitam rem imprudens tentarem: cùm quilibet Medicus ex particulari uniuſcujuſque morbi pathologiâ, ac therapeiâ (ut cap. XXI. innuimus) methodum, ac remedia præſervativa ex ſe ipſo copiosè ducere valeat. Quæ enim factum jam morbum tollunt, plerunque antefacta prohibent. Hinc ſatis ſcitè ſcripſit (*a*) Hip. *Decubitus quidem, in quibus facta tollit, hæc ante facta prohibet.* Dicemus itaque breviter, ac veluti per genera, ut, ſignatis quibuſdam quaſi ſedibus, Practicorum memoriam juvemus.

Ex valetudinariis alii interiùs, alii exteriùs ægrotant.

II. Et quidem, ut hîc etiam loci congruum ordinem ſequamur, conſiderabimus, ex hujuſmodi valetudinariis corporibus alia interiùs, alia exteriùs ægrotare, juxta quam diviſionem prophylacticas medelas apertiùs inveniemus.

III. Inchoantes verò ab internis morbis, quanquam iſti variis modis invicem permiſceantur; immo raro malum ullum ſinè complicatione prorogetur; attamen quò clariùs, ac firmiùs medelarum notiones Curantium animis hæreant, operæ pretium cenſemus in re præſenti generales tum ipſarum ægritudinum, tum remediorum ideas omnino diſtinctas tradere, quas Medicus pro ſuâ deinde prudentiâ in particularibus caſibus facilè componet.

IV. Præ-

(*a*) *6.* epid. ſect. 3. tex. 36.

IV. Præternaturales affectiones partium majoris uſus, quæ homines valetudinarios detinent, tandemque repentè poſſunt occidere, ad tria præſertim genera reducuntur; primò ad lentas corroſiones; ſecundò ad pertinaces convulſiones; tertiò ad congeſtiones. De ſingulis ſeorſum agemus, etiamſi corroſio ſpaſmum, ſpaſmus congeſtionem, & è contrario, vel perturbato ordine, ſingulæ ſingulas inducant.

Triplex affectionum genus valetudinarios ad ſubitum interitum diſponit.

V. Lenta corroſio internorum ſanguiferorum, ſive aneuryſma ſit, ſive varix, utpote frequens cauſa inopinatæ mortis, meritò omnium prima ſe nobis offert perpendenda: utra enim ſit, cùm alicubi integrum tollit membranarum repagulum, illico tranſverſam, deterrimamque ſanguini viam intrà cavitates aperit, morteque perimit improvisâ.

Primum eſt internorum ſanguiferorum lenta coroſio.

VI. At verò ut plura ſimul complectamur, illud, præ omnibus, hiſce in caſibus valere, cenſemus, quod proponit (*a*) Hip. in pectoris, ac pulmonum varicibus, quarum ſub nomine aneuryſmata comprehendere videtur; inquit ſanè. *His confert, ſi circa exordia curandos ſuſceperis, ut manuum venæ relaxentur, & victus ratione utatur, ex quâ ſicciſſimus, & maximè exanguis evadat.* Neque certè diuturna praxis ullam tutiorem præſervandi methodum nos edocuit, quàm ſi hujuſmodi ægri, poſt parcas inter initia phlebotomias, in vivendo ſint continentes, abſtinenteſque. Plures idcirco novimus religioſos Viros, qui præcordiorum aneuryſmatibus correpti (*b*) ut ſuperiùs obſcurè indicavimus) propter accuratum vitæ regimen ad ultimum uſque ſenium pervenerunt, ac nonniſi ex lentâ tabe, vel hydrope paulatim deceſſerunt. Contra verò quotquot iſtiuſmodi mali genere divexati, genio, & gulæ indulſerunt, vel immoderatis motibus corpus exercuerunt, omnes repentinâ morte ad ſepulchrum feſtinaſſe, recordamur.

Varices pro aneuryſmatibus accipit Hipp.

Horum prophylaxis ex eodem.

Authoris exempla.

Sobrietas, & moderatum exercitium iiſdem prodeſt.

VII. Noſtris porrò experimentis ratio non dubia ſuffragatur. Etenim is, qui varietate utitur, ac multitudine ciborum, potuumque neceſſe eſt, ut multum indè ſanguinem, variis etiam acredine pollentibus particulis refertum, ingerat.

Experimenta ratione comprobantur.

(*a*) Lib. 1. de morb. n. 10. (*b*) Cap. 19. n. 4.

rat. Is pariter, qui vehementibus tam aëris, quàm exercitationum motibus ſeſe objicit (quoniam ſolida contra fluida, & viciſſim fluida contra ſolida majori niſu impellit, & urget) neceſſariò, inceptam jam vaſorum corroſionem, ac diſtractionem promptiùs auget, ac perrumpit, quàm qui rectâ utitur, ac moderatiſſimâ ratione ſex rerum nonnaturalium, & præſertim diætâ, quam tantopere laudat (*a*) Hipp. in ulceribus. Evidens ſanè, ſi ab animantibus etiam diſcedamus, exemplum præbent flumina, quæ, licet ripam pluribus locis perruptam habeant, tamen extra illam non diffluunt, neque in vicinos campos evagantur, niſi cùm nova, magnaque accedat recentium aquarum copia, vel adverſus ventus profluentibus undis vehementiſſimè obſiſtat, ac renitatur.

Quomodo lymphatica in præcordiis, vel cerebro debilitata, ne brevi diſrumpantur, præcavenda.

VIII. Quod de ſolis ſanguineis vaſis hucuſque protulimus, ad lymphaticorum quoque texturam debilitatam referri poſſe, non dubitamus. Etenim, ſi hujuſmodi lymphaticorum vitium, in præcordiis, vel cerebro exiſtens, teneat hominem, qui modicum cibum, & parciorem potum unà cum benignis vulnerariis uſurpet, is plerunque conſeneſcit, ac lentè quoque cum ipsâ vaſorum ægritudine commoritur. Contra verò, ſi homo iſte helluo fuerit, & bibax, magnâ, ocyſſimâque ſubortâ ſeri intrà ventres effuſione, aliis etiam concurrentibus cauſis, interdum occidit inopinatò.

Ex vulnerariis decoctionibus quales ad uſum revocanda.

IX. Pauca nunc addenda putamus de vulnerariis decoctionibus, quæ cùm ſatis ſuperque apud Medicos innoteſcant, longo ſermone non indigent. Dicemus dumtaxat, illas, ſi temperatæ, nec admodum reſinoſæ fuerint, acre, quod in fluidis dominatur, facilè abſumere, talemque ſanguini craſim conciliare poſſe, per quam fibræ diſciſſæ aut planè coaleſcunt, aut ſaltem ab ulteriori plerunque vindicantur eroſione. Quinimo quoties impendet periculum effluxuri è vaſis magnâ copiâ ſanguinis, ad ſauciatorum, ut ajunt, anchoram erit confugiendum, ſcilicet ad opium uſtum, ad fungum Melitenſem, ad medicamenta ex vitriolo præparata, aliaque

(*a*) de Fract. n. 29.

hujus

hujus generis, quæ & ſanguinis impetum, & vaſorum laxitatem coërcendo, futuram ex nimiâ hæmorrhagiâ improviſam mortem ſaltèm ſuſpendunt. Sed Lectorem velim eſſe memorem illorum, quæ fusè diſſeruimus de non citò ſiſtendis hæmorrhagiis cap. VIII. hujus Libri num. XI.

X. Rationem deinde præſervandi à ſubitâ nece illos homines, qui pertinacibus convulſionibus detinentur (quam ſecundo loco tradendam poſuimus) nemo proximè attingere, multò minùs complecti poterit, niſi priùs loca, & cauſas convulſionum accuratè diſtinguat. Etenim, ſi ſpaſmodicæ paſſiones fuerint in ſtomacho, hypochondriis, vel utero, pendeantque à ſuccis, ad ſubtile, & ſulphureum acre exaltatis, eo in caſu conducunt aquea; ſubacida, emplaſtica, balnea, ducciæ, ſerum, & lac. Quinimo ad antidota etiam recurrendum erit, ubi venenorum ſit metus; quemadmodum ſi dolores urgeant, ad moderata quoque narcotica, ſulphur vitrioli, ens veneris, aut bezoarticum joviale. Si verò viſcidulum ſit fermentum, ſed abſque ſuppuratione, tunc oleoſa cum fluidis, martialia, amara, myrrhata, & præſertim rhabarbarum, & cortex Peruvianus, cum ſpecificis anthyſtericis, & antiſpaſmodicis, mirè conferunt; eoque magis ſi vermes in diſcriminis cauſam venire cognoſcantur; quo in caſu etiam ad mercurialia tutò deveniemus.

Ratio præſervandi in ſpaſmis, à materiâ ſubtili productis.

Ex materiâ viſcidâ aliter tractandi.

XI. Inter ſpecifica verò quiſque Medicus ea deligit, diligitque, quæ ſibi longus uſus commendavit. Noſtris tamen partibus hìc defeciſſe videremur, ſi, de antepilepticis, atque antiapoplecticis dicturi, id taceremus, quod non multos ante dies nobis reſcire contigit.

XII. Eruditos ſerebamus ſermones in Bibliothecâ Vaticanâ cum Doctiſſimis æquè, atque Humaniſſimis Viris D. D. Cuſtodibus Abbatibus Zaccagnio, & del Miro, qui tunc fideliter deſcribi curabant antiquos M. S. Codices Biblioth. Palatinæ, apud quos deſcripta ſervantur ſecretiora quædam medicamenta. Sciſcitanti autem mihi, cujus eſſent, reſponderunt, Variorum Authorum; ſed hæc inter, celebrem audivi

divi aquam contra epilepſiam, & apoplexiam. Aderat verò Interpres, qui ex germanica, quâ ſcripta ſunt in linguam Latinam, vel Italicam traducit. Hic itaque retulit, eam aquam eſſe Celeberrimi Jo: Langii, qui illam, dum viveret, Principibus Palatinis ſecretò communicavit. Nos itaque primùm conſiderantes, mox conferentes formulam iſtius cum formulis, quas Sennertus, Ettmullerus, Jungken, aliique deſcribunt, utique parum diverſam, quantum ſpectat ad componentia, diſſimilem verò comperimus, quantum ad artificium, quod certè, cùm ſit admodum elegans, nos cogit, ut eam hìc tranſcribamus.

Vera formula Aquæ Antepileptica Io. Langii apud Bibliot. Vatic.

XIII. Præmitto tamen, hanc aquam multùm juvare poſſe præcavendis epilepticis, atque apoplecticis inſultibus apud eos ſolummodo, qui craſsâ, ac frigidâ, ut vocant, lymphâ abundant; apud alios verò, qui penè igneâ ſanguinis plenitudine, aut varicibus, vel aneuryſmatibus in cerebro laborant, noxiam futuram.

Quos epilepticos juvet.

XIV. Neque interim aliquis miretur, nos laudare aquam paratam ex vino, quod in hujuſmodi morbis tantopere damnavimus: Etenim vinum hìc loci eſt ſolummodo menſtruum ſpecierum componentium; unde novam ex oleoſo-volatilium corporum mixturâ indolem acquirit.

Cur proſit, etſi ex vino parata.

XV. Formula eſt ſequens, eaque in Italiâ menſe Majo paranda.

Ejuſdem formula.

℞. Vini malvatici, vel alterius boni; & odorati ℔. iiij.

Pone in vaſe vitreo, addendo ſingulis diebus per v. dies M. j. flor. lilior. convall., & vas exponatur radiis ſolaribus. Deinde ſuis organis deſtilla. Mox ſume

Cinnam. elect. Flor. lavendul. Sem. fœnicul. *an.* ℥. j.
Nucis moſch. Caryophyllor. Flor. ror. marin. ſtœchad.
Cubebar. *an.* ℥. j. s.
Ligni viſc. querc. Rad. pœon. ma. dictamn. alb. *an.* ʒ. v.

M. Contundantur craſſo modo; & ponantur omnia in ſuprad. ſpiritu deſtillato, rurſuſque per triduum ſoli exponantur, ac deſtillentur.

XVI.

XVI. Uſus eſt, ſumendi cochlear iſtius aquæ, quoties de vertigine, vel apoplexiâ timeatur. Cùm verò epilepticum paroxyſmum præcavere quis velit, monet Author, ut de hac hauriatur cochleare ante novilunium. *Quomodo, & quando propinetur.*

XVII. Si convulſiones obſerventur in pectore, videndum, utrùm in pulmonibus, an etiam in corde, & magnis vaſis; & tunc maximè ad cauſas reſpicere oportebit, & potiſſimùm cognoſcere, utrùm de ſepulto tuberculo, vel aneuryſmate ſit dubitandum: ad quorum malorum diſcrimina prophylaxis quoque erit dirigenda. Porrò, ſi ſolitarius fuerit, aut cum ſimplici lymphæ congeſtione thoracis ſpaſmus, tunc uſurpanda erunt, judicio Curantis, oleoſa, ſulphurata, terebinthinata, ſuccinata, camphorata, emulſiones, aliaque multi generis aquea, & diluta. Si, præter ſpaſmodicas contractiones, dolores, & febres urgeant, laudantur juxta doloris gradum, ægrique vires, etiam phlebotomiæ, & mitiſſima paregorica, de quibus prudens, ac ſciens Medicus opportunè decernet. *In pectoris convulſionibus pars affecta diligenter perquirenda.*

XVIII. Licèt verò hîc loci de convulſionibus partium, in thorace contentarum, ſummatim dumtaxat dicere conſtituerimus; incongruum tamen minimè arbitramur, particulatim etiam meminiſſe ſubitæ, miræque cordis convulſionis, quam Celeberrimus noſtri Rom. Archilycei Matheſeos Profeſſor Vitalis Jordanus menſe Aprili anni 1692. cum evidenti vitæ diſcrimine paſſus fuit. Is tunc erat ferè ſexagenarius, & jam ex diuturno brachii dolore ſpeciem torporis contraxerat. At, cùm in Epiſtolas Hydroſtaticas Clariſſimi Gulielmini non minùs celeriter, quàm validè, cunctos ingenii (quod ei acerrimum ineſt) nervos intendiſſet, ſtatim ſenſit, brachii moleſtiam ſibi evanuiſſe, eamque capitis in gravedinem converſam, indèque repentè in corde urentem quaſi clavum infixum, ut viſcus illud vehementer convulſum experiretur. Interim accerſor ipſe, qui advolo ad Amicum, meumque olim in Mathematicis Præceptorem, quem invenio facie Hippocraticâ, gelidis, ſudoreque perfuſis artubus, denique

pulſu penitus myuro, ut non ſimplicem ægrum, ſed planè moribundum videre mihi viſus fuerim. Exaggerabat tamen, ut poterat, Vir ille magnanimus, mortiferum cordis angorem, ſtrangulationem, & illud veluti vulnus exurens. Statim verò exhibeo uncias quatuor olei amygdalarum dulcium rec. tracti cum aliquot granis camphoræ, & guttis olei Matthioli; quo, & aquâ Reginæ Hungariæ regionem cordis, nares, & artus liniri, jubeo. Mirum ſanè dictu eſt, ſed longè mirabilius tactu, viſuque fuit, pulſus illico majores, citatioreſque redditos, mox artus recaluiſſe, faciemque coloratiorem factam, ut, magnâ ſubortâ febri, clavum illum quaſi avulſum Patiens perſenſerit. Unde continuatis quà fluidis, quà oleoſis, quà diaphoreticis, brevi depuratum vidimus nervoſum, ac ſanguineum liquidum partim per ſudorem, partim per diureſim. Vivit autem nunc Senex, æquè valens corporis, atque animi viribus.

Felix curatio.

Ætiologia

XIX. Hæc autem hiſtoria apertè nos admonet, convulſiones cordis oleoſis, cardiacis, ac diaphoreticis ſtatim eſſe curandas. Laxatis enim olei ope nervorum, fibrarumque criſpaturis, acre liquidum, cardiacorum uſu mobilius, ac volatilius redditum, facilè à locis, ubi interceptum eſt, poteſt refluere, ac circulanti ſanguini ita remiſceri, ut tandem, excitatâ febri, extra corpus detrudi poſſit; cùm verum ſit, quod ſcriptum nobis reliquit (*a*) Hipp. -- *melius eſſe convulſioni febrem, quàm febri convulſionem ſupervenire.* -- Probus hic Vir, ſenili utcunque valetudine fruens, cum ſuo more ſemel veſpere tantum cibum caperet, me tamen improbante, ad occaſum ſolis die 1. Octobris 1711. tranquillè cænavit, cubitumque ivit. Sequenti verò mane, ut famula cubiculi ſui feneſtras recluſit, vidit herum ad alterum latus volâ manus genæ ſuperpoſitâ placidè in lecto decumbentem, ſed cum fruſtra illum nomine appellaſſet, mortuum deprehendit, ſuo quidem exemplo Socratis ſententiam apprimè confirmantem - Mortem ſcilicet eſſe ſomnum ſine inſomnio - obiit autem meo ſanè judicio

cio

(*a*) 2. aph. 26. & in coac.

cio ex ſubitâ præcordiorum apoplexiâ; undè ſervatus fuit idem, in eo corporis ſitu, quem dormientes tenemus, à quo ſanè admodum recedunt, qui ex convulſione decedunt. Propterea in conſimilium extiſpiciis cor omnino flaccidum, & ſanguine vacuum offendimus. Sed rurſus ad inſtitutum.

XX. In reliquis, ubi malum hæret præcordiis, & eroſionis metus longiſſimè fuerit, identidem ſunt præſcribenda cardiaca, atque etiam, ſi opus fuerit, quæ ex ſtibio, viperâ, mumiâ, & myrrhâ conflantur. *Cardiaca præſcribendi ratio.*

XXI. Deinde, ſi convulſiones exiſtant epilepticæ, vel ad epilepticam indolem tendentes, perpendendum erit, num affectio ſympathica ſit, ex infernorum ſcilicet viſcerum, totiuſque corporis conſenſu, an idiopathica ex peculiari cerebri paſſione. Etenim juxta hanc diviſionem præſervatorias curationes inter ſe admodum diverſas inſtituemus. Siquidem, ſi fuerit vitio ſtomachi, & ſuccorum inteſtinalium, omni alio pharmaco melior eſt vomitio, & alvi dejectio, per epicraſim inſtituta. Hinc paſſim Romæ occurrunt multi, qui, licèt ſcotomiis, aliiſque capitis affectionibus, fortes apoplexias, ſubitaſque neces minitantibus, jamdiu tentati fuerint, ſenes adhuc decrepiti, ope Pil. de ſuccin. Craton., de ſpumâ chalybis, vel alterius benigni ſolventis, identidem intrà annum repetitorum, ſervantur incolumes. *Sympathica epilepſiæ vomitus, & epicratica purgatio proficua. Hæc Romæ præſertim ab apoplexiâ præſervat.*

XXII. Si verò hujuſmodi affectiones à recurrente vaſorum ſanguineorum plenitudine, aut ſuppreſſis hæmorrhagiis dependeant; tunc phlebotomiæ interdum inſtituendæ, ac fonticuli etiam admovendi erunt. Atque hinc rectè Hippocrates in Coac. ſcripſit. -- *Fluxiones ex naribus largæ, per vim ſuppreſſæ, quandoque convulſionem provocant: Venæ ſectio ſolvit.* *Phlebotomia quando celebranda.*

XXIII. Quòd ſi tandem eadem mala, ob inductam in cerebro labem, idiopathica etiam evaſerint; nullo certiùs remedio extra limites inferendæ ſubitæ mortis contineri poſſunt, quàm, ſi æger, abſtemius ſpontè factus, ſpecifica antepileptica, ſale præſertim volatili animali conſtantia, ac laudabile vitæ regimen perpetuò adhibuerit. Nec meditata ſo-

lùm, ſed diù etiam experta in præſens referimus : quibus ſanè obſervationibus ipſius (*a*) Hippocratis conſilium accedit ; is enim agens de inſomniis, comitialem morbum, aut inſaniam ſignificantibus, monet, ut *ægri cibis paucis utantur* ; *ita namque integram valetudinem ſibi totâ vitâ comparabunt.* Idemque Hipp. in contumaci capitis dolore, ac vertigine laudat victum fluidum, & potum aquæ.

In congeſtionibus curandis Medicus ſit prudens.

XXIV. Denique circa congeſtiones nonnulla breviter diſſeremus ; eæ namque, cùm nimio, varioque inter ſe diſcriminentur intervallo, Medentium ingenia, uſu firmata, ad capiendum conſilium in arenâ dumtaxat movere poſſunt. Prudens itaque*Medicus in horum morborum curatione ita ſe exerceat juxta (*b*) Hippocratis oraculum, *ut proſit*, *aut non noceat.*

XXV. Cùm verò congeſtiones modò imo in ventre, modò in medio, modò in capite fieri, contingat, nunc ab humoribus lentis, & craſſis, nunc à ſalinis, & acribus, nunc demum à mixtis, & ſulphureis, ſive cum ſuppuratione, ſive ſinè eâ ; equidem arbitror, ſummo Curantium judicio, atque experimento opus eſſe, ut hiſce in caſibus recta præſervandi ratio inſtituatur. Illud ſolummodo in genere admonemus, ſcilicet ubi viſcidum, ac ſalinum phlegma in aliquo ventre peccaverit ; conducere rhabarbarata, aloëtica, chalybeata, ſtibiata, potum Thè, vel Coffè, therebinthinata, aliaque gummoſa, tenacitatem ſolventia : ubi ſalinum, & acre ; juvare aquea, ſuccos herbarum epicerаſticarum, diluta, lactiginoſa, oleoſa, & alkalica, partim fixa, ut ſtibium diaph., partim benignè volatilia : ubi tandem vitium eſt in ſulphureis, mixtiſque principiis ; mixta remedia utilia fore, præſertim ſi de occultâ dubitetur ſuppuratione, quo in caſu, poſt phlebothomiam, initio morbi, ſi res poſtulat, inſtitutam, ea uſurpanda, quæ pus, ac ſaniem dulcificare, quæ ſphacelum arcere, quæ demum, rupto abſceſſu, ulcus abſtergere, & conſolidare valent. Eligat itaque peritus Medicus ex omnibus

Juxta congeſtæ materiei indolem prophylaxis dirigenda.

(*a*) Lib. de inſomn. n. ult. de affect. n. 2. (*b*) 1. epid. ſect. 2.

bus optima, & unicuique adhibeat in re tunc præſenti, quæ magis congruunt, illius apud (*a*) Celſum conſilii perpetuò memor, nempe -- *nulla re magis laborantem juvari, quàm tempeſtivâ abſtinentiâ: -- ſemper quærentes, non quid Medico liceat, ſed quid ægro ſalutare ſit, cui vehementer nocet, quoties in ejus, quod aſſumitur, vel tempore, vel modo, vel genere peccatur.* *Opportunum Celſi conſilium.*

XXVI. Sed, ſtante eâ diviſione, quam circa initia hujus capitis poſuimus, ſupereſt, ut agamus etiam de methodo prophylacticâ dirigendâ ad homines externis morbis valetudinarios. Cùm verò certum ſit, apud iſta corpora idcirco ſartam, tectamque internorum viſcerum texturam ſervari, quia pravi humores ad artus cum podagrâ, aut quovis tumore, vel ad ſuperficiem corporis cum ulcere, fiſtulâ, ſcabie, vel alio morbo decumbunt; profectò univerſa ratio præſervationis à ſubitis malis, ſubitas neces inferre valentibus, verſari videtur circa auxilia, quæ primò ſervare poſſunt firmum, validumque fibroſum rete internorum viſcerum, & vaſorum, unaque ſimul congruam fluxilitatem, & craſim liquidis conciliare; unde quidquid intus redundat incongruum, atque impermiſcibile, excitato confeſtim ſtimulo, foras utiliter propellatur, ac veluti deſpumetur; deinde, quæ ſimul tollere valent in affectis externis locis ea impedimenta, quæ aliquando objici poſſunt ipſis ſalutaribus fluidorum propulſionibus, remoris, ac ſecretionibus. *Externi morbi diuturni valetudinariis potiſſimùm utiles, & cur. Quomodo tractandi, ne ſubitò perimant.*

XXVII. In genere itaque juvabunt alimenta optimi ſucci, jura interdum viperata, ſerum cum infuſione rad. chinæ, & alia ejuſmodi, quæ robur ſolidis partibus, benignamque volatilitatem, ac fluxilitatem humoribus tribuunt; ſimulque ea omnia, quæ partes externas ita tuentur, ac diſponunt, ut nullo callo, nullâve, etſi minimâ, conſtipatione laborent, per quam internis niſibus renitantur. Nunc ad Artis Magiſtros, non ad ſolos Candidatos ſcribimus; ea propter non pudet brevia tantùm medendi monſtrare compendia. Illud tamen docuiſſe, nunquam ſatis contenti erimus, fruſtra nempe præſervandi *Methodus generalis præſervativa.*

(*a*) Lib. 2. cap. 16.

Diæta cæteris remediis præſtantior.

di rationes à ſubito interitu illum foris quærere ex medicaminibus, qui domi ſpreverit diætam. Cætera Medicinæ præſidia interdum fallunt; unum nullo unquam tempore fefelliſſe, comperimus, rectum ſcilicet vitæ regimen, ac tranquillum, infractumque in bene, vel malè valentibus animum: iis enim duobus veluti axibus univerſus ferè præſervationis orbis à ſubitaneâ morte, circumagitur. Neque profectò hâc ſuper re decipi nos patitur Divinum illud Monitum apud (*a*) Lucam, ubi Chriſtus Diſcipulos admonet, ut ſobriè vivant, & à gravibus temperent Mundi curis, ne ſubitis mortibus cauſas exhibeant. -- *Attendite vobis, ne fortè graventur corda veſtra in crapulâ, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & ſuperveniat in vos repentina illa dies: tanquam laqueus enim ſuperveniet in omnes, qui ſedent ſuper faciem omnis terræ.* Sileat igitur Medicus, ubi Deus ipſe loquitur: & quidem ſinè parabolis certiores prophylaxis rationes nos edocet, quas certè, annuâ calamitate docti, ut mox videbimus, vivâ deinceps memoriâ retinere debebimus.

Recto vivendi regimini animorum tranquillitas jungenda, ex Divino etiam Oraculo.

XXVIII. Sed hujus firmum calamitatis finem Romæ nondum videmus. Etenim, cùm à primâ noſtrorum Librorum editione uſque ad tertiam, quæ nunc paratur, integer jam fluxerit annus, funeſtâ rurſus, plurimâque repentinæ mortis imagine perterritos populos cernimus, qui mala ſua interim dolent, lugentque, ſed cauſas, palam à SALVATORE noſtro propoſitas, nec agnoſcunt, nec vitant.

(*a*) cap. 21. 34.

FINIS LIBRI PRIMI.

JO. MARIÆ LANCISII

Intim. Cubicul. & Archiat. Pontificii

DE SUBITANEIS MORTIBUS

ILLARUMQUE CAUSIS,

Quæ decurſu annorum 1705. & 1706. Romæ contigerunt.

LIBER SECUNDUS.

Quoniam Libro præcedenti quæſitum eſt in genere, quid ſubita mors? quales ſint ejus cauſæ? quæ etiam ſigna, quæque ad illam avertendam remedia, ut vires noſtræ tulerunt, oſtendimus; jam hinc ſupereſt, ut ſecundo Libro agamus in particulari de iis ſubitaneis interitibus, qui Romæ per hæc tempora crudeliter deſævierunt; daturi etiam exempla tum ſubitarum ægritudinum, quæ vagabantur, tum nonnullorum, qui eiſdem correpti vel evaſerint, vel deceſſerint; admonentes interea, ut ad memoriam revocentur ea, quæ in limine prioris Libri Benigno Lectori propoſuimus circa rationem, propter quam de Subitaneis Mortibus ſcribere decrevimus.

CAPUT

CAPUT I.

Quæritur, an cauſa repentinarum mortium, quæ Romæ per hæc tempora graſſatæ ſunt, fuerit univerſalis, & ſimplex, an verò particularis, & mixta.

ACturi nunc de mortibus, quibus hoc anno tot Romani Cives, atque Incolæ repentè ſublati ſunt, inveſtigabimus primo loco, communis ne, an particularis earundem cauſa latuerit in ſingulis.

Mors repentina quandoque graſſatur in homines, & bruta ex cauſis univerſalibus.

II. Nos minimè fugit, Libitinam certis annis, annorumve tempeſtatibus, non modò in hominibus, ex peſtilenti aëris conſtitutione proficiſcentem, ſed vel in brutis animalibus, pecudibus nempe, capris, aliiſque, ex certâ aëris labe, vel aquarum, & paſcuorum defectu, vitiove natam, improvisò debacchari. Unde aureis verſibus cecinit (*a*) Fracaſtorius noſter:

Interdum pœnas animalia ſola dedere,
Aut multa, aut certa ex ipſis: memini ipſe malignam
Luxuriem vidiſſe anni, multoque madentem
Autumnum perflatum auſtro, quo protinus omne
Caprigenum pecus, è cunctis animantibus unum,
Corruit:

Repentinæ mortis, Romæ nunc graſſantis, cauſa non fuit univerſalis; ſed cuicumque morienti particularis, & propria.

III. In noſtrâ tamen hypotheſi probabilius ducimus, cauſam improviſarum mortium non unam omnibus abſolutè communem, ſed ſingulis morientibus majori ex parte propriam extitiſſe. Quod ſanè tametſi præ me ratiocinando ex ſignis facilè fuerim aſſecutus; tum verò mihi tandem placui, cùm internum animi ſenſum externo ipſius rei teſtimonio, atque certâ experimentorum fide comprobatum intellexi. Ex ſequentibus enim apparebit, peculiares, ſuaſque præcipuas cuique cauſas, ſeu immaturæ diſſolutionis, ut ita dicam, ſemina paulatim genita, denique confeſtim ad actum fuiſſe revo-

(*a*) In ſyphil.

cata,

cata, juxta illud (a) Hippocratis: *non enim repentè morbi hominibus accidunt, ſed paulatim collecti, acervatim apparent.*

IV. Quid enim tabacum incuſabimus; cùm nonnulli, quorum nares nunquam pulvis iſte inquinaverat, ex tempore viderint occaſum? Quid veneficas ex terræ motibus exhalationes; cum ii præcipuè à ſubitaneis tum morbis, tum mortibus ſe feliciter vindicaverint, qui diruta ex ſoli convulſionibus loca potiſſimùm incoluerunt? Quid chocolatæ abuſum; cùm qui à triginta jam annis plerumque ſemel, ſæpe bis in die (quos inter Cl. D. Placentius Medicorum Urbis Senior, & octogenario major, ut & ipſe ego, quinquaginta tres annos natus, cætera cauti, præſertim in vini uſu, numeramur) hoc potu uſi ſunt, nullo, vel minimo, per hæc tempora ſymptomate laboraverint; contra inter eos, qui nunquam illam deguſtarunt, multi ſubitò interierint? Quid tandem ignotum aëris venenum culpabimus; cùm extiſpicia varias, notiſſimaſque cauſas rerum naturam diligenter quærentibus apertiſſimè detexerint?

Hujus diſcriminis cauſa non fuit uſus tabaci.

Non exhalationes ex terræmotibus.

Non chocolata, quæ potio eſt ſalubris, dummodo quis vino non abutatur.

Neque venefica vis aëris.

V. Firmant verò ſententiam de particulari in ſingulis cauſarum concurſu præteriti etiam eventus illorum, quos vitam cum improviſâ morte commutaſſe, novimus, priuſquam à SUMMO PONTIFICE imperatum nobis fuiſſet, ut anatomico cultro ſepulta veritas erueretur. Etenim nonnulli ſublati fuerunt cum indiciis ſubitò diſrupti ſanguiferi canalis, quem jam varix, aut aneuryſma intrà thoracem, vel abdomen debilitaverat; Multi per fortiſſimam apoplexiam, ob interceptum, effuſumque ſanguinem intrà cerebrum; Alii demum ex magno, ac pertinaci præcordiorum ſpaſmo, aut paralyſi, vel ex obſtructione viarum cordis, magnorumque vaſorum; unde, impeditâ ſanguinis trajectione à corde tum in pulmones, tum in cerebrum, vitale illud, ac reciprocum iſtorum viſcerum commercium ex tempore interciderit. Hoc verò perpetuò eſt obſervatum, ultimum nempe diem repentè à nemine, quod ſciam, viſum fuiſſe, qui labe aliquâ flui-dorum,

Authoris experimenta de causâ particulari in ſingulis morientibus.

Nemo, niſi valetudinarius, & intemperans, repentè periit.

(a) 1. de diæt. num. 3.

dorum, viſcerum, aut ſaltèm canalium à multo tempore non laboraverit, quique ſimul non fuerit ſtationarius miles in caſtris Bacchi, aut Veneris. Quibus fit, ut ipſe crediderim, repentinos hoſce caſus non ſanorum plerunque mortes, ſed quamdam veluti humanæ naturæ deſpumationem, ſeu malam criſim extitiſſe apud illos, qui jamdiu palam, vel ſecretò, infirmâ, atque ægrâ valetudine fuerunt: criſis enim apud Theoricos definitur, ſubita mutatio in morbis ad ſalutem, vel ad mortem.

Subita mors in iis ad malam criſim referenda.

CAPUT II.

Demonſtratur, inæqualem aëris conſtitutionem fuiſſe etiam inter cauſas vagantium repentinarum mortium.

LIcèt dubitationi non ſit locus, quin celeres interitus, Romæ hoc præſertim tempore contingentes, magnâ ex parte prædiſpoſitis vitio aliquo corporibus debeantur; negare tamen non auſim, univerſalem aliquem cœleſtium, terreſtriumque cauſarum concurſum ad hunc producendum effectum convenire potuiſſe, ſinè quo forſitan, nec adeò numeroſa, nec adeò ſubita morientium clades contigiſſet. Hic autem concurſus, ut mea fert opinio, acceptus potiſſimùm referendus eſſe videtur præteritarum indoli tempeſtatum, quas nemo, vel lippus, non vidit exceſſu quodam intemperierum inſidias ægris jam corporibus facilè paraviſſe. Præceſſit enim æſtas fervida, atque admodum ſicca; deinceps autumnus auſtro plerunque comitante, pluvioſus; tandem hyems viguit inæqualiter borealis, & auſtralis. Unde nil mirum, ſi tum ſolida fuerint enervata, tum ſales acres, parteſque ſulphureæ à præfervidâ elapſi anni æſtate (balſamico-oleoſa, aquoſaque, & dulcia ſanguinis componentia plùs juſto diſſipante) intrà Romanorum corpora prædominium acceperint; indèque propter novos motus, & aculeos, periculum valetudinariis ſtruxerint improviſum. Nihil enim tam promptè ſubita-

Conſtitutiones aëris quomodo ſubitam mortem ſollicitaverint.

Impetus liquidi au-

bitaneam mortem ſolet inferre, quàm ſi momentum impetus, adauctum in fluidis, debilitatam alicubi reſiſtentiam ſolidarum partium majoris uſus conſtanter urgeat, ſuperetque.

ctus intrà ſolidum minus reſiſtens ſæpe funeſtiſſimus.

II. Quæ autem, & quot ſint mala, quæ nobis obveniunt ex auſtro, & aquilone, clarè, ac ſapienter edixit (*a*) Hippocrates per hæc verba: - *Cerebrum ab auſtris quidem ſolvi, & humectari, & venas laxiores reddi. Ab aquilonis verò flatibus, quod ſaniſſimum eſt in cerebro, compingi, quod verò morboſiſſimum, ac humidiſſimum eſt, excerni, & forinſecus circumalluere.*

Auſter, & aquilo noxii ex Hipp.

III. Cùm verò experiamur, fermentativas particulas, ex Africâ per auſtrum advectas, deteriores reddi exoticorum quorundam miſcelâ principiorum, quæ ex Romano ſolo paſſim elevantur; exindè facile eſt cauſam invenire, cur multigeni, intrà prædiſpoſita Civium corpora collecti, erodentes humores, certo quodam tempore deliteſcere, ſenſimque vires, per aëris pabula captare potuerint; ut denique, accedente noviſſimâ quâcunque causâ, necem ſubitò intulerint, inductâ, poſt novum, extraneumque motum, ſanguinis plerunque coagulatione, quam ſeroſitatum defluxio, atque exundatio conſequitur, & de quâ, coacti exemplo lactis, egregiè idem locutus eſt (*b*) Hippocrates, cùm modum exponit, quo ea operantur, quæ ex cœlo nobis obveniunt, ſi ad ea, quæ in corpore genita ſunt, corrigenda inepta fiant. Sales enim acres, ab autumni pluviis in fluorem noſtris in corporibus evecti, nunc per aquilonares ventos perſpirare impediuntur, nunc verò ab auſtro ulteriùs fuſi, tranſverſim aguntur.

Romæ auſter deterior.

Sanguinis coagulationem ſeroſitatum exundantia conſequitur.

Hipp. de lacte coacto exemplum.

IV. Interim, ſi cupis modum, quo aër extraneis, atque humanæ naturæ infenſis particulis imbuitur, & quomodo interdum per ventos huc, illucque transferatur, plenè id habebis à (*c*) Franc. de le Boe Sylvio.

(*a*) De morb. ſacr. n. 15. (*b*) 4. De morb. num. 26. (*c*) In append. ad prax. tract. 10. n. 124. & ſeq.

CAPUT III.

Adducuntur quædam argumenta ad confirmandum, non ex univerſali ſolùm causâ tot hominum diſcrimina Romæ contigiſſe, ſed ob morboſas eorundem corporum diſpoſitiones, ac potiſſimùm intemperantiam.

TRia hic obſervatione digna ulteriùs occurrunt, quæ veris, obſcuriſque detegendis ſubitaneorum interituum hujus anni cauſis novam lucem efferre poſſunt. Primum illud eſſe videtur, quòd nemo fortè Nobilium, aut eorum, qui frugi vitâ utuntur, utcunque ſubitaneis morbis correptus, vitam ſubitò deſeruerit: certiſſimo quidem argumento, non à ſolo aëris vitio vagantes Romæ morbos, morteſque ortum habuiſſe; cùm affectus olim apud Leidenſes epidemicus, quem tantâ ſedulitate deſcribit (*a*) Sylvius, & cujus omnem cauſam ex aëre, tunc plurimùm à ſtatu naturali recedente, derivandam putat, priùs & graviùs in opulentiores, ac delicatiores; ſeriùs, & quodammodo leviùs in plebem ſævierit.

Nobiles, & temperati repentinam mortem non ſubierunt.

Contrarium accidit, ubi ex causâ univerſali, teſtante Sylvio.

II. Et quanquam hiſce temporibus nonnulli ex divitibus apoplexiâ tentati fuerint, adhibitâ tamen opportunâ medelâ, vel ipſi utcunque convaluerunt, vel ſyderationes in paralyſes conceſſerunt. Scilicet quia illi, qui euchymis cibis nutriuntur, qui ab aëris inclementiâ ſe ſe tueri magis valent, quique tandem, quoties morborum prodromis pulſantur, ſtatim ad remedia confugiunt, vel certè cautiùs deinceps in vivendo ſe gerunt, talem vitioſorum fluidorum cumulum in ſe minimè congerunt, qui ſubitam necem afferre poſſit. Contra verò pauperes, quemadmodùm facultate deſtituuntur deligendi cibum, & potum, cæteraque ad valetudinis tutelam neceſſaria, ita paſſim ad vulgaria, minùſque plerunque ſalubria, ſunt incontinentiores divitibus; quinimo, quoties alicujus morbi præludiis tentari incipiunt, curationes vel nul-

Divites, utcunque repentinis morbis correpti, præ pauperibus feliciùs liberati ſunt, & cur.

(*a*) loc. ſup. cit.

las ſuſcipere, vel prorogare ſolent; idcirco in iis tum ſolida, præcordia præſertim, ac cerebrum, ſenſim labefactantur, tum fluida ad morbos inferendos, ac prædictis in partibus manifeſtandos, magis exacuuntur.

III. Alterum deinde, quod accuratè pariter, diligenterque conſiderandum venit, verſatur circa ſexum, in quem iſtarum decurſu tempeſtatum mors furere viſa eſt; hæc enim, ut contra maſculinum hoſtiliter agere, ita ſequiorem ſexum ferè intactum relinquere conſuevit; ut vix paucas fœminas ſubitò mortuas ad hunc uſque diem numerare potuerimus. Conditio ſanè morboſæ conſtitutionis, perſimilis alteri, quæ Juſtiniani tempore obſervata fuit Conſtantinopoli, ubi popularis quidam morbus mares magis, quàm fœminas, abſumebat. An quia mulieres, catameniis repurgatæ, morbificum apparatum ad irritativam, ac ſuffocativam plenitudinem colligere, utplurimum prohibentur? An ſatiùs, quia fœminæ, etiam plebejæ, temperantiùs vitam plerunque ducentes, minus pravorum ſuccorum ſolent congerere?

Lethalis hæc labes mares potiùs invaſit, quàm fœminas.

Unde hoc.

IV. At illud certè ex duabus hiſce obſervationibus præcipuè conſtare videtur, continentiores in cibo, potu, ac Venere à ſubitaneis mortibus ſe huc uſque opportunè vindicaſſe; incautos verò, luxurioſos, vinoſoſque improviſis facilè mortibus concidiſſe.

V. Poſtremum ſedulò animadvertendum illud ſanè eſt, quòd morbi, unde ſubitæ mortes ortæ ſunt, non ſemper iiſdem ſignis, ac ſymptomatibus ſtipabantur. Etenim aliquibus, per aliquot ante mortem dies, effloreſcentia ad cutem apparuit, quâ repulsâ, fortiſſima ſupervenit apoplexia: ut contigit in primo caſu illorum, quos poſt repentinam mortem diſſecuimus. Nonnulli verò diu ante necem, anhelitu, palpitatione, vertigine, atque animi deliquio ſæpiùs correpti, morte tandem occubuerunt; ut in V. caſu obſervatum. Vidimus etiam non paucos, qui, præcurrente thoracis, totiuſque corporis convulſione, ſublati fuerunt, quorum numero quartus

Non unicum ſignorum genus improviſò morientibus præivit.

(a) Apud Sigonium de occident. imper. lib. 20.

tus caſus accenſendus. Nec defuerunt qui, ex affectione ferè ſcorbuticâ diù valetudinarii degentes, propter improviſam tandem choleram, ſubitò conciderunt: quemadmodum accidit cuidam Sacerdoti Societ. Jeſu. Denique, ut paucis concludamus, non eadem omnibus communia ſigna mortem præceſſerunt, & comitata ſunt: ut jure optimo fateri poſſimus, Libitinam ex peculiari uniuſcujuſque corporis diſpoſitione, magnâ ex parte, in Romanos graſſatam fuiſſe. Contra verò fit, cùm ex principio dumtaxat univerſali frequentes interitus in genus aliquot animalium debacchantur; tunc enim eadem ſemper indicia, actionumque læſiones, mortem præcurrunt. Hinc legitur apud (*a*) Sylv., anxietates, nauſeam, ac vomitum ſuos in primis ægros invaſiſſe, & apud (*b*) Fracaſt., de caprigenâ clade canentem, ſigna futuræ mortis tuſſiculam ſemper præceſſiſſe; quemadmodum anthraces, & bubones peſtem comitantur, & prodromi necem plerunque denunciant.

Si ab univerſali causâ, eadem continuò ſigna adſunt.

VI. Accedit etiam, morbos, qui elapſis menſibus ad mortem iter fecerunt, nullâ contagione in affines, neceſſarios, aut in cadaverum ſectores migrare obſervatos fuiſſe; indicio ſanè non obſcuro, nullum in iis viguiſſe virus, per quod de ullo epidemico, aut peſtilenti morbo fuerit metuendum.

VII. Novum ſanè non eſt, per intervalla, incertis reditibus, hîc illic ſubitaneas mortes ex ſporadicis morbis in terris apparere. Etenim non ſolùm Venetiis, ſed & Romæ, aliiſque Italiæ Civitatibus id contigit circa initium præteriti ſæculi, ut narrat (*c*) Dom. Tirillus in tractatu, quem de hoc eodem argumento illâ occaſione ſatis diligenter conſcripſit. Pariter Romæ ſub Alexandro VII. cadavera quàmplurima repentè mortuorum adaperta fuerunt à Joh. Trullio Chirurgo Pontificio, qui, ferè in omnibus, vaſorum vel intrà pectus, vel intrà cranium rupturas comperit. Novimus etiam, ante multos annos in Hetruriâ crebrò homines ex tempore mortuos, quorum cauſæ modò in cerebro, modò in thorace depre-

Plures Italiæ Vrbes hac peſte aliàs correptæ.

(*a*) loc. ſup. cit. n. 4. & ſeq. (*b*) In ſyphil. (*c*) De cauſ. ſub. mort. c. 1.

prehendebantur, de quorum ſanè caſibus locutum fuiſſe, arbitramur Doctiſſimum Carolum (*a*) Fracaſſati. Ut proindè ſeriò quidem de ipsâ morte cogitare, ſed mirari minimè debeamus, eandem non raro, noſtris præſertim ab erratis, & pathematibus accerſitam, clanculum, ac feſtinanter ad nos venire.

CAPUT IV.

Numerus morientium in Vrbe forſitan hoc tempore minor extitit, licèt major viſus ſit, ex quo conſueti, & exitiales Romæ morbi nequaquam vagati ſunt.

IN admirationem certè nullam peritiores Medici hoc anno duci deberent ex paulò frequentiori ſubitò morientium numero in Urbe, ſi adverterint, decurſu ſuperiorum tempeſtatum, æſtatis nempe, autumni, atque hyemis, in quibus crebrò repentini hominum interitus contigerunt, morbos Romæ conſuetos, malignas nimirum febres, pectoris inflammationes, aut pravas dyſenterias, ex quibus multi ſolent decedere, rariſſimè invaluiſſe; ita ut in hanc noſtram temporis conſtitutionem illud aptè quadrare videatur, quod (*b*) Hippocrates ætate ſuâ obſervavit, *Reſolutiones* nimirum *cæpiſſe ex ſyderatione; & quidem multos ex ipſis ſubitò mortuos fuiſſe, cùm morbus eſſet ſatis popularis. Cæterà incolumes degebant.* Unde, ſi ſubitaneæ hujus anni mortes, quæ ferè ſolæ contigerunt, conferantur cum vulgaribus mortibus ſingulorum ex ſuperioribus annis; credimus, hoſce interitus longè pauciores inventum iri. Quid igitur erit cauſæ, cur nunc miremur, ploremuſque (animarum excepto periculo) fortè non adeò magnum numerum acutiſſimorum morborum, repentè interimentium, cùm plures mortes ex aliis, ac potiſſimùm acutis, ægritudinibus, elapſis annis, impavidi, ſiccìſque oculis ſpectaverimus? Ille ſiquidem pravorum humorum apparatus, qui aliàs ex æſtate pluviâ, ac

Graſſantibus repentinis mortibus, cæteri morbi, & mortes Romæ minùs frequentes.

Ratio adducitur.

(*a*) In diſſert. epiſt. de cereb. (*b*) 1. epid. conſtit. 3.

ac pravitate fructuum noſtris in corporibus paulatim colligi, & vi cujuſdam fermentationis, ac penè putreſcentis liquidi, ægros longiori viâ de medio tollere conſuevit; hoc anno in ſe ipſo magis exiſtens, ut (a) Hippocr. dicto utar, promptior ad motum, & potentior hîc ad ſolida irritandum, ſcindendumque, illic verò ad fluida coagulandum, aut diſſolvendum, redditus fuit, proindèque adeò præcipites mortes valuit inducere. Exindè animos ad ſpem ereximus, tranſacto verno æquinoctio currentis anni 1706., per novam aëris, ac terraquei orbis refermentationem, perque ventorum permutationem, morboſum iſtum particularum concurſum, & commixtionem variatum iri: unde lethalis, ac mortifera conſtitutio de ſuâ remitteret ſævitie, Deoque omnium bonorum largitori debitas laudes ſoſpites, hilareſque redderemus. Quod ſanè præſagium exitu maximè comprobatum nunc cernimus, cùm opus hoc, in lucem edituri, expolimus. Sed quoniam nullum in terris bonum abſque mixturâ mali hominibus accidit; indè fit, ut, dum de felici, fauſtâque repentinarum ceſſatione mortium jure gaudemus, & gratulamur, ſub fœnore beneficium nos accepiſſe, præſentiamus. Nunc enim, vel decurſu æſtatis, acutas febres, lethaleſque peripneumonias ſævire, paſſim intuemur, dolemuſque.

Ceſſatis repentinis mortibus, conſueti morbi, & lethales recruduere.

CAPUT V.

Quæ remedia hoc anno iis maximè profuerint, qui à ſubitaneis morbis, repentinas mortes minitantibus, evaſerunt.

CUm ſatis pateat ex antedictis, Nobiles, ac divites, immo, ut poſtea reſcivimus, nonnullos etiam pauperes, ſubitaneis morbis tentatos, hoc anno convaluiſſe; non dubitamus, quin pius, utiliſque noſter futurus ſit labor in iis diligenter recenſendis, quibus iidem ex repentinis mortibus evaſerunt. Ita Medici, recurrentibus aliquando conſimilibus anni

(a) De vet. Med.

anni conſtitutionibus, firmata novis experimentis invenient præſidia, quorum miniſterio ægri vel à morte penitus vindicari, vel ſaltem tantum temporis lucrari valeant, ut anteactæ crimina vitæ (quod cardo rei eſt) ſacrâ exomologeſi expiare, ſeque Numini commendare poſſint.

II. Et quoniam ægri, qui morbi vim ſuperarunt, quantùm nobis innotuit, apoplexiis cum epilepticis, vel ſyncopalibus affectionibus, abſque ullâ tamen vaſorum ſciſſione, aut rupturâ, potiſſimùm tentati fuerunt; idcirco rationi conſonum ducimus, ea nunc remedia indicare, quæ in hac temporis conſtitutione plerunque utilia deprehendimus.

III. Inter ea verò, quæ maximè proficere viſa ſunt, primas tenuit ſanguinis miſſio ab iis, vel illis venis, juxta ægrorum vires, conſuetudines, aut ſuppreſſas evacuationes celebrata, & præſertim in viris plethoricis, nunc ex brachio, nunc ex pede. Ubi advertimus in affectionibus apoplecticis, cum reſolutione alterius cruris, nos proficuam expertos fuiſſe venæ ſectionem ex ſyderato talo inſtitutam; fluente enim ex affecto membro ſanguine (quemadmodum in coxendicis doloribus apertâ ſub eodem poplite, vel in crure, quam iſchiadem vocant, venâ, feliciter contingere, obſervamus) faciliùs, ac fortiùs dimoveri poſſunt obſtacula convulſionum, & obſtructionum, quæ in vaſis læſæ partis ſpinalis medullæ, vel cerebri baſis pertinaciter hærent. Quibus autem hæmorrhoides, aut menſtrua reſtitiſſent, juvit ex pede, atque ex podice. Tandem iis, in quos vel ob provectiorem ætatem nulla inferiorum venarum ſectio cadebat, vel poſt alias phlebotomias contumax adhuc ſtrangulatio ſanguiferorum cerebri, & ſinuum duræ matris perſeverabat, miram opem tulit aperire venas frontis, naſi, & præſertim jugulares, ex quarum profectò ſectione, quanquam ſerò, & citra prævias diſpoſitiones tentatâ, aliquam tamen utilitatem reportavit Illuſtriſſimus Præſul Rota, qui, cùm acutâ febri, & ſuffocativâ pulmonum plenitudine correptus eſſet, indicatæ miſſioni ſanguinis ex cubiti flexurâ (dolente nobiſcum D. D. Bernabeo diligen-

Sanguinis miſſio variè adminiſtrata utilis fuit.

Eadem in ſyderatâ parte proficua.

Iugulares, naſi, &c. venæ quando aperiendæ.

diligenti ejuſdem Phyſico) omnino repugnavit: perperam enim hâc de re aſtra ſibi familiaria conſuluerat: factâ poſtmodum ad cerebrum metaſtaſi, in apoplexiam incidit, & cùm minùs ſperaretur, ut reſiperet, incisâ jugulari, ſtatim ad ſenſuum officia rediit, & ſuæ compos mentis multas horas pro ſalute animæ conſecutus fuit; licèt, eâdem pulmonum affectione redeunte, tandem deceſſerit.

Quare utile ſit per hæc vaſa ſanguinem mittere.

IV. Rationes verò, ob quas phlebotomia venarum frontis, naſi, ac potiſſimùm jugularium in calidis, & ſanguineis cerebri affectionibus juvare plurimùm ſolet, petendæ forent ex Prodromo noſtro, quem Antepraxim Morborum Cerebri inſcribimus; ubi ſolidè agimus de peculiari ſanguinis itu, redituque per cerebri vaſa, ac de ſublimi artificio, quo inſtrumenta reſpirationis, juxta indigentias œconomiæ animalis, augent, vel minuunt impetum, ac proindè molem ejuſdem ſanguinis, tum propellendi per arterias carotides, quæ non rectâ, ſed obliquâ, atque inflexâ viâ cranium perforant, tum reducendi à jugularibus, quæ non ſparguntur per cerebri ſuperficiem, ſed mediis duræ matris ſinubus ſanguinem hauriunt. At enim verò, cùm hîc verſemur intrà limites propoſiti thematis, ſatis erit indicare, prædictas venas, cùm per lanceolam ſcinduntur, affatim illum, vel illi proximum ſanguinem profundere, quo intercepto, ſinus tument, cerebrum, ac nervi irritantur, ac premuntur; & quo expeditè recirculante, cor, & pulmo ultro gravarentur. Unde nil mirum, ſi, hoc particulari detracto cruore, liberior redditur ſanguinis fluxus in cerebro, & præcordiis, ac pro ratione virium cauſæ morbificæ, atque ægrorum tollerantiæ, iſtorum viſcerum convulſiones, ac ſanguinis quoque moræ impediuntur.

Iugularium inciſio cerebri, & præcordiorum levamen.

Sublingualium in aphonis utilis.

V. Similiter inciſio venarum ſublingualium in aphonis, detrahens ex affectâ parte ſanguinem, ea vaſorum tollit impedimenta, quæ nervos, inductâ preſſione, aut convulſione, ſuo privabant officio.

VI. Sed,

VI. Sed, redeundo ad hypotheſim, contulit porrò, meâ ſententiâ, in conſtitutione iſtâ repentinorum morborum ſanguinis miſſio, quia ægri, quorum mala inducias pro tentandis remediis Medico præbuerunt, inter illos numerabantur, qui utplurimùm probis alimentis, vino, & chocolatâ uſi fuerunt. Deindè verò, quia illorum non aſpernanda, inter externas, cauſa fuit præfervida, & ſicca æſtatis conſtitutio, quâ partes ſulphureæ, ſaleſque maximè acres intrà optimè ſaginatam ſanguinis maſſam exaltari ſolent, qui ſales, cùm ſolito majori momento motus quaquaverſum per corpus ferantur, minimo negocio intrà tendineo-muſculares membranas ſinuum duræ matris, ac magnorum vaſorum cerebri, aut præcordiorum impingunt, eaſque rigidas faciunt, & criſpant; exinde, anguſtatis ſanguiferorum finibus, & caudicibus, libera tollitur, in hujuſmodi viſceribus, ipſius ſanguinis circulatio, quam, vaſorum interceptionem, vocavit Hippocrates, qui ſanè primus hiſce in caſibus phlebotomiam laudavit. Et quidem hujuſmodi affectiones, ſi rupturâ vaſis caruerint, remittunt, miſſo ſanguine; quia nempe, ſciſsâ venâ, ſimul cum ipſo cruore, quâ data porta, illud effluit acre-volatile, quo detracto, ſtatim enervatur, ac debilitatur exceſſus momenti ejuſdem ſanguinis contra vaſa, quæ propterea exceſſu tenſionis, & criſpaturæ contra ſanguinem nitebantur. Inſuper, inducto per phlebotomiam novo in ſanguiferis ſpatio, fluidorum motus, & remixtio liberior redditur, indèque, ſi quæ alicubi urget canalium convulſio, vel obſtructio, rapiditate introfluentis liquidi remittit, ac cedit.

Bene nutrita corpora feliciorem ſanguinis miſſionem ſunt experta; & cur.

Hippocratica vaſorum interceptionis modus exponitur.

Hanc phlebotomia tollit, teſte Hippocr.

VII. Hîc ſeriò advertendum putamus, nos miſſionem ſanguinis non ſemper in epilepticis, apoplecticis, ac ſuffocativis affectionibus Romæ proficuam expertos fuiſſe. Idcirco cùm in ſubitis caſibus noſtræ confuſio mentis pronum faciat iter ad errorem, caveant Medici, ne ád hujuſmodi, quod tantopere apud aliquos laudatum, expeditumque eſt, remedium, inconſultò deſcendant; cupientes enim ſanare ægrum, ut Celſi dicto utamur, ex tempore jugulabunt. Sedulò itaque

Sanguinis miſſio Romæ non ſemper proficua.

videant, quæ ſcripſit (*a*) Hippocrates, circa indicationes, ac ſigna pro mittendo in iis caſibus ſanguine; & de tempore quoque, in quo convenit (quod circa mali principia eſſe ſolet) conſulant Doctiſſimos Viros (*b*) Ballonium, & (*c*) Martianum.

In malè nutritis corporibus ſanguinis miſſio cur pernicioſa.

VIII. Quid? quòd Romæ rariùs, quàm in montanis regionibus, venas incidere convenit, præſertim cùm vel corpora ingluviei multigenæ, & impuræ ſunt aſſueta, vel æſtas viget pluvia, fructuſque ad perfectam maturitatem non pervenerint; quibus de cauſis Incolæ, ac Cives apparatum cumulant humorum, ex quibus plus impuri, quàm balſamici ſulphuris, plus lixivialium, quàm conveniat, ſalium redundat, & proindè laxata fluidorum compages ad eam prona fit craſim, quam Scholæ ſatis barbarè putredinoſam, ac malignam appellant, in quâ quidem, propter volatilium partium penuriam, inſtar toxici eſſe ſolet Phlebotomi lanceola. E contrario, cùm optima præceſſit victus ratio, atque æſtas pertinaciter fervet, ac ſicca permanet, fuctuſque abundant maturi, Romanorum in corporibus ſulphur, ſaleſque, etiamſi acres, volatiles tamen, ut ſuperiùs monuimus, evehuntur, & ſubſerviunt utilitati, ex ipsâ ſanguinis miſſione capiundæ; quemadmodum contigit hoc anno, quo etiam in ſenibus benè nutritis mirum, vel ipsâ docente naturâ, habuimus experimentum. Dominicus Vecchiottus ſeptuagenario minor, habitus plethorici, ac pinguis, ſeſſili vitæ deditus, & carnivorus, cùm per menſem circiter capitis gravitate, ac ſomnolentiâ adeò premeretur, ut in ipſo telonio, pecunias numerando, ſyngraphas ſcribendo, dormitaret; unde jam in limine apparens timebatur apoplexia; nocte quadam improvisò largâ è naribus correptus fuit hæmorrhagiâ undecim librarum pondere, quâ ſanè non modò nullam ipſe paſſus eſt ſenſibilem virium jacturam, ſed ab illo capitis veterno, ſe valde levatum ſenſit; immo poſt 15. dies, aliis quatuor libris effluentibus, omnino vindi-

In benè paſtis, quamvis ſenibus, eadem ſalutaris.

Mira ad hanc rem Dominici Vecchiotti hiſtoria.

(*a*) De vict. rat. in morb. acut. n. 37. & ſeq. (*b*) Lib. 2. conſil. in com. ad hiſtor. 1. (*c*) In com. ad ſuprad. Hipp. textum.

vindicatum. Magnum profectò docilibus Eraſiſtrateis lumen, atque exemplum; ita ut Clariſſimus, parique doctrinâ, & facundiâ præditus, Jacobus Sinibaldus, in conſilium vocatus, viſâ integrâ judicatione, nihil innovandum cenſuerit, ſolâ admonitione contentus in diætæ regimine, & præmaturâ deinceps phlebotomiâ, cùm primùm turgentiæ ſigna fuerint apparitura.

IX. At enim verò, dum novam hujus libri editionem adornamus, eſt, ut pleniori diligentiâ ſtudioſos Lectores demereamur, certiores ipſos facientes de ſubitâ præfati Vecchiotti morte, quæ contigit circa ſolſtitium hyemale 1707. cùm nullam poſt graviſſimum morbum temperantiam adhibuerit. *Prædictus Vecchiottus repentè ſublatus.*

X. Secundò, ea pariter omnia in corporibus bene nutritis juvamen attulerunt, quæ ad ſuperficiem, atque ad extremas corporis partes illam revellere potuerunt irritationem, quam in præcordiis, aut cerebro, ſub formâ ſtrangulationis canalium, tanto cum ægrorum diſcrimine incuneatus ſubtilis ichor moliebatur. Immo hoc remedii genus eò ſecuriùs opem tulit, quò magis irritatio evacuationi ſeroſitatum ſalino-acrium, tanquam cauſæ morbificæ, jungebatur. Idcirco ex uſu fuerunt non ſolùm frictiones, & cucurbitulæ, ſed phœnygmi quoque, & veſicantia, plantis pedum, artubus, & occipiti ſtatim admota. *Laudantur Revellentia.*

XI. Neque porrò dubitamus, quin veſicantibus opus ſit in curatione hujuſmodi ſubitaneorum morborum, dummodo à vaſorum rupturis non proficiſcantur. Etenim, cùm iſtorum plerunque cauſæ malorum ſint ſucci, ex omnino præternaturalibus particulis coaleſcentes, motuque penitus inordinato præditi, qui non continuò congruunt cum ſecerniculis naturalibus, ad naturales, & conſuetos recrementitios humores excipiendos comparatis; neceſſe profectò eſt in repentinis hiſce affectionibus ad artificialia, & morboſa emiſſaria recurrere; ut ægri, apertâ per artem viâ, ſtatim id aſſequantur, quod vix ſerò, & difficulter naturæ beneficio impetrarent, quæ & ipſa, ubi vi- *Veſicantia opportuna, ſi vaſorum ruptura non adſit.* *Eadem ſunt emiſſaria artificialia ad ſupplementum naturæ, & imitationem.*

ribus magis valet, nixu ſuo, nonniſi novis patefactis viis, nempe per abſceſſus, laboranti ſuccurrit.

Ignita ferramenta, plantis pedum admota.

Punctiones item volis manuum.

Acicula ſub pollice pedis adacta.

Ignis vis quando à cerebro, nervisque impactum excutiat.

XII. Silentio deinde minimè prætereundum videtur, quod à D. Doctore Miſtichello non aſpernandum accepimus, nimirum à ſe obſervatum fuiſſe in Xenodochio Inſulæ Tyberinæ, ubi curandis ægrotis præpoſitus eſt, aliquos de plebe, quos nullum, quantumvis validum, atroxque remedium à fortibus apoplexiis excitaverat, per admota plantis pedum ignita ferramenta ad vitæ officia ſubitò revocatos. Scilicet, quemadmodum (*a*) Claudinus conſulit in apoplexiâ, & ſyncope punctiones volis manuum, & poſt (*b*) Fort. Fidel., (*c*) Henricus ab Heers narrat, ſe aciculam prælongam inter pollicem pedis ſub ungue cujuſdam apoplecticæ, nullum vitæ ſignum præbentis, adegiſſe, illamque momento citiùs excitaſſe; ita certò credimus, multò efficaciùs præſentem ignem, validiſſimè irritando fines nervorum, maximum in iiſdem tremorem, & ſubtiliſſimarum partium excurſum per eorundem filamenta inducere poſſe, qui, ad uſque principium propagatus, fortiter etiam excutiat quidquid cerebro, & nervorum oſtiolis pertinaciter hæret, & per talem dumtaxat maximam nervorum ſucceſſionem, & particularum ignearum penetrationem amoveri poteſt. Quo fit, ut omnes ferè Practici in curatione fortis apoplexiæ meminerint, non tantùm fonticulorum, occipiti, ſed etiam laminarum ignitarum, ipſis ſuturis admovendarum. Ac propterea anilem cenſemus metum nonnullorum, qui, ne morbi cauſam, forſitan igneam, exacuant, à veſicantium, igniſque uſu, in hujuſmodi malis, omnino abhorrent. Aliud enim eſt methodicas, regulares, aut præſervativas, aliud coactas, ac repentinas morborum curationes inſtituere. Neque autem alienum hic à ratione ducimus monere Lectores, ignem plantis pedum admotum antiquiſſimum eſſe remedium. Nam (*d*) Petrus à Caſtro, non deeſſe ſcripſit, qui plantis pedum affixerint cauteria etiam ignita, ut in lethargo de-

Laminæ ignitæ in forti apoplexiâ commendatæ.

In curatione coactâ valida non damnanda remedia.

(*a*) Empyric. Ration. lib. 3. cap. 17. (*b*) De relat. Med. lib. 4. c. 1. (*c*) Obſerv. 21. (*d*) de feb. maligna ſect. 6. num. 36.

deſperato, & hæmorrhagia narium extrema uſus eſt *Solertiſſimus* Zacutus lib. 5. prox. hiſt. n. VII.

XIII. Tertiò levamen pariter non leve porrexerunt iis, qui, poſt ſanguinis miſſionem, vel ſinè illâ, deglutiendi poteſtatem recuperarunt, ea, quæ alvum laxare, ac mox validiùs movere potuerunt. Atque hinc, ſi quando infimi tenſio, ac renixus ventris (quod ſæpe accidit) occurrebat, ſtatim exhibuimus oleum amygd. dulcium, & injicienda curavimus clyſmata emollientia, ſimulque irritantia. Ubi verò ventris durities aut minimè deprehendebatur, aut mox per oleoſa cedebat, maximè etiam profuit pul. Cornacchini, vel aliud validiſſimum ſolvens, cum ſuperhauſtu copioſi diluti ex jure, vel aquâ hordei, ad tollendam ſcilicet ſiccitatem, ac ſtimulum, qui à forti cathartico induci ſolet. Neque ſanè de hujus quoque pharmaci utilitate ambigendum nobis fuiſſe, viſum eſt per hæc tempora, in quibus non maſſa dumtaxat ſanguinis, ſed ipſa quoque hypochondria apud ægros multitudine bilioſo-acrium particularum redundabant. Quinimo profecit etiam vomitus apud illos, qui vel huic aſſueti fuerunt egeſtioni, vel ex crudioris adhuc cœnæ pondere laborabant.

In abdominis tenſione emollientia irritantibus miſcenda.

Vomitus aliquibus proficuus.

XIV. Quartò non leviter juverunt in curationum progreſſu ea omnia, quæ aquoſo fluido laxante, ac temperato redundant, cujus generis extiterunt potus aquæ, jura ſimplicia, deſtillata magiſtralia, ſucci herbarum epiceraſticarum, emulſiones amygdal. dulc., gelat. C. C., & ſimilia, quæ nimirum tum ſales acres, & ſulphureos temperare, diluere, atque irretire, tum vel maximè convulſas alicubi vaſorum fibras laxare valent. Hæc quidem apprimè congruunt cum iis, quæ tanquam ſalutaria experta proponit (*a*) Hippocrates in curatione Androthalis, *quem, cùm aphoniâ, rerum oblivione, ac delirio per intervalla detineretur, levabat poſt ſanguinis miſſionem aquæ potus, & aqua mulſa*; nimirum quia cauſa morbi erat humor bilioſus, & atrabilarius, qui temperantibus miteſcit,

Diluentia temperata, &c. ab Hippoc. etiam laudata.

(*a*) 7. epid. num. 83.

Martiani præcepum in apoplecticis curandis.

cit, ut exponit (*a*) Valleſius. Quâ ſanè in re laudarem, ut Clinici ſæpe manibus tererent notationes Proſperi Martiani ad Hipp. textum 2. de (*b*) morbis, ubi per hæc verba adversùs eos, qui in apoplexiæ curatione calefacientibus utuntur, exclamat: - *Videant poſteriores, quantùm à Præceptoris doctrinâ, & ex conſequenti à veritate recedant, dum cujuslibet apoplexiæ cauſam, aut ſaltèm pro majori parte, in pituitam frigidam, & humidam referentes, curationem perpetuò calefacientibus, & exiccantibus inſtituunt; quandoquidem, factâ totius corporis purgatione, ſi morbus præbet inducias, ad vulgata ſua decocta ex guajaco, ſaſſafras, aliiſque ſimilibus, tanquam ad columnas Herculis, confugiunt; cùm animadvertere deberent, ex tribus apoplexiæ ſpeciebus unicam tantùm, & rarò contingentem, in frigidos ſuccos, Hippocratis conſilio, referendam eſſe.*

Apoplexia in frigidos ſuccos rarò referenda ex Hippocr.

Multi generis volatilia, & cordialia in uſum vocanda.

XV. Tandem non tenuem opem tulerunt ea, quæ benignè diſcutiunt, miteſque ſpiritus refocillant, & expediunt, cujus ordinis ſunt tincturæ ex confect. de Hyac., & Alchermes; guttulæ aliquot ſpiritus ceraſ. nigr., vel mannæ, quem vitæ appellant; itidem tinctura auri, abſque menſtruo corroſivo parata; ut etiam ſales volatiles cornu cervi, cranii humani, ſuccini, & ſimilium, quæ ſanè largo ſemper hauſtu fluidi aquei miſcebantur. Profuerunt pariter theriaca, caſtor., & ſpirit. ſalis armoniac., naribus, ac temporibus admota; ita tamen, ut perpetuò caverimus à volatilibus purè vinoſis, aliiſque ſincerè, hoc eſt abſque copioſi fluidi admixtione, per os exhibitis.

Non tamen vinoſa.

(*a*) In com. præd. hiſt. (*b*) Vers. 64.

OBSER-

OBSERVATIONES
PHYSICO-MEDICÆ
NONNULLORUM,

Qui, cùm primùm iſtiuſmodi repentinis morbis tentati fuerint, feliciter evaſerunt.

SED jam obſervationes aliquot adjiciamus, & ſummatim deſcribamus hiſtorias nonnullorum, qui Medicæ Artis miniſterio à graviſſimis hujuſmodi morbis vindicati fuerunt, quorum curationibus unà cum Præſtantiſſimis Vrbis Phyſicis interfuimus, & ex quibus ad conſimiles caſus exempla, & documenta petantur.

OBSERVATIO I.

Apoplexia cum aphoniâ, & paralyſi dexteræ corporis medietatis, phlebotomiâ, catharticis, ac diaphoreticis ſoluta.

PRimus, vel certè dignior, maximèque ſuſpiciendus, qui, inter Nobiles, elapſo anno, vim mortis evaſit, fuit Illuſtriſſimus, ac Reverendiſſimus Archiepiſcopus Bottinus, Vir octuagenario major, probitate, ac doctrinâ inſignis, habitus ſanguineo-carnoſi, miræque morum ſuavitatis. Hic, poſt gravia animi pathemata, quæ in ſublimioribus ingeniis non raro efferveſcunt, mediâ æſtate anni 1705., ſubiit intenſiora quædam ſtudia, indèque paſſus fuit capitis excalefactionem, & ſuppreſſionem conſuetæ per os matutinæ evacuationis viſcidulæ lymphæ.

II. Tandem circa initium Auguſti, poſt capitis gravitatem cum levi manuum tremore, apoplexiâ correptus fuit, à qua evaſit, ſuccedente paralyſi totius dexteræ medietatis, ac perſiſtente aphoniâ, quam ſanè cùm injecti clyſteres, exhibiti ſales volatiles, admotaque femoribus, brachiis, & cervici veſicantia tollere nequirent, profectò mirabiliter, quòd repentè acciderit, una ſolvere potuit miſſio ſanguinis ex ſublingualibus venis. Et quoniam ſupervenit ab initio febris, plura exhibita fuerunt pharmaca, partim alvum moventia, partim diluentia, ac benignè diſſolventia, inter quæ poſtrema primas tenuerunt ſtibium diaphoreticum, ad viginti dies continuatum cum jure ex herbis alkalicis; nec non guttulæ ſpiritus, quem vocant vitæ, ex mannâ ſublimatum; & quædam oris ablutiones actu calidæ ex decocto emollienti, & cephalico, additis nunc ſale prunellæ, nunc ſpiritu ſalis armoniaci. Quibus remediis & multa per alvum biliosa

Aphonia ſublingualium venarum inciſione curata.

Oris collutiones in aphonis.

lioſa recrementa, & copioſi ſudores eruperunt. Sed, quod maximi interfuit, antiqua revocata eſt tenacis lymphæ per os excretio; ſicque Æger, qui nunc ſextum ſupra octogeſimum implet annum, ſimplici ſalſæ infuſione tractatus, eòuſque meliùs paulatim proceſſit, ut ſpatio quinquaginta dierum è lecto ſurrexerit, illo etiam crure, quod ſyderatum ab initio fuerat, ad ambulandum ſoluto. Deinceps verò, cùm affectum brachium fricari cœpiſſet manibus, inunctis adipe muris montani, quem Matthiolus italicè vocat *marmontana*, tantùm profecit, ut modò epiſtolas ſuâ manu ſubſcribere, & Miſſæ Sacrificium ritè poſſit celebrare. *Muris montani adeps ad paralyſim.*

III. Simile commodum per hæc tempora ex eodem montani muris adipe (quantùm ex aliorum relatione novimus) reportavit dives etiam in Urbe Senex, qui poſt præteritam apoplexiam, atque aphoniam, contumaciſſimâ paralyſi detinebatur. Hic enim adeps mirè valet ad ſolvendum quidquid extremis tubulis, ac villorum poris hæret impactum, ſimulque ad emolliendas muſculares artuum fibras.

IV. In hac verò Præſulis medelâ, quanquam in ultimo ſenio fuiſſet conſtitutus, diligenter obſervavimus utilitatem ex phlebotomiâ, & prodigio ſimilis nobis occurrit linguæ ad loquendum ſolutio, eo ferè momento temporis contingens, quo ſanguis ex venis raninis affatim fluebat; indicio certè admodum evidenti, morbum ex interceptione vaſorum ſanguinis ad cerebri potiſſimùm baſim, & ad linguæ radicem, adglutinante muco, ortum habuiſſe, quâ ſolutâ interceptione, contiguorum, & continuorum nervorum libertas emicuit, quam ex earundem ſectione venarum videtur ſpondere (*a*) Simon Paulli in quodam Conſilio ad aphoniam. *Raninis inciſis, cur ſtatim loquela redierit.*

V. Huic verò curationi interfuerunt Viri Clariſſimi D D. D D. Placentius, Manfredus, Bernardini, & ipſe ego, juſſu CLEMENTISSIMI PONTIFICIS, qui egregii hujus Præſulis jacturam graviſſimè ferebat.

VI. Hîc fortaſſe non incongruum alicui videbitur inquirere,

(*a*) adnex. ad calcem tract. de feb. malig.

Cur crura, & pedes, paralyſi tentata, faciliùs ſolvantur, quàm brachia.

rere, quî fiat, ut crura, & pedes, paralyſi tentata, ſolvantur faciliùs, quàm brachia, & manus, quanquam hæc tum cordi, tum cerebro propiora ſint illis? Qui hujuſmodi problema ad eruditionis pompam excitatum velint; conſulant (*a*) Schneiderum. At nos, compendii, & veritatis pro viribus amatores, arbitramur, potiſſimam cauſam facilioris ſolutionis paralyſis in cruribus eſſe directionem vaſorum tum ſanguinis, tum ſpiritus animalis, proximè ad perpendiculum poſitorum; contra verò cauſam curationis difficilioris in brachiis eſſe poſitionem vaſorum tranſverſalem, per quam eadem conſtituuntur ad rectos, vel rectis proximos angulos cum arteriâ magnâ, venâ cavâ, & ſpinali medullâ. Liquida enim, quæ per directionem, perpendiculari proximam, fluunt expeditiùs moventur & impedimenta, quæ ipſis objiciuntur, promptiùs amovent, quàm eadem liquida, ſi flexuoſo, atque angulari itinere devolvantur. Hoc ſanè ante oculos poſitum eſt in ſcrobiculis, atque hydraulicis canalibus, quos cœnoſarum aquarum remora penè interclusit. Etenim illi, qui in directum cum ipſo immiſſario poſiti ſunt, ſenſim adauctâ influentium lympharum copiâ, citò ac facilè reſerantur; ſecus aut tardè, aut nunquam ab infarctu liberantur, qui tranſverſim, & obliquè ad angulos vel rectos, vel rectis proximos poſiti ſunt. Nimirum quia in illis fluidum, quod excurrit, majori velocitatis momento inſtructum, ſeu minori obſtaculorum occurſu retardatum, quidquid lateribus canalium adhæret, validiùs abſtergit, & abripit.

Prima ratio ex perpendiculari vaſorum directione.

Vtilitas ex vaſorum rectitudine, Hipp. cognita.

VII. Ad hanc ſanè vaſorum rectitudinem reſpexiſſe viſus eſt (*b*) Hipp., cùm ſcripſit, torporem tibiarum, & crurum, in quem incurrunt qui, longo tempore deſidentes, fluxum, ſanguinis ex coxis, ac femoribus intercipiunt, facilè ſolvi, *cùm ſanguis ad ſe ipſum redierit: citò verò propter venarum rectitudinem refluit.*

Altera ratio ex majori diametro canalium.

VIII. Accedit etiam ad faciliorem ſolutionem, quòd arteriarum, & nervorum, qui ad infernos artus deferuntur, trunci,

(*a*) de paraly. c. 8. (*b*) lib. de morb. Virg. n. 2.

trunci, diametro majores ſunt iis, qui ad ſupernos artus diſtribuuntur: quo fit, ut tum major influentium liquidorum copia, tum validior vis contractionis, ſeu periſtalticæ motionis vigeat in illis, quàm in iſtis, ac proindè partes illæ aptiores ſint diſſolvendis, propulſandiſque craſſis, atque hærentibus ſuccis.

OBSERVATIO II.

Fortis Apoplexia cum relictâ paralyſi feliciter curata in Matronâ ſexagenariâ.

MAtrona quædam nomine Cherubina Leopardi, corpore ſubpingui, ſexaginta annos nata, ob ſuorum probitatem morum, eximiaſque virtutes, annis profectò digna Neſtoreis. Hæc diù ſpaſmodicis circa collum, & pectus doloribus, levique vertigine divexata, meliùs interdum ſe habebat, cùm ſanguis flueret ex hæmorrhoidibus, quibus reſtitantibus, & præcurrentibus alvi torminibus, ac fluxu, deinde verò ſiniſtrorum artuum contractionibus, pridie Kalendas Decembris 1705. in ſubitam incurrit apoplexiam, quæ externos internoſque ſenſus proprio uſu, parteſque omnes motu privavit; ſed, adhibitis illico cucurbitulis, uſtione, ſuppoſitoriis, veſicantibus dexteris artubus, & cervici, admotoque naribus ſpiritu ſalis armoniaci, balbutiens reſipuit Matrona, quæ ſequenti mane, hauſto ſyrupo perſico, laudabiliter purgata eſt. At verò, cùm adhuc gravi ſopore detineretur, etiam poſt paralyſeos decubitum ad ſiniſtras corporis partes, accerſor ipſe, & facti conſcius, non dubitavi cum Solertibus Phyſicis curantibus D. D. Pierleono, & de Rubeis, quin ex hæmorrhoidali reſtitante hæmorrhagiâ, atque ex acri, ſulphureâque hypochondriorum ſaburrâ atrox malum magnâ ex parte penderet. Quoniam

Suppreſſis hæmorrhoidibus, fortis apoplexia.

verò ſales volatiles viper., ſuccin., cornu cervi, cranii humani, aliaque cephalica calida minimè conducerent; propterea mariſcas aperiri, juſſimus: quæ phlebotomia utilitatem attulit, cùm indè, amotis imi ventris repagulis, ſanguis liberiùs per vaſa moveri cœperit, unde febris non ſinè magno levamine excitata fuit. Ægra enim, quæ priùs ferè muta, obtuſa, inerſque ſenſibus fuerat, loquaciſſima evaſit. Sed cùm facilè in ſoporem recideret, idcirco ſyderatis etiam artubus, nova admota ſunt veſicantia, quæ affluenter, & commodè viſcidulâ lymphâ per octiduum manarunt. Interea temporis, cùm nondum cerebrum integrè, extranea ſibi, fluida remiſiſſet, juvit præbere pilulas de ſuccino Cratonis, atque adjicere frequentes clyſteres: cùmque ſitis urgeret, largas potiones hauſit ex jure cornucervino, & aquis cephalicis. Demum tranſactâ trigeſimâ die, & repetitis pilulis de ſuccino cum flor. caſſiæ, tantùm ſolâ infuſione eboris, & ſalſæ proceſſit, ut mitiori ſuperveniente veris tempeſtate, ac proindè, liberiori ſuccedente tranſpiratione, ad conſuetum civilis vitæ uſum, propriis innixa pedibus, redierit.

Iiſdem arte revocatis, morbi diminutio.

Veſicantium utilitas etiam ſyderatis, artubus.

Salſæ infuſio.

II. In hac profectò Matronâ vim humoris penè furentis, quem Priſci vocant melancholicum, atque atrabilarium, apertè obſervavimus. Acre enim, ac ſulphureum fermentum, ab hypochondriis per venas ad præcordia, & cerebrum exaltatum, loca omnia, per quæ gradiebatur, & in quæ decumbebat, miris modis, doloribus videlicet, vertigine, convulſionibus, apoplexiâ, ſopore, & febribus affecit; ut nullum fuerit dubium, quin Oraculum (*a*) Hippocratis novam ſemper veritatis lucem ab experimentis mutuetur, *morborum nempe omnium unum, eundemque modum eſſe, ipſum verò locum illorum differentiam facere.* Etenim, quanquam colli, & pectoris dolores, vertigines, alvi fluxus, motus convulſivi, apoplexia, & paralyſis, propter locorum diverſitatem, nihil inter ſe ſimile habere videantur; una tamen ſæpe, eademque eſt, ut idem ſubdit Hippocrates, illorum ſpecies, & cauſa.

Morbi ex loco tantùm differunt juxta Hipp.

III. Illud

(*a*) lib. de flat. num. 4.

III. Illud inſuper circa veſicantia ad memoriam hîc revocandum cenſemus, quod poſtremo hujus lib. cap. monuimus, ſcilicet magnam ex iis utilitatem evacuatione viſcidulæ, acerrimæque lymphæ in hujuſmodi caſibus præſtari poſſe; quia nimirum validius eſt remedium, ad omnino præternaturalem humorem extrahendum, morboſa emiſſaria ſubito artificio aperire, quàm, inani ſpe, illius concredere evacuationem ordinariis ſecerniculis, quæ, cùm conſueta ſint nonniſi ſenſim congruere cum fluidis, mixturâ, ac motu naturali gaudentibus, nec ſubitò, nec tuto præternaturalibus excipiendis liquidis aptari poſſunt: parcendumque propterea eſt iis Clariſſimis Viris, qui, in factitandâ Medicinâ numquam veſicantibus utentes, illorum vim experiri, ac ſuſpicere non poſſunt. Unde in ſubitaneis morbis ſæpe accidit, ut dum Medici ſolius conſopitæ naturalis œconomiæ munera formidoloſè promovere ſtudent, ægri properent ad interitum.

Veſicantia ſecerniculum excitant, liquido præternaturali expurgando idoneum.

Solis ſecerniculis naturalibus cur non ſemper morboſi liquidi repurgatio concredenda.

OBSERVATIO III.

Subita capitis occupatio cum aphoniâ ex affectione cerebri partim idiopathicâ, partim ſympathicâ proſperè cedens.

REverendiſſimus Pater Alderanus Malaſpina, Abbas Sancti Pauli ex Benedictinâ Familiâ, ſexagenario major, corporis habitus mediocris, ingenio conſtanti, ſerioque, cùm ex variis per Italiam itineribus, curiſque animi, malignam febrim Cæſenæ, ni fallor, ante annum contraxiſſet; indèque valetudinarius de hypochondriorum plenitudine, de ſtomachi cruditatibus, deque capitis dolore, Mutinam profectus, quereretur; tandem ſummâ hyeme anni 1706. Romam venit, ubi, cùm fortè paulò largiori uteretur victus ratione (quæ, tametſi pleriſque Flaminiæ, & Galliæ

Victus plenus Romæ quibus præſertim noxius.

Galliæ Ciſalpinæ Incolis ita ſit innoxia, ut propter ſubtiliſſimum illius cœli temperamentum, potiùs ſit neceſſaria; in Urbe tamen, potiſſimùm apud illos, qui ſeſſilem vitam in ſtudiis plerunque ducunt, ſemper eſt periculoſa) accedentibus etiam principio ſui miniſterii pluribus, tædioque plenis laboribus, incidit in comatis ſpeciem cum aphoniâ, ad quam curandam accitus Eruditiſſimus Joh. Trullus, unà cum aliis Cœnobii Phyſicis, ſtatim catharticum, variaque cephalica, prudenter exhibuit. Cùmque poſtridie, ob mali momentum, ipſe quoque in conſilium adhibitus fuerim, non dubitavi, quin morbus partim eſſet ſympaticus ex ſtomacho, & hypochondriis, partim idiopathicus, ex languidiori reddito membranarum, vaſorumque capitis tono, hærenteque craſſiori lymphâ ad cerebri præſertim baſim. Unde tria potiſſimùm, pro abigendâ ægritudine, omnium conſenſu, decreta fuerunt remedia, ſcilicet primò citiſſima phœnygmorum admotio femoribus, brachiis, & cervici; ſecùndò epicratica purgatio cum pilul. ex rhabarb., pulv. ſtomach. Quercet., & granis ſcam. ſulphur., ſuccini, & caſtorei; tertiò omnimoda vini ſubductio: quibus ſanè auxiliis, intrà triginta dies convaluit. Sed, cùm poſt vernum æquinoctium ad Monaſterii curas properè, atque adhuc impotens rediiſſet, improvisò in aphoniam recidit, quæ, licèt, comati non jungeretur, adhuc tamen futuræ apoplexiæ metum aſſidentibus incuſſit. Sed, propinato ſtatim pulvere Cornacchini, noviſque admotis femoribus, & occipiti veſicantibus, feliciter, citiùſque revaluit. Et quoniam languor ſtomachi pertinaciùs urgebat, idcirco plùs viginti dies hauſit magno cum fructu jus pipionis turtatil. in cujus ventre parum lignorum ſaſſafras, & viſci quercini, cum rad. & herbis deobſtruentibus, ſtomachicis, & cephalicis incluſum fuerat.

Curatio Comatis ex conſenſu ſtomachi, & capitis.

Ad ſtomachi languorem jus appropriatum.

II. In hoc ſanè Præſule cùm ſubitus capitis morbus vitio tum primæ digeſtionis, tum collectæ in univerſo corpore, ſed in cerebro præſertim, lentæ, ac viſcidulæ lymphæ ortum habuerit; nulla mentio de mittendo ſanguine facta fuit,

Phlebotomia cur omiſſa fuerit.

ac

ac ſolerter utilitatem, ex alvum ſolventibus, atque ex veſicantibus reportandam, loco phlebotomiæ, conſtituimus, ut de Ægro nobis pollicebamur. Et quoniam religioſiſſimus Vir, congruâ deinceps corporis exercitatione, diætâ, atque purgatione per epicraſim uſus fuit; idcirco firmiùs ſanatus eſt.

OBSERVATIO IV.

Apoplexia cum affectione epilepticâ, & ſyncopali in paralyſim dexteræ medietatis corporis, ſalvâ tunc Ægri vita, concedens.

ILluſtriſſimus, & Reverendiſſ. Bartholomæus Spada, Cam. Apoſt. Clericus, & Baſilicæ Vaticanæ Vicarius, annorum 50., ſtaturæ proceræ, habitus ad gracilem tendentis, moribus ſeriis, ac religioſis, linguâ ab infantiâ paululùm tardus, ſterno admodum depreſſo, convulſivoque aſthmati per intervalla obnoxius, cui fluida demulcentia ſemper profuerunt, cùm ferè ante annum ex duabus, ſibi diù conſuetis, evacuationibus, ſanguinis nimirum hæmorrhoidalis, necnon acris narium muci, illam haberet, ſi non valde diminutam, ſaltèm non largè fluentem; hanc verò penitus ſuppreſſam (forſitan ob inſpirata recentis effluvia calcis, ex novo, juxta quem incautè dormivit, muro) paulatim, præterito autumno, fluxionem rheumaticam, erraticamque febrim incurrit; indèque, collectis apud hypochondria, & præſertim lævum, tenſivis obſtructionibus, res eò devenit, ut febris, ac dolores contumaciſſimè redierint. Sed Medici antiquæ memores utilitatis, ex fluidis reportatæ, illum variis temperantibus curarunt; quinimo uſu etiam chinæ chinæ tum febris, tum dolores penitus exularunt. At, cùm Æger, pietate, ac lege ſui muneris impulſus, in-

Suppreſſio narium muci ex recentis calcis effluviis.

tegram Sanctiſſimi Natalis noctem anni 1705. in Baſilicâ Divi Petri, frigore, atque inediâ tortus, pervigilaſſet, poſtero die gravi febri, cum acutiſſimo in coli flexurâ dolore, corripitur, cui licèt oleum amygdalinum, externaque fomenta, & clyſteres opportunè profuiſſent; attamen vix hebdomadâ morbus quievit, quâ tranſactâ, atrox ſub poplite dolor ſubitò invaſit, qui pariter laxantibus ceſſit. Poſt hæc, ſecundo Februarii 1706., dum, flante boreâ, valetudinarius publicè Sacris adeſſet, ob inopinatum animi deliquium, domum reducitur, & ſequenti nocte immani tentatur dolore circùm dexteræ mandibulæ articulationem cum faucium phlogoſi, à quo malo exemptus fuit cucurbitulis ſcarificatis, fomentis anodynis, injectiſque clyſteribus.

Vagi externarum partium dolores tandem in apoplexiam cedentes.

II. Sed, cùm Æger fortaſſe nunquàm ſe meliùs, quàm die 18. ejuſdem menſis, habuiſſe videretur, proximè cœnaturus, apoplexiâ repentè corripitur, poſt irregularem totius corporis motum, cui dexteri brachii ſyderatio, oris tortura, auctaque linguæ hæſitatio illico ſucceſſerunt. Accurrunt Medici, & prætumidam, ac ſubrubram illius faciem, conſuetumque hæmorrhoidum fluxum perpendentes, jubent, mitti ſanguinem ex talo: cùmque conſtaret, fluidum acre, olim per nares excerni ſolitum, hàc illac pererraſſe; conſultò admoverunt veſicantia femoribus, & cruribus, nihilque omiſerunt, quod ſuccorum acredinem mulcere, tonumque cerebri firmare potuiſſet. Neque verò ullum de exhibendo ſtatim cathartico conſilium fuit, cùm hypochondria ſubtenſa, atque irritata, benignam laxantis pharmaci facultatem ſubitò poſtularent. Hinc exhibitum oleum amygdalinum cum ſyrupo violato, indèque injectis fortibus clyſteribus, copiosè fluxit alvus. Sed, cùm omnia feliciter progredi videbantur, poſtridie prætumida, ac ſubrubra recurrit facies, turbatur mens, convelluntur labia, atque artus; mox in ſyncopem recidit Ægrotus, quem propterea ſinè pulſu, reſpiratione, ac voce, lugent, ut mortuum. Recens hoc mali augmentum docuit, ex hypochondriis, per albas, rubraſque

Hypochondriorum tenſio ſublata.

Syncopis, & convulſionum recurſus unde.

venas, liquida, fibras irritare, & convellere apta, in præcordia, atque in cerebrum, indèque per nervos in univerſum corpus erroneo motu tranſduci: unde, excitato priùs Ægro à paroxyſmo cum ſpiritu ſalis armoniaci, & oleo Matthioli, omnium conſenſu Curantium; propinatum fuit pharmacum ex infuſione ſennæ, & tartari cum ſyrupo violato, præmiſſo bolo ex ſtibio diaphor., cui acceſſerunt antepileptica, ex cinnabari nativâ, & ſuccino, atque, ob gracilem Præſulis habitum, copioſa, ac temperata diluta.

Horum curatio extra paroxyſmum.

III. Cùm verò in hac morbi recrudeſcentiâ oculi ſubtenſi, ipſaque taciturnitas ſatis admonerent, cerebrum minùs per venas refudiſſe, quàm accepiſſe per arterias; idcirco novum occipiti veſicans admovendum judicavimus, quibus remediis Æger circa mentis operationes meliùs ſe habuit, urinis redditis circa ſeptimum copioſis, atque interdum etiam ſtrangurioſis.

IV. Sed, quanquam ſeroſitates acres, ex veſicantibus largè fluentes, unà cum rubicundis quibuſdam herpetibus ſub affectâ ſcapulâ, & circa dexteram dorſi partem ſpontè obortis, multum de præcordiorum, & cerebri infarctu extra corpus derivaſſe viſæ fuerint; nihilominus tamen recurrentes pulſus inæqualitates, urinæ ſtranguurioſæ, rubor faciei, circumtenſivus capitis dolor, oculorum immobilitas, ſplendor, ac ſtrabiſmus, denique taciturnitas, ac ſubobſcuræ motiones mentis non mediocrem incutiebant metum, ne acerrimi ſucci, qui in cerebro, & hypochondriis pertinaciter adhuc intercipiebantur, mortiferas ſyncopes, & epilepſias aliquando renovarent. Quâ de re ad iſtam cauſam magìs diminuendam purgans benignum, duodecimâ die, repetitum fuit, & hirudines mariſcis, præter ſolitum tumidioribus, ante 14. admotæ ſunt; non omiſſis frictionibus, pediluviis, & laxantibus, ſubtenſo abdomini adhibitis.

Morbi ad exteriora converſio.

Syncopis, & epilepſiæ periculum detractum.

V. At verò, licèt omnia ſenſibili fructu ad uſum venerint, nondum tamen ſævitia morbi pelli omnino potuit; etenim à die 13. uſque ad 20. non ſemel ſyncopes, vaniloquia, &

convulſivi motus redierunt; quorum ſanè potior malorum cauſa, ſuperatis tandem præcordiorum anfractibus, cerebrique flexibus, per nervos extra cranium fuit paulatim detruſa, atque in femore, & crure dextero intercepta, quibus in locis paralyſim, tanquam opportunum decubitum, induxit.

Ab his opportunus tranſitus in paralyſim.

VI. Interea temporis nulli non Curantium perſpicuum erat, mixtum hunc morbum ex apoplecticâ, epilepticâ, & ſyncopali affectione in Viro gravi, & melancholico, à ſanguine, miſcelâ ſalium lixivialium, & impuri ſulphuris imbuto, atque infecto, potiſſimùm produci, ideoque locum habere illud (*a*) Tralliani, quo monitos vult Medicos, ne in curatione paralyſeos decipiantur, ſumentes (loquitur enim juxta vulgarem ſui temporis hypotheſim) calidam cauſam pro frigidâ. Idcirco unicè ſtuduerunt diluere hujuſmodi penè igneos ſales, exhibitâ aquâ Nucer., nunc ſimplici, nunc in ſpeciem juris, aut emulſionis, nec non tentatis balneis aquæ dulcis. Sed profectus nonniſi incerti, ac diarii uſque ad 27. extiterunt. Quapropter ad deplenda cerebri vaſa, quæ ſplendidis, rubentibuſque ex oculis tumentia perſpiciebantur, applicitæ fuerunt hirudines ad venas narium; indèque vaniloquium, atque inſomnium magnâ parte remiſit. Cùmque perſiſtens capitis gravitas, dolor, ac taciturnitas arguerent hærentem in membranis, & intrà cerebrum acerrimam lympham, quâ olim illius nares manabant, eâ ratione tunc nova dedimus antepileptica, partim ex cryſtall. mont., corall., & rad. valer., partim ex pane, & croco metallor., juxta Quercet. normam, parata; & præcipuè ſetonem cervici admovimus, cujus ex ulceribus craſſa, copioſa, & acris fluere cœpit ſanies, ut brevì, depleto cerebro, graviora ejuſdem ſymptomata mirabiliter ceſſerint.

Hirudines naribus applicitæ ſalutares.

Seto cervici utiliter admotus.

VII. His certè auxiliis, & omnimodâ vini abſtinentiâ compeſci, non planè profligari morbus paſſus eſt. Cùm enim fluida junguntur ſolidis ad maleficia, oporteret, Medicum permutare poſſe totum hominem, ut prudenter ſcripſit Are-

Medici labor in ſolidorum morbis.

(*a*) lib. 1. c. 16.

Aretæus, quod nec Diis ſuis facile fore, putavit. Itum igitur, nunc areſcentibus, nunc revireſcentibus ſymptomatibus, uſque ad 50. diem, quo tempore præcordiorum, & cerebri mala, aperto etiam ſpontè in coccyge tuberculo, majori parte ſedata ſunt.

VIII. At enim verò, poſt factas cum morbo multorum menſium inducias, urgebant tamen Ægrum primò invincibilis paralyſis dexteræ corporis medietatis; ſecundò ſumma gracilitas cum lentâ febri, & pulſu frequenter inæquali, ad tabem feſtinans; tertiò animi angor, in unâ præſertim cogitatione reaſſumendi publica ſua officia defixus; quartò alvi ſtypticitas; quintò recurrentes interdum præcordiorum contractiones cum anhelitu; ſextò voracitas, & impatientia ciborum, quibus, etiamſi affatim devoratis, Ægrotus nihil proficiebat: Alimenta enim, etſi copioſa, quæ ab ore in ventriculum, acris irritatione fermenti, jucundè deſcendebant, à ventriculo tamen, atque inteſtinis minùs defæcata, immo vitiatâ mixturâ, minori, quàm par eſt, mole per galaxiam, ad maraſmum avertendum, aſcendebant. Tandem ea etiam ulceroſa laſſitudo, viriumque imbecillitas vexabat, quæ nullum corporis motum, nullam vel minimùm actuoſam medicamentorum facultatem ſuſtinere poterat. *Superſtes in Ægro ſymptomatum cumulus.*

IX. Quare, cùm mecum Optimi Romæ Medici rurſum in conſilium vocati fuerint DD. DD. Placentius, Sinibaldus, Saxus, & Gattuccius, quorum unanimi conſenſu, omnia etiam initio morbi decreta fuerunt; ſtatuimus, Medicam Artem vehementes iſtius mali impetus obtundere potuiſſe, morbum tamen prorſus tollere nequiviſſe; atque idcirco Nobilem Virum iis adſcripſimus, qui morbo ſuccubuerunt, quorum integram curationem nemo ſciens, ac prudens citra immaturum Ægri periculum, Artiſque dedecus tentare audeat; propitio interim Numini tribuentes, ſubitaneum, ſemperque atrociùs recurrens malum, quod Romæ tot, tantoſque repentè ſuſtulerat, noſtro adhuc Præſuli peperciſſe.

ÆTIOLOGIA.

NEmo involuti hujus morbi ætiologiam apprimè poterit intelligere, quin attentè perpenderit, apud (*a*) Hipp., morbos in iis corporis partibus ſtatui, atque firmari, quæ antea laboraverint; ſimulque adverterit ejuſdem (*b*) Hippocratis monitum, occaſiones nimirum, unde quis ægrotare cœpit, conſiderandas eſſe.

Morborum occaſiones perpendendæ ex Hip.

Etenim cùm Illuſtriſſimus Præſul ab incunabulis linguâ parumper hæſitaverit, ſternoque depreſſus, convulſivo aſthmati fuerit obnoxius; proculdubio cerebri ſimul, & præcordiorum inſito, atque innato ſtructuræ vitio ipſum laborare, neceſſe fuit.

Ingenitum organorum vitium in Ægrotante.

Nil igitur mirum, ſi prædictis viſceribus, iiſque appenſis vaſis noviſſimè incubuerint morbi, quorum ſanè cauſa petenda maximè videtur ab occaſione ſuppreſſionis narium fluoris, qui, cùm copiâ, atque acredine ſuâ (*c*) cerebrum, & maſſam ſanguineam perpetuò defæcaret, ſtatim atque ob hauſtos recentis calcis vapores ſubſtitit, eaſdem partes cœpit inquinare. Et quoniam ab initio quodcunque vigebat robur in vaſculari, ac muſculari texturâ præcordiorum, & cerebri, ſimulque morbida fluida nondum ad ſummam plenitudinem, ſummamque acredinem evecta erant; decubitus ad artus, atque ad imi viſcera ventris ſolummodo contigerunt.

Vigentibus cerebro, & præcordiis, morbi ad artus, & abdomen detruſio.

Sed poſtquam præcordia, ac nervorum principium paulatim languidiora reddita, fluida verò copioſiora, & vitiata magis fuerunt; repentè epilepſia, atque apoplexia, deinde etiam ſyncope ſubortæ ſunt: quarum certè affectionum geneſeos modos is digito quaſi tetigerit, qui magni textum Hippocratis lib. de (*d*) flatibus, tacitâ circulationis lege ibidem utentis, diligenter expenderit; dummodo quod ipſe aëri, tanquam iſtorum cauſæ morborum, adſcribit, acribus liquidis tribuendum didicerit. Sanguis enim, acerrimorum miſcelâ ſalium fœdatus,

Iiſdem languentibus, morboſæ materiæ retroceſſio.

(*a*) ex aph. 33. lib. 4. (*b*) 2. de morb. popul. ſect. 1. (*c*) Huc confer quæ ſcribit D. Valſalva de foraminibus expellentibus morboſa fluida ex cranii cavitate per aures, nares, & os, in tract. de Aur. Hum. cap. 5. (*d*) n. 21.

tus, nativam volatilitatem, ſuamque dulcedinem amittit, & conſiſtentiâ, ac ſuperficie evadit inæqualis, ut demum vaſa ipſa irritare, & corrugare ſit potens; atque ita duabus de cauſis, ſuâ nempe, ac vaſorum, in præaffectis partibus ſibi curſum perturbat. Unde *alio quidem loco* (ſunt verba Hippocratis) *ſanguis conſiſtit, alio lentiùs penetrat, alicubi autem citiùs.* Quâ ſanè factâ inæqualitate tranſitus ſanguinis per cerebrum, & præcordia, omnigenæ inæqualitates & ægritudines artuum, pulſuum, reſpirationis, atque animorum in hominibus contingunt.

Sanguine vitiato, quomodo circulationis inæqualitas ſuccedat.

Hippocr. teſtimonium.

II. Verùm, ubi contumax eſt inæqualitas motus ſanguinis in cerebro, ac medullâ oblongatâ, ſæpe partes aliquæ fluidorum minoris motus intrà, & juxta horum, aut illorum nervorum texturam, aut motricium fibrarum utriculos, atque intermedia ſpatia vel urgentur, vel ſubſident, & impingunt, & tanquam capita mortua ferè indiſſolubiliter figuntur; indè, juxta nervorum diſcrimina, varias paralyſis ſpecies inducunt, quæ, in noſtro caſu, primùm brachii dexteri, deinde etiam femoris, & cruris ejuſdem lateris extiterunt.

Quomodo paralyſis in his contingat.

III. Sed, dum hæc ſcribebamus, quaſi gratulantes, metum diſſimulare minimè potuimus, ne aliquando ſyncopes, vel epilepſiæ ſimul, atque apoplexiæ inſultu correptus Æger, diem ſuum obiret ex tempore. Quod ſanè prognoſticum impletum vidimus die VII. Kalend. Octobr. 1706. Etenim Patiens poſt creſcentem ulceroſam laſſitudinem, ac ſæpe recurrentem ſyncopem, vehementiſſimâ vexatus ſiniſtræ medietatis epilepſiâ, non ſinè Amicorum lacrymis deceſſit. Ubi notandum, per octiduum ante mortem intenſo crurum frigore, ab aliquali œdemate tumidorum, fuiſſe detentum; quo tempore lotium turbidum, craſſiuſculum, nec magnâ copiâ reddebatur; aderat inappetentia; & ſpirandi quædam difficultas identidem vexabat cum laryngis, & præcordiorum ſenſibili ſtrangulatione. Quare ne ad plenam iſtius ægritudinis cognitionem quidquam deſiderari poſſit, ea, quæ in cadavere obſervatu digniora comperimus, breviter ſubnectemus.

Ægri hujus interitum quænam præceſſerint.

DIS-

DISSECTIO CADAVERIS

ILLUSTRISSIMI

PRÆSULIS SPADÆ,

Sub die 26. Septembris 1706.

Coram Excellentiſſimis DD. Doctoribus Sinibaldo, & Saxo, me quoque præſente, ac omnia diligenter adnotante.

Morboſa duræ matris contractio.

INchoatâ itaque ſectione à capite, quod malorum potiſſimum theatrum habebatur, vidimus duram matrem albam, contractam, atque in anteriori parte corrugatam, quâ deindè amotâ, occurrit pia ſolito craſſior, flavoque hic illic muco fœdata, cujus è vaſis, plùs juſto dilatatis, ſubobſcurus magnâ copiâ exundaverat ſanguis, qui, in grumos concretus, hærebat ſulcis dexteri præſertim cerebri hemiſphærii uſque ad corpus calloſum. Sinus interim duræ matris omnino vacui, multiſque ſparſim racemis glandularum miliarium referti conſpiciebantur. Subſtantia tam corticis, quàm medullæ cerebri, fluidior, &, dexterâ præſertim, atque anteriori parte, minor, ac depreſſior erat. Diametri ventriculorum anteriorum aliquantò naturali ſtatu majores occurrerunt. In dextero ventriculorum cruenta ſeroſitas continebatur. Nervi optici paulò graciliores. Cerebellum mollius pariter, ac flaccidius; in cujus, atque in cerebri baſi venulas aliquot varicoſas offendimus.

Glandularum racemi ad ejuſdem ſinus.

Dexterum corticis cerebri hemiſphærium ſiniſtro minus, & flaccidius.

II. Ad ventres mox inferiores deſcendentes, animadvertimus univerſum corpus inſigni tabe conſumptum cum pedibus œdemate affectis, &, reſeratâ per cultrum intrà abdomen viâ, gracilem, ac nigram quandam membranam omenti vicem gerere; ſtomachum, atque inteſtina optimi coloris,

&

& ſubſtantiæ. Hepar neque mole, neque conſiſtentiâ, aut colore à naturæ lege admodum devium; bilis tamen cyſtica fluidiſſima, & ſubviridis occurrit. Pancreatis glandula mole major, ac durior. Lien parte, quâ maximè lymphatica excurrunt, duobus cinereis ſteatomatibus erat induratum, cæterà ſanus. Renes, omnium judicio, incolumes, excepto cortice, qui ſubobſcuri coloris evaſerat.

III. Denique ſecto, atque elevato ſterno, utraque thoracis cavitas cruento latice redundabat. Pulmones quædam ſubnigræ maculæ variegabant, quas, cùm attentiùs obſervaremus, figurâ ſerpentinâ præditas aſpeximus; ac proindè non dubitavimus, quin illæ extrema eſſent vaſa ſanguinea, quæ in exiguas varices abierant. Pericardium brevius undequaque ſuperficiei cordis adhæſerat, omni penitus lymphâ exinanitum; in cujus ſanè internâ facie, à corde per vim avulsâ, inæqualia, atque alicui noſtrûm duriuſcula etiam corpora, obſtructarum glandularum ſpeciem referentia, viſa ſunt. Cor, quanquam exteriùs nihil ſpectabile patefaceret præter aridiuſculas, & ſulcis quibuſdam per longum exaratas fibras; interiùs tamen (etiamſi ſanguine, ac polypis omnino vacuum) raram certè, ac memoriâ hominum æternùm duraturam rem nobis exhibuit; ſcilicet ad oſtium arteriæ magnæ in ſigulis valvulis ſemilunaribus aderant inæqualia quædam, ac exigua ſarcomata, quæ in fimbrias, ac lacinias, inſtar condylomatum protenſa, intrà aortam inclinabant; neque interim à valvulis, citra ſciſſuram, ſe avelli, patiebantur; ut nullum propterea fuerit dubium, quin ex productis valvularum fibris, vaſiſque nata, non verò per ſimplicem adhæſionem compacta, corpora illa penderent. Denique intrà aortam deſcendentem ſubſtantia inæqualis, ac rotunda, naturæ verò polypeæ, cavitatem ferè totam opplens, inventa fuit.

Pulmonum varices.

Cordis ſarcomata in ſemilunaribus valvulis.

IV. Hæc ſanè omnia clarè nos docuerunt, ſedes, & cauſas atrocium cum præcordiorum, tum cerebri malorum, quæ Nobilem Ægrum lentâ tabe ad tumulum perduxerunt, omni humanâ ope fuiſſe majores.

SCHOLIUM.

Non omne morboſum in cadavere repertum morbo ſynchronon fuit.

POrrò, ſi quis diligenter ire cuperet per ſingulas præternaturales res, quæ in hoc extiſpicio obſervatæ fuerunt, provinciam ſanè longè graviſſimam, & ſimplici commentario majorem ſuſciperet. Attamen, ut ſpecimen aliquod noſtrarum tradamus annotationum, cenſemus, non omnia, ut plerunque contingit, quæ hîc rara, & præter naturæ ordinem detecta ſunt, ab initio morbi extitiſſe; ſed alia præceſſiſſe; alia ſenſim, alia tandem excitata, prævişæ hujus mortis cauſam habenda eſſe.

Vitia morbo præeuntia.

II. Vitia quæ præceſſerunt epilepticam, apoplecticam, & paralyticam affectionem, nonnulla exiſtimamus latuiſſe in fluidis, nonnulla in ſolidis. Fluidorum præexiſtens labes in lymphâ certè conſtituenda præ cæteris videbatur, quæ ſcilicet ſalſa, & acris, ex lixiviali plus juſto bilis mixturâ orta, per nares olim utiliter excernebatur, quæque ſanguini admixta, ferè menſtruum hæmorrhoidum fluxum promovebat.

Cognata.

III. Nonnulla pariter ſolidorum vitia cognata, indèque adulta fuiſſe, arbitramur. Hæc autem extiterunt ſterni depreſſio, pericardium minùs, quàm par eſt, amplum, extremorum vaſorum in corde, pulmone, ac cerebro talis laxitas, per quam in varices facilè dilatari potuerunt.

Succedentia.

IV. Vitia verò, quæ decurſu morbi acceſſerunt, putamus, fuiſſe in fluidis craſim, ſeu mixturam longè magis acrem, pungentem, ac ferè veneficam, ex ipsâ ſuppreſſione muci narium, ſimulque ex influxu particularum recentis calcis inductam, quæ, fieri non potuit, quin cum liquido etiam nervorum, aliiſque fluidis ſecundariis paulatim communicaretur. Etenim poſthac febres, dolores, & vigiliæ, tandem epilepſia, paralyſis, ac ſyncope ingruerunt. Hæc autem fluidorum labes in præaffectis potiſſimùm ſtructurâ locis, cerebro nimirum, & præcordiis, morboſos tandem decubitus induxit: interceptâ enim, ob recurrentes identidem convulſiones, circulatione ſangui-

ſanguinis, neceſſariò ichores eroſivi, utpote pernicioſiores, ſubterfugiendi tempus, ac modum ipsâ ex morâ huc illuc invenerunt; itaut minima vaſa, villorumque extremitates elimare potuerint. Unde poſtmodum cætera intercurrentia liquida, pro varietate ſuorum motuum, & mixturarum, alteri parti aliquid affinxerunt, de alterâ verò aliquid ſemper detraxerunt; affinxerunt quidem lieni, valvulis ſemilunaribus, pericardio, renum cortici, pedum intercapedinibus, aliiſque membris, in quibus, vel propter pororum anguſtias, vel propter exilitatem impetus, ſemel intercluſa viſcidula fluida pertinaciter adhæſerunt. Detraxerunt verò de dextero cerebri cortice, de omento, de univerſo corporis habitu, deque aliis locis, quibus intercurrentes corroſivi ichores, non modò novam non addidere, immo compactam jam pinguedinem eliquare, atque abradere, corpuſque tabidum reddere potuerunt. *Ichorum vis penetrativa.*

V. Tandem eò ventum fuit, ut ſanguinea tum piæ matris, tum pulmonum vaſa, ad extremum exilitatis attenuata, propter diuturnam introfluentis liquidi acredinem, diſtrahentemque vim, ob circuli interceptionem, ex convulſionibus ortam, poſtremâ excitatâ epilepſiâ, diſſilirent, ſanguinemque ſupra, & intrà cerebrum, necnon cruentum ſerum intrà thoracem effuderint; unde ſubita mors. Ad quam tamen inferendam, ſuſpicor, unà ſimul conſpiraſſe interruptam ſanguinis continuationem per ipſa vaſa cordis; inventa quippe ventriculorum exinanitio certè arguit, à violentiſſimis præcordiorum ſtrangulationibus præciſum fuiſſe vitæ tramitem, qui cum ſanguine per cor in pulmones, & à pulmonibus per cor in arterias, ac venas circumducitur. *Unde ſubita mors in hoc Ægrotante.*

VI. Quod verò ſpectat ad duplex cordis vitium, adhæſionem nempe pericardii, & ſarcomata valvularum, non admodum in prioris examine immorabor. Ut enim illud frequentius eſt malum apud tabidos, ac præſertim aſthmate vexatos; ita longâ diſquiſitione non indiget; nam ſatis eſt notare, obſtructis oſtiolis, unde intrà pericardium liquor depluit, ac *Pericardii cum corde adhæſio cur tabidis, & aſthmaticis familiaris.*

Q 2 defi-

deficiente prorſus omni humiditate, quæ ambas cordis, ejuſque capſulæ ſuperficies ab adhæſione disjungit, illas inter ſe neceſſariò cohærere atque conjungi; præcipuè ſi pericardium breviori orbe (naturâ, vel ſæpiuſculis contractionibus factum) contineatur, ex quo fiat, ut ſit cordi propinquius.

Valvularum cordis ſarcomata à nemine indicata.

VII. Igitur, ad poſterioris animadverſionem tranſeuntes, ingenuè fatemur, hoc ſarcomatum vitium in tot obſervatis cadaveribus nunquam aliàs nobis fuiſſe compertum, nec adhuc ex aliorum lectione cognitum; utcunque viderimus hujuſmodi valvulas cartilagineas, oſſeas, exeſas, phlogoſi affectas, aut cum ſanguiferis varicoſis.

VIII. Nota pluribus eſt illa per (*a*) Harveum memorata obſervatio de carne fungosâ, externo cordis cono accretâ. Nec ignoramus aliam Joh. Jacob. (*b*) Martini de exiccato corde, quod centum tuberculis totâ externâ ſuperficie obſitum erat. Similiter notatu dignam cenſemus eam, quam refert Joh. Conrad. (*c*) Peyer. de corde, cujus inæqualem ſuperficiem carnei veluti lemniſci externè cingebant. Sed qualis hujuſmodi interna, nulla, quòd ſciam, refertur; concretiones namque à (*d*) River., aliiſque caruncularum in modum intrà cordis ventriculos inventas, polypeam tantùm ſubſtantiam, non verò ſarcoma, cum ejuſdem cordis carne continuum, redoluiſſe, arbitror: ex quo ſanè evenit, ut apertè doceamur, quidquid in phyſicis poſſibile eſt, aliquando contingere. Atque in hoc (*e*) Plinius erroris non temerè redarguitur, cùm ſcriptum reliquerit, *ſolum cor vitiis non macerari, nec ſupplicia vitæ trahere, læſumque mortem illico afferre.*

IX. Excitata verò juxta cor putamus ſarcomata iſta ex eâdem causâ, eodemque modo, quo ea fiunt, quæ exteriùs, ac præcipuè in podice, apparent; ſcilicet ab inductis omnium primò levibus ulcuſculis, aut rhagadibus, paulatim diſciſſa valvularum vaſa, ob viſcidulorum liquidorum in-

(*a*) exerc. 52. de gen. animalium. (*b*) apud Miſcell. n. c. decad. 2. obſ. 204. (*c*) Meth. hiſt. anat. med. in ſchol. cap. 6. (*d*) cent. 4. obſ. 21. (*e*) lib. 11. c. 42.

pag. 124 & 125.
Roma
Tramontana
Greco
Levante
Faiola
Marino
C. Candolfo
Albano
Genzano
Velletri
Ciuita Lauinia
Core
Cisterna
Sermoneta
Sezze
Piperno
Rocca Secca
Norma
Villa nuoua
Maestro
S. Ciriaco
Sirocco
Sonnino
C. Romano
S. Carlo
Fiume Sisto
Terracina
Capo di Rame
Ostia
Torre di Fiumicino
Mare Tirreno
Ponente
Capo d'Anzo
Golfo Di Astura
Lebeccio
Spiagia Romana
Ostro
M. Circello
Golfo di Terracina
QVARTI DELLE SELVE
I. Cese di Gio: Grasso Terreno Negro
II. Piano Rosso: che e la Macchia tagliata, e ricresciuta Terreno Negro
III. Pantano Terreno Negro
IIII. Ottaccione Terreno Negro
V. Selua Pisciotta Terreno Negro
VI. Castagnola Terreno Rosso
VII. Casanna o la Speranza
VIII. Cerreto alto Terreno Negro
IX. Cicerchia Terreno Negro
X. Parito o uero Uiperato Terreno Rosso
XI. Cerrito della Croce Terreno Negro
XII. Canutio Terreno Bianchitio
XIII. Serracino Terreno Negro
XIV. Sessano, e Macchione Terreno Negro
XV. L'Olmeto Terreno Negro
XVI. Ciritello della Casetta Terreno Negro
XVII. Straccia Panni, e Caccia Nuoua Terreno Negro, e Rosso
XVIII. Cirritello di Cento Piscine Terreno Negro
XIX. Vozza e Malconsiglio Terreno Negro
XX. S. Donato Terreno Negro
XXI. L'Eschito Terreno Negro
XXII. S. Biagio Terreno Negro
XXIII. Ponte del Cardinale Terreno Negro
XXIV. Femina Morta Terreno Rosso
XXV. Selua di Nottuno. XXVI. Conca
Scala di Miglia cinque
1 2 3 4 5
Terre Dirrute
A. Le Mura di S. Donato
B. Le Mura di S. Nicola
C. Le Mura di Parito
D. Tomoleto collinette con Arborscielli
J. G. Seiller Scul.

interceptionem, elongari, ac luxuriare cœpiſſe; varièque invicem complicata, in morboſa tubera adoleviſſe, Neque forſitan ambigendum de tempore, quo ulcuſcula, ac rhagades excitari eo loco potuerint, cùm principio morbi cor diù humiliter atque inæqualiter, pulſans, facultatem facilè dederit ſanguini, erodentibus particulis referto, ut morâ ſuâ labia valvularum exederet. Quid? quod ipſæ quoque viſcerum, artuumque convulſiones, decurſu morbi ſæpè recurrentes, liberum ſanguinis fluxum à ſiniſtro cordis ventriculo per aortam (præcipuè deſcendentem, polypo ferè obſtructam) in ſingulas partes adeò interturbare potuerunt, ut validiùs repercuſſis cruoris undis contra prædictas valvulas, fortè ſuâpte naturâ graciliores, iſtæ tandem alicubi findi coactæ fuerint.

X. Quòd verò pulſus, vel cum enormi vitio prædictarum valvularum, utplurimum in Ægro æquales obſervati fuerint, hoc factum puto, quia iſtiuſmodi ſarcomata, utpote mollia tunc facilè locum ſanguini cedebant, cum pleno impetu à corde propellebatur; unde minùs reſiſtentes mediam viam omnino liberam aperiebant in aortâ. Secus atque accidit, ubi cartilagineæ, & multò magìs, ubi oſſeæ occurrunt valvulæ, quæ, cùm ordinariis impetibus ſanguinis validè plerunque renitantur (non enim ſemper, ſcilicet cùm major viget in ſanguine vis, ut in acutâ febri, renituntur) illius per arteriam curſum, cum pulſus inæqualitate, retardant.

Durantibus valvularum ſarcomatibus, cur pulſus plerunque æquales perſtiterint.

XI. Illud utique hujuſmodi ſpongioſo-carnei valvularum lemniſci, mole aucti, patrare in Ægroto forſitan potuerunt, ut poſtremis vitæ diebus, dum propter expoſitam ſtrangulationem præcordia contrahebantur, mutuò admoti, atque implicati, quaſi aggerem excitarent contra cominus locata orificia arteriarum coronalium, ſanguinemque ad cordis fibras per id temporis derivari, prohibuerint. Unde lipothymias, ac ſyncopes, ſi non primùm, ac principaliter inducere, ſaltèm euſque producere valuerunt, donec, ceſſante ſpaſmo, recenter excuſſa ſarcomata, ad factum ſpatium, proprio

Quomodo ſarcomata producendæ ſyncopi conſpiraverint.

prio potiſſimùm pondere, à prædictis orificiis recederent, liberumque ſanguini iter per cordis ſubſtantiam rurſus permitterent, atque ad ſyncopes ceſſationem contrariâ prorſus ratione conferrent.

XII. Neque hîc tacebimus, polypeam ſubſtantiam, quæ intrà deſcendentis aortæ cavitatem, ex ſæpiuſculis illius tubi contractionibus, & morâ ſanguinis, concreverat, pedum frigiditatem, atque œdemata, diminuto ſanguinis ad extremas partes influxu, peperiſſe.

XIII. Dicendum aliquid ſupereſſet de dextero cerebri cortice, qui flaccidior, depreſſior, ac ſanguine etiam exundante, & concreto gravatus occurrit; nimirum epilepticæ ne, an paralyticæ medietati corporis reſponderet? Et quanquam res, ſub calvariâ latens, ſummam obſcuritatem, ac difficultatem, involvat; tamen cùm, præter Hippocratis, Ballonii, Martiani, Malpighii, Valſalvæ, aliorumque eximiorum Virorum auctoritatem, noſtra quoque ſuccurrant experimenta, meam ſententiam interponam; probabile ſcilicet fuiſſe, dexterum cerebri hemiſphærium ſiniſtræ corporis medietati, & ſiniſtrum dexteræ reſpondiſſe: itaut ea corticis pars, quæ gracilior, quæque, effuſo preſſa ſanguine inventa fuit, commercium habuerit cum ſiniſtris artubus, motu, ſenſuque præditis; altera verò, quæ penè nullam, oculorum judicio, labem in ſe continere videbatur, cùm paralyſi jam tentatis.

Dexterum cerebri hemiſphærium ſiniſtræ, & ſiniſtrum dexteræ corporis medietati reſpondet.

XIV. Ad hujus verò aſſerti probabilitatem duo præcipuè argumenta nos adducunt. Prius eſt, quod paſſim experimento docemur, percuſſos nempe, vulneratos, vel abſceſſu aliquo tentatos in dextero, aut ſiniſtro cerebri cortice, plerunque convulſionem, aut paralyſim in oppoſitis artubus perpeti. Poſterius verò ex hâc eâdem hypotheſi deduci poſſe videtur. Etenim, cùm Æger diù laſſitudine quâdam ulceroſâ, ac poſtremò epilepticis quoque artuum medietatis ſiniſtræ ſuccuſſionibus affectus fuerit, veroſimile eſt, illam cerebri partem, quæ principium, ac fons erat iſtorum nervorum tempore mortis, magìs in eodem laceſſitam fuiſſe, quàm alteram,

Hujus experimento Ægri confirmatur.

teram, à quâ nervi penè mortui propagabantur in dexteram, paralyſi detentam. Atqui dexterum cerebri hemiſphærium peſſimè affectum, ac laceſſitum, ſiniſtrum verò nudis oculis ferè incolume inventum eſt. Idcirco dexterum cerebri hemiſphærium dolentibus, & convulſis, ſiniſtrum verò paralyſi tentatis artubus conveniſſe, ac reſpondiſſe, dicendum eſt.

XV. Nec movet, quòd dexterum cerebri hemiſphærium, tabe conſumptum, cum dexterâ medietate, paralyſi affectâ, congruere magis videretur, quàm cum ſiniſtrâ, alioquin ſenſu, motuque præditâ. Etenim, præterquamquod in præſenti caſu (utcunque ab initio diſcrimen aliquod gracilitatis dexteros inter, ac ſiniſtros artus interfuerit) membra omnia pari tabe paulatim aruerant; illud maximè advertendum, in glandulis, ad quarum ordinem cerebrum refertur, eas graciliores evadere, atque inveniri ſolere, per quas fluida uberiùs ſecernuntur; eas è contrario pleniores, ſaturatioreſque ſervari, quæ diù à ſecretionis officio vacaverint. Exemplo ſint (præter thymum, & hepar in fœtu) mammæ, & renes, quarum ſanè adenarum ſi altera ab uſu defecerit, major, & craſſior, non minor, & gracilior, deprehenditur. Cùm igitur dexterum cerebri hemiſphærium ſiniſtro magis depreſſum, ſeu gracilius offenderimus, perſpicuum nobis præbuit indicium ad probandum, illius glandulas ſemel admiſſam ſecretionem liquidi nervorum, alioquin acris, uſque ad extremum vitæ diem, quâ ſiniſtrum longo jam tempore caruerat, conſtanter retinuiſſe.

Glandulæ, uberius liquidum ſecernentes, evadunt graciliores, & è converſo.

OBSERVATIONES PHYSICO-ANATOMICÆ, NONNULLORUM,

Qui primo impetu morbi repentè per hæc tempora perierunt.

Poſt Capita præliminaria de improviſis mortibus, earumquè cauſis, quæ iſtorum potiſſimùm decurſu annorum nobiſcum adeò ſæviter egerunt, & poſt deſcriptos caſus aliquorum, qui, ſubitaneis cerebri, ac præcordiorum morbis tentati, per hæc tempora evaſerunt; opportunum certè erit, ut deſcendamus ad obſervationes illorum, qui, primo impetu morbi, vitam repentè cum morte commutarunt.

In iis autem commemorandis, illud in primis ſtudebimus, ut hiſtoriæ medicæ ſingulorum, qui deceſſerunt, eâ lege præfigantur extiſpiciis, ut non ſolùm naturalis, ſed præternaturalis quoque illorum hominum ſtatus legentibus præluceat. Mala enim, quæ mortem præceſſerunt, manum quaſi porrigunt ad illam inveniendam in cadaveribus cauſam, quæ, diſrupto vitæ filo, animam divulſit è corpore. Quo fit, ut meritò (a) *Fortunat. Fidel. ſcripſerit* : illud etiam præſtat noviſſe, cùm quiſquam repentè moritur, quânam ſcilicet ægritudine ille correptus fuerit.

Quo morbo repentè decedens laboraverit, maximè ſciendum.

Deinde verò dabit, ſpero, veniam ingenuus Lector, ſi, quanquam ex defunctorum Medicis, Amicis, ac Neceſſariis integras tum naturalis, tum præternaturalis eorumdem ſtatus hiſtorias haurire ſtuduerimus, adhuc tamen alicubi mancas invenerit, præſertim circa pulſuum anomalias; ad eos enim, qui improviſò

(a) De relat. Med. lib. 4. cap. 7.

viſò de medio tolluntur, neque Medici accerſiri, neque, ſi accerſiti fuerint, tempeſtivè ſolent accurrere.

Supereſt, ut aliquid circa ſcholiorum methodum admoneamus. In iis itaque, quemadmodum curabimus, ut particularis cujuſque ſubitaneæ mortis cauſa extricetur, atque reluceat, ita non omnium ſymptomatum, quæ ſingulos morientes vexarunt, rationes reddemus in ſingulis; ne ſcilicet, cùm eadem ipſiſſima phænomena in pluribus ægris obſervata fuerint, recoctam cum nauſeâ crambem Lectoribus exhibeamus. Symptomatum idcirco ætiologias hàc illac noſtris aſpergemus in ſcholiis, ut, quæ de induſtriâ deficiunt in ſingulis, deſiderari vix poſſint in omnibus.

OBSERVATIO I.

Repentina mors ex apoplexiâ ſyncopali in Viro obeſo, & cacochymo.

HISTORIA.

ANtonius Maria Brilli Romanus, quinquagenario major, famulorum Eminentiſſ. Cardinalis Sacripantis decanus, obeſi admodum habitus, vini, & conjugalis Veneris intemperans; cùm ante annum vagis circa pectus, ac diaphragma doloribus tentaretur, gravi anhelitu, & omnigenâ pulſus inæqualitate urgeri cœpit. Deinde verò urinarum ſenſim inopiâ, ac pedum tumore laborans, futuri ſpeciem hydropis exhibuit; variis propterea pharmacis, & præſertim oxymellite ſcillit., ac ſtomachicis refermentantibus curatus, rurſus lotii copiam obtinuit, apertoque in crure fonticulo, meliùs ſe habuit.

II. Sed quanquam ad Aulæ officia poſt multos menſes rediiſſet; pravo tamen colore fœdatus, per acclivia anhelabat, atque iiſdem pulſuum anomaliis perpetuò detinebatur.

Tandem die 15. Januarii 1706., nocte mediâ, expergefactus, purpurinam quamdam totius corporis efflorescentiam, inſtar morbi, qui à Medicis appellatur *eſſerarum* nomine, ingenti cum pruritu, & calore, ſummopere moleſtam perſenſit, à quâ ut alleviaretur, è lecto ſurgens, feneſtram, ſeſe frigidiſſimo expoſiturus aëri, imprudenter aperuit; exinde decubitus, qui utiliter exteriùs factus erat, peſſimo fato interiùs repulſus, è veſtigio brachii ſiniſtri torporem, ſubitò evanidum, induxit. Neque interim Æger, iis auſcultans morbi vocibus, ullam ſibi medelam adhiberi, curavit; ſed poſtridie Aulam adivit, & Eminentiſſimi Purpurati currum pedibus cum cætero famulatu ſequutus fuit, ut tandem viribus fractus, horâ 23. cum dimidiâ diei 17. Januarii, repentè mortuus fuerit in viâ, quæ Parionis dicitur.

Funeſtiſſima eſſerarum ad interiora repulſio.

CADAVERIS DISSECTIO.

TRanſactis viginti quatuor horis, cadaver in Theatro Romani Archilycei, coram Excellentiſſ. Viris, ac Doctoribus Lucâ Thomaſſino Protomedico Generali, tribus Conſiliariis, ſcilicet Jacobo Sinibaldo, Antonio Placentio, & Joh. Trullo, duobus Medicis Sacri Palatii Apoſtolici Michaele Angelo Pauli, & Gaſparo Reali, & Publico Anatomes Profeſſore Alexandro Paſcolo, unà cum Chirurgo ejuſdem Sacri Palatii D. Petro Ceſcono, necnon Phyſico, & Chirurgo Carcerum Joh. Latino, & Bartholomæo Simoncello, qui Publicus alioquin eſt Anatomes Miniſter, ab hoc ipſo, adſtantibus etiam Curiæ Judicibus, & Scribis, multoque concurrente Studioſorum numero, diſſectum fuit.

Ex cadaverum facie quandoque Medicus eruditur.

II. Et quoniam externa quoque cadaverum facies nos aliquando erudire ſolet; idcirco in primis advertimus, univerſum corpus mirè obeſum, & pallidum, vultum autem obſcurè adhuc ingenti cum tumiditate rubentem occurriſſe; ex quo factum eſt, ut, antequam, detractâ calvariâ, ipſius cerebri ſtatus nobis innoteſceret, rumoris neſcio quid afflaverit

rit in Theatro, aliquibus, ſanguinem, è vaſis largè effuſum, ſub cranio inventum iri, augurantibus. Sed ô vana, & incerta judicia hominum, quorum lingua oculos, mentemque præcurrit!

Effuſus ſub cranio ſanguis pro mortis causâ perperam hîc accuſatur.

III. At verò, ut rem conſueto perficeremus ordine, abdomen principio ſecuimus, quod multo adipe refertum erat. Zirbus, obſtructis ſuis glandulis, craſſiuſculus. Inteſtina tenuia venis ſanguine tumentibus aliquantulùm rubentia. Ventriculus prægrandis, & laxus. Lien naturali mole major. Hepar paulò auctius, ſed colore prope naturali, cujus interim cyſtis, cùm forinſecus albicans obſervaretur, exactiori locum fecit examini; poſtquam verò illam aperuimus, non bilem, ſed verum pus continere, atque internâ ſui ſuperficie variis ulcuſculis laceram, raro quidem exemplo, deprehendimus.

Pus, & ulcera in cyſti felleâ deprehenſa.

IV. Ab ipſo deinde abdomine in thoracem per amotum ſternum reſeratâ viâ, ſtatim multa circa pericardium flaveſcentis adipis copia (qua cordis quoque baſis gravabatur) ſe obtulit. Pulmo ſolito depreſſior. Cor verò prægrande inventum eſt. Dextera auricula cum appensâ venâ cavâ, quæ modicam nigri ſanguinis quantitatem continebat, duplo certè naturali diametro amplior apparuit.

Summa cordis amplitudo.

V. In ſiniſtro ventriculo maxima picei cruoris moles claudebatur. Arteriæ pulmonica, & aorta, finitimæque cordi tracheales partes multo adipe refertæ, glanduliſque quibuſdam obſeſſæ, mutuum niſum, & compreſſionem oſtendebant.

VI. Tandem, cùm ad cranii ſectionem Chirurgus accederet, ſciſſis, diductiſque tegumentis, ſuper dexterum latus oſſis ſincipitis offendit in cranio foramen, per quod (cùm pericranium dumtaxat aditum intercluderet) majus ſpecillum ad uſque duram meningem, alioquin laxam, facilè intulit; atque, elevatâ calvariâ, cuniculum illum intrà oſſis lamellas à generationis fortè primordiis fuiſſe reſeratum, indè judicavimus, quòd orbiculus non aſper, ſed lævigatus inventus fuit.

Duræ meningis laxitas.

Cranii foramen forſan innatum.

Cæterùm in ſuperficie cerebri ſubobſcura vaſorum ſanguineorum turgeſcentia, & modica quantitas turbidi ſeri in ventriculis ſpectabatur. Sinus longitudinalis, & laterales, atque ii etiam, qui ad cerebri baſim poſiti ſunt, nigro ſanguine tumebant, ut non fuerit dubitandum, quin ſolito major cruoris quantitas intrà cranium intercepta fuiſſet.

SCHOLIUM.

Medico cur multâ opus ſit cautelâ in prædicendis interioribus cadaverum læſionibus.

IN hujus veſtibulo ſcholii opportunè occurrit conſilium, verè ſapiens, ac rectum, quo Gulielmus (*a*) Ballonius Medicos admonet, ut caveant prædicere, ſe deprehenſuros aliquid in capitibus illorum, qui ex cerebri morbis interierunt. Etenim, cùm una, eademque affectio à variis, atque inter ſe non diverſis modò, ſed ſæpe contrariis, diversèque operantibus, cauſis oriri poſſit, raro fit, ut Medicus illam, quam incautè præcinuerat, cauſam in diſſectione cadaveris inveniat. Quod ſanè extiſpicii hujus teſtimonio, omnium cum admiratione, comprobatum fuit; nullum enim effuſum in cerebro ſanguinem offendimus, quem aliqui adeò confidenter prædixerant. Igitur, ut nos, ſicut cauti fuimus in prænunciando, ſimiliter in hujuſce ſubitaneæ mortis cauſis evolvendis ab erroris periculo longiùs abeamus, è re arbitramur annua iſtius Ægri mala diligenter inveſtigare: quò namque remotiores ab obſervantium oculis repentinarum mortium cauſæ in diſſectis cadaveribus eſſe videntur; ita curioſiorem diligentiam poſtulant, ut eruantur, & patefiant. Porrò nonnulla inventa, etſi non raro in extiſpiciis nihili fiant, ex quo apud minùs verſatos in rebus anatomicis minima putantur; ea tamen magni æſtimanda ſunt, quoties cum languidulis viſcerum fibris luctari, minimiſque vaſorum anguſtiis intercipi potuerunt.

Mala, quæ mortem præcedunt, diligenter inveſtigenda.

In extiſpiciis, etſi minima offendantur, magni æſtimanda.

II. Primò itaque extra omnem dubitationis aleam poſitum

(*a*) In comment., & annot. ad hiſtor. 1. l. 2. conſil.

tum per hiſtoriam cenſeo, hominem hunc ab anno ex cachexiâ valetudinariam vitam duxiſſe, cum labefactato fibrarum tono, & cum degeneribus à naturali craſi fluidis, quæ ad viſcido-acrem naturam evecta erant.

Series morborum, ſubitam necem præcedentium.

III. Secundò ex cadaveris diſſectione conſtitit, Ægrum loco cyſticæ bilis, quæ balſamico-amaricans eſſe debet, acre-putridum pus multò priùs, quàm diem ſuum obiret, foviſſe; non enim ulcera momento temporis ab erodente liquido viſceribus inſculpuntur. Hoc autem pus facere non poterat, quin, everſo naturæ ordine, chylum non modò non defæcaret, ſed exoticis particulis imbueret, novamque labem ſanguini jugiter communicaret.

IV. Tertiò his addamus ex hiſtoriâ, Ægrum eò tandem perveniſſe, ut acria corpuſcula, iiſque commixtam ſulphuream lympham (erat enim vinoſus) plenè cumulaverit, quæ profectò corpuſcula ab univerſo ſuorum vaſorum, ac viſcerum fibroſo genere, inductâ irritatione, ad externa corporis ſub formâ eſſerarum propulſa fuerunt; cui ſanè propulſioni, niſi Ægrotus intempeſtæ noctis frigore imprudens fuiſſet obnixus, proculdubio indè levamen accepiſſet. Sed, cùm iſtius critici decubitus materies intrà vaſa repulſa, atque in cerebro, & ſpinalis medullæ principio intercepta fuerit, ſiniſtri torporem brachii produxit, qui, ex tempore ſolutus, indicium præbuit, ignem non extinctum, ſed doloſo in cinere latuiſſe ſepultum; cauſam nempe morbificam è corpore nequaquam eductam, ſed, partim ſanguini confuſam, partim viſcerum folliculis interceptam, delituiſſe.

Ex repulſis eſſeris, brachii torpor.

V. His verò poſitis, facile eſt conjicere, cauſam ſubitaneæ hujus mortis fuiſſe copiam craſſeſcentis ſanguinis, & ſeroſitatis, quæ quidem fluida, oleoſo-volatilibus partibus deſtituta, & fixis ſalibus redundantia, propriæ fluxilitatis inopiâ per meningum arteriolas, per ſinus, ac per reliqua cerebri vaſa hærere cœperunt, ubi, debilitatis, ob ſpirituum paucitatem, in violento etiam corporis motu erogatorum, fibris muſcularibus duræ matris, ac villis omnibus, corticem cere-

 bri,

bri, ac cerebelli intertexentibus; & inductâ ob ſanguinis remoram tam preſſione ſupra fibras, & glandulas ejuſdem corticis; quàm obſtructione intrà oſcilla ſecretoria liquidi nervorum, repentina ſuborta eſt ſyderatio liquidorum, & ſolidorum in cerebro, quam fortiſſimam dicimus apoplexiam cum mortiferâ ſyncope, quæ noſtro in caſu corripuit, non ſolùm propter deficientem deſcenſum ſpirituum à cerebro, & cerebello in præcordia; ſed propter concurrentem renitentiam ad motum craſſi, & reſinoſi ſanguinis, per cavitates cordis tunc temporis devoluti.

Vndenam ſyncope mortifera in hoc Ægrotante.

VI. Hoc autem indè arguitur, quòd iſto in homine lympha viſcidulo-acris, quæ per duos dies ante obitum eſſeras produxit, cùm à ſuccutaneo organo intempeſtivè repulſa fuerit, nullam excitaverit febrim, quâ aut cum cæteris maſſæ principiis exactè, atque impunè rurſus commiſceri, aut per alia ſecernicula utiliter trudi potuiſſet. Factum proindè eſſe videtur, ut fluida, diſſipatis poſtridie per laborioſum pedeſtre iter volatilibus particulis, quibus utcunque, in cerebro præſertim, fluxilia reddebantur, ex tempore ſubſtiterint, inductâque paralyſi in meningibus, ac totâ cerebri ſuperficie, invincibilem, quam fortiſſimam dicunt, apoplexiam, (*a*) Senibus alioqui familiarem, pepererint.

In hoc excitata febris ſubitam mortem forſan avertiſſet.

Paralyſis membranarum, & corticis cerebri, ac cerebelli.

VII. Firmant deinde noſtras à priori conjecturas ea, quæ in cadavere palam occurrerunt. Quid enim aliud tumida, & ſubrufa vultus, & meningum ſpecies? Quid ſanguineorum vaſorum in universâ cerebri ſuperficie turgeſcentia? Quid ſinus omnes, nigro ſanguine oppleti, demonſtraverunt, niſi maximam fuiſſe humoris minùs mobilis quantitatem, quæ, intrà cranium intercepta, tum circumpellentium fibrarum tonum enervare, tum vel maximè ſecretrices cerebri glandulas oppidò premere, ac validè obſtruere potuit; unde lethalis ſpirituum animalium inopia inducta fuit; præſertim cùm apertiſſimè conſtiterit, plus acrium ſeroſitatum, & viſcidorum humorum, quàm oleoſo-volatilium particularum diù ægro in corpore redundaviſſe?

(*a*) 6. aph. 57.

VIII.

VIII. Hoc tandem breviter admonemus, non fruſtra aliquem ſuſpicari poſſe, num repertum in cranio foramen ad infirmandum robur duræ matris conferre aliquid potuerit. Etenim apud hominem, qui ferè ſemper pro ſuo munere ad obſequia, nudato capite, incedebat, cuniculus iſte aëri, aërique innatantibus corporibus fortè minùs, quàm natura poſtulat, obnitebatur. Si quis enim ab Ægro, dum adhuc erat inter vivos, ſciſcitatus fuiſſet, an aliquam ſub perforato cranio in magnis temporum mutationibus moleſtiam perſenſiſſet, eam probabiliter faſſurum fuiſſe, indè arbitramur, quòd, qui ex ſyphilide cranii deſquamationem paſſi ſunt, ferè ſemper de læſione ab externo frigore conqueruntur, cerebrique mala facillimè ſubeunt.

Cranii foramen an duræ matri infirmandæ contulerit?

Cranio ob ſyphilidem deſquamato, cerebrum facilè afficitur.

IX. De cætero viderint alii, quænam extiterit origo raræ illius exulcerationis, quæ in cyſti felleâ inventa eſt. Nos enim, qui hujus primordia ægritudinis penitus ignoramus, illud hic pro coronide tantummodo adjicimus, ſæpe detexiſſe morbidam quaſi radicem, vel ſaltèm conjunctam propaginem earum ſpirandi difficultatum, quæ, ex hypochondriis ortæ, ad hydropem tendunt, in ipſo fellis folliculo altè implantatam; modò nimirum in lixiviali, fluidâque nimis, modò in tenaciori, atque in lapides conversâ bile, ut non ſit dubitandum, quin vitium tam enorme ipſius cyſtis felleæ ad morbos iſtius Ægri maximè conſpiraverit.

Cyſtis felleæ vitia multorum pectoris morborum radix.

X. Neque ſimiliter immoramur in perſequendo impedimenta præcordiorum, ac præſertim arteriarum pulmonicæ, & aortæ, partiumque trachealium, multo adipe, auctiſque glandulis obſeſſarum: non enim cauſas inquirimus annui anhelitus, pulſuſque inæqualitatis, quæ à præternaturali, mutuoque vaſorum niſu pendere potuerunt.

OBSER-

OBSERVATIO II.

Subita mors ex ſyncope ob cordis magnitudinem, prolapſum, atque aneuryſma.

HISTORIA.

Series ſymptomatum, quæ cordis magnitudinem, & prolapſum oſtendit.

FAmulus olim curſor Illuſtriſſimi Marchionis Spadæ junioris, nomine Philippus Turci Romanus, annorum circiter viginti quinque, habitus gracilis, ſtaturæ mediocris, pallidi coloris, anhelitu in levibus etiam corporis motibus detineri ſolitus, ante annum laboravit ſuffocativâ anginâ, à qua, ter miſſo intrà diei ſpatium ſanguine, liberatus fuit, ſuperſtitibus tamen majori ſemper ſpirandi difficultate, & recurrente interdum cordis palpitatione, præſertim cùm citato greſſu ambularet, unà cum ſepulto præcordiorum angore, & quodam pulſatili pondere ſupra diaphragmatis centrum. Quæ quidem mala eôuſque adaugebantur, ut illum, vel inter comedendum, atque ab aſſumpto potiſſimùm cibo, deteriùs haberent. Hic, die 4. Februarii ineuntis hujus anni 1706. tametſi manè faucium phlogoſi, & quibuſdam ad uſque collum, & jugulum exporrectis contractionibus detineretur, pedibus nihilominus Herum ſuum per quingentos circiter paſſus proſequutus fuit. Domino verò alicubi diutiùs fortè morante, ipſe cum ſocio in cauponâ largè, ac ſinè delectu comedit, ac bibit; deinde domum reverſus poſt horam, cùm frigore corriperetur, apud fœminam ſe recepit, calefaciendi causâ ad ignem, qui ſemi-accenſis carbonibus medio ardebat in cubiculo, ubi paulo poſt (fortè an etiam ex œſtro venereo?) levi primùm capitis debilitate, deinde frontis, totiuſque corporis madore cum vehementiſſimo anhelitu, cordiſque angore, tandem ſyncope, in mortem ſtatim deſinente, correptus fuit.

CADA-

CADAVERIS DISSECTIO.

APerto abdomine, inteſtina tenuia aliquantulùm ſubrufa; cætera verò naturalia viſcera à nativo ſtatu parùm receſſiſſe, præterquam paulò turgidiora, ac veluti murice ſubtincta viſa fuerunt.

II. Morborum, & ipſius necis ſedes apparuit potiſſimùm in thorace, quo reſerato, pulmones ſubalbidi, & dexter eorum coſtis legitimis tenaciter adhæreſcens, oculis adſtantium ſeſe objecerunt.

III. Fauces rubore perfuſas, aſperam arteriam ſubſtantiâ gelatinæ non abſimili, fuligineo tamen, ac ſubnigro interiùs colore refertam cernimus. Rami bronchiales phlogoſi pariter, ac veluti aſperitate quâdam laborabant.

IV. Cor mole triplo naturali majus; vaccinum certè ſuperabat, cùm ablato pericardio, & expreſſo omni cruore, pependerit in lance libras duas, & ſemis. Hoc ſanè viſcus ſupra diaphragma ceciderat, ac proindè œſophagum, aortam, ac ventriculum facilè premebat. *Cordis moles aucta, & prolapſus in diaphragma.*

V. Deinde, etiamſi externa facie naturalem ſervare videretur figuram, ſectum tamen novam philoſophandi materiem ſolertionibus naturæ Veſtigatoribus præbuit. Auricula enim, & ventriculus dexter ſanguine vacui, ſed ordinariæ diametri, contra verò ſiniſtræ cavitates nigro plenæ cruore, & duplo dexteris latiores occurrerunt. Arteria magna juxta cor pariter perampla. *Siniſter cordis ſinus duplo major dextero.*

VI. Secto cranio, pia mater cum vaſis ſolito tumidioribus ſe nobis præbuit. Cortex cerebri in ſuperficie utriuſque hemiſphærii versùs poſticam partem calloſo quodam glutine tenaciter duræ matri adhærebat. Plexus denique conſtabant ex vaſis ſanguine plenioribus.

SCHOLIUM.

NE prolixitas moroſa, neve brevitas in hâc attingendâ ætiologiâ evadat obſcura; ſedulus Lector primò diſtinctè, mox verò promiſcuè animadvertat primò nativum Ægri temperamentum, & graviſſimos morbos, quibus miſer homo per annum ante mortem torquebatur; ſecundò proximas necis occaſiones; tertiò ea omnia, quæ in illius cadavere obſervata fuerunt. Hæc enim, ſpero, ſatis luminis accendent, ut claras ſubiti hujus interitus rationes videre poſſit.

II. Quanquam verò ſingulæ affectiones, & cauſæ, quæ Ægrotum hunc detinuerunt, diviſis ſuarum virium momentis, præcocem, ſubitamque necem afferre vix potuiſſent; univerſæ tamen, momento compoſito, eandem facillimè induxerunt. Quod ſanè minimè arduum videbitur, ſi quot, & quomodo iſtiuſmodi cauſæ ad ſupremam, atque inopinatam Ægri perniciem conſpiraverint, diligenter expendamus. Non enim una, eaque ſimplex, aut interna ſolùm cauſa, ſed multiplex, & tum externa, tum interna, vetus, ac recens ad improviſum illius interitum conjuravit.

Multiplices hujus improviſæ necis cauſæ.

III. Hoc ſanè evidenter conſtabit, ſi duo ante omnia, quippe quæ admodum probabilia, adverſam iſtius valetudinem præceſſiſſe, intelligamus; alterum nativum ejuſdem temperamentum acre-bilioſum, unà cum ſolito grandiori corde, ac paulò debiliori texturâ ſiniſtri ventriculi, atque aortæ, quæ ſanè res hominibus, præ cæteris animalibus, non raro contingunt; alterum verò adventitium, nimirum intemperans, atque intempeſtivè exagitatum Curſorum vitæ genus, per quod non tantùm fluida ad acrem-volatilem naturam, in gracilibus præſertim corporibus, evehuntur; ſed aëris quoque viæ, & pendulum intrà thoracem cor perpetuâ concuſſione, ac divulſione labefactantur. Ita certè clara habebimus principia, unde cauſas derivemus non modò ſuffocativæ anginæ, ſed,

Ipſarum enumeratio.

Præcordia in Curſoribus cur facilè labefactentur.

ſed, quòd caput rei eſt, lethalis prolapſus, & aneuryſmatis cordis. Cùm enim præcordia per arterias, & venas claviculis, axillis, & collo, perque pneumonica vaſa pulmonibus alligentur, cùmque pulmones per aſperam arteriam, ac per laryngem, veluti per funem, à jugulo, & faucibus propendeant; facile eſt concipere, infirmiora ex anginâ, & magis adhuc ex fluidorum acredine, & curſorio vitæ genere reddita hujuſmodi ſuſpenſoria, ægriùs poſtmodum valuiſſe ad renitendum deſcenſui præcordiorum, quæ, ſolito magis ex mole gravitantia, ſuis etiam relaxatis, exeſiſque propioribus membranarum funiculis, neceſſariò ex lege gravium ſupra diaphragma lapſarunt.

Mechanicus cordis prolabentis modus.

IV. Cùm verò multarum officia partium apud animalia regantur, aut offendantur mutuo contactu, ac niſu, vel diviſione, ac diſſociatione; utique fieri non potuit, quin, gravitante corde præter naturæ ordinem ſupra diaphragma, & diaphragmate ſupra ſtomachum, indè non ſolummodo reſpiratio læſa, ſed, tumente ex cibis ventriculo, arteria magna deſcendens (quæ ſub corde ſeptum tranſverſum præterlabitur, ſtomachoque ſubſternitur) validè compreſſa fuerit. Hinc fiebat, ut ſanguis, impeditâ libera ſuâ trajectione, ac devolutione per inferiores arterias, neceſſariò quoquo modo alternè repelleretur versùs ſuperiores arterias, atque in eundem ſiniſtrum cordis ventriculum, à quo viciſſim fuerat extruſus: ibique arietatio quædam nixûs trudendi, ac renixûs truſi jam cruoris ab aſſumpto potiſſimùm cibo (quo ſanè tempore ventriculus aortam valentiùs premit) ſub angoris, ac palpitationis ſpecie proficiſcebatur.

Cur maximè ab aſſumpto cibo reſpiratio, & cordis palpitatio ingraveſcerent.

V. Et quoniam ex hac unâ radice præpediti motus liberi ſanguinis per deſcendentes arterias ſexcenti malorum frutices ſuccreſcere potuerunt; mirum ſanè haud erit, ſi nos indè principium derivemus dilatationis tum arteriæ magnæ, tum vel maximè ſiniſtri cordis ventriculi (quas quidem partes nativâ debiliori texturâ laborare, poſuimus) necnon adhæſionum pulmonis, congeſtionis lymphæ, calloſi inſtar gluti-

 nis,

nis, in cerebri ſuperficie, tandemque, concurrentibus externis cauſis, etiam ſubitæ mortis.

Morboſa præcordiorum dilatationis origo principiis hydrometricis illuſtratur.

VI. Etenim, cum clarè conſtet ex hydrometricis principiis, impedito, vel diminuto ex communi aliquo alveo per unam, vel alteram fiſtulam aquarum excurſu, illico in proximos canales lymphas majori copiâ derivari, atque confluere; immo eaſdem lymphas, ad rationem impediti liberi excurſus, ad ipſum quoque alveum reflecti; ut, quæ ſucceſſivè fluxuræ eſſent, in eodem parumper ſubſiſtant; ſatis dilucidè apparet, cur in homine iſto cruoris excurſus, per inferiores arterias ob expoſitas compreſſiones alternè diminutus, alternè pariter majori copiâ, & vi versùs cor, & in ſuperiores arterias fuerit derivatus; facilèque propterea non ſolùm faucium phlogoſes, & capitis congeſtiones induxerit; ſed etiam in ſiniſtro cordis alveo dilatationem, ſi non primùm producere, ſaltèm adaugere potuerit.

Sanguis, intrà compreſſam arteriam violenter truſus, cunei potentiam induit.

VII. Porrò cùm fluida, præſertim incompreſſilia, ferè induant naturam ſolidi, quotieſcunque in anguſtum alicubi tubum violenter, ac pertinaciter urgentur; idcirco planum eſt intelligere ſanguinem, cum à corde violenter intrà compreſſam arteriam truditur, vectis, cuneique potentiam induere, tantò quidem majorem, quantò magis locali ejuſdem motui acutæ durorum ſalium figuræ copulantur. Nihil igitur mirum, ſi apud hunc Ægrum, ex impulſo ſanguine intrà impeditam aortam, eoque reverberato versùs ſemilunares valvulas, idem truncus, & ſiniſter cordis ventriculus (texturâ alioqui debiles) dilatati fuerint; diſtractivæ namque percuſſionis ac repercuſſionis vi adjuncta fuit in ſanguine energia cunei erodentium ſalium, qui fibroſum earundem cavitatum contextum, repetitâ toties extruſione ulteriùs debilitatum, paulatim diloricare potuerunt; quibus factum puto, ut viſcus hoc (remorante etiam ſanguine in minimis coronariis, proximiſque diſtentarum fibrarum ſpatiolis) gravius ſemper, ac majus evaſerit, ſuique idcirco prolapſus, & ſepti tranſverſi, aortæque compreſſionis cauſam longè magis adauxerit.

VIII.

VIII. At verò, cum ex (a) hydrometricis ſectiones inæquales vaſorum, per quæ fluida moventur, eorumdem fluidorum velocitatibus ſint reciprocæ; ſequitur, ut, enervatis fibris impellentibus, ſi lævæ cordis cavitates duplo majores dexteris detectæ fuerunt, duplo etiam tardior extiterit motus ſanguinis in ſiniſtris, quàm in dexteris; eòque magis, quò diſtracta, & ampliata ſiniſtri ventriculi latera in qualibet ſyſtole ad mutuum pervenire contactum, omnemque à ſe cruorem in aortam expellere, atque elutriare nequiverint, quo ſanè copioſè ſubſiſtente, liberis tum ipſius cordis motibus; tum influentium à pulmone liquidorum undis, nova ſemper augebatur renitentia. Exinde maxima eruitur cauſa tum ſepultæ præcordiorum anguſtiæ, & gravitate, quâ poſtremo Æger deceſſit, tum inventæ in cadavere ſtagnationis ſanguinis intrà ſiniſtrum dumtaxat ventriculum. Etenim cùm eò res in Curſore iſto devenit, ut ſimul conſpiraverint minor animalium virium potentia ad conſtringendum cor, & major cordis, ob adauctum ſuum pondus, renitentia ad motum: tunc hercle vires circumpulſivæ in cordis ventriculis ad eam rationem, & inter ſe, & cum contentis cruoris molibus pervenire debuerunt, quam invicem habebant ſectiones cavitatum, & reſiſtentiæ vaſorum. Sed quoniam dexter ventriculus naturali diametro donabatur, & pulmonum vaſa nullo apparenti vitio afficiebantur; ſiniſter verò ſinus duplâ diametro laborabat, & arteria magna perampla ab ipſo corde, & ſtomacho validè premebatur; idcirco apud Ægrum ſuperſtes major vis in dextero cordis ventriculo minorem ſanguinis quantitatem liberè, majorique velocitatis gradu in pulmonica vaſa impellere potuit. Contra verò ſiniſter ventriculus, propter minorem ex dilatatione vim, majorem ſanguinis molem in præpeditam aortam expeditè trudere prohibebatur; quæ certè cruoris remora præcordiorum anguſtiam, tandemque mortiferam ſuffocationem, ac ſyncopem induxit.

Conjecturæ de tardiori ſanguinis motu per aneuryſmaticum lævum cordis ſinum.

Expoſita conjectura novis rationibus confirmatur.

IX. Neque verò hic animus eſt longiùs perſequi rationes diver-

(a) Bened. Caſtell. in demonſ. menſ. aquar. current. prop. 3.

diverſarum lymphæ concretionum, quæ à ſalino-acrium cum oleoſis miſcelâ particularum in locis minoris motus, aut majoris impedimenti apud valetudinaria corpora, & noſtrum præſertim Ægrum, cum in pulmone dextero, tum in ſupremo cerebri cortice contigerunt. Etenim ſatis ex chymicis tentaminibus innoteſcit, acria, ſulphureis admixta, invicem coaleſcere, præſertim apud vinoſos: unde ſpiritum vini cum urinæ ſpiritu in tenax corpus facillimè abire, videmus.

Lymphæ concretionum cauſa ex chymicis.

X. Cæterùm, ut omnes hujus necis cauſas breviter perſtringamus, repetere cogimur, ex cerebri vitio minus ſpirituum, quàm naturalis hujus hominis poſtulabat œconomia, aliquantò priùs tempore mortis ſecretum fuiſſe; unde virium debilitas, ex præcordiis orta, major adhuc reddebatur ex diminutâ per cerebri corticem liquidi animalis ſeparatione, quæ ob calloſum inventum ejuſdem glutinum ultro ſe nobis obtulit. Factum proindè fuit, ut ad repentinum interitum Ægri ſimul conſpiraverint primò nova partium ſalino-acrium in fluidis exaltatio, quæ ex poſtremâ faucium phlogoſi apertiſſimè innotuit; ſecundò motus corporis, dum quiete indigebat; tertiò ingluvies, & vini abuſus, cùm diætâ opus erat; quartò ſuffocativa bronchiorum irritatio ex carbonum fumo, qui in cadavere per fuligineum tracheæ colorem in apertum ſe dedit; tandem (ſi fortè acceſſerit) Veneris œſtrum, quod ſpiritus, maximopere impuros, ac perturbatos, in novum, atque omnino improportionatum motum circa præcordia agere potuit. Unde cor ipſum, ſuâpte naturâ magnum, &, ſanguine ſubſiſtente, gravius redditum, ob exiguas animalium ſpirituum vires ab omni penitus motu conſtantiſſimè defecit.

Cauſarum ad hanc ſubitam necem conſpirantium epilogus.

Fuligineus tracheæ color ex fumo carbonum.

XI. Sed, niſi hîc longè de ſcholii cancellis abire vererer, profectò exemplis etiam oſtendere poſſem, quàm facilis via ſit ad præcocem, inopinatamque mortem nimis aucta cordis moles, ejuſque prolapſus. Unum tamen caſum, noſtro quippe ſimillimum, à (*a*) P. Marchetto deſcriptum, coronidis loco

(*a*) obſerv. 49.

loco afferre liceat. Venetus quadragenarius, crapulæ deditus, anhelitu, & hypochondriorum anguſtiâ detentus, multis fruſtra adhibitis remediis, Patavium petiit, ubi poſterâ nocte repentè obiit: in cujus cadavere nihil præter naturam intrà abdomen ſe prodidit; verùm in thorace cor adeò amplum obſervatum fuit, ut tria naturalis magnitudinis æquaret: ventriculis itidem ampliſſimis, ſuæ capſulæ ubique preſſiùs adhærebat; ſuperioribus, ac lateralibus partibus pleuræ etiam adnexum; inferiori verò eidem diaphragmati. Scilicet ut minimè ſit hæſitandum, adauctam cordis molem, ſitumque ex prolapſu vitiatum, ad repentinam denique mortem conducere. Neque fortè ab hoc abludit caſus, quem refert Gul. *(a)* Harveus ſcitu dignum, & eleganter deſcriptum. Sed circa ſolito majorem cordis molem ea, ſi exciderint, repetantur, quæ diximus lib. pr. cap. X. num. III.

XII. Quòd ſi verò malum hoc corripiat hominem, in victu, ac motu ſatis temperatum; tandem hydropis ſpeciem induit, pedum œdemate, nocturnâ orthopnœâ, jugularium venarum palpitatione, urinarum paucitate, atque angore paulatim inductis. Nec interim deerunt fortè Medici, qui, hujus ignoratâ morbi radice, non hydragogis modò, & mercurialibus, ſed multis veſicantium, uſtionumque tormentis Ægros extorqueant. Verùm de iis fusè in noſtro de Aneuryſmatibus Tractatu.

Cordis prolapſus quandoque hydropis ſpeciem induit.

(*a*) exer. 3. de circul. ſang. pag. 253.

OBSER-

OBSERVATIO III.

Cita mors ob interceptum motum aëris, & ſanguinis in præcordiis, unà cum cerebri conſenſu.

HISTORIA.

IOannes Baptiſta Avanzius, octodecim annos natus, D. Cæciliæ de Nobilibus famulus, ex orâ maritimâ Romanæ ditionis malam, circa præteritum autumnum, reportavit valetudinem. Hinc pravo vultus colore cum anhelitu laborioſam vitam Romæ ducebat, improbâque victus ratione uſus, cùm planè imbecillis eſſet, tamen adhuc ſerviebat. Præcedenti ſuum interitum veſpere, largâ caſtanearum copiâ ſe ingurgitavit, noctemque proindè valde moleſtam, ex ſpirandi præſertim difficultate, tranſegit; & in eâ quidem, poſt vomitum viſcidorum humorum, cùm meliùs habere crederetur, ſequenti tamen die quæ fuit 3. Febr. 1706. mortuus repertus eſt, è cujus ore ſpumoſa lympha, ut ex naribus filamenta ſanguinis pendebant.

CADAVERIS DISSECTIO.

CAdaver poſt 24 horas inventum eſt cum latice ſanguineo, ex ſiniſtrâ nare profluente, & cum thorace ſolito elatiori, ac tumidiori. Sectis tegumentis, occurrerunt inteſtina tenuia aliquantulùm rubicunda, & intrà abdomen modica quantitas ſeri ſanguinei. Lien prægrandis, ac plumbeus, ponderis exactè librarum quatuor cum dimidiâ. Hepar ſanum dixiſſes, ſi bilem ſubviridem ſuâ in cyſti contentam excipias. Cætera naturalia viſcera vix cum notabili labe inventa.

II. Elevato ſterno, ſerum in utrâque pectoris cavitate

magnâ

magnâ copiâ offendimus, & pulmones, coſtis colligatos, non ordinariâ quidem ſuperficierum cohæſione, ſed per albas quaſdam, teretes, ac verè nerveas fibras, quas, oculo judice, tendines putaviſſes. E cordis vaſis, & cavitatibus ſanguis nigerrimus extractus eſt, grumis, non in unum tenaciter coagulatis, ſed atrâ cum tincturâ diffluentibus. Dexterum cordis ſinum inſignes polypi, certè plùs unciâ pendentes, ferè univerſum opplebant; ſiniſtrum verò exiguus occupabat. Cordis, pulmonumque parenchymata ſummopere flaccida tractabantur.

Tendineæ fibræ pulmones coſtis colligantes.

III. Digni quoque animadverſione fuerunt pulmones, qui, manu preſſi, ut à colligatione cum coſtis divellerentur, cruento latice per dehiſcentes quoſdam in ſuperficie meatus facilè manabant.

Latex à compreſſâ pulmonis ſuperficie manans.

IV. Circumſecto cranio, & durâ matre, pia occurrit, ſolito rubentior, turgidis ſanguine vaſis. Quinimo cerebri ſuperficies, diductis duobus hemiſphæriis, uſque ad corpus calloſum eâdem tincturâ laborabat. Apertis ventriculis anterioribus, ſerum limpidum effluxit, & plexus, qui intus ſerpunt, ex vaſis ſolito tumentioribus conſtabant. Tranſverſales quoque duræ matris ſinus nigro ſanguine opplebantur.

SCHOLIUM.

DUbium ſanè in primis oriri poſſet, an mors iſta purè ſubitanea dicenda fuerit, quippe quam longus integræ ferè noctis agon præceſſit; ſed, cùm diſſectum cadaver quædam animadverſione noſtrâ oſtenderit non indigna; idcirco promiſcuè citum hunc cum aliis improviſis interitibus uſurpabimus.

II. Illud utique non dubium eſt, hujus mortis cauſam fuiſſe intercluſam penitus circulationem ſanguinis in præcordiis, & cerebro, quam magnus Hippocrates ſub genere fortis apoplexiæ comprehenſam quoque voluit, ut optimè philoſo-

loſophatur egregius ille Hippocraticæ doctrinæ aſſertor (*a*) Martianus, ubi oſtendit, aliquando apoplexiam fieri intercep-ptis vaſis in thorace; quia ſcilicet animadvertit, iis in partibus maximè apparere effectus interclusionis, difficultatem ſcilicet reſpirationis, & anguſtiam. Hinc aliàs citatus Eruditiſſimus Fracaſſatus apoplexiam, impedito motu ſanguinis in pectore, ſæpiùs per anatomen oſtendit. In caſu ſiquidem noſtro mortem præceſſit anhelitus, & non minùs intrà cerebrum, quàm intrà pectus, clara indicia moræ ſanguinis, quam Hippocratis Interpretes *ſtationem* vertunt, detecta fuerunt. Quid enim cordis polypi? Quid ſanguis effuſus per inteſtinorum ſubſtantiam, & remoratus in meningum vaſis? Quid tandem exundans cum intrà pectus, tum intrà cerebrum ſeroſitas oſtendit, niſi, oppilatis, convulſiſque pulmonum, cordis, ac cerebri tubulis, lymphatica præſertim vaſa hàc illac diſſiliiſſe, & ipſa quoque ſanguiferorum extrema eòuſque diducta fuiſſe, ut ſecernendo ſerò vitiosè dehiſcerent?

Apoplexia ob vaſorum thoracis interceptionem ex Martiano, & Fracaſſato.

Morbi, & mortis hujus ætiologia.

III. Quoniam verò res quærimus, non verba, brevem idcirco, dilucidamque ætiologiam cum morbi, tum mortis exponi poſſe, arbitramur, ſi nobis proponamus Adoleſcentem, qui ex malâ victus ratione, & maximè ex diutinâ morâ, autumnali tempeſtate, in hujus maris littore (quo tempore maximè ibidem noxius eſt aër) vitia fermentorum, ac ſanguinis abunde contraxit, indèque labefactato viſcerum, vaſorumque tono, illud (*b*) Luciani ſcomma adversùs Romanos tantò juſtiùs promeruit, quòd non ſolùm æger ambulaverit, ſed quòd æger ſanis, & valentibus famularetur: eò propterea devenit, ut contumacioribus ſemper redditis in liene obſtructionibus, inductâque ſenſim polyporum congeſtione in cavitatibus cordis, ille non aſthmate dumtaxat detentus fuerit, ſed ad pectoris hydropem properaverit. In hoc autem rerum ſtatu conſtitutus, cùm die ante ſui interitûs noctem inſalubri caſtanearum cibo largiùs uſus eſſet, facilè indè, acidâ contractâ ſtomachi cruditate, excitatoque vomitu, hypochon-drio-

(*a*) In com. ad tex. 22. de morb. (*b*) de merced. conduct.

driorum ſubiit convulſionem, quæ acres eodem tempore ichores, diù intrà prægrandis lienis loculos, aliarumque glandularum folliculos fortè detentos, validè per ſanguifluas, lymphaticaſque venas, perindè quaſi per totidem ſyphones, versùs cor, & pulmones (diù jam ſemi-obſtructa, atque enervata) circumpulit, & injecit. Hi autem acerrimi ichores duplici ratione circulationem ſanguinis apud præcordia intercipere potuerunt, ſcilicet tum contentum fluidum coagulando, tum continentes canales convellendo. Etenim primo loco fermenta iſta ſalino-acria, ex hypochondriis repentè ſanguini affuſa, ejuſdem compagem, ac mixtionem maximè perturbarunt; unde, variatis cohæſionibus particularum, fluida componentium, earundem æquilibrium, atque indè fluxilitas, quæ ubique ferè æqualis eſſe debet, vitiata fuerunt; coactiſque proindè mutuò ſanguinis fibris, hîc grumi occurrerunt, & polypi; illic verò ſeroſitas intrà cavitates copioſiùs exundavit. Deinde verò hujuſmodi etiam acerrimi ichores moram injicere ſanguini cœperunt, in quantùm ſcilicet canalium convulſionem, quam Hippocrates interceptionem definivit, induxerunt. Cùm enim ſanguineorum textura ductuum tota fibroſa ſit, ac muſcularis; quoties particulæ præter naturam fluxiliores, & acutæ, à ſanguinis miſcelâ ſecedentes, intrà fibroſum rete magnorum vaſorum penetrant, neceſſariò, tanquam extranei cunei, eorundem criſpaturam producunt, & convulſionem, per quam, minoribus factis vaſorum diametris, fluxus neceſſariæ molis ſanguinis, devolvendi cum à corde in cerebrum, tum à cerebro in cor, impeditur; unde idem ſanguis, ob craſſiorem fibroſarum partium acquiſitam conſiſtentiam, atque ob viarum interceptionem, tandem circuire deſiſtit. Et quoniam, ex eodem (*a*) Hippocr., *cùm ſanguis non movetur, fieri non poteſt, quin univerſum corpus quieſcat*; in hoc ſanè vera ſyncopes, atque apoplexiæ, quinimo celeris hujus interitus ratio eluceſcit.

Præcordiorum labes à liene communicata.

Circulatio in iiſdem duplici ex causâ intercepta.

Vaſorum convulſio quomodo contingat.

IV. In expoſito verò caſu, ut concretio fibroſarum ſanguinis

(*a*) 2. de morb.

Cruenta ex naribus filamenta, vaſorum interceptionis indicium.

guinis partium ex polypis evidenter innotuit, ita ipſam interceptionem vaſorum cruenta filamenta, quæ de naribus, dum æger interiit, pendebant, clarè demonſtrarunt; nimirum venas jugulares, & ſuperiorem cavam ita fuiſſe convulſas, ut ſanguinem, quem à ſupernis venis exhaurire minimè potuerunt, per exiliores venarum naſi extremitates tranſverſim erumpere coëgerint.

Hydrops ex cava ligaturâ.

V. Quòd ſi ſimplex cavæ ligatura, docentibus primùm Lowero, ac Williſio, aſcitem ſex horarum ſpatio in cane, alioquin ſano, inducere poteſt; quantò ſanè celeriùs in noſtro caſu tot complicatæ cauſæ hydropem producere, atque hominem diù ægrotantem perdere valuerunt? Unà enim conjurarunt fuſæ, atque exuperantes ex coacto ſanguine ſeroſitates, pulmonum tunicæ dehiſcentes, & ſanguifera vaſa partim obſtructa, partim ſtrangulata, itaut hæc ſimul omnia inchoatum jam pectoris hydropem (quem ſanè eventum ſæpe vidimus) momento temporis compleverint: hinc ſerum, præ ſui copiâ, thoracis machinam extrudendo, ſolito elatiorem reddidit, intuſque, pulmones premendo, ſpatium ademit, in quod iidem, cùm nihil renititur, ob vim incumbentis per tracheam aëris, dilatari ſolent; cujuſmodi ſanè inſpirationis renixum mechanicè, exemplo phialæ, demonſtravit (*a*) Hippocrates.

VI. Patet igitur, præpeditâ in præcordiis liberâ ipſius ſanguinis trajectione, atque etiam prohibitâ reſpiratione, Ægrum hunc citò fuiſſe peremptum, & quidem conſpirantibus præfocatione, ſyncope, ac nervorum ſyderatione. Neque enim à cenſu cauſarum celeris hujus interitus excludendus venit defectus motus ſanguinis, & ſeparatio ſpirituum in cerebro, ubi adeò clara indicia coacti ſanguinis intrà meningum vaſa apparuerunt. Etenim, cùm ichores malefici apud miſerrimum Juvenem ex hypochondriis celerrimè in præcordia ponantur tranſducti; dubitari non poteſt, quin juxta citiſſimæ circulationis legem aliqua eorundem portio etiam ex

Ab hypochondriis ad cerebrum citiſſima inſenſi liquoris derivatio.

præ-

(*a*) 4 de morb. num. 33.

præcordiis in caput, ægonis principio ocyſſimè derivata fuerit. Unde patet, quomodo ipſa quoque cerebri apoplexia in Ægri perniciem denique conſpiraverit.

VII. Hæc profectò ſatis nobis eſſe videntur ad morbi, mortiſque cauſam rimandam; niſi pro coronide velimus addere nonnullas annotationes ab ipſo extiſpicio deducendas, &

VIII. Primò quidem perpendenda venit ſingularis illa, per albas, teretesque fibras, pulmonum cum coſtis colligatio, quam ſanè nobis raro obſervare contigit. Adglutinatio ſiquidem pulmonum cum coſtis, quæ fit à validâ, & ubique æquali ſuperficierum pulmonum, & pleuræ cohæſione, frequenter occurrit; illa verò, quam in cadavere iſto offendimus, fortè majori ex parte congenita, non tota per morbum inducta aliquibus videbitur. Egregiè porrò hâc de re M. Malpighius in oper. poſthum. in reſponſ. ad Liparum, ubi iſtorum nativorum meminit vinculorum, quippe quos, ſicubi inveniuntur, inſpirationi admodum famulari, arbitratur.

Pulmonum cum pleurâ per ligamenta cohæſio aliquibus fortè congenita.

IX. Secundò rarum quoque ſe nobis præbuit curioſitatis argumentum, quòd, compreſſis pulmonibus, ſeroſitates, veluti ex imbutâ ſpongiâ, per dilatatos poros fuerint extruſæ. Hoc ſanè nequaquam contigiſſet, niſi duo in pulmonibus mala, colluvies nempe ſeroſa, atque extremorum vaſorum hiatus, ex ſalinis ichoribus, tanquam ex cuneis, ampliores redditi, ſimul concurriſſent. Hinc claro experimento doceri poſſumus, in quem laxitatis ſtatum veniant vaſorum tunicæ, cùm in obſcuris, abditiſque abdominis locis ad aſcitis productionem dehiſcunt.

Vaſorum dehiſcentia in aſcite.

X. Tertiò negligi certè à doctis Viris non poterit examen cauſæ, cur ſanguis in cordis ventriculis non quidem conſuetâ tenaci denſitate, ſed friabili, ac diffluente conſiſtentiâ inventus fuerit. Hoc ſanè phænomenon ex defectu mixtionis rubræ cum fibroſâ, & albâ ſanguinis parte, quæ intrà cordis ſinus in polypos coaluerat, deduci poſſe, cenſemus: reliquum enim ſanguinis facilè diffluit fibrarum retinaculo ſolutum; ut paſſim contingere videmus etiam in extracto per

Morboſa ſanguinis in corde fluxilitas, unde.

venæ ſectionem cruore, in quo cùm ſuperior pars in albam concreſcit gelatinam, inferior, quæ nigra apparet, ſemper ſolito fluidior occurrit.

Polypi acidis, non alkalicis, diſſolvuntur.

XI. Differendum aliquid ſupereſſet de cauſis, ac modo, quibus polypi intrà cordis, & ſanguiferorum cavitates concreſcunt, deque menſtruo acido, quo extra corpus diſſolvi ſolent, quando alkalicis fixis, aut volatilibus nequaquam ſuperantur; ſed opus, hoc ſtudio, experimentiſque plenum, rejicimus ad Tractatum longè majoris laboris, atque utilitatis quem de Corde, & Aneuryſmatibus adornamus.

OBSERVATIO IV.

Repentina mors ex convulſione thoracis, præcordiorum, meningum ac totius corporis, in fortiſſimam apoplexiam ocyſſimè deſinente.

HISTORIA.

JOſeph Sali Piſtorienſis ann. 54. habitus mediocris, olim hæmorrhoidibus, & bilioſis diarrhæis vexabatur, quibus tempore deficientibus, ſepulti in pectore dolores, ac recurrens incertis diebus ſpirandi difficultas, abſque ullâ quidem anacatharſi, ſed cum faciei ſquallore, rigentique artuum frigore illum urgere cœperunt. Ante menſem identidem in aſthmatis paroxyſmis penè animo linquebatur, atque ob gravia quædam pathemata miſerè, & cum mœrore vivebat. Tandem pridie ante mortem à Monialibus B. M. Aſſumptionis ad famulatum vocatus, laborioſam, ſedulamque operam, huc illuc feſtinando, proprias ultra vires, locavit. Denique, ſuffocativo correptus anhelitu, aphonus repentè factus eſt, & univerſo corpore convulſus, animam efflavit, facie admodum tumidâ, oculis intrà orbitam retra-

tractis, & ſpumâ ad os, ac nares confluente. Obiit autem die 13. Martii 1706. horâ 23. in publicâ viâ, quæ ducit ad Templum S. Mariæ in Porticu.

CADAVERIS DISSECTIO.

UNiverſa corporis ſuperficies excolor, facies verò rubicundo-liveſcens apparuit unà cum ſpumâ intrà os, & nares, quæ amoto ſterno, alioquin valde depreſſo per ſolam pulmonum compreſſionem copioſiùs redundabat. Virga, elapſis viginti quatuor horis ab interitu, adhuc ſubrigida cernebatur. *Virga ſubrigida in cadavere.*

II. Univerſalia integumenta, cùm primùm cultro inciderentur, ſtatim fluidiſſimo, ſed atri coloris, ſanguine, perindè quaſi adhuc inter vivos verſaretur Æger, affluenter manabant. *Summa ſanguinis fluxilitas in eodem.*

III. Reſerato abdomine, omentum, inteſtina gracilia, & meſenterium rubebant, diffuſo, ac detento per minima illarum ſpatia ſanguine.

IV. Pancreas ob morbidam ſubſtantiæ mollitiem ferè ductile deprehenſum fuit. *Pancreatis mollities excedens.*

V. Hepar, quanquam neque mole neque colore, aut ſubſtantiæ ratione à naturali ſtatu recedere videretur, in cyſti tamen bilem fluidiſſimam, ac ſubobſcuri coloris continebat. Cætera in abdomine viſcera prorſus illæſa, & integra invenimus.

VI. Aperto thorace, lerna malorum venit in conſpectum; etenim pulmones, utroque in latere, pleuræ, diaphragmati, & pericardio ita adhærebant, ut nec digitis evelli, nec cultro æqualiter ab imo ad ſummum ſeparari potuerint. Et quanquam in pulmonibus neque pus, neque ſerum occurriſſet, contractio tamen quædam, & renitentia, ſeu diminuta flexibilitas obſervabatur. *Fortis pulmonum ad ſingulas in thorace partes adhæſio.* *Eorundem rigiditas.*

VII. Cor, licèt mole non magnum, adeò tamen tumidum, tenſum, & orbiculatum deprehendimus, ut in ſyſtole adhuc poſitum dixiſſes. Vena cava, & auricula dextera naturali *Ita & cordis.*

turali diametro aliquantulùm ampliores, fluidoque ſanguine tumebant; quo ſanè cruore, & quidem multò fluidiori, ſcatebant ſiniſtræ cordis cavitates, in quibus nullus polypus, aut grumus latitabat.

Valida duræ matris contractio.

VIII. Secto cranio, dura mater excolor, & ſupra cerebri corticem admodum contracta; pia verò, ſuis tumentibus ex fluido ſanguine vaſis, occurrit. Cùmque amputaremus portionem corticalis, & medullaris cerebri partium, vidimus (ut apud ſtrangulatos) puncta ſanguinea ſpiſſo agmine candidam medullæ ſubſtantiam variegare. Pallidam ſeroſitatem non apertis ſolùm ventriculis proſiliiſſe, ſed ad uſque ſpinalem medullam redundaſſe, deprehenſum fuit.

Serum à cerebri ventriculis ad uſque ſpinalem medullam effuſum.

SCHOLIUM.

Unicam naſcendi, innumeras verò moriendi hominibus eſſe vias, nihil eſt, quod nos doceat apertiùs, quàm ipſa cadaverum ſectio, quæ occultas necis cauſas ad ſolis lucem evidenter exponit. Vidimus in præcedentibus extiſpiciis, quàm variæ moriendi rationes fuerint detectæ; nunc rara interitus cauſa ſe offert in deſcripto Ægro ejuſque diſſecto cadavere. Etenim, quanquam morbus, quo deceſſit vulgaris, ac notiſſimus videri poſſit alicui, qui ſolidarum vitia partium conſiderare ſolummodo velit; fuit ſiquidem vehemens, atque contumax convulſio præcordiorum, quæ, cerebro, & univerſo corpori communicata, aëris, ſanguinis, & liquidi nervei alternum fluxum, ac refluxum lethaliter præpedivit, unde fortiſſima tandem apoplexiæ ſpecies exorta eſt; attamen ſi ſedulò advertamus, per diſſectionem cadaveris ſingularem ſanguinis craſim innotuiſſe, uberiorem certè materiem admirandi ſimul, ac philoſophandi offendemus: inventus quippe fuit, poſt integrum à morte diem cruor adeò ſolutus, & fluens, ut, ſi homo iſte funeri ſuperſtes fuiſſet, fluidior eſſe non potuerit. Hæc profecto ſanguinis in cadaveribus conditio ita raro exiſtit, ut, ſi quando id evenerit, portenti, ac prodigii ſimile

Morbi hujus natura qualis.

Sanguinis fluxilitas in cadaveribus rara.

ſimile numeretur; & quemadmodum ab inſolenti causâ proficiſcitur, ita vires, effectuſque nonniſi inſolentes noſtris in corporibus producere valet. Sed jam utraque tam ſolidorum, quàm fluidorum mala ſeorſim, diligenterque perpendamus.

II. De mortifero præcordiorum, cerebrique ſpaſmo clara occurrerunt indicia ante, & poſt mortem, videlicet ſepulti in pectore dolores, difficultas reſpirationis abſque ullâ anacatharſi, angor ſuffocativus, ſpuma ex naribus, & ore, quæ preſſis pulmonibus, affluentior fiebat, ſternum depreſſum, oculorum retractio, totius denique corporis, atque ipſius etiam penis convulſio; quibus adjuncta fuit elegans obſervatio rotunditatis, ac tenſionis in corde, quæ probabiliter nos docuit, vitalem hunc muſculum, dum Æger interiit, pertinaci convulſione fuiſſe correptum. Cui ſanè cùm ingens acceſſerit quantitas cruoris, intrà ſuas cavitates reperti, noſtrum ſubit animum dubitatio de inſuperabili renixu ſanguinis, qui, cùm ob pulmonum, totiuſque corporis convulſiones liberum in arteriis ſpatium invenire non poſſet, ut cordis pulſioni obſecundaret, neceſſariò intrà ventriculos, diaſtoles tempore, admiſſus, à quantâcunque cordis contractione urgeretur ad egreſſum, ſubſiſtere tamen, tandemque validiſſimè reniti coactus fuit. Unde poſtremus ille ortus eſt præcordiorum angor, penituſque, & ex tempore diſruptus vitalis ille circulus à corde in cerebrum, & à cerebro in cor. Qui ſæpe vivorum ſectionibus interfuerunt, ignorare nequeunt, ſanguinem, arteriâ magnâ caſu, vel arte compreſsâ, non invenire ſpatium, per quod liberè excurrere poſſit; unde cor manet plenum, immobile, ac rotundum, citòque animal moritur.

Signa, ſpaſmum in præcordiis, & cerebro indicantia.

Ex aortæ compreſſione cordis immobilitas, rotunditas, &c.

III. Status deinde duræ matris clarè pariter nobis oſtendit pertinacem convulſionem, in quam ipſa paulò antè Ægri mortem venerat; inventa enim eſt excolor, ſimulque contracta, ut non ſit hæſitandum, quin idem meningum ſpaſmus, qui cerebrum obſidebat, ac circumcingebat, univerſæ radix extiterit convulſionis.

Spaſmus meningum univerſæ convulſionis origo.

IV. Sed hæc notiora ſunt, quàm ut longius examen mereantur. Pergamus igitur ad particularem illam, & raram conditionem fluiditatis, quâ ſanguis non in præcordiis modò, & cerebro, ſed in toto etiam ſuccutaneo corpore donabatur. Hoc ſanè phœnomenon pro causâ habuiſſe ſuſpicamur non ſolùm violentiam motûs corporis, quam Æger poſtremo ſuæ vitæ die ſuſtinuit, & per quam id contingere cruori ſuo potuit, quod evenit in recenter effuſo, & diù in vaſe agitato ſanguine, qui eum ob motum in fibras coaleſcere nequit; ſed potiſſimùm exaltationem ſalium acrium, maximè ad urinoſam naturam accedentium, in homine, cæteroquin hæmorrhoidibus, ac biliosis diarrhæis olim detento: qui profectò ſales, cùm per vehementem, crebròque repetitam corporis exercitationem, oleoſis ſpiritibus, & aqueis partibus, quorum miſcelâ cicurabantur, exhauſti fuerint; nil mirum, ſi, intimè cum ſanguine agitati, ac permixti, eam fluxilitatem eidem conciliare potuerunt, quam induci paſſim videmus in extracto recenter è venâ ſanguine per additionem ſalis urinoſi, & præcipuè ſpiritus ſalis armoniaci.

Sanguis in cadavere cur fluxilis adhuc perſtiterit.

Salis urinoſi vis ad ſanguinem diſſolvendum.

V. Cùm verò infuſiones liquidorum acrium intrà viventium brutorum venas nobis non ſemel oſtenderint, eaſdem præcordiorum, totiuſque corporis immanes convulſiones, quas illico mors ſequitur, inducere; nihil eſt, cur dubitemus, quin vera cauſa convulſionum, quæ noſtrum Ægrum ad necem perduxerunt, extiterit copia hujuſmodi fluidorum ſalino-acrium, quæ, cùm nimiùm exaltata, & acutiſſima reddita, ex hypochondriis intrà ſanguineos canales magnâ copiâ tranſducuntur, veneni naturam induunt. Tunc enim propriæ exceſſu molis naturalem reliquarum in ſanguine particularum ſuperant proportionem, ac proindè ratione propriæ indolis cruorem non tantùm fluidiorem, ac mobiliorem, ſed, quod magìs eſt, procliviorem efficiunt, ut ex naturalibus vaſorum cancellis facilè ſe proripiat, atque intrà ſtrictiſſimam compagem fibrarum muſcularium, vaſorum, & glandularum ultro ſe

Conjectura de convulſionum causâ experimentis confirmatur.

Mali fomes in hypochondriis.

ſe inſinuet, ac penetret; hinc nervorum, muſculorum, vaſorumque convulſiones, unàque ſimul incongruæ contentorum fluidorum ſeparationes, ac moræ, ut in præſenti caſu, ſolent contingere.

VI. Movet autem nos ad credendum, ſcatebram prædicti liquidi ſalino-acris, & armoniacalis in hypochondriorum folliculis latitaſſe, quòd obſervaverimus non ſolùm cyſticam bilem fluidiſſimam, ac ſubobſcuri coloris (cujuſmodi evadere ſolet artificiali admixtione ſalium acrium) ſed ipſum quoque pancreas lentorem plicabilem, ac ferè ductilem adeptum fuiſſe, qui planè oriri poterat ex diuturnâ, & copioſâ ſecretione fluidi acerrimi, ac diſſolventis, quod ſtrictam illius glandulæ fibrarum cohæſionem elimare, debilitare, ac ferè tollere valuerit; unde reſiſtentia minor, ſeu mollities major eo in viſcere producta fuit: quemadmodum ſanè in cadaveribus illorum; qui ex diabete perierunt, renes omnino flaccidi, plicabiles, ac ductiles, ob eandem rationem, inveniri ſolent. *Diabeticorum renes ductiles.*

VII. Similiter non aliunde petenda eſſe videtur cauſa tam profundæ intruſionis ſanguinis intra ſtrictiſſimam cerebri medullam, quàm ex convulſione continentium, ſimulque diſſolutâ nimiùm compage contenti liquidi, cujus major fluiditas, ut è ſuccutaneis vaſculis, ad ſimplicem integumentorum ſciſſionem erumpendo, prodiit; ita in cerebro ulteriorem penetrandi vim nacta fuit à meningibus, ſinubuſque convulſis, perindè quaſi à conſociatis ad circumpellendum manibus. Unde cruor, ad uſque medullarem cerebri ſubſtantiam expreſſus, rubentibus illam punctis variegavit. *Sanguinis intruſio ad cerebri medullam unde.*

VIII. Ipſa quoque perſeverans poſt mortem penis tenſio (quæ rarò in ſtrangulatis non invenitur) præteritæ univerſalis convulſionis teſtis adfuit. Cùm enim virile membrum ſit muſculus mirabilis contexturæ; cæterorum inſtar muſculorum, ſpaſmodicas affectiones pati poteſt. Modum verò, quo penis juxta naturæ ordinem tenditur, egregiè tradidit (*a*) Malpighius. *Penis muſculus.*

V 2 Illud

(*a*) In conſ. de impot. vener. apud Bibl. Med. Manget.

Ejuſdem notha erectio in cadaveribus, quomodo excitetur.

Illud tantummodo ad rem noſtram hìc perſtringimus, quòd, ſicuti ſpuria quædam colis erectio in cadaveribus excitari poteſt per ſolam injectionem tepentis cujuslibet liquidi intrà ejuſdem arterias, dummodo venulæ filo ſtrangulatæ, ne refluat, impediant; ita profectò non dubitamus, quin ejuſdem erectio, quæ ob nervorum, fibrarumque convulſionem, fluida in ſinubus fiſtuloſorum corporum intercipientem, ante hujus Ægri mortem cœpit, perſiſtente eodem fibrarum ſpaſmo, vel poſt mortem perſeveraverit.

Sanguine fluxili exiſtente, quomodo facies pallida, & extrema frigida perduraverint.

IX. Cæterùm non adeò laborandum in eâ dubitatione, quomodo ſcilicet ſtare ſimul potuerint ſumma fluiditas ſanguinis, & facies excolor, atque artuum illud frigus, quibus Æger iteratis in præfocationibus detinebatur. Etenim eadem vaſorum ſtrangulatio circa præcordia, quæ ſuffocativum aſthma ſæpe intulit, liberum ſanguinis per extremas arterias excurſum, & ignearum particularum per minima carnium diffuſionem præpediebat; unde caloris, ac vividi coloris privatio exoriebatur; quam ſanè privationem conſequitur ſenſus frigoris, quemadmodum apud hyſtericas mechanicâ iſtâ vaſorum lege accedere, ac recedere, paſſim obſervamus. Quo fit, ut magnus ille Medicorum Romulus, ut rectè (*a*) Hippocratem Solertiſſimus Baglivus noſter, poſt Sydenhamium, appellavit, ſcripſerit ad rem: -- *Colorum mutationes, corde adſtringente venas* (intellige etiam arterias) *ac laxante, fiunt; laxante quidem, rubicundi, ac bene colorati; conſtringente verò, cum pallore lividi, &c.*

Iuxta varias cordis affectiones colorum in facie mutatio, ex Hipp. l.

X. Mortuus itaque improvisò miſerrimus homo juxta magni Senis (*b*) effatum, cùm tam frequenter, ac fortiter abſque manifeſtâ, ſcilicet externâ, causâ animo defeciſſet; & denatus eſt ob complicationem trium malorum, ſuffocationis, ſyncopes, & apoplexiæ, quam ſub voce ſyderationis, ab acri humore pendentis, idem (*c*) Hippoc. per hæc verba, oraculorum loco habenda, accuratiſſimè deſcripſit: -- *Cerebrum autem cladem perfert, etiam ipſum non ſanum exiſtens, ſed, ſi quidem radatur*

Triplicem ob morbum hic Æger periit.

Hippocratis oraculum.

(*a*) lib. de off. nat. n. 28. (*b*) aph. 41. (*c*) l. de gland. n. 9.

radatur (en modus convulſionis) *turbationem multam ſubſtinet*, *& cerebrum convellit*, *ac diſtrahit totum hominem* (en convulſio univerſalis) *qui in ſe ipſo vocem non edit* (en aphonia) *& ſuffocatur* (en ſuprema complicatio malorum, præfocationis ſcilicet, ſyncopes, & apoplexiæ) demum concludit, -- *& hæc affectio ſyderatio*, *& apoplexia appellatur*: -- quæ quidem non ſemper in ſolo cerebro quærenda eſt. Aliquando in vaſis, aut cavitatibus cordis obſtructis, compreſſis, atque convulſis, intercepto cruore, deliteſcit. Sæpe in uno ægro multæ partes, immo omnes obſervantur affectæ, vitio vel primario, vel ſecundario, ut ſcitè advertit Thomas (*a*) Bartholinus, & nos in præſenti caſu notavimus.

Syderatio interdum à corde, ejuſque vaſis derivatur.

OBSERVATIO V.

Improviſa mors ex ſubitâ cavæ intrà pericardium diſruptione, cum aneuryſmate arteriæ magnæ.

HISTORIA.

STephanus Aſcieri ſutor Januenſis, ſexagenario major, habitus carnoſi, octo ab hinc annis podagrâ, & chiragrâ circa æquinoctia graviter vexatus, ante biennium tuſſi cum ſpirandi difficultate detineri cœpit; deinde cordis palpitationem, & ſepultum quemdam ſub dextero ſterni latere gravativum, atque interdum acutum dolorem, ad uſque humerum propagatum, pectoris anguſtiam, ac profundam pulſationem paſſus fuit.

Sepultus ſub dextero ſterni latere dolor cum palpitatione cordis.

II. Decurſu proximè præteritæ hyemis non raro corripiebatur etiam vertigine cum ſenſibili capitis excalefactione, ac præcipiti virium lapſu. Quare ſæpe ad ſuendum ineptus reddebatur. Dimidium Quadrageſimæ ſalſamentis tranſegit. Tandem die 14. Martii 1706. horâ 17. cùm à prandio merum ingurgitaſſet, ſtatim aphoniâ, atque angore cecidit exanimis.

Vertigo tenebricoſa.

(*a*) conſ. de Anat. pract.

CADAVERIS DISSECTIO.

MIrabile profectò nobis viſum fuit, quòd nullum in abdomine contentum viſcus à naturalis œconomiæ legibus receſſiſſet; adeò ſingula colore, mole, ac ſubſtantiæ ratione optimè conſtituta occurrerunt. Sola cyſtica bilis ſubobſcurum quid referebat.

Dextera ſterni pars elatior.

II. Horrendum è contrario ſpectaculum thorax nobis exhibuit; detracto enim ſterno (quod parte ſui dexterâ elatius erat ſiniſtrâ) dexter pulmo rubicundior, & pleuræ admodum adglutinatus, cum adnato duro, & magno corpore apparens, curioſitatem noſtram lactavit, ut diligentiùs rei novitatem detegeremus.

Aortæ aneuryſma.

Lamella oſſea in aneuryſmate.

Latebat enim ſtatim extra pericardium aortæ aneuryſma; deinde adacto cultro, illico lamellam oſſeam deprehendimus figuræ ovalis, quæ externam dilatatæ arteriæ partem, quâ ſternum, coſtaſque dexteras reſpicit, occupaverat. Sub eâ laminâ, & circùm aortæ cavitatem, quæ anteriùs poſita eſt, polypeam ſubſtantiam, inſtar lardi, in fornicem adeò concinnè incruſtatam invenimus, ut nunquam

Rara polypi conſtructio in aneuryſmate.

aliàs in aneuryſmatum cyſti ſimilem detegere datum fuerit; hoc ſiquidem corpus igne priùs liquatum, & mox frigore integrè concretum videbatur; non enim in multiplices laminas, ac veluti in folia diſtrahi (ut paſſim ſolet) patiebatur. Unde conſtitit, validum aggerem pulſioni ſanguinis versùs externas partes poſitum fuiſſe. Facie verò, quâ pulmones tanguntur, minori polypeo repagulo obſeſſam, tectamque aortam deprehendimus. Aneuryſmatis interea cavitas tam ampla occurrit, ut pugnum facilè admiſiſſet, tamque grumoſo plena ſanguine, ut nihil fluidi ampliùs capere poſſe videretur;

Striæ ad latus aneuryſmatis quid indicarent.

nuſquam tamen magno aliquo foramine dehiſcebat, licèt ad cordis baſim intrà pericardium, & ad inferum latus aneuryſmatis nigræ quædam ſtriæ, majorum fortè futurorum hiatuum indicia, obſervatæ fuerint. Longitudo ipſius aneuryſmatis non excedebat longitudinis aortæ, quà curva eſt, dimidium, quæ proindè aorta cum ſupra, tum juxta cor nativam diametrum,

ac fibrarum validitatem ſartam, rectamque eleganter ſervabat.

III. Sed non hîc malorum finis; etenim, cum ipſum pericardium maximè tumidum, molle tamen, animadverteremus, ſuſpicati fuimus de latente aliquo præternaturali fluido. Sectum proindè ingentem dedit, quantam ſcilicet capere poterat, effuſi, atque in grumos converſi cruoris quantitatem, quæ certè duarum librarum pondus excedebat. Sanguis verò effluxerat, aperto intrà veſtibulum venæ cavæ juxtà dexteram auriculam foramine diametri unciæ circiter unius, quod paulatim ab erodente liquido factum fuiſſe in muſculari ejuſdem texturâ, planè indicabant ipſius oræ, quæ non in fimbrias, ac lacinias ſolutæ, ſed veluti per limam omnino expolitæ obſervabantur. Quominus autem ſanguis multò priùs intrà pericardium exundaverit, impedivit forſitan ſubtilis illa, in quam muſcularis deſinit, tunica, quæ, hiatui ſuperextenſa, egreſſum claudebat, cujus tunicæ tenuata fragmenta ad ulceris extrema videbantur pendere.

Concreti ſanguinis copia intrà pericardium.

Venæ cavæ ruptura.

IV. Secto tandem cranio, niger ſanguis ex vulnerato forte fortunâ poſteriori ſinu duræ meningis largè profluxit; quod genus magnâ pariter copiâ in lateralibus ſinubus continebatur. Ventriculi cerebri limpido tumebant ſero, quod ad principium ſpinalis medullæ redundaverat.

SCHOLIUM.

ADeò perſpicuè patet natura, & vis lethalis mali, quo hic homo ſubitò deceſſit, ut nullo penè commentario indigere videatur. Etenim, cùm integritas, & continuitas magnorum ſanguiferorum ad vitæ conſervationem omnium maximè ſit neceſſaria; mirum proculdubio videri non debet, ſi, adeò enormiter dilatatâ arteriâ magnâ, & abruptâ repentè continuitate, & integritate ſummi caudicis venæ cavæ, fluxus ſanguinis à venis in cor, atque à corde quaquaverſum unà cum vitâ illico in expoſito Sene defecerit.

II. Poſſem hîc de ortu, ac diſcriminibus aneuryſmatum plura diſſerere; ſed, quia nunc ſcholiorum brevitati ſtudendum, aptiorem illis locum, volente Deo, tribuemus. Id verò

crebra

Præcordiorum aneuryſmata ſæpe ab univerſali arteriarum ſpaſmo incipiunt.

Clariora præfati morbi indicia.

crebra experientia nos edocuit, aneuryſmata præcordiorum apud Ægros, erodentibus ichoribus refertos, plerunque incipere ab univerſali quâdam ſpaſmodicâ arteriarum affectione, quæ poſtremò in corde, aut ſummis vaſis determinatur. Quo fit, ut primùm de vagâ, atque huc illuc per collum, & artus errante arteriarum palpitatione conquerantur. Deindè intrà pectus malum ſiſtitur, ſæpe tuſſis urget, cor ſalit, & graviùs pulſat, mox ſepultus, ac brevi fugitivus corripit dolor, qui poſtea pertinaciùs hæret, & modò ad alteram ſcapulam, claviculamve, modò per brachium, quandoque uſque ad cubitum propagatur. Tandem profunda perſentitur pulſatio; elevantur alicubi coſtæ, aut ſternum; cæteraque ſuccreſcunt gravia, & prorſus miſeranda atrocis hujus mali phænomena, quæ utplurimum ſubitâ morte finiuntur.

III. At verò, quanquam omnia, & ſingula ſymptomata, quibus hic homo ſuorum initio malorum tentatus fuit, & an eadem vexaverint, quæ ſuperiùs expoſuimus, noſcere minimè potuerimus; attamen qualiſcunque morbi progreſſus, quem ab illius familiaribus ſedulâ inquiſitione comperimus, atque extiſpicio præfiximus, ſatis oſtendit, ejuſdem corpus, podagrâ obſeſſum, acribus, pungentibuſque ichoribus (ut vel cyſtica bilis argumento fuit) redundaviſſe; qui ſanè ichores, cùm per biennium ante illius mortem ſubſiſtere cœperint in præcordiis, tuſſim excitarunt, & paulatim, comitantibus doloribus, pondere, atque anhelitu, intrà ſubſtantiam tendineam aortæ, ſimulque muſcularem venæ cavæ intercepti fuerunt, quibus in locis, veroſimile eſt, primùm irritationem, & convulſionem cum cordis palpitatione, deinde verò iſtorum etiam canalium exeſionem, tandemque inchoatam fuiſſe diloricationem, in quâ verâ aneuryſmatum natura conſiſtit.

Aneuryſmatum natura in quo conſiſtat.

Ars ſutoria quomodo infirmandis præcordiorum vaſis contulerit.

IV. Si quis autem diligenter animo teneat, arteriam magnam, & venam cavam in Ægro incurvi habitus ob artem ſutoriam, anguſtiori ſitu, quàm humani corporis ferat conſtitutio, coërceri; fortè cauſam inveniet, cur initio morbi ſanguis, majori niſu ob tuſſim exagitatus, prædicta ſanguifera vaſa

vaſa vehementiùs diſtenderit; deinde quomodo per impetum reciprocati ſanguinis minimo negocio haberi potuerit intruſio, & mora pertinax ſalino-erodentium ichorum intrà fibras eorundem canalium. Raró enim qui ſeſſilem, incurvamque ducunt vitam, ſi vitioſis redundent ſuccis, abſque inſigni aliquâ pulmonum, cordis, aut magnorum vaſorum labe conſeneſcunt. *Artifices ſedentarii cur raró ſani conſeneſcant.*

V. Et quoniam nigræ quædam ſtriæ ab aneuryſmatis fundo ad cordis baſim intrà pericardium apparuerunt; dubitandi anſam nunc præbent, ſubtilem, acremque ſaniem (quam aneuryſmaticus quiſque folliculus perpetuò fundit) ſenſim ſupra cavam deſtillaſſe, ut illius magnam eroſionem ſaltèm acceleraverit; præſertim cùm aorta iſto in homine, ut dictum eſt, ex inflexo dilatati trunci ſitu neceſſariò magis appropinquaverit ad cavam: quo factum fuit, ut affectiones utriuſque ſanguiferi ferè per contractum adaugeri mutuò potuerint. *Ex aneuryſmatum folliculis ſaniei effuſio.* *Cavæ eroſio quomodo inducta.*

VI. Non admodum hîc laborabimus in exponendâ cæterorum ætiologiâ ſymptomatum, quæ Sutorem hunc ante mortem maximè exercuerunt; cùm abunde ex legibus motus ſanguinis evadat perſpicua. Etenim, ut recurrens cordis palpitatio procedebat ex reflexione motus ſanguinis ab aortæ aneuryſmate versùs cor; ſic frequens vertigo, & capitis excalefactio ex impeditâ identidem trajectione ſanguinis à cavâ intrà dexterum cordis ventriculum, proficiſcebantur. Sanguis enim, qui à cerebri ſinubus in jugulares, & cavam, indèque intrà cor, ſolutè, ac liberè, in homine valente, atque incolumi, motus fuiſſet; in caſu noſtro ab erosâ, ſuiſque propterea viribus enervatâ, cavæ texturâ, per cordis itinera nonniſi ægrè urgeri poterat; ac propterea idem ſanguis, majori ſæpe ſæpiùs quantitate intrà cavam collectus, impedimento erat, quominùs ſubſecuturus è jugularibus venis, ſinubus duræ matris, ac cæteris capitis ſanguiferis, liberè deſcenderet. Unde quemadmodum ex majori ignearum particularum per minima cerebri diffuſione, inæqualique irritatione, & preſſione calor, ac vertigo contingebant; ita ex intercepto eodem tempore motu ſanguinis è cavâ in cor, præceps virium lapſus oriebatur; cujus certè deliquii cauſam, *Frequens cordis palpitatio, & vertigo unde.* *Quare præceps virium lapſus.*

Cor duo inter aneuryſmata locatum.

quam aliam quæremus? cùm in promptu ſit, cor inter duo poſitum fuiſſe aneuryſmata, cavæ nimirum, quod ſanguinem frequenter eidem ſubtrahebat, & aortæ, quod illum identidem in cor repellebat? Quæ ſanè res in causâ fuit, ut ſanguis, in cerebro etiam retardatus, ex diſſecto duræ matris ſinu largè profluxerit. Neque aliunde petenda eſt ratio inventæ ſeroſitatis intrà cerebri ventriculos, quàm ex ſummâ plexuum turgentiâ, ac diſtenſione, cujus vi, diductis, ampliatiſque poris tunicularum vaſcula comprehendentium, ſubtilis percolatio ſeri, veluti per manicam Hippocratis, habita eſt.

VII. Denique repentina mors, quam (*a*) Hippocr. prædixit ſenibus, quibus cordis dolores ſæpiùs conſueſcunt, tribuenda eſſe videtur ſubitæ ruptioni tuniculæ illius, quæ, cavæ foramen tegens, cruoris effluxui renitebatur. Sanguini verò duplex conſociata probabiliter vis noviſſimè acceſſit, ſcilicet eroſiva ex ſalſamentis, per dimidium Quadrageſimæ ingurgitatis, & extruſiva, ſeu diſtractiva ex hauſto tandem meraco. Unde junctis cunei, & vectis viribus in ſanguine, tenuiſſimum illud membranæ repagulum cedere coactum fuit; vitaque, fluente cruore de cavâ in pericardium, illico receſſit.

Vnde repentina mors.

VIII. Neque ſanè hujuſmodi mortis genus novum erit iis, qui in Medicarum hiſtoriarum lectione verſantur. Proſtant enim ſimilia exempla apud (*b*) Bellinum, alioſque; ut noſtra nunc taceamus. Sed unum legimus deſcripto caſui ferè tam ſimile, quàm ovum ovo, apud (*c*) Andream Laurentium in Equite Guicciardino Legato Magni Ducis Hetruriæ ad Regem Gallorum; qui, tametſi, cum Magnatibus quibuſdam obambulans, familiariter colloqueretur, ſubitò reſpiratione, pulſu, & vitâ privatus cecidit; cujus in cadavere inventum fuit venæ cavæ oſtium diſruptum, & arteria magna ita dilatata, ut brachii amplitudinem æquaret. Sed hîc demirari ſatìs non poſſumus, quomodo inſignis adeò Anatomicus miratus fuerit, quòd nulla externa cauſa ad cavæ diſruptionem acceſſerit; perindè quaſi internæ, ut paſſim videmus, ſatìs eſſe non potuerint.

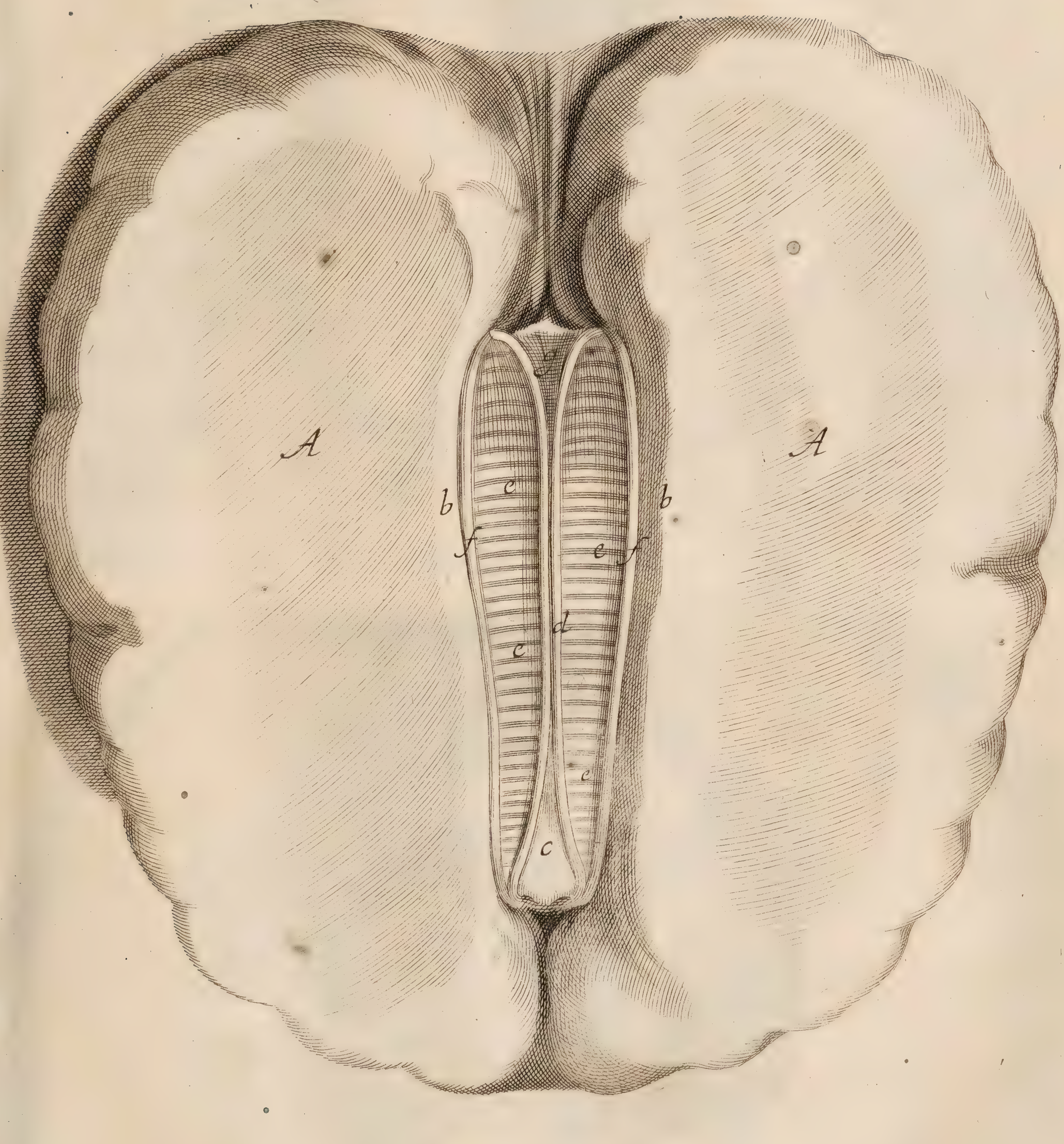
Similis hiſtoria ex Laurentio.

Cauſa interna ad vaſorum diſruptionem ſola ſufficiens.

(*a*) in coac. (*b*) de morb. pect. tit. de inter. pulſ. (*c*) lib. 9. qu. 18.

INDEX

Fig. 1.

J. G. Seiller ſculpſit

Fig. II.

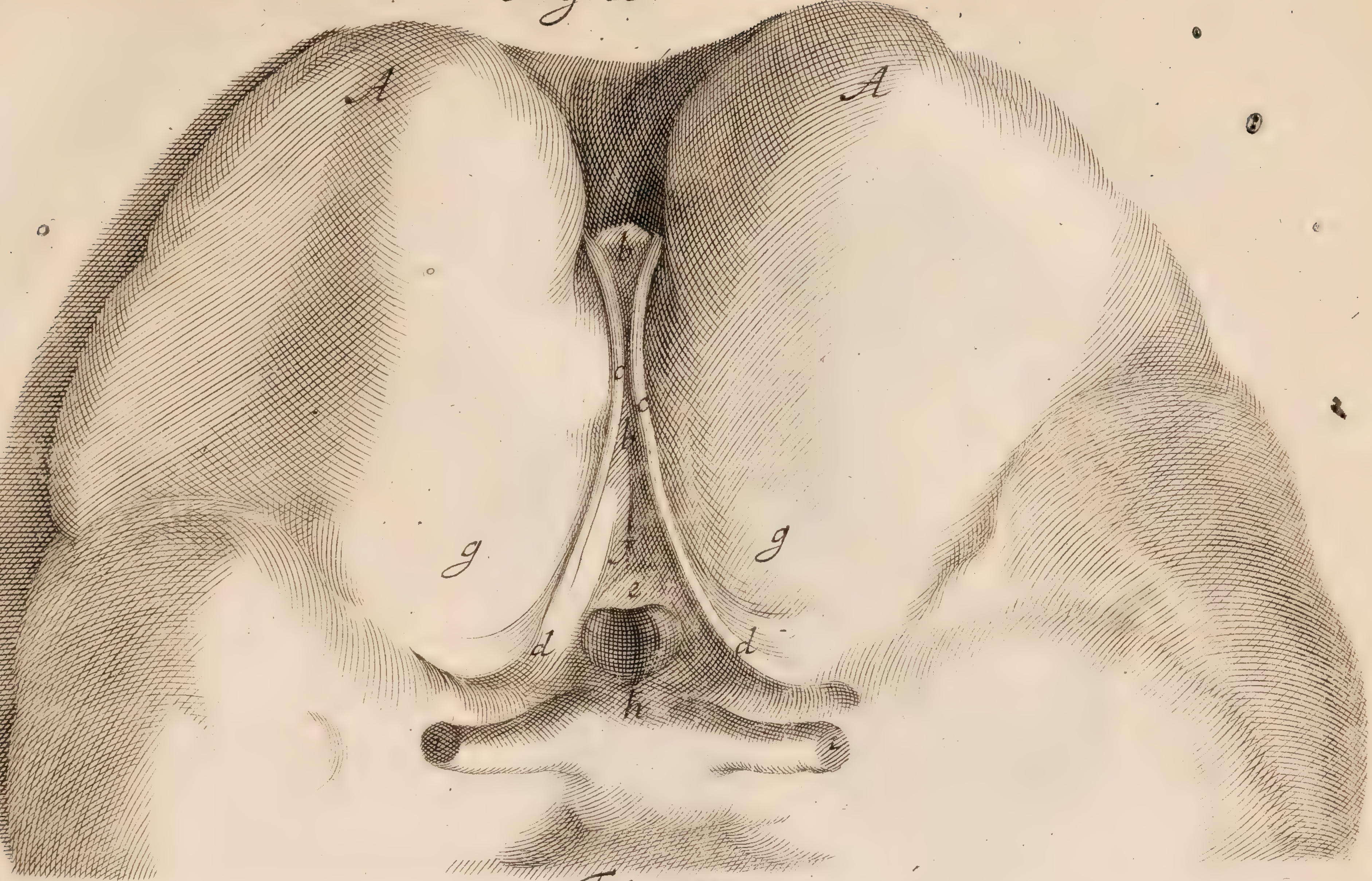
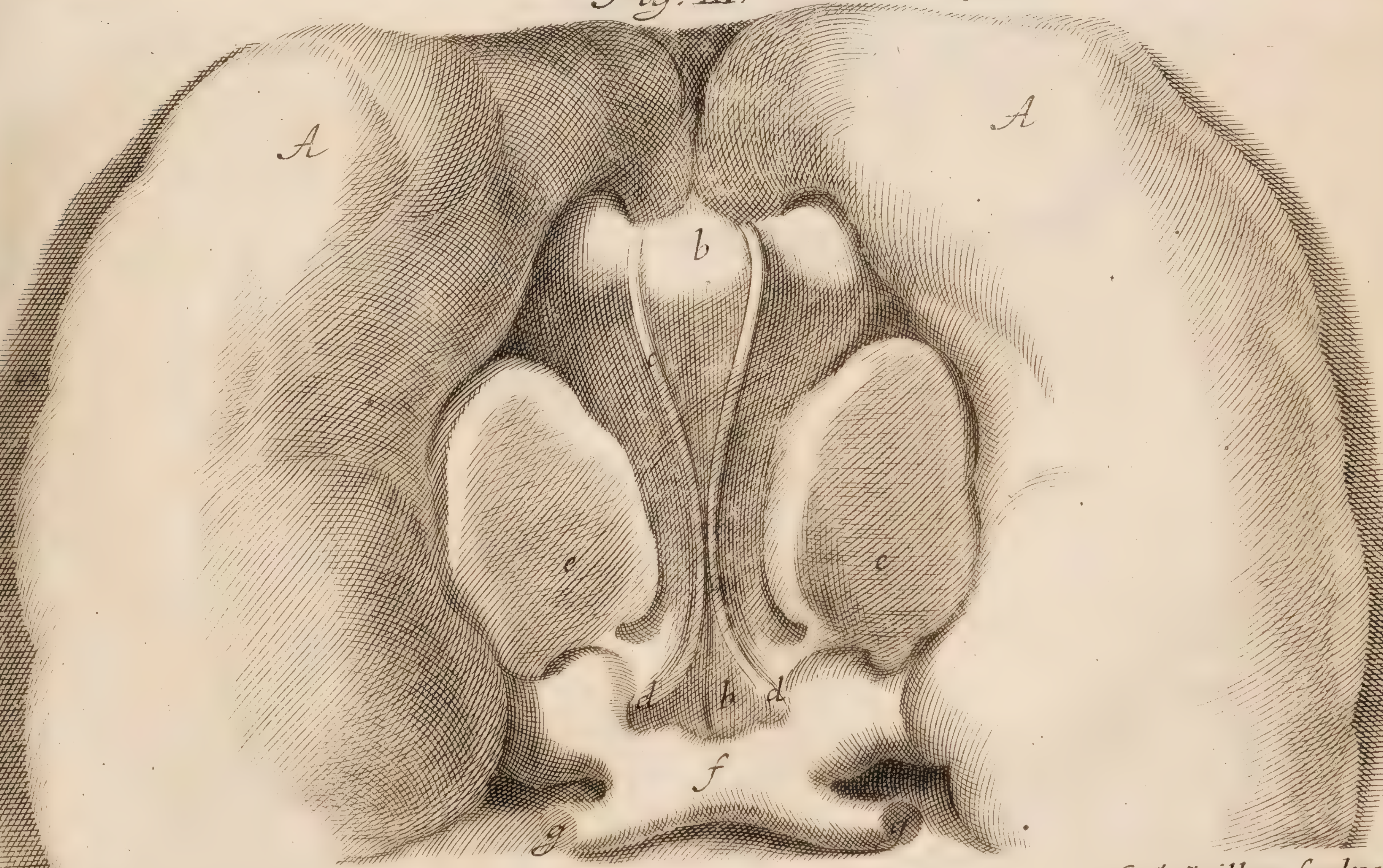

Fig. III.

J. G. Seiller ſculpsit

Fig. IV.

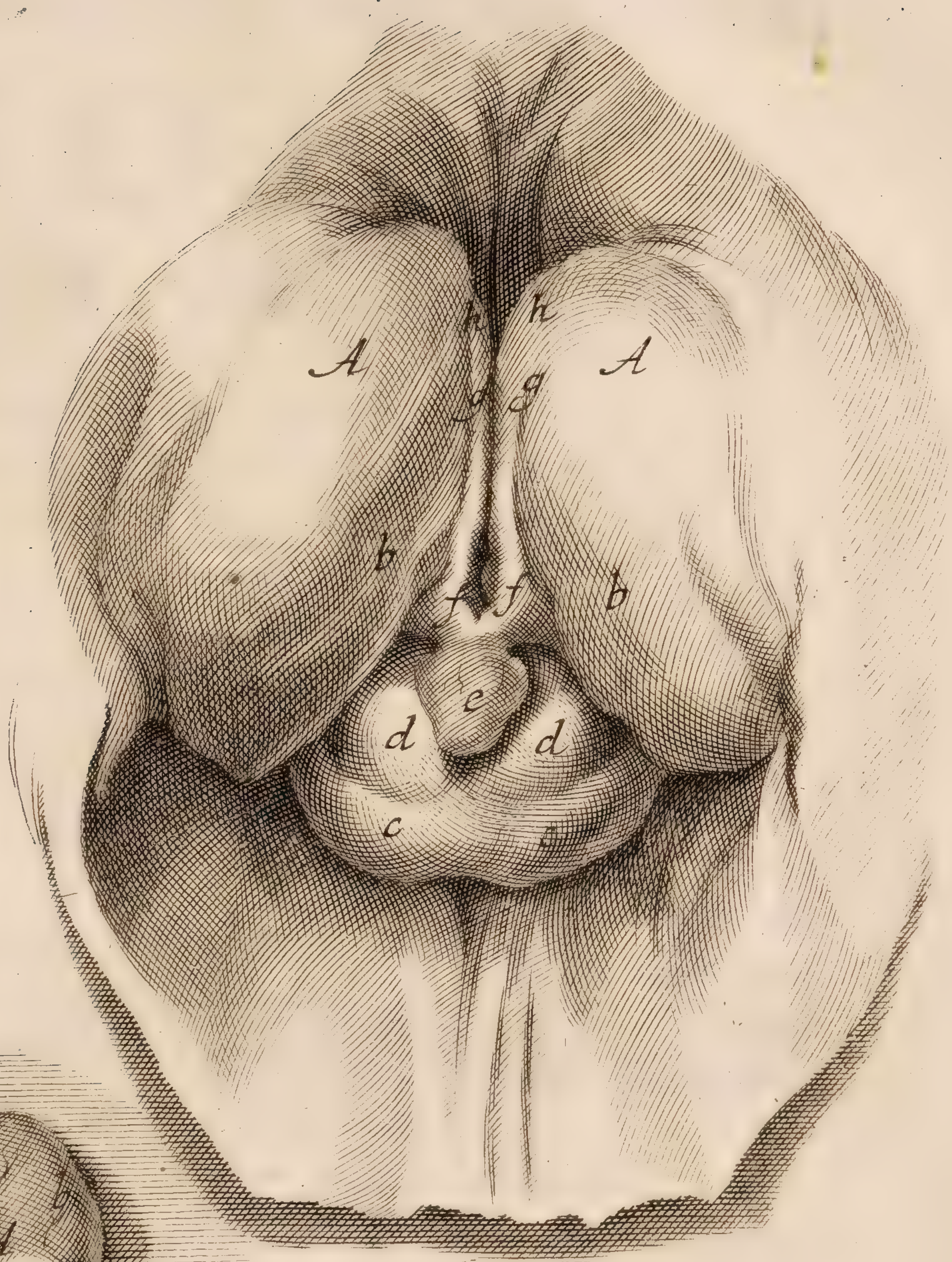
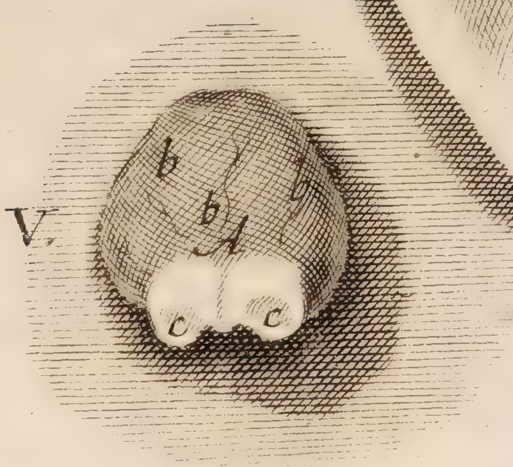

Fig. V.

J G Seiller ſculpsit

INDEX
RERUM, ET VERBORUM,
quæ in hoc Opere continentur.

A

Abdominis tenſionem enervantia pag. 103
Abſceſſus polypeus meningum 36
Acicula ſub unguibus adacta apoplecticos excitat 102
Æquinoctia apoplexiarum feracia 69
Aër unum ex tribus fluidis majoris uſus 2
— *ſanguinem fœcundat* 40
— *in conclavi calido, montiumque cacuminibus ſanguini premendo eſt inſufficiens* 10. 11.
— *ad ſubitam necem diverſimodè concurrit* 10. 40. & ſeq.
— *ejus in pulmones ingreſſus variè inhibitus repentinæ mortis cauſa* 20. 21
— *pondus, vel moles nimium aucta, aut diminuta, ſubitæ necis cauſæ* 10. 11
Aër in fodinis metallicis ponderoſus, & lethifer. ibid.
— *qui pravus dicitur, juxta corporum diſpoſitiones noxiam infert* 12
— *externus cum interno æquilibratus mortem infert repentinam* 27
Aëris probi mutatio in deleterium mortifera 57
— *motus vehemens, vaſorum rupturam cur acceleret* 80
— *virus in hac Romanâ conſtitutione non unicè culpandum* 89
— *ejus tamen intemperies quomodo ſubitæ morti contulerit* 90. & ſeq.
Agyrtæ cur vitandi 31
Aloetica phlegmaticis congeſtionibus curandis opportuna 84

Amara præſervant à ſpaſmis, ex materiâ viſcidâ 80
Aneuryſmata quid 160
— ſub varicum nomine comprehendit Hippocrates 77
— præcordiorum ſæpe ab univerſali arteriarum ſpaſmo incipiunt 160
— iſtorum clariora indicia 300
— interna quoſnam citiùs perimant 63
— ex horum folliculis ſanies effunditur 161
— horum prophylaxis quæ ſecurior 63. *& ſeq.*
Animalia in machinâ Boylianâ cur moriantur 10
Animalium perfectorum vita in quo verè conſiſtat 3
Animi deliquia inter ſigna corroſionis magnorum vaſorum 8
— ut ſubitam mortem præſagiant, quid opus ſit 61
Animi paſſiones, ſolida debilitando, mortem improviſam accerſunt 10
— ſpirituum excurſum ad præcordia perturbant 23. 24
— cur ſint lethales 18. 39. *& ſeq.*
Animi tranquillitas, & diæta ad ſubitam mortem avertendam ex Sacr. Pag. 86
Anni quædam tempora noxia 56. *& ſeq.*
Anni etiam ex Hippoc. 57
Aortâ compreſſâ, cordis rotunditas 153
— ejus aneuryſma 158
Aphonia præceps ab interceptionè venarum ad cerebri baſim 21
— ex hac quomodo, & quando oriatur apoplexia 21
Aphonis ſublingualium inciſio prodeſt 98
— ejus rei experimentum 106
Apoplexia ex epilepſiâ cur, & quando 24 *& ſeq.*
— epileptica ex animi paſſionibus 39
— ob vaſorum thoracis interceptionem 146
— ejus potior cauſa non eſt lympha in cerebri ſinubus collecta 18
— à frigidis ſuccis raro procedit 104
— aliquando ob hæmorrhoides ſuppreſſas 67. 68. *& ſeq.* 109
— raro prehendit abſque præviis ſignis, & quæ ſint 68 *& ſeq.*
— hac correpti, vid. præfocati.
— in ſenibus quando invincibilis 43
— pulmonum mortifera 55

Apoplexia

Apoplexia exemplo demonſtratur ibid.
Apoplexiæ præſervatio Romæ 83
— *ejus curatio quibus remediis tractanda* 102. & ſeq.
— *non ſemper calefacientibus* 103. & ſeq.
— *per inediam curata apud Hippocratem* 44
Aquæ antepilepticæ Langii vera formula 80. & ſeq.
Aquea utilia in ſpaſmis hypochondriorum 79. & ſeq.
— *in ſalinis pectoris congeſtionibus* 81. & ſeq.
Arcanorum abuſus in medicinâ 31. & ſeq.
Ariſtoteles de vitâ obſcurè ſenſit 2
Ars Naturæ opera imitatur 3
Ars ſutoria, vide ſutoria.
Arteriæ carotides, vid. carotides.
Articuli pulmonum, vide pulmonum &c.
Artifices ſedentarii cur rarò conſeneſcant 161. & ſeq.
Artuum ſphacelatorum amputatio quandoque ſubitò interficit 39
Aſpera arteria, vid. trachea.
Aſthma convulſivum quando mortiferum 56
Athletæ quomodo, & quando repentinis mortibus corripiantur 63. & ſeq.
— *quomodo à ſubitâ nece præſervandi* 73. & ſeq.
— *his quando imperanda exercitatio* 73
— *iiſdem ſtomachus validus obeſt* ibid.
Audacia, vide timoris &c.
Auri tinctura abſque menſtruo corroſivo laudatur 104
Auſter, & Aquilo noxii ex Hippocr. 91
— *ille Romæ deterior* ibid.
Authoris ætas 89
Autumnale æquinoctium phthiſicis mortiferum 65

B

Baglivus laudatus 156
Balnea aquæ dulcis in calidâ paralyſi 116
Balneum frigidum poſt corporis calefactionem repentinæ mortis cauſa 18
— *ejus uſus in ſpaſmis à materiâ ſubtili* 76
Bernabeus Phyſicus nominatus 97
Bernardini Medici mentio 107
Biliariæ veſicæ pus, & ulcera in cadavere obſervata 131
— *mala ab his producta* 133
Bilis vitia multorum pectoris morborum radix 135
Bonaventura Eleemoſynarius Sec. Pontificis cordis palpitatione laborans 59. 60

Bonum nullum in terris abſque mixturâ mali 96
Bottinus Archiepiſcopus convaluit 106. *& ſeq.*
Brilli - Antonius Maria repentè moritur 129. *& ſeq.*
Brutorum mors repentina quandoque ex cauſis univerſalibus 88

C

Cadaverum frequens ſectio magnæ utilitatis 62. 63
— *quales internæ læſiones inveniendæ ſint, cautè à Medicis prædicendæ* 132
Cadaverum fœtor ſignum mortis certiſſimum 47
Calcis effluvia nocua 113
Camphorata in ſpaſmo pectoris 81. *& ſeq.*
Capitis vulnera, vid. vulnera.
— *levis contuſio &c. ſæpe funeſta, & cur* 34. *& ſeq.*
Carbonum fumus, vid. fumus.
Cardiaca in ſpaſmis pectoris quomodo uſurpanda 82. *& ſeq.*
Cardiogmos quando mortem repentinam portendat, etiam ex Hippocr. 61
— *rationes adducuntur ibid. & ſeq.*
Carotides ad explorandum ſuperſtitem pulſum cur aptiores 50 51
Catarrhus ſuffocativus 55
Cauſæ ſubitaneæ mortis quot, & quales à pag. 8. *uſque ad* 40
— *ſemper cum tempore operantur* 8. 9
Cerebri ſtructura, ejuſque viarum libertas ad vitam neceſſaria 32
Cerebrum per nervos cor, & thoracem movet, & viciſſim movetur 3
— *eſt unum ex tribus ſolidis majoris uſus* 9. 10
— *ejus hemiſphæria an è directo corporis partibus reſpondeant* 126. *& ſeq.*
— *per decuſſim reſpondere, probatur* 126 *& ſeq.*
— *horum ſubita, & conſtans læſio mortem repentinam accerſit* 32
— *horum inæqualis moles, & conſiſtentia in quodam cadavere* 120. *& ſeq.*
— *ejus lentæ congeſtiones repentè tandem jugulant* 35
— *corticalis ſubſtantia polypea.* 36
— *vaſorum turgentia quomodo dignoſcatur* 116
— *ſpaſmum quænam indicent* 152. *& ſeq.*
— *ejus, & cordis læſio, reſpirationis causâ; & contra* 40. *& ſeq.*
— *eodem convulſo, ſerum in*

in ejus ſinubus, tanquam effectus, reperitur 18
Ceſconus Chirurgus Pontificius nominatus 130
Chalybeata, vide martialia.
Chocolata pro causâ graſſantis repentinæ mortis perperam adducta 89
— *eſt probi nutrimenti* 99
Ciborum indigentia, vide indigentia.
Circulatio in præcordiis duplici ex causâ intercepta 147
Circulationis in cerebro inæqualitas ob ſanguinis vitium 119
— *ab Hippoc. indicatur.* ib.
Coffè potus in congeſtionum cura 84
Comatis ex conſenſu ſtomachi, & capitis, curatio 112. *& ſeq.*
Congeſtionum curatio Medicum exigit omnino prudentem 83. *& ſeq.*
Convulſio vaſorum quomodo contingat 147
— *ejus cauſa experimentis roboratur* 154
Convulſiones pertinaces ad ſubitam mortem ſunt viæ 77
— *ipſarum curatio extra paroxyſmum* 115
Cor ſuis cum vaſis eſt unum ex tribus ſolidis majoris uſus 2
Cordis congrua ſtructura ad vitam neceſſaria 28
Cordis etiam ſyſtole, & diaſtole 29. 30
— *ejus, & vaſorum vis circumpulſiva rationem habet ad determinatam ſanguinis molem, & gravitatem* 18
— *eadem à ſtructura, fluidiſque nerveo, & ſanguineo pendet* 29
— *ideo ab iſtorum fluidorum defectu, aut vitio labefactatur* ibid.
— *convulſio, obſtructio &c. mortis cauſa* 29
— *mira convulſio* 81. *& ſeq.*
— *morſus à vermibus* 29
— *dolor pertinax in ſenibus exitialis* 30. 60
— *hujus rei ratio.* ib. *& ſeq.*
— *an in pectoris convulſionibus cor compatiatur, maximè obſervandum* 81
Cordis motus in pſeudo-mortuis quinam 50
— *ſepultus quid indicet* 48
— *in pſeudo-mortuis quomodo perquirendus* 54
— *palpitatio qualis plùs, minùs pernicioſa* 59. *& ſeq.*
— *decubitu ad podicem, & ad articulos, ſuperata* 60
— *eadem cum ſterni dolore ſepulto* 157
— *cum vertigine unde* 161
— *in palpitatione prodeſt urina*

na ſtrangurioſa, vide urina.
Cordis paralyſis futuræ indicia 59
Cordis ſarcomata in ſemilunaribus valvulis 121
— vitia diverſa ab Authoribus notata 107. 108
— ingens amplitudo 28. 131. 137
— à Marchetto etiam inventa 142
— magni, & prolabentis ſupra diaphragma, ſymptomata 136. & ſeq.
— ejus rigiditas in cadavere 284
— immobilitas ex aortæ compreſſione 153
— idem cor inventum inter duo aneuryſmata 162
Cornacchini pulveris uſus in ſubitaneis morbis 112
Corpora, repentinæ morti ſubjecta, multipliciter conſideranda 72. & ſeq.
— bene nutrita phlebotomiam cur feliciùs fuerint experta 185. & ſeq.
Corporum varia diſpoſitio aëri noxio diverſimodè reſiſtit 12
— poſt eorum excalefactionem, frigidæ potus, & balneum cur lethifera 18
Corroſio lenta ſanguiferorum valetudinarios ſæpe detinet 77
Corroſionem magnorum vaſorum quænam præcedant 8
Corticis Peruviani uſus in præſervatione à ſpaſmo 79
Cranii foramen, vide foramen.
Cranio deſquamato, cerebrum facilè afficitur 135
Criſis ſuppreſſa, ubi ſubitam mortem præſagiat 64
Crura, & pedes, paralyſi tentata, faciliùs ſolvuntur, quàm brachia 108
— hujus rei rationes, ibid. & ſeq.
Curſorum præcordia cur facilè labefactentur 138
Cyathus ſupra xiphoidem poſitus ad explorandum, an verè quis mortuus. 49. & ſeq.

D

Decoctiones vulnerariæ, vide vulnera
— exiccantes dictæ, in apoplecticis ſæpe noxiæ. 104
Deliquia animi, vide animi deliquia.
Diabeticorum renes flaccidi, ac ductiles 155
Diaphragmatis vulnera, vide vulnera ſepti, &c.
— læſio tuſſim ſiccam excitat 36
— qualis motus in pſeudomortuis 49. 50
— idem quomodo perquirendus ibid.
Diæta athletis neceſſaria 73. & ſeq.

Diæta exiccans obeſis injungenda 75
— præſervativa in aneuryſmatibus ex Hipp. 77
— cur in his tantopere commendetur 77. *& ſeq.*
— in epilepſiâ idiopathicâ 83. *& ſeq.*
— pro præſervatione à ſubito interitu 85. 86
Diætæ animi tranquillitas jungenda ex Divino Oraculo ib.
Diluentia temperata, ab Hipp. quandoque laudata 104. *& ſeq.*
Diſruptio vaſorum non à ſolis externis cauſis excitari poteſt, contra Laurentium 162
— in præcordiis, ſubitò; in cerebro autem, non ita celeriter occidit 19
— hujus rei hiſtoria 20
Divites à mortibus repentinis præ pauperibus cur feliciùs evaſerint 92. *& ſeq.*
Dolores diuturni circa cor, &c. quid indicent 8
— interni pectoris, quinam lethales 55. *& ſeq.*
— laterales, quoſnam morbos arguant 55
— in ſpaſmodicis affectibus quid admittant 81
— vagi externarum partium quando lethales 114
Doloris in ſincipite, & oculo ſiniſtro cauſa in oppoſito latere deliteſcens 36
Donarelli Phyſici Epiſtola 12. *& ſeq.*
Ducciæ in ſpaſmis à tenui materiâ pendentibus 79
Duræ matris morboſa contractio in cadavere 120. 152
— laxitas 131
— paralyſis 134

E

EMiſſarii occluſio ſæpiùs ſubitæ mortis præludium 65
— dum viget, eſt medela 66. 67
Emplaſtica in ſpaſmis, à ſubtili materiâ ortis 79
Emulſiones in ſpaſmis pectoris 80. *& ſeq.*
Epicratica purgatio, vide purgatio.
Epidemica non fuit præſens morientium conſtitutio 92. *& ſeq.*
Epilepſiâ ceſſante, cur interdum mortifera corripiat apoplexia 24. *& ſeq.*
Epilepſia pertinax cur frequenter in apoplexiam tranſeat ib.
— quomodo contingat 24
— hac correpti, qui repentè decedant 69. *& ſeq.*
— in idiopathicâ abſtinendum à vino 83. 84
— in ſympathicâ tam vomitus, quàm purgatio, convenit 83
Epileptica apoplexia, vide apoplexia &c.

Eſcharotica nunquam ſpontaneis in hæmorrhagiis adhibenda 22. *& ſeq.*
Eſſerarum repulſio aliquando mortifera 130
— *ex eâdem, brachii torpor* 133
Ethnicorum ſententia de ſubitâ morte eligendâ damnatur 71 *& ſeq.*
Evacuationes ſuppreſſæ modò ſunt ſigna, modò etiam ſubitæ mortis cauſæ 65. *& ſeq.*
Exercitatio athletis quando imperanda 73
— *ejus utilitas* 75
Exercitium vehemens vaſorum rupturam promovet 77. *& ſeq.*
Experimenta Authoris de cauſis particularibus in ſingulis hoc anno morientibus 89. *& ſeq.*
Extiſpiciorum utilitas, & cautelæ 122. *& ſeq.* 132

F

Facies in ægrotis juxta cordis affectiones variè coloratur 156
— *cadaverum ſæpe Medicos erudit* 130
Facultas pulſiva ad vitam neceſſaria 28
Febris quando ſubitam mortem poſſet avertere 134
Ferramenta ignita pedum plantis admota in forti apoplexiâ 102
Fibræ tendineæ, vide tendineæ
Fiſtulis ani occluſis, mors repentina quando 65
Fluida, & ſolida majoris uſus animalium perfectorum vitam conſtituunt 3
— *qualia ſint* 2. *& ſeq.*
Fluxilitas morboſa ſanguinis in cujuſdam corde, & cur 149
— *ſumma ſanguinis in cadavere* 151
— *rarò invenitur* 152
— *cur acciderit in noſtro caſu* 154. *& ſeq.*
Fœminæ in hac mortiferâ conſtitutione maribus feliciores 93
— *rationes adducuntur* 93
Fonticulorum occluſio ſæpiùs mortis ſignum, quàm cauſa 65
Fonticulus utiliter excitatus 129
Foramen cranio forſan innatum 131
— *quomodo infirmandæ duræ matri contulerit* 135
Frigidæ potus quando, & quomodo ſubitæ necis cauſa 18 *& ſeq.*
Frontis venarum inciſio in præſenti conſtitutione utilis 67. 98
Frumenti corrupti exhalationes cur peſtiferæ 11. *& ſeq.*
Fumus carbonum aërem ad necem uſque inquinat ibid.
— *ex eodem tracheæ color vitiatus* 142

Funerum apparatus tardi cur inventi 46
Fungi Melitenſis vis vulneraria 78. 79

G

G*Attuccius Phyſicus allegatus* 117
Gaudio ſubito perculſi cur interdum repentè concidant 18
Glandula ſcirrhoſa ſub cerebello cur ſubitam mortem aſciverit 38
Glandularum racemi ad ſinus duræ matris obſervati 120
Glandulæ, uberiùs liquida ſecernentes, cur evadant graciliores, & è converſo 127 *& ſeq.*
Graciles cur rariùs repentè moriantur 63. 64
Gummoſa in phlegmaticis congeſtionibus curandis 84

H

H*Æmorrhagia quando ſit ſubitæ necis præſagium* 62
— *larga in quodam ſene utilis* 100. *& ſeq.*
— *in ſpontaneâ mirabilis fit novi ſanguinis reproductio* 23
Hæmorrhoides ſenum ſuppreſſæ, aliquando ſubitæ mortis præludium 64
— *iiſdem reſtitantibus, fortis apoplexia* 109
— *arte revocatis, morbi ſolutio* 110
Harvæi experimentum pulchrum 18. *& ſeq.*
Hemiſphæria cerebri, vide cerebri, &c.
Hepatis tumor folliculatus tuſſim ſiccam excitabat 35. *& ſeq.*
— *abſceſſus poſt interimentia capitis vulnera* 70
Herbarum epiceraſticarum uſus 84
Hirudines naribus quando applicandæ 116
Hiſpanicum vinum ſeptentrionalis ventus glaciat 11
Homo graviùs, & frequentiùs ægrotat, quàm bruta 71
Hydatis inſignis in piâ meninge 36. 37
Hydrops pectoris repentinus cur aliquando ex tempore perimat 26. 27
— *ex cavæ ligaturâ ortus* 148
Hypochondriorum ſucci præcordiis, & cerebro ſæpe mortiferi 18
— *quâ viâ ad has partes ferantur* 110. 114. 150
— *convulſiones eliminantia* 78. *& ſeq.*
— *tenſioni quomodo ſuccurrendum* 114
Hyſtericis paroxyſmis ſolum tempus quandoque medetur 44

I

I*Mpetus liquidi, auctus intrà ſoli-*

ſolidum minùs reſiſtens, ſæpe funeſtiſſimus 91
Indigentia cibi ab exercitio, & ætate definienda 74
Intemperantes &c. in præſenti conſtitutione repentè ſublati 89. & ſeq. 93
Interceptionis vaſorum Hippocraticæ modus exponitur 99
— hanc phlebotomia tollit, teſte Hippocr. ibid.
Invincibiles repentinæ mortis cauſæ quales 42. & ſeq.
Jordanus publicus Romæ Matheſeos Authoris Præceptor ex cordis convulſione convaluit 81. & ſeq.
Judicum cautela adversùs ſimulatos mortuos 45
Jugularium inciſio in hac conſtitutione cur proficua 98. & ſeq.
— cerebri, & præcordiorum morbos levat 98
Juris longi uſus 103

L

LAcrymæ ſanguineæ 20
Lactis uſus in ſpaſmis à tenui materiâ 78. & ſeq.
Lamella oſſea in aneuryſmate 158
Laminæ ignitæ pedibus admotæ in forti apoplexiâ utiles 102
Lana naribus admota ad dignoſcendum, an quis mortuus 49
Latex à cadaveris pulmone compreſſo manans 145
Latinus Phyſicus carcerum 130
Liquida quædam morboſa, per ſecernicula naturalia ægrè ſecedunt 111
Liquidi impetus, vide impetus.
Liquidorum magna vitia ſolidis exitialia, & contra 41. & ſeq.
Loquela, poſt raninas inciſas reſtituta 107. & ſeq.
Lympha, in thorace, aut cerebro collecta, non ſemper morbi, aut mortis cauſa 18
Lymphæ congeſtio in ſpaſmis pectoris quibus avertenda 81. & ſeq.
— concreſcentis cauſa ex chymicis 142
Lymphatica piæ matris varicoſa 36
Lymphaticorum internorum ruptura quomodo præcavenda 78. & ſeq.

M

MAla, quæ mortem præcedunt, diligenter inveſtiganda 132
Malaſpina Abbas S. Pauli ex aphoniâ convaluit 111. & ſeq.
Manfredus inter Romanos Medicos, laudatur 107
Mares in hac conſtitutione fœminis deteriùs habuerunt, & cur 93. & ſeq.
Marmontana, vide mus montanus.

Martiæ-

Martialia in præſervatione à ſpaſmis ex materiâ viſcidâ 79
Mechanicam in Medicinam primus invexit Hippocrates 3
Medici ſpes in hyſtericis paroxyſmis qualis 44
— *prudentia, & fama in ſcientiâ prædicendi* 51. *& ſeq.* 70 *& ſeq.*
— *ingens labor in curandis ſolidorum morbis* 116. 117
— *cautela in prædicendis internis cadaverum læſionibus* 132
Medico-aſtronomicæ, vide obſervationes.
Medicus in divinando ſit peritus ex Hippocrate 69
Meningum, & corticis cerebri motus ad vitam neceſſarius 32. *& ſeq.*
— *ex horum conſtanti læſione mors citiſſima* ibid.
— *compreſſis nervis, ad has partes tendentibus, idem evenit* 38
— *convulſio in epilepſiâ idiopathicâ duplici de causâ contingit* 24. *& ſeq.*
— *motus multipliciter ablatus* 38. 39
— *abſceſſus polypeus* 36
Menti, & ſenſibus non omnia innoteſcunt 47
Del Miro Abbas, & Cuſtos Bibliot. Vatic. nominatus 79
Miſtichellus Phyſicus laudatus 102
Morbi externi diuturni cur valetudinariis ſæpe proficui 85
— *ex loco tantùm differunt* 110
— *ipſorum occaſiones perpendendæ ex Hippocrate* 118
— *quomodo tractandi, ne ſubitò perimant* 85
Morbi ſubitanei ſub genere morbi attoniti omnes comprehenduntur 40
Mors quid ſit 6
— *ejus diviſio, & natura* 7
— *etſi individua, in plures tamen vulgò diſtinguitur* 5
— *variæ ejus ſpecies multipliciter conſiderandæ* 5. *& ſeq.*
— *ejus varia diſcrimina Moraliſtis ad corrigendos mores hominum utilia* ibid.
— *inopinata à probis Viris non exoptanda* 71
— *naturalis accidit decrepitis æquè, ac juvenibus languidis* 7
— *ſubita ex obſtructione, compreſſione &c. cordis, & vaſorum* 29
— *quibus potiſſimùm accidat* 53. *& ſeq.*
— *quælibet eſt repentina, & cur* 4
— *ſubita ex conſtanti, magnâque*

gnâque partium majoris uſus læſione 9
Mors in Sene poſt hauſtam Villenſem aquam 38
— *ex interfecto Serpente* 16. & *ſeq.*
— *ex balneo calefecto cum lignis venenatis* 16
— *ex infuſo per ſyringam aëre intrà vivorum venas, & cur* 10. & *ſeq.*
— *ex venenato aëre, & quomodo* 14
— *ſignis, non ſeorſim, ſed collectim ſumptis, tutiùs prædicitur* 58
— *ad eandem ex cerebro præſagiendam quæ requirantur* 66 & *ſeq.*
Mortis idea ex Vitæ notione deſumenda 1
— *definitio mechanica* 6
— *differentiæ unde petendæ* 6. & *ſeq.*
— *cauſæ in repentinâ ſemper cum tempore operantur* 8. & *ſeq.*
— *ſunt duplicis generis* 9
— *occaſiones ſæpe confunduntur cum cauſis, vide occaſiones* 9
— *ſignum certiſſimum, vide fœtor.*
Mortui ſimulati, quomodo dignoſcantur 45
— *repentè, tardiùs ſepeliendi* 46
Mortuus à pſeudo-mortuo quomodo diſtinguendus 48. & *ſeq.*
Motus non vitales aliquando etiam in mortuis 50. & *ſeq.*
— *cordis in pſeudo-mortuis, vide cordis, &c.*
Muris montani adeps ad paralyſim 107
Muniata in ſpaſmis præcordiorum quomodo uſurpanda 83

N

N*Arcoticorum uſus in ſpaſmis cum dolore* 79
Naſi mucus ſuppreſſus à calcis effluviis 113
— *cruenta ab eodem filamenta pendentia interceptionis vaſorum ſunt indicia* 148
— *venæ apertæ utiles in hac conſtitutione* 97
— *eidem hirudines quando applicandæ* 116
Negligentiâ quandoque ſuperantur morbi 42
Nerveus ſuccus unum ex tribus fluidis majoris uſus 2. & *ſeq.*
Nervis propre jugulum ligatis, mors in cane ex Valſalva 38
Nervorum diſcontinuatio cum cerebro, inſuperabilis cauſa repentinæ mortis 42
— *liquidi motus in pſeudo-mortuis, qualis* 47. & *ſeq.*
— *motiones ſopitas excitantia* 51

Nervorum opticorum compreſſ., vide optic.
Nobiles hujus conſtitutionis vim rari ſubierunt 92
— contrarium accidit Leidenſibus, teſte Sylvio ibid.
Nuccarinus Fulginei Phyſicus commendatus 35

O

Obeſis repentina totalis vaſorum intrà cranium obſtructio facilis 37
— cur præ gracilibus mors accidat improviſa 64
— quomodo hæc prænoſcatur 64
—præſervativa remedia qualia 74. & ſeq.
Obſervationes Medico-aſtronomicæ utiles ad prædicendum. 69. & ſeq.
Occaſiones aliquando confunduntur cum cauſis ſubitæ mortis 9
Odoramenta venefica aërem peſtiferum reddunt 11
Oleoſa cum fluidis exhibita à quibus ſpaſmis præſervent 79
— in ſpaſmis pectoris cum lymphæ congeſtione 81. & ſeq.
Omenti loco, nigra membrana in cadavere inventa 120. 121
Opii uſti vis vulneraria 78. 79
Opticorum nervorum compreſſionem quænam indicent 69
Ordo animæ diſciplinarum 66
Oris ventriculi morſus à vermibus 29
— collutiones ex diſſolventibus utiles in aphonis 106. & 107

P

Pacchionus Phyſicus laudatus 36
Palpitatio, vide cordis, &c.
Pancreatis mollities excedens in cadavere 151
Paralyſis præcordiorum, vide præcordiorum, &c.
— cordis, & arteriarum 29 *vide etiam cordis.*
— partium omnium intrà cranium 134
— poſt ſyncopem &c. opportuna 115 & ſeq.
crurum cur faciliùs ſolvatur, quàm brachiorum 108. & ſeq.
— ex inæqualitate circulationis ſanguinis 119. & ſeq.
— ex cauſâ calidâ, curatio 116
Paregorica in ſpaſmis pectoris quando conducant 81
Partes majoris uſus vitam conſtituunt 2 & ſeq.
— minoris uſus quomodo ad vitam conſpirent 4
Paſcolus Phyſicus, Publicus Anatomes Profeſſor 130

Pauli Sacr. Pal. Apoſt. Medicus 130

Pauperes; vide Divites.

Pectoris hydrops repentinus, vide hydrops.

— *dolores, vide dolores pectoris.*

Penis eſt muſculus 155

— *rigidus in cadavere obſervatus* 151

— *ſpuria erectio in cadavere quomodo excitetur* 156. *& ſeq.*

Pericardii cum corde adhæſio quibus familiaris 123

Pericardium concreto ſanguine plenum 159

Periculum mortis quibus ægris aperiendum 53

Perſpiratio in agentibus ſeſſilem vitam, cur, & quibus in partibus minor habeatur 74

Peſtes animalium particulares unde 11. 12

Philoſophia experimentalis illuſtratur etiam iis, quæ ſucceſſum non habuerunt 5

Phthiſicis quale æquinoctium magis lethale 65

Phyſicis mortium varia diſcrimina quid ſuggerant 5

Piæ matris lymphatica, vide lymphatica.

Pierleonus Medicus allegatus 109

Pilul. de ſuccino Cratonis uſus 110

— *de ſpumâ chalyb.* 83

Placentius Medicorum Urbis ſenior in authoritatem adductus 89

— *ejuſdem mentio* 107. 117 *&* 130

Plethora nimia, repentinæ mortis cauſa 18

— *oritur ſæpe à ſtomacho valido* 73

Podagrâ ſuppreſſâ, quinam morbi inſurgant 36. *& ſeq.*

Pondus aëris ex fodinarum effluviis majus 11

Polypi acidis, non alkalicis, diſſolvuntur 150. *& ſeq.*

— *conſtructio in aneuryſmate* 158

Præcordia in Curſoribus, vide Curſorum, &c.

— *iiſdem convulſis, ſeri effuſio intrà thoracem* 18

Præcordiorum labes, à liene communicata 146. *& ſeq.*

— *aneuryſmata, vide aneuryſmata, &c.*

— *paralyſis mortem infert inſenſilem* 8

— *dilatatio morboſa principiis hydrometricis illuſtrata* 140. *& ſeq.*

— *pertinax convulſio, poſtquam ceſſaverit, cur nihilominùs interdum mortifera* 30. *& ſeq.*

— *ſpaſmum quæ ſigna indicent* 152

Præſo-

Præſocati aliquando naturaliter redivivi 42. & ſeq.
Præſervativa methodus à ſubitaneis mortibus à 52. *uſque ad* 86
— *ex Chriſti Oraculo vera in tranquillitate, & ſobrietate* 86
Prolabentis cordis ſupra diaphargma modus mechanicus exponitur 139. & ſeq.
— *cur in iſto caſu palpitatio poſt cibum ſuccedat* 139
Prolapſus cordis quandoque hydropem mentitur 143
— *ſymptomata ipſum concomitantia* 136. & ſeq.
Prudentia ſumma eſt neceſſaria in Medicinâ 52
— *quomodo acquiratur* 52
Pſeudo-mortui difficulter à mortuis diſtinguuntur 47
— *quomodo tamen id aſſequamur* 48. & ſeq.
— *in his centrum diaphragmatis ſolum trepidat* 47
— *cordis motus in iiſdem qualis* ibid.
Puerperis mors repentina quando 64
Pulmonicæ venæ, vide venæ, &c.
Pulmonum adhæſio cum coſtis 145. 151
— *aliquibus fortè naturalis* 151
Pulmonum latex ab ipſorum ſuperficie manans 145
— *rigiditas in cadavere* 151 & ſeq.
— *apoplexia mortifera* 55
— *eorundem articulorum convulſio* ibid.
— *eorundem vomica quoſnam repentè interimat* 56
— *ex eâ quinam diutiùs ſerventur* ibid. & ſeq.
Pulſus in carpis deficiens non ſemper cordis motus ceſſationem teſtatur 50. & ſeq.
— *intermittens non ſemper funeſtus* 58
— *Authoris experimento comprobatur* ibid.
— *quando periculoſus* 59
— *tardus quando exitialis* ib.
— *aliquando, ob tangentis incuriam, mortuis attribui poteſt* 51
Purgatio epicratica quam plenitudinem adimat 75
— *eadem, Romæ præſertim, ab apoplexiâ præſervat* 83
— *valida non damnanda in curatione coactâ* 102. & ſeq.
de Puteo-Equitis Commendatarii hiſtoria mirabilis 35 & ſeq.

Q

Quercet. antepilepticum medicamentum laudatur 116

R

Raninis inciſis, vide loquela.
Realis Sacr. Palatii Apoſtol. Medicus 130
Remedia mixta quando uſurpanda 84
Repentè mortui tardè ſepeliendi 46
— *quo morbo laboraverint, maximè ſciendum* 128
Repentinæ mortis idea 8
— *ſpecies rara etiam ex Laurentio* 162
— *cauſæ ſunt duplicis generis* 9
— *ſemper cum tempore operari ſolent* 8. 9
— *non omnes invincibiles* 42. 44
— *vincibiles ex medentium audaciâ, & naturæ vi quales* 43
— *quænam invincibiles* 43 *& ſeq.*
— *eadem mors à magnâ ſanguinis diminutione* 17
— *ex pertinaci ejuſdem morâ, aut impetu in præcordiis, & cerebro* ibid.
— *ob ſpiritum ſpontè cohibitum* 27
— *exeſis parietibus cordis, & ſanguiferorum* 28. *& ſeq.*
— *quomodo ex inflicto pugno ſub xiphoide* 30
— *inhibito ſpirituum animalium influxu ad præcordia* 22
— *à levi capitis contuſione, &c.* 34
— *cur in his præcedat rigor* ibid.
— *quomodo ex ſternutatione contingat* ibid.
— *ex lentis in cerebro congeſtionibus* 35
— *compreſſis &c. nervis, etiam extra cranium* 38
— *aëris, ac inſtrumentorum reſpirationis vitio* 40
— *ob triplicem contemporaneum morbum* 41. 156
Repentina mors quandoque falſo adſcribitur internæ cauſæ 33
— *ex diſſecto cadavere diſtinguitur* ibid.
— *hujus rei exemplum* ibid.
— *quandoque graſſatur in homines, & bruta, ex cauſis univerſalibus* 88
— *ejuſdem cauſa in præſenti conſtitutione, non univerſalis ſed particularis fuit* 88
— *idcirco non unicum ſignorum genus præivit* 93. *& ſeq.*
— *cùm ab univerſali causâ producitur, eadem ſemper ſigna adſunt* 94
— *eâ graſſante, cæteri morbi, & mortes, Romæ minùs frequentes* 94. *& ſeq.*

&

— & contra 96. & ſeq.
Reſpiratio intercepta, qualis, ut occidat 14. 15
Rotæ Præſulis hiſtoria 97. & ſeq.
de Rubeis Medicus nominatus 109

S

SAcchetti Cardinalis mors, ejuſque cerebri inſpectio 36
Salis urinoſi vis ad diſſolvendum ſanguinem 154
Salſæ infuſio in paralyſi utilis 106. & ſeq. 110
Sanguis unum ex fluidis majoris uſus 2. 3
— inſtar aquæ hydraulicâ machinâ movetur, & movet 3
— q adrupliciter fit cauſa mortis repentinæ 17
— intrà compreſſam arteriam violenter truſus, cunei, & vectis potentiam induit 140
— effuſus in cerebro, ubi apoplexiam cum paralyſi, ubi aphoniam, & convulſionem, tandemque apoplexiam inducit 22
Sanguinis impetus, aut mora pertinax ubi mortis repentinæ cauſa 17
— fluxus ad cerebrum interceptus ſubitò interficit 19
— miſſio parca in principio aneuryſmatum laudatur 77
— item in morbis capitis cum plenitudine 83
— in hac conſtitutione profuit ex ſyderatâ etiam parte, & cur 97. & ſeq.
— ex jugularibus, & ſublingualibus 97. & ſeq.
— tollit vaſorum interceptionem 99
— Romæ non ſemper prodeſt 99. & ſeq.
— quando omittenda 112. & ſeq.
Sanguinis coagulatio lacti coacto aſſimilatur ab Hipp. 91
— hanc ſeroſitatum exundatio conſequitur ibid.
— morboſa penetratio ad cerebri medullam unde 155
— fluxilitas, vide fluxilitas.
Sarcomata cordis, vide cordis, &c.
Saxus Phyſicus allegatus 117
Secernicul. natural. vide liquida.
Senes ſyderationibus ſunt ſubjecti 66. & ſeq.
— quando facilè evadant apoplectici 68. & ſeq.
Senſibus, & menti non omnia innoteſcunt, vide menti.
Senum tuſſis, vide tuſſis.
— dolor cordis, vide cordis.
— hæmorrhoides, vide hæmorrhoides.
— iiſdem benè nutritis phlebotomia ſalutaris 100
Septi tranſverſi vulnera, vide vulnera thorac.

Septentrionalis ventus mortifer, vinumque hiſpanicum conglacians 11
Sepulchrorum exhalationes cur exitiales ibid.
Serpentum, ex morâ in arborum cavernis, venenum exaltatur 40. *& ſeq.*
— *iidem dicuntur Dryini* 16
Serum lactis quibus ſpaſmis conferat 79
— *cum infuſione radicis chinæ, ubi uſurpandum* 85
Setonis uſus 116
Simoncellus Publ. Anat. Miniſter 78
Sincipitis ſiniſtri dolor, vide dolor.
Singularium natura per ideas abſtractas raro elucefcit 2. *& ſeq.*
Sinibaldus Protomedicus laudatus 101. 117. 130
Siniſter cordis ſinus duplò major dextero 137
— *cur ſanguinis motus per hunc tardior fuerit* 141. *& ſeq.*
Sobrietas vitæ protrahendæ fundamentum 74
— *aneuryſmaticis maximè conducit* 77. *& ſeq.*
Solida, & fluida majoris uſus quomodo animalium perfectorum vitam conſtituant 3
— *utraque ſunt tria* 2
— *ad interitum mutuò conſpirant* 26
— *eadem ſtructurâ, vel motu pertinaciter læſa ſunt mortis repentinæ cauſa* 26
Solidorum vitia fluidis exitialia, & contra 41. *& ſeq.*
— *morbi difficilis ſunt curationis* 116. 117
Solſtitia apoplexiarum feracia 68. *& ſeq.*
Spada Præſul ex epilepſiâ, in fortem apoplexiam degenerante, ſuccubuit 113. *& ſeq.*
Spaſmi pectoris quomodo ſint tractandi 80. *& ſeq.*
Spaſmis, à materiâ ſubtili productis, quomodo ſuccurrendum 78. *& ſeq.*
— *à materiâ viſcidâ, aliter tractandi* 79
Spaſmus univerſalis à meningibus 153
Sphacelati artus, vide artuum.
Spiritus in homine ſumma neceſſitas 27
— *ſpontè cohibitus ſubitæ mortis cauſa* 27
Spiritus dictus vitæ quid, ejuſque uſus 106
Spirituum defectus mortalis ex variis cauſis 19. *& ſeq.*
— *copia quomodo exitialis* 24
— *item acrimonia* ibid.
— *vitium ab aëre hauſtum* 25
— *animalium deſcenſus ad præcor-*

præcordia inhibitus ſubitæ, mortis cauſa 32
Splanchnici nervi quales 2. 3
Sterni dolor ſepultus, &c. 157
— *pars dextera elatior inventa* 158
Sternuentibus mors ſubita 34. & ſeq.
— *mos precandi ſalutem unde* 35
Sternutatoria acria pro ſepultâ reſpiratione excitandâ 49
Stibiata in thoracis ſpaſmis quando conveniant 82. 83
— *in curatione phlegmaticarum congeſtionum* 84
Stibii diaph. uſus ad aphoniam utilis 106
Stomachus validus cur interdum plethoricis infenſus 73
— *debilis quomodo ad protrahendam vitam conferat* 74
— *ad ejus languorem jus appropriatum* 112
Succinata in thoracis ſpaſmis 80 & ſeq.
Suffocatio inter morbos hujus conſtitutionis 40
Sulphurata in ſpaſmis pectoris 80. & ſeq.
Sutoria ars infirmandis præcordiorum partibus conducit 160
Syderationis origo interdum à corde, ejuſque vaſis 157
— *nomine, quid comprehendat Hippocr.* 156. & ſeq.
Syncope ex cordis, & arteriarum paralyſi 29
— *morbus hujus conſtitutionis* 40. & ſeq.
— *hac correpti, vide præfocati.*
— *ab eroſione &c. eſt invincibilis* 43
— *ejuſdem recurſus* 114
— *vitio valvularum cordis obſervata* 125. & ſeq.
Syncopem lethalem ex obſtructione &c. quænam præcedant 8
Syncopis particularis mortiferæ cauſa mixta 134. & ſeq.
— *periculum detractum* 115

T

TAbaci uſus non fuit in cauſâ graſſantium repentinarum mortium 89
Tabidis &c. cordis cum pericardio adhæſio familiaris 123
Taciturnitas quid indicet 115 & 116
Temperati mortem repentinam hoc anno non ſubierunt 92
Tendineæ fibræ, pulmones coſtis colligantes 145
Terræmotus pro cauſâ hujus mortiferæ conſtitutionis falsò accuſatur 89
Thè in congeſtionibus curandis 84
Thomaſſinus Protomedicus allegatus 130
Thoracis vaſis interceptis, apoplexia

plexia ſuccedit ex Martian. & Fracaſſ. 146
Terebinthinata in ſpaſmis pectoris cum lymphæ congeſtione 80. & ſeq.
— in curatione congeſtionum 84
Thoracis vulnera, vide vulnera thoracis.
— in ſpaſmis quid obſervandum 80. & ſeq.
Timidi quomodo à ſubitâ nece præcavendi. 75
— ipſorum cerebri conſtitutio qualis ibid.
Timor quomodo lipothymiam inducat 14
Timore ſubito perculſi, interdum repentè concidunt 18
— ex ſimplici timore mortui quomodo dignoſcantur à mortuis ex veneno 14
Timoris, & audaciæ cauſa in ſolidis partibus 62
de Totis Præſul forti ex apoplexiâ mortuus 66. & ſeq.
Tracheæ vitio ſubita mors variè contingit 26. & ſeq.
— color fuligineus, vide fumus 36
Trullus Phyſicus laudatus 36. 112. 130
Tuberculo apparente ad exteriora pectoris, & cerebri quorundam ſymptomatum alleviatio 117
Tuberculum pulmonis ſepultum quomodo dignoſcatur 55. 56
— de ipſo quando dubitandum 81
Tuſſis ſicca ex diaphragmatis labe 36
— cum fœtore quid indicet 56
— diuturnæ humidæ in ſiccam converſio in ſenibus exitialis 54
— ſuffocativa quomodo ibid.

V

Valetudinarii alii interiùs, alii exterius ægrotant 76 & ſeq.
— triplex affectionum genus eos ad ſubitam necem diſponit 77. & ſeq.
— quomodo ab eâdem præſervandi 84. & ſeq.
— in præſenti conſtitutione ſubitò periere 89
Valetudinariis diuturni morbi externi ſæpe conferunt 84. & ſeq.
— mors ſubita fuit Romæ inſtar malæ criſis 90
Valſalva Anatomicus Bonon. laudatur 118. 126
— ejuſdem experimentum nobile 38
Valvularum ſemilunarium ſarcomata 121
— à nemine indicata 124 & ſeq.

Valvularum productio quomodo evenerit 124. & ſeq.
— *iiſdem durantibus, quomodo pulſus æqualis eſſe potuerit* 125
— *quomodo ſyncopem ſollicitaverint* ibid. & ſeq.
Varices in pulmone cadaveris 227
— *pro aneuryſmatibus accipit Hippocr.* 77
— *internæ cognitu difficiles* 53
— *lymphaticorum piæ matris* 36
Variolarum retroceſſio quando mortifera 65
Vaſorum magnorum corroſionem quid præcedat 8
— *ſtructura, & libertas ad vitam neceſſaria* 28
— *convulſio, compreſſio, &c. mortis cauſæ* 29
— *interceptio, vide interceptio.*
— *dehiſcentia in aſcite* 149
— *diſruptio, vide diſruptio.*
Vaſorum, & cordis vis pulſiva determinatæ moli, & gravitati ſanguinis proportionalis 18
Vecchiottus à capitis veterno duabus largis hæmorrhagiis è naribus vindicatus 100. & ſeq.
— *tandem mortuus* 100. & ſeq.
Venæ pulmonicæ dilatatæ indicia 55. & ſeq.
— *rupturam quænam præcedant* 56. & ſeq.
Venæ cavæ ruptura 159
— *corroſio quomodo inducta* 161
Venenum aëris per quas vias in ſanguinem feratur 15
— *an per omnia ſenſuum organa poſſit traduci* 15. & ſeq.
Venetiis olim repentinæ mortes graſſatæ ſunt 94
Ventriculi vitia, cerebro, & præcordiis communicata. 18
Ventus interdum mortifer 11
Venus in ſenibus pernicioſa 24
Vermium morſus quomodo mortem inferat 29
— *in ipſorum ſuſpicione quid agendum* 79
Vertigo tenebricoſa 157
— *cum palpitatione cordis unde* 161
Veſicantia ſunt emiſſaria artificialia 101
— *ipſorum uſus, & utilitas* 101. & ſeq. 110. & ſeq.
— *quid excitent* ibid.
Veternus largâ hæmorrhagiâ in ſene ſanatus 100. & ſeq.
Victus plenus ubi noxius 112
Vini abſtinentia athletis neceſſaria 73
— *item in epilepſiâ idiopathicâ* 83. & ſeq.
Viperata in præcordiorum ſpaſmis quando præſcribenda 83

Viperata valetudinariis præſervandis 85
Virium præceps lapſus 161
Vis movens, ad vitam neceſſaria 28
Viſcerum vigor confert ad morbos ad exteriora detrudendos, & contra 118. & ſeq.
Vitæ notio veram mortis ideam exhibet 1
— *de hac Ariſtoteles obſcurè ſcripſit* 2
— *univerſalis conceptus unde* ibid.
— *tria ſunt neceſſaria ex parte cordis, & magnorum vaſorum* 28
— *tria quoque ex parte cerebri, & nervorum* 32. & ſeq.
Vita in animalibus perfectis in quo conſiſtat 3. & ſeq.
— *ejus definitio phyſico-mechanica* 4. & ſeq.
— *apud inſecta hyeme abſque ſenſibili motu quomodo conſervetur* 47
— *longa ob ſobrietatem* 74
— *ſepulta in morientibus quomodo excitanda* 50. 51
Vocum numerum ſuperant res, rerumque modi 2
Volatilia, non tamen purè vinoſa, in repentinis morbis hujus conſtitutionis utilia 104. & ſeq.
Vomica pulmonum, vid. pulmonũ.
Vomitus in epilepſiâ ſympathicâ excitandus 83
— *quibus proficuus* 103
Urina ſtrangurioſa in palpitatione ſalutaris 60
— *quando dubia* 115
Uteri convulſionum medela 79
Uterus quomodo labem mortiferam in præcordia, & cerebrum ſuffundat 18
Vulnera circa jugulum cur lethalia 19
— *thoracis, & ſepti ſimul tranſverſi quænam, & cur perimant* 27
— *capitis ſubitò enecantia, quæ* 70
Vulnerar. decoct. uſus in vaſorum atoniâ 78. & ſeq.
Vulnus capitis profundum cur lethale 34

X

Xiphoidis cartilaginis percuſſio cur aliquando mortifera 30
— *mirabilis partium nexus, ſub ipsâ deliteſcens* ibid.
— *cyathus eidem applicatus ad quid* 49

Z

Zaccagnius Abbas, & Cuſtos Bibliot. Vatic. nominatus 79

FINIS.

JO. MARIÆ LANCISII

Intimi Cubicularii, & Archiatri Pontificii

DISSERTATIO

DE

NATIVIS, DEQUE ADVENTITIIS ROMANI COELI QUALITATIBUS.

Cui accedit

HISTORIA EPIDEMIÆ RHEUMATICÆ,

quæ per hyemem Anni M DCC IX. vagata eſt.

GENEVÆ,

Sumptibus CRAMER & PERACHON.

MDCCXVIII.

Ne pereuntes quidem aquæ otioſæ ſunt. Nam immunditiarum facies, & impurior ſpiritus, & cauſæ gravioris cœli, quibus apud Veteres Urbis infamis aër fuit, ſunt remotæ.

Sext. Jul. Frontinus de Aquæductibus.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO
PRÆSULI

D. ANNIBALI ALBANO,

SANCTISSIMI DOMINI

CLEMENTIS XI.

Ex Germano Fratre Nepoti.

JO. MARIA LANCISIUS Felicitatem.

Civitatem ſanctam, novamque Jeruſalem Romam, Chriſtianis inſtitutis Caput Orbis effectam, quæ latius præſidet Religione Divinâ, quàm olim dominatione terrenâ, incredibili

calumniarum impudentia antiquus humani generis, & veritatis hoſtis adortus eſt; nequicquam conatus Arcem ſanctitatis excindere, & auctoritatem Divinis Oraculis fultam labefactare. Hanc mentiendi licentiam contra Jura Sacrorum cum celeberrimi Scriptores coërcuiſſent, novas artes excuſit; nimirum, ut alacritatem fidelium retardaret, ne ad ſacroſanctæ Fidei domicilium confluerent, ad quod venturas omnes gentes prædixerat Iſaias; quendam animis metum vulgo injecit, quo palam etiam nonnulli affirmare auſi ſunt Romam maligno cœlo, & inſalubri laborare. Cum autem Catholicæ etiam Eccleſiæ interſit, ut omnes agnoſcant, Urbem ſummo Dei omnipotentis conſilio ad fovendos incolas, & excipiendos undique hoſpites cunctis bonis locupletatam; hanc provinciam, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, *partim meo mihi jure, partim optimi Principis beneficio reſervatam intellexi; eo quod res ipſa Philoſophum, ac Medicum poſtularet, & depellenda inſalubritatis ſuſpicio Sanctæ Urbi, & pio Religionis commercio ſummoperè infenſa Pontificis domeſtico, & Archiatro deberetur.*

Cæte-

Cæterum operis materia, quemadmodum ipſa ſibi auctorem delegit, ita eadem Patronum Te ſibi, & Auſpicem depopoſcit; quem & ſanguinis neceſſitudo Pontifici, & educatio Urbi, & dignitas Sedi Apoſtolicæ, & virtus denique Religioni arctiſſimis vinculis devinxerunt. Sed & arctiſſima ea vincula ſunt, quæ auctorem non argumento ſolùm, verùm etiam Tibi, Præsul Illustrissime, & ſuo, & operis Patrono, maximoperè obſtringunt. Enimverò præter ſingularem morum ſuavitatem, eximiam eruditionem, ac germanam animi pietatem, quæ Te SS. Patruo tuo, & Domino meo Clementiſſimo, novâ quadam virtutum cognatione conjungunt, atque omnium amorem, & admirationem excitant; incredibilis illa Albanæ Gentis in me multitudo, & magnitudo meritorum non patitur, ut quidquid conari ingenio, aut ſcripto edere aggredior, & mea omnia, & me ipſum alteri debeam. Quæ igitur Tua ſunt non tam offero, quàm perſolvo; cum Tu viciſſim opuſculum non tam auſpiciis, & patrocinio, quàm ſapientiæ, & morum exemplis confirmes, & illuſtres. Quo enim argumento

 Roma-

Romani cœli indolem feliciſſimam certiùs agnoſcant exteræ Nationes, apud quas Chriſtianæ Reipublicæ ſumma negotia geris, quàm, cum eloquentiam, mentis aciem, probitatem, aliaque animi tui ornamenta hîc loci educata, atque exculta, intuentur? Accipe igitur Romani aëris vindicias ad Te properantes, morasque diuturnæ abſentiæ tuæ ægerrimè ferentes. Accipe noſtra cum adeundi, ac ſalutandi tui deſideria, tum juſtiſſima vota, quibus maxima omnia apprecamur tuis meritis, ac laboribus debita dignitatis incrementa. Vale.

Datum Romæ V. Kal. Octobris MDCCX.

INDEX TITULORUM.

Occaſio ſcribendi. pag. I.

DISSERTATIONIS PARS PRIOR, De Nativis Romani Cœli Qualitatibus.

Cap. I. *Ad nativam Romani Cœli ſalubritatem, argumentorum capita indicantur.* 1

Cap. II. *Situs Vrbis à ſalubritate laudatur.* 3

Cap. III. *Nonnulla de Ventis in genere, deque illis, qui Romæ ſalubres flare ſolent. Agitur quoque de indole Volturni, quem vulgus* Scirocco *appellat, deque Auſtro, atque Africo Romanis interdum infenſo.* 6

Cap. IV. *Auſtrum lenem, ac ſereno cœlo flantem, Romæ etiam plerunque utilem, ac ſalutarem; vehementem verò, ac turbidum eſſe inſalubrem; ſemper tamen, æſtate præſertim, pernicioſum, cum per vicina paluſtria, ac cœnoſa loca tranſierit.* 12

Cap. V. *Inconſtantiam aëris, quæ Romæ à facili contrariorum ventorum aditu proficiſcitur, neque magnam, eſſe, neque noſtris*

ſtris incolis infeſtam, ſed potius formandis eorundem corporibus, animisque ſummopere utilem. 17

Cap. VI. *De Aquis in genere, quarum nullas in Vrbe noxias, ſed plerasque omnino ſalubres demonſtrandum proponitur.* 20

Cap. VII. *De ſignis, quibus dulcium aquarum ſalubritas, aut inſalubritas dignoſcitur.* 21

Cap. VIII. *Recenſentur ſpecies aquarum dulcium, quæ plus minus Romæ à ſalubritate commendantur; & primò agitur de aquis ſpontè naſcentibus, quæ omnium maximè laudantur.* 24

De Aqua Grilli dicta. 24

De Aqua B. Felicis. ibid.

De Aqua ad Ripam Tiberis. 26

De Aqua S. Damaſi ad Vaticanum. ibid.

Cap. IX. *Puteales quoque aquas in Vrbe ſalutares eſſe.* 27

Cap. X. *De Aquis per aquæductus Romam advectis, ex quibus fons Trivii præfertur.* ibid.

De Aqua Salonia, ſeu Trivii. 28

De Aqua Felici ad Diocletiani Thermas. ibid.

De Aqua Sabbatina in ſummo Janiculo. 29

Cap. XI. *De Aqua Tiberis in potum ſalubriter adhibita.* ibid.

Cap. XII. *De Ciſternarum Aquis, & cur Romæ non ſint admodum in uſu.* 30

Cap. XIII. *Analyſis ad ignem facta, una cum reſpectiva gravitate Romanarum aquarum.* 31

I. Analyſis Aquæ Fontis, ſeu rivuli fluentis ad ripam Tiberis. 34

II. Analyſis Aquæ Fontis, vulgò nuncupati Marchionis Grilli. 35

III. Ana-

III. Analyſis Aquæ B. Felicis. 36

IV. Analyſis Aquæ è Fonte Vaticano. 37

V. Analyſis Aquæ Fontis Trivii. 38

VI. Analyſis Aquæ ad Thermas Diocletiani. ibid.

VII. Analyſis Aquæ Fontis in Janiculo, quæ à lacu potiſſimum Sabbatino, ſeu Bracchianenſi derivatur. 39

VIII. Analyſis Aquæ Tiberinæ. 40

De reſpectiva inter ſe gravitate Romanarum aquarum. 41

Die V. Septembris MDCCIX. Pondus Aquæ ad Ripam Tiberis. ibid.

Pondus Aquæ Tiberinæ. 42

Pondus Aquæ B. Felicis, & Marchionis Grilli. ibid.

Pondus Aquæ Fontis Trivii. ibid.

Pondus Aquæ ad Thermas Diocletiani. ibid.

Die VII. Septembris ejuſdem anni MDCCIX. Novum experimentum Ponderis Aquæ Fontis Trivii. ibid.

Pondus Aquæ ex lacu Sabbatino. ibid.

Pondus Aquæ ad Ripam Tiberis, & Aquæ S. Damaſi in Vaticano. 43

Cap. XIV. *Solum Romanum ſimplicibus theriacalibus refertum, omniumque rerum ferax, Cœli ſalubritatem confirmat. Objecta refelluntur.* ibid.

Cap. XV. *Ex florido colore Civium Romani cœli clementia deducitur.* 46

Cap. XVI. *Ex Romanorum ingenio, & prudentiâ Urbis ſalubritas aſſeritur.* 48

Cap. XVII. *Vernaculos morbos nullos Romæ omnibus Civium ordinibus communes inveniri.* 51

Cap. XVIII. *Romanorum longævitas ſalubritatis aëris teſtimonium.* 54

Cap. XIX. *In Urbe, quemadmodum magnis omnibus in civitatibus, pleroſque adhuc juvenes, multos etiam poſt ſexageſimum annum, potius vitæ nondum mutatæ, quàm climacterici anni culpâ decedere.* 58

DISSERTATIONIS PARS POSTERIOR, De Adventitiis Romani Cœli Qualitatibus. 61

CAp. I. *Oſtenditur, adventitiam labem ex aquis ſtagnantibus Romano cœlo in infantia æquè, ac maturitate Imperii fuiſſe familiarem, ſummumque propterea ſtudium purgandis cloacis priſcos adhibuiſſe.* 62

Cap. II. *De Arte, quâ olim, deductis in libertatem aquis, Romana ſalubritas ſervabatur, & de Legibus eam in rem conditis.* 67

Cap. III. *Quo Romanorum Pontificum ſeculo ex paluſtribus aquis huic cœlo adventitia labes acceſſerit.* 72

Cap. IV. *Recenſentur tempora, quibus Roma, Pontificum curâ exiccato ſolo, ad priſtinam ſalubritatem revocata eſt; quæ à Pio V. uſque ad noſtram ætatem aucta oſtenditur.* 79

Cap. V. *Occurritur iis, qui in ſolam incolarum infrequentiam rejiciunt adventitiam Romani aëris inſalubritatem.* 87

Cap. VI. *Frequentes Balneas, & Naumachias nihil Romano aëri obfuiſſe. Agitur de ſtudio conſtructionis, & curâ purgationis earundem.* 90

Cap. VII. *Venas vitrioli, ſulphuris, aliorumque mineralium, quæ Roma-*

Romano in agro patent, ejuſdem aëri non obeſſe, niſi ſtagnantibus aquis corrumpantur. Diſputatur de Temperamentis ſalubrioribus æſtatis, atque hyemis, quæ in Urbe citra exceſſum ſint oportet. 95

Cap. VIII. *Timorem pernoctandi in ſuburbiis Romanis alicubi prudentem, alicubi verò anilem eſſe; ſæpius tamen vitæ periculum apud Cives non ab aëris labe, ſed ab erroribus in ſex rebus nonnaturalibus, qui occaſione ruſticandi committuntur, imminere.* 100

Cap. IX. *Ventos Auſtrales, quos Romanus ager facilè excipit, ac ſiſtit, idcircò aëri labem communicare, quod paludes, cænoſamque terram inveniant. Nonnulla etiam de Vrbis caligine.* 105

Cap X. *De Tiberis inundatione tanquam unâ ex cauſis adventitiæ inſalubritatis Romani aëris.* 107

Cap. XI. *Ex Tiberis inundatione paluſtrem aëri noxam accedere, niſi eidem opportunis præſidiis occurratur, & quæ iſta ſint, oſtenditur.* 116

Conſilium humiliter ſubjectum SS. Domino Noſtro CLEMENTI XI. ut, poſtquam die XXIII. *menſis Decembris anni* MDCCII. *Tiberis inundaſſet, ima Vrbis loca ab illato cæno, pro conſervanda Romano aëri ſalubritate celeriter abſtergi, ac vindicari juberet.* 118

Exitus præfati Conſilii. 121

Cap. XII. *De Adventitiis Romani Cæli Qualitatibus à ſubito, ſummoque frigore, deque ſubortis populariter anginis, ac peripneumoniis tam benignæ, quàm malignæ naturæ.* 122

HISTORIA ROMANÆ EPIDEMIÆ.

Cap. I. *Conſtitutio tempeſtatum autumni, atque hyemis annorum* MDCCVIII. *ac* MDCCIX. 126

Cap. II. *Qui morbi, qualesque, qua in regione Vrbis minus, & per quem ſexum, ordinemque hominum magis vagati ſint, quæ tandem in cadaveribus præcipuè obſervata fuerint.* 128

Cap. III. *Quæ adhibita à Beatiſſimo Patre publicæ incolumitatis præſidia.* 129

Sec. I. *Mandatum de Vrbe à ſordibus expurganda.* 130

Sec. II. *De relaxando quadrageſimali ciborum delectu diſceptatur.* ibid.

Cap. IV. *Conventus in ædibus Eminentiſſimi Cardinalis Mareſcotti habitus ad naturam, cauſas, & remedia confluentium morborum inveſtiganda.* 131

Sec. I. *Auctoris ſententia, de natura, cauſis, & remediis epidemiæ in quatuor capita diviſa.* 133

Examen Capitis primi. 134

Inquiſitio Capitis ſecundi. 135

Tertium Diſputationis Caput. 139

Poſtremum Caput. 141

Sec. II. *Epitome ſententiarum Medicorum, qui huic cætui interfuerunt.* 145

I. De Thomaſini Protomedici. ibid.

II. D. Trulli. ibid.

III. D. Modii. 146

IV. D. Sinibaldi. 147

V. D. Foſſombroni. ibid.

VI. D.

VI. D. Realis. 148

VII. D. Pacchioni. ibid.

Sec. III. *Sententia Illuſtriſſimorum Præceptoris S. Spiritus, & Cuſtodum Noſocomii S. Jo: in Laterano.* 149

Sec. IV. *Decreta Congregationis habitæ in ædibus Eminentiſs. D. Card. Mareſcotti, ad* SANCTITATEM SUAM *deferenda.* 150

Cap. V. *Progreſſus tam conſtitutionis temporum, quàm epidemiæ per totum Martium, & principium Aprilis.* 152

Cap. VI. *Popularis morbus in malignam naturam tranſmutatur. Tandem ineunte Junio deſinit, ac penitùs extinguitur.* 155

Cap. ult. *Epidemiæ Hiſtoria duabus epiſtolis ulterius illuſtratur.* 157

Epiſtola Cl. D. Fantoni ad Auctorem. 158

Reſponſio Auctoris ad eundem Fantonum. 159

Epilogus, & Concluſio totius Diſſertationis. 161

SUMMARIUM EDICTORUM,

Quæ in decurſu Rheumaticæ Epidemiæ indicata fuerunt.

Lit. A. Edictum, ut Urbs à ſordibus quàm citiſſimè expurgetur. 162

Lit. B. Edictum, quo currentis Quadrageſimæ tempore permittitur uſus ovorum, & lacticiniorum. 165

Lit. C. Edictum, ut deſides aquæ, cœnoſaque corpora poſt Tiberis inundationem amoveantur. 167

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

D. de Zaulis Archiep. Theodoſiæ Vicesger.

APPROBATIO

Illuſtriſs. ac Reverendiſs. Præſulis Jo: Chriſtophori Battelli ab intimo Cubiculo, & Bibliotheca SS. DOMINI.

MAndante Reverendiſſimo Patre Paulino Bernardinio Sac. Palatii Apoſtolici Magiſtro diligenter perlegi librum inſcriptum: *Jo: Mariæ Lanciſii intimi Cubicularii, & Archiatri Pontificii Diſſertatio de nativis, deque adventitiis Romani cœli Qualitatibus*; cui accedit *Hiſtoria Epidemiæ Rheumaticæ, quæ per hyemem anni* 1709. *vagata eſt*: nihilque in eo quod Orthodoxæ Fidei, vel morum diſciplinæ adverſetur, offendi; quinimò Diſſertationem ipſam multiplici, ſolidâque eruditione refertam, & præclaris animadverſionibus, optimiſque, ac ſaluberrimis monitis ad tuendam ſub Romano cœlo valetudinem ubique redundantem inveni. Quapropter non Reipublicæ modò Literariæ pergratam, verùm etiam Romanis Civibus, & Incolis maximè utilem futuram cenſeo, adeoque publicâ luce digniſſimam arbitror. Hac die 25. Januarii 1711.

Jo: Chriſtophorus Battellus.

IMPRIMATUR,

Fr. Paulinus Bernardinius Ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

Occaſio

Occaſio Scribendi.

VIx cœperam ſcribere *de Noxiis Paludum Effluviis*, quod opus adhuc ſtudium noſtrum exercet, cum Romanus, quem premimus, ager ſuccurrit; quippe qui, ſecundum temporum viciſſitudines, à ſtagnantibus aquis nunc vindicatus, nunc obrutus varias itidem ſalubritatis, & inſalubritatis vices expertus eſt. Quapropter conſentaneum rationi duximus, ad diſputandum digredi *de Nativis, deque Adventitiis Romani Cœli Qualitatibus*, ſperantes, brevi nos eſſe in viam redituros. At quoniam argumenti dignitas, atque ubertas ſcribenti mihi majorem ſemper copiam rerum ſuggerebat; tandem intellexi, nos longè deerraſſe ab eo, quod orſi fueramus exponere. Idcirco majorem operi claritatem, operæque pretium conciliaturi, ſubſidiariam hanc Diſſertationem tantò quidem alacrius inſtituere aggreſſi ſumus, quantò magis eadem non ſolùm libros noſtros de Paludum Effluviis illuſtrare, verùm illos quoque Medicos, qui Artem potiſſimùm Romæ facturi ſunt, multarum rerum cognitione inſtruere poteſt, quas eosdem ſcire oportet, prius quam ad curandos cives, vel advenas accedant. Meâ etenim, immò Hippocratis (*a*) ſententiâ nemo Clinicorum alicubi eſſe poteſt vel mediocri famâ celebratus, quin ante omnia locorum, in quibus ſe velit exercere, cum poſitiones, ac ventos, tum aquas, & cæteras aëris, & alimentorum

Tractatum de Noxiis Paludum Effluviis Auctor pollicetur, unde ad hanc Diſſertationem digreſſus eſt.

Cœli qualitates noſſe Medicum oportet.

(*a*) De aër. loc. & aquis n. 1.

torum qualitates (quæ urbium cœlum conſtituere videntur) propè cognoverit. Quod itaque principio alterius tantummodo operis membrum, ſive auctarium erat, aliis modò adjunctis partibus, unum in corpus coagmentatum Tu, benigne Lector, videbis; & fere id mihi, quod ſalsè Lucilius, eveniſſe dixeris: *Mantiſſa obſonium vincit.*

Argumentum Auctori, utpote Romano Civi, non negligendum.

II. Damus itaque non pauca deſiderio jam penè publico, videlicet, ut hominibus ex univerſo fere Orbe Romam confluentibus, aut confluere cupientibus, ſtatim occurrat, quæ propria, ac ſua ſit hujuſce cœli natura. Inde namque facilius quisque cognoſcet, quænam ſubinde qualitates, propterea, quæ interdum Urbi recens accedunt, ſint adventitiæ. Enimvero turpiſſimum reputavi, quippe non civis modò, ſed Romanus ipſe natus, ea per incuriam neglexiſſe, quæ doctiſſimi Scriptores (*a*), tametſi alienigenæ, præcipuum ſuorum laborum argumentum ſelegerunt. Et quoniam rectè Divinus Plato (*b*) ad Archytam *unumquemque noſtrum,* ait, *non ſibi ſolùm, ſed patriæ, ſed parentibus, ſed amicis natum eſſe;* ideo ſtudendum mihi duxi, ut & ipſe deprehenderem, & cæteris intelligendum traderem, quid in Romano cœlo laudandum, quid culpandum foret; quid poſſit, quidve in eo nequeat emendari. Quanquam, ut ea, quæ medicâ quadraginta fere annorum exercitatione apud Cives meos per me in hoc argumento animadverſa fuerunt, ſcripto commendarem, non tam meâ mihi ſponte deliberatum eſt, quam Amicorum conſilio, quibuscum non ſemel contra vulgatam de Romani aëris inſalubritate opinionem diſſerui.

Operis propoſitum, & diviſio.

III. Itaque id primum omnium demonſtrandum ſuſcepimus, cœlum Romanæ Urbis ſuapte natura eſſe ſalubre, quanquam ob adventitias cauſas, nunc ſtagnantium aquarum, nunc pertinacium nivium, ac furentium ſeptentrionalium ventorum, & olim fuerit, & eſſe poſſit inſalubre.

(*a*) Alex. Petronius Civit. Caſtellanæ. Marſilius Cagnatus Veron. Jo: Baptiſta Donus Florentinus, de Romano aëre copiosè, ac disertè ſcripſerunt.
(*b*) Epiſt. 9.

JO.

DISSERTATIONIS PARS PRIOR DE NATIVIS ROMANI COELI QUALITATIBUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad nativam Romani Cœli ſalubritatem argumentorum capita indicantur.

LICET non ipſe ſim, qui vulgi duntaxat aſſenſu, vel nudis auctoritatibus de rerum natura ſoleam judicare; inficiari tamen nequeo, ſapientiſſimorum Scriptorum judicium, ubi in experimentis poſitam materiam tractant, momenti habere plurimum. Non quod natura opinionibus hominum, ac ſententiis obſequatur; ſed quod illi verita-

Solis auctoritatibus de natura non judicandum.

Earum plerunque utilitas non contemnenda.

veritatem, propriis plerunque ſenſibus hauſtam, expeditiùs Lectoribus propinent; alieniſque laboribus, & experimentis magna nobis rerum cognoſcendarum accedant compendia. Qua de re nativam hujus cœli clementiam oſtenſurus, à Strabonis (*a*) teſtimonio incipiam; hic namque Auctor, ut gravis eſt, & verax, ita Romani nominis minimè aſſentator. Huc accedit, quod inter priſcos Geographos nemo plures Mundi plagas luſtravit, aut majori diligentia deſcripſit. De ſalubritate igitur totius agri Romani, præter nonnulla loca, in quibus ſubſidunt aquæ paluſtres, hæc ait: *Omne Latium felix eſt, & omnium rerum ferax, exceptis locis, quæ paluſtria ſunt, atque morboſa, qualis eſt Ardeatinus ager inter Antium, & Lavinium uſque ad Pometiam & Setini agri quædam, & circa Tarracinam, & Circejum.* Itaque Romanus ager, ubi à lymphis, utcunque hærentibus, vindicatur, ſalubri cœlo ſuapte natura gaudebit; ubi è contrario, propter habitantium incuriam, vel opum tenuitatem udus, ac paluſtris reperitur, non terræ, aut aëris, ſed aquarum culpâ omnino morboſus occurret, qui-cum conſonant Dionyſius Halicarnaſſæus, Andreas Baccius, aliique.

Strabonis laudes.

Romanus ager ſuapte natura ſalubris, interdum aquis hærentibus inſalubritate laborat.

II. Sed ne auctoritates congerendo nimium à ſolidiori demonſtrandi ratione, quam per propria potiſſimùm experimenta in animum noſtrum induximus adhibere, longè divertam; inter politiſſimos Scriptores unum Marſilium (*b*) Cagnatum, cui plurimùm nos debere fatemur, teſtem citaviſſe ſatis erit, qui integrum commentarium de Romani aëris ſalubritate, multigena eruditione refertum, exaravit.

Marſilius Cagnatus commendatur.

III. Quod autem firmo experimentorum concurſu Romanum cœlum, ubi ſtagnantibus aquis non inficitur, naturâ ſuâ ſit omnino ſalubre, ac temperatum, ea profectò perſpicuè demonſtrant, quæ tanquam cauſæ bonitatis aëris ab Hippocrate (*c*) peculiari libro indicantur, ſcilicet primò ſitus Urbis; ſecundò venti, quibus liberè perflatur; tertiò bonitas aqua-

(*a*) Lib. 5. ſuæ Geographiæ. (*b*) per totum comment. de ſalub. Rom. aër.
(*c*) Lib. de aër. loc. & aqu.

aquarum dulcium; poſtremò terra, quæ fertilis eſt, ac ſimplicibus theriacalibus redundat. Neque porrò ab eodem ſcopo abludunt totidem argumenta, quæ, licet ab ipſius aëris effectibus deducantur, adhuc tamen innocuam, ac ſalutarem ejuſdem indolem confirmant. Nimirum primò optimus Romanorum color; deinde acre eorundem ingenium, & ſuaves, temperatique mores; tertiò morbi vernaculi apud cives cautè viventes per ſe fere nulli; tandem multitudo ſenum, qui noſtra præſertim ætate benè, tranquillèque incolunt Urbem.

Quatuor veluti cauſæ ſalubritatis aëris Romani.

Totidem ſalubritatis argumenta ex effectis.

IV. Hæc igitur ſingillatim, diligenterque probanda aggredior, ut exteræ Nationes intelligant, me ad hæc ſcribenda animum appuliſſe veritatis potius amore, quam Patriæ.

Solo veritatis amore ducitur Auctor.

CAPUT II.

Situs Vrbis à ſalubritate laudatur.

HOc primum demonſtrandum nobis proponimus, quoniam Hippocratis (*a*) teſtimonio, *ubi quis ad urbem ſibi incognitam pervenerit, ejus ſitum conſiderare debet.* Quanquam verò ad ſitum urbium multa pertineant, duo tamen præcipuè ſunt à Medicis cognoſcenda; primum utrum illæ in monte, an in planitie, an in mixto loco ſint poſitæ; alterum, quomodo eædem ad cœli plagas, ac præcipuè ad Solis ortum, atque occaſum pertineant.

Duo præcipuè conſideranda in ſitu urbium.

II. Utraque autem animadverſio ſedulo inſpectori ad commendationem Romani aëris concurrit. Etenim Roma mirabili certè vel caſu, vel conſilio, vel etiam neceſſitate cogente, ut Strabo (*b*) putavit, inter nitidiſſimos colles, amplas convalles, latamque planitiem excitata fuit, ut ex tot inter ſe non diverſis modò, ſed quaſi contrariis locis mixta quædam ex omnibus conſurgeret atmoſphæra, cui poſtmodum non diverſæ modò, ſed quaſi ſibi contrariæ, ad eam confluxuræ Nationes facilè, brevique poſſent aſſueſcere. Aër enim

Mixta Romæ atmoſphæra Nationum diverſitati maximè congruit.

(*a*) Loc. ſupra cit. (*b*) Loc. cit.

cum ſit fluidum corpus, quod à Sole potiſſimùm, Luna, ac ventis inæqualiter pellitur, perenni motu agitatur: hinc ſubtilior aër, qui colles tranſcurrit, minimo negocio ad amplas valles (latis noſtro ævo, non anguſtis, quemadmodum Ciceronis (*a*) tempore, itineribus pervias) deſcendit, viciſſimque ſolvitur, & aſcendit alter, qui in convallibus (nunc elatioribus redditis propter priſcorum ruinas ædificiorum, ſuper quibus novæ ædes extructæ ſunt) lentè circumfluit, quique à domorum ignibus, à motibus ſalientium fontium, pulſuque æris campani, & diſcurrentium civium ſurſum etiam premitur, atque urgetur. Quapropter hoc nomine Romanum cœlum tam juvenibus, quàm ſenibus, nec bilioſis modò, ſed etiam lymphaticis temperamentis facillimè congruit.

Romanum cœlum temperamentis diverſis aptiſſimum.

III. Tum & illud compertum eſt, Urbis atmoſphæram, ſicuti ob variam, blandamque naturam, propter allatas conditiones, ſanis quibusvis corporibus ocyſſimè accommodatur; ita ægris, ex chronicis morbis laborantibus, ſola ædium mutatione à locis humilioribus in editiora, vel contra, ſummum afferre levamen; ut multos idcirco, quibus mors impendebat, ſimplici hoc medicamine aëris paſſim ereptos videamus, noſtra præſertim ætate, quâ ſenſim auctus cum divitiis populus novis excitatis ædificiis colles, quos olim reliquerat, rurſus frequentat. Aër verò collium, Columella (*b*) teſte, calore, ac frigore temperatus eſt. Quinimo hìc, atque illic exiccato in vallibus, quod jamudum erat, ſolo multæ Urbis regiones, quæ temporibus Alexandri Petronii, & Jo: Baptiſtæ Doni propter lutoſum, putidumque ſtatum damnabantur, noſtra ætate omnino ſalubres evaſerunt.

Simplici aëris medicamine ægroti ſæpe à morbis reſtituti.

IV. Sed cum alicui videri poſſit Urbis ſitus, nec plenè deſcriptus, nec ſatis laudatus, niſi cum cæteris, ac potiſſimùm cum finitimis plagis comparetur; meritò eruditiſſimus Cagnatus (*c*) demonſtrare contendit, Urbem Romam (ſuperiorem potius Romani agri partem) in Italiæ meditullio ſitum habe-

Superior agri Romani pars in Italiæ meditullio collocata.

(*a*) In lege agr. cont. Rullum. (*b*) Lib. 1. de re ruſt. cap. 4. (*c*) Loc. cit. pagina 15.

habere, quod appoſita icone graphicè etiam oſtendit. Eſt inſuper Urbs quinti Climatis locus medius, cujus tum dies, tum nox longiſſima horarum eſt quindecim. Proinde non injuriâ Furius Camillus gravi apud Livium (*a*) oratione Romanam plebem retenturus, ne incenſam, ac dirutam per Gallos Urbem relinqueret, atque Vejos commigraret, ejuſdem ſitum his verbis commendavit: *Non ſine causâ Dii, hominesque hunc Urbi condendæ locum elegerunt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum: regionum Italiæ medium ad incrementum Urbis natum unicè locum.* Quod fuſius alibi idem Livius, & poſt illum Plinius (*b*) junior tractarunt argumentum.

Camillus ſitum Urbis laudat.

V. Vitruvius (*c*) quoque Geographiæ, atque Aſtronomiæ periti ſſimus, hujus naturam cœli in hanc ſententiam deſcripſit: *Placuit, ut inter ſpatia totius orbis terrarum, regionumque medio mundi, Populus Romanus poſſideret fines; namque temperatiſſimæ ad utramque partem, & corporum membris, animorumque vigoribus præ fortitudine ſunt in Italia gentes: quemadmodum enim Jovis Stella inter Martis ferventiſſimam, & Saturni frigidiſſimam media currens temperatur; eâdem ratione Italia inter ſeptentrionalem, meridionalemque ab utraque parte mixtionibus temperatas, & invictas habet laudes. Itaque conſiliis refringit barbarorum vires, forti manu meridianorum cogitationes. Ita Divina Mens civitatem Populi Romani egregiâ, temperatâque regione collocavit, uti orbis terrarum imperio potiretur.* Liquet igitur, Urbem etiam cum Univerſitate comparatam loco poſitam ſaluberrimo, ac temperatiſſimo.

Inſignis Vitruvii locus de ſitu Romanæ urbis.

VI. Præterea, cum Roma in medio latiſſimi agri fuerit ædificata, liberum habet Solis tum ortum, tum occaſum. Et quanquam tot colles naſcenti Soli adverſam, occidenti verò averſam, & è contrario, faciem exhibeant; atque idcirco ejus radiis privare convalles non exiguâ diei parte videri poſſint,

Collium Romanorum utilitas.

A 3

(*a*) Decad. 1. lib. 5. cap. 30. (*b*) In Panegyr. ad Trajan. (*c*) Lib. 6. archit. cap. 1.

poſſint, nihilo tamen minus non modo id aëris ſalubritati nihil obſtat, quin potius nimiam Solis vim in Urbe, alioquin ad meridionalem plagam vergente, inter æſtivos calores alternando, prodeſſe ſolet: omnia enim extrema naturæ ſunt inimica.

A montibus & mari utiliter Vrbs diſtat.

VII. Profectò ipſam Urbis poſitionem inſpectantes non obſcuras ſalubritatis Romani ſoli rationes habemus, quod nec arenoſo maris litori, nec præruptis, altiſque montibus adjaceat. Etenim, cum hinc à mari, inde à montibus non minus quatuordecim paſſuum millibus diſterminetur, quidquid à pelago nimis æſtuoſum, quidquid à montibus nimis rigidum Urbem verſus procurrit, non brevi telluris itinere frangitur, ac miteſcit. Quinimmo Roma declinandis hinc, & inde Solis radiis ita appoſitè ſita eſt, ut, quanquam penè ad meridiem vergat, obverſo tamen, ut ſupra monuimus, multorum collium dorſo, objectiſque magnorum ædificiorum molibus, ferventior per æſtatem Solis ardor obtundatur, ac temperetur. Itaque nihil dubium ſupereſſe videtur, quin, qua parte ſitus Urbis inſpicitur, à ſalubritate debeat commendari.

CAPUT III.

Nonnulla de Ventis in genere, deque illis, qui Romæ ſalubres flare ſolent. Agitur quoque de indole Vulturni, quem vulgus Scirocco *appellat, deque Auſtro, atque Africo, Romanis interdum infenſo.*

Venti regionum ſordes everrunt.

QUemadmodum ventorum beneficio maritimis curſibus ultro, citroque merces è diſſitis terrarum regionibus aſportantur; ita iiſdem quaſi vehiculis aliarum terrarum effluvia, vapores, nebulæque incubantes, aliis inferuntur, & quas plerumque ſordes puro, ſinceroque aëre adducto à multis locis everrunt, eaſdem ad nova advehunt. Quo fit, ut ſæpe eodem vento alia purgetur regio, alia inquinetur, immo eadem

dem interdum, & propriis mundetur inquinamentis, & ſordeſcat alienis.

II. Quanquam verò non ſit animus, pleniorem ventorum doctrinam ſingulis inveſtigatis cauſis hìc attexere, (peculiarem enim libellum requireret) advertendum tamen maximè omnium arbitramur, unicuique vento peculiarem ineſſe tum motum aëris ab una in aliam mundi plagam, nunc recto, nunc obliquo, interdum etiam vorticoſo itinere; tum mixtionem diverſarum particularum, ipſi dimoto aëri permixtarum.

Singulis ventis peculiaris eſt aëris motus, & mixtura particularum.

III. Porro motus facit, ut ventus non ſolùm cieatur in aëre, quaſi vehemens undarum agmen in pelago, ſed veram ſæpe procellam, & cum turbine tempeſtatem efficiat. Etenim, cum atmoſphæra ſit corpus liquidum, & compreſſile, quoties ejuſdem augetur impetus, vel minuitur repugnantia, vel ſimul utrunque contingit; pro vario quidem iſtarum cauſarum concurſu, & concurſionis gradu, diversâ quoque vi facillime irrumpit, nititurque ſuo etiam elatere.

Quas vices pariat diverſitas motus in ventis.

IV. Commixtio verò particularum, quæ vel aëri motum imprimunt, vel in curſu immiſcentur, cum eſſe poſſit multigena; nil mirum ſi multigena pariter flaminum indoles nobis occurrat. Profectò venti in tot genera calidorum, tepentium, frigidorum, ſiccorum, humidorum, benè, aut malè olentium, ſalubrium, inſalubrium, aut etiam peſtilentium, propter ſolam rationem impetus, non poſſent diſcriminari; niſi diverſa corpuſculorum genera coagitatum aërem comitarentur, atque in terraqueum orbem, & potiſſimum in ipſa viventia ſuas quæque vires exercerent. Idcirco venti non ubique eandem ſervant naturam, ſed multifariam, præcipue verò ſecundùm diverſos gradus impetus, quibus feruntur, & variam indolem corpuſculorum, quæ vel deponunt, vel ſecum abripiunt, inter ſe differre ſolent.

Ventorum diverſa genera ex diverſitate particularum, quas convehunt.

V. Docuit hoc primus omnium Hippocrates (*a*) qui naturam, & facultatem Boreæ, atque Auſtri, tanquam cæterorum

(*a*) De Diæta num. 2. & 3.

Idem ventus non eandem ubique naturam ſervat.

terorum regulam oſtenſurus, aptiſſimè ſcripſit, omnes ventos *initio habere naturam humectandi*, *ac frigefaciendi*, (quippe quos putavit ortos à glacie, nive, gelu, fluminibus, terraque humecta) *verùm propter ſitum locorum*, *per quæ venti ad ſingulas regiones accedunt*, *diverſos inter ſe fieri*, *frigidiores*, *calidiores*, *humidiores*, *ſicciores*, *morboſiores*, *ſalubriores.*

Africus in Libya frigidus, & quare.

VI. Propterea legimus Auſtrum, qui in Europa, ac præſertim apud maritimas Italiæ oras æſtuoſus, atque humidus plerunque ſentitur, in Libya (ut Ariſtoteles (*a*) teſtatur) adeo frigidum ſenſu percipi, ut ferè ſimilem Aquiloni noſtro rigorem inducat, cujus phænomeni cauſam probabilem eam arbitror, quod aër, cum in Libya penè ſemper immotus ferveat, ſi flabello Auſtri è propinquo terreſtri itinere ſpirantis interdum ventilari contingat, Libycorum corpora motionibus aëris non admodum aſſueta minimo negocio ad frigiditatis ſenſum poſſit excitare; cujus aliam eventus rationem multò prius ex Ariſtotelis ſententia deduxerat inſignis ille Philoſophus Urbinas Federicus Bonaventura (*b*), cum ſcripſit: *Auſtros in Libya frigidos eſſe*, *ut apud nos Aquilones*; *quia*, *ut nobis Aquilonum origo*, *ſic Libyæ Auſtrorum propior eſt*: *flatum enim omnem per anguſtum propioribus extrudi*; *ideoque propter vehementiam ſui motus illis occurrere frigidiorem.*

Zephyrus Vaſconiæ infenſus.

VII. Narrant quoque Zephyrum, qui ſalubribus ventis accenſetur, Vaſconiam incolentes propter terræ ſitum, teſte doctiſſimo Scaligero (*c*), maligno flamine verberare.

VIII. Sed ne tempus in re alioqui perſpicua inutiliter teramus, curioſus diſcriminum ventorum à diverſis regionibus venientium, aut per varias diſcurrentium, conſulat inter alios Bonaventuram (*d*), Septalam (*e*), Verulamium (*f*), Donum (*g*), & Ramazzinum (*h*); quorum poſtremus probaturus tales eſſe ventos, qualia ſunt loca, per quæ ipſi tranſie-

(*a*) 26. Sec. probl. 51. & rurſus probl. 49. (*b*) In annot. ad lib. Theophraſti de ventis pag. 89. (*c*) Exercit. 285. (*d*) Loc. cit. & in libro ventorum motus paſſim. (*e*) Comm. 1. in Hipp. lib. de aër. loc. & aqu. ſup. tex. 2. & com. 2. ſup. tex 31. (*f*) Hiſt. Ventor, tit. qualit. & poteſt. ventor. pag. 26. (*g*) Loc. cit. pag. 80. & ſeq. (*h*) Ephem. Baromet. pag. 28.

tranſierunt, evidenter oſtendit Auſtrum non ubique locorum eſſe pluviarum pincernam, ut illum Divus Hieronymus appellat, ſed multis regionibus ſerenitatem afferre (ut Apulis præ cæteris contingere clariſſimus Tozzius (*a*) narravit) quam in rem Chriſti (*b*) oraculum adducit, quo Salvator noſter hypocritam redarguens, dixit: *Cum videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, nimbus venit, & ita fit; & cum auſtrum flantem, dicitis, quia æſtus erit, & fit.* Auſtri ergo in Palæſtina quod calentes ſemper terras emetiantur, æſtum excitant, non pluvias, quæ potius ibi loci à nubibus, & ventis de mari ad occaſum poſito venientibus prænunciantur. Longiorem ſacri hujus textus commentarium, multa eruditione reſperſum, edidit Franciſcus Valleſius (*c*), quem curioſus Lector conſulere poterit.

Auſter non ubique pluviarum pincerna.

IX. Nos interim dicturi de ventis, quibus Roma perflatur, ſatis habemus, ſi ex quatuor cardinalibus tres ſalubres, cum moderatè flaverint, admittamus in Urbe, qui ab Oriente ſcilicet, Septentrionibus, & Occidente naſcuntur; ii namque & moventur per loca temperata, &, quod magis refert, nulla prope Urbem, quibus retardentur impedimenta, aut magnas paludes, quibus inquinentur, inveniunt. Quartus verò, nimirum Auſter, liberius adhuc, quàm cæteri, Romam perflat, ſed non proinde regionem hanc morboſam reddit, niſi ubi hærentes aquas inveniat, ut ſuo loco demonſtramus.

Qui venti Romæ ſalubres.

Auſter, niſi hærentes aquas inveniat, inſalubrem aërem non reddit.

X. Porro, ducto initio ab Orientalibus, cum Urbs à Latinis, Sabiniſque montibus ſeptendecim circiter milliaribus abſit; proculdubio venti, qui illinc ab oriente veniunt, poſtquam eorundem juga ſuperaverint, in Romanum agrum facilè, ac liberè incumbunt, & per planiciem feliciſſimè Urbem verſus excurrunt.

Ab oriente ad Vrbem venti faciles appellunt.

XI. Ad hoc accedit, quod qua parte à naſcentis Solis radiis aprici flatus ad Urbem pelluntur, non ſunt magnæ inter-

Ad orientalem Vrbis plagam nullæ paludes adjacent.

(*a*) In comm. lib. 3. aph. 5. (*b*) Luc. 12. v. 54. & 55. (*c*) De ſac. Philoſ. cap. 86. pag. mihi 418.

Secus ad meridiem. interjectæ paludes (quemadmodum orientem hyemalem inter, & meridiem jacent Pontinæ) quare puriſſimus è Latinis montibus abſterſus æther, non quidem acer, & immodicus, ſed ſpatio ipſo retuſus ac mitigatus ad nos primâ potiſſimum luce appellitur, & incolas recreat.

Venti Aquilonares Romæ ſalubres. XII. De ventis quoque ſeptentrionalibus par certè ratio Romani cœli ſalubritatem affirmare videtur, præſertim *Sylva à Sixto V. utiliter exciſa.* poſtquam Sixtus V. (*a*) nono circiter ab Urbe lapide, quâ ſpectat Aquilonem, excidi juſſerit ſylvam, quæ, ut latronibus aſylum præbebat, ita Boreæ, quominus Romam liberè pervaderet, ac validiſſimè detergeret, impedimento erat. Quo fit, ut Aquilo noſtra ætate, cum vehementior flaverit, per latiſſimas, ſibique obvias Romanæ Urbis vias devolutus, perque tranſverſos, & obliquos flexus evolare, non excurrere, mediumque veluti libramentum ventis meridionalibus *Meridionalium ventorum labem Aquilonares abſtergunt.* ponere videatur. Quamobrem quidquid noxii per iſtos inferri creditur, plerunque à ſeptentrionalibus feliciter everritur, extergiturque. Quinimo venti Aquilonares interdum Romæ eouſque vigent, ut, cum hyems (quod apud nos rarò contingit) algidiſſima ſævit, eos morbos inferant, quos ſingillatim indicavit Hippocrates (*b*) ſcilicet *horrores*, *coſtarum*, *& pectoris dolores*, *faucium aſperitates*, *alvos duras*, *& conſimiles*; quod ſanè confluentium malorum genus ſub rigidiſſima hyeme vertentis anni 1709. amarè deflevimus; ut peculiari obſervatione in calce iſtius diſſertationis oſtendemus.

Venti occidui itidem ſalubres. XIII. Venti ſimiliter occidui omnino ſalubres, Favonii idcircò appellati, maximè omnium cum veſperaſcit, per majorem Urbis partem facilè ſpirant; & quanquam incolentes Janiculi radices (quas ceteroqui Sol oriens cum Tiberinis halitibus aſpergat, minus fortè ſalubres efficit) iiſdem careant, eos tamen Aquilo juvare ſolet; præſertim qua parte ad regionem viæ, quæ vulgo à longitudine *Longaria* dicitur,

(*a*) Ex M. S. Advoc. Theod. Amydenii, cui tit. delle Famiglie di Roma. (*b*) 3. aphor. 52.

citur, poſiti ſunt, eo quod liberiorem Boream ſuâ etiam latitudine excipiat.

XIV. Illud tandem diſſimulare non poſſum, ventos, qui ab ortu brumali ad meridiem, quique à meridie ad occaſum inclinati, in Urbem feruntur, non vulgo ſolùm, ſed doctis etiam adſtipulantibus Viris, pro loco, ac tempore noxios haberi, quos inter in primis perhibetur, qui Græcis *Eurus*, Latinis *Vulturnus*, Italis verò *Scirocco* ab Arabica voce *Xaloque* nuncupatur. In quo ſanè advertendum cenſeo, pleroſque Italorum errare, cum omnem ventum, à meridie ad nos flantem, ac præ cæteris Auſtrum, vulgari hoc nomine *Scirocco* appellant.

Venti ab ortu brumali ad meridiem inſalubres; præcipuè Vulturnus.

Errant plerique Italorum in deſignando Vulturno, vulgo Scirocco.

XV. Enimverò ſecundum accuratam à Ludovico Septala (*a*) ad uſum medicum exhibitam tabulam, Vulturnus naſcitur ab ortu brumali; & quidem Romæ Auſtro ipſo, qui rectâ ex meridie venit, deterior eſſet, niſi magnam partem inſalubrium exhalationum, quas ex longo Pontinarum paludum tractu legit, & rapit, interpoſitu Albanorum, Tuſculique montium, medio quaſi in itinere dimittere cogeretur; qui tamen montes, cum partem Latii infra Romam, & verſus mare minimè protegant, hinc etiam fit, ut humiles illæ regiones, quæ hoc vento liberius perflantur, ea inſalubritate, ſi præſertim cœnoſæ occurrant, affici ſoleant, quam huic vento diximus eſſe peculiarem.

Qui ſit propriè Vulturnus.

Pontinæ paludis exhalationes dimittuntur ad interjectos montes Albanos, & Tuſculanos.

XVI. Deinde nobis infenſi quoque ſunt Auſter, & ad latera duo venti, nempe Euronotus, atque Africus, quippe qui ab æſtuoſis Africæ locis venientes, nullo montis obiice intercipiuntur. Quinimo, cum à natu majoribus acceperimus, ingentem ſylvam juxta maris litus conſitam, quæ olim Romanum agrum à ventis hiſce meridionalibus magna ex parte tuebatur, juſſu Gregorii XIII. rem frumentariam augendi causâ, exciſam fuiſſe; propterea arbitramur interdum tantò quidem pejori flamine hoſce ventos humilibus agri locis incumbere, quanto liberiùs ab Oſtienſibus, Portuenſibuſque

Auſter, Euronotus, & Africus cur infenſi.

(*a*) In comm. lib. de aër. loc. & aquis.

que paludibus, atque ex univerſo Latino litore inquinamenta agricolis non parum infenſa ſolent advehere.

Erodendi facultate prædita ſunt minuta corpora, quæ à meridionalibus ventis aſportantur.

XVII. Hæc verò minuta corpora, quæ à meridionali plaga ventorum vi ad Urbem uſque advolant, aliqua irritandi primùm, deinceps erodendi etiam facultate prædita eſſe, apertè docemur ab ipſiſmet ædificiis, quæ, cum inveteraſcunt adverſa ejuſmodi ventis facie non leves corroſionis notas lateritiis, lapideiſque parietibus paſſim contrahunt, exhibentque. Ita arboribus quoque, ut Plinius (*a*) advertit, in meridiem ſpectantibus, *ſemper ante decidunt folia.*

CAPUT IV.

Auſtrum lenem, ac ſereno cœlo flantem, Romæ etiam plerunque utilem, ac ſalutarem; vehementem verò, ac turbidum eſſe inſalubrem; ſemper tamen, æſtate præſertim, perniciosum, cum per vicina paluſtria, ac cœnoſa loca tranſierit.

Auſter non ſemper noxius.

QUanquam Auſtrum Romanis, quemadmodum penè omnibus Europæis, incommodum afferre certum habuerim, nihilominus tamen cùm attento animo diverſos, immo contrarios hujus venti effectus aliquando revolverim; jam mihi viſum eſt (veritatem quippe unicè quæro) hanc diſtinctionem eſſe adhibendam. Etenim Auſter vel ſereno, tranquilloque cœlo leniſſimus eſt, vel nubilo, denſoque aëre furit, ac debacchatur.

Diſtinctio advertenda.

Lenis Auſter ſereno cœlo ſalubris eſt.

II. Si primo modo flaverit, quod Romæ à verno æquinoctio ad autumnale ſæpe contingit, adeo civibus non eſt noxius, ut ſit potius ſummopere utilis; hic ſiquidem ventus, quemadmodum in frugibus, arboribuſque florum eruptionem (*b*), aut auſterorum fructuum maturitatem citiſſimè promovet;

(*a*) N. H. lib. 17. cap. 4. (*b*) Conſule Verulamium ubi ſupra n. 22. qui palmites vitium ab Auſtri parte erumpere, atque eo ſpectare narrat.

movet; ita noſtris corporibus, liberiori etiam tranſpiratione, mirè blanditur. Dulce enim ſulphur, quod à Zona torrida cum Auſtris defertur, leniter ingeritur, laxatque tam ſolida, quàm fluida viventium machinas conſtituentia. Unde criſes in ægrotantibus per ſudorem, hæmorrhagiam, & potiſſimum per anacatharſim (quæ Aquilone obtinente ſubſiſtunt) ab eodem molliter flante Auſtro ſæpiſſimè promoveri obſervamus. Itaque Urbs, quo meridionalibus excipiendis ventis pronior eſſe videtur, eò ſanè, ſi quidem placidi, ſerenoque cœlo flaverint, majus accipit emolumentum. *Ratio.*

III. E contrario nubilus, ac vehemens Auſter, quem valdè humidum, atque æſtuoſum experimur, æſtate præſertim, & autumni principio, ſemper aliquid noxii afflare ſuevit, quod noſtra, ſi quovis modo impura inveniat, fluida eâdem planè facilitate ſolet exagitare, quâ vinum, aliaque mixta liquida, non ſatis defecata confundit, ac turbat. De qua ſanè Auſtri ſpecie ſcriptum nobis reliquit Hippocrates (*a*) *Auſtri auditum hebetant, caliginem viſui offundunt, caput gravant, tarditatem, & languorem inducunt.* Cum enim hujuſmodi flamina ſales acres impuro admixtos ſulphuri ad nos adducant, nil mirum, ſi hæc fluidis noſtris ſeſe immiſcendo, ac ſolida penetrando turbas excitent in utriſque. *Auſter nubilus, & vehemens inſalubris eſt, & cur.*

IV. Sed hæc ab Auſtro illata mala ejuſmodi non ſunt, ut inde peculiarem perniciem nobis afferri, damnatumque præ aliis reddi Romanum aërem demonſtrent, niſi cum alicubi turbidas aquas, vel ſolum cadaveribus, aliiſque corruptis, veneficiſque corporibus inquinatum non procul Urbe inveniant, agitentque. *Ejuſmodi inſalubritas aëri vitium non affert, niſi ex ſordeſcentibus aquis, aliiſque corruptis corporibus.*

V. Porro ſi ejuſmodi labes, quam vulgò opinantur, per Auſtrum à mediterraneo, marique proximis paludibus ad Romanos uſque colles adveheretur, ea certè multò major illis Latii civitatibus inſpergi deberet, quæ mare propiùs, quàm Urbs poſitæ ſunt, quas inter numerantur Albanum, cæteraque finitima oppida, Arx ſcilicet Gandulphi, Aricia, & Cynthianum; & quidem eò magis, quò Auſter non à ſubli- *Perſpicua ratio.*

(*a*) 3. aph. 5.

ſublimibus ad ima, quemadmodùm Boreas, cogendo corpora; verùm ab imis rarefaciendo ad ſublimia feratur. Qua ſanè ratione quidquid per hunc ventum à maris litore everritur, in propiores illos colles ad eorundem aërem inquinandum, attolleretur. Sed hujuſmodi loca clementis omnino cœli eſſe pleniſſimè demonſtrat magnus, qui illuc Romanorum civium numerus relaxandi animi, refocillandique corporis gratiâ medio etiam autumno tutiſſimè confluit. Modò tamen circa illa oppida nullæ ſint aquæ paluſtres, quæ, cum ante noſtram ætatem illic extiterint, infamem aërem iis etiam ſaluberrimis locis, Auſtro præſertim ſpirante, reddebant. Auſter igitur, qui per paludes mari proximas, arenoſumque litus tranſit, non maligna effluvia, ut vulgus putat, Romam uſque ſecum aſportat, ſed terreſtri ipſo in itinere, interjectis etiam collibus, paulatim dimittit. Habent enim certum, ac determinatum itineris ſpatium miaſmata, quæ ex cœnoſis aquis traducuntur, ut alibi fusè demonſtravimus.

Miaſmata certum habent itineris intervallum.

Auſter, eique propiores venti à paluſtri ſolo labem advehunt.

VI. Auſter autem proximique venti præcipuam utique perniciem ad nos advehunt, cum ex vicino paluſtri ſolo abſterſam luem nihil imminutam, aut debilitatam Romano aëri immiſcent. Exindè ultro fatemur quondam poſt illatas nimirum clades à Gothis, Longobardis, Saracenis, aliiſque Auſtrales ventos non Latio ſolùm, ſed ipſi etiam Urbi magis, quàm noſtro ævo, noxios extitiſſe; ſcilicet quia tunc temporis multa, cum intra, tum prope mœnia uda loca patebant. Quo ſanè ſenſu Verulamii (*a*) ſententia accipienda eſſe videtur, dum ſcribit: *flante Auſtro peſtilentes morbos graſſari*: quod multò prius adverterat Celſus (*b*), cum peſtilentiam ab Auſtro voluit excitari.

Abſterſo ſolo nihil ferè ab iiſdem ventis metuendum.

VII. Verumenimvero, cum noſtro ævo ſtagna, & paludes circa Urbem majori ex parte exiccata cernantur, longiuſque ſemper ob aggeſtam à Tiberi terram litus maris promotum ſit; ideo Auſter etiamſi vehemens flaverit, civibus tamen

(*a*) Loc. cit. num. 25. (*b*) Lib. 1. cap. 10.

tamen noſtris, quos nimirum ſanos, cautèque viventes invenerit, nihil prope in univerſum nocere ſolet; cæteroqui magnoperè nociturus, ſi quando ob Magiſtratuum incuriam, vel ipſæ cloacæ ab antiquo cœno, vel viæ à corruptis immunditiis, vel vineæ, atque horti juxta Urbis muros locati ab aquis, & multis, & diu per æſtatem ſtagnantibus nequaquam vindicarentur.

Petronii ſententia improbatur.

VIII. Propterea mihi vel invito diſſentiendum eſt ab Alexandro Petronio (*a*), qui nonnullas Urbis regiones idcirco duntaxat inſalubritatis damnavit, quòd ventos meridionales facilè excipiant, ac foveant. Exemplum præ reliquis adducit Vallem hortorum, quæ ſua ætate pertinebat ab Eccleſia Divi Andreæ, (quæ ideo vulgò dicitur *delle Fratte*, quia cum primùm excitata fuit, multæ ibidem hortorum ſepes fuerant) ac radicibus montis Pincii uſque ad portam Flaminiam, de qua ſubdit: *flante per Urbem diu Libe, vel Auſtro, plures ægros in his vicis, quàm in plurimis Romæ locis reperiri.* Cum tamen eadem regio noſtro ævo, novis extructis ædificiis, exiccatoque ſolo non amplius antiquâ aëris cenſurâ laboret; quanquam eoſdem nunc, quos olim, meridionales ventos excipiat, atque detineat. Non tamen inficior angulum ad radices hujus collis, communiter *Orto di Napoli* appellatum, ubi adhuc olera ſeruntur, irriganturque, propter udam, cœnoſamque tellurem æſtate, atque autumno ab advenis inclementiæ ſuſpicione non immeritò vitari.

Auſtri inſalubritas ſolis tribuenda lethiferis paludum particulis.

IX. Sed quæ jam innuimus, enucleatiùs repetamus, & clariùs. Libs, atque Auſter peſtilentibus etiam morbis occaſionem præbere poſſunt; ſi per propinquam paludem tranſeuntes lethiferas illinc particulas nullis obſtantibus aut ſylvis, aut collibus de una Urbis regione in alteram deferant, vel propter inductam duntaxat in cœnoſis aquis, aut corruptis quibuſvis corporibus fermentationem quaqueverſus diffundant. Unde Petronii tempore inclementia aëris ibi loci non ventis, ſed ſtagnantibus laticibus tribuenda erat;

quod

(*a*) Lib. 1. de Vic. Rom. cap. 1.

quod ſanè neque ignotum, neque neglectum fuit aliquibus illius ævi Phyſicis; cum ipſemet (*a*) fateatur: *quamplurimos Medicos noxium aërem Vallis hortorum, non Africo, non Auſtro, ſed aquæ de Fonte trivio illuc effuſæ, ibique mox ſtagnanti, ac limo quamplurimo ibidem exiſtenti acceptum retuliſſe:* cui tamen ipſe ſententiæ minimè adhæſit.

Confirmatur ulterius.

Vigilantia SS. D. N. CLEMENTIS XI.

X. Tandem ut novis experimentis noſtram rurſus confirmemus hypotheſim, decem jam decurſu annorum, quibus juſſu, ac vigilantia Sanctiſſimi Pontificis (me quoque pro meo munere ſuggerente) viæ, cloacæ, foſſæ, aliaque id genus loca in regionibus Urbis frequentatis quàm diligentiſſimè everſa, & purgata ſunt; quanquam ſæpe hujuſmodi auſtrinæ conſtitutiones pertinaciter, valideque recurrerint; tamen nec unquam, nec uſquam malignas febres in Romanos cives, atque incolas populariter inductas fuiſſe obſervavimus. Nimirum quia cum ſummo nunc ſtudio incumbamus, ne alicubi prope, vel intra Urbem multitudo aquarum colligatur, & corrumpatur, morbida effluvia, quæ per Auſtrum ab Africa, atque ab Oſtienſibus, aliiſque procul Urbe poſitis paludibus deferuntur, ad nos tam longo itinere adeo imminuta, atque hebetata, ut nihil ſint nocitura, perveniunt, nec alia corpuſcula, valetudini adverſa proximè inveniunt, quæ everrant, ſecumque in Urbis frequentiam adducant.

Auſtris vehementibus diu flantibus ſporadici morbi graſſantur.

XI. Illud ultro fatemur ab æſtivo, diuque flante Auſtro, etiam citra paludum præſentiam, ſporadicos morbos interdum inferri, nempe febres acutas, ac tertianas, capitis gravitates, ac vertigines; quinimo in iis, in quibus concurrit teterrimus humorum apparatus cum internorum vaſorum imbecillitate, atque incœpta eroſione (quemadmodum in cæteris regionibus) ſubitaneas quoque neces induci, ut ſub annis 1705. & 1706. non ſine luctu vidimus, atque noſtris ſuper hoc argumento (*b*) editis commentariis luculenter demonſtravimus. Verum, Superis laudes, peſtilentes febres horum

Peſtilentes nunquam,

(*a*) Loc. cit. cap. 3. (*b*) Lib. 2. de mortib. ſubit. cap. 2.

horum decurſu annorum nunquam ab Auſtro epidemicè graſſatæ ſunt. *niſi ob ſtagnantes aquas.*

XII. Contra verò, cum anno 1695. foſſa Hadrianæ arcis, & cloaca magna Urbis Leoninæ multo cœno ſcaterent; ſtatim atque per æſtatem Auſter flare cœpit, peſtilentes febres in incolas illius regionis deſævierunt. *Recenti eventu confirmatur.*

XIII. Itaque monendi ſunt poſteri, ut tam diverſos, immo penè contrarios Auſtri effectus intra Urbem obſervantes, ſedulò animadvertant, ne potiſſimum aquæductuum, foſſarum, cloacarum, uno verbo, aquarum curam ullo unquam tempore negligant. *Monitum Romanis incolis, & magiſtratibus inculcandum.*

XIV. Poſtremò illud quoque Romanis curæ eſſe oportebit, ut æſtivo præſertim tempore caveant, ne ruſtici lucro inhiantes, vel intra, vel prope Urbem, præſertim ab ortu, ac meridie ad occaſum uſque comburant herbam *Kali*, vulgò *Riſcoli*, cujus ex cinere vitrum conflatur; illius enim halitus acres, ſulphurei, atque erodentes flante potiſſimùm iis ex regionibus vento per aërem delati, atque in pulmones incolarum facilè influentes non exiguam labem afferunt. Quod cum SS. Pater providè intellexiſſet, legibus, pœniſque propoſitis, ne in poſterum publicæ incolumitati ea lucri aviditas infenſa eſſet, graviter interdixit. *Herba Kali fumus Romanis valdè noxius.*

CAPUT V.

Inconſtantiam aëris, quæ Romæ à facili contrariorum ventorum aditu proficiſcitur, neque magnam eſſe, neque noſtris incolis infeſtam, ſed potius formandis eorundem corporibus, animiſque ſummopere utilem.

QUanquam longiùs forſitan præcedenti capite progreſſi ſumus fallente nos utilitate ſcientiæ ventorum; ea tamen nunc prætereunda nobis minimè videtur animadverſio, quam cap. 3. non excitavimus; ſcilicet admodum cre-

De Romani aëris inconſtantia queruntur nonnulli.

bram eſſe Romæ ipſius aëris in contrarias intemperies mutationem, ut idcirco ſint, qui aſſerant, nonnullos advenas conqueri uno ſæpe eodemque autumni die hìc omnes vigere anni tempeſtates. Hanc verò frequentem atmoſphæræ mutationem ex iis, quæ hucuſque de Romanis ventis dicta ſunt, non aliunde, quàm ex facillimo in Urbem flaminibus omnibus aditu pendere quiſque per ſeipſum cognoſcere poterit.

Non eſt tanta, ac tam diuturna, ut damnari queat.

II. At enimverò iſthæc Romani cœli inconſtantia, quam nimis exaggerat, atque in crimen trahit inſalubritatis ipſe Donus (*a*), non certè magna eſt, ac diuturna, ut improbari queat. Nam incolæ, ſi talis eſſet, eam proculdubio ſine valetudinis detrimento, quod abeſt omnino, ferre non poſſent.

Cur Aſiatici molles, Europei verò fortes, & ſapientes.

III. Scio ab Hippocrate (*b*) illas damnari regiones, in quibus tempora magnoperè ſimul, & creberrimè mutantur. Sed aëris inæqualitas in Urbe lenis eſt, ac mitis, qualem profectò collium, & planorum ingenio congruere idem Cous (*c*) aſſerit, qui contendens Aſiaticos ſuapte naturâ valde timidos, molles, & bellicarum rerum planè imperitos cum Europeis magnanimis, ac bellicoſis, omnem diverſarum adeò, quinimo contrariarum affectionum cauſam refundit in earum regionum contraria cœli temperamenta. Etenim in Aſia, ubi venti perpetuò ferè ſilent, ipſa anni tempora magnas mutationes non admittunt. Secus verò, cum in Europa propter crebrum ventorum recurſum cœli temperies frequenter mutetur, ideo fit, ut Europeorum mentes ad peregrinas opiniones jugiter excitentur, nec à variis temporum vicibus ſinantur quieſcere.

Ventorum diverſitas firmandis corporibus utilis.

IV. Et quidem quot, quantas, & quàm incredibiles mutationes, intra naturæ tamen tolerantiam, ſubeant liquida, ac ſolida noſtri corporis propter diverſos, immo deinceps contrarios ventorum impetus, ac propter variam corpuſcu-

(*a*) Lib. cit. pag. 106. (*b*) 2. acutorum, & lib. de aër. locis, & aquis. (*c*) Loc. cit. de aër. loc. & aqu.

puſculorum mixtionem quæ cum ventis defertur, iis clarè innoteſcit, quos non latent innumeræ planè permutationes, quæ ab appulſu diverſorum ventorum excitantur tam in quibuſvis heterogeneis liquidis, quàm in ſolidis membranaceis, puta fidium nervis, coriaceis omnibus, & præſertim in arboribus, quæ eò altiùs radices in terram immittunt, & validiorem corticem, firmiuſque univerſum fibrarum, vaſculorumque genus acquirunt, quo ſæpius moderatis ventis agitantur. Quod & ſapienter, & appoſitè advertit Seneca (*a*): *non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat; ipsâ enim vexatione conſtringitur, & radices certiùs figit: fragiles ſunt, quæ in depreſſa valle creverunt.*

V. Hæ autem commotiones longè faciliùs, quàm in expoſitis corporibus inducuntur in ſanguinem, & ſpiritus; quippe qui ſunt liquida magis compoſita, vaſiſque non quidem vitreis, ſed pelliceis, atque undique perviis concluduntur; itemque ſolida magis ductilia, delicata, & mollia apud homines occurrunt, quàm ſint brutorum coria, aut arborum fibræ. Non eſt igitur dubitandum, quin, cum humana corpora lenibus aëris, ac ventorum mutationibus aſſueverint, nihil planè incommodi, multum verò roboris ex iiſdem ſint acceptura. Muſculares enim, ac membranaceæ partes per aëris motum firmantur, validumque tonum adipiſcuntur, & quæ in ea cerebri parte, ubi mentis ſedes eſt, excitantur ideæ, imagineſque, ſublimiores certè, atque excelſiores effinguntur evectis ſæpe, leniterque pulſis à commoto aëre ſpiritibus, quàm eodem ſilentibus ventis plerunque torpeſcente. Unde meritò Hippocrates (*b*): *Sapientiam cerebro ab ipſo aëre exhiberi,* tradidit. Atque hinc planè ortum arbitror, ut exteræ nationes ipſos olim Romanos (ſcilicet cum iis opportuna non deficiebat inſtitutio) corpore pariter, animoque validos, & propterea omnia cum ratione audentes timori ſimul, atque admirationi habuerint.

Et quare.

Mentis etiam perceptionibus opportuna.

Ab aëre ſapientia cerebro exhibetur ex Hippocrate.

VI. Sed ventorum tractatione perfuncti, qui majori ex

(*a*) De provid. cap. 2. (*b*) Lib. de morbo ſac. n. 17.

parte ſalubres Romæ flant, ad inquirendas qualitates urbanarum aquarum tranſeamus.

CAPUT VI.

De Aquis in genere, quarum nullas in Urbe noxias, ſed pleraſque omnino ſalubres demonſtrandum proponitur.

Aqua exploranda aëris naturæ maximè conducit.

AQuæ tractatio eſt maxima omnium earum rerum, quæ aëris præſertim explorandæ naturæ conducunt; aër enim, ſi non eſt ipſa penitùs aqua, per vim ignis, & ſpiritus reſoluta, ac rarefacta, ut Dornæus (*a*), aliique (*b*) Chymicorum ab Æolipilis admoniti exiſtimarunt, certè ſe prodit infinitum penè receptaculum, atque immenſam quaſi ſpongiam eſſe minutiſſimorum corporum, quæ à terraqueo orbe perenni tum externo, tum interno molimine excitantur. Meritò idcirco phyſiologicum iſtud axioma reputamus: *Ubi bonæ ſunt aquæ, ibi bonus, ubi malæ, malus itidem eſt aër.* Hæc namque fluida plurimum invicem juvantur, læduntur que. Cum itaque noſtra ætate Urbem à lacunis, ac paludibus, veluti à fœdo, ſordidoque propriæ atmoſphæræ inquinamento, Summorum beneficio Pontificum, vindicatam cernamus, & gratulemur, proximè demonſtrandum videtur aquas, quæ vel ſponte naſcuntur, vel Romam advectæ ſuos per alveos, & canales liberè excurrunt, inter ſalubres recenſeri.

Aër immenſa veluti ſpongia.

Aquarum ſalubritas poſt aëris puritatem maximè ad ſanitatem pertinet.

II. Facit porro, ut ſtudioſiùs de Romanis aquis agamus, quod ipſæ ad ſalubritatem, aut inſalubritatem locorum eô potiſſimum nomine conſpirant, quod bibentibus prodeſſe, vel obeſſe ſolent. Unde Raſis (*c*) prudenter aſſeruit: *nihil eſſe, præter aëris puritatem, magis pertinens ad ſanitatem, quàm aquarum ſalubritatem*, quâ ſanè ratione plura memorare poſſem loca, quæ, cum prius ferè deſerta fuiſſent, dulcibus

(*a*) Apud Theat. Chym. vol. 1. pag. 355. & 373. (*b*) Vide Renatum des Cartes Meteor. cap. 4. ubi de iſtis Æolipilis agit. (*c*) Lib. 1. de Reg. Princ. c. 2.

dulcibus poſtea, probatiſque inductis aquis, frequentata magis, ac ſalubriora reddita ſunt.

CAPUT VII.

De ſignis, quibus dulcium aquarum ſalubritas, aut inſalubritas diſgnoſcitur.

NOn eſt dubium, quin vitæ, atque incolumitatis civium, & advenarum maximè interſit noviſſe, quænam ad potum adhibitæ ſalubres, quænam verò inſalubres in unaquaque urbe ſint aquæ. Pleraque autem ſigna, quæ paſſim in argumentum bonitatis, vel malitiæ aquarum afferuntur, incertiſſima ſunt, & in aquas ſalubres, & inſalubres perinde cadunt. Nam primùm, quod ad levitatem attinet, nos arbitramur leviores non ſemper eſſe meliores; cum interdum minor aquæ gravitas à mixtione corporum aquâ leviorum, ſed inſalubrium, puta impuri ſulphuris, aliarumque fortè particularum ad perniciem trahi poſſit, ut proinde iiſdem ex cauſis noxia ſit aqua, quibus ſit levior; ut nos in lympha ex lacu Sabbatino deducta videmus, quæ omnium fontium, qui in Urbe ſunt, leviſſima eſt, ſed ſine ulla dubitatione minus ſalubris. Plinium nihil moramur, qui propterea negaverat de aquis judicium ex ſtatera fieri poſſe: *quod perrarum ſit, ut levior ſit aliqua.* Nos enim diverſam gravitatem diverſis in aquis ex varia cum iiſdem admixtione, ac proportione corporum ortam, ſecundum Archimedis præcepta per immerſam phialam intra ſingulas aquas, quarum gravitatem expendere cupiebamus, facilè, & frequenter deprehendimus.

Vulgaria quædam ſigna bonitatis aquæ incerta ſunt.

Non ſemper melior eſt, quæ levior.

Plinii hallucinatio de levitate aquarum.

II. Similiter indicium illud ab Hippocrate (*a*) multis locis Medicorum animis inculcatum, leviſſimam nempe eſſe, ac propterea optimam aquam, quæ citò calet, & citò refrigera-

Quæ cito caleſit, & fri-

(*a*) V. aph. 26. 2. epid. ſec. 2. & de aër. loc. & aqu.

geſcit, non continuò laudanda.

geratur, non raró fallaciſſimum experientiâ revincitur : ejuſmodi enim latices, ut ut particulis ad calorem, ac frigus quoquo modo conferentibus referti ſint; nonnunquam tamen principio penè venefico, unde planè noxiæ hominibus evadant, affici poſſunt.

A pelluciditate judicium fallax.

III. Quod à pelluciditate, ac perſpicuitate aquarum ſumitur ſalubritatis indicium, eâdem difficultate laborat. Nam aquæ interdum ſunt aëri quam ſimillimæ, & tamen inſalubres; tenuitatem ſcilicet ex motu, ac rotatione, per quam feces ſuas partim attenuant, partim deponunt; morbidam verò qualitatem ex intermixtis adhuc noxiis principiis deducentes. Fac enim Nucerino latici arſenicum infuſum fuiſſe: quæ non tenuitas, quæ non perſpicuitas in eodem luceret? Nulla tamen lympha magis venefica propinaretur. Unde rectè monebat Palladius (*a*), quod *occultiorem noxam, externis in aqua ad ſpeciem cuſtoditis qualitatibus, tectior ſervare poteſt natura.*

IV. Non ſolùm igitur, Plinio (*b*) auctore, propoſitis olim à Medicis aquarum ſalubrium notis fidendum non eſſe cenſemus; verùm experientiâ etiam nobis compertum eſt, aquarum qualitates externis ſenſibus obvias potius earundem inſalubritatem, quàm ſalubritatem oſtendere, nec quæ laudantur à Scriptoribus ſigna aliâ ratione ad lymphæ bonitatem detegendam conſpirare, quàm quod nobis quaſi lenocinentur, ut ad illarum tentandum hauſtum fidentiùs accedamus, quas claras, perſpicuas, inodoras; dulces, à noxiis ventis protectas, minus graves, denique citò calentes, ac frigeſcentes obſervaverimus.

Signa enumerata qua ratione ad detegendam aquæ bonitatem conſpirent.

V. Contra verò ſtagnantes, pigras, cœnoſas, turbidas, malè olentes, amaras, ſalſas, aut acidas ſtatim nullo alio accedente experimento dignoſcimus, atque à menſis noſtris arcemus.

Duo ſunt certiſſima

VI. Duo autem tantummodo indicia, ſeu rationes, modoſque agnovimus, quibus aquarum ſalubritas certò explora-

(*a*) De re ruſtica lib. 1. cap. 2. (*b*) N. H. lib. 31. cap. 3.

plorari poteſt, longum nimirum, innoxiumque uſum, & chymicam analyſim, per quam nihil exotici ipſam aquæ compoſitionem ingredi planè doceamur.

Salubrium aquarum argumenta.

VII. Primus quidem majorum exemplo pervulgatus eſt modus, qui ab uſu deſumitur, ut nullum certius, & quod nunquam fallit, bonitatis aquæ argumentum ſit, ſi eam univerſus populus abſque ullo propriæ valetudinis incommodo paſſim, ac liberè potaverit; mirumque propterea videri poſſit vulgus, quod plerumque peſſimus rerum Judex eſt, bonum, ac juſtiſſimum aquarum ſalubritatis æſtimatorem produci: non enim multitudo ad fontem aliquem concurſum facit, niſi longâ experientiâ didicerit, nec majores, nec æquales ſuos illius uſu ſanitatis detrimento ullo affectos fuiſſe. Itaque firmiſſimum bonitatis aquarum teſtimonium à fama petendum eſt, quam excitant homines, cum eas bibunt aquas, quibus præſertim nec pondus in ſtomacho, nec murmur ſentiunt in hypochondriis. Hinc idem ſubdit Palladius (*a*): *Si venter, aut viſcera, vel latera, vel renes nullo dolore, vel inflatione vexentur. Hæc, atque his ſimilia, ſi apud incolas pro majori parte conſtare videris, nec de aëre aliquid, nec de fontibus ſuſpiceris.*

Diuturnus populi uſus ſine valetudinis detrimento.

VIII. Alter deinde explorandarum aquarum modus eſt ipſa ſpargyrica analyſis, per quam unuſquiſque latex ſuas in partes reſolvitur; unde conſtet, ex quibus verè componitur. Porrò certò ſcimus aquam ſimplicem, quam Philoſophi elementarem appellant (cujus fortaſſe uſus cæteris deterior, & valetudini noxius eſſet) nuſquam inveniri. Etenim unaquæque vel ſuâ ab origine, vel à locis, per quos tranſit, vel à continentibus, contiguiſque corporibus ſemper aliquid extranei, terrei potiſſimum, ac ſalini rapit, ſibique admiſcet. Ad potum tamen ſalubris eſt ea, quæ quàm minimum alchalicæ terræ, & innoxii ſalis imbibit. Hæc verò cognoſcitur, cum aperto in vaſe ad ignem bulliens, vel gratum, vel ſaltem nullum odorem expirat, cum nec opaca fit, nec tur-

Et Spargyrica analyſis.

Quæ in chymico tentamine deprehendantur ſigna bonitatis, aut malitiæ aquarum.

(*a*) Loc. cit.

turbida, nec tenax; tandem, cum poſtquam tota fuerit evaporata, in fundo, fundique lateribus modicum ſedimentum relinquit, album, cinereum, vel etiam fuſcum, modò ſit ferè inſipidum, & inodorum, terra ſcilicet bolaris, vel ſimplex tartarum, cui grana aliquot terrei, vel nitroſi ſalis permixta ſint. E contrario autem, quæcunque inter bulliendum malè olet, turbida, vel opaca evadit; denique ſedimentum nigrum, acre, auſterum, graveolens, vel alio quovis modo ſenſibus ingratum, multâque copiâ deponit, hanc malam, & potando inſalubrem aquam reputato, quippe quæ vel nimiam terram, vel impurum ſulphur, vel noxios ſales, vel hæc omnia ſimul, citra congruam temperiem ſibi admixta fuiſſe ſignificat, quæque in hominum viſcera ſine magna noxa infundi non poſſunt.

CAPUT VIII.

Recenſentur ſpecies aquarum dulcium, quæ plus minus Romæ à ſalubritate commendantur; & primò agitur de aquis ſponte naſcentibus, quæ omnium maximè laudantur.

Quatuor dulcium aquarum genera.

IN Urbe Roma quatuor ſunt genera aquarum dulcium, de quibus in præſenti ſermo eſt.

II. Primum ſponte naſcentium; ſecundum influentium per aquæductus; tertium fluvialium; poſtremum pluvialium. Atque hæ quidem lymphæ lectiſſimæ ferè omnes à Romanis ſalubriter bibuntur.

III. Quæ ſponte intra Urbem ſcaturiunt, bifariam dividuntur; aliæ enim ſunt fontanæ, aliæ puteales; utræque autem naturâ ſuâ, tanquam optimæ, nihil habent, unde Romani cœli ſalubritas non confirmetur.

Quot fontes aquarum ſponte naſcentium.

IV. Porro quatuor hìc proſtant (quantum nobis innoteſcit) laudati fontes naſcentium aquarum, quæ nec deficiunt unquam

unquam, nec turbidæ evadunt: quæ tametſi paucæ videri poſſint, bonitate tamen multis aliis, quæ ſcaturiunt in locis palam ſaluberrimis creditis, minimè cedunt; non enim noſtrâ modò, ſed priſcâ item ætate in potum utiliter adhibebantur. Undè Frontinus (*a*) iſtorum fontium (quibus fortè noſtrates etiam acidulas accenſuit) memoriam ab Urbe condita *cum ſanctitate cultam fuiſſe* refert; ſalubritatem namque vel ipſis ægris corporibus afferre credebantur.

V. Ad hoc accedit non leve bonitatis aquarum argumentum, quod experientiâ compertum ſit, aquas iis ex fontibus hauſtas, atque illico vitreis in vaſis hermeticè clauſas diù maritimis etiam navigationibus incorruptas ſervari. *Eorum ſalubritas aſſeritur.*

DE AQUA GRILLI DICTA.

VI. Primus fons ad radicem Quirinalis inter ortum hybernum, & meridiem dulci, levique manat aqua, quæ mutuato cognomine à Palatii, ubi reconditur, poſſeſſore, vulgò appellatur *Acqua del Grillo*, cujus tantus eſt apud noſtros ægros uſus, ut multi illam in Nucerinæ locum paſſim, utiliterque ſubſtituant. *In locum aquæ Nucerianæ paſſim ſubſtituitur.*

DE AQUA B. FELICIS.

VII. Alter eſt fons in clivo pariter Quirinali, adversâ ad occaſum fronte, ubi olim Cœnobium erat FF. Cappuccinorum, undè aqua illa appellata eſt *Beati Felicis*, quæ utique bonitate vix cedit priori jam memoratæ. Etenim utriuſque ſi non una, eademque certè non admodum diverſa vena exiſtimatur; & ſane amicus noſter Lucas Antonius Portius vir planè celeberrimus (*b*) arbitratur, utrumque fontem ex ductibus aquarum ex Quirinali percolatarum erumpere. *Non diverſam à priori habet originem.*

(*a*) De aquæduct. Rom. in princ. (*b*) De milit. in caſtr. ſanit. tuenda parte 2. cap. 6. pag. 135.

DE AQUA AD RIPAM TIBERIS.

E pluribus latentibus venis colligitur.

VIII. Tertius fons proſtat rivuli forma, qui pluribus adhuc latentibus venis ſua paupertate contentus fluit, exitque ad Tiberis ripam, quæ ſub Janiculo Hetruriam terminat. Hinc ad æſtivum Solis ortum excurrit, lapidis jactu à templo S. Spiritus in Saxia, cujus cum laude meminit laudatus aliàs Petronius (*a*)

DE AQUA SANCTI DAMASI AD VATICANUM.

IX. Poſtremus ex Vaticano colle, ſparſis olim de venis à S. Damaſo (*b*) collectus, nunc intra Pontificias ædes ex Urbani VIII. qui marmoreum addidit ornamentum, munificentiâ fluit, cujus profectò bonitas, vel ipſis exteris ſequenti appoſito ſub inſculptis apibus epigrammate demonſtratur:

Quid miraris apem, quæ mel de floribus haurit,
Si tibi mellitam gutture fundit aquam?

In uſum Familiæ Pontificiæ adhibetur.

Fons hic ad Solis ortum jugi, ac laudabili manat latice, qui Principis aulæ non ſufficit modò, ſed ſuperfluit.

Nullis aliis Romanis aquis ſalubritate concedunt.

X. Ejuſmodi verò aquas aliis lymphis bonitate non cedere, quæ vel ex Tiberi, vel derivatis per aquæductus, vel defoſſis puteis, ac ciſternis hauriuntur, evidenter demonſtrat frequentia populi, qui earundem ſalubritate allectus ad eas undequaque ſolet confluere. Neque alterum ab analyſi deſumptum probitatis argumentum iis in fontibus deſiderari, inferius oſtendemus.

(*a*) Lib. 2. de vict. Roman. cap. 4. quem adeat, qui hujus aquæ cupit elogium. (*b*) Vide carmen 39. S. Damaſi de font. Vatic. cum notis Sarazanii.

CAPUT

CAPUT IX.

Puteales quoque aquas in Urbe ſalutares eſſe.

PUteales vulgo etiam, quod iis paſſim abſque ullo valetudinis incommodo utitur, optimas eſſe cognovimus. Cum enim ipſæ à Tiberi lectiſſimam aquam ducente, majori ex parte transcolentur (ſemper enim cum ipſo flumine librari ſolent) nonniſi tenues, atque innoxiæ eſſe poſſunt. *Innoxiæ ſunt.*

II. Quod autem putei Romæ putidas alicubi aquas contineant; malum hoc acceptum referendum eſt non lympharum venulis, quæ puriſſimæ ferè in univerſum ſunt, ſed modò corporibus facilè putreſcentibus, quæ in puteos ipſos præcipitata ſunt; modò nimiæ quieti earundem putealium aquarum; nam cum minus agitantur juſto craſſiores evadunt; modò tandem (quod frequenter accidit) aliquorum imperitiæ Architectorum, qui puteos cavant juxta latrinas, aut cloacas, quarum ſepulta lues puras aquas contemerat; quam profectò cauſam idem quoque accuſat in Romano victu exercitatiſſimus Alexander Petronius (*a*). Sed ejuſmodi putealium lympharum vitium ab hoſpitibus facillimè vitari poteſt, cum vicinorum putei, & ubique per Urbem publici, ſaluberrimique fontes delicatè, ac molliter viventibus ſeſe offerant. *Quibus ex cauſis interdum puteales aquæ damnentur.*

CAPUT X.

De aquis per aquæductus Romam advectis, ex quibus fons Trivii præfertur.

QUod verò attinet ad aquas, quæ huc per canales advehuntur, modò ipſæ nuſquam ſubſiſtant, ſed ad Tiberim

(*b*) Loc. cit. cap. 1.

berim continenter fluant, ſalutares eſſe tota docuit antiquitas, ac præſertim Galenus (*a*), qui faſſus eſt: *Romæ præter alia multa* (quæ vocat eximia) *fontium elegantiam, ac multitudinem eſſe admirabilem, eorum nullam fœtidam aquam, aut medicatam, ac turbidam, aut aſperam, crudamque effundere.* Sed & aquas Romæ noſtro ævo ſuperſtites pluribus commendarunt Andreas Baccius (*b*), & Alexander Petronius (*c*)

Galenus Romanorum fontium aquas commendat.

DE AQUA SALONIA, SEU TRIVII.

Ejus uſus frequentiſſimus.

II. Porro has inter, quæ de Salonia vena uberrimè in Trivium fluit; omnium maximè celebranda ſuccurrit; quippe quæ uſu adeo commendatur, ut præter publicos fontes, huc illuc per Urbem à Trivio derivatos, nulla ferè nobilium familia nunc inveniatur, cujus domus in Urbis planicie locata, eandem ad potus uſum magno etiam ſumptu non deducat: hæc enim nullo tartaro ſuos canales obſtruit; dulcis, levis, facilè permeabilis, &, ut loquitur Caſſiodorus (*d*) aërem ſerenum puriſſimè labens mentitur.

DE AQUA FELICI AD DIOCLETIANI THERMAS.

III. Aqua, quam in altas Exquilias, Quirinalem, & Cœlium montem deduxit Sixtus V. ac *Felicem* ſuo de nomine vocari juſſit; licet multùm ſalubritate cedat Saloniæ, coquendis tamen carnibus, aliiſque domeſticis, ruralibuſque uſibus eſt admodum opportuna. Quanquam illa, quæ poſtea magnis ex fontibus prope Diocletiani thermas per Urbem derivatur, ſuos quacunque fluit tubulos, & canales progreſſu temporis tartaro obducat.

In quos uſus opportuna.

DE

(*a*) In 6. de morb. vulg. com. 4. (*b*) Lib. 7. de Ther. cap. 4. (*c*) Cit. lib. ferè per tot. (*d*) Lib. 7. var. 6.

DE AQUA SABBATINA IN SUMMO JANICULO.

IV. Similiter aqua Trajana, ſeu Sabbatina, quæ tam uberi copia aliis admixta ſub nomine *Aquæ Paulæ* cis Tiberim ad ſummum Janiculum à Paulo V. elapſo proximè ſeculo reducta fuit, eodem cum moderamine venit laudanda. Hæc enim, quanquam & ipſa Trivio fonte ignobilior ſit (unde olim vix in alios uſus, quàm in Naumachiæ, verſandiſque molis adhibebatur.) maximum tamen emolumentum noſtrâ ætate Tranſtiberinis regionibus ad civilia etiam opera præbere ſolet: cum interim tum innumerabiles putei, tum duo juges, & ſaluberrimi fontes, alter ad ripam Tiberis, alter ſub Vaticano colle, de quibus egimus, delicatis ventriculis ſufficiant. *In quos item Sabbatina.*

CAPUT XI.

De Aqua Tiberis in potum ſalubriter adhibita.

FLuvia deinceps Romæ eſt magni nominis Tiberina, quæ per ſex menſes in ciſternis probè purgata à nonnullis noſtrâ etiam ætate tanquam puriſſima potatur ſalubriter. Nec ignoramus *ab Vrbe condita ſpatio annorum CCCCXLI.* ut narrat Frontinus (*a*), *Romanos omnes latice ex Tiberi potiſſimùm hauſto contentos fuiſſe.* Et quanquam poſtea introducto thermarum uſu, auctâque exinde cloacarum illuvie, Strabone teſte, utpote nimium inquinata, dimiſſa fuerit; ſublatâ tamen thermarum frequentiâ, & aquarum ductibus dirutis cum ſpatio ſeptingentorum poſtea annorum ad Tiberinarum potum reditum fuerit, ut Baccius (*b*) advertit; nullus unquam è Scriptoribus, aut Medicis eas in potibus condemnavit. Quinimo non ſolùm Clementem VII. ut refert idem Baccius *Salubriter à nonnullis potatur.*

(*a*) Loc. ſup. cit. de aqu. duct. (*b*) Lib. 1. de ther. cap. 9.

Paulus III. eandem cunctis prætulit.

Baccius (*a*), illâ uſum fuiſſe legimus, ſed & Paulum III. (*b*) hanc omnibus urbanis aquis præpoſuiſſe; ut idcirco illam & Lauretum, & Bononiam, & Nicæam ſecum juſſerit aſportari. Pontifex quidem, qui ſummo rerum uſu, ſummâque prudentiâ præditus inter graviſſimas Apoſtolici miniſterii curas longam, atque incolumem ſenectutem exegit. Atque inter eos, qui nunc etiam illâ paſſim utuntur, connumerandi ſunt Patres tum Excalceati S. Thereſiæ cis Tiberim, tum Oratorii S. Philippi Nerii, quibus poſtremis curandis olim incumbebamus. Porrò Tiberina in aqua condimenti locum obtinent tot foſſilia, quæ in ſinum ejus confluunt, ut rectè advertit Baccius (*c*): quo fit, ut aqua Tiberis defecata integrum ſeculum incorrupta ſervetur, quemadmodum aſſeruit Matthiolus, atque etiam Cardanus.

II. De aqua denique Crabra, quam *Marianam* appellant, ſcribere ſuperſedemus, cum per loca adhuc inculta, atque inhoſpita plus nocens, quàm utilis (præterquam verſandis molis, & irrigandis hortis) tacitè ad flumen excurrat.

CAPUT XII.

De Ciſternarum aquis, & cur Romæ non ſint admodum in uſu.

Quandonam, & qua ratione aquas pluvias cæteris anteponendas cenſuerit Hippocrates.

SUpereſt, ut aliquid etiam dicamus de aquis pluvialibus. Quanquam verò has Hippocrates (*d*), modò non ſint procelloſæ, ſed ab æthere cum tonitru æſtate cadant (*e*), horæas propterea dictas, reliquis prætuliſſe viſus ſit; cum Sol ſimpliciores, minuſque graves aquæ particulas ſurſum urgeat, ac nitroſis ſalibus immiſceat, eâque ratione Vitruvius (*f*) pluvialem aquam cæteris antepoſuerit: attamen hujuſmodi ciſternarum latices Romæ non ſunt admodum in uſu, & præter

(*a*) Loc. mox cit. (*b*) Apud Petron. de Vict. Rom. lib. 2. cap. 5. (*c*) Loc. ſup. cit. cap. 10. pag. 18. (*d*) De aër. loc. & aqu. n. 16. (*e*) 4. in 6. epidem. (*f*) Lib. 8. Archit. cap. 2.

ter PP. Jeſuitas apud S. Andreæ in Quirinali, alioſque Cœnobitas eodem in colle hoſpitantes, paucos invenies qui eiſdem utantur; cujus ratio non alia, meo quidem judicio, eſſe poteſt, quàm quod magna hìc lectiſſimorum fontium, puteorumque copia ubique ſuppetit, atque redundat. Accedit etiam, quod ingens, atque aſſiduum ſtudium impendendum eſt, ut pluviales aquæ ab iis vindicentur ſordibus, quæ non modo peregrinorum ſalium, & impuri ſulphuris inſtar occurrunt, ſed ovula quoque ſunt inſectorum, & vegetabilium à tectis, terrâque imbribus abrepta, tunc demum animanda, cum humido leniuntur. Nec ſanè homines, præterquam neceſſitate adducti, longos labores, ac diuturna ſtudia ſubire conſueverunt. Legendus Lucas Antonius Portius quem onoris causa nomino (*a*), qui ſub puteorum nomine ciſternas etiam intelligit, modumque tradit, quo apud Venetos pluvia per arenam ritè percolatur. *Cur earum uſus apud Romanos infrequens.*

II. Sed hæc, quæ de Romanis aquis in univerſum diximus, experientiâ ipsâ ab omnibus tum incolis, tum advenis clarè poſſunt comprobari; ut illud jure magis magiſque miremur, nonnullos cœlum hoc vel propter inſalubres aquas calumniari.

CAPUT XIII.

Analyſis ad ignem facta, una cum reſpectiva gravitate Romanarum aquarum.

SEd, ne deſit Lectoribus nova utilitatis, aut curioſitatis materia, ſubnectemus hìc nonnulla experimenta, quæ ad ſingularum Urbis aquarum tum craſes, tum pondera deprehendenda tentavimus; ita enim bibentium ſecuritati, & nimiæ quorundam diligentiæ conſultum fore ſperamus: quanquam nos minimè lateat multa à recentioribus proponi experi-

(*a*) De Milit. in Caſt. ſanit. tuen. par. 2. cap. 6. pag. 130.

perimenta ad aquarum naturam, & ſalubritatem explorandam, ſcilicet mixtionem, aut ſimplicem infuſionem (quæ tenuiſſimarum partium admixtio eſt) diverſorum corporum cum explorandis aquis; quamobrem eæ vel colorem, vel craſſitiem mutant, unde etiam corpuſcula, quæ prius cum aqueis particulis erant æquilibria, ad vaſis fundum præcipitant; qua de re plura tentamina proponuntur in (*a*) Actis Lipſienſibus. Nos tamen qui Medicum hic agere conſtituimus, breviorem, tutioremque viam ad aquarum in potum adhibendarum indolem inveſtigandam inire decrevimus.

Advertendum pro varietate, quæ in experimentis repetendis incidere ſolet.

II. Verùm antequam, quæ in unoquoque latice animadverſa ſunt, oſtendam, dicendum eſt nequaquam omnia tentamina (quæ in ſingulis multa fuerunt) ad eandem omnino rationem adamuſſim rediiſſe. Etenim unam eandemque, exempli causâ, Felicem aquam non variis modò tempeſtatibus, ſed eâdem quoque hebdomade hauſtam, eodemque ignis gradu iterum, & ſæpius exploratam ferè ſemper aliquantò diverſam ſapore, & colore quantitatem, qualitatemque ſedimenti depoſuiſſe obſervavimus. Quod nimirum, cum reſidentia ipſi aquarum elemento innata non ſint, ſed aliunde vel ex terræ ductibus, & meatibus, vel alveis, atque etiam ab aëre, ventis, igneque admixta veniant; profectò illorum vel moles, vel natura, & conditio longè diverſa pro temporum, locorum, modique experiundi diſcrimine poteſt incurrere, quæ deſcriptam diverſitatem efficiat; quam certè nemo in una, eâdemque macrocoſmi aquâ diſtinctis diebus hauſtâ mirabitur, qui diligenter adverterit unum eundemque per microcoſmi vaſa fluentem ſanguinem, etiamſi unâ eâdemque horâ in plures cyathos effundatur, multâ tamen diſſimilitudine plerunque variari; ita ut vix una portio mole, pondere, colore, & craſſitie grumi, aut quantitate, colore, & ſapore ſeroſitatis alteri penitus ſimilis occurrat.

Traduntur diſcriminis

III. Quoniam verò infiniti propemodum, ac ſupervacui operis eſſet ſingulos diſcriminis gradus deſcribere, ac referre,

(*a*) Anno 1699. pag. 542.

ferre, quos noſtris in conatibus animadvertimus; eas tantummodo obſervationes dabimus, quæ in Romanis aquis conſtantiores, ac frequentiores nobis obtigerunt, quæque ad earum indolem, ac ſalubritatem definiendam, & confirmandam ſufficiunt; tum curioſis aquarum exploratoribus non injucundas futuras eſſe confidimus. *gradus, qui frequentiores deprehenſi ſunt.*

IV. Ut nihil autem in analyticis hiſce tentaminibus inobſervatum ſupereſſet, certam aquarum ſingularum menſuram vitreis cucurbitis ſeorſim exceptam per arenæ, ut ajunt, balneum ad eundem ignis gradum leniter commoveri potius, quàm ebullire curavimus; ita enim tria præcipuè explorata ſunt. I. quem odorem inter evaporandum efflaret. II. an eandem perſpicuitatem, ac colorem retineret. III. cujus plus, minus naturæ, & quâ proportione depoſitum in vitro corpus ſubſideret; quod ſanè cum nemo ignoret mixtionem eſſe elementaris terræ, tartari, ac diverſorum ſalium, & quandoque etiam ſulphuris, ſatis putavimus, ſi una cum Illuſtriſſimo Franciſco Blanchino, ab honore Pontificii Cubiculi, ac diligentiſſimo naturæ inveſtigatore non linguâ ſolùm, ſed oculis microſcopio etiam armatis, tandemque variis, qua acidis, qua alchalicis ſalibus interius ſcrutaremur. Piguit enim nos inutilis planè laboris, qui ſingulis elixiviandis noſtrarum aquarum ſedimentis, ut ſinguli ſales ſeparentur, impendi debet. Nam cum aquæ hujuſmodi dulces, ac potabiles ſint, non verò metallicæ; adeo exiguam ſalium molem ſecum ferunt, ut magnam ſedimentorum copiam habere debeamus, unde modicum ſalis poſſimus elicere, quos cæteroqui non ſimplices, ac primordiales extrahendos, ſed aggregatos, ac veluti androgynos, immo ab igne deformatos arbitramur. Facto itaque initio ab aquis in Urbe naſcentibus, exhibetur. *Tria potiſſimum per analyſim aquarum explorata ſunt.*

I.

ANALYSIS

Aquæ Fontis, ſeu rivuli fluentis ad ripam Tiberis.

Ordo experimenti. V. Hauſtas, ac decantatas lib. XII. hujus aquæ menſe Auguſto incluſimus cucurbitæ, & lento igne in vaporem ſolvi curavimus. Vix tertia pars abſque ullo odoris ſenſu in auras effluxerat, cum albeſcentem membranulam in ejuſdem ſuperficie adglutinatam conſpeximus. Hæc oleoſæ quaſi naturæ, poſtquam univerſum fluidum abſumptum fuit, cum reliquo ſedimento cucurbitæ parietibus adhæſit. Color verò aquæ prope finem evaporationis ad dilutiorem alborem accedebat; & ſapor quandam lactis ſuavitatem reddere videbatur. Terra autem (oleoſis quippe, volatilibuſque aliquot particulis implicita) illico nonnihil odoris ſulphurei retinebat, olfactum leniter, nec inſuaviter titillantis; ſed ulteriori exiccatione penitus inodora evaſit. Fæx autem vitro adhuc hærens (hæſerat autem tenaciter) referebat orbiculares lamellas tartari defæcatioris: ſpathula verò diligenter abraſa, & microſcopio ſubjecta cineream maſſam extenſæ farinaceæ ſubſtantiæ perſimilem exhibuit. Pondus hujus tartari fuit circiter granorum XXX. qui linguæ admotus ſenſum occultæ acrimoniæ ad amaritiem vergentis intulit, quique affuſis guttulis ſpiritus ſulphuris lenem fermentationem ſtatim concepit, elatis bullulis ad unum circiter temporis minutum perdurantibus. Sed non propterea ſpiritus de ſua aciditate quidquam remiſit. Nulla interim efferveſcentia in alia ejuſdem ſedimenti parte per admixtionem olei tartari inducta eſt.

Ductum inde argumentum ſalubritatis. VI. Hæc porro tentamina nos apertè docent ſummam aquæ ſalubritatem. Nam, cum nullum ingratum odorem inter evaporandum reddat, atque alchalinis aliquot particulis, tam

tam fixis, quàm volatilibus, & quidem moderatè referta appareat; jure quodam compoſitionis ſtomacho gratiſſima eſſe debet, qui lenibus alchalicis, ac ſubamaris particulis gaudere ſolet. Neque interim ab alchalina ejus vi ulla timenda videtur concoquentis cibos in nobis acidi enervatio; quoniam experimento innotuit, ſpiritum ſulphuris ſubſidentium horunce corporum admixtione nequaquam dulceſcere. Denique adeo exigua eſt ſedimenti copia ad aquæ molem comparata, ut certò affirmare poſſimus, aquam hanc multis vacuitatibus præditam eſſe, atque idcirco alimentorum diſſolutioni opportuniſſimam eſſe.

II.

ANALYSIS

Aquæ Fontis, vulgo nuncupati Marchionis Grilli.

VII. Duodecim pariter libras iſtius aquæ in cucurbitam conjecimus, quæ primùm nullum odorem expiravit; poſt medium verò evaporationis, ut ſubalbido pulvere quaſi aſpergi, ita quibuſdam ex noſtris exiguum ſulphurei halitus reddere viſa eſt; ab igne tamen remota omni penitus odore deſtituebatur. *Ordo experimenti.*

VIII. Subſedit autem fæx plus minus granorum xxxv. quæ leni acrimoniâ, ſepultâ etiam, ut videbatur, amaritie guſtus organum nobis affecit. Verùm ipſis ſaporibus minus fidendum arbitramur, cum ſæpe iidem extranei ſales, quibus linguæ papillæ in variis hominibus feriuntur, diverſimode affici, ac modificari valeant cum multigenis particulis, quæ in illius organi glandulis, poriſque ſubſiſtunt; quamobrem diverſa apud diverſos papillarum, & preſſionis, & irritationis ratio ſuccedit: quemadmodum in febricitantibus paſſim obſervamus. *Saporibus minus fidendum.*

IX. Sedimenti forma orbicularium, exiliumque lamel- *Quid obſervatum in ſedimento.*

 larum

larum apparuit, quæ cum ægrè à vitri parietibus abraderentur, adhibito microſcopio, ſpongioſam maſſam referebant ſalinæ ſimul, atque alchalinæ terræ, quæ inſtillato ſpiritu ſulphuris leves bullulas excitavit; & contra planè immobilis permanſit, cum tartari oleum fuiſſet infuſum.

Argumentum ſalubritatis.

X. Eâdem, quâ in primo experimento probationis methodo procedentes aſſeverare non dubitamus hanc etiam aquam potui ſalubrem eſſe: etenim, cum eadem nec impuro ſulphure, nec acidis, erodentibuſque ſalibus, ſed alchalino tartaro, eoque non quidem nimio, ſed modico imbuta ſit, fieri non poteſt, quin ventriculo, ac viſceribus gratiſſima evadat.

III.

ANALYSIS

Aquæ Beati Felicis.

Quid animadverſum in evaporatione.

XI. Similiter totidem libræ aquæ; quæ vulgo Beati Felicis nominatur, eidem arenæ balneo ad evaporandum admotæ nullum principio de ſe odorem; poſtea verò ſuavem quendam halitum ſubobſcuri, gratique ſulphuris emittebant. Deinde quo minor lymphæ moles ab evaporatione ſuperfuit, eo magis albo, raroque pulvere, perinde quaſi tartaro volatili, extima ejuſdem ſuperficies obſideri videbatur; donec ſedimentum ferè candidum, & vitro vix adhæreſcens (ſponte enim quaſſato vaſe concidebat) apparuit, & quidem concretum lamellis pellucidis, conſperſis paſſim bullulis minutioribus ſpumæ globos æmulantibus, nitidâque ſuperficie præditis, non ſecus ac ſi vernice fuiſſent illitæ. Illius autem fuit granorum circitur xxxv. ſapor verò ſuavis alchalinæ terræ. Cæterum lenis, breviſque in eodem fermentatio per affuſionem ſpiritus ſulphuris excitata eſt; nullus verò inſtillato oleo tartari motus eſt animadverſus.

XII. Hanc

XII. Hanc Beati Felicis aquam, fortè quis ſalubriorem lymphâ ſorore ſuâ, quæ ex Grilli fonte manat, judicabit, ſi nimirum advertat hujuſmodi aquam minori tenacitate atque lentore, propterea quod à vitro facilius abſtergitur prædi-tam eſſe: quamobrem corporis noſtri vaſa promptius ſubire poterit. *Judicium ſalubritatis.*

IV.

ANALYSIS

Aquæ è Fonte Vaticano.

XIII. Æqualis etiam iſtius aquæ copia igni admota, poſtquam magnâ ex parte in vaporem dilapſa eſt olfactum affecit aliquo, ac planè inſenſili ſulphuris odore: ſubſedit tandem exiccata terra ſubalba, & friabilis, ſcilicet quæ à phialæ fundo facilè, ac ſuapte naturâ levi ſuccuſſione cecidit, ſaporemque reddidit alchalinum ſuaviter attemperatum. Pe-pendit in lance grana XXXIV. ejuſque figura apparuit minuto-rum, ſed irregularium globulorum, qui microſcopio ſuppoſiti videbantur conſtare lamellis majoribus, quibus minores lami-næ, eæque pellucidæ erant impoſitæ, quarum nonnullæ con-ſperſæ globulis, & ſtriis longioribus, aliæ verò globulis de-ſtitutæ viſebantur. Admixto ſpiritu ſulphuris lenem fermen-tationem, nullam è contrario ab inſperſione olei tartari ſe-dimentum iſtud prodidit. *Ordo experimenti.*

XIV. Ex iis, quæ in Vaticana lympha experti ſumus, ejuſdem bonitas non obſcurè deducitur. Pura enim, ſubtilis, & alchalica cum ſit, ſtomacho jucunda, viſceribuſque, & ſanguini accepta eſſe debet. *Potando ſalubris eſt.*

V.

ANALYSIS

Aquæ Fontis Trivii.

Quid præſetulerit in ſedimento.

XV. Hæc lympha æquali mole in cucurbitam conjecta, nullo primùm, mox ſuavi, dixerim, odore nares permulſit. Sub fine autem evaporationis ad alboris ſimilitudinem accedebat. Ac demum ſedimentum, quod XXIX. grana pependit, pellucidum, cum vitro adhuc hæreret, apparuit, ac diligenter obſervatum referebat opus phrygium, palmis veluti, & globulis elegantiſſimè diſtinctum; ægrè deindè abraſum, & microſcopio ſubjectum, priſtinam figuram amittere viſum eſt, integris duntaxat permanentibus nonnullis lamellis. Sapor ejus aliquibus vix ſenſilis fuit, aliquibus verò occultam acrimoniam prætulit. Nullam fermentationem cum oleo tartari, adeo verò exiguam cum ſpiritu ſulphuris inivit, ut, horologii ope explorata, vix ad dimidium minutum primi horarii perduraverit.

Salubritas confirmatur.

XVI. De hac pariter Trivia aqua nemo dubitabit, quin optima ad bibendum ſit, cum ea nullis pravitatis, omnibus verò bonitatis ſignis, quæ ab analyſi deduci poſſunt, inſigniatur.

VI.

ANALYSIS

Aquæ ad Thermas Diocletiani.

Ægriùs, quàm ſuperiores, evaporavit.

XVII. Parilis hujus aquæ quantitas in arenæ balneo ægriùs, quàm recenſitarum ulla evaporabat, & majores in bullas, fortè aucto ignis gradu, intumeſcere obſervabatur: nullâ tamen ſenſili graveolentiâ, ſed nec ſuaveolentiâ nares affecit.

affecit. In extremo limine evaporationis colores quaſi iridis in eadem ſpectabantur, gradatim imbuentes priſmata cryſtallina ſalium contentorum in ſedimento, quod fuit ponderis circiter granorum XL. ſpeciemque exhibuit priſmatum oblongiorum, quæ à vitro difficulter abraſa occurrerunt ſub microſcopio multis cum grumis terreis, ipſorum priſmatum filamentis in rectas lineas diſpoſitis, atque interjectis.

XVIII. Terra hæc ſubobſcuri coloris, obtuſo quodam ſenſu linguam affecit, & in fermentationem adeo exilem, ac brevem cum ſpiritu ſulphuris venit, ut ex horologii indicatione vix ad ſextum ſecundum temporis, ſive decimam partem unius minuti horarii pertigerit. Nullum planè motum excitavit infuſum in ea oleum tartari. *Sedimentum obtuſo ſenſu linguam affecit.*

XIX. Ejuſmodi tentamina, ut aquam hanc reliquis hactenus exploratis craſſiorem, ita minus alchalinam, ſed nitro potiſſimum (ut priſmata monent) tartaro, ac terrâ admixtis, refertam eſſe demonſtrant. Quinimo, cum Cap. X. oſtenderimus tubos, per quos aqua iſta ab Exquiliis in humiles Urbis regiones decurrit, tartaro refertiſſimos inveniri, dubium eſſe non poteſt, quin, cum magis terrea ſit, pro delicatis ventriculis minus ſit laudanda. *Minus laudanda.*

VII.

ANALYSIS

Aquæ Fontis in Janiculo, quæ à lacu potiſſimum Sabbatino, ſeu Bracchianenſi derivatur.

XX. Hanc quoque ad libras XII. calentibus cineribus, ut evaporaret, admotam, in bullulas pariter grandiores, cum gradus vel minimus ignis augeretur, attolli vidimus. Odore quodam moleſto nares affecit, quæ ſanè graveolentia inſtar muriæ ab ipsâ fæce, quæ alioqui difficulter exiccabatur, retenta *Ejus evaporantis graveolentia.*

tenta eſt. Color ejus ſubfuſcus, qui admotis prunis in nigrum convertebatur. Subſtantia verò microſcopii ope velut opaca tartari maſſa cum ſolidis angulis apparuit; cujus ſaporem admodum ingratum, ſalſum, atque muriaticum offendimus. Fæcis pondus fuit granorum circiter XXIX. Admixto ſpiritu ſulphuris levis excitata eſt fermentatio, non quidem propter alchalicas, quæ pauciſſimæ ſunt, ſed ſalinas partes illic admixtas. Ab oleo tartari nullus motus inductus fuit.

Cæteris inſalubrior. XXI. Hinc liquidum videtur, hanc ex Romanis aquis minime eſſe ſalubrem, cum ingrato quodam ſulphure, ſalibuſque terreis, ac nihil penè levigatis, referta ſit. Et quanquam ob modicam fæcis copiam, & admixtum ſulphur levior appareat, tamen propter idem impurum ſulphur cæteris eſt inſalubrior.

VIII.

ANALYSIS

Aquæ Tiberinæ.

Experimenti ſeries. XXII. Aquam, ut purior eſſet, è medio Tiberi hauſtam, diuturnâque ſex menſium percolatione, ac morâ in ciſternis PP. Oratorii S. Philippi Nerii perpurgatam, ad libras XII. intra cucurbitam in arenæ balneo collocavimus. Hæc facilè in auras abire, nec illum pravum, ſed omnino gratum odorem prodere viſa eſt. Mediam circiter evaporationem albo, ac tenuiſſimo quaſi pulvere in ſuperficie contegi cœpit. Relictum ſedimentum leni, ſalſoque amaro ſapore linguam affecit; & inſpectum, velut arenoſa, ſpongioſaque maſſa particulis diverſæ figuræ, aliis obſcuris, aliis candidis referta, apparuit. Microſcopio inſpecta præſetulit intermixta priſmata longiuſcula, identidem diviſa, & polygonâ figurâ prædita. Ejus autem pondus fuit granorum circiter XXXV. Maxima, & diuturna, affuſo ſpiritu ſulphuris, obſervata eſt ebul-

ebullitio, quæ per quatuordecim minuta horaria in automato horologio indicata perſeveravit.

XXIII. Porro facilis evaporatio, nullus inde pravus odor, exiguum ſedimentum, & ſubamarum teſtimonium præbet bonitatis hujus lymphæ, quippe quæ alchalicis ſalibus moderatè imbuta, ſaluberrimum ſui uſum pollicetur, ut experimento compertum eſt apud eos, qui noſtro etiam ævo eâ paſſim utuntur. *Teſtimonium bonitatis.*

XXIV. De putealibus autem aquis neque tentandum aliquid habuimus, neque monendos Romanos incolas habemus præter hæc ipſa, quæ de Tiberina aqua tentavimus, & monuimus; cum puteorum lymphæ ab eodem Tiberi per terræ meatus plerunque deriventur. *Idem eſto de putealibus aquis judicium.*

De comparata inter ſe gravitate Romanarum Aquarum.

XXV. Ut experimenta non ſecretò, ſed palàm fierent, advectæ ſunt perſcriptæ inferius aquæ in ædes Illuſtriſſimi Præſulis de Auguſtinis, viarum Præfecti, ubi nos coram multis eruditis viris, una cum Illuſtriſſimo Blanchino paratum ad explorandam fluidorum gravitatem inſtrumentum (phialam ſcilicet aëre plenam, colloque in anguſtiſſimum apicem hermeticè, ut ajunt, clauſum deſinente) intra ſingulas aquas paulatim immerſimus, repetito duobus diverſis diebus periculo, & quidem hoc ordine. Scilicet *Inſtrumentum ad aquarum gravitatem explorandam.*

Die V. Septembris MDCCIX. Pondus Aquæ ad ripam Tiberis.

XXVI. Pondus phialæ ita accommodatum, moderatumque fuit, ut adamuſſim penderet uncias quinque. Hoc verò ſervavit æquilibrium cum aqua fontis, ſeu rivuli ad ripam Tiberis, quod ſanè pondus redactum in quadrantes grani (ut comparatio, & differentia diverſarum aqua-

rum evidentius conſtet) aſcendit ad pondus quadrantum 11520.

Pondus Aquæ Tiberinæ.

XXVII. Idem pondus unciarum quinque minuendum erat quadrante grani, ut libraretur cum aqua Tiberina pridie à flumine hauſta omnium leviſſima 11519.

Pondus Aquæ Beati Felicis, & Marchionis Grilli.

XXVIII. Idem pondus augendum erat ſupra uncias quinque quadrante grani, ut libraretur cum aqua B. Felicis, & cum aqua *del Grillo*, quæ inter ſe æquilibres ſunt 11521.

Pondus Aquæ Fontis Trivii.

XXIX. Idem augebatur dimidio grano ſupra uncias quinque, ut libram ſervaret cum aqua Fontis Trivii 11522.

Pondus Aquæ ad Thermas Diocletiani.

XXX. Idem augebatur $\frac{3}{4}$ grani ſupra uncias quinque, ut libraretur cum aqua ad thermas Diocletiani, vulgò *di Termini* 11523.

Die VII. Septembris ejuſdem anni MDCCIX.

Novum experimentum Ponderis Aquæ Fontis Trivii.

XXXI. Repetitô experimentô cum aqua Trivii pondus erat unciarum quinque auctum $\frac{1}{2}$ grani 11522.

Pondus Aquæ ex lacu Sabbatino.

XXXII. Idem pondus unciarum quinque minuendum erat,

erat octava parte grani, ut libraretur cum aqua adducta ex lacu Sabbatino in ſummum Janiculum, quæ propterea levior eſt reperta, quàm Romanorum fontium ulla 11519. $\frac{1}{8}$

Pondus Aquæ ad ripam Tiberis, & Aquæ S. Damaſi in Vaticano.

XXXIII. Idem pondus unciarum quinque libratum cum aqua fontis ad ripam Tiberis nihil variatur; libratur etiam cum aqua S. Damaſi, ſcaturiente ad aream ſubdialem *Palatii Vaticani*, quæ propterea eſt ejuſdem omnino ponderis cum aqua fontis ad ripam Tiberis 11520.

CAPUT XIV.

Solum Romanum ſimplicibus theriacalibus refertum, omniumque rerum ferax, Cœli ſalubritatem confirmat. Objecta refelluntur.

QUoniam, ſecundum Theophraſti (*a*) axioma, talis eſt aqua, qualis terra, per quam ipſa percolatur; certè, cum puriſſimos in Urbe latices, & naſci, & influere proximè demonſtratum ſit, vel hoc unico argumento ſalubritatem Romani ſoli evincere poſſemus, niſi alia ſuccurrerent teſtimonia, quibus noſtræ claritas hypotheſeos magis adhuc eluceſcet. *Talis eſt aqua qualis terra, per quam percolatur.*

II. Porro cum Latium, quod nos ipſi calcamus, & colimus, Strabonis etiam auctoritate omnium frugum, ac rerum ſit feraciſſimum, neceſſe eſt proculdubio, ut regio, ubi Roma condita fuit, multo ſulphure, ſaleque volatili redundet, atque idcirco copioſa in aërem emittat effluvia, quæ Romanorum intra corpora jugiter admiſſa, conſervandæ, producendæque vitæ aptiſſima ſint. *Latii terræ feraciſſima.*

F 2 III. Hoc

(*a*) De cauſ. plant. lib. 6. cap. 3.

Simplicia theriacalia ibidem optima ex Galeno.

III. Hoc autem luculenter etiam deducitur ex ſimplicibus amaris, & aromaticis (theriacalibus propterea apud Medicos appellatis) quæ præ cæteris regionibus Romanâ de terrâ ipſius Galeni teſtimonio naſcuntur optima. Is enim peculiari libro de Antidotis (*a*): *Et chamæpityn, & camedryn, & thlaſpin, & centauream, & hypericon, & polium, & id genus herbas alias* ſe Romæ vidiſſe narrat; atque *multò plus redolentes hic ortas, quàm Cretâ advectas (modò continuis imbribus obrutæ non fuerint) deprehendiſſe*, ut abſynthium, & mentam ſilentio prætercam, quæ nuſquam magis efficacia, quàm Romæ inveniuntur. Adeo dubitare non licet, quin ex Romano ſolo particulæ non tantùm humanæ naturæ minimè infeſtæ, ſed omnino ſalubres, atque etiam alexiteriæ perpetuò in ambientem aërem attollantur.

Victus ex Romana terra ſaluberrimus.

IV. Quid? quod eadem terra, quæ tot alendis antidotis, frugibus, fructibus, atque animalibus eſt opportuna, domeſticâ quaſi ubertate ſalutarem hoſpitibus victum ſuppeditat? Hæc enim, quæ ad Romanorum uſum in Latio, atque ipſa in Urbe naſcuntur, & paſcunt, ſuavitate, ac ſalubritate aliis, quæ ſub clementiſſimo cælo adoleſcunt, fortaſsè non cedunt.

Panis nuſquam melior.

V. Enimvero, ut primùm omnium de pane dicamus, quippe qui communiſſimus, ac multis certè ſolus eſt cibus; ubinam melior occurrit vel qualitate frumenti, vel panificio, quam Romæ? Etenim in Urbe non ſolùm, qui ſiligineus, nempe candidus, & leviſſimus Pontificiæ familiæ in Vaticano paratur, & nobilium, ac divitum ferè omnium ſaturandis domibus ſufficit; ſed etiam quiſquis alius publicè coquitur, optimus eſt, immo vel ſecundarius, ac domeſticus in pauperum uſum ſaluberrimus reputatur.

Carnes animalium optimæ.

VI. Animalium deinde carnes ſapidæ habentur, ac ſaluberrimæ, ut ſunt bubula, & vitulina, præſertim illorum vitulorum, qui lactentes vulgo à mungendis tantummodo matrum uberibus *Mongane* dicuntur, omnium ad Urbem confluentium

(*a*) Cap. V. & XIV.

fluentium ſuffragio commendatæ, Romanis paſcuis præcipuam celebritatem impertiuntur. Carnes etiam generis gallinacei, & volatilium laudatiſſimæ. Caſeus quoque magnopere à Galeno extollitur. Quinimo ova ipſa mirum in modum jucunda, &, ſi recentia fuerint, atque in Urbe nata (quippe quæ ex gallinis probè altis) tantùm ferè nutriunt, quantùm ponderant. Fructus dulces, & olera guſtui grata. Unde qui Romam Neapoli veniunt, ultro fatentur hæc, quanquam ibi citius, ac ſæpius per annum naſcuntur, Romanâ tamen ex terrâ prodeuntia, ſapida magis inveniri.

Volatilium etiam, & gallinacea.

Tum ova.

Et fructus.

VII. Herbarum quoque Romanarum ubertatem commendat locus Procopii (*a*), feracitatemque ſoli confirmat, ubi obſeſſam à Gothis Urbem, & annonæ caritate laborantem ab herbis victum ſibi quæſiſſe narrat: *quales*, inquit, *intra mœnia ſuâ paſſim ſponte naſcuntur: & hæ quidem in agro Romano non hyeme, nec alio quovis tempore deſunt, ſed aſſiduò florent, ac de ſe germinant, & ea copia ſunt, ut vel equos obſeſſi his alerent.*

Procopii locus inſignis.

VIII. De vinis autem ſuperfluum planè eſt ſermonem inſtituere, cum colles Albani, Aricini, Lavinii, Tuſculani, Tiburtini, aliique finitimi magnam copiam ſelectorum, pariterque odoriferorum vinorum, quæ priſci etiam Scriptores laudibus extulerunt, in Urbem tranſmittant.

Vina laudatiſſima.

IX. Mirari itaque ſatis non poſſum, nonnullos noſtra alimenta hebetiora, parumque nutrientia, (cum leviora, & concoctu faciliora dicenda ſint) putaviſſe. Certiſſimum enim eſt Romæ ſaluberrimum, ſi moderati ſumatur, bonique ſucci victum omni anni tempeſtate à cujuſvis ſortis hominibus ſeligi poſſe, ſi velint; piſces quidem ex flumine, atque ex proximo mari; cætera verò copioſâ tellure fruges, frumenta, fructiferas arbores, lactifera, atque ovipara animalia, quovis tempore, parvo etiam pretio, largiter ſubminiſtrante; ut nemo dubitare poſſit, quin Roma terram ipſam, quatenus optima, copioſaque ſuggerit alimenta, ſalutarem obtinuerit.

Quavis anni tempeſtate victus ſalubris abundat.

(*a*) Lib. 2. de bello Gothor. n. 3. pag. 400.

Duo contra ſalubritatem Romanæ telluris argumenta.

Alterum à fodinis mineralium.

Alterum à periculo dormientium in locis quibuſdam Romani agri.

X. Verùm duo argumenta Romanæ terræ bonitatem impugnare videntur, alterum petitum à diverſis foſſilium venis, quæ per Latinum agrum paſſim occurrunt, alterum ab experientia, quæ crebrò nos admonet inſalubria, ac lethifera eſſe nonnulla loca, in quibus ſi quis Urbanorum hominum ſumma æſtate, vel autumno ſomnum capiat, citò in malignas febres incidit, & plerunque occidit.

Mineralia nihil officiunt ſalubritati, niſi ſtagnantibus aquis corrumpantur.

XI. At neque foſſilia nobis obſunt, neque loca iis referta infamem aërem contrahere per ſe poſſunt, niſi ſtagnantibus inter æſtivos calores aquis fermententur, & ſqualeant, quo vitium, ſi quod terræ ineſt, atmoſphæram inficiat. Unde quidquid vulgus foſſilium venis attribuit, nos in paluſtres aquas fodinarum ſalibus magis depravatas, ratione adſtipulante, rejicimus; cum experientiâ compertum ſit, multa loca, vel intra Urbem, quæ olim propter hærentes aquas damnati prorſus aëris cenſebantur, ſolâ exiccatione evaſiſſe ſalubria. Sed hæc, aliaque objecta fuſiùs agitabimus, ubi de adventitiis (*a*) hujus cœli qualitatibus agemus.

CAPUT XV.

Ex florido colore Civium Romani cœli clementia deducitur.

GRadum nunc faciamus ad ea, quæ, licet ex laudatis jam in Urbe tum ſitu, & ventis, tum aquis, & ſolo proficiſcuntur, ad ejuſdem tamen ſalubritatem comprobandam ſuppetias ferunt. Quorum primus eſt Romanorum color, qui nec nimium rubicundus, Celſo ſuſpectus, nec admodum pallidus, flavus, aut terreus, qui cunctis damnatur; ſed ſuavis, atque ad viſum dulcis, quem profectò Hippocrates (*b*) inter hominum colores præ omnibus commendavit. Sunt enim eorum, qui Romam incolunt, (tametſi umbra-

Qui color Hippocrati maximè commendatus.

(*a*) Part. poſter. hujus Diſſertat. Cap. VII. (*b*) Lib. de alimento n. 5.

umbratilem, ac ſeſſilem vitam degunt, ut Moniales, & pleræque nobilium mulierum) formæ benè coloratæ, ac floridæ, niſi quis morbus prohibeat. Quinimo adeo verum eſt, aſpectus incolarum Urbis ſuaviter temperatos eſſe, ut ſi quis Romam veniat cum oris colore parùm laudabili, ſenſim illum deponat, atque in ſuaviorem commutet.

Color vultus exuberantem humorem indicat.

II. Quanquam verò inquirere in cauſas boni, malive hominum coloris, non ſit in præſentia neceſſarium; utile tamen eſt noſſe ejuſdem in vultu ſuffuſionem humorum in corpore exuberantium certiſſimam notam eſſe; quemadmodum apertè docuit Hippocrates (*a*). Bonus enim, dulcis, ac ſuavis hominum color ſignificat tum contenta fluida optimè ſoluta, ac defecata, tum continentia vaſa ſine ullo, vel obſtructionis, vel convulſionis impedimento conſtare: nimirum liberam fieri bonorum humorum à viſceribus in cutim, & à cute in viſcera reciprocationem, ſanguinemque ad minimos cutis tubulos pertingentem, partim perſpirare, partim lymphæ admixtione ita dilui, ac temperari, ut intuentium oculos oblectet gratâ lucis reflexione, quam jucundè efflorescentem colorem appellamus.

III. Secus verò nihil magis, ac prius advenas commonet, cœlum alicubi eſſe inclemens, quam ſubtumida incolarum ſpecies, quæ flavo, aut viridi colore penè exanguis occurrat, ut apud paludum, noſtrique proinde litoris accolas paſſim evenire obſervamus, quibus aptè congruet vulgatum illud Stratonici (*b*) Citharœdi dicterium in Caunios *οἵηπερ φύλλων γενεὴ, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν*: *Tale quidem genus eſt hominum, quale eſt foliorum*; aut illud ejuſdem, quo Caunios excepit moleſtè ferentes, atque indignantes, propriam urbem eo celebri Homeri verſu tanquam inſalubrem damnari, *ſe*, inquiens, *nunquam auſurum, urbem inſalubrem vocare, in qua mortui ambulent*; perindè quaſi ex pravo Civium colore argui poſſet cadavera, non homines per vias illas incedere. Atqui per ſemitas Urbis, niſi quis ex palude veniat, aut ex Noſo-

Lepidum Stratonici dictum in Caunios.

(*a*) In limine libri de humoribus. (*b*) Ex Strabone lib. 14.

Noſocomio, plerique omnes gratâ ſpecie jucundiſſimi occurrunt.

IV. Nequidquam verò Plinii (*a*) verba quis objecerit: *Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentialibus durant.* Etenim, ut ut nonnulli ex iis, qui regiones inclementis cœli habitant, bono colore frui poſſint, in univerſum tamen malo habitu ſemper fœdantur; atque illi potiſſimùm formam in deteriorem commutant, qui in aërem noxium ex laudabili migrant; quod hic minimè apud advenas contingit. Conſtat enim, ut ſupra monuimus, ſuaviorem colorem eos in Urbe ſenſim acquirere, qui ex nocenti cœlo venerunt.

Advenarum color fit Romæ ſuavior.

CAPUT XVI.

Ex Romanorum ingenio, & prudentiâ Urbis ſalubritas aſſeritur.

SEd à ſuavi Romanorum Civium habitu ad ſublimem, temperatamque in iiſdem mentis aciem tranſeamus. Ad hanc vero quantum ipſa aëris ſalubritas conducat, nemo melius aſſequetur, quàm qui probè noverit, multigenas particulas ex atmoſphærâ ſecretas, tum per pulmones obliquè cum ſanguine, tum per cranii meatus rectâ in cerebrum, robur, & materiam tam pro corporis, quàm pro animorum motibus ſubminiſtraturas aſcendere. Unde in aëre craſſo, & cœnoſo nonniſi ingenia tarda, retuſa, atque hebetiora; in ſubtiliſſimo è contrario, ac fervido nimium acria, prompta, & ſæpius inverecunda; in temperato denique, ſalubri, ac puro temperata pariter, præclara, ac præſtantiſſima naſcuntur; & ſecundum cœlorum diſcrimina multæ quoque tum mentis, tum morum varietates (ſi ipſa non defuerit educatio) adoleſcunt. Rectiſſimè idcirco ſcripſit Hippocrates (*b*): *ſapientiam cerebro, ſi ſanum fuerit, exhibet aër.* Quod ſatis oſten-

Qui aër ingenio ſubminiſtret.

(*a*) Lib. 18. cap. 5. (*b*) De morbo ſacro n. 17.

oſtendit, aërem non modò ingenia, quæ peperit, ſed quæ diù etiam complexus eſt, atque educavit, ſecundùm propriam temperiem erigere, vel flectere, acuere, vel retundere, uno verbo, componere, & conformare. Jure itaque Fulvius Urſinus (Vir ſanè magnæ eruditionis) in epiſtola nuncupatoria, præfixa Notis ad ſcriptores de re Ruſtica dignis laudibus efferens Petrum Ciacconum, alioqui Hiſpanum hominem, cui tamen vixiſſe Romæ plures annos contigerat, Urbis aërem in hanc ſententiam commendat. Habet hoc cælum, ſemperque habebit ad excolenda ingenia vim quandam præcipuam, atque auctoritatem. Huic planè conſonat, quod P. Jovius in elog. Longalii, nimirum judicium fruſtra alibi, quam ſub Romano cælo quæritur.

II. At verò magnam eſſe Romanorum ingeniorum vim cum prudentia, quod non paſſim invenitur, conjunctam, res planè eſt non in opinione dubia, ſed ante oculos totius antiquitatis, & in præſentia cunctarum gentium expoſita: ita ut pudeat, noſtram (quam ſatis cognoſcimus, & ultro fatemur) tantam eſſe non rerum modò, ſed verborum etiam inopiam, ut tali patria planè arguamur indigni. *Romanorum ingenia prudentiæ conjuncta.*

III. Profectò nulla ex omni hiſtoria civitas reperitur, quæ dexteriora ingenia ad humanarum, & civilium rerum peritiam, atque uſum produxerit, quàm Roma. Unde Cicero (*a*) præclarè non minus, quàm verè ſcriptum reliquit, *Romanos omnia aut inveniſſe per ſe ſapientiùs, quàm Græcos, aut accepta ab illis feciſſe meliora.* Unâ enim ex Urbe tot, tantique ſingulis in ætatibus prodierunt, pluribus ſimul doctrinis, atque exercitationibus pares; quippe qui & rem militarem, civilemque, & juriſprudentiam, & dicendi artem, & omnigenam philoſophiam ad rem uſque ruſticam complecterentur; qualis profectò & Scipio Africanus fuit, & M. Cato, & L. Craſſus, & M. Cicero, & M. Varro, & Servius Sulpicius, & Q. Mucius, & Julius Cæſar, & Titus Lucretius, & Cornelius Celſus; ne Principes enumerem ſequentium temporum, *Quantum ingenio præſtiterint Romani.* *Vetuſtioris memoriæ Romani præclariſſimi.*

(*a*) Tuſcul. quæſt. lib. 1.

porum, qui ad ſummam Imperatoriæ artis ſcientiam omnes humaniores literas, ac liberales artes, & juris inſuper ſtudium cum totius orbis admiratione adjunxerunt. Romanorum inſuper ingenia ad regendos populos (quæ ars artium dicitur) maximè idonea perpetuò habita ſunt. Quo nomine ſupra cæteras orbis nationes à Poëtarum Latinorum Principe Virgilio (*a*) extolluntur celebratiſſimis illis verſibus:

Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſas melius, cælique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

Neque adeo effœtam hanc eſſe tellurem quis opinetur, ut non proximè dederit, ac, niſi cultus ſubtrahatur, in poſterum non promittat Viros eximios, atque egregios, veterem Romani nominis laudem, novis illuſtrium operum exemplis inſtauraturos. Cum duobus propè ab hinc ſeculis Columnenſes dederit, & Urſinos, alioſque tum militari ſcientiâ, tum rerum civilium peritiâ florentiſſimos. Ac ſi rem literariam ſacram, & profanam recentiorum temporum attingamus, quid Valla in humanis ſtudiis non promovit, atque perfecit, egitque, ut poſteritas omnis proficeret? quem ſecuti ſunt acerrimi ingenii, præſtantiſſimæque doctrinæ Viri quamplurimi, quos inter Fulvium Urſinum, D. Nicium Erythræum, Famianum Stradam, Trajanum Boccalinum, Aldum Manutium Artis Typographicæ in Italia inſtauratorem, P. Zachiam inter Medicos celeberrimum, alioſque numeramus. Quid in ſacris literis, & Eccleſiaſtica antiquitate illuſtranda non præſtitit Annalium parens Eminentiſſimus Baronius, alibi quidem natus, ſed Romæ à pueritia liberalibus diſciplinis inſtitu-

Etiam recentiores.

(*a*) Æneid. lib. 6.

ſtitutus; quem ducem habuere qui deinde ejuſmodi in rebus laudem ſibi pepererunt? Meritò propterea ſcriptum eſt apud eundem Hippocratem (*a*): *ut plurimum formas hominum, & mores, regionis naturæ compares eſſe.*

IV. Argumentum hujuſce rei in CLEMENTE XI. Pontifice Maximo, & Principe Optimo luculentiſſimum habemus. Sed vetat eximia animi ejus moderatio, quo minus virtutes egregias percenſeamus, quibus illum Romani cœli temperies, educatio, & diſciplina ad totius Eccleſiæ felicitatem, & ævi hujus ornamentum eduxit, & informavit. Deo nimirum præclaræ indolis, & naturæ, cujus ipſe Auctor eſt, rudimentis obſecundante, ac veluti jactis ſeminibus beneficiorum, gratiæque ubertate feracitatem, & incrementa largiente. *SS. D. N. CLEMENTIS XI. laudes.*

CAPUT XVII.

Vernaculos morbos nullos Romæ omnibus Civium ordinibus communes inveniri.

ABſoluto ſermone de mirabili Romanorum ingeniorum temperie, proximum eſt explicare, nullos Romæ morbos omnibus Civium ordinibus eſſe communes, quamobrem vernaculi dici poſſint; cum re vera vernaculi non ſint alii, quàm familiares multis in una regione viventibus morbi ob aëris, vel aquæ vitium ei regioni familiare, ut ex Hippocratis ſententia Galenus (*b*) aſſeruit. *Morbi quibuſdam regionibus familiares non dicendi vernaculi.*

II. Et primùm continuæ febres, quas cum catalepſi, ſeu lethargiæ ſpecie olim Aſclepiades (*c*) frequenter Romæ vidit, non ſunt hîc morbi vernaculi, ſed aliquando, aut ſporadici ex peculiaribus nempe Incolarum erroribus orti, aut epidemici vagantur, ſub cenſu ſcilicet febrium caſtrenſium,

(*a*) De aër. loc. & aquis n. 57. (*b*) In lib. 1. epid. comm. 1. in proœm. (*c*) Apud Cœlium Aurelian. 2. acut.

Febres nonnullæ vulgares interdum Romæ, non verò vernaculæ.

& malignarum, quæ tunc præſertim divexant, cum aquarum cura in Urbe neglecta paluſtre alicubi ſolum ante æſtatem induxerit. Quare Marſilius Cagnatus (*a*), qui diu medicinam in Urbe fecit, cum febres, cujuſmodi ab Aſclepiade deſcriptæ ſunt, ſæpe obſervaſſet: *nec omni*, inquit, *tempore, nec ſingulis annis apparent, uti morbi vernaculi ſolent*, quos Græci ἐγχωρίυς, & ἐπιχωρίυς vocant, & ἐιδήμυς, qui vulgares dicuntur ἐπιδήμιοι νόσοι, vel ἐπιδημικαί. Itaque Aſclepiades febrem hanc vulgarem quidem, ſed non vernaculam fuiſſe indicavit, quæ ſanè nullo non tempore infeſtare debuiſſet.

Species quædam ſemitertianæ, etſi familiaris, cur non ſit appellanda vernacula.

III. Præterea à numero vernaculorum morborum ſpeciem illam eximo ſemitertianæ, quam perperam tertianam continuam per ſubingreſſum noſtrates Medici interdum appellant; hæc enim, quanquam Romæ familiariſſima Galeno, (*b*), ac Petronio (*c*) viſa fuerit, atque nobis etiam non rarò obſervata, quotieſcunque ſcilicet auſtrales, atque humidæ conſtitutiones ſub æſtivo præſertim ſolſtitio repetunt; minimè tamen vernaculi morbi nomine eſt conſignanda, cum non vitio nativo, ſed adventitio Romani aëris, atque apud illos propterea contingat, qui vel paluſtria loca inhabitant, vel in victu, aliiſque rebus nonnaturalibus parum ſunt continentes. Quod quidem febris genus ubique occurrere aptiſſimè oſtendunt cujuſvis nationis Practici, qui ſuis in libris de ea fuſiſſimè tractant.

Quos morbos Romæ vernaculos putaverit Petronius.

IV. Quanquam verò Alexander Petronius (*d*) tres morbos, tanquam Romæ vernaculos, numerare videatur, exuberantiam nempe ſuccorum in capite, quam *capiplenium*, barbarè quidem, ſed propriè ad rem ficto nomine, appellat; ventris cruditatem, quam expletionem dicit; & celerem, ac præter occaſionem recurrentem virium languorem; tamen experientiam potius, & rationem in conſilium adhibere nos decet, quam viri, etſi in arte peritiſſimi, auctoritatem. Nobis enim, qui ab ipſa adoleſcentia publicam Romæ artem exercui-

Sed fallitur, & quare.

(*a*) In com. de ſalub. Roman. aër. pag. 37. (*b*) Com. 2. in morb. pop. & de morb. tempor. cap. 8. (*c*) Lib. 4. cap. 1. (*d*) Lib. 4. de vic. Rom. cap. 1. & ſeq.

cuimus, omni ſanè in re, ſed in explorandis communiter vagantibus morbis, non aliorum teſtimonio, ſed propriis oculis credere datum eſt, quibus deprehendimus recenſita tria morborum genera noſtris quidem incolis interdum, ac ſeorſum accidere; ſed omnibus eorundem ordinibus non eſſe pariter, æqualiterque familiaria, ac proinde vernacula ſuapte naturâ minimè appellanda. Etenim Romæ degentibus non unus idemque vitæ modus eſt, ſed varius, ac multiplex, immo ſæpe alius alii contrarius. Plerique enim corporis exercitationibus addicti tantùm laborando conſumunt, quantùm ingerunt comedendo; qui ſanè, cum ſint penè omnes opifices ruſtici, ſervi, bajuli, ac rhedarii, numero non ſunt certè minores dimidiâ parte totius populi. Hi verò nullo capiplenio, nullâ expletione, præterquam cum dubia ſurgunt ex cœna (quod omnibus commune eſt, etiam montanarum civitatum habitatoribus) nullâ denique virium imbecillitate laborant; quin potius robuſtiſſimos, validiſſimos, ac ſummoperè promptos, atque audaces, occaſione oblatâ, ſe exhibent. Quod ſanè genus hominum legiones olim dedit orbis domitrices. *Qui ſint ab illis morbis immunes.*

V. Inter nobiles autem, ac divites multi numerantur, qui nullo propemodum, cum adoleverint, exercitationum genere utentes dies permutant cum noctibus; nam, cum primâ luce ſurgere deberent, tunc quidem decumbunt, majorem noctis partem ludis, & comeſſationibus inſumentes. Otium verò, & ſatietas bonæ valetudini contraria ſunt, ut propterea ſcripſerit Hippocrates (*a*): *Homo edens ſanus eſſe non poteſt, niſi etiam laboret.* Exindè fit, ut iidem recenſitis tribus malis plerunque ſint obnoxii. Cum enim plus ingerant, & potiſſimum carnium, quàm concoquere, ſolvere, ac diſſipare deſidiâ poſſint, ideò cruditatibus, quæ hypochondriacæ affectionis maxima ſcaturigo ſunt, turpiter detinentur; mox etiam capitis gravitate, cum venter capiti, & caput ventri ſuas invicem affectiones communicent; denique virium languore, non propter ſuccorum inopiam, ſed ob inductam *Qui contra iiſdem paſſim conflictentur.*

(*a*) 1. de Diæta n. 2.

ab illorum acrimonia irritationem, atque à multitudine oppletionem, non rarò corripiuntur. Sed horum numerus vix trigeſimam civium partem explet. Atque hujuſmodi ægritudines non tam Romani aëris, quàm vitæ generis, quod ſibi elegerunt, dicendæ ſunt, ut proinde vernaculæ appellari non mereantur.

Cur etiam Aulici.

VI. Ad hanc etiam hominum claſſem proximè accedit Aulicorum ordo, qui nec corpore ſemper moventur, nec animo unquam quieſcunt, alternis nempe timoris, ſpeique pathematibus jactati, atque agitati: vigilant enim, cum dormire, ſtant, aut ambulant, cum ſedere, aut decumbere conduceret. Idcircò hi quoque nunc laſſitudine, nunc expletione, plerunque hypochondriacis paſſionibus, ac proinde curarum, atque ſuſceptæ vitæ, non certè aëris vitio, capiplenio detinentur.

Qui morbi civium crapula gignuntur, non ſunt vernaculi.

VII. Vernaculi igitur morbi nulli Romæ ſunt, niſi ſi quis vernaculos appellet, quos cives, non quidem cœli vitio, ſed crapulâ, deſidiâ, ſtudiis, curiſque ſibimetipſis ſolent comparare. Supereſt itaque, ut benignitatem Romani aëris nullis vernaculis civium morbis labefactari agnoſcamus; atque omnibus illis ſalubritatis argumentis inſtructam, quibus cœli cujuſcunque clementiam conſtare docuit Palladius (*a*), nempè: *cum habitatoribus color ſanus ſit, capitis firma ſinceritas, inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, fauceſque commeatum liquidæ vocis exerceant.*

CAPUT XVIII.

Romanorum longævitas ſalubritatis aëris teſtimonium.

Mortalibus vitæ, ægrotis morborum aër potiſſimùm auctor eſt.

CUm ex Hippocrate (*b*) *mortalibus vitæ, ægrotis verò morborum aër potiſſimùm ſit auctor*, profectò nullum majus erit, ac certius bonitatis aëris argumentum, quàm ſi alicubi

(*a*) Lib. 1. de re ruſtica tit. 3. (*b*) Lib. de Flat. n. 6.

cubi homines infrequentiùs ægrotaverint, & diutiùs vixerint. Igitur, cum capite præcedenti Romanum aërem à vernaculis morbis vindicaverimus, nunc ad Urbis ſalubritatem probandam maximè faciet oſtendere, multos hìc eſſe longævos. Porro nihil Romæ noſtrâ ætate frequentiùs occurrit, quàm cives, non quidem ſomniculoſos, & ignavos, ſed firmos, & operoſos ad ſummam ſenectutem feliciter pervenire; ut ratione ſimul, & experimento ſemper uberiùs conſtet, Romanum cœlum naturâ ſuâ non modò innoxium eſſe, ſed etiam ſaluberrimum. Hæc autem res, cum omnium oculis ſit expoſita, atque ab aliis pertractata, eam paucis, ſed ordine percurremus.

II. Porro nullus incolarum ordo hìc reperitur, in quo plures ſenio confecti non occurrant. Atque, ut ab ipſo Principe initium, & auſpicium ducamus, Pontifices nonniſi exactâ jam ætate, diuturnoque chriſtianorum, ac publicarum rerum uſu, atque exercitatione ſubacti, neque idcirco imbecilles, creduli, aut obliviosi, ſed corpore, animoque validi creari ſolent. Nam ſingulare illud prorſus in noſtra tempora incidit, quod Sanctiſſimo Pontifici CLEMENTI XI. cum ætatis annum quinquageſimum primum vix exceſſiſſet, certantibus Cardinalium ſtudiis, quamvis mirâ conſtantiâ reluctanti, delatus fuerit Apoſtolicus Principatus. Quod nimirum diuturnis experimentis, arduiſque probata negotiis animi virtus ſuffragium ſenectutis antevertiſſet.

Ex omnibus ordinibus longævi plures Romæ viſuntur.

Pontifices corpore, animoque validi, licet annis graves.

SS. PP. CLEMENS XI. meritis ætatem prævertit.

III. Deinde ex Purpuratorum Senatu tertia penè pars, vel prope, vel ſupra octogeſimum, immo paulò infra nonageſimum annum conſtituta, nondum ætatis damna ſentit. Nam prudentiſſimi hi, atque optimi Patres in publica, privataque munia ita veniunt, ut ſententiam validiſſimo mentis robore, & memoriâ, quod impenſius miremur, nunquam hæſitante paſſim dicere conſueverint. Immo verò Cardinalem Henricum Arquianum de la Grance, jam centenario majorem, ipſi non ſine admiratione ſæpiſſimè vidimus, & facilè, & alacriter

Ex Cardinalibus tertia ferè pars ultra octogeſimum annum provecta ſummis negotiis incumbit.

criter generoſum, jubamque quatientem equum conſcendere.

Item ex Præſulibus plurimi.

IV. Ad Præſules quod attinet, profectò benè longum, ſi vacaret, illorum numerum recenſere poſſemus, qui, licet decrepiti, nondum tamen triſtes apparent, nec ullas provectæ ætatis animo, vel corpore ſentiunt injurias. Sed paucos afferam, ex quibus de cæteris judicium eſto; primum Archiepiſcopum Bottinum, propè nonagenarium, & ſemiparalyſi detentum, qui acuta ex febri; alterum hoc natu majorem Bernardinum Caſalium, Præceptorem Sancti Spiritus, atque inter Canonicos Vaticanæ Baſilicæ ſeniorem, qui ex epidemico catarrho, hoc eodem, quo ſcribimus anno 1709. proſperè, ac præter omnium ſpem evaſerunt. Adeo nimirum ſub noſtro cœlo vigor in ſenibus valet, ut ſæpe cum morte luctentur, & vincant. His accedit tertius poſteriori coævus, & ſenior pariter Baſilicæ Lateranenſis Canonicus Carduccius, qui nondum omnibus Eccleſiæ officiis ſe penitùs abdicavit. Nec ſilendum de Scriptore magni nominis, mihique amicitiâ conjunctiſſimo Joanne Dominico Rainaldo, qui licet octogenario major ſuis tamen ſingulis recurrentibus hebdomadibus Vaticano choro, cui utpote Canonicus eſt addictus, ſummâ non minus pietate, quàm diligentiâ præſens inſervit.

Ingens numerus ſenum in Cœnobiis.

V. Præterea noſtra Religioſorum, Monialiumque Cœnobia plena ſunt iis, qui ſenectute confecti miram in ſermone gravitatem, atque in agendo prudentiam præſtant, quorum in numero primas tenent Reverendiſſimus P. F. Antonius Cloche, Magiſter Generalis Ordinis Prædicatorum, qui octogenario major tot inter curas eâ mente hactenus conſtat, quâ Virum ſapientem decet, eâque corporis valetudine fruitur, quâ ſæpe juvenes carent; & vel maximè Reverendiſſimus P. F. Bernardinus Magiſter Sacri Palatii Apoſtolici, qui quanquam nonagenarius frequenter tamen coram Summo Pontifice, plenoque Cardinalium, ac Præſulum cœtu, ſtans, & memoriter longa ſuffragia gravibus ſuper rebus mirabiliter pronunciat. P. etiam Savinus Presbyter Societatis Jeſu, facundus

cundus Orator, & grandiloquus, octoginta licet annos natus, ex tempore feliciter diſſerit, & ſingulis feſtis diebus magnâ populi frequentiâ pro concione ſacram Scripturam interpretatur. Reverendiſſimus denique P. F. Philippus Maria Oliverius Minorita Conventualis, octogenario major, vegetâ adhuc, ac vivida ſenectute, qui triginta, & amplius ab hinc annis Sanctiſſimo noſtro Pontifici à confeſſionibus fuit, eaſdem audire pergit.

VI. Inter Oblatas itidem Turris Speculorum paucos ante annos vivebat hilaris, & vegeta virgo, nomine Benedicta, de præclara Cinciorum familia, quæ ſuâ ætate unum integrè expleverat ſeculum, duo verò tetigerat; nata ſiquidem in fine ſeculi XVI. diem ſuum obiit priori circiter luſtro vertentis XVIII. Nec ſingulis Urbis Monaſteriis deſunt annoſæ Sanctimoniales, quæ cæteris tam puellarem, quàm firmiorem ætatem agentibus præſunt, quæque cum ad ſacra, tum ad œconomica officia nec tremulæ, nec deliræ paſſim accedunt.

VII. Hoſpitium pariter invalidorum ſenibus utriuſque ſexus refertum eſt; ibique non ſine publicæ charitatis commendatione videas, tam morbis, quàm ætate confectos, claudos, ac decurtatos liberè ſuperſtites artus movere, & imperata impigrè facere; immo admireris ſeniores quoſdam lumine captos, qui alios juniores per domeſticos lares ſine lapſus, aut offenſionis ullius periculo ducunt. *In Hoſpitio pauperum invalidorum.*

VIII. Denique raræ ſunt nobilium, divitum, doctorum, artificumque domus, quæ avis, proaviſque non regantur. Parentem ipſe nactus ſum, qui, quanquam lithiaſis doloribus tortus, mente tamen ſemper conſtanti præditus, nonaginta vixit annos. Antonius item Placentius celeberrimus in Urbe Medicus nonagenario proximus è vivis paucos ante menſes exceſſit, diutius facilè victurus, ſi minorem ſpem ſuis in hæredibus poſuiſſet. Celeberrimi quoque Pictores Carolus Maratta, octoginta ſex annorum, & Jo: Maria Morandius nonagenarius, adhuc pingunt æternitati. *Privatis paſſim in familiis.*

 IX. Quid,

Etiam in hebræorum ergaſtulo.

IX. Quid, quod in ipſo hebræorum ergaſtulo, infelici alioquin prope Tiberim loco poſito, miſeros illos cernimus fœdâ etiam vivacitate conſeneſcere?

X. Quapropter ſi Pio II. Pontifici Maximo in commentariis, quæ vulgò illi adſcribuntur, cum de trium eloquentiſſimorum virorum, ſcilicet Auriſpæ, Poggii, & Jannotii ſuo ævo defunctorum obitu ageret, dicere licuit: *Horum nemo de naturæ lege conqueri potuit: ſeptuageſimum cuncti annum exceſſere, & ſortem vicere communem: injurius eſt, qui plus ſibi deberi cenſet*: potiori jure nobis fas eſſe arbitramur aſſerere, neminem, ſive indigenam, ſive advenam de Romani cœli naturâ conqueri poſſe, ſub quo tam multi non ſeptuageſimum modò excedunt annum, verùm etiam ad octogeſimum, & nonageſimum felici, vegetaque ſenectute perveniunt.

CAPUT XIX.

In Urbe, quemadmodum magnis omnibus in civitatibus, pleroſque adhuc juvenes, multos etiam poſt ſexageſimum annum, potius vitæ nondum mutatæ, quàm climacterici anni culpâ decedere.

QUod autem Romæ noſtro etiam ævo plerique ante ſenium, immo verò vel in ipſo ætatis flore decedant; hoc quidem non Urbi peculiare eſt, ſed ſaluberrimis, magniſque omnibus civitatibus commune; nec aëris vitio tribuendum, ſed potiſſimum civium intemperantiæ, luxui, vigiliis, rixis, animi pathematibus, & comeſſationibus, quæ, ubi plus divitiarum regnat, ibi magis affluunt, indeque minus hominum vitæ parcunt. Idcirco fertur apud priſcos multò rariores extitiſſe ſenes, quàm ſint apud nos; quod probè advertit eruditiſſimus Romanæ Antiquitatis Scriptor Raphael Fabrettus (*a*), qui quæſtionem excitat, cur in veteri Roma (quantùm

Cur longævi ex antiquis Romanis pauci.

(*a*) Antiq. inſcrip. cap. 8. pag. 560.

(quantùm ex inſcriptionibus colligere eſt) rari admodum fuerint illi, qui longam ſenectutem expleverint? Non enim dubito, quin cauſæ (quas prudens Auctor eo loco diſſimulat) per id temporis fuerint, non tam frequentes bellorum ſtrages, quàm ſolutiores in pace, & luxurioſi mores, qui vitam ante metam ſolent hominibus adimere. Unde meritò vagatur adagium: *plures occidit gula, quàm gladius.* Facit ſanè hùc quod legimus apud A. Gellium (*a*), qui animadverſum ſcribit in multa hominum memoria, expertumque eſſe in ſenioribus pleriſque omnibus ſexageſimum tertium vitæ annum cum periculo, & clade aliqua venire; adducitque exemplar epiſtolæ, quam D. Auguſtinus ſuper eodem anno ad C. Nepotem ſuum dedit, & nos tanquam priſcum hujus rei teſtimonium ſubnectimus. Habet autem -- *IX. Kal. Octobris. Ave mi Cai, meus ocellus jucundiſſimus, quem ſemper medius fidius deſidero, cum à me abes. Sed præcipue diebus talibus, qualis eſt hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem ubicunque hoc die fuiſti ſpero lætum, & benevolentem celebraſſe quartum, & ſexageſimum natalem meum: nam ut vides* κλιμακτῆρα *communem ſeniorum omnium tertium, & ſexageſimum annum evaſimus. Deum autem oro, ut mihi quantumcunque ſupereſt temporis; id ſalvis vobis traducere liceat, in ſtatu Reip. feliciſſimo,* ἀνδραγαθούντων ἡμῶν καὶ διαδεχομένον.

II. Atque illud quoque à nobis obſervatum eſt, ſcilicet viros optimos, qui ad 60. annum feliciter pervenerunt, non raro intra ſpatium trium ſequentium annorum (potius non mutatæ vitæ, quàm climacterici anni culpâ) magnis cum ægritudinibus luctari, tandemque mortem ſubire; quoniam laudabilibus, nimiumque intentis exercitationibus, puta pomeridianis, atque ad multam noctem productis ſtudiis, necnon frequenti uſu noxiorum ciborum, aliiſque operibus, quibus in primo ſenio corpus, animumque impunè adhuc macerabant, temperare in ſecundo neſciverunt. Natura namque terminos habet ſuarum virium, quos, ut ipſa præteriri non ſinit,

Cur proximis poſt ſexageſimum annis frequentius obeant ſenes.

Climactericus annus perperam accuſatur.

H 2 nit,

(*a*) Noct. Act. lib 15. cap. 7.

nit, ita vir prudens prænoſcere debet, ut ſibi provideat. Nec porrò dubito, quin hujuſmodi virtutibus ductæ exercitationes, ſenibus importunæ ſint, & vitiis finitimæ. Sunt enim quædam virtutum, vitiorumque confinia, propter quæ ſæpe, ut pro avaro parcum, pro maledico liberum, ita pro cerebroſo gravem, fortemque virum vulgus appellat. Non immeritò proinde ſcripſit Plinius (*a*): *atque etiam morbus eſt aliquis per ſapientiam mori:* quo ſanè morbo ipſe Plinius moniti ſui immemor interiit. Hunc locum Ramazzinus (*b*) noſter jure in eos torquet, qui per ſapientiam morbos contrahunt, indeque præproperè ad ſenectutem perveniunt. Uſque adeo verum eſt, tum graves, ancipiteſque animi curas, tum vel maximè incontinentiam humanum genus ocyùs ad ſenectutem, immo etiam ad exitium trahere: atque ideo rarò valde ſenem, qui ſibi non fuerit optimus Medicus, & rarò pariter intemperantem, qui ſeneſcat, inveniemus. Oportet enim vitia, eorumque fœda miniſteria in hominibus diu ſupervicturis, tanquam ſenectutis impedimenta, præmoriantur, ſpontèque deſinant noſtræ voluptates, ne ante ſenium ipſi vivere deſinamus. Atque hinc factum eſt, ut Codronchius (*c*) quanquam climactericorum annorum aſſertor acerrimus, non dubitaverit, quin vita auxilio artis Medicæ propagari, & pericula climactericorum annorum vitari poſſint. Contra vero infortunium ſi quod eſt anni climacterici ſæpè apud illos antevertitur, qui ſenium vel nativa corporis imbecillitate, vel errorum laborumque acceſſione prævertunt.

III. Sed quoniam nativas Romani cœli qualitates uberiùs fortè, quàm neceſſe erat, expoſuimus; ideò poſterior Diſſertationis pars, quantùm argumenti copia patietur, breviùs adventitias concipiet.

(*a*) N. Hiſt. lib. 7. cap. 50. (*b*) De morb. Artif. cap. ult. pag. 316. (*c*) In com. de ann. climact. part. 2. in univerſum.

DIS-

DISSERTATIONIS
PARS POSTERIOR
DE
ADVENTITIIS ROMANI COELI
QUALITATIBUS.

Epidemici morbi Romæ interdum graſſati ſunt.

NAtivam cœli hujus ſalubritatem interdum labefactari, atque inde communes, ſive epidemicos morbos proficiſci, tum illi norunt, & fatentur, qui medicinam in Urbe diu exercuerint, tum quotquot etiam Romanorum temporum monumenta verſaverint. Etenim apud Livium, Galenum, Alexandrum Petronium, Cagnatum, Donum, alioſque præclariſſimos Romanarum rerum, & conſtitutionum Scriptores, abundè conſtat, populares ægritudines per intervalla in cives longè, latèque deſæviiſſe, quarum ſanè cauſas ſingillatim ex cunctis alimentorum potionumque vitiis in præſenti deducere ſuperſedemus, ne pondere infiniti propemodum, ac fortaſſe inutilis operis Lector opprimi ſe jure conqueratur.

Duplex cauſa adventitiæ labis.

I. Noxia ſtagnantium aquarum effluvia.

II. Aquilonaris intemperies, ſubita, & vehemens.

II. Nobis itaque viſi ſumus poſteritati erudiendæ, & Romanæ ſalubritati aſſerendæ daturi operam, ſi duarum, quæ ad epidemicos præcipuè morbos pertinent. *Adventitiarum Qualitatum* tractationem inſtituerimus, quarum altera eſt vitium noxiorum effluviorum, quæ ex inductis prope, vel intra Urbem Romam, ſtagnis, paludibus, cœnoſiſque locis, obſtetricante præſertim per æſtatem Auſtro, egrediuntur; altera verò eſt Aquilonaris, nimiumque rigida intemperies, repentè invadens, ac præter morem, hyeme potiſſimum, aut

vere pertinaciter durans, cui poſtmodum Auſtrales venti è veſtigio ſuccedant: illinc enim oriuntur febres plerunque caſtrenſes; hinc rheumata, acutæque febres, cum faucium præſertim, pectoriſque inflammationibus. A paluſtri igitur vitio incipiamus.

CAPUT I.

Oſtenditur, adventitiam labem ex aquis ſtagnantibus Romano cœlo in infantia æquè, ac maturitate Imperii fuiſſe familiarem, ſummumque propterea ſtudium purgandis cloacis priſcos adhibuiſſe.

SUbvereor, ne Romanarum rerum amatoribus ingrata accidat oratio noſtra, quâ probandum ſuſcipimus, cœlum Romanum adventitiâ ſtagnantium aquarum labe variis olim, per ipſam ſcilicet Reipublicæ infantiam, atque adoleſcentiam, inſalubritatis viciſſitudinibus obnoxium fuiſſe. Cum enim à Scriptoribus acceperint, Romam totius fere orbis epitomen, atque hoſpitium fuiſſe, capiendæque infinitæ propemodum civium, advenarumque multitudini vix immenſa ejuſdem tecta ſuffeciſſe, moleſtè fortaſſe dicentem audient, Urbem, ejuſque agrum tunc etiam adventitiâ cœli inclementiâ laboraviſſe, ſi vel populorum incuriâ, vel pertinaci locorum ingenio paluſtribus aquis fuiſſet inquinatus. Nos autem, non Urbis potius, quàm veritatis ſtudioſis laborem noſtrum probare ſatagentes, rationem, & experientiam ſequemur, facem nobis præferentes.

Veritatis potius quàm Urbis amatoribus Auctor ſcribit.

II. Porro ſi ſpectemus naturalem ſitum tot convallium collibus interjectarum, & tantæ planitiei, ubi Romanus ager poſitus eſt, oculis ipſis cernimus ad paludes, & ſtagna facilè colligenda terram depreſſam, ac ſubſidentem inclinare, niſi diligens incolarum ſtudium derivandis pluvialibus, fluvialibus,

Situs Romani agri aquis colligendis, & continendis aptiſſimus.

bus, jugibuſque aquis perpetuò incumbat. Quod, cum tot ſeculorum curſu ante Urbem conditam, & à Regibus uſque ad Imperatorum tempora habitatores partim imperitiâ, partim incuriâ, partim etiam bellis externis, civilibuſque identidem intermiſerint, nil mirum, ſi frequenter paludes, & ſtagna, unâque variæ cœli vices illatæ fuerint, ut demonſtrabimus.

III. Conſtat in primis, vel ante Urbis initia juxta Collem Palatinum, Forum, & Circum maximum, magnam illam hæſiſſe paludem, quam Velabrum appellabant, de qua Ovidius (*a*): *Vbi olim fuerit Velabrum.*

Hic, ubi nunc Fora ſunt, udæ tenuere paludes,
Amne redundatis foſſa madebat aquis.
Curtius ille lacus, ſiccas qui ſuſtinet aras,
Nunc ſolida eſt tellus, ſed fuit ante lacus.
Qua Velabra ſolent in Circum ducere pompas,
Nil præter ſalices, caſſaque canna fuit.

IV. In eâ autem naſcentis Urbis regione cœlum tunc proculdubio noxium erat; nam de Aboriginibus, de quibus Dionyſius (*b*): *Aborigines Romam occupant, qui primùm in montibus paſſim ſine mœnibus vicatim habitaverunt*, Solinus, (*c*) ſcribit: *eoſdem aliquando fuiſſe prope Palanteum* (eſt autem Palanteum idem, ac Collis Palatinus, ut tradunt Donus (*d*), & Nardinus (*e*) *ſed propter incommodum*, nempe detrimentum, & noxam, *vicinæ paludis, quam præterfluens Tiberis fecerat, profectos Reate poſtmodum reliquiſſe.* Aborigines igitur (ſic apud Græcos appellati, quod montes incolerent) primùm quidem procul à paludibus hoſpitium ſaluberrimum, contra verò prope paludes infeſtum invenerunt, unde fugâ ſeſe proripere coacti ſunt. Atque hinc factum reor, ut ad exiccandum Velabrum omne converſum fuerit priſcorum Romanorum ſtudium *Aborigines unde dicti.* *Velabrum quando exiccatum.*

(*a*) 6. Faſtorum. (*b*) Lib. 1. Antiqu. Rom. in princ. (*c*) De orig. Urb. cap. 2. (*d*) De reſt. ſalub. agr. Rom. p. 36. (*e*) In ſua Roma antiq.

dium, vel cum Urbs ipſa in ſuis incunabulis verſabatur. Scilicet per effoſſam primò, atque extructam à Tarquinio Priſco cloacam maximam, ſtygia illa, penè dixerim, aqua in Tiberim deducta eſt, & ſalubritati vagientis adhuc Romæ opportunè proviſum. Quo ſpectavit Q. Fabius (a) Pictor, loquens de Velabri convalle: *Paludes*, inquit, *plures paſſim Tiberina inundatio efficiebat, quæ hanc aream non ſatis idoneam habitationi reddebant, antequam, factis Vertumno ſacrificiis, in alveum ſuum Tiberis verteretur.* Quinimo veroſimile videtur locum illum, nec totum, nec ſtatim inductâ exiccatione ſalubrem evaſiſſe, ſed udum, cœnoſumque relictum ab infima duntaxat plebe fuiſſe habitatum. Nam Plautus (b) ait: *In Velabro vel piſtorem, vel lanium, vel haruſpicem, Vel qui ipſi vortant, vel qui alii ſubverſandas præbeant.*

V. Præterea nullus, niſi in Romanis antiquitatibus hoſpes, neſcit cloacas non ſolùm prope Velabrum, ſed in imis omnibus Urbis regionibus apertas fuiſſe; ſcilicet ne amplius aquarum colluvies ad Tiberim propter humilem, depreſſamque locorum naturam fluere prohibita in putidas, fætidaſque lacunas concederet. Livius (c) enim inter opera pacis à Tarquinio Priſco inchoata recenſet cloacarum ſubſtructionem in hæc verba: *cum infima Urbis loca circa forum, aliaſque interjectas collibus convalles, ex planis locis haud facilè eveherent aquas, cloacis è veſtigio in Tiberim ductis ſiccavit:* quo intelligimus paluſtria olim fuiſſe ima omnia Urbis loca, quæ, cum talia fuerint, poſt ſtudio ſalubritatis oportuit exiccare. Plinius (d) verò eadem memorat de M. Agrippa: *Præterea cloacas operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atque Urbe penſili, ſubterque navigata à M. Agrippa in ædilitate poſt conſulatum, per meatus corrivati ſeptem amnes, curſuque præcipiti torrentium modo rapere, atque auferre omnia* (nempe impura etiam corpora, propter moram aëri labem illatura) *coacti.*

Cloacis ſubſtructis ima Urbis loca exiccata ab antiquis.

VI. Fron-

(a) Ubi Capitol. & Palatin deſcribit. (b) In Curcul. act. 4. ſcæn. 1. (c) Decad. 1. lib. 1. cap. 16. (d) Lib. 36. cap. 15.

VI. Frontini (*a*) locus non certè omnibus obvius, mirificè confirmat, quod probare inſtituimus, Romam cùm ſua inter initia, tum poſtea adventitiæ aëris inclementiæ ex ſtagnantibus aquis obnoxiam, iiſque remotis, nativæ ſtatim ſalubritati reſtitutam fuiſſe. Is autem florentiſſimis Romani Imperii, Nervæ ſcilicet, & Trajani temporibus, diligens aquæductuum Curator fuit; ait igitur: *Ne prætereuntes quidem aquæ otioſæ ſunt; nam immunditiarum facies, & impurior ſpiritus, & cauſæ gravioris cœli, quibus apud veteres Urbis infamis aër fuit, ſunt remotæ.* *Frontini locus inſignis.*

VII. Hinc Romanus Populus ſuperſtitionum, Deorumque olim ſtudioſiſſimus, quemadmodum febrem, quo placatiorem ſibi faceret templis coluit, ita Deabus Cloacinæ, & Mephiti ad ea potiſſimùm arcenda mala, quæ tunc etiam temporis ob putidas, ac graveolentes aquas identidem recurrebant, fallente quidem, bonâ tamen cum ſpe litare conſueverat.

VIII. Quod de ſola Urbe hactenus confirmamus, de univerſo Latio definit Strabo (*b*), geographorum ſui ævi diligentiſſimus, qui, licet ſub Tiberio Cæſare ſcripſerit, quo tempore Romanus ager innumerabili populo frequentabatur, ita tamen Latii clementiam commendavit, ut iis duntaxat locis ſalubre appellaverit, in quibus aquæ non hærerent; contra verò morboſum juxta paludes dixerit; quo ſanè luculenter docemur, non ipſam ſolùm Romam, ejuſque ſuburbia, ſed pleraque etiam Latii loca, vel inter maximam populorum multitudinem, & florentis imperii opulentiam, ideo ſalubri cœlo frui conſueviſſe, quod à lacunis, & ſtagnis erant vindicata; cum Ardeatinus ager, & finitimæ humilioris ſoli regiones, quæ tunc, ne maximâ Ædilium curâ exiccarentur, repugnarunt, & obſtiterunt, propterea mali aëris infamiâ jure meritò palàm damnabantur. *Latii ſalubritas etiam florente imperio nonniſi ab exiccato ſolo conſervata eſt.*

IX. Neque certè aliud extitiſſe cenſendum eſt morbi genus, quod ſpatio ducentorum (*c*) annorum, nempe à CCXC. ad

(*a*) Com. de aquæduct. pag. 115. (*b*) Vide tex. cit. parte priori cap. 1.
(*c*) Vid. Marſil. Cagnat. qui de Rom. aër. ſalub. pag. 9. hanc ſummam ſummo ſtudio ex Liv. collegit.

ad uſque CCCCXC. (quo poſtremo tempore Conſulatum gerebat Gn. Cornelius Scipio, & C. Duillius) vicies, & bis Urbem afflixit; niſi epidemicas conſtitutiones, graveſque annos ex hujuſmodi adventitia cœli labe ſubortos. Quas quidem epidemias veræ peſtis nomine minimè dignas fuiſſe clarè docet, tum quod plerunque mala hæc Urbem tantummodo, non vicina etiam loca vexaverint; tum vel maximè quod narratur (*a*), Romanorum hoſtes armatos ſæpe in Latium incurriſſe, graſſante per Urbem morbo, quem peſtilentiam dicebant. Si autem nuda Romanæ peſtis ſuſpicio fuiſſet pervulgata, certè finitimæ gentes de bello inferendo minimè cogitaſſent, ne contagione hoſtium ſibi cladem conciſcerent. Tantoque exploratius eſt ægritudines, quas Livius peſtilentes vocat, genuinas peſtes non fuiſſe, ſed febres verè epidemicas ex inductis paludibus, quanto clarius idem Livius (*b*) refert, anno, quo frequenter fierent ludi Apollinares, gravem peſtilentiam in Urbem, agroſque incidiſſe, *quæ magis in longos morbos, quàm in perniciales evaſit*. At nunquam peſtis non eſt pernicialis, & plerunque ipſa, quæ ex paludibus inducuntur mala, in diuturna concedunt.

Peſtilentiæ, quas Livius memorat, ex paluſtri ſolo ortæ ſunt.

X. Huc accedit, quod apud eundem (*c*) legimus: *cum magnus eſſet metus vaſtitatis in Urbe, & agris, Dictatorem creatum, & Fidenas captas fuiſſe*; ut credi nequeat, graſſante peſte, quæ contactu tam facilè ſerpit, tantas res perfici potuiſſe. Unde conjicere licet, ex variis in victu peccatis, ac præcipuè ex inductis cœnoſis aquis olim Romæ, ut noſtris quoque temporibus evenit, graves annos interdum ſequutos.

XI. Tandem Dionyſii (*d*) teſtimonio conſtat quanta fuerit magnitudo erogatorum ſumtuum cloacis perpurgandis, aliquandiù indiligenter habitis, cujus verba hìc adſcribimus: *C. Aquilius affirmat, neglectas aliquando cloacas, & non tranſmittentes aquas, Cenſores mille talentis purgandas locaviſſe*; quam

Quanta impenſa olim purgata cloaca.

(*a*) Apud Livium præſertim dec. 1. lib. 3. cap. 3. ubi deſcribit irruptionem factam ab Æquis, & Volſcis in agrum Rom. peſtilentiâ afflictum. (*b*) Dec. 3. lib. 7. cap. 23. (*c*) Dec. 1. lib. 4. (*d*) Lib. 3. pag. 144.

quam ſanè ſummam æquare ſexcenta aureorum noſtrorum millia cenſet Nardinus. Ita nullis parcendum ſumptibus Populus Romanus ſapientiſſimè putabat, ut nativam cœli ſui ſalubritatem ab hærentibus aquis redimeret, atque impendentem ab iis perniciem averteret, & propulſaret.

CAPUT II.

De Arte, quâ olim, deductis in libertatem aquis, Romana ſalubritas ſervabatur, & de Legibus eam in rem conditis.

QUanquam duæ hæ voces, *Roma*, atque *Urbs*, unum, idemque ſignificare videantur; ſunt tamen inter ſe diverſa, quæ per eaſdem indicare voluerunt Antiqui, ut noviſſimè advertit Raphael Fabrettus (*a*), qui nomine *Urbis* quidquid mœnibus continetur, & aratro, ſive *urbô* definitum eſt, cum Pomponio comprehendit; nomen verò *Romæ* continentia quoque ædificia complectitur; quod confirmatur à Paulo (*b*) J.C. his verbis: *Urbis appellatio muris, Romæ autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet:* quorum fines adeò laxat Lipſius (*c*), ut urbes, atque oppida circumpoſita, Oſtiam, Ariciam, Ocriculum, aliaque incluſerit. *Quid Romæ, quid Urbis appellatione intelligatur.*

II. Sed quouſque ſe extenderit, ſuiſque ſuburbiis procurrerit Roma, non eſt nunc noſtrum inquirere; cum nec olim rem hanc omnino definitam fuiſſe, ex iis, quæ Dionyſius tradit, facilè intelligi poſſe videatur: *Adeo* (inquit Halicarnaſſeus) *ſuburbana ipſi Urbi adhærent, & conjuncta ſunt, ut ſpeciem immenſæ cujuſdam longitudinis ſpectantibus exhibeant.* Nobis autem ſatis erit, ſi omni, ut putamus, dubitatione careat, Romam priſcis temporibus propter multitudinem civium ruſticorum, ſervorum, libertorum, atque advenarum,

(*a*) De aquis, & aquæduct. pag. 157. n. 292. (*b*) Leg. 2. ff. de verb. ſignif. (*c*) De Magn. Rom. lib. 3. cap. 3.

Quatenus patuerit olim Vrbs cum ſuburbiis.

quà Urbem cum ſuburbiis, quà vicos cum tabernis, quà villas cum diverſoriis frequentantium, per univerſum ferè Latium, præſertim maritimum, productam quaſi fuiſſe, ut præ aliis ex Plinio (*a*) juniori colligere eſt, qui ad villam in Lauretino poſitam amicum invitans, his verbis alloquitur: *Litus ornant varietate gratiſſimâ nunc continua, nunc intermiſſa tecta villarum, quæ præſtant multarum urbium faciem, ſive ipſo mari, ſive ipſo litore utare.* Quæ quidem villa felici etiam nunc ſidere dominum mutavit, non mores; nam benignitate, atque munificentiâ veteres non æmulatur tantùm, verum etiam antecellit nobilis Sacchettorum familia, ad quam ipſa pervenit. Ejus tamen loci aër variavit indolem, quippe qui locus noſtrâ ætate, præterquamquod in vaſtiſſima ſolitudine poſitus eſt, damnatis circumquaque, putidiſque inquinatur aquis, quæ villæ jucunditatem æſtate penitus adimunt, hyeme ſolum reſtituunt; cum olim, eodem Plinio teſte, contrarium accideret: *jucunditas*, inquit, *ejus hyeme minor*, *major æſtate*: quo quidem tempore illuc dormiturus ſe conferre non dubitabat; quemadmodum ex epiſtolâ 4. lib. 7. apertè colligitur.

Multitudo incolarum ſalubritatem tuetur, & quare.

III. Hæc porrò monuiſſe oportebat, ut nemo non intelligeret, innumerabilem penè gentem in tot urbanas, ruſticaſque Tribus diviſam, diligenter incumbere potuiſſe corrivandis liberè in cloacas, in ſcrobes, in amnes atque ipſum mare aquis, quominus vel mundiciam Urbis, vel agrorum cultum ornatumque impedirent, ac propterea ſedulò prohibuiſſe, ne aër ex marceſcentibus lymphis ſordidus, atque inſalubris redderetur. Multitudine ſcilicet incolarum, & cœli ſalubritate, mutuam inter ſeſe opem ferentibus; cum illorum frequentia deducendis aquis idonea, ſalubritatem tueretur, & ſalubritas frequentiam alliceret, atque foveret.

Antiquorum cura de ſordibus abluendis, & aquis derivandis.

IV. Quale autem, quantumque fuerit ſtudium, ac ſolicitudo priſcorum Romanorum, ut aquæ tum fontanæ, tum pluviæ, tam in Urbe, quàm in agro ſuos per ductus ſolutè fluerent, omnemque viarum, locorumque immundiciam tollerent,

(*a*) Lib. 2. epiſt. 17.

lerent, is probè cognoſcere, ac metiri poterit, qui advertat ducendis, derivandiſque laticibus, non ſolùm publicos Ædiles (*a*), & Curatores conſtitutos fuiſſe, ſed minores etiam Magiſtratus, integraſque familias, unam quidem publicam CCXL. hominum; alteram Cæſaris dictam CCCCLX. quibus tutela ductuum, tam intra, quàm extra Urbem, ad ſubitos præſertim caſus concredita erat, ut legere eſt apud Frontinum. (*b*)

V. His verò familiis eos adſcriptos fuiſſe arbitramur, qui Hydrophylaces (*c*), ſive Aquarii appellabantur, quique cuſtodes omnium aquæductuum hujus Regiæ Urbis deſignati *ſingulis manibus, Imperiali impreſſo nomine, ſignabantur, ut hujuſmodi adnotatione manifeſti eſſent omnibus, nec à Procuratoribus domorum, vel quolibet alio ad uſus alios avellerentur, angariarum, vel operarum nomine tenerentur.* Eum autem, qui in defuncti Aquarii locum ſubrogabatur, eodem ſigno notatum eſſe volebant, ut militiæ quodammodo cum cæteris ſociatus, *excubiis aquæ cuſtodiendæ inceſſanter inhæreret, nec muneribus aliis occuparetur.* *Qui fuerint Hydrophylaces.*

VI. Sed quoniam publicæ quæque res nonniſi legum, pœnarumque ſeveritate cuſtodiri, & conſervari queunt, idcirco ratis, firmiſque decretis primò vetitum erat, ne aurum (*d*) in honorarii Conſulatus adeptione ſolutum, & reficiendis duntaxat aquæductibus deſtinatum, ad alterum quodlibet opus extruendum, vel curandum converteretur; & *ſi quis* (*e*) *contra feciſſet, de ſuis facultatibus eandem ſummam aquæductus titulo repenſare cogeretur.* *Veterum Romanorum leges pro libero aquarum curſu.*

VII. Deinde qui aquam hærere, & olere ſinerent, graviter mulctabantur, Lex præcipua fuit: *In eos qui aquam corrumpi ſinerent.*

(*a*) Vide munus Ædilis latè expoſit. à Platin. lib. 2. de opt. Cive, quem refert Bobadilla de la Politic. lib. 3 cap. 6. (*b*) Comm. de aquæd. pag. 118. & 119. (*c*) In l. Decernimus, §. univerſos autem, Cod. de aquæd. lib. 2. (*d*) L. nemini ad ſublimem Cod. de Conſul. lib. 12. & ex l. ſeq. (*e*) L. Hac lege lib. 2. Cod. tit. de aquæduct.

NE QUIS AQUAM OLETATO DOLO MALO, UBI PUBLICE SALIT. SI QUIS OLETARIT SEXTERTIORUM X. MILLIUM MULCTA ESTO.

Quid ſit aquam oletare.

VIII. Ne cui autem verbum *oletare* obſcurum eſſet, appoſitè ſubdidit Frontinus (*a*): *oletato, videtur eſſe, olidam facito, cujus rei cauſa Aediles curules jubebantur per vicos ſingulos ex iis, qui in unoquoque vico habitarent, prædiave haberent, binos præficere, quorum arbitratu aqua in publicum ſaliret.*

IX. Tum jura (*b*) quoque vetuerant, ne ulla vis fieret, aut impedimentum objiceretur iis, qui publicos, privatoſque rivos, vel cloacas purgabant, aut reficiebant. Edictum propoſitum erat à Prætore in hæc verba:

QUOMINUS ILLI CLOACAM, QUÆ EX ÆDIBUS EJUS IN TUAS RETINET, QUA DE RE AGITUR, PURGARE REFICERE LICEAT, VIM FIERI, VETO, DAMNI INFECTI, QUOD OPERIS VITIO FACTUM SIT, CAVERI JUBEO.

X. Hoc autem Edictum explicaturus Ulpianus (*c*) rationes adducit, propter quas cloacæ purgandæ, ac reficiendæ ſunt, ſcilicet quia *utrumque & ad ſalubritatem Civitatum, & ad tutelam pertinet. Nam & cælum peſtilens, & ruinas minantur immundiciæ cloacarum.*

XI. Jure igitur meritò ſi quis olim rivos, vel cloacas voluiſſet reficere, aut purgare, *novi operis nuntiatio prohibebatur; cum hoc publicæ ſalutis, & ſecuritatis interſit, & cloacas, & rivos purgari* (*d*). Plura occurrunt apud Cujacium (*e*) de cura publicæ ſalutis, addito etiam iis favore, qui reficiendis, purgandiſque cloacis operam dabant.

XII. Acer-

(*a*) Ubi ſupra pag. 117. (*b*) In l. 1. ff. de cloacis. (*c*) Lib. 71. ad Edictum. (*d*) L. de Pupillo, §. 2. ff. de novi operis nunciat. quod habetur etiam in l. Servius autem, §. ſi quis rivum, ff. de rivis, & in l. 1. §. ſi quis purganti, ff. de cloacis. (*e*) In Paratl. ad lib. 50. ſub tit. de cloacis.

XII. Acerrimè itidem interdicebatur in Urbe, ne quis caducam ex caſtellis aquam privatas in ædes cum publicæ ſalubritatis damno ſubdolè deduceret. Scilicet priſci probè noverant, eos latices, qui ex receptaculis aſſiduè, abundanterque effluebant, trifariam ſalubritati aëris inſervire potuiſſe. *Vetitum ne quis aquam caducam ex caſtellis ſubduceret, & quare.* Primò quidem prohibendo, ne ſuperficies aquarum in ſeptis concluſarum ſenſim hæreret, atque herbeſceret; unde impuri halitus expirarent. Secundò circumfuſum aërem æſtate præſertim agitando, ac temperando, Romæ potiſſimùm, ubi ſæpe per id temporis ſilent venti, æſtuſque vehementer ſollicitant. Tandem inhibendo, quo minus immundiciæ in viis, atque cloacis (jugibus quaſi ſcopis deſtitutæ) conſiſterent, atque corrumperentur. Publicum verò Mandatum erat hujuſmodi.

CADUCAM NEMINEM VOLO DUCERE, NISI QUI MEO BENEFICIO, AUT PRIORUM PRINCIPUM HABENT. NAM NECESSE EST EX CASTELLIS ALIQUAM PARTEM AQUÆ * AFFLUERE. CUM HOC PERTINEAT NON SOLUM AD URBIS NOSTRÆ SALUBRITATEM, SED ETIAM AD UTILITATEM CLOACARUM ABLUENDARUM. ** Alias EFFLUERE.*

Vide locum Livii (*a*) in quo narratur Cenſores aquam publicam in privatum ædificium aut agrum fluentem ademiſſe; nec non detergendas qua opus eſſet cloacas, & qua nondum erant farciendas locaviſſe.

XIII. Hoc verò decretum ſummoperè ſalutare in Urbe fuiſſe, apparet ex iis, quæ ſuperiori capiti à Frontino accepta inſeruimus; videlicet pereuntes (nempe ex caſtellis decidentes) aquas, otioſas tunc temporis non fuiſſe, quippè quæ per vias liberè effluentes *immundiciarum faciem, impurum ſpiritum, & cauſas gravioris cœli ab Urbe removerent.* Sed utinam ejuſmodi leges noſtro ævo ſuos ad uſus revocarentur; (quemadmodum nunc Auguſtæ Taurinorum ſervari audio, ubi

(*a*) Decad. 4. lib. 9.

ubi flumen *Duria* in rivos diviſum per Urbis illius ſemitas ſalubriter devolvitur) certè à ſtagnantibus aquis, à cœnoſis viis, cloaciſque non adeò frequenter nobis metueremus.

Purgandi ſoli ſummum ſtudium apud antiquos.

XIV. Mirari ſimiliter ſubit maturum conſilium, quo viri illi graviſſimi ſolebant unâ eademque lege pluribus ſimul Urbis commodis proſpicere; nimirum & colendis agris, & purgando, tuendoque Romano aëri proviſum eſſe ſtudentes. Etenim volebant, *aquarum poſſeſſores, per quorum fines formarum meatus tranſirent, ab extraordinariis oneribus eſſe immunes, ut eorum opera aquarum ductus ſordibus oppleti mundarentur; nec ad aliud ſuperindictæ rei onus iiſdem poſſeſſoribus attinendis, ne circa res alias occupati, repurgium formarum facere non curarent. Quod ſi neglexiſſent, amiſſione poſſeſſionum mulctabantur; nam fiſcus* (a) *prædium ejus obtinebat, cujus negligentia perniciem formæ congeſſiſſet.*

Loca Pontina, & ager Ardeatinus nulla cura inſalubritatem vitare potuerunt.

XV. Sed quoniam nonnullæ regiones (Ager nempe Ardeatinus, & loca Pontina) per ea quoque tempora nihilo ſublimiores erant, aggeſto nimium litore maris, hærentes aquas in pelagus omnino exonerare non poterant, neque ullâ proindè legum, aut Magiſtratuum, aut Incolarum curâ, ſolertiâque inſalubritatis notam vitare valuerunt.

CAPUT III.

Quo Romanorum Pontificum ſeculo ex paluſtribus aquis huic cœlo adventitia labes acceſſerit.

QUo ſtudio, quâ ſedulitate, quibus legibus florente Romana re ſalubritatem cœli ſui à paluſtri ſolo, & ſtagnantibus aquis vindicaverint Majores noſtri, jam ſatis, opinor, ſuperiori capite ex incorruptis vetuſtatis monumentis eruimus. Nunc ea tempora percurramus, quæ dominam gentium Romam, datam barbaris prædam, extremaque omnia perpeſſam

(a) Vt in l. aquarum poſſeſſ. tit. de aquæduct. lib. 2. Codicis.

ſam ingemuerunt. Ex quibus alii quidem imperii detrimenta, viceſque; alii verò Eccleſiæ, ſacriſque rebus illatas clades; nos pro inſtituti noſtri ratione vaſtitatem ſaluberrimæ regionis, aëre ex putreſcentibus aquis infecto, colligemus. Quam ſanè labem omnium teterrimam, & orbitate civium, & ſolitudine agrorum, & malorum diuturnitate cenſemus: quanquam Scriptores plerique omnes ea ſolùm tradiderint, quæ hoſtium vi, & copiis irrumpentibus edita ſunt; minimè fortaſſe intelligentes, nullâ incurſione graviori affligi urbes poſſe, quàm cum ad earum exitium elementa ipſa conjuraverint, tunc enim omnia contabeſcere, & funditùs interire neceſſe eſt, *lento conſumpta duello.* Primi omnium Totila, & Vitiges ad Romanum excidium his armis uſi ſunt. Etenim ſæviſſimæ biennali obſidioni, quâ ſub illis Gothorum Ducibus Roma cum ſuis vicis, villis, ac finitimis oppidis vexata eſt, illud maximè nativæ ſalubritati hujus aëris detrimentum acceſſit, quod exciſis aquæductibus (*a*) tunc primum Romanum in agrum effuſæ aquæ inundaverunt, & in ſtagna paſſim confluxere. Narrat hoc Procopius (*b*), cujus fidem quantùm fert poëſeos natura, ubique ſequitur elegantiſſimis verſibus Triſſinus (*c*) Italus Poëta, non ad commune palatum factus.

Ex aquis putreſcentibus exitium Vrbi illatum.

Totila, & Vitiges eam perniciem primi attulerunt.

II. Neque porrò ambigendum eſt, quin bellicum artificium diffringendi aquæductus ambientis aëris perniciem tandem inferat, præſertim cum iiſdem locis autumnali, æſtivoque tempore militum caſtra conſiſtunt. Etenim latices tum ex mora, tum ex fœditate paulatim humilibus, ſinuoſiſque terris putreſcunt. Quamobrem vitiatis hauſtibus, & corrupto aëre, ut Vegetius (*d*) advertit: *pernicioſiſſimus etiam in militibus naſcitur morbus, qui prohiberi non poteſt aliter, niſi* (ut Romanus Conſul in Carthaginenſi obſidione tentare coa-

(*a*) De numero aquæductuum Rom. vid. controver. eruditè diremptam à Raph. Fabretto in ſua de Aquæduc. diſſert. 3. n. 173. & ſeq. (*b*) De bello Goth. lib. 3. n. 16. pag. 355. & lib. 2. n. 3. pag. 399. (*c*) Lib. 13. Ital. liber. pag. 75. (*d*) De Reb. Milit. lib. 3. cap. 2.

Aquis ſtagnantibus caſtra ſubinde mutanda.

ctus fuit) *frequenti mutatione caſtrorum*, quæ ſanè cum poſt aquæductus exciſos movere noluiſſet Lotreccus (*a*), Gallici exercitus Imperator, in obſidione Neapolis anno 1528. legiones ſuas confecit, & perdidit. Nimirum ob diuturnam alicubi multarum lympharum ſtationem, ac putrorem, cœlum ſemper noxium evadit.

Vrbis calamitates ſub Totila.

III. Allatis verò à Gothorum ſævitie univerſo penè Latio cladibus, quot, & quales intra Urbem calamitates adjunctæ fuerint, quæ non vaſtitatem ſolùm, ſed ſimul etiam aquarum moram, ſordiumque congeriem neceſſariò ſolent accerſere, nemo hiſtoriis eorum temporum initiatus poterit ignorare. Totilas enim captâ Româ, ejuſdem mœnia pluribus locis ſolo æquavit, ad tertiam penè ambitus murorum partem, ut narrat (*b*), Urbemque ferè omnem, cum iterato in ſervitutem redegiſſet, flammis damnavit.

IV. Non me præterit Urbem Romam quinto ſeculo à Gothis ſub Alarico primùm obſeſſam, ac direptam fuiſſe. Unde fortaſſe quis ante Totilam, & Vitigem hanc cœli inclementiam illatam fuiſſe deducat. Sed nemo non novit, Alaricum Romanas depopulatum opes, Templis tamen, & aquæductibus abſtinuiſſe, cui cum poſtea ex eadem gente Princeps excelſi omnino animi ſucceſſiſſet Theodoricus, hic non ſolum damna à Gothico milite Romanis terris illata rependit; verùm ea etiam, quæ temporum injuriâ, atque propter civium indiligentiam ipſi aëri ex ſtagnantibus (*c*) aquis inducta fuerant, emendavit.

Theodoricus excelſi animi Princeps.

Clades à Longobardis illatæ.

V. Gothis deindè non multos poſt annos ad Latii deſolationem, Scythicâ feritate ferocior, gens ſucceſſit Longobardorum, qui, licet Româ nunquam potiti fuerint, ejus tamen agrum ita igne, ferroque vaſtarunt, ut dirutis villis, fuga-

(*a*) Apud Summontium lib. 7. cap. 2. dell' Hiſt. della Città, e Regno di Napoli pag. 61. (*b*) In Hiſt. dec. 1. lib. 6. pag. 80. (*c*) Vide teſtim. de pontinarum palud. exiccat. per Theodoric. abſoluta apud Caſſiodor. lib. 2. var. 32. Volaterran. lib. 6. ſuæ Geograph. pag. 165. Donum de Reſt. Sal. Ag. Roman. pag. 136. & Corrad. Vet. Lat. lib. 2. cap. 16.

fugatiſque colonis, aquæ nullâ penitùs arte ſuas per ſcrobes, & canales, ut oportebat, derivari amplius potuerint.

VI. Miſerandum totius Romani agri ſtatum Divus Gregorius (*a*), qui Romæ temporibus illis vivebat, & mox univerſæ præfuit Eccleſiæ, flevit per hæc verba: *Ubique luctus aſpicimus, ubique gemitus audimus. Deſtructæ urbes, everſa ſunt caſtra, depopulati agri, in ſolitudinem terra redacta eſt: nullus in agris incola, penè nullus in urbibus habitator remanſit:* & inferius: *ipſa autem, quæ aliquando mundi domina eſſe videbatur, qualis remanſerit conſpicimus. Immenſis doloribus multipliciter attrita deſolatione civium, impreſſione hoſtium, frequentiâ ruinarum; itaut in ea completum eſſe videamus, quod contra urbem Samariam per hunc eundem Prophetam Ezechielem longè ſuperiùs dicitur;* in qua certè rerum ruina aquas ſuos extra ductus, & ſcrobes paſſim dejectas, ac ſtagnantes gravem putorem quaquaverſum concepiſſe unuſquiſque intelligit.

VII. His accedit, quod per ea tempora præter hoſtilem rabiem inaudita propemodum Tiberis contigit inundatio. *Tiberis inundatio memoranda.* Etenim, ut narrat Joannes Diaconus (*b*), alveum ſuum egreſſus tantùm excrevit, ut ſuper muros Urbis influeret, atque in ea regiones maximas occuparet; quæ cum ita fuerint, certum eſt cloacas, amnes, atque torrentes omnes, qui per inferiorem Latii partem in Tiberim aquas ſuas exonerant, à libero curſu fuiſſe prohibitos, ac ſubindè diſperſas lymphas latiùs, diutiùſque in Romano agro computruiſſe. Unde vermium, ſerpentumque multitudo orta fuit, ac denique immanis, & diuturna peſtilentia, quæ Pelagium etiam Papam extinxit, atque ita in reliquum vulgus deſæviit, ut ſubtractis habitatoribus Urbem penè in ſolitudinem redegerit. *Tum peſtilentia.*

VIII. Sed quoniam eſt multò facilius vaſtare regiones, quàm reſtituere; & ſola, diuturnaque pax, ac præſentia magnorum Principium eo iterum deducere colonias poteſt,

(*a*) Homeliâ 18. in Ezechiel. (*b*) In vitâ S. Gregor. lib. 1. cap. 34. & ſeq.

unde abductæ, fugatæque fuerunt; idcircò mirum videri non debet, ſi multorum decurſu ſeculorum infelix Latium, priſtinâ majeſtate orbatum, miram vaſtitatem, atque ſqualorem fuerit expertum, qui tunc ſupra modum creverat auctore Dono (*a*): *cum Aſtulphus, impius ille Longobardorum Rex Stephano III. Papæ, ac Populo Romano infenſus, contra ea, quæ Pipino Francorum Regi, ſemel ab eo victus, promiſerat, Urbem Romam iterum vexare quàm acerbiſſimè cœpit, eamque circumquaque obſidere, quo tempore nec ſacris, nec profanis ædificiis pepercit; quin obvia quæque, rabie quâdam efferatus dirueret, incenderet, ac peſſundaret.*

Francorum copiæ Romanis infenſæ.

IX. Ærumnas deinceps, ac depopulationes à Longobardis illatas, ferè ad integram deſolationem IX. ſeculo auxerunt Francorum copiæ, gens olim ad Apoſtolicæ Sedis tutelam accurrens, quæ à Sergio II. Romanoque Populo arceſſita, omni officiorum genere excepta, & amicè primùm apud eos hoſpitata, mox militari inſolentiâ, tanquam in hoſtico omnia circum ædificia barbarorum in morem populata eſt.

Saracenorum immanitas.

X. Deindè inſatiabilem crudelitatem exercuerunt noſtro in agro Saraceni, qui propter incolarum imbecillitatem, Latinorum fines ingreſſi, pleraque maritima oppida miſerandum in modum diripuerunt: quocirca, ut idem ſubdit Donus (*b*): *Romani agri cultores partim in captivitatem abducti, partim occiſi, partim aſſiduarum populationum metu, relictis patriis terris, in tutiora, ac maximè montana loca conceſſerunt, ibique hæſerunt.*

XI. Neque ſanè fuit hæc unius diei à Saracenis inflicta ſtrages; etenim, ſcribente Leone Oſtienſi (*c*), *per quadraginta fermè annos innumera circumquaque mala geſſerunt, multumque Chriſticolarum ſanguinem effuderunt.*

Cœlum Rom. XI. ſeculo propter adventitiam noxam improbabatur.

XII. Hinc porrò facilè deduci poſſe cenſerem, cur S. Petrus Damiani (*d*) XI. ſeculo, ſcribens ad Nicolaum II. de cauſis, ob quas Epiſcopatu ſe abdicare cupiebat, Romanum

(*a*) Loc. cit. pag. 68. (*b*) Loc. cit. pag. 70. (*c*) In Chronic. cap. 43. pag. 181. (*d*) Lib. 1. epiſt. 9.

num etiam aërem, utpotè diuturnarum febrium feraciſſimum, producat, & ſequenti tetraſticho criminetur.

Roma vorax hominum domat ardua colla virorum,
Roma ferax febrium necis eſt uberrima frugum,
Romanæ febres ſtabili ſunt jure fideles,
Quem ſemel invadunt, vix à vivente recedunt.

Nam nullus eſt pertinacium febrium parens magis prolificus, quàm aër paluſtris, cui tunc temporis Roma propter adventitiam labem obnoxia erat.

XIII. Similiter nemo mirabitur Innocentium III. (*a*) qui XII. inter, & XIII. ſeculum Eccleſiæ tenuit gubernacula, ſcripſiſſe *paucos Romæ ſuo tempore ad annos quadraginta, pauciſſimos ad ſexaginta perveniſſe.* Univerſam etenim præcocis adeò mortis cauſam ſapiens lector facilè rejiciet in adventitiam Romani cœli labem, tunc temporis ex Latii ruinis, pigras aquas reddentibus, inductam. Neque id profectò inficiari poterit, qui advertat, Pontificem hunc ſcripſiſſe poſt maximas illatas Romæ clades; tum ſupra recenſitas, tum temporibus ipſi propioribus ab Arnaldo (*b*) Brixienſi, qui poſtquam Eugenius III. Româ diſceſſit, contra univerſam ejus factionem, converſa in furorem plebe, uſque ad domorum, templorumque excidium crudeliſſimè deſæviit. Hinc recens Urbi vaſtitas acceſſit, &, hærentibus quaquaverſum aquis, circa eam loca paluſtria, ac penè lethifera evaſerunt.

Sub Innocentio III. rari in Urbe ſenes.

XIV. Omnium luculentiſſimè Otho (*c*) Friſingenſis, deſcribens adventum ad Urbem Friderici I. paulò ante viventis, adventitiam hanc cœli inclementiam exponit per hæc verba: *Jam tempus imminebat, quo Canis ad morbidum pedem Orionis micans, exurgere deberet: ex vicinis ſtagnis, cavernoſiſque ruinoſis circa Urbem locis, triſtibus erumpentibus, & exhalantibus nebulis, totus vicinus craſſatur aër, ad hauriendum mortalibus lethifer, ac peſtilens. Urgebatur hoc incommodo in Urbe* civis,

Adventitiæ inclementiæ Romani aëris teſtimonium.

(*a*) Lib. de contemp. mund. cap. 9. pag. 248. (*b*) Ex Othon. Friſingen. de rebus Frider. lib. 2. cap. 20. pag. 252. (*c*) Loc. cit. cap. 22. & 23.

civis, hoc tempore ad montana conſuetus fugere; in caſtris miles tanta deſuetus aëris intemperie. Nec dubium eſt, quin civis ad obedientiam Pontifici, ad deditionem Principi ſuo veniſſet, ſi miles extra tantum incommodum pati potuiſſet. Verùm innumeris hac cœli corruptione in morbos graviſſimos incidentibus, Princeps dolens, ac nolens, ſuiſque tantùm morem gerens, ad vicina montana transferre cogitur tabernacula, ubi, accepto prudentum conſilio, corruptum, quem biberant aërem, pharmacis propellendum, exercitum, quantùm potuit recreavit.

XV. Neque ſanè hunc in Friderico anilem metum fuiſſe apertiſſimè evincunt ea, quæ præcedenti capite (*a*) de prælio habito Romanos inter, & Friderici milites per hæc verba narrantur: *uno tantùm ex noſtris* (mirum dictu) *occiſo, uno capto. Plus enim noſtros intemperies cœli, quàm Romanorum lædere poterant arma.*

Pontificia Sede Avenionem translata, vaſtitas agri Romani augetur.

XVI. Deſertus tandem, ac penè ad ſolitudinem redactus eſt Romanus ager poſtquam ſeculo XIV. Clemens Papa V. ſedem fixit Avenione. Etenim ſeptuaginta ſpatio annorum, Roma plus fortè vaſtitatis ex ſacri Pontificis abſentiâ, quàm ex barbarorum præſentia, atque incurſionibus pertulit. Ingenia quippe, & artes, cum ſemel fuerint oppreſſa, niſi præſenti Principis beneficentiâ recreentur, miſerè tandem exareſcunt. Quid? quod diſſidia Romanos inter Proceres orta, vicos, & oppida Romæ proxima afflixerunt, ut tam externa, quàm inteſtina bella pulcherrimam hanc orbis partem fœdam, miſeramque reddiderint.

XVII. Lacunis igitur, ſtagnis, ac paludibus, quæ poſt recenſitas Latii clades, partim hominum incuriâ, partim deſertione terrarum, cultorumque penuriâ fuerunt inducta, atque adhuc alicubi perſeverant, illa cœli noxa, quam pleriſque humilibus Romani agri locis noſtrâ etiam ætate experimur, accepta referenda eſt.

Illuſtriſſ. Nuptius laudatur.

XVIII. Quare viri clariſſimi Jo. Baptiſta Donus (*b*), & Ferdinandus Nuptius Archiepiſcopus Nicænus (*c*) è celſiori

(*a*) Ejusd. lib. Otho Friſing. (*b*) Loc. cit. pag. 98. & 99. (*c*) In Diſſertat. Vern. de Cultura, & frequent. Agri Rom. pag. 14.

ſiori Præſulum ordine, ſalubritati Romani agri, ejuſdemque culturæ, & colonorum frequentationi diligentiſſimè ſtudentes, paluſtria hæc loca firmiſſimis rationibus exiccanda penitus admonuerunt.

CAPUT IV.

Recenſentur tempora, quibus Roma Pontificum curâ exiccato ſolo ad priſtinam ſalubritatem revocata eſt; quæ à Pio V. uſque ad noſtram ætatem aucta oſtenditur.

QUanquam non ſit perſpicuum, quo præcipuè tempore vaſtata Urbs eam cœli inclementiam, quam tot ſeculorum fluxu propter hærentes aquas contraxerat, deponere cœperit; illud tamen ex Pontificum Actis conjicere generatim poſſumus, Romam jamdiù ſqualentem, atque uliginoſam multò poſtquam ſacer ex Gallia Princeps huc remigravit, priſtinam clementiam alicubi reſumpſiſſe. Etenim liquet hiſtoriarum fide, Gregorium XI. (*a*) (eum ſcilicet Pontificem, qui divino permotus Numine anno MCCCLXXVI. Apoſtolicam Sedem Avenione in Urbem reduxit) privata, & publica ædificia penitus labefactata reperiſſe, gentemque Romanam tunc temporis adeò imminutam, ut incolarum, & civium capita vix XXXIII. millia cenſita fuerint. Quinimò, cum poſt Gregorii obitum gravis oratio nomine totius Romani Populi apud Sacrum Cardinalium Collegium habita fuiſſet, in ea quidem illud potiſſimùm urgebatur, ne talis eligeretur Pontifex, qui Sedem ultra montes rurſus transferret, *quod Monaſteria, aliaque ſacratiſſima Martyrum loca, corruentibus cum tecto parietibus, brutis etiam animalibus patuerint.*

Paucitas Romanorum incolarum ſub Gregorio XI.

II. Itaque, cum per ea tempora tum Univerſalis Eccleſia diverſis ſchiſmatibus, tum Latium variis inteſtinis bellis

(*a*) Ex Ciaccon. in ejus vita.

lis, crudeliter vexarentur, ſuſpicamur tam juges, quàm pluvias aquas, tot ruinarum obicibus, aggeribuſque interceptas, neglectâque publicâ curâ, uſque ad finem ſeculi xv. & principium xvi. ubique ferè locorum pertinaciter intra Urbem ſubſtitiſſe, atque computruiſſe. Etſi enim multi verè Maximi iis temporibus præfuerint Pontifices, Martinus ſcilicet V. Pius II. Sixtus IV. Alexander VI. & Julius II. qui reſtituendis priſcis ædificiis, noviſque excitandis ſedulum ſtudium impenderunt; his tamen brevis aut pax, aut vita obſtitit, quominus grandia vel meditata ſolùm, vel inchoata jam opera aggrederentur, atque perficerent.

Ad finem uſque ſeculi XV. *aquæ putreſcentes Romanum aërem inquinaverunt.*

III. Evecto autem ad Pontificatum Leone X. poſt primam decadem ſeculi xvi. ipſa Roma è priſtinis ſuis miſeriis caput efferre, nativamque aëris clementiam iterum recipere viſa eſt. Etenim, cum magnus hic Pontifex *peregrinos immunitate multarum rerum* (ut Jovius (*a*) ſcripſit) *undique ad incolendam, augendamque Urbem invitaſſet, ingens multitudo ab Inſubribus, atque Cœnomanis, Circumpadaniſque populis fortunas ſuas Romam avidiſſime tranſtulit*; itaut ad Campum Martium extructis ædibus peramplam Coloniam condere videretur. Cuncti enim ædificando, ornandoque domos, & villas (quod certè ſine locorum exiccatione fieri nequit) Romanæ Urbis ſalubritati non minus, quàm elegantiæ ſtudebant; unde populus, inuſitatâ aëris clementiâ gaudens citiſſimè adauctus eſt. Cenſebantur ſiquidem eo tempore civium, & inquilinorum octogintaquinque millia.

Sub Leone X. *ſalubritas reſtitui cœpit.*

IV. Hìc illud liceat obiter monere, vulgus noſtrâ ætate turpiter decipi, cum putat Manlianam villam, ſecundùm Tiberim quinto ad Urbe lapide in via Portuenſi poſitam, vivente Leone X. non fuiſſe, quemadmodum nunc eſt, damnati aëris, quod Pontifex hic venationum causâ illam maximè omnium frequentaret; erat enim per ea quoque tempora Manlianæ cœlum omnino inclemens; cujus rei oculatum teſtem habemus eundem Jovium (*b*), qui Leonem idcircò impro-

Villa Manliana etiam ſub eo Pontifice damnati aëris erat.

(*a*) In Vita Leonis X. lib. 4. pag. 83. (*b*) Ubi ſupra.

improbare videtur, *quod villam hanc, proximi ſtagni halitu, & caliginoſi aëris intemperie prope toto anni tempore infamem habitaret.* Ubi tandem vel ipſis Kalendis Decembris febri, quæ ei ſuprema extitit, correptus fuit. Hinc Lector intelligat, pleraſque ſuburbanas villas, quas in præſentia noxii cœli experimur, ſuperioribus etiam Pontificum ætatibus, ob vicinas nimirùm hærentes aquas, pernicioſi itidem aëris fuiſſe.

V. Sed cum in politicis, atque œconomicis frequenter uſu veniat, quod in rebus naturalibus paſſim contingit; ſcilicet nonniſi longo tempore, nec amplius morbo recurrente, quæ diù extenuata fuerint, corpora refici poſſe; nil mirum, ſi Urbs Roma, multorum decurſu ſeculorum vaſtata, atque in ſolitudinem ferè converſa, etiamſi munificentiſſimus Leo incomparabili magnanimitate illam decennio circiter recreaverit, duris tamen, miſeriſque paulò poſt ſuccedentibus Clementis VII. temporibus, in antiquum deſolationis morbum ocyſſimè reverſa fuerit; unde idem Jovius, qui ſub utroque Pontifice vixit, gravem hanc fortunæ viciſſitudinem non iniqua æſtimatione deflet, cum paucorum annorum lapſu, ab octogintaquinque *ad trigintaduo millia capitum* multitudinem civium redactam fuiſſe narrat.

Sub Clemente VII. in priſtina incommoda Urbs recidit.

VI. Denique, cum Deus Opt. Max. poſt tot, tantaſque temporum, in deterius ſemper cadentium vices, diuturniorem Eccleſiæ, atque Urbi tranquillitatem largitus fuerit, ipſa Roma ab anno MDXXXIV. quo Clemens VII. deceſſit, ad noſtram uſque ætatem, ſcilicet duorum ferè ſeculorum decurſu novis ſenſim extructis ædificiis, ſuffoſſis cloacis, apertiſque, & conſtratis viis, & compitis, uno verbo, exiccato ſolo, ipſa, inquam, Roma ad priſcam, nativamque cœli clementiam in dies magis magiſque contendit, atque aſſurgit.

Poſt Clementem VII. novis ſemper ſalubritatis præſidiis inſtructa eſt.

VII. Studium brevitatis nos admonet, ut multa prætereamus, quæ à Paulo, & Julio, horum nominum Tertiis, itemque à Paulo, & Pio IV. magnificè, glorioſeque ſuſcepta in Urbe fuerunt, quæ ab hiſtoriis repetenda ſunt. Ea tamen particulatim percenſeamus, quæ à Pio, & Sixto V. uſque ad

Qui Pontifices ſalutarem operam Urbi impenderint.

noſtra tempora, ita in Romanæ civitatis commodum, atque ſplendorem excitata fuerunt, ut ſimul pleriſque intra mœnia locis opportuna acceſſerit exiccatio, atque ſalubritas, quibus, ut patres noſtri miſerè deſtituebantur, ita nos feliciter gaudemus.

VIII. Porrò campum Vaticanum, qui vel Tacito (*a*) teſte, publicâ olim infamiæ notâ propter aquas ibidem ſtagnantes damnabatur, quanquam ſuperioribus ætatibus, utcunque tolerabilem efficeret ignis fornacum proximè ardentium, quippè qui calcem, lateres, aliaque fictilia continenter precoquens, udum illum aërem quoquo modo exiccabat; Pius tamen, & Sixtus V. alter quidem à fundamentis Ædes, & Carceres S. Inquiſitionis, alter verò Templum Divi Petri magnificentius erigentes, aliquantò magis incolumem reddiderunt; quem ab antiqua cenſura penitùs vindicarunt, idem Sixtus recenti Pontificalium ædium extructione, quæ à Clemente VIII. abſolutæ, & ornatæ nunc à Pontificibus inhabitantur; mox Paulus V. ſupplemento, ac frontiſpicio ejuſdem Baſilicæ, denique Alexander VII. vaſtiſſimo illo, mirabilique columnari circa plateam ornamento, quo priſcorum ædificia non æmulatus eſt ſolùm, ſed ſplendore, & magnitudine vincere viſus eſt. Quo fit, ut noſtro ævo locus hic arefacto ſolo, purgatiſque ſedulò Hadrianæ molis foſſa, finitimiſque pratorum ſcrobibus, necnon cloacis, & puteis, non tantùm ſanctitate præcellat, ſed, exceptis collibus, cum aliis Urbis locis adeò de ſalubritate contendat, ut digniſſima, ac tutiſſima tam Comitiorum eligendi Pontificis, quàm electi ſedes meritò conſtituatur. Exindè Romæ plures fortè diutius vivunt ex iis, qui eam regionem, verſus meridiem, quàm, qui alias incolunt, quos inter unum, quem honoris causâ nomino, hìc commemorare juvat Cardinalem Albizium, qui, cum maximam vitæ ſuæ partem in Leonina regione optimâ ſemper valetudine fruens tranſegiſſet, nonagenarius deceſſit. Accedit etiam Præſul Caſalius Præceptor emeritus Noſocomii

Campus Vaticanus à quibus Pontificibus ſalubris redditus.

(*a*) Hiſt. lib. 2. num. 93.

mii S. Spiritus, qui nonagenario major vivit adhuc, eouſque vegetus, ut viſitandis ſuis ægrotis quotidie poſſit incumbere.

IX. Sed hæc eadem regio admodum facilè ad antiquam aëris infamiam redire poteſt, ſi ſtudium purgandarum lacunarum, & foſſarum omittatur, quem ſanè caſum nos ipſi ſuperioribus annis vidimus, & deflevimus.

X. Campum ſimiliter Martium (*a*) olim herboſum, quem Leo X. frequentandum curavit, innoxium reddiderunt tum Paulus V. ſub quo propè Tiberim ampliſſimæ ædes Burgheſiorum familiæ ædificatæ ſunt, tum noſtro ævo Innocentius XII. qui finitimo in ſolo magnam Curiam excitavit, quibuſdam exiccatis hortis, qui ex publicæ Villæ ruderibus ſimul aggeſtis in collem Citorium (*b*) vulgò dictum, excreverant; ac tandem CLEMENS XI. qui, etiamſi Rempublicam Chriſtianam maximis nunc turbinibus, fluctibuſque jactatam mœrens gubernet, grandi tamen animo multa ſemper agitat, quæ ad aëris ſalubritatem, atque ad priſca reſtituenda monumenta conducant; proindè navium ſtationem in ripa Tiberis ad tumulum Cæſarum immundiſſimam, & valdè inclementem juſſit Tiburtino ex lapide, non minus decori, quàm ſalubritati conſulens, nobiliori artificio reſtitui.

Quorum Pontificum ſtudio Campus Martius inſalubritati ereptus.

Quid SS. D.N. CLEMENS XI. præſtiterit.

XI. Vallem pariter hortorum (*c*), ſeu radicem Montis Pincii, cujus Septentrionale latus Gregorius XIII. fundato Græcorum Collegio, & Templo, primus forſitan areſieri juſſit, Urbanus potiſſimùm VIII. ad innoxium aërem propemodùm revocavit, longè majori ad meridiem extructo Collegio *de Propaganda Fide* nuncupato, derivatiſque per cloacas iis aquis, quæ ſparſim ex Trivio hìc, atque illìc ſubſiſtebant. Denique privata ædificia eodem in extremo monte ad-

Vallis hortorum à quibus exiccata, & purgata.

(*a*) Hunc non omnino ſalubrem propè Tiberim cenſebat Donus loc. cit. p. 9. (*b*) Ut putat Donus ubi ſupra. (*c*) Damnat ut inſalubrem Alex. Petr. de Vic. Rom. lib. 1. cap. 1. & 3.

jecta ſunt, quæ modò ob inſignem, ſalubremque cœli temperiem certatim conducuntur.

Innocentius X. plateam Agonalem ſalubritati reſtituit.

XII. Agonalem plateam ſalubrioris aëris fecit Innocentius X. cum novis apertis viis, ædificatis Templo Divæ Agnetis, & continentibus palatiis, erectoque obeliſco, planiciem illam exiccavit, cui nunc minimè officit derivata illùc ex Trivio, quia nimirum jugis eſt, copioſiſſima lympha.

Regiones circa thermas Diocletiani ſalubritatem Pio IV. debent.

XIII. Regiones verò circa thermas Diocletiani, atque emiſſarium aquæ Felicis (quæ quidem ideò minus tutæ (*a*) ſuperioribus ætatibus reputabantur, quod vineæ, atque horti circumquaque locati, aquas multas cohibentes udam terram efficiebant) ſalubritati reſtitutæ ſunt, poſtquam Pius IV. amplam illam viam aperuit, quæ à Quirinali ad Nomentanam Portam ducit, & quam Sixtus V. (*b*) à Palatio Pontificio uſque ad Eccleſiam S. Suſannæ æquavit, ſolidavitque; cum enim multa ibidem Templa, & Cœnobia ſuccedentium quoque Pontificum ævo extructa fuerint, idcircò qui modò hanc regionem incolunt, cœlo, quod nulli ex editioribus Urbis locis clementiâ cedit, perfruuntur. Cujus profectò rei certiſſimam fidem faciunt Religioſi viri, qui in Cœnobiis illis toto anno percommodâ valetudine gaudent. Itaque qui ex humiliori ad hanc editiorem regionem valetudinarii commigrant, fractas corporis vires reſtituunt. Ita paſſim Carmelitæ ex Monaſterio trans Tiberim, vernaculo idiomate *della Scala* appellato, vel media æſtate ad Cœnobium *della Vittoria*, à chronicis potiſſimùm morbis evaſuri tutiſſimè tranſeunt.

Latus Quirinalis ad Meridiem ab inclementia vindicatum.

XIV. Item declive illud Quirinalis latus, quod in Meridiem, & Exquilias vergit, quanquam ſuſpectæ olim indolis (*c*) haberetur: cum tamen ante aliquot annos, variis excitatis ædibus, alicubi areſieri cœperit, iis quidem in locis ſalubritati oppoſiti lateris, quod Trivium reſpicit, æquiparari poteſt, brevi, ut ſperamus, undique ſuperaturum, cum excavatâ cloacâ libero curſu in Tiberim derivata fuerit multitudo

(*a*) Apud Donum loc. cit. pag. 8. (*b*) Bull. Roman. tom. 2. Bull. 66. Sixti V. §. 2. (*c*) Ex eod. Dono ibidem.

titudo pluvialium aquarum, quæ hactenus per declives Sixti, & S. Vitalis vias in proximum hortum confluentes pernicioſè reſtagnabant, cujus operis utilitatem maximam, cum ipſe Sanctiſſimo Patri ſupplex expoſuiſſem, confeſtim ſuffodiendam mandavit, quô exiccata univerſæ illius vallis humus, domibus ædificandis, atque protrahendæ ſenum præſertim vitæ admodum erit opportuna, utpotè quæ à Septentrionalibus ventis tuta eſt. Utinam aliquando via planè Pontificia ab ea Quirinalium ædium janua, quæ brumalem ortum ſpectat, verſus Lateranenſem Baſilicum aperiatur: nam iis locis decor, & nobilitas, immo verò ſalubritas major ob liberos quaqueverſus ventorum motus, proculdubio accedet: præſertim cum Regio Cæli Montana poſt effoſſam à Clement. VIII. cloacam antiquæ aëris clementiæ reſtituta ſit. *SS. D. N. ſollicitudo ad tuendam civium valetudinem.*

XV. Cæterum inter alias Urbis partes, quæ propter humile, udumque ſolum impuri aëris, dum vel ipſe in adoleſcentia verſabar, cenſebantur, ea certè potiſſima erat, quæ locata eſt trans Tiberim circà Eccleſiam *S. Franciſci ad Ripam* nuncupatam; univerſa quippè propter hortorum culturam paluſtris evaſerat. Sed hic ſitus, cum à Clementis X. tempore, extructis undequaque ædibus, nunc magnâ ex parte arefactus ſit, non amplius inſalubris exiſtimatur. Quod ſanè commodum non modicè auxit Innocentius XII. qui Hoſpitium Sancti Michaëlis ad portum Tiberis in ampliorem formam redegit, cui tandem loco, æternâ planè cum ſui nominis gloriâ, pulcherrimam faciem præbuit Sanctiſſimus CLEMENS XI. maximâ ſcilicet utrinque factâ ædificiorum acceſſione ad latus quidem Meridionale ejus domus, quæ à corrigendis improbæ indolis pueris vulgo dicitur *Caſa della correzzione*; ad Boreale verò recentis, longèque majoris hoſpitii, quod ab alendis pauperibus invalidis nomen mutuatur. Ita ſanè contingit, ut Tranſtiberina regio non amplius jaceat fœdâ vaſtitate, ſed ſplendidas ædes, deterſo ſitu, auctas, atque nitentes oſtentet. *Regio trans Tiberim, ubi ædes S. Franciſci ad Ripam, ſalubris effecta, & quorum Pontificum opera.* *CLEMENTIS XI. laudes.*

XVI. Porrò, quiſquis videt in tot damnatis antea locis

 ab

Regioni ad Circum Maximum non deſperanda ſalubritas.

ab una telluris exiccatione reducem ſalubritatem, fateri non dubitabit, Circum Maximum, ſitum nempe, qui noſtrâ forſitan ætate adhuc in Urbe ſupereſt infamis aëris, citò evaſurum optimum, ac ſalubrem, ſi nimirum à paluſtribus aquis liberatus incolarum frequentiâ inhabitetur.

In agro Romano loca inſalubria multa ſunt ob hærentes aquas.

XVII. Sed multa nunc quoque extra Urbem eſſe loca penè lethifera hìc, atque illìc in agro Romano, non conceſſerim modò, ſed etiam contenderim. Hæc autem ſunt illa omnia, quæ ſitu humilia aquas, vel in ſtagnis cohibent, vel ita imbibunt, ut cœnoſa adhuc, & uda inter æſtivos calores remaneant; quæ quidem multò deteriora fuerint, ſi ventis liberè non everrantur, vel ſi Auſtralibus duntaxat, qui humidas, acreſque particulas ſecum advehunt, aſpergantur. Namque circumfuſus aër inſtar ſtagnantis aquæ craſſus, denſus, atque olidus fiet.

Cur domus memoria patrum Meridionalem proſpectum vitarent.

XVIII. Eſt hìc loci ut animadvertamus, cur ſuperiori ætate, ſcilicet cum aquæ ad meridiem propè Urbem reſiderent, Architecti cæteroqui peritiſſimi ſtuduerint, ne ædium cubicula apertis feneſtris Auſtro objicerent, unde paluſtria effluvia advehebantur; cur etiam, ſi ob neceſſitatem eò vertere conclavia coacti fuiſſent, feneſtras parvas, anguſtas, raras, atque in ſummis cubiculis, (quod à Cagnato (*a*) maximè damnatur) aperirent; malebant enim ſolaribus radiis ædes orbari, quàm cum iiſdem aëris perniciem admittere: quâ noxâ ob exiccatas paludes ſublata, metuque abacto, recentiores maximè ſatagunt, ut ad meridionalem plagam domorum cubicula ſpectent.

Quo pacto loca ſalubria ab inſalubribus diſcernantur.

XIX. Si quis igitur normam cupiat, quâ poſſit diſtinguere, quæ loca intra, vel extra Urbem ſalubria ſint, vel inſalubria, prædictas diligenter advertat conditiones: etenim ſi qua regio deſidibus aquis non careat, nec in vicinia paluſtre ſolum habeat, multoque magis ſi eadem ſitu ſublimis liberè perfletur à ventis, proculdubio vel inter æſtus ſalubris habenda erit. Contra verò; ſi locus humilis, cavus, udus, ac cœno-

(*a*) De Salub. Roman. Aër. pag. 29.

cœnoſus fuerit, hunc omninò inclementem dicito. Sed nemo tam certus eſſe poteſt, locum aliquem eandem, quam ſemel induit, perpetuò ſervare clementiam, vel inclementiam, ut non facilè decipi poſſit; brevi enim, ſi à ſtagnantibus aquis liberetur, vel opprimatur, priſtinam conditionem amittet.

XX. Habemus tamen, quo animos noſtros in ſpem erigamus, fore, ut CLEMENS XI. quem ab inſtituto reſtituendi ad priſtinam culturam (*a*) Romanum agrum revocarunt graviora Reipublicæ, & Religionis negotia, rebus tandem compoſitis, & tranquillitate revocatâ; magnum hoc opus feliciùs abſolvat. Unde Roma ad veterem incolumitatem, atque ad priſcam magnificentiam omnino valeat aſpirare.

Quid polliceatur magnitudo animi SS. D.N. CLEMENTIS XI.

CAPUT V.

Occurritur iis, qui in ſolam incolarum infrequentiam rejiciunt adventitiam Romani aëris inſalubritatem.

UT ſolent plerunque vulgares opiniones hominum ingenia, cæteroqui non indoctorum, occupare; non deſunt ex iis fortaſsè, qui aëris Romani ſalubritatem ſicubi & olim, & nunc fuerit, non vindicato à paludibus ſolo, ſed maximè omnium deberi contendant multitudini incolarum; atque ideò apud priſcos clementiam aëris per Latium multò majorem, longiuſque diffuſam fuiſſe, quàm modò ſit, quia per ea tempora immenſo populo frequentabatur, quo craſſus aër ſolvi, & inquinatus purgari validiſſimè poterat.

Populi multitudine craſſum aërem ſolvi.

II. Sed vitium, quo potiſſimùm perverſa vulgi judicia laborare conſueverunt, in hac reſtitutæ ſalubritatis ratione eminet plurimum: Cum enim ad effectum quempiam pleraque adjungantur, alia quidem ut cauſæ, alia ut proprietates, alia denique ut ab ipſo enaſcentia; eorumque omnium ideæ

In vulgi judiciis vitium frequens.

(*a*) Advertatur Conſt. XVI. B. Pii V. Bull. nov. in qua expreſsè dicitur ex aſſidua agror. cult. & paluſtrium locorum exicatione Romanum aërem tutiorem, ac ſalubriorem evaſiſſe.

ideæ ſimul cum effectus idea cogitanti animo occurrant, qui philoſophica ſubtilitate, & diſcernendis rerum ideis minimè ſubacti ſunt, paſſim aliis alias ſubſtituunt, & vel effectum, vel quæ effectum ipſum comitantur, aut ſubſequuntur, uſurpant pro cauſa.

Quid conferat ſalubritati multitudo incolarum.

III. Proculdubio ad tuendam ab arefacto ſolo ſalubritatem, valdè conducit multitudo incolarum, qui accenſis perpetuò ignibus, conſitis adverſus perniciales ventos arboribus, excitatis ædificiis, conſtratis viis, vociferatione, atque halitibus partim purum ſervant aërem, ne aliundè inquinetur, partim motu ſolvunt, ac purgant, partim denique benigno ſale volatili implent, ac vegetant. Sed hæc omnia partam jam, reparatamque ab exiccata tellure cœli clementiam ſequuntur, eique retinendæ, aut etiam augendæ ſubſerviunt.

Partam jam antea ſalubritatem conſervat.

IV. Addent alii minimè inter ſe ea cohærere poſſe, quæ in ſuperioribus dicta ſunt. Scilicet juſtam multitudinem corrivandis, atque abſtergendis humoribus parem aëris perniciem arcere, & rurſus, propulsâ labe, cœlum evadere fovendæ multitudini idoneum. Etenim, ſi non aliter, quàm ipſius multitudinis operâ, ſtudioque reſtituenda ſit ſalubritas, certè multitudini locus eſſe deberet, antequam cœlo ſalubritas reſtituatur.

Quo pacto in locis inſalubribus primùm coaleſcere incipit multitudo.

V. At loca paluſtria calidis tempeſtatibus ſunt calidiſſima, & nocentia, frigidis verò tepentia, & innoxia. Cum primùm igitur homines eadem loca frequentare incipiunt, non quidem id faciunt æſtuoſis, ſeu dubiis, ac periculoſis temporibus (quibus ſi hoc tentaverint, plerique omnes, & citò, & graviter ægrotarent) ſed armenta ſecuti, algidis (*a*) duntaxat, ac ſalubribus tempeſtatibus, nempe cum propriæ vitæ ſecuritate, illuc feruntur; ubi totius decurſu hyemis (pauciſſimi namque cœnoſo ſtatim aëri aſſueſcunt) paluſtres aquas, ut monet Cato (*b*), ab agro

(*a*) Ex ſalubri in gravem locum prima hyeme migrare tutum eſſe docuit Celſus lib. 1. cap. 3. (*b*) De re ruſtica num. 155.

agro depellere, atque aliô derivare debent, ſi ſegetem curare, ac tutam, ſalutaremque iis in regionibus ſedem *ad venturas, atque inclementes tempeſtates* ſibi parare velint. Nihil enim ſalutare eſt, ut inquit Plinius (*a*), *niſi quod toto anno ſalubre eſt:* & ubi cum orco ponenda ſit ratio, ibi non modò perceptionem fructuum, ſed & vitam Colonorum eſſe dubiam, vel potius mortem quæſtu certiorem, rectè advertit Collumella (*b*).

VI. Ab exiccato autem ſolo, hoc eſt remotâ cauſâ putidi, craſſique aëris (exemplum ponimus agrum Romanum) ea ſenſim decurſu totius anni ſalubritas producitur, quæ à convenarum curâ, paluſtres aquas ſubmoventium, habuit initium. Neque verò frequentiſſimus urbes in ipſis ſtatim primordiis civium multitudine celebratæ ſunt, ſed paulatim adoleverunt, quod naſcentis Romæ (*c*) initia docent. Priorum ſcilicet diligentiâ, operaque, ſuboleſcenti multitudini præeunte ad ſalubritatem aëris partim ſervandam, partim etiam amplificandam. Et quoniam rerum interitus ipſas ſæpè originis cauſas aperit; cum ſciamus civitates incolis abundantes, propter ſolos neglectos paluſtres latices ad ſummam infrequentiam eſſe redactas, quam ſolitudinem ſe cum fletu vidiſſe narrat Lugduni Batavorum clariſſimus Franciſcus de le Boè Sylvius (*d*), & nos ipſi interdum tum Romæ, tum alibi, ut in noſtro *de Noxiis Paludum Effluviis* libro latè demonſtrabimus; nemo non videt, ab exiccatis aquis ducenda eſſe & ſalubritatis, & frequentiæ initia.

Ab exiccato ſolo ducuntur initia ſalubritatis.

(*a*) Lib. 18. Nat. Hiſt. cap. 5. (*b*) Lib. 1. de re ruſt. cap. 3. (*c*) Apud Liv. dec. 1. lib. 1. cap. 3. & ſeq. (*d*) In Append VII.

CAPUT VI.

Frequentes Balneas, & Naumachias nihil Romano aëri obfuiſſe. Agitur de ſtudio conſtructionis, & curâ purgationis earundem.

Aquis deductis Roma vetus redundabat.

VErùm audire mihi videor reclamantes, ſalubritatem Romano aëri reſtitutam, falsò tribui paludum exiccationi, cum Roma tunc maximè aquis ubique ſcateret, cum majori populo frequentaretur. Imperatorum namque ætatibus nullum occurrebat palatium, nulla domus, nullum denique publicum, aut privatum ædificium, quod non thermis, lavacris, naumachiis, ſtagnis, piſcinis, vel fontibus circumflueret. Non igitur aqua concluſa impuri, ac deleterii aëris origo venit accuſanda, ſi ea civitas, quæ olim ſupra cæteras urbes abundabat hominibus, plus etiam concluſis aquis inquinabatur.

Non influentium aquarum copia, ſed hærentium pernicioſa eſt.

II. At nos non influentes, & copioſas, ſed hærentes damnamus, ac ſtagnantes aquas. Aquæ verò thermarum, naumachiarum, piſcinarum, aliarumque id genus non erant paluſtres, ſed juges, vel ſaltem recens inductæ, & brevi renovandæ: unde nullam aëri labem afferre, quin potius nimium ejuſdem fervorem æſtivis menſibus ſalubriter temperare poterant. Atque ideò operi, cui nunc incumbimus, plurimum conferre arbitramur, ſi quale fuerit Romanorum ſtudium, quo minus thermæ, & naumachiæ immundas aquas retinerent, paucis demonſtraverimus; hoc enim maximè omnium à Medico, quem rectam lavandorum ægrorum inſtitutionem noviſſe oportet, ignorari turpiſſimum eſt.

Quæ olim fuerit cura thermarum.

III. Thermarum cura munus publicum erat, atque ædilitium. Scilicet, ut aqua, quemadmodum par erat, clara eſſet, ac tepida. Unde Seneca (*a*) hanc priſcorum ſedulitatem laudat his verbis: *Quàm juvabat intrare illa balnea,* *quæ*

(*a*) Epiſtola 86.

quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Max. aut ex Corneliis aliquem manu ſuâ temperaſſe! Nam hoc quoque nobiliſſimi ædiles fungebantur officio intrandi ea loca, quæ populum receptabant, exigendique munditias, & utilem, ac ſalubrem temperaturam.

IV. Pavimentum thermis erat ſolidum, & calce ferruminatum (ut apud noſtras balneas paſſim videmus) quo minus aqua vel breviſſimo illo tempore ex nuda tellure aliquid extranei poſſet imbibere: immò exquiſita nimis lautitia, atque elegantia M. Agrippam eo duxit, ut *ſuas thermas vitreas facturus* eſſet, *ſi prius inventum id fuiſſet*, ut narrat Plinius (*a*). *Quale fuerit ipſarum pavimentum.*

V. Multa ſunt notatione digna, quæ docere nos poſſunt, quanta fuerit diligentia, quâ prudentiſſimi Romanæ Reipublicæ Moderatores ad naumachiarum munditiam inducendam, conſervandamque utebantur. Imprimis ſummum erat ſtudium inferendæ aquæ per euripos, ac referendæ per cloacas, quo videre erat, naumachias uno hauſtu tantam aquarum vim recipere, & finito navali ſpectaculo, è veſtigio excludere. Unde Martialis (*b*) advenæ excitat admirationem celebri epigrammate: *Quanta munditia in naumachiis.*

Siquis ades longis ſerus ſpectator ab oris,
Cui lux prima ſacri muneris iſta fuit;
Ne te decipiat ratibus navalis Enyo,
Et par unda fretis; hìc modò terra fuit.
Non credis? ſpectes, dum laxent æquora Martem,
(Parva mora eſt) dices, hìc modò pontus erat.

VI. Itaque ſpecies illa tranquilliſſimi maris, eouſque laticibus non conſurgebat immotis, atque impuris, ut alternè remigum, naviumque ictibus fluctuaret, ſinguliſque gymnicis diebus occultè, ſubitoque inducerentur aquæ, atque educeretur.

M 2 VII. De-

(*a*) N. H. lib. 36. cap. 25. (*b*) Lib. de ſpectac. epig. 26.

De naumachiarum fundo.

VII. De fundo autem, ſeu pavimenti naumachiarum ſemper ipſe, nec levibus argumentis ductus exiſtimavi, non ex nuda, laxaque terra, in lutum facilè ceſſura, ſed ex materia, quæ tempore ſoliditatem nanciſceretur, conſtructum fuiſſe; quare accolis nihil mali ex cœnoſo unquam ſolo timendum eſſet. Etenim unum idemque theatrum tot, tantiſque inter ſe contrariis, & ſæpè invicem ſe confeſtim excipientibus ludorum generibus inſervire minimè potuiſſet, niſi pavimentum firmum, ac ſolidum ſumma arte, ac diligentiâ confectum fuiſſet. Quem enim fugit eodem in Circo Maximo terræ, maris, ac fluminum ſpectacula celebrari ſolita, videlicet primò ludos Circenſes (*a*); ſecundò ludicra certamina; tertiò ſaltantium pompam; quartò venationes; quintò ludos (*b*) Trojanos à pueris nobilibus turmatim diſcurrentibus; ſextò ludos pugnatorum tam equeſtres, quàm pedeſtres; ſeptimò navalia prælia; octavò ludos ſcenicos; nonò oſtenſionem (*c*) hippopotami, & crocodillorum; tandem cadaverum (*d*) combuſtiones?

VIII. Verùm ad conjecturam adeò clara meis argumentis accedunt magnorum Auctorum teſtimonia, ut certiſſimè poſſim affirmare, naumachias conſtrato fundo donatas fuiſſe; itaut neque cum aquis plenæ, neque cum vacuæ eſſent, paluſtre fundum habuerint.

Non potuiſſe illis ſolum eſſe paluſtre.

IX. Porrò (ut de Livio (*e*) taceamus, qui ſcribit ex S. C. decretum fuiſſe *Lacus ſternendos Lapide*) Cornelium Tacitum (*f*) hac de re expendere juvat, qui Auguſti Tranſtiberinam naumachiam deſcripturus, his verbis utitur: *Structo cis Tiberim ſtagno*: ſtruere verò eſt ſolidè compingere, non ſimpliciter cavare. Contra vero intelligendum eſſe videtur de alia ejuſdem Cæſaris naumachia, juxta ſuum mauſoleum celeriter inducta, cujus meminit Suetonius (*g*), inquiens: *Navale prælium*

(*a*) Vide Panv. de lud. Circ. lib. 1. (*b*) Inventum Auguſt. ex Suet. in Auguſtum n. 34. (*c*) Plin. lib. 8. cap. 26. (*d*) Apud Feſt. (*e*) XII. Annal. n. 56. (*f*) Decad. 4. lib. 9. (*g*) In Auguſt.

lium circa Tiberim cavato ſolo: quæ cum (forſitan propter aream cœnoſam redditam) aërem circumcirca inquinaverit, paulò poſt in nemus converſa fuit; ſicut multæ aliæ naumachiæ ex S.C. terrâ injectâ, ob eandem cauſam impletæ fuerunt, ut auctor eſt Panvinius.

X. Neque aliundè arceſſendum nobis videtur, quod de Vaticano campo Tacitus tradit, illum infami aëre fuiſſe infectum, quàm quod Neronis naumachia ibi loci parata, cœnoſo, hoc eſt non conſtrato ſolo fuiſſet. Sed longè clarior Plinii (*a*) locus, ubi exponit, Neronem juſſiſſe, *arenam Circi chryſocollâ inſpergi, cum ipſe concolori panno aurigaturus eſſet.* *Quid Chryſocolla.* Chryſocolla verò, ut idem tradit Plinius, eſt humor, qui in fodinis per venas auri defluit, *& craſſeſcente humore, rigoribuſque hybernis uſque ad pumicis duritiem ſolidatur,* quam quidem chryſocollam Nardinus (*b*) credidit eſſe ſpeciem floris æris. Apud eundem etiam legimus, pavimentum Circi à Caracalla minio fuiſſe coopertum. Sed quid conjecturis conamur oſtendere, quod oculorum ipſorum teſtimonio ſatis ſuperque compertum eſt; Vix enim hæc pauca perſcripſeram, cum reſcivi trans Tiberim ante aliquot annos altè ſuffoſſa terra, & novarum ædium fundamenta jacerentur, in via qua itur ad D. Franciſci Templum, cui vulgo nomen *ad ripam*, eo ipſo in loco ubi olim celeberrima Auguſti fuit Naumachia, inventum fuiſſe ſolidum pavimentum opere muſivo, elegantiſſimis figuris exornato, quod ſanè omnes antiquitatis exploratores haud quidquam dubitarunt, quin ejuſdem Naumachiæ ſolum fuiſſet: Hujus verò Icon à diligentiſſimo Viro J. C. Bartholi in æs inciſa fuit.

XI. Et cum Veteres (*c*) Amphitheatra, Circos, & quæcunque alia loca ad pugnæ uſum ſternere conſueverint raſurâ lapidis albi, vel ſimplici arena; ne ſcilicet in tam crebra ſanguinis effuſione lubrico ſtatim vel lapide, vel ruderato pavimento nulla eſſet ratio ſtandi, atque certandi; hanc ſanè con- *Cur raſuræ lapidis, vel arena aſpergerent olim Romani ſolum Circi, & Amphitheatri.*

(*a*) N. H. lib. 33. cap. 5. (*b*) Lib. 7. Romæ Antiquæ cap. 2. (*c*) Lipſius de Amphith. cap. 3.

conſuetudinem inductam fuiſſe putat Panvinius (*a*) tum ad ornatum, tum, ut poſt naumachiam, emiſsâ in Tiberim aquâ, nullo limo impediente, reliqua ludicra faciliùs celebrarentur.

Studium in eligendo loco thermarum.

XII. Quinimò tanto diligentius credendum eſt priſcos ſe geſſiſſe, ut aquas paluſtres à ſtagnis, naumachiis, & amphitheatris penitùs arcerent, quanto ipſi cautiùs agebant, cum primùm electuri eſſent loca conſtruendis theatris idonea; de quibus ſcribit Vitruvius (*b*), omne ſtudium adhibendum eſſe, ut quàm ſaluberrima ſint, ac præſertim quàm longiſſimè à paludibus abſint, rationemque adjungit, *quia homines per ludos unà cum conjugibus, & liberis perſedentes, delectationibus detinentur, & corpora propter voluptatem immota patentes habent venas, in quas incidunt aurarum flatus, qui, ſi à regionibus paluſtribus, aut aliis vitioſis adveniant, nocentes ſpiritus corporibus infundunt.* Profectò Celſus inter Latinos elegantiſſimus Medicinæ Scriptor, hanc prophylaxeos partem tractare melius non potuiſſet.

Argumentum ex platea Agonali.

XIII. Supervacuam autem operam ſcrutandis Veterum monumentis impendimus, cum noſtros etiam nunc ob oculos obverſetur quædam non injucunda ſpecies naumachiæ in Agonali platea, in quam per æſtivos ardores Dominicis diebus aqua infunditur, ex qua nulla accolis noxa infertur; propterea quod, ſtrato ſilicibus pavimento, recens aqua excipiatur. Cui tamen ab immunditiis purgando, tum antequam latex affundatur, tum poſtquam egeſtus eſt, ædiles ſedulò incumbunt: nam ſuperioribus annis interdum accidiſſe novimus, ut, ſolo nec antea, nec poſtea mundato, ſordes per noctem aquis maceratæ computruerint, labemque circumfuſo aëri intulerint.

(*a*) De lud. Circ. lib. 1. cap. 5. (*b*) Lib. 5. ſuæ Architect. cap. 3.

CAPUT

CAPUT VII.

Venas vitrioli, ſulphuris, aliorumque foſſilium, quæ Romano in agro patent, ejuſdem aëri non obeſſe, niſi ſtagnantibus aquis corrumpantur. Diſputatur de Temperamentis ſulubrioribus æſtatis, atque hyemis, quæ in Urbe citra exceſſum ſint oportet.

PRæterea non deerunt, qui contra aſſertas à nobis cauſas viciſſitudinum Romani aëris opponent, univerſum penè Romanum agrum ſcatere venis vitrioli, nitri, ſulphuris, atque aluminis; unde aër, etiamſi nullis paludibus inquinetur, tamen adhuc nocens ſit oporteat æſtate, atque autumno, quia iis temporibus propter vim ſolis uberrima fit expiratio eorum foſſilium, quæ in noſtra atmoſphæra marini ſalis halitibus conjuncta, ſtygiam quaſi auram componunt, quæ in corpora incolarum illabens, minimo negocio, temperiem ſanguinis perturbando, ac ſolvendo, caſtrenſes febres progignit: itaut ſomnum in proximis vineis carpere mortiferum ſit, atque omnino, experientiâ adſtipulante, vitandum. Hæc porrò difficultas eò ſtudioſius videtur expendenda, quò magis non per vulgi ſolùm ora vagatur, ſed plerunque noſtrorum Medicorum mentibus altè ſolet inſidere. *Quid objicere ſoleant etiam Medici.*

II. Cum verò argumentum duabus partibus contineatur, alterâ aſſerente, Latinum cœlum ab excitatis per æſtatem, atque autumnum exoticis ſalibus inquinari; alterâ decernente, periculo plenum tum incolis, tum advenis vel breviſſimum ſomnum per eadem tempora captum in ſuburbanis, urbaniſque vineis; nunc priorem partem ad examen revocemus, poſteriorem ſequenti capite perſtricturi. *Bifariam dividitur argumentum.*

III. Ultrò admittimus, dictas ſuperius venas Latinis campis ineſſe; nec inficiamur ex horum ſuperficie (quæ paſſim ſcatet, tum rubrâ terrâ, quam pulverem *puteolanum* vocant, *Venas minerales, & ex illis halitus in aërem*

ſublatos per Latium inficiari nemo debet.

cant, tum aquis acidulis) particulas aliquot propter energiam ſolaris ignis, calidis potiſſimùm temporibus, ſolvi, atque in ſublime ferri. Quamobrem audiendus minimè videtur ſtridulus ille chymiaſter, qui, nihil à fixis ſalibus virtute ſolis in auras abire poſſe contendit; quippè qui ignorare videtur; à Sole ignem ſubtiliſſimum, volatilemque cum æthere in terraqueum orbem copioſiſſimè urgeri: propterea facili negotio, quemadmodum vulgaris ignis in Chymicorum officinis ſal marinum, vitriolum, alioſque hujus generis ſales admixtis cretaceis ſolvit primùm, deindè pellit in aërem; ita ſolaris ignis Latinâ ex tellure, vigente æſtu, acido-fixos, quos cum terrâ permixtos offendit, ſales aliquâ ex parte ſolvere, atque in auras poteſt attollere.

Stridulus chymiaſter rejicitur.

IV. Sed nihil inde Romanæ ſalubritati timendum eſt, niſi accedat fluidum aqueum, quo fuſi, ſimulque cum aliis heterogeneis corporibus cohobati prædicti ſales computreſcant, ut *lib.* I. *de Nox. Pal. Effluv.* oſtendemus. Non enim ſulphur, vitriolum, nitrum, atque hujus generis foſſilia ſuaptè naturâ ſunt venefica, veluti mercurialia, vel arſenicalia, quorum nullum ex Latii fodinis eruitur; immò verò ſulphur, vitriolum, & nitrum, quibus præcipuè terra noſtra redundat, ut campos fertiliſſimos reddere ſolent, ſimiliter & ipſos cives robuſtiſſimos faciunt, & colonos quoque ſemper, & ubique ſervarent incolumes, niſi alicubi laticibus, ſordibuſque permixta ſimul corrumperentur: hinc enim noxia, ac penè venenata mixtio ſuboritur, quæ in atmoſphæram ſolet aſſurgere.

Vitriolum, & nitrum per ſe noxia non ſunt, niſi aquis ſtagnantibus corrumpantur.

V. Nec porrò deeſt hìc oculatus teſtis magnus ſuâ ætate Philoſophus, rerumque naturalium excultiſſimus Michaël Mercatus (*a*), qui in ſua Metallotheca MS. irridet aſſerentes, ex vitrioli fodinis veneficas auras excitari. Cujus hæc verba ſunt, ubi agit de calcanthi venis in agro Romano: *Foditur terra calcanthi interdum ſubterraneis ſpecubus, vel montium cavitatibus, interdum aperto undique cœlo, puteorum inſtar, non quod*

Ex vitrioli fodinis aura venefica non elevatur.

(*a*) Armar. 4. cap. 2.

quod peſtilentes, & lethales exhalationes emittat, vel potius concluſas habeat (ut malè ſibi perſuaſerunt nonnulli) ſed quod aliquando cuniculos in quibuſdam locis effodientes agere nequeant; tantùm enim abeſt, quod in ſubterraneis ſpeluncis noxium vaporem eructet, ſicuti quotidiana docet experientia, ut potius eorum ſanitati conducat.

VI. Huc accedit, quod hujuſmodi foſſilium effluvia per continuatam diu æquali gradu vim Solis in ſublimem aëris partem urgentur, atque à ventis diſſipantur, noſtramque proindè inſpirationem protinus effugiunt. Contra verò tunc ſublimatæ particulæ iſtorum ſalium evadunt pernicioſæ, cum à pluviis per æſtatem, ac principium autumni cadentibus, rurſum in terram præcipites feruntur, facilèque propter opum tenuitatem, vel incuriam colonorum, cum aliis impuris corporibus coaleſcunt. Quo ſanè fit, ut aliàs oſtendimus, eò deteriores evadere paludes, quo magis heterogenea ad illarum productionem concurrit mixtio vegetabilium, animalium, ac foſſilium, quæ putreſcentibus lymphis immiſcentur.

Quando mineralium effluvia pernicioſa evadunt.

VII. Validum præterea hujuſce rei argumentum inde ducitur, quod ſi ſales vitrioli, nitri, aliorumque ſimilium per æſtatem noxia emitterent effluvia, proculdubio quo calidior, & ſiccior fuiſſet æſtas, eo conſtitutio aëris in Latio futura eſſet deterior; ſed contrarium paſſim contingit; nimirùm nullos ferè ruſticos, licet Solis radiis maximè omnium verberatos, in malignas febres incurrere, cum viget æſtas æqualis (*a*), & aliquantò calidior; quod tum Donus ſuâ ætate, tum nos etiam noſtrâ experti ſumus: modò tamen tempeſtivæ pluviæ circa Canis exortum immodicas ſiccitates (quæ ubique locorum quum excedunt modum damnari ſolent) prohibeant increbeſcere. Secus verò noſodochia à ruſticis tunc potiſſimùm repleri cernimus, cum pluviæ identidem æſtivo tempore ingeminant, quippè quæ diſperſa in ſublime dictorum

Alio rurſus argumento effluvia mineralia innoxia demonſtrantur.

Cur pluviis æſtivo tempore repetentibus ruſtici plurimum ægrotent.

(*a*) Vide Cornel. Celſ. ſcriptorem alioqui Romanum, qui lib. 2. cap. 1. advertit ex tempeſtatib. optimas æquales eſſe ſive frigidæ ſint, ſive calidæ; peſſimas, quæ variant maximè.

ctorum jam foſſilium ſemina rurſum in terram detrudunt, & lacunis tum novis colligendis, tum antiquis refermentandis cauſam præbent. Paludes itaque, cœnoſaque tellus, non verò nudum, ſiccumque vitriolum, nitrum, & ſulphur (quibus alia quoque ſaluberrima loca ſcatent, & unde magna eliciuntur pharmaca) Latii cœlum faciunt inſalubre.

Solvitur argumentum ductum ex Petronio.

VIII. Neque verò noſtræ ſententiæ de clementiori Romano cœlo, cum æſtas calidior eſt, ac ſiccior, quàm cum viciſſim humida fuerit, & frigida, quidquam adverſatur Alexander Petronius (*a*), qui ſcribit: *illos ex nuda opinione, ac ſine ulla experientia loqui, qui putant, æſtatem naturâ calidiſſimam, hyemem frigidiſſimam eſſe debere; cum in quamplurimis terræ locis, ubi tum æſtas, tum hyems moderatè ſe habent, homines & diutius, & ſalubrius vivant.* Etenim Petronius intelligendus eſt tum de ſupremo calore, ac frigore, quæ, ut extrema, laborem ſemper inducunt, tum de locis universè, ac promiſcuè in Europa ſitis, quibus exceſſus utriuſque qualitatis obeſſe ſolet. Non enim ignoro, æſtatem plus juſto fervidam, Romanis civibus, qui meridiana negotia ſuis pedibus accelerant, ſummoperè importunam, noxiamque evadere. Ad quod ſpectat illud Venuſini (*b*), cum æſtivo tempore forenſem Romæ operam periculi plenam exaggerat:

Extrema laborem ſemper inducunt.

. . . . Dum ficus prima, calorque
Deſignatorem decorat lictoribus atris;
Dum pueris omnis pater, & matercula pallet,
Officioſaque ſedulitas, & opella forenſis
Adducit febres, & teſtamenta reſignat.

Cur nimius calor magis nunc noceat, quàm olim Romanis.

IX. Hoc porrò ex nimio calore infortunium multò facilius in recenti, quàm in antiqua Roma accidere nonnulli, nec quidem ſine causâ, ſunt arbitrati. Quantum namque viarum latitudo, ac directio pulchritudini, ac decori Urbis adjecit, tantundem ſalubritati aëris detraxiſſe videtur; nunc enim

(*a*) De Vict. Roman. lib. 1. cap. 4. (*b*) Horat. epiſt. lib. 1. epiſt. 7.

enim nimis liber, atque expeditus patet aditus ſoli, ventiſque per ſemitas, atque areas civitatis.

X. Porrò non eſt nova hujuſmodi de Urbe querela; nam ſuccurrit Taciti (*a*) locus, quo oſtenditur, Romam propter viarum amplitudinem in ſuſpicionem inſalubritatis veniſſe; cum enim Urbs à Nerone prius incenſa, mox recens ædificata fuiſſet: *Erant*, inquit Hiſtoricus, *qui crederent, veterem illam formam ſalubritati magis conduxiſſe: quoniam anguſtiæ itinerum, & altitudo tectorum non perindè Solis vapore perrumperentur; at nunc patulam latitudinem, & nullâ umbrâ defenſam, graviore æſtu ardeſcere.* Atque ideò apud nos in vulgare proverbium abiit, currum Romæ quinti elementi locum tenere; enimverò pedeſtre iter ſummâ tam hyeme, quàm æſtate, urbanos viros frequenter in vitæ diſcrimen adducit. Etenim, ut ab Aquilonari, nimiumque algida hyeme oriuntur Romæ etiam epidemici pectoris morbi, cujuſmodi, dum hæc ſcribimus menſe Februario anni 1709. in pauperes, atque in incautos præſertim graviter, inſolènterque graſſati ſunt; ita maximo ab æſtu, ac ſiccitate, ſi diù per æſtatem perſeverent, noſtris indiſcriminatim tum civibus, tum ruſticis, coloniſque timendum eſt; quæ enim ſunt extrema, ſunt etiam periculi plena. Idcircò legimus apud Livium (*b*): *peſtilentiam olim ortam fuiſſe à ſiccitate*; & alibi (*c*): *natam ſimiliter peſtilentiam in agro Romano ex ſiccitate, & caloribus nimiis.* Etenim ob defectum humoris, tum ſolida nimium rigeſcunt, tum ſales fluidorum noſtri corporis præter modum acuuntur, & efferveſcunt; unde communis morbus aliquando productus eſt, quem ſuo more Livius peſtilentiam appellavit.

Laxitas viarum etiam olim in ſuſpicionem vocata invecta inſalubritatis, & quare.

Cur ex nimia ſiccitate, & calore orta peſtilentia.

XI. Non aliundè autem æſtatem calidam, & ſiccam Romæ ſalubrem, humidam contra, & frigidam noxiam experimur, quàm quod humilia hæc loca, tum ob regii fluminis viciniam, tum ob aquarum quà naſcentium, quà adductarum ubertatem, ſuaptè naturâ multo humore, quo unicè

Calida, & ſicca æſtas Romanis cur ſalubris.

N 2 æſtus

(*a*) Annal. lib. 15. n. 43. (*b*) Decad. 1. lib. 4. cap. 16. (*c*) Ead. Dec. lib. 5. cap. 8.

æſtus nimius miteſcere poteſt, redundent; è contrario autem æſtas humida, humidam alioqui terram, cœnoſam reddat, & inclementem.

CAPUT VIII.

Timorem pernoctandi in ſuburbiis Romanis alicubi prudentem, alicubi verò anilem eſſe; ſæpius tamen vitæ periculum civibus non ab aëris labe, ſed peccatis in ſex rebus nonnaturalibus, qui occaſione ruſticandi committuntur, imminere.

ALtera deindè pars allatæ difficultatis ſpeciem refert experimenti, ut magni proindè ex vulgi opinione æſtimanda videatur. Sed vulgaria ingenia laborem dividendi confuſa, & ſcrutandi abdita ſæpè fugiunt, ac reformidant. Cùm enim nonnulli viderint, multos Cives in vitæ diſcrimen veniſſe, poſtquàm ſomno aliquâ in villa ſe dederint, ſtatim nihil aut ſitum loci, aut ventorum indolem, aut pravum ægrorum apparatum, vel ingenium penſitantes generaliter definiunt, univerſum Latii aërem multitudine minimè agitatum, intra, vel extra Urbem à ſolſtitio æſtivo per totum penè autumnum omninò eſſe lethiferum. At enim cum veritatem, ubi ipſa latet, ibi quærendam eſſe arbitremur, ultrò concedimus omnes Latii regiones, quæ propter ſoli humilitatem vel ipſæ paluſtres, vel paludibus finitimæ ſunt, æſtivo, atque autumnali tempore, præſertim ſi nulli flatus, vel ſi auſtrales, atque africi duntaxat ſpiraverint, inclementiâ cœli laborare; cujus generis noſtro etiam ævo offendimus vicos, villas, ac vineas ferè omnes, ſitas extra portam Cœlimontanam, Latinam, Capenam, & Oſtienſem; nimirùm propter viciniam pigrarum aquarum, tùm Marianæ, tùm Almonis fluvii, tùm aliarum multarum, iis ex locis ſpontè naſcentium, atque in exiguas paludes converſarum. Undè meritò Plinius

Iudicia vulgaria minimè accurata.

Quæ Latii regiones, & quando ob paluſtres aquas inſalubritatis damnentur.

Plinius (*a*) agens de eligendo ſitu villarum, illud præ omnibus monet, *nè juxtà paludes ponantur.*

II. Quinimò vineæ, & campi extra portas Portuenſem, Flaminiam, & quotquot juxta Urbem Leoninam in valle potiſſimùm *inferni* dicta, aquas hærentes, & paluſtre ſolum habent, à nobis planè damnantur, iis præſertim calidis tempeſtatibus, quas vel aër pluvius, & auſtralis præceſſit (quod ab Hippocrate (*b*) in ipſa etiam Græcia obſervatum legimus) vel cum ipſi latices, ob hyemales pluvias ſuperfluentes per ſcrobes, & canales ad Tiberim celeriter, ac liberè verno tempore non fuerint derivati.

III. De iis profectò vineis, & vicis id locum habet, quod advertit Joannes Baptiſta Donus (*c*), ubi verba facit de Ruſticis, qui poſt collectam meſſem ob gravioris cœli metum regredi domum feſtinant: *Horum*, inquit, *pleroſque videas morboſos, pallidoſque aſpectu, ac vix firmandis veſtigiis, ne dum ſarcinulis, aut ferramentis ferendis habiles, catervatim mæſtos ingredi, quippè quorum magna pars in Urbanis Noſocomiis vel vitam relinquunt, vel longo tempore cum morte luctantur.*

Quibus in vineis morboſi ruſtici ſint ex Io. Bapt. Dono.

IV. Sed hujuſmodi ab aëre accepta mala in univerſum paluſtribus aquis, potu, ſpirituque hauſtis debentur, non verò nudis ſalibus vitrioli, aut aluminis, quorum causâ ſi Romanum cœlum nocens eſſet, certè deteriùs eſſet apud vineas juxta portam Pincianam, & Latinam, cùm propè illas majori copiâ hujuſmodi ſales ſubeſſe apertiſſimè doceamur à celebri aqua acidula, quæ vix milliario à Pinciana ſcaturit, cujus venam ſub monte Pincio rectâ ad uſque cloacam maximam, undè fons alter manat acidulâ, fluere ſuſpicamur, & tamen nullus Romæ ſitus magis clemens, & ſalubris eſt, quàm qui Pincio, & Quirinali continetur; nimirum, cum hæ regiones collium naturam habeant, tùm ventis liberiùs agitantur, tùm lymphis celeriùs iter largiuntur ad flumen, noſtrâ præſertim ætate, quâ ipſæ aquis, ut olim, ſtagnantibus non amplius laborant.

Inſalubritas earum regionum ſolis aquis ſtagnantibus tribuenda.

 V. Sed

(*a*) Nat. Hiſtor. lib. 18. cap. 6. (*b*) 3. Aphor. 11. ubi ſcribit: *Siquidem hyems ſicca, & aquilonia fuerit, ver vero pluvioſum, & auſtrale, neceſſe eſt, æſtate febres acutas fieri.* (*c*) Loc. cit. pag. 31.

Primi Chriſtiani in arenariis commorantes vitam producere nequiviſſent, ſi Latii terra veneficos halitus emitteret.

V. Sed vix ullus, qui dirarum hiſtoriam perſecutionum, quas Chriſtiani ab Imperatoribus Diocletiano, Decio, aliiſque paſſi ſunt, de limine ſalutavit, ignorare poteſt Chriſti-fidelium multitudinem, quam Cardinalis Baronius (*a*) *colonias* appellat, alacri ſtudio in abditis arenariis conventibus ſuis, & conſuetis noſtræ Religionis exercitationibus frequentem incubuiſſe, ubi homines libero aëre, euchymis cibis, communique luce privati, nullâ ſervatâ temporum electione, vivere profectò nequiviſſent, ſi à Latii terra, cujus in viſceribus hujuſmodi cryptæ effoſſæ ſunt, veneficum quidquam effluerer. At quid antiqua hæc commemoramus? cum paſſim noſtris oculis teſtes occurrant ſacrarum Reliquiarum effoſſores, qui totâ hyeme, & parte veris (temporibus nempè, quibus eædem cavernæ propter coërcita effluvia magis eſſent damnandæ) tam eruendis Sanctorum Martyrum lipſanis, quàm invectæ illùc terræ egerendæ abſque ulla penitùs propriæ valetudinis noxa ferè continenter inſudant.

Ex arenariis argumentum ducitur ad loca ſuburbana.

VI. Quod ſi ejuſmodi cryptæ, catacumbæ, ac cœmeteria, modò non ſint cœnoſa, & paluſtria, ab hominibus tutò habitari poſſunt; quid prohibet, quominùs etiam ſuburbana, quæ ſupra ejuſdem Latii tellurem poſita ſunt, loca, quoties circumcirca à paludibus penitùs vindicata fuerint, citra vitæ periculum incolantur?

Ex intemperantia, & conſuetæ vitæ ordine perturbato oriuntur morbi in iis, qui ad ſuburbanas villas divertunt.

VII. Quod verò multi tam ſæpè ægrotent, atque non rarò in libitinæ rationem veniant ex iis, qui æſtate, atque autumno voluptatis gratiâ ad Romanas vineas, quanquam ſalubri in ſitu poſitas, divertunt; hoc evenire putamus, non quidem vitio aëris, ſed cacochymis corporum apparatibus conſultò nunc prætermiſſis, utpotè ſatis notis, & culpâ eorundem hominum, qui modum, ordinemque omnem ſex rerum nonnaturalium uno, eodemque die in deteriùs vertere ſolent. Quod ſanè non fugit Alexandrum (*b*) Petronium, magnum illum ſanitatis tuendæ in Romano cœlo Auctorem, qui

(*a*) Annal. ad ann. Chriſt. 130. to. 2. pag. 81. (*b*) De Vict. Rom. lib. 4. pag. 245.

qui hæc habet noſtris incolis ſedulò animadvertenda: *Verùm æſtate, ſi aut aquilo, aut favonius flaverint, Romanarum vinearum aërem non inſalubrem eſſe cenſemus: ſæpè tamen nocere conſuevit, quia homines conſuetudinem in omni victu mutant. Nam Soli ſeſe citra tempus exponunt; intempeſtivè, multumque, non ſolita comedunt, bibunt, aguntque; crepuſculo ſub dio cœnant; ſubindè plerunque ſudantes vineam perambulant; poſtea noctu domum revertuntur. Ita non aër, ſed hæc, quæ committuntur, obſunt.*

VIII. Sed in re noſtris experimentis ſatis perſpecta alienis teſtimoniis non indigemus. Nam cum viderimus aliis lethiferam, aliis innoxiam in ſuburbanis villis fuiſſe eandem ruſticationem, affirmare non dubitamus, obeſſe potiùs quæ committuntur in vineis longè à paludibus poſitis, quàm circumfuſum illarum aërem. Multi enim varia per licentiam in vineis peccant, eaque apud Medicos reticere ſolent; quia homines in ſuorum malorum originibus accuſare malunt honeſta, & fortuita, quàm turpia, & ab ipſis expetita. Quo ſæpè factum eſt, ut clinici in medicamentorum delectu fuerint minùs cauti, & febrium perniciem non tantùm non averterint, ſed celebratis phlebotomiis interdùm acceleraverint. Ex adverſo autem viri continentes, abſtinenteſque quovis anni tempore impunè, ac tutò in iiſdem villis (modo cœnoſi ſoli non ſint) pernoctant, & ruſticantur. *Quid illis noceat potiſſimum.* *Viri continentes ab eo periculo tuti.*

IX. Quid? quod nonnulli ideò in morbos frequenter cadunt, quia ſuperſtitione imbuti non pernoctandi calidis tempeſtatibus extrà Urbem, etiam in oppidis innoxii penitus aëris, conſueto ſomno abſtinent. Romani namque mediâ æſtate, atque inter autumni initia, relaxandi animi gratiâ, Tuſculum, Albanum, vel Tibur, loca alioqui laudatiſſimæ ſalubritatis, ità petunt, ut intra ſpatium vigintiquatuor horarum ire, redireque ſoleant. Undè antelucano tempore, cum non niſi poſt Solis ortum ſurgere conſueverint, Româ diſcedunt; atque, ubi primùm eò pervenerint, inſolitis motibus ad Solis radios ſeſe exercent, mox lautæ accumbunt *Ipſe timor inſalubritatis noxius eſt pleriſque.*

men-

menſæ, quâ vix ablatâ, cum nec oſcitare, nec dormire velint, ludis, aut exercitationibus tempus terunt, ſpirituſque ita ſolvunt, acreſque reddunt, ut, cum Romam veſperaſcente die redeant, non ſtatim in lecto ſe collocent, ſed hùc illùc divertentes, nonniſi ad ſummam noctem cubitum eant; quare multi, ſequenti die capitis dolore correpti, febribus etiam tentantur, non aëris quidèm mutatione, ſed culpâ vigiliæ, atque inſuetarum exercitationum. Hanc ſanè noxam ipſe ego, puerili, vanoque aëris excuſſo timore hac ratione, vitare didici, quoties enim ad inviſendos (quod mihi ſæpè contigit) nobiles ægros in locis innocui cœli, vel urente Sirio, perductus fui, ſemper à prandio integram horam ſomno tranſegi, & præ aliis incolumis, hilariſque Urbem repetii; ut alacrior redierim ad penſum meum; cùm ſæpè aliquem ex comitibus, qui à ſomno caverat, ægrotantem inviſerim. Quod tamen de ſalubris aëris varietate, ac mutatione intellectum velim, quippè & mihi, & aliis religioſiſſimè caverem æſtivo tempore ab impuro aëre, puta Oſtienſi, Portuenſi, ſimilibuſque.

Confirmatur ex eo, quod Auctor expertus ipſe eſt.

Et rurſus ex Pontificiis Comitiis impunè habitis per æſtatem, & autumnum.

X. Certiſſimum tandem argumentum ad inanem deponendum timorem; quo nonnulli de noxâ Romani aëris, etiam ubi propè non ſunt paludes, anguntur, illud eſt, quod tria Comitia novorum Pontificum in æſtatem, & autumnum ipſemet viderim incidiſſe; & tamen ex tot millibus hominum, qui per ea tempora ad Urbem vel famuli, vel comites Purpuratorum feſtinanter confluxerunt, ne unum quidem levi morbo correptum fuiſſe; cum ferè omnes in caſtrenſem febrem, quippè plerique Vaticani campi hoſpites, incurrere debuiſſent, ſi Urbs, locis etiam parum frequentatis, à ſolſtitio æſtivo ad autumnale æquinoctium inclementiâ cœli laboraret, quâ certè tunc ſemper afficitur, cum à paluſtribus aquis alicubi non vindicatur.

CAPUT

CAPUT IX.

Ventos Auſtrales, quos Romanus ager facilè excipit, ac ſiſtit, idcircò aëri labem communicare, quod paludes, cœnoſamque terram inveniant. Nonnulla etiam de Urbis caligine.

ERit forſitan qui objiciat, argumentum ex Latii convalle, ac planicie depromptum: cum enim Romanus ager præaltis montibus ab Oriente tum hyemali, tum æſtivo uſque ad univerſum Septentrionem undique cingatur, ac defendatur; ad Meridiem verò uſque ad Occaſum hyemalem ita latè pateat ventis Auſtro, Libonoto, atque Africo, ut illos non ſolùm liberè excipiat, ſed facilè etiam coërceat, & ſiſtat; hinc multi deducent, eam cœli inclementiam, quæ ad humiliores hujus agri regiones habitatoribus, ædificiis, ac ſylvis deſtitutas æſtivis, atque autumnalibus tempeſtatibus redit, meridionalibus hiſce ventis, non verò paludibus acceptam referendam eſſe, quippè qui per ſingulos annos iis temporibus majori cum vi recurrentes particularum erodentium, ac fermentativarum copiam ex terris, unde veniunt, atque ex mari, quod trajiciunt, abripere ſolent, atque convehere; quæ utique particulæ à colonis, aliiſque ejuſdem agri incolis facilè imbibuntur; quare, ſi frequenter ægrotant, id non quidem paludum, ſed meridionalium ventorum culpâ contingere.

Latium ab Oriente ad Septentrionem montibus ſeptum.

Ad Meridiem obverſa planitie jacet.

II. Non inficiamur meridionales ventos, cum vehementes fuerint, turbidi, & æſtuoſi Romæ, atque in agro potiſſimùm eſſe inſalubres, magis quidem æſtate, & autumni principio, minus verò per hyemem totam. Sed negamus, eam inſalubritatem, ſeu potius perniciem, quam in incultis, & paluſtribus Latii locis per æſtatem præſertim experimur, iis, etiamſi validi ſpiraverint, ventis tribuendam eſſe. Hujuſmodi enim venti non aliam certè per ſeipſos ad lædenda

Qui venti meridionales, & quando infenſi.

Romanorum corpora exerere vim poſſunt, niſi illam, quam Græcos ex Auſtro pati expoſuit Hippocrates (*a*). Etenim utrobique tam in Latio, quàm in Græcia, cum flant meridionales venti, ab iiſdem Africæ terris veniunt, perque idem Mediterraneum pelagus excurrunt. Atqui apud Græcos (*b*): *Auſtri* ſolummodò *auditum hebetant*, *caliginem viſui offundunt*, *caput gravant*, *tarditatem denique*, *ac languorem hominibus inferunt*; non verò exitiales, & caſtrenſes febres inducunt. Igitur Auſtri, cum in Romano agro non ſolùm enunciata ab Hippocrate ſymptomata, (quæ hyeme quoque Romanorum in morbis, dum ejuſmodi ſpirant venti, paſſim obſervantur) ſed caſtrenſes etiam febres per æſtatem excitent: hoc quidem non vi nativæ indolis Auſtri, Africique venti, ſed peculiari, malignoque fermento, hac in terræ plagâ invento iiſque permixto, tribuendum eſſe cenſuerim, cui tantummodo exaltando, atque urgendo, non autem producendo Auſter par eſſe poteſt.

Quas afferunt particulas noxias, à paludibus Pontinis, Oſtienſibus, ac cœnoſo litore everrunt.

III. Hanc verò luem, quam venti meridionales per ſe non habent, undenam accipere, & per incultam, minimèque habitatam Latii planiciem quaquaversùm convehere poſſunt, niſi ex paludibus Pontinis, Oſtienſibus, ſparſimque ab aliis, ac toto ferè cœnoſo litore noſtri maris, quod ob ſtagnantes modò hìc, modò illic aquas penè lethiferum eſſe paulò ante demonſtratum eſt? Siquidem eorum potiſſimum locorum accolæ poſt ſolſtitium æſtivum, ſpirante præſertim Auſtro, tam malè habent, ut, niſi ad montes confugiant, facilè è vita decedant. Propterea, ut recenſitos ventos in ſuo utcunque maleficio relinquimus, ita paluſtrium locorum perniciem magis, magiſque hoc ipſo confirmamus, quod Auſter non ubique locorum eandem vim exercet, eoſdemque parit morbos, ſed iis duntaxat regionibus eſt perniocioſus, quæ paludibus, aliiſque terris corruptorum corporum inquinamento pollutis propinqua ſunt, atque adverſa. Sed de ventis Auſtralibus multò plura à nobis dicta ſunt priore (*c*) parte hujus Diſſertationis.

(*a*) 3. Aph. 5. (*b*) Loc. citato. (*c*) Cap. 3. & 4.

IV. Po-

IV. Poſtremo loco ſunt, qui damnent Romanum cœlum, quod denſum ſit, & caliginoſum. Unde clariſſimus Vir Lucas Antonius Portius (*a*) criminatur noſtrum aërem, quia cernentibus ex Tuſculo Romam tota ſub nebulis apparet. Sed ignoſcat Vir optimus, meque benignè audiat pro veritate ſcribentem. Fateor quidem caligines, & frequentiores nebulas partim à Tiberi, partim à caminis, qui plurimi in Urbe ſunt, ſublatas videri. Sed illud nego, ambientem aërem propterea eſſe culpandum. Etenim Cagnatus (*b*) in Tranſpadana, ſalubri alioqui regione natus, ſcripto teſtatur illic crebriorem, denſioremque, quàm Romæ caliginem fieri. Immo ipſe ego bis Urbini multorum ſpatio dierum moratus (largiente ſummâ cum benignitate facultatem Pontifice) matutinas, denſaſque nebulas ferè ſemper animadverti: & tamen Urbinum nulli ferè civitati quod ad cœli clementiam cedere exiſtimatur. Non ergo frequens caligo pravi aëris teſtimonium præbet, niſi aliud vitium ex mortuis præſertim aquis acceſſerit, quæ Romæ plerunque atmoſphæram inquinant, ut fusè probavimus. Præterea omnem de caligine tollit difficultatem experientia, quæ paſſim nos docet, ab hac Romanæ Urbis nebula nihil grave nobis accidere. Quod non ſolùm nos ipſi teſtari poſſumus, ſed ante noſtram ætatem (temporibus ſanè, quibus Urbs pluribus locis paluſtribus aquis inquinabatur) affirmarunt Alexander Petronius (*c*), & Marſilius Cagnatus (*d*).

Caligo, & nebula, quæ obſitus cernitur Romanus aër, ſalubritati nihil detrahit.

CAPUT X.

De Tiberis inundatione tanquam unâ ex cauſis adventitiæ inſalubritatis Romani aëris.

SI aquarum libratorem nunc agere inſtituiſſem, profectò in Tiberinæ alluvionis cauſas omnes, earundemque agen-

(*a*) De Morb. Milit. cap. 7. pag. 168. (*b*) De Salub. Roman. aër. pag. 30.
(*c*) Lib. 1. de Vic. Rom. cap. 5. (*d*) Loc. cit. pag. 31.

di modum diligenter inquirere deberem. Nec diſputaturo mihi argumenta deficerent, quippè quæ magnis ingeniis (*a*) uberem adhuc ſcribendi materiam ſuppeditarunt. Sed quoniam ad Medicorum duntaxat eruditionem, atque ad ægrotantium utilitatem ſtudia noſtra direximus, ſatis erit admonuiſſe, Tiberim crebris, ac ſubitis incrementis nuſquam ſuis aquis magis, quàm ipſa in Urbe exundare, atque reſtagnare; cujus eventus cauſas ſingulas ad duo præſertim genera hìc retuliſſe ſufficiat, ſcilicet ad auctam molem influentium aquarum, & ad retardatum earundem motum, atque exonerationem. Etenim flumina toto eo tempore ſubſident, lenique curſu devolvuntur, quo aquæ effluentes in eâdem proportione verſantur cum influentibus: tunc contra attolli, & vel per cloacas regurgitare, vel etiam ſuas extra ripas effluere incipiunt, cum latices proportione majori influunt, quàm effluunt.

Nuſquam magis, quam intra Vrbem Tiberis exundat.

Prima ejus effecti cauſa, aucta moles influentium aquarum.

Secunda, earundem retardatus motus, & exoneratio.

II. Augent ſanè molem influentium lympharum multæ, pertinaciterque cadentes altis potiſſimùm, ac remotis de montibus pluviæ, vel repentè ſolutæ nives; quinimò fortuitò erumpentes, ſereno etiam cœlo, ex terræ ſinubus (ipſis in fontibus, aut intra fluminis alveum) aquarum voragines. Tiberis enim, Plinio (*b*) teſte, duobus, & quadraginta fluviis augetur. Nec ſanè defuere qui crederent, nunquam Tiberim ripas ſuas exuperare poſſe, niſi novo aquarum influxu intumuerit.

Tiberim augent aquæ confluentes.

Partim peregrinæ.

III. Sed ne illud quidem incrementum aquæ ſilentio præ-

(*a*) Andr. Baccius lib. prop. del Tevere, itemque de thermis lib. 1. tit. inundat. Tiber.
Marſil. Cagnat. diſputat. de Tib. inund.
Benedict. Caſtell. de menſur. aqu. curr.
Jac. Caſtiglion. dell' Inondazione del Tevere.
Philippus Stonor in prima par. Theatr. Polit.
Baratter. in Architect. aquar.
Philippus Maria Boninus nel ſuo Tevere incatenato.
Domin. Guglielm. in ſuo præclaro opere, cui titulus: Della Natura de' Fiumi cap. 10.
Ii quidem omnes, multique alii de Tiberis alluvione diligenter tractarunt.
(*b*) Lib. 3. cap. 5.

prætermittendum mihi videtur, quod Tiberi intra Urbis mœnia, cum exteris ſuperbit aquis, & jam jam ſuis de ripis effluxurus eſt, maximum accedit, non modò ex pluvia, ſeptem è collibus, & ex tam lata planitie affatim in fluvium præcipitante, ſed potiſſimum ex jugibus aquis trium magnorum fontium, Trivii ſcilicet, Thermarum, & Janiculi, necnon torrentis Mariani, quæ quidem, ſi in unum proprium alveum confluerent, juſtæ magnitudinis amnem efficerent. Cum igitur ſuperficies Tiberis novis aquis intumeſcens pari libra cum imis Urbis locis ad horizontem fuerit, ſi propter allata impedimenta retardari contigerit, neceſſariò ingens horum fontium in Tiberim fluxus ipſe quoque retardabitur, quamobrem eædem lymphæ primò in cloacis ſubſiſtent, deindè quaquaverſum per plana civitatis erumpent, atque alluvionem inferent, vel augebunt. Propterea, ſi unquam Romani Principes ejuſmodi fontes per proprios ductus rectâ ad mare deflecterent, vel quod longè facilius eſſet, earundem aquarum influxum per ſua quæque immiſſaria procul Urbe per ea tempora opportunè interciperent, certè Roma minus eſſet alluvionibus obnoxia.

Partim urbana.

IV. Quæ minuunt, & impediunt velocitatem, atque exonerationem aquarum in mare bifariam veniunt conſideranda, vel enim de novo adveniunt, vel firma, & perpetua ſunt in Tiberis alveo. Quæ nova, & caſu quodam Tiberinis aquis accidunt ad motum impedimenta ſunt:

Impedimenta fluminis velocitatem, & exonerationem retardantia, vel fortuita ſunt, vel perpetua.

V. Primò, & quidem ſæpe, contrarius curſui fluminis ipſe impetus maris, quod vel proprio æſtu, vel cum Auſtro potiſſimùm, aut Africo vehementer intumeſcit, agitatur, atque impellitur (eo præſertim tempore, quo per proprium fluxum idem mare ſupra noſtrum litus latius extenditur) ſævum, ac tempeſtuoſum renititur curſui Tiberis, cujus aquas adeò ſuum intra ſinum non recipit, ut illas Urbem verſus majori ex parte repellat.

Primum impedimentum prioris generis, impetus maris, quo flumini renititur.

VI. Hoc autem impedimentum non mechanicâ tantùm ratione, ſed ipſo quoque oculorum intuitu compertum eſt.

Narrat enim Boninus (*a*), Viros ſpectatiſſimos Ægidium Capponem, & Præſulem Creſcentium ſemel ad Tiberis oſtia tunc temporis ſtetiſſe, cum mare violentiſſimè noſtri cum fluminis undis arietaret, vidiſſeque procellæ impetum eouſque fluminis velocitatem retinuiſſe, ut illud ad ſuperandas ripas coëgerit.

Tiberinæ, & marinæ aquæ vehemens colluctatio flumen urget ſupra ripas.

Secundum impedimentum Auſter vehementior.

VII. Secundò idem Auſter, ſed præſertim Libs, qui, cum vehementer flat, ſi Tiberim novis auctum aquis inveniat, quoniam is ab Urbe ad Tyrrhenum mare per ſectiones plerunque adversâ Libyæ fronte locatas decurrit, ità retardat, ut Ægidius Bordonus, ſedulus aquarum Architectus ingenuè mihi retulerit, ſe (cum ripæ fluminis extra Portuenſem portam ad conſtruendum aggerem ſuperioribus annis identidem adeſſet) non ſemel plus ſolito, & plus etiam, quàm influentium autumnali tempore aquarum ratio poſtularet, Tiberim celerrimè ſublatum conſpexiſſe. Meridionalibus namque flantibus ventis, ſuperficies fluminis magnas, ſpiſſaſque in undas Romam verſus criſpatur, traditurque; quamobrem fieri non poteſt, quin ejuſdem velocitas remittat, quæ ſtatim in Urbis alveo menſuram adauget. Hoc viderat Horatius (*b*), cum Auguſti tempore cecinit:

Vidimus flavum Tiberim, retortis
Litore Etruſco violenter undis,
Ire dejectum monumenta Regis,
Templaque Veſtæ.

Et quanquam ſuperna retardatio ab auſtro inducta, non ſit æqualis in toto fluminis corpore; nihilominus tamen, cùm ſciamus fundum Tiberis intrà Urbem variis locis eſſe impeditum; jure meritò ipſa mora ſuperior magnas inter exundationum cauſas adnumerari debet. Probat hoc etiam contrarius ex ſeptentrionalibus ventis in eodem flumine effectus. Etenim nos paſſim vidimus, idemque Bordonus diligenter obſervavit Tiberim, quanquam ſuperbientibus undis ſemitas Urbis

(*a*) Loc. cit. lib. 4. cap. 13. pag. 267. (*b*) Lib. 1. od. 2.

Urbis obrueret, attamen ſpirante mox vehementer boreâ, ad alvei ſui fræna citiſſimè, atque inopinatò rediiſſe.

VIII. Neque verò inter cauſas remoratæ Tiberinæ velocitatis tertio loco reticenda eſt ea, quæ à craſſitie, ac tenacitate fluentis laticis deducitur: cum enim flumen hoc novis aquis, vel pluviis, vel nivoſis augeſcit; tunc quidem quas fluendo lambit terras, abradit, ſolutaſque illarum partes ſecum vehit, quæ ſubindè ex variis ſpeciebus concretæ, glutinoſum quoddam, cretaceum, viſcidumque cœnum componunt, quod, quemadmodum poſtquam exundationes ceſſant, ſuperficiem telluris, cui inſederat, ità ſolet incruſtare, ut illinc difficillimè abſtergi poſſit; ità cum fluminis aquis admixtum devolvitur, aliquam earundem fluxui libertatem detrahit. Minus enim ad fluendum ſunt idonea, quæ majori craſſitie conſtant liquida; ut patet de muſto, de ſyruppis, deque aliis id genus corporibus, quæ ægriùs fluunt, quàm ſimplex aqua. Cui ſanè fluxus difficultati ea etiam accedit, quæ oritur ex paleis, arborum ramis, fruticibus, aliiſque ejuſmodi corporibus, quæ flumini innatantia, cùm ad pontes, ad ripas, atque ad aggeres perveniunt, fixis iis locis ità adhærent, ut novo ſint præterlabentibus undis impedimento.

Tertium impedimentum, tiberinæ aquæ tenacitas.

IX. Quartò non aſpernanda etiam aucti fluminis, exundantiſque cauſa ea eſſe videtur fermentatio, ſeu bullarum ſeries, quam in Tiberis ſupernâ parte tunc temporis excitari videmus. Etenim particulæ fermentativæ ab Africa cum auſtro adductæ, variis corporibus, quà ſalinis, quà ſulphureis, quæ turbidum flumen advehit, admiſcentur, & cum illis in fermentationem abeunt; quæ tantò majori cum impetu initur, quantò major eſt velocitas fluminis, furioſè contra auſtri renixum, & contra ipſos aggeres, aliaque impedimenta luctantis. Undè fieri non poteſt, quin mirum in modum aqueæ partes rareſcant, unde illius quoque moles augetur.

Quartum impedimentum, fermentatio ab Auſtro in Tiberi ſæpè excitata.

X. Quintò demùm ſemiobſtructio faucium Tiberis, quæ à congeſtione arenarum, & cœni interdùm fit, præſertim cum navis aliqua mercibus onuſta, propter maris tempeſtatem

Quintum impedimentum, ſemiobſtructa Tiberis oſtia.

tem, turbido decurrente flumine, quod ſæpè accidit, ibidem mergitur. Nec porrò me latet Virum (*a*) hydroſtaticæ ſcientiæ peritiſſimum, hanc arenoſæ congeſtionis cauſam tanti pro inducendis Romanis alluvionibus feciſſe, ut putaverit, maximam in attollendo flumine partem habere. Etenim Tiberis, qui juxtà fauces præ multis aliis fluminibus, lenem habet celeritatem, ac propterea litus aggeſtione terrarum ſemper longius producit; relicto ibidem cœno, ità proprium fundum ocyſſimè attollere poteſt, ut currenti ſibi arenarum obicem apponat, quæ poſteà, ablatis impedimentis (procellæ nimirùm, immerſæ navis, & turbidi fluenti) celerrimè quoque ab ipsâ reſtitutâ liberâ velocitate Tiberis removentur. Hanc ſanè obſtructionis cauſam optimè ſubolfecit emunctæ naris Poëta Lucretius, & his verſibus perſtrinxit:

Eſt quoque uti poſſit magnus congeſtus arenæ
Fluctibus adverſis oppilare oſtia contra,
Cum mare permotum ventis ruit intus arenam,
Quo fit, uti pacto liber minus exitus amni,
Et proclivis item fiat minùs impetus undis.

Cauſa vero tam facilis congeſtionis arenæ, præſertim quo ipſam oſtiam ſpectat eſt laxitas & amplitudo nunc penitus neglecta faucium, quibus in mare exoneratur. Vide plura de hoc argumento in Diſſert. de Novis ageſtionibus Tiberis n. XIV.

Impedimenta perpetua.

XI. Quod verò ſpectat ad impedimenta, quæ Romæ perpetuò conſtant in Tiberis alveo, hæc quidem multa ſunt, ſimulque cauſæ, cur flumen nuſquam ſæpiùs, quàm in Urbe ſoleat exundare.

Primum, anguſtia alvei ex pontibus.

XII. Primum ſanè impedimentum eſt frequenter occurrens anguſtia alvei propter tot pontes, quà erectos, quà dejectos. Quinimò eſt ipſum quoque tortuoſum iter, cujus repagula, dùm aquæ offendunt, retardantur in motu, & augentur,

(*a*) Celeb. Montanarus in Patav. Lyceo Matheſeos profeſſor.

gentur in mole, quæ à novis influentibus majori copiâ laticibus, ita creſcunt, ut ab anguſtiâ riparum contineri nequeant. Undè Tiberis primùm per cloacarum fauces, deindè ſuperatis etiam ripis liberiùs per ipſam Urbem diffluit.

XIII. Secundum eſt ejuſdem pariter fundi inæqualitas, atque elatio, quas nunc longè eſſe majores, quàm olim fuerint, poſt tot, tantaſque Urbis clades, nemo certè dubitabit, qui animadvertat diruta juxtà Tiberim ædificia, ponteſque collapſos modò fundum tenere, atque hìc illicque neceſſariam aquarum velocitatem retardare. *Secundum, fundi inæqualitas ob moles, ponteſque dejectos.*

XIV. Ad hæc accedunt Ædilium ſæpè negligentia, & perpetua plebis temeritas, propter quas multis intrà Urbem locis ſordes, ſaxa, aliaque id genus ſolida, & ima petentia corpora in flumen dejiciuntur, quibus neceſſariò fit, ut & ripæ ſemper anguſtiores, & fundum inæquale, altiuſque reddatur. Quapropter his etiam objicibus itá ſubeuntibus undis minuitur celeritas, ut Tiberis, aliis concurrentibus cauſis, auctu ſuo per omnia Urbis plana faciliùs ſtagnare interdùm conſueverit. *Eodem ſpectant ſaxa, aliaque in Tiberim temerè projecta.*

XV. Denique Tiberis intrà Urbem curſui non levia ponuntur impedimenta ab ingentibus illis Moletrinis (Pilis ſtaffilariis ab Holſtenio appellatis) quæ, licèt flumini innatare videantur, ſexta forſitan parte immerſæ ſunt, & fluentibus undis eò magis, ac deterius opponuntur, quò anguſtioribus inſiſtunt fluvii ſinubus, qui propter artefactos palis aggeres, ad colligendam, ducendamque illuc aquam comparatos, jam penè obſtructi ſunt. Meritò idcircò Raphaël Fabrettus (*a*) noſtram inertiam his verbis inclamat: *Quæ Beliſarius, neceſſitate dictante, inciſis videlicet per Gothos in Urbis obſidione aquæductibus, adinvenit; cur, ea ceſſante, maxima cum deformitate ob occupatum alveum, nec minori incommodo ex interrupto inter ſupernatem, & infernatem rivum commercio, per damna, atque pericula perdurare patiamur? Etenim non ſolùm privatis jacturis* *Tertium pilæ ſtaffilariæ.*

(*a*) De aquis, & aquæd. diſſ. 3. n. 348. & ſequ. Vide etiam quæ in hunc eund. errorem admonet Bonin. oper. cit. lib. 5. cap. 5.

inſtruimur, impendia fluviatilium ejuſmodi molarum utilitatem vincere; nam, iis ſemel abſumptis, vel in præceps (ut non rarò accidit) excreſcente flumine raptis, aliæ non ſufficiuntur: ſed publica hìc inundationum Urbis damna plurimum augeri ex Geometricis demonſtrationibus patet; retardato enim aquæ curſu per ingentes illas, quibus ripæ alligantur, moles, ſequitur, aquæ menſuram augeri, quæ contra, ſublatis impedimentis, majorem velocitatem acquireret; undè elevatio ceſſaret. Additque: *Illud pejus in hiſce moletrinis accidere, quod in occupandis Tiberis ripis, novo invento, & non ex Beliſarii imitatione peccatum fuit: non enim Beliſarius pilis ſtaffilariis ripam impediit, ſed prorſus innoxio molimine, ut Procopius (a) deſcribit, machinam ſub Janiculo ex pontis fornice ſuſpendit, &, aptatis, extenſiſque ab utraque fluminis ripa funibus, binos lembos colligavit.*

Quo remedio hoc impedimentum ſubmoveri poſſit.

XVI. Sed jam conqueri deſinamus, cum aqua Sabbatino ex lacu in ſummum Janiculum perducta, verſandis nunc in ejus dorſo molis (ut olìm eodem teſte Procopio) à Sanctiſſimo Pontifice Innocentio XI. meritò fuerit deſtinata, noſque in ſpem erigat, fore, ut cognitis damnis quæ ex molis Tiberinis oriuntur, aliæ rurſus in eodem clivo addantur, illæque igni damnari aliquando poſſint.

Duo corollaria notatu digna.

XVII. Ex iis autem ſapiens Lector duo corollaria non ægrè deducet; primum quidem, ideò Tiberis exundationem nuſquam priùs intra Urbem apparere, quàm in cloacis, hiantibus in via Urſi uſque ad pontem Ælium, ſeu Sancti Angeli; quia nullo priùs in loco, quàm inter prædictum pontem, & Noſodochium Sancti Spiritus in Saxia, curſui fluminis majora occurrunt impedimenta: alterum verò propter varium invicem concurſum illarum cauſarum, quæ molem aquæ tam influentis augere, quàm effluentis retardare poſſunt, varios quoque haberi Tiberis auctus, atque alluviones; ut, cum ſupremo gradu omnes cauſæ coiverint, extremæ pariter, ac planè miſerandæ exundationes contigerint, ipſaque Roma penè tota fuerit adnavigata: quemadmodùm Divi Grego-

rii

(a) Lib. 1. de Bello Goth. cap. 19.

rii tempore accidiſſe ex Paulo Diacono alias (*a*) retulimus.

XVIII. Sed quanquam hujuſmodi cauſæ luculenter patuerint, nullus tamen ſanæ mentis fuerit, qui ſperare poſſit, ut vitandis omninò Tiberinis alluvionibus certa præſidia aliquandò inveniantur, quæ in ipſa florente Romani Imperii majeſtate vel penitùs inutilia, vel malo ipſo pejora exiſtimata fuerunt. Etenim, Tiberio imperante, cum ſemel, ſerióque de remediis coërcendi fluminis Romæ ageretur, Senatus in Piſonis (*b*) ſententiam conceſſit, qui *nihil mutandum* cenſuerat: natura quippè optimè rebus mortalium conſuluit, cum, ut ſua ora fluminibus, ſuoſque curſus, atque origines, ita fines dederit, nec Tiberis, accolis prorsùs fluviis orbatus, minori gloria fluere debet. Vel igitur ima Urbis loca deſerenda, & colles duntaxàt incolendi, aut quæ nos patimur, & quæ majores noſtri paſſi ſunt, ferendum, ſinendumque, ut poſteri etiam patiantur. Illud unum non leve foret præcavendo malo, ſi nimirum à Pontificibus, priſcorum more; *Curatores* alvei, & riparum Tiberis conſtituerentur, qui, ut Baccius (*c*) ait, alveum mundare, & ripas uſquequaque fluminis dilatare ſedulò ſtuderent.

Nulla arte Tiberinæ alluviones vitari poſſunt.

Cùm ea de re conſultus eſſet Senatus, nihil mutandum cenſuit.

XIX. At quoniam, quæ ex Tiberinis alluvionibus accidunt mala, & multa, & varia ſunt, alia quidem ad architecturam, ut ædium caſus; alia ad agriculturam, ut camporum vaſtatio, ac ſterilitas; alia ad jus civile, ut terrarum alicui acceſſiones, alicui detractiones; alia denique ad pietatis officia, & populorum regimen ſpectantia; nos modò ſuas cuique facultati animadverſiones relinquentes, illud tantummodò (perindè ut Arti Medicæ proprium, & conſentaneum) hìc perpendendum aſſumimus, ſcilicet quod ad morbos avertendos, propulſandoſque conducit. Ex Tiberis itaque exundatione adventitiam aëri noxam revera naſci, eamque peculiari diligentiâ poſſe vitari, oſtendamus.

Ex Tiberis exundatione adventitia aëris inſalubritas gignitur.

P 2 CAPUT

(*a*) Par. 2. hujus Diſſert. cap. 3. (*b*) Ex Tacit. Ann. lib. 1. (*c*) De Ther. lib. 1. de inund. Tiber. pag. 51. ſed latius hetruſco libro *delle Inondazioni del Tevere lib.* 3. hoc argumentum tractat, poſt quem multò accuratius citatus Boninus lib. 5. per tot.

CAPUT XI.

Ex Tiberis inundatione paluſtrem aëri noxam accedere, niſi eidem opportunis præſidiis occurratur, & quæ iſta ſint, oſtenditur.

Anilis metus eorum, qui Tiberis exundationem inter futurarum calamitatum portenta reponebant.

TIberinis alluvionibus Incolas humilium Urbis regionum ſæpe diuturnis, ſæpe etiam ſævioribus ægritudinibus laboraſſe, luculentius ipſa plebis clades, & luctus teſtatur, quàm ut ab auctoritate, vel ratione teſtimonia repetamus. Et quanquam doctiſſimus Cagnatus (*a*), avitum illum, penituſque inſidentem Romanorum animis metum Tiberis inundantis abigere ſtuduerit, majoreſque noſtros anili, vanâque religione ductos inter prodigia futurarum calamitatum, atque portenta urbanas inundationes poſuiſſe oſtenderit, minimè tamen inficiatur, ex Tiberi inundante eos populares morbos impendere, qui à vitiato, corruptoque aëre ſolent proficiſci. Quod ſanè tunc præcipuè uſuvenire exiſtimat, cum aquæ jam effuſæ diu terram madefecerint.

Alluvionis initia animadvertenda, & quæ ea ſint.

II. Sed quoniam frequenter accidit, ut nos minora ſpernentes, ſummis tantùm, ſupremiſque malis ad inquirenda, adhibendaque remedia excitemur, propterea experientiâ doctus advertendum cenſeo, luem aëris non ex magna duntaxat, ſed ex parva etiam, atque vix inchoata alluvione metuendam eſſe, illis præſertim Urbis regionibus, quæ vineis, ac pratis finitimæ ſunt. Etenim interdum accidit, ut ſemitis Urbis, nondum inundatis, per ſcrobes tamen, & foſſas cùm arcis Sancti Angeli, tum continentium pratorum, utpotè ſitu humiliores aqua vel Tiberina regurgitet, vel ſaltem pluvia ab intumeſcente nimirum flumine impedita, reſtagnet. Quamobrem paulatim, obſtructis cœno canalibus, etſi mox Tiberis detumeſcat, iis tamen locis aqua reſidet, & cum ſordibus in ſocietatem criminis venit.

(*a*) In diſput. de Tiberis inund.

III. Hoc

III. Hoc verò fluminis incrementum, & foſſarum, ſcrobulorumque repletio, licèt vulgò exiguum malum videri poſſit, attamen, ſi contemnatur, peſtiferum penè ſemen maximarum evadit calamitatum; pedetentim namque ineunte æſtate corrupti, inquinatique latices caſtrenſes potiſſimùm febres in proximos Leoninæ Urbis habitatores inducunt. *Ea neglecta magnas calamitates intulerunt.*

IV. Sed exundatio non tantùm officit, quatenus moræ, & corruptioni aquarum anſam præbet, verùm etiam, quia cum Tiberis ad ſuum alveum recurrit, tunc lateritios, ac tophaceos domorum parietes, ipſaque pavimenta madefacta relinquit; ac proindè ſi incolæ udas adhuc repetant ædes, propter præpeditam tranſpirationem ſecundum varios, quibus iidem donantur, corporum habitus, pravaſque plus minus, quibus inquinantur, fluidorum diſpoſitiones, variô itidem hyemis ejuſdem decurſu malorum genera contrahunt, quæ inter frequentiſſimæ ſunt febres acutæ, vel chronicæ, viſcerum obſtructiones, necnon rheumata tum ſimplicia, tum completa; ſimplicia appellamus dolores articulares, & pectoris deſtillationes, ac tuſſes; completa verò ſpurias pleuritides, peripneumonias, ſopores, apoplexias, paralyſes, & ſimilia; quæ ſanè eò faciliùs ſolent accidere, quò magis poſt Tiberinos auctus, vel boreas flaverit, vel ninxerit. *Mala progηata ab humidis domorum parietibus, & pavimentis poſt inundationem relictis.*

V. Hactenus de malis ab alluvione productis; nunc de remediis aliqua dicenda ſuperſunt. Hæc autem in privata diſtinguimus, & publica, utraque tamen erunt præcavendis morbis idonea. *Remedia adverſus noxam ex alluvionibus productam.*

VI. Privata appellamus præſidia, quæ à ſingulis habitatoribus regionum à Tiberi obrutarum debent adhiberi. Primum ut caveant homines, ne ad humidas ædium partes incolendas, priuſquam exiccatæ fuerint, redeant; ſed vel ad colles migrent, vel ſaltem ad ſublimia domorum ſe recipiant. Secundum, ut accenſo igne, uda cubicula ſtudeant arefacere. Tertium, ut relictas à Tiberi ſordes ſuis ab atriis, ſubterraneiſque locis, vel ipſi pro viribus extrahant, vel pu- *Vel privata ſunt, vel publica.* *Quæ ſint à privatis adhibenda.*

blicis Ædilibus indicent removenda. Tandem, ut optimo vitæ genere, ac luculento camino utantur.

Quæ ab Ædilibus, & Curatoribus Tiberis.

VII. Publica verò præſidia ſpectant ad Tiberis Curatores, atque Ædiles. Sed quoniam hi hâc in re nunquam eâ, quâ opus eſt animi ſollicitudine ſe gerere poterunt, niſi probè noverint, quantum futurum ſit Reipublicæ detrimentum, ſi domorum, viarum, cloacarum, aliorumque juxta Urbis mœnia locorum, in quibus Tiberis reſederit, expurgatio prætermittatur; opportunum arbitror his attexere Conſilium, quod Sanctiſſimo Domino Noſtro exhibuimus, cum per initia ſui Pontificatus flumen exundaſſet.

CONSILIUM

Humiliter ſubjectum SS. Domino Noſtro

CLEMENTI XI.

Ut, poſtquam die XXIII. *menſis Decembris anni* MDCCII. *Tiberis inundaſſet, ima Urbis loca ab illato cæno, pro conſervanda Romano aëri ſalubritate celeriter abſtergi, ac vindicari juberet.*

BEATISSIME PATER.

Cur Tiberis religioſus monitor dictus apud Plinium.

JUre optimo Tiberis apud Plinium (a) *religioſus monitor* dictus eſt, quoniam in ſummâ etiam Romani Imperii poteſtate (ut Livius, & Dio teſtantur) tanto impetu exundare conſuevit, ut magnam non raro tectorum, pecorumque, atque hominum ſtragem ſecum traxerit; quamobrem egregios illos Reipublicæ Moderatores admonebat, ut animum ejuſ-

(a) N. H. lib. 3. cap. 5.

ejuſmodi præcavendis detrimentis diligenter adhiberent. Et quanquam hoc munus Tiberis Curatoribus decretum fuerit, decuit tamen aliquando Principem ſuâ quoque vigilantiâ avertendis hiſce malis ſingillatim incumbere. Hinc à Suetonio (*a*) accepimus, Auguſtum gloriatum fuiſſe, quod publicis operibus ſtudium impenderit, præſertimque alvei Tiberis, ne Urbs inundationibus eſſet obnoxia; quinimò Tiberium (*b*) avocatâ ab Aſinio Gallo ſtagnantis in Urbe Tiberis curâ, remedium coërcendi fluminis Attejo Capitoni, & L. Aruntio mandaſſe. Nec verò Summorum Pontificum Alexandri potiſſimùm V I. Clementis VII. Pauli IV. Clementis VIII. aliorumque, quæ Sanctitatem Tuam minimè fugiunt, exempla deficiunt. Tuæ itaque Paternæ Providentiæ non exiguum argumentum dabis, ſi, cum Tiberis inundatio quin ſæpe recurrat, impedire nemo unquam potuerit, hoc eodem tempore, poſtquam flumen plana Urbis inundavit, Romanæ gentis metui, ac periculis celeriter obviam iveris.

Tiberis cura Principe digna.

Porrò ambiens aër in imis, finitimiſque Tiberi locis propter alluviones non modò ſæpe inſalubrior, ſed interdum ferè peſtilens redditur. Etenim flumine extra ripas diffluente, ſtatim turbidæ, malèque olentes aquæ ex redundantibus plateis, viis, & vicis, ſubterraneas ædium cellas affatim ingrediuntur, ibidemque, donec fluvius ad proprium alveum revertatur, coguntur ſubſiſtere; ubi puteales quoque aquas, quibus præſertim pauperes in potum utuntur, inquinant. Poſtquam verò Tiberis detumuerit, tunc fluxiliores incluſi latices, amoto circumquaque prementium aquarum impedimento, per terræ poros, veluti per totidem venas, ſolâ ponderis inclinatione eôdem majorem partem paulatim refluunt. Contra verò corpora non ſolùm terreo-mucoſa, ſed multis præterea inſectorum, quinimo brutorum etiam, aut piſcium cadaveribus, atque ovis, vel certè variis vegetabilibus referta, imarum cellarum in ſolo præcipitata ſuperſunt. Hujuſmodi autem multiplex cœnum, ut hyeme, frigoreque con-

Rationes, quibus alluviones inſalubritatem aëris efficiunt.

(*a*) In Vita Octav. Auguſt. cap. 28. (*b*) Tacitus Annal. lib. 1. n. 76.

conſtrictum, fixum plerunque, atque innoxium ſubſidet, ita ab æſtivo Sole plus, minuſve calefactum, atque ſolutum (accedente præſertim Auſtro) diſſilit in copioſa corpuſcula, quæ quidem hominum ſanguini, præcordiis, ac cerebro pernicioſa, proximarum ædium aërem facillimè implent, atque contaminant. Ad hæc accedit ea labes, quam hauſtæ puteales aquæ, ipſæ etiam fœdæ, intra incolarum corpora ducunt.

In aliis etiam regionibus idem accidit.

Neque Romæ duntaxat, ſed ubique locorum experimento compertum eſt, cœnoſam ejuſmodi colluviem, cum fermentari incipit, effluvia de ſe jugiter emittere, quæ validis ſolùm, ac procelloſis, è Septentrione potiſſimum, ventis (qui in Belgio frequentes, Romæ verò nonniſi inſolenter, ac rarò inter æſtus flare ſolent) penitùs diſſipari conſueverunt.

Ex civium verò, Beatiſſime Pater, negligentiâ, quæ in poſtremis Urbis exundationibus hanc malè olentem fecem purgare, atque amovere omiſit, orti ſunt morbi, qui antequam gubernacula arriperes Eccleſiæ, ſpecie caſtrenſium febrium æſtate, atque autumno in domibus apud Tiberim, & quâ ſpectant mœnia Urbis Leoninæ, & Arcis foſſas, tantâ cum populi cæde graſſati ſunt. Cum autem nunc flumen ripas iterum ſuperaverit, novoque limo inferiora loca oppleverit, opportunè, Sanctiſſime Pater, juſſeris, ut quàm celerrimè, poſtquam nempè Tiberis occupatam Urbem penitùs reliquerit, attamen non ultra menſes Martium, & Aprilem, hujuſmodi ſordes prorſus eluantur. Quanta ſanè hinc pendeat cœli ſalubritas, populoque incolumitatis ſecuritas, inter multa gaudia, quæ divinitùs ei præbes initio regiminis tui, brevi quidem univerſos ſummâ cum animi voluptate intellecturos eſſe ſperamus.

Opportuna tuendæ ſalubritatis præſidia contra alluviones.

Quod ſanè ut expeditiùs, tutiùſque peragatur, ſatis fuerit Præſuli de Judice, doctiſſimo quippe, ac ſolertiſſimo Viro univerſum opus concredere; is enim, cum viarum jam Præfecturam exerceat, graviores Ædiles ſingulis regionibus

de

de more præficiet, qui hæc debitâ ſedulitate, ac fide impleri curent; videlicet, ne quid per artifices dolo, ac fraude in cellarum, puteorumque fundo, tanquam deleterium malorum ſemen relinquatur; ſed quidquid egerendum eſt, diligenter extrahatur, atque illicò ad Tiberim, vel ad effoſſas in pratis altas ſcrobes, mox ſtatim terrâ tegendas, traducatur. Studeant præterea, oportet, ut cloacæ, & foſſa mœnium Arcis, & Urbis Leoninæ eâdem methodo à cœno repurgentur, liberumque pluviis aquis parent iter ad flumen.

Quid cavendum per Magiſtratus.

Hæc habui, Beatiſſime Pater, quæ prudentiſſimo Sanctitatis Tuæ judicio ſubjicerem, ubi conſilii tui maturitate ſuppleta, ac ſingulari ſapientiâ emendata fuerint, Apoſtolici animi magnitudine providè capeſſenda.

Exitus præfati Consilii.

Non eſt hìc reticendum, Sanctiſſimum Patrem eâ, quâ cœlitùs donatur, animi providentiâ, atque ſuos in ſubjectos charitate, è veſtigio edixiſſe, ut non ſolùm viæ, atque compita, verùm omnes etiam cloacæ, qua parte humilia Urbis loca ſubeunt, necnon cellæ vinariæ, quas exundans Tiberis impleverat, una cum ſcrobibus, & foſſis Hadrianæ Arcis, & proximorum pratorum ab omni cœno, ac limo vindicarentur. Quæ quidem Illuſtriſſimus Præſul de Judice ſummo ſtudio, ac ſedulitate, novis etiam Ædilibus delectis, feliciter abſolvit. Unde nitidior Romæ facies reſplenduit; immò, quod maximi refert, cum ab eo tempore novem ferè anni jam præterierint, nullæ hactenus in Urbe caſtrenſes febres populariter vagatæ ſunt, quales tribus ab hinc luſtris triſtes, ac lugentes vidimus. Et quoniam firmius nos exempla, quàm monita docent, idcircò hiſtoriam peſtilentialium febrium, quæ Romæ ex alluvione indiligenter tractatâ tunc temporis acciderunt, petat Lector ex libro ſecundo (*a*) *de Noxiis Paludum Effluviis.*

Exinde nullæ caſtrenſes febres ad hanc uſque diem Romæ graſſatæ ſunt.

(*a*) Epid. prima.

CAPUT XII.

De Adventitiis Romani Cœli Qualitatibus à ſubito, ſummoque frigore, deque ſubortis populariter anginis, ac peripneumoniis tam benignæ, quàm malignæ naturæ.

Ordinis ratio.

CUm in aditu ſecundæ partis hujus Diſſertationis univerſum Adventitiarum Romani aëris Qualitatum genus ad duo potiſſimùm capita revocaverimus, quorum alterum in paluſtribus aquis, alterum verò in repentino, pertinaci, intenſoque frigore poſuimus; cumque de aquarum hærentium vitio vel arcendo, vel emendando ſatis hactenus diſputaverimus; reliquum eſt, ut illata à nimio algore incommoda pertractemus.

Romanorum corpora poris hiantibus laxiora, & quare.

II. Porrò eſt ea tractatio noſtris præſertim Medicis summoperè neceſſaria. Nam, cum ſitus Urbis ad meridiem plurimum obverſus ſit, ventoque Auſtrali, nullis aut montibus, aut ſylvis in agro interjectis, maximè pateat; eo fit, ut Romanorum corpora aliquantò laxiora ſint, poriſque hiantibus tum ad interna extrudenda, tum ad extranea effluvia excipienda; ac proinde repentè, vel furentibus ex Borea ventis, vel nivoſis urgentibus conſtitutionibus, promptiùs, faciliùſque lædantur, quàm illorum, qui adversâ ad Septentrionalem plagam fronte poſitas Urbes inhabitant, quos è contrario improviſus, obſtinatuſque Auſter faciliùs, graviùſque lædit.

Cur id temporis Aquilonares venti Urbi infeſtiores ſint.

III. Ad hæc viæ ad Septentrionem directæ, cum noſtro, quàm ſuperiori ævo, patentiores, latioreſque occurrant (ad Urbis magnificentiam adnitentibus Pontificibus) Boreales ventos liberius excipiunt, iiſque ſpatiandi quaquaverſum, diſcurrendique poteſtatem impertiuntur; immo verò excisâ, ut aliàs (*a*) memoravimus, per Sixtum V. ſylvâ, quæ prædonibus

(*a*) Part. 2. Differt. cap. 3.

nibus quidem aſylum præbebat, ſed ad Septentrionalium ventorum incurſus validi aggeris inſtar objecta erat; nunc ejuſmodi flaminum, cum Romam appellunt, nec impetum retundit, nec advectas immodici nitri particulas coërcet, aut debilitat.

IV. His igitur nitroſis effluviis cum Borea, vel nive copioſiùs, ac pertinaciùs ad nos affluentibus, ſimul etiam majori ambientis aëris preſſione Romanorum corporum tranſpiratio impeditur. Quamobrem lympha, in illis præſertim partibus, quæ proximo atmoſpheræ contactu pulſantur, ſubſiſtit, & cogitur; unde epidemici naſcuntur morbi, quorum prodomi plerunque ſunt coryzæ, eæque admodum fraudulentæ, cum minimo negocio in anginas, ac peripneumonias ſoleant concedere. *Mala à nitroſis effluviis orta.*

V. Illud poſtremò nequaquam prætermittendum ducimus, algidas nimirum conſtitutiones non uno, eodemque ſemper modo, ſed duplici potiſſimùm ratione Populum Romanum divexare ſolitas; alterâ, cum mediâ hyeme, ſicco ſolo; purgatis cloacis, viarumque immunditiis tandem nullâ urgente annonæ caritate, cives bonis ſuccis abundant; & tunc profectò confluentes rheumaticæ paſſiones, acutæ quidem, non verò malignæ ſunt, ac proindè ſanguinis miſſione non infeliciter curantur: alterâ verò, cum vere exeunte, aut, quod graviùs eſt, per æſtatis initia, poſtquam diù Auſtri flaverint, pluviæque deciderint, neglectâ viarum, cloacarumque curâ, & præſertim invaleſcente fructuum copiâ, ſimulque utilium ciborum penuriâ, plebejorum præcipuè corpora cacochyma fiunt, ſeu pravis humoribus una cum lumbricis ſcatent; in qua ſanè conſtitutione, ut plerunque malignæ vagantur pleuritides, ita diſcriminis plurimum habet venam incidere. Quam in rem legantur Ettmullerus (*a*), Bonetus (*b*), ſed præ cæteris Guillelmus Ballonius (*c*), & Fabritius Bartolettus (*d*), qui in ejuſmodi complicatis, ſpu- *Duplici potiſſimum ratione algidæ conſtitutiones Populum Romanum vexant.* *Vel levius, & quando.* *Vel gravius, & quando.*

(*a*) Tit. de Pleur. pag. 287. c. 1. (*b*) Merc. comp. lib. 14. tit. Pleur. nu. 9. pag. 561. (*c*) Lib. 1. Epid. pag. 79. (*d*) Meth. in Dyſpnæam lib. 5. cap. 4. pag. 455.

riiſque inflammationibus cane pejus, & angue oderunt phlebotomi lanceolam. Uſus potiùs erit experimentis probatus potionum diaphoreticarum, & alexipharmacarum, oleorum recentium amygd. dulc. & lini cum antipleuriticis, & vermicidis. Juvabunt quoque veſicantia, ac, ſi dolor lateris nullis anodinis, immò nec alexiteriis topicis ex oleo præſertim Matthioli paratis, ceſſerit, admotæ parti laboranti cum ſcarificatione cucurbitulæ.

Quæ fuerit graviſſima ex intenſo frigore producta Romæ conſtitutio.

VI. Quanquam verò nos ejuſmodi à ſummo frigore ortas conſtitutiones pluries decurſu annorum quinque & triginta Romæ viderimus; nihilominus tamen, cum nulla gravior nobis obtigerit eâ, quæ univerſæ penè Europæ communis, ſub hoc anno 1709. crudeliter afflixit; idcircò hujus hiſtoriam, tanquam omnium ideam, Lectorum oculis ſubjiciemus; exindè ſperantes fore, ut non ſolùm Medici theoriam, praximque ſuas uberrimè poſſint haurire; verùm etiam Principes, & Magiſtratus maxima documenta tum avertendis, tum corrigendis hiſce malis ex Apoſtolicâ charitate, vigilantiâ, ac providentiâ Sanctiſſimi Domini Noſtri CLEMENTIS XI. utiliter deducant.

Promiſſi fides liberatur.

VII. Promiſſum itaque exolvimus, ſcilicet Epidemiæ Hiſtoriam, quam inter ipſos morborum impetus Italico ſermone, re tunc exigente, conſcripſimus, nunc Latinam redditam, ut communi cum reliquo opere lingua cohæreat, non ſine ſpe publicæ utilitatis, exhibemus. Nam, ſi quis noſtras & priſcorum conferat Epidemias, pares utraſque fuiſſe deprehendet; ut non ſit dubitandum, quin poſteri eadem mala, quæ nos patimur, experturi, nullamque rem aut in cauſis, aut in ſymptomatibus, aut in præſidiis, niſi tempus intereſſe judicaturi ſint.

EPI-

EPIDEMIA
RHEUMATICA,

Quæ cum acutis febribus Romæ pervagata eſt hyeme præſertim Anni MDCCIX.

Una cum hiſtoria eorum,

Quæ

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS XI.

PROVIDENTIA, ET VIGILANTIA

Ad morbi cauſas inveſtigandas, emendandas, & avertendas geſta ſunt.

Ab eodem

JO. MARIA LANCISIO

Intimo Cubiculario, & Archiatro Pontificio, Protomedico Generali, & in Romano Archilyceo Primam Medicinæ Practicæ Cathedram moderante deſcripta.

HISTORIA ROMANÆ EPIDEMIÆ.

CAPUT I.

Conſtitutio tempeſtatum autumni, atque hyemis annorum M DCC VIII. *ac* M DCC IX.

Tempeſtatum viciſſitudines in popularibus morbis potiſſimum obſervandæ.

QUoniam ægritudines, quibus humana corpora conflictantur, magnam partem ex temporum viciſſitudine ſuboriri adverterat ſummus ille Medicæ Artis magiſter Hippocrates (*a*); propterea, cùm aggrederetur ad morbos deſcribendos, qui per Græciam ævo ſuo populariter vagabantur, ſemper inſuetam vicinarum tempeſtatum conditionem, curſum, converſionemque præfatus eſt. Quem ducem (*b*) ſecuti Ballonius (*c*), Petronius (*d*), Cagnatus (*e*), Sylvius (*f*), Sydhenamius (*g*), Ramazzinus (*h*), aliique magni nominis Medici, epidemicas temporum ſuorum habitudines accuratis obſervationibus explicaturi, inſuetos eorum ſtatus, ſive præiviſſent, ſive etiamtum perdurarent, diligenter exponere non omiſerunt. Nos itaque tritam tantorum Virorum veſtigiis viam, differendique rationem inſiſtentes, illorum morborum cauſas, quos Romæ per hyemem anni MDCCIX. latiſſimè graſſari vidimus, ab inuſitatâ temporum qualitate repetendas duximus.

II. Et ſanè unicuique compertum eſt, inordinatas, ac morbidas aëris mutationes oriri non poſſe ab ordinatis, lenibus, placidiſque tempeſtatum vicibus, quæ à Deo O. M. ad Univerſitatis conſervationem, hominumque ſalutem mirificè

(*a*) 3. Aphor. 1. (*b*) Lib. 1. Epid. ſect. 2. lib. 2. ſect. 3. lib. 3. ſect. 3. lib. 6. ſect. 7. (*c*) Sparſim in duob. lib. epid. & ephem. (*d*) Lib. 1. de vict. Rom. c. 5. (*e*) Rom. epid. cap. 3. (*f*) Append. tractat. 10. & in orat. cauſ. affect. epid. (*g*) De morb. epidem. ſparſim. (*h*) De conſiſt. epid. ann. 1690. & ſeq.

rificè conſertæ, & comparatæ ſunt. Cùm enim Sol æqualiter quotannis ad locorum verticem accedat, recedatque; æquabilia ſemper aëris temperamenta, alternantibus conſtanti varietate caloris, ac frigoris gradibus, produceret; niſi intercurrentes cauſæ ſtatas anni temperies inverterent, atque turbarent. Naturalem autem temporum æquabilitatem interpellant (præter aſpectum eorum planetarum, in quibus efficacitatem præ cæteris majorem ponunt Aſtronomi) partim terræ, partim ſtagnantium aquarum exhalationes, quas vel ſalubres venti non diſſipaverint, vel adverſi potiùs, noxiique convexerint; tum pluviæ vel uberiores, ac diuturniores, vel pro tempore minimè decidentes, ac ſæpè etiam nives, glacieſque ſiccæ admodum, & pertinaces.

Quæ cauſæ ordinatas tempeſtatem vices perturbent.

III. Porrò autumnum anni MDCCVIII. mitem adeò, calidumque experti ſumus, ut producta veluti æſtas, non Romæ modò, perque omnem Italiam, ſed per Brabantiam quoque, & Belgium videretur; itaut nihilo ſegniùs militares operæ urgerentur; cujus rei argumento ſunt celebri obſidione expugnatæ Inſulæ, vulgo *Lilla*, autumno ferè exeunte, atque hyeme impendente.

Autumnum anni 1708. productam veluti æſtatem experti ſumus.

IV. Ex ea clementiſſimæ tempeſtatis blanditie repentè in rigidiſſimam hyemem incidimus, quâ certè rigidiorem nullam ſuâ memoriâ contigiſſe ſenes (a) noſtri affirmabant, ſuadebantque teſtimonia thermometrorum. Latè enim totâ Europâ, ac Romæ præſertim ab exitu Decembris anni MDCCVIII. ad medium uſque Februarium MDCCIX. obſtinatas glacies, ſiccaſque nives, ſæviſſimos boreas, duriſſimaque frigora ſenſimus; tametſi duobus, aut etiam tribus ineuntis Februarii diebus auſtri flaverint, quos ad vigeſimum ejuſdem menſis diem reviſimus; ſed Zephyro viciſſim, boreâque alternantibus, pluviiſque comitantibus, nive non ſatis ſolutâ permixtis. Obriguerunt eâ frigoris vi plurimi mortalium enecti, & paſcua, oleæ, arboreſque aliæ paſſim exaruere.

Hiems rigidiſſima extemplo ſucceſſit.

(a) Vide Ramazz. in ſua orat. 9. cui tit. Hyemalis conſtitutio algidiſſima anni 1709.

ruere. Hunc temporis curſum ad ſeptimum uſque, & vigeſimum Februarii diem diligenter animadvertimus. Quæ deinceps Martii menſis indoles, quæque ſecuta uſque ad Junium fuerit, dabimus inferiùs.

CAPUT II.

Qui morbi, qualeſque, qua in regione Urbis minus, & per quem ſexum, ordinemque hominum magis vagati ſint, quæ tandem in cadaveribus præcipuè obſervata fuerint.

Pectoris morbi.

HInc epidemici pectoris morbi, Romæ præſertim emerſerunt. Principio coryzæ, & rheumata cum modica tuſſi invaſerunt; qui morbus vulgari nomine *caſtronis* dictus eſt, ut ſeculo etiam XVI. & XVII. teſtibus Cagnato (*a*), & Dono (*b*) nuncupatus fuerat. Sed, frigoribus minimè remittentibus, ingraveſcere epidemia occœpit ad finem Januarii. Etenim ſævire pectoris dolores, anginam, pleuritidem, veramque peripneumoniam vidimus; ſiqui præſertim, neglectâ ſimplici tuſſi, à conſuetâ vitæ intemperantiâ non receſſiſſent.

Sæviunt graviùs.

II. Ægrotos totius corporis laſſitudo primùm, tùm febris cum rigore, mox vagus in pectore, infra, ſupraque dolor, aſſiduâ tuſſi, & initio quidem ſiccâ comitante, invadebat. Duros pulſus, flammeas urinas, atque interdùm turbidas obſervabamus; nec mora ſanguinis ſputum ſubibat, ac reſpirandi facultas magis intercludebatur. Tùm rubere genæ, ac flavus toto corpore, icteritiæ ſimilis, ſuffuſus color.

Eorum proceſſus.

III. In magnâ ægrotantium frequentiâ carceres, ædeſque S. Inquiſitionis nullo morbo tentatæ ſunt; aëre nimirùm è vicinis fornacibus tepefacto, locique ſitu ab aquilonibus tuto.

Ædes S. Inquiſitionis ab epidemia immunes, & quare.

IV. Pauciores viris mulieres epidemicis illis inflammationibus,

Ex mulieribus pauciores ægrotaverunt.

(*a*) De ſal. Rom. aër. pag. 22. (*b*) De reſt. ſal. Agri Romani pag. 16.

tionibus, & febribus correptæ. E nobilibus etiam, atque opulentis viris, qui cavere ſibi à frigore poterant, haud ſanè multi morbum, aut mortem ſaltem ſubiere; quanquam plurimi & coryzam experti, & raucedinem, & externum quendam pectoris dolorem, cum levibus rheumaticarum febrium acceſſionibus. Incautos verò, & tenuiores ex plebe homines quamplurimos popularis morbus extinxit; præſertim quos repetita ægritudinis inclementia, poſtquam convaluerant, rurſus invaſit.

Incauti, & tenuiores homines morbo perempti.

V. Plerique ægrotationi, & periculo erepti ſunt, aut ſudore, aut narium hæmorrhagiâ, aut alvi fluxu, aut copioſis urinis, aut ſimul omnibus his evacuationibus opitulantibus, comitante utplurimùm ſputo concocto. Sæpè etiam ſine ſputi coctione pectoris dolores, febreſque pellebantur.

Quibus evacuationibus ægri convaluerint.

VI. Diſſectis autem cadaveribus præcordia rubentia uſque ad diaphragma, & nigricantia ſanguine coacto, inque magnis cordis vaſis polypoſo, inſpecta ſunt; unde nullus dubitandi locus reliquus fuit, quin ægri perimerentur ex fluidis ad pulmones potiſſimùm ſtagnantibus.

Fluida ad pulmones potiſſimum ſtagnantia ægros extinguebant.

CAPUT III.

Quæ adhibita à Beatiſſimo Patre publicæ incolumitatis præſidia.

NOn ſine Divino Numine factum eſt, ut hæc Populi Romani incommoda in ejus Pontificis tempora inciderent, qui, cum infractum animi robur tam in ſacris, quàm in civilibus rebus omnibus præſtitiſſet, maximam benignitatem in ſubjectis ſuis ab aëris inclementia tuendis, atque à communi morbo vindicandis adhibuit. Itaque mirum eſt quantâ ſollicitudine diu, noctuque exercitus nihil ad Civium valetudinem conſervandam prætermiſerit; quæ quidem ad poſteritatis eruditionem, ac Principum incitamentum, præſertim

SS. Pontificis clementia, & ſollicitudo.

ſertim verò ad lucem noſtræ diſſertationi aſpergendam, atque hiſtoriæ ordinem retinendum, ſubjicienda exiſtimamus.

SECTIO I.

Mandatum de Urbe à ſordibus expurgandâ.

Cur ſolito ſordidiores eſſent Vrbis viæ.

JAm tum ab initio Februarii, cum ingraveſceret epidemia, veritus fueram, ne in mortiferam naturam cederent pectoris inflammationes; eo quod properè habito militum delectu ad tuendam Urbem ab externis armis, quod tunc temporis ratio poſtulabat, eorumque ſtationibus per diverſa Romæ loca diſpoſitis, fimo, & ſordibus ultra modum inquinatæ eſſent viæ. Cùm verò aliàs experti eſſemus lethiferos morbos emerſiſſe, ſi quando per hyemem compita, viæ, cloacæ, cellæque vinariæ ſordibus redundaſſent, ac deinceps hyberna frigora ſubitus, & diuturnus æſtus excepiſſet; propterea, ne officio deeſſem, Sanctiſſimum Patrem impendentis periculi certiorem feci, qui ſtatim pro conſuetâ publicæ ſalutis curâ, ſordeſcentia loca purganda maturiſſimè juſſit, cujus Edictum † exhibemus in calce.

† Vide Summarium lit. A.

SECTIO II.

De relaxando quadrageſimali ciborum delectu diſceptatur.

PRæterea, cum plerique increbreſcentem ægrotantium, ac decedentium numerum intuentes exiſtimarent, ſalſamenta inſalubria, & olerum penuriam quadrageſimali tempore pauperibus, egeniſque Civibus maximo detrimento futura, idcircò Sanctiſſimus Pater Conventum habendum apud Eminentiſſimum Cardinalem Carpineum Sanctitatis Suæ Vicarium deſignavit, ubi de ciborum delectu vel retinendo, vel relaxando diſceptaretur. Igitur x v. kalendas Martias ad

Emi-

Eminentiſſimum Carpineum convenere Illuſtriſſimi Præſules Archiepiſcopus de Zaulis Viceſgerens, & Bichius Annonæ Præfectus, Reverendiſſimus Pater Commiſſarius Sanctæ Inquiſitionis, ac DD. Doctores Lucas Thomaſinus, Protomedicus generalis, & Joannes Baptiſta Foſſombronus ejuſdem Eminentiſſimi Domini Medicus: mecum denique Dominus Canonicus Cuggiò à Secretis. *Quinam conſilio interfuerint apud Em. Carpineum.*

II. Concedendum carnium uſum nonnulli cenſuere, eo quod ſales acres, in quibus tota vis erat epidemiæ, faciliùs diluerentur carnium jure, quàm lacticiniis, oviſque, quorum, ſicut & olerum, immodicus hyemis rigor ſummam caritatem fecerat. *Cur carnium uſus concedendus viſus ſit nonnullis.* Verùm de ſolo lacticiniorum uſu Sanctiſſimo Patri ſupplicandum placuit; tùm quod morbus extra Quadrageſimam ortus, bacchanalibus maximè diebus increviſſet; tùm etiam, quod Romanam Eccleſiam, cunctarum magiſtram, magnoperè deceret, ut avitæ obſervationis, & abſtinentiæ, vel inter ipſos morborum impetus, & mortis diſcrimina exemplum cæteris exhiberet. *Quæ rationes lacticiniorum duntaxat uſum ſuaſerint.* Itaque Edictum † manavit iis ex cauſis expreſſum, quæ aditum ejuſmodi impoſterum gratiæ intercluderent potiùs, quàm aperirent.

† *Vide Summarium lit. B.*

CAPUT IV.

Conventus in ædibus Eminentiſſimi Cardinalis Mareſcotti habitus ad naturam, cauſas, & remedia confluentium morborum inveſtiganda.

QUoniam epidemici morbi non eâdem celeritate, quâ increbuerint, declinare, & deſinere conſueverunt, quanquam tempus flantibus Auſtris miteſcere cœpiſſet, & gratiâ ciborum factâ aliquam in ea publicæ ſalutis ſpem poſuiſſemus; nihilò tamen minus ſæviebat adhuc epidemia. Itaque Sanctiſſimus Pontifex, quo territos ſubjectorum animos à periculo, metuque reficeret, neque ullum omitte- *Sanctitatis Suæ ſollicitudo.*

ret paternæ charitatis experimentum, id mihi mandatum dedit, ut ad Eminentiſſimum Cardinalem Mareſcottum perferrem (nam Eminentiſſimus Spinula Camerarius, cujus id munus erat, confluenti pleuritide laborabat) optare Sanctiſſimum Patrem, ut, habito peritorum conventu collatiſque conſiliis, de morbi naturâ, deque impendendâ propulſandis malis curâ quæreretur. Cum autem Eminentiſſimus Dominus Pontificiæ providentiæ ſine cunctatione obſequi cuperet, Congregatio in hæc verba indicta eſt:

Quinam in conſilium adhibiti.

Erit Congregatio de mandato Sanctiſſimi Domini Noſtri in ædibus Eminentiſſimi, & Reverendiſs. Domini Cardinalis Mareſcotti die XXI. Februarii hora XXI. ſuper examine morborum nunc Romæ confluentium cum interventu

R. P. D. GEORGII *Spinulæ* Præceptoris S. Spiritus.

D. GASPARIS *Orighi*
D. JULIANI *Capranicæ*
D. TIBERII *Cencii*
D. PHILIPPI *Patritii*
} Cuſtodum Archihoſpit. S. Salvatoris ad Lateranum.

D. LUCÆ *Thomaſſini* Protomedici Generalis.

D. JOANNIS *Trulli*
D. JACOBI *Sinibaldi*
D. ANGELI *Modii*
} Duorum Conſiliariorum Protomedici.

D. JOANNIS BAPTISTÆ *Foſſombroni*
D. GASPARIS *Realis*, tanquam Coadjutoris D. MICHAELIS ANGELI *Paoli*, qui tum Româ aberat.
} Trium Medicorum Archihoſpitalis S. Spiritus.

D. ANTONII *Pacchioni* Medici Archihoſpit. S. Salvatoris.

R. P. D. *Lanciſii* Archiatri Sanctiſſimi, & particularis hujus Congregationis Secretarii.

Cur hi potiſſimùm arceſſiti.

II. Hos præ cæteris accire, & in conſilium adhibere placuit, utpote qui vel Noſocomiis præpoſiti, vel in iiſdem Medi-

Medicinam facientes, partim victum, & œconomiam ægrotantium, partim multitudinem eorundem, & epidemiæ qualitatem penitus noſſent, & maturiùs exploraſſent.

III. Cum ad diem cuncti adeſſent, Eminentiſſimus Mareſcottus de Sanctiſſimi Patris mente, & communis incolumitatis ſtudio præfatus eſt: propterea mihi à ſummo Pontifice imperatum, ait, ut, quò ſingulorum conſilia ſpectare potiſſimùm deberent, exponerem. Imperata proindè facturus in hanc ſententiam diſſerui.

SECTIO PRIMA.

Auctoris Sententia.

De natura, cauſis, & remediis epidemiæ.

CUm diuturnæ epidemiæ pertinaciâ, & conſternatione, miſeriâque ſubditorum ſuorum Princeps Clementiſſimus ſummoperè angatur, cumque in omnes hactenus partes animi ſui ſollicitudinem verſaverit, id demùm optimum factu ratus eſt, ut Eminentiſſimus Cardinalis Mareſcottus vos Viros ſapientiſſimos, & peritiſſimos arceſſeret, atque hodierno cœtui intereſſe non gravaretur; in quâ pro ſe quiſque in medium afferret, ecquid de graſſantis morbi naturâ, cauſiſque ſentiret; tum quibus remediis, conſiliis, ſtudiis, cautionibus ſaluti publicæ proſpici poſſit. Et quoniam nihil miſericordiâ in pauperes antiquius habet Sanctiſſimus Pater, intereſſe etiam voluit Illuſtriſſimum Præſulem Spinulam, Commendatarium S. Spiritus, atque Illuſtriſſimos Cuſtodes Noſocomii S. Salvatoris, ut ſi quid è re futurum, & in utilitatem, commodumque ceſſurum ægrotantibus pauperibus cenſerent, audito Medicorum judicio proponerent, atque proferrent. Cum verò diſquirendarum rerum cura juſſu Sanctiſſimi Patris mihi potiſſimùm demandata ſit, pro officio facturus mihi videor,

decor, ſi quatuor in capita earum ſummam diſpertiar, & graviſſimis ſententiis veſtris diſcutienda producam. Primò, quæ germana ſit vagantis epidemiæ idea, atque natura.

Argumenti diviſio.

II. Secundò, quibus illa è cauſis exiſtat; an ea in ſolâ, & communi, quæ latiſſimè pervaſit, aëris intemperie, an verò in maligno aliquo, & proprio Romani cœli fermento ponenda ſit.

III. Tertiò, quid conjecturis, & prognoſticis augurari animo liceat, utrum appetente æquinoctio ſedanda, an potius, quod Deus avertat, in morbos graviores evaſura.

IV. Quartò, quibus remediis, quâve curâ utendum ſit, non ſolùm reparandæ ægrotantium valetudini, ſed ſervandis iis, quos nullus hactenus morbus afflixit.

V. Quatripartitæ huic inquiſitioni, ut ipſe aditum, viamque muniam, non ea repetam, quæ vobis Medicinæ Profeſſoribus eximiis, & ægrotos quamplurimos quotidiè inviſentibus, ſunt compertiſſima, quippe qui ſymptomata, hanc epidemiam præcurrentia, comitantia, & ſubſequentia, diligenter exploraſtis. Itaque

Examen Capitis Primi

Aggrediens ajo, præſentem morbum eſſe epidemicum, unum ſcilicet, eundemque nec per Urbem ſolùm, atque Italiam, ſed per totam ferè Europam, ſicut accepimus, populariter vagantem.

VI. Eſt autem is morbus genere quidem rheumaticus, ſed qui, cum plerunque in rheumata completa faceſſat, alienam ſpeciem, ac naturam induere videtur, proindèque nonnullis doloſus ex parte dicitur. Enimverò, modò à ſimplici pectoris dolore ſine febre, modò à ſolâ coryzâ cum tuſſi ducit initium; at in quibus noxii humores collecti latent aut levi malo decumbentes valetudinem incurioſiùs habent, brevi in acutas febres commutatur; quibus accedunt nunc faucium, & laryngis, nunc pleuræ, externæque pulmonum partis, nunc denique omnium præcordiorum inflammationes. Unde liqui-

Quæ ſit natura hujus morbi epidemici.

quidò conſtat, in præſenti epidemiâ febrem morbum eſſe præcipuum, cujus ſymptomata ſunt ejuſmodi inflammationes. Etenim in ægris non ſolùm rubentes urinæ, atque interdum turbidæ ſunt, ſed paroxyſmi quoque ſtatis recurrunt periodis, & iis præſertim deſinunt criſibus, quæ in acutis febribus, quas ſcholæ appellant *eſſentiales*, ſolent accidere.

Quæ ſit morbus præcipuus, quæ ſymptomata.

VII. Et quoniam iiſdem faucium, pectoriſque ſymptomatibus omnes, qui hoc tempore ægrotant, laborare videmus, compertum vobis eſſe opinor, veram hanc eſſe epidemiam, cujus ea eſt natura, ut unus idemque morbus ægrotantes populariter corripiat. Diſcriminis aliquid, non inficior, in tantâ morbi ſævitie obſervatum eſt; nam plerique ſolâ coryzâ cum raucedine, tuſſique modicâ vexati ſunt; alii acutâ febri, pectoris inflammatione accedente, quorum diſſectis in cadaveribus rubra præcordia, & ſphacelo tentata apparuerunt: hæ tamen differentiæ non cauſarum diverſitatem innuunt; ſed affectos diverſos corporum locos ab eadem causâ pro diversâ eorum habitudine vehementiùs, aut remiſſiùs agente. Hinc factum eſt, ut homines firmâ valetudine, rectâque victus ratione utentes, atque ab aëris inclementiâ protecti, tutos ſeſe ab omni præſentium malorum incurſu præſtiterint; cum contra egenis, ruſticiſque Noſocomia redundent, quibus neque opes, neque conſilia ad morbum propulſandum plerunque præſto fuerunt, & quorum calamitas alienæ quoque incuriæ acceſſione cumulatur; vix enim quarto, aut quinto, aut etiam ſexto, quàm decubuerint, die, in Valetudinaria, hoc eſt, ſepeliendis potiùs, quàm curandi inferuntur. Venio nunc ad

Quæ diverſitas in hac epidemia ſit obſervata, & unde orta ſit.

Inquisitionem Capitis Secundi.

VIII. Porrò epidemiæ hujus cauſas explanaturus, quas falſas cenſeo, præterire, quàm refutare ſatiùs puto. Etenim ſine operæ pretio, immò cum erroris periculo veriſimilitudinis ſpeciem ſectari non licet, ubi cum ratione auctoritas,

cum

Vera epidemiæ cauſa proponitur. cum auctoritate experimenta conveniunt. Cauſam igitur epidemiæ (ut ab externâ incipiamus) neque unam, neque ſimplicem illam exiſtimo, ſed mixtam ex inſuetis ſuperioris autumni, & præſentis hyemis viribus, atque effectis potiſſimùm coaleſcentem.

Explicatur. Quid præſtiterit autumni clementia. IX. Continenti illâ autumni clementiâ, quæ productam æſtatem præſtitit nullis pluviarum, frigorumque vicibus, volatiles, igneique aëris ſales dilui, ac temperari potuerunt, præſertim qui noſtrorum corporum liquidis permiſcentur, ac potiſſimùm bili, quæ per æſtum plus nimio incandeſcit. Hinc collectus extitit pravorum humorum apparatus in iis, qui vel à naturâ imbecilliores, vel incautiores, victu ſalubri, aptoque ſuccos exaltatos frangere, & emendare neſciverunt: quamobrem interna cauſa ſenſim colligi, ac præparari cœpit.

Quid rigor hyemis algidiſſimæ. X. Subitus deindè rigor hyemis ineuntis ſiccæ plurimùm, & nivoſæ duos apud illos præſertim, qui minus firmâ erant valetudine, effectus edidit. Nam & tranſpirationem tam externam cutis, ſive univerſalem, quàm internam, ſive particularem oris, narium, faucium, & pulmonum violenter intercluſit, & vi frigoris, ac venti prementis, urgentiſque extraneos ſales affatim infudit, qui ſicubi rigidiori, ut nobis accidit, aëri miſceantur, nitroſi, & ſubacidi ab experientibus philoſophis cenſentur. Quare, quemadmodum ſales volatiles urinoſi, igneique, proximo autumno minimè temperati, atque ob intercluſam tranſpirationem in ſanguine detenti, ſalibuſque nitroſis ab aëre infuſis admixti, facilè diverſas febres pro diverſo humorum apparatu invexerunt; ita ſimplex atmoſphæræ ſal acidum lympham ſtagnare coëgit, iis præſertim in locis, quæ proximo aëris contactu apud homines vel corpore minus tectos, vel non ſatis valetudine firmos, maximè patebant; quamobrem in organis ſuccutaneis laſſitudines intulit, atque in ſuperficie internâ narium, faucium, ac pulmonum, ſcilicet ſecundùm locorum varietatem, modò ſolas coryzas, raucedines, ac tuſſes, modò pleuritides etiam, atque peripneumonias induxit.

XI. Qui

Quo pacto diverſi effectus ab uno ſale nitroſo naſcantur.

XI. Qui autem rem chymicam, & anatomicam mediocriter verſaverit, non mirabitur, quod ab uno, eodemque nitroſi ſalis principio tanta diverſorum, ne dicam, contrariorum effectuum varietas oriatur, nervorum videlicet punctiones, ſanguinis perturbationes, & lymphæ ſtagnationes. Non enim ignorat, nitrum maximè aptum eſſe ad penetrandam fibrarum, nervorumque texturam, ad excitandam cum ſulphureis particulis effervеſcentiam, atque ad coagulandos aqueos humores, ex quibus ferè tota ſanguinis moles coaleſcit.

Ejus vires in præſenti epidemia.

Itaque ſal ejuſmodi nitroſum, partim nivibus identidem decidentibus, partim ventis à Septentrione flantibus, ad nos advectum, primùm irritare, & conſtringere valuit internam, nerveamque ſuperficiem meatuum narium, faucium, ac pulmonis, unde tranſpiratio præpedita;

Unde tranſpiratio præpedita.

tum coagulare lympham minimarum glandularum, quibus iidem meatus ſtipantur, ſimulque præternaturalem fermentationem edere potuit cum volatilibus ſalibus, & ſulphureis ſanguinis partibus, quæ per æſtatem plus nimio exaltatæ, ſubito rigentiſſimæ hyemis algore compreſſæ fuerunt. Quapropter non ſolùm ortæ ſunt omnes rheumaticæ affectiones, verùm etiam in corporibus nec validis, nec tutis, acutæ febres cum croceis urinis, & icterico ferè habitu ſeſe interdum prodente.

Cur homines cautiores, & mulieres minus vexati.

XII. Quoniam verò qui liberaliùs nutriti, & ambientis aëris algori minus objecti ſunt, veluti mulieres, virique honeſtiores, & prudentiores, minorem externorum ſalium copiam imbiberunt, minuſque diminutam tranſpirationem habuerunt; idcircò, aut ab omni penitùs morborum incurſu immunes fuere, aut leviſſimos paſſi ſunt. Quo pacto apud Hippocratem (a) legimus in algidâ quadam conſtitutione ſexum muliebrem à communi morbo fuiſſe exemptum: *Cæterum mulieres non ſimiliter à tuſſi afflictæ ſunt, verùm paucæ febricitarunt, & ex iis valde paucæ ad peripneumonicam affectionem devenerunt*: cujus addit rationem: *cauſabat autem hoc fieri, eo quod non ſimiliter, velut viri, prodierunt.* Con-

(a) 6. Epid. ſect. 7.

Pauperes gravius morbo tentati.

tra verò plebs egena, nec veſtibus ſatis protecta, nec ignibus, aliiſque ſubſidiis adverſus frigoris inclementiam inſtructa, cum ſub dio laboribus perfungi debuerit, aëriſque rigiditati ſub aperto cœlo patuerit, graviùs, & ſæviùs afflicta eſt. Hinc milites ad Centum Cellas novis veſtibus induti, nulla epidemiæ damna ſenſerunt; cum cæteri, detritis, & obſoletis contecti, veluti armis contra impetum frigoris minus aptis, decumbant, & plurimi intereant. Simile quid eveniſſe etiam Romæ ſuis temporibus narrat hîs verbis Jo: Baptiſta Donus (*a*): *Morbus, quem ridiculo nomine caſtronem vocant, multos ex debilioribus, eiſque, qui non ſatis obtecti incederent, afflixit, vel interemit.* Ad carceres verò S. Inquiſitionis, tepenti loco, & ab Aquilonibus tuto poſitos, epidemia nondum acceſſit.

Hippocratis locus inſignis.

XIII. Neminem profectò veſtrum non recordari opinor præclaras Hippocratis ſententias, & obſervationes, quibus liquet morbos hujus generis communes incurrere ubicunque acerrima urgent frigora, & Aquilones vehementiores. Eſt enimverò vulgatius, quàm ut ignorari poſſit, quod ſcripſit (*b*): *ſi aquilonia ſit tempeſtas, tuſſes vigent, faucium aſperitates, alvi duræ, horrores, coſtarum dolores, & pectoris.* Et noſtræ epidemia ſimilior (*c*), quàm ut poſſit omitti: *Ex frequenti auſtralium, & aquilonarium, ac nivoſarum tranſmutatione multæ peripneumonicæ affectiones.* Et inferiùs: *aliquibus autem fauces inflammatæ ſunt, quibuſdam anginæ obortæ.*

XIV. Romam verò quod ſpectat, multò graviorem rheumaticam epidemiam deſcripſit Cagnatus (*d*), cùm medicâ re celebris, tum inſignis Romani climatis obſervator: *Anno,* inquit, 1570. *hyeme, & veris initio vis magna orta eſt pleuritidis, peripneumoniæ, & anginæ, quæ multa hominum millia utriuſque ſexus, & omnis ætatis interfecit, cum interim aquilonii flatus vis maxima, & aſſiduè, & longo tempore irruiſſet.* Quamobrem ritè advertit coævus Cagnato Petronius (*e*) *calores æquè, & frigora immodica ſemper Romæ periculoſa.*

Calores, & frigora immodica ſemper Romæ periculoſa.

XV. Quod

(*a*) Loc. cit. pag. 16. (*b*) 3. Aphor. 5. (*c*) Lib. 6. Epid. ſect. 8. (*d*) De Sal. Rom. Aër. pag. 21. (*e*) Lib. 1. de vic. Rom. cap. 4.

XV. Quod autem nonnulli nimio timore perculſi ſibi facilè perſuaſerunt, maligni aliquid, atque etiam peſtilentis huic epidemiæ ſubeſſe, ac proinde nonniſi à venefico principio, quod ambientem aërem inficiat, ortam eſſe, nullo pacto adduci poſſum, ut credam; cum in peſtiferis morbis, & periclitentur ferè omnes, & decedant plurimi; ex noſtratibus verò nec plurimi ægrotent, & ægroti plurimi convaleſcant; præterquam quod ægrotantibus mirificè phlebotomia, ſuccurrit, nec exanthemata appareant, nec pulſus humiles, nec lipothymiæ, aut reliqua ſigna, quibus ſuſpicari poſſimus *ineſſe quid divini in morbis*, de quo Hippocratis (*a*) Commentatores tantoperè digladiantur. Quod ſi non rarò contingat in hac epidemiâ delirium, illud oritur vel ab impetu bilis ſalibus acribus, & ſulphureis redundantis, quæ ſanguini permixta ad caput appellit; vel ex inflammatione propagatâ ad diaphragma, ac nervos præcordiorum uſque in cerebrum, quæ omnia non malignam, ſed valdè acutam epidemiæ indolem oſtendunt.

Nihil venefici in hac epidemia.

Deliria malignitatem non indicant.

XVI. Neque idoneum argumentum morbi peſtilentis eſt frequens imæ plebis interitus; nam, cum oppoſitum in nobilibus, cautiſque hominibus accidat, nemo non videt, plebejorum mortem pravo potius apparatui, ſeu peſſimo eorum peculiari habitui, atque rerum omnium inopiæ, quàm univerſali venefico principio tribuendam. Sed jam

Neque multitudo plebejorum decedentium.

Ad Tertium Disputationis Caput

quod propoſueram, accedo, quid ſcilicet de futurâ morbi hujus conditione, progreſſu, exituque animo præſagire, aut conjectare liceat. Quâ in re primum omnium profiteor, argumentum in ſummâ dubitatione ſitum eſſe, quippè quod ab incertâ futurarum tempeſtatum qualitate maximè pendeat. Porrò, ut meritò timeamus tranſmutationem hujuſmodi morborum in aliam naturam, & fortaſsè deteriorem, ſatis eſt quod legimus apud Cagnatum (*b*), ubi Romanam epide-

Conjectura de epidemiæ progreſſu, exituque.

S 2 miam

(*a*) 2. Prognoſt. (*b*) De Sal. Rom. aër. pag. 23.

miam, *Caſtronem* dictam, inſalubrem æſtatem excepiſſe narrat: *Anno nonageſimo tertio æſtas inſalubris, morbo prius populari accedente, ridiculo nomine Caſtronum; obortis tertianis, præſertim quas duplices vocant, quartanis, dyſenteriis, fluoribus ventris, & acutis febribus*; cui accedit, quod Londini Sydenhamius (*a*) obſervavit, anno 1665. poſt rigentiſſimam hyemem, & ſiccas glacies, ex improviſo ſolutas emerſiſſe pleuritides, peripneumonias, anginas cum magna populi clade, immo febres etiam continuas epidemicas, cephalalgiâ, vomitu, alvique fluxibus plerunque comitantibus; ac deindè anno 1666. ineunte, *ipſa peſtis*, inquit, *irrupit, carbunculis videlicet, bubonibus, &c. ſtipata.*

Metus ex Vrbis ſordibus.

XVII. Suſpicionem autem apud nos vehementiorem faceret morbi tranſmutandi, atque in febres malignas conceſſuri, ſi viarum, cloacarum, foſſarumque, & pratorum, & Arcis purgandarum cura, ſæpiſſimè inculcata, & nunquam ſatis commendanda, negligeretur, præſertim Tiberi, quod Deus avertat, exundante; nam in ſordibus illis, tempeſtate incaleſcente, fermentatio vitioſa excitaretur, quâ ſtatim ambientis aëris lues induci poſſet.

Spes incolumitatis in ſordibus everrendis.

XVIII. Inter hos tamen metus ſpe magnâ teneor fore, ut ſordibus Urbis everſis, & civium corporibus probè contectis, ac nutritis, epidemia poſt æquinoctium proximum tandem concidat. Solis enim acceſſu ad verticem noſtrum, calidæque lucis radiis ad nos rectâ magis evibratis, quemadmodum nives, glacieſque ſolutæ diffluunt, atque herbis campi, & floribus herbæ veſtiuntur, ita humana corpora blando, ac ſubtiliſſimo igne replentur, quo ſanguis novo motu cietur, ac ſolvitur, atque aptior ad tranſpirationem efficitur, quam ego præcipuum urgentis epidemiæ remedium arbitror. Ita, niſi mea mihi adblanditur opinio, penitus extinctum iri exiſtimo morbi vim, propterea quod, hyberno rigore depulſo, & exactâ hyemis inæqualitate, ſales, qui morbum creavere, ab atmoſphærâ diſpellentur, partim

(*a*) De Morb. acut. ſec. 2. cap. 2. conſtit. epidem. ann. 1665.

tim recentibus pluviis diluti, partim adverſis ventis emendati, agitati, & expulſi. Et de tempeſtatibus quidem huic noſtræ ſimilibus legimus apud Hippocratem (*a*): *Hæc autem durabant, & non remittebant uſque ad æquinoctium.* Poſt annum cum ſcripta hæc in manus reſumam, video me quod futurum erat divinaſſe; ceſſit enim planè morbus poſt æquinoctium.

XIX. Nec mirum cuiquam videri debet, quod per hoſce etiam dies, liquatis nivibus, quieſcente boreâ, & flantibus auſtris, pleuritides, & peripneumoniæ ſuperſint. Nam, licet aquilones poſuerint, adhuc tamen in corporibus noſtris latet, & ſubſidet ſal nitroſum, & ſubacidum, à ventis illis, & hyemali frigore infuſum; cujus particulæ, cum apud nonnullos contractis vaſorum fibris antea coërcitæ, atque ad obſequendum ſanguinis curſui coactæ vires ſuas exerere non potuerint, laxatis nunc per teporem tempeſtatis iiſdem fibris, atque auſtrinis flatibus ſolutæ, inſinuare ſeſe in thoracis loculos valent, ubi morbos edunt, quos experimur. Ad hoc accedit, auſtros diuturnis aquilonibus extemplo ſubeuntes, non immeritò dici poſſe aërem eundem, ipſo nitro, quîcum ad nos ab aquilone venit, atque in meridiem effluxerat, refluentem. Quare in tempeſtatibus hujus generis auſter inſtar fraudulenti aquilonis eſt reputandus, eoque nocentior, quod cum frigoris ſenſu minus incommodet, ab eo nobis ipſis quàm minimè metuimus, & cavemus. Tandem ad curandi methodum, quam poſuimus.

Cur ſilente aquilone etiam ſæviat epidemia.

POSTREMI CAPITIS

Argumentum accedo. Cum autem hæc ſcholarum more in præſervativam, & curativam dividatur, primam paucis abſolvam; peritos enim alloquor Profeſſores, quos minimè latet, acutas febres, & præſentes pectoris morbos haud eſſe malignos; ac propterea quiſque faciliùs declinare noverit ea pericula, quæ in epidemicis morbis initio curandis occurrunt:

Qui primi epidemicis morbis laborant, non ſine periculo curantur.

(*a*) Primo epid. conſt. 2. in Thaſo n. 2.

runt: qua in re Sydenhamius (*a*) candidè, ac liberè fatetur, ſe omni animi contentione vix, ac ne vix quidem vitare potuiſſe, ne, dum ſæviret epidemia, *unus, aut alter eorum, qui ſe primi curandos commiſerint, vitâ periclitaretur*; donec inveſtigato jugiter, tandemque perſpecto morbi ingenio, *ad eundem perdomandum recto pede, & intrepidus denuo procederet.*

Sanguinis miſſio robuſtioribus utilis.

XX. Primò ſanguinis miſſionem, quantum animadvertere potui, præſertim ante quartum diem adhibitam, robuſtiores ægrotos juvare comperi; tametſi ſanguineum ſputum præceſſerit. Nam, quanquam tali præeunte ſigno, magnus Hippocrates (*b*) in Piſiſtrato à phlebotomia prudenter abſtinuerit, quoniam in illo morbus jam ad coctionem tendebat, & ſectâ alioqui venâ tum vires aliquantum enervari, tum vel maximè anacatharſim remorari poſſe timuiſſet; noſtrâ tamen epidemiâ ſputum cruditatis, non autem coctionis ſigna præſefert; quinimo acrimoniam, nimiumque motum fermè teſtatur, non tam univerſalis fluidi, febrili orgaſmo ſummoperè agitati, quàm peculiaris illius, quod pulmonum vaſa diducit, atque erodit. Econtrario venarum ſectio admodum læſit imbecilliores, ſæpius verò poſt ſeptimum, ſi ſputum ſatis concoctum fuerit, vel aliæ obortæ evacuationes, quibus bona criſis conſtituitur. Propterea in præſenti epidemiâ conſilium, ut ajunt, in arenâ ſemper capiendum eſſe arbitror; quoniam vel modica ſanguinis miſſio interdum detrimento eſſe poteſt, cum larga alioquin ſæpe ſatis non ſit; aliàs vero ſalvatellæ tantummodo ſectio curam abſolvet, vel ſanguis è dolenti latere ſcarificatis cucurbiculis extractus; ut in nonnullis feliciter eveniſſe obſervatum eſt.

Imbecillioribus adverſa.

XXI. Deindè verò illud meâ ſententiâ pro comperto habendum pleuritides, quæ hoc anni tempore vagantur, cum primis diebus ſiccæ ſint, non modò fomenta, & emollientes unctiones expetere, ſed ulteriùs locum facere probato Hippocratis (*c*) experimento in hujuſcemodi pleuritidibus, ac

(*a*) Sect. 1. cap. 2. de morb. acut. in genere pag. 5. (*b*) Epid. num. 27. (*c*) 3. de morb. n. 20. & 26.

ac peripneumoniis nil ſupra largas potiones commendantis. *Sunt ſiccæ*, inquit, *pleuritides ſine ſputo; verùm hæ difficiliores ſunt; judicationes autem ſimiles aliis ſunt, ſed ampliore in potu humectatione opus habent, quàm aliæ.* Specifica igitur omnia, quæ in pleuritide, ac peripneumoniâ ex hircino ſanguine, raſura dentis apri, & mandibula piſc. luc. necnon ex ſtib. diaph. ex infuſione lapidis hiſtricis, aut ſtercoris equini petita ſunt, ac magnoperè laudantur, oleoſis ſemper diluentibus, ac emollientibus, copioſis, & calidis adjungenda ſunt, ut morbi cauſæ reſiſtere valeant, quæ, uti diximus, tam internis ſalibus volatilibus eſt mixta, quàm externis nitroſis ab aëre infuſis, qui præter fluidorum coagulationem, nimiam inducunt canalium duritiem, ab Hippocrate (*a*) ſapienter animadverſam, cum de modo, quo pectoris morbi gignuntur, ſermonem haberet, & alibi cum de vaſorum diſruptione diſſereret, cui obnoxii ſunt plagarum ſeptentrionalium habitatores, quorum cœli aſperitas in algidis ejuſmodi conſtitutionibus ad meridionales etiam incolas propagatur. *Quæ ſpecifica adhibenda.*

XXII. Præterea quanquam veſicantium uſus raró in febribus, quas internæ comitantur inflammationes conducat, eorum tamen jure merito meminiſſe oportet, cum, quotieſcunque ægrorum corpora ſucci fuerint plena, vel in ejuſmodi morbis humoris fervor lentore vincatur, phœnigmis etiam opportunus ſit locus. Succurrit celebris Williſius (*b*), qui inter ipſos recentiores ejuſmodi remedii genus in pectoris quoque inflammationibus laudavit, Hippocrate (*c*) facem poſteris præferente; ſcribit enim: *quibus ex peripneumonia ſub auribus, vel inferis partibus naſcuntur abſceſſus, ibique ſuppurant, & fiſtulantur, hi defunguntur morbo:* de quibus abſceſſibus agere pergit n. 24. & 25. quos profectò decubitus admodum ſalutares currenti anni tempore obſervavimus in duobus ægrotis ſubpingui corporis habitu, qui citò ex peripneumoniâ convaluerunt, quia cruris, quod affecto lateri reſpondebat, dolore, rubore, atque intumeſcentiâ correpti fuerunt. *Veſicantium uſus non omnino vitandus.* *Ex Hippocrate colligitur.*

XXIII.

(*a*) Lib. 1. de morbis n. 27. & lib. de aër. loc. & aqu. (*b*) De Med. op. par. 2. ſect. 3. cap. 3. de verſ. (*c*) Juxta Duret. diviſ. in coac. de peripneum. n. 22.

XXIII. Deinceps periti Medici erit, cui ægrorum cura mandata eſt, decernere, an interdum præter emollientium clyſterum uſum alvus etiam blandis potionibus laxanda ſit; cum expertus fuerim corpora pravis alimentis nutrita, vel aliâ de causâ noxiis humoribus onerata, ſi deſcendenti pleuritide corripiantur, moderato alvi fluxu aliquando levari; quod & ante nos magnus Hippocrates (*a*) advertit. Si verò id faciendi detur occaſio, nihil aptiùs judico, quàm oleum amygd. dulcium abſque igne recens extractum, una cum ſyrupo violarum colorato, hiſque ſimilia admodum blandè laxantia. Purgantia verò, etſi mediocrium virium vitaverim ſemper, quippe quæ ſanguinem non modò ita ſero emungunt, ut mox neceſſariâ fluiditate deſtituatur, ſed etiam novis particulis acribus, & irritantibus infarciunt, quibus facilè convulſiones, & deliria excitantur, ut ad rem in *Scompho* notavit Hippocrates (*b*), *qui pleuritide correptus pharmacum bibit infra purgans, & cum priore ante potionem die mentis compos eſſet, purgatus deliravit, & ſeptimâ mortuus eſt.*

Blandè laxantia utiliter; purgantia perniciosè adhibentur.

XXIV. At longiorem de curâ ægrotis adhibendâ ſermonem inſtituens, quid ego aliud quàm *Noctuas Athenas*, ut ajunt, affero? cum vos alloquar illuſtres Medicos, quos & præclara excoluit eruditio, & accurata tum propria, tum aliena edocuit experientia. Ad methodum igitur præſervativam deſcendam, quâ in re Romanos Cives monendos habeo, ne epidemia ulteriùs progrediatur, neve in deteriorem morbum declinet:

Methodus præſervativa.

XXV. Primò Urbis viis, compitis, cloacis, ac foſſis expurgandis, ob eam, quam adduximus rationem, ſedulò, aſſiduèque ſtudendum.

Sordes abſtergendæ.

XXVI. Secundò certiores, præſertim pauperes reddendos, algoris tolerantiam, frigidum potum, craſſiorum ciborum, ſalinorumque abuſum & nocturnas, incautaſque deambulationes maximum detrimentum afferre: contra verò lucu-

Quid in alendo, & tegendo corpore ſervandum.

(*a*) 3. de morb. num. 22. & de vict. rat. in morb. acut. n. 1. (*b*) 5. Epid. num. 1.

luculentum caminum, copioſa veſtimenta, calidum potum, parcioremque, ac laudabilem ciborum uſum ad præcavendos morbos admodum conferre.

XXVII. Tertiò ex rapis, pomiſque juſculorum, vel ſuaviſſimi vini matutinam ſorbitionem multùm prodeſſe, quibus oleum amygdalarum dulcium, aut his ſimilia laxantia, dulcificantia, atque bechyca interdum ſunt admiſcenda.

XXVIII. Quartò cavendum potiſſimùm, ne Romæ ovorum, lacticiniorum, carniumque ſalubrium copia deſit, neve pauperes, aut victus, aut ignis, aut aliarum rerum inopiâ laborent.

SECTIO SECUNDA.

Cl. Medicorum ſententiæ, qui in conſilium adhibiti fuerunt in compendium redactæ.

PRIMUS.

D. Lucas Thomaſinus, Protomedicus generalis adductam morbi cauſam probavit, rigorem videlicet tempeſtatis, pravamque corporum diatheſin; & quoad curam præſervativam ait:

Primò oportere, ut ex agro Romano citiſſimè in Noſodochia ægroti transferantur.

Secundò, ut viis, & foſſis expurgandis invigiletur.

Tertiò, ut carnium uſus, vel minimâ neceſſitate cogente, privatim concedatur.

SECUNDUS.

D. Joannes Trullius præſentem conſtitutionem neque novam, neque malignam affirmavit: non novam quidem ex eo, quod ab Hippocrate (a) in Thaſo deſcribatur concludendo, *duravit uſque ad æquinoctium.* Immò, cum pleuritides,

(a) Conſt. 2.

des, ac peripneumoniæ ab eodem Hippocrate (*a*) recenſeantur inter morbos hybernos: *Hyeme verò morbi laterales, & pulmonis inflammationes, tuſſes, dolores pectoris, laterum, lumborumque, &c.* à ſummi frigoris ſyſtemate minimè receſſit, cum ex eo non tranſpiratio tantùm intercipiatur, verùm nitroſæ aëris particulæ infundantur, quæ naturali ſanguinis ſulphuri cohærentes mixtum quid, pyrio pulveri haud abſimile, componunt.

Ad curam, ſanguinis miſſionem, vel repetitis vicibus, necnon oleoſa jurulenta, ac pectoralia ſummæ utilitatis ſe obſervaſſe ſignificavit.

Ad præcavendos autem morbos.

Primò Urbis expurgationem commendavit, ne aër in dies incaleſcens ſordibus inficeretur, ideòque nova mala, eaque deteriora progigneret.

Secundò, domos igne calefaciendas eſſe cenſuit.

Tertiò carnis eſum faciliùs indulgendum.

Tertius.

D. Angelus Modius, præſentem morbum ab exceſſu frigoris ſicci, & nivoſi proceſſiſſe confirmavit.

In curatione præ cæteris fluidorum tepidorum, quæ ſicco frigori totâ diametro opponuntur, aquæ præſertim hordei, cornu cervi, & conſimilium copiam commendavit. Veſicantium uſum removit, cum eadem ſimilibus morbi cauſæ particulis componi exiſtimaverit.

Inflammationum initio perutilem ſanguinis miſſionem, ſe obſervaſſe; poſt ſextum verò diem valdè periculoſam iis, qui pravis alimentis veſcuntur, quales frequenter ſunt, qui ſeſe in Noſocomia recipiunt.

Vinum inter morbi incrementa detrimento eſſe, fomenta, unctioneſque adjumento.

Servandæ verò valetudini

Primò ignem conducere arbitratus eſt.

Secun-

(*a*) 3. Aph. 23.

Secundò alimenta ex juribus, & oleoſis fluidis proficua; ideòque ſe facillimè carnium uſum indulturum.

Tertiò, vias neceſſariò expurgandas.

QUARTUS.

Dominus Jacobus Sinibaldus, præſentium morborum cauſam, intercluſam tranſpirationem eſſe oſtendit, ac nitroſorum ſalium infuſionem, qui duos inter ſe contrarios producunt effectus; cum enim ſulphuri ſanguinis miſcentur, efferveſcentiam; contra verò, cum phlegmati adjunguntur, coagulum in eodem efficiunt.

Epidemiam, etiam auſtro flante, ideò perſiſtere putavit, quod noſtra corpora nitroſi ſalis copiâ jam ſint imbuta; undè ventis auſtralibus ſolutum ſal facilius defluit.

Morbum & ipſe neque malignum, neque contagioſum eſſe cenſuit.

Curandis ægris ſanguinis miſſionem propoſuit, certo tamen tempore, pondere, atque menſurâ; verùm, ſi ſputum facilè prodeat, eam minimè probavit. Veſicantium uſum rejecit, quod cantharides reſpirationis difficultatem non tollant, immò irritando, eandem augere poſſint, & inflammationes.

Ad prophylaxim verò nil aliud propoſuit, quàm ſalubri victus ratione ſervatâ, à frigore potiſſimùm ſibi cavere. Quamobrem iis, qui ex corporis diatheſi, gracili nempe, & gravedinoſa, ſunt in pectoris morbos procliviores, faciliùs hoc anno carnium, & jurium uſum ſe conceſſurum.

QUINTUS.

Dominus Foſſombronus, cum præfatus eſſet, ſe in aliô Conventu habitô in ædibus Eminentiſſimi Domini Cardinalis Vicarii, fuſiùs de præſentis morbi naturâ, ac ſymptomatibus diſſeruiſſe; de præſervativâ tantùm ſermonem habuit, aſſeruitque vervecinæ carnis & vitulinæ, lacticiniorumque

copiam, ut vili à pauperibus emi poſſint, eſſe comparandam.

Innuit deindè, immò enixè commendavit purgationem viarum.

SEXTUS.

Dominus Gaſpar Realis in eadem fuit ſententiâ, præſentem conſtitutionem epidemicam eſſe, minimè verò malignam, multòque minus contagioſam.

Ejus cauſam diuturnum, & contumax frigus aſſeveravit, mirumque non eſſe, ſi canalibus auſtro laxatis, quidquid antea compreſſum una cum ſanguine circumferebatur, ſuas indè vires exereret, ac pleuritides gigneret, tempeſtate quamvis mitiori.

Peculiarem ſingulis curandi methodum probavit, eam tamen præ cæteris, quæ largis oleoſorum potationibus, opportuniſque ſanguinis miſſionibus faciliorem humorum exigit profluentiam. Veſicantia robuſtioribus in corporibus minimè repulit, Hippocratem imitatus, qui in pectoris morbis crurum abſceſſus commendavit.

Præſervativam expetere dixit
Primò veſtes.
Secundò ignem.
Tertiò ex carnibus, juribuſque alimenta.

SEPTIMUS.

Dominus Antonius Pacchionus morbum epidemicum eſſe contendit, ortum nimirum ex aëris vitio, cujus agendi modum expoſuit verbis illis Hippocratis: (*a*) *Fluxiones & perfrigerata valdè carne, & percalefacta fiunt, ac ſuperinflammata, &c.* veritus tamen eſt, ne ob inſolitas viarum ſordes vere novo, in malignas febres verteret.

Ad eundem curandum phlebotomiam opportunam duxit in illis duntaxat, quos febris æquè, ac pectoris dolor vehe-

(*a*) de Loc. in hom. n. 15.

vehementius angeret; eos verò, quibus eſt dolor vagus, & laſſitudo per univerſum corpus inceſſeret, alvi fluxu potiùs, ac ſudore ſe levatos vidiſſe retulit.

Circa præſervationem:

Primò neceſſariam arbitratus eſt viarum expurgationem.

Secundò victum ex jure, atque carnibus.

Tertiò panem ſalubrem cum copiâ lacticiniorum.

SECTIO TERTIA.

SENTENTIA

Illuſtriſſimorum Præceptoris Sancti Spiritus; & Cuſtodum Noſocomii Sancti Joannis in Laterano.

MEdicorum oratione poſtmodum abſolutâ, adſtantes cæteri nonnulla ad ægrorum Urbis Noſocomiorum ſtatum pertinentia, necnon ad œconomiam, victum, & alia, quæ civibus etiam univerſis commodo eſſe poterant, adjecerunt.

II. Noſocomii Sancti Spiritus Commendator primus omnium confirmavit, ruſticorum calamitatem, qui in agro Romano morbis corripiuntur, ex eo promanare, quod non ante quintum diem in publica Noſocomia transferantur; id verò partim ipſorum voluntate ſæpe ſæpius abnuente, quod ſpe ducantur, citiùs ruri ſeſe valetudinem aſſequuturos; partim immani eorum avaritiâ, quorum eoſdem vehere officium eſt, qui, cum pro ſingulorum tranſvectione de ſecretis Domini Noſtri largitionibus duodecim circiter argenteos denarios accipiant, tandiù morantur, donec ægrorum numerus augeatur, ut unicâ operâ plures mercedes lucrifaciant; quod & ipſi Cuſtodes in Noſodochio Sancti Joannis ſeſe expertos eſſe teſtati ſunt.

III. Omnes præterea conſenſerunt epidemiam, licet

poſt auſtri flatum perſeveret, ſenſim tamen diminui; cum in Valetudinariis tam ægrorum, quàm defunctorum numerus duobus ab illinc diebus admodum decreviſſet. Id nobis animum auxit, qui morbum circa futurum æquinoctium majorem partem ceſſaturum ſperabamus.

IV. Sermo deindè habitus eſt de cibariorum caritate, ac vehementer monopolium, ut ajunt, quod hoc tempore in Urbe fit, culpatum, ovorum præcipuè, ac butyri, quæ, cum æquo à propolis emantur pretio, ſubindè intolerabili venduntùr.

V. De carnibus etiam, quæ Quadrageſimæ tempore (licet interdum non ſine prudenti conſilio) cariùs venales habentur, diſputatum eſt, expenſumque in magnâ hac, communique rerum calamitate injuſtam eſſe aviditatem, quæ paucis proficiat ſub imagine charitatis, univerſis verò noceat pauperibus.

VI. Demum Eminentiſs. Dominus Cardinalis Mareſcottus hæc omnia deſcribi voluit, Sanctiſs. Patri exponenda, velut habitæ Congregationis corollaria.

SECTIO QUARTA.

DECRETA

Conventus habiti in ædibus Eminentiſſimi Domini Cardinalis Mareſcotti, ad Sanctiſſimum Pontificem deferenda.

QUamvis numerus valdè imminutus tam ægrotantium, quàm decedentium nos in ſpem erigat, fore ut Divino favente Numine, Romana epidemia poſt æquinoctium omninò ſit ceſſatura: nihilo tamen minus hæc, quæ modò ad illam magis, magiſque debilitandam conducere poſſe creduntur, Sanctiſſimo Domino Noſtro humiliter exhibentur. Primò neceſſariò mandandum iis, ad quos ſpectat, ut ex pagis

gis agri Romani ſolito citiùs infirmi transferantur; quandoquidem hucuſque nonniſi poſt quintam diem miſeri ad Valetudinaria transvecti ſunt, ut proindè viribus deſtituti, morboque oppreſſi tanto numero defecerint.

Mandatum de ægris ad Noſocomia quamprimum deferendis.

II. Secundò curandum, ut Medici regionum Urbis majori, quâ poſſunt, charitate, frequentiâ, ac diligentiâ pauperes infirmos eorum curæ commiſſos viſitent, atque, ſi opus fuerit, aliorum etiam opera addatur: egenorum itidem familiæ uberioribus eleemoſynis leventur.

Medicis regionum vigilantia commendata.

III. Tertiò, ut lanii à majori lucro Quadrageſimæ tempore abſtineant, ſaltem hoc anno, ut quod in ſuarum filiarum, neptiumque dotes conſtituendas verteretur, in pauperum univerſorum, anguſtis adeò rebus, commodum cedat; id autem Annonæ Præfectus præſtiterit.

Laniorum aviditas coërcenda.

IV. Quartò, ut Urbis viæ, & cloacæ una cum foſſis Caſtri S. Angeli ſordibus expurgentur.

Viæ purgandæ.

V. Quintò, ut Annonæ frumentariæ Præfectus furnos diligenter inviſendos curet, ut panis ſit ritè, ac ſalubriter in uſum civium paratus.

VII. Sextò Annonæ Præfectus, & Conſervatores Urbis ſedulò dent operam, ne butyrum, quod propolis treſdecim aſſibus emitur, triginta (ut propriâ faciunt auctoritate) vendatur, idemque de omni lacticiniorum genere præſtandum, quibus publicâ æſtimatione certum pretium tempore etiam Quadrageſimæ conſtituere oportet; alioquin inopes, licet Sanctiſs. Dominus Noſter eorum uſum indulſerit, illa ſibi comparare non poterunt.

Panificio invigilandum.

VIII. Poſtremò, cum Romæ magna ovorum caritas feratur, hancque propolarum monopolio augeri, qui decem ſingulis decuſſibus accipientes, quatuor duntaxat, vel quinque eâdem numeratâ pecuniâ reddunt: idcircò primùm Præſidibus omnibus ſcribendum earum provinciarum, in quibus ſtationes militum minimè fuerunt, Patrimonii videlicèt, Umbriæ, Sabinæ, & Maritimæ, ut ibi minori, quo fieri poterit, pretio ova comparent, & Romam ad ſuppeditandam copiam celer-

Ubertati Annonæ proſpicitur.

Monopolia inhibenda. celerrimè curent aſportanda. Similiter Annonæ Præfecto mandandum, ut exploratores tam intra, quàm extra Urbem emittat ad monopoliorum auctores notandos, qui debitis pœnis afficiantur.

SS. Dominus cuncta probavit, eoque imperante perficiuntur. IX. His auditis ineffabilis Sanctiſſimi Patris Pietas, non modò probavit omnia, ſed ſine ullâ morâ abſolvi, perficique juſſit. Undè poſt paucos dies Urbs ſordibus expurgata, ovorum, ac ſalubrium ciborum affluentiâ redundavit. Quinimò Illuſtriſs. Bonaventura à Secretis Sanctiſſimi largitionibus, etſi cruris morbo detineretur, acri tamen, quo pollet ingenio, aſſiduam operam præſtitit, ut pauperibus tam ægris, quàm adhuc ſanis, nec Medici, nec pharmaca, neque victus, neque alterius neceſſariæ rei, præſertimque ignis copia deeſſet.

Excellentiſſimi Principis Ruſpoli charitas à Sanctiſſimo Patre commendata. X. Illud non prætereundum exiſtimo, quod poſtridie me inviſentem Principis Ruſpuli Conjugem, cum Excellentiſſimus ejus Vir de Congregationis decretis eſſet percontatus, ruſticorumque miſeriam accepiſſet, quâ eſt animi pietate, in ſe ultrò recepit eoſdem ex orâ maritimâ ad Centum Cellas, quo loco prædia ditionis ejus maximè patent, in Noſocomia quàm celerrimè exportandos. Quod nobile charitatis argumentum cum ad Sanctiſſimum Patrem attuliſſem, plurimùm ſane commendavit, & Eminentiſſimo Cardinali Mareſcotto ejus Patruo benevolentiæ teſtimonium exhibuit.

CAPUT V.

Progreſſus tam conſtitutionis temporum, quàm epidemiæ per totum Martium, & principium Aprilis.

Metus redintegratur tum ex nivibus, & CUm prope Februarii finem, ingenti frigore jam remittente, epidemiam ſenſim decreſcere lætaremur, novo mètu perculſi, novo periculo objecti ſumus. Nam copioſis nivibus in vicinos montes pridie Kal. Martii delapſis, una cum

cum pluviis, & auſtris; improviſo Tiberis elatus eſt, atque imas Romæ partes inundavit. Quamobrem duorum dierum ſpatio paulatim alluvione creſcente cellæ vinariæ in via Urſi, & S. Rocchi, aliiſque humilioribus Urbis locis repletæ ſunt.

algore redeunte, tum ex Tiberis inundatione.

II. Crevit præterea calamitas, & pavor, cùm relatum eſſet, non modò pratorum ſcrobes, & foſſas mœnium Leoninæ Urbis aquarum exundatione repletas eſſe; verùm etiam & majorem Caſtri foſſam, licet cataractâ dimiſsâ aquæ fluminis illinc arcerentur; nam pluviis è cœlo tam rectà cadentibus, quàm obliquè per terræ poros ex altiori Arce ſubeuntibus, ac penetrantibus, impleta fuerat. Immo, cum poſt quatuor dies Tiberis intra ſuum alveum ſe recepiſſet; ac propterea in ſpem veniſſemus, fore ut magna etiam foſſa, ſicut pratorum ſcrobes penè aruerant, exhauriretur, deluſi fuimus; cum illam pertinaciter eodem latice plenam intueremur, qui ſtagnando virere jam, ac puteſcere incipiebat. Cauſâ igitur veſtigatâ compertum eſt vetus emiſſarium antecedentibus fluminis alluvionibus, aggeſtâ terrâ prorſus occluſum ita ut elatâ quanquam cataractâ, liber præpediretur effluxus aquarum, quæ cum ſordibus eo loco reſidentibus corruptioni erant obnoxiæ.

Exundantibus aquis foſſa Leoninæ Civitatis, & pratorum ſcrobes oppletæ.

III. Interea complures magnæ æſtimationis viri ſuadere Sanctiſſimo Patri conati ſunt, ut quamprimum è Vaticano, inundatorum pratorum exhalationibus proximo, ad Quirinalem à Tiberi remotum incolendum tranſiret. Sanctiſſimus autem Princeps ſubditorum ſuorum charitate ſuccenſus, nulloque propriæ valetudinis timore correptus, ejuſmodi conſilium reſpuit, liberèque reſpondit: *Non decere Pontificem de ſua potiùs, quàm de publicâ ſalute eſſe ſollicitum. Se adduci nullo modo poſſe, ut de migratione ſolita cogitaret, niſi omni alienæ valetudinis metu ſublato.* Hinc è veſtigio Jo. Baptiſtæ Contino Sacri Palatii Architecto imperavit, ut nullâ ſumptuum habitâ ratione quas diximus foſſæ quamprimùm expurgarentur. Ille nihil cunctatus ſtatim una mecum tam minorem, mœnium

Sanctiſſimi Patris reſponſum Apoſtolico Principe dignum.

Quæ cura ſiccandis aquis adhibita.

nium nempe Leoninæ Urbis, quàm majorem Arcis foſſam inviſens, minorem illicò exonerari curavit, cum liberam haberet cloacam, parumque, aut nihil ſordium contineret. Ad majorem verò exhauriendam novum emiſſarium verſus *Tordinonam*, quam vocant, apertum eſt, per quod ſuperno profluente latice, majorem partem exinanita fuit. Parva tamen foſſula, ſeu medius canalis, qui vulgò *Cunetta* dicitur, quippè profundior, exhauriri non potuit, in quo ſanè luculentior humor ſubſederat, & diuturniori ſtagnatione computruerat: quamobrem obſtructio properè ſubmota eſt, quæ vetus infarciebat emiſſarium, ſeu cloacam inferiorem, quà propior patet in Tiberim exitus juxta S. Spiritus Noſocomium.

Cuniculus ad diluendas ſordes effoſſus.

IV. Illud etiam ſalubriter excogitatum fuit, ut jugis aqua ex Vaticanis hortis, effoſſo cuniculo ſub ponte ad Portam, cui vulgò nomen eſt *Porta Caſtello*, affluenter illàc duceretur, ne craſſiores, & putidiores ſordes, quæ poſt fluidioris laticis effluxum ima foſſulæ tenebant, deteriùs contabeſcerent; ſed perenni purioris aquæ curſu diluerentur, atque in flumen abriperentur. Quidquid verò nimiâ tenacitate abſterſioni obſtitit, excavatis ad latera ſcrobibus, ut aliàs, ſepultum eſt. Hæc omnia intra Martium abſoluta fuerunt; eodemque tempore cellæ vinariæ à Tiberi inundatæ, cœnoque plenæ expurgatæ ſunt, cum Illuſtriſſimus Præſul Auguſtinus, viarum Præſes Edictum † promulgaſſet.

† Vide Summarium lit. C.

V. Opportunum quoque viſum fuit die IX. Martii Arcem univerſam luſtrare cum Illuſtriſſimo Præſule de Marinis Cameræ Auditore, qui Ærario etiam Pontificio tunc temporis præerat, cum quo, præter D. Continum, Illuſtriſſ. Dominicus Serlupus interfuit, utpotè qui tunc Propræfecti Arcis munere fungebatur. Probatum fuit, murorum expurgationem abſolvi, & inſuper juſſum, omnes herbas mortuas, palmites, ſpinaſque in foſsâ comburi.

VI. Verùm, ut ad temporum conſtitutionem, ac præfatorum morborum hiſtoriam revertamur, ſilentio non eſt

præter-

prætermittendum, quod circa Martii finem, & Aprilis initium, cum aliquot iterum diebus frigus rediiſſet, inclinans jam epidemia virium aliquantum reſumpſerit, donec circa medium Aprilem inopinato, ac ferè æſtivo ſuccedente calore, penè profligata viſa eſt; cum unum, aut alterum, ut de Londinenſi ſcripſit Sydenhamius, ſparſim feriret; non tamen omnino pravam indolem depoſuit, quam poſt idus Maji alicubi oſtendit.

Epidemia circa medium Aprilem ferè extincta.

CAPUT VI.

Popularis morbus in malignam naturam tranſmutatur. Tandem ineunte Junio deſinit, ac penitùs extinguitur.

JAm exeunte Majo vires epidemici morbi conciderant, atque ex longo metu periculoque Populus Romanus reſpiraverat; cum poſt effuſos imbres, poſt auſtri flatus, rursùm aquilones invaluerunt; quibus reliquiæ, ac veluti ſemina epidemiæ, quæ ſupererant, rariùs quidem, ſed graviùs repullularunt, potiſſimùm apud Urbis regiones Tiberi, foſſis, vineis, lociſque aliis inquinatioribus finitimas, è quibus ſordes, fimuſque nondum integrè abſterſus erat. Etenim malignæ ibi pleuritides emerſerunt, quarum atrocitatem nuſquam hactenus inter maximos epidemiæ impetus fueramus experti. Sectio namque venæ, quæ prius tot ægros à mortis diſcrimine vindicaverat, mox versâ in contrarium malorum indole multos miſerè perdidit.

Recurrentibus aquilonibus graviùs recrudeſcunt reliquiæ epidemiæ.

II. Teſtimonium permutati moris in populari pleuritide inter cætera habuimus ægritudinem cujuſdam Monachi, quem nos inviſimus ad ripam Tiberis in via Urſi, intra Cœnobium Sanctæ Mariæ in Puſterula. Eo loci, poſtquam medio Majo rhedarius, & coquus Monaſterii, pernicioſâ peripneumoniâ correpti ex ſanguinis miſſione deterius ſe habuerunt, vitamque cum morte commutarunt, ipſe arceſſitus

Ægroti duo ſanguinis miſſione ad mortem adiguntur.

ſum, ut adeſſem in conſilium ægrotanti Parocho Reverendiſſ. Domino Henrico Noë, qui ob aſſiduè præſtita domeſticis moribundis officia pietatis, eundem morbum contagione contraxerat. Erat hic quadragenarius, robuſtus, habituſque gracilis, febricitabat acutè cum dolore lateris, magno anhelitu, linguâ ſiccâ, & quod plus adhuc urgebat, cum vaniloquio, urinis confuſis, & maculis hìc illìc tertio jam die in cute apparentibus. Agitatum cum doctiſſimis viris, qui ejuſdem curationi præerant, an ſecanda eſſet vena, ubi de viro agebatur pravâ quidem pleuritide, ſed vigentis ætatis, & validi pulſus. In diverſa abeuntibus aliis, ipſe multis argumentis evici, non eſſe mittendum ſanguinem; cum non illius copia peccaret, nec purum, ac ferveſcens ſulphur morbum pareret, ſed lymphæ ubertas, ac lentor, & impurum ſulphur cum ſale acri luctarentur in ſanguine; undè oleoſis potiùs, diaphoreticis alexipharmacis, diluentibus, bechicis, anacatharticis, topiciſque laxantibus curationem inchoandam, abſolvendamque. Propinatum igitur ſtatim fuit oleum amygdal. recenter tractum ad uncias quatuor cum duobus granis camphoræ; admota dolenti lateri fomenta, necnon adhibitæ univerſo corpori frictiones, & ſiccæ cucurbitulæ. Alvus interim ab oleo ſoluta, aditum præbuit diaphoreticis, ac diſſolventibus ex ſanguine hircino, raſurâ dentis apri, ſtibio diaphoretico, mandibulâ piſcis lucii, & cor. cer. philos. præp., copioſis itidem ſorbitionibus, partim ex jure tenui, caſtigato raſurâ cor. cer. rad. ſcorzoneræ, & flor. papau. rhead. partim ex aquis ſtillat. ſcabioſæ, & card. ſanc. quibus lapis hiſtricis infuſus fuerat. His porrò medicamentis largus ſudor quintâ die erupit, & anacatharſis liberè promota eſt, quibus evacuationibus perdurantibus, æger feliciter, ac ſine ullo relapſu convaluit.

A prava pleuritide qua cura reſtitutus æger.

Variantibus ſignis, & cauſis medela varianda.

III. Hinc intelligit unuſquiſque, quàm neceſſe ſit, ut, variantibus quoquo modo in populari etiam morbo cauſis, & ſignis, illicò medela varietur; ne facultas levandis ægris divinitùs data, in perniciem potiùs, incuriâ Medicorum vertatur;

tur;

tur; quod tunc præcipuè accidit, cum theoremata medica, tanquam geometrica axiomata Clinici ſequuntur; quaſi verò utraque abſtracta, nihil à materia, ejuſque affectionibus penderent. Cæterum, cum vagi, & inconſtantes epidemiæ alicujus vices, moreſque fuerint; in quacunque earundem mutatione ſemper melior eſt conditio illorum, qui poſteriùs, quàm qui priùs ægrotaverint; nam Medici ex priorûm exitu aptiora paſſim ad curam inſequentium documenta depromere ſolent; ut ingenuè, advertit Franciſcus Valleſius (*a*), & nos ipſi tùm aliàs, tùm maximè poſtremis hiſce in caſibus experti ſumus, in quibus nemo non videt conditionem Parochi, permutatâ epidemiæ indole, meliorem fuiſſe, quàm coqui, ac rhedarii, qui, cum primi in novam morbi ſpeciem incidiſſent, obierûnt.

Ineunte Iunio epidemia penitùs profligata eſt.

IV. Tandem Superis gratiæ, laudeſque, principio Junii, cum multi dies nullis ventis turbati, immò conſtanti ſerenitate læti illuxiſſent, æſtus invaluit, atque ſolutis, diſſipatiſque impuri nitri particulis, atmoſphæra puriori æthere ſenſim revireſcens omnes penitus epidemiæ reliquias à nobis excuſſit.

CAP. ULTIMUM.

Epidemiæ Hiſtoria duabus epiſtolis ulterius illuſtratur.

NOn abs re futurum viſum eſt nobis, ſi nihil prætermittentes quod argumento noſtro qualemcunque lucem afferre poſſit, epiſtolam ſubjiceremus eruditiſſimi Viri Jo: Fantoni, unâ cum noſtrâ, ex quibus uberius conſtat, quàm latè per totam Europam rheumatica epidemia pervagata ſit; neque ullum fuiſſe peculiare Romani cœli vitium in univerſali illâ omnium ferè provinciarum calamitate culpandum. Hæc igitur ad me clariſſimus Fantonus:

(*a*) In Comm. lib. 1. epid. ſec. 3. ſuper hiſt. Clazomenii pag. 78.

VIRO ERUDITISSIMO, AMPLISSIMOQUE

JO. MARIÆ LANCISIO

ARCHIATRO PONTIFICIO.

Jo. Fantonus S. P.

II. Bina ægritudo corripuit me, poſtquam literæ tuæ elegantiſſimæ poſtremò ad me pervenerunt; prior cutanei doloris, & cardialgiæ ſpecies, altera cum tuſſiculâ faucium anguſtia, & cephalalgia celeriter me invaſit, & paucos intra dies dimiſit. Prioris medela morbi ſudor extitit, atque purgatio; alterius in lecto requies, ſilentium, ſomnus, ſobrietas, caldiuſcula potio. Hyemem rigidiſſimam præmaturus auſter excepit, parens vigentis apud nos epidemiæ, quâ tertia pars civium tuſſi, anginâ, coryzâ, varioque rheumatiſmo vexatur. Neque verò diuturnæ ſunt, neque pernicioſæ ægritudines; quanquam miſerrimos paſſim in oppidis Pedemontii homines multos mori, ut in Galliâ, accepimus.

III. Iraſci adverſæ ſorti non parum ſoleo, minus ob corporis mala, quæ paſſus ſum ſæviſſima, quàm ob intercepti ſtudii cauſas. Enimverò hyems tyranna difficiles paſſim ægritudines curæ noſtræ dedit, & quod ſupererat otii nobis animandis luculento foco impendebatur. Nunc popularis morbus aſſiduè nos habet ſollicitos, neque adhuc ſalus noſtra confirmata eſt. Verùm hiſce malis, atque laboribus ſuus tandem, &, quod ſperamus, brevì erit terminus: quidque tua in me conſilia præſtiterint, totus orbis ſpectabit.

IV. Ego interim, ut firmiter valeas, Deum precabor, & boni omnes precabuntur; magni enim intereſt, tantum nobis Fautorem diutiſſimè ſervari.

Auguſtæ Taurinorum die XXVI. Februarii MDCCIX.

VIRO

VIRO CLARISSIMO, DOCTISSIMOQUE

D. DOCTORI JOANNI FANTONO

Medicinæ, & Anatom. Profeſſ. Celeberrimo.

Jo. Maria Lanciſius S.P.D.

V. Miſeram quidem, ſed opportunam ex epiſtolâ tuâ conſolationem accepimus, Vir doctiſſime; cum enim non ſit cuique dolendum in eo, quod accidit univerſis; profectò de illâ morborum epidemiâ, quam tota Gallia Ciſalpina, Hetruria, & Latium uſque Neapolim decurſu inclinatæ jam hyemis graviter pertulerunt; nobis tantò nunc minus expoſtulandum, querendumque eſſe videtur, quantò magis hoc ipſum ægritudinum genus ex aliis in Belgio, ex te verò iſthìc, & in Galliâ populariter vagatum eſſe audivimus. Quid, quod propè injurioſi, & contumelioſi eſſemus in Deum, ſi de communi infortunio pertinaciùs doleremus, quippè qui Europæ plagam, ad meridiem converſam incolentes, proindèque hyemali aſperitati, quæ maxima hoc anno, & ſolito diuturnior apud nos fuit, minus quàm Inſubres aſſueti, plus etiam ſuſtinere malorum debuiſſemus, niſi præſens, & ſumma Sacratiſſimi Pontificis charitas, & providentia incolarum, advenarum, accolarumque calamitatibus properè, & largiter ſuccurriſſet? Etenim vigilantiſſimus Princeps, cum primùm ſenſit duriori ex frigore gravem annum urgere, omnem curam ac ſollicitudinem impendit, ut, cum nihil aëris intemperiei deſuper immiſſæ per humanas vires detrahi poſſet, omnia ſaltèm, quæ ex probis alimentis, & potibus, aliiſque vitæ noſtræ ſubſidiis derivari, noſtrumque renixum augere quoquomodo valent, pauperibus, in quos præſertim libitina deſævit, abundè ſufficerent. Videbit, ſpero, aliquandò lucem diſſertatio, quam de hoc argumento curſim quidem, ſed tamen fideliter exaravimus. Neque forſitan philoſophandi methodum

thodum in illa aſpernaberis, cum cernes, præmiſsâ tempeſtatum conſtitutione, nos univerſam malorum cauſam in duorum coitionem principiorum rejeciſſe; quorum alterum putamus impeditam perſpirationem externarum, internarumque ſuperficierum; exindè enim, ſecundum varia corporum diſcrimina, modò rheumaticæ ſolùm, modò acutæ febres profectæ ſunt; alterum verò infuſum ab aëre ſal acidum, veroſimiliter nitroſum, cujus admixtione coacti latices, pro diverſis pariter ſuſcipientium temperamentis, coryzas, tuſſes, anginas, pectoris dolores, pleuritides, aliaſque rheumaticas affectiones in iis præcipuè locis induxerunt, ad quæ frigidus potiſſimùm aër nudo contactu pervenit.

VI. Quærentibus verò, quamobrem hujuſmodi mala, cæteroquin ab aquilonari tempeſtate produci ſolita, ut ſcripſit Hippocrates *(a)*, multos hoc tempore homines, quos primùm boreâ flante non corripuerunt, præmaturo ſubindè auſtro reflante illicò invaſerint; ſatis arbitror factum, ſi animadvertendum propoſuerimus auſtrum, qui mediâ hyeme diuturno, vehementique boreæ ſtatim ſuccedit, eundem penè refluxum eſſe aëris nitroſo ſale imbuti, qui aquilonis pennis ex ſeptentrione verſus meridiem paulò ante volavit. Unde hic ventus, tantò quidem fraudulentior boreâ cenſendus eſt, quantò levi ſulphure recens imbutus minùs cautos reddit homines, quibus apparenti tepore blanditur; atque idcirco, in causâ eſt, ut laxatâ noſtrorum vaſorum texturâ inquinati latices, qui adhuc cum ſanguine in multis ſine noxa ferebantur, in membranarum, glandularumque folliculos faciliùs irruant, ibique pro illorum ingenio diverſa rheumata creaturi ſubſiſtant.

VII. Sed linquamus hæc plena mœroris, & ad læta veniamus. Porrò firmatâ corporis tui valetudine, ſtudia feliciter per te repetenda confidimus. Solent enim illud emolumentum nonnullæ ægritudines nobis afferre, ut partim refocillatis per otium cerebri fibris, partim depuratis cum ſanguine

(a) 3. Aph. 5. & 6. epid. ſect. 7.

guine ſpiritibus, ſapientiores evadamus. Te interim precor, ut mei ſæpè memineris, qui tui nunquam poſſum obliviſci. Vale.

Romæ VII. Kal. Aprilis MDCCIX.

Epilogus, & Concluſio totius Diſſertationis.

Et incolis igitur, & exteris jam fidem liberavimus, cum ob oculos expoſuerimus quid Romanum cœlum commendet, quid rurſus noxæ periculum afferre poſſit; ut quam ſibi vitæ rationem utrique eligant, & quam purgando ab aquis hærentibus ſolo, tuendiſque à ſummo algore corporibus curam impendere debeant, ex vetuſtis, & recentibus hiſtoriarum, atque exemplorum monumentis, ex illuſtrium Medicorum monitis, ac noſtris utcunque animadverſionibus intelligant. Et quanquam Urbem, non exiguâ ſui parte, humili loco ſubſidentem, atque auſtralibus, africiſque ventis objectam cernamus; hinc tamen potiùs argumento inferendum, Dei conſilio factum eſſe, ut Roma, Orbis futura Domina, & Magiſtra, ita demum perenni ſalubritate frueretur, ſi omnis victus, morumque intemperantia depellatur, & ſedulis Magiſtratuum ſtudiis ad publicæ incolumitatis cuſtodiam fœderatis, labi cuicunque adventitiæ protinùs occurratur. Nemo igitur poſt hac de nativâ Romani cœli ſalubritate dubitabit, modò oculis ſaltem ſuis credere velit, ubi nimirùm alternantibus vallibus, collibuſque, mixtum ſoli locum, feraciſſimos campos, & theriacalibus herbis abundantes, & ſalubribus euris, zephyris, & aquilonibus perflatos; aquas innoxias, fruges, lacticinia, & carnes lectiſſimas; tum incolas optimo colore, & acri ingenio, & morum ſuavitate præditos; tum ſenes longævos, atque eâ in ætate corporis, ac mentis viribus maximè pollentes intueatur. Quamobrem nihil ad Urbis felicitatem à DEO O. M. defuit, cui propterea ſummoperè gratulandum nobis eſt, quod tantis vitæ, morum, & valetudinis præſidiis, in ipſa Religionis Arce ſub CLEMENTISSIMO PRINCIPE perfruamur.

Situs Vrbis incolarum temperantiam potiſſimùm poſtulat ad ſalubritatem conſervandam.

Nativæ ſalubritatis argumenta recenſentur.

SUMMARIUM EDICTORUM,

Quæ in decurſu Rheumaticæ Epidemiæ indicata fuerunt.

Lit. A.

EDICTUM,

Ut Urbs à ſordibus quàm citiſſimè expurgetur.

EDITTO

Contro chi laſcierà calcinaccio, letame, ſtabio, & altre immondezze nelle Strade, e Piazze della Città di Roma.

FABRIZIO AUGUSTINI Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

VEdendoſi raccolta nelle Strade, Vicoli, Piazze, & altri luoghi di queſt' Alma Città una ſtraordinaria, & intolerabile quantità di ſtabii, letami, calcinacci, & altre immondezze, che non ſolamente inducono deformità, & impediſcono il libero tranſito, ma, cagionando in oltre gran fetore, poſſono portare un notabile pregiudizio alla ſalute de i Cittadini, & eſſendo ciò pervenuto a notizia di Sua Santità, ha col ſuo paterno zelo ordinato, che ſi proveda prontamente a tal diſordine, defor-

formità, e pregiudizio. Onde Noi di comandamento eſpreſſo della Santità Sua, datoci in voce, e per l'autorità del noſtro officio, inerendo ancora ad altri Editti ſopra di ciò in altri tempi pubblicati, eſpreſſamente ordiniamo, e comandiamo per il pubblico ſervizio, che tutti quelli, i quali tengono ſtabii, letame, & altre immondezze avanti le loro caſe, ſtalle, rimeſſe, alberghi, ò altri ſiti di queſta Città, quantunque ſieno di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, e benche degni di ſpeciale, & individua menzione; ancorche Eccleſiaſtici, e luoghi pii, debbano dentro il termine di giorni otto, da correre immediatamente dalla pubblicazione del preſente, levare, e far levare li detti ſtabii, letame, & altre immondezze; e quelli, e quelle riſpettivamente portare, e far portare nelli luoghi ſoliti, o in altri luoghi proprii, & opportuni a riceverli, purche non apportino, nè poſſino apportare impedimento al libero tranſito, nè nocumento alcuno alla pubblica ſalute, in modo tale, che dette ſtrade, vicoli, piazze, e luoghi reſtino dentro detto termine del tutto liberi, e politi ſotto la pena a chi contraverrà di ſcudi venticinque d'oro, e d'altre pene corporali, e pecuniarie a noſtro arbitrio, ſecondo la qualità de' caſi, e condizioni perſonali, da incorrerſi ipſo facto per ciaſcuno, & in ciaſcuna volta, che ſi contraverrà; notificando inoltre, che dette immondezze in caſo di contravenzione ſi faranno portar via a ſpeſe de i delinquenti, e ſi ſtarà alla ſemplice relazione di qualſivoglia Eſſecutore, o di un ſolo teſtimonio, e ſi procederà anche per inquiſizione irremiſſibilmente, & alle ſudette pene ſaranno tenuti li Padroni, Cocchieri, Garzoni, & altri huomini, & operarii, e ciaſcuno di loro inſolidum.

Parimente ordiniamo, e comandiamo eſpreſſamente, che in avvenire non ſi gettino più in conto alcuno nelle ſudette ſtrade, vicoli, piazze, & altri luoghi, i ſudetti ſtabii, & immondezze, o pure dovendovele gettare, per non haver commodità di tenerle dentro le ſtalle, rimeſſe, alberghi, & altri luoghi chiuſi, ſi debbano levare, o far levare, e portar via,

 come

come ſopra, di mattina in mattina, o almeno di giorno in giorno onninamente, in modo tale, che non vi ſi cumulino e non vi ſi arreſtino per due giorni intieri, alla riſerva de i giorni feſtivi di precetto, ſotto le pene ſudette, da incorrerſi come ſopra.

Che li Cocchieri, Carrettieri, Stabiaroli, & altri, che portano via detti ſtabii, letame, & immondezze, debbano portarli ben cuſtoditi, uniti, e reparati di modo, che nè pure una minima parte di eſſi ne cada per le ſtrade, e piazze ſudette ſotto le medeſime pene di ſopra eſpreſſe a chi contraverrà.

In quanto alli calcinacci, & altre immondezze anche eſpreſſamente ordiniamo, e comandiamo, che in niun modo, e ſotto qualſivoglia preteſto ſi ſcarichino, e buttino nelle ſtrade, & altri luoghi ſudetti, e nè tampoco nelle muraglie di queſta medema Città, ma debba ogn'uno portarli alli luoghi ſoliti, e conſueti, e nell'iſteſſo tempo ſpianarli, e pareggiarli in modo, che non faccino rialti, nè sfoſſature; ſotto le pene già eſpreſſe, inculcando inoltre, che ſi caminerà anche in ciò contro i traſgreſſori nella forma eſpreſſa di ſopra.

Si avverte intanto ad ogn' uno, che ſi procederà alle ſudette pene irremiſſibilmente, e non ſi attenderà alcuna ſcuſa, o preteſto, nè tampoco quaſivoglia licenza, patente, privilegio, o eſenzione; poichè queſte, e queſti s'intendono, e ſono già ſtati eſpreſſamente con altri Chirografi Pontificii, e pubblici Editti rivocati, & annullati, ſicome Noi riſpettivamente d'ordine della Santità Sua di nuovo col preſente li rivochiamo, & annulliamo, e di niun'effetto, e vigore li dichiaramo, dandoſi con queſto ampla facoltà, & autorità a quaſivoglia Eſſecutore di procedere, e catturare li Traſgreſſori, trovandoli nell'atto della controvenzione, con darne poi relazione all'Offizio del noſtro Tribunale.

Il preſente Editto, affiſſo, e pubblicato che ſarà ne' luoghi ſoliti, e conſueti, aſtringerà, e legarà ogn'uno, come

ſe gli foſſe ſtato perſonalmente preſentato. Dato in Roma queſto dì 4. Febraro 1709.

F. Auguſtini Ch. di Cam. e Preſidente delle Strade.
Ugo Ottaviano Accoramboni Maeſtro di Strada.
Franceſco Lancia Maeſtro di Strada.
Angelo Vitelleſchi Maeſtro di Strada.
Luzio Savelli Maeſtro di Strada.

Franceſco Nicola Orſini Not.

Die, menſe, & anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, & in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Petrum Paulum Sperellum Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Card. Cam. & Illuſtriſs. DD. Magiſt. Viarum Mandat.

Lit. B.

EDICTUM,

Quo currentis Quadrageſimæ tempore permittitur uſus ovorum, & lacticiniorum.

EDITTO

GASPARO per la miſericordia di Dio Veſcovo di Sabina, della S. R. C. Card. di Carpegna, e della Santità di N. Sig. Vicario Generale &c.

LA Santità di Noſtro Signore havendo inteſo con ſuo ſommo diſpiacere, che le nevi lungamente cadute, & i geli ſtraordinarii, e pertinacemente durati ne' proſſi-

mi paſſati meſi, habbiano cagionato, e tuttavia cagionino nella maggior parte degli Abitanti di queſt' Alma Città di Roma alcune infermità pericoloſe con notabile mortalità, hà col ſuo Paterno zelo fatto conſultare i più periti, & eſperimentati Medici della Città per rintracciarne l'origine, e procurarne la cura; e perche la medeſima Santità Sua hà udito con ſommo ſuo dolore, che queſti mali derivano da copia grande d'umori acri, e ſalini, e che potrebbero prendere un grandiſſimo accreſcimento dall' uſo de' cibi Quareſimali, tanto più, che con la penuria dell'herbe, che per la ſteſſa cagione de i freddi ecceſſivi, ſi ſono inaridite, viene a mancare un'humido, e benigno temperante de' ſudetti ſali; perciò con la paterna ſua carità ſi è degnata, ad oggetto di ovviare a i ſudetti mali, di mitigare alquanto il ſanto rigore della preſente Quareſima, diſpenſando con tutti gli Abitanti di Roma, ſue Vigne, e Caſali di poterſi cibare, a riſerva delle Tempora, e de i giorni di Venerdi, e di Sabbato, d'uova, e latticinii, dalla prima Domenica di Quareſima incluſivè, ſino alla Domenica delle Palme excluſivè. Non intendendo però di eſimere alcuno (fuori che ne i giorni delle Domeniche) dall'obbligazione del digiuno, ſiccome ſi ordina nell' Editto danoi pubblicato per l'oſſervanza della Quareſima al num. 7. quale vuole la Santità Sua, che eccettuata la ſudetta Diſpenſa, reſti in tutto il ſuo vigore, e con le medeſime pene.

In tanto ſono eſortati tutti da Sua Beatitudine a compenſare la ſudetta permiſſione con la maggior frequenza de'Santi Sagramenti, con l'accreſcimento delle orazioni, limoſine, & altre opere di pietà. Ma più particolarmente dichiara, che chi ſi vorrà ſervire della preſente Diſpenſa, debba recitare cinque Pater noſter, e cinque Ave Maria in ciaſchedun giorno, per implorare il Divino ajuto nelle correnti calamità del Chriſtianeſimo.

Finalmente vuole Noſtro Signore, che queſta Diſpenſa ſi eſtenda a tutti i Religioſi dell'uno, e dell'altro ſeſſo, fuori

che

che a quelli, i quali hanno il voto d'oſſervar vitto quareſimale. Dato queſto di 16. Febraro 1709.

G. Card. Vicario.

N. A. Cuggiò Secr.

Lit. C.

EDICTUM,

Ut deſides aquæ, cœnoſaque corpora poſt Tiberis inundationem amoveantur.

EDITTO

Che ſi nettino le Caſe, e le Cantine, dall'Acque, & immondizie laſciatevi dell'eſcreſcenza del Fiume Tevere.

FABRIZIO AUGUSTINI Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

INvigilando ſempre più la Santità di Noſtro Signore con il ſuo Paterno zelo alla ſalute, & all'indennità de'ſuoi ſudditi, e conoſcendo quanto ſarebbe nocivo all'aria di queſt' Alma Città, ſe opportunamente non ſi provedeſſe allo ſpurgo tanto di tutte le Caſe, Cantine, Cortili, e Pozzi eſiſtenti dentro di Roma, e ſue adjacenze, quanto de' Foſſi, de' Prati, delle Vigne, e di altri luoghi poſti fuori di Roma, dalle acque, & immondizie reſtate per l'eſcreſcenza del Fiume Tevere, molto più atteſa l'inſalubrità della preſente Stagione. Quindi è, che di comandamento eſpreſſo della Santità Sua, datoci in voce, e per l'autorità del noſtro Officio ordiniamo a tutte, e ſingole Perſone di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, di luoghi Pii, Oſpedali, e di Chieſe, & à qualunque altra perſona, che haveſſe biſogno anche di ſpeciale, e ſpecialiſſima menzione, che

che dentro il termine di giorni trè, da principiare dal dì della pubblicazione del preſente, e da correre in tutti li giorni, anche feſtivi, debbano dar principio a ſpurgare, e continuare ſenz'alcuna intermiſſione ſino all'intiero ſpurgo delle loro Caſe, Cantine, Cortili, Pozzi, & altri luoghi tanto dentro la Città di Roma, quanto nell'adjacenze alla medeſima, e dove ſieno penetrate l'eſcreſcenze ſudette del Fiume. Volendo ancora, che debbano nettare li ſudetti luoghi da tutte le altre immondezze, cioè letami, e materie, che per queſta, o per altra cagione poteſſero eſſer fracide, guaſte, e putrefatte; e che in qualſivoglia modo rendeſſero, o cauſaſſero fetore, o produceſſero altra cattiva eſalazione, non intendendoſi però di calcinacci, o altri materiali ſodi di qualſivoglia ſorte, e dette immondizie, matrico, & altre materie ſimili, ordiniamo ſi portino alli luoghi ſoliti aſſegnati per li medeſimi ſcarichi, ſotto pena di ſcudi cento per ciaſcheduna traſgreſſione paſſato detto termine, & altre pene anche corporali, ſecondo le qualità perſonali a noſtro arbitrio; avvertendoſi, che ſi ſtarà alla ſemplice relazione d'un ſolo Teſtimonio; per le quali pene ſi procederà irremiſſibilmente manu Regia, & more Camerali con ogni rigore.

Si avverte in oltre, che nella ſudetta pena incorreranno tanto i Padroni, quanto i Pigionanti, & Affittuarii reſpettivamente, e qualunque altro, volendo, che gli detti Affittuarii, Conduttori, e Pigionanti nel termine di altri due giorni immediatamente ſequenti ſieno tenuti a ſpurgare, e pulire come ſopra, caſo che li Padroni non eſeguiſſero, & effettuaſſero detto ſpurgo, e polizia in detto tempo, come ſopra: non rimettendo però la pena incorſa da detti Padroni, nè meno a i Pigionanti, ed altri ſudetti, che ſaranno tenuti ad interpellare i Patroni, per il detto ſpurgo in loro mancanza, e ſi procederà contro gli uni, e gli altri indiſtintamente, nè ſi ammetterà alcuna ſcuſa, nè preteſto, e ſalva ſempre la pronta eſecuzione di dette pene contro li Padroni, Poſſeſſori, Pigionanti, & altri ſudetti. E quando tutti mancaſſero,

caſſero, ſi faranno pulire, e levare le dette acque, immondezze, e matrico de facto ex officio a loro ſpeſe, danni, & intereſſi, per li quali ſi procederà de facto, & manu Regia tanto contro a i Padroni diretti, quanto a i Pigionanti, Inquilini, Affittuarii, & altre Perſone ſudette, oltre alle pene, come ſopra.

Et acciocchè per la traſcuraggine, e negligenza de' Padroni non reſtino pregiudicati gl' Inquilini, Pigionanti, Affittuarii, & altri &c. con incorrere nelle pene ſudette, volendoſi provedere al benefizio del Pubblico ſenza leſione alcuna dell' intereſſe privato; ordiniamo, che non venendo adempito da' Padroni nel termine prefiſſo tutto ciò, che ſi preſcrive nel preſente Editto, e che li Pigionanti faceſſero fare lo ſpurgo a loro ſpeſe, in tal caſo habbiano li medeſimi la facoltà di ritenerſi lo ſpeſo nelle pigioni, affitti, e rate decorſe, e da decorrere in avvenire, ſenza che poſſino in qualſivoglia modo reſtare eſcluſi da detta bonificazione per le ſpeſe fatte nelle Caſe, & altri beni da loro poſſeduti per la ſudetta cauſa.

Et eſſendoſi conſiderato, che poſſi eſſer di minor ſpeſa, & incommodo il portar la robba liquida nelle chiaviche vicine, non potendoſi portare con le carrette, perciò ſi permette di poterlo fare, avvertendo non portarci, nè condurci robbe ſode, come terra, creta, calcinaccio, e ſimili, ma quelle far tranſportare alli luoghi deſtinati, ſotto le medeſime pene, & in quanto alla creta, e materia ſolubile, in tal' occaſione ſi permette di poterla gettar anche alle ſponde ſolite del Tevere.

E perche l'eſcreſcenza del detto Fiume hà anche riempiti i foſſi de' Prati, delle Vigne, e di altri beni eſiſtenti fuori delle Porte Angelica, Caſtello, Porteſe, S. Paolo, & altre, acciò parimente detta riempitura de' Foſſi, Prati, Vigne, & altro non renda fetore, e nocumento alla ſanità con la corruzione dell'aria, di comandamento ſimilmente eſpreſſo di Noſtro Signore ordiniamo a qualſivoglia Perſona di qual-

ſiſia ſtato, grado, e condizione, anco Eccleſiaſtica, e Luoghi Pii, come ſopra, che hanno, e poſſedono Orti, Vigne, Prati, & altri beni eſiſtenti fuori delle ſudette Porte, che, per quanto ſi eſtendono li detti loro beni, e foſſi riempiti per cauſa della ſudetta eſcreſcenza del Fiume, debba, e debbano reſpettivamente fra il termine di giorni cinque dalla pubblicazione del preſente, da correre come ſopra, anche ne' giorni feſtivi, haver in tutto, e per tutto ſpurgati li detti beni, e foſſi, come anche le Caſe, Cantine, Cortili, e Pozzi in eſſi eſiſtenti, dall'acque, immondezze, e matrico portato, e depoſto dalla ſudetta eſcreſcenza del Fiume, e pioggie reſpettivamente, e quelle portar via alli luoghi ſoliti nel modo preciſo, e forma, che ſi è ordinato intorno allo ſpurgo da farſi delle Caſe, Cantine, Cortili, e Pozzi eſiſtenti dentro Roma, al qual ſpurgo vogliamo ſiano tenuti tanto i Padroni, quanto gli Affittuarii, e Conduttori ſotto le ſudette pene, da incorrerſi come ſopra.

Et il preſente Editto affiſſo, che ſarà nelli luoghi ſoliti, vogliamo, che aſtringa, & obblighi, ogn'uno, come ſe gli fuſſe perſonalmente intimato, e preſentato. Dato in Roma li 6. Marzo 1709.

F. Auguſtini Ch. di Cam. e Preſidente delle Strade.

Ugo Ottaviano Accoramboni Maeſtro di Strada.

Franceſco Lancia Maeſtro di Strada.

Angelo Vitelleſchi Maeſtro di Strada.

Luzio Savelli Maeſtro di Strada.

Franceſco Nicola Orſini Not.

Die, menſe, & anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, & in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Petrum Paulum Sperellum Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Card. Cam. & Illuſtriſs. DD. Magiſt. Viarum Mandat.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM,

In quo primus numerus paginam, ſecundus in pagina §. indicat.

A

ABorigines unde dicti pag. 63. §. 4
Tiberinas paludes tanquam inſalubres reliquerunt 64
Advenæ de Romani aëris inconſtantia immeritò queruntur 18. 1
—— *è laudabili in noxium aërem tranſeuntes formam in deteriorem mutant* 48. 4
Advenarum color fit Romæ jucundior ibid. 4
Adventitia labes Romani aëris præſertim duplex 4. 3. *&* 61. 2
—— *à cœnoſis aquis dependens ab Otthone Friſingenſi deſcribitur* 77. 13
—— *quæ à ſummo frigore* 122. *& ſeq.*
Ædes recentis Urbis ſupra priſcorum ædificiorum ruinas extructæ 4. 2
— *S. Inquiſitionis ab epidemia rheumatica immunes fuerunt, & quare* 128. 3
Ædilium munus quale fuerit 69. 4
—— *ad arcendos morbos ab alluvione pendentes quale* 118. 7
Ægrorum paucitas ſalubris aëris indicium 54. *& ſeq.* 1
Æquinoctii verni vis, & actio ad enervandam epidemiam rheumaticam 114. 18
Æſtas calida, & ſicca cur Romæ ſalubris 99. 11
Aër eſt velut ſpongia minutiſſimorum corporum ab orbe terrraqueo elevatorum 20. 1

Aër à Sole, Luna, & ventis inæqualiter pellitur 4. 2
— *facile irruit quâ minorem reſiſtentiam invenit* 7. 3
— *vitæ, & morborum auctor* 54. & *ſeq.* 1
— *ſalubris ſapientiam cerebro, & quomodo conciliat* 19. 5
— *ſuis particulis per meatus cranii ad cerebrum fertur* 48. 1
Aër collium calore, & frigore temperatus 4. 3
— *Romanus diverſis ætatibus & temperamentis facilè congruit* 4. 2
— *ſanis corporibus citiſſimè accommodatur* 4. 3
— *etiam quæ educat ingenia ſibi conformat* 116. 1
— *putreſcentibus aquis inquinatus excidium Urbis extitit* 73. 1
— *ſola ædium mutatione ægros à chronicis morbis ſæpe reſtituit* 4. 3
— *in Libya, & Africa perpetuò immotus fervet* 8. 6
— *Urbis etiam ſilentibus ventis inæqualiter movetur, & quibus ex cauſis* 4. 2
— *licet inconſtans non ſolùm innoxius, immo utilis* 18. & *ſeq.*
De aëre plura. Vide *Cœlum.*
Ager Romanus varias ob cauſas inſalubritatis vices ſubire poteſt 11. 3
Ager Romanus colligendis, & continendis aquis aptiſſimus 62. & *ſeq.* 2
— *ad orientalem plagam nullis ferè paludibus inficitur* 51. & 52. 2
— *patet ventis meridionalibus* 107. & *ſeq. n.* 1
Agri Romani ſuperior pars in Italiæ meditullio 4. & *ſeq.* 4
Agonalis platea, aquis per æſtatem inductis, Naumachiæ ſpeciem exhibet 94. 13
Algidæ conſtitutiones nunc mitiùs, nunc ſæviùs, & cur Romanos affligunt 123. 5
Alluviones. Vide *Tiberis.*
Analyſis ſpag. certiſſimus aquarum explorandarum modus 23. 8
D. Angeli Modii ſententia de conſtitutione rheumatica 146
Anguſtia alvei intra Urbem Tiberinarum alluvionum cauſa 76. 12
D. Antonii Pacchioni ſententia de epidemia rheumatica 148
Aqua talis eſt, qualis terra, per quam percolatur 43. 1
— *à locis, per quæ tranſit ſemper aliquid ſibi admiſcet* 23. & *ſeq.* 8
— *ſalubris ſalubritatem aëris,*

ris, noxia verò inſalubritatem arguit 20. 1
Aqua poſt puritatem aëris maximè ad ſanitatem facit ib. 2
Aquæ uſus ſine ullo bibentium incommodo, & ſpargyrica analyſis certa ſunt bonitatis indicia 23. 7
— *pellucidæ in potu non ſemper laudandæ* 22. 3
Aqua levior non ſemper eſt melior 21. 1
— *quæ citius frigeſcit, & caleſit non ſemper optima* 21. *& ſeq.* 2
Aquarum dulcium quatuor in Vrbe genera, & quæ 24. 2
Aquas Romam adductas Galenus commendat 27. *& ſeq.* 1.
Aqua multis vacuitatibus donata alimentorum diſſolutioni eſt opportuna 34. *& ſeq.* 6.
— *Trivii ab uſu potiſſimum Romæ commendatur* 28. 2
— *apud Diocletiani Thermas domeſticis, & ruralibus uſibus opportuna ibid.* 3
— *Sabbatina apud Priſcos Naumachiis, & verſandis molis deſtinata* 29. 4
— *nunc etiam moles verſat* 114. 16
— *cæteris Romæ leviſſima* 37. 12.
— *tamen aliquantùm inſalubris* 40. 21
Aquæ fontium in Vrbe naſcentium nullis aliis ſalubritate cedunt 26. 10
— *navigationibus incorruptæ ſervantur* 25. 5
Aqua Marchionis Crilli paſſim Nucerianæ ſubſtituitur ibid. 6
— *B. Felicis laudatur ib.* 7
— *Fontis ad ripam Tiberis commendatur* 26. 8
Aqua S. Damaſi in Vaticano à familia Pontificia ſalubriter bibitur 26. 9
Aquæ puteales innoxiæ 27. 1
— *à Tiberi percolantur, cumque eodem librantur ib.* 1
— *alluvione Tiberis inquinantur* 119
— *inficiuntur ab injectis, vel vicinis corporibus impuris* 27. 2
Aquæ pluviales, horææ dictæ, quandonam colligendæ, & cur cæteris præponantur 30. *& ſeq.* 1
— *quibus particulis interdum inficiantur ibid.* 1
Aquæ ex hortis Vaticanis ad diluendas foſſarum Arcis ſordes utiliter deductæ 155. 4
Aquæ Thermarum, Naumachiarum, &c. etſi olim copioſæ, cur tamen innoxiæ fuerint 90. 2
Aquæ Tiberinæ ſalubritas 41. 23
— *tenacitas Tiberis velocita-*

locitatem minuit 111. 8
Aquæ Tiberinæ fermentantur ab auſtro, ſibique velocitatem minuunt ibid. 9
Aquæ ne ſtagnarent legibus olim prohibitum 69. 7
— *ex caſtellis caducæ, ne à quopiam privatas in ædes olim ducerentur, interdicebatur* 71. 12
— *ſtagnantes, & putreſcentes Romanum aërem inquinarunt uſque ad finem ſeculi* XV. 80. 2
Aquilones Romam ſalubriter perflant 10. 12
Aquilonaris intemperies ſubita, & vehemens, eſt Romæ altera adventitiæ inſalubritatis cauſa 61. & ſeq. 2
Ardeatinus Ager, & loca Pontina quare inſalubria ſemper extiterint 72. 15
Aſiatici cur molles, & timidi 18. 3
Aſtulphus immanis Longobardorum Rex 76. 8
Atmoſphæra Urbis cur nationibus diverſis facilè accommodatur 3. 2
Auctor tractatum De Noxiis Paludum Effluviis pollicetur 1. 1
— *ſolo veritatis amore ducitur* ibid.
— *veritatis, non Urbis amatoribus ſcribit* 62. 1
Auctoritates non contemnendæ & quales 1. 1
Auguſtus de ſuſcepta Tiberis cura gloriatus eſt 119
Aulici quibus pathematibus, & morbis obnoxii 54. 6
Aurum reficiendis aquæductibus olim deſtinatum, & quale 69. 6
Auſter ab imis, rarefaciendo, ad ſublimia fertur 13. & ſeq. 5
— *lenis ſereno cœlo ſalubris* 12. 2
— *cum leniter flat, quos ſalubres effectus progignat* 12. & ſeq. 2
— *dulce ſulphur à Zona torrida defert* ibid.
— *tranſpirationes, & criſes promovet* ibid.
— *non ſemper noxius* ibid.
— *non ubique pluviarum pincerna* 8. & ſeq. 8
— *non ubique perincioſus, ſed ubi paludes, corruptaque corpora offendit* 13. 4. & 106. 3
— *nubilus acres ſales impuro admixtos ſulphuri convehit* 13. 3
—— *& vehemens cur, & quando inſalubris* ibid.
— *Tiberis velocitatem retardat* 110. 7
Auſter ut vina non ſatis defeca-

ta exagitat, ita fluida noſtra confundit 13. 3
Auſter in Palæſtina æſtum excitat 8. *& ſeq.* 8
Auſtri Romæ inſalubritas ſolis paludum effluviis debetur 15. *& ſeq.* 9
— *æſtivi, & diuturni ſporadicos morbos progignunt* 16. 11
— *poſt Boream illicò flantes, quas advehant particulas* 141. 19
— *quomodo pectoris inflammationes promovet* ibid.
— *quare poſt Gothorum clades Romæ, & Latio diù fuerint infenſi* 14. 6
— *etſi diuturni, cur epidemicos morbos noſtro ævo Romæ non inducunt* 16. 10
Autumnus anni 1708. *productam æſtatem ſimulavit* 127. 3
— *quid mali præſtiterit* 136. 10

B

BEchyca in morbis pectoris dulcificantibus admiſcenda 145. 28
Bilis per æſtum incandeſcit 208. 10
Ill. Præſul Bonaventura à ſecretis largitionibus ab officii ſedulitate laudatur 151. *& ſeq.* 8
Boreas à ſublimibus ad ima cogendo corpora fertur 13. *& ſeq.* 5
— *nitroſis, quas vehit, particulis, quæ mala progignat* 123. 4
Ill. Præſul Blanchinus comes Auctoris in aquarum Romanarum analyſi cum laude memoratur 33. 4. *&* 41. 25

C

CAdaverum ab epidemia rheumatica peremptorum diſſectio, quæ oſtenderit 129. 6
Calamitas Vrbis ſub Totila 74. 3
Calor nimius Romanis civibus noxius, & cur 98. 8
Caligo, & nebulæ, etſi Romæ frequentes, nihil detrahunt aëris ſalubritati 107. 4
Campus Vaticanus quorum Pontificum curâ ſalubris evaſerit 82. 8
— *Martius, quorum Pontificum ſtudio ſalubritati reſtitutus* 83. 10
Cardinalis Carpineus SS. Vicarius memoratur 131. 1
— *Henricus Arquianus de la Grance centenario major equum conſcendebat* 55. 3
— *Albizius* 90. *annos vixit in*

in Leonina Civitate 82. 8
Cardinalium cœtus magna parte ſupra 80. *ætatis annum ſummis negotiis incumbit* 55. 3
Carnes Romæ optimæ, præſertim vitulinæ 44. *& ſeq.* 6
— *volatilium pariter* 45
Carnium uſus quadrageſimali tempore, quare etiam urgente epidemia, minimè concedendus viſus ſit 131. 2
Carolus Maratta Pictor inſignis ſupra 80. *annum adhuc pingit* 57. 8
Caſeus Romanus à Galeno laudatur 44. *& ſeq.* 6
Caſtronis morbus qui 128. 1.
Catacumbæ ab effoſſoribus Lipſanorum nunc tutò incoluntur 102. 5
— *olim à Chriſtifidelibus* *ibid.*
Cauſæ ſalubritatis aëris quot, & quales 3. 3
— *quæ ordinatas temporum vices perturbant* 127. 2
Cautio, ut Romæ cœnoſum ſolum diligenter exiccetur, inculcata 121
Cautiones in alendis, & tegendis corporibus, ne cives in morbos à nimio frigore incidant 144. *& ſeq.* 26
Cœli nomine in Oppidis, & Urbibus quid veniat 2. 1
Cœlum Romanum ſtagnantium aquarum vitio, olim etiam pluries labem contraxit 62. 1
Cœnum poſt Tiberis alluviones relictum noxias in aëre particulas emittit 119. *& ſeq.*
— *Tiberis poſt alluviones relictum caſtrenſes febres inducit* 120. *& ſeq.*
Chymiaſter nihil à ſalibus fixis vi Solis elevari poſſe affirmans rejicitur 96. 3
Chryſocolla quid 93. 10
Circi pavimentum cur raſurâ lapidis albi, vel arenâ ſterni ſoleret 93. *& ſeq.* 11
— *Maximi regio quomodo ſalubritati nunc etiam reſtitui poſſit* 86. 16
Ciſternarum uſus cur Romæ infrequens 30. *& ſeq.* 1
Cives multi cur juvenilibus in annis moriantur 58. 1
— *Romani ad ſuburbanas villas divertentes, non aëris vitio, ſed commiſſorum errorum cauſa ægrotant* 104. 9
Civitates nonnullæ ob neglectas paludes ad ſummam infrequentiam redactæ 82. 6
Clades Latio à Barbaris illatæ deſcribuntur 75. 6
Clemente V. Sedem Avenionem transferente, Urbis vaſtitas adaucta eſt 78. 15

CLE-

CLEMENS XI. egregiis meritis ætatem antevertit, ut ad Pontificatum promoveretur 55.2
— Portum Tiberis ad tumulum Cæſarum reſtituit 83.10
CLEMENTIS XI. ſollicitudo ad iuendam ſubditorum valetudinem 85. 14. & 130. & 131. 2
— vigilantia 16.10. & 17.14
— vigilantia, & charitas cæteris Principibus documento eſſe poſſunt 124. 6
— Animi magnitudo nova opera pollicetur 87.20
— reſponſum ſuadentibus, ut Vaticanas ædes epidemiæ tempore relinqueret, Apoſtolico Patre dignum 154. & ſeq. 3
Climactericus annus, qui vulgo 63. creditur, cur multos perimat 59. & ſeq. 2
Climactericorum annorum pericula vitari poſſunt 60.2
Cloacarum Romæ extructarum magnificentia 64. 5
— cura neglecta pernicioſas febres inducit 121. & ſeq.
Cloacæ vicinos puteos contemerant 27. 2
— in imis omnibus regionibus à Tarquinio Priſco apertæ fuerunt 64. 5
— quibus impenſis olim purgatæ 66. & ſeq. 11
Cloacæ dum olim purgabantur à Priſcis novi operis nunciatio prohibebatur 70. 11
Colles Romani æſtivos calores utiliter obtundunt 5. & ſeq. 6
Color aquarum Romanarum igne exploratus 33. 4
— hominum nimium rubicundus Celſo ſuſpectus 46. & ſeq. 1
— qualis ab Hippocrate commendetur ibid.
— Romanorum optimus ibid.
— diverſus diverſam humorum exuberantiam indicat 47.2
Colorem in deterius mutant, qui è laudabili in noxium aërem migrant 48. 4
Columnenſes militari ſcientia clari 50. & ſeq. 3
Comitiorum locus, & electi Pontificis ſedes in Vaticano 82. 8
Comitia Pontificum æſtate ter noſtro ævo impunè celebrata 104. 10
Ill. Commendator S. Spiritus ægrotantium calamitates epidemiæ tempore exponit 149. 2
Conclave, lege Comitia.
Congregatio de ciborum delectu Quadrageſimæ tempore habita in ædibus Eminentiſſimi Cardinalis Vicarii 131. 2
Congregatio habita apud Eminentiſſimum Mareſcottum ad

inquirendas epidemiæ cauſas 132. 1
Conjecturæ de epidemiæ tranſitu in deteriorem naturam, unde 140. 17
Conſtitutiones graviſſimæ ab intenſo frigore pluries Romæ vagatæ 124. 6
Conſul Romanus in obſidione Carthaginis ob paluſtres aquas frequenter caſtra mutavit 73. *& ſeq.* 2
Corpora impura in puteos dejecta aquas inficiunt 27. 2
— *civium exercitata tantùm ferè conſumunt, quantùm ingerunt* 52. *& ſeq.* 4
Crabra, ſeu Mariana aqua vilibus tantùm uſibus inſervit 30. 2
Cruditates ſunt hypochondriacæ affectionis ſcaturigo 53. *& ſeq.* 5
Cura ſiccandis cœnoſis locis adhibita epidemiæ tempore 154. *& ſeq.* 3
Curativa methodus in epidemia duplex 141. *& ſeq.* 19
Curatores alvei, & riparum Tiberis, quæ noſſe debeant 117. *& ſeq.* 7
Curatorum, & Ædilium munus apud Priſcos quale 69. 4

D

Decubitus ſub auribus, & infernis partibus in pectoris inflammationibus ſalutares 143. 22
Deliria non ſemper malignitatem indicant 139. 15
Diſcrimen ſymptomatum diverſitatem cauſæ non ſemper innuit 135. 8
Divinum in morbis quid? 139. 15
Ill. Dominicus Serlupus Propræfectus Arcis S. Angeli memoratur 154. 5

E

Effluvia aquarum ſtagnantium potiſſima cauſa labis adventitiæ aëris Romani 61. *& ſeq.* 2
— *à ſalibus fixis quomodo vi Solis eleventur* 96. 3
— *vitrioli, & nitri per ſe innoxia ſunt, niſi prius ſtagnantibus aquis computruerint* ibid. 5
— *mineralium ſulphuris, vitrioli, &c. per ſe non ſunt venefica* 102. 5
—— *feracitatem campis, & robur civibus conciliant* 96. 4
Epidemiæ rheumaticæ anni 1709. *natu-*

natura expenditur 134. 7
Epidemiæ cauſa externa proponitur 135. *&* *ſeq.* 8
— *Remedia curativa* 142. *&* *ſeq.* 21
— *Remedia præſervativa* 144. 25. *&* *ſeq.*
Epidemia rheumatica quàm latè vagata ſit 164. 5
— *noſtrâ gravior vagata eſt temporibus Cagnati* 138. 14
— *etiam in Gallia, & Pedemontio ſæviùs pauperes afflixit* 163. *&* *ſeq.* 2
— *poſt æquinoctium diminuta eſt* 149. *&* *ſeq.* 3
— *cur etiam ceſſante aquilone, & flante auſtro ſævierit* 141. 19
— *graviùs ab algore, & Tiberis inundatione recrudeſcit* 152. *&* *ſeq.* 1
— *poſt imbres maligna evaſit* 155. 1
— *ineunte Junio penitùs profligata eſt* 157. 4
Epidemiis incipientibus ægri non rarò Medicorum culpâ, & cur decedunt 141. *&* *ſeq.* 19
Eugenio III. Româ profecto plebs in furorem vertitur 77. 13
Euronotus, & Africus cur in Urbe noxii 11. 16
— *vulgo* Scirocco *nuncupatur* *ibid.* 14
Europei cur fortes, & ſapientes 18. 3
— *ad meridiem verſi cur epidemiæ rheumaticæ damna ſupra cæteros ſenſerunt* 159. 5
Exceſſus tum frigoris, tum caloris Romanis obeſt 98. 8
— *caloris nunc magis, quàm olim nocet, & cur* 98. 9
Exhalationes terræ, & ſtagnantium aquarum ordinatas temporum vices perturbant 126. *&* *ſeq.* 2
Exiccato ſolo auſter nihil ferè nocet 14. *&* *ſeq.* 7
Extrema omnia naturæ inimica 5. *&* *ſeq.* 6
— *ſunt periculi plena* 99. 10

F

D. F *Antoni epiſtola de rheumatica epidemia* 158. *&* *ſeq.*
Febres continuæ cum lethargia Romæ frequentes, ſed non vernaculæ 52. 2
Febris ſemitertiana Romæ familiaris cur inter vernaculas non recenſenda *ibid.* 3
—— *perperam continua per ſubingreſſum dicitur* *ibid.*
Febris acuta in epidemia rheumatica morbus præcipuus 135. 7

Febris à Romanis culta, ut minus noceret 65.7
Febrium in rheumatica epidemia diverſitas à ſalium diverſitate orta 136.10
Federicus Bonaventura inſignis Philoſophus Urbinas 8.6
Feneſtras cubiculorum cur ad meridiem non aperirent ſuperiori ævo 86.18
Fibræ vaſorum à frigore contractæ ambientis tepore laxantur 141.19
Fluida ad pulmones ſtagnantia in epidemia rheumatica ægros necabant 129.6
Flumina exundant, cum aquæ majori proportione influunt, quam effluant 108.1
De Fluminum exundatione. Vide *Tiberis.*
Fons aquæ B. Felicis eandem habet originem, ac alius del Grillo *dictus* 25.7
Fons ad ripam Tiberis è pluribus latentibus venis colligitur 26.8
Fontes aquarum ſponte naſcentium in Urbe quot, & quales 25.4
— *iidem apud Priſcos cum ſanctitate culti* ibid.
Fontium Romanorum aquæ Tiberim inſigniter augent 108.3
Francorum copiæ à Sergio II. acceſſitæ Romanis infenſæ 76.9
Francorum in Romanos inſolentia ibid.
Frigora, & calores immodica ſemper Romæ periculoſa 139.15
Frigore intenſo vigente vagantur epidemiæ rheumaticæ 138.14. & 146. & ſeq.
Frigoris magna vis, & effectus 127.4
Frontinus ſub Nerva, & Trajano diligens aquæductum curator ibid.
Frontini locus de antiqua Romani cæli inclementia 65.6
Fruges, ac fructus agri Romani aliis bonitate non cedunt 44.4

G

Ill. G*Aſpar Orighi Cuſtos Noſocomii Sancti Salvatoris* 132.1
D. Gaſpar Realis memoratur ib.
— *ſententiam de conſtitutione epidemica profert* 147. & ſeq.
Ill. Georgius Spinula Præceptor S. Spiritus 132.1
— *ruſticorum calamitates exaggerat* 149.2
Gravitas aquarum diverſa per phialam deprehenſa 21.1
Gregorius XI. Sedem Avenione reduxit in Urbem 79.1
Gula plures occidit, quàm gladius. 57.1

H

Habitatores ad Septentrionem vaſorum diſruptionibus ſunt obnoxii 72. & *ſeq.* 1.
Halitus mineralium in Latii aërem elevantur 95. 3
— *non ſunt noxii, niſi prius cum ſtagnantibus aquis computruerint* 96. 4. & 97. & *ſeq.* 7
Hebræi complures in ergaſtulo conſeneſcunt 58. 9
R. D. Henricus Noë à pleuritide maligna reſtitutus 155. & *ſeq.* 2
Herbarum theriacalium Romæ copia 44. 3
eâdem in Vrbis obſidione diù cives uſi 45. 7
Hippocrates crurum abſceſſus ſalutares refert in morbis pectoris 143. 22
— *cur ventis frigefaciendi, & humectandi vim tribuerit* 7. & 8. 5
Homines algidis tempeſtatibus paluſtria loca tutò incipiunt habitare 88. & *ſeq.* 5
— *incautos, & plebejos maximè epidemia rheumatica extinxit, & cur* 128. & 129. 4.
— *cautiores, & mulieres cur eadem minus vexarit* 138. & 139. 12.
Hydrophylaces olim qui fuerint 69. 5
Hyems rigidiſſima ſucceſſit tepido autumno 1708. 127. & 128. 4
— *præmaturo auſtro excepta in Pedemontio parit epidemiam* 158. 2

I

Janiculi radicem incolentes aquilone juvantur 10. 13
Immunitas ab oneribus olim iis, qui aquæductus mundarent 72. 14
Incolarum ſubtùmida forma ab aëris inclementia 47. 3
— *multitudo ſalubritatem locorum quomodo tueatur* 68. 3. & 88. 3
— *paucitas in Vrbe ſub Gregorio XI.* 79. 1
— *adauctus mirè numerus ſub Leone X.* 80. 3
Inconſtantia Romani aëris à facili ventorum aditu pendet 17. & *ſeq.* 1
—— *nec tanta, nec tam diuturna, ut damnari mereatur* 18. 2
—— *Romanorum corpora, & ingenia roborat* ibid. 3
Inflammationes ſunt ſymptomata febris epidemicæ 135. 7
Ingeniorum, & morum diverſa indoles ab aëre 48. 1. 51. & *ſeq.* 3
Innocentii III. tempore pauci in Vrbe ſenes 78. 13

Innocentius X. Agonalem plateam ſalubrem effecit 84. 12
Innocentius XII. in Colle Citorio magnam Curiam excitavit 83. 10
Inſalubritas Villarum in Romanis Suburbiis mineralium exhalationibus non debetur 101. 4
Inſtrumenti ad aquarum gravitatem explorandam deſcriptio 41. 25
Inſulæ in Belgio intra Autumnum 1708. *expugnatæ* 127. 3
Intemperantes raro ſeneſcunt 60. 2
Interitus rerum ſæpè origines aperit 89. 6
D. Jo. Baptiſta Foſſombronus in Congregationem accitus 131. 1
—— *Medicus Archihoſpitalis S. Spiritus* 132. 1
—— *Quid ſenſerit de epidemia rheumatica* 147. *& ſeq.*
Jo. Trulli ſententia de epidemia rheumatica 145. *& ſeq.*
Jo. Baptiſta Continus Palatii Architectus 147. 3
Jo. Baptiſta Morandi nonagenarius adhuc pingit 57. 8
Judicium de inſalubritate Agri Romani non accuratum 100. 1
Ill. Julianus Capranica Cuſtos Archihoſpitalis Sancti Salvatoris 132. 1
Jurulenta rheumaticis affectionibus utilia 145. *& ſeq.*
Juſcula raparum, & pomorum proſunt in morbis pectoris 145

K

Kali herbæ, vulgo riſcoli, *cinere vitrum conficitur* 17. 14
— *halitus noxii* *ibid.*

L

Labes ab auſtro levis inducitur, niſi corruptas aquas, & id genus corpora inveniat. 13. 4
Lacticiniorum ubertas epidemiæ tempore utilis 151. 6
Languor in Romanis nobilibus non à ſuccorum inopia, ſed à copia, & acredine 53. *& ſeq.* 5.
Latitudo viarum in Urbe multùm ſalubritati detraxit 98. 9
—— *etiam Taciti temporibus ſuſpecta* 99. 10
Latii terra feraciſſima 43. 2
— *ſimplicibus theriacalibus redundat* 44. 3
Latii regiones, quæ, & quando ſint inſalubres 100. 1
Legiones Romanæ olim ex quo hominum genere 53. 4
Lenis ventorum commotio mentis perceptionibus opportuna 19. 5
—— *quot, & quales in fluidis alterationes inducat* *ibid.*

Leo X. Romæ ſalubritatem reſtituit 80. 3
— ægrotavit ad mortem in Villa Manliana 81. 4
— Laudatus ibid. 5
Leonina Civitas facilè, & cur inſalubris evadat 83. 9
Levitas aquæ fallax ſalubritatis argumentum 21. 1
Lex olim contra eos, qui aquam corrumpi ſinerent 69. 7
— ne injuria fieret cloacas purgantibus, vel reficientibus 70. 9.
— de auro in conſulatus adeptione ſoluto, & reficiendis tantùm aquæductibus impendendo 69. 6
Loca, quo pacto ſalubria, vel inſalubria evadant 86. & ſeq. 19
— ſalubria ab inſalubribus quomodo diſcernantur 80. 3
— multitudinē alliciunt 89. 6
— inſalubria ſolâ exiccatione evaſiſſe ſalubria 46. 11
—— ſi ventis liberè non everrantur, deteriora fiunt 86 17
—— in agro Romano multa adhuc ſunt ob hærentes aquas ibid.
—— quomodo tutò incipiant frequentari 88. & ſeq. 5
— paluſtria frigidis tempeſtatibus innoxia ibid.
Locorum cœlum à quibus conſtituatur 2. 1
Longævi Romæ plurimi 54. & ſeq. 1
Longævitas Civium ſalubritatem Urbium teſtatur ibid.
Longobardi Latium deſolarunt 74. 5
Lotreccus in obſidione Neapolis Legiones quarè perdidit 74. 2
D. Lucas Tozzi memoratur 9. 8
D. Lucas Thomaſinus Congregationi interfuit 131. 132. 1
— quid de epidemia ſenſerit 145
Lucta Maris contra Tiberim alluvionum cauſa 109. 5
Ludi quinam in Circo Maximo 92. 7
Lugdunum neglectis laticibus ad infrequentiam redigitur 89. 6

M

MAgiſtratus, & integræ familiæ derivandis aquis olim conſtitutæ 69. 4
Mala poſt alluviones ab humidis domibus 117. 4
Marſilius Cagnatus laudatur 2. 2
Medici duo præcipua circa Urbium ſitum conſiderare debent 3. 1
— alimentorum, & aëris qualitates noſſe debent 2. 1
— balneorum etiam modum ſciant 90. 2

Medici quidam de Romana atmoſphæra perperam judicant 95. 1
Mephitis cur in Dearum numerum à Romanis relata 65. 7
Meridionalium ventorum ſordes Boreas abſtergit 10. 12
Meridionales venti nullo obſtaculo retardati interdum Romæ ſunt infenſi 11. 16
——— *particulas eroſivas convehunt* 12. 17
Miaſmata paludum certam habent delationis ſphæram 14. 5
D. Michael Angelus Pauli memoratur 132
Michaelis Mercati Manuſcripta cum laude citantur 96. & 97. 5
Milites non ſatis obtecti ab epidemia rheumatica vexati ſunt 137. & ſeq. 12
— *novis veſtibus induti ejuſdem vires effugerunt* ibid.

N

NAtiones diverſæ facilè Romano cœlo aſſueſcunt 3. & 4. 2
Nativa Romani cœli ſalubritas, & ejus argumenta recenſentur 161.
Natura hominum opinionibus non obſequitur 1. & 2. 1
— *habet terminos ſuæ reſiſtentiæ* 59. 2
Naumachia Cæſaris circa Tiberim in nemus converſa 92. & 93. 9
— *Neronis juſſu Cryſocolla conſperſa* 93. 10
Naumachiarum fundum ſolidâ materia conſtratum 92. 7
Naumachiæ paluſtre fundum non habebant ibid. 8
Nebula etſi frequens locorum inſalubritatem non teſtatur ib.
Nitroſarum particularum vis in epidemia rheumatica 137. & 138. 12
Nitrum aëris ſanguinis ſulphur accendit, & phlegma cogit 147
Nobiles triplici morbo conflictantur 53. 5

O

OBſervationes circa Romanas aquas 33. & ſeq.
Odor Romanarum aquarum inter evaporandum exploratus ib. 4.
Oletare quid ſignificet 70. 8
Otium, & ſatietas bonæ valetudini obſtant 53. & ſeq. 5
Ova in Urbe nata optima 44. & 45. 6

P

Ex PAludibus circa Albanum infamis olim aër 13. & ſeq. 5
— *mineralium effluvia inſalubria redduntur* 97. & 98. 7

Panis

Panis nuſquam melior, quàm Romæ 44. 5
— *ſiligineus qui* ibid.
Particulæ ab auſtro convectæ per ſe innoxiæ 13. & *ſeq.* 5
Paulus III. laudatur 30. 1
Pauperes multos rheumatica epidemia interfecit 128. & *ſeq.* 4. 137. & 138. 12. & 158.
Periculum quale, & unde dormientibus in Romanis Suburbiis 46. 10. & 100. 1
Peſtiferi nihil rheumatica in epidemia 139. 16
Peſtiferis in morbis periclitantur omnes, & decedunt plurimi ibid. 15
Peſtilentia Romæ à putridis aquis 17. 12. & 75. 7
Peſtis ſemper eſt pernicialis 66. 9
Petronius laudatur 34. & 35. 6
— *ejuſdem ſententia reprobatur* 15. 8. & 53. & *ſeq.* 4
Phiala ad aquarum gravitatem explorandam deſcribitur 41. 25
Ill. Philippus de Patritiis Cuſtos Archihoſpitalis Sancti Salvatoris 132. 1
Pilæ ſtaffilariæ Tiberis curſum impediunt 113. 15
— *Beliſarii inventum* 113. & 114. 15.
Placentius Antonius ſenior in Urbe Medicus, memoratus 57. 8
Plebeorum decedentium multitudo epidemiæ malignitatem non indicat 139. & *ſeq.* 16
Pleuritici, mutato in malignum morbo, ex phlebotomia obierunt 155. & *ſeq.* 2
— *ſanati exemplum* ibid.
— *quibus remediis tractandi* 142. & *ſeq.*
— *cucurbitulis ſupra latus ſcarificatis juvantur* 142. 20
Pleuriticis purgantia cur noxia 144. 23
In Pleuritide deſcendente laxantia juvant 144. 23
Pleuritides confluentes quid ex aëre 142. & *ſeq.* 21. & 159. & 160. 5
— *ſiccæ fomenta, & largas expetunt potiones* ibid. 21
— & *peripneumoniæ inter morbos hibernos recenſentur* 145. & *ſeq.*
— *malignæ emerſerunt in cœnoſis locis* 155. 1
Ex Pluviis æſtate cur ruſtici frequentiùs ægrotent 97. & 98. 7
Pondus aquæ Rivuli ad ripam Tiberis 41. 26
—— *Tiberinæ* 42. 27
—— *B. Felicis, & Grilli* ibid. 28
—— *Trivii* ibid. 29
—— *ad Thermas Diocletiani* ibid. 30
Pontifices nonniſi confectæ ætatis creantur 55. 2.

Populares morbi Romæ interdum deſævierunt 61. 1
Ex Populari pleuritide, quibus evacuationibus convaluerint 129. 5
Populus Romanus citiſſimè auctus ſub Leone X. 80. 3
— *peſſimus rerum judex, bonus aquarum æſtimator* 23. 7
— *Romanus febrim coluit ad minus nocendum* 65. 7
— *Mephiti, & cloacinæ litavit* ibid.
Populi multitudo craſſum aërem ſolvit, & purgat 87. 1
Ill. Præſul Nuptius commendatur 78. & ſeq. 18. & 154. 4
— *de Zaulis laudatur* 131. 1
— *Bichius Annonæ Præfectus Congregationi de ciborum delectu interfuit* 130. & ſeq.
— *de Marinis Cameræ Auditor commendatur* 154. 5
— *de Judice viarum Præfectus laudatur* 120. & 121
— *de Auguſtinis viarum Præfectus* 41. 25
— *Bottinus nonagenarius ab acuta febri evaſit* 56. 4
— *Caſalius Præceptor S. Spiritus nonagenarius epidemicum catarrhum evaſit* ibid.
— *Carduccius decrepitus chorum frequentat* ibid.
Priſcorum ſtudium de abluendis ſordibus 68. & 69. 4
Priſcorum cautio in eligendis Naumachiarum, & Thermarum locis 94. 12
Privatorum quâ curâ morbi ab alluvione pendentes vitari poſſint 117. & ſeq. 6
Propolarum monopolium reprehenditur 150. 4
Putei Romani laudantur 41. 24

Q

Quatuor cauſæ ſalubritatis Romani cœli 2. & 3. 3
— *totidem effectus ejuſdem* ibid.
Quies nimia puteales aquas contemerat 27. 2
Quirinalis latus ad meridiem poſt arefactum ſolum ſalubre 84. & 85. 14

R

Ill. Rainaldus licet octogenarius choro diligenter inſervit 56. 4
Ramazzinus memoratur 8. & 9. 8
— *eos reprehendit, qui per ſapientiam præproperè ſeneſcunt* 60. 2
Regiones circa Thermas Diocletiani Pius IV. ſalubres primùm effecit 84. 13
— *cur olim inſalubres* ib.
Regio ubi Roma jacet facilè fit paluſtris 62. & 63. 2
— *Tranſtiberina quorum Pontifi-*

Pontificum operâ ſalubris evaſerit 85.15
Remedia ad pleuritidem malignam 155. *& ſeq.* 2
Reniſus maris Tiberis exonerationem retardat 109. 5
Reſidentia aquis eſt adventitia 32. 2
Res publicæ pœnarum ſeveritate conſervantur 68. & 69. 6
Rheumata ſimplicia, & completa quæ 117. 4
Rigoris hyemalis poſt antumnum mitem effectus qui 136. 10
Roma, & Vrbs quid ſeorſim ſignificent 67.1
— *etiam in infantia ex ſtagnantibus aquis interdum inſalubris* 62. 1
— *liberum habet Solis ortum & occaſum* 5. & 6. 6
— *à montibus, & mare utiliter diſtat* 6.7
— *quibus ventis pateat* 9. & *ſeq.* & 105. & *ſeq.*
— *à Gothis primùm ſub Alarico direpta* 74. 4
— *data Barbaris præda* 72. & 73. 1
— *poſt Clementem VII. priſcam ſalubritatẽ reſumpſit* 81. 6
Romæ ſitus graphicè, & aſtronomicè deſcriptus 5.5
Roma vetus cum maximè frequentaretur aquis redundabat 90.1
Romæ magnitudo vel ipſis priſcis indefinita 67. & 68. 2
Romæ quovis tempore ſalubris victus 45. 9
— *ſenes complures ex omnibus ordinibus reperiuntur* 55. 2
Romani carminibus Maronis laudati 50. 3
— *quantum ingenio valuerint* 49. 3
— *vetuſtioris memoriæ præclariſſimi* 49. & *ſeq.* 3
— *etiam recentiores de re militari, & literariâ benemeriti* 50. & 51. 3
Romanorum corpora poris laxiora, externa facilè excipiunt 122. 2
— *ingenia prudentiæ conjuncta* 49. 2
— *decreta ut aurum pro conſulatus adeptione ſolutum reficiendis tantùm aquæductibus deſtinaretur* 69. 6
— *munditia quanta fuerit in Naumachiis* 91. 5
Romani aëris clementia Palladii argumentis aſſeritur 54. 7
Romano ſub cœlo diù vivunt homines 55. 1. & *ſeq.*
Romanum cœlum diverſis ætatibus, & temperamentis aptatur 3. 2
Romanus Ager mineralium venis abundat 95. 1
—— *ab oriente ad ſeptentrionem*

nem montibus cingitur 105.1
—— *ad meridiem lata jacet planitie* ibid.
Ruſpoli Principis pietas 152.9
Ruſticandi modus Civium Romanorum reprehenditur 104.9
Ruſtici quibus in Villis morboſi fiant 101.3
Ruſticorum calamitates epidemiæ tempore 135. & *ſeq.* 8. & 149.2

S

S*Acchettorum familia laudatur* 68. 2
Sal aëris acidum laticibus noſtris affuſum eos coagulat 136.10. & 147
— *atmoſphæræ quos effectus progignat* 137.11
Sales minerales Latii per ſe innoxii 96. & *ſeq.*
—— *niſi aquis computreſcant* 2. 1
Sales acres ſanguinis ob defectum humidi nimium acuuntur 99.10
—— *juribus facilè diluuntur* 131.2
Sales in reſidentiis aquarum nec primordiales, nec ſimplices 33. 4
— *facilè ab igne deformantur* ibid.
Salubritas nativa Romani cœli quibus argumentis evincatur 2. & *ſeq.* 3
— *à ſitu mixtiformi* 3. 2
Salubritas à ventis ſalubribus 9. 9. & *ſeq.*
— *ab aquarum bonitate* 24. 2. & *ſeq.*
— *à ſolo feraciſſimo, herbiſque theriacalibus referto* 49. 3. & *ſeq.*
— *à florido Civium colore* 46. & *ſeq.* 1
— *ex Romanorum ingenio, & prudentia* 49. 2. & *ſeq.*
— *quod Cives vernaculis morbis non divexentur* 51.1. & *ſeq.*
— *à Civium longævitate* 55. 2. & *ſeq.*
Salubritas Aquæ Grilli 35.7
—— *Fontis ad ripam Tiberis experimentis probatur* 34. 5
—— *B. Felicis* 36. 11
—— *Fontis Vaticani* 37.13
—— *Trivii* 38. 15
Salubritas minor aquæ ad Thermas Diocletiani 38. & 39. 17
—— & *Sabbatinæ in Janiculo* 39. 20
Sanguis ejuſdem animalis non ubique in venis ſimilis excurrit 32.2
Sanguinis miſsio in robuſtioribus pleuriticis etiam repetita utilis; imbecillioribus verò noxia 142. 20
— *in malignis planè lethalis* 155. & *ſeq.* 2
Saporibus minus fidendum 35.8
Saporum diverſa perceptio in variis

variis hominibus unde ibid.
Saraceni maritima oppida diripuerunt 76. 10
Saracenorum in Agrum Romanum inſolentia quandiù perdurarit ibid. 11
Schiſmata, & civilia bella poſt obitum Gregorii XI. 79. & ſeq. 2
Scriptorum auctoritates quæ utiles 1. 1
Sedimenta aquarum Romanarum cur non fuerint elixiviata 33. 4
— quâ proportione ſubſederint in analyticis tentaminibus ib.
— aquarum, ex quibus conſtent ibid.
Sedimentum aquæ ad Thermas Diocletiani chymicis liquoribus tentatum 40. 22
— ſimiliter quæ in Janiculo fluit 39. & ſeq. 20
— pariter Fontis ad ripam Tiberis 34. 5
— etiam Tiberinæ 40. 22
Senatus ad Tiberis inundationes nil mutandum decrevit 115. 18
Senes multi Romæ paſſim in familiis 56. & ſeq.
— cur pauciores apud Priſcos 58. 1.
— tranſacto 60. anno decedunt non climacterici anni culpâ, ſed erroribus 59. & ſeq. 2
Siccitas nimia quomodo communes morbos inducat 99. 10
Signa vulgaria bonitatis aquarum incerta, & qualia 21. 1. & 22. 4
— quâ ratione conſpirent ad aquarum bonitatem detegendam ibid.
— certiſſima bonitatis aquarum quænam 22. 6. & ſeq.
— à Palladio petita 23. 7
— bonitatis, aut malitiæ ſpagiricâ analyſi certò deprehenduntur 23. & ſeq. 8
— manifeſta inſalubrium aquarum quæ 22. 5. 23. & 24. 8
D. Sinibaldi ſententia de cauſa epidemiæ 147
Situs Vrbis per ſe ſalubris nihil præter incolarum temperantiam poſtulat 261
Solarium radiorum vis in æquinoctiis 141. 19
Solida ob Defectum humidi rigeſcunt 99. 10
Soli exiccatio ſalubritati initium præbet 89. 6
Solis vi etiam à ſalibus fixis aliquid in aërem elevatur 95. & ſeq. 3
Somnum in proximis vineis capere mortiferum quibuſdam creditur 100. 1
— limitatur aſſertum 104. 9
Sordes, & cœnum aquarum cavatis ſcrobibus ſepelienda 154. 4
Specifica ad epidemicas pleuritides 143. 21
Sputum ſanguineum in pleuritide

vide non ſemper utile 142. 20
Stagnantium, non influentium aquarum copia in Urbe damnatur 90. 2
Strabo laudatus 2. 1
— *quam partem Romani Agri ſalubrem, quam inſalubrem putaverit* 66. & ſeq. 9
Stratonici lepida in Caunios dicteria 47. 3
Superficies corporis duplex 159. & ſeq. 5
Sylvam Sixtus V. utiliter ad ſeptentrionem cedi juſſit 10. 12. & 122. & ſeq. 3
— *Gregorius XIII. aliam ad meridiem excidit* 11. & ſeq. 16

T

TArquinius Priſcus cloacam maximam aperuit 63. & ſeq. 4
Taurini flumen per Urbis ſemitas ſalubriter devolvitur 71. & ſeq. 13
Tempeſtatum conditio in epidemiis obſervanda 126. 1
Tentamina analytica cur non omnino ſimilia in iiſdem aquis reperta 32. 2
Thermarum cura erat munus ædilium 90. & 91. 3
— *pavimentum quale fuerit* 91. 4
Theodoricus excelſi animi Princeps 74. 4
Theodoricus damna per Gothos illata rependit ibid.
Tiberi exundante foſſa Arcis, & ſcrobes pratorum opplentur 153. 2
Tiberis exundationes variæ, & unde 114. 17
— *alluvionis etiam initia ſunt metuenda* 116. 2
— *quæ ſint, & quare periculoſa* 117. 3
— *inundatio omnium maximè memoranda* 75. 7
— *nuſquam magis, quàm intra Urbem exundat* 108. 1. & 114. 17
— *exundationes cur prius contingant in via Urſi* ib. 17
— *Oſtia ſemiobſtructa quandoque exundationum cauſa* 11 & ſeq. 10
— *exundationes accidunt aucta mole, & retardato motu fluentium aquarum* 108. 1
— *velocitatem minuentia vel perpetua ſunt, vel de novo accidunt* 109. 4
— *exundationes nulla arte vitari poſſunt* 115. 18
— *aërem reddunt inſalubrem* 116. 1
— *quare* 119
— *inter futurarum calamitatum portenta aniliter reponebant antiqui* 116. 1
— *quæ mala poſt inundationes*

nes producantur. Vide *Mala.*
— *poſt alluviones quid agendum pro tuenda ſalubritatẽ* 120. *& ſeq.*
— *cura Principe digna* 118. *& ſeq.*
— *cur apud Plinium religioſus monitor dicatur* ibid.
Tiberinam aquam Romani per 441. *annos potarunt* 29. 1
—— *Clemens VII. & Paulus III. cæteris prætulerunt* ib.
—— *eâdem in ciſternis purgatâ multi nunc etiam utuntur* ibid.
Ill. Tiberius Cincius Cuſtos Archihoſpitalis S. Salvatoris ad Lateran. 132. 1
Timor pernoctandi in villis ſalubribus puerilis eſt, & ſæpe cauſa morborum 103. 9
Totila, & Vitiges primum Urbi excidium attulerunt, & quomodo 73. 1
Tranſpiratio corporis duplex externa, & interna 136. 10
— *impedita particularis epidemiæ cauſa* 160. 5
Tubi aquæ ad Thermas Diocletiani tartaro opplentur 39. 19

V

VAllis hortorum in Urbe deſcribitur 15. 8
— *cur olim damnati aëris fuerit* 15. & 16. 9
Vallis quorum Pontificum ſtudio exiccata ſalubris evaſit 83. 11
— *etſi adhuc auſtros excipiat tamen non eſt inſalubris* 15. 8
Vallis inferni ob hærentes aquas damnatur 101. 2
Variantibus ſignis, & cauſis morborum medela variari debet 156. 3
Velabri ſitus 63. 3
Velabrum quando exiccatum 63. *& ſeq.* 4
Vena utiliter ſecatur in benignis, ſecus vero in malignis pleuritidibus 123. *& ſeq.* 5
— *exempla indicantur in maligna pleuritide* 155. *& ſeq.* 2
Venti à glacie, nive, & fluminibus oriuntur ex Hippocrate 7. & 8. 5
— *tales ſunt qualia loca, per quæ tranſeunt* 8. & 9. 8
— *diverſi ex mixtura advectarum particularum* 7. 4
— *non ubique eandem ſervant naturam, & quare* ibid.
— *alias regiones ſordibus everrunt, alias inquinant* 6. & 7. 1
— *omnes particularem tum aëris motum, tum corpuſculorum mixturam habent* 7. 2
— *Romæ qui ſalubres* 9. 9
Venti orientales Agrum Romanum facilè perflant ibid. 10
— *occidui Romæ ſalubres* 10. & 11. 13

Venti

Venti ab ortu brumali ad meridiem, & à meridie ad occaſum flantes Romæ ſæpè inſalubres 11.14
——— *ſeptentrionales exundantem Tiberim ſubſidere faciunt* 110.7
——— *meridionales erodentes, ac fermentativas particulas advehunt* 105. *& ſeq.* 2
——— ——— *quando ſint Romæ inſalubres* ibid.
——— ——— *per ſe quæ mala inferre valeant* ibid.
——— ——— *cum advehunt paludum effluvia caſtrenſes febres inducunt* ibid.
——— ——— *noxias particulas à paludibus Pontinis, & Oſtienſibus everrunt* 106.3
Veriſimilitudines in morbis veritati non præferendæ 136.9
Vernaculorum morborum natura 52.2
Veſicantium uſus in internis inflammationibus quando conducat. 143.22
Viarum ſordes abſtergendæ, ut epidemiæ progreſſus impediatur 144.25
Viæ Vrbis cur ultra modum ſordidæ extiterint 130.1
Victum Romana terra ſaluberrimum ſuppeditat 44.4
Villa Laurentina olim Plinii, modo Marchionis Sacchetti 68.2
Villa Manliana etiam ſub Leone X. damnati aëris 80. *& ſeq.* 4
Villæ ſuburbanæ inſalubres ubi proximè hærent aquæ 101.4
Vina ex Latii locis advecta laudatiſſima 45.8
Viri continentes tutò in ſuburbanis villis morantur 103.8
——— *nobiles, & opulenti rheumaticos morbos, & ex iis mortem pauci ſubierunt* 128. *& ſeq.* 4
Virtutes quæ vitiis ſint finitimæ 59. *& ſeq.* 2
Vitioſum eſt per ſapientiam mori 60.2
Vitium in vulgi judiciis interdum ſubeſt 87. *& ſeq.* 2
Vitruvius commendatur 5.5
Vrbis & Romæ nomina non idem ſignificant 67.1
Vrbis ſitus deſcribitur 4.2
——— *populus mirè auctus ſub Leone X.* 80.3
Vrbs quinti climatis locus dies longiſſimos habet 4. *& ſeq.* 4
——— *ſalubris ab incolarum, & Magiſtratuum ſtudiis* 161
——— *ejuſque ager inclemens, ubi hærent aquæ* 62.1
——— *in ſolitudinem penè redacta ſub Pelagio, & D. Gregorio* 75.7
Vrbium poſitio ad ortum Solis examinanda Clinico 3.1
——— *ſitus perpendenti à Medico* ibid.
Vrſini in re militari claruerunt 50. *&* 51.3
Vulgus dividere confuſa, atque abdita ſcrutari neſcit 100.1
Vulturni nomine perperam nuncupantur venti omnes à meridie flantes 11.14
Vulturnus vulgo Scirocco *Romæ noxius* ibid. 15
——— *auſtro deterior foret, niſi Tuſculani montes Vrbem tuerentur* ibid.

Z

Z*Ephyrus Vaſconiæ infenſus, & cur* 8.7.

F I N I S.

JO. MARIÆ
LANCISII

Ab intimo Cubiculo, & Archiatro

SANCTISSIMI PATRIS CLEMENTIS XI. P. M.

DE

NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS

eorumque

REMEDIIS

Libri Duo

COLONIÆ ALLOBROGVM.

Sumptibus CRAMER & PERACHON.

M. DCCXVIII.

Ἱπποκράτης Ἀβδηριτέων τῇ βουλῇ, καὶ τῷ δήμῳ.

ΚΑὶ μακάριοι γέ δῆμοι, ὁκόσοι ἴσασι τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐρύματα ἑωϋτῶν, καὶ οὐ τοὺς πύργους, οὐδὲ τὰ τείχεα, ἀλλα σοφῶν ἀνδρῶν σοφογνώμας.

Hippocrates Senatui, Populoque Abderitarum.

BEati profectò ſunt Populi, qui ſciunt bonos viros ſua eſſe munimenta, & non turres, neque muros, ſed ſapientum Virorum ſapientia conſilia.

Eminentiſſimis, ac Reverendiſſimis Principibus

SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ

CARDINALIBUS

CONSULTATIONI CIVITATUM,

& Terrarum Status Eccleſiaſtici præpoſitis.

JO: MARIA LANCISIUS

Felicitatem.

SI qua bonarum Artium ſtudia mandare literis, atque in Commentarios relata offerre Principibus convenit, illa certè mihi præcipua videntur, EMINENTISSIMI PATRES, *quæ omnibus eorum poteſtati ſubjectis prodeſſe valent. Hâc ſanè impulſus ratione, cùm plures annos non tam ingenii, quo deſtituor, acumine, quàm improbo labore pernicioſos corruptarum aquarum effectus, pro virili parte animadverterim: cùmque imperio veſtro conſilia non pauca, nec forte inutilia ad conſervandas, inſtauran-*

§ 2 *daſque*

daſque aliquot Eccleſiaſticæ Ditionis Civitates, paluſtri labe pené deletas, opportuno tempore exhibuerim; nonnullas tandem obſervationes, ac valida præſidia collegi, quæ hoc uno comprehenſa volumine vobis ſiſtere non erubeſco. Quanquam verò probè ſcio, multa nūnc à me nec nova, nec ignota in lucem emitti; pleraque tamen partim ab aliis nondum obſervata, partim etiam Curatorum, ac Civium indiligentiâ penitùs neglecta, ſaluberrimum judicavi, ut ex privatis Actis digeſta ad publicam poſterorum memoriam, uſumque traducerentur. Enimvero non majori laude celebrandi ſunt Principes, quòd Colonias recéns deducant, quàm quod jam conditas ab interitu, exitioque eripiant. Sollicitudine itaque veſtrâ, AMPLISSIMI PATRES, *ſub excelſis potiſſimùm Sanctiſſimi Pontificis CLEMENTIS XI. Auſpiciis, forté non indignum reputabitur opus, quo Epidemica hujus generis lues à populis in poſterum avertatur. Quemadmodum igitur Vos,* EMINENTISSIMI CARDINALES, *incredibili curâ, & vigilantia communem incolumitatem ſartam, tectamque ſervare ſatagitis; ita ipſe in ſpem erigor fore, ut benevolentiâ, & patrocinio veſtro meas haſce ad Reipublicæ commodum exaratas lucubrationes excipere, ac tueri non dedignemini.*

IMPRI-

IMPRIMATUR

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Sac. Palatii Apoſtolici Magiſtro.

N. Card. Caracciolus Pro-Vicar.

JUDICIUM DE HOC OPERE

L*ibros duos* De Noxiis Paludum effluviis, eorumque remediis, *quibus vir, multis nominibus aliàs in Republica literaria ſpectatiſſimus, Io: Maria Lanciſius, publicæ populorum utilitati conſulere ſatagit, magna animi voluptate perlegi, miratus in illis lucidum ordinem, ſummam perſpicuitatem, & parem in dicendo elegantiam, quibus Vir ſtrenuus philoſophicas, medicasque vigiliarum ſuarum obſervationes cum penitioris rei geographicæ, & hydrographicæ, a ceteris ferme neglectæ, explanationibus copulavit, ut humanæ ſalutis ſtudioſis commodè ſuppetat, unde morbis ingruentibus occurrere poſſint. Quare celeberrimi Scriptoris, & Archiatrorum noſtri ſæculi facilè Principis, lucubrationem, in qua nihil non conſonum Catholicæ Fidei, & bonis moribus reperi, editione, & omnium plauſu digniſſimam cenſeo. Iuſſu Reverendiſſimi Patris Magiſtri Sacri Palatii Apoſtolici hæc ſcripſi* VI. *Idus Octobres Anno Domini* 1716.

Juſtus Fontaninus manu propria.

IMPRIMATVR.

Fr. Gregorius Selleri Ordinis Prædicat. Sacri Palatii Apoſtolici Mag.

CARMEN
D. ANTONII COCCHII
MEDICINÆ DOCTORIS
In Opus Illuſtriſſimi
LANCISII
DE NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS.

Pande Opus egregium latebras, & nocte fugata
Rumpe moras, ut luce tuâ velamina tandem
Naturæ retegas: tibi nam promittit Apollo
Æternam annorum ſeriem: tibi deſtinat orbis
Ire per ora Virûm, laudumque inſigne trophæum.
Quæ latuere diu pateant, genioque rebelli
Ut mutent elementa fidem, patriumque tenorem
Conjurata neci, præſens melioribus ætas
Audiat auſpiciis. Grata eſt, cum murmure rauco
Huc illuc jactata fugit torrentis ad inſtar,
Atque per anguſtas rupes iraſcitur unda:
Najades excuſſi laticis tormenta queruntur,
Queſtibus alliciunt, invitant Morphea planctu.
Aſt ubi limoſis cœpit reſidere lacunis,
Et curſu, motuque carens argenteus humor,
Deſtituunt proprias humentia Numina ſedes.
Exul ab Oceano, captivaque marmore lympha
Jam velut in ſolio ripas oblita priores

Majeſtate

Majeſtate fluit: cæſo caudata juvenco
Dolia cum præceps ſubiit, ſtridente per Vrbem
Evehitur plauſtro, atque imbrem mentita ſerenum
Temperat æſtatem; non ſolâ Tibridis undâ
Conſpicimus, Gradive, tuos geſtire Nepotes.
Flumina cùm ceſſant, mediis elapſus ab auſtris
Tunc errat tumidus ſepteno gurgite Nilus,
Et fundit blandas hyemes. Hinc ſubdita Cancro
Regna levamen habent. Thetidis ſed turpe cadaver
Stagna tacentis aquæ fœcundant æthera tabo,
Effluviis nocitura magis, quàm lympha Iugurthæ.
Sacra Iovis ſoboles, nempe ad commercia Cœli
Natus homo, ceu piſcis aquis, ſic tranſigit ævum
Aëre libratum: totum quæ circuit orbem
Pars vitæ melior generoſo pondere Nitri
Mobile demittit ſecreta in pectora robur.
Eſt veluti flumen nativo murice tinctum
Venarum rapidis perlabens fluctibus alveos
Artubus hinc vigor eſt: alternos cordis ad ictus
Itque, reditque vias, & paſſim viſcera ſuccos
Quæque ſuos cribrant: cerebri falcata Poteſtas.
Exprimit in nervos laticem, quo remige noſtri
Iuſſa animi tranant, cui non mortalis origo.
Hic veluti Rector ſummâ, quâ deſpicit, Arce
Subjectam molem, tenuit quoque nobile rerum
Imperium, ſua cùm repetit prætoria greſſu,
Tum vigiles umbræ veteris veſtigia ſenſus
Ordine ſe produnt. Spirantia mollius æra
Non aliter ſervat regalis Principis Aula.
Cùm minor eſt radius ſolis, corrupta Mephitis
Subſidet, & labem, concretis frigore lymphis,
Exhalare nequit: torpent in ſemine morbi.
At cùm findit agros urenti lampade Titan,
Sirius aut flammas latrat, fermenta paludum
Excitat, & ſtagnis admixta metallica: quidquid

Aut

Aut genus amphibium, vel turbida lina relinquunt,
Quidquid ſegne jacet, tunc acre volatile reddunt,
Inque auras tollunt rabioſi tempora ſigni.
Aëre quæ veniunt, minimas tu finge cohortes
Inſtructas gladiis, pharetratas concipe turmas,
Quæ nos inſidiis teneant, vitaque minentur;
Sanguinis & lymphæ rumpunt dum fœdera, regnant,
Et pede tunc tardo vitalis volvitur humor:
Hinc ſubitò languent vires, ſævique dolores
Sinciput infeſtant: ægri ſitientis omittunt
Arida labra dapes; ingeſtas rejicit offas
Convulſus ſtomachus, nigrâ caligine fervet
Lingua animi interpres: febriſque inſania vexat:
Balbutit fatuas invitus ſcurra loquelas,
Et ſtupet attonitus, ſtygioque papavere merſus
Stertit, & à Siculis ſecuræ cantibus aures
Tinnitum referunt: aurito pollice dextram
Si tremulam tangas, chordis vix aſſonat Echo
Torva ſupercilio facies, & lumine mœſto
Sponte cadunt lacrymæ, ſimul & pro ſemmate morbi
Effulgent maculæ, quæ mox livore notantur.
Pernicioſa lues multas graſſata per Vrbes
Et furit, & quamvis gelidos imitata rigores,
Acrior igne tamen violenta in funera Cives
Implacata rapit cæco ſævire tumultu:
Nec ceſſaret adhuc; ſi non Tua Lancea felix,
Lancea morborum domitrix, qua vindice nobis
Redditus eſt CLEMENS; fatali vulnere tandem
Sterneret Eumenidem, Romanæ Gloria Gentis,
Inclyte Phœbi Heros, cujus ſub jure, togâque
Creſcunt, quos novit proprios Natura Miniſtros.
Divinoque Seni tantum nec Græcia debet,
Quantum Roma Tibi: Te Dictatore triumphat
Coa iterum virtus, melioraque ſæcula ducit.

Εἰς τὸ παρὸν σύνθαγμα

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑ'ΤΟΥ

Λ Α Γ Κ Ι Σ Ι Ο Υ

Περὶ λιμναίων ἀτμῶν στίχοι

ΤΟΥ ΑΝΔΡΕ'ΟΥ ΤΟΥ ΛΑ'ΜΑ.

Εἴ ποτε μουσάων θεοείκελος ἱεροφάντης,
Ος Κάδμοιο πόλιν κατελάμψατο καλλιθέμετλον,
Εἶπεν ἄριστον ὕδωρ· οὐ θαυμάζει πρῶτον ἀείδειν
Τοῦτο πολυφροσύναισι κεκασμένον ἔξοχα πάντων.
Οὐδὲν ἐπεὶ καθαροῦ τοῦ νάματός ἐστιν ἄμεινον,
Οππόταν ἀέναόν τε διαδραμῇ, ἠδ' ἀθόλωτον
Οὔρεος ἐν βήσσαισιν ἐπὶ χαλίκεσσι φαεινοῖς,
Πάντοσέ τ' ἀργυρίῳ ἐναλίγκιον. ὡς μερόπεσσιν
Αργαλέην μὲν δίψαν ἀποσβέσαι, ἄσχετον ἠδὲ
Καῦμα καταψύχειν, καὶ τὸ σθένος αὖθις ὀρίνειν.
Ηνίκα δὴ φλογερὰν θεριναῖς ἐπὶ ἄντυγα κάμψῃ
Ηέλιός γε τροπαῖς, καὶ πυρπολεῖ αἶθος ἅπαντα,
Λυσιμελεῖτε κόπῳ δ' ὀλιγοδρανέουσι δαμέντες
Οσσοι ναιετάουσιν ἕδος βαρύποτμον ἀρούρης.
Τὴνίκα παμβασίλειαν ἴδοις πόλιν ἑπτακόλωνον
Πάντοθεν ἀρδομένην ἱεραῖς προχοαῖσι κλεεννοῦ
Θύμβριδος. εἰς ἀγορὰν καὶ δὴ μέγα θάμβος ὁρῶντι,
Ηχι κλέους περὶ μαρνάμενοι ἀρχῆθεν ἀγῶνας
Εννάεται γ' ἐτίθενθ', ἑνὸς ἐκ κρουνοῖο ῥεόντων
Τέσσαρας ὑδροχόους ποταμῶν ἀπὸ ἀργυροδινῶν
Αρχομένοιο θέρους βαθυκύμονα πόντον ἰάλλειν,
Ως πόλεως μεσσηγὺς ἐφιγμένον οἶδμα θαλάσσης
Καὶ μόνον ἀλθαίνειν μαλὰ παντρόφον οὖθαρ ἀρούρης.
Εὖτε διαινομένη ζαθέοις ὑπὸ ῥεύμασιν ἀνθεῖ
Καρπὸν ἀπειρέσιον παντῇ μερόπεσσι φέρουσα.
Κείνου δ' αὖτ' ἀπάνευθε πανώλεθρος αὐχμὸς ἐφήκει.
Δένδρεα γὰρ ποίας, τε καὶ ἔρνεα καὶ βιότοιο
Κρουνὸν ἀεινάοντα, πυροὺς Δημήτερος ἁγνῆς
Ριζόθεν αὐαίνει, καὶ απόλλυσι δηιόωσας
Ως τε μόρον πάντεσσι καὶ αἴσιμον ἦμαρ ἱκάνειν
Αλλ' ὁπόταν θνητοῖσι μὲν ἄφθονον αὐτὸ πάρεστι,
Εὐπορίαν βιοτῆς, εὐδαιμονίαν τε παρεῖναι.

§ 5 Αὐτὰρ

Αὐτὰρ ὅταν μὲν ὕδωρ βαθυκόλπῳ γ' ἔνδοθι λίμνῃ
Ηκαλὸν, ἀστεμβὲς καταπύθεται, οὐδὲ διαρρεῖ,
Τῆμος ἐπισμυγερὸν, πολλῷ τ' ὀλοώτερον ἄλλων
Γίνεται, ἀργαλέας τε νόσους καὶ πότμον ἐφίστει
Θαυμάσιον δ' ὅσον ἔνθα παχιώεται ἧκα σεσηπός.
Εν δὲ βαθεῖ πάμπολλα τρέφει κακὰ θηρία κόλπῳ,
Καὶ διερὸν κατὰ λαῖτμα, πεφυκότα ἔνδοθεν ᾠῶν
Ποικίλῳ ἐν σύρφακι, καὶ ἄλλοθεν εἰσπιπτόντων.
Τῶν δ' ἄρα μιγνυμένων καταθαλπομένων τε παρ' ὄχθας,
Ηελίου περιτελλόμεναι τηλαυγέος ὧραι
Κρύβδα νεοττεύουσιν ὑφ' ὕδασι πῆμα βροτοῖσι,
Λεπταλέων γένος ἑλμίνθων, νήριθμον ἰδέσθαι
Ηνίκα δὲ στυγεροῖσιν ἐπέχραεν ἀκτίνεσσιν
Ηλιος, ἀστράπτα Προκύων δ' ἐπὶ τέρμασιν ὥρας,
Καύματί τ' αὐλῶνας καὶ βένθος ἔθαλψε.
Καρπαλίμοις πτερύγεσσιν ἐπ' οὐρανὸν ἀρθὲν ἱκάνει
Σμῆνος ἀπειρέσιον, καὶ τοὺς πέλας ἀμφιποτᾶται
Ηερόεντι ζόφῳ κεκαλυμμένον, οὐδὲ θεητόν.
Τῆλοσ' ἐπειγόμενον καὶ πολλ' ἀνεμώδεσι δίναις
Ατμοῖσιν παχέεσσι μεμιγμένον, ἠδὲ συναρθὲν,
Οὓς σέλας αἰγλήεντος ἐπ' οὐρανὸν ἀστέρος ἧκε.
Εἰδ' ἀμενηνὰ βροτῶν εἰς σώματα δῦσεν ἀϋτμὴ
Λύματος ἰλυόεντος, ἅτ' ἐξ ἐρέβευσφιν ὀροῦσα,
Πήματα λυγρὰ φέρει, πυρετῶν βαρυαλγέα μοῖραν.
Πρῶτα γὰρ ὠκοπόρου ῥόον αἵματος εὖτε παλάσσει
Ατμίσιν οὐλομέναις, τούτου γ' αἰψηρά κέλευθα
Φραξαμένη περινοστῆσαι παλίνορσον ἐέργει
Κᾆτα παροξυνέει στρυφνοῖσιν ἀλέασι ταράττων
Βυσσόθεν ὀρνυμένοις, καὶ τὴν πάρος ἰσομέρειαν
Εὐκρασίαν τε πανυ στυφελίζεται, οὐδέ τις ἔνδον
Εστιν ἰσορροπία, τῇ γοῦν βίος ἤραρεν ἡμῖν.
Καί νυ κυκᾷ μὲν ἅπαντα μεθ' αἵματος ἠρέμα πρῶτον
Εν ταναάις ἴνεσσι φορούμενα. νῦν δὲ μιγέντα
Εσσυμένως βράζουσ' ὥσπερ πυρὸς αἰθομένοιο
Λεπταλέοι δ' ἕλμινθες ἂν ἔντερα καὶ μυχὸν εὐρὺν
Νηδύος αὐξόμενοι, ὅτε μὲν σφέας ἔνδον ὄρωρεν
Οξυβελοῦς πυρετοῖο μένος καὶ νύξεν ἀκωκὴ,
Αμφιπεριστρωφῶνται ἀολλέες ἀχνύμενοί τε.
Κ' ἤνπερ ἐλυσσώθησαν ἅπαξ ὀδυνάισι βαρείαις,
Παντόσε τὰς χολάδας κατέδουσιν ἀπαυστὶ δακόντες,
Ενθα διωλύγιον κακόν ἕσπεται ἄλγος ἀτειρὲς
Γυῖα κατατρύχει δμηθέντ' ὀλεσιήνορι νούσῳ.

Πνῖγος ἐπιβρίσαν δ' ἄθλιον δέμας ἐξαλαπάζῃ.
Ενθεν ἄχη μὲν ἄτεγκτα καρήατος, ἔνθεν ἄνοια,
Ηδὲ παραφροσύνη καὶ μόρσιμον ἔχθος ἐδωδῆς.
Ασβεςος δ' ἅμα δίψα καὶ ἄπλετος, αἱματόεντι
Ούτε ῥόος ποταμῶ ῥεθέων περί ἐςιν ἀειρκτος.
Αλλά νυ πορφύρῃ πεπεδημένος, ἠδ' ἀποκλύζει
Φθειρόμενος, καὶ κῆρα φέρει πύματον κακόν. ἐδὲν
Τῆς δὲ γὰρ ἂν ταραχῆς φθισίμβροτον ἄλκος ἀμύνοι.
Πολλὰ δ' ἀμαυροβίων θνητῶν πανάποτμα κάρηνα
Αϊδος ἀχλυόεντα ἐπὶ δόμον ἄμμιγα βάλλει
Ως γὰρ ὀπωρινῆς σθένος ὄμβριμον αἴκεν ἀέλλης
Εἶθαρ ἐπισκήψῃ συνηρεφέσιν νεμέεσι
Ρηϊδίως πάνυ φύλλα χέῃ θραυσθέντα χάμαζε.
Εἶθ' ὁπόταν Δηῦς βαθὺ λήϊον ὀξέϊ χαλκῷ
Πάντοθεν ἀμητῆρες ἀπορρίπτωσι τεμόντες,
Νήριθμοι ςάχυες γ' ἐπὶ ὕδατι ἐγκατάκεινται.
Τὼς μερόπων κεφαλὰς τότ' ἀποδρέπει αἴσιμον ἦμαρ
Οὐδέτι μῆχος ἄρ' ἐς' ἄχος εὑρέμεν, ἐδέ τις ἐξῆς
Παῦλα κακῶν ἔςαι πρὶν χείματος ὀκρυόεντος
Ρίγεϊ ἢ ποταμὲς, καὶ θ' ὕδατα πάντα παγῶσι.
Δάκρυα δ' ἔτος ἅπαξ ἀπομόρξεται, ἔτος ὀδυρμὲς
Παύσει καιρὸς ἀποιχομένοιο κακοῖο
Τῶτον ἀλεξητῆρα μόνον θέμις ἐςὶ δοκεύειν.
Πικρὸν ἐπεὶ κρύος ὥσπερ ἀλυκτοπέδησιν ἅπαντα
Ισχανάᾳ, ἔνοσίν τε πολυφθόρον ἐλομενάων
Αργαλέην τε βίην κατερύκεται εὐθὺς ἀϋτμῶν
Κειμερινὸς δ' ἀφίησιν ἀπόπροθεν ἥλιος αὐγὴν
Κάρτα μινυνθαδίην καὶ ἀνάλκιδα, ἐδέτι θέρσει.
Πρόσθε δ' ἐφιεμένῳ κακὸν ἐκ ἀλαπαδνὸν ἀλέξειν
Αὐτίκα μὲν τενάγη καὶ τάφρες ὑδατοέσσας,
Εἴ τινες ἀμφὶ πόληος ἐπικλύζωσιν ἀπ' ὀχθῶν,
Βυσσόθεν ἐκ δαπέδοιο πανώφελές ἐςιν ἀφύσσειν,
Οππότε μὲν τάρφειν ἐνδέξεται. ἐ γάρ ὀπίσσω
Ενθεν ἐπειγομένη εἰς ἐρανὸν εὐρὺν ἀϋτμὴ
Πυθομένων ὑδέων μιανεῖ γ' ἄμπνευμα βρότειον.
Τώς γέ νυ Ρωμαϊκῆς βασιλεὺς πανυπέρτατος ἄκρας
Νηλεὲς ἐκ θανάτοιο συχνὰς ἐσάωσε πόληας.
Εὖτε διωλύγιος λιμνῶν ὑπὸ πυθομενάων
Λοιμὸς ἐπισκήψας φόνον ἰλαδὸν ἔρδεν ἀπηνῆ.
Δηρὸν ἐπισμύχων ἢ κάμμορα γῆα τέρυσκεν
Τηνίκα μὲν πανάριςος ἄναξ, ἱερεύς τε μέγιςος

Αφθονα πάντα νέμων ἐπαλέξει τειρομένοισι.
Χ᾽ ὡς θέμις τὴν παλάμην ἰήκοπον ἀντιφέρεσθαι
Σπεῦδε κακοῖς, πλοῦτόν τε βαρὺν καὶ δῆμον ἔχευσε
Ως ποτε χρυσοῤῥους Τάγος. οὔλιον ἦμαρ ἀλάλκειν
Ιέμενος δ᾽ εὐχῆσι μέγαν Θεὸν ὑψιμέδοντα
Ιλάσκει, καὶ παῦλαν ὀϊζύος ὅττι ταχίστην
Δίζηται. σαπρὸν ὕδος ἄφαρ καὶ φυκιοέσσαν
Ιχμάδα μυδαλέων ἐκ λιμνῶν πάμπαν ἀφύσσειν,
Καὶ ῥόον ἐμβάλλειν κέλεται. τάδε πάντες ἔρεξαν.
Καὶ τύγα θεσπεσίοιο διήδοχε πᾶσιν ἀγητὲ
Ιπποκράτους προάγων ταύτην ὁδὸν ἡγεμόνευες,
Ηερος ἢ λύμην πολυπήμονα θᾶσσον ἀμύνοις,
Αδμήτους τε νόσους. καὶ γὰρ βασιλήιδα Ρώμην,
Ηνεμόεν τ᾽ Ερβανον, ὅγ Αὐσονίην ὄφ᾽ ἰέντες
Ορβιετὸν καλέουσιν, ὁμώνυμον ἠδὲ Πίσαυρον
Νάματι, δυστήνους τε Φερεντίνοιο πολίτας
Καὶ Βαλάνειον ἔθι Βασιλήϊον ἀνδροβόροιο
Εξ Αΐδαο πυλῶν γε δεδόρκαμεν αἶψα ῥυθῆναι.
Λαμπρότερόν τε φάος σκεδάσαν γνόφον ἐξανέτειλε,
Φαίδιμον ΑΛΒΑΝΟΥ φῶς ἀστέρος, οὔποτε λαῖτμα
Δυσόμενον, καθαρᾷ λάμπον φλογὶ ἀγχιμάλιστα.
Μηδ᾽ Ανάκων φωστῆρα ναοσσόον. οὐδὲ θυελλῶν
Σωζομένους ναύτας ψευσαὶ κλείωσιν ἀοιδαί.
Οὗτος ἀπ᾽ Αλβανῶν ὀρέων τιν ἐφημμένος ἀστὴρ,
Πανδαμάτειρα πόλις, τεῒν ὄλβια πάντα δίδωσι
Αἰὲν ἀποστίλβων, θείᾳ τ᾽ ἰότητι φιλάσσων.
Αλλ᾽ ὅτε λιμναίοις ἐν ἀπείροσιν ὕδατα κόλποις
Πύθεται εὐρυτέρως τετανυσμένα, οὐδέτι μῆχος
Αὐσταλέους θέμεναι βαθυπυθμενάς ἐστι φάραγγας
Εἰ μηδεὶς σμαραγεῖ ποταμὸς πέλας, οὐδὲ θάλασσα,
Πᾶσαν ὅποι κατάγειν λίμναν ὀχετοῖσι δύναιντο.
Εἰδὲ τι ῥεῦμα πέλας, θινές δ᾽ ἁλὸς ἀτρυγέτοιο,
Οππόταν αἰπύτεροι τοῦ πυθμένος εἰσὶν ἑλώδους.
Πᾶσα γ᾽ ἀμηχανία περιγίνεται, οὐδέ τις ἐλπὶς
Ελδομένῳ τείνειν τόδε πω τετελεσμένον ἔρξειν.
Αὐτόματον γὰρ ὕδωρ ἐπὶ βένθεα αἰὲ καταῤῥεῖ
Καὶ τόκα μὲν ξυλόχους τε καὶ ὕλας εἰνοσιφύλλους
Πάντοσε τῶν πολέων κατεναντίον ἐστὶ φυτεύειν.
Ατμίδας ὀρνυμένας ἵνα ταρφέα φύλλα δέχωνται.
Ρηϊδίως δ᾽ ὅτε καῦμ᾽ ἐπὶ οὐρανὸν αὐτὰς ἀέρσει
Μεσσόθι κλειομένας κατερητύσουσι διαῤῥεῖν,

Καὶ πέραν ἐς πόλεας γ' ὀλεσίμβροτον ἰὸν ἐλάσσαι
Ὡς ἄραγε προβλῆτες ἐπ' ἠϊόνεσσι βαθείαις
Κρημνοὶ ὀκριόεντες, ἐπεί γ' ὀρόθυνεν ἀέλλαν
Ἢ Νότος, ἢ ζαμενὴς Βορέας, Ζέφυρός τε δυσαὴς,
Ἀντίον ἰσχανόωσι πελώριον οἶδμα θαλάσσης
Ἶφι κυλινδομένης ποτιδεγμένοι ἄσχετον ὁρμήν.
Ἤλιθα σμερδαλέος δ' αὐτοὺς ῥόθος ἀμφαραβίζει,
Κ' ἀχνύμενος ῥοιζηδὸν ἀναῤῥοφεῖ ἄσπετον ἄφρον.
Ὣ δὲ προβαλλομένη γ' ἐριούνιος ὕλη
Ἀτμὸν ἐρυκακέουσα βιοφθόρον. οὕνεκα λόχμας
Πωμετίας ἑλέων κατεναντίον ἑστηκυίας
Καββάλλειν ἐθέλοντας ἐρητύσασκες ἁπάντων
Κηδόμενος βιότοιο, πολυθρύλλητε Μαχάον,
Καί γε μάλ' ἀτρεκέως, πανυπερτάτου Ἀρχιερῆος.
Ταῦτα δὲ σὺ πυκινῇσι καὶ ἀκαματῇσι μερίμναις
Δηρὸν ἐρευνήσας ἀνάγειν εἰς Φῶτα πρεῖλου
Τοῖς νυνὶ μερόπεσσι καὶ ἐσσομένοις μέγ' ὄνειαρ.
Ὄφρα μάλ' ὀτρηροὶ κακὸν εἰδότες ὦσιν ἀλεύειν,
Μηδέτι μέμψωνται πολυπήμονος ἤλιθα μοίρης.
Σοὶ δ' ἄρα τοιούτων γέρας ἄφθιτον ἔσσεθ' εὐεργέων,
Αἰδία τε χάρις, καὶ κῦδος ἀθέσφατον αἰεί.

§§ 3 INDEX

INDEX CAPITUM.

Quæ in primo libro de Noxiis Paludum Effluviis continentur.

Occaſio ſcribendi. Pag. XXIV.

PARS PRIOR.

CAPUT PRIMUM.

QUid veniat nomine Paludum Pag. I

CAP. II.

De Atmoſphæra, terraqueis effluviis, eorumque clementia, vel inclementia 3

CAP. III.

Ex tellure ſicca locorum ſalubritatem, ex paluſtri verò, ac malè olente inſalubritatem oriri exemplis oſtenditur 8

CAP. IV.

Occurritur objectionibus illorum, qui effluvia à rebus putreſcentibus cum fœtore emiſſa, non ſolùm non inſalubria eſſe; ſed contra, in ſalubritati aëris mederi opinantur 11

CAP. V.

Quæ Paludes magìs, minùsve noxiæ 15

CAP. VI.

Quibus ex cauſis Stagnantes aquæ, aperto cœlo per æſtatem potiſſimùm corrumpantur. 21

Quæ

CAP. VII.

Qua ratione fluxus etiam aperto cœlo corruptionem in aquis impediat 25

CAP. VIII.

Præcedentis Doctrinæ Corollarium. Lini macerationem in aquis interdum innoxiam, plerumque tamen peſtilentem, & quare 27

CAP. IX.

Quid hærentes aquæ calidis tempeſtatibus ad lædendos Accolas emittant ſecundùm Antiquorum ſententiam. 29

CAP. X.

De iiſdem Effluviis ex Recentiorum opinione 31

CAP. XI.

Nonnulla de paludum effluviis partim inorganicis, partim organicis, & animatis opinioni noſtræ præmittenda 34

CAP. XII.

De Differentiis inorganicorum efluviorum ſecundùm diverſas anni tempeſtates, & quæ ſint cauſæ, quibus eadem ex paludibus attolluntur in aërem. 37

CAP. XIII.

Quì fiat ut inorganica paludum effluvia tum à ventis auſtralibus, Euronoto, tum maximè à rubigine, ac nebulis deteriora ſemper evadant 40

CAP. XIV.

Inorganica paludum effluvia, per quas vias in Accolarum corpora ſe ingerant 42

CAP. XV.

Inorganica paludum effluvia quam labem, & quomodo inurant 43

CAP. XVI.

Multa Inſecta paludibus innaſci, atque ſub organicorum effluviorum forma per circumfuſum aërem diſpergi 46

CAP. XVII.

Organica, atque Animata paludum effluvia in eas noſtri corporis cavitates admitti, quæ cum aëre, tum ambiente, tum influente ad contactum ſunt poſitæ 50

CAP. XVIII.

An, quando, & quomodo animata paludum effluvia humanis corporibus noceant 51

CAP. XIX.

An inter animata Paludum effluvia ſint aliqua cæteris minutiora, quæ intrà ſanguinea vaſa deteriùs multiplicanda ferantur; & quæ ſit veræ peſtis, ac peſtilentium morborum differentia, 57

CAP. XX.

Synopſis eorum, quæ vel ſparſim hactenus dicta ſunt, vel adhuc explicanda ſuperſunt de pernicie utriuſque generis effluviorum, & quo pacto caſtrenſes febres inducant 59

CAP. XXI.

Cur juxta paludes noctu præſertim indormientes magis quàm vigilantes lædantur 62

LIBRI PRIMI PARS POSTERIOR.

D*E Paluſtrium effluviorum remediis in genere Præfatio* pag. 66

CAP. I.

Paludes, ubi dantur, tum ad Terræ fertilitatem, aërisque ſalubritatem inducendam, tùm potiſſimùm ad acuenda, fovendaque ingenia ſunt exiccandæ. 67

CAP. II.

De modo ſiccandarum Paludum 70

CAP. III.

De tempore ſiccandarum paludum, & quæ illis exhauſtis agenda ſunt 74

CAP. IV.

Aqua jugis, atque innoxia, cùm palus aut omnino exiccari nequit, aut exhauſta cœnum per æſtatem reliquum habet, ad eam temperandam utiliter corrivatur 77

CAP. V.

Accenſis ignibus paluſtre cœlum ab offuſa halituum malignitate purgatur 78

CAP. VI.

De Lucis generatim, deque Sylvarum utilitate, præſertim ubi palus exhauriri non poteſt 80

Auctoris Conſilium de Sylva Ciſternæ, & Serminetæ nonniſi per partes excidendæ 86

Confutatio

Confutatio rationum, quæ ab Excellentiſſimi Ducis Cajetani Defenſoribus adversùs ſuperiorem diſſertationem allatæ ſunt; novumque Auctoris Conſilium de Ciſternæ ac Sermineta Sylvarum exciſione. 115
Illuſtriſſimi Præſulis Proſperi Lambertini de eodem Argumento Diſſertationis ſumma 123
Exitus ſupplicis obſecrationis Excellentiſſimi Ducis Cajetani cum Chirographo Summi Pontificis 126

CAP. VII.

Quæ uſui eſſe debeant paludum accolis, quo minùs à noxiis effluviis lædantur 133

SYLLABUS CAPITUM,

Quæ in ſecundo libro de Noxiis Paludum Effluviis continentur.

P*Ræfatio ad Lectorem* pag. 147

PRIMA EPIDEMIA.

Quæ Romæ in Leonina Urbe vagata eſt 149

CAPUT PRIMUM.

De pluviis, deque auſtrinis tempeſtatibus, quæ & Tiberis alluviones, & paluſtres aquas Romanæ Epidemiæ cauſas induxerunt 149

CAP. II.

Deſcribuntur nonnulla phænomena, quæ per id temporis noxias paluſtrium effluviorum vires in Leonina Regione palàm oſtenderunt 152

CAP. III.

De certis hujus epidemiæ limitibus, quos lethifera cœnoſarum aquarum effluvia minimè præterierunt 153

CAP. IV.

De mechanica ratione, qua ejuſmodi epidemia ſub initium averti, depellique potuiſſet. 156

CAP. V.

Duplex Febrium epidemicarum natura, & quæ maximè ægros ſymptomata afflixerunt 158

CAP. VI.

Quæ in cadaveribus decedentium propter epidemicas febres obſervata fuerint, eorumque rationes afferuntur 160

CAP. VII.

Per ſummam Innocentii XII. charitatem novum in Civitate Leonina Noſocomium pro ægris mulieribus excitatur 163

CAP. VIII.

Quænam remedia in noſtra epidemia maximè profuerint, & primò de methodo curandi tertianas pernicioſas. 164

SECTIO PRIMA.

De locis, ac tempore, quibus veſicantia adhibebantur; & cur miram utilitatem hiſce in febribus afferant 166

SECTIO II.

De uſu Chinæ Chinæ, tanquam altero ſpecifico hujus epidemiæ, & quibus ea modis utiliter fuerit propinata 168

SECTIO III.

Recenſentur alia præſidia, & quænam victus ratio adhibita 169

CAP. IX.

Quæ profuerint in febri continua peſtilenti 171

CAP. X.

De Remediis vermes necantibus 173

CAP. XI.

Do Parotidibus, earumque curatione 175

CAP. XII.

De duplici dyſenteria, quæ in Caſtrenſi Romana febri fuit animadverſa 181

Exitus Romanæ Epidemiæ ſub initium hyemis 184

SECUNDA EPIDEMIA.

Caſtrenſium Febrium, quæ per aliquot annos uſque ad 1705. *in Vrbe Veteri graſſatæ ſunt* 185

CAP. I.

Vrbis Veteris deſcriptio, & ſitus 185

CAP. II.

Cauſæ graſſantis per æſtatem multis ab hinc annis Epidemiæ 188

CAP. III.

Natura, Symptomata, & Medela epidemicarum febrium exponuntur 189

CAP. IV.

Ætiologia hujuſmodi febrium breviter expenditur 191

CAP. V.

Conſilium exhibitum Sanctiſſimo Patri ad avertendam Epidemicam luem Vrbe Veteri ſævientem 193

CAP. VI.

Hujus Conſilii ſucceſſus 201

TERTIA EPIDEMIA.

Caſtrenſium Febrium Balneoregii graſſantium propter nuper inductas lacunas aquarum dulcium, ac mineralium per æſtatem anni 1707. 202

CAPUT PRIMUM.

De Vrbis Balneoregii etymo, ac ſitu 202

CAP. II.

Balneoregienſis Epidemia literis Illuſtriſſimi illius Civitatis Epiſcopi ad Auctorem datis primùm Romæ innotuit: Conſilia utcunque frugifera ad illius, populique præſervationem accommodantur 204
Epiſtola Illuſtriſſimi Onuphrii Eliſei Epiſcopi Balneoreg. ad Auctorem 205
Reſponſio Auctoris 206

CAP. III.

Lapſus integri Collis prope Rhodam in Vrbe Balneoregii; unde rivus interceptus, & complures lacunæ apertæ ſunt 210

CAP. IV.

Iuſſu SANCTISSIMI PATRIS *mittuntur Balneoregium Medicus, Chirurgi, Pharmaca, & multa pecunia, ut excitato Noſocomio, quàm citiſſimè periclitanti populo ſuccurratur* 212
Accedit Auctoris in id Conſilium 214

CAP. V.

Erectum Balneoregii Noſocomium; Res Medica diligenter procurata; ac Supplicationes, aliæque ad Deum preces per Epiſcopum inſtitutæ 219
Epiſtola Epiſcopi Balneoregienſis, qua gratias agit Auctori pro Officiis in Balneoregienſem populum collatis 221
Reſcribit Auctor non ſibi ſed Sanctiſſimo Patri gratias deberi pro ſummis acceptis à Balneoregienſi Populo Beneficiis 222
Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi ad Sanctiſſimum Patrem pro acceptis per univerſam illam Civitatem Beneficiis 224

Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii à ſecretis ſtatus Eccleſiaſtici ad Balneoregienſem Epiſcopum Reſponſio nomine SS. Patris 226

CAP. VI.

Latiùs de Natura, deque fine ipſius epidemiæ ex Epiſtola Medici Flaſchi, in qua tum quæ juverint præſidia, tum quæ in cadaveribus inventa ſunt, narrantur 228

Epiſtola Ioſephi M. Flaſchi ad Auctorem 228

Reſponſio Auctoris 232

CAP. VII.

Quo tum tempore, tum modo deſævierit Epidemia, & in quos morbos verterit. Remittuntur Romam Medicus, & Chirurgi cum literis Balneoregienſis Epiſcopi 232

Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi ad Auctorem 234

Auctoris Reſponſio ad Epiſcopum Balneoregienſem 235

CAP. VIII.

Proponuntur animadverſiones Eminentiſſimis Patribus Sacræ Conſultæ ab Auctore exhibitæ ad lacunas, quæ in Balneoregienſi agro extiterunt, tutò exſiccandas 236

Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi, quæ & acceptorum beneficiorum gratum rurſus animum atteſtatur, & nova ad exhauriendas paludes à Sanctiſſimo Patre deprecatur 239

Reſponſio Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii à Secretis Status Eccleſiaſtici ad eumdem Balneoregienſem Epiſcopum 241

CAP. IX.

Exhauſtis per hyemem lacunis cautum fuit, nè unquam poſthac Balneoregii rediret Epidemia 241

Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi, qua ſignificat ejus Vicarium Generalem maligna febri laborare, exponitque timorem recrudeſcentis Epidemiæ 242

Auctoris Reſponſum 243

Totius negotii exitus 244

QUARTA EPIDEMIA.

Caſtrenſium febrium Piſauri ob ſtagnantes aquas tum ex fluvii alluvionibus, tum ex lento, ac ſæpe interrupto curſu per Vrbem illam fluvioli, necnon ex viarum immunditiis per æſtates annorum præſertim 1708. *& ſubſequentibus deſævientium* 245

CAP.

Piſauri Etymon, ſitus, ejuſque temperamentum ex ventorum, & aquarum qualitatibus 245

CAP. II.

Piſaurum adventitiæ olim inſalubritati, præcipuè autem propter aquas ſtagnantes obnoxium fuiſſe, graviſſimorum etiam Auctorum teſtimoniis confirmatur 247

Epiſtola Io. Colle Nobilibus, & Civibus Piſaurenſibus, Quomodo Vrbs Piſauri ſit præſervanda ab imminentibus malis, & quibus præſidiis 248

CAP. III.

Caſtrenſes febres ex cœnoſis potiſſimùm aquis Piſaurum ſub annis 1708. *& ſubſequentibus divexarunt* 252

CAP. IV.

Conſilium extemplo ab Auctore exaratum, in quo tam qualitas febris Illuſtriſſimi Viri de Oliveriis, quàm remedia in commune Piſaurenſis Populi commodum exponuntur 254

CAP. V.

Hiſtoria Piſaurenſis Epidemiæ ex literis Medici illius Civitatis ad Auctorem datis clariùs explicatur 257

Epiſtola Horatii Bartholomæi Traverſarii ad Auctorem 258

CAP. VI.

Alterum Auctoris Conſilium, in quo diligentiùs expenduntur cauſæ, & proponitur curatio Piſaurenſis Epidemiæ 263

Epiſtola Auctoris ad D. Horatium Bartholomæum Traverſarium 264

Reſponſum D. Traverſarii, quo gratias agit Auctori pro accepta ejuſdem epiſtolari diſſertatione, quam ſummopere laudat. Significat epidemiam in ſummo æſtu propter aquam canali reſtutam remiſiſſe: Pollicetur ad illius opinionis confirmationem duas obſervationes à ſe factas de conſimilibus Epidemicis febribus 284

CAP. VII.

Improbatur à quodam Anonymo Chinæ Chinæ uſus in febribus Piſauri epidemicè graſſantibus, cujus epiſtola ab Etruſco in Latinum converſa huc traducitur 286

Epiſtola Anonymi ad Amicum 287

CAP. VIII.

Diſſertatio Apologetica D. Traverſarii ad Auctorem in qua oſtenditur peru tilis chinæ chinæ uſus in febribus perniciosis 29

CAP. IX.

Ad confirmandum animum Domini Traverſarii immeritò ab Anonymo inſimulati, Auctor tum hujus objecta refellit, tum illius argumenta corroborat 307

CAP. X.

Conſilium ſcripto datum à Doctiſſimis Bononienſibus Archiatris in dubio recurſuræ Piſaurenſis Epidemiæ ab Eminentiſſimo Vrbini Legato ad Auctorem miſſum 310

CAP. XI.

Agitur preſſiùs de cauſis, quæ noxia effluvia ad Piſaurenſe Cœlum labefactandum per æſtatem potiſſimum, & autumnum emittunt, & quibus amovendis juſſu CLEMENT. XI. *trium annorum decurſu conſultum eſt* 311

CAP. XII.

Quæ peracta fuerint, ut Iſauri aqua per Canalem Vallati ad liberum fluxum reſtitueretur 313

CAP. XIII.

Proponuntur duæ opiniones de mutatione alvei Piſaurenſis Vallati ad antevertendas alluviones, quæ per hyemem in inferiori Vrbis parte, atque extra mœnia contingunt, ac primò expenditur, & excluditur obliquus percutiendus canalis in fluvium prope Portum 316

CAP. XIV.

Vallati Fluviolum novo aperto alveo per lacunam antiqui portus rectà ad mare deducendum, ut ſimul antevertantur inferiores Piſauri exundationes, atque ipſa lacuna per alluvionem exiccetur 318

CAP. XV.

Quomodo poſt multas difficultates Vallati alveus per majorem lacunam ad mare deductus fuerit; Deque magno indè emolumento tum ad antevertendas exundationes, tum ad lacunam ipſam exiccandam 321

CAP. XVI.

Piſauri ſtatus ſub anno 1716. *circa ea, quæ de arcendis amovendiſque cauſis paluſtrium effluviorum ſuperioribus Capitibus enarrata ſunt* 325

Epiſtola Auctoris ad Eminentiſſimum Cardinalem Daviam 326

Summa rerum Piſauri promulgandarum Principis Edicto 327

Reſponſum datum ab Eminentiſſimo Cardinali Davia 328

Eadem confirmantur ab Eminentiſſimo Cardinali Tanara 330

CAPUT ULTIMUM.

Quid ad præcavendas Piſauri Epidemias adhuc præſtandum eſſet. pag. 330
Exemplar Latinè redditum literarum, quas Piſaurenſis Magiſtratus pro acceptis beneficiis ad Auctorem dedit 332
Exemplar in Latinum converſum Epiſtolæ, quam Auctor Piſaurenſibus reddidit 333

QUINTA EPIDEMIA.

Caſtrenſium Febrium, quæ Ferentini, Anagniæ, Finitimisque locis Anno 1709. *graſſatæ ſunt* 334

CAP. I.

De Situ, Planicie, & Aquis ferentini, Anagniæ, & Fruſinonis 334
Auctoris Epiſtola ad D. Antonium Cocchium Medicinam apud Hernicos exercentem 338

CAP. II.

Febres Caſtrenſes ex Ferentinenſium Aquarum ſtagnatione apud Hernicos Anno 1709. *epidemicè graſſantes deſcribuntur* 339
Epiſtola D. Cocchii ad Auctorem 340

CAP. III.

Auctoris reſponſio, qua idea, cauſæ, & curatio Caſtrenſium earum febrium perſtringitur 345

CAP. IV.

De modo, & Fine Ferentinenſis Epidemiæ 351

CAP. V.

De Præſidiis per Summum Pontificem adhibitis, nè aquæ in poſterum in Agro Ferentinenſi reſideant 353

Typographi Lectori.

Lectorem Benevolum hic admonitum volumus, quòd cùm Illuſtriſſimus Autor, expungendas ac reſcindendas juſſerit aliquot lineas hôc *de Noxiis Paludum Effluviis* Opere comprehenſas, & pagina quâ continebantur jam tum apud nos impreſſa foret; commodum fuerit eas nunc indicare, ut ſupprimi queant. Sunt autem lineæ reſcindendæ illæ ipſæ quæ ſub finem paginæ 49. hujus noſtræ editionis reperiuntur, & ſic ſonant.

Sunt enimverò cunctorum inſectorum ovula in aëre, aut in tellure; quemadmodum ranarum & bufonum ova, quæ tametſi aridô in pulvere tabô veluti confecta, & conſepulta videantur, cùm tamen improvisò à pluviæ guttulis madefiunt, fœtus emittunt quos exilire cernimus, atque exultare.

OCCASIO SCRIBENDI.

De Paludum effluviis nullum hactenus abſolutum opus editum eſt.

VEtuſtatis memoriam repetenti mihi, & populorum clades ab aquis ſtagnantibus paſſim illatas, cupido inceſſit inquirendi quidnam à paluſtribus aquis noxii ac lethiferi efflueret, quo lues in accolas graſſaretur, & qua ratione ei occurrendum, vel etiam prævertendum. Itaque ſcrutari primùm inſtitui quinam tantam rem, conſervandæ hominum valetudini perneceſſariam deditâ Opera, copioſèque tractaverint. Cumque à pleriſque ſcriptoribus prætermiſſam, à multis obiter duntaxat indicatam, à nemine, quod ſciam, rectè, abſolutèque excuſſam & explicatam vidiſſem; neque inutilem publicæ ſaluti, neque Lectoribus ingratam operam me præſtiturum exiſtimavi, ſi quæcunque diuturnâ obſervatione, ac lectione collegeram, integro ſyntagmate in publicum emitterem. Novi enim utiliora ſemper, & gratiora legentibus eſſe, quæ ſolus quis, aut ſaltèm cum paucis non indiligenter ſcripſiſſe comperiatur. Huic certè conſilio momentum graviſſimum addidere multæ Epidemiæ, quæ noſtra ætate, & me potiſſimùm pro munere meo animadverſiones excitante, Eccleſiaſticam ditionem variis in locis divexarunt, atque afflixerunt, quibus de operis neceſſitate admonitus, non ultra differendum cenſui. Et quanquam negotiorum multitudo ſcribentem ſæpe interpellaverit; ſtudium tamen hominum valetudinis, & communis utilitatis fovendæ id tandem effecit, ut objecta impedimenta ſuperarem. Nam de iis & rebus, & periculis propulſandis agitur, in quibus (ut præclarè ſcripſit [*a*] Hippocrates) non in mœnibus, ac propugnaculis, ſed in ſapientibus conſiliis ſpes ſalutis eſt collocanda. Atque hoc ſanè nec pro dignitate politum opus, nec ſatis ornatum æquis lectoribus commendaturum confido, ut in ipſo non ingenii præſtantiam, ſed juvandi voluntatem quærant, & humaniter complectantur.

Ex hujuſmodi effluviis ortæ Epidemiæ in Eccleſiaſtica Ditione.

(*a*) In Epiſt. ad Senatum, & Popul. Abderit.

DE

JO. MARIÆ LANCISII

Intim. Cubicul. & Archiat. Pontificii

DE NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS

Eorumque Remediis in Genere.

LIBER PRIMUS, PARS PRIOR.

De Paludibus, earumque effluviis.

CAPUT PRIMUM.

Quid veniat nomine Paludum.

PALUS, apud (*a*) Varronem, dicta eſt quòd aquæ in palude *paululùm in altitudinem*, *& palam latiùs diffuſæ ſint.* Undè palus appellatur etiam ab (*b*) Hydroſtaticis lata, ſed parum profunda aquarum collectio, quæ, tametsì fluvium alicubi admittat, & remittat, nihilo tamen minus maximâ circumferentiæ parte, ac præſertim prope ripas *Paludis etymon ac definitio.*

(*a*) Lib. 4. de ling. Latin.
(*b*) Gulielmin. de Flumin. nat. cap. 6. pag. mihi 181.

ripas muſco, juncis, & arundinibus implicatur, atque impeditur, ferèque immota, niſi ventis agitetur, manere ſolet; quo fit, ut jure ac merito vel apud vulgus aquæ etiam fluminum, & lacuum, quibus in locis quieſcunt, atque herbeſcunt, paluſtres vocentur. Aliis placet à Græco παλαιὸς *vetus* deducere, ut paludum propriè ſit aqua inveterata. Παλαιὸς enim eſt à πάλαι, hoc eſt *olim*, & *quondam*. Etymon arceſſit (*a*) Voſſius ex Hebræo בלה *balèh*, hoc eſt *vetus*, ſive בלה *balàh*, *inveteraſcere*. A Dorico quoque παλὸς pro πηλὸς, quod lutum denotat, Scaliger, & Nunneſius paludis originem ducunt; nam palus omnis limoſa eſt. Palus etiam dicitur Guicharto ab Hebræa voce אובל *ovàl*, *rivus*, *fluvius*, & ſecundùm D. Hieronymum palus, abjectâ principe ſyllabâ.

Paludis deſcriptio. II. Nè autem in quærendis nominis originibus operam nos ludere quis putet, ſedulò advertat, quas memoravimus, paludis etymologias argumento noſtro plurimum utilitatis afferre. Etenim paludes conſtituuntur ab aquis quæ cum externo, & circumfuſo aëre communionem habentes, magnâ ut plurimùm amplitudine, paucâ profunditate, nullo penè motu donatæ, multo plerunque cœno, limoque obnoxiæ ſunt: immo verò variis inſectis, ſeminibus, herbiſque (quæ idcirco paluſtres vocantur) refertæ, per æſtatem potiſſimùm corrumpuntur, & malè olent. Quamobrem Mæotis, etsì vulgò palus nuncupetur, hoc tamen nomine ſignanda minimè videtur; cùm, præter ſummam, quam habet, profunditatem, multa flumina nihil olens excipiat, eique cum ipſo Mediterraneo mari perpetuum commercium ſit.

Quæ ſit hujuſce vocabuli latitudo. III. Sed nè in poſterùm eandem ſemper vocem cum Lectorum faſtidio repetamus, paludes, ſtagna, & lacunas, modò deſides, cœnoſaſque aquas contineant, in commune accipiemus. Quidquid in contrarium ſcripſerit Jo: Boccatius (*b*), qui grammaticum potius, quàm philoſophum agit, ubi nomen paludis à ſtagni voce ſecluſit. Hinc foſſas, cloacas, lacus, ſcrobes,

(*a*) In Etymologico ling. Lat.
(*b*) De Stagn. & Paludib.

bes, alioſque terræ ſinus, modò depravatos, corruptoſque latices imbiberint, maleque olens cœnum contineant, ad Paludum genus referri volumus. Meritò proinde ſcripſit Fortunatus (*a*) Fidelis: *Paludes non ſolùm eas eſſe, quæ plurimas, eaſque perpetuas habent aquas, & quæ non expedito fluunt alveo: ſed hoc etiam nomen lutoſis, limoſiſque terris, & quæ ſuo humore madidum reddunt ſolum, convenire: nam hæc etiam loca craſſam, & caliginoſam ex ſe auram reddunt.*

IV. Huc etiam ſpectare videntur quæ in actis Lipſienſibus (*b*) deſcripta legimus ex Hiſtoria Naturali Lancaſtriæ per Carol. Leigh, diligentiſſimum cæteroqui Scriptorem exarata *lib.* 1. *cap.* 2. ſcilicet loca paluſtria eſſe *compagem foliorum*, *ſeminum*, *florum*, *caulium*, *herbarum*, *radicum*, *fructuum &c.* quæ omnia microſcopio ſe deprehendiſſe teſtatur; eaque ſimplicia modò oriri & multiplicari, modò putreſcere & corrumpi. At enimverò, præter quam quod neſcio, an hic Auctor innumerabilium inſectorum, paluſtria loca incolentium, meminerit; certè quòd ex fruſtis arborum, fructuumque exoticorum, ut pinus, quam Anglia non producit, conjicere conetur, eas eſſe Noachini diluvii reliquias, lectoribus fortaſſe minimè probabitur; cum exotica ſemina, & fruſta multis modis vel per aves, vel per ventos, vel etiam peregrinarum adventu mercium deferri & poſſint, & ſoleant. Nam longè magis ætas noſtra ab ævo univerſalis diluvii diſtat, quàm loco diſtet Anglia ab Europæ regionibus, pineta ferentibus.

CAP. II.

De Atmoſphæra, terraqueis effluviis, eorumque clementia, vel inclementia.

Philoſophis experimentalibus dubium eſſe non poteſt, quin aër nobis circumfuſus, quem atmosphæram dicimus, ſit *Quid ſit aër.*

a 2 corpus

(*a*) De Relat. medicorum lib. 1. c. 5.
(*b*) Dec. 2. Tom. 10. ann. 1701. pag. 511.

corpus fluidum, tenue, poroſum, ac terraqueo globo levius, naturâ ſuâ perſpicuum, mobile, & maximè omnium comprimi patiens, ac reſilire contendens. Sed quoniam aër perpetuò deorſum truditur, denſior eſt, & gravior in infimis, & quò magis aſcenditur ad ſuperiora, eò minùs gravis eſt, ac denſus. Per eam verò ponderis, ac preſſionis vim intrà poros cùm aquæ, tum terræ, quà patet via, ipſemet aër urgetur, & contentis quoque organicis, inorganiciſque corporibus ad præclaros uſus, perpetuò ſociatur.

Aëris qualitates.

II. Hæ tamen ſunt qualitates aëris, quaſi dixerim, elementaris, quippe quæ ubique locorum plus, minuſve ſimiles in pneumatico hoc fluido ſolent occurrere. At enimvero cùm idem aër medius ſit cœleſtia inter, & aqueo-terreſtria corpora, utrorumque neceſſariò, pro varia conditione locorum, particeps ſit naturæ; ac propterea, ut ætherem, motum, lucem, ignemque cœleſtem à ſuperis aër ipſe mutuatur, ita multigenas particulas, aqueas potiſſimùm, ſalinas, terreas, volatiles, atque oleoſas à terraqueo orbe paſſim admittit, quas ignis, motuſque vel externus elicit, vel internus pellit, atque extrudit: quibus fit, ut meritò aër aliquibus dicatur ſpongia, chaos, & abyſſus, cum ſales e. g. toto genere inter ſe diverſi ab eodem per capita, ut chymici appellant, mortua extrahantur.

Aër ex triplici materia compoſitus.

III. Atmoſphæra igitur eſt corpus liquidum, & pellucidum huic noſtro globo innitens, & circumfuſum, quod ex tribus potiſſimùm conſtat.

1. ex materia liquidiſſima, quam ætherem dicunt.

Primò ex fluidiſſima, ſummæque agilitatis, ac pernicitatis materia ætheris nomine communiter appellata, quæ perenni ſolis turbinatione in orbem noſtrum elabitur propelliturque; cui ſanè inteſtinum mixtorum motum, atque elaterem jure tribuunt recentiores: cuncta enim corpora circumdantur, urgentur, ac penetrantur ab æthere, qui cum duplici motu, verticoſo nimirum, ac recto ſemper agitetur, idcirco ut à ſole in hunc orbem propellitur, ita hinc versùs Solem invariabili proportione ſemper recurrit.

IV.

IV. Secundò congeries immenſa molecularum figuræ veroſimiliter (*a*) rotundæ, quæ proinde in mutuo contactu poros, atque interſtitia relinquunt: hæ quidem moleculæ ad ætheris tranſitum cavæ ſunt, immo ex flexili materia ab uno in alterum polum ſpiraliter coagmentatæ. Unde vel proprio invicem pondere, vel externa vi compreſſæ tranſeunt plus minus in figuram ſphæroideæ analogam, in qua tum internæ diſtantiæ ſpiralium revolutionum, tum externi poruli inter unam, alteramque ſphærulam per denſationem minuuntur, atque anguſtantur; quamobrem æther, qui patulis, atque hiantibus ſpatiis facilè, liberèque procurrit, ab iis quoquo modo anguſtatis renixum patitur, eumque, quâ poteſt vi, ſuperare conatur, tam ſpirales revolutiones, quàm intermedios porulos diducendo, atque ampliando; in qua ſanè ſe ſe dilatandi, ac diſtendendi potentia totus elater poſitus eſt. *2. ex corpuſculis figuræ globoſæ.*

V. Denique atmoſphæra conſurgit à multitudine tenuiſſimorum (*b*) fragmentorum, quæ ex terreo-aqueis corporibus per vim Solis, ætheris, ſubterraneorum ignium, atque heterogeneorum ſalium, aliorumque moventium abſciſſa, tenuata, & pulſa (comitantibus ſæpe abreptis per ventos vegetabilium, atque inſectorum ſeminibus) intrà aëris porulos, & interſtitia ſuſtentantur, donec mutuo acceſſu, variàque combinatione ad eam molem, pondúſque perveniant, quibus ejuſdem aëris motum, adhæſionem, ac gravitatem vincere, deorſumque ferri poſſint, ſeu quod eòdem recidit, ipſamet corporum fragmenta ſenſibiliter, aut inſenſibiliter in terraqueum globum cadant; quo univerſalis ille, cum orbe ipſo duraturus, circuitus aſcendentium, ac deſcendentium vaporum, exhalationum, nebularum, roris, rubiginis, pluviarum, uno verbo effluviorum conſtituitur. *3. ex particulis terreſtribus.*

VI. Ex varia autem, confuſaque permixtione particularum in atmoſphæra libratarum, atque ex diverſo earundem motu, *Vnde multiplex aëris temperatio, & qualitas enaſcatur.*

a 3 cœlique

(*a*) Vide Guglielmin. Diſſertat. de Æthere, adnexa Diſſertat. de Princip. Sulphur. pag. 413.

(*b*) De contentis in aëre plura, eaque curioſa vide apud Ramazzinum in Ephemerid. Baromet. p. 18. & Frid. Hoffman. Diſſertat. 5. n. 15. pag. 240.

cœlique aſpectu oriuntur non ſolùm omnia phænomena, quæ Meteora dicuntur; ſed variæ quoque aëris hìc, illicque proprietates, calida ſcilicet, frigida, vel temperata; tenuis, vel craſſa; ſalubris, inſalubris, vel mediæ naturæ. Et ſicuti quatuor illæ obviæ aëris qualitates, quas ſimplices vocant, calor nempe, frigus, ſiccitas, & humiditas, à locorum ſitu, indoleque, habitâ etiam ad ſolem ratione, nec non facili, vel difficili ventorum auſtralium, vel ſeptentrionalium aditu potiſſimùm proficiſcuntur; ita tenuitas, vel craſſities, ſalubritas, vel inſalubritas à diverſo quoque concurſu aliarum particularum, quas atmoſphæra à ſubjectis, aut vicinis ſibi corporibus, & plagis excipit. Unde ſcitiſſimè *(a)* Lucretius.

. . . . . primum multarum ſemina rerum
Eſſe ſupra docui, quæ ſint vitalia nobis:
Et contra, quæ ſint morbo, mortique, neceſſe eſt
Multa volare. Ea cùm caſu ſunt forte coorta,
Et perturbarunt Cœlum, ſit morbidus aër.

Quanquam verò non in qualibet atmoſphærâ ſalubritas, aut inſalubritas, habito ad homines reſpectu, ab eadem omnino particularum mixtura, motuque dependeat: noviſſe tamen juvat, quænam in genere corporum combinatio, moduſque clementem, ac ſalubrem, quænam contra inclementem, atque inſalubrem aërem efficiant.

Quid cœlum ſalubre conſtituat.

VII. Salubrem conſtituunt I. moderata ſiccitas, & frequens ſerenitas. II. juſta fluxilitas, mobilitas, ac diſcurſio, quæ ſicuti ab aqua putredinem arcent, ita aërem à cohæſione, ac marcore immunem præſtant; hæc autem fluxilitas locorum apricitati, Cœli aſpectibus, luciſque vi potiſſimùm innititur, quibus libertas diſcurrendi aëreo fluido opportunè exhibetur. III. particulæ è terra non cœnoſa, nec pravis mineralibus ſcatente; aquis non paluſtribus, plantis, atque animalibus minimè venenatis emanantes, ſed potius ſubtiles, volatiles, balſamicæ, ſubacidæque, quas invicem complexas, & coagmentatas ſal nitro-aëreum Mayovius, & univerſale ſulphureum Frid. Hoffmannus appellavit.

(a) Lib. 6. de Rer. Nat.

lavit. Ex his verò maximum illud ſalubritatis in aëre præſidium confovetur, ætheris ſcilicet vivida, pervia, & pernix energia, quâ liquidus aër infusâ veluti animæ virtute vegetatur; & unde non tantùm ſolidæ noſtri corporis partes neceſſarium tonum, ſeu vim elaſticam accipiunt; ſed liquidæ etiam (interpoſitis aëris particulis unam inter, & alteram ſuarum molecularum) fluxilitatem, volatilitatem, ac per minimos quæque tubulos agilem diſcurſionem, & expeditum per ſecretoria vaſcula ſeceſſum nanciſcuntur, in quibus univerſa vitæ, atque incolumitatis ratio poſita eſt.

VIII. Inſalubrem è contrario atmoſphæram reddunt I. vel immoderata ſiccitas, vel nimia humiditas, ſerenitatis inimica, quam tantopere damnavit Hippocrates. II. lentor, ac cohæſio particularum aëris, quibus diſcurrendi libertas ſociari non poteſt. Lentorem autem potiſſimùm inducit, & mobilitatem detrahit loci natura ſubſidens, montibus circumvallata, nec luci, nec ventis ſatìs objecta: Idcirco particulæ tum deſuper cadentes, tum à terraqueo orbe aſſurgentes, quæcunque illæ fuerint, in ambiente aëre conveniunt, & cohæreſcunt. III. effluvia corporum ſuapte naturâ craſſa, lenta, minùs, vel nimiùm volatilia; aut nimis acida, alcalina, aliove peculiari, aut venefico vitio affecta. Quamobrem partim conſtipatis, partim oppletis aëris porulis pernicitati ætheris aditus ferè obſtruitur. Unde in ſolidis humanorum corporum partibus robur, ac vis reſiliendi minuitur, atque enervatur; fluidis verò recenſita ſuperiùs commoda æque benè obtingere non poſſunt; immo multa ſuperveniunt coctionibus, excurſionibus, ac ſecretionibus infeſta, & contraria, in quo Cœli inclementiam actu reponimus. *Quid contra inſalubre efficiat.*

IX. Sed ut ex toto genere ad partem, de qua acturi ſumus, hoc eſt ad paluſtria effluvia deſcendamus; inſalubria dicimus, quæ ſolaribus radiis, ac inteſtino fermentationis motu elevata, ventorumque præſertim auſtralium impetu abrepta corporibus noſtris magnam afferunt labem; quia ſcilicet partim recrementorum perſpirationem præpediunt; partim detrahunt quæ incolumitati ſuffragantur; partim (quod maximè advertendum) multa *Quænam effluvia noxia ſint.*

multa ingerunt, quæ ſanguini, ſpiritibuſque noſtris; immo etiam ſolidis partibus peculiaria inferunt detrimenta.

C A P. III.

Ex tellure ſicca locorum ſalubritatem, ex paluſtri verò, ac malè olente inſalubritatem oriri exemplis oſtenditur.

Exempla collecta ab F. Hoffmanno quibus oſtenditur ſiccum aëra ſalubriorem eſſe quàm humidum.

Eruditè non minùs, quàm diligenter Frid. (*a*) Hoffmannus collegit ſcriptorum teſtimonia, quibus apud Ægyptios, Græcos, & Germanos à ſicco ſolo aërem ſalubrem, à paluſtri verò, & cœnoſo inclementem, immo etiam peſtilentem extitiſſe demonſtrat; cui ſanè præluxiſſe viſus eſt magnus (*b*) Hippocrates, ubi ſcripſit: *Ex anni conſtitutionibus in univerſum ſiccitates imbribus eſſe ſalubriores, & minùs mortiferas.* Nos verò edocti cladibus illuſtrium, ac frequentium Italiæ Urbium, quæ à ſolis paludibus vaſtatæ ſunt, adhuc non inveſtigatis rationibus, aut quæſitis aliorum teſtimoniis, ipſi oculis intuemur, quanta ſit ſtagnantium aquarum pernicies. Aquileja, Civium quondam multitudine florentiſſima, adeò ut ad Metropolitanam, ac deinde Patriarchalem dignitatem evehi mereretur, vix noſtro ævo reliquias ædium, & veteris fortunæ veſtigia retinet, nullis aliis armis everſa, quàm corrupto ex aquis hærentibus aëre. Brunduſii Urbis quondam celeberrimæ vicem his verbis dolet Antonius (*c*) Galatheus, quæ ad rem noſtram plurimum conducunt: *Quin etiam, & Vrbes ſub ſalubri cœlo poſitæ deletæ ſunt. Sicut homines, ſic & Vrbes fata habent ſua; ſed civium negligentia Vrbem hanc infamavit, quæ, ſi aquæ ſuos exitus apertos habuiſſent, nunquam tale nomen aſſequuta fuiſſet.* Virgilius (*d*) etiam urbem Acerras vacuam appellat, hoc eſt civibus infrequentem propter lentiſſimum Clanii Fluminis curſum. -- *Et vacuis Clanius non æquus Acerris.* Eandem fati inclementiam ſubiere tot aliæ Civitates,

Clades Italicarum Civitatum à paludibus.

atque

(*a*) Diſſert. phys. med. V. pag. 226.
(*b*) 3. Aphor. XV.
(*c*) De ſitu Iapygiæ pag. 66.
(*d*) Virg. 2. Georg. 45.

atque Oppida, quorum funera proſequi longum eſſet. Sufficit enim ſi quis animo Italiæ oras, ejuſque mediterraneas regiones peragraverit; ſiquidem deprehendet non alia de re puriſſimo cœlo frui Inſubres, Ligures, magna ex parte Etruſcos, Neapolitanos, Brutios, ac Salentinos, uſque ad Apuliam, quàm quia per illorum terras aquæ in torrentes, fluvioſque liberè devolvuntur ad mare; immo verò quòd ejuſdem maris undæ duriſſimis montium radicibus, vel ſaxeo litore prohibentur, quominus per telluris poros citeriùs pervadant, ſolumque humidum efficiant. Contra verò maligno ferè per æſtatem, atque autumnum aëri obnoxios eſſe Piſanos, Senenſis oræ maritimos, Romani Agri incolas, ac præſertim Portuenſes, Oſtienſes, Tarracinenſes, Fundanoſque, tum etiam Salernitanos in Picentinis, Apulos pleroſque planam regionem tenentes, humilis Romandiolæ habitatores, Comaclenſes, denique populos nonnullos qui meditullium Italiæ obtinent, ſcilicet Viterbienſes, Volſinenſes, Fulginates, Brachianenſes, alioſque; propterea quòd aquarum multitudo vel ad linum macerandum, oryzamque alendam, vel proprio loci ingenio, ut in lacubus, aut hominum negligentiâ, ut in paludibus reſtagnat. Denique ſi quis pleniorem hujuſce rei notitiam adipiſci cupiat, noſtram adeat de Romani Cœli Qualitatibus diſſertationem, ad quam deſcribendam locus ſanè hìc aditum aperuit.

Quinam Italiæ populi ſalubri cœlo fruantur, quique inſalubri teneantur.

II. Contra verò Principum beneficentiam experti Piſaurenſes (*e*) puriorem aërem, paludibus exſiccatis, ducere cœperunt; atque ubi olim pauciſſimi mortales annum 50. vel attingebant, vel ſuperabant, teſtimonio Leandri (*f*) Alberti, hodie quàm plurimos longè ultra ætatem illam alit, inter quos Amitam SS. D. N. CLEMENTIS XI. Juliam Albanam de Oliveriis honoris gratiâ commemoramus, quæ decrepita in ætate ultra annum octogeſimum quintum mentem ſanam, acrem, ac ſapientiſſimam ſervat. Sed caveant cives illi, nè ſuas aquas rur-

Piſaurum exſiccatis paludibus ſalubrius redditum.

(*e*) A Franc. Maria primo Urbini Duce exiccata tellure, aër Piſauri ſalubris redditus, teſtibus Io. Colle in ſuo Coſmitor. iii. pag. 200. & Amato Luſitano Cent. Med. V. curat. *69.* pag. *526.*

(*f*) Deſcript. Ital. de Piſauro p. *292.*

ſus indiligenter tractantes, antiquâ (*g*) iterum aëris labe plectantur.

Idem accidit Stugardiæ, quod oppidum caput eſt ducatus VVirtenbergenſis.

III. Dum hæc ſcriberem humaniſſimas accepi literas à Roſino Lentilio Conſiliario, & Archiatro Ducalis Wirtenbergenſis, mihi ſummâ amicitiâ conjunctiſſimo, in quibus pari amore in Patriam, & ſtudio erga rem medicam hæc habet: *De Noxiis Paludum effluviis quæ meditaris, non poſſunt non eſſe pulchra, & utilia. Magnum in ea re ſitum eſſe momentum nemo facilè dubitet. Unicâ jam obſervatione rem declarabo; Stutgardia, quæ eſt Sereniſſimi mei Principis Sedes, circumquàque montibus cingitur, exceptâ ſolâ plagâ orientali, quà versùs Nicrum Fluvium unius horæ intercapedine illinc diſſitum, patet nonnulla planities. Ad mœnia Civitatis, orientem, & planitiem illam versùs, olim fuit piſcina, ſeu ſtagnum ampliſſimum plurium jugerum. Infamis autem à multis annis fuit eadem noſtra Stutgardia febribus intermittentibus fermè non ampliùs epidemicis, ſed endemicis valde rebellibus, ac diuturnis, quæ proinde nomen tulerunt, quòd vocarentur Stutgardianæ febres. Accidit autem ante hos 15. annos, ut ſtagnum illud, certo fine exiccatum, in pratum amœniſſimum converteretur, & ab eo tempore febres intermittentes adeò raræ ſunt factæ, ut nè ſemel quidem epidemiarum nomen meruerint, ſed ſporadicæ ſaltem nunc hunc, nunc illum invaſerint, etiam hactenus curatu faciliores. Apparet indè febres ab effluviis illius ſtagni putidis extitiſſe, quæ flante euro ſublata civitati invecta fuerunt, eo quòd ventus, alliſione ad montes factâ, quaſi repercuſſus, effluvia dicta longinquiùs provehere non poſſet. Nunc adhuc minores quædam paludes circùm Urbem viſuntur muſco planè obductæ, ac valde cœnoſæ, ranarum, & bufonum habitacula, quibus immerguntur canales lignei, tubulis aquarum ſubterraneis, vel aquæductibus inſervituri. Sæpe queſtus ſum de canalium horum diuturna in aquis his cœnoſis maceratione, cum Stutgardiæ adhuc Protophyſici munere defungerer, auribus autem ſurdis canebam.* Hujus verò graviſſimi Profeſſoris teſtimonium eo nobis locupletius accidit, quòd noxia aquarum effluvia memoret etiam in iis regionibus, in quibus, ut capite V. exponemus, latices corruptioni minùs patent.

IV.

(*g*) Vide Epid. Piſaurenſem lib. ſeq. deſcriptam, Epid. 4.

IV. Hæc cùm à nobis inculcantur, non eò pertinent, ut paludum vicinitas ſola, atque unica ſit aëriæ labis cauſa: non enim inficiamur tum cadavera inſepulta, tum ſubitò apertos vel terræmotibus, vel humano artificio telluris ſinus, ſepulchra, ac putreſcentis frumenti puteos, tum aggeſta purgamenta, ſordeſque domorum, ac præcipuè culinarum; quin etiam auras, & ventos ex peculiari mephiti venientes, aliaque hujus generis multa Cœlum ita afficere poſſe, ut morbidum fiat, peſtiferumque. Quæ ſanè, etiam nondum veſtigatis rationibus oſtendere diſcentibus, opportunum duximus, quia priùs aliquid num ſit, quàm cur ſit, cognoſcendum eſt.

Aliæ præterea cauſæ ſunt exitialium vaporum.

CAP. IV.

Occurritur objectionibus illorum, qui effluvia à rebus putreſcentibus cum fœtore emiſſa, non ſolùm non inſalubria eſſe, ſed contra inſalubritati aëris mederi opinantur.

QVanquam à noſtris tum moribus, tum ſenſibus alienum ſit, cujuſquam placita convellere; quia tamen expoſitam ſuperiori capite doctrinam, valetudini hominum ſubſervientem, pro viribus tueri tenemur; idcirco quæ à nonnullis empiricè duntaxat objecta ſunt, non empiricè ſolùm, ſed ratione pariter diluenda eſſe arbitramur.

Infirmantur adverſariorum rationes.

II. Primùm aliqui corruptorum corporum, aquarumque paluſtrium effluvia à cenſu noxiarum cauſarum, quàm longiſſimè abeſſe facilè ſibi perſuaſerunt, quòd legerint, ea ipſa peſtilentibus quibuſdam conſtitutionibus interdum remedio fuiſſe. Sic Alexander (*a*) Benedictus narrat, *ſe à quodam Cretenſi mercatore accepiſſe in ſæviſſima peſte Medicum canes omnes interimi, & per vias, perque vicos abjici juſſiſſe, qui tetro odore cœlum impleverunt, quo remedio ſtatim civitas ſanitati reſtituta eſt; & Sarmatas id remedium factitare ſolitos*; cui porrò hiſtoriæ affinis eſt alia à

Paluſtres, ac putidas exhalationes adversùs peſtilentem aëra remedio fuiſſe dicunt.

(*a*) Lib. de Peſte cap. 6.

Georgio (*b*) Pictorio relata: qui audivit *ex Utopia affirmantem in Epidemicâ lue nihil ſalubrius, ac præſtantius eſſe, quàm ſi quis ter in die latrinas olfaciat, aut ovile ſtabulum.* Sic etiam Joſeph (*c*) Quercetanus familiare Pariſienſibus exemplum adducit, fœtoris nempe platearum Lutetiæ, qui fugandæ corruptioni aëris idoneus à multis Medicis exiſtimatus eſt. Nec deſunt aliæ graviſſimorum Scriptorum auctoritates à Gaſpare à (*d*) Rejes collectæ, quibus à malis odoribus nonnunquam præſidium naturæ accedere confirmatur.

Objecta diluuntur. Allata experimenta refutantur.

III. Sed iis multifariam reſpondere nihil veremur, & primò quidem Alexandrum, & Pictorium, experimenta non à ſe ipſis tentata, verùm ab aliis narrata propoſuiſſe; dum alter à Mercatore Cretenſi, alter à quodam ex Utopia veniente hiſtoriam audiviſſe narrant: quamobrem de facti veritate non ſatìs conſtat. Verùm quamvis hoc certiſſimum eſſet; conſilium, tamen de malè olentibus animalibus, & latrinarum olfactu meritò docti omnes, ut ſubdit à Rejes (*e*), *ablegandum* tanquam damnatum cenſent; & experimenta cum ſuis Auctoribus ad barbara illa loca, à quibus deducta ſunt, iterum releganda, quemadmodum benè deducit (*f*) Sennertus, & (*g*) Quercetanus, quorum poſtremus illi opinioni tanquam erroneæ non ſuffragatur, quia, inquit, *malum eſt ſemper malo addere, & venenum veneno miſcere.* Videantur quæ hac de re collegit Paulus (*h*) Zacchias: multumque propterea ætate noſtra idem, ſi viveret, Quercetanus lætaretur, cum Magnanimi Regis Ludovici XIV. juſſu Lutetianas vias non ampliùs ſordibus inquinari; ſed ipſis bono publico deterſis, à luto jam non arceſſere ſibi nomen Lutetiam videret. Sed tametſi præſidium ab Alexandro Benedicto de interficiendis canibus tempore peſtis experientiâ confirmatum exiſtimaremus, ejus tamen utilitatem non in fœtore, ſed in

(*b*) Dial. 2. de bona valet.
(*c*) In ſuo peſtis Alexicaco cap. 6. pag. 139.
(*d*) In Camp. Elyſ. Iucund. quæſt. 65.
(*e*) Loc. cit. num. 4.
(*f*) Lib. 4. de feb. cap. 5. pag. 152.
(*g*) Loc. cit. p. 142.
(*h*) Quæſt. Med. Leg. lib. ix. tit. vi. quæſt. unic. nu. 6. & 7.

in ipſius interceptione contagii, quod per canes potiſſimùm de loco in locum à Medicis paſſim deferri animadverſum eſt, poſitam arbitraremur. Eòuſque interdum humanæ mentis imbecillitas nos progredi ſinit, ut, niſi ſedulò advertamus, effecta pro cauſis aſſumantur, & confundantur.

IV. Ratio deinde ſuadet, quòd fœtida effluvia corporum in ſicco putreſcentium, cujuſmodi in exemplum allata ſunt, ex multò ſubtilioribus, ſolutiſque, hoc eſt majori ſalis volatilis copiâ donatis particulis conſurgunt, quàm quæ ex cœnoſis laticibus elevantur: hæc enim craſſiora ſunt, & mucoſa, quippe impuro ſulphure, crudoque ſale, ac phlegmate referta: quo fit, ut magis cohæreant, ac proinde intrà noſtra corpora admiſſa difficiliùs diſcludantur, ac diſſipentur. Neque verò omnia hìc fœtida damnamus, cum probè noverimus in certis caſibus, puta apud hyſtericas, e. g. ſpaſmos ſæpe ſæpius malè olentibus ad nares admotis ſedari; quia nempe vel convulſus nervus recentibus quaſi ſtimulis contrario motu cieri, prioremque amittere ſolet, vel cauſa ipſa intrà nervorum villos intercepta diſcluditur, ac diſſipatur. Quid? quòd mixtura corpuſculorum fœtidæ rei, cicurare etiam valet eas particulas, quæ convulſionem intentant. Sed quis indè ad publicam avertendam peſtilentiam malè olentes deſides aquas contra tot ſeculorum experimenta in auxilium adducere audebit? cùm idem Alexander (*i*) Benedictus, qui primus fœtidorum patrocinium ſuſcepit, atque ab iiſdem opem ſperandam admonuit; ubi poſtea ex proprio animi ſenſu de cœnoſis aquis loquitur, has omnino noxias putet: *Aquæ*, inquit, *peſtilentes*, *quæ in abdito latent*, *& quas uſus non exercet*, *aut nunquam aura liberior verberat*, *peſtiferum in ſe corporibus noſtris habent venenum.*

Deinde effluvia è putidis corporibus in ſicco volatili ſale abundant, ac faciliùs expelluntur.

V. Secundò à nonnullis deducuntur argumenta majoris in ſpeciem momenti, ab experimentis tum Romæ, tum Bononiæ peſtis tempore habitis: utrobique enim ii Cives à contagione tutiores fuerunt, qui vias coriariorum officinis addictas, maliſque propterea odoribus graves inhabitarunt. Indicio ſanè, ut ipſi putant,

2. Ratio deducta à proſpera valetudine incolentium prope coriarias officinas Romæ ac Bononiæ peſte graſſante.

(*i*) Lib. 5. de Peſt. febr. cap. 2. pag. 505. num. 10.

putant, manifeſtiſſimo, quòd putredo, quæ ab aquis etiam acceleratur (cujuſmodi eſt fraceſcentium pellium) tantùm diſtat à crimine inferendi hominibus noxam, ut eos maximè à peſtilentia tueatur.

Refutatur ex peculiari modo quo pelles ibidem concinnantur.

VI. Verùm eſt hìc, ut candidè cum Boylio admoneamus, difficilem eſſe à quibuſdam experimentis ad alia inductionem; ſedulò enim omnes differentias, quantumvis opinione minimas, in ſingulis rebus animadvertere oportet, quas poſtea maximas re ipſa comparando deprehendemus. Itaque in caſu, de quo agimus, conſiderandum primò eſt, pelles nec Romæ, nec Bononiæ, nec uſpiam in deſidibus omnino aquis diù ad putreſcendum damnari, ſed claris primùm undis ad horas aliquot tantùm, æſtate præſertim perlui, diluique; unde quidquid carnoſi membranis illis ineſt, laxetur, ac dehiſcat; deinde in aquam calcis ad macerandum infundi, & datis temporibus cultro duriter tractari, ut quidquid ſuperfluit facilè detrahatur. Contra verò ſe res haberet, ſi ad ripam lacus, vel in ſtagno per menſem corruptio iſta promoveretur; non enim dubitamus, quin illinc effluvia per æſtatem potiſſimùm accolis perniciosa exilirent: quo ſanè factum eſt, ut inſignis ille Medicus Gometius (*k*) Pereira, cujus opera in magno nunc ſunt pretio, inter cauſas peſtilentium febrium recenſeat fœtorem etiam coriorum. Opportunè ſuccurrit exemplum loci, ad quem Romæ cadavera equorum, mulorumque deferuntur, ut ab illis pelles detrahantur, carneſque ſaturandis venaticis canibus, & domeſticis felibus abſcindantur: ibi ſanè cùm negotium negligenter tractatur, ſcilicet cùm viſcera, reſiduique lacerti in flumen projecti proximis ripæ ſinubus hærent, tunc quidem vicinæ gentes ſtatim infamis aëris effecta perpeti coguntur, malignis, ac peſtilentibus febribus tentatæ. Adeò verum eſt corruptelam, quæ in humido hærente excitatur, eſſe penitùs exitioſam.

2. Ex pellium conditura.

VII. Quod verò nos admonet quàm ſint faciles etiam ſapientum lapſus, ſi minùs cautè pedem figant, illud eſt, adverſarios antidotum pro veneno, remedium pro noxâ uſurpaſſe.

Enim-

(*k*) Novæ Med. par. 1. cap. 66. pag. m. 880.

Enimvero in Coriariorum officinis pelles diù non ſimplici aquâ, ſed calce macerantur, maceratæque condiuntur mixturâ, quam rite paratam omnino alexipharmacam dixerimus: nec pellium fœtor, ſed calcis, myrti, & quarundam orientalium baccarum, quas valloneas dicunt, odor ſalubris aliquando peſtilentiam, & corruptionem aëris avertit.

VIII. Cæterùm nemo non legit Rob. Boylium de Nat. determinata (*l*) effluviorum tum ſuâ, tum Celeberrimi (*m*) Diemerbroekii experientiâ compertum habuiſſe, *tempore peſtis, in illis ædibus, in quibus nulla lues adhuc erat, ſi linteamina ſordidâ aquâ, & ſapone lavarentur, eâ ipſa die, vel interdum poſtridie duos, tresve ſimul peſte correptos fuiſſe, ipſoſque ægros teſtatos, fœtorem aquæ ſaponatæ illis primam, & maximam alterationem intuliſſe:* addiditque particulas ante jam per aërem diſperſas, ſed nondum aptam indolem ad lædendum adeptas additione effluviorum aquæ ſaponariæ deleterias evaſiſſe. Idem poſtea Diemerbroëkius citato loco *num.* 8. (ſi quis alius) fusè tractat argumentum de pernicie fœtidorum vaporum, diluitque è contrario adductas difficultates. *Quid de aqua ſaponaria Rob. Boylius adnotavit.*

CAP. V.

Quæ Paludes magìs, minùsve noxiæ.

UT res cæteræ naturales ſortiuntur ſuarum proprietatum, & facultatum gradus; ita & Paludes, habito cùm inter ſe, tum ad homines reſpectu, ſunt magìs, minùs, vel minimùm noxiæ. Hæc profectò diſcrimina ſuas per cauſas ſingillatim hìc recenſebimus. *Varii paludum gradus.*

II. Paludes majorem vel minorem inſalubritatem aëri inferunt. I. propter diverſam naturam, copiam, & mixtionem aquarum, aliorumque corporum eiſdem permixtorum. II. ob varia anni tempora. III. propter ſitum regionum. IV. ad hanc ipſam aëris paluſtris inſalubritatem augendam, aut minuendam incolarum habitus, & diſpoſitio plurimùm conducit. *Quæ cauſæ paludum noxam augeant vel minuant.*

III.

(*l*) Cap. 4. pag. m. 662.
(*m*) Tract. de Peſte lib. 1. cap. 3.

Quot ſint aquarum ſpecies, ad paludes inducendas conſpirantes.

III. Quod ſpectat ad primum, cùm quinque ſint aquarum ſpecies, quibus Paludes, & ſtagna induci poſſunt. I. fluvialis; II. fontana dulcis; III. fontana mineralis; IV. pluvia; V. marina; omni ſanè dubio procul eſt, eas Paludes deteriores eſſe, quæ fiunt à magna copia, & mixtura diverſarum aquarum, præſertim verò mineralium: hæ namque, ſi per æſtatem exiccari non contingat, longè validiùs, ac perniciosiùs propter diverſa, ſibique contraria principia fermentari, corrumpique ſolent. Nocentiores ſunt, ac ferme peſtiferæ quæ multo, ac multiplici cœno refertæ ex cadaverum præterea inquinamento computreſcunt, quæque proinde viſu graves, tactu denſæ, guſtu acres, odoratu fœtidæ, externis primùm advenarum ſenſibus bellum inferunt, deinde univerſæ hominum machinæ vim, atque ruinam intentant: quo fit, ut in Agro Romano, Ferentinenſi, atque alibi, ubi thermalium aquarum, præſertim ſulphurearum, & acidularum eſt multitudo, ſemper morbi, qui indè oriuntur, graviores ſint, quàm ubi ſimplices, ac dulces aquæ, etiamſi copioſæ, reſtagnant. Atque hinc ſanè monendi ſunt lectores, ut cauſas deducant, cur epidemicæ febres, quarum hiſtorias lib. 2. perſequemur, quanquam ab eodem paluſtri aëris inquinamento ſubortæ ſint, minimè tamen ſibi ſimiles ubique fuerint, ſimiliaque ſymptomata præ ſe tulerint; neque iiſdem pariter antidotis, ac remediis auſcultaverint.

Quæ nocentiores.

Paludes ex pluviis aquis collectæ minùs noxiæ ſunt.

IV. Minùs profectò, aut etiam nihil nocent parvæ paludes, quæ à ſolis aquis pluviis coaleſcunt; videlicet, cùm à proximis collibus, montibuſque in valles magnâ copiâ imbres devolvuntur, tandem ad aliquem terræ ſinum, unde nullus in fluvios patet aditus, perveniunt; ibique cum pauco, aut nullo cœno ſubſiſtunt, quos propterea collectitias aquas appellant. Enimvero hujuſmodi Paludes, quo tempore noxiæ eſſe poſſent, æſtu invaleſcente, aut penitùs, aut ferè exareſcunt. Accedit quòd ſtagnorum hoc genus non tantùm hominibus plerunque non nocet, verùm etiam eſt admodum utile, quia multam terram noſtris uſibus per hyemem, ac ver ſummopere neceſſa-

riam,

riam, ab alluvione (*a*) vindicat; de quarum certè paludum commodis locutus eſt Theophraſtus, cùm illas ad irrigandos hortos utiliſſimas eſſe ſcripſit, iiſque jumenta, & ſues delectari in potu, eoſque pingueſcere, nec ubi ex labore, aut citato incaluerint itinere, dolorum pericula incurrere, ut cùm frigidas bibunt, & crudas.

V. Innoxiæ quoque ſunt, ſed contrariâ penitùs ratione, ferventibus etiam æſtubùs eæ paludes, quæ affatim recenti, purâque lymphâ diluuntur, ac deterguntur. Exemplum præ cunctis celebre apud (*b*) Strabonem legimus de Alexandria, quæ licèt juxta paludes conſtructa ſit, ac propterea gravem aërem, & ſuffocantem habere per æſtivos ardores deberet, tempeſtivo tamen Nili incremento undique perfunditur, ut cœnoſum nihil remaneat, quod vaporationem pravam efficiat; præſertim cùm eteſiæ ex locis borealibus, tantoque pelago ſpirare incipiant. *Innoxiæ ſunt quæ recenti ac pura lympha perluuntur.*

VI. Similiter paludes amplæ, profundæ, agitatæ, à dulcibus, aut à marinis ſolùm aquis inductæ cum pauco cœno, piſcibuſque donatæ, minùs ſunt inclementes; præſertim ſi margines habeant, nullis, quod rariſſimum eſt, arundinibus, aut juncis impeditos. *Itidem amplæ, ac profundæ paludes, & piſcoſæ nihil nocent.*

VII. Porrò marina aqua, ſi ſola, ſeu impermiſta reſideat, propter nativas proprii ſalis particulas, corruptioni, ac putredini potiſſimùm obnitentes, vermeſque paluſtres, ut paſſim hirudines, enecantes, omni ferè noxâ vacat: quemadmodum hac in re graviter philoſophatur Ludovicus (*c*) Teſtius agens de ſalubritate Veneti aëris, qui, etiamſi multas lacunas à mari inductas perpetuò lambat, nihilominus eſt ferè innoxius, quòd ſpiritum acido-volatilem, è mari jugiter expirantem, admixtum habeat. *Marina aqua in paludibus ob ſalis copiam innoxia eſt, ſi pura ſit.*

VIII. Secus verò inſalubria ſunt ſtagna, in quibus marinus latex aliis, ac præſertim pluviis, & mineralibus aquis ſociatur: Nam aqua dulcis, inquit Jo: Baptiſta Donus, ſalſæ commixta citiùs, ac faciliùs putreſcit. Itaque infamis eſt aër, ubi prope litus *Contra verò ſi pluviis, aut metallicis aquis permixta ſit, aut ſordibus impurata.*

(*a*) Vide Dominicum Gulielminum de Flumin. nat. cap. *6*. pag. m. *180*.
(*b*) Lib. *17*. Geograph. pag. m. *278*.
(*c*) Diſinganni, overo ragioni fiſiche ſopra l'aria di Venezia eſſer ſalubre.

litus depreſſior ſit locus, inque illum maris undæ influant per canalem, qui aut memoriâ hominum ſemper patuerit (ſubſtratum enim hiſce paludibus ſolum baſis olim, & fundum extitit ejuſdem pelagi, qui arenarum aggeratione ab antiquo paulatim litore receſſit) aut impetu procellarum, aut denique humano artificio apertus ſit; & in eum etiam locum è proximis collibus, tumuliſque pluviæ cum ſordibus conveniant.

Stagna in agro Ferrarienſi, Romano, ac Ravennati ad ſal conficiendum.

IX. Hujuſmodi ſtagnorum nonnulla ſunt in Agro Ferrarienſi, ac Ravennati; atque in Romano præſertim prope Oſtiam, ad marinum ſal calidis tempeſtatibus eliciendum. Quibus certè in regionibus illud animadverſione dignum eſt, quòd ſi impediatur jugis marinæ aquæ in ſtagna influxus, effluxuſque per euripum, paulò poſt concluſi latices propter æſtivos calores facillimè circa ripas putreſcunt, & piſces etiam enecant: id quod experimento ſe vidiſſe narrat in Comaclenſi lacu N. Cabeus (*d*). Similiter neſcio quid vitii, inquit Fortunatus (*e*) Fidelis, contrahit *locus, qui ad portus litora eſt conſtitutus: ibi enim frequentia navigia immorari, ſordeſque omnes deponere, atque univerſæ item Civitatis Cloacæ immundicias latè expurgare ſolent: quo circa, etſi maritima aſpectio ſpem aliquam valetudinis pollicetur; illa tamen aliena commixtio vitium apportare conſuevit.* Jure igitur ſcripſit Plinius (*f*), *afflatus maris noxii; in plurimis iidem utiles: quibuſdam ſatìs è longinquo aſpicere maria, jucundum: propiùs admovere ſalis halitum, inutile: Quare experimentis optimè creditur.*

Litus arenoſum, ac humile minùs ſalubre, quàm quod præruptis rupibus munitum eſt.

X. Et quidem teſtantur exempla ambientem aërem non eâdem ſalubritate pollere ubi litus arenoſum eſt, nec profundæ ſunt aquæ, quàm ubi maritimis urbibus litora objacent rupibus terminata, & profundo pelago ſepta. Enimvero in arenoſo, & tenues undas admittente litore; ſordes identidem in terram revomuntur, nec facilè diluuntur, ac reſorbentur; quemadmodum ſtatim in fundum dejiciuntur, ubi altum eſt mare, ut nihil proinde noxii in atmoſphæram attolli poſſit. Accedit etiam ad incommoda arenoſi litoris augenda, quòd aqua maris facili negotio, fuſiſſimè

(*d*) In Ariſt. Metereol. lib. 2. text. xix. quæſt. 1. pag. 122.
(*e*) Lib. 1. de Relat. Med. pag. m. 24.
(*f*) N. H. lib. 17. cap. 4.

me per arenam ſubit, & quaquaverſum trajicitur. Quamobrem cavato paululùm ſolo ſtatim fovea marino latice impletur, qui, cùm maximam ſalis partem in terræ cuniculis relinquat, tanto ſanè calidis tempeſtatibus pronior fit ad corruptionem, quantò major per ea tempora fuerit acceſſio tum ventorum meridionalium, tum aquarum pluvialium, quæ multigenas impurorum ſalium, ſulphuriſque particulas, atque inſectorum ovula in aëre librata, eluendo, ſecum rapuerint. Idcirco hujuſmodi litora humida, ſuiſque rimulis paluſtria ſemper occurrunt, facilèque circumfuſum aërem inquinant. Quod ſanè apud Priſcos in Romana plaga minimè omnium obſervabatur, quia eadem frequentibus ædificiis, ac ſylvis, necnon multitudine incolarum, derivandis laticibus perpetuò incumbentium, quoad fieri poterat, exiccatione ſalubris reddebatur.

XI. Quod verò attinet ad anni tempora, certè cujuſcumque generis paludes mediâ hyeme, & vere, donec flaverint auſtri, aliique venti, quibus incaleſcat verna tempeſtas, innoxiæ ſunt; immo verò ſalutares quibuſdam hominum temperamentis eſſe ſolent, qui ſalibus acribus redundant, cujuſmodi ſunt tuſſiculoſi, graciles, atque ad tabem inclinantes. Noxiæ verò per æſtatem uſque ad autumnale æquinoctium, aut etiam ultra, æſtu, & ſiccitate cum auſtris perdurante. Quinam autem certi inſalubritatis gradus procedant, ſeſeque prodant pro ratione curſus æſtatis, & autumni, ſuo loco exponemus. *Quo tempore paludes ſalubres ſint vel inſalubres.*

XII. Tertium inclementiæ momentum à ſitu regionis pendet; montanis enim populis, vel ſaltem ad Boream converſis ſtagna minùs nocent, etiam per æſtivos calores, quippe quia effluvia ex ipſis emiſſa tum pauciora, tum minùs maligna ſunt, & faciliùs etiam ventorum vi diſperguntur. Conſule quæ a Joſepho (g) Ceredo de hoc argumento eleganter ſcripta ſunt in diſſertatione tertia Italicè edita circa Methodum educendi aquam ex locis imis. At è contrario peſtifera ſunt planitiem, aut vallem inhabitantibus, maximè verò ſi eaſdem paludes ab auſtrali regione habeant; quia nimirum vapores illinc uberiùs elevati, *Situs regionis quid conferat ad excipienda vel arcenda paludum effluvia.*

(g) Sopra il modo di alzar l'acqua pag. m. 92.

deteriores ſunt, minùſque etiam à ſiccis ventis diſſipantur. De qua ſanè re vide ea, quæ a Vitruvio exarata fuerunt ſuæ architecturæ lib. 1. cap. 4. Quinimmo tanta eſt noxa paludis ad meridiem ſitæ, ut, etiamſi oppida in ſummis collibus extructa ſint, illuc etiam ab auſtris, aut etiam africis verſa effluvia propellantur, & lædant. Idoneum hujuſce rei teſtimonium habemus in aëre Gandulphiàno, qui olim à ſubjecto Turni lacu ad Africum poſito nocentes auras, nihil ſuffragante loci ſublimitate, excipiebat, quem proinde ab aëris infamia vindicare Paulus V. P M. non aliter potuit, quàm lacu arefacto; cujus beneficii hoc legitur exceptum marmore monumentum in fronte Pontificalium ædium Gandulphianarum.

PAULUS V. PONT. MAX.
OPPIDUM AQUARUM PENURIA
ET NOXIA E' TVRNI LACV ASPIRATIONE
INFREQVENTIUS
AQVA TERTIO AB HINC MILLIARIO
DERIVATA, ET LACU EXSICCATO
SALUBRIUS, LÆTIUSQVE REDDIDIT
AN. DOM. MDCXI. PONTIF. SVI VII.

Educatione, & conſuetudine fit ut paluſtres exhalationes accolis minimè noceant.

XIII. Denique in deſignandis inſalubritatis gradibus maximè animadvertendus venit hominum habitus, & vivendi ratio. Quandoquidem qui prope paludes naſcuntur, & educantur, etiam in eo inſalubri aëre bonâ utcunque valetudine fruuntur. Pueri enim, vel ipſis venenis modò mitioribus, lentè, minimâque doſi propinatis paulatim aſſueſcunt. Nimirum quia parvula irritantia, aut figentia toxica, ſi ſenſim noſtris liquidis, ſolidiſque applicentur, tenuiſſimo ſuo momento horum vires, & reniſum, quæ per ætatem illam ſummopere vigent, non excedunt; immo utraque cum tempore mirificè inter ſe congruunt, magnumque illud diſcrimen inducunt, quod Divinus (*h*) Cous *inter corpus, & corpus, inter naturam, & naturam dari ſcripſit.*

(*h*) Hipp. lib. 6. de Flat. nu. 8.

ſcripſit. Unde (*i*) Plinius optimè ait, *aſſuetos etiam in peſtilentibus durare.* Præterea uſque adeò quibuſdam locis paludes non ſunt noxiæ, ut apud (*k*) Mexicanos non ſolùm ova paluſtrium muſcarum, & piſcium, ſed cœnum etiam grave olens in illorum alimentum cedant. Hac aſſuetudine fit, ut inſulæ in ſtagnis, & lacubus incolas alant, quos etiam parvæ illæ, quæ ventis circumpulſæ natantes appellantur, admiſiſſe, & aluiſſe compertum eſt; eas enim ſe vidiſſe (*l*) Secundus ſcribit in lacu Vadimonis. P. Cabeus (*m*) in paludibus Ferrarienſibus, noſque ipſi in Albulæ lacu conſpeximus.

XIV. At verò qui puro è cœlo ad paluſtre ſe conferunt, eò deterius afficiuntur, quò feliciori aſſueverint, & connutriti fuerint; præſertim ſi longiores ibidem moras trahentes ſomno indulſerint. Quanquam ejuſmodi detrimenta noxii aëris ſaltèm minuere, ſin minùs omnino vitare poſſint, qui ſibi in ſex rebus non naturalibus diligenter temperare didicerint. Intemperantes enim citiùs, & graviùs ubique locorum ægrotant. *Contra inaſſuetis graves ſunt, atque exitiabiles.*

XV. Ex his, quæ hactenus tradita à nobis, & explicata ſunt, liquidum eſt, quo ſenſu ſcripſerit (*n*) Hippocrates: *Paluſtres aquas pernicioſas eſſe*; nimirum ex præmiſſis obſervationibus, pro ratione admixtionis, & molis aquarum, tum etiam pro anni temporibus, ſitu, poſituque regionis, ac denique habitu, victûque incolarum, & advenarum. *Huc uſque dictorum ſumma.*

CAP. VI.

Quibus ex cauſis Stagnantes aquæ, aperto cœlo per æſtatem potiſſimùm corrumpantur.

Aqua nullam in ſe ipſis putredinis cauſam continent.

NAturalem aquarum texturam, earumque particulas reputantibus ſatis perſpicuum fit, nullum ipſis ineſſe corrup- tionis

(*i*) H. N. Lib. 18. cap. 5.
(*k*) Vide P. Nierembergium lib. 11. hiſt. nat. a cap. 29. uſque ad 48.
(*l*) Lib. 8. Epiſt. 20.
(*m*) Loc. ſupracit. lib. 1. text. 69. quæſt. 1. pag. 404. ubi tradit modum, quo primum hujuſmodi inſulæ fiunt. Vide plura de natantibus inſulis apud P. Caſatum diſſert. 3. de Innat. ſolid. pag. m. 94. uſque ad 97.
(*n*) De Aere loc. & aq. text. 13.

tionis principium, quo computreſcere, atque aërem inficere poſſint; ſed putredinis cauſas extrinſecùs eiſdem accedere. Etenim ſi pura, & dulcis aqua ſuis è venis proſiliens illico vitreo vaſe excipiatur, illudque hermeticè, ut ajunt, claudatur, impedito cum atmoſphæra commercio, ad annos, immo fortè in perpetuum incorrupta ſervabitur, ut de Nucerino latice nos ipſi multis ab hinc luſtris habemus experimentum. Idcirco ab externis principiis omnis infectionis origo erit repetenda.

Quid ſit aqua.

II. Porrò ſimplex aqua corpus eſt liquidum, compreſſionis expers, moleculis teretibus, lubricis, atque flexilibus conflatum, admittens inter latera particularum ſe ſe contingentium exigua ſpatia, per quæ ætherea ſubſtantia, unde fluitat, nec non etiam aër, & non modicum ſalis, ac terræ ſemper, & undique diſcurrunt. Hæc itaque extraneorum corporum permixtio, pro ſua varietate, variam aquarum indolem inducit.

Corruptionis cauſa in aquis eſt diverſorum corporum permixtio: cui accedunt calor æſtivus, & quies.

III. Externa autem, & materialis in aqua corruptionis cauſa una quidem eſt, heterogenea ſcilicet diverſorum corporum, quà mineralium, quà vegetabilium, quà etiam animalium, inſectorumque commixtio, quæ in deſidibus lymphis innaſcuntur, & confluunt: geminæ tamen adjuvant aliæ (ſinè quibus nulla in aquis futura eſſet corruptio) æſtivus nimirum ſolis calor, quo veluti agente, confuſorum corporum corruptiva fermentatio promovetur; & eorundem laticum quies, propter quam impedimenta corruptionis minimè removentur.

Quàm varia corpora in paludes confluant.

IV. Profectò omnium verſatur ob oculos, paludes & ſtagna eſſe congeriem multorum vegetabilium, atque inſectorum, quæ ſive ibidem orta, ſive alibi nata, atque aliunde advecta putidum viventium Seminarium conflant: & quidem inter plantas aliæ deſidibus aquis ſupernatant, aut fluitant, quemadmodum lens, muſcique paluſtres, ac tribulus aquaticus; aliæ fundum tenent, atque oras obſident veluti potamogitones, ſpargania, typhæ, aliæque hujuſmodi, arundineam, ac junceam ſepem conſtituentes. Inter autem inſectorum ovula, præter illa, quæ telluri ſunt ingenita, non pauca auris etiam, ventiſque huc illuc tranſvecta, cùm ad paluſtrem locum pertingunt, humido leniuntur, atque

in multigenos vermes, necnon ranas & bufones, deſidum aquarum hoſpites, facilè manifeſtantur. Similiter ex proximo paludibus ſolo in eas urgentur, tranſportantur, influunt, aut repunt alia tum inanima, tum animata corpora; multitudo nimirum foliorum, fruticum, atque arborum, præſertim mali temperamenti, ut ait (*a*) Foreſtus, ſcilicet taxi, ficus, nucum, ſambuci, ebuli, braſſicæ, cannabis, lini, ac ſimilium; quinimo, anguium, ſerpentum, & brutorum etiam quadrupedum, quæ pro explenda ſiti paſſim allecta, atque in iis ſubmerſa latices illos magis magiſque fœdant, & inquinant.

V. Quæ autem inſecta in paludibus hoſpitantur, eaſdem etiam, cùm viva ſunt, contaminant. Nam licèt multa in alimentum abſumant, quæ aquas cæteroquin contemerant; nihilominus, quam utilitatem deſidibus lymphis, ſumpto cibo, afferunt, multiplici nocumento rependunt, (*b*) ſpoliis nempe, ac fæcibus, quæ ad fundum delatæ, & cum extraneis aliis ſubſtantiis permixtæ teterrimum illud, fœtidumque cœnum maximâ ex parte conficiunt. *Inſecta vero aquas maximè inficiunt.*

VI. Ex iis igitur omnibus partim terrarum, ſaliumque inquinamentis, partim fraceſcentium vegetabilium, partim animalium cadaveribus, partim denique eorum, & inſectorum ſordibus, exuviiſque exiſtit putrida illa congeries, ex qua deſides aquæ labem, noxiamque calore ſolis verberatæ concipiunt, & circumfuſum aërem ſolent inficere. *Ex iis omnibus putrida congeries exiſtit.*

VII. Sole autem radiis, & calore in aquas quieſcentes agente, præparatam jam corruptionis materiam, hactenus à nobis expoſitam, computreſcieri manifeſtum eſt ex eo, quòd quamvis per hyemem eadem ferè omnia in paludibus jaceant; tamen, niſi ad æſtatis initium atmoſphæra incaleſcere cœperit, nihil plerunque ſit à paludibus pertimeſcendum: immo inter media æſtatis tempora in regionibus ad ſeptentrionem rigentibus, vel ſubterraneis locis, aut montium objectu, utcunque à ſole protectis, aut nulla, aut minima fit aquæ, aëriſque corruptio, ut paſſim in puteis, *Solis calore ex putrida illa materia fœdi vapores attolluntur.*

(*a*) De Feb. Epid. pub. graſ. lib. 6. obſ. 9. in Scholio.

(*b*) De ſpoliis culicum aquarum fundum petentibus agit P. Sangallus in ſuis experiment. de generat. culicum pag. 11.

teis, ciſterniſque diligenter cuſtoditis contingere animadvertimus.

Quo modo id fiat.

VIII. Tota verò ſolis actio in ſolutione, fermentatione, atque ebullitione heterogeneorum corporum, in aquis deſidibus contentorum poſita eſt. Nam, cùm ſol ſit verus ignis, atque undique cœleſtem, tenuemque æſtum propellat, & urgeat, non ſecus atque ſublunaris ignis objecta corpora calefacit, commovet, agitatque. Unde quæ in paludibus ſubſidebant, mutatis gravitatis momentis, & proportionibus, exiliunt, quæque innatabant, ad ima, & latera protruduntur, fitque omnium nova, mira, atque inordinata confuſio, ex quâ pleræque mixtorum particulæ, quæ, rite permeante æthere, mutuò quaſi articulabantur, partim ſolvi, partim variè cohærere incipiunt, noxiaſque tincturas ex impuro ſulphure, & androgynis ſalibus ortas componere, ſeu, ut cum vulgò loquamur, putredinem, & corruptionem concipere.

Hujuſmodi ſolis actio ab Auſtro vento adjuvatur.

IX. Hæc autem ſolis actio ab auſtris plurimùm augeri ſolet, cùm ipſi igneas particulas à plagis ſub zona torrida ſecum advehant: quo ſanè fit, ut paludes, quæ calidis ejuſmodi ventis non patent, ſint minùs nocentes. Contraria autem ratione accidit, ut quieſcentes in paludibus aquæ tum per hyemem ubique in Europa, tum etiam per æſtatem apud eas regiones, quæ minùs à ſole tanguntur, corruptionem ferè nullam ſubeant, vel quam ſubeunt, minimè prodant; ac proinde non noceant; ſcilicet quia extranea corpora in deſidibus aquis penè immota detinentur: qua de re corruptivam illam ſolutionem, confuſionemque concipere non poſſunt, quibus opus eſt, ut noxios halitus in aërem emittant. Aquis enim perinde, atque reliquis corporibus propter atmoſphæræ calorem perſpiratio promovetur, & quemadmodum, frigore conſtipante, humani corporis, cæterorumque animalium, necnon terræ etiam ſuperficies effluvia de ſe aut nulla, aut multò minora emittunt; ita paludes quoque per frigus, quo ſubſidentium, & permixtorum corpuſculorum motus præpeditur, mephitim minùs exhalant.

CAP.

CAP. VII.

Qua ratione fluxus etiam aperto cælo corruptionem in aquis impediat.

Reliquum nunc eſt, ut explicemus, quo pacto, cùm fluentibus ſub dio aquis eadem ferè accidere ſoleant, tam ex permixtione extraneorum corporum, quàm ex ſolis calore, non tamen eadem labes afferatur, quæ paluſtres contaminat; quave ratione motus ille devolutarum ac decurrentium lympharum prohibere corruptionem poſſit; ſive, quod eòdem recidit, quomodo ad corrumpendas aquas concurrat quies. Quod ſanè antequam explicemus, nolumus quietis nomine abſolutam partium aquearum ſtationem intelligi, ſed reſpectivam; non enim inficiamur liquidorum particulas perpetuo interno, & inconſpicuo motu cieri, etiamſi univerſa moles in vaſe, alveo, vel ſinu aliquo quieſcere videatur. Rurſus negari non poteſt, vix uſquam eſſe tantam in paludibus quietem, quin leniter ſubinde pluviis, auris, volatilibus, inſectis, aut aliter externis, interniſque corporibus agitentur: neuter tamen motus ad corruptionem, de qua agimus, avertendam quidquam conducit, modò cætera in eandem conſpirent. *Cur aquæ fluentes, quamvis iiſdem ſordibus inquinentur, tamen non corrumpantur.*

II. His ad explicationem præmiſſis, tria ſunt præcipua capita, ad quæ actio quietis corruptiva reduci debet. Primum quia in quiete facilior, ac vehementior fit mixtorum fermentatio. Secundum quia quieſcentibus liquidis firmior, & inordinatior eſt heterogeneorum corporum cohæſio. Tertium quia iiſdem reſidentibus, nec aliis ſuccedentibus lymphis, externorum corporum coacervatio, atque admixtio, necnon ſolis actio in unam, eandemque aquæ ſectionem continenter exercetur. *Tria ſunt quietis effecta quæ corruptionem afferunt.*

III. Faciliorem perfici mixtorum fermentationem in quiete, quàm in motu non eget, ut multis argumentis probetur. Nam Chymici omnes id ipſum aſſiduis experimentis oſtendunt, & ratio potiſſimùm in aquis ſuadet. Etenim per quietem depelli, *In quiete facilior fit mixtorum fermentatio.*

atque extrudi particulæ illæ non poſſunt, quæ inteſtinam turbationem excitant; quemadmodum fieri compertum eſt in motu præſertim ſoluto, ac libero, quo fontium, fluminumque lymphæ feruntur, quæ, cùm agitationem etiam quaquaverſum in aëre excitent, addito quaſi flabello, noxias particulas à ſe ipſis depellunt.

In quiete varia corpora mutuò conglutinantur.

IV. Præterea in quiete multorum corporum fit concurſio fortuita, ut quæ diviſa innoxia erant, mutuâ cohæſione evadant pernicioſa. Patet hoc in menſtruis, ut vocant, ac regiis aquis, quarum ſales ſecreti non eam vim habent, quam variâ commixtione adipiſcuntur. Teſtantur autem majorem hanc partium cohæſionem in deſidibus aquis, tum quæ in ſuperficie, tum quæ in fundo cogi, ac reſidere obſervamus.

Præterea quum aquæ defluunt, nunquam eadem undarum pars mixtis corporibus, & ſolis calore contingitur.

V. Poſtremò fluxus aquarum, in quo maxima avertendæ corruptionis cauſa poſita eſt, illud præ cæteris præſtat, ut, undis ſe ſe trudentibus, non eadem aqua ab incurrentibus corporibus, & ſolis calore afficiatur; ſed quæ heſternæ e. g. actioni obnoxia fuit, hodiernæ jam ſubducta ſit: nam perenni motu illa præteriit, & nova ſucceſſit. Itaque in flumen, etſi corpora putrida, vel ad putredinem prona decidant, aut projiciantur, duorum alterum efficitur (quorum alterutrum ad corruptionem arcendam ſufficit) ut videlicet vel corpora in fundo hæreant, & aqua delabatur, vel ut ſimul cum lymphis illa devolvantur; quorum primum præſtat, ut non eadem ſemper aqua tabifico contactu inficiatur; alterum verò, ut ſuccedentes latices corpora unà cum præcedentibus aquarum ſectionibus jam devoluta non attingant. Neutrum autem in paludibus evenit, quarum aquæ iiſdem ſemper putreſcentibus corporibus circumfunduntur; neque ullo fluxu, fugâque proripere ſe ſe ab ea pernicie poſſunt: quamobrem perenni, ac pertinaci infuſione, eâque aliis, atque aliis ſubinde decidentibus mixtis identidem renovatâ, atque adauctâ deſides aquæ pernicioſo cohalitu, & confuſione vitiantur, & contabeſcunt.

CAP. VIII.

Præcedentis Doctrinæ Corollarium. Lini macerationem in aquis interdum innoxiam, plerunque tamen peſtilentem, & quare.

Ex iis, quæ hactenus de motus actione ad aquarum corruptionem avertendam, deque earundem quiete ad tabem inducendam expoſuimus, pronum erit ſtatuere circa celebrem illam inter Scriptores controverſiam, quæ eoſdem ſæpe non ſinè animorum, ac verborum acerbitate inter ſe commiſit. Ecquid de lini, cannabiſque maceratione ſentiendum, utrum illa noxia, & peſtilens ſit, an verò penitùs innoxia?

Ingens fuit controverſia de lini maceratione, num ea cœlum contaminet.

II. Enimvero magni nominis Auctores non ſolùm aquas damnant, in quibus linum, & cannabis intabuerint, tanquam potu nocentes: unde apud Anglos (*a*) ſub gravi pœna cautum eſt, nè cannabis, aut linum in fonte, ſtagno, aliove receptaculo aquarum publico, ubi pecudum greges, & armenta ſolent aquari, macerentur; verùm etiam maximè quòd peſtilentes auras emittant, valetudini hominum ſummopere infeſtas, quos inter Hiacynthus (*b*) Alpherius, qui auctoritatem quoque adducit ipſius (*c*) Avicennæ; Petrus (*d*) Foreſtus, Petrus (*e*) Salius Diverſius, Ludovicus (*f*) Septala (qui licèt lini macerationem à peſtis cauſis ſubmoviſſet, ubi tamen in aërem plus nimio humidum, & calidum incidat, apertè aſſerit putredinem faciliimè excitare) Alexander (*g*) Benedictus, Lazarus (*h*) Riverius, P. Kirckerus (*i*), P. Zacchias (*k*), Card. Gaſtaldius, (*l*) & Die-

Apud Anglos vetitum nè in publicis aquarum alveis linum maceretur.

d 2

(*a*) Mangeti Biblioth. pharm. pag. 471.
(*b*) Lib. 1. de Peſte cap. 15. pag. 61.
(*c*) Fen. 1. Tract. 4.
(*d*) De feb. Epid. pub. graſſ. lib. 6. obſ. 9. in Scholio pag. 202. cap. 2.
(*e*) De feb. Peſtilenti.
(*f*) Lib. 4. cap. 4. de Peſte.
(*g*) Lib. 5. de feb. peſtil. cap. 7. pag. 570. num. 10.
(*h*) Prax. Med. lib. 17. ſect. 3. cap. 1. pag. 383.
(*i*) de Peſte ſect. 1. cap. 3. §. 1. num. 8.
(*k*) Quæſt. med. Leg. lib. 3. quæſt. 4. n. 7. pag. 317.
(*l*) De avertenda Peſte cap. 258. §. 21. pag. 763.

Diemerbroeckius (*m*) peſtiferarum febrium, atque ipſius peſtis cauſas evadere poſſe non dubitarunt.

Quinam contra ſentiant.

III. At contra ab omni penitùs inficiendi aëris nota vindicant cannabis, linique emollitionem Petrus P. (*n*) Pereda, qui proponit etiam exempla multarum Hiſpaniæ Urbium, in quarum vicinia cannabis copia ſeritur, ac mollitur; incolæ tamen valetudine, ac longa ſenectute fruuntur. At miror Peredam Avicennæ auctoritatem in jus ſuum adducere, cùm citato textu nullam cannabis, aut lini mentionem faciat; meminit utique alio (*o*) loco, atque in hæc verba ſententiam ſuam producit Avicenna: *Et hæc ſunt cauſæ generantes putredinem, quas inter eſt aër lacunarum, & locorum infuſorum, in quibus madeſiunt res, ut linum, & aſphaltum:* Quid verò clarius?

Eadem contentio de Lacu Aniano exorta eſt, in quo cannabis, & linum intabeſcunt.

IV. Et quidem noſtrâ memoriâ de lacu Aniano inter Neapolitanos (*p*) Medicos conviciosæ, diuturnæque turbæ excitatæ ſunt, aliis contendentibus epidemicas conſtitutiones, per eos annos Neapoli vagantes, tribuendas macerationi cannabis, linique, quæ in eo lacu perficiebatur; aliis è contrario omnem culpam ab ea emollitione depellentibus.

Ita diſſolvitur quæſtio: videlicet nihil obeſſe lini macerationem in aquis fluentibus; contra verò in ſtagnantibus.

V. Hæc porrò cùm diligenter, & ſedulò excuſſiſſem, cauſam, utrique parti adjudicandam reperi, ſi modò, quæ de motu, & quiete aquarum ſuperiori capite dicta ſunt, ob oculos habeantur. Etenim nemini dubium eſſe poteſt, quin prorſus innoxia ſit prædicta maceratio, ubi liber, atque aſſiduus patet undis fluentibus curſus; cùm nimirum ſuccedentibus ſibi diverſis ſemper aquarum ſectionibus, nunquam eadem aqua diu in cannabis, linique contactu hæret; quo pacto apud pleroſque alligatis, aut pondere aliquo depreſſis, coërcitiſque juxta ripam, vel intrà foveas lini manipulis, in perenni fluento fit maceratio: quo ſanè ſenſu accipiendi ſunt, qui lini, & cannabis emollitionem ſævos morbos non parere aſſeverant, quos inter eſt magni nominis,

(*m*) Lib. 1. de Peste cap. 8. prop. 4. pag. 54.
(*n*) In Medica Diſput. adnexa in fine lib. 2. de Curand. Morb. pag. 211.
(*o*) Fen. 1. lib. 4. tract. 2. cap. 1.
(*p*) Vide Apologetic. diſſert. inſcriptas. Il lago d'Agnano utile, ed innocente con l'infuſione de' Lini l'innocenza d'Agnano trovata colpevole ne' deliri di teſta libera &c.

nominis, raræque doctrinæ Auctor Gometius *(q)* Pereira, à quo narratur, in Gallia, & in quibuſdam Hiſpaniæ provinciis ingentem lini copiam in fluminibus quotannis æſtate macerari, nec tamen ob id peſtem illinc provenire. Contra verò ejuſmodi macerationem peſtilentem eſſe conſtat, ubi paluſtres deſident aquæ, ventique ſilent; vel ubi, ad accelerandam ope fermentationis putredinem lini, ab ipſis decurrentibus undis in ſcrobes (quod plerunque uſu venit) ut longo tempore reſtagnent, aquæ derivantur. Sæpe enim accidit, quod nunquam ſatis deflere poſſumus, ut lucri cupiditate populorum incolumitas peſſundetur: immo, ut quod cum periculo civium non niſi timidè inceptum fuit, mox cum præmio, & audacia defendatur.

Conciliantur pugnantes auctorum ſententiæ.

VI. Itaque eos, qui noxiam eſſe lini emollitionem contendunt, deſides lymphas, & cum lymphis aërem reſpexiſſe oportet; qui autem innoxiam pronunciarunt, de fluentibus eſſe locutos. Neque utriſque & ratiocinium, & exemplorum copia, atque auctoritas defuit. Quod ſanè quieſcentium, ac fluentium aquarum diſcrimen in hac definienda cauſa nuper ipſimet obſervavimus in Urbevetana, & Interamnenſi cannabis maceratione; in priori enim pernicies civibus creabatur; cùm prope Urbem linum in ſcrobibus ſtagnante aquâ per æſtatem tabeſcebat, & cujus epidemiam lib. 2. trademus. At in poſteriori nihil labis emergit, eò quòd infuſio cannabis, & lini aquarum fluxum non remoratur. Quod ſanè ubique locorum quàm diligentiſſimè, ne accolæ lædantur, curandum eſſe arbitramur.

CAP. IX.

Quid hærentes aquæ calidis tempeſtatibus ad lædendos Accolas emittant ſecundùm Antiquorum ſententiam.

Quibus fabulis veteres paludum perniciem deſignarint.

NUlla fuit unquam ætas hominum, quæ paludum perniciem non fuerit experta; ita ut Græci eandem fabuloſis narrationibus,

(q) Veræ Med. part. 1. cap. 66. de feb. peſtil. pag. 880.

tionibus, & monſtrorum nominibus ad ſalutarem horrorem populis objiciendum, deſignaverint. Hinc enim orta ſunt poëtica commenta de Hydro, Hydraque, quorum vocabula ab aquis deducta, beſtias, atque ſerpentes paludum indigenas, halitumque mortiferum ſpargentes ſignificant. Hinc etiam quæ de Pythone monſtro ab Apolline interfecto conficta ſunt, quod ipſum à putredine, & corruptione nomen accepit. Quid verò ex limoſis aquis efflaretur non fabularum coloribus, ſed philoſophorum lineamentis expreſſum, quo & atmoſphæra, & qui ipſam inſpirarent accolæ vitiarentur, non una primùm fuit veterum ſententia.

Varro & Columella aliique putarunt minutorum inſectorum copiam, quæ è paludibus emittuntur, morbos efficere.

II. Nam ex Latinis ea de re olim diſputantem legimus M. (*a*) Varronem, & labis cauſam aſſerentem inſectorum copiam: *Advertendum*, inquit, *etiam ſi qua erunt loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quòd areſcunt, creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpora per os, ac nares perveniunt, atque efficiunt difficiles morbos.* Hujus verò opinionis fundamentum jecit etiam Lucretius ubi phyſicam veritatem poëtico ſtylo delineans cecinit.

. . . . obnoxia cuncta putrori
Corpora, putrores inſecta animata ſequuntur.

III. Non abſimile Varroni fuit Columellæ (*b*) Judicium, ſcribentis: *Nec paludem vicinam eſſe oportet ædificiis, nec junctam militarem viam, quòd illa caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus involant. Tum etiam natricum, ſerpentiumque peſtes hybernâ deſtitutas uligine, cœno, & fermentatâ colluvie venenatas emittit, ex quibus ſæpe contrahuntur cæci morbi, quorum cauſas nè Medici quidem perſpicere queunt.*

IV. Eòdem ferè ſpectant quæ tradit Palladius, (*c*) dum inquit: *Palus omni modo vitanda eſt, præcipuè quæ ab auſtro, vel occidente, & ſiccari conſuevit æſtate, propter peſtilentiam, vel animalia inimica, quæ generat.* Horum omnium ſuffragia in hoc conve-

(*a*) De Re Ruſtica lib. *1.* cap. 12.
(*b*) Lib. 1. de Re Ruſtica cap. 5.
(*c*) De Re Ruſtica lib. *1.* tit. *7.*

conveniunt, ut vermibus præcipuè ex paluſtri latice emiſſis, atque humana corpora ſubeuntibus pernicies, vitiumque tribuatur.

Vitruvius cauſam confert in halitus venenatos eorundem cum nebula mixtos.

V. Aliquantò diverſam ejuſdem noxæ rationem attulit (*d*) Vitruvius, ubi docet, *vitandam paludum propinquitatem, eò quòd, dum auræ matutinæ cum ſole oriente ad ædificium perveniunt, adjunguntur his ortæ nebulæ, ac ſpiritus beſtiarum paluſtrium venenatos cum nebula mixtos in habitatorum corpora flatus ſpargunt, & locum peſtilentem efficiunt.* Itaque noxam Vitruvius non in ipſis paluſtribus beſtiis in habitatorum corpora ſe ſe inſinuantibus ponit, quemadmodum ſenſerant M. Varro, & Columella, ſed in flatibus collocat, exhalationibus, ac ſpiritibus ab iiſdem inſectis potiſſimùm emiſſis.

Eadem hic ſubtilius enucleanda ſunt.

VI. Et quidem tametſi multa Priſcis illis tradita fuerint naturæ, & veritati conſona, ſunt tamen, & explanatiùs enucleanda, & rationibus, experimentiſque illuſtranda, quod præſtare conabimur in ſequentibus; eò ſanè ſtudioſiùs, quò magis Galenici ferè omnes uſque ad (*e*) Sennertum univerſam vim ad lædendum, quæ cœnoſis, ac paluſtribus locis data eſt ſub nudis vaporationum, exhalationum, halituumque vocibus comprehendentes venenatis quibuſdam qualitatibus adſcribunt. Hæ verò excuſſo verborum cortice nihil ferè in medullis habent, quamobrem Lectores planè vacuos, ac jejunos relinquunt.

CAP. X.

De iiſdem Effluviis ex Recentiorum opinione.

Recentiores veterum ſententiam quam expoſuimus, amplexi ſunt.

QUanquam ab Antiquis diverſi non nihil abierint Recentiores in explicanda paluſtrium effluviorum natura, plerique tamen ita cum iiſdem conveniunt, ut priſcorum placita in lucem revocaſſe videantur; quare in ipſos non ineptè quadrat quod ait Terentius in Eunucho: ***nihil dictum, quod non dictum priùs.***

II. Var-

(*d*) Lib. 1. Architect. cap. 4.
(*e*) De Feb. lib. 4. cap. 2. de peſtil. cauſis pag. 797.

Athan. Kircherus idem ſenſit.

II. Varronis ſententiam reſuſcitavit P. Athanaſius Kircherus in ſuo Scrutinio peſtis; etenim ubi diri hujus mali cauſas (*a*) expendit: *putridas recenſet exhalationes iis in locis expiratas, quæ ſtagnorum, paludumque cœnoſo limo abundant:* has quidem exhalationes nihil aliud eſſe affirmat, *quàm* (*b*) *ſpirabiles quaſdam mixti particulas ejusdem cum toto proprietatis, ac naturæ, eoſque vitâ carere, ſed mox in innumerabilem inſenſibilium vermiculorum ſobolem excludi; ita ut quot corpuſcula in effluvio concipiuntur, tot indè vermiculos enaſci certum arbitretur*; quæ porro animata effluvia *tantò periculoſiora fundere contagia* ſcribit, *quantò majori vigore, & efficaciâ prædita fuerint.*

Coincidit Chriſtianus Langius.

III. Hujus dein hypotheſis ſtrenuum ſectatorem ſe præbuit Chriſtianus (*c*) Langius, qui ex putreſcentibus corporibus ſpiritus fracidos venenatos, ſeu miaſmata verminoſa elevari putavit, quæ poſtmodum ſive inſpirationis medio attracta, ſive per ſpiracula cutis intrantia virus ſuum per viſcera ſpargere non dubitavit. Sed (*d*) Mangetus mediam ſequutus viam hujuſmodi inſecta non cauſas, ſed effectus, ut cujuſcunque rei, quæ corrumpitur, exiſtere faſſus eſt.

Alii Vitruvii opinionem probant, ut Ioſeph Quercetanus.

IV. Alii verò Vitruvii opinionem rurſus ad vitam revocant, cùm noxias quidem, ſed penitùs inanimes à ſtagnantibus aquis exhalationes efferri commemorant. Hos inter magni nominis recenſetur Joſeph (*e*) Quercetanus, qui, quemadmodum Avicennæ opinionem de corruptione aquarum cum lino, tanquam unâ ex cauſis peſtiferorum morborum rationi conſonam putat: ita non veretur aſſerere, eundem Avicennam corruptionis gradus, ac diviſiones prætermiſiſſe; non enim ab omni corruptione contagioſas ægrotationes exiſtere arbitratur, ſed ab illa ſolùm, quæ ſpiritus arſenicales, napellinos, & aconitales emittit, à quibus, utpote qui (*f*) ſalutaribus, ac vitali nectare plenis ſpiritibus naturalibus è diametro adverſantur, omnem contagionis cauſam deducit. V. Si-

(*a*) Sect. *1.* cap. *3.* §. *1.* pag. 10.
(*b*) Cap. 7. pag. 30. & *37.*
(*c*) In Pathol. animat. animad. ad §. *3.* de Peſte pag. *573.*
(*d*) Bibliot. pract. tom. 4. tit. Peſtis pag. *22.* cap. *1.*
(*e*) In Peſt. Alexic. lib. 1. cap. *6.* pag. *139.*
(*f*) Pag. *142.*

V. Similiter Franciſcus de Le Boë (g) Sylvius, etiamſi de ſtagnantibus corruptiſque laticibus, unde epidemicus affectus ſæviit in Leydenſes, diligentiſſimè ſcripſerit, nihilominus altum tenet de verminoſo miaſmate ſilentium, contentus fusè diſſeruiſſe de vaporibus, qui ab iiſdem aquis elati, in aëre duntaxat inferiori permanent, neutiquam verò ab nubium uſque regionem ſublevantur. Hos autem vapores num. 61. Salſo-ſulphureæ indolis opinatur, & cum ambiente aëre intrà noſtrum corpus admixtos maximè nocentes eſſe demonſtrat. *Franciſcus Sylvius dele Boë verminoſum miaſma repudiare nititur.*

VI. Hujus egregii Scriptoris veſtigia æternâ cum laude ſequutus eſt amicus admodum colendus D. Ramazzinus, ubi agit de Mutinenſis Agri (h) Epidemiâ; quæ à pluvioſa tempeſtate, & ſtatariis aquis exorta eſt. Siquidem aëra partibus volatilibus deſtitutum, acidis verò, ac multis, tetriſque exhalationibus à terra lutulenta, ac veluti fermentata, inquinatum intrà vitæ hoſpitia exceptum fuiſſe, febrilemque diatheſim induxiſſe non dubitat. Hanc verò diatheſim in eo potiſſimùm collocat, ut maſſa ſanguinea à naturali ſuæ dulcedinis, & fluiditatis ſtatu deſciſcens, craſſior fiat atque concretior, indeque proportio tollatur inter bilem, & ſuccum pancreaticum, illâ quidem languidiori, hoc verò fortiori reddito. *Huc accedit Ramazzinus de Mutinenſi epidemia.*

VII. Clariſſimi tandem Ramazzini placitis ſuffragatur Frid. (i) Hoffmannus, vir ſanè admirabilis eruditionis, qui humidarum tempeſtatum noxam inquirens, ait: *Cauſa horum omnium jure meritoque transfundenda in Atmoſphæram* propter paluſtria effluvia *ignavam, languidam, elatere deſtitutam, quæ non inſervit ſpirituaſcentiæ, ſeu expanſioni ſanguinis, & humorum intimæ, ſed fibrarum tonum relaxat, eas flaccidas reddit, unde progreſſio, & circulatio ſanguinis debilitatur. Ubi verò tardior ſanguinis progreſſio, ibi ſecretiones, & excretiones etiam retardantur; ibi ſanguis craſſus, viſcidus, & minùs ſubtilis fit, & indè multi impuri humores in corpore accumulantur, & ad prædictos morbos, maximè omnium verò ad putredinem diſponuntur. Quod ſi verò excretiones tardæ fiunt; invalide* *Eadem eſt ſententia Friderici Hoffmanni*

(g) In Append. tract. 10. à n. 147. uſque ad 161.
(h) Anni 1690. §. 26.
(i) Diſſert. phyſ. med. 5. de tempor. Anni inſalub. §. 8. & 11.

lidè etiam, & languidè per tubulos procedit ſanguinis fluor, excrementa remanent, & mutua in ſe actione inteſtinum putredinoſum motum totam craſin humorum diſſolventem producunt; unde etiam omnes graves epidemici morbi, maligni, contagioſi, & peſtilentes, immo peſtis ipſa à putredine humorum ortum ſuum nanciſcuntur.

VIII. Hactenus diximus de omnibus ferè, qui antea de ſtagnantium aquarum effluviis egerunt; ea modò ſuperſunt depromenda, quæ nos ipſi probabiliora cenſemus.

CAP. XI.

Nonnulla de paludum effluviis partim inorganicis, partim organicis, & animatis opinioni noſtræ præmittenda.

Paludum non ubique, nec ſemper eadem ſunt effluvia, ſimiliſve natura.

NE obſcuri, neve nimis effuſi Scriptoris notam incurramus, quædam animadvertenda lectoribus volumus, priuſquam de propoſita theſi quid judicio noſtro ſentiendum ſit, exponamus.

II. Primùm effluvia è paludibus prodeuntia, non quidem promiſcuè ſingulis anni tempeſtatibus, regionibus, aut aquarum collectionibus ejuſdem omnino eſſe naturæ, atque eoſdem morbos inferre; ſed multò inter ſe diverſam indolem nacta, varias ſecundùm varia prædictarum rerum diſcrimina, atque mixtionis gradus, ægritudines inducere arbitramur. Nam fœdiſſimarum etiam paludum propinquitas mediâ hyeme plerunque innocua eſt: nimirum quia tunc temporis nihil noxii ab aquarum ſuperficie vicinoque ſolo effluit, coactis, compreſſiſque à rigido atmoſphæræ contactu ac pondere iis particulis, quæ hominibus eſſent nocituræ.

Tepor ſudo cœlo è paludibus excitatus medetur pulmonibus.

III. Quid quòd tepor, qui inter ipſos algores ſinuoſis iis locis à ſolaribus radiis excitatur, valetudinaria etiam corpora mirificè fovere, affectiſque pulmonibus mederi ſolet? E contrariò autem eò magìs noxia, maligna, & peſtifera ſunt ejuſmodi effluvia, quò magìs à calidis tempeſtatibus itur ad autumnum; præcipuè autem, ſi aquæ ad meridiem controverſæ multiplicibus,

bus, cum ab aëre, tum à tellure derivatis corporibus, computreſcant. Idcirco apud Scriptores legimus hujuſmodi epidemias rarò inter ſe omnino ſimiles fuiſſe, tum qualitate, & gravitate ſymptomatum, tum malorum exitu ad ſalutem, aut ad mortem. Quamobrem fateri neceſſum eſt, vapores à fraceſcentibus lymphis aſſurgentes noxios utique, & plerumque malignos eſſe; ſed ſingulos ſub una, eâdemque ſpecie comprehendi non poſſe; ac propterea Medicos illos à vero quàm longiſſimè abire, qui unam ſemper, certamque in omnibus ejuſmodi effluviis particularum naturam aut quærunt cum ſpe inveniendi, aut ſe jam inveniſſe exiſtimant.

Non ſemper una eademque eſt natura paluſtrium effluviorum.

IV. Ut autem ſecundo loco in re admodum dubia, aliquid ratum, compertumque habeamus, obſervandus eſt ordo, & progreſſus ægrotationum, quæ paludum incolas, advenaſque à Kal. Julii uſque ad hyemale ſolſtitium divexare ſolent: nam per ea tempora inveniemus varias à varietate ſymptomatum definitas morborum ideas, præſertim ſi eædem paludes ad meridionales plagas converſæ (cujuſmodi plures ſunt in Latio) multiplici tum mineralium, & pravorum ſeminum, foliorumque, tum vel maximè cadaverum atque inſectorum copiæ obnoxiæ, fœdatæque ſint. Itaque principio æſtatis febres ut plurimùm tertianæ non malignæ corripiunt: adaucto verò æſtu, febres continuæ, atque etiam exitiales urgent; longè tamen deteriores evaſuræ, & planè peſtilentes circa Æquinoctium autumnale, præcipuè ſi pluviæ, nebulæ, rubigines, ventique auſtrales acceſſerint. Tandem circa hyemale ſolſtitium de pernicie ubique remittunt; ſed in chronicas affectiones abeunt: qui enim ab ejuſmodi Caſtrenſibus febribus liberantur, ferè ſemper contumacibus viſcerum obſtructionibus, & quartanis longo dein tempore duraturis divexari ſolent.

Obſervandus eſt ordo & progreſſus morborum ab æſtatis initio ad ſolſtitium autumnale, ut certi quidquam decerni poſſit.

V. Tertiò notamus à cœnoſis, paluſtribuſque locis nebulas, ignes (vulgò (*a*) fatuos) halitus fœtidos, aliaſque varii generis exhalationes, etiam judice oculo excitari, quæ non ſunt corpora organica, & animata, ſed invicem confuſæ, permixtæque

Diverſi generis exhalationes è paludibus exurgunt.

(*a*) Ex multor. obſer. ſed præcipuè Ol. Nevvton. lib. de Lumin. in princip.

earundem aquarum particulæ unà cum tenuiſſimis fragmentis aliarum rerum, quæ deſidibus aquis diu jam immerſæ fuerunt, atque in eaſdem partim fortuitò concurrunt, partim ex congruentia coaleſcunt, tandemque per vim ſolis in atmoſphæram, promoventur, perinde ut à ſulphureo-arſenicalibus venis mephitici vapores per ſubterraneos ignes attolluntur.

Paluſtris aqua per æſtatem abundat inſectis.

VI. Denique non eſt prætereundum, tametſi aliàs id monuerimus, paluſtrem aquam calidis anni tempeſtatibus feraciſſimum eſſe inſectorum nidum; quo fit, ut quibus è locis illorum agmina erumpunt in aëra, ibi quidem populares plerunque futuræ affectiones præmonſtrentur, ut notant (*b*) Valeriola, (*c*) Plempius, ac Frid. (*d*) Hoffmannus, & nos non uno ſolùm, ſed multis locis animadvertimus. Porrò malignæ febres paluſtri afflatu progenitæ lumbricorum etiam ſatellitio ſemper ſtipantur; neque enim id genus epidemiarum uſquam vagatum eſt, quin ſimul ejuſmodi copia ferarum, quo nomine lumbricos deſignavit (*e*) Hippocrates, fuerit obſervata. Harum verminoſarum febrium teſtimonia non ſolùm habemus apud Dominicum Ravicinum Ducis Guaſtallæ olim Phyſicum in libello Italicè conſcripto de vulgari conſtitutione morboſa ex enormibus Padi inundationibus orta; atque apud Bernardinum (*g*) Ramazzinum in pereleganti deſcriptione febris epidemicæ ex cœnoſa tellure; ſed nos etiam id ipſum oculis noſtris uſurpavimus Romæ ſub anno 1695. in epidemia ex deſidibus, corruptiſque laticibus producta, cujus hiſtoriam dabimus ſequenti libro, Epidemiâ primâ.

Duo effluviorum genera in univerſum: organica ſcilicet vel animata, & inorganica vel inanimata.

VII. Hæc itaque viam nobis ſternere videntur ad inquirendum diligentiùs in variam naturam paluſtrium effluviorum, quæ ad duo potiſſimùm genera revocabimus, ſcilicet ad effluvia, quæ ſunt inanima, & inorganica; atque ad ea, quæ organica, & animata. Et primò.

CAP.

(*b*) Lib. 1. obſ. 2. pag. 95.
(*c*) In Avicen. de Febrib. pag. 62.
(*d*) Differt. 5. §. 13. pag. 236.
(*e*) VI. Epid. ſect. 7. text. 6. ubi lumbrici vocantur θηρία.
(*f*) Cap. 4.
(*g*) De Conſtitut. anni 1690. n. 11.

CAP. XII.

De Differentiis inorganicorum effluviorum ſecundùm diverſas anni tempeſtates, & quæ ſint cauſæ, quibus eadem ex paludibus attolluntur in aërem.

SEd jam tempus eſt, ut id oratione noſtrâ perſequamur, quod ad Medicos maximè pertinet, & de quo præcipuam tractationem polliciti ſumus. Quoniam rationi, atque experientiæ conſonum eſſe ſuperiori capite demonſtravimus, ex ipſis paludibus ad meridiem præſertim converſis, à Kalendis Juliis uſque ad hyemale ſolſtitium ſecundùm varia ſibi ſuccedentia menſium temperamenta, varia quoque in aërem ferri corpuſcula, ſeu particulas ſolutas, & caſu potius, quàm certâ lege ſociatas, quæ in noſtrum corpus ingeſtæ minorem vel majorem noxam inferunt, prout minùs, vel minimè inter ſe temperatæ, aut etiam ad veneni prope naturam evectæ ſunt: conſequens eſt, ut per certos quoſdam gradus incommoda valetudinis, vitæque pericula hominibus intentent.

A Kalend. Iuliis ad hyemale ſolſtitium pro variis menſium temperamentis diverſi generis exhalationes è paludibus oriuntur.

II. Ad perſpicuè autem intelligendam compoſitionem, mixtionemque, ad quam ſenſim efferuntur, ſibique variæ ſuccedunt qualitates ejuſmodi inorganicorum in aëre effluviorum; nihil accommodatius eſſe arbitramur, quàm exemplum ab arte Chymica, ac præcipue ex ſimplici deſtillatione deſumptum. Nam ſicuti ex varia, confuſaque mixtura fraceſcentium paluſtrium aquarum, unà cum earundem cœno intrà phialam exceptа, per admotum ignem elevari primùm cernimus ſimplex, & ferè inodorum, atque in acidum facilè conceſſurum phlegma: deinde liquidum ex commixto impuro ſulphure malè olens; mox etiam acro-volatiles ſales, tandemque oleum fœtidiſſimum, ingratum, & planè veneficum.

Explicatur ejuſmodi varietas. Chymica deſtillatione aquæ paluſtris.

Primò attollitur acidum phlegma, tum liquidum ſulphureum; poſtea ſales acro-volatiles; tandem oleum fœtidiſſimum.

III. Ita non abſimili modo rem procedere cenſemus in ea effluviorum ſucceſſione, quæ ex paludibus, perinde quaſi ex maximo, atque effuſiſſimo quodam naturæ matracio per ſolis

radios æſtivis menſibus uſque ad autumnale æquinoctium ſolet contingere.

Eadem corpora è paludibus exhalari putandum eſt.

IV. Etenim cùm ſol ſit verùs ignis; omnibus perſpicuum erit paludes, cùm primùm ſolari ab igne caleſcere incipiunt, nempe ineunte æſtate, à ſe dimittere nudum ac fere purum phlegma, inodorum quidem at ſubacidum: deinde verò, ſole ad noſtrum verticem propiùs ſe convertente, auctâ vi propter ipſam etiam radiorum quaquaverſum, è tumulis, collibus, cæteriſque circumpoſitæ telluris aſperitatibus reflexionem, impurum ſulphur, acerrimos ſales, & oleum fœtidiſſimum, ac planè veneficum protrudere, quod ſanè eò peſtilentius evadet, quò magìs juxta æquinoctium autumnale propter longiores noctes eadem effluvia, quæ ſub dio à paludibus emiſſa fuerant, denuo recidunt in eaſdem: unde Chymica illa operatio perficitur, quam cohobationem, ac circulationem appellant, quæque plùs cæteris præparationibus valet ad acuendas virtutes, & facultates extrahendorum, ac deſtillandorum corporum. Nam oriente ſole, & flantibus ventis, quidquid per noctem in paludis ſuperficiem deciderat, rurſus in atmoſphæram attollitur, & quidem eò deteriùs, quò ſol per id temporis minùs urget, premitque, atque adeò effluvia non ſublimiùs, ſed vix ad domorum faſtigia elevat, proinde ab incolis faciìlimè reſpiranda.

Quare paludum accolæ æſtatis initio tertianis, mox continuis ac malignis, deinde peſtilentibus, ac tandem quartanis febribus corripiantur.

V. Cognitum itaque, perſpectumque Medicis erit, ideo primùm ſub æſtatis initium tertianas paludum habitatores adoriri; poſtea continuas, ac malignas febres; deinde etiam peſtilentes; tandemque eoſdem longiſſimis morbis implicari, maximèque quartanis, quæ per univerſam hyemem, & proximum ver ægros ſolent exercere; quia nimirum paluſtria effluvia novam ſenſim magiſque implexam naturam induunt, exuuntque; quamobrem in accolarum corpora admiſſa ſenſim majora, ac deteriora; dein minora ac longiora mala ſolent inducere, de quibus ſigillatim ſuo loco dicemus.

Eadem exhalationes non terminantur certo ac definito tempore.

VI. Illud tandem hìc minimè reticendum, quod omnes non phyſiologos tantùm, ſed Cives etiam, & incolas paluſtrium locorum latere non debet; malignas videlicet, & peſtiferas, de quibus

quibus loquuti ſumus, aſpirationes non rarò menſem Julium antevertere, interdum ultra ſolſtitium hyemale produci. Etenim, ubi ver frequentibus imbribus, & auſtralibus ventis ſordeſcit, æſtuſque approperat; ibi quidem paludes ante vernum ſolſtitium noxiæ, ac deleteriæ habitatoribus obtingunt. Similiter, ubi ſeptentriones venti, largæque pluviæ hyemale ſolſtitium ad everrendas, temperandaſque particulas deleterias non præceſſerint; ibi certè paludum hoſpitium etiam poſt Kal. Januarias ſuſpectum erit: atque idcirco alicubi acriùs interdum, ac vehementiùs epidemici incendii cineres recaluiſſe vidimus, & Romanos potiſſimùm juxta Oſtiam, ac Portum propriæ identidem luiſſe pœnas confidentiæ.

VII. Sed mittamus hæc, quæ accidiſſe doluimus; quæramus cauſas, & rationes, unde fiat, ut effluvia è paluſtribus locis in aërem perducantur. Enimvero expoſita jam ſucceſſio qualitatum, & gradus vitiorum, quæ in iiſdem exhalationibus à Kal. Julii uſque ad ſolſtitium hyemale animadvertuntur, clarè oſtendunt inter cauſas excluſionis eorundem unam eſſe primariam, duas verò ſecundarias: primaria quidem eſt adaucta ſolis vis; ſecundariæ autem ſunt fermentatio paluſtrium aquarum, nec non auræ, ac venti, qui illas commovent, & everrunt. *Quæ cauſa in aërem propellat effluvia.*

VIII. Quod attinet ad vim ſolis, evidens res eſt: etenim cùm jam experimentis demonſtratum ſit, paludes per hyemem innoxias eſſe, noxias verò fieri poſt vernum æquinoctium, ſeu, quod eòdem recidit, ob receſſum, & acceſſum ſolis ad noſtrum verticem; certum quoque erit, effluvia, quibus eædem inſalubres redduntur, à ſolis radiis ſurſum urgeri; ita ut, quemadmodum inſectorum ovula, ſolis calore fota, ſuos fœtus facilè excludunt, ſimiliter propter vim ſolaris ignis inorganica etiam effluvia è paluſtribus aquis minimo negotio extricantur, attenuantur, atque in aërem pelluntur.

IX. Vis autem ſolis quanta ſit ad ſolvendas corporum texturas, indèque validè excludendas pellendaſque non tantùm diffluentes, ſed ſolidas etiam partes, abunde ipſius ſtibii calcinatio ad ſolis radios tentata patefacit: ignei namque radiorum cunei arctiſſi-

arctiſſimum illum penetrant, ſcinduntque ſulphuris, mercurii, & ſalium nexum, quo eadem in ſtibio mutuò juncta ſunt: unde inſtar fumi in auras expelluntur.

Calida tempeſtate levior atmoſphæra minus renititur paluſtribus exhalationibus.

X. Accedit denique ad faciliorem effluviorum è paludibus excluſionem, quòd calidis tempeſtatibus atmoſphæra, cùm poroſior, minuſque gravis ſit, minùs quoque renititur, hoc eſt ſubjectas particulas promptiùs emanare permittit.

CAP. XIII.

Quì fiat ut inorganica paludum effluvia tum à ventis auſtralibus, & Euronoto, tum maximè à rubigine, ac nebulis deteriora ſemper evadant.

Quid Auſtri, & Euronoti, rubigines ac nebulæ ad effluviorum perniciem conferant.

SÆpe uſu venit, ut noxiæ paludum aſpirationes, quæ vel ipſo Auguſto menſe, aut nullo modo, aut leviter duntaxat Accolas læſerint; poſtea ſtatim atque venti auſtrales, & Euronoti ex paludibus adversùm illos flare incœperint, vel rubigines, aut nebulæ per noctem deciderint, veneficam vim exerere, ac manifeſtare incipiant. Jure itaque horum eventorum rationes ex mechanicis quærendas ſuſcipimus.

Quo pacto venti ſola vi impulſionis effluvia in accolas immittant.

II. Enimvero quod ſpectat ad recenſitos ventos, hi quidem primùm nocere ſolent, quia paluſtria effluvia, quæ, vigentibus antea ſummis ſiccitatibus, auriſque ſilentibus, ad perpendiculum rectà in ſupernam atmoſphæræ partem facilè attollebantur, poſtea ab Euronoto, vel ab Auſtro per directionem horizontali proximam versùs accolas procliviùs tranſducuntur. Quamobrem quilibet ventus, tametſi ſaluberrimus, malum iſtud ſola impulſionis vi producere valet; & contra ipſemet auſter interdum tueri, & conſervare ambientem aërem alicubi poteſt (ut nos Romæ in Leonina Civitate animadvertimus) quoties aliò, ac potiſſimùm in contrariam plagam malignos halitus validiſſimè transfert.

Cur venti Auſtrini plerunque nocentiores ſint.

III. Rurſus nocentes evadunt hujuſmodi venti, quia, cùm per loca ut plurimùm marina, ac paluſtria tranſeant, ſales erodentes,

dentes, noxiaſque particulas illinc everrunt, iiſque ſuppetias ferunt, quæ nondum ſatis momenti ad lædendum uſquam nactæ fuerant. Et quoniam auſtris, præſertim turbidis magna ineſt vis fermentativa, ut aliàs docuimus; idcirco, cùm per æſtatem flaverint, actionem ſolis adjuvant. Scilicet propter admixtam ſalium, ac ſulphuris copiam, validiſſimi ſunt ad novam, eamque majorem inteſtinam paludibus agitationem, & corpuſculorum excluſionem promovendam, ac proinde ad ambientem aërem inquinandum.

Cur nebulæ aut rubigines tantopere officiant Chymico exemplo docetur.

IV. Facillimè verò rationem quoque reperies, cur nebulæ, & rubigines hiſce temporibus tantopere officiant, ſi animadvertas idem planè contingere in fluido aëreo, pneumatico, & compreſſili; (modò variis jam extraneis particulis ſit refertum) quod paſſim fieri cernimus in liquidis compreſſionis expertibus, & ſub tactum cadentibus; puta in variis tincturis, & præſertim in aquis, quas Chymici regias, ac ſolventes appellant, quibus ſiquid ſalino-acidi, ut ajunt, vel alkalici recens infundatur, ſecundùm variam, quam invenit, cum incolis particulis, fluidoque continente proportionem, varios quoque effectus producit; nimirum illas nunc acuit, nunc obtundit, modò claras reddit, modò turbidas, & quod noſtrâ ſcire magis refert, plerunque contenta in iis, & natantia priùs corpuſcula reſpectivè graviora reddendo, ad ima detrudit; quod præcipitando fieri à Chymicis aſſeritur.

Venti, nebulæ, atque rubigines paluſtria effluvia præcipitant.

V. Itaque cùm venti, de quibus paulò ante dicebamus, cùmque nebulæ, ac potiſſimùm rubigines ſalinis, acribuſque particulis inſtruantur, plerunque paluſtria effluvia in aëre uſque ad id tempus innocua, ad lædendum armare ſolent; præſertim cùm eadem ſæpè effluvia, quæ in aëre quidem, ſed in ſuperiori parte quaſi pendula, ac ſinè noxa erant, quoniam ſupra illam atmoſphæræ ſectionem, quam nos reſpiramus, locabantur, mox graviora in ſpecie reddita, atque depreſſa, veluti peſtiferæ ſagittæ in habitatores conjiciuntur.

CAP. XIV.

Inorganica paludum effluvia, per quas vias in Accolarum corpora ſe ingerant.

Quatuor aditus patent aëri, quibus humanum corpus ſubeat.

NEmo, arbitror, dubitabit, quin eædem viæ ſordido aëri patefiant, quæ in nobis ſalubri apertæ ſunt. Quatuor verò cuniculorum genera ambienti aëri intrà corpus occurrere, tum vivorum Anatome, atque innixa experimentis philoſophia, tum noſter Hippocrates luculenter oſtendit.

1. Cutis ſpiracula.

II. Primò ſe ſe offerunt ſpiracula cutis, quæ ut perpetuò patent topicis medicaminibus, ac potiſſimùm balneis, quorum dulces, vel thermales ſint aquæ penetrant in viſcera, nec exiguam partem per urinæ vias rejiciuntur; ita obſtructa minimè eſſe poſſunt aëri, cujus particulæ nec fluiditate, nec ſubtilitate laticibus cedunt; immo verò aquea corpuſcula, præſertim prope paludes, ſecum jugiter deferunt. Jure itaque magnus Præceptor 6. epid. ſect. 6. ſtatim ab initio *carnes* appellavit *attractrices & ex ventre, & extrinſecùs*; ſubdens, *indicio eſt ſenſus ipſe, quòd expirabile, ac inſpirabile eſt totum corpus.*

Cranii foramina ex naribus, auribuſque in Cerebrum.

III. Secundò cranii foramina variis cum narium, tum aurium locis patent atmoſphæræ; quæ, ſiquidem ſalubris, aut inſalubris eſt, vigorem addere, vel labem Cerebro ſolet inſpergere: ac propterea ex odoribus pravis ſimiliter, ac ſuavibus, (modò peculiaris intercedat idioſyncraſia) affecto ſtatim Cerebro, homines lædi, aut refici videmus. Cæterùm Ant. M. (*a*) Valſalva inter ſæculi Anatomicos celeberrimus, & inter amicos noſtri amiciſſimus clarè demonſtrat externum aërem, quo tum os, tum nares aſſiduè plenas habemus, cùm illi, qui tubas, & tympanum replet, continuetur, proximè duram Matrem contingere; atque idcirco prout externus aër varius eſt, ità varias in eandem, & in Cerebrum vires ſtatim exercet. Meritò idcirco laudatus Cous de Morbo ſacro num. 17. *Cerebrum* dixit,

(*a*) De Aur. hum. pag. 107.

dixit, *primùm Aëris interpretem: ſapientiam autem ipſi Cerebro ab aëre exhiberi.* Et Marinellus in Commentario, Cerebrum *primum omnium membrorum aërem percipere ſalubrem, vel inſalubrem aſſeveravit.* Per has autem narium, auriumque aëreas vias purulenta, malèque olentia liquida ex Cerebri membranis utiliter prodire non raró animadvertimus.

IV. Tertiò Narium pariter, oriſque viæ per laryngem in pulmones, atque illinc in ſanguinem trajectioni aëris apertiſſimæ ſunt; quod multò magis à Recentioribus Anatomicis variis experimentis confirmatum habemus. Neque id ab Hippocrate ignoratum, qui multis in libris, ſed præcipuè de flatibus num. 6. non ſolùm demonſtrat neceſſitatem ducendi, reducendique aëris in omnibus Animalibus, ſed veroſimile etiam putat non aliunde morbos evenire, *quàm ab aëre, quatenus is, aut plùs minùs, aut cumulatior, aut morbidis ſordibus inquinatior in corpus ſe ingerit.*

Narium, & oris via patent aëri in pulmones, & ſanguinem illapſuro.

V. Quartò denique ex iiſdem humanæ fabricæ veſtibulis, ore ſcilicet, & naribus liber aperitur aditus aëri per pharyngem, atque œſophagum in ventriculum unà cum ſalivâ, cibis, & potibus. Quamobrem idem Hippocrates eodem de Flatibus lib. num. 9. *Omnia*, inquit, *quæ eduntur, ac bibuntur ſpiritus in corpus inferunt, aliquando plures, aliquando pauciores. Id autem indè manifeſtum fit, quòd plurimis eructationes poſt cibos, & potus evenire ſolent, diſcurrente nimirum aëre incluſo, ubi perruperit bullas, quibus fuerat incluſus.*

Ex ore, & Naribus per pharyngem in ventriculum ſubit.

VI. Hæc autem itinera, per quæ partim irrepit, partim urgetur noxius paludum aër, nobis prælucebunt ad cognitionem, atque intelligentiam multarum rerum, quæ ſunt magis abditæ, & de quibus in poſterum agendum erit.

CAP. XV.

Inorganica paludum effluvia quam labem, & quomodo inurant.

Hic de paluſtribus duntaxat effluviis per æſtatem & autumnum noxiis verba facimus.

PRæfari hìc haud oporteret, ſed tamen expedit, non de quibuslibet, verùm de noxiis ſolùm per æſtatem, atque autum-

autumnum à palude aſſurgentibus effluviis hoc loco ſermonem à nobis inſtitui: humidæ enim exhalationes, quæ nebularum, & vaporum inſtar, Vere potiſſimùm illinc ſolent efferri, accolarum tranſpirationem prohibendo (ſunt enim ſalino aqueæ) rheumaticas affectiones, febreſque lentas cum viſcerum obſtructionibus ſæpe ſæpiùs inducunt. Effluvia verò calidis tempeſtatibus uſque ad autumnale æquinoctium, cùm ſint ex noxiis corpuſculis magìs compoſita, tum accolas, tum præſertim advenas longè deteriùs afficiunt. Hoc igitur mali genus quale ſit, & qua ratione proveniat, inquirendum nobis proponimus.

Inorganica effluvia per ſe ſola mortifera ſunt.

II. At enimvero, quanquam inorganica, atque inanima paludum effluvia organicis, animatiſque ad perniciem noſtram plerunque ſociari contingat, (ut ſuo loco dicemus) inficiari tamen nemo poteſt, inorganica per ſe ſola paſſim eſſe lethalia, atque exitioſa; quemadmodum exhalationes ex terræmotu, aut ex ſingulari telluris indole animalium corpora, ſinè ulla organicorum effluviorum ſocietate, labefactant.

Qua ratione id fieri poſſit.

III. Et quoniam ſuperiori capite quatuor oſtia indicavimus, per quæ inorganicis effluviis in noſtra corpora patet aditus; pronum erit, opinor, animadvertere, quæ indè non levia detrimenta, & quo pacto naſcantur. Nimirum, cùm, quæcunque particulæ per expoſitos hiatus liquidis noſtris recèns infunduntur, ſint omnino exoticæ; ſcilicet nativæ, & conſuetæ illorum temperationi, motui, ac fermentationi minimè obſecundantes, neceſſe eſt, ut eorundem fluidorum craſes, & actiones maximè perturbentur.

Quænam ſint conditiones ſalubris aëris, quidque ille conferat animati corporis œconomiæ.

IV. Ut autem ejuſmodi lædendi ratio à tyronibus facilè intelligatur, in animum rurſus inducant oportet, quæ cap. 2. hujus libri de conditionibus ſalubris aëris præmonuimus. Nam, cùm ſalubris aër is ſit, ſubtilis, æthereus, elaſticus, & particulis plerunque ſiccis, hoc eſt ſale quodam volatili acidiuſculo abundat; neceſſariò in ſtatu naturali ubivis externas, vel internas, noſtri corporis ſuperficies contingit, & qui in tubulos fluidis noſtris permiſcendus ſe ingerit, ſicuti ad illas abſtergendas aptiſſimus eſt; ita hæc fluidiora, atque agiliora reddit: quamobrem ad naturalis

turalis

turalis œconomiæ actiones, ac præſertim fermentationes, ſecretioneſque perficiendas plurimùm confert.

Quid noceat paluſtris aër.

V. E contrario paluſtris aër, cùm craſſus, minùs mobilis, minùſque elaſticus, immo, quod pejus eſt, impuro ſulphure, acribuſque ſalibus ſit inquinatus; naturales certè functiones alterabit, liquidiſque noſtris admixtus eorundem craſim, motuſque vitiabit, fibrarum quoque inducta laxitate.

Subtiliùs ejuſmodi effectus explicatur.

VI. Et quidem (ut preſſiùs loquamur) quoniam ejuſmodi effluvia ex confuſis ſalino-aqueis, & ſulphureo-terreis fragmentis conſurgunt, atmoſphæram craſſiorem, ſimulque acriorem conſtituunt; idcirco cùm cutis foramina, cranii meatus, pulmonum oſtiola, œſophagi, ſtomachi, atque inteſtinorum parietes, glandulas, & vaſcula contingunt, minimas paulatim obſtructiones, ſimulque leviuſculas cum atonia irritationes inducunt. Unde fit, ut quæ noſtris è corporibus perſpirare deberent vel noxia, vel ſaltem inutilia corpuſcula, magnam partem prohibeantur effluere (cujus effectus ſignum è veſtigio eſt vitiatus in advenis color, inductaque corporis laſſitudo) rurſumque deteriora, propter extraneorum admixtionem effecta, in ſanguinem, in præcordia, atque in cætera viſcera refundantur; quibus locis eò uſque accreſcunt, & cumulantur, donec, naturalibus ſolidorum, ac liquidorum viribus ſuperatis, febrem accendant, reliquis comitatam ſymptomatis, quibus caſtrenſes, ac peſtiferæ ſtipari ſolent.

Quænam ex paluſtris auræ craſſitudine, & acritie incommoda ſequantur.

VII. Cùm autem paluſtrem auram duplici noxâ inficere memoraverimus, craſſitie ſcilicet, & acritie, (volumus id nobis dari) ex priori quidem qualitate conflatur in ſolidis languor, & laſſitudo; in liquidis verò principium veluti ſeminale, quo totius ſanguinis ad coagulationem proclivitas, exanthemata, ſitis, linguæ, fauciumque aſperitas, comatoſi affectus, parotides, aliique decubitus, qui cùm interni, tum externi per decurſum febrium progignuntur: ex poſteriori verò ſimile quoddam in ſolidorum fibris irritationis primordium ſtabilitur; unde viſcerum ſpaſmi, vomitus, convulſiones, ac deliria, morbis ejusmodi valde familiaria, exiſtunt, atque augentur.

Preſſius eadem in ſecundo libro tradentur.

VIII. Hìc verò univerſam ſeriem ſingulorum ſymptomatum, quæ in febribus à paludibus ortis animadvertuntur, evolvere, atque explicare ſuperſedemus, quod nobis in ſecundo libro per varias earundem febrium hiſtorias inſtitutum eſt explanare. Nam breviùs per exempla, quàm per præcepta ad veritatem iter paratum eſt.

CAP. XVI.

Multa Inſecta paludibus innaſci, atque ſub organicorum effluviorum forma per circumfuſum aërem diſpergi.

HActenus eas particulas proſequuti ſumus, quæ à variis, corruptiſque intrà paludes corporibus per vim æſtus partim abſciſſæ, partim emiſſæ, ſpiritum, quem ducimus, inficiunt; nunc quæ de verminoſo ibidem ſeminio comperta habemus, haud multa illa quidem, ſed non parvo labore conquiſita, perſtringamus.

Paludes inſectis ſi quid aliud, maximè abundant.

II. Illud in primis tanquam dicendorum fundamentum (licèt cap. 10. & 11. obiter jam indicaverimus) præterire non poſſumus, experimentis ſcilicet conſtare, paludes copioſum eſſe inſectorum ſeminarium; quorum non illa duntaxat eaſdem incolunt, quæ paſſim obſervantur, videlicet bufones, ranæ, aliaque à (*a*) Priſcis memorata; nimirum Muſcæ, Cantharides, Scarabæi, Tipulæ, Attelabi, Aracnoides, Squillæ, Scrophulæ, Hirudines, multaque ejuſmodi; ſed potiſſimùm moleſtum illud chryſalidum genus, quod venit ſub culicum nomine, & Virgilius humoris alumnum, Politianus verò fertilibus, ut Venus, ex aquis natum appellat. Nam locis apertis, atque etiam in cubiculis, ubi calidis tempeſtatibus ſtagnant aquæ, ocyſſimè ſolet fœtificare: de iis autem, & ſimilibus inſectis plura affert ſuis in Epiſtolis celeberrimus (*b*) Leevvenhoëkius, qui addit reperta quædam in aquis animalia adeò minuta, *ut aliquot illorum*

(*a*) Vide Rondeletium de Piſc. paluſtrib. Aldrovandum lib. 7. de inſectis cap. 1. & 2. Charleton de Diff. animal. de inſectis præcipuè pag. m. 60.

(*b*) Tom. 1. Epiſt. 71. & Tom. 2. Epiſt. 96.

illorum centena ſimul ſumpta craſſum arenæ granum mole non æquent.

III. Culicum copiam in paludibus mirum in modum augeri Græcis etiam hiſtoriis memoriæ proditum eſt. Legimus enim, (*c*) Mæandrum, limoſum alioqui flumen, obturatis, advecto luto, faucibus, quibus in mare devolvebatur, ſenſim juxta Myontem Urbem induxiſſe paludem, ex qua tanta culicum vis enata fuit, ut Myontii moleſtiâ, tædioque affecti, Civitatem, patriaſque ſedes relinquere, ac Miletum populariter migrare coacti fuerint: atque hinc ſanè inventum eſt conopæum, & Ægyptiis militibus, utpote juxta paludes ſtativa caſtra facientibus, ab Horatio exprobratum.

Culicum ingens copia in paluſtribus locis.

IV. Et quoniam latiſſimus philoſophicæ hìc curioſitatis campus ſe aperit diſſerendi de hujus inſecti ortu, ac metamorphoſi, nonnulla ſcitu fortè non injucunda, breviter ſubnectemus. Culices ſunt papiliones illorum vermium, qui per æſtatem in aquis libero cœlo quieſcentibus magno numero, atque incredibili celeritate natare ſolent. Figuram hujus inſecti, cùm in aquis degit, penè anguillarem capite antennis adornato, thorace inſuper, & caudâ, videbis apud Jo: (*d*) Svvammerdamium. Sed planè miraberis (*e*) Plinio ſinè ullo Microſcopii præſidio non modò culicis in Chryſalidem mutati figuram; verùm etiam ſingularum partium texturam dictu minorem innotuiſſe; ut non dubitaverit aſſerere, hujus inſecti telum, tametſi propter exilitatem cerni non poſſit, ita tamen à natura concinnatum fuiſſe, *ut fodiendo acuminatum pariter, ſorbendoque ſanguini fiſtuloſum eſſet.*

De culicum ortu & transformatione.

V. Cæterùm hujuſmodi animalcula mirâ gaudent fœcunditate; nam cùm, ruptis exuviis, explicatiſque alis, in papiliones tranſierint, rurſus in deſides aquas proprio tanquam in nidulo ova deponunt, quæ propriis oculis vidit Petrus Sangallus, deſcripſitque in Epiſtola ad Franciſcum Redium. Ex eo autem, quod intrà cubiculum, & in exigua plerunque phiala contingit, gradus fieri poteſt ad incredibilem illam inſectorum multitudinem cognoſcendam in aperto aëre, ac maximis paludum ſinubus,

Eorumdem fœcunditas mirabilis.

(*c*) Apud Pauſaniam in Achaicis.
(*d*) Inſector. Hiſt. general. tab. 2.
(*e*) N. H. lib. 11. cap. 11.

bus, quibus præter conſuetam fœturam, multitudo illa ovulorum accedit, quæ ex matutino rore, pluviiſque defertur.

Auctoris obſervationes.

VI. Neque hoc ſuper argumento noſtras ſilentio committere libet obſervationes, quippe quæ plurimùm tam ad inſectorum hiſtoriam, quàm ad hunc de Noxiis Paludum effluviis locupletandum tractatum conferre poſſunt. Nam de culicum ortu, tranſmutatione, aliiſque proprietatibus multa comperimus.

Ex Nucerina aqua culices naſcuntur ſi aëri exponatur.

VII. Et primò ſi media æſtate duæ Nucerinæ aquæ moles totidem in phialis excipiantur; quarum una libero aëri exponatur; altera è contrario hermetico, ut ajunt, ſigillo ab ambientis contactu liberetur; illam quidem obſervabimus brevì vermiculis inquinari, qui ad aquæ ſuperficiem delati, rupto cortice, mirandâ metamorphoſi in ſtridulos culices vertuntur: hanc verò (quam nunc etiam hujus veritatis teſtem ſervamus) ad multa luſtra ab omni vermium contagione penitùs vindicatam conſpicimus. Adeò verum eſt, culices per aëra volitantes ova ſua in ſtagnantibus lymphis, ut innuimus, tanquam in propriis nidulis, collocare.

Citius verò ex aqua pluvia exoriuntur.

VIII. Neque verò hìc diſſimulandum eſt, aquam pluviam per æſtatem, ſi aperto in vaſe detineatur, culicibus longè citiùs, & copioſiùs quàm quævis alia, fœdari. Nimirum quia ejuſmodi inſectorum ovula propter urentis vim ſolis tabo abſumpta, ac leviſſima reddita, minimo negotio ventis obediunt; unde à pluviis delabentibus rurſus in terram comportantur.

Faces à culicum vermibus in aqua egeſta.

IX. Secundò vidimus unà cum Illuſtriſſimo Blanchino in aquâ, culicum vermibus refertâ, ad phialæ fundum decidiſſe corpuſcula quædam ſubrotunda obſcuri coloris, quæ aliis noſtrorum ſodalium ovula, aliis terræ granula viſa fuerunt; ſed re vera nihil aliud deprehenſa ſunt, quàm fæces ab ejuſmodi inſectis egeſtæ, quæ alioqui cum in paludibus ab immenſo animalculorum populo copioſiſſimè dejiciantur; indè fœtidum, craſſumque cœnum exiſtit, & cumulatur.

Iidem vermes qui antea movebantur, obturata phiala interierunt.

X. Tertiò animadvertimus quoque vermiculos, qui apertâ in phialâ mirabili agilitate movebantur, quique ſe invicem piſcium inſtar comedebant; mox eâdem diligentiſſimè per ceram,

quam

quam dicunt Hiſpanicam, clauſâ brevi motum amiſiſſe. Eo uſque patet ab atmoſphæra aliquam vitalium motionum cauſam cunctis animantibus advenire.

XI. Quartò verò nè cui dubium oboriatur, quin hujuſmodi ovula tum in paludibus deponantur, tum flantibus auris obſecundent, ſequens experimentum à nobis etiam tentatum adducimus. Sumatur per æſtatem, vel autumnum, panni lanei, aut goſſipini longitudo palmorum, e. g. 20. cujus pars cerato linteo contegatur, compliceturque; altera verò explicata libero aëri ad regionem, in quam ex palude ventus ſpirat, vel ſaltèm adverſo oriente exponatur: deinde ſequenti die utraque panni pars à paluſtri loco amota telâ obvolvatur in angulo domus per hebdomadem ſervanda. Tandem aperiat quis, & evolvat utrumque panni ſegmentum: videbit porrò, & mirabitur, ſi ſuos præſertim oculos inſtruat microſcopio, partem illam, quæ explicata paludis halitus liberè excepit, plenam vermibus diverſarum figurarum, atque etiam minutiſſimis ovulis cinerei præcipuè coloris inſtar lendium, quorum ſanè alia uno latere turbinatam, alia penè ſphæricam, alia denique ovalem figuram referunt: ex iis verò, quæ turbinata ſunt, & cochlearum ovula referunt, vermes, rupto cortice, in papiliones abire animadvertet. Contra verò portionem panni, quam tela cerata paluſtribus effluviis inquinari prohibuit, nullis prorſus fœdatam vermibus, vel ovulis deprehendet. Argumento, ut arbitror, certiſſimo, ex palude quaquaverſum, & ad eam maximè regionem, ad quam ventus movetur, nobis etiam non videntibus, inſectorum ovula cum cæteris effluviis diſpergi, & quò patet aditus, in corpora præſertim villoſa, viſcoſa, poroſaque ſubitò illabi, arctiùſque implicari; ubi ſanè paulatim illorum pulli (modò neceſſaria humiditas non deſit) veluti in nidulo foventur, excluduntur, & augentur. Sunt enimvero cunctorum inſectorum ovula in aëre, aut in tellure, quemadmodum ranarum, & bufonum ova, quæ tametſi arido in pulvere tabo veluti confecta, & conſepulta videantur, cùm tamen improvisò à pluviæ guttulis madefiunt, fœtus emittunt, quos exilire cernimus, atque exultare.

Vermium ovula à ventis deferuntur: idque experimento demonſtratur planè novo.

XII. Itaque conſtat experimentis minima inſecta paludibus innaſci, & ut cætera inanima effluvia, in aërem inſilire, & quaquaverſum diſpergi, quod erat oſtendendum.

CAP. XVII.

Organica, atque Animata paludum effluvia in eas noſtri corporis cavitates admitti, quæ cum aëre, tum ambiente, tum influente ad contactum ſunt poſitæ.

Organica effluvia cum aëre in corpus penetrant.

CUm liber, ac promptus ſit excurſus organicorum effluviorum à palude in aërem, liber quoque, promptuſque erit eorundem ingreſſus proximè, vel remotè in eas humani corporis cavitates, quæ tametsì internæ, cum externo tamen aëre ſubeunte continuæ ſunt; unde ipſæ quoque externas ſuperficies habere dicuntur, licèt ſint partium internarum.

1. Per aëris inſpirationem ſubeunt.

II. Proximè quidem cum aëreo fluido, quod alternè inſpirantes per os, ac nares, in fauces, & pulmones ducimus. Nam, quanquam per ipſius cutis porulos, niſi vulnere aperto, nec vermes, nec ovula admitti poſſe videntur; nihil tamen eſt, quod obſiſtat ingreſſui ejuſmodi corpuſculorum per foramina, quæ diametros ſuaptè natura multò latiores habent, quàm ſint moleculæ diſcurrentium per aëra ovulorum. Quamobrem non raro panis micæ, atque etiam oſſicula, quæ majora ſunt quovis aërio inſecto, in laryngem, & tracheam inter comedendum illabuntur.

2. Cum cibis admixta in ventriculum detruduntur.

III. Remotè verò cum potibus & cibis multò evidentiùs hujuſmodi animata effluvia in ventriculum detrudi ſolent. Etenim ſuperiori capite demonſtravimus, culices, aliaque inſecta per æſtatem in aquis nidificare. Facilè itaque eſt intelligere prope paludes, ubi tot ſunt illorum genera, & unde eorundem multitudo per ambientem aërem diſpergitur, aquas etiam, quibus incolæ in potum utuntur, iiſdem animalculis inficì.

IV. Poſtremo patet aditus vermibus, eorumque ovulis cum cibis aſſumptis. Etenim confertiora ſemper inſectorum agmina, dulce-

dulcedine pabuli illecta, ad quamlibet eſcam convolare, atque in iis ſubſiſtere, nidumque ſuis ovulis ſeligere deprehendimus. Ita profectò fructus, lac, panis, carnes, & quodvis aliud edulii genus, maximè circa paludes, vermibus contemerantur; ut propterea exploratum ſit, cibaria quoque magno ejuſmodi animalium ſatellitio ſtipata, noſtrum corpus neceſſariò ſubire.

CAP. XVIII.

An, quando, & quomodo animata paludum effluvia humanis corporibus noceant.

QUoniam nonnulli ſibi perſuadent animata effluvia, quæ cum cibis, ac potibus ingeruntur, demitti quidem in ſtomachum, ſed æquali facilitate per ſeceſſum emitti, nullâ interim vel fibris, vel ſuccis illatâ pernicie; propterea demonſtrandum ſuſcipimus, tametſi eadem per hyemem, vernumque tempus, aut etiam longè à paludibus innoxia eſſe poſſint; per æſtatem tamen, & autumnum eos, qui paluſtria loca incolunt, maximè lædere. Quod ut rite valeam explanare, duo hæc ob oculos ponam.

Animata effluvia cum cibis & potu aſſumpta nocent corporibus.

II. Et quidem ſedulò primùm conſideranda ſunt diſcrimina, quæ inter eadem unius ſpeciei animalia, pro diverſitate regionum, & temporum, ſæpius intercedere animadvertimus.

1. Animalium ejuſdem ſpeciei diſcrimina pro locis, ac temporibus anni conſideranda.

III. Nemo Italorum non novit, Araneos non ubique locorum, ſed in Apulia præſertim morbum inducere, quem vocant *choream S. Viti.* Canes hominum fidos cuſtodes, non quavis anni tempeſtate, ſed per ſummum aut æſtum, aut algorem in rabiem agi. Angues, & Stelliones, referente (*a*) Plinio, lethiferos in Græcia morſus inferre, planèque innoxios in Sicilia ſerpere. Crabrones item, qui plerunque innocua impingunt vulnera, tempore peſtis eſſe nocentiſſimos, qua de re celebris narratur hiſtoria apud A. (*b*) Kircherum cujuſdam, *qui in peſte Neapolitana,*

Aranei in Apulia tantùm noxii ſingularem morbum inferunt.

(*a*) N. H. lib. 8. cap. 31.
(*b*) Loc. cit. ſect. 2. cap. 4. pag. m. 145.

tana, *neſcio quid ad feneſtram obſervabat*, *ecce autem crabro advolans naſo*, *& promuſcidis ſpiculo eidem infixo tumorem quemdam effecit*, *quo ſenſim creſcente*, *ac intrà viſcera ſerpente veneno*, *intrà biduum contractâ peſte extinctus fuit.* & Kirchero priùs retulit Mercurialis, *muſcas*, *peſtis tempore infirmorum*, *& cadaverum ſucco ſaturatas*, *mox in alias domos vicinas tranſmigrantes*, *dum ſordibus ſuis comeſtibilia inficiunt*, *hominibus iis veſcentibus contagium attuliſſe.*

Crabrones ac muſcæ peſtis tempore pernicioſi.

IV. Quemadmodum igitur ſecundùm varias paſcuorum, aquarum, cœlique differentias, varia pecudum, volucrum, fructuum, herbarumque genera, ſapida magis, ſalubria, aut inſalubria, immo noxia etiam ſunt, & veneſica; ità profectò inſecta pro earundem rerum diſcriminibus magìs, aut minùs nobis nocentia evadunt. Scilicet quia illorum aculeis, ac viſceribus hærent, inque noſtra vaſa immittuntur liquida iis particulis referta, quæ ab inſalubribus, noxiiſque alimentis, & aëre proficiſcuntur. Inſecta itaque in paludibus per æſtatem orta, & connutrita aliis deteriora eſſe rationi conſentaneum eſt.

Omnis generis venena vim nocendi habent in peculiari fluido ſitam.

Venenata animalia non occidunt vulnere, ſed infuſo per vulnus venefico liquido.

V. Secundò diligenter perpendendum omnis generis venena, quæ ab animalibus, inſectiſque nudo oculo obviis in vaſa noſtra infunduntur, vim totam in peculiari fluido poſitam habere: morſus autem, & vulnera viam duntaxat aperire, per quam toxico cum ſanguine pateat commercium. Ita viperinus dens, niſi lethali ſuo tabo maderet, innoxius eſſet. Contra verò acicula, cujus vulnus ferè ſemper innocuum eſt, ſi ejus cuſpidem vipereo veneno (ut olim Scythica tela ſucco lethifero) illinias; perinde quaſi mordens vipera occidit: ut propterea ſoli fluido vel ſaltèm corpori inorganico univerſa ferè in venenatis ictibus lædendi facultas videatur tribuenda. Hæc cùm ita ſint, pronum eſt intelligere, omnia animalium venena, quatenus ictu lædunt, non denti, aut promuſcidi, ſed peculiari ſucco vim omnem, atque energiam acceptam referre. Itaque videri paradoxon minimè debet, ſi ſtatuamus, inſecta, atque animalia veneſica, quæ non niſi microſcopio cerni poſſunt, non morſu, non vulnere interficere, ſed infuſo per morſum, vulnuſve in tubulos

los noſtros venefico fluido, quod inorganicam quidem ſubſtantiam, licèt in corpore organico elaboratam, arbitramur. Idcirco, cùm in paludibus oſtenderimus, ex varia congerie putreſcentium corporum per æſtatem moleculas evehi omnino exitiales; ſequitur, ut eædem ſive in auras, hoc eſt in effluvia inorganica cum atmoſphæra diſperſæ, in noſtra corpora proximè influant, ſive ab ipſiſmet inſectis advehantur in accolas, uno ſemper, eodemque modo necem inferant; quòd ſcilicet liquorem craſi, motuique lymphæ, ſanguinis, ac ſpirituum noſtrorum penitùs hoſtilem, noxiumque infundant, admiſceantque.

Quot modis organica effluvia noſtrum corpus corrumpant.

VI. His poſitis ea nunc perſequamur, quæ præcipuum quæſtionis ſunt argumentum; videlicet in quo propriè conſiſtat deleteria vis animatorum effluviorum è paludibus exeuntium. Exploratum quidem nobis videtur, organica, atque animata effluvia à paludibus prodeuntia triplici potiſſimùm modo noſtrum corpus vitiare. I. per ſe ipſa irritando, vulnerandoque. II. quod fortè deterius eſt, pravos ſuos ſuccos cum noſtris liquidis permiſcendo. III. denique indigenas lumbricos nutriendo, ſaginandoque.

Inſectorum vulnera momentum addunt inorganicis effluviis.

VII. Et primò quidem de irritatione, & vulnere nulli certè dubium eſſe poteſt, qui per æſtatem juxta paludes unicum diem egerit; indè enim propter infenſiſſimas culicum, & crabronum irritationes, ac vulnera, citò coactus fuerit aufugere: irritationes vero, & vulnuſcula, conſiderata etiam ſejunctim à venefico principio, ſomnum, ac liquidorum curſum turbant, nervorumque compagem ita alterant in accolis, ut, dum inorganicæ adſpirationes maligna ſua effecta noſtris in liquidis moliuntur, momenti aliquid, non planè aſpernandum, poſſint adjungere.

Dubitatur an inſecta dum cutem morſu ſauciant, ova ſua deponant.

VIII. Hìc tamen hæremus in ſalebra; ſcilicet an in vulnuſculis, quæ ab inſectis per ſuperficiem corporis aperiuntur, ut ſalivalia eorum liquida ſemper infunduntur, quæ naturæ noſtræ non ſunt omnino conſona; ita eorum quoque ova deponantur. Nam, cùm ejuſmodi animalcula ab ambiente aëre in omnia foramina, quæ habent oſtiola paulò latiora, quàm ſint illorum moles, ſoleant irrumpere: ubi tamen anguſtiora inve-

nerint, fieri poteſt, ut cunei more, diffindendo, vulnerandoque, ampliora reddant, idonea nimirum excipiendis illorum ovulis. Probabilem verò ejuſmodi conjecturam faciunt ea, quæ nos ipſi contingere videmus apud illos paluſtrium locorum incolas, qui ſtatim atque nocens illud hoſpitium experiuntur, faciei colorem in deteriùs mutare, variiſque puſtulis, atque exanthematibus fœdari ſolent. Poſſe verò animata corpuſcula extrinſecùs intrò ſub cutim ferri, clarè docent tum vermes, quos (*pellicelli* vulgò dicuntur) in ſcabie per contagium inducta, crebrò animadvertimus; tum ea (modò vera ſint) quæ in Africa adultos homines ((*c*) Dracunculorum nomine) & in Germania (*d*) Crinonum, pueros adoriuntur. Interim verò probabile videtur, minuta hæc animalia frequenti etiam morſu interna viſcera lædere, cùm in fauces, ac præſertim in ſtomachum, atque inteſtina ſæpe ſæpius viva perveniant; ſimulque ſuperficiem texturæ minimarum illarum partium mechanico inſtrumento diſſolvere quoquo modo valeant. Sed iſthæc læſio, non tantùm à veneno liquida noſtra afficiente, quantùm ab irritante, exedentique ſolido profecta dici debet, ut latiùs infra de indigenis lumbricis dicemus.

Paludum incolæ vitium ſtatim in colore contrahunt.

I X. Deinde nulla certè apud Artis peritos controverſia oriri poteſt de noxa, quam paluſtria inſecta, pravos ſuos ſuccos cum ſalivâ ſucciſque ſtomachico, & inteſtinalibus permiſcendo, nobis inferunt. Nam, cùm ſuperiùs fusè probaverimus, eorum promuſcidem madere, ut & illorum omnia viſcera ſcatere deleteriis liquidis, fieri non poteſt, quin devoluta cum cibis, & potibus, in ſtomachum, ibi quidem confundantur cum noſtris fermentis; ac proinde, ſicuti ex alimentis inſalubribus lædimur; ita juvari nullo modo poterimus ab eſca tot impuris inſectis contemerata, quæ, cùm fæces etiam emittant, ultrò vitiabunt noſtrum chylum, quem cæteroquin veroſimile eſt ab iiſdem viventibus vermiculis in proprium alimentum aſſumi; unde hac etiam ratione hominem offendent: pluries enim vidimus fructuum vermes

Paluſtria inſecta noxium ſuccum infundunt, & eorum vermes noſtro chylo paſcuntur.

Lædunt quoque ſubtrahendo bonos ſuccos.

(*c*) Vide VVelſchium de vena Mediana.
(*d*) Et Ettmullerum ſuper hoc argument.

mes tenuiſſimos à pueris ingeſtos mole etiam majores per alvum excretos. Quamobrem conjicere poſſumus, paluſtria inſecta incolarum corporibus permixtione quoque exitialium ſuccorum, & ſubtractione utilium, quæ in nobis ſunt, plurimùm obeſſe.

X. Poſtremo eædem beſtiolæ ægros non parum lædere poſſunt, quia abeunt in alimentum lumbricorum. Cùm enim piſces puſilli à grandioribus; bruta minora à majoribus; minutæ aves ab ingentibus, & rapacibus comedantur: ſimiliter inſecta iis quæ minora ſunt, veſci ſolent, ut aliàs de vermiculis in aqua natantibus à nobis indicatum eſt: idcirco quæ pravis ſuccis redundant inſecta pravos etiam ingenerabunt ſuccos in iis, à quibus devorantur; proindeque fieri poteſt, ut lumbrici inteſtinorum indigenæ in peſtilentibus affectionibus ideo ferini tandem evadant, ac rabidi, non ſolùm quia febrili ægrotantium æſtu vexantur, verùm etiam quòd noxia tum ova, tum inſecta edunt, quæ à paludibus proficiſcuntur. *Minuta hæc animalia in lumbricorum eſcam cedunt.*

XI. Ubi autem multa inſectis eſca parata eſt; ibi quidem primùm ſaginantur, luxuriant, & multiplicantur. Atque hinc fortè ducenda eſt cauſa mirandæ illius propagationis lumbricorum, quam paſſim cernimus apud paludum habitatores, qui cùm aquis, cibis, & aëre, minimorum inſectorum copiâ refertis aſſiduè utantur, facilè fit, ut lumbricis adeò fertilibus, ac fœcundis ſcateant, qui poſtea ideo ad lædendum ægros ſunt paratiores, quia ob loci anguſtias, febrilem calorem, ſuccorumque acredinem, inter ſe ad rixam conciti arma ſua contra inteſtinorum parietes convertunt: irritant enim, ac vulnerant majori quidem ob rabiem, deteriori verò ob pravos ſuccos morſu. Quod, ut clarè cognoſci queat, animum admovere oportet ad ea ſymptomata, quæ apud practicos à lumbricis profecta memorantur: ſcilicet ad magnas febres, pectoris dolores, ſpurias pleuritides, convulſiones, ac deliria. *Quo pacto in paludum accolis inſecta, & lumbrici multiplicentur.*

XII. Pulchrior eſt hiſtoria ab (*e*) Hippocrate deſcripta, quàm ut hìc præteriri debeat. *Ægrotabat*, inquit, *cum uxore ſua; furioſum quid in ſe habebat; poſtea verò, ubi prodiiſſet ab ipſo lumbricus* *Hiſtoria ab Hippocrate narrata de lumbricorum effectis.*

(*e*) 4. Epid. num. 28. vide elegantiſſimum Franciſci Valleſii Commentar.

bricus ſubcraſſus, ſtatim ſedatus eſt, ac dormivit. Deceſſit tamen æger, quia mala tum à verme, tum à pravo humorum apparatu jam inducta id effecerunt; ut in eo videre contigerit quod paſſim accidit in vulneratis; quorum è viſceribus, tametſi enſis auſeratur, adhuc tamen vulnus perſiſtit, ac necat.

Laurentii Bellini ſententia de morbis qui à lumbricorum morſibus oriuntur.

XIII. Ut verò Artis tyrones ætiologiam morborum, qui à lumbricis inteſtina corrodentibus, oriuntur, perſpicuam habeant, exſcribemus hìc integram paragraphum clariſſimi Laurentii (*f*) Bellini, noſtri, cùm viveret, amiciſſimi: *Vix*, inquit, *quidquam mali ſub initium generati vermis producitur: neque enim ullum eſt vitium in ſanguine, aut cæteris humoribus: mox autem incipiat ſe movere vermis, incipiat veſci, alvum dejicere; hæc etenim omnia à verme effici conſtant ex ejus anatome; inſtructi ſunt enim ſuis inteſtinulis, fæcibus, ore, ano; igitur à chylo depaſcentur aliquid, quod eſſe poterit tale, ut ipſum vitiet; fæces vermis chylo permiſcebuntur; unde vitiabitur fortaſſe citiùs; ſed & punget admordendo membranas, vel eaſdem vellicabit allabendo, rependo, hærendo. Ab hoc ſolo ſenſu univerſi corporis perverſio fieri poterit, & primò propter doloris ſenſum refluxus mille nullo ordine, ac lege ſpirituum, ex quibus deliria, læſa imaginatio, læſa memoria non rite motis, ſed per impetum refluxus quaquaverſus diſſilientibus ſpiritibus; convulſiones, & convulſivi motus eodem de nomine; deliquia, turbationes viſus, & auditus; vigiliæ; ſtridor dentium; conſtrictio labiorum; vomitus; clamor præter occaſionem motis earum partium violentiùs per refluxum muſculis; hinc ira, hinc vexatio corporis, hinc inconſtantia pacatè, aut cum impetu pro vehementia refluxus, ac moderatione.* Et quæ ſequuntur digna etiam ut à doctiſſimis quibuſvis identidem legantur.

XIV. Multò igitur gravior noxa erit à lumbricis illata; cùm non ſolùm irritando, mordendoque; ſed pravos ſuos ſuccos noſtris liquidis infundendo, ac permiſcendo noceant, quod in peſtilentibus febribus ex paluſtri halitu ortis, eſt frequentiſſimum.

(*f*) De Febr. prop. 29.

CAP.

CAP. XIX.

An inter animata Paludum effluvia ſint aliqua cæteris minutiora, quæ intrà ſanguinea vaſa deteriùs multiplicanda ferantur; & quæ ſit veræ peſtis, ac peſtilentium morborum differentia.

Doctorum virorum opinio de minutiſſimis vermibus, qui in vaſa ſanguifera ſubeant.

SCio non deeſſe inter doctiſſimos (*a*) Viros, qui cauſam peſtis æquè, ac peſtilentium morborum putant congeriem minutiſſimorum vermium, cum ſanguine quaquaverſum per viſcera debacchantium, qui peculiari mole, figurâ, & qualitate inſigniti extrinſecùs in vaſa nidificaturi penetrent, quique juſtiſſimæ iræ Dei adminiſtri perniciem huc illuc per terrarum orbem importent. Sed quemadmodum inficiari non auſim, ejuſmodi hypotheſim locum habere poſſe in vera peſte, quæ propagatur per ſolum contactum, aut vicinitatem poroſorum corporum, quippe quæ præfatis vermibus infici poſſunt, vel ſi ſalubri cœlo, & victu laudabili utantur; ſinè ulla videlicet communi cauſa, quemadmodum e. g. viperæ homines, aut bruta invadere, ac necare ſolent; ita profectò probabiliſſimum ducimus, peſtilentes morbos, qui peculiaribus unius provinciæ locis, propter communem ibi cauſam, atque inquinatum præſertim ex paludibus aërem, epidemicè vagari ſolent, non vermibus, qui intrà ſanguinem nidos ſibi parent, ſed noxiis halitibus, & organicis effluviis occaſionem omnem, principiumque debere; illis quidem in ſanguinem, & uſque etiam in nervos; his verò non ultra nares, fauces, pulmones, ventriculum, & inteſtina ſe ſe ingerentibus.

Quæ ſit differentia genuinæ peſtis à febre caſtrenſi.

II. Atque in hoc potiſſimum diſcrimen genuinæ peſtis à peſtilenti, & caſtrenſi febre poſitum eſſe cenſemus, quòd ipſius peſtis ſeminium ſint virulentiſſimi vermes, qui de longinquis etiam regionibus tranſvecti abſque ulla deinde univerſali cauſa, atque

(*a*) A. Kircherus in Peſtis Scrutinio ſect. 1. cap. 7. & 8. Chr. Langius in Pathol. anim. capit. 63. Mangetus Biblioth. Med. tom. 4. pag. 22. cap. 1. & 4. A. Valiſnerius in Epiſt. hetruſca lingua, de cauſis contag. morbor. in bobus.

inſonte penitùs aëre illius loci, in quem recèns deſævire incipiunt, per corpus poroſum, & villoſum in corpus ſimile moventur, ut denique ad genus illud animalium perveniant, cujus ſuccis, & ſanguine potiſſimùm gaudent, & nutriuntur: peſtilentes verò epidemicæ febres oriantur à principio communi, ſcilicet vel ab aëre, vel à cibis, vel à potibus, vel ſimul ab omnibus ad perniciem vitiatis, quæ ſenſim agunt, fluida primarum maximè viarum inquinando; & ſi quid verminoſæ labis iiſdem ineſt (ineſt verò ſemper paluſtribus in oris, ut ſuperiùs demonſtravimus) ſanè ſuam perpetuò in ſtomacho, atque inteſtinis tragædiam pariter excitat. Quamobrem peſtilentiales febres ab effluviis paluſtribus ortæ, quas hìc pertractamus, quemadmodum lumbricis aſſiduè copulantur, ita tertianarum typum ab initio plerunque ſervant: quia nimirum hypochondriorum fermenta malè affecta cum nato inde chylo ejuſdem indolis in vaſa tertio quoque die deteriùs influunt. Exinde verò luculentiſſima ratio deducitur, cur in genuina peſte inutilia ferè ſint ad avertendam cauſam ea remedia, quæ purgando aëri adhibentur: hæc enim ſi aliquid præſtant (eſt autem tenuiſſimum) hoc faciunt, impediendo, nè incolarum corpora ad peſtem ſuſcipiendam magis diſponantur. Contra verò populi utiliſſimum experiuntur conſilium, quo omnis externæ contagionis occaſio interdicitur, ac prohibetur. In peſtilenti verò febri, quæ ab aëris labe proficiſcitur, ea tantùm juvare ſolent, quæ vel ad corrigendam atmoſphæræ indolem, vel ad intercipiendum ejuſdem motum, & influxum admoventur.

Cur febres à paluſtribus effluviis ortæ principio tertianæ ſint.

Dubitatur an in caſtrenſibus febribus vermes ſanguineis vaſis ſeſe inferant.

III. Porrò vatem, non Philoſophum agerem, ſi experimentis deſtitutus affirmare auderem, in caſtrenſibus ejuſmodi febribus vermes ad ſanguinea quoque vaſa penetrare, atque aſcendere. Oporteret enim febri laborantibus ex paluſtri aëre identidem ſanguinem mittere, quod rarò medica ratio patitur; ac microſcopio ejuſmodi inſecta, ſi qua ſint, ipſo in cruore diligenter explorare, quod huc uſque nobis conceſſum minimè fuit. Sed, quanquam vermes in educto ſanguine conſpicerentur, attamen in dubium adhuc veniret, an inſecta illa conſideranda

deranda eſſent tanquam malorum cauſa ; an ſecus, quod probabilius putaremus, tanquam effecta diſſolutæ fluidorum compagis; unde minutiſſima quæque ovula, ſanguineis particulis priùs obvoluta, in libertatem vindicarentur, aut ab externo aëre ſuggererentur. Nullâ igitur inſtructi autopſiâ de peſtilentibus hiſce inſectis in ſanguine ſententiam ferre non poſſumus; ſed ingenuâ potiùs noſtræ ignorationis confeſſione contenti, illud fateri candidè debemus, neque in abſceſſibus naturâ, vel arte apud ægros excitatis, qui è vicinis paludibus frequentiſſimi Romam veniunt, neque in cadaverum extiſpiciis, inſecta aliis in viſceribus, quàm in ſtomacho atque inteſtinis ubi ſpatium, quietem, & alimentum faciliùs, quàm alibi inveniunt, à nobis animadverſa fuiſſe. Cæterùm per ſummum Divini Numinis beneficium nunquam curandæ peſti adfuimus; & propterea hac etiam ratione à ferendo certo judicio de peſtiferis in ſanguine vermibus, tanquam de re nobis penitùs ignota libenter abſtinemus.

CAP. XX.

Synopſis eorum, quæ vel ſparſim hactenus dicta ſunt, vel adhuc explicanda ſuperſunt de pernicie utriuſque generis effluviorum, & quo pacto caſtrenſes febres inducant.

TAmetſi cap. 15. & 18. ſeparatim egerimus de modo, quo inorganica pariter, & organica effluvia incolarum corporibus noxam afferunt: nihilominus de utriſque nunc communiter diſſerere haud inutile futurum arbitramur; præſertim cùm ad inducendas caſtrenſes febres, non ſeorſum, ac ſimpliciter, ſed ſimul conjunctimque tum nudæ adſpirationes, tum multa, variaque inſecta labem corporibus noſtris inferant, atque importent: neque verò Medicus, cùm ejuſmodi Ægros curaturus eſt, ſeparare aut poteſt, aut debet diverſas cauſarum naturas, atque illatarum affectionum ideas.

In curatione caſtrenſium febrium conjunctim earum cauſæ conſiderandæ ſunt.

Vita eſt motus aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum per organa majoris uſus, quæ agitata, & mutuo agitantia ſint oportet.

II. Ut autem rectè intelligamus utrumque lædendi modum, repetendum eſt ex phyſiologicis, hominum vitam, ac valetudi-

nem nihil aliud eſſe, quàm perennem placidumque fluxum, ac refluxum aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum per ſua quæque vaſa, & organa majoris, ut dicunt, uſus, quæ tamen probè conſtituta, & mutuò, atque alternè agitata, & agitantia ſint oportet. Hoc ſanè magnus (*a*) Hippocrates paucis quidem, ſed diſertis verbis expreſſit, dum in hominibus tria contemplanda nobis exhibuit, *continentia* ſcilicet, *contenta*, *& quæ cum impetu moventur.*

Tria ad vitæ conſervationem neceſſaria. 1. corpora quæ motum imprimunt. 2. quæ excipiunt & conſervant. 3. quæ eundem moderantur, & propagant.

III. Porrò ad perfectorum animalium, atque ad hominis præſertim vitam conſtituendam, conſervandamque opus eſt. I. quidem iis corporibus, quæ motum imprimunt, & communicant. II. multis, quæ communicatum excipiunt, & conſervant. III. pluribus quæ impreſſo motui reſiſtunt, eumque moderando quaquaverſum communicant: ita tamen, ut alia aliis eâ lege reſpondeant, ac ſubſerviant, ut in ſingulis certa ſit moles, figura, & conſiſtentia, certuſque ſit modus, ac menſura vigoris; quemadmodum accidit in horologio, in quo vis ponderis, aut elateris, quæ motum imprimit, neque nimiùm excedere, neque infra renixum rotarum, ac ſufflaminis poſita ſit oportet, ſed momento reniſuum ita temperari debet, ut alterum ab altero magno viciſſim exceſſu minimè ſuperetur: hinc enim rotæ, ac poſtremò index (modò ritè conſtructa ſint omnia) per æquales gradus blandè moventur, vitaque quodammodo ipſius horologii ſervatur incolumis.

Horologii exemplo res clariùs exponitur.

Primi motores ſunt aëris & ætheris particulæ, quæ pulmonum veſiculas & cerebri membranas premunt.

IV. Sunt enimvero noſtris in corporibus primi motores particulæ aëris, atque ætheris, quæ pulmonum veſiculas extrorſum, cerebrique membranas introrſum prementes contenta liquida ad motum agunt, iiſdemque ſenſim admixta, fluiditatem, atque elaſticam vim conciliant; quam ob cauſam villi, fibræ ac lacerti tenduntur, ſeu tonicum robur acquirunt, eoque ſecundùm varias muſcularium partium texturas adaucto, acceptum motum aëri, & liquidis per vaſa diſcurrentibus viciſſim reddunt, atque reſtituunt.

Tria quoque in aëre conſideranda, pondus, elater, & conſiſtentia.

V. Cùm verò in aëre, quo circumfundimur, tria potiſſimum ad noſtrum argumentum conſideranda ſe ſe offerant, ſcilicet pon-

(*a*) 6. Epid. ſect. 8. num. 19. ſecundùm Fœſii diviſionem.

pondus, elater, & conſiſtentia; cùmque ejuſmodi res ex varia craſi, ac mixtura extranearum particularum variari ſoleant, nemo philoſophantium non intelliget à paludum effluviis vitiari ſenſim in atmoſphæra primò pondus, cùm aqueæ moleculæ aëriis graviores ſint: eſſe autem graviorem ſpiritum propè paludes perſpicuè etiam ex barometris, nudiſque ſenſibus patet: ſecundo elaterem, quoniam eædem aqueæ interjectæ particulæ, cùm ſint incompreſſiles, contiguis, ac reſilientibus aëris ſpirulis obnituntur, eaſque proinde maximè implicant, & enervant: denique craſim, & conſiſtentiam turbari, quippe quæ craſſior evadit, ac ſexcentis admixtis quà organicis, quà inorganicis corporibus contemeratur. *Quo pacto hæc tria paluſtribus effluviis vitientur.*

VI. Finge modò corpus hominis cum in ſolidis, tum in fluidis optimè conſtitutum, ad paluſtre tamen cœlum per æſtatem, vel ſub autumnum ſe conferre; ibique unum diem moram trahere; quis non ſtatim ſuos ante oculos proponet ab aëre illo propter enervatum elaterem fluida, ac ſolida debere in hoſpite enervari, & de impreſſo motu multum remittere? Quis non cognoſcet propter adauctum in paluſtri atmoſphæra pondus, craſſioremque redditam conſiſtentiam, ſpiracula cutis, oris, pulmonum, cæterarumque ſuperficierum, quæ ab eadem continguntur, validiùs premi, atque obſtrui, quod perinde eſt, ac liberam tranſpirationem ibidem repulſam pati? Quis animo non reputabit, propter varium pernicioſorum illi aëri intermixtorum corporum concurſum, vias, cavitates, vaſaque penè omnia conſpurcari? Unde neceſſum ſit apud advenam labefactari inteſtinum liquidorum motum, diminui fluxilitatem, atque inquinari temperiem, ac mixturam; ſimul etiam oppilari cutis porulos, enervarique circumpellentium viſcerum facultatem, uno verbo univerſum corpus labaſcere, atque in deterrimum morbum incidere, quem pernicioſam, caſtrenſem, ac peſtilentem febrem appellamus. Nam volatilior ſanguinis pars, quæ naturaliter dulcis, oleoſo-balſamica, ſummæque pernicitatis eſſe debet, quæque vitæ (ubi ſolidorum ſtructura reſpondet) non comes duntaxat, ſed ferè auctor haberi ſolet, acris,

Qua damna inferat valetudini paluſtre cœlum.

1. Fluidorum ac ſolidorum motum retardat.

2. Obſtruit corporis meatus, & perſpirationem præpedit.

3. Vaſa conſpurcat, & inquinat variis corpuſculis.

4. Sanguinis temperatura vitiatur.

 pungens,

pungens, atque erodens evadit; quamobrem ubique locorum excitat irritationes, ac pro diverſo partium uſu, officioque diverſa quoque ſymptomata ciet: in primis verò inducit præternaturalem ſanguinis fermentationem, invicem conſpirantibus tum iis corpuſculis, quæ, cute non perſpirante, repelluntur, tum iis, quæ ab aëre, & cibis omninò extranea, atque hoſtilia cum chylo, lympha, bile, aliiſque hypochondriorum ſuccis jam vitiatis in vaſa infunduntur.

Symptomata, quæ ab inquinatis liquidis proficiſcuntur.

VII. Neque interim de ſingulis meminero ſymptomatibus, quæ ab inquinatis irritantibus liquidis, hìc aut illic interceptis, fuſis vel coactis proficiſcuntur, ad quod genus referri poſſunt in lingua, & faucibus aſperitas, & nigror; in cute papulæ; in ſtomacho nauſea, & vomitus; in inteſtinis diarrhœæ; in abdomine tenſiones; in artubus jectigationes, rigores, & convulſivi motus; in præcordiis anxietas; omniaque pulſuum, ac reſpirationis phænomena; in cerebro deliria, & ſopores; in parotidibus tumores; milleque alia, quæ, ubi peculiariter de hujuſmodi febribus agemus, fusè recenſebimus; ea tantùm hoc loco noſtris lectoribus ſedulò retractanda proponimus, quæ cap. 18. jam perſcripſimus: ſcilicet paluſtria inſecta, quæ cum cibis, potibus, atque aëre ingeruntur, multis modis obeſſe, ſed potiſſimùm indigenarum lumbricorum multiplicationem, & feritatem promovendo, à quibus vulnuſcula in ipſis inteſtinis inferuntur, quæ ſtatim veneficis ſuccis adſperſa, non ſolùm dyſenteriam inducunt, ſed etiam gangrænam contrahunt, mortemque Ægrotis accelerant: ut in Romana epidemia latiùs docebimus.

CAP. XX.

Cur juxta paludes noctu præſertim indormientes magìs quàm vigilantes lædantur.

Per æſtatem paluſtria effluvia crebriores morbos creant, præſertim indormientis.

NEmo, arbitror, de facti veritate dubitabit, qui diu Medicæ Arti operam dederit. Nos certè Romana Noſocomia per æſtatem, & autumnum plena videmus miſeris agrorum colonis

lonis

lonis; ac per Urbem ſæpe dolemus incautos venatores, ac peregrinos, quamquam non longo tempore paluſtria loca incoluerint; quia tamen brevem ſomnum prope lacunas cæperunt, malignis febribus afflictari. Labem autem hanc ex ſomno præſertim contrahi animadvertit quoque M. A. (*a*) Severinus, qui ubi mortem deflet egregii Juvenis Jo. Martini Brendelii, ſcribit ad Michaelem Rupertum Beſlerum in hæc verba: *Sed nihilominus accuſandus, quòd rei Medicæ, ac diſcriminis peregrinantium peritus, ultro aëris inclementiæ, morboſæque contagionis aleæ ſe ſuppoſuerit; ac quod majus eſt, periculum auxerit pernoctatu nocturno ſuſpicioſæ ſpirationis ad lacuſtria Romanæ plagæ, ſub qua & alii complures peracuto morbo periere.* De quo ſanè periculo Româ ſecedentes ad ſalubriora loca ſeriò admonuit Jo. Baptiſta (*b*) Donius; nè ſcilicet medio itinere in locis gravibus, noxiiſque moram trahant, præcipuèque nè *dormiant.* Subdit enim: *atque indè accidere puto, ut multi æſtate Florentiam petentes intereant; multoque plures qui Neapolim proficiſcuntur.*

Cavendum à ſomno in iis locis per æſtatem; eſt enim exitioſus.

II. Opportunus porrò hìc ſe aperit campus admonendi eos, qui paluſtres plagas ſuſpectis temporibus adeunt; ut eò majori ſtudio à quiete, ac ſomno iis locis ſe abſtineant, quò magìs paluſtris aër (cùm craſſior ſit, & ſanguini lentorem inferat) vegetis etiam, ac vivacibus ſpiritibus compedes ſolet injicere, atque ad ſoporem comparare; id quod primus nos admonuit diſertiſſimus in Re Chirurgica, mihique olim in Anatomica Præceptor Gulielmus Riva; qui, cum ſæpè per agrum Romanum digrederetur, ac ſemper vim ſibi factam ad dormiendum ſuperaſſet, ſemel tandem per Autumnum Anni 1676. poſt venatum ſub arbore juxta cœnoſam terram ſomniculoſus incautè conſedit, atque ad Urbem mox reverſus ex peſtifera febri diem ſuum ante ſeptimum obivit.

Comprobatur interitu Guliel. Rivæ.

Longa etiam mora in iis locis, victus immoderatus, nativorumque ciborum, & veneris uſus periculum afferunt.

III. Sed quandoque accidit, ut etiam non dormientibus prope paludes febris, vitæque periculum obtingat: ſecus atque vulgus opinatur, quod totam noxii aëris labem ſomno aſſignat. Nam

(*a*) In Epiſt. M. S. data die 18. Octobris an. 1653. quæ noſtra in Bibliotheca aſſervatur, tom. 1. pag. 57. à tergo.

(*b*) De Reſtit. ſalub. Agr. Rom. pag. 115.

Nam, ſi quis longam iis in locis moram trahat, ſi aquis, fructibus, oleribus ſub eodem cœlo natis utatur; ſi denique imprudens Baccho, Venerique litet, potiſſimùm verò ſi malo corporis habitu antea laboraverit; aëria lue, quamvis non oſcitans, nec dormitans, corripitur. Etenim cunctatio, maluſque victus vim peſtilentis aëris adauget; dum mala valetudo, atque otium cum vitiis conjunctum, vires noſtras in vigilia imbecilliores ad repugnandum reddit.

Cur dormientes faciliùs labem excipiant.

IV. Ratio autem, propter quam qui cœnoſis ſinuoſiſque locis indormiunt, citiùs, ac promptiùs aëris noxam ſolent contrahere, petenda eſt, partim à noſtris corporibus, quæ in ſomno ad labem ſuſcipiendam proniora fiunt, partim etiam ab ipſis effluviis, quæ per noctem præcipuè deteriora evadunt. Et quidem, quod ſpectat ad dormientium corpora, certum eſt in ſomno ſanguinem lentiùs moveri, cùm ſolis tunc temporis urgeatur præcordiorum muſculis; deſtituatur verò eâ lacertorum in artubus preſſione, quæ vigilantibus ſubſidio venit ſanguini, ut celeriùs ad cavam recurrat. Quod intellexiſſe videtur (c) Hippocrates, ubi agens de viribus ſanguinis ad prudentiam, ait: *Quum ſomnus corpus invaſerit, ſanguis frigeſit; à natura enim ſomno frigefaciendi* (hoc eſt minùs movendi) *vis eſt. Infrigidato autem ſanguine, languidiores fiunt ejus meatus.* Hoc autem languore efficitur, ut, irrumpentibus undequaque malignis effluviis, patentiores ſint aditus, & propulſandi facultas imbecillior.

1. Quòd ſopito corpore difficiliter expelli poſſint peſtiferi halitus.

Quamobrem noctu paluſtria effluvia pernicioſiora ſint.

V. Quod verò attinet ad effluviorum pravitatem, certè eadem poſt ſolis occaſum pernicioſior eſt. Quidquid enim per vim ſolis attenuari, diſſiparique contingit, eo recedente, concretione gravius efficitur, terræque rurſus incumbit, & dormientes infeſtiùs adoritur. Enimvero atmoſphæra, cùm adveſperaſcit, ob ſolis receſſum, cœleſti igne, ac luce movente deſtituitur: unde variæ particulæ, quæ diviſæ, ac mobiliores commercio vividioris ætheris altiùs, & quaquaverſum movebantur, denſari, ac mutuò quaſi adhærere incipiunt; quare corpuſculis duntaxat aqueis dilutæ in nebulam, rorem, humoremque, non

ampliùs

(c) Lib. de Flat. n. 20.

ampliùs pneumaticum, ſed tactilem, in eam terraquei orbis regionem deſcendunt, à qua per vim ſolis evectæ fuerant; ac proinde dormientium corporibus incubant, quæ majorem illorum copiam & perniciem faciliùs imbibunt. Quod quidem adeò per ſe luculentum videtur, ut pluribus explicare ſupervacaneum cenſeamus.

VI. Neque verò ſolùm dormientibus noxius eſt per noctem paluſtris aër; ſed etiam iis, qui vigilantes per cœnoſa loca iter faciunt. Qua de re monitos vellem quotquot vel Neapoli Romam, vel Româ Neapolim contendunt, ut diurnos potiùs æſtus ſubeant, quàm nocturni frigoris voluptate decepti contemeratam ambientis aëris vim excipiant; ita tamen, ut meridianos æſtivi temporis ardores ſedulò vitandos intelligant; vel ſi qua expediti itineris urgeat neceſſitas, compoſitis pro tempore umbraculis; immo etiam per viam ſæpe ſæpius jugi aqua madefactis, ferventiores ſolis radios repellant, ac temperent. Quod quidem à peritis, & ſapientibus viris feliciter factitatum accepimus.

DE NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS,

Pars Poſterior.

De paluſtrium effluviorum remediis in genere.

PRÆFATIO.

Hujus diſſertationis propoſitum.

INUTILE planè, atque importunum fuiſſet oſtendere (quod huc uſque fecimus) paludum adſpirationes noxias eſſe, niſi proximè demonſtraremus tum quibus præſidiis eædem vel omnino tolli, vel ſaltèm temperari, minui, aut quominùs noceant, intercipi poſſint; tum quibus auxiliis accolæ, incolæque tuendi, ac conſervandi ſint: peculiaribus idcirco Capitibus remedia, nunc cautioneſque perſtringemus, quibus non modò paludum noxa, ubi fieri poteſt, penitùs anteveratur; verùm etiam ab hominum corporibus pro virili parte repellatur: Præſtat ſiquidem non ægrotare, quàm ægrotantibus mederi; potiſſimùm cùm cæteros pleroſque morbos, quoniam vel à ſubitis, vel non ſemper prævifis cauſis oriuntur, tunc perſequi tantùm datum ſit, cùm illati jam ſunt: epidemica verò à deſidibus, corruptiſque aquis inducta lues, niſi prævideris, nè accidat (prænoſcitur enim facilè) cùm evenerit, ut plurimùm ſua ſeu conſilia, ſeu pharmaca inutiliter exquirit Medicus, aut implorat.

CAP.

CAP. I.

Paludes, ubi dantur, tum ad Terræ fertilitatem, aërîſque ſalubritatem inducendam, tùm potiſſimùm ad acuenda, fovendaque ingenia ſunt exiccandæ.

ETsì paludes omnes naturâ quidem, atque hominum viribus exhauriri poſſint; ſunt tamen nonnullæ, quæ partim immenſo prope riparum circuitu, partim profundiori gurgite, quàm ſit proximi, au fluminis, aut maris ſuperficies, tûm Artificum induſtriam, operamque, tum Principum Ærarium deterrent, ac ſpem omnem eripiunt, ſi minùs tentandi, ac perficiendi, certè conſervandi operis. Hujus ſanè generis ſunt in Latio Pomptinæ paludes, quarum exiccationem licet feliciter pertentaverint invictiſſimi olim Romanorum Imperatores, hinc Horatius in Arte poëtica.

Quænam paludes difficiliter exiccari in perpetuum poſſint.

Pomptinæ paludes fruſtra toties exhauſtæ.

Sterilisque diu palus, aptaque remis,
Vicinas Urbes alit, & grave ſentit aratrum.

Ac poſtremò etiam Xyſtus V. inter Pontifices Maximus: nihilò tamen minùs, quia continua, ſedulaque ars, atque impenſa ad eandem conſervandam eſſet neceſſaria, (quibus de rebus Benedictus Caſtellus in diſſertatione de hoc argumento, Italicè ſcripta, ſigillatim agit) ideo juges aquæ ex finitimorum fluminum alveis in amplum illum telluris ſinum, ad paludem etiam nunc pertinaciter perpetuandam, evomuntur. Sed quibus locis ſtagna, & paludes abſumi poſſunt, id certè tam ut augeatur annona, quàm ut tollatur circumfuſi aëris inſalubritas, diligenter præſtandum, tuendumque eſt.

II. Primùm verò intereſt Reipublicæ, ut ſolum illud, quod diu paluſtre infrugiferum fuit, fertiliſſimum in poſterum evadat. Terra enim, quæ abſumptis aquis detegitur, ubertate frugum aliis omnibus propter hærentem cœno pinguitudinem facilè antecellit. Unde proverbium apud Græcos manavit, *Paludes emere oportet:*

Terra paluſtris feraciſſima.

Qui paludes ſiccarint publicis oneribus eximuntur legum beneficio.

oportet: eâdemque ratione Principes non tantùm laudare, ſed immunes quoque ab oneribus illos reddere conſueverunt, qui paludes exiccaverint; ut (*a*) Jac. Cujacius animadvertit ex Codice Juſtiniani. Nam, cùm loca hæc ſint omnino ſterilia, & ſquallida, ſi ſemel à poſſeſſoribus proprio ſumptu, operâque fertilia fiant, jurè ac meritò nec à Fiſco vendi, nec à Principe donari, nec tributis onerari ſtatim ſolent. Hanc porrò immunitatem mereri videtur is, qui agrum paluſtrem, & inutilem exiccavit, exaravit, excoluit. Plura autem huc afferre poſſem exhauſtarum paludum ad fœcunditatem inducendam monita atque exempla: ſit tamen pro cunctis illud (*b*) Auguſti, qui, victis M. Antonio, & Cleopatra, cum Ægyptum ob Nili inundationem acceſſu difficilem, ac paludibus penitùs inviam offendiſſet, foſſas multo limo jam clauſas labore militum ita patefecit, ut copioſiorem Urbis annonam effecerit.

Longè utilior paludis ſiccatio ad morbos præcavendos.

III. At enimverò longè utiliſſima eſt paludum exiccatio ad illam aëris labem funditus abſtergendam, quam à deſidibus, corruptiſque laticibus ſpecie veneficorum corporum, tum organicorum, tum inorganicorum, æſtu invaleſcente, neceſſariò elevari per ſingula ferè capita prioris partis hujus libri demonſtrare conati ſumus. Etenim ſublatâ, quæ alicubi reſidet, aquâ, ſtatim tollitur menſtruum, ut Chymici loquuntur, quo exotici ſales, aliæque particulæ ex terra, ſpirituque eliciuntur, & quo maligna inſecta foventur, ac nutriuntur. Quamobrem graviſſimus, & peſtilentiſſimus, qui circùm paludem movetur, aër purus ac ſalubris evadit, lætiùſque proinde, ac ſecuriùs impoſterum reſpirant homines. Et quidem nequeo mihi temperare, quin, rejectis tot tantiſque Priſcorum monumentorum exemplis, huc traducam perſpicuam clariſſimi Petri (*c*) Salii, tametsì alio loco repetitam obſervationem de exiccatis foſſis, quæ prope mœnia Patriæ illius ſtagnatione aquarum malè olebant, unde *Cives à peſtilentibus febribus, quibus quot annis circa finem æſtatis vexabantur, feliciter vindicati fuerunt.*

IV.

(*a*) Paratitl. l. 7. tit. 41. pag. 554.
(*b*) Sueton. in vita Auguſti Cap. 18.
(*c*) De febr. peſtil. cap. 20. pag. 130.

IV. Neque verò fertilitas ipſis tantùm agris, aërique ſalubritas, ſed accolarum etiam ingeniis robur, ac fœcunditas exiccatis paludibus accedit. Nam hominum mens divinæ particeps auræ, ubi quis craſſo, nebuloſo, paluſtrique aëre utitur, non niſi craſſos, ac nebuloſos ſpiritus elicit, per quos trajecta veluti per opacum vitrum objectorum ſimulacra ideaſque ſubobſcurè ſolùm videt, tardè cognoſcit, ac negligenter expendit: quare intelligendi modus non niſi obſcurus, inchoatus, rudis, atque hebes poteſt evadere. Unde Bœoti, quòd craſſiore cœlo uterentur, ſtupidi, atque hebetes audiebant; id quod in proverbium abiit. *Bœoticum ingenium.* Quapropter Horatius Epiſtol. L. 2. Ep. 2. ubi Alexandri carpit inſcitiam, quod Cherilum ineptiſſimum poëtam ingentibus donis cumulaſſet, hæc cecinit . . . . *quod ſi*

Quid tenuius cœlum conferat hominum ingeniis.

Iudicium ſubtile videndis artibus illud
Ad libros, & ad hæc muſarum dona vocares:
Bœotum in craſſo jurares aëre natum.

Ita Bœotiæ ſtoliditatis cauſam in aëris craſſitudinem confert, quam à rei veritate minimè alienam eſſe phyſiologica ratione demonſtravimus. Ubi è contrario purus, ventilatus, ſubtiliſque circumfluit aër; ingenium pariter viget, ac micat. Quamobrem divinus (*a*) Hippocrates cùm experimento deprehendiſſet *Sapientiam cerebro ab aëre exhiberi, ad intelligentiam*, inquit, *internuncius eſt cerebrum. Cùm enim homo ſpiritum in ſe ipſum attraxerit; primùm quidem ad cerebrum pervenit, relinquens in cerebro ſuum ipſius vigorem, & quid quid prudens, ac ſapientiâ præditum fuerit,* in cujus commentario Marinellus meritò ſubjungit, *Cerebrum primùm percipit aërem ſalubrem, vel inſalubrem.* Atque hinc ſanè fit, ut qualis eſt natura cœli, in qua naſcuntur, & aluntur homines; tales quidem adamuſſim reſpondeant corporum craſes, atque indoles animorum. Proinde qui juxta paludes vivunt, quoniam pigro, inerti, atque fumifero aëris ſucco perpetuò madent, tum artubus languidi, tum mente torpentes degere conſueverunt: cujuſmodi deſcribuntur apud eundem (*b*) Hippo-

(*a*) Lib. de Morb. Sacr. num. 17.
(*b*) De aëre loc. & aq. n. 37.

cratem Phaſiani, qui, cùm vitam agant in paludibus, longè diverſi à reliquis hominibus evadunt; adeò colore pallidi, viribus hebetes, ingenio ſunt tardo, mulïebrique. Si quis igitur paludes exiccaverit ipſum aërem nativæ perſpicuitati, ac temperiei reſtituet, propter quam præſtantiora, acutiora, & ad intelligendum aptiora fiunt ingenia, ut ad rem ſcribunt Cæl. Rhodigin. (*c*) & Jo: Imperialis. (*d*)

IV. Sed quoniam non omnes paludes unâ eademque methodo exiccari poſſunt; idcirco ſequenti capite ſingillatim in hoc argumento, quantum ad Medicos pertinet, breviter verſabimur.

CAP. II.

De modo ſiccandarum Paludum.

Siccandarum paludum ratio, quatenus à medico tractari poteſt.

QUanquam in præſentia hydrometriam, & hydroſtaticam (quod Aquilegum, & Architectorum eſt) agitare non ſit animus; mei tamen muneris eſſe duco ea ſaltèm de modo ſiccandarum paludum oſtendere, quæ nefas eſſet ignorari à ſapientibus Medicis: nemo enim optimus conſiliarius eſſe poteſt, qui dandi conſilii prorsùs rudis ſit, atque imperitus.

Non hìc agitur de exiguis paludibus, ſeu lacunis ex pluvia aqua conflatis.

II. Veruntamen noſtrum non eſt hoc loco propoſitum, de iis paludibus agere, quæ exiguæ cùm ſint, inductæque ex collectis poſt pluvias in terræ ſinus aquis, nullam ferè profunditatem habent, nec multo cœno laborant: has enim partim æſtivus calor; partim ventorum flatus diſſipat, ac reſolvit; partim humus ipſa combibit, atque exhaurit; quamobrem nihil habent reliquum, quod per æſtatem putridos halitus poſſit expirare. Sed in eo planè totius ſuſcepti operis ſumma verſatur, ut eas paludes induſtriâ hominum velimus emulſas, ſiccataſque; quæ aut magnæ, profundæque ſunt, aut, quanquam parvæ, multo tamen limo inquinantur, quæque, Sirio approperante, non tantùm non areſcunt; verùm obortâ fermentatione putreſcunt, noxiumque ſpiritum, ſimul etiam inſectorum examina

ſolent

(*c*) Lect. Antiq. lib. 2. cap. 2.
(*d*) De ingen. dif. lib. 2. cap. 9.

ſolent emittere. Ad ejuſmodi porrò ſtagna noſtræ animadverſiones, obſervationeſque collineant, quippe quæ cùm areſcunt, non ipſis tantùm Accolis proſunt, verùm ſummam etiam finitimis Populis utilitatem afferunt.

Facilè exhauriuntur paludes in acclivioribus locis poſita.

III. Principio itaque notandum eſt, neque unam, neque ſimplicem eſſe hujus operis perficiendi rationem: nam pro diverſa locorum, & aquarum ſtagnantium vi, atque natura, diverſa pariter ad eaſdem exiccandas adhibenda eſt ars, atque induſtria: Ubi enim paludes ex inerti humore conflatæ, atque in acclivioribus locis poſitæ ſunt, nullo ferè negotio, modò Principes non renuant, exhauriri poſſunt; ſiquidem inciſis per decliviora, & in proximum mare, vel flumen deductis foſſis, aqua omnis facillimè derivabitur; quem ſanè in ſenſum accipienda videtur priſcorum fabula de Hydra (a) ſeptem capitum: erat enim (ut rectè cenſet Jo: Baptiſta Albertus) Palus Lernæa, quæ non niſi incilibus, huc illuc deductis, ferro, igneque extingui potuit.

Si jugis aqua in paludem influat, vel ibidem ſcateat, aut deductis alio̾rſum rivis, aut aperto relictove poſt aggeſtionem in palude canali derivanda eſt.

IV. Præterea non ſatìs eſt paluſtrem aquam apertis ſcrobibus ad amnem, atque etiam rectâ ad mare deduxiſſe: nam Architectorum animus ad id etiam convertendus eſt, nè palus iterum, quod ſæpe ſæpiùs accidit, renovetur. Etenim, cùm ad magnas lacunas producendas perennis ſemper humor vel aliunde influat, vel è ſcatebris intrà paludem dehiſcentibus aſſurgat, accuratè providendum, nè jugis aqua in cavam terram relabatur, neve ampliùs, quæ innaſcitur, ſubſiſtat: & quidem prohibetur, nè confluat, ſi eadem, priùs quàm in ſinum moritura pertingat, percuſſis inclinatiſque aliò ſulcis deducatur; vel ſi id fieri ingenium loci prohibeat, ſaltèm adnitamur, ut aggeſtâ humo in emunctæ jam paludis ſolo foſſula, ſeu canalis aperiatur, per quem aqua tum aliunde illuc influens, tum innaſcens foràs perenniter derivetur: qua ſanè in re ſtudendum etiam, ut nunquam non ſingula impedimenta, quæ libero lympharum excurſui per nuper inciſas foſſas fluminumque alveos, in quos immiſſa paluſtris aqua devolvitur, ad paludem exhauriendam, objici ſolent,

(a) Vide Parœmiam, quam Strabo commemorat lib. 8. ſuæ Geograph. & de qua Eraſmus in Adagiis tit. Lerna malorum.

ſolent, quàm diligentiſſimè removeantur. Hujuſmodi profectò ſunt arborum rami, arundines, junci, eorumque radices, multitudo cœni, aggeres ad molas frumentarias, vel ad piſcatum parati, aliaque multa, quæ præpediunt, quò minùs latices per emiſſaria effluant æquales illis, qui per immiſſaria in paluſtrem alveum evomuntur, ac ſubſidere conſueſcunt.

Si proxima paludi loca editiora ſint, per hydraulicas machinas humor exhauriendus, vel palus aggere complenda.

V. Ubi autem conſtiterit per optimum Libratorem (multi enim nomine tenus duntaxat habentur) omnia circùm loca, & proximum quoque litus paludis fundo aliquantum editiora eſſe, tunc vel per hydraulicas machinas elevandus eſt humor, ac, ſi fieri poteſt, univerſa palus evacuanda; vel per aggeſtionem implendus eſt ſinus.

Scriptores, qui Antliam, & paludum ſiccationem pertractarunt. Ioſeph Ceredus Placentinus primus poſt Archimedem ea de re ſcripſit.

VI. Quod ſpectat ad lacunarum exhauſtum per machinas, quæ attollunt latices, ſponte dein ſua per apertas in declive foſſas effluxuros; artem porrò hanc quamplurimi Scriptores docuerunt, atque poſt Archimedem primus forſitan inter recentiores tractavit Joſeph Ceredus Placentinus profeſſione Medicus, qui librum edidit Hetruſca lingua: *De modo elevandi aquas ab imis locis*, ibique appoſitâ etiam figurâ accuratiſſimam implendæ perficiendæque rei methodum tradit: animadvertit tamen inutilem planè hujuſmodi machinarum uſum, quo loco moles aquæ intrà paludem influentis major eſt eâ, quæ per cochleam regeri, emittique poteſt. Atque ob id nos ipſi in Valle Cœlia omnino fruſtraneas ejuſmodi antlias, ut mox dicemus, experti fuimus. His profectò machinis vento obſecundantibus aquas è paludibus, quæ oceani ſuperficie ſunt profundiores, paſſim exhauriunt Hollandi, quos utinam Itali imitari didiciſſent; certè apud nos tum aëris ſalubritas, tum camporum fertilitas quàm facillimè, & quàm latiſſimè inſtauraretur.

Quandonam aggere implenda ſit palus.

VII. Interdum verò lacunæ, quas jugiter implet aqua fluens ex occultis riparum, vel fundi venis, faciliùs exiccantur per aggeſtionem; quo fit, ut ſinus, inductâ terrâ, ita oppleatur, ut altitudini proximæ telluris, ad quam paluſtris humor nequit aſcendere, exæquetur, & areſcat.

Quibus modis fiat aggeſtio.

VIII. Aggeſtio autem duobus modis excitatur, ſcilicet vel advectâ per operas humo, vel per alluvionem: illa quidem locum non

non habet, niſi ubi hærens aqua mediocris ſit tum amplitudinis, tum profunditatis, quæque per admotos ſiphones, per aptatas cochleas, antliaſque vel apertos canales ægrè poſſit effluere. Experimentum hujus rei ante ſex circiter annos habuimus Romæ in Valle Cœlimontana prope Baſilicam Lateranenſem, unde ſecundùm mœnia itur ad Portam Latinam. Cùm enim magna olim ibidem ex lateritio lapide extructa eſſent ædificia: cùmque ad novas in Urbe conſtruendas ædes de veteribus parietibus lapides abſcindi ſoleant; Poſſeſſoris avaritiâ factum fuit, ut, effoſſis ibidem plus juſto ſaxis, atque apertâ centum, & ampliùs paſſus tellure, humor ex ſubjectis antiquis aquæductibus aſſurgeret, ſinumque illum paulò ante ſolſtitium æſtivum oppleret, atque in paludem converteret: tum verò æſtate ſumma ingens culicum, lumbricorum, ranarum, & bufonum vis orta eſt gravi cum odore, quotidianiſque accolarum querelis; quinimò, cùm indè in proximis cœnobiis, & Noſocomio S. Joannis febres pravi moris obſervarentur, è veſtigio Sanctiſſimum Pontificem ſupplex oravi, ut ad antevertendam epidemiam peritorum ſtatim conſilium advocari juberet. Itaque coacto mox apud Illuſtriſs. de Auguſtinis tunc viarum Curatorem vigilantiſſimum cœtu, in quo ſententiam meam ipſe quoque aperui, deliberatum fuit tentandum illico, an ſtagnans aqua per binas antlias in palude immerſas extra mœnia in Marianam poſſet emitti. Verùm cùm, periculo facto, conſtitiſſet plus laticis ex aquæ ductibus ingeri, quàm per ſiphones illos regeri, ſubitò ventum eſt ad aggeſtionem, quam certè profuturam animo jam tenebamus; ſcilicet comportatâ vehiculis ſumptu non modico ex vicino colle in eam vallem terrâ, ita complanatus eſt locus, & ſepulta palus, ut vel inter æſtivos ardores ab hoc non minùs celebri, quàm proſpero operis effectu accolarum corpora ociſſimè ſalubriora eſſe cœperint: quare hoc ipſo feret me poſteritas ambitioſum, quòd quotieſcunque Summi Pontificis gloria cum Civium incolumitate jungitur, ſtatim ad perficienda quæ ſunt mearum partium vehementer incitor, atque accendor.

Hiſtoria Paludis Cœliæ nuper inductæ.

IX. At enimvero quoniam paludes latiſſimè effuſæ, altèque campos obducentes aggeſtâ per operas humo ad ſolidæ telluris faciem

Quandonam alluvio tentanda ſit ad paludes aggerandas.

redigi non poſſunt: nam Principum opes, atque hominum vires exhauriendus labor ſuperaret: tunc quidem per alluvionem res ipſa perficienda erit; ſcilicet derivando in ejuſmodi ſtagna turbidam vicini fluminis aquam, quæ, cùm ex anguſtis elicibus in peramplum illorum ſinum deſcendit, ſenſim de concepta velocitate amittere cogitur, eâque ratione graviores, quas ſecum defert, terræ particulas demittit ad fundum, qui proinde, novis ſuccedentibus alluvionibus, elatior evadit præſertim, ſi clarus interdum, limpiduſque latex apertis cataractis aliò corrivetur.

Piſauri palus alluvione ſiccata.

X. Hujus porrò per alluvionem feliciter excitatæ aggeſtionis perſpicuum habuimus experimentum Piſauri, ubi rivus ab Iſauro deductus per inciſum nuper canalem commiſſus fuit antiquæ propè litus lacunæ, quæ, cùm aliis omnibus exiccandi modis repugnaſſet, magnam partem aggerata eſt, & complanata.

XI. Si quis verò plura de hoc argumento ſcire cupit, adeat Ariſtotelem (*a*), Joſephum Blancanum (*b*), Petrum Caſtellum (*c*) Cabeum (*d*), Gulielminum (*e*), multoſque alios, qui modum, ac rationem etiam tradunt dirigendorum fluminum in paludes, *nè pro ubere gleba*, ut idem Cabeus ait, *ſterilem arenam excipiamus.*

CAP. III.

De tempore ſiccandarum paludum, & quæ illis exhauſtis agenda ſunt.

UT Accolis per ipſarum paludum exiccationem optimè proſpiciamus, expendendum ſupereſt, quo præcipuè anni tempore illinc aquæ deducendæ, pronæque in flumen, aut mare demittendæ ſint. Nam, emunctis per exhauſtum lacunis, ac ſtagnis, limoſus ſemper fundus detegitur, atque relinquitur, in quo ex immundis vermibus, eorumque ovulis, fraceſcentibus herbis,

(*a*) Meteorolog. lib. 1. text. 69.
(*b*) In loca Ariſt. Mathem. Meteorol. tit. de Terr. Rotund.
(*c*) Apud Baratterium par. 2. ſuæ Architect. lib. 4. cap. 5.
(*d*) In Com. text. 69. lib. 1. Meteorol. Ariſtot. q. 1.
(*e*) De Nat. flumin. ferè ubique, ſed præcipuè cap. 6. & 13.

herbis, aliiſque mucidis corporibus cœnum odore grave conſurgit: propterea diligenter vitandum, nè id fiat approperante æſtu; peſſimè enim fermentatur; indèque deleteriæ moleculæ in aërem partim exiliunt, partim urgentur. Quare audax non minùs, quàm periculoſum eſſet conſilium exhauriendi lacunas ſub finem veris, ac ſub æſtatis initium; effluvia enim deteriora ex ſuperſtite limo, quàm ex paluſtri aqua in aërem aſſurgerent. Id ſanè vel ipſa Antiquitas, quæ plerunque fabularum corticibus ſuaviſſimos verarum præceptionum ſuccos tegere conſuevit, apertiſſimè docuit. Etenim finxit ſerpentem, quem ſicuti, cùm aqua in lacunis reſidet, hydrum appellavit; ita è contrario, humore per æſtatem deficiente, cùm in ſicco degere cogitur, cherſydrum dixit (intelligens nimirum corruptum, malèque olens cœnum) quo tempore, infeſtante ſiti in calidis regionibus, virus multò nocentius habet, & acrius. Hinc Virgilius: (*a*)

Lacunæ exhauriendæ longè ante æſtatis initium.

Quid Hydri, & Cherſydri nomine intelligendum ſit.

Poſtquam exhauſta palus, terræquæ ardore dehiſcunt:
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris; aſperque ſiti, atque exterritus æſtu,
Ne mihi tunc molleis ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas.

Atque hinc locum habet, quod apud Marſilium (*b*) Cagnatum tribuitur Antipatro Stoico: *Terræ ſcilicet humidæ exhalationem Mæandro in ſuperna volubili impetu, atque inde ſe ſe, poſtquam calefacta eſt, inſtar ſerpentis mortiferi in inferiora revolvendo, vi putredinis omnia corrumpere:* ac propterea non immeritò Heraclitus (*c*) Tarent. ſolares radios Apollinis ſagittas appellavit, utpotè qui in humido putredinem gignunt.

II. Itaque opportuniſſimum tempus deducendi aquas è paludibus erit raro initium, plerunque finis hyemis, videlicet circa Kal. Martii; tunc enim, quoniam ceſſare ſolent hybernæ pluviæ, niveſque diſſolvi, tellus ſe facilè in foſſas ſcindi patitur, atque integra ſubſequentis veris tempeſtas ſupereſt, cujus decurſu exhauſtâ

Tempus deducendarum aquarum vere ineunte.

 palude,

(*a*) Georgic. lib. 3.
(*b*) De Tiberis Inundat. pag. 16.
(*c*) In Allegoriis ſupra Homerum.

palude, quæcunque ad cœnum ſubigendum, vertendum, ſerendum, vel alio quovis modo corrigendum neceſſaria exiſtimantur, antea quam æſtas urgeat, ad uſum tutiſſimè poſſunt revocari. Equidem paluſtres aquas in proxima fluenta, vel flumina hyeme jam inclinata derivandas ſemper curavimus, felicemque exitum experti ſumus tam in lacunis prope Urbem veterem, ac Balneoregium, quàm in campis Ferentini, ſtagniſque Piſauri de quibus ſuis locis ſingillatim. Eſt tamen, ut hìc animadvertamus foſſas arcium, & camporum, nec non Urbium cloacas ſæpe etiam ſub initium hyemis, vel ea vigente, purgandas eſſe: quia decurſuris pluviis aquis liber exitus parandus eſt.

Ad corrigendum paluſtre cœnum locorum natura eſt obſervanda.

III. Quæ verò poſt emunctam paludem fieri debeant, nè cœnum perſpiratu noceat, decerni non poteſt, niſi perſpectis locorum ingenio, lacunarum magnitudine, & propinquitate, vel longinquitate ad Urbes, atque Oppida. Nam ſi limoſus putridusſque fundus ſuperſit in Urbium cloacis, in foſſis arcium, viarum, pratorumque, ac de inſtantis tempeſtatis calore dubitetur, primùm per dies aliquot tentandum erit, ut decurſu jugis aquæ temperetur, quemadmodum ſequenti Capite latiùs oſtendemus.

Satius quidem eſt cœnum evehere, aut ſepelire.

IV. At enimverò idem cœnum, quod tantarum ſæpe calamitatum eſt origo, quàm primùm fieri poteſt à cloacis, arciumque foſſis penitùs extrahi, & vel ad proximum flumen, ut rapidis undis liquetur, abripiaturque, vehiculis convehi, vel apertis in proxima tellure foſſis ſepeliri debet.

Quando cœnum conſerendum ſit.

V. Quòd ſi res ſit cum magnis paludibus, longèque ab Oppidis poſitis, negotium aliâ ratione, minorique forſitan cum impenſa, immò etiam cum magno fœnore perfici poterit, ſcilicet ſparſis per amplum illum terræ ſinum fœni, aliorumque vegetabilium ſeminibus, ut quidquid inſenſibiliter per aëra ſummo cum accolarum incommodo, ac detrimento effluere ſolebat, inpoſterum per radicum, cauliumque fibras, ac tubulos diſcurrendo, intercipiatur, vitamque recipiens nocendi vim omnino dimittat. Ubi verò modicè ſiccus ager bipalio, & aratro ſubigi valet, vertendus illico, conſerenduſque eſt; ita enim & publica annona, & privatorum opes, mirum quantum! augebuntur.

VI.

VI. Quæ hucuſque ad purgandas paludes, ſtagna, lacunas, foſſas, cloacasque præcepta dedimus, profectò adhibenda etiam ſunt ad detergendas ſubterraneas cellas luto, cœnoque ab àlluvionibus relicto contemeratas; ad ciſternas quoque, puteos, ſepulchra, latrinas, & ſi quæ ſunt alia loca, graveolentibus corporibus affecta, perpurganda, atque everrenda. Quod enim non niſi hyeme, vel ſaltem per noctem tutò tentari poteſt; ſcilicet nè corrupta, & vitioſa effluvia æſtu urgente, vel ſub dio latiùs ſpargantur, & per apertas domorum feneſtras facilem aditum habeant in hominum præcordia. Hæc autem non prudentes duntaxat Medicos, verùm bonos etiam Cives noſſe, atque opportunè meminiſſe oportet.

Loca intrà Vrbes, corruptis corporibus contemerata, purganda ſunt vel hyeme, vel ſaltem ſub dio.

CAP. IV.

Aqua jugis, atque innoxia, cùm palus aut omnino exiccari nequit, aut exhauſta cœnum per æſtatem reliquum habet, ad eam temperandam utiliter corrivatur.

SÆpe obſtante præſertim æſtivo tempore paludes exhaurire non licet, aut exhauſtas propter limum malè adhuc olentem purgare non expedit: tunc igitur erit è re publica, ut dulcis, ac perennis lympha illuc derivetur ad cœnoſas, corruptaſque particulas eluendas, temperandaſque. Nam, ubi mollis, putida, ac deterrima tellus fermentationis motu agitatur, omnium primùm dulcibus, affatimque decurrentibus aquis diluenda eſt, ut miteſcere incipiat: mole ſiquidem, motuque recens advenientis laticis diluuntur acres, corruptæque particulæ, ſenſimque ſummotæ per emiſſarium, opportunè aperiendum, aliò abripiuntur: quamobrem noxia illarum vis neceſſariò minuitur, atque hebetatur. Quod apertiſſimo experimento ipſe ego teſtari poſſum in Hadrianæ Molis foſſa; quæ, cùm, ſub anno MDCCIX. paluſtri præcipuè cœno inquinata eſſet, neque illico exhauriri potuiſſet, deductâ ex Vaticanis hortis lymphâ, ſic temperata fuit, ut accolas minimè læſerit. Vide modum, quo tum uſi fuimus in Comment. noſtris de Rom. (*a*) Cœlo.

Quandonam aqua jugis in foſſas, & ſtagna derivari debeat.

(a) In Epid. Rheumat. Cap. V. pag. 235. §. IV.

Repetita ex antiquitate hujuſce conſilii exempla.

II. Neque verò aut recens, aut meum eſt inventum deducendi puras, jugeſque aquas, ut tabeſcentes in paludibus de malignitate remittant: Nam, præter quam quod apud Strabonem legitur propè Alexandriam in Ægypto paludes perniciem omnem amittere, quoties Nilus illas pervadit, ac diluit; præclarum habemus teſtimonium Selinuntiorum, quos cùm Empedocles, divino vir ingenio, propter putorem lenifluentis amnis peſtilentibus morbis vexatos conſpexiſſet, duos vicinos fluvios in ſtagnantem derivari juſſit, quorum fluentis concito hærente flumine, purgatus eſt alveus, ſenſimque dulceſcentibus aquis peſtilentia graſſari deſiit, ut refert Laërtius (*b*). Eodem planè conſilio uſum ſe narrat Petrus Salius (*c*) Diverſ. per hæc verba: *Si occaſione aquarum ſtagnantium peſtilentes febres oriantur, primum omnium faciendum eſt eis ſuperinducere aquas fluentes; vel eaſdem exiccare; cujuſmodi conſultum fuit in Patria mea, circa cujus mœnia ſtagnabant aquæ in foſſis publicis; unde hæ æſtate putreſcentes erant in cauſa, ut in fine æſtatis, & in autumno plurimæ ſingulis annis vigerent peſtilentes febres.*

CAP. V.

Accenſis ignibus paluſtre cœlum ab offuſa halituum malignitate purgatur.

Ignis aërem purgat.

Est quoque ignis efficacitas valentiſſima ad aëris vitia emendanda (etſi Marſilius Cagnatus (*a*) eam non admodum laudare videatur) præſertim ſi eluentis aquæ vis præceſſerit in paludibus; nam utraque atmoſphæræ miasmata, animata ſcilicet, atque inanimata, per accenſum ignem validè disjici, longèque diſpelli ſolent.

Quæ ſit hujus effecti ratio.

II. Neque ſanè hujus effectus vera ratio moduſque perſcrutantibus ſe occultat: etenim, quæ cum aëre moventur, noxia corpora

(*b*) Lib. 8. ſegm. 70.
(*c*) De Feb. peſt. cap. 20. pag. m. 129. & ſeq.
(*a*) In diſput. de Tiber. Inundat. pag. 20.

corpora continuo fluxu ad ignem, quod minor circa illum ſit aliorum corporum reniſus, propelluntur, ſtatimque ab eodem igne ſoluta comburuntur, flammæque admixta partim in cinerem, partim in fumum abeunt: quo fit, ut aër, qui craſſus, atque impurus ad ignis viſcera ingreditur, ſubtilis illico, & purus egrediatur. Et quidem incendiorum omnium individuus comes eſt ipſe ventus; tametſi aër priùs immotus circumquaque fuiſſet, atque tranquillus. Facit ad rem quod narrat (*b*) Verulamius, videlicet, *Cùm Gaſconia eſſet Anglicanæ ditionis, exhibitum fuiſſe Regi libellum ſupplicem per ſubditos ſuos Burdegalliæ, & confinium petendo, ut prohiberetur incenſio ericæ in agris Suſſexiæ, & Hamptoniæ, quia gigneret ventum.*

III. Enimvero qui luculento camino, ac præſertim, qui ardentibus fornacibus adſunt, clarè ſentiunt, videntque aërem inſtar venti per infernam oſtii partem horizontali penè latione invehi, perennique per ſupernam inflexo motu ſub ſolius fumi, aut etiam flammæ forma pari velocitate extruſum erumpere: ut non ſit ambigendum, craſſum noxiumque aërem ab igne validiſſimè diſſolvi, atque purgari; præſertim ſi ex reſinoſis, odoriferiſque lignis eliciatur: unde meritò ſcribit (*c*) Plinius: *eſt & ipſis ignibus medica vis peſtilentiæ, quæ ſolis obſcuratione* (nimirum præviis nubibus, pluviis, nimioque humido) *contrahitur. Ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles, atque Hippocrates id demonſtravere diverſis locis:* quod de Hippocrate narrat etiam (*d*) Galenus. Vide hac de re quæ fusè ſcripſit (*e*) Amat. Luſitanus. Sed quid opus eſt priſcis, externiſque teſtibus, ubi nos præſentia, & domeſtica docent exempla? In Urbe ſiquidem Roma fornaces, in quibus lateres coquuntur, extra portam cognomento *de' Cavallegieri*, loco alioquin cavo, udo, ac ſuâptè naturâ inſalubri, poſitæ ſunt, & tamen propter ardentes perpetuò ignes ſalubritatem cœlo illi conciliant. Eſt enim verò

Qualis ſit aëris ad ignem motus.

Exemplum ex fornacibus ſumptum.

ipſe

(*b*) Hiſt. Ventor. pag. 452.
(*c*) N. H. lib. 36. cap. ult.
(*d*) De Theriac. ad Piſon. cap. 16.
(*e*) Cent. 7. curat. 27.

ipſe ignis cujuſque monſtri, ſed paluſtris præſertim aëris maximus domitor; ut proinde Hercules inter Deos olim relatus fuerit, quòd hydram, nempe paluſtre ſolum, igne domuerit. Quam ſanè rationem veriſſimam cognovit protulitque etiam Virgilius, ubi in Georgicis de incendendis agris cecinit:

. . . . . ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium atque exudat inutilis humor.

CAP. VI.

De Lucis generatim, deque Sylvarum utilitate, præſertim ubi palus exhauriri non poteſt.

Inſalubres paludum halitus conſitis nemoribus coërcendi.

TAnti refert populorum curam tenere, atque illorum ſaluti conſulere; quibus extinctis, aut malè valentibus vacuum planè eſt Principis nomen; ut, ubi propter ingenium paluſtris loci adversùs naturam ipſam, deſperato exiccationis ſucceſſu, luctandum ſit; ſaltèm inſalubres adſpirationes modis omnibus avertere, atque intercipere, conſitis nemoribus, expediat: unde quàm minimum à vicinis civibus detrimenti capiatur.

Sylvarum utilitates. earumdem abuſus.

II. Et quidem cum ſylvarum, lucorumque uſus ad naturalia, civiliaque hominum commoda, alendamque diverſorum animalium ſobolem; tum ad religioſos mores in ſolitudinibus efformandos, expoliendoſque; tum denique ad tuendam cœli ſalubritatem à noxiis paludum, ventorumque effluviis plurimum valeat; factum tamen eſt, ut interdum homines eaſdem ſylvas, lucoſque vel inconſultò ſucciderint; vel ſcelerum officinas, atque aſyla conſtituerint; vel eaſdem ſalubribus ventis, aut aquarum curſibus impediendis objiciendo, publicæ inſalubritatis cauſas, & fontes effecerint. Adeò nihil eſt vel ad virtutem colendam, vel ad vitam, valetudinemque ſervandam opportunè conducens, quod pravis ingeniis ad vitia, atque ad perniciem converti non poſſit. Propterea ſapientiſſimi Principes quemadmodum ſylvas, cum aut aëri, aut moribus corrumpendis inſervirent, excidendas omnino, ac ſubvertendas curaverunt;

verunt; ita plerunque (ut ex 12. Tab. Romanos Patres olim juſſiſſe tradit (*a*) Cicero LUCOS IN AGRIS HABENTO.) ad œconomicos uſus, ac præcipuè contra paluſtres exhalationes diligenter ſerere, & conſervare ſtuduerunt.

III. Porrò, ut aliquot exempla ſubverſorum nemorum, quibus nequiſſimi olim homines ad patranda ſcelera utebantur, huc traducamus; ſatìs eſt ad memoriam revocare in Divinis literis legi exciſos lucos, propterea quòd in illis Idolorum cultores impia ſacra, horrendaque flagitia perpetrarent *Præcepit Deus diſſipandas eſſe gentium Aras, & confringendas ſtatuas; lucos quoque igne comburendos, atque idola comminuenda:* Similiter juſſit Dominus Gedeoni: *Tolle Taurum Patris tui, & nemus, quod circa aram eſt, ſuccide, & ædificabis Altare Domino Deo tuo:* & inferius *viderunt deſtructam Aram Baal, lucumque ſucciſum.*

Exempla ſubverſorum lucorum religionis cauſa.

Deuteron. cap 12. v. 3.

Judicum cap. 6. v. 25. & 26.

verſ. 28.

IV. Contra verò prudentiſſimi cæterarum gentium moderatores, cùm variam ſylvarum utilitatem animadverterent, ad continendos in officio multitudinis animos rem efficaciſſimam, religionem ac metum Deorum incuſſerunt. Hinc cunctis penè numinibus lucos, ac nemora conſecrarunt, ut eſſent inviolabilia, & conſentaneis ejuſmodi conſilio opinionibus hominum mentes imbuerunt; ita ut vulgo perſuaſum eſſet cognatas quaſdam eſſe cum quercubus, aliiſque arboribus Nymphas, cumque iis adoleſcentibus adoleſcere, ac pereuntibus interire, quas Græci Hamadryadas appellarunt. Nota eſt Eryſichtonis fabula, qui, quòd ſacram Cereri quercum, & Nympham obtruncaſſet, inexplebili fame vexatus eſt. (*b*) Tum Dryopes in arborem verſæ, propterea quòd flores è loto decerpſiſſet: unde illa filium admonens inquit (*c*).

Antiqui omni ſtudio ſylvas conſervare ſatagebant.

Quid ſint Hamadryades quid Dryopes.

. . . . . nec carpat ab arbore flores,
Et frutices omnes corpus putet eſſe Dearum.

V. Ea quoque manaverat in vulgus opinio, fontes ac nemora fontanis, atque agreſtibus diis obtineri; qua propter nè ingredi

Veterum opinio de diis ſylveſtribus, & fontanis.

(*a*) 2. De legib.
(*b*) Ovid. Metam. lib. 8. fab. 11.
(*c*) Metam. lib. 9. fab. 8.

quidem ſylvas quaſdam ſinè piaculi metu audebant, nec fluvios, ſcatebraſque turbare: quod quidem non ſinè publico incommodo impunè fieri licuiſſet. Unde Paliliorum die Romani paſtores certò ritu luſtrabantur, & admiſſa facinora confitentes Palem Deam ſibi propitiam precabantur, & ejuſmodi criminum veniam expoſcebant. (*d*) Ovid.

Sive ſacro pavi, ſedive ſub arbore ſacra:

& paulo poſt.

Seu nemus intravi vetitum, noſtriſque fugatæ
Sunt oculis Nymphæ, ſemicaperve Deus.
Seu mea falx ramo lucum ſpoliavit opaco,
Unde data eſt ægræ fiſcina frondis ovi.
Ne noceat turbaſſe lacus, ignoſcite Nymphæ,
Mota quod obſcuras ungula fecit aquas.

Lucorum ſacerdotes.

VI. Ex lucorum autem Inſcriptionibus agnoſcimus ſuos cuique ſacerdotes fuiſſe. Nam Peruſiæ habemus.

C. Betuo C. F.
Sacerdoti III. Lucorum Pr.
Umbriæ.

Conſulibus mandata ſylvarum cura.

VII. Quinimo ſylvas Conſulibus ad conſervandum commendatas fuiſſe colligitur non tantùm ex (*e*) Suetonio in Cæſare, ſed ex illo (*f*) Maronis in Bucol.

Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.

Nimirum doctiſſimum Poetam reſpexiſſe veterem morem, quo Conſulibus, ne ſylvarum, & collium uſus peſſum iret, ſtudium & cura injungebatur. Similiter LUCUM ÆSCULAPIUM, atque Minervium, Religione ſacrum fuiſſe legimus apud (*g*) Gruterum, ut non ſit dubitandum, quin ſylvæ priſcis etiam temporibus ad arcendam aëris labem; (ut de Luco Mephitis prope Vicum Patritium ad radices exquiliarum communis eſt Romanorum (*h*) ſcriptorum opinio) conſitæ fuerint, ferroque illas temerare nefas crederetur.

Sylvæ noxios vapores intercipiunt.

VIII.

(*d*) Faſt. l. 4.
(*e*) Cap. 19.
(*f*) Ecloga 4.
(*g*) Pag. 40. n. 4.
(*h*) Nardin. Roman. Antiq. lib. 4. cap. 3. ubi Feſtum etiam in teſtimonium adducit.

VIII. Neque ſolùm ſumma olim fuit cautio, ut nemo lucos excideret, ac penitùs everteret; verùm etiam ne illorum uſquam ramos nimiùm luxuriantes, frondeſque lumini officientes decidere, quod conlucare appellabant, auderet; piaculum enim ducebant id, ſi aliquis pertentaſſet, niſi ſacro priùs facto illi Deo, vel Deæ, cui nemus ſacratum fuiſſet. Nec certè mihi riſum movet (quemadmodum fortaſſe nonnullis, qui Antiquorum ritus indiligenter attendunt) quod M. *(i)* Cato ad lucum conlucandum Romano more proponit. *Porco*, inquit, *piaculo facito. Sic verba concipito. Si Deus, ſi Dea, cujus illud ſacrum eſt, ut tibi jus ſiet, porco piaculo facere, illiuſque ſacri coërcendi ergo. Harumque rerum ergò, ſive ego, ſive quis juſſu meo fecerit, UT RECTE' FACTUM SIET. Ejus rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, ut ſies volens propitius mihi, domo, familiæque meæ, liberiſque meis. Harumce rerum ergo macte hoc porco piaculo immolando eſto.* Etenim ſolertiſſimi venerandæ antiquitatis legislatores voluerunt, ut, ſi quis in animum ſuum induxiſſet lucum coercere, ac deputare, quod priſco verbo *coinquere* dixerunt; id non ſinè metu Deorum, hoc eſt, RECTE ſemper, ſeu modum nunquam excedendo, faceret.

Quâ conditione collucare liceret.

Ratio ſacrificiorum detegitur.

IX. Unum hic præterire non licet veteris ſtudii ad conſervandos lucos documentum, quod opportunè nobis ſuccurrit in Inſcriptionibus Fratrum Arvalium, quas Raph. (*k*) Fabrettus collegit, cujus fragmenta adhuc jacere in Archivo Baſilicæ Vaticanæ, conſcriptaque fuiſſe arbitratur Veſpaſiani Cæſaris ævo.

Inſcriptiones ad eam rem facientes.

X. In eo autem deſcribitur ſacrificium *ad purgandum piaculum, factum ob ferrum inlatum intrà lucum per calatorem.* In fragmento autem inſcriptionis apud Gruterum p. 121. particulare ſacrificium factum memoratur à Porcio Priſco Arvalium Fratrum Magiſtro Coſs. Tuſco, & Dextro *ob ferri inlationem ſcripturæ, & ſcalpturæ marmoris cauſa:* excitatum enim in luco fuerat monumentum. Eouſque temporibus illis vetitum erat ſecurim, ſecuriculam, falcem venaticam, ſcalpellùm aut aliud quod vis cædentis ferri genus in ſacras ſylvas inferre.

(*i*) De Re Ruſtic. cap. 139.

(*k*) Cap. 6. n. 51. pag. 445.

Exemplum ingruentis peſtilentiæ ob everſam ſylvam.

XI. Et profectò plura occurrunt teſtimonia, quibus oſtenditur propter everſos lucos ipſis accolis peſtifera mala eveniſſe. Pulchrum fortè iis, qui cupiditate flagrant intelligendi abditos quoſdam antiquorum ſcriptorum locos, habebitur factum, quod narrat Angelus (*l*) Politianus, ubi ſecularium ludorum originem repetit, de viro nomine Valeſio, unde nomen Valeriæ familiæ. *Erat* inquit, *ei nemus ante Villam proceris maximè arboribus, quæ ſtatim fulmine ictæ conflagrarunt. Nec multò poſt filii duo, & filia correpti peſtilentiæ morbo ad deſperationem uſque Medicorum laborabant. Cùm ſe ſe igitur laribus familiaribus advolvens pater pro liberorum ſalute ſuum, matriſque puerorum capita devoveret, vox è nemore, quod tactum de cælo, ſtatim audita, ſalvos fore eos ſpondens, ſi Tiberi ad Tarentum pervecti calfactam Ditis, & Proſerpinæ foco de fluvio ipſo biberent aquam*, & quæ ſequuntur: quibus procul dubio docemur, nemus illud fuiſſe ſacrum, objectum ſcilicet vel proximæ paludi, vel inſalubribus ventis, ejuſque incendio demptum munimentum Villæ. Quamobrem non multo poſt filii, filiaque (quippe ob tenellam ætatem morbis magìs obnoxii) peſtilenti malo correpti fuerunt; neque priùs ab eo liberati, quàm cœlum mutaverint: quod hiſce in caſibus paſſim accidere animadvertimus.

Quam deteſtandum facinus fuerit ſacram ſylvam cædere.

XII. Quàm igitur nefarium facinus ſylvam Deorum alicui ſacram cædere, veteres exiſtimarent, neceſſe non eſt docere, inquit P. (*m*) Victorius; pleni ſunt hujus rei omnes Poetarum libri; (*n*) Dionis tamen accurati hiſtorici teſtimonium adducemus, quod etiam utile eſſe poterit, quia ſermo eſt de Turullio, cujus mentionem fecit in epiſtola ad Ciceronem C. Coſſius, illum deſcribens Quæſtorem alterius Claſſis, quam anno priore in Bithynia Tullius Cimber comparaverat. Erat autem Turullius ex interfectoribus Julii Cæſaris, & cum in Inſula Co ſupplicio affectus eſſet, viſum eſt hoc non ſinè conſilio, ac voluntate Deorum factum eſſe. *Nam non multò ante ille ad claſſem ædificandam ÆSCULAPII LUCUM ibi inciderat, & ex ea materia naves fabricaverat.*

XIII.

(*l*) Miſcellan. cap. 58.
(*m*) In 7. famil. Epiſt. Cicer. 21.
(*n*) Lib. 51. Hiſt. Rom.

XIII. Pauca hæc generatim de nemorum, lucorumque uſu, atque abuſu dixiſſe ſufficiat; nunc ad ſingularia deſcendamus, nimirum ad oſtendendum pro noſtri inſtituti ratione ipſas ſylvas maxima eſſe valla & aggeres ad ventorum, palùſtriumque halituum perniciem intercipiendam.

Occaſio ſequentis diſſertationis.

XIV. At enimvero, dum hæc ſcriberem, animoque agitarem ea omnia, quæ ad hujus argumenti explicationem, eruditionem, ac demonſtrationem facerent, opportunè accidit, ut Excellentiſſimus Dux Serminetæ Michaël Angelus de Cajetanis ſupplicem libellum Sanctiſſimo Pontifici offerret, à quo fieret ſibi poteſtas incidendi ſylvam Pomptinis Paludibus, & auſtralibus, africiſque ventis objectam poſtulabat; qua de re factum eſt, ut graviſſimo Summi Principis juſſu, quæ jam ſponte mea pertractare conſtitueram, urgente etiam publicæ ſecuritatis occaſione, alacriter, ac properè fuerim exequutus.

XV. Quoniam igitur, in ea, quam tuli, ſententiâ mihi capita omnia hujuſce tractationis exhauſiſſe videor, nè actum agam, lucubrationes illas unà cum Sanctiſſimi Patris Decreto Lectoribus offerre non abs re exiſtimavi.

JO: MARIÆ LANCISII

Intimi Cubicularii, & Archiatri Pontificii

DE SYLVA CISTERNÆ ET SERMINETÆ NONNISI PER PARTES EXCIDENDA

CONSILIUM

Exhibitum in Cœtu aliquot Eminentiſsimorum Patrum qui in hanc rem habitus eſt IV. Idus Septembris Anno MDCCXIV.

IN ÆDIBUS

Eminentiſsimi, ac Reverendiſsimi

IO: BAPTISTÆ SPINVLÆ S.R.E.

CARDINALIS CAMERARII

JVSSV

S. D. N.

CLEMENTIS XI.

Inter-

Interſuerunt huic Cœtui à SUMMO PONTIFICE delecti.

Eminentiſs. & Reverendiſs. Domini Cardinales.

Io: Baptiſta Spinula S. R. E. Camerarius.

Laurentius Caſonus.

Petrus Marcellinus Corradinus.

Nicolaus Grimaldus.

Curtius Origus.

Illuſtriſſimi, & Reverendiſſimi Præſules.

Patricius Seleuciæ, Theſaurarius Generalis, nunc S. R. E. Cardinalis.

Ferdinandus Nuptius Archiepiſcopus Nicænus, nunc S. R. E. Cardinalis.

Sylvius de Cavaleriis Archiepiſcop. Athenarum.

Proſper Mareſuſcus Epiſcopus Cyrenenſis Auditor Sanctiſſimi.

Antonius Bancherius Secretarius S. Conſultæ.

Guido De Palagio Secretarius Congregationis Boni Regiminis.

Fauſtinus Criſpoltus Auditor Eminentiſſimi Cardinalis Camerarii.

Io: Maria Lanciſius Archiater SANCTITATIS SUÆ.

Gaſpar Turchus Commiſſarius Cameræ Apoſtol.

DD. Dominicus Gagliardus Protomedicus Generalis; Vincentius Antonius Gattuccius phyſicus Collegialis, Io: Carolus Piancaſtellus Subſtitutus Commiſſarius ejusdem Cameræ Apoſtolicæ. Aloyſius Gaſolius aquarum Librator.

EMI-

EMINENTISSIMI PATRES

ET ſi plurimis, iiſque graviſſimis Chriſtianæ Reipublicæ negotiis CLEMENTISSIMUS PONTIFEX per hæc tempora diſtineatur; ita curat tamen majora, ut haud unquam leviora prætereat, nec privatas ſingulorum fortunas reſpicere dedignetur. Hinc veſtræ auctoritati, ac providentiæ, Eminentiſſimi Patres, veſtræque, Illuſtriſſimi Præſules, dignitati, fidei, atque ſolertiæ dijudicandam commiſit hanc cauſam de Ciſternæ, ac Serminetæ nemoribus excidendis: utrum ſcilicet per partes tantùm cædi, an tota oppidis illis finitima, ac circumjecta Sylva evertenda ſit. Ego verò, cùm eam rem mecum attentiùs reputo, facilè perſpicio, quantùm commodi, atque emolumenti in clariſſimam vetuſtiſſimamque Cajetanorum familiam, de Apoſtolica Sede optimè meritam opportunè rediret. Aſt eodem temporis momento luctuoſiſſimæ calamitates obſervantur animo, quæ non univerſæ modò Volſcorum provinciæ, ſed Romæ ipſi, haud longè diſſitæ; ex inſalubri cœlo impendere videntur. Quapropter, cùm mihi hodiernâ die loquendi partes impoſitæ ſint, quòd pro muneris mei ratione ſalubrem, aut morbidum cœli ſtatum probè cognitum perſpectumque habere debeam, haudquaquam ſciens prudenſque committam, ut proditæ veritatis reus agi poſſim. Præſertim verò cùm meæ fidei, ac diligentiæ Summi Pontificis ſalutem creditam, commendatamque conſidero; evidenter agnoſco, voſque ipſi agnoſcitis, Eminentiſſimi Patres, adnitendum mihi eſſe pro viribus, ut non certas ſolum malorum cauſas, ſed leviſſimas quoque ſuſpiciones amoliar; ne & publica incolumitas, & Summi Pontificis

De Sermineta Sylva excidenda deliberatio delectis Cardinalibus, ac Præſulibus commiſſa à Summo Pontifice.

Pontificis vita, è qua ſalus omnium, & fortuna pendet, in diſcrimen objiciatur.

II. Ut autem ratione, & via procedat oratio, quam pro rei propoſitæ gravitate limatiſſimo veſtrorum omnium judicio libenter ſubmitto, hunc ego in diſſerendo ordinem tenere decrevi.

Conſultationis diviſio.

III. Ac Primùm quidem oſtendam ſtudioſiſſimè cavendum, nè tota Sylva, de qua agitur, undique evertatur. Deinde, ſicubi connivendum eſſet, cauti hominis operam deſiderari in negotio, quod mercatorum arbitrio neutiquam permitti debet: neque promiſcuè, ſed certis dumtaxat in locis, certiſque adhibitis cautionibus ſucciſionem fieri oportere, de quibus in fine monebo.

Demonſtratur integram Sylvam non eſſe recidendam.

Si per partes excidenda ſit, certis legibus id fieri debere.

IV. Primò autem probaturus eam poſitionis partem, quæ totius ſylvæ exciſionem reſpuit, atque averſatur; uti poſſem argumentis ad vulgarem, popularemque ſenſum accommodatis, inter quæ prima fortè ea ſunt, quæ ab inſtituto, & more majorum ducuntur. Poſt homines natos, quod ſciamus, nunquam ea Sylva prorſus everſa eſt: quare meritò iis accenſeri poteſt, quas Romani ſacras eſſe voluerunt: *Lucos nimirum, quos cædere olim, aut eruere minimè licebat; hocque facinore, immò pluſquam ſacrilegio Deorum iras, atque offenſas inexpiabiles contrahi putabatur*, ex vetuſtiſſimis Auctoribus collegit (*a*) Hoffmannus. Hujuſmodi autem Sylvis adeò cavebant ſacræ leges; ut nè luxuriantes quidem ramos ac frondes decidere fas eſſet, nedum totas radicitus excindere. Simpliciores autem, ac vulgares animas ineptâ ſuperſtitione implicitas, is pervaſerat error, ut crederent, degere in Lucis Deos arborum Præſides: at longè alia mens in ſagaciſſima gente, quæ non ita ſtultè ſapiebat, ut tale quid ſibi perſuaderet. Solemne huic erat prætendere religionem, ubi de Reipublicæ utilitate agebatur. Non admodum igitur diſſimile veri videtur, quoſdam Lucos integros, & inviolatos ſervari, rem tanti momenti viſam eſſe Romanis ad præcavendos morbos, ut imbutis Deorum opinione animis, ad religionem id pertinere perſuaſum eſſe voluerint. Hinc ſtrenuos alioquin, ac fortes Cæſaris milites prope Maſſiliam tacitus horror corripuit, ubi ſubvertere juſſi vetuſtam

Primum argumentum, ne tota Sylva ſuccidatur, ductum ex inſtituto, & more majorum.

(*a*) Lexicon. tom. 3. verbo *Lucus* pag. 863. cap. 2.

Sylvam, imperiis parere detrectarunt, veriti loci religionem, ut cecinit (*b*) Lucanus

- - - - motique verenda
Majeſtate loci, ſi robora ſacra ferirent,
In ſua credebant redituras membra ſecures.

Quare arripiendum fuit Cæſari ferrum: & ut cunctantes ignavo metu ſolveret, primus recidendæ Sylvæ audaces manus admovit.

- - - - librare bipennem
Auſus, & aëriam ferro proſcindere quercum.

His addere poſſem complures Sylvas, quæ apud Antiquos pro ſacris habebantur, dicatas fuiſſe (*) Æſculapio Medicinæ Præſidi, & ut rebantur, ſanitatis Numini, & Servatori. Hinc rectè colligimus ad tuendam ſanitatem fuiſſe ea loca arboribus conſita, & conſecrata.

Alterum argumentum à rei novitate petitum.

V. Huic proxima, & fortè gemina eſt ratio, quæ petitur à novitate rei. Dubium enim atque infelix omen habet novitas; nec temere, & inconſideratè quicquam immutandum; cum infauſtos aliquando exitus habeant innovationes. Ab ultimâ quidem antiquitate Sylva illa ſuccrevit, nec à primo ævo uſque ad noſtram ætatem memoriæ proditum eſt, fuiſſe unquam temeratam. Longa nos docuit dies, quid opus facto. Et ſi bene ceſſit majoribus noſtris à ſucciſione hujus Luci abſtinere, quorſum à priſco eorum Decreto recedimus, & nobis mala, aut malorum pericula arceſſimus, & provocamus? Liceat hic mihi juſtas metus, ac diffidentiæ cauſas exaggeraturo altiùs vocem efferre: Peccat in leges prudentiæ, qui nova ancipitis exitus, & plena periculi præfert antiquis, longo ævo, multoque uſu probatis: nova autem molimur, ſi Sylvam ſuccidi permittimus; veteris inſtituti tenaces ſumus, ſi Sylvam ſuccidi vetamus; præſtat igitur immotam ſinere hanc Camarinam. Huc bellè cadit, quod refertur à Tacito (*c*). Ubi actum eſt in Senatu ab Aruntio, & Atejo, num ad moderandas Tiberis exundationes, ſolito

(*b*) Pharſal. lib. 3. v. 429.
(*) Vide Not. P. Victorii in Epiſt. Famil. Cicer. lib. 7. epiſt. 21. edit. Pariſien. ann. 1557.
(*c*) Lib. 1. Annal.

ſolito alveo deducenda eſſent flumina, & lacus, per quos augeſcit; Senatores omnes in ſententiam Piſonis conceſſerunt, *qui nihil mutandum cenſuerat.* At ego ſolicitus veritatis conquiſitor, qui non multum exemplis, auctoritatique tribuam, niſi & experimentis, & rationibus innitantur, omiſſis hiſce popularibus argumentis, ea tantùm producam, quæ ſolidiora, nec infra veſtram dignitatem videri poterunt. Interim, nè rationi deſit experientia; ambæ ſiquidem ad improbandam ſucciſionem amicè conſpirant; tria mihi pro certis ſumenda ſunt, quibus nemo jure reclamet.

VI. Primò in rem noſtram magni eſſe puto præmittere Sylvas incæduas conſitas prope loca paluſtria, obverſas in ventos inſalubres, quales apud nos ſunt Euronotus, Auſter, & Africus, ſi incumbant, aut immineant noxiis exhalationibus, firmiſſimum, atque aptiſſimum eſſe veluti munimentum, quo finitimæ Urbes, Oppida vel Pagi ab exitialibus effluviis protegantur, quamvis ipſis Sylvis altiùs emineant: imò ſtatuendum puto, hoc Sylvarum obice effluvia meliùs coerceri, quam ſi obſtaret collis editiſſimus, & ſupra Sylvam aſſurgens.

Tria Auctoris poſtulata ad impediendam totius Sylvæ ſucciſionem.

Sylvam ab exitialibus adſpirationibus ac ventis finitimos locos munire.

VII. Secundò Auſtrinos ventos, iiſque proximos peculiaris cujuſdam naturæ eſſe, cujus vis Septentrionalibus prorſus adverſatur; hoc eſt ventos Auſtrinos ſurgere ab imo, & lambentes ſummam terram, indè ſemper ſurrigi ad montana; ubi Boreales à ſummis ad ima deſcendunt, premuntque ſubditam regionem: Ea verò iſtiuſmodi ventorum proprietas non vulgus modò fallit, ſed alicujus etiam nominis Scriptores præterivit.

Auſtrales ventos ſurgere ab imo, & ſumma petere: ſeptentrionales contra.

VIII. Tertiò Pomptinas Paludes, & proxima iis loca, etiam apud veteres Romanos, laboraſſe invidiâ iniqui cœli: noſtrâ autem ætate hanc invidiam, ni auctam, certè non eſſe depulſam, nec imminutam.

Pomptinas Paludes fuiſſe, & eſſe inclementiſſimi cœli.

IX. Notius fortè eſt primum poſtulatum, quàm ut in hoc eruditiſſimo Conventu demonſtrari neceſſe ſit; at quia illi potiſſimùm innitor, & mei inſtituti ratio eò ſpectat, ùt oſtendam nihil æquè conducere ad tuendam ſalubritatem, quàm ſi hæ Sylvæ intactæ relinquantur; primùm quidem rationes, deinde

Rationes, quibus aſſeritur Sylvarum incæduarum utilitas ad tuendam cœli ſalubritatem.

exempla, quæ ad rem faciunt, in medium adducam.

X. Incæduas Sylvas efficiunt proceræ, & in eximiam altitudinem editæ arbores, quæ denſæ, ac frequentes in ingens ſpatium porriguntur: Hinc nemo non videt, eas colligi in ſpeciem vaſti corporis, ſed flexilis, & quod irruentibus ventis facilè cedat: quia verò hàc tument collibus, illac vallibus cavæ ſunt; & ex arboribus aliæ aliis, vel humiliores vel editæ magis, inæquali ſurgunt cacumine, & variis nexibus intricantur; nedum in interiore receſſu; verùm etiam ſupernè in medio aëre, diſtinguere eſt varia, eaque inæqualia ſpatiorum diſcrimina, quæ aptiſſima ſunt excipiendis, & inde ſeparandis, & coërcendis, immo quodam veluti Vanno, aut Qualo excernendis, ac percolandis aëris ſordibus, quæ humidiores, pinguiores, & glutinoſæ, nunc leni motu, nunc vaſto impete inter eos arborum anfractus, & veluti labyrinthos interceptæ diſſipantur, atque diſpereunt. Quo fit, uti æther jam purior, excretis inde noxiis, imò dum calet æſtas, ferventioribus particulis, ad proxima deinde loca perlabatur. Et ſi ex mechanica amuſſim mathematicam rei philoſophicæ adhibere velimus, facilè perſpiciemus, ſic interceptos halitus minùs nocere, quàm ſi colle aliquo objecto vel montis jugo exciperentur. Nudus collis ſuſtinere utique poteſt, & utcumque frangere, & moderari recto impetu illatos, at enervare omnino non poteſt, nec purgare aërem lethiferis ſordibus, quæ dum in lævigatam, & curvatam ſuperficiem ſolidi, & nudi collis impingunt, impactæ per lineam obliquam facilè elabuntur, & reſiliunt.

Quomodo Sylva melius quàm collis à noxiis effluviis oppida tueatur.

XI. Multùm quoque id genus Sylvæ juvant loca aut fœda paludibus, aut referta foſſilibus indolis pernicioſæ; tunc enim exitialis fluor, & halitus morboſus, qui è ſolo efflueret, ut notavit Plinius, partim permeat arborem, & in truncum, & ramos, totamque plantam diſtribuitur per ſurculos, & canales, in quibus vitam concipiens, nocendo non eſt; partim inter ramos, & frondes interceptus diſſipatur.

XII. Hæc præcipua ſunt rationum momenta, quibus efficitur, ut ſalutare admodum ſit hoc genus Sylvarum, ut mirari minimè ſubeat,

ſubeat, ſi Majores noſtri, nè incenderentur, aut reciderentur, alicui Numini ſacras eſſe voluerint, obtendentes religionem, ubi humanarum legum præſidio non foret conſultum ſatìs.

XIII. Nec minorem vim, ut puto, habebunt exempla, ſatiſque erit in manus ſumere Famiani Nardini (*d*) Romanas antiquitates, ut videamus tot Romæ fuiſſe Lucos, & ſacras Sylvas, quot erant loca, quæ aut ſtagnabant aquis, aut gravè olebant. Et nè paludes Pomptinas dimittamus, eò loci, ubi ſubſidunt novæ paludes, quondam, ut in ſuo eruditiſſimo Latio (*e*) perhibet Eminentiſſimus noſter Corradinus, medius inter Pometiam, & oram litoralem Tyrrheni extabat ad meridianam plagam Lucus, & Templum, in quo Dea Feronia colebatur. Hic autem Lucus maximo erat uſui, & commodo Urbi illi ad avertendos halitus maris; & de ea vicinia locutus ſummus Philoſophus, & naturalis Hiſtoricus (*f*) Theophraſtus, qui quinto Seculo ab Urbe condita inclaruit, ubi meminit aquarum, quibus jam tum largiter ſcatebat ager Romanus, ſtatim addit denſa nemora, & ſaltus, quibus cingebatur: *Latinus autem ager aquis totus abundat, & plana Laurum Myrtumque habent ejus amplitudinis, & altitudinis, ut pro Carina Etruſcis navibus poſſit ſufficere.* Et propiùs adhuc loquens de tractu ad montem Circæum, qui ſcilicet juxta Paludes Pomptinas aſſurgit, ita ſcribit: *Circæum verò, quod vocant, excelſum quoddam promontorium, tradunt frequentiſſimum arboribus, & robore, Lauro, Myrtoque majori ex parte ſcatens.* *Eadem Sylvarum utilitas hiſtoriarum teſtimoniis vindicatur.*

XIV. Quorſum verò antiqua commemorare, cùm nova habeamus ad manus, ſi vetera faſtidimus. Secundùm littora noſtri maris quà meridiem ſpectant, duobus ab hinc non ſolidis ſeculis, latiſſima ſurgebant nemora, quæ ab agro Romano inſalubres ventos arcerent. Verùm neſcio cujus, iniquo certè nobis conſilio, ſub Gregorio XIII. divitiarum improbè cupidi de illis excidendis cogitarunt, rati ſe uberiorem quæſtum facturos ex aucto ſolo arationi idoneo, quàm ex otioſo, & inerti in ſpeciem nemore. Fruimur ſanè optatis, & cùm vis ingens frugum *Recentioribus exemplis idem confirmatur.*

m 3 indè

(*d*) Roma antica lib. 4. cap. 3.
(*e*) Lib. 3. cap. 6.
(*f*) Lib. 5. Hiſt. Plant. cap. 9. pag. m. 538.

indè provenerit, facti ſumus noſtro malo ditiores opum, at ſimul inſalubri cœlo evaſimus infeliciores: mox enim ab illa inciſione incubuit major malorum cohors. Id uno omnes fatentur ore: At quia res eſt plena periculi, ſtudia & facta Principum, præcipuè dum vivunt, damnare, inter Auctores ejus temporis, unus duntaxat, quod viderim, recenſetur Theodorus (*g*) Amaydenus; qui apertè conqueſtus eſt, noſtras oras fuiſſe arboribus denudatas, quia hâc veluti datâ portâ irruerunt venti inſalubres.

XV. Nec deſunt exempla Sylvarum, quæ proximis Urbibus certo præſentique auxilio ſunt. Præclariſſimus (*h*) Aldrovandus in ſuo de Plantis, & Arboribus libro teſtatur, nemus à meridie ſitum mirè juvare Bononiam, nè quid noceant pernicioſi Auſtrorum flatus: *Nemora* (ipſius utor verbis) *magnæ ſunt conſiderationis, quemadmodum illæ, quæ in meridionali Apennini jugo, quo ad nos Bononienſes ſita ſunt, à quibus auſtrales venti noxæ nobis utiliſſimè impediuntur.* Præterea apud Joſephum (*i*) Ceredum Medicum, eumdemque aquarum Architectum legere eſt, nunquam fore, ut Placentia ipſius patria aëris adeò ſalubris uſurâ frueretur, niſi ab Auſtrina plaga, præter montem, contra noxios ventorum impetus oppoſitam haberet Sylvam conſitam ſupra murorum aggeres.

XVI. Sed fruſtrà ſolicitus moror externa, ubi in eodem ipſo agro Romano noſtra præſto ſunt experimenta. Marianum, vulgo *Marino*, frequens in Latio Oppidum incæduo nemore ſeſe tuetur adversùs maleficos impetus Auſtrorum. Hi procul dubio modicum inflexi vi ventorum occiduorum ſub veſperam ingruentium, in vapores inciderent Lacus Albani, qui ad eam partem ſuas decliviores alluit ripas: quamobrem perinde foret de ſuccidendo eo Luco cogitare, àc velle Marinenſi populo gravem inferre noxam, quam Paulus (*k*) Sanquiricus narrat Tolfæ Oppido Tuſciæ illatam fuiſſe everſo nemore, quod Oppidanos ab Euro-

(*g*) M. S. delle Famiglie di Roma.
(*h*) Lib. 1. tract. 2. cap. 2. de Fago.
(*i*) Nel 3. diſcorſo del modo di alzar le acque da luoghi baſſi pag. 29.
(*k*) In Italica diſſertatione *di miglierare l'aria di Borgo.*

notis ventis tuebatur. Ex eo enim tempore in vulgus epidemici morbi cœperunt ingraveſcere; quod ejus loci ſeniores ſæpiùs antea accidiſſe memoriâ repetebant, quotieſcunque eidem nemori ſecuris illata fuiſſet. Proinde non immeritò P. Eſchinardus (*l*) in libello de Agro Romano ab quarundam Sylvarum excidio deterius factum eſſe Oſtienſe cœlum arbitratur. Et hac de cauſa Seraphici Eremitæ vulgò *Padri Capuccini* nullius unquam Monaſterii adeunt poſſeſſionem, quin priùs Sylvam conſeverint contra inſalubres ventos, & exhalationes, quibus alioquin forent obnoxii. Quid? Quod Eminentiſſimus (*m*) Caſtaldus rationi ſociam addens, & comitem experientiam, providè ſcripſit: *Peſtilentiæ, quæ ab Auſtris oriuntur, non ſtatim poſſumus cauſam removere, aut ventos humanâ arte propellere: poſſumus tamen futuræ ſalubritati proſpicere, ac regionem, quæ ab Auſtro læditur, imposterum munire Sylvis versùs meridiem plantatis; incurrens enim ventus in arbores, fractus in Urbem incidit, minùſque noxius: & ſanè ad hunc uſum optima cenſentur Laureta, ex quibus ſalubres, & ſiccæ exhalationes evolare videntur: qua de cauſa Medici conſuluerunt Commodo Principi, ut ſæviente peſtilentia, Laurentum peteret, ubi plurima Laurus conſita erat.*

XVII. Pauca verò iſthæc ſive experimenta, ſive rationes, ni fallor, efficient, Eminentiſſimi Patres, ut plura, eaque majora celeri mente complectamini, quò ratum magis, certumque habeatur, nobis admodum utile eſſe & ſalutare, interpoſitu, interjectuque Sylvarum defendi. Si cui verò ea inſediſſet opinio, ut crederet à Sylvis in planitie conſitis protegi non poſſe ea Loca, quæ ſummum aliquod montis jugum occupant: hunc illi facilè eximam errorem, ſi ad ea ſatis attendat, quæ ad ſecundum Poſtulatum dicenda occurrunt. Ibi demonſtrandum propoſueram ventos auſtrales, nè dum loco, & adversâ veluti fronte, ſed vi quoque & ingenio planè pugnare cum Borealibus. Prodeunt illi ab imo, ſummamque terram radunt, unde ſublimè elati, etiam in ſumma Montium evadunt. Primus id fortaſſe Homerus deprehendit ab

Sylvas in planitie conſitas etiam montana loca ab auſtralium ventorum inſalubritate tueri, quòd auſtrales venti ab imis ad ſumma tendunt.

(*l*) Cap. 10. §. 168.
(*m*) In tract. de Peſte cap. 258. num. 17.

A. (*n*) Gellio laudatus, ubi quærens qua de cauſa flante tantùm Borea mare intumeſcat, (eo enim ſilente tranquillum fit) At contra, etiamſi Auſter reſederit, mare ingentes fluctus impellat, atque æſtuet: ita diſſolvit quæſtionem. *Auſtri verò, & Africi ad meridianum orbis circulum atque ad partem axis infimam depreſſi inferiores & humiles per ſuprema æquoris euntes protrudunt magis fluctus quàm eruunt: & idcirco non deſuper læſæ, ſed propulſæ in adverſum aquæ, etiam deſiſtente flatu, retinent aliquantiſper de priſtino pulſu impetum.* Deinde allatis Homeri verſibus Ariſtotelis quoque laudat problemata, ut oſtendat mare ab auſtris funditus commoveri. Sic autem ille: *Cur auſtro ſpirante mare cæruleum fit, Aquilone obſcurius atriuſque? An propterea quod Aquilo minus mare perturbat: omne autem quod tranquillius eſt, atrum videtur.* Præterea idem Philoſophus Peripateticorum (*o*) Princeps inquirens, quid cauſæ ſit, cur Auſter in vaſtas Ægypti regiones non excurrat, ita diſſerit: *An quoniam Terra Ægyptus cava ſecundùm partes ſuas interiores eſt, ſuperiores, ſemotioreſque eminentiores. Hinc enim Auſter, ut cava intacta ſupergredi, ſic excipi ab eminentioribus poteſt.* Et reapſe Majores noſtri, ubi in agro Romano nullæ extabant arbores, quæ ventorum moleſtiam depellerent, maluerunt in demiſſo potiùs, quàm in acclivi ſolo domos exſtruere, propterea quòd ima loca tuta magis arbitrabantur ab Auſtro. Siquidem Auſter excluſus, & impulſus abs Terra, quam jugis, & incitatiſſimus ſub zona torrida afflat calor, indè ſecundo ſole ad nos delatus, multùm habet æſtuoſi; quoniam ſecum trahit maximam copiam corpuſculorum igneorum, ſalinorum, & æſtuantium, & eo fermè modo, quo in doliis, aliiſque vaſis ſubſidentes fæces turgent, commoventur, & laxantur; ita ut, ſpirante Auſtro, vina, cæterique heterogenei liquores, ex perſpicuis turbidi fiant, & confuſi; non ſecus item ac ex quolibet alio corpore, in quo ſulphurei, & viroſi cohibentur halitus; poſtquam inteſtino ejuſdem venti motu funditus exagitati fuerint, ac ſurſum evecti, teterrimus quaquaverſum odor efflatur; haud aliter, inquam, à putri ſolo, vaſtiſque paludibus ac ſtagnis Auſter commovere ſolet, ac ciere, & imminuto pondere in altum abripere inſalubria corpuſcula.

XVIII.

(*n*) Atticarum Noctium l. 1. cap. 30.
(*o*) Sect. 26. Problem. quæſt. 46.

XVIII. Hujuſmodi verò directionis ab imo in altum apertiſſimè etiam meminit eximius Philoſophus (*p*) Verulamius in ſua Hiſtoria ventorum, his, quæ ſubdimus, verbis: *Auſter magis humilis eſt, & lateralis, Boreas celſior, & ſpirans ex alto, neque hoc de elevatione, & depreſſione polari dicimus, de qua ſupra; ſed quod origines ſuas habeat plerumque magis in vicino auſter, magis in ſublimi Boreas.* In eandem opinionem conſentit etiam Carteſius, qui in ſuis Meteorologicis (*q*) quærit, & evidenter demonſtrat: *Cur ventus auſtralis flare ſoleat ex imo in altum.*

XIX. At enim mihi, imò & ſummis à me ſupra laudatis viris tantùm auctoritatis non vendico, ut hanc unam, citra omnem rationem, valere velim. Docendum quod dicimus; & ſi quis lector experimentis magis, quàm allatis teſtimoniis credere velit, accipio conditionem. Miſſis igitur, quæ ex vetuſtis Annalibus bene multa allegari poſſent exempla; nupera tantùm, & non ita pridem ſub noſtris oculis poſita in memoriam redigam. Epidemia, quæ anno 1695. in regionem, quam vocant Urbem Leoninam, Romæ ingruit, non aliunde profecta eſt, quàm quòd in Pratis Neronianis, & in Arce Hadriana, nec ex elicibus aquæ deductæ fuerant, nec foſſæ limo purgatæ. Hinc ea morborum colluvies, quam declinare non potuerunt Incolæ Montis Gundii: *Monte Mario:* Siquem ferè omnes in illos inciderunt, & plerique abſumpti ſunt; ſi eos excipimus, quibus veluti pro aggere erat ſylva vulgò dicta *di Madama.* Non alia de cauſa id factum eſt, niſi quia, crebrò flantibus menſe Auguſto, & Septembri Auſtro, & Euro-noto, qui ab imo pratorum ad culmina ejus montis, quâ parte deſtituebatur arboribus, ſecum abripuerunt viroſos halitus. Et jure mirum videri potuit, hos ventos indolis alioquin inſalubris tutatos tamen fuiſſe ſuburbium vetus, & ſuburbium Sancti Spiritus ab ea morborum vi, quæ proximè ſerpebat, & vagabatur: quia nimirum in oppoſitam plagam propellebant noxias exhalationes, eaſque à ſubjectis locis ad ſumma montium juga urgebant, quò certè non evaſiſſent, ſi in æquore cam-

Experimentis idipſum demonſtratur.

(*p*) Qualit. & Poteſt. Ventor. n. 7. pag. 28.
(*q*) Cap. 4. pag. 332.

camporum, aut juxta foſſas conſita fuiſſet ſylva exceptura, & cohibitura ſordes effluviorum.

Ejuſdem aſſerti argumentum ex Arce Gandulphi, & Pomptinis paludibus ductum.

XX. Interim è diverſo abunde intelligi potuit Boream, eique proximos ventos reſiſtere, & ab alto ad imum refrangi: imò uſque adeò non attollere inſalubriores vapores è terra vel aquis emiſſos, ut compeſcant potiùs & ad ima detrudant. Flant enim adverſi radiis ſolaribus, & multùm nitri ſecum convehunt, quo ut cùm maximè aër concreſcit, & gravior proinde fit. Hoc volens prætereo quoniam præſenti meo inſtituto ſat eſt probaſſe, maligna, & peſtifera effluvia de facili à ventis auſtralibus altiùs efferri ad ipſa quoque montium cacumina, præcipuè ſi modico aſſurgant jugo, & eorum flatibus è regione obverſentur.

XXI. Et ſi vereor ne abutar EE. PP. patientia veſtra, facere tamen non poſſum quin hìc exemplum ſubjiciam Arcis Gandulfi. Hoc oppidum in editiſſimo colle ſitum, olim ante tempora (*r*) Pauli V. graves experiebatur, & ſubinfeſtos vapores antiqui Lacus Turni, quamvis poſitus eſſet ad occidentem, & ſpatio non exiguo diſtaret à ſummo colle, qui ad duo milliaria demittitur in ſubjectam vallem, ubi is Lacus deſidebat. Auſim profectò aſſerere id mali conferendum fuiſſe in exciſam, & everſam eam ſylvam, quam veteres Romani ad litora Lacus, quâ parte collem reſpicit, providè conſeverant, ut colligere eſt ex illo (*s*) Virgilii verſu.

. . . . . Luco tum fortè parentis
Pilumni Turnus ſacratâ valle ſedebat.

Nonnulla hujus ſylvæ portio viſitur adhuc in Hortis Pontificiis Albani, ejuſque interpoſitu ab hac eadem Urbe vapores illius Lacus efficaciter arcebantur. Ubi verò ſupra laudati Pontificis juſſu Lacus exiccatus eſt, ipſi acceptum ferimus, quòd liceat uti meliore cœlo, ibique ſalubriorem animam ducere: quod ſanè beneficium non ſemel Sanctiſſimus Pontifex Clemens XI. expertus eſt.

Exemplum è Pomptinis paludibus repetitum.

XXII. Tertio loco ſuccurrunt tandem animo Pomptinæ Paludes. Inſalubritas ejus regionis notior eſt, quàm quæ indigeat ratio-

(*r*) Ex Lapid. in extera facie Domus Pontif. Arcis Gandulph.
(*s*) Lib. 9. Æneid. in princip.

rationibus probari. Tractus omnis vaſtis paludibus, aut obducitur, aut alluitur: è regione poſitos habet Lacus deſides, & Flumina lenti, ac inertis motus, præcipuè contra Africum, & Auſtrum, & non exiguâ ſui parte contra Euro-notum. Iniquior autem fama de cœlo illo ita percrebuit, ut ſatìs ſuperque omnibus id perſuaſum fuerit, & præ cæteris Eminentiſs. Cardinali Corradino Setiæ nato, & Eminentiſſimo Grimaldio, qui in Latio ſumma cum laude diu verſatus eſt, illi ditioni regundæ præfectus: Rogare igitur poſſem hoc mihi tanquam compertum, & exploratum dari, ſecutus opinionem Fortunati (*t*) Fidelis in Tractatu de relationibus Medicorum, cui univerſi conſentiunt: *De Lacubus verò*, (inquit ipſe) *atque Paludibus multa ſcribere nihil neceſſe eſt. Hujus generis aquas nemo non deteſtatur, ac morboſiſſimas illas regiones ubique experimur, quibus vicini Lacus*: Nihilominus hoc ipſum, nè quid ultra requiratur, rationibus, & experimentis probandum ſuſcipio.

XXIII. Et ſanè priſco eo tempore, quo res Romanæ florebant, & Latium ut cùm maximè à frequenti populo colebatur, eo, inquam, tempore, quo Oſtia, Portus, quas modò veriti infeſtum cœlum immanè averſamur, ſuo erant in pretio; adhuc tamen ora maritima, eâ parte, quâ ab Antio uſque ad Tarracinam porrigebatur, unà cum conterminis locis, invidia laborabat damnati aëris (*u*) Strabo (ut de Silio Italico taceam, Pomptinum campum peſtiferum appellante) celeberrimus ille Geographus, qui ſcripſit, regnante Tiberio, de eo regionis ſtatu ſic loquitur: *Omne Latium felix eſt, & omnium rerum ferax, exceptis locis, quæ paluſtria ſunt, atque morboſa, qualis eſt Ardeatinus ager, inter Antium, & Lavinium, uſque ad Pometiam, & Setini agri quædam, & circa Tarracinam, & Circæum:* His verbis rem, & rei cauſam complectitur clariſſimus Auctor, cùm ait, *Loca quæ paluſtria ſunt:* Eoque magis id notatu dignum eſt, quòd Strabo ſcribebat eo tempore, quo Julius Cæſar, & Auguſtus Pomptinas Paludes non ita pridem exiccari juſſerant, & curaverant.

Pomptini cœli inclementia florentibus etiam Romanorum opibus oſtenditur.

n 2 Per

(*t*) Lib. 1. cap. 5. pag. m. 38.
(*u*) Lib. 5. Geograph.

Per hæc eadem Auguſti tempora (*x*) Vitruvius ſummus Philoſophus, & Architectorum facilè Princeps, & Magiſter non alia de cauſa eas ſpectavit, ut immanes hiatus, & promptuaria pravarum exhalationum, niſi quia: *Non habent extus profluentes, neque per flumina, neque per foſſas; ſed, ſtando, putreſcunt, & humores graves, & peſtilentes in iis locis emittunt.* Nos autem in eo agimus ſeculo, in quo enormiter auctæ ſunt paludes, & eouſque excreverunt, ut celeberrimæ quondam Urbes, primùm innatantibus aquis obrutæ, dein longâ oblivione ſepultæ, vix ac nè vix quidem nomen ſervaverint poſteris memorandum. Si igitur eæ paluſtres, & reſides aquæ, quamvis intrà anguſtiores ripas receptæ concluderentur; adhuc tamen noxiis halitibus erant infames; ubi noſtra ætate, alvei minùs patientes, largius, & latiùs excurrunt, & deſident, cui veriſimile fiet correcta eſſe vitia, quæ aucta eſſe oportet? Quis ſibi perſuadeat puriorem eſſe aërem, & ab effluviis magìs expeditum, ubi finitimi campi majore copiâ aquarum ab Aſtura affluentium obruuntur, nec minùs exitialibus ventis infeſtantur? Aliud addam, quod apud Philoſophum valeat plurimum: nimirum alto limo paluſtrium aquarum, quas Ager ſtagnantes fovet, à proximo quodam ſulphurato fonte, novas aquas, quæ à putore nomen habent, & vulgò dicuntur: *Acqua puzza*, ſe ſe inſerere, & immiſcere, eaſque maximâ ſui parte, unà cum Ufente, influere in Paludes, ibique perire.

Paludes in Latio noſtra ætate ſunt auctæ, & ideò inſalubriores.

XXIV. Rationem ſequitur, & excipit experientia, quâ monemur, exeunte Julio uſque ad Menſem Octobris, eò recurrere morbos anniverſarios, eoſque malignos. Quòd ſi in pleriſque Indigenarum obſervare liceat, & deprehendere vultus non illiberales, & coloris utut non invenuſti, non ſtatim aliquid certi de aëris ſalubritate concludi poteſt: id enim facilè tribuas, quòd ſuo illi climati, & cœlo aſſueverint. Nimiùm profectò ne crede colori, nam auctore (*y*) Plinio: *Salubritas loci non ſemper Incolarum colore detegitur*, mox ſubdit: *nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre:* Nec conſtans, nec perennis eſt ſub

Eadem inclementia medicis obſervationibus ulteriùs confirmatur.

Incolarum color non eſt certum ſalubritatis indicium.

(*x*) Lib. 1. ſuæ Architect. cap. 4. circa finem.

(*y*) N. H. lib. 18. cap. 5.

ſub eo cœlo corporum habitus: quin enim ſobrius Româ menſe Auguſto, aut ſeptembri Setiam, aut Privernum concederet ruſticaturus, ibique ſecurus ageret? meritò igitur fateri cogimur Pomptinam regionem in earum cenſum eſſe rejiciendam, quas inſalubris aër infamat. Hinc vitio ejus cœli adeò vehemens peſtis corripuit Volſcos (id nomen quondam huic populo) ut nulla gens, aut ætas, quod meminerint homines, acriorem paſſa, non ſinè comploratione prodatur à (ζ) Dionyſio: tot enim millia hominum abſumpta ſunt ut vix decima pars miſeræ ejus gentis ſuperaverit: *Tanta*, inquit, *repentè Volſcos invaſit peſtilentia, quanta nuſquam, nec apud Græcos, neque Barbaros fuiſſe narratur; nulli parcens ætati, nulli conditioni, nulli ſexui ſive in debiles, ſive in validos incideret; cujus cladis magnitudo ſatìs liquere poteſt ex nobili ejus gentis Urbe Velitra, quæ magna priùs, & populoſa, ſic tum exhauſta fuit, ut decima tantum Incolarum pars reliqua permanſerit, cæteris omnibus extinctis.*

Immaniſſima peſtis Volſcis à Paludibus Pomptinis illata.

XXV. Sed quorſum in re tam obvia, & perſpicua vos conficio EE. PP. cum ſufficiat teſtem producere P. Athanaſium (*aa*) Kircherum, qui de exhauriendis Pomptinis paludibus rogatus ſententiam, hæc habet: *Anno* 1650. *quinta Novembris Setiam me contuli, omnem paludum rationem excepi, Uſentem ligno divagatus, litorum, fluminis, foſſarum, & paludoſi campi conditionem ſummo ſtudio conſideravi:* Re dein non minùs operosè, quàm accuratè perpensâ ſentit, abjiciendos non eſſe animos, perinde quaſi res deplorata foret; poſſe genti illi provideri, eâdemque viâ proſpici Romano cœlo. Ad præſentem rem noſtram aptior eſt locus, quàm qui poſſit à me præteriri, aut mutilus, & mancus adduci: (*bb*) *Accedit ex peracta cultura maximi ſanè momenti emolumentum; & eſt bonitas aëris culturam conſequens. Cùm enim regio continuis paluſtrium, mortuarumque aquarum noxiis exhalationibus non vicina tantùm loca, ſed etiam ipſam Urbem nocivæ qualitatis impreſſione infeſtet; fiet quoque ut ſublatâ causâ, tollatur effectus, ideſt contingat, ut ſimul ac terra putridis exuta humiditatibus, ſicciorem temperiem nacta fuerit, aër*

Athanaſii Kircheri ſuffragio Paludum Pomptinarum inſalubritas confirmatur.

 quoque

(ζ) Antiq. Rom. lib 7.
(*aa*) Lib. 4. cap. 3. pag. 352.
(*bb*) Loc. cit. cap. 5. pag. 263.

quoque ſalubriorem conſtitutionem, ut ſortiatur, neceſſe eſt. Et quidem (hæc digniſſima ſunt, quæ obſerventur) *Sanctè affirmare auſim, aëris tam pernicioſi Urbi dominantis* (*præſertim vento Syrophœnicè, quem vulgò* ſcirocco *vocant, flante*) *aliam cauſam non eſſe, niſi putridas exhalationes; quæ à dicto vento Romam delatæ, ibidem eos effectus cauſant, quos non infirmi tantùm, ſed & ſanioris etiam conſtitutionis homines non ſinè incommodo, & moleſtia experiuntur.* Eandem P. Kircheri de Pomptinis paludibus opinionem attulit Jo: Baptiſta Donius (*cc*) cum infames illas, & morboſa finitima loca vocitaverit.

XXVI. Niſi meus me fallit animus in re omnibus obvia, & teſtata fortè nimis multa, non ſinè laboris, & operæ diſpendio: ſi quid tamen in ſuperioribus ingratâ prolixitate peccavit oratio, brevitate penſabit, ubi ex principiis ſtatutis & expeditis concludet, abſtinendum eſſe à totius ſylvæ ſucciſione.

Sylvæ univerſæ ſucciſio improbatur ex ejuſdem ſitu.

XXVII. D. Caſolius egregius horum operum Magiſter ejus Nemoris conſpectum ita exhibuit in tabula; Illuſtriſſimus verò D. Chriſpoltus ex ordine, & per partes retulit omnia, & ſingula explicavit, ut res non narrari, ſed ob oculos poni videretur; putaremque, me agere, & reipſa verſari in ſylva, mihi alioquin nunquam conſpecta. Latiſſimus eſt ejus campi modus, quem nemus occupat; ita ut ad millena & millena jugera porrigatur, quæ in viginti ſex portiones commodâ partitione diſtribuuntur. Aliquâ ſui frontis parte, eaque ad Euronotum reſpicit paludes Pomptinas, quæ jam tum, cum res Romana ſtabat, ob inſalubre cœlum infames erant: à Meridiana regione ſpectat mare, & finitimos habet nonnullos Lacus ſegnes, exigui fundi, & lenti motus: quà ſol occidit, ſpectat *Foce verde* Antium, Neptunium, Concam, & Caſtrum Romanum: & tandem ad Boream Ciſternam, Velitram, aliaque Oppida, & Pagos, qui vergunt ad Septentrionem. Si ita res eſt, ut eſt profectò; non auſim certè totius ſylvæ exciſioni aſſentiri; imò juſtiſſimus, & qui multa minatur, metus adeò non aſſentiri permittit, ut cogat altùm reclamare. Si enim occurſu, & interjectu ſylvarum, ut ſupra abundè probatum eſt, ab inſalubribus ventis, & ſtagnantibus aquis opportunè præ-

(*cc*) Lib. de reſtit. ſalub. Agri Rom. pag. 75. & 86.

præmuniuntur; ea quoque loca, quæ collibus inſident, qui fieri poteſt, ut auctor ſim excidendæ ſylvæ, quæ cohibet, & intercipit exhalationes, & effluvia; proindèque potis eſt juvare quàm maximè Pomptinas regiones, utpote quæ objecto nemore, etiam demiſſiore, contra ventos Euro-notos, & Auſtros proteguntur?

XXVIII. Ut modum teneam, nimius non ero in urgendo argumento, quod cæteroqui maximi eſſet ponderis apud æquos, & induſtrios rerum æſtimatores, quibus cordi, & amori ſit veritas. Ex multorum fide reſcivimus in abdito ſylvæ receſſu, non procul ab eo tractu, qui dicitur *Foce verde* deſidere lacunam aquæ metallicæ, & ſubobſcuræ, atque adeò fœtidæ, cui procul dubio ſua ſubeſt matrix, emiſſura jugiter, & confertim, quaquaversùm, pro varia ventorum ſtatione, & directione, luridos halitus, ni à circumſtante nemore prohibeatur. Et quia, ubi duæ ſunt fodinæ, eſto ad plura milliaria diſtent, proclive eſt, & æquum ſuſpicari, eas occultâ veluti venâ conſentire, & in eo, quod intereſt, ſpatio utriuſque foſſilis conditiones, & qualitates convenire; ne ſylva Ciſternæ, & Serminetæ quantaquanta eſt excidatur, illud redit argumentum, multum ſubeſſe periculi, ſi medium illud ſpatium denudetur arboribus, propterea quòd ubi dein excipiet liberum ſolem, & aperto fruetur aëre, facilè efflabit ingentem copiam exhalationum iis locis noxæ futuram, quò à ventis in ortu ſuo, vel progreſſu abripietur. *Deindè etiam ob fœtidas & metallicas aquas.*

XXIX. Infelix deinde vicinia paludum, & trium lacuum, nec non crebræ fluminis alluviones nos hìc commodè monent, vel citra Principes, & Cardinales ventos, ſubnaſci genti illi ſuos quoſdam alios familiares, qui dicuntur Regionarii, ut notavit magnus (*dd*) Hippocrates, ubi de ventorum cauſis diſſerens, ait: *Neceſſe eſt omnes ventos ſpirare à fluminibus, ac ſtagnis, terrâque humectâ.* Quocirca Philoſophi omnes, cùm de ventorum natura, & origine diſputant, producunt exemplum Æolipilæ, in qua ſubiti, iique violenti excitantur, & cientur venti, ubi æneus globus leni igni admovetur, & incaleſcere, & extendi incipiunt partes aquæ, quas continebat. Hujuſcemodi familiares venti, *Paludes lacuſque præterea prohibent, ne tota ſylva excidatur.*

(*dd*) Lib. 2. de Diæt. n. 2. & 4.

venti, quos amnes creant, & paluſtris aqua, ſecum efferunt ingentem copiam noxiarum particularum, quæ niſi ab hoc vaſtiſſimo Nemore irretirentur & attirerentur, huc atque illuc, nullo coercitæ obſtaculo, liberiùs divagantes, facilè vicinas Urbes & Pagos invaderent; præcipuè ſi dum in ſua metantur regione, alium Principem ventum (quod non raró uſu venit) Euro-notum, Auſtrum, aut Libycum haberent ſtipatorem; quoniam tum vehementiore impetu commoti, & impulſi longiùs, & altiùs morbida effluvia propellerent.

Ventorum quoque indoles vetat, quo minus tota ſylva ſuccidatur.

XXX. Nec novum, aut inſolens videri poterit illi, qui in naturali hiſtoria verſatus ſit, & norit ingenium ventorum, cuique vento, pro varia locorum conditione, certas ineſſe noxias, aut ſalubres qualitates. Hujus doctrinæ ſpecimen proferre ſtudui in (*ee*) opere, quod inſcripſi: *De nativis, deque adventitiis Romani cœli qualitatibus.* Inde fit in Paleſtina anxiis votis Auſtrum, certò profuturum, expeti, & advocari unde illud (*ff*) Canticorum: *Veni Auſter, perfla hortum meum:* præterit enim arentes, innoxias, & ſalubres terras, ideòque ſecretus ab omni inquinamento appellit in Palæſtinam. Contra verò in Agro Romano imbutus marino ſale, & noxiæ ejus oræ, nec non paludum exhalationibus abundans, multò infeſtior evadit; ita ut ſæpenumerò graves inducat morbos, & fœda quandoque lue inficiat corpora: quod animadvertunt noſtrates Scriptores, & ſuadent perſpicuè rationes Chymico-mechanicæ, quas in hanc rem accuratè pro ſuo more refert, & expedit præclariſſimus Boyle in ſuo Tractatu: *de natura determinata effluviorum.*

Eadem veritas ex adaucto indigenarum numero amplius illuſtratur.

XXXI. Rem hìc ſilere non poſſum, cui alius quiſquàm fortè minùs attendiſſet. Illuſtriſſimus D. Chriſpoltus datum hoc ſibi negotium præclarè, ut cætera, curaturus, de cenſendis indigenarum capitibus cogitavit, eorumque numerum deprehendit decem ab hinc annis auctum potiùs, quàm imminutum. Hoc ſtatuto, ſic necto argumentum. Ex adaucto indigenarum numero evidens fit, plures ibi locorum per annum naſci, quàm denaſci

(*ee*) Part. 1. c. 3.
(*ff*) Cant. 4. v. 16.

denaſci ſoleant: hujus autem rei quotquot hìc ſumus non aliam certè cauſam invenerimus, quàm quòd intrà decennium ſalubrior facta ſit cœli temperies: ad hunc autem effectum duas cauſas conſpiraſſe intelligimus; nimirum quòd nuper curatæ ſint Pomptinæ paludes, ac proinde imminuta fuerit malorum origo; ſecundò, in incædua ſylva, dum ex arboribus, aliæ ſubinde naſcuntur, aliæ augeſcunt, & novis luxuriant ramis, firmiorem contra exhalationum noxas habemus aggerem: eòdem autem recidit, ſive mali cauſas tollas, & imminuas; ſive malo novum obicem opponas: quod autem in eo tractu læta ſatìs ſint omnia, res eſt profectò nova, & mira in regione, quæ non admodum ab aëris ſalubritate commendatur. Quorſum igitur miſeræ genti tantum bonum invidemus, malè auſpicatò conniventes illius ſylvæ exciſioni, in qua ad tuendam, & augendam valetudinem præſidium conſtitutum eſt maximum.

XXXII. Ad exitum primæ partis properat oratio, & Ego injurius forem Principi viro, niſi perſuaſum haberem, nihil apud eum valere ſtudia privati commodi, ubi cum publica utilitate componitur. Apertè ille teſtatur, non ſinè ſpectato generoſitatis exemplo, eum ſe eſſe, qui vel graviſſimis ſuis rationibus hanc potiorem ſemper haberi velit. Religioni ducerem, vel in dubium id revocare: ſingulare enim eſt, & præclarum hujus clariſſimæ Familiæ decus, quòd pro ſalute publica opes lubens impenderit, imò & ſanguinem profuderit. Sed quid moror publicam ſalutem? res hìc potiſſimùm agitur Ciſternæ, aliorumque oppidorum, quæ ejus ſubdita ditioni omnium prima miſerandum in modum darent pœnas, hanc exciſionem certò conſequuturas. Præterquamquòd ſummus dolor, & ſera pœnitentia nihilum profutura ſubiret animum generoſiſſimi viri, ſi quid lævi accideret: referens enim cogitationes ad inſtituta majorum, perſpiceret, quàm miſerè illi ceſſerit ab eorum decretis receſſiſſe, paſſus ſubverti Sylvam, quam intactam multis jam retro ætatibus à Proavis acceptam, intactam pariter tranſmitti volebant ad Poſteros, rati ſe maximam gratiam inituros apud ſuos, & apud vicinos qui præſens in ea habebant ſuæ incolumitatis præſidium.

Non permittenda totius ſylvæ conciſio, ne publica incolarum ſalus in diſcrimen adducatur.

Occurritur objectis, & explicatur ratio, qua interdum noxam non inferat exciſio Sylvarum.

XXXIII. Interim ſuſceptum munus eam mihi impoſuit neceſſitatem, ut à reprehenſione vindicem, quæ hactenus ſtatuta ſunt. Dixerit aliquis ſtare Theſim, labare Hypotheſim; fatebitur fortè utilitatem, quæ universìm redit ex occurſu, vel interjectu Sylvarum inter Urbes, & Loca paluſtria; addet tamen rationem, & experientiam vetare, id ſemper credi neceſſarium: quoniam multæ regiones ſunt Paludibus finitimæ, & appoſitæ, ceu Venetiæ, ad tuendam aëris ſalubritatem nihil egentes Sylvarum, quas etiam quandoque profuit excidiſſe, ut accidit Ferrariæ. Fieri igitur poteſt, ut Campi Pomptini in eorum cenſu ſint, qui Sylvis minimè indigent; & conjecturam in re, de qua agitur, confirmat ſucciſio cujuſdam nemoris prope Ciſternam, quæ multùm juvit ejus cœli temperiem.

XXXIV. Primæ objectionis parti pro me reſpondet prælaudatus (*gg*) Ceredus Phyſicus, & Architectus, quem de arte exiccandarum Paludum diſſerentem, ut optimâ producam fide, ita ſua lingua loquentem induco: *Non ſarebbe ſè non da temere, che l'umidità delle paludi, riſcaldata, e non diſſipata da' raggi del Sole, cagionaſſe putrefazione nell' aere, e foſſe origine a' vicini abitatori di qualche infermità univerſale, e pericoloſa, in quei luoghi ſpecialmente, che non ſono eſpoſti a' venti Settentrionali: perciocchè in quelli, a i quali quei ſignoreggiano, l'umidità dell' aria ſi conſuma, e non vi può ſeguire danno di conſiderazione: come ben ſi legge appreſſo di Strabone autore graviſſimo di Aleſſandria maggiore in Egitto, e di Ravenna in Italia, con le quali ſi può anche annoverare Venezia,* (addo Ferrariam) *perciocchè con tutto che ſieno edificate in mezzo alle paludi, e di ragione doveſſero eſſere ſottopoſte a malattie pericoloſiſſime, ſi preſervano nondimeno* (Hæc notatu digna ſunt) *con l'ajuto de' venti freddi, e ſecchi boreali, che ſovente ſoffiano in quelle regioni.*

Sylvæ ad Septentriones conſitæ, quum ſalubrem ventum intercludant excidendæ.

XXXV. Ubi igitur Septentrionales venti per Paludes liberè exſpatiantur, nihil Sylvarum egemus; immò quoties à plaga Boreali ſuccreviſſent excidendæ forent, alioquin nocituræ, ut de maximo Ravennate Pineto diſſerit idem Ceredus. Quare mirari non ſubeat, impunè tum in Germania, tum in Anglia ingentes, & prope-

(*gg*) Loc. ſup. cit.

& propemodum immenſas Sylvas everti; quoniam ibi locorum aut nullæ ſtagnant Paludes, aut iis ſummis, & totis viribus incumbunt venti Hyperborei. Perperàm igitur indè ducuntur exempla, ad valles, campoſque paluſtres, qui perpetuo montium jugo, oppoſito veluti aggere, & vallo, aditu prohibent Aquilones: contra verò quà ampliſſimum habent ad mare proſpectum, Auſtrinis ventis liberè, latèque patent. Tales autem procul dubio ſunt Pomptinæ Paludes: Næ igitur imperitum eum eſſe oportet, & in natura Climatum parum verſatum, qui neſciat, quantùm ſaluti conferant Sylvæ oppoſitæ ventis Euro-notis, & Meridianis, quos maximè exitiales experimur. Quid? quòd etiam ubi liberè cientur, & perflant venti, ſi quando æſtivo tempore ponant; aquæ paluſtres, deſtitutæ motore, ſubſiſtunt; & effluvia intermortua, nec diſſipata facilè inducunt morbos, eoſque graviſſimos, ut de lue epidemica apud Lugdunum Batavorum conſultiſſimè docet Magnus ille Medicus Franciſcus de le Boe *(hh)* Sylvius.

XXXVI. Inter rationes, quibus fieri poteſt, ut proficiat aër, hanc quoque propoſitam lego a P. Zacchia *(ii)* in *QQ. de aëre, Locis, & Aquis*, ſi nimirum excidantur Sylvæ, *quæ ſalubrium Ventorum incurſum prohibeant.* His, citra dubium, accenſeas eam, quæ apud Ciſternam everſa eſt, quæve in ſecunda parte objectionis producebatur in exemplum: vergebat ſiquidem ad Occidentem, & Boream, ita ut eâ ſublatâ, amoto velut obice, duobus ſalutaribus ventis tutiſſima ſtrata ſit via. Atque illud ſibi vult P. Zacchias, cæterique qui Zacchiæ conſentiunt Auctores. Res profectò iſthæc adeò aperta eſt, ut cùm nuper de ſubjiciendo licitationi eo nemore ageretur, D. Caſolius harum rerum mirè peritus, & D. Capuccinius Doctiſſimus Romanus Jureconſultus percontanti mihi, num Excellentiſſimus Dux poteſtatem feciſſet excidendarum earum portionum, quæ in Tabula Hylographica exhibentur nu. XVII. XXII. XXIII., & XXIV. quæ Ciſternam ab Euronotis, cæteriſque ad Auſtrum ventis tutantur, ſeorſim ſcitè

Cur ad ſalubritatem aliquando conferat Sylvas excidere.

O 2 reſpon-

(*hh*) Append. Tractat. x. per totum.
(*ii*) Quæſt. Med. leg. lib. 5. tit. 4. quæſt. 1. n. 5. pag. m. 342.

reſponderint, Excellentiſſimum Ducem eas portiones ſtare juſſurum, nè quid ſuæ ditionis oppida periculum ſubeanr. Tum ego regeſſi, & iterum regero: Si Dux optimus, pro ea, quâ ſuos complectitur charitate, id officii eis præſtat, ut ſartas tectas velit portiones, queis exciſis, nonnihil ſubirent periculi; nonne majorem, & in omnes effuſam decet eſſe charitatem Summi Pontificis, qui publicæ ſalutis Vindex, & Cuſtos ſupremus, ſuæ credit eſſe pietatis vetare reliquarum portionum exciſionem, quò non uni tantùm genti, ſed etiam cæteris, qui proximi ſub ejus ſunt poteſtate cautum ſit, & benè proſpectum?

XXXVII. Haud inficias iverim, expedire quandoque, quò aër circùm domos tenuior, ac purior fiat, recidi Pomaria, dumeta, ipſaſque Sylvas, quocunque ſpectent, ubi in proxima nimiùm viciniâ conſitæ nimis humectant aëra aut hunc ventis agitari, ſoliſque radiis penetrari prohibeant. Hinc idem P. Zacchias meditatus *quæ proximum aërem labefactant*, nominatim profert *Pomaria, ubi frequentia ſint*, & ſubdit: *præterquam quod arbores ipſæ, & ſolis illuſtrationem, & ventorum perflatum impedire facilè poſſunt:* Nec planè illi refragarer, qui aliquam Sylvam recideret, dummodo optimo frueretur cœlo, eaque eſſet Sylva, quæ liberum, & amœnum in porrectiſſimos campos proſpectum impediret. Eam ob rem *(kk)* Cicero auctor fuit Trebatio excidendi cujuſdam Luci: *quem ſi excideris*, inquit, *multum proſpexeris* (quia Villa Trebatii poſita erat) *ſalubri amœnoque loco.* At iſtud hìc non agitur: eſt enim nobis cum Pomptinis Paludibus triſte negotium.

Refellitur argumentum ductum ab eo, quòd in denſarum Sylvarum receſſu venti ſilere videantur.

XXXVIII. Poſſet quis iterum opponere in interiore Sylvarum receſſu ſilere ventos, qui in fronte ſtrepunt concitatiſſimi; proindeque non poſſe ibi excerni inſalubres aëris particulas, ſi quæ à ventis collectæ forent. Ajunt vulgò, aërem illò non ingredi, unde exire vetatur: ſi igitur intima Sylvarum ventis ſubducta ſunt, quì fieri poterit, ut ibi dimittat olidus aër inquinamenta, quibus ſordere creditur, quò bene dilutus & defæcatus poſſit indè ad proxima loca diffluere, & commigrare?

XXXIX.

(*kk*) Lib. 7. Epiſt. Famil. 21.

XXXIX. Hoc argumentum, ſi quid ſcio, uſque adeò cauſæ noſtræ non obſtat, nec officit, ut è diverſo ad eam confirmandam, & illuſtrandam valeat quamplurimùm. Non is eſt aër, ut rude vulgus credit, qui ea loca ſubire non poſſit, in quibus viam non reperit, quâ evadat: norunt ſiquidem meliora edocti hac in parte aërem non convenire cum aqua, quæ ut loqui amant, incompreſſibilis eſt naturæ: ea illi vis ineſt, quâ modò explicari poteſt, & expandi, modò ad inſtar mollium plumarum, aut goſſipii comprimi, & complicari; quo fit, ut in minimum ſpatium cogi poſſit arctiùs complicatus; & ſi à validiore impetu trudatur, induci poſſit in alicujus corporis cavitatem, quamvis non extrudatur prægreſſus aër, qui totam eam cavitatem implere putabatur. Neceſſe igitur non eſt, ut aër, quod paſſim à vulgo creditur, locum aliquem ſubiturus habeat, quo ſibi viam paret ad exitum. Iſta tamen non moror: ſumere tantùm eſt animus eâ parte argumentum, nè elabatur, quâ apertiſſimum continet paralogiſmum, ejuſque auctores interrogando compellare. Dicunt in interiore Sylvarum receſſu ſilere ventos, qui in fronte ſtrepunt concitatiſſimi, & indè colligunt Sylvarum operâ excerni non poſſe aëris ſordes, ſi quæ à ventis collectæ forent. Papæ, quæ conſecutio! ſi in interiore receſſu Sylvarum remittit omnis ventorum impetus, & nullo motu concitus aër quieſcit; quæro cui referre acceptum oporteat altum illud Silentium, & pacatam quietem? Sylvæ, reſpondebunt, & rectè. En igitur, ipſis fatentibus Adverſariis, allidentem ad arbores ventorum impetum, ab arboribus ſuſtineri, & frangi. Mox ſubdo: Nonne veriſimile admodum eſt, & digniſſimum quod credatur, inter ramos, & frondes arborum intercipi, & coërceri inquinatas aëris particulas, ſi venti ipſi, qui eas ſordes collegerant, & circumferebant, ad Sylvam alliſi franguntur, & ſubſiſtunt? Nemo moroſi adeò erit ingenii, qui difficulter ſibi perſuaderi patiatur rem, quæ exiſtit maximè, & apparet facillimè; nedum enim recentiores noſtri obſervarunt cortices, & frondes Arborum obverſas Auſtro brevì tabeſcere, exedi, & emaciari, verùm (*ll*) Plinius ipſe advertit *in meridiem*

Aëris natura quæ ſit. Quomodo Sylvæ ventorum inquinamenta excipiant ac detineant.

(*ll*) N.H. lib. 17. cap. 4. in principio.

ſpectantium folia ſemper ante decidere. Unicuique igitur perſuaſum eſſe reor, in Sylvis remittere ventorum impetum, & elui infectas ſordes aëris, quo leni motu, tenui, & puro halitu ad vicina loca excurrat. Neque enim fingere debemus primam Sylvarum frontem ad inſtar ſolidi parietis, qui ventos inhibeat, & ſubmoveat. Appoſitum exemplum capiamus ab aquis: aër tenuitate ac fluxu aquam ſuperat: Quæ igitur vetare non poſſunt aquæ curſum, remorari neutiquam poſſunt fluxum aëris: quis autem unquam vidit inter ramos, frondes, & truncos vel denſiſſimi nemoris hærentem aquam ſive deciderit largus imber, ſive fluviis exundaverit? elabitur utique, & diffluit, & quid ſimile prorſus par eſt credere in aëre, qui per anfractus, & ſepta Sylvarum quodam veluti qualo percolatus, exuit infecta effluvia, & indè molli flamine, ac tenui motu præterfluit, eâ fermè ratione, quâ ſi valli, junci, calami amnem intercipiant, qui turbidus, & lutulentus decurrit; ſeſe ille evolvit, & eluctatur; & deſidente limo, fluit indè dilapſus, purus, & perſpicuus.

Idem explicatur aquæ exemplo.

Refutatur exceptio, quòd Sylva Ciſterna in planitie poſita ſit, oppida verò in locis editioribus.

XL. Obtendent alii neceſſitatem Sylvæ, de qua verſatur quæſtio, immodicè urgeri, quoniam etſi latiſſimi ſit ambitus, conſita tamen eſt in planitie ferme horizontali: Loca verò habitata, quibus mox ab exciſione dira timemus, uſque adeò edita ſunt, ut ſupra Sylvas multùm emineant, quapropter pervia ſunt ventis, quantumvis Sylvam objeceris, quæ utpote demiſſior ventorum excurſum, & dominatum prohibere non poteſt.

XLI. Hanc difficultatem abunde ſatìs in ſuperioribus Paragraphis expedivimus, ubi demonſtravimus ab Auſtrinis ventis, eorumque ſtipatoribus ab imo in altum efferri, & urgeri effluvia. Nemora item Lacubus adpoſita, aut proxima Paludibus, aut Campis, qui crebris alluvionibus obruuntur, excipere maximam partem earum exhalationum, quæ alioquin longum iter emetirentur, & ad ſumma quoque montium juga evaderent. Sed nè ſemper eòdem revolvamur; ſi largiri vellemus edita, & præcelſa loca contra noxios ventorum flatus à ſubditis Sylvis protegi

non

non poſſe: nonne in eo tractu alia ſunt loca, quæ vel ad libellam Sylvarum poſita ſunt, aut modico aſſurgunt tumulo? Conca, Neptunium, Caſtrum Romanum, Oſtia nonne ſunt in eodem Campi æquore? Nonne quâ parte ſpectant Pomptinas Paludes Libophœnicem excipiunt? Si æquo jure citra perſonarum reſpectum agere velimus, his quoque ſuas ſervare oportet intactas Sylvæ portiones, non ſecus ac quatuor illas ſervare placuit Ciſternæ, de quibus ſupra meminimus. Quis demum ignorat Lavinium, Velitras, aliaque in proximo loca habere ſubjectas valles, ad quas non rari confluunt Coloni? Nè omnia noſtris commodis metiri velle arguamur, hos quoque nobis commendatos eſſe decet, ut incolumes eſſe velimus. Potiſſimùm enim, vitæ ſuſtinendæ alimentum, ſcilicet aëra longè deteriorem exciperent, ſiquis ad meridianam plagam latiſſimam aperiet viam, quâ Auſter, & Libycus irruant, & latè bacchentur. Nec ſibi eadem poſt exciſam Sylvam polliceantur, qui edita colunt loca, quia paluſtres halitus, & effluvia, quæ modò inter ſepta arborum coërcentur, tunc, nacta liberum aëra, hàc illàc diffluerent, & longè, altùmque agerentur à ventis. Parcendum igitur eſt Sylvis, quò tum demiſſis, tum editis locis proſpiciamus.

Oppida Ciſternæ Sylvæ objecta in planitie ferme orizontali ſita ſunt.

XLII. Pergat quis dicere inanem eſſe formidinem, quam aut concipimus, aut incutimus. Lacus ſupra memoratos ejus generis eſſe, qui potiùs aquam marinam, quam paluſtrem contineant: quare uti à noſtro mari, cui Terram Deus objecit, quodve vaſtiſſimum Lacum appoſitè dixeris, nihil metuimus; ita quoque niſi vel panicos caſus timere velimus, non eſt quòd tantoperè caveamus à Lacubus, qui cæteroquin, ut ferunt, piſces optimos, & exquiſiti ſaporis educant.

Rejicitur reſponſum, quod Pomptinæ marinam aquam continere videantur.

XLIII. Libens concedo ſalſuginoſos eſſe Lacus ſupra memoratos; ſed dari mihi item volo dulces aquas excipere è multis rivis, qui in eos ſeſe Lacus evolvunt. Sit, aut eſſe ponamus Mediterraneum ad inſtar ſalſi Lacus; ſed addamus ampliſſimum, profundiſſimum, & æſtuoſum eſſe alveum hujus Lacus, cui ineptè componas noſtros hos lacuſculos, qui juvari ſubinde

ſubinde egent novâ aquarum vi è mari derivatâ, & deductâ. Quare, ſi rectam inſtituere velimus comparationem, vix cum Oſtienſi ſtagno, aut Fregenenſi inſtituemus, quæ quàm inſalubria ſint æſtivo potiſſimùm, atque autumnali tempore, non eſt qui ignoret. Præterea illud omittendum non erat ſalſas maris aquas, ſi lenti ſint motus, & dulcibus immiſceantur, *dulcium corruptionem adaugere*, ut ad rem propoſitam exemplo quodam Leidenſi nos pulchrè monet ſupra laudatus de le (*ii*) Boë Sylvius: neque enim ab aqua ſalſum ſal fixum, quod vocant, avolat; tenuiores tantùm, & dulciores aquæ particulæ in vapores exhalant, & ſublimè feruntur. Non eorum igitur modo Lacuum, ſed Oſtienſis etiam & Fregenenſis ſtagni, rata eſto, & explorata inſalubritas, etſi exquiſitiſſimi alioquin ſaporis piſces progignant.

Aqua ſalſa lentè mota dulcium corruptionem augent.

XLIV. Poſſet quis demum reponere tractum, quem Nemora Ciſternæ, & Serminetæ occupant, è duplici latere probè tectum eſſe, & munitum, quà nimirum reſpicit mare, nemore Tarracinenſi contra Euronotum; & Conchenſi contra Favonium, & Africum; quare nihil timendum ab exciſione Sylvarum Ciſternæ, & Serminetæ, quoniam iis exciſis adhuc à duplici latere obices habemus, quos exitialibus ventis opponamus.

Convellitur eorum opinio, qui tractum à Sylva occupatum à duplici latere munitum jactant.

XLV. At verò quæ foret utilitas, ſi è lateribus probè munitam, à fronte dein rupto veluti aggere Urbem, qua latè patet, hoſti aperiremus? res noſtra mutato nomine narratur, ſi ad unum omnes ejus nemoris arbores cædantur, quæ per multa paſſuum millia Auſtrum, & Libycum excipiunt, ſuoque objectu eorum impetus ſuſtinent, & repellunt. Nolim denique hìc ego importunas preces ominari, quibus hoc exemplo ducti ſanctiſſimum Principem rogabunt circumjectarum ad latera Sylvarum poſſeſſores, ut ſibi quoque tandem eadem fiat poteſtas. Hoc, inquam, mihi volenti tranſmittitur; perſequi enim legalia, politica, & œconomica illis relinquo, quibus curæ eſt Apoſtolicæ Sedis jura tueri.

XLVI. Hactenus pro virili rei publicæ conſultum eſt: vellem modò, ſi quid poſſum, rem quoque Excellentiſſimi Ducis promovere; mihi enim felicitati duco, & honori, privatæ quidem, ſed

(*ii*) Num. 145.

ſed præclariſſimæ Familiæ commodis cum dignitate ſtudere. Cenſeo igitur, quod erat ſecundum conſultationis caput, tutò permitti poſſe exciſionem aliquarum hujus Sylvæ portionum. Ubi autem locorum, aut quantum excidi poſſit, vel debeat, aptiùs quàm ego poſſim, referent Vobis Eminentiſſimi PP. Corradinus, & Grimaldus; Illuſtriſſimus Præſul Chriſpoltus, & D. D. Archiatri Protomedicus, & Gatuccius, qui Sylvam accuratè luſtratam peragrarunt. Ne meo tamen muneri deſim, partes aliquas hujus Nemoris tutò excidi poſſe fidenter aſſero triplici de cauſa.

Sylva Ciſternæ tutò per partes ſuccidi poteſt, & quæ in hac ſucciſione ſervanda ſint.

Primò. Quia in immenſum propemodum ſpatium longè latèque diffunditur, eaque frequentium arborum vis ſuccrevit, ut etiam vicinos campos invaſerint, qui olim non ſylveſcebant.

Secundò. Terra, in qua conſitum eſt, ſiccitate laborare perhibetur.

Tertiò. A lateribus alii ſunt ſaltus, qui hanc Sylvam à noxiis ventorum flatibus tuentur.

XLVII. Nè quid tamen omittam, hujus negotii Curatoribus ſuas leges ſanciendas eſſe reor.

Primò. Arborum ſeries minimùm lata duo paſſuum millia, quæ à ſuperiore Nemoris parte ad orientem ſolem attingens Lacum ad meridiem in occidentem ad inſtar falcis porrigatur, intacta relinquenda eſt. Latam hanc ſylveſtrem falcem ſervandam eſſe duco, ut regio, quæ alioquin noxiis ſeu ventis, ſeu aquarum ſtagnantium exhalationibus pateret, hoc veluti obice oppoſito protegatur.

Secundò. Quà flat Boreas, eo loci, quo Ciſternam, & Volitras ab Auſtro, & Libyco tegit Sylva, nè cædatur.

XLVIII. Ita fiet, ut halitus, qui à nudo jam arboribus ſolo effluerent, ibi ſubſiſtant intercepti.

Tertiò. Intima tantùm Nemoris, eaque minimè paluſtria excidi permittantur, nec unquam res iſthæc arbitrio Conductorum relinquatur.

XLIX. Illis in ſingulos annos partirer exciſionem, minoreſque arbores eouſque ſinerem creſcere, quoad in earum locum,

& vices ſuccedere poſſent, quæ cæſæ fuerint. Iterum autem ſubmonere cogor, quoniam rei caput eſt, magni intereſſe, ut ea arborum ſeries, de qua primo loco ſcitum eſt, religioſiſſimè ſervetur, quo magis magiſque nobis ab exitialibus ventis, & paluſtribus exhalationibus cautum ſit.

L. Hac ratione conſultum eſſe poterit, ut credo, præſtantiſſimæ Cajetanorum Familiæ, citra ullum publicæ ſalutis periculum. At ſi mei oblitus & experimentorum vi, & rationum pondere nihilo magis commotus Summo Pontifici ſuaſerim, ut ad exciſionem totius Sylvæ conniveat, quid me fiet? Perſequente proditæ veritatis conſcientiâ, in omnem vitam magnoperè dolerem; nec impunè mihi eſſe deberet, quòd optimo Principi iniqua ſuggeſſerim. Æquo mecum jure profectò agerent, qui prævaricationis poſtulatum ad expiandam improbi conſilii culpam, tum, cùm maximè æſtivo tempore ingruunt morbi, & exciſionem vis infecti cœli foret conſecuta, me in Volſcos, & Pomptinam plagam relegarent: non ſecus ac cum eo Medico actum fuit, quem, cùm omnes in nupera Romana peſtilentia ſecuros agere juberet, ſuo ipſius conſilio damnatum, (kk) *Viſum eſt è Republica comprehendi, & in Lœmocomium inferri.* Sua hinc ſtetit veritas veteri illi Græco adagio, quod interprete (ll) Varrone ſic habet: *Malum conſilium Conſultori peſſimum.*

(*kk*) Card. Caſtal. loc. cit. cap. 8. §. 9. pag. 69.
(*ll*) Lib. 3. de Re Ruſtic. cap. 1.

Conſu-

Confutatio rationum, quæ ab Excellentiſſimi Ducis CAIETANI Defenſoribus adversùs ſuperiorem diſſertationem allatæ ſunt; novumque

CONSILIUM

JO: MARIÆ LANCISII

DE CISTERNÆ AC SERMINETÆ SYLVARUM EXCISIONE

In Sacro Conventu apud Eminentiſſimum Cardinalem Camerarium V. Kal. Decembris anno 1714. ab Auctore pronunciatum.

EMINENTISSIMI PATRES.

EX iis, quæ hactenus in commentario, quem Vos, EMINENTISSIMI PATRES, quique adeſtis in conſilio, Illuſtriſſimi Præſules, mandante SUMMO PONTIFICE, ad examen revocaſtis, evidentiſſimè, ni fallor, intelligi poteſt, Ciſternæ, ac Serminetæ ſylvam nullo pacto penitùs excidendam eſſe; neque à SANCTITATE SUA Cajetano Duci ejuſmodi facultatem permittendam; quippe quæ ſubdita ſibi oppida majori ſtudio, ac benevolentia complectatur, quàm ut eas imminutâ aëris ſalubritate in capitis diſcrimen velit adducere.

I. Haud quaquam verò meorum argumentorum robur infirmatum iri exiſtimo iis auctoritatibus, queis diſertiſſimi Patroni ſinè ullo tamen rationum firmamento nobiliſſimi Ducis cauſam ſtudent enixè tueri. Quod enim, primo loco ipſe ego in eo libro, quem de Nativis, & Adventitiis Romani cœli qualitatibus (*a*) conſcripſi, Albanos Montes aſſerui haud mediocre nobis juvamen

Reſpondetur objectioni petitæ ex lib. Auctoris De nat. & adv. Rom. cœli qualitat.

(*a*) Part. 1. cap. 3. §. 15. pag. 20.

juvamen afferre, propterea quòd Romam inter, & Pomptinas paludes interjecti Euronotos ventos intercludant: nemo non videt, me non ad nudos duntaxat montes, ſed ad impoſitas quoque ſylvas reſpexiſſe; neque latum quidem unguem ab ea ſententia diſcedere; immo in eo potiſſimùm laborare diſputationis noſtræ diligentiam, ut non alios ſanè quàm hujuſcemodi obices ex montibus nimirum, ſaltibuſque conflatos inſalubribus ventis opponeremus. Illud tantùm me dixiſſe fateor, quòd ſcilicet Euronotus *magnam partem* (non verò nihil aut omnino) *inſalubrium exhalationum, quas ex longo Pomptinarum paludum tractu legit, ac rapit, interpoſitione Albanorum Montium medio quaſi in itinere dimittere cogatur.*

II. E meis igitur verbis aliud nihil colligi poteſt, quàm objectis opportunè ſylvis noxiorum ventorum impetus inhiberi.

Auctoritate Donii abutuntur adverſarii: ille enim ſylvas, quæ paludibus obſita ſunt, ac cœlum inficiunt, excidendas arbitratur.

III. Multò autem minoris momenti ſunt, quæ ſecundò loco ex Jo. Baptiſta Donio, nobili quidem atque erudito Viro, ſed in Medicinæ ſtudiis neutiquam exercitato, ab Adverſariis in hanc rem afferuntur. Quòd enim optimum factu cenſeat everti lucos, noſtro mari proximos, ſatìs ipſe ſuam mentem aperuit, cum (*b*) eas ſylvas excidio devovet, quæ cœlum polluere, atque inquinare poſſunt: quod tum planè fieri putat, *cum humili madentique ſolo* (ſunt ejus verba) *plurima earum pars ſit, neceſſe eſt paſſim lamas, atque hujuſcemodi loca hyberno tempore effici; quæ ſive penitùs adulta æſtate exareſcant, ſive paululùm ſiccentur, ſive in hyemem uſque perdurent* (*ut credibile eſt accidere in umbroſis, depreſſiſque locis*) *non minùs quàm paludes, ac ſtagna, niſi quod ſparſim, non confertim, halitus tetros, ac fœtentes expirant &c.* Nonne igitur Donius eos ſaltus cædi jubet, in quibus paludes interfuſæ reſtagnant; ita ut computreſcens ibidem aqua in profluentem elici, ac ventorum flabra è montibus incidentia paluſtrem humum exiccare poſſint? Quin etiam ejuſdem ſcriptoris verba ex pag. 142. de ſternendis ſylvis ad lamas, & putida ſtagna tollenda, quæ in rem ſuam transferunt Adverſarii, adeò in contrarium vertunt, ut cauſæ noſtræ adminiculo ſint. Unde me præclariſſimum documentum accepiſſe fateor, cujus in poſterum probè meminero; ſi

Auctorum ſententia prorſus integra perlegenda atque laudanda.

(*b*) De reſtituend. ſalub. Agr. Rom. pag. 101.

quando

quando enim auctoritatibus res erit agenda, nunquam eas perlegere integras, aut exſcribere prætermittam. Quandoquidem ea ipſa Donii ſententia, quâ rationes noſtras oppugnant, ad ſylvarum, lucorumque utilitatem pertinentes, propterea quòd iis tanquam præſtructis à natura molibus, atque aggeribus, paluſtrium vaporum impetus excipiatur, id ipſum, quod intendunt animo Adverſarii, funditus evertit; noſtræque Diſputationis cornua non generatim modò, verùm in peculiari quoque paludum Pomptinarum negotio egregiè firmat; nedum ulla ex parte commoveat, aut labefactet. Quapropter, bonâ Eminentiſſimorum Patrum veniâ, ex Auctoris libro, quem mecum attuli, ipſius teſtimonium recitabo ad controverſiam ejuſmodi breviter dirimendam. Ille autem paulò ſuperiùs pagina ſcilicet 141. de amovendis ab Oſtienſi litore ſalinis, & longiùs ab Urbe, videlicet ad Pomptinas paludes extruendis, verba facit: at metuens Romano cœlo exitialium exhalationum perniciem cum earundem paludum vaporibus conjunctarum, alteram ſylvam ibidem conſerendam eſſe contendit: *Quoniam verò*, inquit, *ab uſque eo tractu flantibus Euronotis peſtilentes halitus Romam pervenire poſſunt, haud futili remedio, ni fallor, huic malo occurremus, ſi juxta eaſdem ſalinas Urbem verſùs procerarum arborum ſylvam, maximè pinorum, obſeremus: exaggerata etiam, ſi opus fuerit, quàm altiſſimè terra ad eam altitudinem, quæ aliquot arborum ordinibus ſufficiat; ut multò efficaciùs ab exitialium ventorum flatibus illinc ſurgentibus non Latinus ager tantùm, ſed Roma quoque ipſa protegatur &c.* Immo verò, ut denſiorem latioremque ſaltum ad prohibendam Româ paludum illarum noxam apprimè neceſſarium demonſtraret, hæc verba ſubjecit: *Atque hanc quidem pineti conſitionem ſecundùm citeriorem paludum Pomptinarum limitem, tametſi nullæ ibi ſalinæ extruerentur (modò tamen reliqua opera non omittantur) utique faciendam exiſtimarem: eaque ratione omnem ferè illarum noxam ceſſaturam:* Videtis igitur quæ ſit Donii ſententia; quandoquidem Paludum Pomptinarum tractui novas prætendi ſylvas oportere cenſet; tantum abeſt, ut eas, quæ tot ab hinc ſeculis ſuccreverunt, impunè cædi poſſe crediderit.

Donius novam ſylvam juxta pomptinas paludes obſerendam arbitratur.

P 3 IV.

Occurritur objectioni ex S. Pii V. Bulla.

IV. Sancti denique Pii V. verba in (*c*) Bulla ubi ait: *Aër noſtræ almæ Urbis ex aſsidua agrorum cultura, ſylvarum, ac nemorum extirpatione, paluſtriumque locorum exiccatione factus eſt tutior, clementior, & ſalubrior &c.* Ea nempe verba non ſeorſum ſingula, ſed conjunctim omnia accipienda ſunt, quibus intelligi datur, Romanum cœlum longè ſalubrius, ac clementius factum eſſe, ex quo terra excoli, cædi nemora, exſiccarique paludes cœpere. Haud ullus enim terræ cultus intelligi poteſt, niſi arefactum ſit paluſtre ſolum, everſæque priùs fuerint ſylvæ, quæ deſides aquas antea cohibebant. Atque ego ipſe cùm primis excidi pervelim lucos Romæ vicinos, qui aut inertium aquarum ſtagna continerent, aut ſalubres ventos eò versùs intercluderent. Neque enim in hac cauſa ſylvæ ipſæ ſpectandæ ſunt; ſed potiſſimùm regionum ſitus, locorum ingenia, ventorum curſus, ac natura conjunctim veniunt conſideranda, atque inſtitutâ harum omnium rerum comparatione de ſylvarum poſtremò utilitate vel noxâ judicandum eſt. In hanc igitur ſententiam Sanctiſſimi illius Pontificii Decreti verba accipienda cenſeo: nimirum cùm excoli humus non poſſit, lamis ac paludibus interciſa, niſi ad ſiccitatem redacta fuerit; neque id conſequi ullo pacto valeamus, ſi arbores ac virgulta, vel aquas remorentur, vel ſerenis, ſalubribuſque ventis obſiſtant, ſoliſque radios intercipiant; excidenda utique hæc omnia ſunt arborum, ac fruticum ſepta, ad ſiccandam ſoli uliginem, terramque aratro ſubactam frugibus conſerendam; quemadmodum in opere de Adventitiis Romani cœli qualitatibus demonſtravi. Immo verò affirmarem (quod nonnullis procul dubio inſolens inuſitatumque videbitur) univerſam Serminetæ ſylvæ, quæ Pomptinis paludibus objicitur, exciſionem nequaquam noxiam futuram; modò hujuſmodi everſio ad paludes penitùs exiccandas conferre poſſet. Verùm quia latiùs olim manaſſe aquas incenſo illic nemore, correptiſque igne radicibus, ſubrutâque humo proximam paludem effuſam in illius locum, omnia limo obduxiſſe comperio, cujus rei conſilium, infelicemque exitum accuratè perſequitur Pater (*d*) Kircherus, nunquam

Nemoris cujuſdam incendio paludes latius effuſa ſunt.

(*c*) Bullar. nov. tom. 2. conſtit. 16. §. 2.
(*d*) In ſuo Lat. vet. & novo lib. 4. c. 3. pag. m. 255.

nunquam ego adduci potero, ut ſylvam illam undique patiar excidi cùm depreſſiorem ejus regionis partem verear, inductâ eluvione, vaſtatum iri.

V. Neque ſanè in ea diſputatione tempus, atque operam fruſtrà conſumendam exiſtimo: quando nè ipſe quidem ſylvarum Dominus in eam ſententiam diſceſſurus eſt, qui Ciſternæ incolarum commodi ac ſalutis rationem, ſervatâ lucorum parte, ducendam putat; neque ſuorum oppidorum perniciem in quæſtum conferendam. Id tantùm in contentionem venit, quales & quâ parte interlucationes fieri debeant; quæ neque aëris ſalubritati, neque publicis Apoſtolici Ærarii rationibus adverſentur. *Dux ipſe Cajetanus totius ſylvæ exciſioni non aſſentitur.*

VI. Quod ad primum quidem attinet (alterum enim non eſt officii mei, cùm ejuſmodi rei Curatoribus negotium illud incumbat) haud inficior, Ciſternæ, ac Serminetæ ſylvam collucari poſſe, atque debere; non tantùm quòd vaſtiſſima ſit latiſſimèque porrecta, cùm haud exigua adjacentium olim camporum, ac vicorum pars, proſerpentibus quoquoverſus fruticibus ac virgultis, ſylveſtrem naturam induerit; tum quòd ſolum magnam partem ſiccum, ac duratum ſit, aliique ad latera ſaltus adnati prioribus veluti munimento eſſe poſſint: Verùm etiam propterea quòd penè quotidie poteſtas ſit ex iiſdem lucis ligna cædendi ad naves, domoſque ædificandas, ac nuper quidem parum abfuit, quin in Meliteníium Equitum gratiam ingens arborum copia cæderetur. Quapropter nihil quidquam obſtare video, quominus hoc tempore nobiliſſimo Duci major atque amplior facultas tribuatur; cùm & priores ſucciſiones haudquaquam malè vertiſſe videamus. Duo tamen ſolerter atque accuratè diſpicienda ſuperſunt: primum quidem quanta arborum vis, alterum verò, quâ ratione evertenda ſit. *Nihil obſtat quòminùs certis in locis, & per partes ſaltus cædatur.*

VII. Interea cùm memoriam reſpicio præteriti temporis ſummâ cum moderatione contractum nuper cum mercatoribus hoc negotium ex tabulis ipſis intelligo, ac longè majorem in Excellentiſſimo Duce animi modeſtiam, abſtinentiamque perſpicio, qui nunquam privata commoda publicæ incolumitati prævertenda exiſtimavit. Sed quoniam exteris mercatoribus ſecuris com- *Ea res mercatorum arbitrio minimè permittenda.*

Lepida fabula de ſecuri ſine manubrio.

committenda eſt, imperare animo meo non poſſum, quin modò lepidiſſimam, celeberrimamque ſecuris fabulam commemorem: quæ, cum olim manubrio deſtituta, in ſylva mœrens jaceret, ſuamque inopiam conquereretur, vix dum ſibi commodato manubrio ab arbore quadam, eam primùm, à qua beneficium acceperat, ac deinde ſylvam omnem funditus ſolo æquavit. Maximopere igitur curandum erit, nè præter ſpem atque opinionem noſtram conceſſæ ſibi facultatis fines egrediantur mercatores, ſi eorum arbitrio res permittatur.

Interiora Sylvæ ſegmenta cædantur.

VIII. Quod ad primum autem ſpectat, interiora Sylvæ ſegmenta (vulgò *quarti*) in ipſo nempe meditullio impune proſterni poſſe videntur; modò tamen quot annis à peritis hominibus deſignentur, quæ priùs, quæ poſteriùs tutò cædi valeant; neque humus abradatur, exciſoque à radicibus trunco convellatur; abſtinendum tamen ferrum à frugiferis arboribus, atque ab iis, quæ brevi caudice ad modicam à terra altitudinem in ramos divaricantur (vulgo crucis aut coronæ inſtar dicuntur.) Temperandum pariter à novellis, quæ in ſucciſarum locum ſuboleſcentes earum jacturam celeriter redintegraturæ ſunt.

Quæ arbores relinquendæ.

Arborum vallum certo quodam modo poſitum Pomptinis paludibus objectum eſſe debet.

IX. Nihil autem æquè neceſſarium duco, ac ſepti, ſeu loricæ ex arboribus lunata ſpecie ab oriente, per meridiem ad occidentem ſolem productæ mentionem rurſum injicere, ejuſque neceſſitatem utilitatemque etiam atque etiam demonſtrare. Et verò in novi contractus tabulis excipiuntur quidem ejuſmodi arbores valli more diſpoſitæ; ſed quæ Pomptinis duntaxat paludibus, Euronotiſque ventis ex adverſo Neptuni, ac Lanuvii oppidorum objiciantur. At nè ullum quidem verbum de Auſtri, atque Africi pernicialium pariter ventorum impetu prohibendo, qui trium lacuum, maritimæque oræ exhalationes non Velitras ſolùm, ſed ad finitima quoque circum oppida compellunt. Quapropter ad hanc etiam regionem perneceſſarium judicarim munitionem oppoſitam relinquere, cujus latitudo duo ſaltèm paſſuum millia expleat. Quæ quidem latitudo certis in locis anguſtior fieri poterit, ubi ſcilicet aliæ Sylvæ prætendantur, iiſdem regionibus propugnaculo futuræ.

X. Id verò diligenter animadvertatis, haud quidquam ad ſepti, munimentique rationem pertinere partem illam Sylveſtrium dumorum, non ingentibus, craſſioribuſque arboribus conſitam, veluti quercubus, ilicibus, fagis, aliiſque ejus generis; ſed prunis, pyris, ac juniperis, cæteriſque virgultis, ac fruticibus, qui, cùm humiles naturâ ſint, neque ad eam, quam cauſa poſtulat, altitudinem aſſurgant, nihil quidquam emolumenti afferre poterunt, neque eo pacto propoſitum obtinebimus. *Dumi, fruteta, & arbuſta pro vallo habenda non ſunt.*

XI. Quod ſupereſt autem de collucandi ratione paucis expediam. Et quidem ſatius eſt, opinor, ac tutius deſignata quotannis luci ſegmenta ſuccidere; neque novem poſt annis iterum ab interitu renatas arbores excindi velim. Porrò hìc admonere non eſt neceſſe, novellas præſertim, quæque brevi caudice à ſtirpibus eductæ in ramos effunduntur, in contractus tabulis exceptas à belluarum inſidiis ac injuriis ſummâ ope ſervandas, atque tuendas. Ita enim certiſſima ſpes ſupereſt futuræ ſobolis ſylvæque propediem, revireſcentibus undique arboribus, reparandæ. *Quomodo arbores ſuccidendæ.*

XII. Verùm cum Excellentiſſimus Princeps Cajetanus recipiat ſe ſuis ſumptibus à SUMMO PONTIFICE ſylvæ redemptori facultatem impetraturum cæſam materiem devehendi quacunque litoris Romani regione, haud quemquam veſtrum fugit, Eminentiſſimi Patres, eidem Mercatori poteſtatem fieri quotcunque voluerit vias lato quidem, ac recto tramite muniendi, foſſaſque, utì libitum fuerit, per ſaltum excavandi, quo ligna faciliùs ad litoris oram deportentur. Quis autem non videt iiſdem itineribus Auſtrinis ventis aditum patefieri, qua ad mediterranea oppida pervadant? Quapropter non abs re futurum puto, ſi & certus viarum numerus definiatur; neque illæ rectà, ſed per varios anfractus ad litora producantur, haud ſecus atque aggeres, ac foſſæ, quibus protecti urbium oppugnatores ad ſubruendas earum munitiones aggrediuntur; ita ut in reductos viarum ſinus alliſa ventorum vis penitùs refringatur. *Quæ & quales viæ aperiendæ quibus ad mare materia devehatur.*

XIII. Cæterùm, ut paucis rem abſolvam, eò redit orationis meæ ſumma. I. Ut in orbem ducta lorica ex procerioribus, craſſioribuſque arboribus relinquatur. II. Ut fines, ac termini, *Summa Conſilii.*

intrà quos arbores quotannis cædere liceat, accuratè deſcribantur; neque eos unquam fas ſit mercatoribus loco movere. III. Ut, niſi præſentibus Apoſtolici Ærarii miniſtris, nè fiat exciſio. IV. Ut à teneris, ac frugiferis arboribus, & ab iis, quas coronæ inſtar vulgus appellat, abſtineatur. V. Id agendum, ut necubi aquæ reſtagnent. VI. Ut corticum fragmenta, frondes, ac quiſquiliæ omnes everrantur, nè putore ſuo ejus regionis cœlum inficiant. VII. Denique ut obliquæ, ac ſinuoſæ viæ ad mare ſternantur.

XIV. *Hæc autem conſilia ſi rectè, atque accuratè perficiantur, non ſylvæ planè excidium, ſed interlucationem quandam futuram, ac cæſæ materiæ detrimentum brevì reparatum iri confidimus. Potiſſimùm verò, quod rei caput eſt, ſinè ullo publicæ ſalutis periculo nobiliſſimæ hujus Familiæ rationibus opportunè conſultum erit.*

ILLV-

ILLVSTRISSIMI PRÆSVLIS

PROSPERI LAMBERTINI

De eodem Argumento

Diſſertationis Summa.

NEque verò Illuſtriſſimi Viri Prosperi Lambertini Conſiſtorialis Aulæ Advocati, ac Fidei Promotoris Conſilium à noſtro haud abhorrens, luculentiſſimamque ſcriptionem ſilentio duximus prætermittendam. Ille enim à SUMMO PONTIFICE juſſus ſententiam ſuam mandare literis, haud quaquam ejuſmodi Sylvam eſſe cædendam, quatuor potiſſimùm, nec planè contemnendis rationibus demonſtravit, quas hìc ſummatim attingere operæ pretium me facturum cenſeo. Prima igitur ex Romani, ac Volſci cœli ſalubritate repetitur, quæ in haud dubium diſcrimen adduceretur. Altera ex Apoſtolicæ Cameræ juribus, quibus damnum inferretur. Tertia ex privato itidem jure oppidanorum Ciſternæ, ac Serminetæ. Quarta denique ex materiæ, ac lignorum caritate indidem conſecutura.

Sanctiſſimus Pater Præſulem de Lambertinis inquirendæ veritatis gratiâ ſcribere juſſit.

Quatuor pugnat argumentis.

II. Ac primo quidem Vir doctiſſimus copiosè, graviterque in eam ſententiam diſſeruit, quæ nè minimis quidem rebus, aut ſuſpicionibus cœli temperationem violandam eſſe contendit, ita ut nihil prorſus admittendum ſit, quod eandem labefactare poſſit, etiamſi nondum exploratum habeamus anne ea res calamitoſum ſit exitum habitura. Hoc igitur pronunciatum conquiſitis undique experimentis, auctoritatibuſque clariſſimorum hominum non Medicinæ ſolùm, ſed & Philoſophiæ ſtudiis confirmavit.

Ex periculo, in quod cœli temperatura, ac ſalubritas incurreret.

III. Deinde excidendi ſaltus facultatem penitùs abnegandam cenſet, nè quod ſummo Apoſtolicæ Cameræ, & peculiari oppidanorum juri detrimentum afferatur. Et verò quis ibit inficias, quin Apoſtolica Sedès, in Sermineram, ac Ciſternam circumjectamque Sylvam jus ſuum retinere debeat? Quando hæc Caje-

Ex ſummo jure, ac publico in ea oppida, penès Apoſtolicam Sedem.

tanorum Familiæ non gratiæ, beneficiique cauſa à Summis Pontificibus data ſunt; ſed pignoris loco ceſſerunt; eâdem ſcilicet conditione, quâ Sedes Apoſtolica à Richardo è Frangipanis priſtino poſſeſſore acceperat. Videlicet utì ſi quando ipſe Richardus, aut alius quiſpiam ex ejus hæredibus præſenti pecunia ſexcentos aureos ſcutatos perſolveret, aliquotque expenſas in integrum reſtitueret Jacobello è Cajetanis, ejuſve hæredibus, continuò hæc, quæ diximus Oppida antiquo domino redderentur, ut liquidò conſtat ex Bonifacii IX. diplomate, quo primùm ille Cajetanorum genti anno Chriſtianæ ſalutis 1401. eadem addixit. Itaque cùm Richardus ille ſinè ullo hærede deceſſerit, ejuſque locum nunc Apoſtolica Sedes obtineat, ipſa herclè ſummum jus, poteſtatemque habet in dicta jam oppida. Quapropter nullo pacto eorundem bona, copiæ, commoditateſque imminui, aut deteriora fieri debent; inter quæ primas ferre videtur ea Sylva, quæ in contentionem venit.

IV. Verùm quòd illa oppida cum finitimis prædiis, agriſque ab Alexandro VI. proſcripta, & Cajetanorum genti erepta, Apoſtolicæ Cameræ, media, ut ajunt, publicatione, fuerint addicta: poſtmodum autem à Julio II. eâ re diligentiùs expensâ eidem familiæ reddita fuerint: haud quidem inficiandum eſt, quin in iis rerum converſionibus eædem leges, conditioneſque ſervatæ ſint, quibus primùm Apoſtolicæ Sedi tradita, ac deinde Jacobello è Cajetanis parta fuerunt.

Ex peculiari Oppidanorum jure.

V. Obſtat etiam, ut ſuperiùs indicatum eſt, everſioni Sylvæ privatum jus, atque commodum oppidanorum, ſuillos ſcilicet greges illic paſcendi: quâ planè concisâ glandium opportunitas, atque utilitas funditus tolleretur.

Ex lignorum inopia; quod eodem exemplo cæteri uterentur.

VI. Quid? Quòd & publicis quoque totius Eccleſiaſticæ Ditionis commodis, rationibuſque damnoſa ſaltus illius exciſio futura eſt, ac lignorum inopiam allatura. Eam enim ob cauſam ſæpe numero ab Eminentiſſimis Camerariis edictum eſt, ne quis in Latio ſylvas everteret; quod ſi cui ejuſmodi fiat poteſtas à Principe, quî planè alteri denegari poterit, quibuſve finibus iſtud exemplum coërceri? At hercules eò paulatim res adducenda foret, ut

paſſim

paſſim ſaltus omnes, ac luci, ut cuique commodum foret, tam in mediterraneis, quàm in litore ſternerentur: unde ſummâ materiæ penuriâ laboraremus.

VII. His itaque rationibus Vir Clariſſimus non Juriſprudentiæ tantùm, verùm & Theologicâ doctrinâ præcellens, ſuam tuetur ſententiam, meque tacitè, nec immeritò forſitan reprehendit, inquiens communi omnium Medicorum conſenſu comprobatum eſſe, atque decretum, ut ex duobus remediis, quorum alterum certò juvare poteſt, alterum anceps, ac periculoſum eſt, prius extra omnem controverſiam ſit deligendum, poſteriore omnino neglecto; quamobrem cùm tutius ſit eam ſylvam, ut ſexcentis ab hinc annis fuit, intactam relinquere, æquam dubitationem relinqui, cùm ab hujuſmodi propoſito nè latum quidem unguem diſcedendum ſit? Interlucandi verò tantùm certis in locis facultatem dari poſſe arbitratur, quemadmodum hucuſque impunè factum eſt. Eò igitur redit doctiſſimi Viri diſſertatio, qua nos Opellam hanc noſtram exornare, nedum confirmare voluimus. *Ex duobus remediis omnino tutius eligendum.*

VIII. Exhibetur hoc loco eadem ichnographia harum Sylvarum, per ſectiones ſuas diviſa, quæ à Defenſoribus Excellentiſſimi Ducis allata fuit.

EXITUS SUPPLICIS OBSECRATIONIS

Excellentiſſimi Ducis

CAJETANI

Cum Chirographo

SUMMI PONTIFICIS.

HÆc autem omnia cum gravi, ac maturo Eminentiſſimorum Patrum, & Illuſtriſſimorum Præſulum, Doctorumque Virorum judicio in tertio conventu VII. Idus Julii Anno MDCCXV. habito fuiſſent expenſa, tandem pleriſque omnes in eam, quam ſubjicimus ſententiam diſceſſerunt, quæ mox ad Sanctiſſimum Patrem Clementem XI. delata, ſapientiſſimis ejus animadverſionibus rurſus excuſſa, additiſque publicæ ſalutis ſtudio majoribus cautionibus, approbata fuit, atque in ampliſſimæ ſimul familiæ de Cajetanis commodum, & ſubjectorum ſedis Apoſtolicæ ſecuritatem ſubſequentibus Pontificii Chirographi, ut ajunt, verbis, & conditionibus concepta.

REVER^MO CARDINAL CAMERLENGO.

CI fece rappreſentare Don Michelangelo Gaetani, Principe di Caſerta, che ſin dal primo giorno, ch' egli aſſunſe il governo, e l'amminiſtrazione della ſua Caſa, atteſa la preventiva reſtituzione di tutti li beni giuriſdizionali allodiali: e di ogn' altra ſorte a quella ſpettanti nel noſtro Stato Eccleſiaſtico, che ne gli fece Don Gaetano Franceſco Gaetani Duca di Sermoneta ſuo Padre, avendo avuto ſingolarmente a cuore la ſoddisfazione de' groſſi debiti, di cui aveva riconoſciuta gravata detta ſua Caſa, promoveſſe a queſt' oggetto il taglio delle Selve di Ciſterna, e Sermoneta, e dopo eſſerſi praticate

praticate molte eſatte diligenze, gli foſſe riuſcito d'accordarlo con Diego Vercaſsoni di Piſa negoziante in Livorno per il prezzo di ſcudi quattrocento cinquanta mila moneta, con più, e diverſi patti, e principalmente quello di dover ſopra l'eſtrazione dal noſtro ſtato Eccleſiaſtico del legname da tagliarſi, in conformità di tale contratto, impetrare il noſtro beneplacito, ed opportuna licenza: perilche avendoci ſupplicato, ſtimammo conveniente di commettere a Voi, che in una Congregazione d'altri Reverendiſsimi Cardinali, Prelati, e Soggetti da Noi deputati eſaminaſte ſeriamente queſto rilevantiſsimo affare, principalmente per il dubio, che con tale taglio ſi poteſſe in qualche modo pregiudicare alla ſalubrità dell' aria, ed alla ſalute de' noſtri Suddıti: In eſecuzione dunque di queſti noſtri Clementiſsimi ſentimenti, eſsendoſi incaricato a Monſignor Criſpolti voſtro Uditore di accedere perſonalmente con Medici, Ingegniere, ed Agrimenſori alle ſudette Selve, a fine di riconoſcere ocularmente; ed oſſervare diligentemente la qualità, e fondo di eſse Selve, gli andamenti de' venti, e la ſituazione correſpettiva de' luoghi convicini, e di queſt' Alma Città di Roma, e di tutto dataſi poi da eſso Monſignor Criſpolti eſatta, e diſtinta relazione nella Congregazione delli 23. Agoſto 1714. con aver' anche eſibita una pianta dell' iſteſſe Selve, Venti, e Luoghi, delineata da Luigi Caſoli Ingegniere deputato, pareſſe ad eſsa Congregazione di non concorrere alla conceſsione del beneplacito, in conformità del contratto già ſtipolato, ma bensì d'inſinuare, che dal detto Principe Caetani ſi proponeſsero mezzi, e moderazioni di eſſo, ſiccome dallo ſteſso Prencipe fu prontamente eſeguito, con recedere dall' accennato contratto, ed accordarne altro col medeſimo Vercaſsoni ſotto tali cautele, e moderazioni, che faceſſero ceſsare ogni difficoltà, poſpoſto il grave diſcapito da ciò occorſogli, e nella minorazione del prezzo, per la ſomma di ſcudi ottantamila, e nella dilazione di due anni di più per compirne il pagamento, dopo di che, eſsendoſi dalla medeſima Congregazione tenuta avanti di Voi li 27. dello ſcorſo Novembre preſa riſoluzione per la conceſsione del ſudetto Beneplacito, con alcune dichiarazioni, e cautele; Noi per non omettere ogni poſsibile diligenza in affare di tanta noſtra premura, giudicammo opportuno, che Monſignor Lambertini rilevaſse tutto quello, che in fatto, ed in Jure ſi poteſſe opporre all'iſtanza, e ciò eſsendoſi dal detto Prelato pienamente adempito, e d'avanzato ſotto la matura ponderazione della ſteſſa Congregazione, riunita li 9. Luglio paſsato, con due ſuoi diſcorſi,

alli

alli quali fu data accurata riſpoſta per parte del detto Prencipe Don Michelangelo, quella finalmente riſolveſſe poterſi da Noi permettere al medeſimo Principe il taglio nelle ſue Selve delli legnami da lavoro, e da fuoco, con l'opportuna licenza di poterli eſtrarre per fuori del noſtro Stato, ſempre però ſotto le ſeguenti condizioni, e patti anche penali onninamente da oſſervarſi, cioè

Die 9. Julii 1715.

IN Congregatione à Sanctiſſimo Domino Noſtro deputata ſuper licentia à D. Principe Michaele Angelo Cajetano petita, incidendi ligna in Sylvis Ciſternæ, & Serminetæ, ac inciſa extrahendi, cui interfuerunt Eminentiſſimi, & Reverendiſſimi Domini Cardinales Spinula S. R. E. Camerarius, Caſonus, Corradinus, Grimaldus, & Origus; ac Illuſtriſſimi, & Reverendiſſimi Domini Patritius, Archiepiſcopus Seleuciæ Theſaurarius Generalis, Nuptius Archiepiſcopus Nicænus, de Cavaleriis Archiepiſcopus Athenarum, Marefuſcus Epiſcopus Cyrenenſis Auditor Sanctiſſimi, Bancherius Secretarius S. Conſultæ, de Palagio Secretarius Congregationis Boni Regiminis, Criſpoltus Auditor Domini Cardinalis Camerarii, Lanciſius Archiater Sanctitatis Suæ, Riviera Archiviſta Caſtri S. Angeli, Turchus Commiſſarius Cameræ Apoſtolicæ; Gagliardus, & Gattuccius Phyſici, ac Piancaſtellus Subſtitutus Commiſſarius ejuſdem Cameræ, reſolutum fuit, referendum eſſe eidem Sanctiſſimo Domino Noſtro, poſſe concedi ſupradicto D. Principi facultatem incidendi ligna in Sylvis, de quibus agitur, & inciſa extrahendi, appoſitis tamen, ac omnino ſervatis nonnullis conditionibus, & pactis, etiam pœnalibus inferiùs exprimendis, & non aliàs.

Ex Eminentiſſ. Patribus quinam Congregationi interfuerint.

Quinam ex Præſulibus.

Quinam ex Medicis.

I. Nempe, quòd inciſiones, atque extractiones partium in dictis Sylvis permittendarum, ac per idoneum Peritum deſignandarum in decem, & octo portiones dividantur, quarum unaquæque in ſingulis annis incidatur, ſtrictiſſimâ tamen adjecta prohibitione, nè ubi ſemel intrà ſpatium decem, & octo annorum, ut præfertur, arborum inciſio facta fuerit, renovari unquam poſſit; Quinimò ſumptibus ejuſdem D. Principis Cajetani ſitus ille, ubi inciſio facta fuit, ita cuſtodiri debeat, ut ſemper ſylvoſus remaneat,

neat, nec ad aliam culturam reducatur, nè novarum arborum regenerationes ullo modo impediantur, aut retardentur.

II. Quòd in Sylvis incidendis debeant reſervari, ac intactæ remanere arbores bis mille ad naves conſtruendas aptæ, vulgò nuncupatæ *Fuſolati*, per Peritum Cameræ Apoſtolicæ eligendæ, advertendo tamen, quòd inter eas non comprehendantur arbores, quæ conſtituere debent aggerem vulgari ſermone appellatum *Barriera, o Cordone*, de quo inferiùs. Cæterùm in quovis caſu illarum emptionis eadem Camera conſuetum pretium ſcutorum quatuor pro ſingulis arboribus ſolvere debeat.

III. Similiter in iiſdem Sylvis incidendis remaneant intactæ ab inciſione omnes illæ arbores *Fuſolati* nuncupatæ, quæ ob illarum exilitatem adhuc aptæ non ſunt pro navibus, ac ædificiis conſtruendis, illæ ſiquidem ſunt, quæ Sylvam ſolent renovare.

IV. Arbores communi vocabulo nuncupatæ *Matricine*, proceræ, & rectæ, ac ſpiſſis, & latis ramis expanſæ nequeant in totum recidi, ſed ſolùm poſſint recidi earum rami uſque ad locum nuncupatum *la prima Croce*, itaut illarum truncus intactus remaneat unà cum uno ramo vividiore, & ad regenerandum aptiore. Arbores autem *Matricine* nuncupatæ, quæ non ſint proceræ, ſeu rectæ, ſed obliquæ, ac curvæ totaliter incidi poſſint.

V. Non ſit permiſſum incidere ilices in ulla præfatarum Sylvarum portione annis ſingulis intrà ſpatium dictorum decem & octo annorum, ſicut præmittitur, incidenda, niſi infra numerum centenarium portione pro qualibet; imò neque is, aut alius etiam minor numerus ilicum incidi permittatur, niſi ubi conſtiterit in prædicta portione, ſaltem duplo majorem numerum earumdem ilicum ab inciſione præſervandarum remanere.

VI. Item ab inciſione præſervatæ remaneant Sylvæ nuncupatæ di *S. Biagio*, & reliquæ aliæ adjacentes in planta deſcriptæ ſub num. 17. 21. 22. & 23.

VII. Ita etiam præſervandæ erunt ab inciſione per ſpatium latitudinis duorum milliariorum omnes Sylvæ prædictæ, ſecundùm eam quantitatem, & partem, quæ ab oris maritimis uſque ad nu. 15. in Planta deſignatum protenditur per totam longitudinem Palu-

dum Pomptinarum, illiſque adjacet: ducta menſuratione dictorum milliariorum non ab humilibus arboribus prope dictas Paludes exiſtentibus, at à magìs proceris, & altis.

VIII. Præſervanda itidem erit ab inciſione per ſpatium latitudinis unius milliarii ab arboribus proceris ut ſupra menſurandi, reliqua portio Sylvarum, quæ ad mare proſpicit, & lacubus nuncupatis *di Fogliano*, *delli Monaci*, *e Crapolace* cohæret; ſpatia autem duorum milliariorum, & unius milliarii reſpectivè, ut ſupra præfinita, deſignanda erunt à duobus Peritis à R. P. D. Theſaurario eligendis, qui ea ſpatia conſtitutis terminis circumſcribere debeant.

IX. Prope aggeres Fluminum, & per diſtantiam quinque pedum inciſiones arborum nequaquam fiant. Prætereà ligna inciſa non projiciantur in flumina, in eiſdem Sylvis, vel prope illas defluentia, ſed imponantur cymbis, ne aggeres damnificentur & aquarum defluxus ullibi impediatur.

X. Vetitum quoque ſit arbores ita incidere in confiniis illarum partium, quæ juxta, & contra Paludes præſervari debent, ut novus uſquam aperiatur Canalis rectus, & latè patens, aut jam apertus dilatetur; unde facilis in poſterum futurus ſit pravorum ventorum ad mediterranea oppida excurſus, qui omnino coërcendus, atque impediendus eſt.

XI. Per ſeptennium remaneant obligata ſcuta quinquaginta millia ex pecuniis ab Emptore lignorum incidendorum annualiter ſolvendis, ſeu penès idoneum mercatorem Urbis ad formam novæ conventionis ab eodem Emptore deponendis pro pœna incurrenda ad favorem Cameræ Apoſtolicæ in caſu contraventionis alicujus ex conditionibus, ſeu pactis prædictis; & poſt ſeptennium ſuccedat obligatio, & hypotheca bonorum dicti Principis ad eumdem effectum.

XII. Pro omnium præmiſſorum implemento, unus, vel duo idonei, ac periti Commiſſarii à R. P. D. Theſaurario deputandi erunt, qui congruo militum, ſeu aliarum perſonarum ad id aptarum, ac neceſſariarum numero ſtipati curare debebunt, ut eadem præmiſſa, tam in menſuratione, & appoſitione terminorum, priuſquam ſingulis annis inchoetur inciſio, quàm etiam in inciſione ipſa, cui illi omnino aſſiſtent, & extractione lignorum, eadem præmiſſa dili-

diligenter, atque exactè adimpleantur, & perficiantur, ac ulteriùs loca, ubi inciſiones arborum factæ fuerint à corticibus, & lignorum fragmentis, ac herbis inutilibus, cunctiſque aliis corruptioni obnoxiis ante menſem Julii cujuslibet anni, nè aerem inficiant, quàm diligentiſſimè purgentur. Cæterùm Commiſſariis, ac militibus, ſeu perſonis prædictis ſolvendum erit menſtruatim congruum ſtipendium per dictum R.P.D. Theſaurarium taxandum, & quolibet anno anticipatè deponendum expenſis ſupradicti D. Principis.

XIII. Demum pro publicæ ſalutis tutela, quæ primariò, ac principaliter hac in re ſpectanda eſt, omnino reſolutus, ac reſciſſus intelligatur Contractus, ac ſimiliter revocata quæcumque ulterioris inciſionis permiſſio, quoties morbus aliquis in vicinis Regionibus graſſari inciperet, qui Judicio Peritorum à prædicto R.P.D. Theſaurario incunctanter eligendorum ex unius, vel alterius portionis dictarum Sylvarum inciſione provenire rationabiliter credatur. Porrò ad eumdem effectum dictus R.P.D. Theſaurarius ſingulis annis, antequam tranſmittat Commiſſarios, & Peritos ad novam deſignandam partem Sylvæ incidendam, diligenter curare debebit, ut ſibi tranſmittantur à Parochis, & Magiſtratibus finitimorum locorum, eorumque præſertim, quæ ad excurſum ventorum Euronoti, Auſtri, & Africi ſita ſunt, publica documenta, tam virorum, quàm mortuorum eo anno, ut ita dignoſci poſſit, an innocuæ, vel noxiæ præteritis annis extiterint peractæ inciſiones, ideoque an aliæ ſucceſſivè permittendæ ſint, vel potius prohibendæ.

XIV. Super præmiſſis omnibus citra præjudicium quorumcumque Jurium Cameræ confici debeat publicum Inſtrumentum coram Eminentiſſimo D. Cardinali Camerario celebrandum cum obligatione ejuſdem Domini Principis de eiſdem præmiſſis inviolabiliter obſervandis.

Noi per tanto, dopo aver ben conſiderato queſta riſoluzione, e decreto, con le condizioni in eſſo riferite, ed il tutto riconoſciuto giuſto, e doveroſo, volentieri ci ſiamo determinati ad interporci la noſtra approvazione, con ferma fiducia, che l'effettuazione del mentovato taglio, a tenore di eſſe non abbia ad apportare alcun nocumento alla publica ſalute, e con la rifleſſione, che abbia notabilmente a contribuire a' vantaggi del Prencipe ſupplicante,

quale deſideriamo ſempre diſtinguere con grazie, e favori ſingolari, anco à riguardo delle lodevoli premure, che rimoſtra, di ſoddisfare a' Creditori della ſua Caſa; E però di noſtra certa ſcienza, avendo nel preſente noſtro Chirografo, oltre li ſovrainſerti Decreti della ſudetta Congregazione, per ſufficientemente eſpreſſa ogni, e qualunque altra coſa, quanto ſi voglia neceſſaria da eſprimerſi, approviamo primieramente, ed in tutto, e per tutto confermiamo li medeſimi Decreti, patti, e condizioni, anche penali dell' iſteſſa Congregazione, con tutte, e ſingole coſe preſcritte, e contenute in eſſi, ed ordiniamo a Voi, che poſitivamente obbligandoſi eſſo Principe Don Michelangelo alla loro inviolabile oſſervanza, e totale adempimento, ſenza pregiudizio di qual ſi ſiano ragioni, diritti, ed azioni per qualunque capo, titolo, e cauſa competenti alla Noſtra Camera, permettiate a nome Noſtro, ſiccome Noi permettiamo al medeſimo Principe Don Michelangelo il poter liberamente effettuare il contratto del taglio de' Legnami nelle predette ſue Selve di Ciſterna, e Sermoneta accordato con il ſovranominato Diego Varcaſſoni, benchè foraſtiere, e gli diate, e concediate, conforme Noi gli diamo, e concediamo l'opportuna licenza, e facoltà di poter eſtrarre, e fare eſtrarre eſſi legnami, tanto da lavoro, che da fuoco, anche per mare, fuori del noſtro Stato, non però a Parti, o in beneficio d'Infedeli, Eretici, o altri nemici di Santa Chieſa, ſempre però con iſpeciali lettere patenti voſtre, o di Monſignor Teſoriere da concederſi, e ſpedirſi col precedente pagamento alla Noſtra Camera della ſolita Tratta, o che ſarà da voi, o da eſſo Monſignor Teſoriere concordata per tutta quella quantità di legna, e legnami, che di volta in volta ſi vorrà eſtrarre, e nel rimanente ſotto le condizioni, e patti, anche penali, emanata nella detta Congregazione, e di ſopra referiti, la cui eſecuzione, ed indiſpenſabile oſſervanza incarichiamo ſtrettamente a Voi, e reſpettivamente a Monſignor Teſoriere prò tempore, in tutto ciò, che ne' ſudetti Decreti, o reſoluzione viene appoggiato alla ſua vigilanza; e ſopra le coſe permeſſe ſtipolarete publico iſtromento, e farete tutt' altro, che ora, ed in qualunque futuro tempo ſtimarete opportuno, poichè così è mente, e volontà Noſtra eſpreſſa. Volendo, e decretando, che al preſente noſtro Chirografo, amettendoſi, e regiſtrandoſi in Camera, dentro il tempo preſcritto da Pio IV. noſtro Predeceſſore nella ſua Bolla De Regiſtrandis, *non poſſa in conto veruno opporſi di ſubrezione, obrezione, nè di alcun' altro vizio, o difetto della noſtra volontà, ed intenzione,*

ma

ma vaglia, ed abbia ſempre il ſuo pieno effetto, eſecuzione, e vigore, con la noſtra ſemplice ſottoſcrizione, benchè non ci ſiano ſtate, chiamate, citate, nè ſentite tutte, e qualſiſiano perſone, che ci aveſſero, o in qualunque modo pretendeſſero d'averci intereſſe, non oſtanti tutte, e ſingole coſtituzioni, ed ordinazioni Apoſtoliche noſtre, e de' noſtri Predeceſſori, leggi, ſtatuti, riforme, uſi, ſtili, conſuetudini, e d'ogn' altra coſa, che poteſſe fare in contrario, alle quali tutte, avendane l'intiero tenore quì per inſerto; queſta volta ſola, e per l'effetto premeſſo amplamente deroghiamo. Dato dal noſtro Palazzo Apoſtolico di Monte Cavallo. Queſto dì 14. Settembre 1715.

CLEMENS PAPA XI.

CAP. VII.

Quæ uſui eſſe debeant paludum accolis, quo minùs à noxiis effluviis lædantur.

CUM aliàs (*a*) demonſtraverimus ſalubrem aërem, viciſſim reſpiratione acceptum, remiſſumque, noſtra fluida blandè premere, miſcere, dividere, ſubtiliora, levioraque reddere; unde vigor, & ſanitas ſolidis etiam partibus accedit: inſalubrem contra ex paluſtribus præſertim halitibus eadem liquida, atque indè totum hominem multifariàm labefactare; locus nunc ſe aperit, ut prophylacticum oſtendamus vitæ regimen, quo quis prope lacunas, & ſtagna habitare coactus ſe ſe à pravis eorum exhalationibus utcumque tueri poſſit. Rectè enim M. Varro (*b*) *graviora* inquit, *quæ ex cœli, terræque inſalubritate oriuntur mala, per noſtram diligentiam leviora fieri poſſunt.*

Ut aër ſalubris, & inſalubris agant in corpus noſtrum.

Qua prophylaxis iis, qui degunt prope paludes.

II. Mitto hìc tutiſſimum illud præſidium, quod ab Hippocrate (*c*) primùm, ſubinde à Cornelio (*d*) Celſo, atque à Galeno (*e*) commendatum, jocosè poſtmodum à Capivaccio, aliiſque traditum eſt iis, qui ſe à peſtiferis malis ob cœli inclementiam tutari conſervarique cupiunt. Scilicet fugiendi ſtatim locum, ubi peſtilentia

Tutiſſimum remedium eſt fuga.

(*a*) Scilicet parte prior. hujus lib. cap. 20.
(*b*) De re Ruſtic. lib. pr. cap. 5.
(*c*) De Nat. Hom. num. 19.
(*d*) Lib. pr. cap. ult.
(*e*) De Lib. propr. cap. 2.

lentia graſſatur. Vocant autem recentiores ejuſmodi remedium *pilulas de tribus*, quippe ternis conflatas adverbiis *citò*, *longè*, *tardè*, quæ ſanè lenivit, atque perſtrinxit carmine Vincentius Alzarius à Cruce, (*f*) inquiens. *Cede cito, longinquus abi, ſeruſque reverte.*

Factum M. Hoſtilii, qui Salapienſes annua peſte liberavit.

III. Et quidem in cenſu locorum paluſtrium celebre eſt factum M. Hoſtilii, qui, *cum Salapiam ad lacum ſitam quatuor millia paſsuum ab eo loco Salapinos tranſtuliſset, cives illos annuâ peſte liberavit.* Mitto, inquam, hæc; nam in præſentia non alienigenas adhortamur, quibus unicum eſt pharmacum æſtate, atque autumno vel non venire in loca paluſtria, vel ſaltèm in iis moras minimè nectere, multoque minùs ſomnum capere; ſed eos amicè admonemus, qui aut indigenæ, aut pro munere, officioque, quod gerunt, paludum ſunt incolæ, neque ab illis ſinè certo periculo vel miſerioris ducendæ vitæ, vel incurrendi dedecoris, vel ſubtrahendæ populo charitatis, poſſunt diſcedere; Eouſque ſub gravi etiam cœlo per continentiam præſertim, abſtinentiamque durare neceſſum eſt.

Vitruvius lib. 1. cap. 4. in fine.

Quid circa ædes, & cubicula obſervandum ſit.

IV. Laudamus itaque in primis, ut indigena, vel hoſpes, cùm procul ac longè à paludibus ire prohibetur, ſaltèm in eo aut Oppido, aut Villa, in qua degit, ædes mutet, vel in ædibus cubiculum; unde de noxiis effluviis quàm minimum teneatur haurire; potiſſimùm verò caveat, nè janua illius domus, quam incolit, neve ejuſdem conclavis feneſtræ rectà paluſtrem ſinum ſpectent. Ampliſſimum neceſſitatis, ac bonitatis hujuſce præſidii argumentum olim nobis præbuit poſt Hippocratem M. Varro (*g*) qui, cùm *Corcyræ eſſet exercitus, ac claſsis, & omnes domus repletæ eſſent ægrotis, ac funeribus, immiſſo feneſtris novis aquilone, & obſtructis peſtilentibus, januaque permutata, cæteràque ejus generis diligentiâ ſuos comites ac familiam, incolumes reduxit.* Simile quid molitus fuit Empedocles cùm *patrios agros ſterilitate, ac peſtilentia liberavit, obſtructis montis faucibus, per quas auſter in campos incidebat,* ut narrat (*h*) Plutarchus.

Quæ cœli regio deligenda.

V. Sapientiſſimi autem hujus conſilii præſtantiam nos ipſi pluries experti ſumus, amiciſque noſtris inculcavimus, cùm Portuenſe, aut Oſtienſe litus valetudinis, vel relaxandi animi causâ incolendum

(*f*) Provvidenza Metodica per preſervarſi dalla peſte pag. *99*.
(*g*) Loco cit.
(*h*) In libell. adverſus Colotem cap. 49.

dum peterent; videlicet ut abſtinerent à ſomno in cubiculis ad Euronotum, vel ad Auſtrum converſis, ſed diligenter aquilonarem plagam ſeligerent: cùm contra multos cœli tepore allectos, ex quo conclavia ad meridiem delegerint, capitis gravitate, atque etiam febribus laboraſſe deprehenderimus. Neque ſanè opus eſt longiùs rationes perſequi, cur per directionem perpendicularem à paludibus in apertas domorum fores effluvia liberiùs ferantur; ſunt enim eædem per ſe notiſſimæ, atque omnibus exploratæ, ut ſingillatim, & prolixè expendi non debeant. Etenim quis non intelligit ex lacunarum centro effluvia celeriùs per lineam rectam, ac propterea majori copia fluere; quàm per obliquam, in qua diſtrahuntur, ac debilitantur, quemadmodum fumus ex camino egrediens, qui quouſque rectà fertur, denſus eſt, & oculos ferit, poſtquam verò obliquo itinere decurrerit, diſpartitur per aëra, diſſipatur, ac reſolvitur, ut non ampliùs ſentiatur, aut noceat. *Quo pacto ferantur effluvia ex paludibus.*

VI. Ad hoc præſidium accedit ſecundum de incendendis intrà domos (nam de publicis ignibus egimus ſuperiùs) reſinoſis lignis, atque odoriferis baccis, quæ aërem non ſolùm denſum, ſed inquinatum quoque inſectorum ovulis, paulatim diſpellunt, attenuant, & purgant. Inter ſuffitus verò antiquiſſimus eſt, qui ex ſulphure paratur: legimus enim (*i*) Homerum Medicinæ non ignarum, inducentem Ulyſſem, à quo jubetur anus ferre ignem ac ſulphur ad purgandam domum, cadaverum putore inquinatam. Vivum verò ſulphur cum pice ac ſale decrepitato ſummis laudibus extollit (*k*) Helmont. *Secundo ſuffienda eſt domus reſinoſis atque odoriferis lignis, & ſulphure.*

VII. Et quidem quæ ſit ipſius ſulphuris vis ad extinguenda inſecta, quibus concluſus parietibus aër inficitur, legantur experimenta apud (*l*) Leëuvvenhoëckium. Propterea non immeritò ad ſolvendum corrigendumque aërem (*m*) P. Salius Diverſus, & Paul. (*n*) Zach. ex Lemnio, aliiſque commendant pulverem pyrium, quo fit, ut tormenta bellica diluculò exploſa aëria miaſmata diſſipare, ac diſcutere paſſim credantur. Quæ ſit ſulphuris vis.

VIII.

(*i*) Odyſs. 22. in calce:
(*k*) In Tumul. Peſtis Hippoc. redivivus.
(*l*) Tom. 1. epiſtol. 71.
(*m*) De Feb. peſtil. cap. 20.
(*n*) Quæſt. Med. legal. lib. 3. tit. 3. quæſt. 4. n. ult.

3. Vtendum eſt optimo, & parco victu.

VIII. Tertium deindè in prophylaxi ſalutare conſilium erit, ut optimo quis, parcoque victu utatur. Nam vitium aëris raro agit niſi in corpora ad excipiendam labem jam parata: præparant verò, ac diſponunt peccata potiſſimùm in cibo. Vitant è contrario communem cœli labem, qui euchymis, modiciſque alimentis utuntur, ac propterea (*o*) Celſus de peſtilentiæ obſervatione agens nos admonet, *cibum tunc modicum aſſumendum nè cruditatem moveat.* Apertiſſima res eſt (*p*) *Socratem propter ſummam temperantiam non ſolùm omnia ferè vitæ ſuæ tempora valetudine inoffenſa vixiſſe, verùm*, quod noſtram ad rem maximè facit, *ſe à peſtilentiæ illius vaſtitate, quæ in bello Peloponeſiaco, in primis ipſam Athenienſium Civitatem internecino genere morbi depopulata fuit, immunem penitùs perſtitiſſe*, quod etiam memoratur ab (*q*) Æliano. Nobis etiam aliquot ante annos mirum quid accidit obſervare XXX. circiter à Romana nobilitate quà Viros, quà mulieres, qui ad Tiberina oſtia circa Kalendas Januarias ruſticaturi ſeceſſerant, flante ſemel improviſo, ſævoque ex Libya vento tertianis febribus fuiſſe correptos, uno tantùm excepto Equite Marcello Sacchetto Hieroſolymitani Ordinis ad Aulam Pontificiam Oratore, qui cautus, & prudens cùm ſit, tantum cibi, & potionis ſolet adhibere, ut vires ſuas reficiat, non opprimat.

Quo pacto largior, aut pravus cibus corpora lædat.

IX. Porro qui affatim, & multò faciliùs cibos mali ſucci comedunt, duplici ratione ex circumfuſo morbido aëre certam perniciem; dubiam verò qui parcè, ac ſalubriter vivunt, ſibi comparant: primùm ſanè quòd illi cruditates in primis viis perpetuò gerentes, paratam ſemper eſcam habent ad alendos vermes, quorum majorem copiam ingerunt,fovent,ac nutriunt qui magìs edunt: Deinde verò quòd helluones, cum habeant vaſa, fluidis tumentia, minorem libertatem permittunt itui, ac reditui ſanguinis, & lymphæ per univerſum corpus, atque idcirco, facile fit, ut ex leviſſima quavis cauſa in ipſis augeatur renixus ſenſilibus, atque inſenſilibus ſecretionibus: quinimo ut inhibeatur excurſus puri etiam ætheris ex atmoſphæra per pulmones in ſanguinem,& per cranii foramina ad cerebrum ſubterfugientis; X. Ad

(*o*) Lib. 1. cap. 10.
(*p*) Apud Gellium lib. 2. cap. 1.
(*q*) Lib. 6. de Socrat. temperan.

X. Ad alimentorum quoque uſum referuntur condimenta quædam acidula, & ſubauſtera, cujuſmodi ſunt ſucci, & conſervæ malorum granatorum, cydoniorum, aurantiorum, citri, atque oxalidis; quæ interdum cibis admixta plurimùm valent tum ad compeſcendum, temperandumque morbidum fervorem, quem edulia intrà ſtomachum æſtivo tempore concipiunt, atque indè ad figenda citiſſimè alioquin à primis viis per galaxiam fugitiva, maligna corpuſcula, quæ cum ſint urinoſa, & cadaverica ab acido-volatilibus blandè cicurata præcipitantur cum fæcibus; tum etiam ad leviter conſtringenda lacteorum præſertim vaſorum orificia, nè infeſtas particulas ocyus admittant, atque excipiant, quàm per ipſam fermentorum vim cum alimentis probè mixtæ infringantur, ut par eſt, ac levigentur. Qua de re non deſunt Auctores, qui (q) Avicennæ opinioni adhærentes acetum quoque laudant in præſervatione à peſte; quod tamen nos in Villicis, ac Meſſoribus aquæ admixtum; viris autem Urbanis aromatibus caſtigatum commendamus, cujus formulam tradit præ cæteris opportuniſſimam Alzarius à (r) Cruce.

Condimenta quædam acidula ſumma utilitatis.

XI. Referimus quoque ad præcepta alimentorum ſtudium ſumendi ſemper priuſquam quis domo egrediatur, ſumendi, inquam, aliquid, quo ſtomachus roborari, & aëris inquinamento obniti poſſit. Gracilibus potiùs fruſtulum panis aſſati cum vino optimo; ſubpinguibus verò tantillum aceti theriacalis cum buccea ſimiliter panis; ſunt qui cum Galeno ruſticis magìs probant allium: illud certiſſimum eſt unumquemque ſibi Medicum eſſe oportere; itaut modò parum theriacæ, modò allium, modò vinum, modò poſcam roſaceam pro temporum ratione accipiat. Uno verbo vitandum omnino eſt, nè quis vacuo ſtomacho in publicum prodeat. Nam cum jejunium, ſive ut (ſ) Hippocrates ait, ***omnis extenuatio cutim laxet***, & vaſa poſt ſomnum propter ſequutam majorem perſpirationem neceſſario tam foris quàm intus plus ſolito hient, atque dehiſcant, aptiora ſunt hæc per id temporis ad prava imbibenda, quæ in aëre fluitant, corpora. Quare conſultiſſimum erit jentaculum ſumere vel antequam feneſtræ aperiantur. Hic tamen pro coronide tertii hujus conſilii

Non eſt prodeundum in publicum jejuno ſtomacho, & qua de cauſa.

(q) Lib. 4. fen. 1. Tract. 4. cap. 5.
(r) Loco cit. pag. *162*.
(ſ) *6*. Epid. ſect. 3. n. 25.

conſilii animadvertere debemus nos etiam experimentis confirmatum habere in locis damnati aëris *æquè cavendum eſſe à crapula, atque ab inedia.*

Quartò de potu; qualis, & quantus eſſe debeat.

XII. Quartò ad antevertendas caſtrenſes febres ex nocentibus paludum halitibus maximum quoque eſt auxilium qualitas, quantitas, & modus potionum, quibus accolæ uti debent. Nam, quod ſpectat ad qualitatem, certè vinum opportunius eſt aquâ, præſertim annuum, defæcatum, auſterum, & ſubtile: ſtomacho enim gratiſſimum eſt, cardiacum, & vermibus hoſtile. Quòd ſi pro hominis temperamento diluendum ſit, aqua advehatur ex locis minimè cœnoſis; hæc nanque latices ferunt non tantum impuros, ſed inſectis quoque contemeratos. Menſura autem hauriendi potus longè minor convenit habitantibus propè paludes quàm procul. Nam aër ſtagnis, lacuniſque circumfuſus aqueis particulis magis redundat, quàm apricus ſubtilis, ac ventilatus. Quare mihi quidem perſuaſum eſt homines minùs commodè ferre largum potum, ubi aër multum aquæ permixtum habet, atque unde non levem fluidi, haud compreſſilis copiam haurire poſſunt: Quod tandem attinet ad modum, certiſſimum eſt potiones non calidas, non tepidas, ſed actu frigidas, ac nive per æſtatem rigentes ad præcavendum iis conducere, qui paludum, atque humentium litorum ſunt habitatores. Nam præterquam quod (*t*) Raſis, Jannitius, Ficinus, Nicol. (*u*) Manard. N. (*x*) Maſſini, P. (*y*) Caſtellus, P. à (*z*) Caſtro, aliique multi frigidas ex glacie, aut nive potiones ad hunc finem commendant; refert (*aa*) Plempius, *poſt uſum nivis vino refrigerando inventum rariùs quàm ſolebat peſtilentiam Siciliæ regnum invadere*: quod confirmari ait à Balthaſſare Piſanello (*bb*) qui tradit, *diligenti obſervatione exploratum eſſe in Urbe Meſſanâ quot annis mille numero pauciores quàm ante uſum nivis interire.* Idemque probat ex Ludovico Nonnio

Frigidæ potiones præferuntur.

(*t*) De Peſtil. c. 4.

(*u*) De Nive apud Carolum Cluſium exotic. in fine.

(*x*) De gelid. pot. abuſ. lib. 2.

(*y*) Lib. 3. de Peſt. & in epiſt. hetruſco idiomat. cujus titulus *La Neve non può ricevere contagio.*

(*z*) De Feb. puncticul. ſect. 5. n. 9.

(*aa*) De valetudine tuenda Togator.

(*bb*) De eſculent. facult.

nio (*cc*) Hiſpanorum exemplo, quos febribus malignis minùs tentari ſcribit, ob frigus nivati potus, quo factum eſſe ait, ut *Hiſpani Medici doctiſſimi Valleſius, & Mercatus, uſum nivati potus Civibus ſuis pro utili & jucundo perſuadeant.* Sed non opus eſt aliunde rationes repetere, cùm diuturno experimento nobis conſtet in regionibus impuri, ac penè lethiferi aëris, præcipuè ſecundùm Tyrrheni maris litus, nullum ſecurius ad tutandos incolas ab epidemicis febribus inventum eſſe remedium ipſo nivis uſu; cujus profectò eventus cauſam, cùm olim ſtudioſè perſequuti fuiſſemus, non aliam veroſimiliorem comperimus, quàm quòd glacies, & nix contactu, & permixtione rigido-nitroſarum ſuarum partium, principia hauriendorum liquidorum, atque etiam aëris, qui eadem liquida inter deglutiendum comitatur, in eum nexum, poſitionem, ac temperiem redigit, cujuſmodi ſunt aëris, potionumque particulæ decurſu totius hyemis etiam apud ipſas regiones infamis, & damnati aëris, in quibus propterea per id temporis ab hominibus impunè ſolent hauriri. *Cur nivatus potus ſalubris ſit paludum accolis.*

XIII. Quid? Quòd nitroſi ſales in nive redundantes, non tantùm poſſunt invertere, ac figere illas aëris moleculas, ex quibus caſtrenſes febres naſcuntur, ſed, quod pluris eſt, coarctare quoque ſolent, & conſtringere poros, & immiſſaria œſophagi, aſperæ arteriæ, & ventriculi; undè malignis corpuſculis, quæ cum potu, cibo, & aëre ingurgitata, ſubitò in ſanguinem, præcordia, & cerebrum ſubterfugerent, vel nullus vel ſaltèm minor, quàm illarum perimeter exigit, aditus pateat. Neque aliâ certè ratione quoſdam ventriculi imbecillitate affectos refrigeratis nive aquis feliciter à Galeno curatos fuiſſe legimus, quàm quia ſtomachus urinoſis ſalibus, igneiſque particulis quandoque obſidetur, eique nihil melius, quàm frigidus potus, fluidorum igniculos concentrando, & ſolidorum fibras conſtringendo medetur. Valet etiam nivis uſus quia ovulorum cicatriculas æſtu vigente ita comprimere, ac coarctare poteſt, ut vitales motus in iiſdem inchoari prohibeat; nam hyems vermium ortui obnititur. *Aliæ rationes ejuſdem effecti proponuntur.*

XIV. Quintum erit conſilium de vitando nocturno, atque

ſ 2 antelu-

(*cc*) Lib. 4. de re cibaria cap. 5.

5. Vitandus eſt antelucanus, & nocturnus aër.

antelucano aëre: Etenim cùm aliàs docuerimus noxia effluvia in ea atmoſphæræ parte, quæ nos circumdat, copioſiora natare abeuntibus ſolis radiis, quibus cùm verberantur, quaquaverſum ſolent diſpertiri; proinde eadem magìs compacta, majorique etiam agmine intrà noſtrum corpus, cùm ſol nondum exortus, vel præcipitatus eſt, deſcendunt, ac penetrant. Qui verò publicas ob cauſas noctu iter facere coguntur, nares, frontem, & aures foveant ſpiritu vini camphorato, admixto aceto roſaceo, quinimo tabaci foliis, dentibus contritis, vel per fumum exceptis ſputum moveant; nam impedimento ſunt aëris contagio, quominus ab ore ad caput, infernaque viſcera prolabatur. Celebre eſt exemplum, quod ab Annibale manavit ad poſteros. Nam cum ſtrenuus hic dux, licèt non æſtivo, ſed verno duntaxat tempore paludes incoluiſſet, *nocturno tamen humore, paluſtrique cœlo gravante caput, & quia medendi locus, nec tempus erat altero oculo captus fuit*, ut narrat (*dd*) Livius. Hoc loco juvat animadvertere fugiendum quoque eſſe magnum corporis motum, quippè quo aër uberius undequaque per poros tubuloſque à nobis excipitur. Etenim cùm propter gymnaſticam, venationem, agrorumque operas violentiùs cum fluida, tum ſolida in nobis agitentur, multa extruduntur corpora, quæ, ubi ſanguis, ſpirituſque reſederint, ſubvacuos poros, carnes, & vaſa relinquunt: quo fit, ut ambiens aër tam per auctam reſpirationem, quàm per cutim facilius, & copioſius ingeratur, cumque illo major quoque effluviorum malignorum vis cerebrum, ac præcordia petat. Audiendus hac in re Magnus (*ee*) Hippocrates: ubi rectam daturus prophylaxeos methodum iis, qui à malè affecto aëre populares morbos timent, *Providendum*, inquit: *ut quàm pauciſſimus aëris influxus in corpus ingrediatur, & ut ille ipſe quàm peregriniſſimus* (nimirum ab non inquinato loco) *exiſtat.* Factum proindè legimus apud eundem (*ff*) Coum, ut in quadam aëris conſtitutione *Mulieres non ſimiliter ut viri à tuſſi afflictæ fuerint, quòd non ut viri è domibus prodierint.*

Annibalis infortunium ex nocturno, & paluſtri aëre.

6. Abſtinendum à deglutienda ſaliva.

XV. Sextum præſidium ad declinandum putorem aëris maximum eſt, quanquam ſit purè negativum, ſedula videlicet abſti-

(*dd*) Decad. 3. lib. 2.
(*ee*) De nat. hom. num. 19.
(*ff*) 6. Epid. ſect. 7.

nentia

nentia à deglutiendâ ſalivâ, præſertim cùm prope paluſtria loca verſamur. Etenim cùm aërium miaſma majorem partem ſalivæ miſceatur, & implicetur, viamque intrò ſibi paret in viſcera, non tantùm per aſperam arteriam, verùm etiam per œſophagum, idcirco optimum erit præſervativum, ſalivam ipſam (præterquam dum comedimus) ſemper expuere; quod certè vel ipſa natura nos docet. Nam cùm res inſuaves, noxias, fœtidas non ſolum naribus ſentimus, ſed vel nudis oculis intuemur, ſtatim ad ſpuendum impellimur. Idem profectò ſtudium experimento utiliſſimum ſe compertum habuiſſe narrat primus quem legerim (g) Dobizensky cùm ſcribat *impulſum naturæ ſibi ceſſiſſe in beneficium*; ſiquidem nullo alio præſervativo remedio *niſi ſola cautela, nè ſalivam deglutiret, ſed ſemper expueret, quandiu intrà ſphæram* (ſunt ejus verba) *activitatis contagioſorum morborum moraretur, ab omni contagio*, à quo cæteroquin nunquam cavit, *ſe feliciter tutatum fuiſſe.*

XVI. Quod ſeptimò loco probamus, affine eſt, licèt contrariâ ratione, ſuperiùs expoſito præſidio. Scilicet nobiſcum in paluſtri aëre perpetuò geſtandam eſſe ſpongiam liquido acido-volatili imbutam, cujuſmodi eſt acetum theriacale ſpiritui vini permixtum: hoc enim poros narium, atque aſperæ arteriæ benigno halitu implet, & firmat; unde aëris venenum, quod etiam non deglutitâ ſalivâ intrò ſubterfugere conſuevit, partim intercipitur, partim corrigitur. Verumtamen opportunè hìc animadvertimus, malè ſibi conſulere, qui ſolis odoriferis, acutiſque balſamis abſque ulla acidorum admixtione hiſce in caſibus utuntur: volatilia enim ſpirituoſa, ac purè balſamica meatus, texturamque internæ ſuperficiei narium, & pulmonum ita laxant, & aperiunt, ut admittendo potius, incuneandoque aërio toxico, quàm intercipiendo, repellendoque viam ſternant, ac muniant. *7. Geſtanda ſpongia imbuta aceto theriacali, ac ſpiritu vini.*

XVII. Octavò quod ſpectat ad pharmaca equidem ſuadeo iis, qui vitam juxta paludes ducunt, ut blandis, non validis, ac violentis catharticis interdum per autumnum, hyemem, atque *8. Quibus medicamentis utendum, & quo tempore.*

ſ 3 veris

(gg) In exiguo libello, cui titul. *Præſervativum univerſale naturale contra omnem in aura ſerpentem contagionem.*

veris decurſum, totumque menſem Majum utantur: his autem egent, quia cœnoſus aër, cum ſuaptè natura craſſus ſit, in cauſa eſt, ut viſcera imi ventris, præſertimque lien, atque hepar, ſubſidentibus humoribus infarciantur; quare utilia comperiuntur, quæ ſimul alvum laxant, & ſubtiliant, tonumque viſceribus largiuntur; hujuſmodi ſunt pilulæ, quæ à Practicis Ruffo tribuuntur, eaſque à Paulo, & præcipuè ab (*hh*) Avicenna, ubi de præſervatione à peſtilentia agit, video commendatas. Aſſumunt verò Aloëm, Myrrham, & Crocum; ſunt qui Ammoniacum etiam addunt, atque ex iisdem exhibent ſæpe ſæpius in menſe plus minus ſemidrachmam. Secundò ſunt pariter magna illa antidota Theriaca, & Mitridatum, Diaſcordium Fracaſtorii, & ſimilia. Tertiò Acetum pariter antipeſtiferum, paratum ex Rad. Gentianæ, Scorzoneræ, Ireos, Centaurii min. Tormentillæ, Contrayervæ, Angel. Pimpinellæ, cort. & fol. Cit. bacc. Laur. Juniperi, Cinnam. flor. Caryophyl. fol. Rutæ, flor. hyperici ana. ad libitum, quæ omnia poſt octiduam infuſionem in aceto q. s. bull. quod ſubinde colatum ſervatur ad uſum. Uſus autem eſt in acetariis, in odoramentis, & in jure, vel aqua dilutum menſura unius, vel alterius cochlearis diluculò haurire. Cæterum cavendum eſt, ut ait Celſus, nè in ſecunda valetudine adverſæ præſidia conſummentur: ac propterea uſum Chinæ Chinæ in ipſa prophylaxi non laudamus, ſed ad caſtrenſium febrium medelam rejicimus.

9. Tranquillo animo eſſe oportet.

XVIII. Nono Prophylacticum remedium eſt animi tranquillitas. Etenim timoris, mœroriſque ſpecies, ſpiritus animales, villoſque cerebri ita enervat, ac percellit, ut ſubinde præcordia, atque hypochondria in conſenſum languoris trahantur; quamobrem mœrentibus individua ſunt ſuſpiria, appetitus dejectus, pulſuſque languidi; quæ quidem omnia clarè demonſtrant, partes tum ſolidas, tum fluidas in hoc pathemate non parùm labefactari; idcirco triſtibus, ac timentibus conſueto minor evadit vis cordis ad trudendum quaquaversùm ſanguinem; ſimiliterque propter concidentes muſculorum fibras, cutemque ipſam faciliùs

Quantùm noceat ægrotis animi dejectio, atque triſtitia.

(*hh*) Loco citato.

faciliùs è converſo refluunt fluida, cum ſubterfugiente aërio miaſmate à corporis peripheria ad idem cor. Contra verò animus magnus, & conſtans, ſeu ſpes bona in adverſis id præſtat, ut villi ejuſdem cerebri, ac proximè cordis in vividum tremorem, naturæ amicum, agantur; unde ſuccus nervorum blandè commoveri ſolet, feliciùſque ac velociùs ſuas ſemitas excurrere in præcordia. Quare ſanguis niſu ſuo, ac volatilitate arcet magnam partem noxiorum effluviorum, quæ cum aëre in viſcera ſerpere adnituntur. Neque rationibus duntaxat perſuaſi hilaritatem, tanquam peſtilentium morborum antidotum, laudamus; ſed experimentis quoque admoniti idem ultro recipimus, ac Lectoribus perſuademus. Etenim præter ea, quæ ab aliis ſunt animadverſa, atque à doctiſſimo Aug. Quirin. (*ii*) Rivino potiſſimùm tradita, ſcilicet in peſte timorem plùs ad lædendum valere, quàm ullum verum contagium; itaut ſanctè atteſtetur, *ſe nullum vidiſſe ægrum ex peſte* (vidit autem innumeros in Lipſienſi) *qui non à terrore illam contraxerit*; nos quidem Collegas olim habuimus DD. Jo. Mariam Coſtantium, & Lucam Tomaſinum, qui cùm in poſtrema peſtilentia, quæ ſub annis 1655. & 1656. Urbem Romam penè depopulata eſt, propriam operam ægris in Lœmocomio impendiſſent, nobis candidè faſſi ſunt, ſe idcirco à ſæva illa contagione evaſiſſe, quòd ſtrenuo hilarique animo donati, mortem adeò non timuerint, ut benevoli timentium fuerint objurgatores; cæteros autem timidulos è vivis omnes exceſſiſſe.

Quid efficiat lætitia.

XIX. Interea hìc nulla mihi erit cum (*kk*) Helmontio controverſia, ubi probaturus ille animosè confidere ſummum eſſe in peſte præſervativum, acri, quo pollet, ingenio divulgavit etiam Amuleta, tum ab Ethnicis ſub forma Idolorum, tum à nebulonibus, inſcriptis ſæpè ridiculis characteribus, inventa, eò ſolummodo ſpectare, ut animum illius, de cujus collo pendent, quanquam falſa opinione, certa tamen ſpe validiſſimè erigant; unde ejuſdem periapti ope (quod Zenexton Paracelſus appellavit)

Quid de amuletis Helmontii ſentiendum.

(*ii*) Diſſert. de Lipſienſ. peſt. ann. 1680. pag. 22. & 30.
(*kk*) Loc. ſupracit. pag. 181.

vir) omne malum à ſe plerunque depellunt. Itaque ejuſmodi Agyrtarum fraus, licèt multitudini imponat, non omnino tamen damnanda videtur, cùm creduli homines eâdem ex fallaciâ illud animi robur fœnerentur, quod à propiis infirmis viribus nunquam eſſent mutuaturi.

Prophylaxeos compendium ex Celſo.

XX. Sed ut breviter omnem prophylaxim complectamur, verba huc transferemus (*ll*) Cornelii Celſi, qui, cùm quæ in peſtilentia obſervanda ſint, enumeret, inquit: *Vitare oportet fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem: tam neque manè ſurgendum, neque pedibus nudis ambulandum, minimèque poſt cibum. Cum verò hæc in omni peſtilentia facienda ſint, tum in ea maximè, quàm auſtri excitarint:* ad quod genus noxiæ paludum adſpirationes referuntur.

Divinum præ cæteris ſubſidium implorandum.

XXI. At enimvero dum humana præſidia probamus, ſacra præ cunctis maximo in pretio habenda eſſe cenſemus, mandamuſque ut paluſtrium locorum habitatoribus cordi ſemper inhæreant. Nam cùm mala omnia præſertim verò (*mm*) peſtilentiæ ad purganda populorum crimina à Deo immitti ſoleant, ut paſſim in Divinis paginis legitur, certè niſi noſmetipſi culpas noſtras bonis operibus expiemus, atque aſſiduis precibus à Deo Optimo Maximo impetremus, ut peſtilentias à nobis avertat; fruſtrà tentabimus cætera præſidia, quæ in irritum planè recidunt, ubi ſummus Opifex benignè noſtrûm clementerque non miſeretur.

Ad curativa tandem remedia quod attinet, hæc ſequenti libro fusè perſequemur.

(*ll*) Loco citato.
(*mm*) Num. 14. 2. Reg. 24.

JO. MARIÆ
LANCISII
Intim. Cubicul. & Archiat. Pontificii
DE
NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS
LIBER SECUNDUS.
Complectens
QUINQUE EPIDEMIAS
Pernicioſarum, & Caſtrenſium Febrium,
Quæ Diverſas Pontificiæ Ditionis Urbes penè vaſtarunt.

Eminentiſſimo ac Reverendiſſimo Principi
CURTIO, S.R.E. CARDINALI ORIGO.
JO. MARIA LANCISIUS FELICITATEM.

QUæ duæ res ad librorum dedicationem ſolent inducere, ſtudium ſcilicet declarandi obſequii, ac ſpes reportandæ tutelæ, ambæ profectò me ad hujus Operis nuncupationem, CARDINALIS AMPLISSIME, vehementer impulerunt. Monuit ſiquidem primùm, ac planè coëgit vetuſtus, atque obſervantiſſimus erga Te amor, qui, cùm beneficiis maximè capiatur, ſummus, ac debi-

tus propter ſingularia, perpetuaque, quibus me devinxiſti, benignitatis argumenta, proculdubio habendus erit; præſertim cùm per quindecim jam annos, grande mortalis ævi ſpatium, inter Pontificis familiares, purâ tecum, atque incorruptâ ſemper conſuetudine retenta, ſit confirmatus. Hoc ſanè, quanquam omnes, quotquot Pontificiâ in Aula vivunt, probè norint; cupio tamen, ut affirmatione quoque meâ ſempiterna etiam poſteritas intelligat. Patrocinium deinde quod ſpectat, nemo aut verius, aut validius earum rerum, quæ in deſcriptis præſenti Commentario Epidemiis contigerunt, poteſt ſuſcipere, quàm Tu, Eminentissime Cardinalis, qui per ea tempora, cùm in diverſis Eccleſiaſticæ Ditionis Urbibus funera, luctuſque ex paluſtri Cœlo ingraveſcerent, Sacræ, ut ajunt, Conſultæ aderas à Secretis, geſtarumque rerum teſtis ſimul, conſiliarius, & adminiſter mirificè commendabaris; ut proinde lucubrationibus meis fidem valeas confirmare, præſidium impendere, & auctoritatem in longam poſterorum memoriam conciliare. Itaque ſingulari humanitate, quam Tibi, Eminentissime Cardinalis, natura indidit, & aſſidua exercitatio bene merendi auxit, & corroboravit Commentariolum hoc excipere nè dedigneris. Non ſolùm enim ab eo cliente, & cultore proficiſcitur, qui tuâ ſemper benevolentiâ floruit, ſed publicæ etiam ſalutis rationes tuetur, quas erudita ſapientia tua per varios munerum, ac dignitatum gradus jam indè ab adoleſcentiâ vigiliis, conſiliiſque curavit, & vindicavit. Immo verò non tam opuſculum meum ad Te properare, quàm tua ipſa conſilia, laborumque tuorum fructus ad Te redire videntur. Et tua igitur, & mea benignè complectere, meque auſpiciis tuis fovere perge. Vale.

Ex Muſeolo noſtro in Quirinali Prid. Kal. Octobris MDCCXVI.

LECTORI SUO.

Accurata epidemiarum hiſtoria apprime utilis eſt, ad earum cauſas dignoſcendas.

QVanquam ad enarrandas epidemias, alicui videri poſſit, nullâ arte, nulloque ingenii labore, ſed ſolo ſenſuum teſtimonio, ac ſimplici memoriæ monitore opus eſſe; cum illa ſucceſſio rerum, quæ in populari morbo contingunt, nuda videatur hiſtoria: attamen, ſi quis animo reputet, ſe, dum ejuſmodi eventa deſcribuntur, non ſolùm ſimplices, verùm etiam aliquando utiles Commentarios ſibi adornandos ſuſcipere: in iis certè non parum curæ, ſtudiique impendendum eſſe cognoſcet: præſertim ad explorationem primarum cauſarum, quæ, cùm ſæpe multo jam tempore quamcumque epidemiam ſoleant præcedere, rarò eos non fallunt, qui tantummodò inquirunt in illas, quæ morbum ipſum vel proximè antecedunt, vel aſſiduè comitantur. Sed major adhuc vincenda occurrit difficultas, ubi agitur de febribus pernicioſis, & caſtrenſibus, quas nos hic ſelegimus pertractandas; cùm earum & complicata ſemper, doloſaque ſit natura, & medela non conſtet multitudine remediorum; at judicii magnitudine, ac proprietate conſilii, de ſpecificis potiſſimùm pharmacis decernentis: quæ quidem omnia non cunctis Clinicis, ſed ſolertioribus tantùm ingeniis ſe pandunt. Nam, quanquam Artem Medicam primùm genuerit uſus; ea tamen etiamnum vagiret in cunis, niſi vires ab analogiſmo, & perfectionem à ratione accepiſſet. Solæ enim obſervationes utcunque frequentiſſimæ ſint, confuſam duntaxat exemplorum copiam animis noſtris ingerunt; niſi eadem acta partim componentes, partim ſejungentes illud nobiſmet ipſis lumen accendamus, cujus beneficio quidquid experientiâ compertum eſt, diſtinctè, atque ordine diſtributum videmus, tam in principiis, & cauſis morborum, quàm in progreſſibus, atque anteceſſionibus. Immo evidenter conſpicimus modum (cæteroqui per ſe obſcuriſſimum) conferendi, ac ſecernendi ſigna, & ſymptomata unius epidemiæ, vel unius ægri in unaquaque epidemia, à ſignis, ac ſymptomatibus alterius, vel diverſorum ægrotantium in eadem epidemia. Vnde quædam ex quibuſdam colligimus præſagia, quorum gratiâ tam exitus prædici,

Medicinæ ab obſervatione orta ſine ratiocinatione perfici non potuit.

quam

quam curationes maturè, atque utiliter inſtitui poſſunt; quâ certe unica methodo ipſamet Empirica rationis imperio ſubjici poteſt. Nam egregiè (a) *Hippocrates agens de Medicinæ profectu, inquit:* Sic arbitror univerſam Artem commonſtratam eſſe, eò quòd ex unoquoque obſervatio facta eſt, & conſonantia in idem concurrerint.

Quot modis aquæ ſtagnantes noceant, ex quinque epidemiarum narratione liquebit.

Daturus autem hoc ſecundo libro quinque Hiſtorias inſignium epidemiarum, quæ præ aliis noſtrâ ætate propter paluſtres aquas varia Eccleſiaſticæ ditionis loca pervagatæ ſunt, in ſpem erigor, haud difficulter deducendum fore, quot cauſis, ac modis aquei latices tum ſtagnare, tum urgentibus æſtivis caloribus, fœdâ corruptione, atque uligine in nos armari poſſint. Nam

Romana Epidemia.

Primò in Romana epidemia clarè apparebit, pluvias, fluviaſque lymphas Curatorum, Ædiliumque negligentiâ in foſſa Hadrianæ Molis, quam Arcem S. Angeli appellant, pratorumque ſcrobibus putreſcentes magnam cladem Vaticanæ regioni intuliſſe.

Vrbevetana.

Secundò in Vrbevetana liquebit, fluviales aquas in foſſulis, ſcrobibuſque cum cannabe, ac lino emortuas, ſituque corruptas Civitatem illam depopulatas penè fuiſſe.

Balnioregienſis.

Tertiò in Balneoregienſi, non dulces modò, ſed minerales etiam aquas deprehendemus, propter lapſum, cretacei collis jugi curſu per æſtatem intercluſas, putoremque nactas in populum illum crudeliter deſæviiſſe.

Piſaurenſis.

Quarto in Piſaurenſi conſtabit, fluidas viarum, cloacarumque ſordes in communem canalem confluentes, ſolitâ per æſtivos calores fluenti aquâ deſtitutas, non fuiſſe deterſas; quamobrem putidis halitibus ibi loci calamitoſum contagium induxiſſe.

Ferentinenſis.

Tandem in Ferentinate epidemia luculenter videbimus, aquas non modò dulces, verùm etiam Thermales incertis annorum recurſibus ſolito majori copiâ ſuis è venis erumpentes, cùm pares exitui ſcrobes, foſſaſque nequaquam inveniſſent, facilè vicinos campos alluiſſe, fœtoremque, luem, ac perniciem in proxima, humilia præſertim loca tranſmiſiſſe. Quamobrem nemo non videbit quantâ vigilantiâ, quantoque ſtudio, quò minùs aquæ putreſcant, animadvertendum ſit; nè idem elementum, quod maximum vitæ noſtræ præſidium eſt, perniciem, mortemque hominibus afferat.

(a) Præcept. n. 2.

PRIMA

PRIMA
EPIDEMIA

Febrium pernicioſarum, & caſtrenſium, quæ Romæ in Leonina nuncupata Civitate, finitimiſque versùs Neroniana prata regionibus, ex cœnoſis foſſarum præſertim, & cloacarum aquis, ab æſtatis initio uſque ad autumnum anni MDCXCV. vagata eſt.

CAPUT PRIMUM.

De pluviis, deque auſtrinis tempeſtatibus, quæ & Tiberis alluviones, & paluſtres aquas Romanæ Epidemiæ cauſas induxerunt.

CUm à nobis exhibenda ſit hiſtoria caſtrenſium febrium, quæ magnam partem incolarum Vaticanæ regionis, quam à Leone IV. Civitatem Leoninam appellant, anno MDCXCV. epidemicè corripuerunt, illoſque penè deleverunt; ordiemur ab obſervatione antecedentium tempeſtatum, aliarumque rerum, quæ moram, & putorem aquis, labemque aëri afferre potuerunt. Ita porrò facilè intelligemus cauſas, rationeſque ſymptomatum, quibus habitatores illius ſuburbii graviter afflicti ſunt.

Exordium ab obſervatione præcedentium tempeſtatum.

II. Nemo ſanè luctuoſa funera per id temporis Romæ conſpiciens, fœtoremque in vicis illis perſentiens, dubius hæſit, quin

Ingens vis corruptarum aqua-

rum ex pluviis, ac inundatione Tiberis. quin cauſa malignarum, pernicioſarumque febrium, quæ publicè vagabantur, fuerit multitudo ſtagnantium, & corruptarum aquarum, tum in ſcrobibus pratorum, tum in magna cloaca, atque in foſſa potiſſimum Hadrianæ arcis: ſed quoniam ad colligendos eos latices, tam ubertas pluviarum, quàm Tiberis inundatio maximè contulerunt; meritò à præcedenti autumno, utpote admodum pluvio, atque auſtrino, originis filum deducendum eſſe cenſemus. Raro enim ſola, quæ recens, ac præſens urget, etiamſi immoderata ſit, anni tempeſtas, populares morbos progignit; ſed plerunque per varios noxiarum tempeſtatum, aliarumque cauſarum gradus, & converſiones, accedente hominum indiligentiâ, ad communes morbos paratur via: ut rectè admonuit magnus (*a*) Hippocrates inquiens: *ſi quis rimatus fuerit, ac præcognoverit temporum occaſiones; maximè de ſingulis ſciet &c. & rectâ viâ procedet non minimâ Artis ſuæ gloriâ.*

Præcedentis autumni deſcriptio. III. Itaque autumnus anni MDCXCIV. ſæpe magnis imbribus, meridionaliumque ventorum flatibus udus extitit: quamobrem tellus jam erat humida, cùm Tiberis propter magnam vim aquæ bis auctus eſt; atque idcirco non ſolùm ſcrobes, ac foſſæ pratorum, & Arcis exhauriri non potuerunt; verùm, quod maximè aëris inſalubritatem inducit, ſordes, quæ pluviis prolutæ everruntur, ac dilabuntur, iis in canalibus, atque in cloacis ſubſiſtere coactæ ſunt. Simul etiam per humiliora Leoninæ Civitatis loca exundavit, ſubterraneaſque cellas, multoſque pauperum puteos hic illic contemeravit. Poſthæc negligentiâ eorum, qui rebus publicis, atque eidem præſertim Arci præerant, initio veris proximi anni MDCXCV. nullum ſtudium purgandis hiſce regionibus adhibitum fuit. Hinc mira hæc proluvies in linoſam paludem ſenſim intra foſſas, ſcrobeſque converſa vireſcere jam urgente æſtu, fermentari, computreſcere, variaque inſecta admittere cœpit.

Acceſſerunt aquæ à Vaticanis fontibus. IV. Interea temporis vim hujus cauſæ plurimùm adauxerunt aquæ ex Vaticanis fontibus caducæ; quæ cùm verſandæ

(*a*) Lib. de Aër. Loc. & Aq. n. 1.

ſandæ cuidam frumentariæ molæ juxta Arcis foſſam paulò ante à Romano quodam cive impetratæ fuiſſent, atque eæ quidem, non niſi adauctâ per moram copiâ, rotam in motum agere nequirent; identidem in cloaca illa ſubſiſtere, putoremque cum influentibus proximarum domorum ſordibus inter æſtivos præſertim calores concipere coactæ ſunt.

V. His verò malis acceſſit etiam frequens afflatus vulturni, auſtrinorumque ventorum, qui à medio Majo, uſque ad Septembrem ejuſdem anni MDCXCV. identidem recurrentes, non tantùm deteriori putredini immotarum aquarum, verùm faciliori quoque ſublimationi, ac delationi malignorum effluviorum non in vicinas duntaxat ædes, ſed etiam uſque ad finitimas, adverſaſque regiones anſam præbuerunt. Unde per ea loca immanis orta fuit epidemia febrium, quas Medici communiter vocant malignas, perniciofas, ac peſtilentes; nam contagione quoque ſerpere viſæ ſunt. *Obſervatio ventorum.*

VI. Non abſimilem epidemiam in Cœlio Urbis Colle ex eâdem ſtagnantium, & fœtidarum aquarum cauſâ ortam deſcribit Domin. (*a*) Panarolus, qui inveſtigaturus undenam regio Cœlimontana, quam ipſe meritò ſalubrem eſſe contendit, ſub initium ſeculi XVII. notam infamis aëris contraxerit, quamobrem nullis amplius habitatoribus frequentabatur, refert hiſtoriam ſedulâ animadverſione digniſſimam, quam ex Etruſco ſermone Latinam huc traducimus. *Anno*, inquit, 1601. *Aqua Mariana, vulgò* Marana, *ſuo ab alveo extra portam Cœlimontanam egreſſa, in proximis vallibus ſtagnabat; ubi cum diù corrupta hæſiſſet, per vim ſolis putidos vapores emiſit, qui circumquaque vicina loca afficiens miſeros incolas, aut interitu, aut fugâ perdidit; donec per ſuffoſſam cloacam juſſu Clementis VIII. ſtagnans aqua aliò derivata fuit, & collis antiquæ clementiæ reſtitutus:* hactenus Panarolus. Hanc verò clementiam nunc etiam ſervat, ſervabitque collis Cœlimontanus; modò tamen Ædiles perpetuam curam adhibeant, nè unquam fluviolus Mariana extra ſuas ripas devolvatur, aut perruptis vicinis aquæductibus, alicubi reſtagnent lymphæ, & com- *Hiſtoria Epidemiæ Cœlimontanæ ex Dominico Panarolo.*

(*a*) *In diſſert. Italica* dell'aria Celimontano pag. 9. & 10.

computreſcant; neve cloaca illa Clementina obſtruatur, quemadmodum ante aliquot annos contigit: quo tempore niſi ſtatim unà cum Illuſtriſſimo Præſule de Auguſtinis diligentiſſimo Ædilium Præfecto, jubente Clemente XI. (cui ipſe ego impendens periculum ſignificavi (diligenter occurriſſemus, rurſum gravis illinc ſerpere, ac dilatari cœpiſſet epidemia.

CAPUT II.

Deſcribuntur nonnulla phœnomena, quæ per id temporis noxias paluſtrium effluviorum vires in Leonina Regione palàm oſtenderunt.

Subitus veſpillonum interitus ex ſepulchri pútore.

NOtatione autem dignum eſt quod per id temporis accidit in eadem Leonina Urbe, intrà ſacram Ædem, nuncupatam S. Mariæ ad Portam Angelicam, cujus ſepulchra, humillimo quippe loco cavata, Tiberinis aquis redundarant. Itaque initio æſtatis, quanquam ii latices maximam partem per terræ poros ad flumen remeaſſent, attamen uſque adeò humidam, putidamque tellurem reliquerunt; ut cùm fortè fortunâ quidam ex fraterculis cœnobium illud incolentibus deceſſiſſet, ac veſpillo in tumulum, nullo quamvis recenti cadavere fœdum, deſcendiſſet, admirationem ſimul & curioſitatem ſociis excivit, quæ cauſa fuiſſet, cur elapſa jam dimidiâ horâ nec ad ſupera regrederetur, nec ſaltèm inclamaret. Idcirco ſecundus illuc deſcendit, quo mox nullum vitæ ſignum præbente, tertius charitate inflammatus, ſubinde à ſodalibus ligari, atque intrà tumulum per funem librari voluit; ſed vix accenſæ beneficio candelæ quam ſecum tulerat, gregales ſuos procumbere, humente extinctos ſolo, conſpexit; cùm illicò vociferare cœpit, retractuſque mortem vix potuit effugere. Adeò peſtifera ſunt concluſa effluvia cœnoſæ terræ, ſi cum ſpiritu ab hominibus excipiantur.

Capitis dolor ex tran-

II. Neque ſanè illud negligendum videtur capitis incommodum, quod multi eo tempore ſalubrium etiam regionum incolæ,

incolæ, quod tranſiiſſent ſolùm, aut perambulaſſent loca corruptis iis aquis inquinata, pertulerunt; quos inter præ aliis recenſemus Illuſtriſſimum Archiepiſcopum Battellum meritiſſimum, nunc Sanctiſſimi Pontificis à ſecretis ſcribendarum ad Principes epiſtolarum. Is enim ſæpe mihi narravit (eſt enim pro ſua in me benignitate amiciſſimus) decurſu illius epidemiæ, ſe interdum abſtinuiſſe ab itinere ad Baſilicam Vaticanam, cui veſpertinæ causâ pſalmodiæ pro munere ſuo addictus erat; quia ſtatim ſe capitis dolore correptum ſentiebat, cum veheretur curru à faucibus externorum Arcis munimentorum (quæ vulgo dicuntur *la cortina*, *ed il rivellino*) in ſuburbium novum: nam ibidem magna ad dexteram foſſa putidas, malèque olentes aquas, obſtructo emiſſario, continebat; quo ſanè cruciatu non priùs levabatur, quàm cùm ad ædes ſuas in Quirinali rediiſſet: ut minimè dubitandum videatur, quin à corruptis aquis noxii vapores excitentur, qui ad noſtram perniciem per cranii etiam foramina ſibi aditum aperiunt. *ſitu per Leoninam regionem.*

III. Confirmabatur quoque exitialis putidarum aquarum vis mutatione coloris à florido in flavum, luridumque; quo non quidem meridionalis, ſed tantummodo ſeptentrionalis illius plagæ habitatores, utpote paludibus propiores, ſub veris finem fœdati conſpiciebantur; immò verò multitudine culicum, erucarum, muſcarum, aliorumque inſectorum vicos illos, ſcrobes, & foſſam, putidamque aquam per æſtatem frequentantium. *Coloris mutatio ex eadem cauſa.*

CAPUT III.

De certis hujus epidemiæ limitibus, quos lethifera cœnoſarum aquarum effluvia minimè prætererierunt.

SEd inter hæc mirandum planè fuit popularem morbum haud per univerſam Leoninam Regionem; ſed per eam duntaxat partem deſæviiſſe, quæ à via, quam vulgò appellant *Borgo novo*, ad ſeptentrionem, hoc eſt ad mœnia, prata, *Quibus in locis Leoninæ Vrbis lues graſſata ſit.*

Arcemque protenditur, latèque patet. Contra verò ædes magis ad meridiem converſæ, ſcilicet in ſemitis ſuburbiorum, vulgò *di S. Spirito, è Borgo vecchio*; quemadmodum etiam quæ ad dexteram Baſilicæ Divi Petri poſitæ ſunt; carceres nimirum S. Inquiſitionis, aliæque domus ad Vaticani collis clivum excitatæ, à communi lue penitùs liberæ, ſolutæque permanſerunt ita ut ducta quaſi videretur linea diagonalis à poſtica Pontificii Palatii parte, quam *Belvedere* appellant, uſque ad emiſſarium magnæ illius cloacæ, quæ in Tiberim juxta Arcis foſſam eo loco aperitur, ubi ab onerariis navibus Puteolana terra, lignaque exponuntur. Per hanc verò diagonalem affabrè dinſtinguebantur incolæ aëris contagione, quà boream ſpectat, affecti, ab iis, qui, quà reſpicit auſtrum, omnino erant intacti. Illud tamen minimè hic diſſimulandum, ædes nimirum Nobilium de Altovitis, nihil obſtante Tiberis interjectu, ab infamibus cùm foſſæ tum cloacæ halitibus (nam ferè contra illas reſpectant) ſe tueri non potuiſſe, quin Præſul, ad purpuram natus, ex confluenti perniciosâ febri ibidem interierit.

Cur ii, qui ad meridiem habitabant, incolumes fuerint.

II. Salvus autem, atque ſecundus ſtatus in tanta miſeriarum vicinia, ideo retentus eſt in habitatoribus Leoninæ Civitatis ad meridiem; quia illorum domos neque Tiberis alluvio (quippe ſolo altiores) neque paluſtria effluvia, utpote à foſſis, pratiſque longiùs prodeuntia inquinare valuerunt. Immo verò, quod maximi refert, ac raro accidit, auſtrales venti, qui per ea tempora frequentiſſimi ſpirabant, ita eas juverunt, ut lethiferas exhalationes, & procul, & in contraria detulerint; ſecus atque contigiſſet, ſi ſeptentrionales ventos tunc habuiſſemus. Noxia enim ſpiramina à pratis, foſſiſque etiam uſque in ſuburbium S. Spiritus, atque in proximum præcipuè Janiculi colliculum, ubi poſiti ſunt Barberinorum horti, tranſducta fuiſſent: quemadmodum de hujuſmodi ventis Leoninæ Regioni inſalubribus latè demonſtrat Paulus Sanquiricus in (*a*) diſſertatione quadam Hetruſco idiomate edita 1630.

A corruptis foſſarum

III. Hæc autem clarè docent, epidemiam illam à corruptis

(*a*) De aëre Leonin. Civitat.

ruptis duntaxat foſſarum aquis originem habuiſſe; cùm qui noxios halitus reſpirarunt, & coinquinatas lymphas biberunt, communibus malis plerique omnes correpti ſint. E contrario autem ab ea contagione illi ſervati fuerunt, qui domos incolebant extra hanc effluviorum quaſi dixerim ſphæram ædificatas. *aquis ſine dubio nata eſt lues illa.*

IV. Nec ſanè novum eſt in Urbe Roma epidemias certis, ac determinatis terminis coërcitas quandoque fuiſſe; cùm apud Alex: (*a*) Petronium, Marſilium (*b*) Cagnatum, & Jo: Baptiſtam (*c*) Donium occurrant hiſtoriæ confluentium malorum, modò in patulis, & humilibus, modò in editioribus Urbis locis. Immò verò (hoc autem ad noſtrum alluvionis caſum bellè facit) elegans eſt deſcriptio epidemicæ tertianæ, colonos Mutinenſes ſub anno MDCXC. affligentis, in qua, ut doctiſſimus æquè, & cùm viveret amiciſſimus (*d*) Ramazzinus diligenter animadvertit: *popularem illum morbum in humilioribus tantùm locis, ac ubi ſtagnarint aquæ, ſedem fixiſſe, & non ampliora ſpatia occupaſſe: cum incolæ cæterarum regionum, quæ ab hujuſmodi atmoſphæra remotiores erant (ut totus tractus ſupra viam Æmiliam versùs colles) nunquam aliàs à febribus magis ſecuros ſe vixiſſe meminerint.* *Exempla epidemiarum certas urbium regiones vaſtantium.*

V. Illud inſuper obſervandum noſtra obtigit in Epidemia; nimirum vires ejus ad Montem, quem Marium dicunt, pervaſiſſe; ita ut Cœnobitæ, villici, aliique illius collis incolæ, quanquam ſeſquimilliario clivi à pratis, multoque majori à foſſis itinere diſſiti, tamen peſtilentibus febribus magnam partem occiderint. Hoc ſanè infortunium ortum habuit ab iiſdem cœnoſis corruptiſque aquis, quibus prædictæ foſſæ, & ſubjecta Monti Mario Neroniana prata ſcatebant. Etenim facili negotio à ſpirantibus diluculò Euronotis malignæ aquarum exhalationes, veluti à ſcopis abſterſæ, atque elatæ, uſque ad prædicti montis verticem (*e*) attollebantur. Quibus luculen- *Cur ad incolas Montis Marii longe diſſitos pervaſerit peſtilentia.*

V 2 ter

(*a*) De Vict. Rom. lib. 1. cap. 3. pag. 14. (*b*) De Tiberis inundat. pag. 19.
(*c*) De Reſtit. Salub. Arg. Rom. pag. 16. (*d*) De Conſtit. anni 1690. p. 25. n. 29.
(*e*) Vide mechanicè deſcriptam meridionalium ventorum vim ab imo in ſummum ferendi ſemper effluvia lib. 1. in Conſilio de Sylvis Sermonetæ non cædendis §. 17.

ter admonebamur, effluvia per aërem diſperſa, majorem tunc ad lædendum poteſtatem habuiſſe, quàm puteales aquas, quæ certè illo in monte penitùs innoxiæ hauriebantur; ut D. Jo: Baptiſta Macauda ordinarius tum Leoninæ regionis Medicus, & priſcæ indolis amicus evidenter ſe comperiſſe narravit.

CAPUT IV.

De mechanica ratione, qua ejuſmodi epidemia ſub initium averti, depellique potuiſſet.

Hominum incuria ſæpe oriuntur, aut diutius perveniunt epidemiæ.

SÆpe ignaviæ, ac negligentiæ ſuæ pœnas luunt homines, cùm ſani, atque incolumes tentari morbis incipiunt, quorum cauſæ ex illorum potiùs deſidiâ, quàm ex naturæ neceſſitate proficiſcuntur. Hujuſmodi certè fuit in Leonina Regione lues aëris, quæ tempeſtivis à mechanica depromptis præſidiis, vel anteverti, vel ſaltèm quàm citiſſimè profligari valuiſſet. Inter mechanica verò auxilia præcipuum, expeditumque fuiſſet deducere in Adrianæ Arcis foſſam aquas omnes, quæ ex Vaticanis fontibus tam intrà hortos, quàm extrà, ſcilicet in Plateam Baſilicæ D. Petri jugiter effluunt, ex quibus procul dubio, ſi in unum alveum confluerent, non exiguus amnis aſſurgeret.

Auctoris conſilium Cardinali Camerario exhibitum.

II. Hanc porrò ſententiam deferre tunc temporis non dubitavi ad Eminentiſſimum Cardinalem Palutium de Alteriis, Virum ſanè non acri ſolùm judicio, ſed diuturno etiam difficillimarum rerum uſu mirabiliter ſubactum, cùm ſcilicet, nè ſuo deeſſet muneri (erat enim S. R. E. Camerarius) ſciſcitatus eſſet à me, qui Medicinam apud eundem faciebam, an, & quale inveniri poſſet opportunum præſidium ad compeſcendam ſtragem ſuburbani illius populi, ex paluſtribus aquis frequentiſſimè decedentis. Etenim illicò non voce tantùm, ſed ſcripto etiam reſpondi, me probè cognoſcere principio, quo tunc urgebamur, æſtatis mortuas eas aquas, corruptumque cœnum citra formidinem augendæ perniciei, nec peni-

penitùs removeri, nec vel minimùm, interno illato motu, agitari poſſe: reliquum idcircò eſſe, ut ad depellendam epidemiæ cauſam duo alia in uſum revocarentur auxilia, videlicet: Primò fluxus jam memoratus uberrimæ, dulciſque Vaticani Collis lymphæ per omnes Arcis foſſas, quâ quidem temperatæ prolutæque ſordes ſenſim in cloacam, ac Tiberim dilaberentur. Secundò: Simul etiam reſinoſis ex lignis accenſus ignis per octo ſaltèm dies intrà majores foſſas, potiſſimùm verò in marginibus, quâ ſpectant ædes, & vicos Leoninæ Civitatis: arbitrabar enim ab igne, & flamma non inſecta ſolùm comburi, ſed aëris quoque miaſmata ita comminui, & conteri debere, ut partim antiquam indolem exuerent, partim ſublimiùs exilirent, atque extruderentur. De quo ſanè ignis præſidio, cùm plura dicta à nobis ſint Parte 2. lib. 1. cap. 5. non eſt ut hìc cum Lectorum nauſea crambem recoquamus.

Dulci aquâ paluſtres ſordes diluendæ.

Accenſis ignibus inſecta, & aëris miaſmata diſſipanda.

III. Sed quanquam, ut mihi quidem videbatur, ejuſmodi conſilia validis rationibus inſtruerentur, ac præcipuè defluxus jugis aquæ paratu admodum facilis videretur; neutrum tamen cùm Eminentiſſimus Princeps ad œconomicum quendam cœtum rem detuliſſet (conſiliis in diverſa abeuntibus) probatum fuit. Et quidem, quantum ſpectat ad facilitatem, utilitatemque fluxus perennium aquarum in foſſas Adrianæ Arcis opportuno tempore deducendarum; nos ipſi anno MDCCIX. uſu frugiferum comperimus. Cùm enim Sanctiſſimo Patri CLEMENTI XI. neceſſitatem hujus remedii ad prævertendam ex foſſarum cœno aëris labem ſub illius veris initium imminentem, demiſsè expoſuerimus, è veſtigio Summus Pontifex rem effici mandavit, ut de (*a*) Rheumatica epidemia ſcribentes fusè commonſtravimus.

Neutrum effectum fuit. ob opinionum diſſenſum.

IV. Unum dumtaxat ſubitò, quippe nullâ impensâ perficiendum, prohibitum fuit, nè ſcilicet aquæ à Vaticano cadentes ad verſandam molam prope Arcis foſſam adhiberentur. Subſiſtebant enim identidem in cloaca, ut ſuperiùs cap. 1. animadvertimus. Quod quidem ab eo tempore dejectis etiam molaribus machinis, accuratiſſimè obſervatum eſt.

(a) Cap. 5. §. 4. pag. 235.

CAPUT V.

Duplex Febrium epidemicarum natura, & quæ maximè ægros ſymptomata afflixerunt.

Initium Epidemiæ.

HIs pro rerum fide, ac perſpicuitate narratis, ad ipſam veniamus epidemiam. Paulatim medio Majo, atque ſub initium Junii per ſolam plebeculam in ſuburbiis S. Angeli, Pio, aliiſque prope mœnia, foſſaſque degentem, ſerpere cœperunt tertianæ febres, eæque primùm ſimplices, benignæque indolis; modò tamen Medici à phlebotomiâ abſtinerent. Nam quibus ægris vena ſecta fuiſſet, illorum febres in continuas, & malignas ſtatim convertebantur. Mox verò caput extulerunt febres reipſa pernicioſæ, ac peſtilentes, quæ ad Idus uſque octobris ferociùs, latiùſque contagione quoque vagatæ ſunt.

Phlebotomia in eo caſu noxia

Pro vario ſitu domorum, & habitu corporum diverſa morbi ſymptomata.

II. At enimvero illud maximè notandum fuit, non eandem per æſtum in omnibus promiſcuè naturam morbi ſæviiſſe, ſed ſecundùm varios eo tempore corporum habitus, diverſoſque ſæpe domorum ſitus, plùs minùſve à foſſis diſſitos, varias etiam malignarum febrium differentias pravis quidem, ſed inter ſe diverſis diſtinctas ſignis emerſiſſe. Porrò duobus potiſſimùm diſſimilibus ſymptomatum agminibus in aciem tunc temporis prodierunt; aliæ ſiquidem primis illicò diebus intermittentes, ſed omnino pernicioſæ tertianæ, eæque frequentiſſimæ extiterunt. Aliæ verò, ſed infrequentiores, ſtatim videbantur continuæ, peſtilentem pariter naturam præ ſe ferentes.

Quoſnam tertianæ invaſerint.

III. Tertianæ quidem exitiabiles eos potiſſimùm corripiebant, qui improbâ victus ratione utentes, jam ante exortam epidemiam, viſcerum obſtructionibus obnoxii fuerant. Hæ quidem principio ut plurimùm tertianæ ſimplicis, rarò duplicis, ſemper tamen intermittentis typum ſervantes, quintâ plerumque die pernicioſiſſimum morem in continuas verſæ detegebant, ægroſque non rarò ſeptimam inter, & undecimam ju-

In continuas febres vertebant.

jugulabant, paucis hercle ad decimam quartam pertingentibus; niſi ſi cui morbus in dyſenteriam, aut in chronicam febrem, per totum ſubinde autumnum, hyememque afflicturam, conceſſiſſet.

IV. Hoc autem modo peſtilentes ejuſmodi tertianæ corripere, atque increſcere ſolebant. Primùm facies incolentium vicos illos promiſcuè cum feminarum, tum virorum, tam adoleſcentium, quàm adultorum à noxiis effluviis ſubflava reddebatur. Subinde ab inappetentia cum gravativo capitis dolore, rigor ingens repentè corripiebat cum vomitu non ſolùm phlegmatis, ac variegatæ bilis; ſed plerumque minutiſſimorum etiam vermium; denique calor, & ſitis è veſtigio urgebat. Sæpe febris duobus primis paroxyſmis effuſo ſudore ita remittebat, ut Infirmi ab omni ſe penitùs malo immunes, ac vindicatos putantes ſecundâ, immo quartâ etiam die non modò ſurgere, ſed interdum in publicum prodire viſi fuerint. Verùm interea temporis urinis croceis, craſſis, immo ſæpe confuſis, & ut ajunt, ſubjugalibus redditis, febris quinta die novo rigore cum ingenti præcordiorum anxietate, ac jactatione in tantum creſcebat, ut lippis etiam ac tonſoribus naturam continuæ, & morem perniciosiſſimum oſtenderet. Cæterùm lingua erat arida, & ſubobſcura; verùm accedente mentis motione, nulla ut plurimùm querela ſitis audiebatur; pulſus varii, ſæpius parvi, atque inæquales; artus frigidi puſillis convulſivis motibus, quos jectigationes dicunt, omnino inconſtantes; papulæ in cute lividæ, facies cadaveroſa, frequentes lipothymiæ, venter elatus, tenſus, ante delirium dolens, ac frequenter poſt ſextam pallido-bilioſis, & fœtidiſſimis, non raro etiam cruentis liquaminibus ſolutus. Lumbrici ab ipſo morbi principio magnâ copiâ, plerunque mortui, per ſedem etiam deturbabantur. Denique gravi cum ſopore, algido ſudore, urinis tenuibus factis, parotides erumpebant, ac ſeptimâ, vel nonâ die, raro undecima pleroſque ægros, priuſquam opportuna inventa eſſet medendi ratio, ſuffocatos de medio tollebant.

Ejuſmodi tertianarum adjuncta, variaque ſymptomata.

V. Febres verò, quæ initio ideam continuæ peſtilentis oſten-

Continuarum fe-

brium ſymptomata. oſtendebant, raræ admodum fuerunt, atque in iis duntaxat Civibus ſpectabantur, qui paulò longiùs à foſſis poſiti meliori tum victus ratione uſi, tum vultus colore præditi, innoxiorum humorum ſpeciem, ante quàm ægrotarent, exhibuerunt. Invaſionis autem modus erat cum levi ut plurimùm horripilatione, magno, gravique capitis dolore, inappetentiâ, oris amaro ſenſu, atque minori, quàm in tertianis, ad vomitum propenſione; deinde excitato ingenti æſtu dolor capitis augebatur; mox continuâ perſiſtente, ſolumque pomeridianis horis crudeſcente febri, cum pulſu, magno potiùs, quàm parvo, peticulæ ad cutim rubræ, ſubinde liveſcentes erumpebant. Augebatur malum quarta die cum vaniloquio, & ſopore, accedentibus primùm levibus jectigationibus, ſubinde apertis convulſivis motibus, cum lingua arida, & facie aliquantulum rubrâ, lotioque nunc ſubjugali, nunc tenui; ſanguis è naribus poſt ſextam largâ copiâ non inutiliter multis effluxit, Per alvum interea circa ſeptimum bilioſa cum paucioribus quàm in tertiana vermibus erumpebant. Tandem ſupervenientibus ut plurimùm parotidibus, auctoque ſopore, multi apoplectico modo decedebant nonâ, vel undecima die, frigidis ſudoribus magnâ copiâ ab univerſo corpore exundantibus. Pauciſſimi interim naturæ ope ſervabantur, vel craſſarum urinarum copia, vel converſione in alium morbum, ſcilicet in dyſenteriam, aut quartanam: licèt poſtea inventâ curandi ratione, ut mox dicemus, multi priſtinæ valetudini fuerint reſtituti.

CAPUT VI.

Quæ in cadaveribus decedentium propter epidemicas febres obſervata fuerint, eorumque rationes afferuntur.

UT duplex epidemicarum febrium genus per id temporis graſſatum eſt ita duplex quoque conſtanti exitu fuit animadverſionum genus, quod in cadaveribus eorum egimus, qui vitam cum morte commutarunt.

II. Pri-

II. Primùm in iis, qui ob tertianas pernicioſas occiderunt, ingens malorum ſedes ſub aſpectum venit in abdomine, ubi exta penè omnia livida, & potiſſimùm hepar ſubfuſci, ac bilis cyſtica atri coloris paſſim occurrerunt. Inteſtina autem ferè undique ſphacelo tentata continebant fædiſſima recrementa, vermiumque copiam; imo verò circulares hic illic ſubnigras maculas exhibebant, quarum in centris ſciſſuras quaſdam inſculptas vidimus, quas nemo noſtrum propter lumbricorum vicinitatem ambigere potuit, eorundem eſſe veſtigia morſuum, atque eroſionum. Cæterùm præcordia, alioqui mollia, & laxa, nigro cruore quo etiam cerebri vaſa diffluebant. *In iis, qui tertiana febre interemti fuerant, abdominis viſcera vitiata deprehendimus.*

III. Studiosè verò inquirentibus nobis in cauſam, cur abdominis viſcera, atque inter ea grande quidem morboſæ vaſtationis theatrum hepar, atque inteſtina præ aliis viderentur, repetenda eſt unius rei ſuperiùs explicatæ recordatio, ſcilicet ægros illos jam antequam tertianis febribus tentarentur; tum naturalium viſcerum diſcraſiâ, tum improbâ victus ratione uſos fuiſſe. Quamobrem facili negotio imi ventris organa, & præſertim jecur propter morbidam bilem; atque inteſtina (quoniam in illorum cavitatem, tanquam in cloacam multigena liquida à glandulis ſuis quà externis, quà internis ſecreta confluere ſolent, ac detineri) peculiarem labem contraxerunt. Potiſſimùm verò quia enormis illa complexio corpuſculorum, quæ à paluſtri ſolo cùm organica, tum inorganica elevantur, & per œſophagum cùm ſaliva, cibis, & potibus in accolarum ſtomachum feruntur, fovendis principio, multiplicandiſque lumbricis noſtris aptiſſima eſſe conſuevit. Quod ſanè vermium genus (ut in externis paſſim obſervamus) quemadmodum alimentis naturæ ſuæ analogis majori ſemper & mole, & numero augetur, ita deinceps inducto, ac fervente febrili æſtu, evectiſque paulatim ad ſummam acrimoniam pravis inteſtinorum ſuccis, uſque adeò commovetur, ut quaquaverſus inuſitatâ rabie eorundem inteſtinorum parietes morſibus adoriatur, ac venefico quaſi afflatu contemeret, & afficiat. *Cur intrà abdomen viſcera eo morbo corrupta fuerint.* *Quæ ſit vermium vis in humano corpore.*

Quo pacto, & quales deinde lumbrici ejiciantur.

IV. Nec ſanè irrequietos indè factos lumbricos huc illuc diſcurrere dubitandum eſt, ubi experimento abunde conſtat, eoſdem fugam exitumque ab ejuſmodi ægris per os, & podicem, admirandâ certè induſtriâ, pro viribus exquirere; quinimmo illos graviſſimè ægrotare, atque interire; cùm ut plurimùm hiſce in caſibus, vel phlogoſi affecti, vel mortui dejiciantur. Dum igitur noxia paludum effluvia quaqua verſum ſanguini, & liquido nerveo permixta in viſcera, & artus debacchantur, ipſi etiam lumbrici ſuis ictibus, ac veneficâ veluti ſalivâ inteſtina ita labefactant, ut vulneris labia aliis etiam confluentibus, interceptiſque pravis, toxicoque ſimilibus ſuccis, poſtremò necroſim concipiant.

In iis, qui ex continua febre deceſſerant, cerebrum præſertim labefactum reperimus.

V. In corporibus autem, quæ ex continuis peſtiferis febribus apoplectico modo decedebant, inter viſcera naturalia certè ipſa inteſtina à vermibus neque multùm obſeſſa, neque adeò depravata comperimus; ſecus verò cerebrum frequentibus varicibus, & plerumque ſanguineo ſero intrà corticis ſulcos effuſo deprehenſum fuit: indicio profectò ſatis manifeſto tum fibras, tum fermenta viſcerum imi ventris apud robuſtos, & continentes homines aëris inquinamentis quoquo modo obſtitiſſe; ut inter morbi initium feraciſſimum lumbricorum ovarium augeri admodum, ac multiplicari paſſa non fuerint. Quamobrem vulnera, ac necroſes, quemadmodum in vulgaribus, malèque nutritis ægrotantibus intrà ipſa inteſtina non admodum ſunt conſpecta. Verùm ſulphuro-venefica atmoſphæræ effluvia partim per pulmones, & cranii meatus, partim per galaxiam in venas ſulphureo jam liquido plenas admiſſa, omnem in cerebro (ſuffragante etiam inventâ apud ægros plethorâ) vim ſuam coagulando fluida, & irritando ſolida exercuerunt.

CAPUT VII.

Per ſummam Innocentii XII. charitatem novum in Civitate Leonina Noſocomium pro ægris mulieribus excitatur.

Vulgares feminæ, quippe pauperibus aſſiduè famulantes, cùm ſæviente Romana epidemia præ viris frequentiùs decumberent; ſimul etiam propter rerum ferè omnium egeſtatem majori numero decederent; cùmque in Leonina Civitate nullum ad excipiendas mulieres Noſocomium, maximum verò S. Spiritus in Saxia ægrotantibus tantùm viris pateret: Summus Pontifex Innocentius XII. tunc feliciſſimè regnans, pro ingenti, quo erga egenos flagrabat, amore, ſtatim atque accepit; aliquot pauperculas ita neceſſariis præſidiis jacuiſſe deſtitutas, ut ſine aſſidentibus, atque adeò abſque Chriſtianæ pietatis officiis naturæ conceſſiſſent; juſſit publicum inſtrui pro ſequiori ſexu Valetudinarium, loco quidem minùs inſalubri, nimirum in ſuburbio, quod vulgo Novum appellant (nunc autem ceſſit in Hoſpitium Sacerdotum) illudque non ſolùm quavis domeſticâ ſupellectili, verùm etiam accitis, quod magis intereſt, Sacerdotibus, conſtitutiſque Medicis, Chirurgis, univerſaque, & Aſſidentium, & Miniſtrorum Familia, quam celerrimè comparatum, ornatumque voluit. Atque hinc factum eſt, ut ſua nec animæ, nec corpori medicina deeſſet; mirumque proinde fuerit cernere, miſeras illas ægrotantes optimis cibis, remediiſque fotas, magnam partem à mortis periculo fuiſſe vindicatas. Adeò verum eſt, Romam præ cunctis totius orbis Civitatibus ſingulari pietate, & charitate (ut innumeris exemplis demonſtrat (*a*) Amydenus) refulgere; Romanoſque Pontifices nullis uſquam ſumptibus, laboribuſque parcentes de utraque hominum ſalute in perpetuum eſſe ſolicitos.

Vulgares feminæ frequentiùs morbo conficiebantur.

Noſocomium ægris mulierculis inſtructum.

(*a*) Theodorus Amydenus libellum edidit de pietate Romanâ.

CAP. VIII.

Quænam remedia in noſtra epidemia maximè profuerint, & primò de methodo curandi tertianas pernicioſas.

Hiſtoria Medicinæ facem præfert.

DIctum ſanè videtur in Medicos, quod à magnis, ac ſapientibus viris traditum legimus, hiſtoriam eſſe lucem veritatis, ac vitæ magiſtram. Nam, cùm ingens ſit in rebus Medicis obſcuritas, noſtris verò in judiciis infirmitas, niſi ſemper hiſtoriarum, atque obſervationum faces memoriæ obverſentur, ac præluceant; ſæpius certè, ac facilius in errorum, atque inſcitiæ tenebris maximo cum Reipublicæ detrimento verſaremur.

II. Obſervationes itaque jatrophyſicæ ad veritatis lancem, non ad nudam lectorum delectationem ſunt expendendæ: Propterea in deſcribendis graſſantium febrium curationibus, candidè commemorabo cùm ea, quæ nocuiſſe, tum quæ opitulata eſſe à nobis compertum fuit.

Pauci naturæ beneficio ſervati ſunt.

III. Quoniam verò vix ulli fuerunt, quos à tam diro malo ſola natura vindicavit, ſcilicet pauci duntaxat ex iis, qui longiùs à paludibus habitantes per abſceſſum dyſentericum, aut urinarum multitudinem liberati fuerint, idcirco de internis viribus minùs confiſi ad remedia, eaque valentiſſima, ac præſentanea confugere debuimus.

Initio morbi incerta erant remedia: tandem præſentanea reperta ſunt.

IV. Diu ſanè à nonnullis cum incipiente epidemiâ, non fruſtrà tantùm, ſed magnâ cum ægrorum noxa pugnatum eſt, validiſſimis nunc purgantibus, pulvere ſcilicet Cornachinæ, nunc ſanguinis miſſione, quæ non niſi raró, ut dicemus, juvit. Nam in confluentibus morbis tardè plerunque accidit, ut ſecurior detegatur ratio medendi: Proinde per ſummam ſolertiam adjuvante analogiſmo tandem detecta fuerunt ſpecifica pharmaca, quibus poſtea, qui tempeſtivè ſub prudentium Medicorum imperium venerunt, magnam partem liberati ſunt.

V. At cùm capite quarto monuerimus, duplicem tunc obti-

obtigiſſe febris ſpeciem, alteram frequentiorem tertianæ perniciosæ, alteram verò minùs ſæpe animadverſam ab ipſo initio continuæ malignæque naturæ; dicemus ſeorſim, quæ in utraque febri potiſſimùm profuerunt.

Quænam medicamina pernicioſas tertianas depulerint.

VI. In primis verò, qui pernicioſis tertianis corripiebantur, & illico Medicum arceſſebant, agreſtes quidem homines drachmis quatuor, aut quinque elect. lenit. malaxati cum ol. amygdalino, vel Trypheræ Perſicæ; Urbani autem, ac delicatuli totidem florum caſſiæ cùm drachmis duabus pulpæ Tamarindorum, & ſcrupulo ocul. canc. pp. blande ac utiliter levabantur. Aliquibus, quos à lauta cœna febris corripuit, placidus ſtatim vomitus emolumento fuit, excitatus tamen ſolo amygdalino oleo admixtis aqua thericali, & jure inſulſo: interdum robuſtioribus ferunt vinum etiam Emeticum ab initio profuiſſe. Cogitavi quoque de uſu pul. radicis Ipecachuanæ; ſed ea tum fuit inventa; tametſi magnum jurè commodum aliàs expertus fuerim; præſertim in illo pravorum humorum apparatu, à quo malignæ dyſenteriæ progignuntur. Qui contra non niſi poſt tertiam diem curationi ſe ſubmittebant clyſteribus potiùs, quàm ullâ etiamſi leni purgatione tractandi erant. Etenim multiplicatâ per id temporis in primis viis malignorum ſuccorum copia, ob vim eorum, quæ alvum movent, agitari magis, fundi latiùs, ac potiùs intrà vaſa urgeri ſolebat, quàm evacuari; quinimmo hinc, cùm irritati vermes glandulas, ac fibras inteſtinorum pungerent, atque exederent, cruciatus, dyſenterias, ac poſtremò etiam inteſtinorum necroſes faciliùs arceſſebant. Sed in caſtrenſibus iis febribus invenire ad amuſſim minuendi occaſionem tam eſt rarum, ac difficile, quàm optimum eſſe Medicum, quem ſemper hortabor, ut memor ſit experimentorum magni (*a*) Hippocratis, qui in Conſtitutione peſtilenti ex nimiis pluviis, atque adeò paluſtri ſolo exorta, claris verbis periculum à purgantibus perſtringit, *Purgationes plurimos amplius lædebant*; & paulò infra, *qui ex acutis, maximè ex iis, qui per alvum ſecedebant, mortui ſunt: omnes enim alvus ſuſtulit.* Legatur Valleſius in Commentario.

(*a*) 3. Epid. conſt. 3.

Veſicantia, & china chinæ mirum quantum profuerunt.

VII. At enim verò duo præſidia huic malo comperta ſunt utiliſſima, veſicantia nimirum, & cortex chinæ chinæ, quæ opportunè adhibita jure ac meritò apud nos ſpecifica medicamenta pernicioſarum ejuſmodi febrium dici poterant, cùm ſalus multorum iiſdem conſtiterit.

SECTIO PRIMA.

De locis, ac tempore, quibus veſicantia adhibebantur; & cur miram utilitatem hiſce in febribus afferant.

Quibus membris adhibita ſint veſicantia.

VEſicantia primò cruribus, quinimmo etiam femoribus, præſertim in carnoſo, & ſubpingui habitu præditis; deinde brachiis etiam, atque occipiti, cùm affectio comatoſa urgere cœpiſſet, adhibebantur. Porrò ſingularem, ac penè incredibilem opem, ſi properè admota fuiſſent, ægrotis noſtris attulerunt: quò magis laudandum venit monitum Herculis (*a*) Saxoniæ, qui, cùm diſputationem ſcriberet de Piſaurenſi epidemia, quæ noſtræ huic Romanæ quàm ſimillima fuit: *Tempus*, inquit, *adminiſtrandi veſicantia in febribus peſtilentialibus ſit eodem die, ſi fieri poſſit, & primâ horâ, qua morbus incipit; imò verò ſi eos, qui febri peſtifera tentandi ſunt, ante quàm in morbum inciderent, dignoſcere poſſemus, veſicantia ante ægrotationem apponere conducibilius eſſet.* Nam tunc maximè proficiunt, cùm nondum ullus decubitus in viſceribus ſit inchoatus. Quemadmodum è contrario tunc nocent veſicantia, cùm vel eroſiones in interaneis, vel cachectici in cruribus tumores adfuerint: *facilè* quippe, ut expertus admonet Petrus à (*b*) Caſtro, *ipſi ægri in necroſes immedicabiles delabuntur.*

Duplici de cauſa proſunt veſicantia. 1. Quòd corporis fluida

II. Modus autem, quo hiſce in febribus phœnigmata, & veſicantia vim ſuam exercere, atque utilitatem ſolent afferre, duplex eſt; Primo quidem quòd particulæ acro-volatiles ſinapis, euphorbii, cantharidumque nimiùm cohærentia

(*a*) Diſputatione de phœnig. ſeu veſican. uſu in feb. peſtil. cap. 2. pag. m. 565. (*b*) De Feb. malig. 6. n. 32.

tia noſtrorum fluidorum corpuſcula cuneorum ac menſtruorum inſtar ſummovent, ac ſolvunt, unde fluxiliora redduntur liquida, atque ad ſeparationes faciliùs comparantur. Secundò, quia ab acribus hiſce ſtimulis neceſſariò augetur in artubus vis tenſiva, & circumpulſiva canalium, qui propterea validiùs premunt contentos humores, quorum ſeroſa, ac lymphatica pars, quæ per veſicantium emiſſaria elicitur, malignas particulas ſcilicet ſalinas potiſſimùm ſolutas continet, cùm pulſionibus promptiùs obſequatur, per ipſa veſicantium emiſſaria utiliter ſecerni ſolet: quo fit, ut viſcera à maligna congeſtione, lethalique decubitu præſerventur.

ſegniora in motum conjiciant.

2. Augendo artuum intentionem, qui validiùs expellunt exitialia morbi ſemina.

III. Prodeſt etiam hoc remedii genus, quia per illa ulcera artificio reſerata faciliùs citiùſque promovetur excretio eorum corporum, quibus ambiente ab aëre ipſæmet carnes (quas tum ex ventre, tum extrinſecùs aliquid ſemper allicere docuit (*a*) Hippocrates) in paluſtrium locorum incolis imbutæ ſunt.

Faciliùs etiam excernuntur per ulcera paluſtrium vaporum particulæ.

IV. Sed ut rem hanc ſummoperè neceſſariam altiùs repetamus, pernicioſa fermenta, quæ intrà ſanguinem, & viſcera turbas agunt, extra corpus difficulter derivari poſſunt per eas glandulas, quæ naturalibus duntaxat ſecernendis liquidis ob aſſuetudinem comparatæ ſunt; atque idcirco criſes ſalutares in peſtilentibus affectionibus raro ſpectantur. Nam recrementa verè maligna, quoniam ob peculiarem particularum cohæſionem, motumque toto, ut ajunt, genere à naturalibus ſuccis differunt, ægerrimè cùm ordinariis ſecretionum organis, benignorum tantum ſuccorum moli, & craſi congruentibus, accommodari, atque commenſurari ſolent. Huc accedit, quòd peſtiferi ſucci ita ſolidarum quoque partium fibras enervant, ut nativo in iis deficiente tono, propulſiones etiam à centro ad circumferentiam, & ab extremis canalibus in glandulas mirum in modum elangueſcant. Quamobrem in ejuſmodi morbis, qui cæteroqui non ferunt inducias, neceſſe eſt, ut ad ægrorum valetudinem redimendam emiſſaria præter naturæ ordinem ſtatim ab ipſa arte parentur. Etenim cùm Medicus naturam

Quare pernicioſa fermenta per glandulas & vias, quibus naturales excretiones fiant, derivari nequeant: ut neceſſe ſit alios exitus patefacere.

(*a*) 6. Epid. ſect. 6.

ram probè agentem debeat imitari, certè à veſicantium uſu hiſce in caſibus minimè poteſt abhorrere, cùm ægros viderit aliquando ab his morbis validâ adnitente naturâ, per ſolos abſceſſus liberari, quod peritioribus Clinicis ſuperfluum eſt pluribus inculcare.

Quo major ſaniei copia è plagis effluebat, eò tutiùs ægri convaleſcebant.

IV. Illud utique nunquam ſatis accuratè à nobis repetitum erit, ſcilicet in hac epidemia ægros eò citiùs, tutiùſque convaluiſſe, quò major ſaniei copia à plagis veſicantium effluxiſſet; immo quò deterior etiam ejuſdem qualitas ſphaceli metum injeciſſet.

SECTIO II.

De uſu Chinæ Chinæ, tanquam altero ſpecifico hujus epidemiæ, & quibus ea modis utiliter fuerit propinata.

Quo tempore adhibenda fuerit china chinæ.

ALterum deinde præſidium peculiare, ac ſpecificum experti fuimus chinam chinæ minimè adulterinam, quæ tamen ante tertiam, vel ſaltèm quartam diem in pernicioſis tertianis exhibenda erat. Nam, ſi cui propter incuriam, vel ſerum Medici adventum, tardiùs propinabatur, ejus ſalus plerunque deſperanda. Etenim fermenta maligna virus ſuum in præcordiis, & nervorum principiis figebant; tum vermes in rabiem acti ſuis morſibus gangrænam inteſtinis inurebant.

Chinæ chinæ formulæ.

II. At enim verò non eadem chinæ chinæ formula ſingulis peniciosâ tertianâ ægrotantibus pariter profuit, ſed ſecundùm varios corporum habitus, diverſaque ſymptomata, ſua cuique aptanda fuit. Porrò quos vires languidæ, artus frigidi, temperamentum phlegmaticum, neque dum coma, aut delirium urgebant; iis quidem cum æquali meracioris vini, & aquæ ſcorzoneræ copia, nempe ad uncias tres bis ſingulis paroxyſmorum diebus, diluculò ſcilicet, & veſperi; diebus autem vacuis ſemel tantùm jejuno ſtomacho exhibebatur. Quibus verò corpus gracile, & cerebrum aliquot læſionis ſigna jam oſtendiſſet, tunc china ſolis aquis

cardui

cardui Sancti, & ſcorzoneræ infuſa proderat, additis ſemper guttulis olei Matthioli. Doſis chinæ ſingulis vicibus non excedebat ſcrup. 2., vel drach. 1.; ſed bolaris formula noſtro, aliorumque experimento præ aliis probata eſt. Ita ſanè perniciem febris, quæ præcordiorum anxietate, extremorum algore, comate, & convulſivis motibus ad augmentum properabat, hoc potiſſimùm remedio antevertere ſolebamus. Parabantur itaque boli, cum ſcrup. 2. cort. chinæ chinæ, & guttulis VI. ol. Matthioli, addito ab aliquibus etiam ſcrupulo diaſcordii Fracaſtorii : hi verò donec morbus vigeret, nimirum uſque ad nonum, bis imparibus, ſemel paribus diebus; deinde verò uſque ad 14. ſemel quolibet die noſtris febricitantibus opportunè exhibebantur. Incredibile dictu eſt, quâ felicitate chinatis hiſce bolis, quaſi totidem herculeis ſagittis ferox hæc Leoninæ paludis hydra fuerit interfecta. Nam Peruvianus cortex ſuo alchali amaro, atque auſtero, mutuatis quoque particulis balſamico-oleoſo-volatilibus ab ol. Matthioli, ſe præbuit pharmacum ſimul febrifugum, anthelminthicum, ſtomachicum, ac vulnerarium. Enimvero dum Romanam hanc epidemiam ſecundis curis pertractamus, nempe Menſe Auguſto anni MDCCXV. nobis mirandam, planè vim ejuſmodi alexipharmaci videre contigit in Excellentiſſimo Principe Michaele Angelo de Cajetanis, qui cùm à tertiana pernicioſa vitio paluſtris aëris animam penè ageret, poſt adhibita infernis artubus veſicantia, ſolo uſu chinæ chinæ guttis olei Matthioli inſperſis brevi convaluit.

Mira chinè chinæ virtus.

SECTIO III.

Recenſentur alia præſidia, & quænam victus ratio adhibita.

NEque interim tacendum eſt aliqùibus theriacam etiam profuiſſe; cujus profectò vires in edomandâ caſtrenſium

Theriaca quoque mirum in modum profuit.

ſium febrium pernicie plurimum quoque laudavit Hercules (*a*) Saxonia omni laude digniſſimus Auctor. Theriaca enim, cum ſit pharmacum aromaticis, amariſque potiſſimum herbis conſtans, vicem chinæ ex Peruvianis regnis nondum advectæ, olim gerere ſolebat. Immò verò noſtrâ etiam ætate plures ex algida febri ad necem properantes, ſolâ theriacâ cùm vino exhibitâ feliciter liberatos conſpeximus.

Formulæ remediorum. II. Interea temporis uſu moderato diu, noctuque ad diluendum ſanguinem, & blandè volatilizandos, cicurandoſque ſales acres, tum jura alterata ex rad. ſcorzoneræ, contrayervæ, limat. CC., eboris, & foliis, ſuccove ſonchi, tum aquæ ſtillatitiæ ex iiſdem ſimplicibus cum ſtib. diaph., nitro ſtibiato, CC. philoſoph. marg. præparatis, & ſmarag. orientalibus. Gelatina etiam CC. apud divites, atque emulſiones ex amygd., & ſem. card. ſan. cum marg., & ſmarag., nec non confect. de Hyacint. de Alcher. & diaſcord. Fracaſtorii utiliter propinabantur.

Victu tenui erat utendum in hiſce morbis. III. Victus erat tenuis; immò nihil magis aliquibus obfuit, quàm largè nutriri, die potiſſimùm paroxyſmi, in cujus idcirco progreſſu ſatis erant jura optima pullorum, nunc ſimplicia, nunc cum ebullito pane, & CC., nunc verò cum unico recentis ovi vitello.

Vſque ad XIV. *ea curandi ratio ſervanda erat.* IV. In ejuſmodi autem medendi, curandique ratione ut plurimùm uſque ad decimum quartum diem manere oportebat, ſcilicet donec ægri omnem acutiei vim effugiſſent. Sed quoniam pleriſque eorum, qui evaſuri erant, in diuturna mala, ac præſertim in quartanam morbus concedebat, ſuperfluum reputamus methodum ſubnectere, qua iidem liberabantur. Nam ſatis eſt indicaſſe, alios ſimplici cœli mutatione, alios uſu rhabarbari cum china; nonnullos tartar. emetico; aliquos etiam decoct. ſalviæ, & pul. myrrhæ ſub hyemem, vel ad veris exitum percommodè convaluiſſe.

(*a*) Loc. ſup. cit. pag. *566.* cap. 1.

CAPUT IX.

Quæ profuerint in febri continua peſtilenti.

HActenus, quæ maximè juverint in tertianis pernicioſis expoſuimus, nunc quibus potiſſimùm continuæ peſtilentes oppugnatæ ſint, deſcribamus; illud tamen minimè diſſimulantes valida purgantia in iis etiam ſub initium plurimùm obfuiſſe. Nam præterquam quod boni, vel ſaltèm minus inquinati ſucci à viſceribus, ac ſanguine magna cum virium jactura à catharticis eliciuntur; ſemper ſtimulorum copia, in qua præſertim eorundem actuoſitas viget, mortiferas turbas in fluidis, & ſolidis acutè febricitantium excitatura relinquitur. Quo magis admiramur ſummam Hippocratis ſapientiam, qui filios Artis admonuit, nè inter acutorum morborum initia alvum inconſultò moveant; ſed Clinicorum prudentiæ, nè dicam timiditati hujus rei deliberationem commiſit, inquiens, (*a*) *In acutis morbis raro, & in principiis medicinis purgantibus uti, & hoc cum præmeditatione faciendum* ſcilicet diligenti obſervatione inquirendum, num febrile fermentum primis viis ita hæreat, ut citra turbationem purganti medicinæ poſſit obtemperare; num contra univerſæ humorum maſſæ interiùs permixtum, (quod in continuis, & præmalignis, paſſim contingit) vehementibus purgantibus obſiſtat, quò minùs revelli atque amoveri patiatur; imò verò deterius agitetur, acuaturque. Nam ſæpe, ut probè ſua in epidemia advertit (*b*) Cagnatus *ægri quo die medicamentum biberint, eadem in media purgatione occiderunt.* Satis igitur fuit aut nullum, aut primo loco placidiſſimum tantum lenitivum, ſcilicet ex drachmis aliquot pulpæ tamarindorum cum floribus caſſiæ, nimirum addita drach. ſem. pul. oculorum cancr. & ſcrup. ſem. rad. contrayervæ ante tertium diem exhibere. Interdum verò ſolis clyſteribus omnem purgationis indicationem ſecuriùs explevimus.

Valida purgantia oberant earum febrium initio, & quam ob cauſam.

Leviora cathartica probari uſu.

 II. Sed

(*a*) 1. Aph. 24. (*b*) In epid. anni 1591. cap. 7.

2 *Veſicantia.* II. Sed quoniam communis iſtius quoque febris cauſa fuit atmoſphæræ miaſma, naribus, ore, cuteque hauſtum, & Incolarum fluidis adglutinatum; igitur ſecundò, veſicantia maturè adhibita magnam opem contulerunt ob rationes ſuperiori capite adductas, de quibus, nè crambem hìc recoquamus, dicere ſuperſedemus. Tertiò, china chinæ matutinis juribus, & aquis diaphoreticis infuſa, non leve attulit emolumentum; quod tamen non adeò præſentaneum extitit, quemadmodum in tertianis pernicioſis, in quibus, donec intermiſſio viget, lues aëris parte ſui minima univerſo ſanguini, maximâ verò (propter viarum impedimenta, quæ in corporibus malè affectis obtingunt) ſubſiſtit in oſculis, & folliculis glandularum tum cutis, tum imi præſertim ventris: idcirco major pernicioſi fermenti moles primarum viarum ſuccis irretita ſpecificum excipere, illiuſque vim ſentire facilè poteſt. Secus atque in continuis, quæ homines alioqui magìs robuſtos, & ſpecie incolumes corripere ſolent, noxa aërea propter pervios galaxiæ, pulmonumque ductus liberè intrà vaſa devolvitur, ac præparato quoquomodo ſanguini aſſociatur; quamobrem hujus febrifugi uſu nec ſubitò, nec tam validè emendari poteſt; quia antequam ipſius chinæ vis ad ſubclaviam aſcendat, ſuccorum ſtomachi, atque inteſtinorum torturam ſubire debet, quibus non modicè perturbatur, atque invertitur. Utinam interdum vitium non concipiat: proficiebat nihilominus amarum hoc pharmacum, mediocri doſi exhibitum, quòd blandam quandam acrium, acidarumque particularum cum volatilibus mixtionem promoveret, vitioſique humores inductâ veluti coctione eam craſim, ac mobilitatem adipiſcerentur, quâ opus eſt, ut ad loca ſalutarium abſceſſuum procliviùs devolvantur.

Hœmorrhagia è naribus levamento fuit. III. Deinde cùm in ejuſmodi continuarum febrium ſpecie pulſus eſſent validi, dolor, & calor capitis urgerent, ſæpe larga etiam ſanguinis copia è naribus effluens non levem multis utilitatem attulit.

Cucurbitula, ſcarificata. IV. Cucurbitulæ ſcarificatæ tam infernis artubus, quàm ſub ſcapulis, & juxta occiput, atque, ubi cerebrum comate, delirioque obſidebatur, aliquibus profuerunt.

V. Quin-

V. Quintò, ſectio venarum jugularium opem tulit; hæ ſiquidem venæ cùm ſanguinem à ſinubus duræ matris, ac propterea è penitioribus cerebri partibus referant, ſi aperiantur, ac ſanguinem fundant, neceſſariò augent momentum motus recirculationis, quod opponitur è diametro momento adhæſionis, & moræ, quam idem ſanguis intrà cerebrum ſuſtinere, & comatoſum morbum inferre cogitur. Multi pariter levati fuerunt perfectâ in fronte venâ. Ex quibuſvis enim locis, modò fuiſſent à ſcapulis, & collo ſurſum, venarum, vulnera iis in caſibus ſtipatum, nec liberè refluentem ſanguinem, partim evacuando minuebant, partim ad motum promovendo, prohibebant, quò minùs intrà cranium pertinaciter ſubſiſtens certam, citamque mortem induceret.

Sectio venarum jugularium cur adjumento fuerit.

VI. Cæterùm emulſiones ſem. card. ſancti, melonum & cucurbitæ cùm ſtibio diaphoretico, nitro ſtibiato, ac præſertim margaritis, & ſmaragdis maximoperè utiles viſæ fuerunt; Hyacinthina quoque, cardiaca, ſuaveolentia, & pretioſa, quæ dicuntur pharmaca, præter vim dulcificandi blandèque vivificandi, profuerunt etiam, quia ſub gemmarum imagine, & odoris ſuavitate ſpem aliquam in credula plebe ſuſtentant.

Aliorum remediorum formula.

VII. At enim verò cùm tria potiſſimùm ſingularia mala, quæ apud Medicos nomine ſymptomatum venire ſolent, tunc temporis tam ægris, quàm Curantibus crucem maximè figerent, ſcilicet ingens verminatio; ſuffocans parotis (& dyſenteria pernicioſa; idcirco de iſtorum morborum medela ſingillatim tractare conſtituimus.

CAPUT X.

De Remediis vermes necantibus.

NEmo ſanè, qui naturalem hiſtoriam vel modicè callet, neſcius eſt, vermes infiniti propemodum generis reperiri, rebuſque ferè omnibus, vegetabilibus potiſſimùm, & animalibus peculiares innaſci, atque innutriri: itaut non eadem phar-

Vermium infinitæ ſunt ſpecies, nec iiſdem remediis interimuntur.

pharmaca cunctis inſectis promiſcuè habeantur hoſtilia, quæ Græcè dicuntur anthelmintica: cùm vermes, qui in amaris nidificant, amaris etiam; qui verò in dulcibus, dulcibus quoque; qui in acidis, aut acribus, acidis pariter, acribuſque nutriri, non autem profligari, aut occîdi conſueverint: experientiâque compertum ſit peculiaria plerunque remedia certam vermium ſpeciem in fugam conjicere, atque interimere.

Oleum, & Mercurius omnis generis vermes occidunt.

Oleum duntaxat, & Mercurius omnia penitùs inſecta (modò ad illorum contactum venerint) indiſcriminatim fundunt, ac perimunt: oleum quidem: Nam cùm hæc animalcula non per unicam pulmonum tracheam, ſed per innumera bronchiorum foramina, in univerſum corporis ambitum aperta, reſpirent, ſtatim, atque oleo merguntur, perire ſolent; ſcilicet quòd iis obſtructis, viâque aëri omnino interclusâ, vitales motus amittunt, qui ab aëre, tanquam à fluido apud viventes majoris uſus, magnam partem proficiſcuntur. Mercurius verò, cùm ſcateat corpuſculis perniciſſimi motus, ſimulque ſub parva mole ingentem metallicæ materiæ quantitatem contineat (unde mirè gravitare ſolet) non ſolùm facilè in tenella inſectorum viſcera, minimamque villorum texturam penetrat; ſed ſuffocat etiam, enervat, atque interimit.

Lumbrici inteſtinorum incolæ ſunt, ibique nutriuntur.

II. Verùm, ut propiùs ad humanos vermes accedamus, ſatis jam conſtat lumbricos, de quibus ſermonem nunc inſtituimus, ita eſſe inteſtinorum incolas, ut eorundem intrà cellulas concipiant, deponantque ova, dulcibuſque chyloſo-lymphaticis ſuccis alantur, atque augeantur: quamobrem meritò Clinici ab ejuſmodi curationibus penitùs arcent dulcia, lactantia, iiſque ſimilia. E contrario autem, amara, acria, oleoſa, & mercurialia plurimùm laudant.

Sublimatum dulcificatum non modò non profuit, ſed & lethales attulit dyſenterias.

III. Sed quemadmodum ſæpiſſimè accidit, ut in peſtiferis conſtitutionibus Medicorum artes deludantur; ſimiliter in noſtra contigit epidemia, ut quam operam, ſtudiumque in profligandam vermium ſobolem, eorumque malignitatem cicurandam contulimus, plerunque perdiderimus: quia ſcilicet lumbrici non fuerunt ſolitarii, ſed cum febribus peſtiferis ipſi quoque maligni, atque peſtiferi. Idcirco ſublimatum

tum dulcificatum, quod alioquin in communi verminatione ſpecificorum maximum eſſe ſolet, non tantùm nullum in noſtro caſu emolumentum, ſed lugendam planè perniciem attulit; dyſenterias enim omnino lethales acceleravit, iis nimirum ſalibus motum præbens, qui ſuapte natura proni erant ad erodendum: ſola infuſio mercurii vivi parata in aquis card. ſancti, & rutæ caprariæ ſi non profuiſſe, ſaltèm nihil nocuiſſe comperta eſt. Tutiùs tamen anthelminticum fuit oleum de ſcorpionibus Matthioli tum ſimplex, tum chinæ chinæ, immo oleo amygdalarum dulcium admixtum. Clyſteres quoque ex jure, & lacte, additis guttulis ejuſdem olei Matthioli mortuos vermes per ſedem feliciter educebant; quo ſanè oleo, & guttulis ſpiritus citri ſi nares, atque umbilicus inungerentur, non levis utilitas ægrotantibus accedebat; contulerunt pariter terra ſigillata M. D. C. C. philoſoph. & pul. corrallinæ cum ſucco rutæ caprariæ, vel decocto ſcordii addito c. cervi uſto. *Quæ remedia non nocuerint, vel opem tulerint.*

IV. Illud vero candidè fateri cogimur, omnia planè verminecia (ſit denuo verbo venia) fuiſſe inutilia, ubi viſcera, atque inteſtina præſertim ex veneficis morſibus ſummam labem, & eroſionem contraxiſſent. Sed nè moremur ampliùs in parte hac, in qua plùs fortaſſe à peritis lectoribus intelligi, quàm à nobis ſcribi poterit. *Ubi viſcera vitiata fuerant, anthelmintica parum profuerunt.*

CAPUT XI.

De Parotidibus, earumque curatione.

INſidum planè morbi genus meritò cunctis iis, qui longo Jatricæ Artis experimento ſubacti ſunt, tumor ille habitus eſt, quem in glandulis parotidibus vix natum ſæpe ſæpius adultum repente in febricitantibus videmus. Nam, tametſi vitioſus in viſceribus, & canalibus humor per vim naturalium motionum fluxilis reddatur, tandemque totus fortè (in quo univerſa ferè critici decubitus ratio poſita eſt) ad enunciatas glandulas urgeatur; plerunque tamen in epidemicis febribus *Parotidum tumor inſidum morbi genus.*

evenit;

evenit, ut tanta ſit influentis ac ſubſiſtentis ad externum anguſtumque glandulæ locum maligni ſucci copia, ut non ſolum infarciat, impleatque ſanguinea, ac lymphatica illius vaſa cùm omnibus folliculis, atque excretoriis ductibus; verùm etiam ad vicinas quaquaverſum membranas, muſculos, adenaſque cogatur divertere; ac propterea abſceſſus, quâ viâ liberare primùm viſus fuerat, obruat deinde, ſuffocet, & quàm citiſſimè perimat. Porrò facit hoc non quatenus nuda eſt, ſimplexque parotis, ſed quia deleterius humor, cùm ſalivale fluidum jam affecerit, & cohibuerit (ejuſmodi enim ægrotantes, cùm maximam jam aëriæ luis partem ore primùm exceperint; ac futurarum parotidum quaſi ſemina eas in glandulas recondiderint; multò priùs, quàm parotis erumpat, implacabili ſiti, aut certè linguâ aſperâ, & nigra laborare ſolent) facilè in refertas, oppletaſque parotidum glandulas totus ingredi prohibetur; atque idcirco per finitimos arteriarum carotidum ramos in circumpoſita, ſubjectaque membra minimo negotio urgeri, ac derivari conſuevit; videlicet in muſculos inferioris mandibulæ, præſertim verò maſſeteres, atque in ſuperincumbentes adenas. Ad glandulas pariter, & muſculos oſſis hyoidis, linguæ ac faucium; quas quidem partes lædi, apertis cadaveribus, evidenter deprehendimus. Unde congeries hæc tumorum partim vaſa ex cerebro reflua, partim laryngem, pharyngemque premendo, atque in ſuis motibus intercludendo, miſeros infirmos cùm inexplebili ſit ocyſſimè jugulat, & interimit.

In epidemicis febribus ægrotos plerumque ſuffocat.

Modus quo maligna parotis inducitur ab aëre.

Quomodo jugulat.

II. Accidiſſe etiam non unquam obſervavimus, ut qui ab acutis, maligniſque febribus, rupto foris, vel ſponte vel per artem ejuſmodi abſceſſu, crediti fuerant evaſiſſe, ob inductas poſtea internas ſuppurationes paulatim extabuerint. Etenim à Chirurgis in parotidibus id perpetuò animadvertitur, quod M. A. (*a*) Severinus graviſſimus Auctor expertus admonuit. *Parotides*, ſcilicet, *raro qua parte extuberant, aperiri per ſe ſe, ſed per viam obliqui ductus effundi;* addimus nos penetrare internè ad aures, in os, in fauces, atque in thoracem:

Sæpè rupto foris abſceſſu, interna quoque inducitur ſuppuratio, quæ necat ægrotos.

(*a*) De Nov. Abſceſſ. cap. 15. pag. m. 80.

racem: nimirum ad eas partes, ad quas erodens humor novos cuniculos, quò minori vi ſolida reſiſtunt, per inclinationem, aut pulſionem ſibi effodere: ac propterea frequenter tum Medicos tum Chirurgos ſuâ de ſpe depulſos cernimus. Nam victo priori, eoque peſtifero malo, ægros ſuos in alvi fluxum, purè ſymptomaticum, atque in tabem conceſſiſſe, tandemque mortem oppetiiſſe dolent.

Duorum ægrorum hiſtoria, qui ex parotidum ſuppuratione interierunt.

III. Placet idcirco meminiſſe duorum, qui cùm à curatis per externa ſuppurantia utcunque feliciter parotidibus in vado jam eſſe putarentur; uterque tamen alter empyicus, alter ex mandibulæ carie, ſcorbuto, & alvi fluxu ſublati fuerunt. In priori enim quoniam vicini, ſed profundiores tumores ipſas parotides comitabantur; ideo in muſculis oſſis hyoidis, & in glandula thyroidea, varii quoque ſinus juxta aſperam arteriam intrò repentes (fortè etiam in pulmonibus) producti ſunt; idcirco pus in thoracis cavitatem illapſum, collectumque fuit. In poſteriori autem ægro, cùm per id temporis, quo parotis orta fuit, in tumorem etiam abierit adenoſum illud corpus, quod replet cavitatem ſupra muſculum maſſeterem, & à Jul. Cæſare (*a*) Arantio tanquam *ſedes abſceſſuum, qui poſtremò in aures aperiuntur* conſideratur; facilè in fluorem utrobique acta eſt ſanies, atque illa quidem ſalivalem ſuum ductum; hæc verò vaſcula, quibus maxillæ articulatio obliniri ſolet, corrodere cœperunt: qua de re tum ulcera in ore, tum caries iis in oſſibus paulatim extiterunt; corruptâque indè ſalivâ, ſcorbutus, diarrhœa, ac tabes, quæ mortem denique acceſſivit, ſuppullularunt. Hoc ipſum veroſimile eſt olim accidiſſe duobus Ægrotantibus ab (*b*) Hippocrate memoratis *Cratiſtonactæ* nimirum, & *Pictoris Ancillæ*, qui propter ipſam parotidum ſuppurationem mortui narrantur; & ut rectè admonet in Commentario Valleſius, *facto majori abſceſſu, quàm ut ferri poſſet, & lethaliter quibuſdam particulis computreſcentibus.*

Cur ii, quibus in Ro-

IV. Sed nè ad Romanæ epidemiæ fidem veritas hiſto-

(*a*) Lib. 1. obſ. anat. cap. 29. & lib. de tumor. cap. 29. (*b*) Pr. epid. ſect. 3. apud Valleſ. text. 35.

mana Epidemia parotides eruperunt, deceſſerint.

riæ uſquam deſideretur, candidè fatemur tunc temporis pleroſque, quibus parotides eruperunt, interiiſſe: nimirum quia illæ non erant, ut appellantur, criticæ, ſed ſymptomaticæ; quippe quæ per augmentum morbi cum urinis aqueis, & frigidis ſudoribus apparentes brevi jugulabant: id quod magnus etiam Hippocrates animadvertit in (*a*) Coacis; inquiens *In parotidibus urinæ citò, & pauliſper modificatæ peſtiferæ, & quæ hujuſmodi eſt refrigeratio peſſima.* Significatur enim factam fuiſſe permutationem motus pravorum humorum in deterius, hoc eſt malignum craſſamentum, quod priùs ſubjugales urinas reddebat; inductâ deinceps in renali cribro, vel irritatione, vel obſtructione, non ampliùs excipi, trajicique per tubulos in ureteres, ſed inter circulandum per arterias, partim ad caput, partim ad corporis peripheriam ſubſiſtere, atque utrobique capillaribus vaſis, tanquam impedimentum recirculanti ſanguini adhærere; ac propterea malignus fluor, quemadmodum per externas carotides projectus in parotidibus finitimiſque locis reſtagnat; ita quoque in ſubcutaneis venis (ubi cæteroquin lentiſſimè circuit) congelatur, lethiferumque frigus, ac ſudorem inducit; nimirum quia latex ſanguinis à reliquarum particularum conſortio ſejunctus per naturalem membranarum, ac muſculorum concidentiam, & contractionem ab univerſæ cutis ſpiraculis frigidi ſudoris ſpecie extrudi ſolet.

Cur nonnulli contra convaluerint.

V. Sed cùm nihil in morborum eventibus adeò rarum, ac perdifficile excogitari poſſit, quod aliquando non contingat; fuerunt nonnulli in tanta noſtrorum ægrorum frequentia, qui apparentibus quanquam parotidibus convaluerunt, ſcilicet morbificis humoribus vel converſis rurſum ad vias urinæ, eamque craſſo ſedimento ſaturantibus, vel tranſductis ad glandulas inteſtinorum; unde dyſentericus, ſed criticus fluor exoriebatur. Id ipſum ſanè accidiſſe in quâdam à ſe viſa conſtitutione narrat (*b*) Hippocrates. *Quæ circa aures*, inquit, *in febribus erumpebant tubercula cum dolore*, *quibuſdam*, *deficiente judicatoriè febre*, *neque ſedantur*, *neque ſuppurant. Hæc diarrhœa*

(*a*) Juxta Dureti diviſion. lib. 2. text. 7. (*b*) 1. Epid. Conſt. temp. 3.

rhœa bilioſa, aut dyſenteria, aut craſſarum urinarum ſubſidentia ſolvit; ut Hermippo Clazomenio, cujus hiſtoriam tradit Ægrot. X. ejuſdem conſtitutionis. Quamobrem Medicos cautos eſſe oportet in ſiſtendis alvi fluoribus, qui parotidibus superveniunt. Narrat Ballonius Epid. 1. pag. 7. de quodam Empirico, *qui repreſſâ ventris profuſione hominem parotide laborantem necavit.*

VI. Fuerunt quoque, ſed omnium rariſſimi, quibus uſtio mirè profuit. Hi autem fuere, quorum morbidus humor fortè fortuna tum copiâ minor, tum malignitate lenior, externas ſolùm aures, non verò internas etiam faucium glandulas obſederat. Neque porrò *Hippotomus Palamida*, quem Magnus (*a*) Hippocrates commemorat *vixiſſe uſtum, & purgatum*, atque unde poſteritas exemplum urendi parotides derivavit; malignâ, vel peſtilenti febri vexatus fuit: ſed ei, cætera ſano, *ſupervenit parotis, poſtquam vulnus accepiſſet in fronte.* Quare illius tumor, vel morbus, vel ſymptoma nuncupandus erat, ad externi decubitus naturam referendus, atque ita tractandus, ut quàm citiſſimè per ignem ſuppuraret. Sed hæc adeò ſunt incerta in variis epidemiis, atque etiam in diverſis tum locorum, tum corporum temperamentis ut nihil certò futurum de parotidibus pronunciare poſſit Clinicus; niſi cùm præſens fuerit, omniaque ſigna agitaverit, atque perpenderit.

Pauciſſimi, quibus uſtæ parotides ſunt, evaſerunt.

Hiſtoria Hippotomi Palamidæ.

VII. Itaque multò magis nullâ expectatâ ſuppuratione, ignitum ferrum admovendum videtur parotidibus apud malignè febrientes, quotieſcunque aut critico, aut ſaltèm ſemicritico modo erumpunt: hoc eſt cùm humor glandulas duntaxat externas occupat, ac tumefacit; nec verendum ſit, nè major humoris copia jam interna faucium obſederit. Hoc ſanè remedii genus commendant in malignis parotidibus graviſſimi viri, Franciſcus Valleſius in Com. lib. 6. epid. num. 16. & lib. 7. num. 92., Th. Groſſius in Com. de febr. ac potiſſimùm M. Aurelius Severinus Chirurgorum doctiſſimus de offic. Chirurg., & de abſceſſu critico cap. 31. ubi agit ex profeſſo

Ignis quando parotidibus admovendus.

(*a*) 5. Epid. num. 16.

de Parotide malignâ, quam *non ſolùm urendam, ſed cunctantem in exitu, affixâ cucurbitulâ alliciendam ſuadet.*

Qui contra admoto igne interierint.

VIII. Contra verò ſæpe vidimus in noſtra epidemia iis, quos parotides cum magna internarum ad fauces partium tumefactione corripiebant, interitum ab uſtione fuiſſe acceleratum: quia ſcilicet inducta fuit repentina corrugatio in ſuccutaneo parotidibus ſuperextenſo muſculo, veniſque ac nervis illis; unde citiùs liquidorum intrò refluxus, & ſuffocatio inferebatur, quàm inducta per ignem eſchara decidere, atque indè maligni humoris efluxum poſſet promovere.

Cur ſanguinis miſſio tentata non fuerit.

IX. Dolet autem, tunc temporis à nobis illud non fuiſſe tentatum malignarum parotidum remedium, quod Clariſſimus (*a*) Riverius laudat tanquam à ſe in Monſpelienſi Epidemia feliciter expertum, ſcilicet *ſanguinis miſſionem non ſemel, ſed ſæpe etiam, parcè tamen repetitam:* ad quod fortè inveniendum præſidium hic Auctor excitatus fuit ab Hippocrate, qui in Prorrh. animadvertit *eos non mori, quibus tumore circa aures maximè ex acutis febribus oborto, ſanguis è naribus fluit.* At enim verò terruit me, alioſque, quòd in ejuſmodi tertianis pernicioſis certam apud nos perniciem afferebat Phlebotomi lanceola. Huc accedit, quòd in Monſpelienſi conſtitutione nulla fit mentio de Paludum effluviis, neque de veneno per vermium morſus fluidis communicato, quæ noſtrâ in epidemia compertiſſima habuimus. Candidè tamen fatemur, ſi res adhuc eſſet integra, in continuis potiſſimùm febribus à nobis incertam à phlebotomiâ ſpem certæ deſperationi fore anteponendam: præſertim cùm à Piſaurenſibus Medicis in conſtitutione febrium eâ in Civitate per annos MDCCIX. uſque ad MDCCXI. ex paluſtri labe graſſantium ſalvatellæ, aut ſaphenæ ſectiones ad parotidum curationem feliciter fuiſſe tentatas, poſtea reſciverimus. Vide epid. 4. & cap. 5. § In progreſſu.

An ſpiritu vini parotides tractari debeant.

X. Supereſt nunc coronidis loco ſubjicere quoſdam Chirurgos curandarum parotidum methodum ſolere ad compendium conferre: admoto ſcilicet ſtatim tumoribus vini ſpiritu, nè

(*a*) De feb. tit. de febr. peſtilen.

nè ad ſuppurationem vergant, neve affecta pars cataplaſmatibus gravetur, faſciiſque prematur: E re namque futurum magis putant, ut ſubtiliores influentis humoris particulæ addito volatilis ſpiritus calcari ad perſpirationem, craſſiores verò ad refluxum promoveantur, quam ut per ſuppurationem creſcat influxus, & cætera, quæ ſubſequi ſolent, mala excitentur. At enim verò quemadmodum non diffitemur parotides, quæ in benignis febribus pallidæ, ac veluti flatulento liquido tumentes erumpunt, quæque Græcis ad Phyſemata referuntur, & vel per alvi, aut urinæ vias derivari ſolent, ejuſmodi methodo tractari tutiſſimè poſſe; ita inficiari minimè debemus ſæpe ſæpiùs obſervatum, ubi parotides malignarum febrium critici ſunt decubitus, illas longè deteriùs hoc remedii genere habuiſſe. Eouſque Hippocratis oraculum noſtris mentibus ſemper obverſetur oportet: nimirum à Medicis *non multa, ſed opportuna præſtanda eſſe.*

Quando iſtutò adhibetur.

Vbi periculoſus.

CAP. XII.

De duplici dyſenteria, quæ in Caſtrenſi Romana febri fuit animadverſa.

Dyſenteria quandoque per ſe peculiarem inteſtinorum morbum conſtituit, nonnunquam ſuccedit alteri morbo ob ejuſdem cauſæ ab uno in alium locum translationem, quam Latini decubitum, Græci verò dicunt metaſtaſim. Jam verò dyſenteria noſtros apud ægros utroque modo ſpectanda occurrit. Nam cùm hujuſmodi ægritudo ſit exeſio internæ tunicæ, & glandularum inteſtinalium, per quas ichores, mucus, ſanguis, atque ut Hippocrates in Coacis admonuit, non rarò etiam purulenta, & puriformia cum dolore egeruntur; primùm exeſio iſta crebrò in Romana Epidemia per morbi augmentum à vermium morſibus excitabatur. Quamobrem pravi ſucci ad ſolutum locum confluentes ægritudinem geminare ſolebant; quo certè in caſu (qui frequentiſſimus erat)

Duplex dyſenteriæ ſpecies.

Vtraque in Romana Epidemia eſt obſervata.

ſemper dyſenteria mortale malum, & ſignum habitum eſt: idque clariùs poſtea cadaverum diſſectiones oſtenderunt, quibus perſpicuum fuit, inteſtinorum gangrænam, quæ à malignis humoribus fovebatur, ab inſectorum ictibus fuiſſe acceleratam. Altera ſimiliter dyſenteriæ ſpecies, quæ per translationem febrilis cauſæ à ſanguine, ac viſceribus ad inteſtina producitur, per id temporis obſervata eſt, de qua in præſenti tanquam de criſi principalis morbi paulò fuſiùs agere conſtituimus.

Quid in cadaveribus animadverſum.

Cur dyſenterico fluxu aliqui ſervati ſint.

II. Itaque, cùm Medicorum præſertim ſit veritatis inveſtigatio, quippe quæ ad hominum vitam regendam, conſervandamque mentes dirigit, atque illuſtrat; illud hic repetendum eſt, quod cap. 5. à nobis indicatum fuit, ſcilicet aliquos in tanta noſtrorum funerum frequentia ab eminenti fato per dyſenteriam, evaneſcentibus ſenſim comate, ac parotidibus, fuiſſe ſervatos. Conſentaneum igitur rationi eſt credere, lymphicum humorem, qui exoticis ſalibus imbutus ſubſiſtendo priùs tam in cerebro, quàm in parotidibus, memorata mala moliebatur, per venas in gyrum rediiſſe; tandemque ſecretum partim per externas inteſtinorum glandulas, hepatis nempe, ac pancreatis, partim per internas, coli videlicet, rectique adenas, tenuiſſimam earundem membranarum texturam corrodere, ac dyſentericum fluxum inducere potuiſſe.

Methodus curandi hujuſce ſymptomatis ſeu decubitus.

III. Sed quoniam in malignis conſtitutionibus ipſi morbi complicari ſæpe ſolent; idcirco factum non rarò deprehendimus, ut, cùm ſalutaris ad inteſtina decubitus inchoaretur, nunc fractis nimiùm viribus; modò accedente deleterio vermium morſu, aut etiam intempeſtivâ medelâ, ægri decederent. Opportunum itaque erit methodum curandi tradere hujus vel ſymptomatis, vel decubitus, vel abſceſſus, ut ut appellare velimus: poſſumus enim quomodolibet.

Quanam remedia minùs profuerint, aut vitanda ſint.

IV. At verò dicamus primùm quæ minùs contulerunt, immo quæ in ſubitis iis caſibus vitanda erant; quanquam ſtatim parum in Arte peritis eadem certò profutura viderentur. Hæc autem fuerunt diaphoretica, & opiata. Nam, cùm

hæc

hæc dyſenteria excitaretur à natura quatenus craſſos, erodenteſque humores à circumferentia ad centrum deducebat; cùmque iidem humores copiâ etiam redundarent, nullo modo erant retinendi, rurſumque ad præcordia, cerebrum, & peripheriam per ſudorifica propellendi; ſed omnis linquenda critico motui libertas, donec diminuta, depulſaque eſſet major morbidi ſucci moles. Adeò verum eſt, quod peculiari ſchediaſmate nos demonſtrandum ſuſcipimus, *haud quaquam omnes morbos eſſe curandos.*

V. Medela deinde verò opportuna hiſce in caſibus mitis tantùm, & blanda fuit; ſcilicet quæ indicationibus ſatisfaciebat demulcendi ſales acres, laxandi irritatas, tenſaſque vias, tandemque partim detergendi, partim tuendi exeſa loca. Propterea ſub dyſenteriæ initium identidem per os exhibebantur cum emolumento cochlearia ol. amygd. dul. recent. extracti; oleum enim cum aqua agitatum etiam apud C. (*a*) Celſum laudatur in peſtilentialibus febribus; atque in ipſis dyſenteriis proponitur à Sennerto. Cryſtallus etiam montana, nec non Smaragdus orient. cum granis aliquot terræ ſigillatæ M. D. opitulabantur. Clyſteres quoque commodè injecti fuerunt ex jure, incoctis hordeo, atque hædino, aut vervecino omento, additiſque ol. amygd. dulc. unciis, & guttul. ol. Matthiol. Utilitatem aliquibus etiam attulerunt clyſmata ex jure, & aqua Tectucciana. Poſtremò, nimirum cùm non tantùm febris, ſed & ipſa cerebri ſymptomata remiſiſſe comperiebantur, contulerunt leviter adſtringentia, & paregorica; videlicet parum Theriacæ recent., vel quod melius, Diaſcordii Fracaſtorii. Sic data tempore proſunt, etiam in morbis, *quum alter*, ut ajebat (*b*) Hippocrates, *alteri ſuccedit, & plerunque occidit.* *Quæ contra utiliter adhibita fuerint.*

(*a*) Lib. 3. cap. 7. (*b*) Lib. de affect.

EXITUS

EXITUS

Romanæ Epidemiæ ſub initium hyemis.

Aquæ pluviæ cænoſas emendarunt.

CUm ex Vaticanis hortis aquæ per æſtatem, quod conſilium dederamus, in Arcis foſſam ad emendanda paluſtria inquinamenta, non fuiſſent derivatæ; peropportunè quidem naturæ beneficio contigit, ut poſt idus Octobris cœleſtes aquæ effuſiſſimè deciderent, eæque, ut ſunt puræ atque incorruptæ, vitioſas, corruptas, ac terreſtres paulatim diluendo, ac temperando malignam aëris labem corrigerent.

Boreas ipſam atmoſphæram penitùs abſterſit.

Flantibus verò paulò poſt borealibus ventis, tum quæ per aëra diſperſæ, tum quæ ſupra ſtagnantes latices emerſerant miaſmata, difflata ſunt. Atque indè malorum fomes, ac ſemina partim compreſſa, partim everſa fuerunt. Hyeme deinceps adulta, penitùs deleta ſunt, apertis nimirum quæ ad Tiberim hiant cloacarum oſtiis, nec non ſcrobibus foſſiſque pratorum penitùs expurgatis.

Quæ mala ſub hyemem ſucceſſerint.

Quod autem ad morborum indolem ſpectat ſuccedentibus temporum vicibus, malignæ febres in chronicas conceſſerunt, quartanas nimirum, & lentas cum viſcerum obſtructionibus, quas ſola cœli mutatio celeriùs omni arte profligavit; quod ſanè in cæteris diuturnis morbis uſu venire ſolet; unde edocti ſumus *cælum fugere, quod fecit malum.*

SECUNDA

SECUNDA EPIDEMIA

Caſtrenſium Febrium, quæ per aliquot annos uſque ad MDCCV. in Urbe Veteri graſſatæ ſunt propter vicinitatem ſtagnorum, in quibus linum, & cannabis macerabantur.

CAPUT PRIMUM.

Urbis Veteris deſcriptio, & ſitus.

MOns eſt in Etruria Peliæ nomine, cui ſubjecta ferax pariter, atque amœna planities quinque paſſuum milliaribus in longitudinem, ac duobus ferè in latitudinem explicatur; eaque compluribus undique collibus, diſparis tamen altitudinis, circumſcripta eſt. Hos inter tofaceus quidam tumulus ejuſdem planè faſtigii orientem inter, atque auſtrum aſſurgit; productoque dorſo ad orientem ſolem per tria milliaria procurrit.

II. In iſtius collis vertice ſubſidentibus paulùm lateribus primi ejus Urbis conditores tum Domos tum elatiora quædam Fana ſinè ullis quidem muris (quoniam prærupti collis altitudo, & civium fides, ac virtus pro mœnibus futura erat) excitarunt, appellaruntque locum Herbanum, donec poſteri, nova geſtientes imponere nomina rebus, idem Oppidum, nunc temporis attributum Provinciæ Patrimonii Sancti Petri, Urbem Veterem vocitarunt, hujuſmodi certè nomenclaturâ illius vetuſtatem collaudantes. Egregias autem hujus Urbis dotes, quippe hiſtoriis jam celebratas reticemus;

Situs Vrbis Veteris, quæ olim dicta fuit Oropytum, ſive Herbanum.

mus; illud tamen à Procopio minimè prætermiſſum hìc ſilentio obvolvere non poſſumus, ſcilicet Urbem Veterem aliquot Pontifices, magnoſque Etruriæ Viros, dum Barbarorum excurſionibus vexaretur Italia, diu tutos, incolumeſque ſervaſſe, ut propterea ampliſſima ſemper ab aliis, multò verò maxima à Regnante Summo Pontifice acceperit beneficia, ad quæ proculdubio deferenda non parum contulit, quòd Sanctiſſimus Pater, quum primùm Eccleſiaſticam iniit Præfecturam, ab Innocentio XI. ejus Urbis Moderator, & Gubernator deſignatus, indè ſummam nominis claritatem ſibi paraverit, ac ſuſceptam in eos Cives benevolentiam retinuerit.

Clemens XI. Pont. Max. ejus Vrbis Moderator fuit.

III. Urbs igitur Vetus, quum in longitudinem protendatur, ac paulò elatior in medio ſit, ovatam ſpeciem bellè repræſentat, cujus quæ pars ad occidentem vergit, vulgò *Cavea*; quæ verò ſpectat ad orientem, duplo quidem major, *Poſtierla* nuncupatur: hanc verò Caveâ magis apricam ſalubremque, non tantùm oculus ejuſmodi rerum ſpeculator, ac judex, quantùm diſſimiles Incolarum mores, variæque corporum affectiones indicio ſunt.

Vrbis diviſio bipartita.

IV. Ventis quoque omnibus objectus eſt collis, & primùm aquilonibus, qui nullo propinquorum montium jugo refracti, ex Peliæ latere in ſubjectas valles, ac tumulos vehementiſſimi incidere ſolent: deinde etiam ex occidente, atque ex oriente naſcentibus, qui licet non parum à circumjectis collibus retundantur, cum impetu tamen illati undique vias Urbis, & vicos liberè pervagantur; ita ſcilicet, ut pars ad orientem ſolem poſita venientibus indidem ventis, quæ contra, ex occidente perflari conſueverit. Auſtri denique adeò frequenter ibidem ſæviunt, ut in eam Urbem veluti ad deſtinatum locum ferri videantur. Cæterùm, quamvis eadem vel in arduo monte conſtituta, nullos omnino fontes habeat, ſalubribus tamen ciſternarum aquis, quà publicis quà privatis abundat; potiſſimùm verò ex altiſſimo (*a*) puteo omnes aquari poſſunt, ad quem in tofo cavandum, conſtruendumque priſcos Cives frequentium obſidionum neceſſitas coëgit. Hic quidem inſtructus

Quibus Ventis Vrbs perflari ſoleat.

De Vrbis puteis ac ciſternis.

ctus eſt cochlea, quæ latiſſima quum ſit, atque ad planum illud depreſſa pertingat) quod ſubjecto amni reſpondet ad libellam, facilem jumentis etiam aditum præbet, ut ad jugem aquam illinc hauriendam poſſint deſcendere. Quapropter hic puteus elegantioribus Italiæ opificiis jurè ac meritò vel apud celeberrimos (*a*) Architecturæ ſcriptores accenſetur.

V. Urbs inſuper Vetus fluvii amœnitate gaudet; nam ab Amianis Montibus Pallia delabitur, qui ſuas, aliorumque torrentium aquas in ſubjectam vallem devolvit, eumque preſſiori alveo, placidiorique curſu meantem, non procul indè Clanis irrumpit (aquarum olim, quam nunc temporis copiâ major; navigia enim ſuſtinebat) brevi tamen ſpumâ demiſsâ nomen amittit: ita ut Pallia crebris rivulis planitiem Urbi circumpoſitam diſtinguentibus, colleſque rigantibus acceptis, majori vi, ac mole influat in Tiberim. Ex proximis verò fonticulis, quos Pallia flumen abſorbet, prætereundi minimè ſunt, qui ex Urbevetani tofi radicibus hinc illinc ſcaturientes, pingui, quo ſaturantur, limo circumjacentibus agris fœcunditatem largiuntur. *De fluvio Pallia Vrbem præterfluente.*

VI. Hos inter præcipuâ animadverſione dignus eſt ille, qui orientem ſpectans ſalſedinem quandam præſefert, ac thermalium inſtar liberaliter hauſtus, alvum, tametſi nullo præmiſſo dejectorio, benignè ſolvit, & laxat; adeò ut Medici tum ad abſtergenda apud dyſentericos inteſtinorum ulcuſcula, tum ad depellendas plerunque hyſtericas, nephriticaſque affectiones, hanc aquam; quippe Tectucianæ non abſimilem, feliciter ſoleant propinare. *Fons aquæ ſalſæ magni uſus ad morbos complures.*

VII. De aëris verò ſalubritate tantam fidem facit Jo: Villan. (*b*) ut quondam apud Romanos honeſtum in præmium militibus de Republica benemeritis ceſſiſſe referat; cujus veritatis graviſſimum argumentum noſtris quoque temporibus præbet ſenum, ac decrepitorum Civium numerus haud exiguus, quem ipſe meis oculis vidi; cùm puerilem illic ætatem ſalubriter exegerim. *De aëris ſalubritate.*

(*a*) Vide in practica Vignolæ commentariis illuſtrata ab Ignatio Danti pag. m. 143. elegantiſſimam hujus putei iconem. (*b*) Cronic. lib. 1. Et Leand. Alb. deſcriz. d'Ital.

CAPUT II.

Cauſæ graſſantis per æſtatem multis ab hinc annis Epidemiæ.

Cannabis maceratio aëra vitiat.

QUanquam verò Urbevetanus aër ſuâpte naturâ ſalubribus adnumerandus ſit, nihilominus propter cannabis præcipuè macerationem, quæ multis ab hinc annis propiùs illam Urbem, quàm olim, fieri cœpta fuit, ab Auguſti principio ad exactum uſque Septembrem adeò infeſtus evaſit, ut per ea tempora multos Cives & læſerit, & perdiderit. Cannabis enim, quum apud omnes gentes magno in uſu, pretioque habeatur, incitamento ſemper fuit Urbevetanis tum Civibus, tum colonis; ut horrea ſua hujuſmodi mercaturâ avidiùs inſtruerent, quam deinde, ut à cognatis quisquiliis faciliùs citiùſque vindicare poſſent, ſuo quiſque in ſuburbano fundo cis fluvium, & prope Urbem foveas (quas vulgus *Vorgas* dicit) ad id accommodatas majori ſenſim numero excavare, inque eas, derivatâ ex flumine aquâ, cannabem in faſciculos collectam ſimul ad putreſcendum relinquere cœperunt. Etenim quum ſuperioribus annis trans fluvium Palliam duntaxat, longiùs ab Urbe, nimirum certis quibuſdam locis, atque interjectis plerunque arboribus, ejuſmodi ſcrobes pararentur, vel nulla, vel celeriùs diſſipanda maligna effluvia ad Urbem poterant pervenire: poſtea verò primùm villicorum, mox etiam Dominorum avaritiâ eò ventum fuit, ut juxta ipſas Urbis radices multitudo foſſarum ad hunc uſum effoderentur; quibus factum eſt, ut dum homines brevitati itineris, & ſuo quiſque compendio ſtuderent, minimè animadverterint ſe ipſos in vitæ periculum conjeciſſe; quum hinc minimo negotio noxii vapores nullâ ex parte refracti intrà eam præcipuè Urbis Veteris regionem deferrentur, quæ excipiendis halitibus pronior, & vicinior erat.

Stagna, ſeu vorghæ propiùs Vrbem extrui cœptæ ſunt.

Quænam aliæ fuerint hujuſce corruptionis cauſæ.

II. Huc accedunt Urbanarum viarum quiſquiliæ, graveſque mactararum pecudum ſordes, quæ tunc temporis obſtructâ veteri cloaca, elui prohibebantur; ac teterrimus proinde odor quoquoverſus effundebatur; aëremque contemerabat;

quin-

quinimò aquæ etiam, quibus Cives utuntur, graveolebant, cùm nonnullæ ciſternæ vermibus ſcaterent. His profectò de cauſis plerunque ab Auguſti Kalendis per totum Septembrem, & ampliùs pernicioſæ, quæ propter comites perpetuò vermes, verminoſæ vulgò appellantur, multis ab hinc annis febres cooriebantur, quæque ſexcentos circiter illorum Civium ſingulis æſtatibus de medio tollere ſolebant. Superſtites præterea mœſtique Cives optimorum etiam Medicorum ſuâ in Patriâ defectum accuſabant: diminuto enim ſtipendio minùs ſanè peritos obſcurioriſque nominis, quàm antea conduci aſſueverant; quamobrem ægrorum curationes minùs diligenter, ac imperitè, quod forſan à veritate alienum erat, fieri cenſebant. Has porrò cauſas omnes è Civibus nonnulli per ſupplicem libellum SS. Patri Clementi XI. expoſuerunt.

CAPUT III.

Natura, Symptomata, & Medela epidemicarum febrium exponuntur.

Ab iis autem, qui per ea tempora apud Urbevetanos Medicinam faciebant, doctiſſimis quidem viris, qualitates, atque indoles vulgatarum illic febrium accepimus. Nam, licèt pro peculiari corporum apparatu, atque idioſyncraſia (ut ferè contingit) diverſæ plerunque indolis naſcerentur, ſub duplici tamen ſpecie majoris perſpicuitatis gratiâ contineri poſſe videbantur. Etenim aliæ intermittentium, aliæ verò continuarum malignarum indolem ab initio referebant.

Epidemicæ febres aut intermittentes, aut continuæ.

II. Febres intermittentes tertianarum more, vel quotidie, vel alternis ſolùm diebus cum frigoris horrore invadebant, ſimulque copioſiſſimo ſudore minimè dubiam primis diebus intermiſſionem mentiebantur; poſtea tamen doloſo incremento circa ſeptimum in continuas verſæ, mortis periculum pleriſque intentabant. Haſce autem ab initio bilioſi vomitus, vel alvi reſolutio; capitis, & lumborum dolores; cardialgiæ;

Quales ſint febres intermittentes.

hypochondriorum contentio, & quandoque tormina comitabantur: certa demum latentium vermium indicia. Deinde tametſi eundem ab exortu tenorem penè ſervarent, leniori tamen calore augebantur, & pauco, aut nullo ſudore declinabant, tantamque ſpiritibus perniciem afferre ſueverant, ut quinto, aut ſeptimo die, hoc eſt tertio, vel quarto paroxyſmo, præcedenti nondum expleto, ægri omnino algidi evaderent; febribus videlicet in Lypiriæ naturam tranſeuntibus.

Quâ ratione curandæ. III. In iis autem curandis præſens periculum ex Phlebotomi lanceola vel apud ipſos plethoricos impendebat; venæ autem ſectioni tutiſſimè ſubrogabantur cucurbitulæ, frictiones, ac potiſſimùm veſicantia. Contra verò ſi quando ſub morbi, principium lenem vomitum, aut purgationem, excitare Clinicus potuiſſet, plerunque res erat in vado. At enim verò in ipſo incremento tutiùs erat clyſteres injicere, & juſcula incoctis herbis ſale partim volatili, partim ſubacido aſperſis exhibere; in ſtatu ſubinde utiliora diaphoretica, & alexipharmaca, ac tandem in declinatione à quovis purgante abſtinere opus erat, quoniam ægri in eundem certè morbum recidebant, ac non rarò vitam cum morte commutabant.

Cujuſmodi ſint continuæ. IV. Febres verò continuas, vulgò malignas peſtilentiales, graviora quidem, ac deteriora ſequebantur incommoda; nam, cùm raræ ſingulis diebus remitterent, reliquæ (quæ omnium periculoſiſſimæ) alternis recrudeſcebant: iiſdem porrò præludebat rigor, quem magni æſtus, inquietudo, membrorum jactationes, horrendæ lipothymiæ, ſitis immodica, linguæ ariditas, deliria, tandemque agrypniæ, hoc eſt immanes vigiliæ excipiebant; vigiliæ tamen minoris erant periculi, quàm vertigines, & ſoporoſi affectus, qui ad apoplexias, vel convulſiones iter breviſſimè aperiebant.

Earundem curatio. V. In eo rerum ſtatu ſanguinis miſſio, quemadmodum in gravidis mulieribus perrarò optatum non habuit eventum, ita longè aliter ſæpe contigit in viris, & mulierculis non prægantibus. In utroque ſexu ubi recrementorum ſaburra in primis viis fuiſſet obſervata, ab initio lenis vomitus, aut blandè ſolvens medicamen, veluti in incremento ſubacida-nitrata proficere

ficere non rarò deprehendebantur; iiſdem tamen acidis, nonniſi magnâ cautione utendum erat: nam ſanguis ſubſidente fervore, facillimè per metaſtaſim, ut ajunt, in capite remorabatur. Contra verò diaphoretica hanc ob cauſam apertiſſimè habebantur ſuſpecta, quòd nimio certè illato fluidis motu, recrementa per carotides in cerebrum, mox ibidem cohibenda, urgere ſolebant; ac propterea cucurbitulæ tantùm, & veſicantia tutiſſimè adhiberi poterant.

VI. Ex iiſdem autem febribus, quæ inſolitam inquietem, cordis oppreſſionem, ſitim inexplebilem, deliria, atque artuum dolores modò certos, modò incertos, tandemque horrificam nervorum convulſionem, vel ſoporem afferebant, ad exitium præ cæteris properabant; tametſi illas comitarentur (quoniam omnino ſymptomaticæ) bilioſæ dejectiones; urinæ verò nunc claræ, nunc turbidæ; pulſus nunquam non debilis, & inæqualis; ſudores ſæpeſæpius frigidi, & graveolentes; immò verò livida exanthemata, & vibices, nec ſecus parotides, quibus ægri jugulabantur, erumpebant. Hæc interim ſymptomatum ſyndrome unâ eâdemque methodo tractari non poterat. Illud ſolùm cunctis ægrotantibus utiliſſimum novimus, exhibuiſſe ſcilicet blandum ſub initia dejectorium, ac victum pro tempore moderatum, additis juribus ex ſoncho, & C. Cervi; Confectionibus Hyacinthi, & Alchermes; Diaſcordio Fracaſtorii, & ſimilibus, quæ ad maligni fermenti mitigationem, expulſionemque plurimùm conducere exiſtimantur.

Quænam ex iis periculoſiores fuerint.

CAPUT IV.

Ætiologia hujuſmodi febrium breviter expenditur.

SI quis in hac attingenda Ætiologia omnis ambiguitatis caliginem vitare cupiat, animadvertat primùm oportet, humana corpora modò in hypochondriis, aliiſque per viſcera artuſque diſpoſitis glandulis, modò in univerſa ſanguinis maſſa talem, tantamque morbidorum humorum copiam ex longo collectam retinere poſſe, ut procul etiam quavis epidemia iden-

Quænam ſit febrium cauſa.

identidem vel continuâ, vel intermittente, immò etiam malignâ, & peſtiferâ febri corripiantur: deinde autem animo perpendat, apud (*a*) Hippocratem morbos in iis corporis partibus ſtatui, atque firmari, quæ anteà plus minùs laboraverint. Cùm igitur in epidemia ægrotantes licèt ab una eâdemque externa cauſa, ſcilicet ab effluviis potiſſimùm cannabinis, non unâ tamen, eâdemque febri divexarentur, id ſanè diverſæ corporum temperationi, aut humorum copiæ, aut præcedentibus viſcerum affectionibus tribuendum. Nam nonnulli in imo ſolùm ventre, reliqui verò etiam in ſanguine, atque in cerebro morbida recrementa collecta retinebant. Idcirco iis, quibus hypochondria pridem erant affecta, paluſtria miaſmata tertianas primùm pernicioſas excitabant: ſecus verò illos, qui certo aliquo ſanguinis vitio, ac præſertim plethora, & ob quancunque cauſam à capite priùs laborabant, acuta ſtatim, continuaque febris occupabat, cui ſubinde graviora nervorum ſymptomata, ſcilicet vigiliæ, convulſiones, vel graviſſimus ſopor adjungebantur: perpetuò tamen comitibus lumbricis, quia inter effluvia ex paluſtri ſolo ſurſum elata, organicæ etiam inſectorum partes ovula nimirum vagabantur, cibiſque, & potibus admixta vel nativum lumbricorum ſeminarium in ægrotis ſaginabant, vel de integro producebant.

Morbos affectis partibus hærere.

Unde febrium diſſimilitudo.

II. Neque autem hìc locus eſſe videtur in omnia utriuſque febrium generis ſymptomata ſedulò inquirendi, tum quia de re jam præterita, & procul à noſtris oculis poſita judicaremus; tum vel maximè quia ſuperfluum putamus ejuſmodi laborem, ac ſtudium iterare, quod alibi forſitan operoſiùs, ac præſertim ubi de Romana Epidemia præſtitimus. Quare humaniſſimos Lectores à ſupervacanea nunc moleſtia liberamus, in ſpem erecti pergratum iis fore, ſi, quæ ab Optimo Principe, ut labis hujus cauſæ ab Urbevetanis Civibus amoverentur, fuerint peracta, narravero.

(*a*) 4. Aphor. 33.

CON-

CONSILIUM EXHIBITUM
SANCTISSIMO PATRI
Ad avertendam Epidemicam luem Urbem Veteri ſævientem.

CAPUT V.

BEATISSIME PATER,

SI quid nobis, SANCTISSIME PATER, in hac vita cæteris præoptandum, atque ardentiſſimè fuerit expetendum, primo ſanè loco diuturnam incolumitatem, ac proſperam valetudinem cenſeo numerandas. Enimvero cùm à Deo hominum generi vita tanquam præſtantiſſimum munus tributa ſit, eam ipſam jam indè ab initio inſita quædam in animis noſtris vivendi cupiditas conſecuta eſt: itaut omnes naturâ ipsâ, ſine Doctore, Magiſtrâ, ſummo ſtudio appetamus ea, quæ nobis ſalutis conſecutionem allatura confidimus; & è contrario à nobis illa, quàm maximè poſſumus, repellamus, quæ doloris, aut interitus ſucceſſionem efficere conſueverunt. *Nihil bonâ valetudine præſtabilius.*

II. Quamobrem, quemadmodum homines fortunas ſuas, atque adeò vitam ipſam in Principum fidem, poteſtatemque permiſerunt, ita ſuæ incolumitatis curam, providentiamque eorum ſapientiæ, atque conſilio non commiſiſſe modò, verùm etiam commendaſſe videntur. Nullum ergo, SANCTISSIME PATER, ſingularis tuæ in ſubjectos TIBI populos benignitatis, humanitatiſque præclarius argumentum præbueris, quàm cùm creditæ TIBI eorum ſaluti ſtudioſiſſimè proſpiciendo, ab omni non ſolùm periculo præſtas immunes; verùm metu quoque, ac ſuſpicione liberos, & ſolutos. Et ſanè, cùm eam in rem ita curas omnes, cogitationeſque intentas habeas; ut, inter maximas moleſtiarum *Incolumitatis ſubjectorum cur à Principibus gerenda.* *Ea cura Clementi XI. Pont. Max. antiquiſſima eſt.*

moles, atque operoſiſſima negotia, quibus perpetuò deſtineris, id unum profectò agere videaris, hanc mihi provinciam demandaſti, ut quantâ maximâ poſſem diligentiâ graſſantium Urbe Veteri morborum naturam, & cauſas inveſtigarem, eoſque præſentibus actutum remediis coërcerem. Nihil enim Tibi erat antiquius, quàm ut primo quoque tempore Civitatem illam, ad quam Eccleſiaſticæ Præfecturæ curriculum ingreſſus ſapientiſſimè veneras, è ſummo Apoſtolicæ dignitatis faſtigio benignè reſpiceres: meaque qualicunque operâ uti non es dedignatus, ut & afflictam erigeres, ac prope perditam recreares. Id igitur ego, ut Sanctitatis Tuæ juſſis, quâ par eſt, celeritate, ac reverentiâ obtemperarem, ſedulò, ac fideliter ſum executus. Itaque epidemiæ cauſis, ac ſignis ſedulò perſpectis, me diu quidem, multumque cogitantem ratio ipſa in eam adduxit ſententiam, ut febrium illarum, quibus Urbis Veteris incolæ aliquot abhinc annis per æſtatem, ac magnam autumni partem conflictari cœperunt, quæque vulgò verminoſæ dicuntur, cauſam, atque originem communem omnibus eſſe judicarem: quippe quòd illæ in omnes planè Cives humiliorem Urbis regionem incolentes ſæviant. Quæ ſanè cauſa, niſi funditus, & quàm citiſſimè fieri poteſt, amoveatur, periculum impendere video, nè incolæ cæteri, atque adeò vicina oppida, & pagi (quò versùs certi cujuſpiam venti curſu bona pars aëris illius ob crudeſcentem luem magis, magiſque in dies contaminandi, poſſit impelli) ejuſmodi contagio polluantur. Neque id mehercules inſolens, atque inuſitatum videri debet; quandoquidem ſæpe Romæ finitimos Marii montis incolas ſub ſaluberrimo alioquin cœlo in perniciales morbos incidiſſe comperimus, quòd ventorum impetu ex oriente naſcentium, morbidorum effluviorum pars aliqua ad Neroniana prata, ac foſſas Arcis S. Angeli collecta, & quieſcens illuc delata fuerit, & monticolarum corpora vitiaverit.

Febrium Vrbevetanarum cauſa communis fuit civibus.

Morbidi vapores ſæpe vento in alium locum impulſi morbos ſimiles creant, ut in Marii montis incolis experti ſumus.

III. Harum igitur febrium Urbe Veteri latiſſimè pervagantium communis omnibus cauſa in aëris illius, qui humiliori Urbis regioni circumfunditur, vitio, & contagione poſita

Verminoſarum ferium cauſa

poſita eſſe videtur. Hujuſcemodi autem luem ex humentibus, æſtuoſis, corruptiſque corpuſculis conflari exiſtimamus; quæ quidem corpuſcula ex lino præſertim, cannabeque putreſcentibus (quippe quòd hæc in ſtagnis, ac lamis, quas indigenæ *Vorgas* appellant, in inferiori regionis parte macerentur) tum etiam ex graveolentibus vicorum ſordibus afferantur. Huc accedit teterrima fœdiſſimorum corporum colluvies circum lanienas collecta, ubi tergora pecudibus detrahuntur; propterea quòd haud quaquam nunc cloaca illa pateat, in quam antea confluebant. Itaque lanienarum ſitus in Urbis meditullio ſi prioribus cauſis addatur, haud parum conferre videbitur ad hanc peſtem importandam, cùm eorum quoque calamitate, atque pernicie, qui ſuperiorem, frequentioremque Urbis regionem tenent. Dum autem hæc conjunctim mecum reputo, facilè adducor, ut credam illic per æſtatem ejus generis putorem: enaſci, quem Scriptores noſtri *Verminoſum* dixere: unde æſtivi ſolis ardore peſtiferum quoddam fermentum tenuiſſimis vermiculorum ovis refertum attollatur; quæ deinde ut primùm ſe ſe in Civium corpora inſinuarint, febres illas verminoſas, populareſque progignant, aliquando, niſi maturè obviam eatur, peſtilentiam allaturas. Enimverò ex literis quibuſdam accepimus, nè ſuburbanos quidem pagos hoc anno, tametſi ſaluberrimo cœlo fruantur, à communi clade incolumes evaſiſſe.

Vrbevetani cœli vitio tribuitur, quòd cœlum primò ſtagnorum cannabis vicinitate, ſecundò vicorum ſordibus, tertiò lanienarum fœditate inquinari ſolet.

IV. Neque herclè ſilentio prætermittendum cenſeo, è puteis, ac ciſternis, propter ſordes in imo fundo deſidentes, inſalubres aquas hauriri.

Quartò Culpantur ciſternarum ſordes.

V. In carnes quoque parùm bonæ notæ, quæ illic apud lanios proſtant, cæteraque cibaria, quorum ſumma illic vilitas, culpa confertur.

Quintò Carnes ac cibaria parùm ſalubria.

VI. Poſtremò, quod præſentiſſimum hiſce malis remedium foret, præſtantiſſimo ſcilicet Medico Cives deſtituti ſunt, ex quo conſtituta jam olim honoraria merces imminuta eſt.

Sextò Peritioris Medici defectus.

VII. Quoniam verò, SANCTISSIME PATER, æquè magnum atque præclarum ad immortalitatis memoriam,

Æquè glorioſum Civitatem aliquam conſtituere, ac periclitantem ſervare.

æquè opportunum, ac ſalutare eſt hominibus Urbem aliquam à fundamentis excitare, ac poſitam demum, & frequentatam à fati faucibus eripere, atque ſervare; tuum ſanè videtur (quæ tua eſt prolixa, beneficaque natura) proſpicere ſummo ſtudio, ac præcavere, ut nè vetuſtiſſima iſta, ac fideliſſima Eccleſiaſticæ Ditionis Civitas ad internecionem uſque deleatur. Quod ſi propria adductus benignitate præſtiteris, & divino illam affeceris beneficio, & æternam ipſe gloriam conſequere. Quapropter cùm graviſſimo, certiſſimoque morbo, & quotannis pertinaciſſimè recurrenti obviam eundum ſit, nequaquam incerta, ac levia, ſed certiora, ac præſentiora remedia quærenda eſſe judico, nè poſtmodum non ſine magno cùm miſerandæ illius Civitatis, tum Eccleſiaſtici ærarii detrimento, ſi uſus poſtulet, utraque adhibere cogamur; uti fermè aſſolet fieri, ubi neque morbi gravitas, neque cauſæ ab initio ſatis recta ratione, atque conſilio fuerint exploratæ.

Morbis pertinacibus præſentiſſima remedia adhibenda ſunt.

Suadetur primò ſtagna cannabis longiùs ab Vrbe effodienda.

VIII. Primò itaque longiùs ab Urbe, aut ſaltèm ultra flumen Palliam ſtagnorum, cannabiſque ſordes arbitror removendas; quando enim Civium incolumitas longè majoris momenti, quàm cætera, habenda eſt, de eorum lucri deminutione, aut ſumptus acceſſione, parum ſanè laborandum. At verò etiamſi edicto ſtagna ſæpiſſime purgari jubeatur, uti non nemo faciendum cenſet, id ſanè vix, ac nè vix quidem ea qua par eſt accuratione, ac diligentia perfici poteſt: quod, ut commodè fieri poſſe concedam, haud tamen omnis ſublata eſt dubitatio, ſatis nè ex animi ſententiâ civium ſaluti ea ratione conſultum ſit; præſertim cùm quidam admoneant ejuſmodi ſtagna identidem purgari, ac pura haberi non poſſe, niſi uni, aut alteri Lictori ea cura delegetur: quod quidem genus hominum, uti nunc tenuiores cannabis manipulos aliquot extorquere ſolet, ita paulatim quoddam quaſi ſtipendium, ac vectigal imponeret. Atque id planè, ut mea fert ſententia, novos ſumptus tenuioris fortunæ hominibus impendendos ad ſtagna longiùs ab Urbe ædificanda, quod certò publicis foret rationibus utiliſſimum, exæquaret.

IX.

IX. Illud verò Præſidis fuerit publicæ ſalutis ſtudioſiſſimi, nimirum interdicto cavere, nè ante in Urbem importetur cannabis, quàm probè fuerit exſiccata: quandoquidem narratum nobis eſt, Conſtantinopoli pernicioſas febres frequentiùs in populum graſſari, quòd linum, & cannabis penè madida Cairo advecta publicis horreis inferantur. In quibus cùm illa per æſtatem effervefcant, ac deinde diſtrahendi gratia exponantur, peſtem illam afferre conſueverunt.

Cannabis, ac linum probè exſiccanda priuſquam in Vrbem invehantur.

Linum, & cannabis Conſtantinopoli quotannis luem creant.

X. Nec porrò ſatis eſt putorem iſtum, ac ſordes in poſterum amoviſſe, niſi illæ utique quibus nunc vicinia omnis obducta eſt, funditus ejiciantur. Quocirca per hanc hyemem cœnum omne, atque odoris fœditatem ex inferioris ripæ foſſis auferenda cenſeo.

XI. Præterea vicos Urbis verrere, ac purgare opus eſt, putidaſque illinc quiſquilias, ac fæcem Januario, ac Februario menſibus removere, ut altera iſta morbidorum vaporum cauſa tollatur: neque enim prorſus immemor ſum quantâ cum Romanorum Civium utilitate Urbis Leoninæ, Urſi, ac Longariæ regiones incolentium cloacæ, vinariæque cellæ tuo juſſu, Pater Sanctissime, fuerint perpurgatæ.

Vrbis vicos purgare utiliſſimum Idque Romæ experimento deprehenſum eſt.

XII. Nec dubium quidquam mihi eſt, quin eodem tempore putei omnes, ac ciſternæ, è quibus publicè aquantur, extergendi ſint, cùm iis quoque communis morbi cauſa poſſit attribui.

E ciſternis ac puteis fæces exantlandæ.

XIII. Cæterùm hiſce remediis haud planè contentus Hippocratis conſilium capeſſendum exiſtimarim, utpote non mediocri adjumento Civibus futurum; videlicet in veteribus ſtagnis, & quâ inſalubrius eſt cœlum, reſinoſa ligna, nempe Juniperum, Pinum, Malum Medicam, atque id genus arbores eſſe concremandas, ut non modò exitialia morbi primordia, quæ, ut ſuperiùs dictum eſt, nil aliud eſſe putaverim, quàm tenuiſſima vermium ſemina, in cineres redacta ad terram affligantur, verùm etiam cùm alkalicis cineribus caput mortuum ſuperſit, quod ad profundi illius ſoli perniciem, ac labem eluendam plurimùm valet.

Reſinoſa ligna in ſtagnis veteribus concremanda ad ſoli labem abſtergendam.

Laniena extra mœnia transferendæ, & in Vrbe cloaca vetus refodienda.

XIV. Conſilium autem transferendæ extra Urbem lanienæ, ut toto ſaltem anni venientis ſpatio coria pecudibus novo in loco detrahantur, mihi ſummopere probatur; ut quàm celerrimè fieri poſſit ejuſmodi remedia felicem habeant exitum, atque inſanabilis peſtilentiæ finis tandem, ac modus inveniatur. Tunc enim temporis vetus illa cloaca recludi, & ad ſordes excipiendas accommodari poſſet. Cùm autem ſua cœlo ſalubritas fuerit reſtituta, ſi è re viſum fuerit, neceſſariam tamen cautionem, ac diligentiam adhibendo in priſtinum locum lanioniæ tabernæ transferentur.

Cibaria optima nota deligenda.

XV. Præterea id ſummâ ope curandum erit; ut carnes, ac cibaria minimè ſint inſalubria: cùm eam ob cauſam in hominum corporibus morbidi humores colligantur; unde illa faciliùs cœli vitio contaminentur. Idcirco *Veteres*, inquit Vitruvius, *Oppida, & ſtativa Caſtra condituri inſpiciebant jecinora pecorum, quæ paſcebantur in his locis, quæ ſi livida, & vitioſa deprehendebant, ſolum vertebant, aliò commigrantes.* Quòd ſi tantâ curâ, atque induſtria Veteres cœli temperationem, noxia nè, an ſalubris eſſet animantibus, explorabant; quantò accuratiùs & carnes, & cætera alimenta ſunt deligenda, quibus nempe potiſſimùm ali corpora, aut pollui conſueverunt?

Veterum in condendis Oppidis inſtitutum.

Hebræi Romæ quamvis in anguſtiis, ac ſordibus verſentur, carnium ſaluberrimarum delectu valetudinem ſuam tuentur.

XVI. Verùm enimvero cùm mecum ſæpius reputarem Hebræos non in humiliori tantùm Romanæ Urbis regione commorantes, verùm etiam perpetuis ſordibus, ac putore obſitos valetudine tamen haud quaquam Chriſtianis concedere, hanc demum cauſam comperi, cur in tanta odoris fœditate valeant, vigeantque; eorum ſcilicet, quod religioſiſſimè ſervant, inſtitutum pecudes, quibus veſcantur, ſtudioſiſſimè deligendi. Si enim earum explorator, partem aliquam viſcerum morboſam, aut tabe pollutam deprehenderit, è veſtigio illas tamquam ſuæ genti minimè uſui futuras rejicit, atque aſpernatur. Quæ ſanè natio cùm Sanctiſſima humanæ redemptionis Myſteria, veluti depoſitum quoddam eſſet ſervatura, quod reapsè præſtitit; perlatis à Moſe legibus divinitus edocta fuit, quo pacto ſuam quoque valetudinem ſuſtenta-

ſtentaret, ſaluberrimis nimirum pecudum carnibus eligendis: itaut Medicorum quiſque peritiſſimus ex Deuteronomii præceptis, quæ & Theologorum & Philoſophorum eruditioni conducunt, conſervandi, ſuſtentandique corporis rationem, utiliumque ciborum delectum poſſit addiſcere. Magiſtratus igitur partes erunt integerrimum quempiam ex civibus, atque iis in rebus intelligentem deligere, cui curatio, ac negotium iſtud incumbat.

Hujuſmodi mos è Deuteronomii præceptis manavit.

XVII. Præterea ſi nobilis quiſquam Medicus priſtina mercede in integrum reſtituta in Urbem alliciatur, non modò Civium ſaluti quàm optimè conſultum foret meâ planè ſententiâ, cùm tantæ peritiæ hominem habituri ſint, qui & morbos propulſare, & eorum cauſas in poſterum præcavere poſſit; verùm etiam non mediocre illis adjumentum, ac levamen allatum iri confido: quod certæ ſalutis fiducia, quam in ſcientiſſimo quoque collocamus, præſentiſſimum ſit ſubſidium ad ægritudines, moleſtiaſque animi depellendas, quæ ad morbos augendos plurimum conferre ſolent. Quanquam autem eos, qui nunc temporis in illa Urbe verſantur, Medicos ingenio, ac doctrina ornatiſſimos eſſe mihi perſpectum ſit; ipſis tamen id conſilium ſubjicere operæ pretium duco, quod parum ſalubri cœlo utentibus in ejuſdem malis mirum in modum profuiſſe comperimus: danda ſcilicet eſt opera, ut Cives univerſi, nè egentioribus quidem exceptis per æſtatem, atque autumni magnam partem ad potum nivem adhibeant: neque enim gulæ irritamentum, aut voluptatis illecebra potus nive refrigeratus in eo rerum ſtatu videri debet, quamvis in eum Seneca Quæſtion. Natural. lib. 4. cap. ult. invehatur, ſed potiùs valetudinis firmamentum, atque præſidium. Cujus hercle rei cauſam cùm diligentiſſima inquiſitione perveſtigarim, tandem feliciter, ni mea me fallit opinio, mihi videor indagaſſe, quemadmodum fusè cap. ult. part. poſt. lib. 1. diſſerui. Enimvero nivis quidem frigus potulenta, hæc verò eſculenta, atque ipſum aëra, quem inter edendum ducimus, ad arctiſſimam illam conjunctionem, connexionemque cum eorum principiis, è quibus ſunt orta, ſive

Optimus Medicus plurimùm ægrotantibus confert.

Potus nive refrigeratus ſub inſalubri cœlo ſaluberrimus eſt.

Quæ ratione id fiat exponitur.

ſive ad temperiem illam revocare videntur, quam per hyemem obtinebant: ita ut eam nix ſalubritatem afferre poſſit, qua frigidiſſimis tempeſtatibus ſub inſalubri cœlo fruuntur.

Dictorum huc uſque Anacephalæoſis.

XVIII. Denique ut ſententiam meam in pauca conferam, eo in loco, Pater Sanctisime, rem ſitam eſſe cenſeo, ut quod Hippocrates ſapienter effatus eſt, extremis morbis extrema remedia ſuadenda ſint, atque adhibenda, illa videlicet, quæ mox ſubjiciemus.

Ac primò quidem ſtagna in quibus cannabis maceranda eſt, quàm longiſſimè fieri poteſt ab Urbe removenda ſunt.

Secundò: Januario, ac Februario menſibus, ea quæ jampridem illic extructa ſunt abſtergenda.

Tertiò: Vicos omnes, ac ſemitas Urbis, & cloacas eſſe purgandas cenſeo.

Quartò: E publicis ciſternis, ac puteis ſordes funditus exhauriendas.

Quintò: Per Februarium, ac Martium menſes in iis regionibus, quà graſſatus eſt morbus, tum etiam in veteribus ſtagnorum foſſis reſinoſa ligna comburenda.

Sextò: Lanionias tabernas extra mœnia transferendas, ea tamen lege, ut ad ſordium eluviem ſuppetat aquæ copia.

Septimò: Cloacam intrà lanienas in Urbe ipſa recludendam.

Octavò: Curandum, ut optimæ notæ carnes, ſalſamenta, panis, cæteraque cibaria importentur; at fungi, & fructus aut acerbi, aut putidi, aliaque ad victum pertinentia, ſi minùs ſalubria ſint, eliminentur.

Nonò: Per hanc ſaltem æſtatem, atque autumni initium nivati potus uſum, vel apud tenuioris fortunæ homines, adhibendum, retinendumque.

Decimò: Id Civibus ſolatii, gratiæque loco, tribuendum, ut clarioris nominis Medico utantur.

Hæc quidem, Beatissime Pater, mihi dicenda ſuccurrebant, quæ omnia tuo peracri judicio, ac ſingulari mentis perſpicaciæ dijudicanda relinquo, ut quamprimùm afflicti, perditique Cives graviſſimâ iſtâ, atque acer-

biſſima

biſſima calamitate leventur, modò tua ſecundùm divinam eximia benignitas, atque Clementia, noſtra conſilia fortunarit.

E Vaticanis tuis Ædibus pridie Idus Decembris, Anno MDCCV.

Hujus Conſilii ſucceſſus.

CAPUT VI.

CUm autem Sanctissimus Pater commentariolum hoc evolvere non eſſet dedignatus, Eminentiſſimis Cardinalibus Sacræ Conſultæ perlegendum, examinandumque mandavit: quod poſtea-quam illi omni adhibita diligentia, perpendiſſent, Urbiſveteris Præſidi per litteras imperarunt, ut omnia hæc, quo docuimus ordine, ac ratione perficeret.

II. Tandem igitur felices Nuntii allati ſunt reſtitutam Urbevetano cœlo ſalubritatem, ac priſtinam incolis valetudinem; itaut anno ſtatim conſequenti, ac deinceps nulla omnino pernicioſarum ejuſmodi febrium recurreret, poſtquam ſcilicet ea omnia, quæ tradidimus, remedia, in uſum vocata, ac præcipuè ſtagna longiùs ab Urbe remota fuiſſent. Imperare tamen mihi non poſſum, quin iterum, atque iterum Cives illos admoneam, nè lucri rurſus obtemperantes cupiditati, in eandem perniciem incurrant: quod certo certiùs futurum ſuſpicor, ſi prope Urbem ſuam, ut ante-hac, ſtagna excavarint.

III. Id verò minimè hoc loco videtur prætereundum, communi ſcilicet Civitatis, ac Illuſtriſſimi Præſidis Urbevetani Conſilio tantum, tamque præclarum beneficium, poſito in Romana ejuſdem Urbis porta Monumento, conſignatum eſſe, ut poſterorum memoriæ commendaretur.

TERTIA EPIDEMIA

Caſtrenſium Febrium Balneoregii graſſantium propter nuper inductas lacunas aquarum dulcium, ac mineralium per æſtatem anni MDCCVII.

CAPUT PRIMUM.

De Urbis Balneoregii etymo, ac ſitu.

Vrbis ſitus, ac nomenclatura.

BAlneoregium Urbs eſt in Etruria Pontificiæ Ditionis inter Urbem Veterem, Montemque Phyſconem, Epiſcopali Sede nobilis, vulgari nomine *Bagnarea*, quaſi Balneum Regis appellata, propterea quòd ſulphureis aquis ibidem loci adhuc ſuperſtitibus ad recuperandam valetudinem uſus fuerit, nec mediocre levamen ceperit Deſiderius poſtremus Langobardorum Rex, cujus juſſu Balneoregium primùm vocari cœpit, ſi qua fides habenda eſt Edicto, quod ejus nomine marmori inciſum extat, ſervaturque (*a*) Viterbii, cujus exemplar ad me miſit Vir Illuſtriſſimus ejuſdem Civitatis Prætor.

Edictum Deſiderii Regis commentitium eſſe demonſtratur.

II. Illud autem multis de cauſis confictum ementitumque mihi videtur: primò quidem, quòd Lacum magnum Tirenſibus (quæ Civitas Vulſinienſem lacum olim accolebat, ut colligitur ex Adone in Martyrolog IX. Kal. Auguſti de S. Chriſtina) Deſiderius adjudicat, addicitque Vetulonibus, quorum Urbs multis paſſuum millibus indè aberat, hodieque in ruderibus ſervat nomen *Vetuliæ* haud procul Populonii reliquiis, atque Plumbino. Deinde quis quis Dionyſii Halicar-

(*a*) In ambulacro publici Palatii.

Halicarnaſſ. Antiquitat. Romanar. librum 1. (ubi Antiochum Syracuſanum vetuſtiſſimum Scriptorem laudat) ut prætercam Ariſtotelem *Politicor. l.* 7. *c.* 10. & Strabonem *lib.* 6. accuratè perlegerit, non ignorat profectò primam Itali Sedem non ad Vulſinienſem lacum fuiſſe, ſed in inferiori Italiæ parte, quæ Scylletico, Lameticoque ſinu continetur, quæque prima Italiæ nomine nuncupata eſt. Præter hæc quam ineptè nugatur ille de tribus oppidis Longula, quam Tirreni ampliatoris cognomine, quod pariter effinxit, *Terbum* dici jubet, Vetulonia, ac Tirrena Volturna, quam *Etruriam* olim dictam fuiſſe fabulatur; quum id regionis ſemper nomen fuerit: quibus addendum nullam unquam in Etruria fuiſſe Urbem Volturnæ nomenclatura: fuit autem Voltumnæ fanum, de quo Liv. l. 4.

III. Verùm, ut ad inſtitutum redeat oratio, animadvertendum eſt Balneoregium Urbem in duas diviſam partes, ſive oppida in duobus tumulis, è regione poſita, quæ ardua quadam via utrinque acclivi junguntur, quâ ex uno in alterum commeatur. Oppidum autem, quod occidentem ſolem ſpectat, *Rhoda*, quod ad Orientem vergit, Civitas nominatur; quæ multo minor eſt Rhodâ, & in abrupti ſaxi vertice ſita: ubi prope miraculum videre eſt Templum illud, Cœnobiumque, in quod paternæ D. Bonaventuræ ædes converſæ ſunt, è præcipiti rupis margine, etiam ſi maximis concuſſum terremotibus, nunquam hactenus cecidiſſe. *Vrbis diviſio, ac ſitus.*

IV. Rhoda verò in ampliore, ſed molliori jugo ſita ædificiorum numero, atque elegantia multis partibus ſuperior eſt, & in planitiem longiùs excurrit, vix tamen patet Subſolanis ventis ob circumſtantes tumulos; & gravibus humidæ telluris adſpirationibus objecta eſt; quoniam ejuſdem mœnibus ſubeſt ad meridiem latiſſima vallis, quæ ad perennem uſque rivum pertinet, à cujus ripis alii colles aſſurgunt, fœcundis arboribus, vineiſque conſiti. At iſtæc loci facies nunc admodum immutata eſt repentino, atque admirando planè caſu, quem capite tertio narrabimus.

V. Nunc autem præcipuè videamus, quomodo rumor ſubortæ Balneoregienſis Epidemiæ Romam pervenerit; ut poſtea detegamus rationes, quibus aquæ ex jugibus omnino paluſtres ibidem factæ fuerint.

CAP. II.

Balneoregienſis Epidemia literis Illuſtriſſimi illius Civitatis Epiſcopi ad Auctorem datis primùm Romæ innotuit: Conſilia utcunque frugifera ad illius, populique præſervationem accommodantur.

Romæ innoteſcit Epidemia per literas Balneoregienſis Epiſcopi.

NOndum Romæ innotuerat, cauſam Balneoregienſis Epidemiæ fuiſſe aquam ex jugi, ac perenni paluſtrem redditam, innumeriſque inſectis inquinatam, ac putreſcentem; cùm primùm ad nos ſcripſit epiſtolam plenam doloris Illuſtriſſimus illius Urbis Epiſcopus, quem aliquot ante annos acutâ febre in Urbe graviter laborantem, feliciter curaveramus. Itaque poſtulavit à nobis, ut viam, quâ ſe, & populum à communi morbo tueri poſſet, indicaremus. Et quoniam in reſponſo, eidem à nobis reddito, non tantùm ignoratam tunc penitùs cauſam, medicis duntaxat conjecturis, quaſi divinavimus, ſed, quod plurimi interfuit, ea monita præbuimus, quibus, & ipſe Antiſtes, & plerique Cives, ac præcipuè Doctor Flaſcus, illuc poſtea unà cum tribus Chirurgis per Summam Pontificis benignitatem miſſus, à graſſante peſtilenti febri ſe incolumes ſervarunt: idcirco pretium operæ exiſtimavimus utramque Epiſtolam huc transferre, quò clarius appareat, homines bonæ mentis, ac temperatos communia mala vitare poſſe, cùm velint.

ILLUS-

ILLUSTRISSIMO CLARISSIMOQUE VIRO

DOMINO JOANNI MARIÆ LANCISIO,

Intimo Cubiculario, & Archiatro Pontificio

ONUPHRIUS ELISEUS EPISCOPUS BALNEOREGIENSIS

S. P.

QUæ tua eſt humanitas, & virtus mihi olim Romæ graviter ægrotanti fauſto ad ſalutem reditu, optimè perſpecta, VIR ILLUSTRISSIME, allicit, ac pænè me cogit, ut propriæ nunc etiam ac publicæ tuendæ gratia valetudinis, tuis iterum conſiliis indigens, ad te fidentiùs confugiam. Etenim febres indolis omnino pravæ Balneoregii in præſentia graſſantur, quæ nec ipſis Medicinam facientibus pepercerunt, quippe tam Doctor Berardus hujus Urbis Medicus ordinarius, quàm Doctor Ciocerus, deinde arceſſitus communi hoc morbo graviter detinentur: quinimmo Doctor Poggius, qui poſtremò intervenit, pavidus jam veretur, nè brevi eundem in morbum incurrat. *Epiſcopi Balneoregienſis Epiſtola ad Auctorem.*

II. Hæ autem febres, quas vermes, & comitari, & producere vulgus opinatur, adeò debacchantur, ut ſi fortè unum aliqua in domo invaſerint, paulatim ſimul ac periculosè omnes corripiant; quo factum eſt, ut per hæc tempora octo vel decem ſingulis diebus in Urbe, cæteroqui minimè populoſa decedant. *Febrium natura & acerbitas.*

III. Accedit verò ad hujus mali gravitatem, quòd Pharmacopolæ iis deſtituuntur pharmacis, quæ ad hanc rem exiſtimantur neceſſaria. Deſideratur quoque Chirurgus: nullus ferè eſt qui ægris pauperibus opportunam opem ferre noſcat. Verbo dicam, in ſumma omnium miſeria verſamur.

IV. Quid interim publica in calamitate mihi Divinâ Providentiâ adhuc ſoſpiti, aliiſque iſtius Urbis Civibus, quibus, in Domino præſumus, agendum ſit, Tu quàm primùm, & velim ſuggeras, & facturum confido. Vale. Balneoregii VI. Id. Auguſti MDCCVII.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

BALNEOREGII EPISCOPO,

JOANNES MARIA LANCISIUS

S. P. D.

Auctoris reſponſio.

MAgno, juſtoque dolore acceptis literis tuis confectus ſum, Illustrissime Præsul, ex illis enim cognovi, malignas febres non ſine ingenti animi tui ægritudine iſtic vagari: verumtamen, ut ſimul intellexi, bonâ te huc uſque valetudine perfrui, eò quidem majori gaudio ſum perfuſus, quò magis ſperare poſſum conſilia mea tibi opportunè ſubventura. Non enim vigilantiſſimus Paſtor, ubi ſumma ſervandi ſui Gregis neceſſitas urget, abſque ingenti diſcrimine, ac mœrore officiis ſuis deeſſe poteſt.

Pleniorem morborum hiſtoriam deſiderat Auctor.

II. Et quanquam, ut tibi pro tua in me fide, atque humanitate parem gratiam referre poſſim, totius facti ſeriem mihi innotuiſſe oporteret (nam jejunam nimis ad nos hiſtoriam ſcribis) nihilominus tamen cavebo nunc quantùm potero ab incompertis incertiſque præſidiis, nè pro ſalutari periculoſum conſilium ipſe tranſmittam.

Communis morbus è cauſa communi ſcilicet aëre vel aqua, cibis aut potibus.

III. Hæc, meo judicio, vacant omni dubitatione, ſcilicet communem morbum communem habere cauſam. Communem verò cauſam vel in aëre, vel in potu, vel in cibis, vel in aliis quibuſvis corporibus, quæ ad nos extrinſecùs undequaque perveniunt, & à quibus nos tueri vix poſſumus, reperiri.

IV. Tam-

IV. Tametſi verò quænam ejuſmodi cauſarum vigeat Balneoregii probè non noverim; ſuſpicor tamen Hippocratis (*a*) oraculo (vel cujus cujus ſint, quæ habentur in calce libri de natura hominis) cùm unus idemque ſit morbus, qui iſtic communiter urget, illius ſemina in aëre potiſſimùm contineri, ac deinde in præparata veſtrorum Civium corpora tum proximo contactu, tum per ipſos cibos, & potus ab aëre inquinatos, facillimè propagari. Præterea longus rerum uſus docuit me, aëris labem, quæ haud tota quidem in provincia ſit, ſed peculiari in oppido, vel Urbe, atque ineunte æſtate ſe prodat, plerunque initium capere ab aquis, ex Magiſtratuum, oppidanorumque indiligentia ad ſtagnandum, & putreſcendum alicubi in vicinia damnatis; unde miaſma heterogeneum, craſſum, ac malè olens circumfuſo aëri minimo negotio permiſcetur, quod eâdem facilitate puteales aquas, fructus, olera, carnes, & quid quid aliud eſt alimentorum, ita afficit, ut vitæ auxilia in malorum, mortiſque cauſas brevì convertat.

Aëris labem ſuſpicatur Auctor, eumque ſtagnantium aquarum vitio infectum.

Aqua aërem, aër cibos, & potus contaminat.

V. Sed jam cognoſco æquitatem tacitæ expoſtulationis tuæ. Etenim non tam cauſas, quàm remedia, quibus contagionem iſtam præcaveas, vehementer quærere videris. Morem itaque gero, ſed in primis magnopere gratulor, illud à me tibi probari non poſſe alexipharmacum, quod, quanquam tribus duntaxat adverbiis conſtitutum, valentius tamen, ac ſalubrius eſt quocunque alio, ſexcentis conſtante principiis. Hoc ſanè ex (*b*) Tyaneo deſumptum ita habet Citò, Longe, Tarde. Nimirum fuge citò, ac longè, redi tardè. Tu enim, cùm pro egregiis tuis meritis iſti Eccleſiæ laudabiliter præſis, in illorum cœtum feliciſſimè cooptaris, qui à Deo conſtituti ſunt, ut proprias animas ponant pro ovibus ſuis: ita enim cùm Divino Numini reverentiam præſtare debeas, non dubito, quin pœnam illam reformides, quam idem Dominus (*c*) Prophetæ verbis comminatus eſt fugienti cultum Dei: *Qui longè eſt peſte morietur.*

Epidemiæ Alexipharmacum tribus adverbiis conſtans, Citò, Longè, Tardè. Hoc eſt Citò, ac Longè fugè, Tarde redi.

VI. Enim verò, quoniam homines continentes raro, incontinentes, & intemperantes è contrario facilè, & frequenter

Sex rerum non naturalium uſus

(*a*) num. 19. (*b*) Ex Philoſt. 4. in vita Tyanei. (*c*) Ezechiel. cap. 6. v. 12.

moderatus valde conducit.

ter aëris vitia contrahunt: idcirco nullum tibi ſecurius erit ad prophylaxim remedium, quam prudens, ac religioſus, immò penè ſuperſtitioſus ſex rerum non naturalium uſus.

Media æſtate de ſiccandis lacunis non eſt cogitandum: nam remedium malo deterius eſſet.

VII. Verùm nè obſcuris Artis Medicæ vocibus Te ſuſpenſum detineam, clarâ, ſimplicique ſequentium canonum ſerie, veluti per laconiſmum Tibi ſatisfactum iri confido. Cùm enim latrante nunc ſirio, cogitari non poſſit de lacunarum, ac paludum, ſi quæ iſtic ſunt, exhauſtu (medela namque, propter majorem corruptorum corporum agitationem, & cum aëre permixtionem ipſomet malo deterior eſſet) univerſam præſervationem ex duobus potiſſimùm principiis abundè deduces, quorum alterum eſt, ut vel nihil, vel quam minimum inquinati aëris, cibi, & potus in viſcera admittas; alterum verò ut tuum, quoad fieri poteſt, corpus defendas à collectione morbidi, ut ajunt, apparatus, in quem aëria inquinamenta, uti ſcintillæ ignem flammamque tantummodo accendunt, ubi idoneam materiam ad conflagrandum inveniunt; ſævire maximè ſolent, ac debacchari.

Primus canon de domicilio deligendo, fugiendoque aëre vitiato.

VIII. Primùm itaque cùm Tu Illuſtriſſime Vir cœlum fugere prohibearis, *locum* ſaltèm in Urbe iſta, quemadmodum conſulit (*a*) Hippocrates ***mutare***, ſi opus fuerit, *oportebit*; ſcilicet ut Ædes tuæ à corruptis aquis, vel à quovis principio labis aëreæ quam longiſſimè abſint; ac feneſtras, ſi quæ ſunt, claudas, per quas ventus à cœnoſo ſinu influere poſſet.

Secundò Victus copia minuenda eſt: curandumque ut ſalubris ſit.

IX. Secundò: Ad vitandas cruditates, & vaſorum plenitudinem, quæ morbidam noſtrorum corporum affectionem conſtituunt, protinus cibi aliquid circumcidendum, victuque puro, & ſimplici utendum erit. Unde facilis alimentorum concoctio. Danda inſuper opera, ut carnes eligantur animalium, quæ non in ſolo Balneoregienſi paſtu, ſed aliunde advecta, & recèns mactata fuerint; cavendumque à fructibus tum multis, tum immaturis, ac præſertim à lauta cœna, quam ſola panatella cum ovo ſorbili debet abſolvere.

Tertiò Vinum nive refrigeratum cum minima

X. Tertiò: In potum adhibebis vinum optimum nive refrigeratum, ac pro ratione temperamentorum vel nullâ, vel modi-

(*a*) Loc. ſup. cit.

modicâ dilutum aquâ, quæ ſalubris ſit oportet, & aliunde, ac, ſi fieri poteſt, ex Nuceriæ fonte delata.

aquæ copia, & aliunde advectæ bibendum.

XI. Quartò: Cura, ut domi Te contineas tum ante ſolis ortum, prope occaſum: utroque enim tempore aër craſſior, ac gravior evadit, putidaſque particulas in ſe firmiter nectit, eaſque in noſtrum corpus pertinaciter intrudit, ac figit. Cave etiam, nè te nimiùm exerceas; nam, cùm per motum rapidiùs in gyrum agatur ſanguis, major proinde ambientis aëris copia intrà vaſa urgetur, & admittitur: quò plùs igitur moveberis, eò plus etiam malignorum in aëre natantium effluviorum copiam aſſumes.

Quartò Domo non exeundum ante ſolis torum neque prope occaſum: cavendum ab incitato motu.

XII. Quintò: Diluculò ſemper, & priùs quàm recludantur feneſtræ, ſæpius utere fruſto panis ex vino optimo, aut potu coffe, non raro ſume pauxillum Diaſcordii Fracaſtorii, & Confectionis de Alkermes; aliquando etiam jus vitulinum, incoctis radicibus ſcorzoneræ, ac ſoncho: jejunum namque corpus eſt veluti ſpongia ad ea faciliùs imbibenda, quæ in aëre deleteria ſunt ſemina.

Quintò cujuſmodi jentaculum ſumendum.

XIII. Sextò: Reſinoſa pariter ligna, pini videlicet, abietis, citri, aurantiorum, cupreſſi, fraxini, ac juniperi, quò magis fieri poteſt, ardeant in camino, & univerſa domus nunc ſolo accenſo ſulphure, nunc herbis odoriferis, & præſertim baccis lauri, & juniperi, modico admixto aceto, ſuffumigetur.

Sexto: Monitum de ſuffitu.

XIV. Septimò: Spongiam perpetuò tecum feres, imbutam theriaca, quæ aceto roſaceo, & aqua, ut vocant, Reginæ Hungariæ, ac florum aurantiorum ſoluta ſit, eamque ſpongiam ſæpe naribus admove, cùm per Urbem, ac per illam præcipuè ejuſdem oram diverteris, quæ ſuſpectam mihi paludem reſpicit: quibus quidem locis cave, nè ſalivam deglutias, ſed cura illam ſemper expuere; namque maximum id eſt contagionis prophylacticum remedium.

Septimò Spongia naribus admovenda, quibus odoribus imbuta.

XV. Tandem moneo Te, ut pleniſſimus ſis tranquillitatis, atque ut conſtanti in Deum fiduciâ, omnique penitùs amotâ perturbatione animi, non ſolum ſoſpes vivas, ſed, boni Paſtoris officium gerens, alios ſpe dejectos, ac puſillanimes

Cum primis æquum animum habere oportet.

 erigas.

Quomodo noceant metus, & triſtitia in epidemiis. erigas. Metus enim, ac triſtitia, ubi de febri agitur epidemica, omni veneno pejor eſt; cùm indè præcordiorum nervi ſubtendantur, & liquida intercurrentia ſuis à motibus naturalibus interclusa facilè labem contrahant, & ſervent.

Ciceronis ſive Antipatri ſententia de tuenda valetudine. XVI. Hæc tibi Vir Illuſtriſſime indico, proboque præſervationis conſilia, quæ ſummatim ferè in univerſum commodiſſimè Cicero perſecutus eſt in eo lib., qui de (*a*) Officiis inſcribitur, atque in hanc ſententiam, non Antipatro ſolum, cui aſſeritur, ſed Hippocrate dignam effatus eſt: *Valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & obſervatione earum rerum, quæ aut prodeſſe ſolent, aut obeſſe, & continentia in victu, omnique cultu corporis tuendi cauſa, & prætermittendis voluptatibus, poſtremò arte eorum, quorum ad ſcientiam hæc pertinent.*

XVII. Verùm de iis plura fortaſsè, quàm oportuit, ſed pauciora, quàm volui. Eſt enim quædam etiam in ſcribendo jucunditas, ubi ſimul impellunt obſervantia in Te, Illuſtriſſime Præſul, & amor erga publicam ſalutum. Vale. Romæ Id. Aug. Anni MDCCVII.

XVIII. Rationes autem ſi quis cupit horum conſiliorum adeat poſtremum capitulum par. poſterioris lib. primi, in quo prophylacticam methodum fuſiùs tractavimus.

CAPUT III.

Lapſus integri Colles prope Rhodam in Vrbe Balneoregii; unde rivus interceptus, & complures lacunæ apertæ ſunt.

Illustrissimus itaque Balneoregienſis Epiſcopus de ſtagnantibus aquis admonitus, quas ipſe ego ſævientis epidemiæ cauſam, atque originem ſuſpicatus fueram, totius eventus ſeriem Etruſcis literis, quas Latinas damus, ad me perſcripſit: Id autem fuit, inquit, tantæ calamitatis initium. Scilicet non exigua collis pars, quæ ultra rivum è regione Rhodam ſpectat, miſerando hercle ſpectaculo Kalendis Maji anno 1707. horâ noctis ſeptimâ cœpit loco cedere, & fluentum *Integri collis caſus, & ruina.*
verſùs

(*a*) num. 86.

verſùs prolabi. Quum enim argilloſa, irrigua, ac fluxiore terrâ conſtaret, præcipuè fontibus ſcatens (unde vulgò dicitur *Fontaniche*) facili negotio corruit, quòd propter aſſiduas ingenteſque pluvias, toto vere delapſas plus ſolito ſubactus, ac mollitus, & pondere, moleque auctus eſſet, tum vel maximè quòd ejus baſis ad fluvii ripam, exuperanti ſæpius aquarum copiâ, vehementer fuiſſet abraſa, atque ſuffoſſa. Neque fortaſſis è conſpirantium cauſarum numero eximendum cuipiam videbitur quantulumcunque momentum impetus, quod per id temporis addi potuit à proximo novilunio, ſoliſque defectu; quæ licet in ſequentem diem inciderint, neminem tamen futurum arbitror ingenuum rerum æſtimatorem, qui ſublunaribus humidiſque corporibus aliquantulum inteſtini motus ab iis neget accedere. *Quæ cauſæ collem ſubruerint.*

II. Telluris autem prorutæ latitudo non minor quàm bis mille paſſuum fuit. Ea igitur per biduum ſenſim in inferiora defluxit multiplici lapſu, atque erratico. Etenim, quemadmodum rivi alveum penitùs obſtruxit, ita ob inæqualem hìc atque illic occurrentium corporum vìm atque reniſum, inæqualia pariter plana, ac ridendos fermè caſus invexit, ſi ab incolarum damnis abfuiſſent. Siquidem vineæ aliquot ſartis tectiſque ordinibus ſuis, ſalvis etiam ædiculis, & tuguriis, integræ atque illæſæ inferioribus inſederunt; itaut Caſa quædam, in qua mulier parturiebat (quæ feliciter interea fœtum edidit) 24. pedes incolumis progrederetur. At pleræque vineæ validiſſimo impetu provectæ, partim ſibi invicem illatæ, partim à mutuis contactibus divulſæ ſunt: atque idcirco alibi in tumulos excreverunt, alibi in valles, magnoſque hiatus depreſſæ, diſciſſæque fuerunt. In quæ ſubinde infera loca eædem aquæ intercepto per rivum curſu, quinimo aliæ etiam ſulphureæ ex ipſomet ſolo ab apertis hìc illic recèns venis erumpentes exundarunt; variiſque in locis collectæ complura ſtagna, & lacunas quàm citiſſimè effecerunt, quas quidem numero decem diligenter delineatas vidimus in Topographia; quæ ad nos allata fuit. Harum autem maxima ad meridiem reſtagnabat, variiſque admixtis vegetabilibus computreſcebat *Labentis terræ modus, atque deſcriptio.* *Eventus quidam mirabiles.* *Stagna & lacunæ quo pacto extiterint.*

 è re-

è regione Patrum Capuccinorum; qui ex eo tempore ingentem culicum vim, aliorumque inſectorum examina, quæ nunquam antea ſpectaverant, plagam illam invaſiſſe mihi etiam, qui poſt tres annos illuc commigravi, affirmaverunt. Præterea putidis vaporibus infecto aëre totus ille tractus peſſimè olere cœpit, atque incolarum color ex vivido, ac nitido in flavum & pallidum verti, quod ſemper fieri aſſolet, ubi putreſcentibus aquis cœli temperies, & craſis immutatur.

Aëris fœtor, & incolarum color deterior factus.

III. Et quanquam Illuſtriſſimus Antiſtes futura mala è ſtagnantibus laticibus prævidens paulò poſt majorem lacunam, quoad fieri potuit, apertis ſcrobibus exhaurire, nec non deductis illuc perennibus aquis ejus ſolum abſtergere, tandemque accenſo igne purgare ſtuduiſſet: nihilominus epidemiam antevertere ipſi non licuit: cùm multa alia ſtagna, quanquam minora, vitium tamen illi aëri jam illatum aſſiduè foverent.

Epiſcopi cura, ac ſtudium exiccandæ majoris lacunæ.

CAPUT IV.

Juſſu SANCTISSIMI PATRIS *mittuntur Balneoregium Medicus, Chirurgi, Pharmaca, & multa pecunia, ut excitato Noſocomio, quàm citiſſimè periclitanti populo ſuccurratur. Accedit Auctoris in id Conſilium.*

INterea temporis Beatissimus Pater non ſolùm Balneoregienſis Antiſtitis literis, ſed nuncio etiam permotus, quem de maligna ibidem graſſante epidemia Ampliſſimi Patres Conſultationibus rerum totius ſtatus Eccleſiaſtici præpoſiti ab Illuſtriſſimo Præſule Foſcari Viterbienſi Prætore acceperant, hanc mihi curam injunxit, ut ſine ulla cunctatione eidem Epiſcopo reſcriberem, Cives illos, ac præſertim egentiores non tantùm opportunis remediis, verùm Pontificiis quoque largitionibus, quàm primùm ſublevatum iri; Quod mehercule ut ſedulò perficeretur, quantâ maximè potui diligentia peritiſſimum Medicum Joſephum Mariam Flaſchium, ac tres Juvenes robuſtos, atque in re Chirurgica diu verſatos è Noſo

SS. Patris diligentia, qua ingruenti malo obviam ivit.

comio

comio S. Spiritus in Saxia delegi, illuc quàm citiſſimè allegandos, meumque pariter conſilium tum prophylacticum, tum therapeuticum exaravi.

II. Itaque conſtitutâ iiſdem magnâ, æquâ ſcilicet labori, ac vitæ diſcrimini, quod ab æſtu, aërisque labe ſubire poterant, mercede, diſceſſerunt Româ prid. Id. Auguſti MDCCVII. ut cum variis etiam præſidiis Balneoregienſibus irent ſubventuri. Præterea idem Clementiſſimus Pontifex mandavit, ut quantâ opus eſſet, auri ſummâ à Quæſtore illius Provinciæ eidem Antiſtiti ad publicum ibidem Valetudinarium inſtruendum, adornandumque illico ſubminiſtraretur. *Medici, & Chirurgorum Roma diſceſſus.*

III. Ut autem conſilia mea ad reſtinguendas epidemicas, quæ illo in populo gliſcebant, febres, diligentiùs exararem; è re putavi totius facti ſeriem ex literis partim Epiſcopi, partim etiam ipſius Prætoris perſtingere, cujus ſumma ſequens eſt.

HISTORIA FEBRIUM BALNEOREGII GRASSANTIUM.

IV. Tractus ille Balneoregienſis Urbis, hoc eſt pars Rhodiæ, quæ lacunas nuper collectas reſpicit, prima ſenſit morborum vim; unde Cœnobium Capuccinorum (quorum Præſes, quem Guardianum appellant, tandem caſtrenſi febri correptus diem ſuum obiit) cum propiùs ſtagna proſpectet, luem aëris ſtatim ab initio excepit. Deinceps verò eadem cœli labes ſenſim per reliquam illam regionem vicatim ſerpſit, ſervato tamen more, ut paſſim fieri ſolet, ſcilicet, ut eò graviùs incolæ plecterentur, quò magìs iidem ſtagnantibus aquis eſſent vicini. *Rhodia primùm altera Balneoregii pars epidemiam ſenſit.*

V. Atque idcirco altera illius Urbis pars, quæ orientem reſpicit, diciturque Civitas; quoniam longè ab ipſis lacunis diſtat, elatoque in colle ſita eſt, epidemicâ affectione non laboravit. *Civitas pars altera Balneoregii è lacunis diſſita, incolumis fuit.*

VI. Febres verò, quæ populum illum vexarunt in ſingulis ægris fuerunt penè ſimiles, ſcilicet invadebant quotidiè plerunque cum levi frigore, ac rigore, miteſque perdurabant *Natura & ſymptomata ejuſmodi febrium.*

uſque ad quintum vel ſeptimum diem, ac brevibus matutinis intervallis deſinere videbantur. Statim ab initio appetitus dejectus pulſus parvi, & debiles, calor mitis, non ſæpe urens; vires utique ſemper languidæ, faciei color ſubflavus; & cadavericus; ſitis cum lingua aſpera, & ſubnigra; urinæ ut plurimùm craſſæ, & confuſæ; cùm verò clareſcere incipiebant, prodromi erant increſcentium cerebri morborum. Augebatur ſubinde malum circa ſeptimum, itaut excretis frequenter per ſuperiora, atque inferiora vermibus qua vivis, qua mortuis, Ægri primùm anxietatibus, ac lipothymiis, mox apparentibus per cutim papulis modò ſubrubris, modò liveſcentibus, & accedente capitis dolore, ſubdelirio, & comate, inductiſque levibus tendinum convulſionibus, quas jectigationes appellant, nono plerunque, undecimo, vel decimo quarto die mortem obibant.

Quæ criſis earum febrium fuerit.

VII. Qui verò inter paucos evadebant, ii quidem levabantur ſudoribus, & papulis copioſè erumpentibus, largâ etiam narium hæmorrhagia; Atque iis, qui diu cum morbo conflictati fuerant (videlicet prope vigeſimum diem) opem tulerunt abſceſſus ad aures, non tamen ſuppurantes: quod ſi fieret, omnes interibant; dummodo tamen dyſentericus fluxus ſuperveniſſet.

Miſeri ægrotantes omnibus auxiliis deſtituti.

VIII. Cæterùm illud miſeriores reddidit Balneoregienſes Ægros, quòd cùm multi decumberent, & contagione alios afficerent, vix ullus ampliùs ſupererat, qui miſeris Ægrotantibus ſuccurreret. Quare tantò, & Deo gratiora, & Civibus acceptiora futura tunc ſperabantur præſidia, quæ à Sanctiſſimo Patre erant illuc tranſmittenda.

CONSILIUM AUCTORIS.

IX. Ex literis ad hanc diem ab Illuſtriſſimis Viris Balneoregienſi Epiſcopo, & Viterbienſi Prætore acceptis, ac potiſſimùm ex ſignis, ac ſymptomatibus popularis affectionis peculiari in ſcheda narratis, non obſcurè intelligemus febres illas, cùm in omnes penè Cives eodem modo,

modo, ac ſinè ullo ferè diſcrimine, magnaque cum ſtrage, atque etiam per contagium graſſentur, malignas omnino eſſe, epidemicas, ac peſtilentes ab una eademque communi omnibus cauſa profectas, nimirum ex cœli vitio à corruptis laticibus orto; cùm, qui prope inductas lacunas degunt, publico malo corripiantur; qui è contrario procul habitant, immunes omnino hucuſque perſiſtant.

Febrium ortus à corruptis aquis.

X. Hæc autem aëris labes frequentiùs, quàm vulgus opinatur, à ſtagnantibus in vicinia aquis proficiſci ſolet. Nam cùm eædem innumeris vegetabilium, inſectorumque corporibus contemeratæ æſtuent, & putreſcant; fieri non poteſt, quin & nidulantium ibidem vermium in muſculas, culices, alioſque papiliones abeuntium fœturam augeant, & perennem vim ſulphureo-acrium particularum, vitiando aëri parem, præbeant, faciantque proinde, ut vermiculorum examina, ſimulque cæteræ peſtiferæ moleculæ in ipſa accolarum corpora incumbant, in quæ illa ſenſim tum ſpiritu ducta, tum ciſternarum, putealibuſque lymphis, ac fructibus etiam admixta minimo negotio illabantur. Civium autem corpora, prout ante magis vel minùs fuerint affecta, celeriùs aut tardiùs, magis aut minùs in communes morbos incurrunt.

Quo pacto ex putreſcentibus aquis vitietur aër.

XI. Utraque verò paluſtria hæc corpuſcula, ſcilicet organica, & inorganica, quibus aër iſtic contaminatur, omnium primò habitantium cutim fœdant, quemadmodum vapor accenſi ſulphuris maculare ſolet vultum foſſilia tractantium: ſimul etiam in ſtomacho, atque inteſtinis, in præcordiis, & cerebro ſedem figunt, atque iis omnibus locis pro diverſis partium uſibus diverſam labem inurunt. Unde mox infirmatis, inquinatiſque cum ſaliva cæteris chyli fermentis, bile præſertim, reliquiſque particularibus corporis liquidis, unà cum ſucco nerveo cuncta proficiſcuntur mala, & ſymptomata, quæ iſtic in Ægris animadvertuntur, nimirum ſitis, ac linguæ ſiccitas, appetitus, vireſque dejectæ, vermium copia, febres lentæ primum cum frigore, ac rigore; mox verò, labefactato quoque ſanguine, convulſiſque præcordiis, anxiæ, & ſyncopticæ; ſubinde ut tranſductis ad cerebrum

Quo modo corpus incolarum aëris miaſmate interiùs, & exteriùs afficiatur.

multis

multis pravæ indolis recrementis, dolores capitis, deliria, ſopores, & convulſiones, ita ad corporis ambitum ſubſiſtentibus acro-malignis ichoribus exanthemata, atque apud aures parotides naſcuntur. Tandemque mors approperat, cùm coacta liquida mobilitatem, & fibræ cordis, cerebrique enervatæ premendi, pellendique vim prorſus amittunt.

In quibuſnam fiat criſis ſalutaris.

XII. Sanantur contra, qui majori ſolidarum partium robore donati, ac minori pravorum humorum copiâ, & malitiâ referti noxios humores per criſim, vel per abſceſſus diſcludunt, atque diſpellunt. Quod ſanè accidit, quoties conſociatis viribus tum liquidarum partium ad depurativam fermentationem tendentium, tum ſolidarum ad validè propellendum à centro ad peripheriam, atque ad cæteros excretorios ductus quidquid extranei, quidquid etiam peſtiferi ingeſtum fuerat.

Quænam præſtari poſſent in præſenti epidëmia æſtate vigente.

XIII. In hoc igitur miſerrimo rerum ſtatu, quum per æſtum, quo nunc utimur, derivandarum putreſcentium aquarum ſine magno incolarum incommodo ſpes nulla affulgeat (quod tamen hiberno tempore nullo negotio, magnoque emolumento perfici poterit) hæc tria potiſſimùm ſpectanda ſuperſunt. Primum quidem, ut aquarum, & cœli vitium quoad ejus fieri poteſt, emendetur; Secundum, ut Civium corpora tueamur; Tertium verò, ut hujuſcemodi malo correptos, pro virili parte congruis pharmacis eripiamus.

Vitium aëris emendandum, & quo pacto.

XIV. Quod ad primum, & ſecundum attinet repetantur ea, quæ in epiſtola ad Illuſtriſſimum Epiſcopum datâ in cenſu prophylacticorum poſuimus. Nimirum noctu, atque oriente ſole reſinoſa ligna, juniperi videlicet, pini, cupreſſi, ac mali Medicæ; qua parte præſertim Urbs lacunas ſpectat, affatim comburenda ſunt. Hoc enim conſilio magnus Hippocrates quamdam Græciæ Civitatem à peſtilentia liberavit. Aquæ verò pro potu, & coquendis cibariis aliunde, atque ex ſalubri cœlo ſupportandæ ſunt. Quòd ſi lacunarum circuitus modum non excedat, ruderibus, & vivâ calce poſſent oppleri, ac ſuper aggeſtâ humo eadem ligna ſuccendi.

Hippocratis conſilium, quo Civitatem Græciæ à peſte liberavit.

Tuenda ſanorum in-

XV. Deinde quod ad tuenda incolarum corpora à vitiati,

tiati aëris pernicie, cùm certum exploratumque ſit hiſce febribus tentari non ſolere homines parcos, & continentes, plerumque autem in eos incidere, qui parum moderato utuntur victu, ac minùs laudabili: propterea ad concionem vocandi ſunt Cives, atque admonendi, ut ad Chriſtianæ pietatis normam ſobriè, ac frugaliter vivant, atque hæc ſtudioſiſſimè ſervent.

colarum corpora, & qua ratione.

XVI. Primò autem impetratâ à Summo Pontifice venia, quæ ferè nunquam in ejuſmodi rerum caſibus abnegatur; per æſtatem, ac proximum autumnum carnium jure veſcantur vetitis etiam diebus, quibus pro Eccleſiaſticæ diſciplinæ Inſtituto eſt abſtinendum. Id enim in cauſa eſſet, quò minùs probo victu uterentur.

Iure & carnibus etiam diebus vetitis veſcendum, cum S S. Pontificis venia.

XVII. Secundò cædendas in lanienis pecudes è longinquis paſcuis curent adduci; & reliqua, quæ jam ſuperiùs capite ſecundo deduximus.

XVIII. Denique quod ad curandos Ægrotos pertinet, hæc mihi præ cæteris monita ſaluberrima videntur, quæ non ambiguis indicationibus innituntur: ſcilicet, primò vires Ægrotis nullo modo adimendi, ſed conſervandi, ac reficiendi. Secundò expurgandi abſtergendique primas chyli vias à paluſtribus inquinamentis. Tertiò ad morbidorum humorum, qui ſanguinem jam polluerunt, exitum emiſſaria aperiendi. Quartò febrile fermentum ſpecificis conterendi, ac debellandi. Quintò reliquias lethiferi ſucci, qui univerſum corpus pervaſit, cicurandi, expellendique.

Quibus regulis ægrotorum curatio inniti debeat.

XIX. Hæc autem omnia in uſum venire, commodumque pauperibus præſtare vix poterunt; niſi Valetudinarium iſtic quàm citiſſimè inſtruatur, atque adornetur: Nam non aliâ ratione omnes ac ſinguli Ægrotantes ſummâ, ut opus eſt, diligentia ab uno Medico poſſunt inviſi, iiſque à duobus duntaxat, vel tribus pietate viris aſſidua ſervitus, & congrua medicamina ſalubreſque cibi adhiberi valent. Huc accedit, quòd ſi Noſocomium in aliquo Monachorum Cœnobio ſub clementiori, ac longè à ſtagnantibus aquis loco inſtituatur, multo meliùs Ægrotis conſuleretur: tutò enim, ac

Primum omnium inſtruendum eſt Valetudinarium, & quibus de cauſis.

faciliùs illuc transferri poſſent Ægri, prout Romæ tametſi ab longè poſitis regionibus in Valetudinaria convehi ſolent.

Sanguinis miſſio cautè admodum adhibenda.

XX. Itaque primùm nè vires detrahantur Infirmis, cautè admodum ad ſanguinis miſſionem procedendum; eamque nonniſi corporibus probè nutritis, vermiumque labe minùs affectis adhiberi velim. Neque ob id, quòd natura interdum hæmorrhagias utiliter iſtic tentaverit, ſine perſpicuis indicationibus, ac procul à contraindicationibus eam cæco caſu imitari oportere arbitramur.

Corpora ad vomitum proclivia vomitione purganda.

XXI. Secundò: Cacochyma corpora, & parum continentia, atque ad vomitum proclivia, vomitu ipſo ſtatim ad initio purganda eſſe cenſerem, ut exitiale virus, & vermium ſeminarium tollatur è ſtomacho, antequam ſanguini miſceantur. Tartarum itaque Emeticum, aut, ſi hoc deerit, vinum Emeticum robuſtioribus propinandum eſt.

Cæteris mite catharticum præbendum eſt.

XXII. Tertiò: Iis verò, qui nullam ad vomitum propenſionem habent, ante tertiam diem mite catharticum præberi velim, veluti caſſiam cum Tamarind. Elect. Alexandrini unciam, aut Trypheræ Perſicæ, aliorumque hujus generis ſemiunciam, additâ Chinæ chinæ pulveris drachma, & ſalis tartari fixi, & oculor. cancror. ana gra. x.

Veſicantia deinde, & ſinapiſmi.

XXIII. Quartò: Poſt lenem ejuſmodi purgationem nihil præſtantius, aut opportuniùs erit, quàm admovere veſicantia cruribus, & brachiis, nec non quoties caput impetitur, pedibus quoque ſinapiſmos.

China china, & oleum Matthioli, & altera purgatio.

XXIV. Quintò: Chinam chinam cum ol. Matthiol. quam bis ſingulis diebus, ſi res tulerit, dare oportet: Imo poſt diem decimam quartam obſervandum Medico eſt, an locus ſit alteri leni quoque carthartico cum China china pariter propinando. Nulla enim alia tutior eſt via hujus edomandi, ejiciendique è corpore veneni: quandoquidem eâ ratione non pauci Romæ exitium in Leonina Civitate ex febribus à corruptis aquis imminens effugerunt.

Frictiones, & inunctiones.

XXV. Sextò: Præterea ſæpiſſime perfricanda ſunt crura, & perungenda Hungaricæ Reginæ aquâ & oleo Matthioli cum nitro, & clyſteres etiam injiciendi ex jure cum aliquot guttulis ol. Matthiol. & Sacch. rub.

XXVI.

XXVI. Septimò: Bolos quoque ex Diaſcordio Fracaſtorii, & conf. de Alcherm. ſemidrachmam pondo dare operæ pretium fuerit; amara enim, & cardiaca plurimùm valere in ejuſmodi febribus comperimus. *Boli ex Diaſcordio Fracaſtorii, &c.*

XXVII. Octavò: Bibant largiter Ægroti modò decoctum ex C.C. uſto, radicibus Graminis, Scorzoneræ, atque Soncho paratum; modò aquam Sonchi, & Cardui ſancti ſolutis ſem. melon. & admixtis pulveribus C. C. Margar. Smaragdor. & rad. contrayervæ. Quod ſi magnus vermium numerus animadvertatur, aliquantulum hydrargyri aquis ſaltem ſtillatitiis admiſceatur, agiteturque. Sed vas fictile ſit, vel vitreum, non cupreum. *Quale decoctum ægrotis propinandum.*

XXVIII. Nonò: Poſtremò, quod primo loco ponendum erat, tam acerbæ calamitatis remiſſio à Deo precibus eſt expoſcenda; cùm humana conſilia, quæ vel artis uſus, vel rerum peritia ſubjicere poteſt, quæque ipſe ego Paternis Summi Pontificis juſſis obtemperaturus expoſui, niſi Omnipotentis Dei benignitas fortunarit, bonum exitum non ſint habitura. *Preces ad Deum ad mali remiſſionem impetrandam.*

CAP. V.

Erectum Balneoregii Noſocomium; Res Medica diligenter procurata; ac ſupplicationes, aliæque ad Deum preces per Epiſcopum inſtitutæ.

Medicus igitur Flaſcus tribus ſibi Chirurgis adjunctis ſtatim profectus Balneoregium cum ejus Urbis Epiſcopo primùm omnium deliberavit de ſitu domus eligendæ, ad quam, velut in Valetudinarium, Ægroti præſertim pauperes contrahendi erant. Quum autem omnia ſtudiosè perpendiſſent, vetus tandem ſeminarium, quod longè à lacunis, & in ſalubri cœlo aberat, in quod mares convenirent, delegerunt, ac vicinam domum fœminis aſſignarunt. Confeſtim hæc domicilia XIII. Kal. Septemb. omni ſupellectilium genere excipiendis, curandiſque Ægris neceſſariò inſtructa ſunt, *Quo pacto Noſocomium fuerit adornatum.*

quibus comparandis coëmendiſque Benigniſſimus Pontifex largâ manu pecuniam ſuppeditaverat. Neque Balneoregienſis Epiſcopi pietas ſilentio eſt prætereunda; quippe qui partem aliquam eorum pro virili præbuerit, locumque illum à Clementiſſimo Pontificis nomine CLEMENTIÆ DOMUM in poſterum voluerit appellatum.

Noſocomium Clementiæ Domus *appellatum, quamobrem.*

Quo pacto ægrotantes curati fuerint.

II. Itaque collecti ſeorſum mares, ac fœminæ populari morbo laborantes magnâ curâ habiti ſunt. Illis enim Chirurgus unus, & duo Capuccini Patres adſtabant, his verò ſuus pariter Chirurgus, & piæ aliquot mulieres inſerviebant. D. Flaſcus autem totiùs negotii moderator ubique aderat, opportuna cuique medicamenta præcipiens. At verò cùm partitis prudenter miniſteriis, & corporis & animæ ſtudium ſuſceptum eſſet, nil cuiquam omnino defuit, quod ad utramque ſalutem obtinendam pertineret: itaut poſtea, & pauciſſimos morbus abſumpſerit, & qui fortè interierunt, omnes Eccleſiaſticis ſubſidiis, ac Sacramentis, quæ ſuis ipſe manibus Balneoregienſis Epiſcopus miniſtrabat, adjuti, præſentem hanc vitam cum meliore commutarint.

Medicamina, & neceſſaria uſibus unde allata.

III. Româ interim aſſiduè, quæ uſui erant, medicamina, etiam pretioſiora afferebantur nunquam ſatis laudandâ Pontificis noſtri liberalitate, ac munificentia. Quin etiam optima cibaria affatim ſuppetebant, cùm diligentiſſimè proviſum eſſet, ut præſtantiſſimæ carnes, & ſalubres aquæ aliunde adveherentur. Impetratâ præterea à Sanctiſſimo Patre venia, per quam etiam qui adhuc incolumes Balneoregii plagam inſalubrem habitabant, uti poſſent jure carnium per eos quoque dies, in quibus propter Eccleſiaſticas ſanctiones vetitum eſt.

Quid interim effecerit pro ſuo munere Balneoregienſis Epiſcopus.

IV. Cùm primùm autem Noſocomium apertum fuit, Balneoregii Antiſtes ſacrorum ſtudioſiſſimus in tanta divini auxilii neceſſitate boni Paſtoris partes nullas reliquas fecit. Illico enim indixit Supplicationes; habuit ad Populum Homiliam; aſſiduaſque preces fudit, ut & Deum votis ſuis ad proſperos ſucceſſus flecteret, & Gregem à noxiis criminum paſcuis avocaret, illumque ad continentem, caſtumque vivendi

vendi

vendi morem redigendo, morbos, atque incommoda ex immoderato, atque intemperanti voluptatum uſu oriri conſueta præverteret. Superſedeo autem hic ſigillatim iſta omnia recenſere, cùm Medicam ex inſtituto, Sacram verò hiſtoriam obiter tantùm mihi ſcribendam propoſuerim.

V. Et quoniam momentum non leve tum hiſtoricæ veritati, tum grato animo Illuſtriſſimi Balneoregienſis Epiſcopi detraxiſſe videri poſſem; ſi aliquot Epiſtolas tam ab eo, acceptas, quàm ad illum datas præterirem: idcirco eaſdem ſedulò hic exſcribendas curavi.

ARGUMENTUM

Epiſcopus gratias agit Auctori pro officiis in Balneoregienſem populum collatis.

ILLUSTRISSIMO CLARISSIMOQUE VIRO

DOMINO JOANNI MARIÆ LANCISIO,

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS XI.

Intimo Cubiculario, & Archiatro Pontificio

Onuphrius Eliseus Episcopus Balneoregiensis

S. D.

Obſtricta officiis tuis Balneoregienſis Populi voluntas jure poſtulat, ut Tibi, Vir Illustrissime, ſingulares à me agantur gratiæ ob id præcipuè, quòd mandatis Sanctissimi Domini Nostri diligen-

ter obtemperans, optima huc pharmaca ad ægritudines, quæ in pauperes hoſce dirè adhuc ſæviunt, fugandas, tantâ pietate, animique alacritate mittenda ſelegeris. Nec minores ſunt mihi repetendæ grates, cum pari ſedulitate, atque in hunc Gregem meum epidemico morbo fatiſcentem amore, D. Joſephum Mariam Flaſchi Medicum Phyſicum, ac tres Chirurgos non minùs Arte Medica, quàm ſedulo ſtudio erga Ægrotos commendabiles accurrere juſſeris. Dum autem erga Te, Vir Illuſtriſſime, meo fungor munere, hâc mihi occaſione oblata, quam inſerimus Epiſtolam, ut Sanctissimo Domimo Nostro humillimè tuis manibus tradas, enixis precibus rogo. Hoc mihi ſicut erit gratiſſimum, ita arctiſſimo obligationis vinculo me in perpetuum habebis obſtrictum. Vale.

Balneoregii Idibus Septembris 1707.

ARGUMENTUM

Reſcribit Auctor non ſibi, ſed Sanctiſſimo Patri gratias deberi pro ſummis acceptis à Balneoregienſi Populo Beneficiis.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

Balneoregii Epiſcopo Meritiſſimo:

Joannes Maria Lancisius

Felicitatem.

NOn obſcurè intellexi ex literis tuis, Vir Amplissime, officiis meis apud Sanctissimum Patrem

trem te, mirificè captum, atque devinctum. At tuæ quidem ſummæ in me benevolentiæ, atque amori tribuendum cenſeo, quòd gratus eorum meminiſſe volueris, quæ vel mea planè non ſunt, vel certè à me prætermitti ſine culpa non potuiſſent. Nam Beatiſſimus Pontifex CLEMENS XI. tantâ animi magnitudine, mentis perſpicaciâ, atque ſolertiâ; memoriæ firmitate, providendi, cogitandi, perficiendique celeritate valet, ac viget, ut omnia omnium conſilia, ac vota præveniat; verèque dici poſſit miſeris hiſce, ac luctuoſis temporibus eum tot tantaque ſimul aggredi ac maturiſſimè abſolvere, quorum ſingula vix multi tardiſſimè conarentur, ut nulli unquam, niſi nobis, qui ſemper adſumus, credibile videatur. Mihi idcirco obſervantiæ tantummodo, & obedientiæ gloria relicta eſt. Tuam Latinis verbis exaratam Epiſtolam Sanctissimo Patri demiſiſſimè obtuli. Si reliquum erit, quod per mearum virium tenuitatem præſtari unquam poſſit, apertè juſſeris; quidquid enim expetiveris non attento ſolùm animo faciam, ſed libentiſſimo. Interim in maximarum turba occupationum, Te benè valere rurſus gratulor: ſoſpes namque, & vigens non Epiſcopali tantùm munere accuratè fungeris, ſed Noſocomio quoque, juſſu Summi Pontificis iſtic recens inſtructo, diligenter præes, Phyſico inſuper, & Chirurgis ad veſtram epidemiam depellendam Româ miſſis, hoſpitalitatis officia cumulatiſſimè præbes. Tuam igitur etiam in poſterum valetudinem cura, nè tui Gregis, quà animi, quà corporis valetudini deſis.

Romæ xv. Kal. Octobris MDCCVII.

ILLUS-

EPISTOLA

Balneoregienſis Epiſcopi ad Sanctiſſimum Patrem

CLEMENTEM XI.

Pro acceptis per univerſam illam Civitatem Beneficiis.

SANCTISSIME, AC BEATISSIME PATER.

PRædicator Omnipotentis Domini Paulus Apoſtolus me, & hunc Populum tuum, Beatissime Pater, ſuis monet exhortationibus, ut pro eleemoſynis tranſmiſſis, totque beneficiis, quæ populo meo es impertitus, fiant ſine intermiſſione gratiarum actiones Deo, & Sanctitati Tuæ, quam in ſublimitate Eccleſiæ ſuæ elegit Deus in ſalutem noſtram, in ſatisfactione ſpiritus, & in fide veritatis. Multa igitur medicamenta à Charitate Sanctitatis Tuæ ad ægrotantium languores, morboſque pellendos; ut etiam quadringentos, ad pauperum, ac infirmorum miſerias ſublevandas centuſſes accepi: Inſuper tuis mandatis huc acceſſerunt Joſeph Maria Flaſchi Medicus Phyſicus, necnon Conſtantinus Grimaldi, Vincentius Ramagini, & Bartholomæus Puccetti Chirurgicæ Artis periti; quos omnes ſingulari diligentia, & charitate integram curationem Ægrotis omnibus adhibentes, in hoſpitium unà mecum excepi in hoc Civitatis Epiſcopio. Ex mandato quoque Sanctitatis Tuæ hic erectum eſt Valetudinarium pro pauperibus infirmis excipiendis, quod ab Auctoris nomenclatura jure optimo exiſtimavi *Hoſpitium Clementiæ* eſſe nuncupandum. Licèt autem magna ſit in hac Civitate peritorum hominum penuria; operam tamen dare non intermitto, ut undequaque omnibus neceſſariis affluat. Ad hoc Hoſpitium Clementiæ pluries in diem ad infirmorum calamitates ſublevandas, necnon aliquid laxamenti præſtandum me

me confero: in quo Divinâ adjuvante gratia, Medicorumque ſedulitate uſque ad præſens tres tantummodo ſupremum diem expleverunt. Ad quod, ut in altera Epiſtola narravi, non parum contulit computreſcentium aquarum expurgatio ex Medicorum conſilio: multiplicibus inſuper adhibitis ignibus ad aëris infeſti corruptelam abolendam: quibus admotis remediis pauciſſimi mortem oppetiere. Pro hujus etiam Populi ſalute ac incolumitate, ſecundùm pia deſideria S. T. Conventum Populi in hanc Eccleſiam ad Chriſti Corpus Sanctiſſimum participandum vocavi; ut culparum omnium iram Dei excitantium cumulatiſſimam indulgentiam, quam Sanctitas Tua eſt impertita, compararent: ſicut alterius Indulgentiæ ad campanarum ſonitum, ut animabus ſuis lucrum facerent, ſum exhortatus. Omnibus infirmis præſens opem obtuli: Morbo graves Sanctiſſimi Viatici pabulo refeci; & è vita exceſſuris Apoſtolicam Benedictionem à Sanctitate Tua conceſſam ſum elargitus. Quotidie veſpere Venerabile Sacramentum expoſui: preces ſupplicationeſque per totam Diœceſim ad Dei iram ſedandam indixi. Verbi Dei Præconibus commendavi, ut Populo pœnitentiam promulgent. Monui hunc Populum tuum, ut tot beneficiis cumulati ad meliorem frugem revertantur. Hanc rerum omnium ſeriem Sanctitati Tuæ hac altera Epiſtola exponere conſentaneum arbitratus ſum; ut quæ operatus eſt Deus in populo, & quæ ipſe minimus inter Paſtores tuis obtemperans mandatis ad gloriam Dei patravi, Sanctitas Tua compertum haberet, ut in omnibus glorificetur Deus. Gratias igitur agimus Omnipotenti Deo quotquot hic ſumus (dicam cum D. Gregorio ad Brunichildem) qui inter cætera pietatis ſuæ dona, quæ Sanctitati Tuæ largitus eſt, ita Te amore Chriſtianæ Religionis implevit, ut quidquid ad propagationem Fidei, quidquid ad pietatem, & miſerorum ſolamen pertinere cognoſcis, devota mente, ſeduloque agere ſtudio non ceſſes. Ad tuos igitur Sanctiſſimos Pedes provolutus, eoſque humillimè exoſculatus, Benedictionem Apoſtolicam, licèt indignus vehementer expoſtulans Deum Opt. Max. cujus vices geris in

terris, deprecor, ut Sanctitatem Tuam ſoſpitem, & incolumem ad majorem ſui Nominis gloriam, Religionis Chriſtianæ firmitatem, & propagationem, & fidelium levamen ſervet ſemper, & muniat. Balneoregii Idibus Septembris, ſupra milleſimum ſeptingenteſimo ſeptimo.

SANCTITATIS TUÆ

Humillim. addictiſ. & devinctiſ. Servus

Onuphrius Epiſcopus Balneoregii.

EMINENTISSIMI CARDINALIS
FABRITII PAULUTII
A Secretis Status Eccleſiaſtici ad Balneoregienſem Epiſcopum Reſponſio nomine Sanctissimi Patris.

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. DOMINE.

MAgno cum animi ſolatio Sanctiſſimus D. N. ex binis tuis literis intellexit ſubſidia à Sanctitate Sua iſti Civitati benignè ſuppeditata ad repellendam morbi vim, quo ipſa nuper afflictabatur, admodum opportuna, ac ſalutaria fuiſſe, morbumque ipſum jam penè omnino depulſum eſſe. Auxerunt Pontificium gaudium ea, quæ de Chriſtianæ charitatis officiis, & Paſtoralis vigilantiæ documentis, quæ hac ipſa occaſione ægrotanti populo exhibuiſti, multorum literis, conſtantique fama ad Sanctitatem Suam allata ſunt. Quamobrem cùm boni Paſtoris partes, cujus eſt animam ſuam ponere pro ovibus ſuis, tam difficili tempore Te diligenter impleviſſe compertum habeat, meritis in Domino Te laudibus ornat, ſibique ipſi magnopere gratulatur, quod ſuſceptæ de tuâ virtute opinioni, cùm iſtam Eccleſiam regendam Tibi commiſit, cumulatè ſatisfeceris.

II. Por-

II. Porrò ſecum reputans Sanctissimus Pater publica ejuſmodi mala propter Populi, & Cleri peccata, quibus divinæ iracundiæ flagella provocantur, plerumque nobis evenire; Te, quamvis in Paſtorali ſtadio egregiè currentem, paternis cohortationibus ſuis urgendum duxit, ut Gregis fidei tuæ crediti mores ad rectam Chriſtianæ diſciplinæ normam componere impenſiùs etiam, quàm antea, cures; errantes arguas, obſecres, increpes in omni patientiâ, & doctrinâ: præteritarum quoque ærumnarum recordatione, præſentium ſenſu, ac metu futurarum propoſitis; peccata publica, ſi qua fuerint, penitùs extirpari, ſcandala tolli, veramque pietatem induci, & coli ſtudeas. Eos autem, qui Eccleſiaſtico ordini adſcripti ſunt, enixè adhorteris, & moneas, ut ſuæ reſpondentes vocationi, ſanctè, piè, ac juſtè vivere ſatagant, & meminerint ſibi potiſſimùm onus hoc impoſitum eſſe, ut divinam indignationem populorum delictis meritò laceſſitam ſacrificiis, jejuniis, orationibus, aliiſque Chriſtianæ pietatis operibus placare contendant. Nullum denique prætermittas officium, quo ii præcipuè, qui Beneficia Eccleſiaſtica obtinent, ad veterem vivendi regulam, priſcamque morum ſanctitatem revocari poſſe videantur, illoſque identidem excites ad recogitandum ſibi ideò Eccleſiaſticos redditus fuiſſe attributos, ut pro peccatis populorum humiles, aſſiduaſque ad Deum, & Redemptorem noſtrum preces fundant, ac pro temporalibus ſpiritualia bona rependant. Quid enim aliud, qui Eccleſiaſticis proventibus fruuntur, quàm Populorum peccata manducant? Hæc Sanctiſſimi Patris Verbis Tibi reſcribere juſſus ſum, qui cæteroquin ea omnia Te ſedulò præſtiturum minimè dubitat pro egregio, quo præditus es, divini honoris zelo, & pro ſingulari, quam geris iſtius Eccleſiæ ſolicitudine, quod ut alacriùs exequaris, ſua Sanctitas paternæ benevolentiæ teſtem, Apoſtolicam Benedictionem Tibi amanter elargitur; & ego læta fauſtaque omnia ex animo à Deo precor. Datum Romæ die 29. Octobris 1707.

Ad officia paratiſſimus

F. Card. Paulutius.

CAPUT VI.

Latiùs de Natura, deque fine ipſius epidemiæ ex Epiſtola Medici Flaſci, in qua tum quæ juverint præſidia, tum quæ in cadaveribus inventa ſunt, narrantur.

Cum hiſtoriæ veritas ſedulæ innitatur obſervationi: neque quis poſſit diligenter obſervare, niſi rebus ipſis præſens fuerit: idcirco pretium operæ me facturum ſum arbitratus, ſi Latinas literas ad me tunc temporis à D. Flaſco datas huc afferrem. In iis enim omnia deſcribuntur, quæ ſciendi cupidis lectoribus ſatisfacere poſſunt.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

DOMINO JOANNI MARIÆ LANCISIO,

Sanctiſſimi Domini Noſtri à Secretiori Cubiculo, & Archiatro Meritiſſimo.

JOSEPH MARIA FLASCI

S. P. D.

Ut fidem tandem liberem, ſimulque officia mea ex animo Tibi debita, Vir Illuſtriſſime, ac Reverendiſſime confirmem, pauca de hujus epidemiæ ſtatu, exituque, ad quam depellendam à Sanctiſſimo Patre, tuo rogatu miſſus fui, breviter perſtringam. Dividam autem narrationem hanc in quatuor capita. Primum erit de cauſa, natura, & ſymptomatibus popularis febris. Alterum de remediis, quibus plerique Ægri in Noſodochio, quod Clementiæ Domus audit, convaluerunt. Tertium exponet quæ in demortuis per cadave-

Diviſio hujuſce narrationis.

daverum ſectiones inventa fuerunt. Poſtremum verſabitur circa tempus, modumque felicis exitus ipſius Epidemiæ.

II. Non ero autem longus in exponenda cauſa & indole harum febrium; cùm utraque res Tibi jam ſatis innotuerit; immo verò priùs quàm quidquam de iis aliunde noviſſes, omnium cum admiratione hæc divinaveras. Ex aquarum ſcilicet ſtagnatione, & corruptione ortam fuiſſe noxiam cœli labem, quæ febres malignas, & contagioſas, mites quidem primùm, mox ferocientes produxerit. Ægri enim vermes per os, & alvum deturbabant; acceſſionibus ſyncopticis, extremorum frigore, ac linguæ ariditate, papulis liveſcentibus, delirio, comate, jectigationibus; urinis turbidis, aliiſque ejus generis ſymptomatibus divexabantur. Multis non diu poſt initium dyſenteriæ, ac diarrhœæ malignæ difficillimi exitus ſuperveniebant. Pulſus plerumque valde crebri, parvi, & inæquales ſentiebantur. *De Febrium indole, cauſa, & ſymptomatibus.*

III. Criſes per ſudorem vel narium hæmorrhagiam ſolæ morbum interdum ſolvebant; nonnullis maculæ rubræ per totum corpus erumpentes morbum mutabant, interdum in pejus, ſed ſæpius in melius. Quibuſdam, qui diu ægrotaverant, abſceſſus critici in externa, infernaque aliqua parte fiebant; glandulas quoque poſt aures multis intumuiſſe, ſed nihil naturam per hæc emunctoria criticè depoſuiſſe vidi. *Quanam Criſes fierent.*

IV. Ab hac febre curati, multi bis, terve in recidivas ſatis periculoſas, ac ſæpe lethales incurrebant, in primis ſi ſe ipſos, vel nimis citò aëri exponerent, vel in diæta leve peccatum committerent. *Relapſus in morbum periculoſus.*

V. Quod verò attinet ad remedia, Ægri maximum ſubſidium experiebantur à veſicantium applicatione. *Veſicantia proderant.*

VI. Emulſiones quoque ſeminum melonum, ferè ſemper cum Diaſcordio Fracaſtorii, vel Theriaca, ut & Julapia, ac condita refrigerantia, & cardiaca non parùm proderant. Stibium diaph. ad ſudores movendos plus contulit, quàm ullum aliud diaphoreticum; ab eo tamen abſtinendum erat, ſi alvus lubrica exiſteret. China chinæ ſive ſola, ſive commiſta magnum adferebat levamen. *Emulſiones ſeminum melonum, Diaſcord. Fracaſtor. &c.*

Lenia purgantia initio morbi utilia.

VII. Lenia in principio morbi purgantia profuerunt, idcirco uſus ſum Electuario Alexandrino, Lenitivo, floribus Caſſiæ cum Tamarindis, atque ejuſcemodi aliis: In aliquibus addebatur Camphora, ſed ſæpe ſæpius China china, atque his variis mixturis varia fiebant alvum ſolventia, quæ fuerunt magni levaminis.

Nec minus Emetica robuſtis corporibus.

VIII. Vinum ex cyatho Antimonii Emeticum in principio morbi validis temperamentis propinatum ad detergendas primas vias multùm valuit; & quamvis Ægri gravi moleſtia inter vomendum flavam, viridemque bilem muco permixtam afficerentur, ſymptomatibus tamen non adeò lethalibus progreſſu morbi divexabantur.

IX. At enim verò dici vix poteſt quanto Ægris ſubſidio fuerit erectum hìc Noſodochium, ac propterea Balneoregienſis populus Deum Opt. Max. enixè precatur ut Pontifici noſtro diuturnitate, & felicitate regnandi pares gratias referat.

Quid in cerebro obſervatum ſectis cadaveribus.

X. Cæterùm in diſſectione nonnullorum cadaverum primùm in dura matre reperti ſunt ſinus minores turgentes ſanguine craſſo, & nigricante. In proceſſu hujus Anatomicæ exquiſitionis ſe mihi videndam obtulit copia magna ſeroſi humoris, non tantùm deliteſcentis inter duram, piamque meningem, ſed etiam intrà ventriculos, & præſertim quartum cerebello proximum. Obſervatæ quoque fuerunt tumentes glandulæ plexus choroidis, aliæque, quæ in dura, & pia matre interſperſæ naturaliter locantur.

XI. In aliis verò cadaveribus ſinus duræ matris occupabantur à polypis ſe ſe extendentibus uſque ad ventriculos cordis.

De pineali glandula.

XII. In uno ex diſſectis corporibus in medio reticularis plexus pinealem glandulam obtegentis conſpecta fuit hydatis æquans magnitudinem grani piperis, quæ tumens lymphâ comprimebat eandem glandulam, unde neceſſario fuerat impedimento ad functiones ejus ritè peragendas.

XIII. In alio cadavere offendimus duram, piamque matrem ferè nigreſcentem ex cruoris ſubſiſtentia in propriis vaſis, & ſinubus ad duas fortè libras. Cerebrum verò æquè in hoc

atque

atque in reliquis diſſectis cadaveribus erat flaccidum, ejuſdemque ventriculi ſcatebant multa lymphâ. In hoc ipſo cadavere animadverſione dignum fuit, quòd in ſuperiori, & ſiniſtra Cerebelli parte videndum occurrit, nimirum depreſſa macula coloris albi, lata penè duos digitos tranſverſos, & longa tres; ad tactum dura, ac reſiſtens; unde habita primum à nobis fuit pro cicatrice; ſed luſtratis poſtea tegumentis, cranio ſcilicet, & dura matre nullum ſe prodidit ſignum læſæ continuitatis. Facta igitur ſeparatione finitimi ſegmenti ejuſdem cerebelli, quod, ut ſolet, molle apparuit, nudata eſt durities illa à nonnullis conveſtientibus membranis; ut quid ipſa eſſet, innoteſceret; tandem deprehenſa fuit corpus ex pluribus globulis compactum, ad eam ferme molem, & figuram, quibus à Stephano Blancardi delineantur cerebri glandulæ. Propterea exiſtimavimus ab hujuſmodi locali vitio, ſuccoque contento convulſivos motus, quibus, vir ille cùm viveret, erat obnoxius, ortum habuiſſe.

Quid in cerebello mirum obſervatum ſit.

XIV. Cæterùm viſcera naturalia, & vitalia ferè omnia magnopere labefactata, & inteſtina cum vermibus detecta ſemper fuerunt.

XV. Hæc ſunt, Vir Illuſtriſſime, quæ pro mea tenuitate, ut juſſis, conſiliiſque tuis obtemperarem, ſcribenda habui; doleo tamen ſi qua parte defecerim: ſed ea benignitate, qua præcepiſti, precor ignoſcas, & humiliter Sanctiſſimi Patris Pedes tum meo, tum ſodalium Chirurgorum nomine oſculeris. Nam quòd noſtrum omnium ſalus nullis penitùs morbis hìc fuerit obnoxia, quodque operam noſtram non planè inutilem periclitanti huic Civitati locaverimus, certè id totum acceptum refero piis ejuſdem Sanctiſſimi Patris votis, ac Benedictionibus, quibus in diſceſſu benignè nos cumulavit; atque epidemica lues, quæ immaniter in Balneoregienſem populum ſævit, tandem extincta eſt. Arctiſſimo denique vinculo me Tibi obſtrictum eſſe fateor; Nam ſi maxima priùs beneficia à ſingulari tua humanitate mihi fuerunt collata; nunc hoc majus elucet, quod ad hoc munus à Te apud Sanctiſſimum Pontificem fuerim delectus. Vale.

Balneoregii 25. Octobris 1707.

Viro

Viro in re Medica expertiſſimo ſtudioſiſſimoque

D. JOSEPHO MARIÆ FLASCO,

JOANNES MARIA LANCISIUS
S. P. D.

Auctoris ad Medicum Flaſcum reſponſio.

TAmetſi mihi ſemper literæ tuæ jucundiſſimæ fuerint, núllæ tamen jucundiores, acceptioreſque redditæ ſunt, quàm illæ, quas ad me ſuperioribus diebus dediſti, quippe quæ in ſumma occupatione tua gratiſſimam hiſtoriam, felicemque exitum deſcribunt epidemicarum febrium, quæ iſtic graſſatæ ſunt. Cùm Roman reviſes, quod feliciter tibi futurum auguror, & præſtolor, eximes ab animo meo ſcrupulum, qui à peractis per te cadaverum ſectionibus injectus eſt. Non enim ita diligenter, ut cerebri mala, inteſtinorum etiam offenſiones, ac potiſſimùm vulnuſcula à vermibus fortaſſis inflicta (quæ tandem in gangrænas abire ſolent) deſignare, ac demonſtrare videris. Cæterum ſcripta tua Sanctiſſimo Patri legenda demiſsè ſubjiciam, cùm primùm, Deo volente, ex orthopnœa, quâ nunc vehementer laborat, convaluerit: nec ſanè dubito, quin Sapientiſſimus Princeps laudaturus ſit ſtudia tua, quæ vel felici rerum eventu commendantur. Tu interim vale, qui multorum valetudini vacas. Romæ. IV. Kal. Novemb. MDCCVII.

CAP. VII.

Quo tum tempore, tum modo deſævierit Epidemia, & in quos morbos verterit. Remittuntur Romam Medicus, & Chirurgi cum literis Balneoregienſis Epiſcopi.

Poſt largiores, pluvias, & ſe-

QUum propria cuique Ægrotanti, ac recta tum victus, tum medicaminum ratio adhibita fuerit in Noſocomio nuper

nuper Balneoregii extructo, ex animi ſententia res cecidit. Nam brevi in priſtinam valetudinem plerique omnes reſtituti ſunt; itaut 8. kal. Novembris 1707. poſt longiores pluvias, & ſeptentrionales ventos (quibus diluta, abſterſa, ac temperata fuit cum ipſa atmoſphæra etiam tellus, & paluſtris aqua) reſtincta, ac penitùs profligata fuerit epidemica lues. Eo igitur tempore clauſum eſt Valetudinarium ſuperſtite duntaxat, ut par erat, Epigraphe. HIC FUIT CLEMENTIÆ DOMUS, Unde Pontificiæ humanitatis, beneficentiæ, & Charitatis perenne poſteris extabit monumentum. Hunc igitur finem habuit Balneoregienſis epidemia opinione quidem celeriorem, quòd inita Romæ conſilia ab Illuſtriſſimo illius Civitatis Antiſtite, atque à Medico Phyſico accuratè, ac ſtrenuè fuerint expleta.

ptentriones ventos inductos deſiit epidemica lues.

II. Quoniam verò ea eſſe ſolet vis peſtilentis morbi, ut vel occîdat, vel Ægros languidulos, atque ad longas Ægrotationes paratiſſimos faciat: hac quidem ratione multi ex iis, qui ab acutis convaluerunt, ut fieri aſſolet (quod & Juvenalis innuit ſat. IV. *jam lethifero cedente pruinis Autumno, jam quartanam ſperantibus ægris*) in quartanas febres, in malum corporis habitum, in ſcabiem, ſimileſque diuturnas affectiones inciderunt; à quibus faciliùs levati ſunt, qui cœlum, ut fit, mutaverunt: eos autem, quos res anguſta domi retinuit; emeticis præſertim, atque uſu Rhab. cum China china adjuti ſunt.

In quos morbos inciderint, qui ab acutis febribus convaluerunt.

III. Poſtea quàm hæc omnia apud Balneoregienſes feliciter geſta ſunt, Illuſtriſſimus Antiſtes facultatem benignè à Summo Pontifice obtinuit; Fulgineum Patriam ſuam animi, & valetudinis cauſa per menſem repetendi. Interim verò cum idem Epiſcopus pro ſua humanitate animadvertiſſet D. Flaſchum, ſodaleſque Chirurgos magnis exantlatis laboribus jam feſſos, malæque contrahendæ valetudini proximos, è re putavit, eos omnes ſacro inſtituto ad Lauretanam Domum itinere ſublevare. Itaque illuc gratias Deiparæ Virgini acturi pergunt. Mox verò per aliquot dies idem Epiſcopus in amœniſſima ſua Villa prope Fulgineum ruſticationis gratiâ retinuit,

Epiſcopus Balneoregienſis Fulgineum in patriam ſuam ſeceſſit, & ad Lauretanam Domum cum Flaſco & ſodalibus pergit.

videlicet ut refecti viribus tùm corporis tùm animi hilariùs Romam poſſent repetere.

IV. Subjicimus autem Epiſtolam Illuſtriſſimi Antiſtitis ad Auctorem, in qua hujus itineris, & ſeceſſus ratio deſcribitur.

ILLUSTRISSIMO, AC SAPIENTISSIMO VIRO

DOMINO JOANNI MARIÆ LANCISIO,

A Secretiori Cubiculo, & Archiatro Pontificio

Onuphrius Eliseus Episcopus Balneoregiensis.

S. D.

EX longo tandem intervallo iſtuc remigrant qui à Sanctiſſimo CLEMENTE XI. tuo rogatu, Vir Illuſtriſſime, ad Balneoregienſem epidemiam depellendam miſſi fuerant: Itaque poſt multos labores exantlatos Sacram Lauretanam Domum, aliaque religioſa loca mecum inviſerunt, in quibus pro Sanctiſſimi Pontificis ſalute fudimus preces; exinde dierum aliquot ſpatio in meæ Villæ Fulginatis amœnitate aliquantulum animos refocillarunt. Ad horum igitur reditum ſilentio involvere nequeo, quos ipſi ſudores, curas, moleſtiaſque pertulerint; quam Artis peritiam oſtenderint; quantaque morum integritate ſe geſſerint. Hiſce autem de rebus certum Tibi, Vir Illuſtriſſime, teſtimonium reddere volui, ut de fructu, te opitulante, percepto nobiſcum gaudeas, & manifeſtam habeas meam in Te propenſiſſimam voluntatem nullo loco defuturam. Vale.

Fulginei 13. kal. Decembris 1707.

ILLUS-

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

Balneoregii Epiſcopo Meritiſſimo,

Joannes Maria Lancisius

S. P. D.

MUlta, & quidem graviſſima pietatis, ac benevolentiæ tuæ argumenta, Illuſtriſſime Præſul, retulerunt Doctor Phyſicus Flaſcus, & tres Chirurgiæ Profeſſores, qui poſt abſolutam feliciter Balneoregii Medicam operam, amœnitate Villæ tuæ corporis viribus recreati, animique etiam virtutibus propter iter ad Lauretanam Domum, aliaque pietatis officia in Sacris iſtic finitimis locis præſtita, non exhilarati duntaxat, ſed fortè meliores facti Romam ſoſpites pervenerunt. Referre ipſi ſe poſſe negant quot, quantaque beneficia abs te acceperint, cùm ſint innumera; dicunt tantummodo quàm prolixo ac libenti animo eadem exhibueris. Idcirco, Illuſtriſſime Vir, nunquam eorum excides memoriâ, cùm ex voluntate potiùs, quàm ex rerum magnitudine hominum munera ſint æſtimanda. Quamobrem ego ipſe, qui ſummi Pontificis juſſu eoſdem humanitati tuæ commendavi, Tibi plurimas ago gratias, viciſſimque, ſi quid erit, in quo meâ tibi opera utendum ſit, non roges, ſed ut præcipias velim. Vale.

Romæ 7. Kal. Decembris 1707.

CAP. VIII.

Proponuntur animadverſiones Eminentiſſimis Patribus Sacræ Conſultæ ab Auctore exhibitæ ad lacunas, quæ in Balneoregienſi agro extiterunt, tutò exſiccandas.

Niſi lacunæ exhauſtæ fuiſſent, inſequenti hyeme, rurſus periculum imminebat Epidemiæ.

ETſi multa, eaque grandia, atque opportuna Beneficentiæ argumenta Balneoregienſi populo dediſſet Sanctiſſimus Pater, ea tamen niſi novis ad lacunarum exhauſtum decurſu illius hyemis benignè perfeciſſet, certè ſubſequentibus annis, recurrente ejuſdem cœli pernicie, inutilia, atque irrita prorſus fuiſſent: Enimvero ita cum humanis rebus comparatum eſt, ut priora beneficia interritura penè ſint, niſi illa poſterioribus cumules. Et quidem hoc præcipuum habent ipſæ paludes, ut quò diutius perſeverant, & augeſcunt, eò deteriores evadant. Quare Clementiſſimus Pontifex animum ſimul, & Ærarium ſuum ad abſolvendum opus convertit. Nam Kal. Januarii 1708. juſſu Sacræ Conſultæ in mandatis accepi ab Illuſtriſſimo Præſule Origo tunc temporis ſupremi illius Tribunalis à ſecretis, nunc autem S. R. Eccleſiæ meritiſſimi Cardinalis, ut ſcripto nonnullis quæſitis, quæ Balneoregienſium lacunarum exiccationem ſpectabant, ſtatim reſponderem. Fuerunt autem

Conſulitur Auctor de ratione Exiccandarum paludum.

Quæſtiones Auctori propoſitæ de lacunarum exhauſtu.

Prima: De opere ipſo, quo uſque prolatari poſſit.

II. Primùm, non remittentibus hybernis pluviis, quæ nunc impedimento prorſus ſunt, quo minus in Balneoregienſi agro argilloſa humus moveri, vertique poſſit, quo uſque differendum ſit incilium, & emiſſariorum opus, in quæ paluſtres aquæ derivari debent.

Secunda: De foſſarum ratione.

III. Alterum verò, qua ratione foſſæ ducendæ ſint, utrum ſcilicet reclinatis tantùm earum labris, quæ ſatis per ſe firma aliquibus eâ ratione futura videntur; anne ea ipſa, adactis utrinque per ordinem palis, vel conſitis arboribus ſint munienda.

IV. Ter-

IV. Tertiò, An ratio habenda ſit rimarum quarundam, quæ hic illic in aperta humo, & prope ſtagnum adhuc ſuperſunt; nimirum an terra implendæ ſint, an potiùs relinquendæ, ut tempore, ac proprii ponderis vi ſubſideant, & coaleſcant.

Tertia: An rimæ quadam obſtruendæ ſint.

V. Denique, Utrum in aperiendis canalibus quos declivi ac rectiſſimâ, quàm fieri poteſt, via deducere oportet, parcendum ſit privatorum aliquot, ac præſertim immunium Eccleſiaſticorum, agris, & prædiis, ſi qua in itinere obvia ſint.

Quartà: An privatorum agris parcendum, per quos canales ducere oporteret.

VI. Hujuſmodi autem quæſtiones adornaverat in ſuis ad Sacram Conſultam literis Illuſtriſſimus Prætor Viterbienſis, cui exhauriendarum paludum cura concredita fuerat.

VII. Itaque quod ad primam dubitationem attinet, reſpondimus, non ultra Martium menſem prolatandum eſſe opus; cui ſi pluvioſa tempeſtas pertinaciter obſtaret, quò minùs integrè ad exitum perduceretur, in Aprilem quoque menſem; idque ſine ullo incolarum detrimento, continuato labore extrahi, atque perfici poſſe credideram, tum ratione edoctus, tum experientiâ. Compertum enimvero exploratumque eſt, lacunis illis paucas minerales, majorem verò partem fontanas, atque pluviatiles aquas contineri, nec magnâ cæteroquin ſubſidentium ſordium, ac cœni copia (nondum expleto anno) inquinari. Nam ſuperiori duntaxat menſe Majo latices illi ſtagnare cœperunt: Quamobrem quùm veris initio ſolis radii hebetes, atque imbecilles ſint, nunquam è deſidibus aquis eam putidorum vaporum vim excitare, aërique permiſcere poterunt, quæ illius regionis cœlum per ſe inficiat atque contaminet. Quod quidem Romæ quotannis experimento poteſt comprobari, quum pratorum atque Hadrianæ Molis foſſæ denuò cavantur: is enim labor ob recurrentes fluminis alluviones ad Martii menſis initium ſuſcipitur; neque ante medium Aprilem perfici ſolet. Quin immò impunè aliquando prorogatus eſt; modò nè in Majum aut Junium menſem extractus fuerit; quod cùm duode-

Reſpondet Auctor primò non ultra Martium menſem differendum eſſe laborem ſiccandarum paluſtrium aquarum, aut ſummum ad Aprilem extrahi poſſe.

cim ante annos accidiſſet, Leoninæ Urbis Cives exitialibus ſtatim morbis conflictati fuere.

Secundò: Foſſarum labra palis, & conſitis arboribus munienda.

VIII. Ad ſecundum autem diximus multò tutiùs incilium labra, foſſarumque margines conſitis arboribus, vel ſaltèm infixis palis ac ſudibus muniri; non ſolùm propterea quòd eo pacto longè firmiora futura ſint; verùm etiam quòd non mediocris illi cœlo ſalubritas, accederet, ſi Cives illi tilia, populo, acere, orno, aut ſimilibus ripas illas arbuſtarent: ſolent enim corrupti putidique humores, quibus humus imbuta eſt, ab arboribus penitùs exhauriri: & quodammodo ad vitam revocari; quippe quæ fixos ſales per radicum oſcula volatiles factos in fibras, ac tubulos commeare compellunt. Id igitur Sacræ Conſultationi ſtudioſiùs eſt conſiderandum, ut quid facto opus ſit, ſtatuat, atque decernat.

Quâ ratione conſitæ arbores noxia effluvia abſorbeant.

Tertiò: Rimas omnes implendas, neque expectandum dum coaleſcant.

IX. Ad tertium verò, quod rimas ſcilicet, atque hiatus pertinet, omnino aggerandos eſſe arbitramur. Licet enim plerunque ſuâ ſponte coaleſcant; fieri tamen poteſt, ut id non ante proximam æſtatem eveniat. Interea humor ibidem deliteſcens, atque in vapores abiens, non exiguam morbidæ contagionis cauſam aleret, ac foveret, quæ mediâ demum æſtate iterum miſerandos incolas aggrederetur. In ea igitur dubitatione præſtat tutiora ſequi conſilia, quâm dubia.

Poſtremum Principis arbitrio relinquitur.

X. Poſtremum autem caput ſilentio præterire conſtitui: non enim ad Medicinam attinet, neque proinde mei muneris eſſe videtur expendere, num ab Eccleſiaſticorum agris incidendis abſtinendum ſit. Illud tamen in confeſſo eſt, cùm populorum agitur ſalus, pleno, atque æquo jure Principem uti debere: ac proinde ſi ipſi Eccleſiaſtici ſenſuri ſunt commodum exhauſtarum paludum, juſtum quoque eſt, ut aliquod incommodum patiantur.

XI. Sed cùm homines ab eventu de noſtris conſiliis ut plurimùm exiſtimare ſoleant; idcirco placet hic Lectores meos commonefacere etiam de modo, quo lacunarum exiccatio peracta fuit. Nam quanquam ipſe in meis animadverſio-

verſionibus S. Conſultæ exhibitis putaverim margines Rivi ad paludes exhauriendas arboribus, aut ſaltèm palis eſſe firmandas; (qui modus omnium tutiſſimus eſt) nihilominus, quoniam de publico id fieri debuerat, minori ſumptu peractum eſt, ripis nempe ex ſola, eâque contuſa terra aggeratis. Opus verò integrum adhuc VIII. poſt annos perſeverare novimus. Cæterum Illuſtriſſimus Epiſcopus pro ſua humanitate ad me poſtea perſcripſit in conficiendis ſilicibus, & canalibus Eccleſiaſticos ab omni vectigali, ac tributo, ut ajunt, fuiſſe ſervatos.

EPISTOLA

Balneoregienſis Epiſcopi, quæ & acceptorum beneficiorum gratum rurſus animum atteſtatur, & nova ad exhauriendas paludes à Sanctiſſimo Patre deprecatur.

BEATISSIME, AC SANCTISSIME PATER.

POſt quam lethiferi morbi tempeſtas exſæviit, fluctibus in tranquillum redactis illius virtute, qui ſolo nutu procelloſum mare ſedavit; redeunt ad Te, Beatiſſime Pater, Joſeph Maria Flaſchi Medicus Phyſicus, ac tres Chirurgi, qui à Sanctitate Tua ad curam Populi Balneoregienſis miſſi ſuum munus abſolverunt: atque eorum ſtudio fruſtrati non ſumus expectatione noſtra. Quapropter conſentaneum mihi viſum eſt, nè virtutibus, & laboribus ipſorum deſiderentur teſtimonia, Sanctitatem Tuam omnium Patrem, & Dominum certiorem facere non de illorum modò vigili cura, & charitate erga pauperes infirmos; verùm etiam de religioſa pariter, & ſpectata in aliorum exemplum pietate.

II. Venimus igitur, Beatiſſime Pater, in altitudinem maris, & tempeſtas non demerſit nos, non ex operibus juſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed Divinæ Miſericordiæ magnitudine. Inter

ter hæc nè iterum pereamus, Sanctitatis Tuæ monitis, & præceptis humillimè pro viribus obtemperavi: nè aſſiduitas calamitatum, augmentum criminum fiat; neque uti mereamur proſperis, quia non corrigimur adverſis. Sed quia vetuſtam Navem, ut loquar verbis D. Gregorii, indignus ego, infirmuſque ſuſcepi: per Omnipotentem Deum flexis genibus rogo Sanctitatem Tuam, ut in hoc mihi periculo Benedictionis Apoſtolicæ manum porrigas; ut imbecillum divinâ gratiâ munias, & fluctuantem cœleſtibus auxiliis confirmes. Ut autem in poſterum quibuſcunque morbis via præcidatur, neceſſarium eſt, ut contradicentium poſthabitâ quacunque Inhibitione, & Appellatione, Sanctitas Tua aquarum ſtagnantium præcipiat fluxum ad bonum publicum, nè iterum computreſcentes aërem labefaciant; & quæ jam ceſſerunt, priſtinis renaſcentibus cauſis, mala cum omnium pernicie pullulaſcant. Ignoſcat autem mihi Sanctitas Tua, quòd tantæ Celſitudini ſcribere auſus ſim, ac Deum Opt. Max. precor, ut ad Sanctitatis Tuæ perenne gaudium ubique terrarum reſonet vox unitatis, & pacis.

Balneoregii decimo tertio kal. Decembris anno ſupra milleſimum ſeptingenteſimo ſeptimo.

SANCTITATIS TUÆ

Humillim. addictiſs. & devotiſs. Servus

Onuphrius Epiſcopus Balneoregii.

RESPON-

RESPONSIO

Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii à Secretis Status Eccleſiaſtici ad eundem Balneoregienſem Epiſcopum.

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. DOMINE.

EAdem paterna benignitas, quæ Sanctiſſimum D. N. dudum impulit ad opportuna iſti Civitati tribuenda ſubſidia, ut ex morbo, quo tantopere affligebatur, emergeret, Sanctitati Suæ incitamento fuit ad ea nunc maximè decernenda, quibus ipſa deinceps ab omni periculo ſarta tecta ſervari poſſit. Mandavit idcirco paucos ante dies, ut neceſſariis adhibitis remediis morbi cauſa omnino tollatur quàm primùm, Civiumque incolumitati quàm diligentiſſimè caveatur. Paſtoralis officii tui erit flagrantem zelum, quo Sua Sanctitas iſtius populi ſalutem corporalem tueri ſatagit, æmulari in ejus ſpirituali ſalute ſummo, ut facis ſtudio, procuranda, dum ego læta Tibi, fauſtaque cuncta ex animo à Deo precor.

Datum Romæ die 3. Decembris 1707.

Ad officia paratiſſimus

F. CARD. PAULUTIUS.

CAPUT IX.

Exhauſtis per hyemem lacunis cautum fuit, nè unquam poſthac Balneoregii rediret Epidemia.

QUum autem hæc, quæ de exhauriendis paluſtribus aquis pro mei ingenii tenuitate Eminentiſſimis Sacræ Conſultationis Patribus propoſueram, ad amuſſim, ac veluti ex præſcripto Illuſtriſſimus Præſul Foſcari Viterbienſis Provinciæ

Exhauſtis lacunis penitùs extincta eſt epidemica lues.

vinciæ Prætor fieri curaſſet, abunde in poſterum conſultum fuit Balneoregienſis cœli ſalubritati; Non enim ampliùs exiccatis lacunis in eam regionem pedem intulit epidemia; ſed proſperâ exinde valetudine, quantùm unius cujuſque vivendi ratio permittit, huc uſque uſi ſunt incolæ, quod nobis frequentibus literis à Balneoregienſi Epiſcopo ſignificatum eſt.

Vanus timor recurrentis epidemiæ. II. Cùm verò nihil detrahendum ſit veritati, huc afferendam, & pro hujuſce epidemicæ tractationis coronide tranſcribendam eſſe putamus epiſtolam Illuſtriſſimi Epiſcopi Balneoregienſis, qui ex maligna febri, qua ejus Vicarius Generalis ipſo vere ſequentis anni graviter laboravit, verebatur, nè lues rurſum caput extuliſſet. Sed morbus ille, ex quo cæteroquin Æger brevi convaluit, ſporadicus fuit, non recrudeſcentis epidemiæ indicium, quæ penitùs exiccatis paludibus oppreſſa fuit, atque ſublata.

ILLUSTRISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO

JOANNI MARIÆ LANCISIO

Onuphrius Eliseus Episcopus
Balneoregiensis

S. P. D.

QUum RR. PP. Conventualium S. Franciſci collectus ex tota Romana Provincia cœtus ſuperioribus diebus in hujus Urbis Cœnobio haberetur, oblata eſt mihi opportunitas obſervantiæ meæ erga admodum R. P. Magiſtrum Lanciſium tuum Germanum Fratrem pro viribus ſignificandæ. Vehementer itaque gaudeo, id mihi contingere potuiſſe; etſi iſta amoris, ac benevolentiæ demonſtratio acceptis abs te beneficiis nulla ratione reſpondeat. Cæterum in publicis ſupplicationibus, quæ à me cum iiſdem Patribus, & univerſa Civitate in Cathedrali Templo habitæ fuerunt, haud

haud quaquam prætermiſimus pro tua valetudine, ac dignitate, Vir Illuſtriſſime, cui plurimum debet hic populus, preces ad Deum fundere. At quia ſuperioris anni morborum ſemina videntur revireſcere; quandoquidem meus Vicarius Generalis conſimili morbo implicitus eſt; opportuna neceſſitatibus noſtris ſubſidia à Deo Opt. Max. proxima die Dominicæ in publica omnium ſynaxi implorabimus. Harum rerum Te, Vir Illuſtriſſime, certiorem facere volui, ut & pro tua humanitate conſilia nobis in tempore ſuppedites, & meum erga Te amorem, ac ſtudium, gratique animi memoriam habeas exploratam. Vale. Balneor. 7. Id. Maji 1708.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

Digniſſimo Balneoregii Epiſcopo,

JOANNES MARIA LANCISIUS

S. P. D.

QUòd Germanum Fratrem meum humaniter exceperis, ſplendidèque tractaveris; tum etiam quòd tua erga me benevolentia effecerit ut pietas Balneoregienſis Populi, publicis à Te in dictis ſupplicationibus, mihi quoque ſervandam valetudinem à Deo Opt. Max. fuerit deprecata: Equidem non ſine pudore ingentes nunc Tibi gratias ago: cuperem enim factis potiùs, quàm verbis acceptorum beneficiorum memorem me Tibi probare. Dolerem interim, ſi ſemina morborum poſt annum pullulaſcerent: ſed magnum habeo ſolatium, quòd, egeſtis lacunis, quidquid erat noxium, majorem partem jam exaruerit; adeout accedente curâ, diligentiâque, præſertim verò tuarum efficacitate precum, aut

nihil, aut ſaltèm minùs in poſterum, ſit certè vobis extimeſcendum. Vale, ac perſuaſum habeas, me tuis ſemper commodis inſerviturum. Vale.

Romæ 14. Kal. Junii anni 1708.

Totius Negotii Exitus.

UT præſenſimus, ac prædiximus ita accidit, ſcilicet febrem, quâ Vicarius Generalis Illuſtriſſimi Epiſcopi, exiccatis antea opportunè paludibus, correptus eſt, non quidem epidemiæ prodromum, ſed morbifici illius duntaxat apparatus effectum fuiſſe. Nam poſtea neque per inſequentem æſtatem, neque alias uſque ad annum 1716. in quo hæc ſcribimus, ulla aëris labes, ulluſque epidemicus morbus eâ in Civitate vagatus eſt. Quod ſemper futurum, & auguror, & ſpero, ſi Cives diligenter curaverint, nè uſquam prope Urbem aquæ potiſſimùm ſubſideant, & corrumpantur.

QUARTA

QUARTA EPIDEMIA

Caſtrenſium febrium Piſauri ob ſtagnantes aquas tum ex fluvii alluvionibus, tum ex lento, ac ſæpe interrupto curſu per Urbem illam fluvioli, necnon ex viarum immunditiis per æſtates annorum præſertim 1708. & ſubſequentibus deſævientium.

CAPUT PRIMUM.

Piſauri Etymon, ſitus, ejuſque temperamentum ex ventorum, & aquarum qualitatibus.

PIſaurum, Romanorum Colonia, ab Amne Piſauro, vel Iſauro, vulgò *Foglia,* quo alluitur (flumina enim mundo plerunque æqualia ſæpe ſæpius nomenclaturas, quas ante Urbes conditas habuerunt, ipſis Urbibus impertiuntur) appellatum potiùs cenſemus, quàm vel ab Iſidis Templo, quod in citeriori ejuſdem fluvii ripa nonniſi divites Cives condere potuerunt; vel ab Auro, quod penſatum à Romanis obſeſſis in Capitolio, & per Dictatorem Camillum de Gallorum manibus ibidem ablatum fuerit; ut Servius aniliter arbitratur: Hoc enim factum, prærerquam quod accidit multò ante quàm Piſaurum excitaretur: *in ſemirutæ ſolo Vrbis,* non extra contigiſſe narrat (*a*) Livius. Colonia primùm deducta fuit (*b*) Coſſ. P. Claud. & L. Porcio à Triumviris Q. Fab. Labeone, & M. & Q. Ful. Flacco, ac *Piſauri etymon.*

hh 3 Nobi-

(*a*) Lib. 5. ca. 48. A. V. 365. ante Chr. 387. (*b*) Ex eodem Livio lib. 3. cap. 44. A. V. 568. ante Chr. 184.

Nobiliore; & quidem, ut idem tradit Hiſtoricus, in Gallicum Agrum. Nam tunc temporis Regio illa, quæ ab Ancona Ariminum uſque intercluditur, Gallia Togata dicebatur; quemadmodum de ipſomet Piſauro (*a*) Plinius etiam literis mandavit. Poſterioribus verò temporibus, aliter diviſis Italiæ provinciis, Piſaurum in Piceno ſub ditione Pontificia ad oram Adriatici Maris humili in ſitu ſpectatur, inter Fanum, & Ariminum. Mutuatur Subſolanum ab Illyrico, Boream à Veneto litore, Auſtrum à Senogallia, Zephyrum à montibus, qui ab eadem Urbe duo circiter milliaria diſtant. Planiciem ejus, quæ per x. circiter paſſuum millia ad mare protenditur, lento curſu perluunt non ſolùm Iſaurus, cujus oſtium in concinnum portum ad excipiendas tantùm vectorias piſcatoriaſque naves aperitur; verùm multi etiam rivuli, quos inter duo inſignes ſunt, alter quidem derivatus ſub montibus à Superiori ipſius Iſauri ſectione, vulgari nomine *Vallato* ſeu *Foglietta* qui quaſi parvus Iſaurus per inferiorem illius Urbis partem deducitur, duplicemque præſtat utilitatem, cujus prior eſt, ut eluat, abſtergat, atque ad mare abripiat ſordes omnes, quæ niſi in ejus fluentum evomerentur, certè in viis, ac plateis (quippe quam-minimum declivo ſolo donatis) per æſtatem potiſſimùm non ſine maximo illius aëris detrimento ſubſiſterent: poſterior verò commoditas eſt, cùm aliquot frumentarias molas ad promptum, expeditumque Civium uſum identidem verſet. Alter autem rivulus appellatur *Genica* fluitque per agri illius planiciem propè Urbis mœnia, qua parte ſpectat Fanum, & Senogalliam. His porro aquis remiſsè fluentibus ut fertilitas finitimis agris, ita adventitia circumfuſo aëri per æſtatem, atque autumnum inſalubritas facillimè accedit; niſi per ſummam diligentiam prohibeatur, quominus eædem alicubi reſtagnent. Inducit autem Piſaurenſi Agro adventitiam ſæpius inclementiam, quod duo etiam aquarum ſtagna (vulgo *Guazzi*) alterum minoris propè novum portum, alterum majoris latitudinis in arenoſo litore, ubi olim portus erat, invenian-

Ejuſdem Urbis ſitus.

Fluvii.

Rivuli.

(*a*) Lib. 3. cap. 14.

veniantur, quæ quidem æſtivo fermentata calore malè olentes, noxios halitus eructant. Varias paſſum eſt vices Piſaurum. *Fortuna.* Nam olim à Totila, ut refert (*a*) Procopius, everſum, ſubinde à Beliſario celeriter inſtauratum fuit. Paruit deinde Malateſtis, mox Sforziis, diuque etiam Urbini Ducibus, donec *Domini.* ad Apoſtolicam Sedem rediit, cujus ſumma ſemper beneficia, ſed poſtremis potiſſimùm annis regnante CLEMENTE XI. maxima, eaque longum, ut ſperamus, duratura expertum eſt.

CAP. II.

Piſaurum adventitiæ olim inſalubritati præcipuè autem propter aquas ſtagnantes obnoxium fuiſſe, graviſſimorum etiam Auctorum teſtimoniis confirmatur.

AD probandam antiquiſſimam Piſaurenſis cœli inclementiam, eamque ſub illius etiam Urbis initium ſatis eſſet naturam loci, in quo exeitata fuit, quod ſuperiori cap. fecimus, expendere; eſt enim ſitus humilis, atque multis lentiſque aquis irriguus, ventis etiam euronoto, auſtroque objectus: quæ quidem ſunt veræ cauſæ, propter quas Piſaurum æſtate uſque ad æquinoctium autumnale, quum præſertim ab Ædilibus tum cloacarum, foſſarumque purgatio, tum aquarum excurſus negligitur, per omnem ætatem cœnoſo fuerit aëre atque inſalubri. *Piſaurenſis cœli inſalubritas è ſitu ipſo ſatis apparet.*

II. Sed quoniam lux veritatis uberior ad nonnullos ac vividior ab exemplis, quam à ratione ſolet pervenire; idcirco juvat huc teſtimonium afferre (*b*) Catulli priſci inter Latinos poëtæ, qui de Piſauro ad Iuventium ſic loquitur: *Catulli teſtimonium, aliorumque ſcriptorum.*

Præterquam iſte tuus moribunda à Sede Piſauri
Hoſpes, inauratâ pallidior ſtatuâ.

III. At enim verò ſuſpicantibus, nè à Poëta conficta potiùs, quàm depicta Piſauri inſalubritas fuerit, ſtatim ſuccurrunt

(*a*) Lib. 3. de reb. Gotic. (*b*) Epigram. 82.

runt Auctores inter hiſtoricos graviſſimi, qui id clarè teſtati ſunt. Etenim Leander (*a*) Alberti (ut jam obiter. Part. Prior. lib. 1. cap. 3. tetigimus) ſcribit ſuo ævo pauciſſimos Piſaurenſes annos 50. aut attigiſſe, aut ſuperaſſe. Adeò cœlum illud producendæ vitæ parum conducens, tunc etiam temporis exiſtimabatur. Sed majoris longè apud nos auctoritatis reputamus ſententiam Jo. Colle (*b*), quippe qui, cùm fuerit Archiater Ducis Urbini, ac propterea identidem Piſauri incola, potuit ſedulò inquirere in cauſas endemicorum malorum, quæ per illius etiam ætatem quot annis Piſaurenſes affligebant; quas inter ſtagnantem potiſſimùm aquam, enumerat. Et quoniam maximi duco, ut univerſa poſteritas, ipſique in primis Piſauri habitatores id à graviſſimo ſcriptore illorum quondam cive, liquidò doceantur; exſcriptam, atque huc traductam volui partem conſilii, in qua idem Auctor tum cauſas inſalubritatis, tum rationes præſervandi Piſaurenſis cœli diligentiſſimè tradidit.

Piſaurenſium vitæ brevitas.

ARGUMENTUM

Nobilibus, et Civibus Pisaurensibus.

Quomodo Urbs Piſauri ſit præſervanda ab imminentibus malis, & quibus præſidiis.

Jo. Colle S. P.

Piſauri laudes.

VEhementer doleo, antiquiſſimam, & opulentiſſimam Urbem, quæ amœnitas Piceni jure, & hortus Italiæ poteſt appellari, in qua copiæ cornu uberrimè floret, adeò vinis generoſis nectareiſque, lacte, oleo, melle, & omni fructuum genere abundat, & quod plus intereſt, nobilibus, & incolis officio, munificentia, & doctrina præclaris, his malis, ac febribus vexari: ipſam enim ſingulariter poſt patriam amo, ipſique plurimùm me debere profiteor.

II. Cùm

(*a*) In deſcript. Ital. tit. Piſaur. pag. 293. (*b*) In ſuo coſmit. Medico triplici pag. 200.

II. Cùm igitur mala nobiliſſimæ Civitatis Piſauri, ut plurimum ſint febres tertianæ, & duplices, vel tertianæ intermittentes, vel continuæ, quæ tribus ab hinc annis menſe Julii, Auguſti, & Septembris maximam partem virorum, mulierum, puerorum ætate conſiſtentium, divitum, pauperumque, nobilium, atque ignobilium moleſtent; procul dubio vocabuntur morbi vulgares, & epidemici regionis, & Vrbis Piſauri, qui dicentur jurè regionales Piſauri, & Endemii, ut ab Hippocrate, & Gal. in lib. 1. *epid. in* 3. *de morbis acutis, & demum in lib. de cibis boni, & pravi ſucci ſcriptum eſt. Quoniam verò Endemius eſt ille morbus, qui quotannis ſtatuto tempore, vel ſingulo biennio, trienniove vagatur ſine diſcrimine, eodem modo populum eundem affligit, & hæ febres tertianæ Piſauri vel duplices tertianæ tribus ſolummodo ab hinc annis redeant; ideo morbus Endemius recens appellandus eſt, non huic Civitati proprius, & antiquus, neque talis abſolutè dicendus eſt, ſed ſecundùm quandam analogiam; quia non procedit ſtatuto, ordinato, & antiquo tempore acceſſus, ut peſtis contigit Cayro, neque arbitrandum eſt, has vagantes febres eſſe morbos dictos ſparſos, vel ſporades ab Hippocrate, & Galeno quoniam hi ſpecie inter ſe differunt, oriunturque à diverſis cauſis; ſed harum maxima pars refert naturam tertianæ ſimplicis, vel duplicis, oriunturque ab una cauſa communi: attamen ſi viget diverſitas ulla, potiùs accidit ob varietatem naturarum, & victus Ægrotantium; uti nos doctè docet Gal. in lib. de cibis boni, & pravi ſucci, oſtenduntque conſtitutiones epidemicæ ab Hippocrate recenſitæ: rebus igitur ſic ſtantibus.*

Piſaurenſium febrium natura, & recurſus.

III. Hi morbi communes, & endemii ex neceſſitate habebunt cauſas communes, quæ numero ternario complectuntur, vel aër, vel victus, nel contagium diſſeminatum. At, Deo favente, contagium non extat, nec malignitas, neque ullus ſupereſt dubitationi locus, neque etiam cibus è piſcibus, è fructibus, & ex aqua hoc præſtat, vel ex alio ſimili, ut exercitibus ſolet contingere, qui nutriuntur eodem cibo, & eadem aqua ſitim extinguunt: nam cibaria non ſunt communia, ſed varia, & optima; quoniam hac in Civitate plures ſine fructibus vitam traduxere, & ſine piſcibus, optima victus ratione uſi fuere, & probis carnibus, attamen ægrotarunt: ampliùs quot pravi cibi hac in Vrbe, & copioſiores ſemper extitere, neque dam-

Cauſæ horum morborum vel aër, vel victus, vel contagium.

Singulæ examinantur.

damnum attulere, quod hodie? Idem de vinis, & carnibus ſentire oportet. Non negare auſim exuberantiam piſcium, fructuum, pravarum carnium, crapulam, & otium non augere vim cauſæ communis; quinimo aſſero, maximè indulgentes hiſce cibis evadere magis aptos, ut ægrotent, & magis diſpoſitos, ut morte corripiantur, quod maximè poteſt teſtificari, & ratio, & experimentum; imò fieri poteſt, ut inter hæc mala ſint duo, treſve ægroti febre maligna correpti. Quapropter ex ſufficienti partium enumeratione Aër horum morborum erit cauſa communis extrinſeca, qui quidem non eſt ſecundùm ſubſtantiam corruptus, ſed alteratus, & permiſtus à duabus cauſis: altera eſt communis, & cœleſtis, nempe venti auſtrales, qui annis elapſis dominati ſunt præter ordinem magnopere incraſſantes ſubſtantiam aëris Piſauri, qui ex ſe eſt craſſitiei, & humiditatis particeps, & calefaciens, humectanſque illius qualitates: altera cauſa eſt particularis, majus afferens damnum, magiſque eſſentialis, nempe vapores craſſi, & pravi, qui aſſiduè elevantur à locis aquaticis totius litoris ob Genicam ægrè erumpentem in mare ab Iſauro fluvio, paludibus, ab aquis molendinariis, cæteriſque deſervientibus, à ſtercore, ab aquis mirifloris, quarum halitus dùm ſe attollunt, jam reperiunt aërem craſſum, & humidum ex ſui natura, cum ſitu collium, & minticulorum circa, unde magis, & diutius impreſſi remanent: expertus poſſem aſſerere, & probare, multas civitates evaſiſſe inſalubres propter lacus, fluvios, fontes, piſcariaque; *at exemplum Mondulphi ſatis ſuperque ſit. Propter duas jam recenſitas cauſas aër Piſauri ab his redditus vitioſus, evadit cauſa communis morboſa regionalis, magis ab una parte Civitatis quàm ab alia, prout venti expirant, quia modò vapores paludum, & fluminis vincunt, ideò nocent habitatoribus juxta portum, ut anno contigit elapſo; modò vapores Genicæ Arcis obſunt habitatoribus juxta plateam, ædes Epiſcopatus, & ulmi, ut accidit hoc anno; quamobrem cum aër prædictus communis evitari ab habitatoribus non poſſit, ſenſim, & ſenſim ingrediens per os, & per nares ad cor, & caput, & per poros ad totum corpus inficit ſpiritus, generat illos craſſos, turbulentos, & ita humores debilitat etiam, permutatque naturas, repletque corpus, & partes extimas, quibus ſuperveniens calor æſtivus, neque liber patet aditus pororum, & totius*

In aërem ſolum mali cauſa confertur. Accedunt venti Auſtrales.

Pro ventorum flatibus variæ urbis regiones, morbo vexantur.

tius corporis; hinc incraſſatis, & deturbatis ſpiritibus, & humoribus, hi ebullire incipiunt, & putreſcere, producuntque tertianas, & duplices tertianas exortas ab humoribus pituitoſis prædominantibus cum modica portione bilis, hæc putreſcunt, & quantò magis corpora ſunt obſeſſa à pravis cibis, & humoribus, tantò faciliùs aër vim ſuam imprimit.

Pro præſervatione igitur primò diligenter inſpiciendæ erunt cauſæ particulares, auferendo, & exiccando loca paludoſa, & aquoſa; expurgare ductus aquarum Molendinariis deſervientium; tollere nè mare prohibeat Genicæ, & Iſauri fluxum palorum ſtructura, una ſub monte Arditio, altera è diametro Arcis; emundare aquæductus, viaſque accendere, veſperi æſtivo tempore in platea, & locis proximis.

Quibus remediis huic malo obviam eundum.

Sereniſſimus Franciſcus Maria Primus anno 1515. 17. & 18. *ut redderet dictam Civitatem ſalubrem, juſſit exiccari foveas aquæ plenas, & quoſdam locos aquaticos, inſervientes olim ad venandas Anates; vias proſterni; ædificari domos, palatia; & tandem ipſam reddidit optimè munitam propugnaculis, & mœniis, remediiſque jam enarratis, ipſam ſalubrem, fortem, & deliciis ornatam fecit.*

Franciſcus Maria Dux Vrbini ſalubritatem Piſauro reſtituit.

VI. Cæterùm ſi menſe Majo corpora expurgata erunt ab humoribus craſſis, & pituitoſis, æſtate non ægrotabunt; ſic ſi bonos comedent cibos, exercitationibus indulſerint, evitantes aërem matutinum diluculò, & veſpertinum ſerò, crapulas, & piſces: frictionibus utentur manè, & exercitio; veſperi verò paucis cibis, & probatis vinis, maneque, & veſperi aliquantulum igni hærebunt parato è lignis juniperi, roriſmarini.

Proximo ante Collenſem ſeculo idipſum memoriæ, prodiderat Amat. Luſitanus, (*a*) qui Piſaurum accitus à Duce Urbinate (cujus in ſalubritate illius cœli tuenda ſtudium, diligentiamque meritis laudibus exornat) *Piſaurum*, inquit, *venimus Vrbem antiquam, de qua Catullus dixerat:*

Amatus quoque Luſit. Piſauri inſalubritatem à paludibus mutuatur.

Sedes moribunda Piſauri.

Nunc verò Civitas nobilis eſt, & magnifica; in qua ita ſalubri aëre, & clementi, amœnaque aura fruitur: ut nuſquam (quod ſciam) *ſalubriùs, aut vegetiùs vivatur: ſed in cauſa eſſe, à ſenioribus Civibus accepimus, in totum exiccatas lacunas, à quibus olim in-*

Cur viam lateritiis, quàm ſiliceis lapidibus ſternere ſalubrius.

(*a*) Cent. 5. curat. 69.

inficiens, *&* *peſtilens aër expirabat*: *item quia ſilicibus munitæ viæ*, *nunc lateribus ſunt ornatæ.* Nam lateritii lapides, cum ex argilla conficiantur, alchalicam naturam ſervant, aptam ſcilicet ad noxiam aëris humiditatem imbibendam, acidoſque ſales dulcificandos; ſilices verò, quoniam compactam, ſpiſſamque partium texturam ſortiuntur, cùm ſubacidas aëris humiditates imbibere, ac dulcificare nequeant, illas radiorum ſolis ictibus percuſſas in aërem rurſum propellunt. Utinam Romanæ Urbis ſemitæ, ut paucis ab hinc ſeculis, etiam lateritiis lapidibus ſternerentur, atque illud, quod Pop. Rom. .... decrevit, curruum, ac plauſtrorum frequentiâ per deſuetudinem abolere non coëgiſſet.

Piſaurenſe cœlum ſuapte natura humidum, & noxiis ventis objectum: unde ſtagnantes aquæ præcaveri debent.

V. Ex iis autem graviſſimorum ſcriptorum teſtimoniis, ab experientia deductis, facilè conſtare arbitror Piſaurenſe cœlum ſuapte natura humidum, & noxiis ventis objectum, ſi quando ſtagnantibus aquis laboraverit, inſalubre penitùs evadere: & quidem, cùm laticum mora, & putredo contingere poſſit modò propter Genicam obſtructum, lentiuſque ad mare fluentem; & tunc ſanè ſuperior Civitatis pars endemicis morbis affligitur: modò verò propter Vallati fluviolum ægrè nimis decurrentem, vel etiam propter Iſauri alluvionem ſtagnaque malè olentia; & tunc inferior Civitatis pars vulgaribus morbis evadit obnoxia.

CAP. III.

Caſtrenſes febres ex cænoſis potiſſimùm aquis Piſaurum ſub annis MDCCVIII. & ſubſequentibus divexarunt.

TAmetſi decurſu æſtatis MDCCVIII. non levis tertianarum, & malignarum febrium ſoboles Piſauri propagaretur; nihilo tamen minùs genuina, & quæ maxima dicenda erat, illarum cauſa, quanquam omnium oculis objecta, ab initio diſſimulata eſt. Nam alii fructuum copiam, multi ventos auſtrales, nonnulli fraceſcentium bombycum vim,

Incomperta ab initio febrium

vim, atque, ut fieri ſolet, alii alia in crimen vocabant. Adeò varia ſunt de una eademque re hominum judicia. Item igitur per incerta toto illo anno, donec ſubſequente æſtate majori cum pernicie idem mali genus vagari cœpit. Ego verò, cùm aliquot ante annos nimirum MDCCIII. & MDCCV. benignè annuente Sanctiſſimo Patre, Piſaurum adiiſſem, ejuſque ſitum, ac lentiſſimum aquarum fluxum attentè conſideraſſem; ſtatim atque audivi Piſaurenſes endemicis febribus affligi, priùs quàm vera cauſa Romæ innoteſceret, aſſerere non dubitavi lacuſtres in genere aquas culpandas eſſe; quæ ſanè res divinationi proxima viſa fuit Eminentiſſimo Origo per id temporis Sacræ, ut ajunt, Conſultæ à Secretis, atque aliis in Pontificia Aula illuſtribus Viris.

cauſa; ſed in aquas ab Auctore collata fuit.

II. Itaque quod ſeculo priùs ex ipſis ſtagnantibus aquis Piſauro metuendum admonuit (*a*) Jo: Colle, deteriùs forſitan noſtro ævo contigit, cùm ſcilicet Rivus, quem Vallatum appellant, laticibus ſuis depauperatus malè olentes lacunas non ſolùm extra, ſed etiam intrà Urbem in locis inæqualibus, atque depreſſis reliquit; variis quoque domorum, viarum, ſtabulorumque ſordibus, ac bombycibus præcipuè computreſcentibus; Originem deinde ac principium, cur aquæ per Vallati canalem parcè decurrerent, primùm ad nos prudenter, ſcitèque perſcripſit Nobilis, atque Egregia Matrona (*b*) Julia Albani de Oliveriis Sanctiſſimi Pontificis Amita, quæ cùm Octavo kal. Auguſti MDCCIX. de Præclaro Viro D. Vincentio uno ex filiis ſuis, ſecum ea in Urbe degente, malignâque febri correpto apud Eminentiſſimum Cardinalem alterum filium ſuum tunc temporis Præſulem, & Pontificiorum Brevium apud Sanctiſſimum Patrem à Secretis conqueſta eſſet, ſignificavit aggeres illos (vocant à claudendo *le chiuſe*) quibus recto præpedito Iſauri curſu pars ad dexteram flectere in Vallati rivum cogitur, vetuſtate, atque undarum vi dejectos penè fuiſſe. Fama mox publica, Caſtrenſes febres paſſim per inferiorem potiſſimùm Urbis regionem, non plebejos ſolùm,

Quo pacto aquæ Piſauri ſtagnarint, & variis ſordibus inquinatæ fuerint.

(*a*) Loc. præc. cap. cit. (*b*) Ex literis M. SS. quæ aſſervantur unà cum tota Hiſtoria Piſauren. Epid. pag. 9. in ſecr. Biblioth. SS. Patris.

verum Patritii quoque ordinis viros divexare confirmavit. Quare Pontifex, non tam ſobrini ſui caſu, quàm totius Piſaurenſis Populi calamitate commotus, è veſtigio mihi in mandatis dedit, ut literas, quibus tum febris natura, & ſymptømata Nobilis Viri de Oliveris, tum publicum Piſauri periculum deſcribebatur, expenderem, & quo modo iiſdem occurri poſſet maturè ſtatuerem. Igitur.

C A P. IV.

Conſilium extemplo ab Auctore exaratum, in quo tam qualitas febris Illuſtriſſimi Viri de Oliveriis, quàm remedia in commune Piſaurenſis Populi commodum exponuntur.

QUamvis integrâ tum deſtituerer Piſaurentium malorum hiſtoriâ, juſſus tamen à Principe, ſententiam qualemcumque meam celeriter ſcripſi.

Medicis conſilia ex rerum obſervatione capienda.

II. Vetus proverbium: *Gladiatorem in arena capere conſilium*; unde ait Seneca: *Medicis vena tangenda eſt.* Itaque ipſe ego abſens, (ut Galenus (*a*) pro Cæciliani filio ſcripturus) cùm Nobilem Ægrum non videam, ſed febre dumtaxat correptum eſſe, pariterque Piſauri nunc ſordes in viis, & aquas in Vallati Rivo putreſcere, per literas duntaxat cognoſcam, facilè decipi poſſum: ſed quia arbitrio caret ſuo qui Principi paret; ideo in tanta rerum obſcuritate ſtudiis meis utcunque obſequar.

II. Quoniam verò ex familiari epiſtola Egregiæ Matronæ Juliæ Albani colligitur, febrem, qua ſub noctem XI. kal. Auguſti Illuſtriſſimus filius ejus ſexagenario mino primùm correptus fuit, eſſe de illarum continuarum genere, quæ tertio quoque die ingraveſcunt; tertia enim nocte vehementior reverſa eſt; juſtus me angit metus, ne aliquid doloſi in ejuſdem Ægri viſceribus, & ſanguine latitet; præſertim cùm erumpens magna vi ſub finem quarti diei ſudor nihil profecerit. Auget

(*a*) In document. pro Puer. epilept. cap. I.

Auget etiam formidinem ſublatentis mali moris in febrili fermento, quòd endemica lues, quæ nunc Piſaurenſes à cœnoſis aquis divexat, in corpora pleniori cibo, otioque utentia (cujuſmodi eſt noſtri Equitis) certè non mitiùs, ſed multò ferociùs, quàm in gracilia, victuque parca graſſari ſolet. Et quanquam non dubitem, quin à doctis Viris ea in Civitate Medicinam facientibus præſidia omnia maturè fuerint adhibita; eſt nihilominus, ut animadvertam locum forſitan factum eſſe admotioni phœnigmatum quotieſcunque poſt ſudorem cerebrum lædi, pulſuſque deprimi incœperint. Sed quis poteſt per epiſtolas acutarum ægrotationum (quæ incerti ſemper ſunt judicii) curationes in magna locorum diſtantia, novis tum morbis, tum ſymptomatibus ſuccreſcentibus, enixè ſuſcipere, vel opportunè inſtituere? Illud tantummodo abſens monere poſſum, ſcilicet accelerandum Chinæ chinæ uſum, ubi febris, ſervatis cum extremorum frigore acceſſionibus, malignam, & corruptivam indolem prodat. Hoc enim præſidii genus Romæ in Caſtrenſium febrium epidemia ex paluſtribus aquis orta multam utilitatem attulit. At enim verò, nè, ut eſt in Platonico adagio (*a*) *Poſt bellum adſimus*, quamplurima ſilentio prætermittimus. Nam raro accidit (licèt apud Romanos plerumque contingere Scriptores aſſeveraverint) *ut quis procul aſpiciens ſit Prometheus.*

Corpora pleniori cibo utentia, & otioſa magis endemicis febribus afflictantur.

Curationes in magna locorum diſtantia incertæ ſunt notæ, atque judicii.

IV. Ad ea utique diligentiùs expendenda venio, quæ è longinquo tum faciliùs intelligi, tum meliùs, immò tutiſſimò diſtingui, ac provideri poſſunt. Videlicet ad tollendam originem, & occaſionem morborum endemicè iſtic graſſantium. Et quidem putridarum aquarum argumentum non levem ſemper mihi addidit ſcribendi alacritatem; cùm per multos hujus Pontificatus annos uſu ſæpe venerit, ut Princeps conſilia mea in ejuſmodi caſibus non inutiliter adhibuerit. Teſtes ſunt Roma, Urbs Vetus, Balneoregium, aliæque Civitates, quæ propter cœnoſos, putridoſque latices caſtrenſibus febribus afflictæ, inſtaurato poſtmodum iiſdem fluidis curſu,

Exempla epidemiarum ex aquis putreſcentibus,

(*a*) Reſcivimus poſtea Ægrum VII. die morbi pravis ſymptomatibus, ac præcipuè delirio correptum in VIII. deceſſiſſe.

quibus in profluentem reductis febres ſublatæ ſunt.

ſu, abſterſiſque viarum ſordibus, ad priſtinam ſalubritatem ſunt reſtitutæ. Itaque ſi, quemadmodum narratur, vera, atque maxima cauſa inclementiæ Piſaurenſis cœli ipſe eſt præpeditus fluxus aquarum ab Iſauro in Vallati canalem, certo certiùs in id potiſſimùm incumbere oportet, ut rurſus quàm citiſſimè reducatur. Neque verò ejuſmodi auxilium novum eſt, ut clara ejuſdem teſtimonia in priſcis ſcriptoribus non inveniantur: Etenim legimus apud Frontinum pub. Edicta, *Nè quis aquam oletaret, aut ſalientem duceret in propria*, vel cloacas non purgaret. *Nam & cœlum peſtilens*, ut Ulpianus explicat, *& ruinas minantur immundiciæ cloacarum.* Itaque Imperatorium mandatum ſequens erat:

Veterum Edicta, quibus cavetur nè aquæ reſtagnent.

CADUCAM NEMINEM VOLO DUCERE, NISI QUI MEO BENEFICIO, AUT PRIORUM PRINCIPUM HABENT. NAM NECESSE EST EX CASTELLIS ALIQUAM PARTEM AQUÆ AFFLUERE. CUM HOC PERTINEAT NON SOLUM AD URBIS NOSTRÆ SALUBRITATEM, SED ETIAM AD UTILITATEM CLOACARUM ABLUENDARUM.

Non ſatis eſt Piſaurenſibus aquis fluxum reſtitui; ſed neceſſe eſt ſordes etiam eluere.

V. His igitur animadverſis neceſſariò reducendas Piſaurum aquas illas colligo, quæ illuc antea confluentes per Vallatum ſordes omnes eluebant. Immo verò apertè denuncio, niſi id primo quoque tempore efficiatur, eò acerbiùs eadem mala ſævitura, quò propiùs ad æquinoctium accedemus. Id tamen haud ſatis fore arbitror, quanquam fluxus Vallati aquis reſtituatur, ut indè Piſaurenſi cœlo ſalubritas redeat. Curandum etenim præterea cenſeo, ut viæ omnes, ſtabula, cloacæ, & ſi quæ ſunt alia fæcibus, & cœno inquinata loca, mundentur penitùs, atque abſtergantur; noctu tamen, clauſiſque domorum feneſtris, atque ut, ubi in compitis, viiſque immunditiæ diu immotæ jacuerunt, ignis ex fruticibus, ligniſque reſinoſis, ſaltèm per triduum ardeat; ſic enim, quicquid impuri, ac cœnoſi reliquum fuerit, combuſtum extinguetur: dubitandi ſiquidem præbet anſam, impuram nunc ubique

eſſe

eſſe Piſauri Urbem, quippe in qua Germani milites cum pedites, tum equites ſuperiori hyeme ſtativa habuerint.

Quæ in victus ratione ſervanda ſint Piſaurenſibus.

VI. Procurandum interea temporis, ut Populus optimo pane, tenui vino, bonis aquis, paucis ac maturis fructibus, ſalubribuſque carnibus utatur: quamobrem Civium corpora pravis ſuccis minùs obnoxia aëris inclementiæ magis obniti poſſint. Nam paſſim videmus, continentes, abſtinenteſque, etiam in vera peſte, à communi labe immunes plerunque ſervari.

VII. Cæterùm, ſi quid certiùs, ac ſingulare reſcivero, nova conſilia novis rerum eventibus accommodabo.

Romæ IV. Kal. Julii MDCCIX.

CAP. V.

Hiſtoria Piſaurenſis Epidemiæ ex literis Medici illius Civitatis ad Auctorem datis clariùs explicatur.

INterea temporis Doctiſſimus D. Bartholomæus Traverſarius, qui in factitanda Piſauri Medicina conſtanti fama celebrabatur, cùm accepiſſet Romæ vehementer deſiderari hiſtoriam indolis, cauſarum, necnon methodi curativæ febrium, quæ ea in Civitate graſſabantur, dedit ad me epiſtolam, quam hic exſcribere operæ pretium duxi; ille enim ſolus poterat de vero totius epidemiæ ſtatu nos certiores facere, atque admonere.

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. DOMINO

JOANNI MARIÆ LANCISIO

SANCTISSIMI PATRIS

CLEMENTIS XI.

PONT. OPT. MAX.

Intimo Cubiculario, & Archiatro Meritiſſimo,

Horatius Bartholomæus Traversarius
Medicus Piſaurenſis Obſequentiſſimus,

S. P. D.

DAmnanda planè nunc videretur, Vir Præclariſſime, nimia animi mei confidentia, cùm nobiliora tuæ Mentis ocia rumpens, epidemicam hujus Urbis conſtitutionem Tibi exponere aggredior: niſi illam alliceret humanior, ſanctiorque tua indoles, quâ nihil avidiùs, nihil lubentiùs præſtare ſoles, quàm aliorum morbos propulſare, valetudinem tueri, vitamque mortalibus prorogare; ut idcirco non inconſultò me facturum putem, ſi, quæ utiliora Piſaurenſi Populo eſſe poſſunt, à Te, tanquam ab oraculo præcepta retulero, eaque in commune beneficium fideliter traducam.

Piſauri ſitus, & ſoli natura.

II. Priuſquam verò hujus epidemiæ hiſtoriam exponam, præſcias, oportet, Vir Illuſtriſſime, Piſaurum Urbem ad Adriatici Maris oram, non tam arte, quàm natura ſpectabilem, habere liberum ſolis ortum, partemque meridiei, arctè tamen quà ſpectat Occidentem, & ſeptentrionem collium ſerie cingi, atque protegi. Unde ejuſdem atmoſphæra tam marinis, quàm iis, quæ ab Auſtro veniunt, effluviis abunde ſaturatur, atque hinc hujus Urbis, ejuſque agri olera, & fructus

fructus mirum in modum ſapiunt, ac iis domorum parietes inficiuntur; immo aquæ etiam tartareis, ſalſiſque corpuſculis, quemadmodum in aquæductibus quotannis obſervatur, redundant.

Canalis, qui mediam Vrbem ſecat aqua deſtitutus ſordes abluere non potuit.

III. Accedit ad hæc fabrefactus canalis, mediam Urbem perlabens, qui tribus ab hinc annis ſolito aquæ penu deſtitutus, ineptus quoque evaſit commiſſo muneri detergendi vicos, domoſque à cujuſvis generis ſordibus, & præcipuè iis, quæ in latrinis, & in coriariorum officinis abundè collectæ, in eundem ſequeſtrantur, ut & ipſæ tetrum expirantes odorem Incolas non minùs faſtidio, quàm labe afficiant. Nec verò ſolus aquæ defectus, ſed illius pariter exceſſus in Civium moleſtiam recidit; non raró enim contingit, ut Iſauri, Amnis aliàs amœniſſimi, undas Mare turbatum reſpuat, atque repellat, quæ ſupra fluvii alveum excreſcentes, humiliorem Urbis partem, & ſubterraneas cryptas inundant, multoque cœno complent: Canalis quoque pluvialibus aquis exundans extra mœnia in ſtagna quædam ab alluvionibus olim facta, dilutum cœnum immittit, quod ibidem diu ſtagnans, gravem expirat odorem. Ad hæc fœdum viarum lutum à pluviarum lapſu, & domorum cloacis coacervatum. Tandem ſericorum pluſquam trecenti furni per Urbem diſperſi, in quibus bombycum vellera nentur, ac eorundem Aureliæ in lebetibus putrefactæ per calles, vicoſque incautè nimis projiciuntur, inquinando etiam aëri cauſam præbuerunt.

Non minùs nocet Piſaurenſibus amnis inundatio, quàm bombyces ac quiſquiliæ.

Fructuum copia nonnihil etiam obfuit, & panis minùs laudabili aqua ſubactus.

IV. Culpanda inſuper videtur ipſa ſoli ubertas, præcipuè in fructibus, qui præmaturè, & acervatim huc deferuntur, & ad ementium placitum venduntur. De pane venali quoque notandum remanet, eum ſcilicet aquâ prænarratæ conditionis, & aëre inquinato, tanquam inſtrumentis minùs aptis, confici, adeòque malam conditionem, & ipſum præ ſe ferre: quibus prælibatis, quæ tragicè facta ſunt, clariùs nunc referre licebit.

Initium caſtrenſium febrium earumque natura.

V. Jucundiſſimæ igitur hujuſce Civitatis tranquillitatem ab Auguſto ſuperioris anni quædam Caſtrenſis febris interturbavit,

bavit, quæ exinde vario ſymptomatum apparatu, varioque recurſu pro ætatum, & anni temporum diſcrimine hucuſque Piſaurenſes acriter divexavit. Et quanquam ab æſtivo ejuſdem anni ſolſtitio ad Caniculares uſque dies modò ſynocha, modò tertiana vel ſimplex, vel duplex benignioris moris, & felicioris exitus paſſim afflixiſſet; tamen ante æquinoctium autumnale ſub eadem larva perverſam, malamque oſtentavit naturam, ac latiùs eſt debacchata.

Earundem febrium ſymptomata.

VI. Hæc itaque febris, vel intermittens, vel continua per ſubingreſſum erat, ut modò ſynocham, modò ſimplicem extenſam, vel duplicem tertianam initio repræſentaret; Primò autem invaſionis paroxyſmo, cui ſecundus, & quandoque etiam tertius reſpondebat, leves rigores, & extremorum refrigerationes præludebant; hoſque calor non admodum acris cum frequenti, validoque pulſu, necnon urinarum parvo quidem, ſed crudiuſculo mictu excipiebat; donec quartus gravioribus ſtipatus ſymptomatis, puta prolixiori frigore, ſummâ patientis anxietate, & anhelitu, ſinceris vomitibus ſuccorum felleorum, croceo, vel viridi, & quandoque deteriore colore tinctorum, & ſimilibus per alvum dejectionibus, ad choleram humidam propè accedentibus, latentem anguem detegeret; quibus ſuperatis incommodis, & membris leni calore excalefactis pulſus humiles fiebant cum ſiti clamoſa, linguaque arida, & aſpera, puniceo-nigricantem colorem æmulante, ac lipothymiæ, & cardialgiæ, non minoris momenti mala ita urgere ſolebant, ut ſtertentes, ac penè aphonos redderent miſeros, mortique vix non committerent.

Narrantur ſymptomata in febris progreſſu.

VII. In progreſſu verò febris ſpaſmodici manuum, pedumque motus, immò in aliquibus non modò clonicæ artuum, ſed & cutis univerſæ vibrationes ſuccreſcebant; exanthemata livida, & parva collum, pectus, & dorſum obſidebant; & in vigore proportionalium inſultuum deliria, & comatoſi affectus affligebant. Quidam urinas ſanis haud abſimiles, alii turbidas, & rubicundas cum nulla, vel admodum craſſa in fundo matulæ decumbente hypoſtaſi, excernebant;

nebant; Nec ſigna vermium primis in viis latentium deerant, qui modò per ſuperiora, modò per inferiora dejecti, perſæpe latentis mali moris conjecturam firmabant: Parotidum quoque intumeſcentiæ in nonâ, undecimâ, vel decimaquartâ morbi die apparentes, quoties emplaſticis, & maturantibus, vel crudo, ignitoque ferro tractarentur, ægrorum vitam in anguſta redigebant. In portu verò res erat, ſi poſt ſaphenæ, vel ſalvatellæ inciſionem, ac quotidianas frictiones manibus aliquo ad id comparato liquore illitis, affectæ parti reſolventia, eaque ſpirituoſa admoverentur. Hæc verò ſymptomata non omnia in omnibus, nec omnia ſimul invaleſcebant; ſed pro temperamentorum, habituum, & ætatum diverſitate plura, vel pauciora hunc, vel illum plùs minùs angebant. *Parotidum cura.*

VIII. Aſt Divina Providentia factum videtur, ut hæc centum ſatellitibus ſtipata furia, etſi manifeſtam contagionem redoleret, integras invadendo familias; attamen minis potiùs, quàm cladibus perterreret Piſaurenſes; cùm ex ter millibus ſævâ hac lue pollutis vix centum è vita deceſſerint. Verùm, ni tantus deferbuiſſet æſtus, tantæque reſidiſſent calamitates, recidivi, & valetudinarii Patientes parùm refecti, certo certiùs periiſſent ſub prægreſſæ hyemis rigoribus, ac inſolitis algoribus, quorum vi æternæ quoque olivæ emortuæ ſunt, & robuſtiora corpora febribus lymphaticis, rheumatiſmis, coryzis, & tuſſibus contumacioribus facta ſunt obnoxia. *Eædem febres parum pernicioſæ fuerunt.*

IX. Hac rerum varietate jactati Cives noſtri melioris conditionis dies ſub plus juſto, & intempeſtivè calidiuſculo Aprili numerabant, licèt nimis diſpari ſorte per finitima oppida Pleuro-pneumonica conſtitutio longè, latèque divagaretur, & ocyſſimè plurimorum vitas demeteret, quæ, nè ulteriùs in perniciem mortalium progrederetur, interemptorum cadaverum viſcera cultello Anatomico ſcrutantur, morbique radice perſpectâ de tutiori opportuniorique methodo conſulitur. Aſt Junio appellente ſubitaneum frigus, ac pluvia, nubilaque tempeſtas exoritur, ex qua variolæ tenellulam *Aprili menſe & exacta hyeme jam in vrbe deſævierat Epidemia: ſed oppida finitima invaſit conſtitutio Pleuro-pneumonica.*

Variolæ ſub Iunium menſem exortæ. ætatem divexare cœperunt, & hucuſque mitiùs quidem, ſed latè nimis graſſantur.

Inſequenti anno recruduit Epidemia. X. Ita ſanè cum puerili ætate agebatur, cùm de cætero ſatis proſperè eâ tempeſtate majores natu reſpiraſſent; niſi interrupta epidemica febris cum ſolſtitio æſtivo nuper hoc anno recruduiſſet, ac in dies increbuiſſet, ut uſque modo pluſquam duo millia percuſſerit, licèt ex his (abſit dicto invidia) vix ſeptuaginta ultimum ſubierint diem: & quamvis hæc febris nullo modo à ſuperiùs deſcripta differre videatur, tum quia eadem ſervat invaſionis tempora, & ordinem, tum etiam quia iiſdem fermè ſtipatur cardialgicis anxietatibus, vomitibus, alvi fluxibus; vermium exitu, dyſenteriis, & quandoque teneſmis; nec deſint pulſus exiles, & frequentiſſimi, ſitis inexplebilis, urinæ crudiuſculæ, vel ſanis ſimiles. Rurſus adſunt peticulæ, parotides, aliaque ſuperiorem comitari ſolita; tamen aliquid notatu dignum, & ſingularius exhibet, ſcilicet quod quamvis ſub ſimplicis tertianæ larvâ, & ipſa ludat, tamen paroxyſmum quemque ad triginta horas, & ultra extendit, & ſua peculiaria incrementi, & declinationis tempora nimiùm protrahit.

Inferior vrbis pars Epidemia tentata fuit: ſuperior immunis. XI. Aliud inſuper, quod rem animadverſione dignam continet, atque propterea minimè reticendum eſt, quod inferior Civitatis pars, ea nimirum, quæ Carmelitarum Cœnobio, Foro pomario, & Flaminiâ viâ circumſcribitur, maximè ab hac epidemiâ tentata fuerit, & tentetur, cùm cæteroqui ſuperior, & eminentior Urbis pars tranſacto anno penitùs ab epidemiâ immunis fuerit, & hoc anno parum infeſtetur.

Deſcribuntur remedia quæ uſui fuerunt. XII. Hæc ſunt quæ ad hiſtoriam ſpectant; ſupereſt tandem, ut pauca de methodo, & rurſus pauca de remediis adhibitis diſſeram. Porrò, quoniam putabamus peregrina in aëre corpuſcula ſanguinis moleculis reſpirationis, ſalivæque beneficio commixta, earundem organicum, atque inorganicum motum perturbare, ac in glandulas meſenterii fermentationis ope majorem partem relegari, indeque cum præterlabentibus ſuccis novas turbas inire, rurſumque affixa miaſmata in liquida

quida majoris uſus quaſi circulo vitioſo affundi, ſicque ſemel incœptam turbationem continuare, omnem proinde paginam nos impleturos exiſtimabamus, ſi abſorbentia, & antifebrilia alexipharmacis admixta propinaremus; ideoque non ſine fructu in uſu erant præſidia ex cortice Peruviano elicita, & in mixturas alexipharmacas redacta, quibus Sylviano more ſæpius in die exhibitis etiam ſales antifebriles cruſtaceis commixtos, & aquas omnes diaphoreticas, & alexipharmacas propinabamus.

XIII. Ad avertendas verò Convaleſcentium recidivas, amaras, & antifebriles decoctiones ſuadebamus, atque Rhabarbari fruſtulum cum China contritum præſcribebamus; ut pro urgentibus ſymptomatis paregorica, antidyſenterica, & vermes necantia exhibebantur, & adhuc iterantur; venæque etiam, ſi opus fuiſſet, ſectione deplebantur. Veſicantia pariter admota ſunt, aliaque multa celebrantur, quæ tibi fuſius referre ſupervacaneum cenſeo.

XIV. Hæc valetudinarius ſcribebam, quæ tamen acriori ingenii tui examini libenter ſubjicio. Tu interim ea caſtiga, oraculiſque tuis lucem meæ afferre menti, & patientibus ſalutem, ut aſſoles, nè dedigneris, dum ego Neſtoreos tibi annos deprecor. Vale.

Datum Piſauri ac die 28. Auguſti 1709.

CAP. VI.

ALTERUM AUCTORIS CONSILIUM,

In quo diligentiùs expenduntur cauſæ, & proponitur curatio Piſaurenſis Epidemiæ.

SÆpe ac magnopere dubitatum eſt à ſapientibus Viris, contemplando nè, ſcribendoque; an verò agendo, ac multa diligenter navando major Reipublicæ utilitas afferatur. Scio, pau- *Plurimum Reipublicæ conferunt, qui diuturno rerum*

uſu edocti commentaria præſcribunt.

pauciſſimos inveniri, quos maximè Deus amat, qui ſimul utroque modo, otio nimirum, & negotio hominibus prodeſſe aut valeant, aut velint; atque ideo cæteris longè præſtare, & apud genus humanum magis promereri, qui poſt diuturnum rerum uſum Commentaria perſcribunt, & poſterorum memoriæ conſignant. Nam ſui illi animadverſionibus non tantùm amicis, & qui ſecum vivunt mortalibus, ſed abſentibus quoque, & futuris opitulantur. Hoc ſanè præſtitiſſe mihi viſus eſt Doctiſſimus Bartholomæus Traverſarius, qui vel inter ipſa experimenta, & aſſiduas Ægrorum curas, malamque propriam valetudinem ſtylo non pepercit, mihique argumentum præbuit ſequentis conſilii, quo ſicuti tunc temporis ejus curandi methodum meis rationibus, atque exemplis plurimum confirmavi; ita minimè dubito, quin Cives Piſaurenſes, & illius, & mei memoriam in poſterum ſint retenturi, quippe qui tum veras redeuntium per ea tempora quotannis (quid? quod Ædilium indiligentia fortè recurſuras) apud eoſdem epidemiarum cauſas deteximus, tum medendi modum pro viribus indicavimus.

II. Quod autem ſubjicio conſilium, ipſe ego ad D. Traverſarium confeſtim perſcripſi.

VIRO CLARISSIMO STUDIOSISSIMOQUE

D. HORATIO BARTHOLOMÆO TRAVERSARIO,

Poliatro Piſaurenſi,

JOANNES MARIA LANCISIUS

S. P. D.

VEhementer laudo, proboque curam, ac ſolicitudinem tuam; cùm enim videris, caſtrenſes febres epidemicè rurſum hoc anno iſtic graſſari, quanquam conſiliis meis minimè

nimè egeas, ad me tamen ſcribis, tanquam ad Archiatrum Sanctiſſimi illius Principis, qui, pluribus quidem de cauſis, ſed eo potiſſimùm nomine, Piſaurenſibus beneficentiſſimus eſt habendus, quòd à præſentibus morborum caſibus majorem noxæ partem providentiſſimè averterit. Etenim Sapientiſſimus Pontifex, cùm duos circiter ante menſes reſciverit malignas iſtic febres communiter vagari, confeſtim juſſit, præcipuas cauſas, curandique methodum à me quàm diligentiſſimè veſtigari. Ego verò multarum jam Urbium periculo doctus, admonituſque etiam prudentibus obſervationibus excelſæ iſtius, ac Nobiliſſimæ Matronæ D. Juliæ Albanæ de Oliveriis digniſſimæ noſtri Pontificis Amitæ, ſtatim ſuſpicatus fui, ſtagnantes, corruptaſque aquas unà cum viarum, cloacarumque immunditiis in Urbe iſta, alioquin plano in litore excitata, & vorticibus meridionalium ventorum objecta, labem aëris attuliſſe. Idcirco Principis mandato non ſolùm ipſe ego medicam conſultationem vernaculo idiomate tunc temporis ſcripſi, in qua ſummatim quidquid remediorum veſtris popularibus tum cauſis, tum ægritudinibus adhiberi poſſet indicabam, verùm etiam curavi, ut Ægidius M. Bordonus inſignis aquarum librator Pontificio ære iſtuc è veſtigio contenderet, ac reducendæ per ſuos canales aquæ diligenter ſtuderet. Nunc verò nihil mihi gratius tuis literis venit; declarant enim maximum tuum in Piſaurenſes ſtudium conjunctum cum pari in me benevolentia, atque humanitate.

Clementis XI. Pont. Max. in Piſaurenſes beneficentia.

Aquarum librator Piſaurum miſſus, ut aquam in canales deduceret.

II. Quanquam verò ingenioſa, pariterque vera ſint, doctiſſime Poliater, quæ de origine iſtius epidemiæ meditaris: tamen cùm videam abs Te judicium quoque meum deſiderari, mihi quidem ita laborandum, nè quâ parte videar hanc de me fiduciam ſtudioſiſſimi Viri fefelliſſe. Veniam igitur dabis, ſi paulò altiùs principia debacchantis iſtic febris repetamus, atque experientiâ ſimul, ac ratione utentes, tutam viam ſternamus iis, qui non ab effectis ſolùm, eventibuſque; ſed à cauſis, ac principiis naturas morborum rimari conſueverunt.

Piſaurum olim inter urbes infamis aëris numerabatur.

III. Conſtat in primis hiſtoricâ fide, Piſaurum inter Urbes infamis aëris olim connumeratum fuiſſe, quod non tantùm Catulli, qui eam *moribundam hominum ſedem* appellat; ſed etiam (*a*) Leandri Alberti teſtimonio probatur: qui totius Italiæ Urbes enumerans, cùm ad Piſaurum pervenit, candidè fatetur non multos ibidem ad ætatem quinquaginta annorum pertingere. Hanc verò cœli inclementiam quibuſdam circa Urbem iſtam collectis paludibus inductam fuiſſe non ſolùm legimus apud Jo. Colle, ſed accepimus quoque à Viro graviſſimo Michaele Angelo de Paulis, Patritio, & Medico olim Piſaurenſi, nunc verò Pontificiæ Aulæ in Urbe Phyſico, & Protomedico Generali; quàm poſtea Civitatem beneficio Sereniſſimorum Urbini Ducum exiccatis lacunis, perductaque per canalem ad abluendam Urbem perenni aquâ, ab omni ferè damnati aëris cenſurâ vindicatam fuiſſe, firma traditio eſt.

Piſaurenſis Epidemiæ cauſæ in compendium redactæ.

IV. Deinde narras, Vir ornatiſſime, tribus potiſſimùm ab hinc annis, æſtivo præſertim tempore iſtic defeciſſe fluxum ejuſdem aquæ, quæ ab Iſauro deducta per deſcriptum canalem humiliores Piſauri regiones excurrit, omneſque ſordes, eò per multas cloacas confluentes, abſtergere, atque abripere ſolet. Unde ferventibus æſtubus fundum ejuſdem rivi, quo (*b*) coria etiam aliaſque cadaveroſa corpora dejecta cernuntur, cœnoſum planè, ac graveolens redditum eſt. Huic rurſus infortunio duo alia acceſſiſſe perſcribis, orta nimirum ex facili alluvione iſtius amnis, qui, non tantùm ex inferna civitatis parte, ſubterraneas multarum Ædium cellas implevit, ſed paludes quaſdam propè mœnia, ac versùs mare, nondum exiccatas, reliquit. Cognoſcimus inſuper tuis ex literis, vias ferè omnes non (*c*) cœno ſolùm turpes, & immun-

(*a*) Deſcript. Ital. de Piſaur. pag. 292. (*b*) Nota hic, quod olim Romæ nè aër peſtilens redderetur, vetitum erat, projicere in viam coria, aliaſque ſordes. Dict. lib. 3. in fin. ff. de via publ. ibi: *Non permittant ſtercora projicere, neque morticina, neque coria jacere, quod Ripa poſtmodum inculcavit lib. de peſte, ubi agit de præſervat. contra peſt. 2. p.* (*c*) Vide fusè agitatum hoc argumentum à Caſtillo de Bovadilla in ſuo opere hiſpani idiomatis De la Limpiezza de las calles pag. 154.

immundiſſimas adſpectu, ſed quaſi peſtilentes evaſiſſe teterrimo corruptarum aquarum odore, illarum præſertim, quæ ab extracto, netoque ſerico cum (*a*) bombycibus computreſcunt.

V. An non deducendum modò videtur, Piſaurum, florentiſſimam alioqui noſtro ævo Italiæ Urbem, paulatim ad antiquam, vitiatique aëris luem iiſdem ſtagnantium aquarum de cauſis tacitè recaſuram; niſi Divino propemodum conſilio Sanctiſſimus CLEMENS XI. inter tot tantoſque Sacri Regiminis labores, ac ſolicitudines, veſtræ curam civitatis amantiſſimè ſuſcepiſſet? *Periculum imminens Piſauro, niſi Pont. Max. ſuppetias tuliſſet.*

VI. Sed quid hæc conſector, & colligo, quaſi verò brevi, ac jejunâ oratione complecti poſſim quæ Piſaurenſis Magiſtratus, nè qua intercipiat oblivio, tum in publica Acta mittenda, tum incidenda in ære cogitabit? Ad ea nunc venio, quæ ad ſapientem Medicum pertinent; ſcilicet ad rimandam naturam, cauſamque febrium communiter iſtic ſævientium.

VII. Ad ideam porrò iſtarum febrium quod ſpectat, non admodum laboramus, caſtrenſes nè, pernicioſæ, an peſtilentes vocari debeant, quippe qui de nominibus minimè ſoliciti in res ipſas inquirimus. Illud utique, quod te non præterit, maximè advertendum arbitramur, nimirum febres iſtas verminoſas, ac ſæpe mortiferas eſſe, contagione in aſſidentes migrare, atque in omnibus plùs minùs ſimiles obſervari. *De morbi nomine non admodum laborandum, res ipſa inquirenda eſt.*

VIII. Quoniam verò communes, ſimileſque febres communibus, ſimilibuſque cauſis inducuntur; profectò principalis cauſa in aërem, noxiis immunditiarum, paluſtriumque aquarum effluviis inquinatum, referenda eſſe mihi videtur. Non enim ulla res plebejos æquè, divites, ac nobiles afficit, præter aërem, quem divinus Cous (*b*) *Spiritum* appellat, atque reum patratæ ubivis epidemiæ per hæc verba convincit: *Communis febris propterea omnibus accidit, quòd eundem* *In aërem præcipua epidemiæ cauſa confertur.*

Ll 2

(*a*) Vide Petrum à Caſtro in comm. de peſte tit. de præſerv. monit. 7. ubi ad præcavendam peſtilentiam monet, ut Urbes purgentur omnibus immunditiis, ac præſertim aquis ex bombyce computreſcentibus. (*b*) Lib. de flatu n. 8.

eundem ſpiritum omnes attrahunt , fitque, ut ſimili corpori ſimiles ſpiritus, ſimiliter permixti, ſimiles gignant febres; quam ſententiam repetit ad excluſionem Diætæ lib. de (*a*) nat. homin.

Quo pacto panis & fructus eandem augeant.

IX. Neque ſanè inficias imus, venalem panem, graveolenti aqua conglutinatum, fructuſque pravos, qui in foris iſtis proſtant (ut ſulphur ignem) communem febrem apud inopes potiſſimùm proritaviſſe. Solent enim hæc multorum quoque vermium ovula in corpus noſtrum ingerere. Sed hæc inter Principes veſtrorum malorum cauſas minimè recenſenda putamus. Etenim iſthæc epidemia non in omnes æqualiter Piſauri habitatores, ſed rariùs in Cives illos, qui ſuperiorem partem, quàm qui inferiorem incolunt, vagata eſt: quanquam pauperes eodem pane, iiſdemque fructibus ubique, & universè veſcantur. Accedit, quod popularis morbus, non ſolùm ſævit in eos, qui duriter victitant, ſed etiam in Patritios, qui in omni rerum ubertate viventes, optimo probabiliter pane uti ſolent, quos inter duos, alterum ex Oliveria alterum ex Ardizia familia, amicos utpote noſtros, è vivis iſtic ereptos graviter in præſentia dolemus.

Quandonam Auſtri peſtilentes ſint.

X. Similiter Auſtri, licet noxia interdum morborum ſemina crebriori flamine aliunde ſoleant convehere (quod veſtra ab epidemia non alienum cenſeo) plerunque tamen, cùm ſolo impetu flant, *viſum* tantummodo, *atque auditum hebetant*, cæteraque exigua mala hominibus afferunt, quæ in aph. recenſuit (*b*) Hippocrates, non verò hujus generis febres inducunt, niſi cùm ſtagnantes aquas, morticina corpora, aliaſque immunditias alicubi invenerint, quibus ſe ſe immiſcent, iiſque copiâ, quam comportant ſalium, ac ſulphuris, ad putrorem materiam addunt, motumque impertiuntur. Paluſtres igitur aquæ cum tot, tantiſque ſordibus, quæ infernam potiſſimùm Piſauri partem (præſentis epidemiæ theatrum) occupant, veræ ac principales cauſæ aërii iſtius inquinamenti erunt aſſerendæ.

XI. At enim verò nec novum, nec rarum eſt calidis præſertim tempeſtatibus malignos halitus ex paluſtribus aquis in

(*a*) Num. 18. (*b*) 3. aphor. 5.

in hominum perniciem jugiter effluere; cùm nihil apud Priſcos Auctores (*a*) frequentiùs occurrat, quàm monitum, nè quis juxta paludes vel ſerat, vel ædificet.

XII. Sed hæc vulgatiora fortè tibi videbuntur, quàm, ut mereri poſſint longiori diſſertatione tractari. Sedulò igitur nonnulla tecum agitabo, quæ cæcutiens vulgus non videt. Tria verò hujus generis maximè utilia arbitramur inquirentibus rationes malorum, quæ è noxiis paludum effluviis proficiſcuntur.

Tria quæ potiſſimum inquirenda ſunt in caſtrenſibus febribus.

XIII. Primò cujuſnam indolis ac mixtionis ſint effluvia, quæ ex aquis ſtagnantibus, aliiſque corporibus ſimul corruptis æſtate potiſſimùm partim aſſurgunt, partim urgentur in aërem?

XIV. Secundò qua viâ ejuſmodi particulæ in accolarum corpora influant, ac penetrent?

XV. Tandem quomodò caſtrenſes febres unà cum tot tantiſque ſymptomatibus inducant?

Duo genera effluviorum è corruptis aquis exiliunt, unum inorganicum, alterum organicum.

XVI. Non eſt dubium (ut à Priori ordiamur quæſito) accedente propiùs ad noſtrum hemiſphærium ſole, ſuiſque radiis validiùs nos verberante, cœnoſas aquas inteſtino motû agitatum iri; multaque iis permixta corpora ad putreſcendum, aut ad vitam proferendam propenſa, ſubmoveri, effluviaque de ſe emittere mixtiformia, quorum pauci naturam, ac diſcrimina noverint. Enimvero experimento nobis conſtat, à paluſtribus, aliiſque ex aqueo-humido corruptis corporibus, duo præ cæteris exhalationum genera, per vim ſolaris ignis, ac ventorum in circumfuſum aërem efferri. Alterum quidem eſt congeries inorganicarum, atque inanimarum particularum impuri ſulphuris, ſaliumque lixivio acrium, ac volatilium, aliarumque exoticarum, quæ aqueis halitibus craſsè obvolutæ ingratum etiam naribus empyreuma propinant. Alterum verò effluviorum genus conſtat multitudine vermiculorum, atque ovulorum, quæ animatum

(*a*) M. Varro de Re Ruſtic. lib. 1. cap. 12. Columella de re ruſtic. lib. 1. cap. 5. Palladius de re ruſtic. lib. 1. cap. 7. Vitruvius lib. 5. Architect. cap. 3.

quaſi agmen inſtruunt in aëre, de quibus fusè egimus lib. 1. part. 1. cap. 16. & ſequen.

Veteres animata effluvia è vermiculis agnoverunt.

XVII. Hujuſmodi autem inſecta, eorumque ſemina, tametſi nonnullis ex recentioribus propè lateant, in acutos tamen Priſcorum oculos evidenter incurriſſe teſtes ſunt (*a*) M. Varro, & (*b*) Columella, qui vicinam paludem æſtivis caloribus, idcirco noxiam arbitrati fuerunt, quod indè *vermium examina, infeſtis aculeis armata, in proximos habitatores inſiliant, cæcoſque morbos* (nempe difficilis tum cognitionis, tum curationis) producant.

Quibus viis hæc effluvia in humanum corpus ſubeant.

XVIII. De viis equidem, per quas aër utroque effluviorum genere inquinatus in humana corpora penetrat, pauca nunc apud Te Doctiſſimum Virum arbitror ſuffectura, utpote cui ſatis innotuerit ex Hippocratis libris, ſed magis adhuc ex viventium Anatome, quatuor præcipuè meatus in nos aërem ingerere; primò cutis (*c*) ſpiracula; deinde quæ ex naribus auribuſque intrà (*d*) cranium dehiſcunt foramina; tertiò nares, atque os in pulmones (*e*) uſque continua; poſtremò ex iiſdem oſtiis per pharyngem, ſive (*f*) œſophagum, in ventriculum, & inteſtina apertum tubum.

XIX. Porrò ejuſmodi meatus, ſi nihil obſtiterit, ſordido aëri obſtructi eſſe non poſſunt, qui ſalubri ſemper pateſcunt. Illud tantummodo, me judice, in dubium venit, an omnes hujuſmodi viæ recluſæ ſint omnibus aëris inquinamentis. Ego enim in eam ſententiam adducor, ut credam, inorganica, atque inanima paludum effluvia per ſingulos corporis hiatus, ſi nullum adſit impedimentum ſubrepere poſſe; ſecus atque organica per œſophagum duntaxat in ventriculum, atque inteſtina cum cibis, ſaliva, & potibus deſcendere, vel ſaltem nonniſi iis in locis aptum nidum fovendis nutriendiſque lumbricis invenire. Nam hujuſmodi vermes, quemadmodum ab Ægris, qui à caſtrenſibus febribus correpti ſunt, plerun-

Inorganica effluvia per omnes corporis meatus, organica per os & œſophagum ingrediuntur.

(*a b*) Locis ſupracitatis. (*c*) Hippocrates 6. Epid. ſect. 6. carnes dixit attractrices etiam extrinſecùs. (*d*) De Morbo ſacro n. 17. cerebrum aëris Primum interpretem vocat. (*e*) De flatibus n. 6. agit de aëre per pulmones admiſſo emiſſoque, & ſparſim alibi. (*f*) Loco cit. n. 9. verba facit de aëre, qui cum cibis & potibus in ſtomachum deſcendit.

plerunque per vomitum, ac per ſeceſſum deturbantur; ita ſemper eorum in cadaveribus non magni ſolùm, ſed adeò parvi, ut vix cerni poſſint, in ventriculo, etiam, atque inteſtinis confertiſſimi deprehenduntur.

Quo pacto ex his effluviis febres oriantur.

XX. Tandem quomodo hujuſmodi effluvia caſtrenſes febres tot tantiſque ſymptomatibus ſtipatas inducant, facillimum erit ſummatim cognoſcere, ſi ſpectemus fœdam iſtam ſordium, ac vermium in aëre ſocietatem eos graves, & periculoſos morbos noſtris in corporibus conjungere, quos diſcretos, ac ſeparatos modò à ſolis vermibus, modò à nudo, inanimique pravorum humorum apparatu paſſim produci animadvertimus.

Paluſtria inquinamenta non fluidis ſolùm ſed ſolidis etiam partibus nocent.

XXI. Sed rogo nunc, Vir optime, animum intendas, ut diſtinctè ac particulatim cognoſcas, paluſtria inquinamenta adverſari partibus penè omnibus humanæ machinæ, non ſolùm fluidis, ſalivæ primùm, deinde fermentis primæ digeſtionis, mox chylo, lymphæ, ac ſanguini, tandemque ſucco nerveo: verùm etiam ſolidis membris, quæ majoris uſus dicuntur ac potiſſimùm ventriculo, & inteſtinis; cordi, & appenſis ſanguiferis; necnon cerebro, ac nervis ipſis. Nam in febribus, quas ejuſmodi atmoſphæræ labes gignit, ab ore uſque ad periphæriam corporis tam liquida, quàm ſolida afficiuntur ac labefactantur; ut nulli dubium eſſe poſſit, quin æſtivo tempore, ubi palus ac cœnoſa tellus proxima eſt, incolarum corporibus paulatim noxa inducatur in fluidis quidem per turbationem motus, & mixtionis, cui mox multarum particularum coagulatio, multarum fuſio, ac demum utrarúmque corruptio, ut vocant, conjungitur; in ſolidis verò propter fibrarum, villorum, vaſorum, oſcillorumque irritationes ſpaſmos, ac eroſiones, à quibus, ſi tandem aut valida obſtructio, aut pertinax compreſſio, aut immedicabilis necroſis inducatur, Ægrotantes decedunt. Nos enim, cùm ſingula hæc peculiari libro rimati ſimus, noſtrâ hoc tempore referre maximè putamus, ut, ſi quid Tu meliùs fueris philoſophatus, nobis, Vir doctiſſime, commentaria in lucem daturis, uberiori fœnore ſuggeras.

Quare Piſauri epidemica febris mitior fuerit.

XXII. Verùm de iis hucuſque plus fortè, quam ſimplicis epiſtolæ, vel conſultationis ratio poſtulat. Nunc quid de harum febrium prognoſi, ac medelâ dicendum paucis accipe. Miramur profectò, caſtrenſem febrem mitiùs vobiſcum egiſſe, quàm apud nos, alioſque conſueverit. Nam plerunque, ubi pedem figit, in magnam partem eorum, quos corripit, ſtragem exercet. Hunc autem felicem præ aliis veſtræ epidemiæ exitum duabus potiſſimùm deberi cauſis ſum arbitratus, quarum altera ab Adriatici litoris ingenio pendere mihi videtur, utpote quod exoticorum ſalium venis minùs fortè, quàm Tyrrhenum ferax, reſides, ac putreſcentes aquas non adeò veneficâ mixtione (unde extremam illam lædendi vim utraque effluviorum genera accipiunt) imbuit, inficitque. Alteram verò petendam cenſemus à prudenti, tutaque methodo, quâ vos ægris veſtris mederi hactenus ſtuduiſtis; dici enim vix poteſt, quantùm hujuſmodi ægrotantes à turbata, tumultuosâque magnorum remediorum adminiſtratione vexentur, franganturque eorum vires, ſine quibus nulla unquam ſpes ſalutis affulget.

Cur primùm tertianæ benignæ, deinde peſtilentes ac pernicioſæ, & poſtmodum chronicæ febres exortæ ſint.

XXIII. Nec ſanè mirum alicui videri debet, per æſtatis initia, erumpente primùm cœnoſis paluſtribuſque è locis crudo ſolùm, ac ſine vermibus phlegmate, tertianas vel ſimplices, vel duplices, utraſque tamen benignas, iſtic exortas fuiſſe; mox verò ingraveſcente æſtu, magiſque fermentatis ſordibus, deterioribuſque idcirco ſurſum elatis effluviis, ac potiſſimùm inſectorum phalangibus, pernicioſas omnino, ac peſtilentes ortum habuiſſe, quæ quidem, ut iiſdem aſſiduè valentibus, aſcendentibuſque exhalationibus ad medium uſque autumnum, nihil elapſo apud vos anno remittentibus ſymptomatibus, protractæ ſunt; ita certè ubique locorum, quò celeriùs poſt æquinoctium copioſi imbres cadunt; ventique ab auſtralibus in ſeptentrionales commutati brumam inducunt, eò citiùs miteſcere, atque in chronicos ideo facilè converti ſolent; quia aëris labes (elutâ cœni pernicie, occiſiſque vermibus) ſimplicem lentorem induit, qui noſtris liquidis nudas compedes injicit, quibus pertinaces obſtructio-

ſtructiones chronicorum malorum radices facilè cumulantur.

XXIV. At verò quid longiùs ea tecum commemoro, quæ diuturni doloris cauſæ fuerunt? Tibi potiùs atque Univerſo Piſaurenſi populo magnoperè lætor, quippe cui Pontifex, verè CLEMENS, ita, dum hæc ſcribo, opportunè providit, ut primùm juſſerit vindicari à putore panem; deinde, nullis aut conſiliis, aut ſumptibus parcens, per Civitatis canalem juges aquas reduci, quæ ſordes omnes, atque immunditias viarum, & cloacarum, illuc confluentium, brevi abſterſerint, & vel ante æquinoctium, quod mirandum erit, communem morbum demerſerint ac ſuffocaverint. Nec dubito, quin, dum ipſe Piſauro vehementer gratulor, Piſaurenſes etiam in ſpem certiſſimam poſſim adducere, fore, ut per ſummum CLEMENTIS XI. beneficium, mutato inferiùs extra mœnia alveo torrentis, qui ſæpe ſuperbit, atque in Urbem exundat; exiccatis juxta maris litus ſtagnis, elevatoque Iſauri ad portum aggere, per quem facilis in vicinos campos ejuſdem fluminis alluvio contingit, poſthac perpetuâ cœli ſalubritate ſint gaviſuri.

Pontificis diligentiâ jugis aqua reducta, ſordes abluta, panis melior factus; unde morbus ante æquinoctium deſiit.

XXV. De curatione verò iſtarum febrium poſtremo loco dicturus ſanè duplicem, præſervativam nempe, & curativam expendendam ſuſciperem, niſi de prioris methodo, te planè ſilente, nos aliàs fusè diſſeruiſſemus. Poſterioris itaque rationes facilè aſſequemur, ſi trifariam ſecundùm triplicem malorum, quæ hiſce in caſibus contingunt, indolem diviſerimus. Etenim, cùm hujuſmodi epidemici morbi, ut ſupra tetigimus, ſe prodere ſoleant, primo loco ſpecie febrium tertianarum, ut ajunt, benignarum, circa æſtatis initia (neque enim ſynocharum meminiſſe oportet, quippe quas natura tempore, ac diætâ appoſitè curat) ſecundò medio æſtu, ac principio autumni, caſtrenſium, ac peſtilentium; Tandem ſub autumni finem, ac per totam quandoque hyemem chronicarum, earumque in quartanas, ac dyſenterias maximè deſinentium; nemo certè eâdem methodo univerſos morbos tractabit, cùm non eadem omnium, ſed diverſa ſingulorum ſit cauſa.

Diviſio methodi therapeutica pro tertianis benignis, deinde peſtilentibus, poſtremo quartanis & chronicis.

Curatio tertianarum febrium.

XXVI. Et quidem benignis tertianis compendio non minùs, quàm feliciter medebimur, ſi animo perpendamus, eorundem fermentum communi fluidorum maſſæ nondum eſſe permixtum, nec malignis adhuc vermibus ſociatum; ſed ab hypochondriis in ſanguinem, & nervos certis dierum horis traduci. Hoc itaque fermentum partim à primis viis extra corpus ſuaviter derivandum erit, partim ſpecificis ita corrigendum, nè turbas deinceps in ſanguiferis concitet. Utramque verò paginam, ut puto, implebimus, ſi, poſt habitâ omni miſſione ſanguinis, quæ plerunque iſtiuſmodi febres continuas, ac interdum mali etiam moris reddit, blandum leniens, ſcilicet Aquam, vulgò Angelicam, aut Electuarium lenitivum cum ſale tartari fixo, & oc. canc. præp. ante tertium diem, ſi fieri poteſt, Ægrotis noſtris propinaverimus. Deinde, nè fermentum febrile multiplicetur, ipſomet purgationis die, ubi adveſperaſcere incipit, utamur pulveris Chinæ chinæ ſcrup. 2. cum ſcrup. 1. conf. de Alchermes, eamque poſtea chinam ter ſingulis diebus uſque ad duodecimum, vel decimum quartum diem repetamus; eo tamen conſilio, ut bis in hebdomade rhabarbari electi drach. 1. vel ſaltèm ſcrup. 2. ſemper eidem chinæ admiſceantur. Hanc verò mixtionem rhabarbari cum china ipſe ego apud Italos xx. circiter ab hinc annis primus fauſtam, proſperamque hiſce in caſibus expertus fui, felicemque exitum cum aliis per epiſtolas communicavi. Cùm enim tunc temporis cogitarem, unde nam febris, quæ exhibito ex veteri conſuetudine Peruviano cortice extincta quidem viſa fuerat, interdum dulci, acidove propinato medicamine, tam facilè caput efferret, ægroſque, pejus interdum reverſa, quàm primo incurſu tractaret; ſubiit profectò animum, poſſe uſum ſolius chinæ chinæ, nullo interjecto purgante, vivum ignem doloſo cineri ſupponere; poſſe itidem acidum, aut dulce pharmacum amaræ vim chinæ admodum infringere, ac labefactare; quare fermentum utroque modo nervos ſuos rurſum intenderet. Itaque per id temporis nos optimè de noſtris ægrotis merituros putavimus, ſi conjungendo chinam cum rhabarbaro à præſtantiſſimo, quale

China china rhabarbaro mixta utilior evadit.

Ejus inventi ratio redditur.

ipſa

ipſa china eſt, medicamento omnem cenſuram tolleremus; & quidem voti compotes facti fuimus. Rhabarbarum enim quatenus eſt amarum, amaram hujus febrifugi vim non ſolùm non infringit, ſed auget; quatenùs verò benignè abſtergit, & purgat, opponitur auſteræ ejuſdem chinæ virtuti, propter quam minimo negocio glandularum oſcilla coarctantur, intuſque febrile fermentum non raro concludunt, ac retinent. Rhabarbarum contra ex glandulis, quæ ſuis excretoriis canalibus in ſtomachi, inteſtinorumque cavitates hiant, ſepulta, ac denuo pullulatura febrium ſemina faciliùs eruit, delet, & fugat. Itaque hujuſmodi Ægri, nè recidivas incurrant, oportet, ut diligenter caveant à dulcibus, & acidis tam in potu, quàm in cibo per quadraginta ſaltèm dies: fruſtrà ſiquidem amaris adversùs acida pugnatum eſſet, ſi, novis infuſis acidis, eorundem vis, atque potentia denuo excitaretur.

Qui ab hujuſmodi febribus uſu chinæ convaluerit à dulcibus & acidis per 40. dies cavere debent.

XXVII. Sed, in multo jam difficiliorem Caſtrenſium febrium curandi rationem deſcendentes, apertè fatemur, nihil Tibi, Vir optime; opus eſſe, ut conſilia à nobis exquiras, utpote qui rem hanc, vertente iterum anno, tam prudenter, ac feliciter iſtic geſſeris. Nos igitur argumentum per ſumma tantùm capita tecum agitabimus, tum nè noctuas (ut in adagio eſt) Athenas feramus, tum nè crambem, quam ſemel in libris noſtris coximus, modò cum nauſea recoquamus.

Curatio febrium caſtrenſium.

XXVIII. At enim verò illud nunquam ſatis admonendum inculcandumque arbitramur, cum ægris ita agendum eſſe, ut nihil eorum, quæ tuta, ac neceſſaria ſunt, omittamus; nihil ſecus, quod dubium, periculoſumque ſit, admittamus, ſalutaris illius moniti perpetuò memores, quo divinus (*a*) Senex Medicos non multa, ſed opportuna facientes voluit laudandos. Atque hinc ſæpe mecum æſtimavi, quantò plures ex ea hominum multitudine, quæ cæteroqui gravibus à morbis vindicari potuiſſet, anceps remedium occiderit, quàm ipſa temeritas ſervaverit; verſâ verò vice quàm multos à medicis quaſi deſperatos ſola natura aut lenibus adhibitis

Conſilium tuta medicamina adhibendi, ac dubia fugiendi.

 pharma-

(*a*) 1. aphor. 1.

pharmacis, aut ſecretis duntaxat ſuis conatibus ſtatim, aut ſenſim juverit; etiam cum agyrta per cuniculos (*a*) ad ægroti cubiculum penetraverit. Etenim quilibet circumforaneus, ſi ſolers fuerit, nil præter verba, aut non entia chymica (ſortes ſuas ab ipſo caſu fraudulenter expectans) vendere conſuevit. Natura enim, ſi blandis ac tempeſtivis medicamentis juvetur, propriis quà fluidorum, quà ſolidorum viribus deleterias particulas validè ſubigit, eaſque per cutis ſpiracula, per cæterarum glandularum filtra, &, quod in malignis morbis frequenter accidit, non tantùm per obvias, & conſuetas, quantùm per novas quoque vias, ſcilicet per abſceſſus, ac decubitus, cujuſmodi ſunt parotides, tubercula, veſicantium ulcera, cum levamine pellit, atque extrudit. Idcirco ipſe ego, ſi quando vehementer ægrotarem, præclaram mihi fortunam putarem obtigiſſe, ſi in Medici manus inciderem, docti quidem, ſed cautioris; omnia nimirum, nè graviter erraret, maturè circumſpicientis: contra verò magnum arbitrarer, maloque ipſo fortè deterius infortunium ab eo Clinico curari, qui (proh dolor!) ſcientiam, atque induſtriam Artis credi vellet, nunquam à medicamentis feriari, ſeu, quod idem eſt, aſſiduum, & perenne bellum naturæ non indicere ſolùm ſed facere.

Natura vires ad morbi ſemina expellenda.

XXIX. At curationem igitur caſtrenſium febrium, quod attinet; quanquam fateor, illam, quam Tu, Vir Clariſſime, apud Piſaurenſes inſtituiſti, hoc maximè probandam eſſe, quod pauci ex tuis ægrotantibus è vivis ſublati fuerint, nihilominus tamen neque moleſtum, neque inutile Tibi futurum cenſemus, ſi, dum tuam laudibus proſequimur, noſtram non abſimilem methodum flagitanti tibi libenter depromſerimus. Licèt verò probè ſciam, medendi rationem non eandem ubique locorum, eodem quantumvis in morbo, eſſe debere: *differre namque pro natura regionum genera Medicinæ*, ſcripſit (*b*) Celſus, *ut aliud opus ſit Romæ, aliud in Ægypto, aliud*

Non eadem ubique locorum remedia uſurpanda.

(*a*) Vide Ramazzinum Conſtit. epidem. an. 1690. n. 13. ubi narrat à ſe obſervatum citiùs, ac tutiùs reſtitutos ægros, qui ſoli naturæ univerſum ſalutis negotium commiſerunt. (*b*) In procem. l. 1.

aliud in Gallia: me tamen non latet, eum optimum eſſe Medicum, qui à certis, atque exploratis ſignis ſua cuique præſidia petit, eaque ad ſingulos ægros ſapienter accommodat. Multum enim intereſt, ut Hippocrates primus faſſus eſt, *inter corpus & corpus, inter naturam & naturam.*

XXX. In primis autem Nauclerus Medicus, ut Hippocraticâ phraſi utamur, hujus tam procelloſæ vim febris deflexurus ad Ægroti lectum, tanquam ad clavum ſine pyxide certè ſederet, niſi animo præciperet quid ſibi ſecundùm veras indicationes agendum eſſet. Indicationes verò generatim ſumptæ non ſunt eædem, neque in omni ægro, neque in omni ægrotationis tempore: etenim principio hujuſce febris id propoſitum eſſe videtur, quàm citiſſimè, primo ſcilicet die, ſi fieri poteſt, vel ſaltèm ſecundo, ſuaviter abſtergendi ab hypochondriis partem aërii inquinamenti, quod tam in vaſa traduci, quàm morâ ipsâ (urget enim vermium ſeminarium) multiplicari, ac deterius fieri ſolet; cavendo ſemper ab acribus. Mox verò quidquid reliquum eſt morbidi fermenti, quod tum à chylo, & lympha in ſanguinem, tum per recenſitas cranii vias in cerebrum, ac per pulmonum, & galaxiæ ſemitas exceptum fuit, partim corrigendi, ſolvendi, ac volatilizandi, partim etiam aliò derivandi ad loca tamen minoris uſus, nè in membra majoris lethaliter decumbat. *Principio febris abſtergendum eſt aërium inquinamentum.*

XXXI. Quòd ſi autem accidat, ut Medicus non niſi in ſtatu morbi ægrum ſuum poſſit inviſere; tunc certè prudenter ſe geret, ſi, cicuratis, quantùm in ſe fuerit, ſymptomatibus, ac revulſis à partibus majoris uſus pravis humoribus, ipſi naturæ cardiacis, & ſpecificis ſubveniat. *Si morbus in ſtatu ſit, revulſis pravis humoribus à partibus majoris uſus, cardiaca, & ſpecifica adhibenda.*

XXXII. Celebre eſt monitum Hippocratis, quod in utrumque, opportunum ſcilicet, vel ſerum viſitationis tempus adamuſſim quadrare videtur. *Ægros,* (*a*) inquit, *conſiderare oportet ſtatim in conſtitutionis morborum principio, qua re opus habeant, & quales ſint, ut pharmaco purgentur, aut ut aliud quid, quodcunque tandem volueris, exhibeas. Si verò omiſſo principio, ad finem jam vergente morbo exhibueris, in deſperato jam corpore* *Hippocratis ſententia in eam rem.*

mm 3

(*a*) Hip. de affect. c. 2.

pore forte quiddam præbere veritus, periculum eſt, nè magis delinquas, quàm ſucceſſum conſequaris.

Primò igitur blandum emeticum, aut laxativum proderit.

XXXIII. Itaque ſi primo, vel ſecundo die ad ægros accerſamur, tunc quidem, quum turgens pravòrum humorum colluvies occurrat in primis viis (rarò autem non occurrit) nec dum latè fermentata ſint ipſius aëris purgamenta, vermiumque ſemina ſubſideant, profectò juvabit blandum emeticum, aut laxativum; emeticum certè, ſi ægrotus à cœna gravis, & facilis ad vomitum ſurrexerit. Hoc in robuſtioribus ex Tartaro etiam, vel vino emetico parari poterit: ſecurius tamen in debilioribus concinnabitur ex olei amygdal. dulcium recenter tracti unc. 4. & aquæ theriacalis unc. 2. cum jure pingui tepido. Quod ſi Ægrotus minùs ad vomendum ſit proclivis, tunc ſimplex laxativum ex drach. 4. elect. lenit. (quod non video, cur blandum alioqui medicamentum, inſignis quidam Author criminetur) cum drach. 3. pulp. tamarind. nec non pulv. corallinæ, ſemin. ſanton. & oculorum cancrorum ana ſcrup. 1. ad omnem denique cautionem malaxatâ mixturâ cum ol. amygd. rec. Tempeſtiva enim alvinarum ſordium ſubductio hiſce in caſibus ſaluberrima eſt, non ſolùm quia partem detrahit maligni fermenti cum aëre, cibo, ac potu nuper ingeſti; quod ſi ſtatim, non removeatur, evadit deterius, atque in vaſa tranſductum, longè magis eſt nociturum; verum etiam quia præcavere poteſt lethalem diarrhœam ex commixtione earundem ſordium cum vermibus, ac multiplicibus maſſæ ſanguineæ particulis oriri conſuetam; quæ ſanguinis partes circa febris augmentum ſymptomaticè ſolvi, fundique ſolent. Unde providentiſſimè Pet. à (a) Caſtro ſuos per hæc verba diſcipulos admonebat: *Obſtate principiis ſecundùm exigentiam, ante quartam evacuate:* ſic *quanquam in progreſſu morbi eveniant ſymptomata, mitiora erunt, ac ſuperatu faciliora.*

Emetici formula.

Cathartici formula.

Quid conferat initio lene cathartiсum.

Si poſt quartam diem ægrotus inviſatur non niſi

XXXIV. Secus autem ſi poſt quartam diem ad ægrotum acceſſeris, ſolis clyſteribus utendum tibi eſſe ſuadebit adaucta jam in humoribus fermentatio, per quam liquida ſecun-

(a) De feb. malig. ſect. 9. n. 22.

cundaria copioſiùs compinguntur, & abſcedunt à ſanguine, ac plerunque per inteſtina ſymptomatico motu funduntur; quem ſanè motum tantùm abeſt, ut promovere oporteat, ut potiùs impetu reflexo per diaphoretica, paregorica, ac ſubadſtringentia à centro ad circumferentiam plerunque temperare conducat, atque compeſcere. *clyſteribus erit locus.*

XXXV. Dubitatio eſt, ac non levis inter Medicos controverſia, utrum vena ſub initium hujus morbi ſcindenda ſit. Equidem cum hic agamus de peſtilentibus febribus ab extrinſeco aëreo principio conceptis, rarò ſanguinem, ac non ſine magna cum præmeditatione phlebotomia movendum eſſe arbitror; quia ſcilicet cauſa introrſum magis, atque ad præcordia ducitur: propterea experimentis edoctus ſcripſit (*a*) Fracaſtorius, pleroſque, quibus ſua ætate in ejuſmodi febribus detractus fuit ſanguis, paulò poſt aut obiiſſe, aut in deterius lapſos. Quid verò progreſſu morbi, aut de cucurbitulis ſcarificatis, aut de jugularium venarum ſectione ſtatuendum ſit, proximè dicemus. *Quid de phlebotomia ſentiendum.*

XXXVI. Utique ſolers Clinicus, tam ſcilicet initio morbi, quàm in augmento advocatus ad febrifuga diaphoretica, & vermicidia (novo ſit verbo venia) animum ſtatim convertere debebit. Hæc autem aptè conflantur ex drach. 2. chin. ch. gut. 6. ol. matth. & gr. 1. camphoræ, bis etiam in die repetendis: illud ſiquidem Medici perpetuò ſpectare debent, cuique morbo, præſertim populariter vaganti, applicare ſpecifica; quæ, cum ſimplicia non ſemper naturâ, vel uſu occurrant, ſuo Marte diuturnâ, ſedulaque praxi ſubactus compinget, & conglutinabit. In febribus verò à malignis paludum effluviis, ac potiſſimùm in iis, quæ tertianæ pernicioſæ typum, modumque ſervant (ſervant verò plerunque) nihil certiùs, aptiuſque alexipharmacum, poſt blandam primarum viarum lenitionem, à nobis Romæ inventum, deprehenſumque eſt, præfatâ miſtione corticis chinæ, atque olei Matthioli, quæ, dum cætera medicamenta pravorum humorum copiam diminuunt, aut quaquaverſum expellunt, ipſa deleteriam, *Febrifugi, & anthelmintici formula.*

(*a*) Lib. 3. de Morb. contag. c. 5.

riam, ac veneficam vim corrigit, (*a*) vermeſque potiſſimùm enecat.

Deinde ad veſicantia progrediendum. Eorum efficacitas.

XXXVII. Et quoniam aëris inquinamenta præcipiti motu etiam propter copiam ſæpe ſæpius feruntur in partes majoris uſus, ibique irritatione, & concretione firmiùs hærent, idcirco quàm ocyſſimè adhibenda ſunt veſicantia tum crutibus, & brachiis, tum etiam cervici, præſertim ſi ægri ſopore graventur. Dici enim vix poteſt, quanta ſit hiſce in caſibus utilitas, quæ fluit ab hujus fonte remedii, quod agit tum quia nervorum, ac membranarum retia ſtimulat, unde preſſiones liquidorum augentur, indeque eorundem contactus non raró mutantur in melius; tum vel maximè quòd cantharidum fermentum, quo tempore intrà vaſa cohærentes lymphæ particulas ſolvit, ac per urinæ vias deturbat; ſimul etiam per loca emiſſariorum, quæ in cute aperuit, extra corpus derivat.

Aquæ ſtillatitiæ propinandæ, nè ſales exotici cum ſanguinis ſulphure concreſcant.

XXXVIII. Enim verò dum hæc aguntur, providendum maximè erit, nè ſales exotici, deficiente potiſſimùm aqueo fluido, propter exiccantem febris vim æſtate præſertim, cum nativo ſanguinis ſulphure concreſcant; ideo frequenter in die propinari debebunt largæ potiones nunc ex aquis ſtillatitiis ſonchi, card. ſancti, rutæ caprar. ſcorzoneræ, ac ſimilium cum pulver. cardiacis; nunc ex jure pullæ gallinaceæ junioris incoctis rad. contrayervæ, ſcorzoneræ, ſem. card. ſanct. & fol. ſonch. contuſis; nunc etiam, ſi urgeant vigiliæ, & ſumma linguæ aſperitas, ex mulſis ſem. mel. amygd. dulc. & card. ſanct. cum prædictis aquis, vel Nuceriana, quibus ſanè aliquid ſemper ex Diaſcord. Fracaſt. & confect. de Hyacint. cum C. C. phil. Lapid. Bezoar. ſtibio diaph., & nitro fixo, in formam conditi præparatum præmittere, vel admiſcere conveniet.

Quibus periculis occurrendum ſit in ſtatu morbi.

XXXIX. Sed cùm nunquam ejuſmodi ægris magis metuendum ſit, quàm cùm in ſtatu morbi vel translatio humoris in caput, vel ejuſdem copioſa per ſedem colliquatio, vel tandem immodica, & citra ullum levamen ſudoris eruptio fieri con-

(*a*) Proficuam chinam ad vermes necandos expertus etiam fuit Ramazzinus in ſuis conſtitutionibus anni *1690.* n. *49.*

contingat: Igitur ſingulis hiſce caſibus proſpicere quàm diligentiſſimè oportebit.

Si pravus humor in caput transferatur veſicantia occipiti admovenda.

XL. Etenim ſi primum accidat, nulli dubium eſt, quin malum omen portendat ægris; quoniam id plerunque fit propter furentem humoris motum ex emergentibus, ſolutiſque quibuſdam in ſanguine particulis ſpecie levioribus, quæ cæteras alis quaſi ſuis per arterias carotides evehendo, cerebrum, ac nervos ita irritant, atque implent. ut non modò dolores, ac delirium, ſed convulſiones quoque, ſoporem, ac denique apoplexiæ ſpeciem gignant. In hoc autem caſu unica ferè ſpes eſt, ſi, dum per veſicantis ad occiput emiſſarium noxiæ particulæ paulatim abſcedant, ſuperſtites in ſanguine, & nervis miteſcant, ac cicurentur Bezoartico potiſſimùm Joviali, vel Auro diaphoretico cum Diaſcordio Fracaſtorii. In celebri noſtro S. Spiritus Noſocomio etiam ſectio venarum jugularium hiſce Ægris gravi ſopore detentis aliquando mirabiliter profuit, præſertim ſi pulſus validus fuerit, & artus calidi. Similiter in ſpem aliquam erigi poteſt Medicus, cùm propter inductam vividiorem circumpreſſionem in Ægrotantis meningibus totoque genere villorum, qui illius caput, & collum conſtituunt, repentè viderit extruſos, ac veluti ſequeſtrò poſitos eoſdem pravos humores circa loca parotidum. Sed hic adeò fallax, & periculi plenus eſt abſceſſus, ut ſæpe indè mortis diſcrimen impendeat, unde ſalus ægris ſperabatur. Quare in eam ſententiam tecum deſcendo (quanquam id Romæ uſu venire non viderimus) ut quâm citiſſimè illius humoris motus ac tranſpiratio promoveatur, quod (nullâ expectatâ, quæ rarò in peſtilentibus conſtitutionibus opportunè accidit, coctione) ſtatim, ſi vires ferant, promovebitur ex Riverii Conſilio per ſectionem ſaphenæ, aut ſalvatellæ; ſin minùs ſacrificatis ad ſcapulas, & reſpondentem humerum, ac brachium cucurbitulis, admotaque unctione cum oleo cheirino, chamæmelino, & Matthioli, vel conſimili demulcente, ac diſſolvente topico.

Venarum jugularium ſectio utilis.

Parotides fallaces, & periculoſæ.

Diarrhœa non minùs periculoſa.

XLI. Si verò urgeat diarrhœa, hæc quidem rarò, hiſce in caſibus à vitæ diſcrimine abeſſe ſolet, non ſolùm quia uni-

verſam ſanguinis maſſam fluidioribus partibus privat; quare eadem ad concreſcendum paratior eſt; ſed etiam quia interdum in malignam dyſenteriam convertitur, vermium ſcilicet morſu, & acrium fluidorum interceptione apud inteſtina coëuntibus. In hoc quidem caſu, etiamſi valida adſtringentia uſurpari non debeant, utpote quæ venenum, nondum cicuratum ſanguini remiſcerent; attamen adhibenda veniunt, acredinem demulcentia, & quæ ab imo ventre ad peripheriam divertunt, cujuſmodi ſunt mitiſſima opiata diaphoreticis ac teſtaceis permixta. Itaque clyſteres ſint ex ol. amygd. dulcium nov. tract. cum decoct. omenti vervecis, & guttis aliquot ol. Matth. vel drach. 1. Diaſcordii, ac conſimilibus. Per os itidem ſubacida, ubi immanis fervor urget, alexipharmacis ſunt admiſcenda ex ſucco vel granatorum, & citri, vel ſonchi in jure cum gran. ſalis abſinth. Conferunt ſimiliter gelatin. C. C. & mixtura lapid. pretioſorum, qui cum cryſtallo duriores ſint, fragiles per ſe erodentium ſalium angulos comminuunt, atque confringunt: quo fit, ut in venenis corroſivis tantopere commendentur. Juvat quoque memoratum Diaſcordium, quod à celeberrimo (*a*) Fracaſtorio ad coërcenda ſeminaria peſtilentium febrium inventum fuit; cæteraque diaphoretica utilia ſunt, quippe quæ ſymptomaticum fermenti motum à centro ad circumferentiam divertunt, ſimulque deleteriam indolem mulcent. Sunt qui, quoties urget dyſenteria, ad ol. amygd., cui guttul. ol. Matth. ipſe admiſcere ſoleo, etiam per ſuperiora exhibendum (*b*) confugiunt, & magni faciunt, tanquam expertum dyſenteriarum antidotum.

Quid in hoc caſu agendum ſit.

Clyſterum fomulæ.

Aliorum medicaminum formulæ.

Sudores colliquativi, ac ſyncoptici lethales ſunt.

XLII. Sudores tandem colliquativi, ac ſyncoptici, præſertim ſi pulſus parvos, atque inæquales comites habeant, lethales eſſe conſueverunt; indicant enim ſanguinis maſſam à ſua craſi jactatam in copioſum ſerum faceſſere, quod ex univerſis venarum finibus partim convulſis, nec reducere ſanguinem potentibus, partim nimiùm laxatis exprimitur, atque exci-

(*a*) De contag. morb. lib. 3. cap. 7. (*b*) Vide diſſertationem Etruſco sermone editam à Matthæo Georgio, & adnexam ſuæ Arti parvæ, de uſu ol. amyg. dulc. pag. 160.

excidit; cui ſanè ſymptomati nullum tutius obſiſtit remedium, quàm quod aërium miaſma, tam diri mali authorem, imbibit, cicurat, & coërcet. Hoc autem pro viribus facit indicata china ch. cum ol. Matthiol. & terra ſigill. Potiones ſimiliter aquarum deſtillatarum, gelat. C. C. parata cum aqu. papav. rhœad. atque hujus generis alia: præſertim verò vinum cum Theriaca, quam veluti ſpecificum pharmacum in Piſaurenſibus Febribus inter alia propoſuit celeberrimus Hercules (*aa*) Saxonia.

XLIII. Sed hæc ad te rerum iſtarum ſcientiſſimum verboſiora forte videri poſſent, niſi me, meaque tam benevolè exciperes. Pauca nunc ſuperſunt de curatione chronicarum affectionum, quæ autumni fine, & decurſu hyemis apud paluſtrium locorum incolas, vel ægre revaleſcentes, vel lentè decumbentes obſervari ſolent.

De curatione chronicorum morborum, ac primò de tertianis, & quartanis.

XLIV. Sunt verò mala hæc ſecundùm varia corporum temperamenta, in aliis tertianæ nothæ, in aliis quartanæ, in nonnullis contumaces dyſenteriæ. Si de tertianis, quartaniſve ſermo ſit, uſu compertum habemus has facilè cedere primùm emetico antimoniali, mox verò decoctionibus amaris, præſertimque flor. hyperici, aut ſalviæ, vel pulv. myrrhæ electæ, aut etiam ch. ch. cum intermixto rhabarbaro.

De curatione dyſenteriæ.

XLV. Ad diuturnas tandem dyſenterias optimam experti ſumus radicem Ipecacuanhæ, cujus nomen, ac vires ex Occidentiali India mirabili ſanè noſtratum etiam commodo primus in Europam invexit Guliel. (*bb*) Piſo. Neque certè ullum tam facilè invenire eſt præſtantius remedium adversùs plurimos morbos, ex longa obſtructione ortos, atque in primis ad ventris fluxus, qui à veneficis cauſis dependent, curandos: eſt autem benignum vomitivum, ac ſuave ſubaſtringens; unde, & ab affectis inteſtinis revellit, & laxis partibus tonum largitur.

Cœli mutatio ſuadetur.

XLVI. Cæterum, ſi cœlum, etſi clemens ubi morbum fecit, ſaluberrimo Celſi conſilio, mutandum eſt, præſentiſſimum

(*aa*) In pecul. conſultat. adnex. operi pract. cui tit. diſput. de veſican. & Theriac. uſu in Feb. peſtil. pag. m. 554. (*bb*) Hiſt. natur. lib. 4. cap. 53. pag. 231.

mum certè remedium erit hoc ipſum in morbis longis mutare, cùm ſuapte naturâ morbidum fuerit, atque inſalubre.

XLVII. Tu interim da operam, ut quàm citius in publicum commodum, atque in amicorum, præcipuè verò mei ſolatium convaleſcas. Quanquam enim (*aa*) Platoni valetudinarius Medicus non improbetur; (*bb*) Hippocratis tamen meminiſſe magis debemus, qui cenſet Medicorum incolumitatem argumentum in illis eſſe ſcientiæ, ac felicitatis, quò faciliùs alii ſe iiſdem permittant. Vale. Iterum.

Platoni Valetudinarius Medicus non improbatur, contra Hippocrati.

Romæ Idib. Septembris MDCCIX.

ARGUMENTUM

D. Bartholomæi Traverſarii ad Auctorem epiſtola

D. Bartholomæus Traverſarius gratias agit Auctori pro accepta epiſtolari ejuſdem Diſſertatione, quam ſummopere laudat: ſignificat epidemiam in ſummo æſtu propter aquam canali reſtitutam remiſiſſe: Pollicetur ad illius opinionis confirmationem duas obſervationes à ſe factas de conſimilibus epidemicis febribus.

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. DOMINO

JOANNI MARIÆ LANCISIO

SANCTISSIMI

CLEMENTIS XI.

Intimo Cubiculario, necnon Sapientiſſimo Archiatro,

Horatius Bartholomæus Traversarius
Obſequentiſſimus S. P. D.

DOctiſſimam tuam epiſtolarem diſſertationem Illuſtriſſime, & Clariſſime Vir, Piſaurenſis epidemiæ Annorum

MDCCVIII.

(*aa*) Vide Ja. Cor. in VIII. Plat. Quater. (*bb*) Lib. de Med. num. 1.

mdccviii. nuper elapſi, & vertentis mdccix. abditam originem, atque indolem, ſapienter, atque enucleatè aperientem ſummâ cum voluptate perlegi. Hanc tam ſedulò, & adamuſſim ſemioticæ ejuſdem narrationi, quam ſuperioribus menſibus ad Te miſi, accommodas, ac tanto mentis acumine examinas, ut non tantùm in privatum hujuſce Civitatis, ſed etiam in totius humani generis commodum, atque adeò communem Litterarii orbis utilitatem ſine cunctatione publicam lucem videre mereatur. Coërcita autem eſt hoc anno (quod miraberis, & gaudebis) caſtrenſis febris decedente ipſo Auguſto menſe, hoc eſt fervente adhuc æſtu, cùm jure metuebamus, nè graſſantis luis ſtrages uſque ad ſolſtitium hyemale produceretur; Coërcita, inquam, eſt tam felici exitu, ut nè Valetudinarii quidem, aut ſaltèm admodum pauci conſuetis chronicis morbis nunc pertinaciter angantur. Tantum profectò beneficium ſpem noſtram longè ſuperans, & communia vota præveniens providentiſſimæ Beneficentiæ Sanctiſſimi Domini Noſtri CLEMENTIS XI. debet amœniſſima hæc Civitas. Namque ſtatim ac ab expertiſſimo amico noſtro Bordonio Hydroſtate celeberrimo per hujuſce Civitatis canalem libera aquarum excurſio reſtituta fuit, majori ex parte retuſum eſt Piſaurenſis aëris inquinamentum, ac priſtinâ valetudine Cives uſi ſunt. Dixi majori ex parte; quoniam tunc etiam temporis abſoluta fuerunt ſerica opificia, quæ odore gravi Piſaurenſium, ut reor, ſaluti magnopere adverſabantur. Utinam & in poſterum hujuſmodi ars longè à Civitate ablegaretur: Urbanum enim aërem à noxiis incoctorum, corruptorumque bombycum miaſmatibus vindicatum cerneremus. Auguror huic etiam Civitati, fore ut per novum canalem extra mœnia conſtruendum fœdus cloacarum latex rectà ad mare deducatur, quemadmodum laudatus Bordonus monuit, ac ſpem nobis injecit; Hinc enim exiccationem Paluſtrium jam diu prope litus Aquarum futuram confidimus. Sed ut redeam ad elaboratiſſimam tuam diſſertationem, Illuſtriſſime, & Conſultiſſime Vir, tuis obſequentiſſimus annuo conſiliis tam quod ad indaginem originis, Indolis, morumque tranſactæ Piſaurenſis

epidemiæ, quàm quod attinet ad ejuſdem communium procatarcticarum, atque internarum cauſarum, modique earundem in humani corporis perniciem agendi: nè quid dicam de methodo verè Hippocratica iſtiuſmodi febres curandi. Ad tuæ itaque ſolidiſſimæ doctrinæ confirmationem duæ apud me extant epidemicarum conſtitutionum obſervationes; una quidem ſynochæ putridæ proportionatæ: & altera ſimpliciſſimæ tertianæ intermittentis, geminæque perniciofiſſimi moris, quæ multis ab hinc annis graſſatæ ſunt in Portus Cæſenatici Incolas, primò verò rurales habitatores Terræ Sancti Archangeli, & partis inferioris ejuſdem loci, tunc cùm Clinici munus enunciatis in oppidis exercebam, quas certè (modò ſublimiores tuæ curæ permittant, nec mea hic negocia preſſiùs detineant) communicare Tibi audebo: & cùm facilè exorari ſoleas, me amare perge, diuque vive, & Vale.

Datum Piſauri Idibus Decembris MDCCIX.

CAP. VII.

Improbatur à quodam Anonymo Chinæ chinæ uſus in febribus Piſauri epidemicè graſſantibus, cujus epiſtola ab Etruſco in Latinum converſa hùc traducitur.

UT ſemper illos Medicos laudaverim, qui cùm hominum valetudinem tueri, ac quoad fieri poteſt, in longum producere debeant, id maximè ſecundùm Magni (*a*) Hippocratis conſilia, & ipſi per ſe cavent, & aliis cavendum proponunt, nè quidquam in malorum curationibus moliantur, quod ægrorum vitæ, aut ſaluti quoquomodo adverſetur. Clinicus enim ſatis præſtitit, ſi, cùm juvare nequit, ſaltèm non læſerit: ita profectò dicaces quoſdam obtrectatores ferre non poſſum, qui malevolentiâ potiùs, vel invidiâ, quàm veritatis ſtudio æſtuantes, aliorum facta tametſi præclara, & curationes optimâ methodo inſtitutas inſectantur, & carpunt. In horum por-

Satis præſtitit Medicus, ſi quum juvare nequit, ſaltèm non læſerit.

(*a*) Primò de morb. popul. ſect. 2.

porrò cenſum, ut arbitror, venit quidam Medicus, cujus hic nomini parcimus, qui nec præſens, nec prudens; ſcilicet, neque viſis Piſaurenſibus Ægrotis, neque auditâ Poliatri relatione ſequentem ad Amicum ſuum criticam epiſtolam dedit, quam nos, ut operi noſtro congrueret, ab Etruſco in Latinum fideliter vertendam curavimus; & quidem eò libentiùs, quòd luculenta, & omnibus numeris abſoluta apologetica reſponſio per D. Bartholomæum Traverſarium exarata, mihique nuncupata fuit.

Epiſtola Anonymi ad Amicum.

UTinam aliquando, Amicorum optime, Natura cæteroquin benefica, ad aliquam præcavendam calamitatem, ſuas opes non patefaceret, nec nimiùm curioſa hominum mens, ad ipſarum indolem, virtutem, ac robur inveſtigandum ingenii aciem intenderet. Sic enim plerique mortalium tranquilliorem agerent vitam inopinatis ærumnis obnoxiam minùs, nec ita facilè mortis tempus ab ipſa natura conſtitutum anteverterent. Superioribus ſeculis Medicorum Reſpublica, ut ſcribit Henricus Tenkius, veterum induſtriam vicit, invento Cortice Peruviano, quo ſanè remedio ad febres non intermittentes ſolùm, ſed continuas etiam fugandas nullum antea præſentius repertum fuerat. Verùm iſtud tantæ utilitatis acceptum à natura donum, atque arte elaboratum, utinam noſtra ætate, exitiale, ac peſtiferum infelici hominum generi non evaſiſſet, & cùm febres vi ſuâ extinguendæ forent, vitam potiùs non extingueret, aut ſaltèm in contumaciores morbos non conjiceret. Id autem haudquaquam ejuſdem Corticis vitio, quaſi ſuas vires amiſerit, nec ob diverſam febrium indolem, aut ob mutata corporum elementa contingit; ſed Medicorum imperitiâ, negligentiâve, qui, dum ſæviunt epidemiæ, ægrotis frequentioribus diligentem dare operam nequeunt. Hinc enim verò nullo ſtudio, nullaque Chriſtiani hominis charitate febre correptis exhibent

Cortex Peruvianus ad febres fugandas præſentaneum remedium.

citò

Ejuſdem uſus prudentiâ moderandus. citò nimis Peruvianum Corticem; non ſatis cogitantes, quid indè periculi obvenire poſſit. Quin etiam in hoc perniciofo inſtituto perſeverant, quanquam videant, ac ſenſu ipſo teneant, Corticem illum non modò febrium radicem non evellere, ſed ægros celeriùs morti objicere, aut diuturno morbo, inſuperabilique; immemores profectò, aut ignari Hippocratis effati: *Judicium difficile, experimentum periculoſum.* Nemo porrò de hujuſmodi Cortice ſermonem fecit, qui non ſtatuat ab eo tamdiu abſtinendum, quoad plures dies febris ingruerit, ac nonniſi ſemel, atque iterum purgato corpore, adhibendum eſſe. Cui quidem ſano, æquiſſimoque conſilio, meâ ſententiâ, aliud non minùs utile adjiciendum eſt, ut ſcilicet Medici advertant animum, ubi terrarum degant, qui febri laborant, & quo utantur vivendi more. *Cœli, & victus ægrotorum ratio eſt habenda.* Montani ſiquidem cùm aërem ſubtiliorem hauriant, quo à ſanguine lentorem arcent, præſertim ſi ſobrietatem amaverint, faciliùs, & maturiùs morbos depellunt; contra verò Maritimi, ut qui Piſaurum incolunt, auſtralibus, ſalſiſque ventis obnoxii, unde fluidorum curſus retardatur in corporibus præcipuè edacitati deditis, diuturna febre corripi conſuevere; quippe cujus ſit in cauſa fermentum denſum nimis, & contumax. Quamobrem niſi Medici ita animo præoccupati in iſtud ſolertes incumbant, ut miti, repetitaque purgatione cruditatis impedimentum auferant, atque obſtructiones vel omnino removeant, vel imminuant; difficultatis profectò, ac periculi plena erit curatio, quæ ſolo Peruviani Corticis remedio inſtituatur. *Quæ pharmaca cortici Peruviano addenda ſint.* Quanquam & cortex ipſe, ſi illum propinare velint, cum aliquo aut volatili ſale, aut tinctura, aut ſpiritu neceſſariò copulari debet, ut ſtypticam denſantemque retundant vim, quæ plerunque, & vix non ſemper fœdus init cum morbi cauſa, Igitur mirum utique non videatur, ſi prætermiſsâ hujuſmodi cautione, eâque adhibitâ, quam initio diximus, methodo, Piſauri nonnulli uſque à ſuperioribus annis valetudinarii ſint, ac ſpem vix habeant ullam recuperandæ ſalutis; vel improvisò quoque, ut ſcribis, occumbant.

II. Qui-

II. Quibus equidem Valetudinariis ad priſtinum ſtatum breviori via reſtituendis crederem, nihil utilius eſſe, nihilque priùs perficiendum, quàm, ut ſe ad aliquem montanum locum, Borealibus ventis apertum, conferant, atque ibi corpus diligenter per epicraſim purgent adhibitâ præſertim rhabarbari tincturâ parata aquis per balneum Mariæ diſtillatis è ſucco taraxaci, cichorei, agrimoniæ, aliarumque hujuſmodi, obſtructiones diſſolventium herbarum, repetitoque per ſingulas hebdomadas aliquo miti Cathartico, veluti è floribus malorum perſicorum ſaccharo conditis, aut eorumdem ſyrupo, vel aureo. Quæ ſanè remedia viginti, & ampliùs dies præbeantur. Laudarem quoque dum prandii cœnæque initium fit elæoſaccharum cinnamomi, vel abſinthii, julepum cinnamomi; quidpiam elixiris proprietatis Paracelſi; tincturam juniperi, citri cortice temperatam; atque iſta quidem, ut depreſſum, obtuſumque ventriculi fermentum coquendis cibis comparatum vires, motumque ſuum inſtauret; hinc autem ſalubrior chylus evadat, ſecumque in ſanguinem deferat eorumdem medicamentorum virtutem, quò ſanguis ipſe lætior, vegetiorque fluat. Quòd ſi adhuc nihilominus non ſe ſe à morbi cauſa expedierint, maximæ foret utilitatis Marte uti diaphoretico, qui cum ligno ſaſſafraſi, cum roſarum radicibus, ac roris marini floribus ebullierit; idque plures dies crederem propinandum; recreato ſimul corpore modicis ambulatiunculis. Quæ cùm peracta fuerint, tum demum Corticem Peruvianum tutò adhiberem vel in pulverem redactum, vel in bolos diviſum; deinde vinum abſinthio conditum præciperem, cochlearii menſura ſæpius iteratâ portione, quod vinum aquâ chalybeatâ temperetur. In ditioribus verò, vinum excipiat jus incoctis viperina carne, & radicibus chinæ. Infimum ventrem foverem, ungeremque ſpiritu aliquo volatili; & ſi quidpiam impedimento eſſet, nè hujuſmodi remedia ad affectam valetudinem reſtituendam ſæpius iterari poſſent, clyſteribus uterer ex pari mole aquæ Tectutii, & hordei cum rubro ſaccharo.

Anonymi ſententia de reſtituendis ægrotis Piſaurenſibus priſtinæ Valetudini.

Preſſius agitur de Piſaurenſibus ægrotis.

III. Quod verò attinet ad Piſaurenſes Ægrotos qui novo febrium genere lento ſcilicet, ac intermittenti corripiuntur, ita rem agerem; ſcilicet ſtomachica peptica præberem, ſcilicet ſyrupum acetoſum, ſalem eſſentialem abſinthii, tartarum vitriolatum, tartarum ſolubilem; quæ omnia cum aqua theriacali, aut totius citri commiſceantur. Eos autem, qui viribus pollent, aut nimia ciborum ingurgitatione premuntur, purgarem ſex, aut ſeptem granis tartari emetici diligenter præparati, inſulſo jure diſſolutis, aut immiſtis conſerva florum perſicorum. Idque tribus ante cibum horis, ac poſt horæ intervallum cyathum juris pariter inſulſi hauriendum traderem; quibus omnibus morboſus liquor è ſtomachi glandulis extrudatur; unde contumax illa febrium cauſa exoritur, ac perſeverat. Quod cùm ita geſtum fuerit, manè unciæ aliquot exhibeantur ſucci è ſoncho, aut è ſylveſtri cichoreo per arenam percolato, qui vel unà cum ſyrupo Altheæ Fernelii, vel è cichorio compoſito, permiſceatur, vel poſt ſyrupum propinetur. Antecedat verò tres horas cibum potio hujuſmodi, ac per octo, vel decem dies abſorbeatur, quo tempore, dum vigent paroxyſmi, ebibendas traderem aquas è carduo ſancto, & ruta capraria, è ſcorzonera ſecundùm artem diſtillatas, conſperſaſque pulvere veri ſtibii diaphoretici, Lapidis Bezoaris occidentalis, ſanguinis hirci præparati; aut guttatim infuſo ſpiritu ſalis Ammoniaci dulcificato, aut tincturâ contrayervæ. Quibus autem pecunia hiſce comparandis remediis non ſufficit, tribui decoctum poterit è cervini cornu limatura, vel è bardanæ pulvere. Et quoniam febres iſtæ intermittunt, modico vino prandentes, meâ ſententiâ, uti poſſunt, ut reficiantur, eaſque cibo vires addant, quibus illum maximè indigere indicat morbi cauſa. Poſt diem decimum quartum leniter alvum purgent; deinde Tincturam Dolei febrifugam hauriant, aut febrifugum Hadriani A Mynſicht; quibus omnibus ſi febris reſiſtat, tunc Peruviani corticis auxilium implorandum eſt; ſiquidem *temporibus Medicina nocet; data tempore proſunt. Et data non apto tempore vina nocent.*

IV. Præ-

IV. Præcipuè verò à Phlebotomia caveant, niſi illam poſtulet Pleuritis, aut aliquod moleſtum ſymptoma. Tunc pedum aut manuum vena ſecetur, vel Hæmorrhoides aperiantur.

V. Puto me de re huſmodi ſatis ſcripſiſſe, & ſi temporis, cujus anguſtiis excludor, habeatur ratio, pluſquam ſatis. Cæterum conſilium, & facultas mihi ſanè fuiſſet plura proponendi, non ut quemquam docerem, cum neminem docere auſim, quin à quovis doceri cupiam; ſed ut morem tibi diligentiùs gererem, qui familiariter imperaſti, ut, quæ mihi tutior, faciliorque videatur, curationem oſtendam febrium chronicarum, quæ iſtic modò deſæviunt, & quo pacto citiùs Ægri, quoad liceat, à morbo convaleſcere poſſint; quin etiam ut Apoplexiæ cauſæ arceantur, quæ frequens adeò Piſauri eſt. Quo quidem mortis genere dum paucis ante diebus correptus eſt ſutor quidam, illinc ad nos profectus, cives noſtros maximo concuſſit metu. Utinam verò illorum nemo è patria ſua fatum fugiens, huc, aut aliò ſe conferat, convehatque ſecum peſtiferum hujuſce arboris ſemen. Vale.

Dabam v. Kal. Octob. MDCCX.

CAP. VIII.

Diſſertatio Apologetica D. Traverſarii ad Illuſtriſſimum Lanciſium in qua oſtenditur perutilis chinæ chinæ uſus in febribus pernicioſis.

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. DOMINO

JOANNI MARIÆ LANCISIO

Archiatro Pontificio,

Horatius Bartholomæus Traversarius
Meldulenſis Medicus Piſaurenſis,

S. P. D.

Exordium. CUm Tua ſingularis humanitas, Vir Illuſtriſſime, tum eximia ſapientia, quâ in Rebus Medicis ita cunctis præſtas, ut meritò noſtri ſæculi præcipuum ornamentum habearis; tum etiam incorruptum judicium, quo polles, mihi calcar addidit, ut hanc ad Te epiſtolicam diſſertationem ſuper Chinæ Chinæ uſu in febribus caſtrenſibus, quæ Piſauri graſſatæ ſunt, iterum darem. Huc etiam accedit quòd ſuo quodam peculiari jure hujuſmodi pertractatio Tibi deberi videatur, qui non modò Peruvianum corticem ritè exhibitum non improbas, verùm etiam, ut eo uterer in poſterum auctor mihi fuiſti, atque utiliſſima monita, de recta ipſius exhibendi ratione, addidiſti. *Scribendi cauſa.* Ut autem ad hanc ſcriptionem animum appellerem, eo inductus ſum, quòd Vir eruditus, (utinam etiam ingenuus, atque integer) ſuo quodam ſcripto, quod Tibi etiam mitto, veluti quodam claſſico noſtræ curandi methodo bellum accerrimum indixit, quo adeò accolarum animos commovit, ut præſtantiſſimum hoc remedium non modò aſpernentur; verùm etiam tanquam à præſenti veneno

neno abhorreant; ac plerique etiam ejuſdem ope curati, panico timore acti, ac penè lymphati, reſiduum medicamenti virus adhuc viſceribus inhærere, imminentemque vitæ perniciem infixam medullis gerere conquerantur. Quamobrem in majus diſcrimen cives noſtræ curæ commiſſos conjici dolemus, ob hanc animorum peſtem fraudulenter ab erudito viro diſſeminatam, quàm ob aëris virulenta miaſmata: Siquidem arma nobis è manibus eripi videmus, quibus febres huc uſque deſævientes confecimus.

II. Illud autem mirandum, ſapientem hunc prudentemque ſcriptorem, qui tam diligenter aliis conſulere ſtudeat, tam malè ſibi, ac ſuæ famæ conſuluiſſe, utpote qui nec morbi causâ, ac naturâ perſpectis, nihilque de remediis, quæ adhibuimus, cognoſcendis ſolicitus, tanquam vates divinitus, atque inopinatò exortus ex tripode de ignotis rebus divinando potiùs, quàm ratiocinando reſpondeat, ac decernat. Quod Tu, Vir Doctiſſime, facilè noveris, ſi ejus diſſertationem humaniter conferre digneris cum morbi hiſtoria, quam deſcribere aggredior: *Anonymus temerè, & inconſideratè ſcripſit.*

III. Anno 1709. epidemica febris iiſdem ſignis ac ſymptomatibus, quibus anno 1708. invaſit, quemadmodum ad Te aliâ diſſertatione perſcripſi: ſævire iterum cœpit paulò poſt æſtivum ſolſtitium uſque ad medium Septembrem; quo tempore penitùs fuit extincta, neque unquam in chronicos morbos, ut verebamur, deſiit; ſalubri itaque autumno, atque hyeme prorſus uſi ſumus, exceptis nonnullis, qui poſt Autumnale æquinoctium eâdem febri leviter correpti facillimè convaluerunt. Aſt circa initia Februarii 1710. numeroſiſſimæ quædam, benignæ tamen, eæque ſimplices tertianæ debacchari cœperunt, quæ per totum uſque Martium paulò poſt vernum æquinoctium perduraverunt, & ſanè abſque ulla patientium cæde ſuum expleverunt curſum; proprium ut plurimum circulum poſt quintum vel ſeptimum, & quæ longiores erant, poſt nonum paroxyſmum vel ſimpliciſſimo, vel nullo argumento medico, exceptâ diætâ, compulſæ perficiebant. *Hiſtorica narratio febrium Piſaurenſium anni 1709.*

Curandi methodus.

IV. Propterea totum opus naturæ relinquebamus. Verùm ſpem noſtram fallebant ſæpe ſæpius repetitæ patientum recidivæ, fortè quia iidem imbellem negligentes hoſtem, gulæ poſtmodum nimiùm indulgebant: familiare enim primùm eſt hoc in ſex rebus non naturalibus, præſertim apud vulgares homines peccatum, quod nullis uſque nunc cohortationibus tolli poteſt; & licèt recidivis blandæ purgationes, & mitiorum antifebrilium uſus ſubminiſtrarentur, tamen ad corticem Peruvianum rhabarbaro copulatum, tanquam ad ſacram ancoram, cui decoctiones, vulgò aperientes, ſuperbibebantur, recurrendum erat, quo propterea auxilio ægri priſtinæ ſecuriùs valetudini reſtituebantur.

Ingens vis erucarum per id tempus erupit.

V. Hoc tempore erucarum per civitatis mœnia, ædiumque parietes perreptantium, atque intima quoque domorum penetralia pervadentium ingens vis obſervata fuit. Non enim remotæ fuerunt cauſæ (quemadmodum Tu quàm diligentiſſimè faciendum docuiſti) hunc aërem inquinantes; quare ut inſectorum ovula, abunde à phalangibus volantium animalculorum anni 1709. æſtate, & autumno ſine fœtura relicta à ſubſequenti non admodum rigida brumâ coërcita fuerunt, non extincta; quæ tandem blandiuſculo ineuntis veris calore fota, fœtus ediderunt; ita pariter ab iiſdem aëris motoribus noxia effluvia, quæ apud Piſaurenſes latitabant, novum ad motum convocata occaſionem deſcriptis inſurgentibus vernis febribus contumaciter præbuerunt.

Earum febrium qualitas anno 1710.

VI. Ab ineunte igitur Julio 1710. per totum ſubſequentem Auguſtum febris hæc, licet pernicioſi ingenii, felicis tamen exitus fuit; in paucorum enim necem finiebat, & tantùm nonnullorum, vel qui principio mitiorem ejuſdem morem negligentes, antifebrilia retardari poſſe arbitrabantur; quæ proinde, aucto morbo, incaſſum poſtea catharticis, phlebotomiis, abſorbentibus, blandè oleoſis, alexipharmacis, diaphoreticis, &, ſi quæ ſunt hujus cenſus, aliis præmiſſis uſuveniebant. Aſt epidemica hæc febris paulò ante autumnale æquinoctium, quo tempore anno 1709. penitùs edomita apparuit, immaniùs uſque ad totum Decembrem ſævììt tam pernicie ſympto-

ſymptomatum, quàm ægrorum numero; ita ut Accolarum nec tertia quidem pars ab eadem immunis fuerit. Toto hoc luctuoſo tempore, quanquam penè omnes ægrotantes non minores numero ſex millium uſque ad orci fauces perducti fuiſſent, tamen vix ducenti extincti fuerunt, remedium ab antifebrilibus, & quidem potiſſimùm à cortice Peruviano poſtulantes, præmiſſis, vel etiam prætermiſſis pro ægrotantium temperie, habitu, cacochymia, vel plethora, nec non pro urgentiorem ſymptomatum exigentia, blanda catharſi, & phlebotomia. Laudabamus idcirco tuum de propero Chinæ uſu, ampliſſime Vir, conſilium experientiâ millies firmatum. Nec ſanè nimia celeritate patientium curationes præcipitavimus, nos imperiti, inconſulti, cæcique Artifices ab Anonymo nuncupati. Nam cùm felix ægritudinum exitus noſtram methodum ſaltèm repentinas patientium neces præpedientem plerunque roboraverit, negligebamus quicquid multi opinione propria lyncei ac ſapientes, contra præmaturam hujus corticis exhibitionem oblatrabant.

Curandi methodus.

China chinæ initio febrium perniciosarum, utiliſſima.

VII. Et quanquam nonnullis contigiſſent recidivæ per totum, & ultra Octobrem periculoſiſſimæ; quod, ut ſcriptum eſt, ſuperioribus annis, non eveniebat; mitiores tamen factæ ſunt, minuſque crebræ ineunte Novembre, & multò benigniores appropinquante hyemali ſolſtitio. Tunc enim temporis multi ſingulis octonis diebus vel majori, vel minori adhuc interpoſito ſpatio, à tribus vel quinque ad ſummum harum Febrium, jam mitiſſimarum redditarum Paroxyſmis infeſtabantur, quæ exactâ duntaxat obſervata vivendi norma ſponte finiebant.

Febrium declinatio hyeme appetente.

VIII. Suſpicabantur nonnulli operâ Antifebrilium ſuſpenſas tantùm, non edomitas febres, coërcitis videlicet turgentibus ſuccis intrà primos canales; donec excurſo Antifebrilium fræno, vomitu, & per ſeceſſum egererentur recenter illaqueata fluida; quorum cùm vitia ſuperata non eſſent, denuo recurrebant febres: Dixi antifebrilium, non ſolius corticis Peruviani uſu ſuſpenſis febribus; Namque ex his adhibebantur vel ſales Antifebriles, vel decoctiones amaræ à

Aliquorum opinio ſuſpenſas ejuſmodi febres antifebrilibus, non edomitas.

Sydhe-

Sydhenam propoſitæ, vel concreta, ſive tincturæ ex eodem cortice extractæ; aut Mortoniana, aut eſſentialis Dolei à ſagaciſſimo Cenſore hac in conſtitutione laudata.

D. de Blegnis ſententia de cortice Peruviano.

IX. Suſpicionem videbatur augere de Blegnis in ſuo Opuſculo Quinquinæ uſui dicato, loquens de Febribus, in quibus cruditatum ingens copia ſtabulatur: *Pituitoſæ*, inquit, *ſordes in Ventriculo ſtabulantes Corticis particulas obliniunt, & quaſi viſco implicant, eâque de cauſa plurimùm obtunditur, & impeditur, & quandoque graviſſimæ, & inſuperabiles maſſæ efformantur, quæ eundem opprimentes, Febrientibus vitam eripiunt*: Verùm noſtram in Epidemiam non quadrat monitum de Blegnis: ex hujus corticis enim uſu, nec febris, nec ſymptomata urgentiora eandem concomitantia intendebantur; immo eadem unà cum Febre penitùs edomabantur; Itaut nemo repentino fato ea in ægritudine, quæ cortice oppugnabatur, peremptus fuerit.

Edomitâ febre hypochondriorum tenſio ſupererat. Quibus remediis eadem oppugnata.

X. Sed quoniam poſt Febres Antifebrilibus deletas hypochondriorum tenſio aliquos detinebat, in curationum progreſſu epicraticas per alvum egeſtiones blandis Catharticis qualibet hebdomade excitabamus ex decoctionibus rad. aperientium cum antifebrilibus, ſtomachicis, ac roborantibus, paratis; quibus etiam Rhabarbari, ope Tartari, tincturas eliciebamus. Itaque non unico Cortice Peruviano enarratas Febrium cauſas edomare tentabamus, quod modeſtiſſimum Cenſorem latet, cujus amaræ in Piſaurenſes Medicos objurgationi obſequium meum pacata mente devoveo. Sciat tamen velim anno nuper elapſo novas penſitatas Antifebriles Tincturas, volatilibus aculeatas, cujus exemplum ſequens ſit, quæ maximum Piſaurenſibus contulit beneficium: ſcilicet ſpatio 24. horarum Pulverem Chinæ Chinarum, & Radicis Gentianæ in vaſe vitreo arenæ calore digerebamus ſpiritibus vini & Salis Ammoniaci; affuſo hinc vino rubro generoſo, producta ſimiliter infuſione ad quinque vel ſex dies phialam ſæpiùs agitando: Mox per chartam emporeticam liquor percolatus bis in die Ægris exhibebatur ad aliquot uncias; Nec obſtat quod ait D. Monginot in ſuo tractatu de Febrium curatio-

China chinæ ac gentianæ tinctura efficaciſſima.

curatione per uſum quinquinæ: Cavendum ſcilicet eſſe, nè quid in quinquinæ præparatione accerſatur, à quo vel imminuatur, vel quod moram injiciat illius actioni: Cui adſtipulatur Thomas Sydhenam epiſt. reſponſ. ad Robertum Bradii ſcribens: *Cùm ſanè, qui aliquid Cortici adjiciunt, præter vehiculum eidem in ventriculum tranſmittendo neceſſarium, aut ignorantiâ peccant, ut mihi videtur, aut dolo malo, à quo vir probus ex animo abhorrebit*: Nam volatilia, ut ſpiritus vini, & ſalis Ammoniaci energiam Antifebrilem Corticis potiùs augent, quàm minuunt; unde clariſſimus Joannes Rajus autumat Antifebrile Americanum volatilibus armatum febrem ſine recidivæ metu delere; & in Bibliotheca Pharmaceutica Mangeti, ubi de Antifebrilibus agitur, hæc ejuſdem Raji verba leguntur: *Verum ſanè aſſerere poſſum, me in millenis ægris exhibitionem corticis nunquam ſatis tutam obſervaſſe, omnique prorſus recidivæ antevertendæ aptam, ni volatilia etiam in largiſſima doſi admiſcuerim*: Hanc veritatem hic quoque Piſauri experientia conſtantiſſimè firmat.

China chinæ admiſcenda volatilia, ut tutior ſit.

IX. At enim verò non vulgi ſolùm, ſed nonnullorum quoque ſapientum redargutionibus culpabatur tanquam deſcriptorum ſymptomatum potiſſima cauſa, Americanum Antifebrile, præcipuè quia educta fluida per vomitum, & per ſeceſſum, colore illum, ipſiuſque tincturas æmulabantur, & eos, qui novarum redeuntium Febrium immanitate enecabantur, China chinæ, tanquam veneno ſumpto, interfectos fuiſſe aſſerebatur. Superioribus quoque annis 1708. & 1709. Symptoma expoſitum, licèt non tanta feritate, corripiebat Patientes, de quo ſecunda mea diſſertatione, ruditer ſcripſi. Nec fortè vitium Peruviano Cortici tribuendum eſt, ſed potiùs miaſmatibus ægrè fortaſſis Anno 1710. in tantum hoſtem, laudatiſſimum iſtud Antifebrile vim ſuam alexipharmacam exerebat, quod morbus eſſet vehementior ob majorem pernicioſorum effluviorum copiam, vel etiam quia ſicciſſimis hujuſce Anni Tempeſtatibus æſtiva, & autumnali (Pluviæ enim quatuor, & ultra menſium ſpatio deſideratæ fuerunt) eadem effluvia udis vaporibus non lenirentur.

Docti etiam viri Chinam chinæ inſimulabant, quod egeſta fluida illius colorem referrent.

Quare imbecillior fuerit Chinæ chinæ vis anno 1710.

X. Quæ cùm ita ſe habeant, cauſaſque præſentis epidemiæ, quas ego rudi ſtylo ſum perſecutus, tuque, Vir conſultiſſime, doctiſſimâ tua diſſertatione eleganter ac diſertè expoſueris, nimis injuſtè redarguitur Chinæ chinarum uſus, ſine quo profectò penè dimidia Piſaurenſium pars deſideraretur.

Quid agat China chinæ in profligandis febribus.

XI. Hæc quidem Antidotus non ſuſpendit febres quatenus coërcet, vel potiùs illaqueat tantummodo cauſam; Verùm etiam quia illas quanquam pernicioſiſſimas abſque recidivæ metu profligat, Ægroſque priſtinæ valetudini reſtituit, & eò celeriùs, quo citiùs ad ejuſdem uſum, nobis ſuadentibus Ægri recurrunt, dummodo caſtigatiſſimâ vivendi norma præſidium hoc minimè enervent. Licèt autem interdum ægrotos perfectè non reſtituerit, à morte ſaltèm impendenti liberavit. Quod autem anno 1710. recidivæ ſuis radicibus pejores ſucceſſerint, hoc peculiari, ac peregrinæ cauſæ tribuendum fuit. Nam attentâ obſervatione in noſtra hac Epidemia compertum habuimus Recidivarum cauſam Americanum Corticem eſſe non potuiſſe, cùm recidivas paſſi ſint & quidem frequentiores, ac pejores, qui Chinam non ſumpſerunt.

China china non eſt cauſa febrium recurſus.

XII. Penſitata enim re in plurium graviter febrientium curationibus nec laudatum Corticem, nec aliud antifebrile ego, pariterque doctiſſimus Conſultiſſimuſque in Arte Medica ſodalis meus Dominus Chriſtophorus Cervaſius exhibebamus; periculum ſcilicet facturi, an tot recidivarum, & diuturnarum moleſtarum ægrotationum cauſa fuiſſet Quinquina. Verùm abunde docti ſumus illas aliùnde ortum traxiſſe. *Reſpirant enim Accolæ multis ab hinc annis Aërem alienis ſordibus inquinatum, nandum emendatis putridorum effluviorum fomitibus,* quos alia mea diſſertatione expoſui. Inſuper jam tribus ab hinc annis repetunt deſcriptæ febres, quarum ob annuum recurſum, cùm ipſæ non poſſint non magna ex parte eoſdem laceſſere Patientes (licèt elapſo anno 1710. plurimos, qui non priùs epidemicas noſtras febres experti fuerunt, corripuerit) ideo jure ſuſpicandum pertinaces factas eſſe in glandulis imi ventris ſalinas aggeſtiones, ac tenaciſſimos lentores, qui ſimul acquieſcunt, in ſecretiori illarum partium penu, naturalis

Quæ ſit cauſa ejuſmodi recurſus.

Oeco-

Oeconomiæ functiones ſaltèm inſenſibiliter lædunt; certis autem anni temporibus, potiſſimùm æſtivo, & autumnali, ab aëris particulis celeriùs agitatis cientur, ac propterea fermenteſcentes felleum, ac lymphaticum humorem inquinant, unde, ut opinor, novarum febrium paroxyſmi excitantur. Igitur immeritò Cortex Peruvianus, tanquam enunciatorum Recidivorum, infeliciumque, & contumacium valetudinem auctor redarguitur. Potiſſimùm quia abſque ipſius uſu difficillimè convaleſcunt ægri, quin potius vel in autumnales contumaciſſimas quartanas, quarum anno 1710. & currenti 1711. non exiguus eſt numerus, vel in Cachecticas Leucophlegmaticaſque affectiones Hydropi inſuperabili affines incidunt. Accedit quòd cùm non defuerint Lumbricorum in inteſtinis, & ventriculo enormes tumultus, ob hanc etiam cauſam Chinæ chinæ uſus fuit ſummopere neceſſarius.

XIII. Venio nunc ad id, quod ſolertiſſimus cenſor de prætermiſſa purgatione, ante Chinam chinam objectat, quod quidem non inconſultò, Vir doctiſſime, à nobis factum agnoſces. Conſiderare enim debuerat peritus ille magiſter, febres in hac Epidemia ab initio ferociſſimam faciem detegere, & miſeros ægros enecare ſolitas; ut idcirco temporis ſpatium non permiſiſſent purgandis præparandiſque corporibus. Quare experientiâ compertum habemus, quamplurimos non adhibito ſtatim febrifugo interiiſſe, pleroſque propinatâ è veſtigio China convaluiſſe, quos inter nonnulli hujuſce Civitatis Nobiliſſimi Patritii ſine ulla penitùs ſub initium inſtituta purgatione convaluerunt; & nunc proſperâ valetudine fruuntur. Sunt fateor pauperculi quidam, qui ob inopiam, extremamque egeſtatem gregaria in poſterum vivendi norma abutentes tandem non propter exhibitam Chinam, ſed omnium rerum inopia oppreſſi, ac millenis poſtmodum voluti in ſex non naturalibus erratis occidunt non culpa remedii, cujus ope diutius vixerunt, ſed propriâ, ut paſſim etiam, ubi nulla graſſetur epidemia, ſolet contingere. Hiſce profectò de cauſis credo ille, de quo doctiſſimus cenſor adeò exclamat, apoplecticus interiit.

Quare prætermiſſa ſint cathartica ante Chinæ uſum: ſcilicet ad præcavendum celerem interitum.

Quum febris non ad celerem interitum vergit, lenientia præmittuntur.

XIV. Cum verò caſtrenſes febres non adeò celeriter ad necandum ipſæ moventur, atque ubi primarum viarum urget plenitudo, tunc quidem, ut, Tu Vir expertiſſime, nos docuiſti, blandis lenientibus, ac Clyſteribus iter Chinæ chinæ ſternimus; Hippocratis etiam monitum præ oculis habentes, qui agens de tertianis lib. de Affectionibus num. 18. *Tertiana*, inquit, *febris, cùm apprehenderit, ſiquidem videbitur tibi non purgatus eſſe, quarta die pharmacum dato: ſi verò pharmaco non videbitur opus habere, medicamenta in potu exhibeto, quibus febris aut tranſmutetur, aut deficiat.* Videſis, Doctiſſime Lanciſi, ut divinus Cous Chinæ inventioni prælufit. Immeritò proinde cenſor noſter ea verba (nec prudens certè nec ſciens) excuſſit; *nos ſcilicet nullo ſtudio, nullâque Chriſtiani hominis charitate citò nimis Peruvianum corticem febre correptis exhibere.* Nemo autem non novit, quàm difficile ſit de aliorum operibus, cùm abſumus, judicium ferre. Neque vero (ita nos Deus amet) unquam hic periculoſum experimentum tentavimus. In eo utique attentos fuiſſe oportuit, ne præcipitem occaſionem perderemus, quam quando cenſor longè à Piſauro habitans cernere, ac expendere potuerit non video; cumque *omnia purgantia*, ut ait Ettmullerus Theſ. 17. *habeant in ſe venenum excepto Rhabarbaro, & Aloë*, ideo noſtris ægris ad tollenda capita mortua, ut ita inquam, febrilis ignis (Te quoque ſuadente) Rhabarbarum cum China interdum propinabamus.

Hippocratis præceptum de tertianis febribus.

Experimentum confirmans Ettmulleri ſententiam.

XV. Cæterum tacere non poſſum experimentum in Piſaurenſi epidemia adamuſſim reſpondiſſe animadverſionibus ejuſdem Ettmulleri. Nam hic Auctor de maligna febri ſcriptum reliquit: *Nil exitialius eſt, & hominem febri maligna correptum certius ad interitum, & citiùs trahi, quàm quæcunque in ſpecie ingens & ſuperflua purgatio*: ſæpe enim utebar in delicatulis potiſſimùm Matronis duabus mannæ unciis clarificatæ, emulſione ſeminum melonum lege artis exceptis; & tam jucundum catharticum plus quàm viginti copioſiſſimas ſedes inſigni nobiliſſimarum Patientum incommodo provocabat; Nec non etiam aliquos robuſtos viros, hac caſtrenſi febre correptos obſervavi, qui à recentis pulpæ Caſſiæ uncia copio-

pioſiſſimè, & crebris dejectionibus comitatis à torminibus inteſtinalibus, & teneſmo, non ſine notabili virium jactura purgabantur. Remittat igitur Cenſor ab acri nimis loquendi modo, quo nos immanè quantùm! vellicat, ſeu potiùs quo ipſemet in turpitudinem venit.

XVI. Nullam itaque aliam purgationis neceſſitatem invenio, niſi ut præviæ inteſtinales, ſtomachicæque impuritates egerantur; & quidem quàm citò, in febrium nempe principio, ne in progreſſu cauſam febrilem augeant, vermium fœturæ pabulum præbeant; ſicuti etiam, ut oſtiola vaſculorum ſuccos felleos, & lymphaticos deferentium liberiùs hient, patulaſque præbeant vias ſpecificis præſidiis febres jugulantibus, ſecundùm nuper expoſitum Hippocratis præceptum *ſi verò pharmaco non videbitur opus habere, medicamenta in potu exhibeto, quibus febris, aut tranſmutetur, aut deficiat.* *Quo tempore, & quare adhibenda purgatio.*

XVII. Beneficium eductionis illarum impuritatum, conſentientibus omnibus ſanioris conſilii Auctoribus, feliciùs, & promptiùs emeſi, quam catharſi aſſequimur. Inquit enim Ettmullerus: *Certum namque eſt, quòd radix curandarum intermittentium conſiſtat in vomitu.* Fortaſſis primò ob breviorem, per quam educendi ſucci, viam provocantur: ſecundò quia ſtomachicis & inteſtinalibus tunicis ſtimulo emetico, à pyloro verſùs cardiam in inverſas vermiculationes proritatis, adhærentes illis viſcoſitates faciliùs extricantur, & vomitu viſcus, & filamenta multoties tanta aciditate infecta, ut dentes obſtupefaciant, educantur: Tertiò quia inteſtinales liquores, felleus videlicet, & lymphatici vomitu à ductibus chylifero, & lymphaticis avocatur, quod non contingit catharſi; unde Riccardus Morton egregius Chinæ chinarum Patronus prolixam non tantùm iſtius Corticis Hiſtoriam, ſed etiam varios ejuſdem caſus, primævum apud Europæos uſum, inchoatum nempe ab anno 1649., diverſas apud Auctores, vel defendentes, vel oppugnantes, ſortes exponens, exercit. prima cap. 8. inquit: *Me quod attinet, ut ut nauſea inſolita ſuadente, leniùs emeticum ante uſum corticis perſcribere, nonnunquam neceſſarium duxerim*: & niſi cachexia urgente catharticum non

Faciliùs & meliùs vomitu ſtomachi ſordes egeruntur.

Confirmat Ettmullerus.

Rationes Phyſicæ.

Riccardi Mortoni autoritas de Emetico ante Chinæ uſum.

commendat, cùm paulo infrà citato loco ait: *Et in cachexia inſigne Catharticum propinaverim. Igitur ſanius conſilium cenſeo in homine robuſto ad vomitum aliàs prono, & debitis obſervatis cautelis, in Febrium principio, emeſi enunciatas impuritates educere.*

Superflua eſt purgatio ubi nullæ ſordes in inteſtinis.

XVIII. Aliàs niſi ſordes iſtæ inteſtinales urgeant, ſicuti profectò non urgebant in Hominibus ſobriæ vivendi normæ aſſuetis, quorum quamplurimi à Caſtrenſi febri corripiebantur, potiſſimùm fervidiori tempeſtate, qua tribus elapſis annis immaniùs graſſabatur epidemia, tum enim humani corporis ſucci ſummâ laborabant fluiditate, & motus utriuſque celeritate. Quare perverſo etiam febrium charactere inſpecto tot tantæque purgationes, repurgationeſque cortici Peruviano præmittendæ non erant.

Mortoni, & Raymundi Reſtaurandi ſententia de ſuperflua purgatione.

XIX. Laudatus præterea Morton eodem loco, ubi de catharſi, & emeſi ante corticis uſum promovendis, præmittendiſque ſermonem facit: *nullo autem*, ait *abſque evidenti indicatione quicquam horum præparationis gratia miniſtratum curationi conducere, multo uſu expertus ſum*: Jure merito igitur Raymundus Reſtaurandus citato loco inquit: *ſi nonnulli Chinam chinæ uſurpantes ejus ope febres non expugnant, id illorum imperitiæ adſcribendum eſt. Hodie purgans exhibent; poſtridie Chinam chinæ porrigunt; qua die data illa eſt, febris deſinit; purgans verò de novo paroxyſmum accerſit, adeò ſibi invicem adverſantur.* Injuſtè igitur doctus Cenſor aſſerit omnes Auctores has corporum purgationes, repurgationeſque ante corticis Peruviani uſum imperare. Audiat rurſum modò citatum Auctorem cap. 7. namque inquit: *Revera huic medicamento nihil magis repugnat, quàm cathartica, quamobrem id in uſum duxi, majori emolumento impurgatis meis ægris præmiſſa plena phlebotomia, injectis clyſteribus, exhibitiſque juſculis refrigerantibus*:

Monginoti ſententia de eadem re.

Hinc Dominus Monginot in ſuo de febrium curatione per uſum quinquinæ tractatu ſcribit; *purgatio neceſſaria quippe eſt ante corticis Peruviani aſſumptionem* (ſed quando, audiamus quæſo) *cùm pluribus impuritatibus ſcatet infimus venter, vel ſi primarum viarum non adeſt libertas:* Auctor verò annotationum

num inſcriptarum in libro *febris China chinæ expugnatæ*, poſtquam Auctorum opiniones de purgatione præmittenda necnè corticis Peruviani uſui expoſuit (problema enim eſt ab utraque parte rationibus, & auctoritatibus fultum) hæc ſcribit: *In ea ego ſemper fui ſententia, non eſſe equidem longo purgantium uſu, & repetita ſæpe venæ ſectione vires atterendas, neque labefactandam eſſe corporis œconomiam, at levem aliquam primarum viarum expiationem procurandam eſſe clyſteribus ſaltèm, aut caſſia, antequam ad corticis exhibitionem deveniatur*: & licet Mangetus in ſua Bibliotheca Pharmaceutica, ubi de antifebrilibus agit, inquiat: *Antequam febrifugum exhibeatur, & venæ ſectiones neceſſariæ, & purgantia viribus febrientium accommodata, ſunt adminiſtranda; nam in eo vix cum clariſſimo Morton convenimus, quòd fermento febrili venenato antidotum ſuam, corticem ſcilicet, ſine ulla præliminari præparatione, utplurimum opponat. Hoc ſiquidem nobis feliciter non ceſſit, indeque recidivas non infrequentes, atque pernicioſiſſimas enatas vidimus.* Attamen huic ſententiæ obſtat experientia in hac Piſaurenſi epidemia millies firmata. Quamplurimi enim, qui fervente Sirio à caſtrenſi luxuriante febre correpti fuerunt, abſque præliminari præparatione, ſaltèm exactâ vivendi normâ obſervatâ, victuque admodum tenui præmiſſo, opera unius corticis Americani feliciſſimè ſine recidivis evaſerunt; inter quos etiam nuper elapſo anno 1710. mea conjux, filii mei, uxoris meæ famula, & ego recenſemur, qui duplici tertiana ſatis pernicioſi moris tranſacti anni Auguſto urgebamur. Unico enim febrifugo Americano ſelectiſſimo, canonicè adhibito, per multos dies abſque novarum uſque nunc febrium recurſu convaluimus, Deoque opitulante, jucundiſſima potimur valetudine; modo, quo inſignis Pharmacopæus Donzellus de ſe ipſo fatetur ſuam proferens ſententiam, quòd omine proſperiori à cortice febres fugantur, non præmiſſis purgantibus.

Aliorum auctorum loca.

Experientia obſtat Mangeti ſententia.

XX. Licèt autem ſub annum 1709. ego & domeſtici mei à conſimili febre tacti fuiſſemus, non quidem anno 1710. recidivi cenſendi fuimus ob chinæ chinarum abuſum, vel ſal-

Oſtenditur Chinam chinæ non eſſe recidivarum cauſam.

ſaltèm ob malè ſanam, & incautam methodum, qua ipſi utebamur; ſicuti neque tales dicendi videntur numeroſiſſimi Piſaurenſes, qui tribus expoſitis annis, per ea ſcilicet tempora, quibus epidemia ſæviebat, à recurrente febre correpti fuerunt; cùm enim perfectiſſima ſanitate (qua nunc etiam fruimur) integro anno abſque minima ulla œconomiæ naturalis læſione vegeti, ac bene colorati gaviſi ſimus; quomodo febrile ſemen chinæ chinarum nodo illaqueatum in penitioribus noſtrorum viſcerum angulis conſepultum latere credendum eſt abſque eo quod noſtrorum corporum machina nec tantillum interturbaretur? Igitur Dominus Monginot in citato opuſculo inquit: *Si quis enim ſibi ſingat febrem poſt menſes aliquot ingruentem reliquias eſſe præcedentis, fraudem ſibi facit:* & paulò poſt ait: *adeò ut ejuſmodi reditus iniquè priori fermento tribuendi eſſent, cujus portio in quapiam parte foret reſidua, quin potiùs illis, qui recentibus ex occaſionibus ſuſcitarentur.*

Quæ purgantia admiſcenda Chinæ chinæ.

XXI. Speraverim autem eruditum Cenſorem ob eum, quô Cathartica etiam in Febribus Chinâ curandis proſequitur, amorem, hanc methodum non malè auditurum, precipuè cùm multorum Auctorum teſtimonio fultam viderit; nam Monginot inquit: *Et hoc neceſſariò hic adponendum fuerit, ut Curatio ex voto remedii uſum ſequatur, ac recidiva præcaveatur, purgantia leviora paulò poſt quàm febris deſierit requiri; circa quorum uſum perpendendum eſt primò, opportunum eſſe, ut adjungantur quibuſdam præparationibus quinquinæ; hoc quippe modo ab ipſo tempore, quo inſtituitur purgatio, vis remedii citra interruptionem transfertur.* (ſubdit deinde ſapiens Auctor) *Cathartica in genere, quorum delectus habendus, ea ſunt, quæ amarore, aut aliis qualitatibus cum Quinquina conveniant; juvandæ ergo illius operationis, aut ſaltèm non interturbandæ, veniant in exemplum Rhabarbarum, Aloë, extractum Colocynthidis, vel quæ ſerum ſuperfluum nata ſunt abripere, cujuſmodi ſunt extractum, vel reſina Jalappæ:* Et revera Rhabarbarum cum cortice miſcebamus, non ſolùm quoties diuturnæ, & chronicæ hæ febres evadebant, ſed etiam cùm eædem repetitis recidivis valetu-

letudinarios Piſaurenſes relinquebant, eoſque bilioſis egeſtionibus urgebant: cenſebamus enim ad cauſarum febrilium correctionem quoque ſpectare promovendam corroborationem viſcerum infimi ventris, quod cum ſolo cortice conſequi metueremus, ipſi Rhabarbarum addebamus, quod non tantum cathartica, ſed etiam ſubſtyptica vi potitum, meditatam patientibus opem præſtare valebat; nec propterea ipſo infructuoſè utebamur. Hoc beneficium ab iſto ſuppeditandum præſidio, tu quoque, ſapientiſſime Vir, permonuiſti tua in doctiſſima diſſertatione, ubi cùm ad præcavendas recidivas conſilium præbes, inquis: *Itaque tunc temporis optimè de noſtris Ægrotis merere putavimus, ſi cum china Rhabarbarum intermiſcendo, à tam utili, quale ipſa china eſt, medicamento, omnem cenſuram tolleremus, & quidem voti compotes facti ſumus.* Aſt ſuperiori Anno 1710. Cortex cum Rhabarbaro non ea felicitate ſtimulabat alvum, qua annis 1708. & 1709. & propterea opus fuit illius remedii uſum, glandioribus Catharticis interrumpere. Huic ſententiæ adſtipulatur pariter Dominus de Blegnis ſuo ſæpiùs citato opuſculo, nec non Doleus aſſerit Chinam de China cum purgantibus mixtam exhibendam: quinimo & Bartholinus in cent. 2. epiſt. 42. ſcribit: Fermentum iſtud Quartanæ hoc medicamento, quaſi vinctum, & in unum compactum, niſi apti cujuſdam & proportionati purgantis beneficio è corpore educatur, vim ſuam fermentativam tandem exerturum.

Feliciùs purgabat Rhabarbarum cortici admiſtum annis 1708. & 1709. quam anno 1710.

XXII. Cæterum ſi quis Chinâ chinâ abutatur, non dubito, quin ita lædendus ſit, quemadmodum à quovis alio, quanquam innoxio alkalico, puta cruſtaceis omnibus, atque inter hæc inculpabili pulvere Margaritarum, ocul. cancrorum, & ſimilium, quorum certum eſt, diutino, ſeu minùs cauto uſu non exigua mala proceſſiſſe.

China chinæ abuſus, ut & cæterorum remediorum, noxius.

XXIII. E contrario non pauci ſano fortè conſilio opinantur, Quinquinæ vires Catharticis minimè interturbandas fore, nè materiam, quam unum vincit pharmacum, aliud ſolvat, motuſque perverſos ſuccorum, quos Cortex ſedat, purgantia redintegrent; ideoque expertiſſimus Sydhenam in

Alii cenſent vitanda eſſe purgantia.

epiſtola reſponſiva ad Robertum Brady pag. mihi 352. monet: *Vitandas ante omnia evacuationes qualeſcunque, cum vel blandiſſima Catharſis, quinimo Enema ex lacte Saccharato in morbi diſcrimen certiſſimè, fortè in morbum ipſum denuò Ægrum conjiciat:* Raymundus verò Reſtaurandus cap. 7. ait: *Nulla ergo incumbit neceſſitas illis purgans exhibendi, qui per Quinquinam curationem adepti ſunt, præcavendarum ergo recidivarum.*

Raymundi Reſtaurandi judicium hac de re.

XXIV. Solvit tamen quæſtionem laudatus Raymundus Reſtaurandus citato loco, hæc ſcribens: *Nec tamen purgationem improbaverim, ſi modò ejus indicans Cacochymia adfuerit, ac Febris character nullus omnino ſuperſit; Porrò ut id ſecurius ſuccedat, concedendum eſt aliquod temporis ſpatium præterire, immo die uno vel altero ante uſum cathartici, & die ſubſequente utile eſt infuſionem Chinæ chinæ aſſumpſiſſe in aqua frigida factam, quod niſi factum fuerit poſtliminio redit febris; quarè ſatius ſit abſtinuiſſe, quàm periculo ægrum expoſuiſſe:* Quam methodum nos ſecuti ſumus, ut ex jam dictis videre licet.

XXV. Pertæſum jam prorſus, Vir clariſſime, Te arbitror longiſſimæ hujus Apologiæ: quare pudet variam nunc perſequi exhibendæ Chinæ methodum, quâ in Piſaurenſi epidemia feliciter uſus ſum, illamque appoſitis hiſtoriis illuſtrare: illud itaque dixiſſe ſatis erit, ſecundum diverſum in Ægris temperamentorum, & reliquiarum morbi occurſum, diverſas quoque chinæ formulas adhibuiſſe, plerumque tamen ad 40. uſque dies remiſſa ſenſim doſi continuatas. Quibus imus venter duriuſculus, & ſiniſtri hypochondrii dolor cum faciei pallore à gravi malo ſupererat, propinabantur per 15. aut 20. dies boli ex Chinæ, & Rhab. extract. ana drach. ſemiſ. cum ſcrup. ſem. martis diaphor. & juſculo tartarizato incoctis radicibus aperientibus: aliis vino rubello infuſam Chinam exhibebamus; multis cum ſuccis concretis: in omnibus tamen unà cum congrua victus ratione. Nam ut rectè animadvertit D. Monginot, *Nemo ſibi fingat ſolius Quinquinæ beneficio præcaveri poſſe damna ex erratis in diæta commiſſis emergentia:* Inter quæ procul dubio ipſæ ſunt recidivæ, quas etiam vidimus arceſſitas adulterino cortice, qui facilè per Mercatorum frau-

Variæ Chinæ chinæ formulæ pro ægrorum habitu, & temperaturâ.

fraudes ſæpe ſæpius optimo ſolet admiſceri; ut etiam Ettmullerus & idem Monginot teſtantur.

XXVI. Sed tempus jam eſt, ut ſcribendi finem faciam, Teque, Vir ampliſſime, precer, obteſterque, ut mihi in cauſa propria fortè plura, quàm opus fuerat, dicenti humaniter parcas. Vale.

Datum Piſauri die 15. Martii 1711.

CAP. IX.

Ad confirmandum animum Domini Traverſarii immeritò ab Anonymo inſimulati, Auctor tum hujus objecta refellit, tum illius argumenta corroborat.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO

D. HORATIO BARTHOLOMÆO

TRAVERSARIO,

Poliatro Piſaurenſi,

JOANNES MARIA LANCISIUS

S. P. D.

CUm primùm abs Te miſſam Anonymi cenſuram graviter accepiſſem, acriorem poſteà quàm putaram, falſiſque criminationibus refertam dolenter inveni, ſimillimam ſcilicet Auctori ſuo, quisquis ille fuerit, contumelioſam, minacem, indignam profectò, quæ de Te urbaniſſimo peritiſſimoque Viro loquatur. Conceptam tamen animo indignationem, tum indè plurimùm lenivit Apologetica Epiſtola tua, in qua Adverſarii impetum ita debilitaſti, tantâque humanitate acerbitatem viciſti, ut nihil addendum ad optimæ cauſæ,

qq 2 ſeu

Antiqua eſt ſententia, propinari Chinam chinam poſſe febrium initio.

ſeu veritatis confirmationem reliqueris. Enim verò temere ille objecerat novitatem nullâ Scriptorum auctoritate ſuffultam propinandæ chinæ ſub initium, ſi neceſſitas poſtulaverit, malignarum febrium: nam ſemper nova erunt remedia, tametſi vetera, apud parum peritos Medicos, qui recens autumare ſolent, quod ipſi non uſurpaverint. Et quanquam ego nullo duce ante annos 20. eam Romæ methodum in epidemia caſtrenſium febrium tenuerim; deinceps tamen nunquam non de felici exitu ſum gratulatus; cum cæteroquin illos ægros paſſim interire animadverterim, quorum Clinici, nè aleam recentis inventi tentarent, maturum, ut vocant, tempus exhibendi febrifugi opperiebantur, atque exinde aliis in dies experimentis eandem medendi viam ab amicis quoque munitam viderim, ac expeditam.

Epidemicæ febres celeriter interimunt.

II. Miror proinde Cenſorem tuum, cum gratias Tibi tanquam Magiſtro acturus eſſet, convicium pro benefacto repoſuiſſe. Quid? Quòd pernicioſæ febres, cujuſmodi plerunque ſunt, quæ in epidemicis conſtitutionibus graſſantur, ſæpe ſæpius intrà ſeptimum diem perimunt ægros, ut accuratè obſervaveras, ſapienterque monueras; itaut ſi 14. vel 21. diem quis expectare voluerit, non ægrotum, neque cadaver, ſed reſolutos penè illius cineres curandos ſuſciperet. Hinc planè perſpicio quàm longè abſit obtrectator tuus non ſolùm à docti Cenſoris officio, verum etiam à ſimplicis Empirici munere, & cognitione: duo enim beneficia à Cenſoribus, qui ex veritate, non ex odio nos noſtraque æſtimant, ſolemus arceſſere, rectiùs nimirum cogitandi, & accuratiùs agendi; ut, quæ bona ſunt, animo præcipiamus, quæ mala, opportunè in agendo devitemus. Scire autem pervelim, quid Adverſarius ſua in epiſtola fuerit commentatus, unde vel Tu, Clariſſime Vir, vel quiſquis alius levia ſaltem, aut ethicæ, aut phyſicæ monita poſſit haurire. Fateor ingenuè mihi quidem videri illius ſcriptum non niſi deteſtandam calumniandi procacitatem, vulgaremque ac ſummopere pœnitendam medendi methodum præſeferre.

III. Quod

III. Quod autem interdum à Chinæ uſu ægrotantes in eundem morbum relabi Cenſor objectet; miror ſanè non intellexiſſe, recidivam potiùs quàm mortem expetendam eſſe, ubi hæc impendet; niſi febris ſubitò profligetur. Cæterum ii quoque, qui abſque Peruviani corticis præſidio ab Epidemicis febribus convaleſcunt, ipsâ morbi indole recidere in febrim ſolent, ut longè ante detectam chinæ vim obſervavit Hippocrates, qui ſecundùm Valleſii diviſionem primo epid. ſect. 1. num. 7. refert morbidam conſtitutionem, in qua quicunque *Superſtites manſerunt, per multas ſolùm recidivas evaſerunt, multique illorum* (ut iſtic contigit) *per hyemem ægrotarunt*, & num. 36. ſect. 3. inquit, *nullum novi, qui ſuperfuerit, cui non contigerint recidivæ.*

Recidivæ potiùs quàm mors expetenda.

IV. Riſum autem tenere non potuî, cùm legerim quas turbas excitet, ut querelas miſceat, & clamitet, propterea quòd unus è vulgo diem ſuum repente obierit, poſteaquam febrifugo curatus iſtinc diſceſſerat: perinde quaſi qui Chinâ utuntur nuſquam ſint morituri; vel ſani etiam homines improviſo ubique locorum interire non ſoleant, præſertim cùm ſalutare Chriſti (Luc. 21. 34.) præceptum minimè ſervaverint: *Attendite*, inquit, *vobis nè forte graventur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & ſuperveniat in vos repentina illa dies.* Jurè igitur ac meritò tuorum revaleſcentium auribus in Apologia inculcaſti, nè inductam à China china bonam valetudinem aut lautiori, aut mala diæta (ut ſæpe fit) labefactent, & corrumpant. Nolo interim hic velut pro aris, & focis cum Cenſore tuo acriter pugnare, ubi Te (neque fortaſſis tacitè) in crimen ideo vocat, quia non purgas, nec repurgas febrientium corpora. Nam ubi per tempus licet, id prudenter opportunèque facis, facioque & ipſe; ſed interdum malumus ægros noſtros ſine purgatione ſuperſtites, & recidivas patientes, quam poſt validas purgationes in deterius lapſos, atque ſublatos. At video, me longiùs adhuc provehendum, ſi omnibus illius Criticæ capitibus vellem reſpondere; cùm potiùs pudeat ma-

Salutare Chriſti præceptum ad repentinam mortem præcavendam.

levolentiſſimam ipſius obtrectationem reſcribendo eſſe hactenus proſequutum.

V. Laudo utique cum patientiam abs Te legendis Adverſarii calumniis exhibitam, tum lenitatem reſpondendo inſigniter probatam: quem quidem fructum unicum reputo, qui tibi ex illius acerbitate provenerit: neque Anonymo minorem certè utilitatem acceſſuram confido, ſi reſponſionis tuæ moderationem, doctrinamque ritè animadverterit. Vale.

Romæ VIII. Kal. Aprilis MDCCXI.

CAP. X.

Conſilium ſcripto datum à Doctiſſimis Bononienſibus Archiatris in dubio recurſuræ Piſaurenſis Epidemiæ ab Eminentiſſimo Urbini Legato ad Auctorem miſſum:

Quanquam ſub initium veris anni MDCCXI. omnia jam Piſauri procurata fuiſſent ad inhibendas ſtagnantium aquarum, aliorumque corporum computreſcentium cauſas, quas ſuo loco ſingillatim recenſuimus; ac proinde ſumma, pro cœli illius ingenio, valetudinis tranquillitas vigeret; tamen, quia nonnullorum Civium animi inter dubitationes futuri malorum recurſus fluctuabant, placuit Eminentiſſimo Cardinali Tanaræ Bononienſi, tum Vigilantiſſimo Urbinatis Ducatus Legato, ad duos Clariſſimos Patriæ Academiæ Medicos perſcribere, ut diligenter expensâ totius facti ſerie (quam Dominus Bartholomæus Traverſarius Piſaurenſis Poliater adornaverat) conſilium ederent, quod, ut accepit, datis ad me benignè literis idem ampliſſimus Princeps è veſtigio miſit. Hoc autem, cùm non modò ſummopere eruditum invenerim; verùm etiam in poſterum valde utile, ac ſalutare ejuſdem Urbis Populo fore cenſuerim, quemadmodum Eminentiſſimo Legato tunc per epiſtolam vehementer commendavi, ita pretium operæ me nunc facturum exiſtimabam, ſi præſentibus Actis inſeruiſ-

inſeruiſſem. Porrò hic præterire nequeo magnos Viros, tametſi longo temporis intervallo disjunctos, cùm viderint conſimiles caſus publicis rebus incommodare, ad conſimilia excogitanda præſidia concordes incidere, & convenire. Nam Eminentiſſimus Tanara mentem ſuam ad illud idem noſtrâ ætate convertit, quod olim, ſcilicet exeunte ſeculo XVI. Franciſcus Maria Urbini Dux excogitaverat, qui nimirum, cùm animadvertiſſet Piſauri Cives peſtilentium febrium recurſu per ſingulas æſtates affligi, Celeberrimum Herculem Saxoniam per id tempus Patavini Lycei ſplendorem, & ornamentum conſuluit, cujus diſſertationem typis editam inter hujus Auctoris opera legimus, legendamque Piſaurenſibus Medicis ſuademus.

Typographi Monitum.

Quod hic ſubjungendum erat, Conſilium Auctor Medicis Bononienſibus jam diu remiſit, quò ſi opus eſſet, ab eis caſtigatius acciperet: Quod cùm ſe facturos recepiſſent, non dum tamen expleto jam anno ſuam fidem liberarunt: Nè igitur vanâ fortaſſe ipſius ſpe, urgentes jam typos retardarem, illud neceſſariò prætermittendum duxi.

CAP. XI.

Agitur preſſiùs de cauſis, quæ noxia effluvia ad Piſaurenſe Cœlum labefactandum per æſtatem potiſſimùm, & autumnum emittunt, & quibus amovendis juſſu Clement. XI. *trium annorum decurſu conſultum eſt.*

Cum igitur Piſaurenſe Cœlum variis de cauſis, unde maligna extiterat epidemia, contaminaretur, haud quaquam fieri potuit, ut omnes è veſtigio tollerentur. Sed trium annorum ſpatio quotidianâ penè diligentiâ, atque aſſiduitate proviſum eſt, ut popularium morborum radices ſtirpitus evelle- *Enumeratio cauſarum Piſaurenſis Epidemiæ.*

evellerentur. Juvat autem hoc loco eaſdem ordine recenſere, ac veluti ſub unum conſpectum dare, cùm de earum amoliendarum rationibus verba facturi ſimus; nec poſteris infructuoſum erit edoceri, quid ſibi potiſſimum præcavendum ſit.

Aggerum everſio; unde defecit aqua ſordibus eluendis.

I. Primam quidem præteritæ Epidemiæ cauſam cenſemus Vallati, qui mediam Urbem perlabitur, aquarum inhibitionem ob everſos ſubrutoſque aggeres vi fluminis, à quo ſuperiùs ad quintum lapidem in eandem Urbem derivatur: quamobrem, cloacis omnibus in eum canalem ſordes exonerantibus, eædem variis in locis hæſitantes putreſcebant, quod præ aquæ penuria elui non poſſent.

Fluminis, & Vallati inundatio.

II. Præterea tunc temporis Vallatus extra Urbem inferiùs ad novum, quem vocant, portum mutato in fluviolum nomine vulgò *Foglietta*, aquas ſuas in idem flumen effundebat, à quo ſuperiùs deducuntur: quare facilè eveniebat, ut Iſaurus, ubi pluviis aquis intumeſceret, Vallati aquas, quo minùs influerent, remoraretur, ſimul etiam in eundem ſuperfuſas, inferiora plana Urbis, & agros inundaret, quibus demum vinariæ etiam cellæ, ac ſtabula reſtagnantibus obducebantur.

Agrorum prope litus inundatio.

III. Quoniam Iſauri fluminis ripæ propè litus, ac portum depreſſiores erant, quoties illud aquarum auctus attolleret, humilior ejuſdem litoris ora, vicinique campi alluvionibus erant obnoxia.

Lacunæ duæ putidæ.

IV. Nec prætereundas cenſemus lacunas duas, putido ſemper humore refertas, minorem unam ad Portum novum, majorem alteram, ubi vetus olim Portus; quæ longè graveolentior inferiorem Piſauri regionem teterrimis vaporibus afflabat.

Fimus, & aquæ putreſcentes in hortis ſuburbanis.

V. In eundem cenſum venit magna vis fimi putreſcentis, & ſtagnantium aquarum in ortis ſuburbanis, haud dudum quâ Urbs ad orientem ſolem, & ad euronotum pertinet, conſitis; unde noxii halitus emergunt.

VI. Bom-

VI. Bombycum ſtudium ſerici opificii gratiâ, unde quæſtum faciunt Piſaurenſes, non nihil ad inficiendum aërem contuliſſe videtur. Quum enim in ea Urbe fluentis aquæ inopia laboretur; excoctis bombycibus in magno lebetum numero, fœtidam illam decocturam cum vermium cadaveribus, ac quiſquiliis in vicos projiciebant, in quibus, quod nulla penè declivitas ſit, ſemper putidus humor inhæreſcit. *Bombycum ſordes, & decoctura in vias projecta.*

VII. Compertum eſt coriarios ſtrigmenta pellium, & corrupta præſegmina; ſimiliter lanios varia inquinamenta in Vallatum conjicere conſueviſſe, etiamſi tenui rivo vix flueret. *Pellium ſtrigmenta, & lanienarum ſordes.*

VIII. Piſtores parum bonis aquis panem ſubigere, qui propterea malè olebat, ac longè deteriorem fuiſſe, qui publicè proſtabat; quandoquidem omnia ſerici quæſtus cupidine in furnos ipſos, cæteroqui ad panem coquendum comparatos, madida bombycum involucra condebant exiccandi gratia: quæ res illos haud mediocriter polluit, atque contaminat. *Panis putidâ aquâ ſubactus.*

His omnibus, aliiſque putidorum effluviorum cauſis ſummâ diligentia, ſumptuque, magno amore, & charitate Principis proviſum eſt.

CAP. XII.

Quæ peracta fuerint, ut Iſauri aqua per Canalem Vallati ad liberum fluxum reſtitueretur.

QUum primum Sanctiſſimus Pater circiter Kalendas ſextiles anno MDCCIX. præ cæteris Vallati curſum interſeptum eſſe cognovit, conventum indixit in Quirinale Palatium, ut quæ revocandis in eundem alveum fluminis aquis opportuna eſſent conſilia, quàm citiſſimè caperentur. Convenerunt itaque Excellentiſſimus Vir Dominus Horatius Albani Pontificis Germanus frater, Illuſtriſſimus Nanzianzenus Archiepiſcopus Alexander Bonaventura, egregius Phyſicus Michael Angelus de Paulis, quippe qui loci naturam, ac Piſauren- *Conventus à SS. Pontifice indictus in eam diem.*

Piſaurenſe cœlum apprimè norant: necnon Ægidius Bordonus Hydroſtaticæ peritiſſimus, atque ipſe ego, ut enarrarem omnibus, atque exponerem, quæ ante alios de popularium morborum acerbitate didiceram.

Præcipuè actum de reſtaurandis aggeribus.

II. In eo autem conſilio, etſi de cæteris Epidemiæ cauſis actum ſit, præcipuè tamen in deliberationem venit totius rei caput, atque principium de reſtaurandis ſcilicet ſuperioribus aggeribus potiſſimùm deliberatum eſt, ut in Vallati alveum fluminis aqua reduci poſſet. Sed quia moletrinarum redditus, quæ intrà Urbem iiſdem aquis circumaguntur, Sereniſſima Medicea Familia hæreditario jure capit, in hanc ſententiam diſceſſimus.

Conventus illius decreta.

III. Primò Exorandum Sanctiſſimum Patrem, ut ad Magnum Etruriæ Principem daret literas, quibus eundem impelleret ad peritos homines Piſaurum mittendos, qui cum Pontificis conſultarent; quippe quod Piſaurenſis Civitatis ſalus ageretur, cui præſens auxilium ſine ulla cunctatione ferendum eſſet.

IV. Secundò Primo quoque tempore allegandum eſſe Piſaurum aquarum Libratorem Ægidium Bordonum, Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii à ſecretis Status Eccleſiaſtici literis non ſolùm Urbinati Prolegato (quum Cardinalis Legatus abeſſet) verùm etiam Piſaurenſibus Magiſtratibus commendatum, ut eum omni ope juvarent, & uſui neceſſaria ſuppeditarent.

V. Tertiò Mandandum eidem Illuſtriſſimo Prolegato, ac Piſaurenſibus Magiſtratibus, ut darent operam, nè quidquam ſordidi, atque impuri poſthac in Vallati alveum conjiceretur; ſed purgamenta omnia extra Urbem ad mare deferri juberent, aliaque hujuſmodi ad tuendam Cœli ſalubritatem procurarent.

Pontifex ſua manu ſcribit Etruriæ Principi, ut malo conſuleret.

VI. Hæc autem omnia non minori celeritate, ac diligentiâ perfecta ſunt; enim verò Sanctiſſimus Pontifex ſuâ manu ad Sereniſſimum Etruriæ Principem literas ſcripſit, ut ad ferendas Piſaurenſi Civitati ſuppetias operam ſecum conferret. Haud ita multò poſt Ægidius Bordonus (præbente ſumptus Sanctiſ-

Sanctiſſimo Pontifice) Româ profectus XVI. Kal. Septembris, Piſaurum venit XI. Kal. ejuſdem menſis, quò pariter ſe contulit N. Franchus Magni Etruriæ Principis Architectus. Ambo igitur diu, ac ſæpius collocuti in eo conſenſerunt, ut impensâ ejuſdem Principis, qui ex moletrinis quæſtum perciperet, aggeres reſtituerentur.

Ægidius Bordonus à Pontifice, & N. Franchus ab Etruriæ Principe aquarum Libratores Piſaurum miſſi.

VII. Sed quoniam iidem aggeres multis ab hinc annis ligneo tantùm opere refecti fuerant, quod parum firmamenti, ac roboris contra vim fluminis habere videbatur, ſtatuerunt eoſdem vel conſtructo muro, vel ſaltèm projectis ſaxis in cunei ſpeciem, atque oppoſitis defenſoribus communire; itaut lapides, & ſibi mutuo pondere incumbentes, & arenæ aggeſtione paulatim coagmentandi ſatis validam molem haud longo temporis ſpatio effecturi eſſent adversùs aquarum impetum, etiam cum ſe ſe major vis fluminis incitaret.

Quomodo aggeres refecti ſint.

VIII. Cæterum vix dum ſe ſe operi accinxerant, quum in Vallati alveum aqua decurrere cœpit, quæ continuò ſordes, ac cœnum, & putrida animantium cadavera magna ex parte deterſit: quod ut majori cum fructu fieret, vetuit Bordonus, nè ſtatim aqua ex majore Vallati alveo in rivulos ad molas circumagendas deduceretur; in iis enim incilibus fluitantia corpora, ac præcipuè peremptorum cœnum, aëri labem allatura, ſubſtitiſſent.

Ejus operis emolumentum.

IX. His rebus effectis remiſit epidemica lues, ac tandem abolevit, quod ſummâ curâ proviſum fuit, nè poſthac inſalubris panis, ut antea, fieret, nec ſordida craſſamenta, ac bombycum cadavera in vicos, & Vallatum dejicerentur.

Deſæviit Epidemia.

CAP. XIII.

Proponuntur duæ opiniones de mutatione alvei Piſaurenſis Vallati ad antevertendas alluviones, quæ per hyemem in inferiori Urbis parte, atque extra mœnia contingunt, ac primò expenditur, & excluditur obliquus percutiendus canalis in fluvium prope Portum.

Iſauri fluminis, & Vallati rivuli deſcriptio.

SUbinde verò de arcendis inpoſterum eluvionibus actum, quæ potiſſima cura omnium animis inſederat, ut, quod reliquum erat, Piſaurenſium incolumitati conſuleretur. Dictum eſt autem ſuperiùs, Vallati aquas ab Iſauro flumine ad quintum ab Urbe lapidem derivari, quæ poſtmodum mediam Urbem emenſæ extra illius mœnia in inferiori regione effundebantur in alveum fluminis paullo depreſſioris earum ſuperficie, per lineam, quæ ad rectos penè angulos profluentem ſecabat. Quapropter quotieſcunque aut largorum imbrium, aut liqueſcentium nivium copia flumen augeſcebat, non modò Vallati aquas aditu prohibebat; verùm etiam in ipſum ſuperfluens redundabat: unde inferior Urbs, & finitimi agri ſtagnis opplebantur: eoque faciliùs, quod ſæpenumero contingebat, ut neque exundantes pluviæ ex Urbe ipſa in Vallatum receptæ in Iſaurum effundi, neque Iſaurus procelloſis ventis repellentibus in mare poſſet erumpere: has ob cauſas Ægidius Bordonus in quodam civium conventu coram Illuſtriſſimo Præſule Franciſco Barbarigo Urbini Prolegato Vallati ſive *Foliettæ* curſum neceſſariò mutandum eſſe contendit, quæ oratio æquis animis accepta eſt.

Qua de cauſa fierent eluviones.

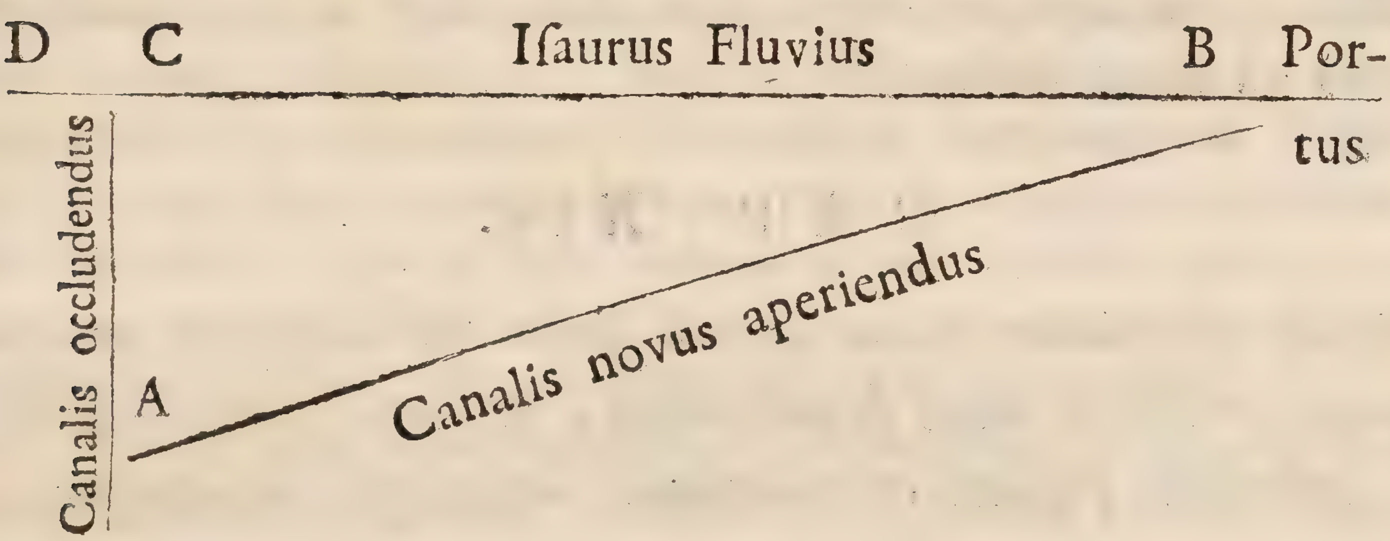
Duplex ſententia de arcendis eluvionibus.

II. Sed, ut ſunt hominum vel ſapientiſſimorum de unaquaque re ſemper diverſa judicia, in duas potiſſimùm ſententias diſtrahi cœperunt, quas hic luculenter exponere non incongruum exiſtimavi; non modò nè quidquam hiſtoricæ fidei detraxiſſe videar; verùm etiam, ut, ſi quando alibi conſimilis neceſſitas, ac difficultas oboriatur, hinc nullo negotio diſcat poſteri-

poſteritas quid optimum factu, ac magis expeditum in ejuſmodi temporibus uſu ipſo, & rerum eventu comprobatum ſit. Prioris itaque ſententiæ Auctor Vir quidem Egregius, & Mathematicis diſciplinis non mediocriter eruditus opinabatur longiorem alveum ad inferiorem fluminis ripam prope maritimum oſtium eſſe ducendum: poſterioris autem eundem alveum rectâ ad mare per majoris ſtagni ſinum ſatius eſſe perduci.

Exponuntur prioris ſententiæ rationes.

III. Quod ad priorem attinet, hac ratione contendebat illius Auctor, omnino obſtruendum eſſe Vallati canalem A C (ut in appoſito ſchemate videre eſt) qui ad angulos penè rectos in flumen D C B illabitur, ac propterea majo-

rem fluvialium undarum reniſum experitur, quod recto impetu in eaſdem incurrat: novum verò alveum A B effodiendum, cujus incidentiæ angulus C B A quum obliquior ſit, longè procliviorem aperiet exitum Vallati aquis in fluvium.

Ægidius Bordonus priorem ſententiam refellit.

IV. Verùm Ægidius Bordonus hujuſmodi ſententiam, quanquam in genere veram laudibus ſit proſecutus; eâ tamen ad uſum Piſauri revocatâ haud quaquam alluvionibus obviam iri cenſebat, quòd ſemper reſtagnationis periculum imminebit, ſi Vallato in fluvium erit exitus; propterea quòd largiores imbres è montibus delapſi Iſaurum ſupra Vallati ſuperficiem in omne tempus ſublaturi ſunt, quocunque in lo-

co iſtius emiſſarium in flumen aperiatur. Huc accedit quòd novus alveus A B quum longior eſſe debeat, utpote obliquior, aquis retro labentibus auctus pluribus in locis per agros reſtagnaturus ſit, quàm ſi brevior excavetur. Præterea, quum Vallatus ingentem limi, ac ſordium ex Urbis cloacis abſterſarum copiam vehat, ac propterea tardiſſimè fluat, ſi propiùs portum, & fluminis oſtium illius emiſſarium effodiatur, extra omnem dubitationis aleam eſt, deſtitutis illic ſordidis purgaminibus portum tandem aggeratum iri, atque complendum; quod herculès ſummopere cavere debemus, ac majores noſtri præcaverunt mutato fluminis alveo in rectiorem ac breviorem lineam, ut concitatius laberetur, ac portum cavaret potius, quàm oppleret. Hæc igitur huic ſententiæ officiunt incommoda; quo circa ſatius erit novum canalem rectâ ad mare deducere.

CAP. XIV.

Vallati Fluviolum novo aperto alveo per lacunam antiqui portus rectâ ad mare deducendum, ut ſimul antevertantur inferiores Piſauri exundationes, atque ipſa lacuna per alluvionem exiccetur.

Ægidius Bordonus novum alveum per majorem lacunam ad mare perducendum opinatus eſt.

POſtquam iis rationibus, quas ſuperiori capite recenſuimus, priorem ſententiam confutaſſet Ægidius Bordonus, Vallati alveum ita mutandum judicavit, ut rectâ ad mare per majorem, graveolentioremque lacunam veteris portus deduceretur: idque non ſolùm facillimum factu; verùm etiam non pœnitendum conſilium, atque utiliſſimum eſſe Reipublicæ demonſtravit.

Sententiam ſuam confirmat 1. quòd maris ſuperficies

II. Ac primò quidem ſe nullo negotio id effecturum, nec fore unquam, ut Principem ejus operis impenſarum pœniteret, oſtendit; quod quum ſæpius totam illius campi planitiem à flumine ad maris litus quâque versùs libellâ examinaſſet

naſſet (cujus rei deſcriptum (*a*) exemplar attulerat) maris ſuperficiem Vallati fundo, & quolibet fluvialis alvei loco depreſſiorem eſſe comperiſſet, deprehendiſſetque, quamvis procelloſo mari reluctante, Vallati aquas retardari quidem parumper poſſe; ſed intrà ſuas ripas coërceri, nec eas unquam præterire.

Vallati fundo longe ſit inferior.

III. Quin etiam ex novo canali à ſe delineato triplex commodum, atque emolumentum perceptum iri docuit. Primùm quidem, quòd haud quaquam in poſterum frequentiſſimæ antea fluminis alluviones eſſent extimeſcendæ, quum ſcilicet montanis aquis adauctum, & eminens ſupra Vallati ſuperficiem, in eundem torrentis inſtar exundabat.

Secundò, quòd triplex commodum perciperetur: primùm eluvionum inhibitio.

IV. Alterum nec planè contemnendum emolumentum ex commotione, agitationeque paluſtrium aquarum in majori lacuna deſidentium, quæ ut poſthac computreſcerent, nunquam fore opinabatur. Et quidem perfluente eas Vallati rivo, non ſegni motu ciebuntur, tum ob perennem profluentis impetum, tum ob illius refluxum urgentibus à mari ventis, ita ut impreſſione facta paluſtris humor in omnes partes commovendus ſit, ſimul etiam in mare abripiendus.

Secundum Paluſtrium aquarum agitatio, atque dilutio.

V. Tertium verò aggeratio obtinebitur ex limoſarum, turbidarumque aquarum tranſitu per ejuſdem lacunæ ſinum ex Vallato decurrentium, quæ porrò illuc delatæ neceſſario quidquid grave, ac terreum vehunt ad latera, ubi fluenti vis elangueſcit, compellent atque deſtituent; quod certè omnibus in locis paluſtribus ſinuoſiſque contingit, quæ per alluviones aggerari ſolent.

Tertium, ejuſdem Lacunæ aggeratio.

VI. Verùm quia nullum penè conſilium tam perſpicuis rationibus confirmatum comprobatumque reperire poſſis, quod ſi in frequenti conſeſſu propoſueris, non in difficultatem aliquam aut dubitationem incurrat; ideo mirum videri non debet, ſi hujuſmodi Bordoni ſententia nonnullorum reprehenſionem effugere non potuerit. Diluit tamen ille eorum objectiones, quarum præcipuas hic referemus.

Huic ſententiæ aliquot difficultates objectæ.

VII. Pri-

(*a*) Aſſervatur in cod. M. S. cui tit. *Raccolta Iſtordell' Epid. di Peſaro* pag. 252. in ſecretior. Biblioth. S S. Patris.

Prima, Quòd haud tanta declivitas foret, quantâ opus eſſet.

VII. Prima in eo ſita eſt, quòd etiam ſi campi planities ac ſitus ad libellam expenſus ſit, hydroſtaticæ ſcientiæ ſcriptores velint, quum de aquis decurrentibus agitur, ut ſingulis decempedis certa declivitatis incrementa reſpondeant; quæ tamen in longiſſimo alvei ductu haud tanta foret, quantam res ipſa poſtularet.

Oſtendit Bordonus haud tantam declivitatem poſtulari, quantam adverſarii contenderent.

VIII. Suſtulit verò hanc dubitationem Ægidius Bordonus, negavitque optimos Auctores, qui de aquarum decurſu ſcripſerunt, præcipere libratori, ut eum ſtrictè ſervet ordinem, ac toties ſingulis decempedis declivitatem metiatur. Idque demonſtravit exemplo canalis ad libellam conſtituti, atque horizonti circulo ubique paralleli, ex quo aquæ, concepto jam motu, ſine dubio elabuntur, ſi in aliquo fundi loco foramen pateat ad illarum exitum.

Secunda, Quòd novi alvei oſtium obſtrui poſſet.

IX. Ajebant ſecundo fieri poſſe, ut Subſolani venti, ac maris procellæ congeſtis arenis novi alvei oſtium obſtruerent.

Refellitur hæc difficultas ratione, & Genicæ rivuli exemplo.

X. At nihil incommodi ex tempeſtatibus eventurum Bordonus oſtendit. Enim verò intumeſcente ob ventorum impetum æquore, neceſſarium omnino eſſe, ut novi canalis aquæ iiſdem ventis commoverentur; ac proinde pro ſuo modulo ad parem quoque altitudinem aſſurgerent: ſed nihil cauſæ eſſe, cur omnino inhiberent curſum, neque in mare ſaltem per partes ſubterlabentes erumperent. Deinde paulatim quieſcentibus ventis ſedato maris æſtu eaſdem, nihil prorſus imminutâ, immò aucta ſui ponderis vi, ſubmoturas ſenſim quidquid arenarum aggeſtum foret, oſtiumque ſibi facillimè cavaturas, ac propterea id nunquam obſtructum iri. Eaque res Genicæ fluvioli exemplo confirmata eſt, qui licet longe minorem Vallato aquam vehat, ſemper tamen apertum in mare, atque expeditum exitum habet ſine ulla hominum induſtria, atque labore, quod cæteris omnibus, qui in mare exeunt, rivulis uſu venire deprehendimus.

Tertia, Quod Iſauri portus oppleri poſſet.

XI. Tertiò denique verebantur, nè averſis aliò Vallati aquis Iſaurus ſemper tenuius flueret, ac propterea ejuſdem portus ſenſim oppleretur.

XII. At

XII. At metus iſte facili ratione diſcuſſus eſt: quum enim compertum ſit omnibus tot menſium ſpatio, quibus & flumen, & Vallatus fluento penitùs deſtituti fuere, haud quaquam id incommodum accidiſſe, nihil profectò metuendum erit in poſterum, ſi exigua Vallati aqua adimatur Iſauro, cujus portus tot retro annis identidem exiccato flumine nunquam eſt aggeratus; quippe quem maris æſtus, ac ſeptentriones venti excavare potiùs, ac purgare ſolent. *Diluitur iſta ſuſpicio.*

XIII. Huc accedit, quòd Vallati aquæ officere potiùs eidem, quàm prodeſſe valeant; illuc enim perveniunt ſordibus ac limo graves, quæ omnia illic ad oſtium deſeruntur, & cumulantur.

XIV. Hæc igitur fuit peritiſſimi Viri ſententia: ſed quo pacto ad exitum perducta ſit, deinceps capite ſequenti narrabimus.

CAP. XV.

Quomodo poſt multas difficultates Vallati alveus per majorem lacunam ad mare deductus fuerit; Deque magno indè emolumento tum ad antevertendas exundationes, tum ad lacunam ipſam exiccandam.

SEd quia non ſatis erat novi alvei utilitates in genere demonſtraſſe, niſi de ejus aperiendi ratione, & qua circumjacentis agri regione effodiendus eſſet, eodem tempore ſtatueretur: propterea ſuaſit Bordonus, affirmavitque nihil præſtabilius eſſe, quàm ſi Vallatus, ubi primum ex Urbis mœnibus erumpit, in canalem ad ſemicirculi, vel ſaltèm ad obtuſi anguli ſpeciem excavatum effunderetur, ut proclivius dextrorſum ad majus ſtagnum iter arriperet; neque inflexâ ad rectum, vel acutum angulum viâ detortus in Urbem regrederetur. *Canalis initio ad ſemicirculi formam excavandus.*

II. Verum quia longior futurus erat alveus in ſemicirculum ductus, ac proindè gravior ſumptus non ſolum ad majo- *Objecta difficultate gravioris impenſæ mutatur canalis forma.*

rem Canalem, incidendum; ſed etiam ad extruendum lapideum pontem, quo publica via interrumpenda erat; Patritii quidam ac præſertim egregii Viri Comites Petrus Antonius Santinellus, & Joannes Franciſcus Almericus, quibus judicio Eminentiſſimi Cardinalis Tanaræ Urbini tum Legatione fungentis Ægidius Bordonus perficiendi operis negotium commendaverat, ſupervacuis impenſis ob temporum difficultatem parcendum exiſtimarunt. Quapropter Vallati canalem extra mœnia per amplam Urbis foſſam ad eum modum deduxerunt, ut curvato in rectum ferè angulum itinere dextrorſum ad uſque propugnaculum, quod vulgò *Rocchetta* nominatur, perveniret, atque indè ad ſtagnum, & mare decurreret. Vix tamen ejus operis labore perfecto, nonnulli ex Civibus patriæ ſtudium præſeferentes novum conſilium improbarunt, ac Pontifici Maximo ſupplicem libellum Decembri menſe, anno ſeptingenteſimo decimo ſupra milleſimum porrexerunt. Tria verò hæc potiſſimum objiciebant.

Civium aliqui huic operi adverſantur.

Primò, Quòd Vrbis mœnia ſubrui metuerunt.

III. Primum, Quòd Urbis mœnia paulatim aquis ſubrutum iri metuebant, ſi ſecundùm ea longo alvei ductu, ac propè *Rocchettæ* propugnaculum laberentur.

Secundò, Quòd major lacuna latior evaſura eſſet.

IV. Secundum, Quòd verebantur, nè major lacuna, ubi portus olim fuit, immiſſo fluento latiùs ſe effunderet, ac cœlo deterius vitium afferret, quòd ejus ſtagni ſolum molliſſimum eſſet, ac vetuſtis ſudibus refertum.

Tertiò, Quòd aſſiduo ſumtu opus eſſet, nè alvei oſtium obſtrueretur.

V. Tertiò, Sumtus denique magnitudine terrebantur; quoniam aſſidua cura, ac diligentia providendum foret, nè alvei oſtium ad litus occluderetur.

Eminentiſſ. Cardinalis Tanara diluit eorum dubitationes.

VI. At ſupplex libellus à Sanctiſſimo Patre ad Ampliſſimum Cardinalem Legatum miſſus fuit, ut iis de rebus cognoſceret, ferretque ſententiam. Ille igitur objectas dubitationes ſcientiſſimè ſapientiſſimèque diſſolvit VII. Kal. Martias anno MDCCXI.

Primò, Quòd Vrbis mœnia firmis funda-

VII. Quod ad primum attinet, nihil cauſæ eſſe reſpondit, cur tantopere formidarent; quum Urbana ædificia haud tantam firmitudinem, quantam mœnia, ac propugnaculum haberent, & parum altis fundamentis, nullaque objecta crepidine

dine ſuperſtructa, nullum unquam prælabentibus Vallati aquis vitium feciſſent; præſertim quòd antea exploratis muri fundamentis, quàm operi manus admoverentur, compertum ſit, eadem multis pedibus novi alvei fundo eſſe depreſſiora: quod ſanè periculum nuper ad imum quoque propugnaculum factum erat, ejuſque fundamenta firmo opere ædificata quatuor circiter pedes infra alvei ſolum jacere deprehenderant. Cæterum ſpatii aliquantum intercedere ajebat inter alvei ripam, & muri baſim, qui inferiore ſui parte ſex pedes craſſitudinis, ſuperiore tres ac dimidium haberet, ac præterea validiſſimis, & confertis tibicinibus ex interiori parte ſuffultus eſſet.

mentis innixa forent, & alvei fundo depreſſiora.

VIII. Alteram verò difficultatem ratione diluit, atque experientiâ. Ac primò quidem ſtagnantium in veteri portu aquarum ſuperficiem longè editiorem mari eſſe confirmavit; quam ob cauſam eò versùs decurrere cogerentur aperto canalis ad litus emiſſario. Deinde eventu ipſo comprobatum eſſe demonſtravit longè aliter rem evenire: quum paucorum menſium intervallo, advecto per Vallatum limo in anguſtiorem jam ſinum redacta eſſet lacuna, & majorem partem aggerata; quin etiam fluentis aquæ motu purgata, atque deterſa antiquam graveolentiam exuiſſet.

Secundò, Quòd major lacuna maris ſuperficie ſuperior eſſet, eademque reipſa anguſtior facta foret.

IX. Quod ad tertium ſpectat, hyeme illa ob ingentem ſiccitatem, humoriſque defectum ſæpius obtigiſſe confeſſus eſt, ut maris tempeſtates novi canalis oſtium obſtruerent, quod raró tamen per hyemem accidere conſuevit: ſed reverſam è montibus in Vallatum aquam ſua ſponte congeſtas circa litus arenas depuliſſe. Id præterea contigiſſe narravit, ut intumeſcentes maris fluctus in ſtagnum influerent, ac paluſtris aqua eorum impetu abrepta per novum alveum ſurſum versùs regrederetur, ſed paulo poſt, quàm fluctus reſediſſent, in mare, ut antea, decucurerrit: nunquam tamen Urbis foſſam, nedum finitima mœnibus ædificia, ſtagnantibus aquis fuiſſe obducta.

Tertiò, Quòd Vallati aqua, niſi quum ſiccitas foret, oſtium excavatura ſit.

X. Per idem tempus SANCTISSIMUS PATER mihi pariter mandavit, uti Bordini ſententiam ſciſcitarer. Quumque

Bordonus ab Auctore rogatus

 idem

omnia ex animi ſententia ſucceſſiſſe reſpondet.

idem Ravennam prope diem profecturus eſſet, alia ſcilicet negotia ab Apoſtolicæ Cameræ Miniſtris ſibi commiſſa procuraturus, ab ipſo igitur percontatus ſum. I. An immutato ejus conſilio, quatenus Piſaurenſes ſecundùm Urbis mœnia novum alveum direxiſſent, aliquid noxa iiſdem inferri poſſe putaret. II. An prono lapſu aquas per novum canalem defluere ejuſque oſtium marinis tempeſtatibus obſtrui animadvertiſſet. III. An ſtagnum devecto cœno aggerari nec nè deprehendiſſet.

XII. Ille autem ad interrogata reſpondit, ſe nuper in Piſaurenſem agrum contuliſſe, omniaque ad voluntatem fluere comperiſſe; quamvis enim delineatum ab eo exemplum in recens cavato alveo aliquantulum eſſet innovatum; rem tamen ex animi ſententia ſuccedere, cùm nec quidquam omnino Urbis mœnibus eſſet metuendum, & labentes per novum canalem latices liberè ad mare devolverentur, quod eorum ſuperficies marinis undis longè eſſet editior.

Major lacuna profluente purgata, & aggerata devecto limo.

XII. Præterea quoniam Vallato curſus in majorem lacunam datus fuerat, ut exitiales vapores ex inertibus corruptiſque aquis erumpentes arcerentur, eam rem, prout in optatis fuerat, intrà paucos menſes effectam aſſeveravit; quandoquidem profluentis impreſſione putida, pinguia, & bituminoſa corpuſcula ad ſummum ſtagni emerſerant, paulatimque fluenti impetu in mare abrepta fuerant. Quin etiam majorem lacunæ partem adhæreſcente alvei lateribus cœno, terreiſque ſordibus aggeratam eſſe confirmavit.

Nulla præterea exinde fluminis alluviones contingerunt.

XIII. Huc addidit, quòd quamvis ſæpe numero per id tempus montanis torrentibus auctum flumen excreviſſe, atque illius aquæ effluentis in veterem alveum redundaſſent, attamen Urbem non amplius alluvionibus obducerent: ſed, ubi primum ad mœnia perveniſſent, continuò in novum canalem rectâ irrumpentes ad mare celeriter delaberentur. Unde pro comperto haberetur quantam novus alveus utilitatem, atque emolumentum afferret. Quamobrem Cives non mediocri lætitia perfuſos gaudere, quòd tenuiſſent tandem propoſitum, ut & à fluminis auctibus nihil ſibi in poſterum metuerent, & ſtagnum per profluentis aggeſtiones oppletum viderent.

XIV. Hâc

XIV. Hâc igitur occaſione arrepta Bordonus Piſaurenſibus perſuaſit, ut veterem Vallati alveum, ac oſtium in flumen apertum præcluderent his præſertim de cauſis. I. Ut tota fluminis aqua, ſi quando excreviſſet, per ſuum alveum flueret; quapropter & altior, & rapidior foret, ac portum vehementiùs excavaret. II. Nè turbida unda per novum alveum ad mare decurreret, ac litus, paulatim aggeſtâ humo, longiùs promoveret. *Vetus Vallati alveus obſtruendus.*

XV. Bordonus denique orationem concluſit maximo affectos beneficio Piſaurenſes per ſummam Sanctiſſimi Principis munificentiam ob novi operis conſilium tam feliciter Pontificio ære abſolutum, ex quo tantum fructum brevi temporis ſpatio percepiſſent, ac majorem adhuc, ut ſperabat, percepturi forent.

CAP. XVI.

Piſauri ſtatus ſub anno MDCCVXI. *circa ea, quæ de arcendis amovendiſque cauſis paluſtrium effluviorum ſuperioribus Capitibus enarrata ſunt.*

IMprudens profectò forem, ſi meam nunc fidem minimè perſolverem, lectores videlicet non admonendo noviſſimum Piſaurenſis Civitatis ſtatum: Unde facilè colligere poſſint Malignarum, & Caſtrenſium febrium ibidem fœturam ex paluſtri cœno, noxiiſque indè aſſurgentibus effluviis omni tempore ortum habuiſſe. Perſcripſi autem epiſtolam ad Eminentiſſimum Cardinalem nunc Urbini Legatum: nemo enim qui aut diligentiùs exquirat, aut fideliùs referat, occurrit. Itaque cum literas, quas ad eundem Cardinalem dedimus, tum illius reſponſa Latinè reddita hic adjungimus. *Exquirit aucta per literas, quis ſit præſens Piſauri ſtatus.*

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO

PRINCIPI,

JO. ANTONIO DAVIÆ

Ampliſſimo S. R. E. Cardinali, & Urbini Legato vigilantiſſimo,

Joannes Maria Lancisius

Diuturnam felicitatem.

QUoniam multo ab hinc tempore de Noxiis Paludum Effluviis, eorumque remediis, (argumento à nemine hactenus, quod ſciam, de induſtria pertractato) ſcribere aggreſſus ſum; ſtudium nunc apprimè neceſſarium ſervandæ ubique hiſtoricæ veritatis, juvandæque Reipublicæ me impulit, ut Te, ampliſſime Cardinalis, gravioribus quanquam negotiis intentum audacter interpellarem. Quum enim deſcribam inter cæteras ex paluſtri cœlo ortas Piſaurenſem Epidemiam per tres annos noſtra ætate crudeliſſimè graſſatam, ac tum Pontificis Max. juſſu cuncta per literas non modò ab ejuſdem Civitatis Medicis, verùm etiam ab Eminentiſſimo Cardinali Tanara per id tempus Legato, & ab Illuſtriſſimis Præſulibus Barbarigo, & Cavalerio Prolegatis diligentiſſimè fuiſſem ſciſcitatus; mihi tamen nonnulla adhuc ad præſentem Piſauri ſtatum pertinentia ſuperſunt exploranda, quorum apertâ cognitione, ut opuſculum pro viribus perficiam, carere non poſſum.

II. Primò igitur magni intereſt, ut reſciſcam utrum aggeres (vulgò *le chiuſe*) qui ſub anno 1709. refecti fuere, ad hunc diem integri firmique permaneant; unde Vallati rivus ſatis vehemens ſit ad ſordes quàm citò eluendas, quæ ex Piſauri cloacis in eum immittuntur.

III. Dein-

III. Deinde utrum vetus ejuſdem Vallati emiſſarium, ſive, ut Piſaurenſes dicunt, *Foliettæ* oſtium in flumen, nunc penitùs obſtructum ſit; an ſola cataracta occluſum; ac proinde num Iſauri inundationes ex ejus alveo in prædictum oſtium refluxu, olim contingentes, omnino deſierint.

IV. Tertiò num ex recèns aperto Vallati alveo ſtagnum veteris portus, advectâ per alluviem humo, penitùs fuerit ſolidatum.

V. Præterea non minùs reſcire cuperem, num alii aggeres, qui ad Iſauri ripam propè Carmelitarum propugnaculum, ut prohiberentur fluminis exundationes, diligenter excitati fuerint, etiam num ſarti tectique ſerventur.

VI. Denique te rogo, atque obteſtor Eminentiſſime Princeps, ut inquiri jubeas, an Piſaurenſes ſedulò faciant, quæ ipſis anno MDCCX. fuerunt imperata; iis enim exquiſitè proviſum fuit, ut ſtagnantium aquarum, & noxii odoris cauſæ ubique locorum tum intrà, tum extra Urbem radicitus tollerentur. Humanitatis quoque tuæ erit Edicti exemplar, ſi typis impreſſum iſtic fuerit, ad me mittere. Præceptionum autem tunc temporis editarum ſpecimen ad hujus epiſtolæ calcem rejicio.

VII. Hæc ſunt, Eminentiſſime Domine, quæ à Te percontari neceſſitas ipſa coëgit; quorum plenam perfectamque notitiam pro tua ſingulari benignitate me conſecuturum eſſe confido; nam ad publicam, ut vides, incolumitatem, qua nihil tibi eſt antiquius, omnia referuntur. Ejus ſanè beneficii gratia nunquam aboleſcet, atque interim ego, quoad vixero, futurus ſum Eminentiæ Tuæ obſervantiſſimus, ac ſtudioſiſſimus cultor. Vale.

Romæ v. Nonas Octob. MDCCXVI.

Summa rerum Piſauri promulgatarum Principis Edicto.

I. Piſtores ad ſubigendum panem ſalubribus aquis utantur, non inquinatis, ac malè olentibus.

II. Nè

II. Nè quis in Furnos vel publicos, vel privatos bombyces cum involucris condat, exiccandi gratiâ.

III. Nemo eoſdem in lebetibus excoquat, niſi altiſſimam domi foſſam habeat ſeceſſus causâ, in quam decoctura projiciatur.

IV. Lebetum Domini bombyces interiori velamine exuant, prout à publicæ ſalutis Curatoribus docebuntur.

V. Bombycum cadavera nè conjiciantur in Vallatum, quum aquâ deficitur, ſed ad mare, ubi pharus eſt, deferantur.

VI. Laniones, & Coriarii ſimiliter purgamenta, non in Vallatum, fluento deſtitutum, ſed ad Iſauri pontem devecta in flumen congerant, & ſicco flumine in mare projiciant; ſi aliter faxint, puniantur.

VII. In ſingulis domibus, quarum ſordes in Vallatum immitti ſolent, altiſſimæ ſcrobes defodiantur, quo eædem conjici debeant, quum Vallati rivus exaruerit.

VIII. Ne quis in hortis intra vel extra Urbem aquam pluviam in aquariis, aut ſcrobibus diutius collectam ſervet: liceat tamen Olitoribus putealium aquarum habere receptacula; modò curent, ut ſemper pura, ac munda ſint, & procul à fimi cumulis abſint.

Reſponſum datum ab Eminentiſſimo

CARDINALI DAVIA

Reſcripſit autem nobis pro ſua humanitate Eminentiſſimus Pater, atque ad intorrogata exquiſitè, accuratèque reſpondit.

I. VAllatum quidem, adhuc ut antea in Iſaurum; flumen per antiquum alveum effundi; novum verò canalem alluvionibus maximo eſſe impedimento; nam abundantibus tunc temporis ab Iſauro aquis, ſubito per eundem canalem patet iter ad mare, quibus arcendis non ſatis erat cataracta

ad

ad inferiorem Urbis partem aquis objecta; illud utique diligenter animadvertendum Princeps Eminentiſſimus contendit, ut, cum turbidi latices lentiſſimo curſu per novum alveum fluant, ac paulatim ſubſideant, ſummâ cum diligentia, quemadmodum jam ſemel purgatus fuit (quàm longiſſimè jumentis aſportato cœno) ita, & in poſterum, cùm res poſtulaverit, proſpiciatur; ſemper tamen ineunte vere, nè mediis æſtatis caloribus magno cum vitiandi cœli periculo uliginoſa humus commoveatur.

II. Majorem, malèque olentem ad veterem portum lacunam, accumulato limo ex lentè fluentibus per novum alveum turbidis aquis maximam partem eſſe aggeratam, parumque abeſſe, ut eadem paſcua fiat.

III. Similiter aggeres ad dexteram Iſauri fluminis ripam, & Carmelitarum propugnaculum nuper excitatos, obſtare, quò minùs in finitimas Urbis regiones exundet, & agri ad veterem portum reſtagnent.

IV. Quandiu Iſaurus Vallato aquam ſuppeditat, omnino urbicas ſordes abſtergi; quod fieri minimè poteſt, ſi quando per æſtatem fluvius exareſcit.

V. Præterea Piſtores quàm optimis poſſunt aquis (ſunt verò puteales) panem ſubigere, neque in iis furnis coquere, in quibus per id temporis bombycum involucra ſiccantur.

VI. Quin etiam domos illas, in quibus bombyces lebetibus excoquuntur, altiſſimas foſſas habere, quò grave olens decoctura, non verò in Urbis vicos, projici ſolet.

VII. Id quoque ſtudere eos, qui ſerico opificio dant operam, ut bombyces extremo velamine exuantur, neve iidem in Vallatum, quum fluento deſtituitur, conjiciantur.

VIII. Nec minùs olitoribus curæ eſſe, ut pura, ac munda ſint aquaria, nè quid aëris officiat ſalubritati.

Eadem confirmantur ab Eminentiſſimo

CARDINALI TANARA

HÆC quidem omnia Ampliſſimi quoque Cardinalis Tanaræ, qui paulò ante Urbini & Piſauri Legationi præfuit, literis benignè ad me datis, confirmata ſunt, itaut non alius planè videatur Piſaurenſium rerum ſtatus, quem ſi perpetuo contra ſtagnantes ac putidas aquas ſtudio, curaque ſervaverint cives illi, nunquam fore arbitror, ut in miſerandam epidemicarum, & peſtilentium febrium perniciem relabantur.

CAPUT ULTIMUM.

Quid ad præcavendas Piſauri Epidemias adhuc præſtandum eſſet.

CUM Superioribus Capitibus rationes omnes fusè ſim perſecutus, quibus trium annorum decurſu conſultum fuit, ut aquæ ſordeſque tum intrà, tum extra Piſaurum per æſtatem præſertim, & autumnum à ſtagnatione, ac congeſtione vindicarentur; quamobrem ea Civitas recurrentibus Epidemiis non eſt amplius obnoxia: nunc, qui meus eſt erga eandem amor, haud committam, ut diligentia curaque mea ad reliqua ibidem caſtrenſium febrium ſemina extinguenda ullâ in re deſideretur. Neque enim illinc vernaculorum aliquot morborum radix unquam prorſus evelli poterit; ſiquidem humilis loci ſitus, ingens fructuum, piſciumque vis, meridionalium ventorum flatus, & non levis aquarum deſidia ſemper ignavam illius Urbis, incautamque plebem infernas præſertim regiones habitantem, ægrotationibus facilem reddet. Cives tamen ac patritii ſe in poſterum prontiùs à novis Epidemiis tueri poterunt, ſi non ſolùm omni induſtria

Piſauri ſunt aliqui morbi vernaculis.

ſtria

ſtria (quod à nobis hactenus inculcatum eſt) ſibi caverint ab aquis una cum ſordibus in Vallato, in vicis, in hortis, intrà vel extra mœnia computreſcentibus; verùm etiam diligenter curaverint, ut poſthac minor lacuna prope novum portum penitùs oppleatur. Cùm autem id aggeſta humo, aut aliunde advectis cœmentis ſine ingenti ſumptu fieri nequeat, promptiùs eſſet per alluvionem eandem aggerare. Quod quidem minimo negotio obtineri poſſet, ducto ſcilicet canali ex propinquiori fluminis ripa ad ipſum ſtagnum, alteroque canali ex oppoſito ſtagni latere ad mare exciſo; itaut, cùm amnis limpidus eſt, canalis oſtium in ripa apertum demiſsâ cataractâ claudatur; eâdem verò elatâ influat per canalem in ſtagnum, cùm lutulentus, ac turbidus eſt: hac enim ratione (quemadmodum in majori lacuna jam contigiſſe diximus) aqua turbida illuc delata torpentibus permiſcebitur, & in latius ſpatium diffuſa hebetior fiet, ac propterea graviores terræ particulæ paulatim ad ſtagni latera, atque ad fundum decident, dum interim purior lympha per alterum canalem ad mare decurret.

Minor lacuna prope novum portum penitùs eſſet opplenda.

Qua ratione id fieri poſſit.

II. Poſtremum, quod non minùs ad Piſaurenſis Civitatis elegantiam, atque ornatum, quàm ad ejuſdem aëris ſalubritatem collaturum cenſerem, illud eſt, ut canalis, cui nomen Vallatus, intrà mœnia fornice, ad inſtar cloacæ, ubique locorum contegatur; videlicet nè pravorum effluviorum expiratione aërem vicinarum Ædium inquinet: Hoc quidem opus nec novum, nec arduum videbitur iis, qui ejus rei illuſtre exemplum viderint apud (*a*) Plinium ita ad Trajanum ſcribentem:

Vallati rivus intra Vrbem fornice contegendus.

Amaſtrianorum Civitas, Domine, & elegans & ornata habet inter præcipua opera pulcherrimam eandemque longiſſimam plateam, cujus è latere per ſpatium omne porrigitur nomine quidem flumen, revera cloaca fœdiſſima, quæ ſicut turpis, & immundiſſima aſpectu, ita peſtilens eſt odore teterrimo. Quibus ex cauſis non minùs ſalubritatis, quàm decoris intereſt eam contegi, quod fiet ſi permiſeris, curantibus nobis, nè deſit quoque pecunia operi tam magno quàm neceſſario.

(*a*) Lib. x. epiſt. 99.

III. Quod ſanè Conſilium Trajano fuiſſe probatum ex ſequenti ipſius epiſtola intelligitur: *Rationis eſt, mi Secunde Chariſſime, contegi aquam iſtam quæ per Civitatem Amaſtrianòrum fluit, ſi intecta ſalubritati obeſt. Pecunia nè huic operi deſit, curaturum te ſecundùm diligentiam tuam certum habeo;* Porrò haud dubito, quin, modò paulatim negotium hoc Piſauri etiam procuraretur, factu facillimum eſſet; præſertim ſi Pontifex, ut ſæpe ſæpius liberaliter fecit, pro ſua beneficentia ſubſidio veniret. Ita enim Piſaurenſes omnem veneficorum miaſmatum occaſionem arcerent, ac repellerent: ut proinde ſalubri cœlo incolumes perpetuò uſuros, ut maximè velim, conſiderem.

IV. Verùm longiùs fortaſſe ſum progreſſus fallente amore, ac ſtudio, quibus ſollicitus anxiuſque feror in ſingulas ſalubritatis cauſas omnium quidem Civitatum, quæ ſub imperio ſunt Clementiſſimi Noſtri Principis, ſed præcipuè Piſauri, cujus à Civibus multa benevoli, gratique animi teſtimonia tam præſens, quàm abſens accepi, inter quæ maximum certè eſt, quod ſubnectimus.

Exemplar Latinè redditum literarum, quas Piſaurenſis Magiſtratus pro acceptis beneficiis ad Auctorem dedit.

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. DOMINE.

URbem noſtram tot pridem ærumnis, & cœli nunc gravitate vexatam, maximis Te, Illuſtriſſime Vir, proſequutum officiis, ope, benevolentiâ apud Optimum, Maximumque Pontificem certiores ſumus. Tanto verò beneficio obſtricti, quo ſimus erga Te grato animo utinam poſſemus re comprobare; ſed, cum modò vires deficiant referendæ gratiæ, hanc Tibi à nobis haberi ampliſſimam, omniaque tuâ cauſa velle, certum, atque exploratum tibi eſſe viciſſim cupimus. Id ſanè officii eximia tua in nos merita æquare nequit, ſed illud ſtudio, ac deſiderio noſtro, non exiguitate ſua metiri debes. Cumulabimus autem, cum Tibi, Vir Illuſtriſſime, gerendi morem

morem occaſio ſe offerat. Non enim fruſtrà ſe ſe obtuliſſe comperies, ac nos Tibi diligentiùs, nobiſque ſatisfeciſſe. Vale. Piſauri xv. Kal. Novemb. MDCCIX.

Dominis Tuæ Illuſtriſs. ac Reverendiſs.

Addictiſſimi, ac Devinctiſſimi ad obſequendum

Vexillifer, & Decuriones Piſauri.

Exemplar in Latinum Converſum Epiſtolæ, quam Auctor Piſaurenſibus reddidit.

ILLUSTRISSIMIS VIRIS

VEXILLIFERO, ET DECURIONIBUS PISAURI.

Joannes Maria Lancisius
S. P. D.

QUicquid ad reſtituendam Urbi veſtræ ſalubritatem aëris conſultum, factumque eſt, id omne Optimi Principis providentiæ, ac liberalitati referendum eſt, meumque ſalutis veſtræ ſtudium, cura, cogitatio, datumque non nihil eidem tuendæ conſilium, atque opera ex ipſa æternum commemoranda, ac penè divina Summi Pontificis beneficentia profecta ſunt; Quod tamen eâ de re literas ad me, Illuſtriſſimi Viri, ſcribere volueritis officii, ac benevolentiæ plenas, ago, habeoque vobis ſingulares gratias; atque ita vobiſcum animo reputetis velim, me veſtrâ humanitate provocatum, vos Viros Illuſtriſſimos in dies magìs magìſque diligentiùs obſervaturum; etſi à me quidpiam nobiliſſimo Municipio veſtro accedere poſſit utilitatis; curaturum tamen, ut ratio vobis conſtet perpetui obſequii, & voluntatis meæ. Valete.

Romæ x. Kal. Novembris MDCCXI.

QUINTA
EPIDEMIA

Caſtrenſium Febrium quæ Ferentini, Anagniæ, Finitimiſque locis Anno MDCCIX. graſſatæ ſunt.

CAPUT PRIMUM.

De Situ, Planicie, & Aquis Ferentini, Anagniæ & Fruſinonis.

Anagniæ, & Ferentini, & Fruſinonis deſcriptio.

ANtiquiſſimæ, magiſque illuſtres Hernicorum Urbes, Ferentinum, Fruſino, & Anagnia: hæc facto ab Antonio cum Fulvia divortio, ductâque in matrimonium Cleopatrâ celebris; Bonifacii quoque Octavi Patria: Omnes tophaceis in Collibus, nec multùm editis ad Orientem, & Auſtrum ſitæ ſunt. Quinque circiter millia ab invicem diſtant; ſe tamen mutuò reſpiciunt, atque inter ſeſe agrorum fertilitate contendunt. Earum quippe interjecta, & quaquaverſùm extenſa planicies montium veluti coronâ terminatur. Harum autem Cœlum minimè inſalubre eſſet, niſi noxiis lentè decurrentium aquarum effluviis per æſtatem ſæpè ſæpius inficeretur.

Ee aqua perenni Tufanienſi.

II. Occurrit porrò in agris, qui Ferentinum inter, & Fruſinonem interjacent, primùm jugis aqua vulgò *di Tufano*, quæ ex contiguis montibus fluit, paulatimque collecta tantâ demùm copiâ diſcurrit, ut pontem exegerint viarum commercia, & duabus frumentariis molis verſandis ipſa ſufficiat. Æſtate per incertas plerunque annorum periodos ſuis è venis ſolito uberiùs manat; ità ut, cùm ſcrobes, per quas olim liberè decurre-

decurrebat aggeſtis modò ſordibus, & ſuccreto ſenſim limo, magnam partem inveniat obſtructas, per campos neceſſariò diffluere, redundare, corrumpique cogatur.

III. Profectò obſervatione digniſſimum eſt, quod nos ipſi, cum iter quatuor abhinc annis ad Cœnobium Montis Caſini Religionis cauſa ſuſcepiſſemus, in effuſiſſimis campis Anagniæ animadvertimus: nimirùm antiquum dicti ſuperius Amnis alveum tartaris concretionibus, ac protuberantiis ità inæqualiter obductum, oppletumque, ut eædem ſupra tellurem emergentes murorum rudimenta eminus viderentur. *Limoſæ concretiones muri ſpeciem præbentes in amnis alveo.*

IV. Quanquam verò hujuſmodi aqua nullum ſuâpte naturâ ſpiret odorem, nullâque aliâ pravâ, infeſtâque qualitate prædita videatur; tamen propter cæparum in vicinis hortis ſationem, linique, & cannabis in ea macerationem hìc illìc malè olere ſolet. *Ob cæpas, & lini maceratiionem malè olere ſolet.*

V. Præter aquam iſtam tophaceam inter Ferentinum, & Fruſinonem quinque fontes ſcaturiunt, quorum alii dulces ſunt, alii verò minerales. *Quinque alii fontes lacunam efficiunt incolis exitiabilem.*

VI. Primus ad lapidoſi collis radicem emergens Ferentino propior eſt, iſque plures in rivos dirimitur. Sed erumpentes aquæ, cum per inæquale, & plano-concavum ſolum liberè decurrere nequeant, ideo ſæpe ſæpius prægrandem lacunam omnes ſimul confluentes efficiunt, vulgò, dictam *Scrofino*, tum Ferentinatibus, tum Finitimis adeò pernicioſam, ut vulgare, tritumque illud per ora Provincialium circumferatur: *Quando eſce Scrofino atterza Anagni e ſmeza Ferentino.* *Primus Ferentino propior eſt.*

VII. Proviſum quondam fuit, ut torpidæ, ac putres hujus generis aquæ ad liberum promoverentur curſum per declicem, ingentemque ſubterraneam Cloacam è Saxo in fornicem exculptam, ad quingentos circiter paſſus, ideſt ad Theletem uſque Campaniæ flumen, protenſam, ſatis latam, atque etiam altitudine inſignem, ut quilibet, tametſi procerus homo intrà eam & ſtare poſſit, & commodè incedere: non exiguam proindè credendum eſt in id operis impenſam erogatam à Romanis *Cloaca excavata ad lacunæ aquam excipiendam.*

nis Ædilibus, quorum ſtudio extructum fuiſſe, veroſimillimum eſt. Nam, ut eadem diù duratura aperiretur, continuatum lapidem ſcalpro excindi, atque altè excavari oportuit. At enim verò elaboratiſſimum hoc opus jam ob Civium incuriam, Colonorumque avaritiam, ſationum potiùs lucro, quàm aëris ſalubritati ſtudentium, terra, cœnoque infartum erat, undaſque noſtrâ, noſtrorumque Patrum memoriâ intercipere, ac repellere potiùs, quàm excipere valebat. Quam ob cauſam Regio illa omnino aquis obducta paluſtris evaſit.

Secundus ſulphureus eſt.

VIII. Secundus deinde fons, ut ajunt di *Scrofinello*, qui à primo non longè diſſitus, è terræ poris exæſtuans emergit totus ſulphureus; atque ideo inſigni fœtore nares percellit, ſuamque per ſcrobem fertur in Caveam aquæ, *Olentis* nuncupatæ, ubi cum ſuperiùs memoratâ ſcrophinicâ permiſcetur.

Tertius pariter ſulphureus.

IX. Tertius apud Hernicos appellatus *fontana Olente*, naſcitur in medio Viæ Conſularis, totus pariter ſulphureus, cui tamen duo rivuli junguntur, alter dulcis, qui ex proximâ Cavernulâ defluit; acidulus alter, qui è ſaxo ſcatens effunditur in ſubjectum terræ ſinum, Conchæ ſimillimum, mirâ Naturæ elegantiâ, tanquam artis ingenio margine circumvallatum. Illic vetuſtiſſima quædam obſervantur Ædificii veſtigia, quæ quidem Priſcorum Balneorum rudera eſſe nemo non conjiciet.

Quartus item ſulphureus.

X. Quartus etiam ſulphure imbutus eſt, eique dulcis aqua permiſcetur, quæ à loco vocitato *Bagnatojo* initium ſumit.

Quintus ſulphureus & dulcis è duplici ſcatebra omnium maximus.

XI. Quintus, & maximus à Montis Radicini viſceribus biceps oritur ſulphureus, & dulcis, quem, cùm ſolito alveo contineri non poſſet, per arva diffundi neceſſe fuit.

Hæ aquæ omnes ſulphure abundant.

XII. Hujuſmodi igitur aquarum capita ferè omnia thermalia ſulphure potiſſimùm abundant; nam aliorum mineralium (excepto vitriolo) particulæ vix ſe ſe manifeſtant. Id ſanè teſtari videtur nedum ſapor, & odor, verùm etiam color: albicant enim; cùm cæteroquin pura lympha diaphana ſit,

ſit; alumini admixta ſplendeat, quod Infectoribus compertum eſt. Non aliunde igitur, quàm ex ſulphureo halitu lacteæ poſſunt apparere. Hinc eleganter Virgilius: *Sulphureâ Nar albus aquâ, fonteſque Velini.*

XIII. Neque hic ſilentio eſt prætereundum, ſcrophinicum lacum muſco virideſcere.

XIV. Tanta prætereà in iis ſtygiis ferè laticibus ineſt acrimonia, ut etiam lapides, in quos incidunt (ceu oſſa per cariem) corrodantur. Extrinſecùs adhibitæ cutim abſtergunt, ſcabiemque tollunt.

Lapides præterea corrodunt, cutim abſtergunt, ſcabiem tollunt.

XV. Demum non abs re fuerit animadvertiſſe, aquas hujuſmodi, quaſi Nili æmulas, æſtivis fervoribus non tantùm non minui, ſed interdum etiam mirum in modum augeſcere: Id, quod utplurimùm ſingulis ſeptenis, aut octonis annis ſolet recurrere.

Æſtivo calore mirum in modum augeſcunt, & ſeptimo quoque anno exuberant.

XVI. Cùm igitùr pleræque omnes ſub æſtatem anni MDCCIX. copioſiùs, atquè licentiùs ſuis ex fontibus erumperent, promptiùs etiam, ac largiùs extrà proprios alveos redundarunt, inque campos effuſæ tum deprehenſas ſegetes enecuerunt, tum aërem morboſis ſeminibus fœcundarunt, quod clariùs infra docebimus.

Anno 1709. copioſiùs exundarunt, atque aërem, & ſegetes corruperunt.

XVII. Et quoniam multa eorum, quæ præſenti capite breviter perſtrinximus, à Domino Antonio Cocchi, Medico apud Hernicos Eruditiſſimo, per ſummam diligentiam conquiſita fuerunt, nobiſque ſcripto communicata; Idcirco huc adnectendum arbitramur Exemplar literarum, quas tùm ad illum grati animi noſtri teſtimonium libentiſſimè dedimus.

ERUDITISSIMO DOMINO

D. ANTONIO COCCHIO

Auctoris epiſtola ad Antonium Cocchium à quo hæc de Aquis Ferentinenſibus obſervata ſunt.

Rerum Naturalium ſtudioſiſſimo, ac de Medicinâ apud Hernicos optimè merito.

Joannes Maria Lancisius

S. P. D.

IMpetravi tandem, quod vehementer cupiebam, Suaviſſime Cocchi, poſtremis tuis literis integram Ferentinenſium, & Anagninarum Aquarum hiſtoriam, quam ſanè abs Te, ſi non miſiſſes, petere rursùs conſtitueram: Non enim alterum librum de Noxiis Paludum Effluviis, quo veſtram etiam Epidemiam complector, pro viribus retractare, atque abſolvere potuiſſem; niſi principium aëreæ labis veſtrorum Camporum, quæ ſingulis plerunque ſeptenis annis recurrit, ab iſtis veritatis quaſi fontibus hauſiſſem. Sciebam utique adhuc puer crebrâ (*a*) Maronis lectione Populos eſſe, qui

. . . . roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt.

ſed numerum, indolemque iſtiuſmodi laticum, quâve olim arte ad proximum flumen liberè derivarentur, præſertim cùm incertis legibus copioſiùs ſuis è venis effluant, penitùs ignorabam. Maximas itaque Tibi gratias ago, pares videlicet immortalitati hujus beneficii, quod in publicam utilitatem Tu quoque contuliſti.

II. Scitu ſanè dignum, gratumque accepi, fuiſſe quondam iſthic proviſum, nè uſquam malè olentes aquæ torperent; ſed contra, ut ſummo artificio protectæ cum ingenti Accolarum emolumento adigerentur ad curſum; exciſo nimirum

(*a*) 7. Æneid.

mirum duro ſaxo, apertâque longâ, ingenti, declivique ſubterraneâ foſsâ, quæ mihi id quidem revocat in memoriam quod Plinius Junior ſcriptum reliquit in Epiſtolâ IC. lib. x. ad Trajanum de fœdiſſimâ cloacâ Maſtrianorum, quæ cœlo patens, ſicut turpis, & immundiſſima aſpectu, ità peſtilens erat odore teterrimo; quamobrem non minùs ſalubritatis, quàm decoris intereſſe judicavit, ut fornice contegeretur. Eò uſque etiam apud Priſcos perennis, & conſtans fuit cura munditiæ Viarum & clementiæ ipſius aëris; quâ quidem ſemper Hernici procul dubio fruerentur, nec per ſæcula conterraneorum ſuorum mortes vulgari, quod apponis, proverbio lugerent, ſi cloacam illam perpetuò integram, perviamque ſervaſſent. Hoc ſanè docemur, pleraque mala propter noſtram deſidiam, ac negligentiam nobis accidere; fruſtrâque nos de naturâ (ut nequiter de Superis) conqueri; cùm ſortes noſtras noſtris in manibus habeamus. Tu interim perge, ut facis, in Patriâ otiari, ſtrenuè tamen, atque actuosè; Nam, ut Menander ait: *Ignavorum Virorum ignavæ ſunt cogitationes.* Vale.

Romæ IV. Kal. Octobris MDCCXIII.

CAP. II.

Febres Caſtrenſes ex Ferentinenſium Aquarum ſtagnatione apud Hernicos Anno MDCCIX. *epidemicè graſſantes deſcribuntur.*

SUb æſtatem Anni MDCCIX. ab Illuſtriſſimo Præſule Curtio Origo, tunc Sacræ, ut ajunt, Conſultæ à ſecretis, nunc verò meritiſſimo S. R. E. Cardinali, interrogatus, quid opinarer in causâ, cur per id temporis in humiliori Hernicorum Regione Anagniæ ſcilicet, Ferentini, ac Fruſinonis malignarum febrium genus communiter graſſaretur; contra verò Incolæ finitimorum montium nullâ penitùs labe afficerentur; illico (quod miratus eſt Præſul) paludes aliquas nuper

Auctoris reſponſum de caſtrenſium Anagniæ febrium cauſa exitu comprobatur.

per iis locis inductas horum malorum originem eſſe ſine ullâ hæſitatione reſpondi, obſecrans, ut rem ipſam diligenter exquireret. E veſtigio autem, cùm id à Campaniæ Præſide poſtularetur, non aliam reverâ, quàm hærentem, corruptamque in agris illis aquam debacchantis Epidemiæ cauſam extitiſſe, reſcitum eſt.

Ingens aquarum exundatio anni 1709. Epidemiam peperit.

II. Porrò Ferentinenſes Aquæ menſe Julio præfati Anni tantâ mole ſuis è venis eruperunt, ut extra alveos torrentis in modum effuſæ univerſam penè planiciem inundarint. Ex fœdiſſimâ verò horum laticum deſidiâ, quâ malignorum morborum ſemina foventur, ea demum aëris labes emerſit, unde perniciosiſſimæ, ac populares febres æſtate, & autumno ad hyemis uſque initium per ulcina loca vagatæ ſunt; Quarum ſanè indoles, mos, & phænomena in ſequentibus ad nos datis literis deſcripta exhibentur.

Viro Ampliſſimo, & Archiatro Pontificio

JO. MARIÆ LANCISIO

ANTONIUS COCCHI

S. P. D.

Epidemia ex peculiari aëris acrimonia.

IN magnis morbis ad Te recurrimus, tanquàm ad Latinum Hippocratem, Vir Ampliſſime. Crudelis hoc tempore apud nos viget Epidemia Caſtrenſium Febrium ab acri, ac penè realgarinâ, Aëris diatheſi oriunda. Hanc porrò dolemus calamitatem, ut ipſum, quo vivimus, quod die, noctéque inſpiramus, in communem perniciem evaſerit Elementum. Scias, itaque oportet, diligens Naturæ Scrutator, ut per conſiliâ Tua nobis opportunè ſuccurras, Ferentinum inter, & Fruſinonem paluſtres aquas jacere. Sunt verò ſulphureæ præſertim, atque enormiter fœtidæ, quæ hoc potiſſimùm Anno ſupra modum auctæ, humiles agros, & ſata penè omnia

Quales aquæ Ferentinum inter & Fruſinonem deſideant.

nia

nia inundarunt. Minerales ſanè particulæ, quæ hiſce aquis per abditos Terræ ſinus evectæ, atque indiſcuſſæ retinentur, æſtivis poſteà ardoribus in Atmoſphæram elatæ tantò quidem deteriùs ad morbos parantur, & cladem, quantò magis pertinaciter in foveis otioſarum aquarum Linum, & Cannabes macerantur. Addo inquinamenta Ranarum, Bufonum, atque Amphibiorum conſimilium, quæ nunc humi degunt, nunc aliis cum vermibus viles aquas inhabitant: Ex quibus omnibus, Syrio acuente, peſtiferi vapores prodeunt, qui, ubi per aërem diſcurrunt, altè feriunt hominem reſpirantem. Vix oppida in Montium Verticibus ſita, à labe ſecura ſunt. Eorum namque Plebecula ſuſceptas in ſubjectâ Ferentinenſi planicie febres convehit ad montana. Verùm Fruſino, Ferentinum, & Anagnia virulenti Aëris damna maximè ſentiunt. *Alia cauſa vitiati aëris.*

II Febres ſunt verè malignæ, & epidemicæ, quippe in omnibus ſimiles: cum rigore tamen, horrore, & artuum frigore periodicè recrudeſcunt: Nempe unius, aut duplicis Tertianæ typum initio ſervant, perniciosiſſimam indolem ſuis mox phænomenis detecturæ. Torva occurrit, & pluſquàm icterica Ægrotantium facies. Pulſus, qui eſt Cordis Echo, parvus, creber, inæqualis. Affligunt Capitis dolor, tinnitus Aurium, ſitis, cibi faſtidium, vomitus verminoſus, Cardialgia, & Syncope: mordicato enim ſtomachi ore, per nervos ibi deſinentes, Cerebrum, & Cor in conſenſum trahuntur. Vires uſque ad languorem procumbunt; nec deſunt pertinaces vigiliæ, anxietates, deliria, & motus irregulares, quos puto, ex convulſivâ duræ Meningis oſcillatione pendere. Ob exhauſtos, vel torpidos animales ſpiritus, comatoſus obrepit ſopor. Lingua, cui utpote papillis nerveis contextæ magna fides debetur in morbis, arida eſt, ſcabra, & nigra, vel lento quodam latice obducta. Urinæ corruptum lixivium æmulantur. Exanthemata, modò purpurea, modò livida, effloreſcunt in Cute. Parotides interdum extuberant, interdum verò exoſtoſes, gangrænoſique decubitus pateſiunt. *Harum Febrium epidemicarum Symptomata.*

Harum Febrium malignitas variis incolarum incommodis, atque interitu demonſtratur.

III. En triſtis apud Nos graſſantium febrium aſpectus. Nunc verò earum facinora expendamus. Septimo, & Undecimo ſolent occidere, rarò decimum quartum attingunt, ut Ferentini præſertim obſervamus, cùm ipſe ad plures Cives curandum accerſar. Quæ ſuperantur, nullâ unquam criſi integrâ ſolvuntur: ipſa enim Cœli impuritas criticos Naturæ motus diſtrahit perpetuò, ac turbat; Sed abſumptis ſpiritibus, enervatoque ſanguinis robore in Viſcerum obſtructiones, Cachexiam, Quartanam, & alios hujuſmodi Chroniciſmos migrant. Vidi ſeptem Ruſticos montium incolas, qui ad ſecandam novam Cererem in Ferentini agro ſemetipſos, ut mos eſt, pro pane oppignerantes, morati fuerant. Hi verò, cum non aërem ſolùm venenatum, ſed æſtivâ ſiti, laboreque extenuati, aquas etiam veneni fontem hauſiſſent, colore turpiſſimo infecti, ſe intus uri, ſimulque Caput in partes quaſi diſſilire, conqueſti ſunt: tanta erat gravitas, pondus, & dolor. Circa quartum morbi diem revecti ad patrios lares, anguſtiores rei domeſticæ homines, brevi à tam funeſto malo, & nonnulli parotide præcedente, jugulati ſunt: quò ſanè facit illud in Coacis: *Quæ dolenter ad aurem aſſurgunt, peſtifera*: Aliqui lethargo ſtertentes, Alii verò adjuncto dyſenterico fluxu (factâ ſcilicet ſalium acrium, & erodentium ad Inteſtina metaſtaſi) occubuerunt. Plures contra iiſdem ferè ſymptomatibus affecti, cum per opportunum reditum tempeſtivæ medelæ locum dederint, ope noſtrâ prorsùs ſunt in valetudinem reſtituti. Hinc conjicere fas eſt, quantùm contulerit montanus Aër ob tenue, ac purgatiſſimum nitrum, vegetumque elaterem.

Salium Alchalino-acrium effecta.

IV. Non eſt hic, ut Te, Vir Ampliſſime, detineam inutili cauſarum, ſymptomatumque explicatione: Cum Te non lateat, ſales alchalino-acres, ipſo aëre, ceu menſtruo dilutos, atque inſpiratione hauſtos per tenella Pulmonum cribra filtrari: primò ſalivâ quoque ad Ventriculum ablegatos unà cum Chylo in maſſam ſanguinis tranare. Quò cum pervenerint, tragicas agunt metamorphoſes: fuſo enim ſanguine, ac veluti à ſui fœdere ſejunctâ parte lymphaticâ, fibroſa denſatur, ut

lac

lac ex ſeri ſecretione concreſcit. Hinc febres oriuntur, à coagulo dictæ.

V. Curationem autem ſic inſtituimus. Initio, cùm urget aut vomitus, aut vomendi proclivitas, tincturam emeticam impero, ex croco Metallorum per vinum album elicitam, & quoties vomuerit Æger, aut alvum exoneraverit, hordei, & ſeminum Citri decoctum, ut nempè inania tormina præcaveantur, & vomendi conatus auſpicatò procedant: Id, quod in Cholerâ morbo utiliter fieri ſolet. Aëris labes ſalivæ impreſſa, & ad ſtomachum detruſa, priùs quàm tota in ſanguinem intret, per viam omnium breviſſimam eliminanda eſt, quam ſcilicet innuit Natura, & ejuſdem fidelis interpres Græcus ſenex: *Medicari æſtate ſuperiùs, hyeme verò inferiùs convenit*: ſecus non poſſet non inſequi diarrhæa, quæ ſanguinis deſpumationem, ut in Pleuritide anacatharſim, impedit, quæque diuturna cùm ſit, in dyſenteriam non rarò degenerat. Paregoricum ſemper ſub noctem exhibeo, ut tumultus ab Emetico inductus ſedetur. Sunt mihi prætereà in uſu Aqua Prophylactica Sylvii: Gelatina Cornu Cervi, ut Mucilagine ſuâ ſitim compeſcat, & ſales acres cicuret, leniatque: Emulſa ex Amygdalis dulcibus, & Melonum ſeminibus cum aquis ſcorzoneræ, & ſonchi, ut ſeri defectum reſarciant. Contryervæ radix balſamico-ſulphurea, Cornu Cervi philoſophicum, ſtibium diaphoreticum, & Bezoarticum Jovis, ut peregrini fermenti moleculas Præcordiis potiſſimùm, ac Cerebro hærentes ſolvant, & ad extrema vaſorum urgeant, expellantque. Nec ea tandem omittuntur, quæ gregum helminticum deſtruere valent. ℞. Stib. diaph. gr. xv. Bezoart. Jov. gr. vi. Jecor. Viperin. gr. iv. Ol. ſcorp. Matthioli gutt. ii. Confect. Hyacinthin. s. o. Diaſcord. Fracaſtor. ana ſcrup. i. Coge in bolos, & inaura; quos deglutiat horâ ſomni, & bibat Aq. Card. benedict. unc. v. tot. Citr. unc. i. Laudian. liquid. Sydhenam gutt. xii. Cùm inde optatus ſudor emerſit, ſi febris nonnihil remiſerit, ſtatim ad Peruvianum Corticem, veluti ad Sacram anchoram convolamus, & tertiâ quâque horâ ejuſdem doſes repetimus. *Curandi Methodus exponitur.*

VI. Cùm

VI. Cùm autem præceps inſtat à coagulatione malum, vix præmiſſo Enemate, aut leni dejectorio, ad ſtimulantia ſolidum, & liquidum iners, ad veſicantia ſcilicet feſtinamus, præſertim ubi æger peſſimâ febri jactatus ad lethargum propendet.

Ægroti cujuſdam miſerandus interitus.

VII. Juvenis quidam temperamenti ſalino-terrei, tam victu, quàm Venere incontinens, nec aëris pravitate, nec tot funerum exemplis deterritus Ferentinum conceſſit, ubi propter negotia plures duxit dies, noctesque. Non dum erat reverſus, cùm cœpit ægrotare: incidit enim in febrem popularem cum vomitu vermium. Idcirco nè vires morbo accederent pro craſtinatione remedii, ſequentem miſturam præſcripſi. ℞. Mercur. dulc. gr. XII. diagrid. ſulph. gr. V. Rhabarb. elect. ſcrup. I. Ol. ſcorp. Matth. gutt. II. Syr. flor. Perſicor. unc. ſem. m. Non ſolùm viſcida, & bilioſa graveolentia, ſed etiam extinctos lumbricos magnâ copiâ ſurſum, deorſumque, ſine ullo tamen levamine, ejecit. Jura deinde Cornu Cervino, ſoncho, radicibus Scorzoneræ, & Graminis alterata manè, & veſperi potabat cum Pulvere ſudorifico alchalino-fixo, & veneni acrimoniam ſimul retundente. Quinto largiſſimè ſudavit, ſed ad huc fruſtrà: Quæ enim aderant ſymptomata, efferata ſunt; quæ non aderant, ſupervenerunt, nempe cruoris ſtillæ è naribus, ſurditas, & faucium abſque tumore ad deglutiendum impotentia. Undecimo convulſus interiit. Miramur tamen, quomodo ſudor in die critico per univerſam cutim excitatus prodeſſe nequiverit: Miramur ſcilicet, acerrimum febrile fermentum nec deſpumatum eſſe, nec fractum, ſed ſuimet inter ſcorias potiùs invaluiſſe.

VIII. Non ampliùs Te moror, Vir Ampliſſime, veritus, nè, Tibi ſim tædio. Cultus tamen erga Te meus, & devotio illud exigat, precor, ab Oraculis Tuis, ut mihi adversùs febres malignas verminoſas ab aëre oriundas methodum aliquam peculiarem aperias, & Patrocinio Tuo me foveas. Vale, atque iterum vale Pontifici noſtro Clementiſſimo.

Datum Fumone XIII. Kal. Septembr. MDCCIX.

CAP.

CAP. III.

Auctoris reſponſio, qua idea, cauſæ, & curatio Caſtrenſium earum febrium perſtringitur.

ERUDITISSIMO VIRO ANTONIO COCCHIO

De Medicina apud Hernicos optimè meritò.

IO: MARIA LANCISIUS

S. P. D.

PEtis a me, ſtudioſiſſime Cocchi, ut tibi reſcribam ecquid de paluſtribus iſthic hærentibus aquis, deque inde ortis, & frequentiùs hoc anno per æſtatem graſſantibus malignis, ajunt, febribus ſentiam. Quid rurſus agendum, nè libitina adeò immaniter tuos in ægros deſæviat, mihi videatur.

Agri Latini pars antiquitus etiam ob paluſtres aquas infamiâ laborabat.

II. Antiquiſſimam fortè putabit aliquis querelam, quam apud me habes, & in qua vehementer doles, ornatiſſime Vir, partem nempe Provinciæ, quam incolis, Ferentinum inter, & Anagniam, paluſtribus aquis plus ſolito identidem inquinari. Etenim Strabo, diligentiſſimus ille Romani Agri deſcriptor, poſtquam lib. V. Geographiæ omne Latium à ſalubritate commendavit; loca excipit quæ *paluſtria ſunt, atque morboſa, qualis,* inquit, *eſt ager inter Antium, & Lavinium, uſque ad Pometiam, & Setini agri quædam, & circa Tarracinam, & Circejum*; quo ſanè locorum circuitu iſthæc etiam finitima tellus comprehendi poſſe videtur.

Vel ſuapte naturâ paluſtris eſt regio, vel incolarum negligentiâ, quæ potiſſimum accuſanda eſt.

III. Sed non omnia, quæ dolemus, eodem jure queri poſſumus. Vel enim Regio iſta, ob jugem aquarum ſcaturiginem,

nullâque hominum induſtriâ vincendam telluris humilitatem, olim etiam cœnoſa fuit, & culpa in eos conferenda eſt, qui primi coluerunt; vel propter temporum injurias (ut arbitror) non corrivatis ſedulò aquis, in hujuſmodi ſtatum pervenit, & excuſanda minùs eſt poſterorum, præſentiumque negligentia, quæ eoſdem latices torpere ſinit, qui apertis tum veteribus, tum novis ſcrobibus, & canalibus, in amnes, ac mare tempeſtivè derivare potuiſſent.

Inertium aquarum cauſa vel regionis humilitas, vel pelagi, & fluminum altitudo.

IV. Quid quod multi, inductâ paulatim exaggeratione, deſertis paluſtribus locis prudentiſſimè ſuccurrerunt? Alterum ſiquidem excitandis lacunis, ac ſtagnis ſemper ſubſerviſſe compertum eſt, ſcilicet alicubi vel non inventa circumſtantis declivitas ſoli, per quam naſcens, aut influens aqua liberè poſſit excurrere; vel importunè occurrens major altitudo proximi fluminis, aut pelagi: unde pigrum fluentum repellitur, quod illorum admiſceri undis, ad integrum paludis exhauſtum, oporteret.

Quibus de Cauſis abundantior hoc anno tam dulcis, quam mineralis aqua fuerit.

V. Cæterum mirari deſines, mi Cocchi, cur iſthic hoc anno affluentior aqua, tam dulcis, quàm mineralis, ſuis ex ſcatebris effluxerit, & vicinos campos inundaverit: etenim dum algidiſſima [*] hyems aqueos vapores è terra excitari prohibuit, recens, exterumque nitrum abundè nimis infuſum eſt. Ver autem pluvium ſubterraneas venas latice magis implevit; exinde, ſub æſtatis initium utrâque de causâ potuit uberior lympha manare. Vidit phænomenon hoc ante menſem ipſa etiam Roma, timuitque, cùm in valle juxtà mœnia montis Cœlii exigua cæteroqui ſcaturigo, tantam aquæ copiam ocyſſimè reddidit, ut brevi locum illum impleverit, & inſectorum, amphibiorumque multitudinem admiſerit, certò certius circumfuſæ etiam atmoſphæræ plurimum nocitura, niſi ſumma Clementis XI. providentia udam ſinuoſamque vallem citiſſimè aggeſtâ terra oppleri juſſiſſet.

Ex variorum, ac minutorum corporum mixtione infectis aquis ſolis æſtu peſtiferi vapores attolluntur.

VI. Inertes verò latices, ideò tanto putore humiliora circa Anagniam, & Ferentinum loca infecerunt, quia iidem ex enormi diverſorum, qua vegetabilium, ſenſilium, & inſenſilium, qua

(*) Conſule hiſtoriam Epidemiæ ortam ex Conſtitutione algidiſſima hyemis anni 1709. à nobis deſcriptam, & in calce operis De Rom. Cœli Qualitatibus adnexam.

qua etiam mineralium corporum mixtione inquinati, agitante ſolis æſtu, corruptivum fervorem cum innumerabilium vermium exortu ſubire coacti fuerunt, quam ſanè fermentationem ſuis, quos defert, igneis ſalibus, ipſe quoque per æſtatem ſæpè flans auſter, adauxit, qui, cum ſemper ex imis ad ſublimia enitatur, ex paluſtribus, verminoſiſque aquis lethifera efluvia & abripit, & attollit, facile etiam ad montana oppida evecturus, niſi eadem effluvia in ſublime delata multùm diſpertirentur, ac partim ipſo in volatu caderent, partim fumorum inſtar diſperderentur, ac diſſiparentur. Undè fit, ut Patria tua ſuper montem poſita innoxio Cœlo fruatur.

VII. Qua verò ratione hujuſmodi labis ſemina, ſive animata, ſive inanimata caſtrenſes, ac peſtilentes febres gignant, & Tu innuis, & nos latius in opere de Noxiis Paludum Effluviis, brevi edendo, demonſtrabimus. Nunc autem ſatis fuerit M. Varronis [*a*] ſententiam, hujuſcemodi infortuniis pulchrè accommodatam, referre: *Advertendum, inquit, etiam, ſi qua erunt loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quod areſcunt, animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpus per os, ac nares perveniunt, atque efficiunt difficiles morbos*, quos deinceps Columella [*b*] *Cæcos* appellavit, quoniam ſubdit, *eorum cauſas nè quidem Medici* (nempe ſuæ ætatis) *perſpicere queunt*: non enim per ea tempora vermium ex ſeminio, ovuliſque propagatio tam clarè patuit; ſicuti noſtro ævo, quo vulgi etiam ſermonibus trita eſt.

M. Varronis ſententia de paludum vermibus, qui morbos gignunt.

Columella idem ſignificat.

VIII. Nec deeſt probabilis conjectura, exoticum liquidum noſtris fluidis incongruum à vermibus, dum ſtomachum, atque inteſtina corrodunt, ſuas per tenues proboſcides, veluti per totidem ſyphunculos, in albas, rubraſque venas, immo in nervos etiam magno cum ægrotantium diſcrimine infundi. Accedit denique, quod per eadem ulcuſcula multis aliis ab aëre derivatis particulis ſuapte natura nobis infenſis, latius (præter pneumonicum) iter aperitur in ſanguinem.

Quo pacto vermes humanum corpus inficiant.

IX. Triſte ſanè experimentum conſimilis Epidemiæ Roma cepit

Epidemia Romana in Urbe Leonina.

(*a*) Lib. 1. de Re Ruſt. cap. 12. pag. 107.
(*b*) Lib. 1. de Re Ruſt. cap. 5. pag. 22.

cepit ſuperioribus annis, cum ad duo circiter millia hominum in Leonina Civitate propter ſtagnantes, corruptaſque in Foſſis Hadrianicæ Arcis aquas, verminoſâ, & peſtilenti febre trimeſtri ſpatio perierunt. Sed quemadmodum tunc temporis nobis accidit, ut funeſtis læta ſucceſſerint; nimirum ingruentibus prope autumnale æquinoctium pluviis, ventiſque in contrarium verſis, ita vobis, deferveſcentibus poſthac æſtibus, arbitror eventurum, & in anteceſſum gratulor. Cæterùm, cùm furit ex paludibus morbus, initio præſertim æſtatis, vix ullis remediis, aut arceri penitùs poteſt, aut reprimi; nè ſi Æſculapius quidem ipſe, & Machaon propulſatores, & curatores adeſſent. Unde ingenuâ, magnoque viro dignâ confeſſione ſcriptum nobis reliquit Hippocrates [c] in æſtiva quadam conſtitutione, *nihil memorabile ſuis ægrotantibus profuiſſe*, ſcilicet *non ventris turbationem*, *non venæ ſectionem*, *neque quæcumque alia*, quæ ipſe tentavit, quem omnia cum ratione tentaſſe putandum eſt: habent enim effluvia iſta certum incrementi tempus, quod plerunque totâ æſtate finitur; cujus decursû affatim irrumpentia in hominum corpora, quæ magis propenſa ſunt (ſunt autem valetudinaria, aut quæ minùs congruâ vitæ ratione utuntur) duplici potiſſimum viâ (præter minus conſpicuas) reſpirationis nempe, ac cibi penetrant, pariterque in fluidas, atque in ſolidas humani corporis partes debacchantur. Sed, cum pluere incipit, æſtuſque temperatur, tunc certè paluſtris humor, *imbribus dilutus*, ut docuit Columella, [*d*] citius miteſcit, & flantibus ventis è ſeptentrione, non ſolùm lethiferæ ſubſident in paludibus exhalationes, ſed quæ jam in aërem ſublatæ fuerant, aliò converti ſolent, ac diſſipari.

Æſtatis initio morbus curatu difficilis.

X. Ad curationem porrò graſſantis morbi quod ſpectat, illam tu quidem ſuâ duxiſti viâ, partim infuſum venenum detrahendo, partim corrigendo, partim etiam volatilizando, ac diſſolvendo. Sed quoniam mala ſæpè ſæpius Artis vim eludunt, propterea illud Hippocratis [*e*] ob oculos perpetuò à nobis habendum eſt, *ſi non proſis*, *ſaltem nè noceas*. Ac rite quidem Divinus Senex

Qua ratione curatio inſtituenda.

(*c*) 6. Epid. Sect. 7.
(*d*) loc. cit. pag. 21.
(*e*) 1. Epid. Sect. 2.

Senex [f] Medicum Gubernatori navis comparavit: quemadmodum enim ille magnis in tempeſtatibus ita gubernaculum, & vela moderatur, ut ventorum impetus, ſecundos quidem, excipiat, adverſos verò declinet, ne vel illidatur ſcopulis, vel mergatur undis; ſic profectò ſolers Medicus nunquam, nimiâ cupidine celerioris curationis, multiplicandis cum temeritate, vel confuſione remediis, adduci debet; Sed ita diligenter naturæ motus obſervare, ut ſalubribus faveat, noxiis obſiſtat, ægrumque, translatione ſaltèm in chronicum morbum (quod eſt hac in re ut admodum frequens, ita ſummopere utile) ad ſalutis portum utcunque perducat. Exinde fit, ut hujuſmodi in febribus, rarò purgantia, niſi ab initio, & quidem cùm abſente diarrhæa, quotidie remiſerint, aut alternis diebus rigore, aut ſaltèm frigore exacerbentur, juvare ſolent; tunc enim, quoniam non levis febrilis fermenti portio hypochondriorum glandulis, quæ in primas vias hiant, hærere ſolet, non ægrè illinc blandis ſubitò emeticis, aut dejectoriis evellitur; ut indè locus fiat uſui Chinæ chinæ, guttulis Olei Matthioli irroratæ, tanquam ſpecifico hujus peſtilentiæ alexipharmaco, quod experimento quoque utiliſſimum compertum eſt apud illos, qui continuis quanquam febribus, gelido tamen artuum frigore laborant. Sed hæc purgatio non niſi primâ, aut ſecunda die laudatur: poſtea verò, quoniam ſæpè (excitatâ diarrhęâ, vel dyſenteriâ) ad alvum confluit malignus humor, ab omnibus purgantibus penè cum ſuperſtitione abſtinendum eſt, ſoliſque diaphoreticis, & alexipharmacis utendum.

Medicus Gubernatori ab Hipp. comparatur.

Purgantia in hiſce febribus niſi ab initio rarò proſunt.

Specificum harum febrium pul. chinæ cum ol. Matthioli.

XI. At verò, ſi febris ſervaverit ideam continentis, ſtipeturque delirio, lethargo, & convulſionibus, nullumque urgeat extremorum frigus; quoniam ſignificat acre, malignumque fermentum, majori ex parte intrà ſanguifera vaſa furere, atque in præcordia, cerebrum, & nervos impingere; purgantibus exaſperari ſolet, etiam ſi nauſeâ, ac vomitu æger vexetur; exigitque tantummodo blanda crebraque enemata, ſtillatitias aquas vel ſimplicia, quæ longa vocant, jura acido volatilia, ex decoctione rad. ſcorzoneræ, pimpinellæ, gramin. contrayer., acetoſæ

Quibus in caſibus abſtinendum ſit catharticis.

Remedia præſcribuntur.

(f) De vet. Med. nu. 17.

acetoſæ, ac foliis contuſis ſonchi; poſtulat pariter emulſiones ex ſemin. melon. cardui ſancti, & amygdalis, additis temperatis diaphoreticis, & cardiacis, modò ex ſtibio diaph. ſuccino, & camph. modò ex C.C., ac lapide Bezoar. vel guttulis ſpiritus ſal. volat. ſal. armon., modò ex confectione Hyacinth., de Alcher., ac potiſſimùm Diaſcordio Fracaſtorii. Quin imò, cùm primùm coacti alicubi ſanguinis indicia apparuerint, auri etiam tinctura, rite præparata, vel ſpiritus Mannæ, quem vitæ appellant, ægris exhiberi poteſt. Sed veſicantia præcipuè non ſolùm artubus, verùm etiam cervici tempeſtivè, atque utroque in caſu, modò abſit dyſenteria, admovenda erunt.

Veſicantia proficua, & quando.

XII. Hoc tibi fortè mirum videbitur, quod, quanquam in maligna iſta febri viperei dentis inſtar cenſeatur phlebotomi lanceola; nihilominùs tamen ægrotantes plethorici, qui eâdem febri cum dolore capitis, pulſuque magno, & æquali corripiuntur, ſectâ vena frontis, vel jugulari, tunc maximè, cum majori mentis motione, ſoporeque, immo parotide premerentur, quandoque levati fuerint: Sectiones enim iſtæ (modò extremorum frigus abſit, & vires conſtent) accenſentur illis, quas laudat Hippocrates, [g] & proximi ventris appellat; evacuant nanque, & revocant in præcordia, ac ſubindè in vitalem circulum multas cruoris partes, quæ piceam, & quaſi non dixerim, polypeam conſiſtentiam nactæ, ſinubus duræ menyngis, atque univerſæ propemodum cerebri ſuperficiei, perindè quaſi ſupremi, mortaleſque decubitus, pertinaciter adhæſerant, atque illinc deturbari naturæ operâ non ſolent, niſi magno, ac plerunque irrito, parotidum conatu.

Quibuſnam & quando venæ ſectio utiliſſima fuerit.

XIII. In eundem pariter ſcopum collimant non ſolùm viſcera recens mactatorum animalium, cranii ſuturis adhibita, ut potè quæ proprio ſale oleoſo volatili illas ſanguinis particulas diluunt, leniunt, ac ſubmovent, quæ ſummo capiti erant defixæ; verùm etiàm cucurbitulæ ſiccæ, atque adhuc ſemel ſcarificatæ, ſi opus fuerit, ac præ cæteris frictiones per totum morbi curſum, inunctis manibus oleo amygd., & Matth. cum camphora,

Alia remedia traduntur.

(g) 6. Epid. Sect.6.

camphora, identidem repetitæ, torpeſcentibus liquidis naturales motus inſpirant.

XIV. Sed vereor, nè Tu arguas, meâ ex memoriâ diſceſſiſſe remedium maximopere neceſſarium pellendis necandiſque vermibus, quod fortè primas in hoc morbo tenere debuerat. Porrò illius non ſum oblitus, ſed valdè dubito, nè, dum pharmacum (præter quàm ex amaris vegetabilibus, Chinâ præſertim, atque ex acidiuſculis cardiacis) quærimus, venenum inveniamus, quod ægros citiùs, quàm vermes perdat. Mercurialia enim in tanta naturalis œconomiæ confuſione, nervorumque potiſſimum oppreſſione quid quæsò aliud, niſi, mortiferâ in cerebrum inducta epigeneſi, novas turbas facere poſſunt? Igitur in alexipharmacis, ipſo in tempore, denique in naturæ præſertim ſolertia, quæ docta eſt ſinè magiſtro, ſpem omnem collocare oportet, ut filii Patris ſimus, qui nos admonuit, ut ſaltèm non noceamus. Nanque Medicina eſt quoddam experimentalis prudentiæ genus, quæ vix doceri ab ullo poteſt; tota ferè ſedulo, peritoque ab artifice in arena ipſa invenienda, ac tractanda eſt. Macte igitur animo, mi Cocchi. Sed, dum aliorum valetudini incumbis, fac, ut tuæ quàm diligentiſſimè ſervias.

Remedia necandis vermibus ex China & acidis cardiacis paranda.

Mercurialia maximè periculoſa.

Romæ prid. Kal. Sept. MDCCIX.

CAP. IV.

De modo, & Fine Ferentinenſis Epidemiæ.

CONducit etiam ad Poſterorum utilitatem, ut eos non lateat modus, ac tempus, quibus Epidemicæ conſtitutiones ſolent deſinere; ut indè non tantùm naturam, ordinemque rerum ediſcant; verùm ut, quid Ars quoque præſtare aliquando poſſit ad malorum exitum antevertendum, apertè deducant. Cùm enim Ars ſit imitatrix, & miniſtra naturæ, valebit certè, ſi locorum id ferat ingenium, debilitare, atque enervare cauſam Epidemiæ, cùm illa maximè furit, ut aliàs diximus, & nunc rurſus admonebimus.

Morborum Epidemicorum hiſtoria poſteris utiliſſima.

Ferentinenſis Epidemia ſu hyemis initium deſævit.

II. Itaque Ferentinenſis Epidemia Anno 1709. circa ſolſtitium æſtivum orta, ſextili menſe aucta eſt, & ferè toto Autumno ſic viguit, ut quingentos penè homines enecuerit, Ferentino præcipuè, & Anagniâ Civium jacturam ſentientibus. Hyemis tandem initio ejuſmodi luis incendium deferbuit: cùm ſcilicèt copioſi à Cœlo decidiſſent imbres ad temperandum, extinguendumque fervorem fraceſcentium aquarum, quæ poſtea obrigentibus frigore campis coactæ ſunt; imò verò aquilonaribus ventis, quæ in aërem evectæ jam erant, morbidorum vaporum cohortes partim fugatæ, ac diſperſæ, partim ad ima repercuſſæ, ſimul, & cum propriis ovulis penè omnibus inſecta in paludibus ſuffocata, atque exanima reddita ſunt.

Cur pluviæ morbum retuderint.

III. Pluviæ igitur in memoratâ Epidemiâ primùm omnium juvare deprehenſæ fuerunt: Nam ſales alchalino-acres tum dilui, retundi, ac miteſcere cœperunt; non ſecùs ac ſpiritus acido-urinoſi, immò ſales arſenicales, & venefici multitudine aquarum permiſti de turbativâ, & corrodenti vi magnopere remittunt.

Dulcibus aquis infuſis, thermalium putreſcentium noxa levari poſſet.

IV. Hinc verò nemo non videt, quod ſi Campaniæ flumen è vicinis Ferentino montibus tranſverſo alveo Agros illos, & Conſularem viam ſecaret; vel dulces aquarum fontes ab iiſdem montium radicibus majori copia decurrerent; fieri facilè poſſet, ut, ſi quando mediâ æſtate thermales potiſſimùm aquæ ob Villicorum negligentiam illic ſinantur corrumpi, ſtatim per Aquilegem novis apertis canalibus, & ſcrobibus, vel adhibitis ſyphoribus eædem aut fluminis, aut fontium lumphæ, quò oporteret, deductæ, corruptos latices pluviarum inſtar temperarent, atque diluerent. Quamobrem illa, quæ tot funera inferre ſolet, petita ab inquinatis aquis deleteria vis, per ipſaſmet, dulces tamen, jugeſque aquas (ut à magnis olim Medicis factum fuit) penitùs extingueretur.

CAP.

CAP. V.

De Præſidiis per Summum Pontificem adhibitis, nè aquæ in poſterum in Agro Ferentinenſi reſideant.

SAcratiſſimus Princeps Clemens XI., cujus præcipuum ſtudium eſt in publica commoda maximas, paternaſque curas dividere, ut etiam ſubditis, quos non videt, quam diligentiſſimè proſpiciat, mandavit, ut in Sacrâ, quam vocant, Conſultâ negotium hoc ſedulò agitaretur: quod cùm Eminentiſſimi Cardinales illius Cœtus accuratiſſimè feciſſent, decreto ſtatuerunt, ut exactis Kal. Ianuarii Ægidius Maria Bordonus R. C. Apoſtolicæ in librandis aquis Architectus Ferentinum contenderet, & mala illa præſens contemplatus remedia pro ſua peritia opportunè adhiberet. Eò itaque Vir diligentiſſimus ſe contulit, quumque omnia perpendiſſet, certò comperit Aquam ſcrofinicam tum copiâ, tum pravitate cæteras antecellere, eamque fuiſſe fontem, & originem graſſantis per ſuperiorem annum Epidemiæ. *Pontifex Ferentinenſibus conſuli jubet.* *Architectus librandis aquis eò mittitur.*

II. Hanc igitur primò in curſum per antiquam cloacam revocandam cenſuit, ac propterea mandavit, ut ſaxeus ille, atque ingens, quem initio innuimus, ſubterraneus ductus à terra, cœnoque liberaretur, ſed vix amotis operculis teterrimas, & penè ſuffocantes, quales ſpelunca Canis Neapoli, vel ubique locorum frumenti puteus nuper reſeratus emittere ſolet, exhalationes expertus eſt; imò verò paſſim jacentium hìc illic aquarum odore ſulphureo caput adeò gravari ſenſit, ut ipſe, ejuſque Miniſtri, atque Operarii ad aquam Reginæ Hungariæ, & neſcio quæ balſama naribus, temporibuſque admovenda non ſemel recurrere coacti fuerint. *Vetus cloaca purgatur.*

III. Deinde Ferentini planum per horizontis libram expendens illud ad fluminis uſque alveum ſatis inclinare deprehendit, & idcirco foſſas in ſolo recens effodi curavit, ut aquæ cæteræ ab invicem diſſitæ moras rumperent, & ſingulæ ad Theletem Campaniæ flumen liberè devolverentur: id quod etiam in Ana- *Effoſſis ſcrobibus aquæ in Theletem fluvium deductæ.*

gniæ Campis confectum eſt. Cùm enim Hernicarum aquarum vitia Bordonus diligenter perſpexiſſet, alias ſcilicet in eo tantùm peccare, quod in ſinuoſis locis otientur; alias infeſtum etiam ſulphur olere, & ferè omnes tartaro ſui generis abundare, quo ſenſim accreto, & lapideſcente, ipſæ ſibi vias impediunt; idcirco novos aquarum ductus altè effoſſos declivitate, atque margine munitos eſſe voluit. Nam telluris inclinatio nova ſenſim decurrentibus lymphis velocitatis momenta ſolet adjungere, quæ graviores, ac tartareas, quas illæ ſecum deferunt, partes in alveis ſubſiſtere ferè nuſquam patiatur.

Stulta atque importuna incolarum ſtudia lucrum potius quam ſalutem ſpectantium.

IV. Non defuerunt tamen ex Agricolis, qui, ut cannabem, linumque macerare, & cæpas ſerere, atque alere commodè poſſent, diffuſas huc illuc aquas in novos canales reduci, & liberè per ſuos alveos decurrere noluiſſent. Sed quàm miſera eſt hominum conditio, qui tenue lucrum propriæ nedum ſaluti, verùm vitæ etiam anteponunt! Nonnulli autem Anagniæ Cives lacunam quandam reliquam fieri ſatagebant, quò hyeme anates præſertim venatum irent, malum, quod ſubſequente æſtate imminebat, minime præſentientes. Demum Sonninenſes, cum eorum oppidum ad fluminis dexteram ſitum ſit, ne prædictæ aquæ in illud exonerarentur, temerè obſtabant, ignorantes flumina novarum aquarum acceſſu non quidem retardari, ſed potius ad velociorem curſum impelli, quemadmodum lymphas ad fluxum promotas, ac dulcibus permixtas mortiferum virus non amplius emittere.

Res tandem ad exitum perducta.

V. At enim verò, ſuperatis ejuſmodi impedimentis, ad exitum res perducta fuit, ſcilicet non amplius in Hernicorum Agris latices reſident: Lini, & Cannabis maceratio, cæparumque etiam ſatus Eminentiſſimorum Patrum decreto vetita ſunt. Quamobrem incolæ illi, ſi de propriâ ſalute parum ſoliciti, tam neceſſarios aquarum ductus deinceps tueri neglexerint, & aut dilabente terra infarciri, opplerique denuò ſinant, aut rupto aggere lymphas ad irrigandos hortos rurſus derivare tentaverint, utinam, adventante jam jam ſeptennio, in priſtinam, quod Superi avertant, haud recidant calamitatem.

INDEX RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hoc Opere continentur.

A.

Aceti, & acetoſæ utilitates in locis paluſtribus pag. 137
Aciculæ cuſpis viperæ veneno illita, ut mordens Vipera necat 52
Adagium de emendis paludibus explanatur 65
Admonitio Romanum agrum æſtate peragrantibus 65
Ægritudinum, & curationum in diſtans incerta judicia 255
Ætiologia febrium Romæ epidemicarum 162
Vrbevetanæ epidemiæ 194. & ſeq.
Morborum, & Symptomatum Balneoregienſis epidemiæ 215 & ſeq.
Febrium Piſaurenſium 262 & ſeq.
Ferentinenſ. epidemiæ 3 6. & ſeq.
Malorum, & Symptomatum à lumbricis 55. 56.
Aër quid ſit 4
Quibus conſtet particulis 4 & 5
Ejus varia nomina, & ipſorum ratio 4 & 5
--Qualitates proprietateſque pag. 4. 5. & 60.
Compreſſionis, & expanſionis eſt capax 109.
Ea etiam loca ſubire poteſt, à quibus non egreditur 109.
Quomodo mediet inter cæleſtia ac terreſtria 4
Aër per quos aditus corpus ſubeat 42
Varias in cerebro vires exerit 42
Cerebro, & ingenio vigorem conciliat 31. 68. & 69.
Salubris, vel inſalubris unde 6
Salubris quid conferat animali œconomiæ 44
---- Ejuſdem effecta, & conditiones 7 44. & 133.
Siccus humido ſalubrior 8
Vnde lentior, & craſſior fiat 7
Craſſior quare obtuſiora reddat ingenia 69
Ponderoſior vitales motus, & perſpirationem imminuit 61
Noctu gravior fit, & quare 64. 208.
Craſſus, & impurus igne, & quomodo purgatur 79

Quomodo vitietur ab effluviis paludum 61
Paluſtris ob craſſitiem, vel ob acritiem nocet 45
Inquinatus ſanguinem conſpurcat 61
------ *Quomodo animalem œconomiam perturbet* 44
Corruptus quomodo intus, & extra Incolas afficiat 215
Paluſtris indormientes, vel aliter imprudentes afficit 64
Æxiccatorum locorum quare ſalubrior evadat 68
Aër quomodo in ſylvis inquinamenta deponat 92
Piſaurenſis æſtate ob ſubſides aquas ſit inſalubris 247
----*Etiam a ventis alteratur* 250
----*Eundem quæ inquinarint ante epidem.* 267
Venetus etſi paluſtris cur ſit innoxius 18
Vrbevetanus quare morbidus evaſerit 195 &c.
Aërem ſalubrem quæ faciant 6. 79
Peſtiferum quæ reddant 11
Contemerari ab halitibus paluſtrium animalium 31
Inquinari etiam ab ipſorum ſordibus 341
Aquarum vitio epidemiæ cauſam fieri 207
Purgantia cur inutilia ſint in vera peſte 58
---*Vtilia ſunt in febribus caſtrenſibus* 58
Aëris diverſa temperies, & meteoriſmi unde 5 & 6
Et ætheris particulæ quid præſtent in nobis 60
Inclementia in quo conſiſtat 7
Inclementis effecta 7. 133
Labes quomodo homines afficiat 251.
Paluſtris vitium teſtantur fœtor, & fœdus Incolarum color 212
Humiferi effectus 69
Nocturni major gravitas unde pag. 139
Salubritati cur aliquandò Sylvarum exciſio conferat 107
Motus ignem verſus qualis, & unde 79
Mutatio præſtantiſſimum remedium in chronicis morbis 283 & ſeq.
Aggeſtio paludum quot modis fieri poſſit 71. & 72
Albertus Leand. aërem Piſaurenſem inſalubrem aſſerit 248
Amatus Luſ. Piſaurenſe cœlum inclemens putat 249
Amuletorum vis in imaginatione conſiſtit 143
Anagniæ, & Ferentini deſcriptio 334
Anglorum leges prohibent lini macerationem in publicis aquis 27
Animalia venenata non morſu, ſed tabo ſalivali necant 52
Annibalis orbitas à paluſtri, & nocturno aëre 140
Anni tempora præcedentia populares morbos inferunt 150

Anonymi

Anonymi cautiones variæ circa uſum Ch. ch. 290. & 291.
Idem inconſideratè ſcripſit 293
Anthelmintica -- vide remedia
Ch.ch. & aliis cardiacis paranda 351
Mercurialia cur in febribus periculoſa 351
Antliæ quibus Hollandi paludes exhauriunt imitandæ 72
Aqua quid ſit 22
Nullam in ſe putredinis cauſam continet 22
Sub majori calore majorem perſpirationem patitur 24
Inſectorum ovula continet 49
Ejuſdem labes, & noxa unde 23.
Ob exotica permixta putreſcit pag. 22
Balnearum per poros cutis viſcera ſubit 42
Nucerina hermeticè clauſa culices non gignit 48
Iugis in ſtagna derivata putrefactionem amovet 77
Saponata latius peſtem diffundit pag. 15
Aquæ dulces jugeſque temperant, & abſtergunt loca cœnoſa 77
Salſis permixtæ citius putreſcunt, & quare 17. & 112.
----*Paluſtrium locorum ab organicis effluviis inficiuntur* 50
Aquæ, in quibus linum intabuerit, damnantur 27
Fluentes etsi inquinatæ cur non putreſcant 25
Turbidæ Fluentis qua de cauſa clareſcant 110
Deſides cur vitientur 26. 23
---*Quomodo aërem inficiant pag.*207. 215
---*Aërem, aër cibos potuſque contemerant* 207
Minerales faciliùs computreſcunt 16
Paluſtres per æſtatem inſectis abundant 36
Iſauri cur ſubſederint, & ſordidæ evaſerint 253 & ſeq.
Fruſinonem inter, & Anagniam ſtagnantium indoles 340
Ferentini dictæ di Tufano 334
Scrophinicæ lacunæ majori ex parte ſulphureæ 337
----*Lapides corrodunt* 337
----*Septimo quoque anno æſtate exundant* 337
Cur uberiùs exundarint anno 1709. 337. & 346.
Aquarum quinque genera inducendis paludibus apta 16
Infectarum potus noxius 342
Putridarum noxa dulcium corrivatione emendatur 346
Fœtor à permixtorum corporum putrefactione 346 *& ſeq.*
Deducendarum a paludibus tempus opportunum eſt finis hyemis 76
Paluſtrium quæ ſint nocentiores 16
----*Chymica diſtillatio* 37
Aquileja paludum cauſa vaſtata 8
Araneæ cur in Apulia tantùm ſint veneficæ 51
Arbores Dearum membra finxerunt Veteres, & quare 81 & 82.

Quænam intacta ſervari debeant in SylvaCiſternæ excindenda pag. 120 & 125
Quæ reſervari voluerit A. C. 129
Arborum vallum Pompt. Paludibus, & auſtris objectum relinquendum 120.
---Quod arborum genus reſpiciat 121.
Atmoſphæra ex quibus conſtet 5.
Calidis tempeſtatibus minus renititur exhalationi 40
Auctor conſulitur de modo exiccandi palud. Balneoregienſes 236
Ejuſdem reſponſa 306., *& ſeq.*
Auctoris ingenua proteſtatio 114
Animadverſiones ſuper ch. ch. & rhabarbari natura 274 *& ſeq.*
Obſervationes circa culicum originem 84
Sententia de Montibus Albanis Vrbi objectis 116
Conſilia pro compeſcenda Epidemia Romana 15[illegible] *& ſeq.*
---Ad avertendam Epidemiam Vrbevetanam 192. *& ſeq.*
Judicium de Balneoregienſis Epidemiæ cauſis 204. *&* 229
Suſpicio de obſervatis in cadaveribus Balneoregii 232
Epiſtola reſponſoria ad Illmūm Eliſeum 205
--- Altera pariter reſponſoria. pag. 223. 235. *&* 243
--- Ad D. Flaſchi 232
---Ad Piſaurenſes Decuriones 335
---Ad Emūm Daviam Vrbini Legatum 326
Quæſita per Epiſtolam 327
Auctoris gratus animus erga Piſaurenſes 334
Pravium judicium de Ferentin. epid. cauſis 339
Auctorum ſententiæ integræ perlegendæ ſunt 116
Auguſtus C. Ægyptum a Niliacis paludibus vindicavit 68
Aures etiam ſunt viæ aëris cerebrum ſubeuntis 42
Auſter cur in Paleſtina ſalubris ſit pag. 104
Cur contra Romæ inſalubris 104
Putida paludum corpora commovet, & elevat 97
Quandonam peſtifer ſit 268 *& ſeq.*
Quare ſuburbium vetus ab epidemia Romana protexerit 97
Auſtri ab imo ad ſumma convehunt pag. 91 *&* 110
Idipſum exemplis confirmatur pag. 98
Vnde ad nos veniant, & cur æſtuent 96
Cur Ægyptum perflando non lædant 96
Quomodo fluidorum curſum retardent 288.
Autumnus anni 1694. *ad Rom. epidemiam conſpirans deſcribitur* 150

Balneo-

B.

Balneoregienſ. ægros auxiliis deſtitutos SSmus Pater relevat. pag. 214. & 220.
Balneoregii ſitus, & nomenclatura pag. 202
Balneoregienſis cujuſdam collis ruina ejuſque cauſa 211.
Ruina ſtagna induxit, & lacunas ibid.
Civitatis quæ partes ab epidemia vexatæ, quæ immunes fuerint 213
Beneficia, quæ nobis à veridicis cenſoribus proveniunt 308
Eccleſiaſtica poſſidentes populorum peccata manducant 227.
de Blegnis animadverſio ſuper ch. ch. uſu 296
Bœtii cur ſtupidi, & hebetes 69
Bœticum ingenium quid ſignificet ib.
Bombycum aureliæ incautè project. Piſaurenſibus obfuere 259 313
Bordonus Æg. Hydroſtaticus Piſaurum miſſus 265. & 285
Ejus ſententia de arcendis Iſauri exundationibus 318
Novum canalem aperiendum ſuadet 320 & ſeq.
Variæ contra id objectiones 320
Ejuſdem ſententia exitu confirmata 323 & ſeq.
Auctoris poſtulatis ſatisfacit 323 & ſeq
Roma Ferentinum miſſus 353
Ejus opera Ferentini ſtagna ſublata ſunt 354
Boreas à ſummo ad ima convehit 91
Roman. epidemiæ cauſas depulit 184
Bulla S. Pii V. interpretatur 118. & ſeq.

C.

Cadavera inhumata morbidum aërem reddunt 11
Continuas ob febres denatorum quia Romæ exhibuerint 162
in Cadaveribus tertianâ epidemica functis quid obſervatum 161
Dyſenteriâ tentatis inteſtinorum gangræna reperitur 182.
Cæſaris miles, religionis cauſa, Sylvam cædere detrectat 89 & 90.
Cajetanorum Familia laudatur 88.
Cajetanus Princeps licentiam petit cædendi Sylvam Ciſternæ 85
Ejuſdem mens aperitur 119
Ch. ch. uſu à tertiana pernicioſa convaluit 169
Calor, & quies paluſtrium aquarum corruptionem adjuvant, & quomodo 22 & 23
Canes cur non ſingulis anni temporibus rabidi fiant 51
Canum interfectio cur utilis peſtis tempore 13
Cannabis maceratio aërem vitiat 188
Linumque non benè exiccata Conſtantinopoli luem quotannis inferunt 197
Capitis dolor corripiebat deambulantes Leoninam Civitatem epidemiæ tempore 152. & ſeq.

Ca-

Capuccini cœnobitæ prudenter conſerunt Sylvas contra inſalubres ventos 94

Carnes animalium alibi paſtorum quotidie comedant Incolæ locorum Epidemia vexatorum 217

Caſolus aquarum Architectus laudatur 102

Catharticum lene eſt prophylacticum ſub corrupto cælo 141

---*Quid conferat in principio febrium caſtrenſium* 278

Catulli teſtimonium de inſalubritate Piſaurenſis cæli 247

Cautiones ne ſemel emunctæ paludes renoventur 72

in Cerebello viri convulſionibus obnoxii glandulæ induratæ occurrerunt 231

Ceredi Ioſ. dogmata de exhauriendis paludibus laudata 72

Chin. chin. præſtantiſſimum antifebrile 287

Ejuſdem vis, & virtutis ratio pag. 169 & 298

Febrium radicem non evellit 288

Quo tempore, & quibus cautionibus adhibenda ſit 288

Eandem exhibendi modi diverſi pag. 168 & 306

Etiam caſtrenſium febrium initio propinari poteſt 307

Ab Auctore inter primos feliciter exhibita in principio febrium Caſtrenſium 308

Citò exhibenda in malignis ſed rigoriferis febribus 255. 295

Quibus pharmacis ſociari poſſit pag. 288

Nullo etiam præmiſſo cathartico febres extinguit 303

Quibus purgantibus ſocianda ſit 305

Rhabarbaro primùm ab Auctore juncta 274

Cum oleo Matthioli efficit ſpecific. pernicioſarum febrium pag. 218 & 349

Imbecillioris virtutis viſa eſt anno 1710. 297

Improbatur in prophylaxi febrium Caſtrenſium 142

Ante tertiam diem exhibita profuit in Epidemia Rom. 168

Serius propinata inutilis erat 168

Cur minus profuerit in continuis, quàm in tertianis pernicioſis pag. 172

Volatilibus admixta tutior fit 297

Cur prætermiſſo cathartico Piſaurenſibus exhiberetur 299.

Non fuit cauſa Piſaurenſium recidivarum 298 & ſeq.

Chinæ chinæ, ut cæterorum remediorum nocet abuſus 305

Cum radic. gentianæ tinctura eſt antifebrile efficaciſſimum

Uſus exigit diuturnam abſtinentiam ab acidis, & dulcibus 275. 296.

Chirographum Sanctiſſimi Patris continens licentiam cædendi Syl.

Ciſternæ 126., & ſeq.

Illmus Præſul Chriſpoltus laudatur pag. 102
CHRISTI præceptum ad præcavendam repentinam mortem 309
Chronici morbi qui epidem. febribus ſuccedunt, quomodo curandi ſint 233., & 283.
Cibaria corpus vel alunt, vel inficiunt 198.
Optima ſeligi debent epidemiæ tempore 198., & 200.
Cibariorum ratio qualis conveniat ſub cœlo corrupto 208 & ſeq.
Cibus vel largior, vel pravior qua ratione lædat 136
Ciceronis aurea ſententia de valetudine tuenda 210
Ciſterna oppidum Sylvæ exciſione inſalubrior fieret 112
Ciſternæ Sylva vid. Sylva Cajetan.
Civitatem periclitantem ſervare æque glorioſum eſt, ac novam condere 196
CLEMENS XI. Balneoregienſibus largiter ſubvenit 212., & 224
In Piſaurenſes beneficentiſſimus pag. 265., & 273.
De Ferentinenſium ſalute conſuli jubet 353
CLEMENTIS XI. laudes 223
Vigilantia erga ſubditorum incolumitatem 126., & 193
Cura privatarum, & publicarum rerum 88
Cloaca elegans Scrofani aquas apud Ferentinenſes educens pag. 335. & 353.
Eadem purgatur juſſu Sanctiſſimi Patris 353
---- Maſtrianorum ob fœtorem peſtifera 339
Clyſteres poſt quartam diem in febr. Caſtrenſibus laudantur 278
Coctio in peſtilentibus morbis non expectanda 281
Cœli mutatio præſtantiſſimum remedium in chronicis affectibus 184
Cœlimontanus Romæ collis naturâ ſalubris 151
Cœnoſas terras veneficos halitus emittere 152
Cœnum paluſtre à ſpoliis, & fæcibus inſectorum conflatur 23
Ab exhauſtis paludibus educendum, ac ſepeliendum 76
Vel alio modo pro locorum ingenio corrigendum eſt 76
Cocchi A. apud Hernicos erudit. Medicus 338
Cœtui ſuper exciſione Sylvæ Ciſternæ qui interfuerint 87. 128.
Super Piſaurenſium incolumitate qui interfuerint 313. & ſeq.
Cohobatio chymica quid præſtet 38
Coinquere quid ſignificet 83
Colle Io. conſilium ad avertendas Piſaurenſes contagiones 248
Remedia Piſaurenſibus præſervativa 251

Columellæ opinio de Peſte, & paludum effluviis 30 & 445
Condimenta acida cur utilia ſint ſub inquinato Cœlo 137
Conditiones quibus conceſſa fuit Sylv. exciſio Cajet. Principi pag. 128. & ſequen.
Conlucare quid 83
Conſilia Medica ex obſervatione capienda 254
Conſilii ſumma ab Auctore ſuper Sylvæ Cajet. exciſione dati 121
Vrbevetanis dati utilis exitus pag. 201
Conſilium anceps, ni res bene cognita ſit 206
Conſuetudinis vires 20 & ſeq.
Controverſia de modo arcendi Piſaurenſ. eluviones 316. & ſeq.
Controverſia inter Neapolitanos Medicos de lini maceratione in lacu Aniano exponitur, & conciliatur 28 & 29
Convaleſcentes ab epidemia Balneoregii facilè recidivi fiebant pag. 230
Convulſiones, & deliria unde in febribus 281
Corpora minùs cachochyma magis obniti aëris inquinamentis 256
Magis ſobria etiam peſtis labem evadere 256
Corpus à corpore, & natura à natura differunt 277
Emi Corradini opus citatum, & laudatum 93
Craſis corporum, & animorum indoles climatibus reſpondent 69
Criſes ſalutares cur raro fiant in paluſtribus affectionibus 167
Quænam Balneoregii fierent. pag. 216 & 230
Cryſtalli, pretioſorumque lapidum vis alexipharmaca in quo conſiſtat 282
Cucurbitulæ, & jugularium ſectio juverunt quibuſdam peſtilentia affectis 173 & ſeq.
Culices ſunt papiliones vermium natantium 47
Ipſorum origo, & metamorphoſes 47
Ova deponunt in aquis deſidibus pag. 47
Sunt mirum in modum fœcundi, 48.
Telum acutum, & fiſtuloſum habent 47
Culicum vermes piſcium ritu ſe invicem comedunt 48
----Qui antea movebantur obturatâ phialâ immobiles fiunt 48
Copia in paluſtribus locis unde pag. 47
Et inſectorum inſolita vis Balneoregii obſervata ante epidemiam 211 & ſeq.

D

EMi Daviæ Reſponſi de ſtatu rerum Piſaurenſium ad Auctorem ſumma 328
Deſiderius Longobard. Rex Balneoregienſ.

regienſ. aquis reſtituitur pag. 202
Ejuſdem Edictum quoddam eſſe fictitium pag. 202
Deuteronomium Moſaic. tradit præcepta ſanitatis tuendæ 199
Diarrhœa cur ſit periculoſa in febr. caſtrenſibus 281
Ejus remedia 282
Diaſcordium Fracaſtorii commendatur in febribus epidemic. 219
De Diis Agreſtibus, & fontanis antiquorum commenta 81
Diſquiſitionis de Sylvæ Ciſternæ exciſione ordo 88
Domicilium quale ſeligendum ſit ſub corrupto cœlo 209
Domo non exeundum ante ſolis ortum, & occaſum, epidemia vagante 209
Donii o: Baptiſtæ ſententia de Sylvarum exciſione explicatur. pag. 116
Auctoritate abutuntur adverſarii 116
Dormientes prope paludes cur faciliùs luem contrahant 64.
Iidem majorem pernicioſorum halituum copiam imbibunt 65
Dormitio prope paludes æſtatis tempore exitialis 63
Dryopum fabuloſa metamorphoſis pag. 81
Dyſenteriæ criticæ, & ſalutaris ratio pag. 182
Cur quibuſdam Romæ exitiales fuerint 182 & ſeq
Mortales quæ fuerint in epidemia Romana 182
Diuturnæ curatio 283
in Dyſenteriæ criticæ curatione quæ remedia nocuerint, quæ opitulata fuerint 182 & ſeq.
Dyſenteriarum utraque ſpecies in epidemia Romana obſervata pag. 181

E

EDicta veterum aquarum ſtagnationem prohibentia pag. 256
Edicti Piſauri promulgati ad tuendam aeris ſalubritatem ſumma 327
Affluvia paludum quid ſint 37
Eorum vis, & poteſtas unde 37
Quomodo differant ex Quercetano 32
Diverſa à paludibus exſurgunt pag. 35 & 36
Ipſorum ſucceſſiva mutatio chymica diſtillatione adumbratur pag. 37 & 38
Vel organica ſunt, vel inorganica 36 & 269
Quibus ex cauſis in aërem propellantur 39
Directè feruntur, ut fumus 135
Differunt pro anni temporum diverſitate 35 37 & 39
Eorum noxa conſiſtit in mixtione exoticarum particularum pag. 45
Æſtate ſunt deteriora 43 & 44
Noctu pernicioſiora ſunt, & quare 64

Non ubique, & ſemper eadem ſunt, ejuſdemque materiæ pag. 35. & ſeq.
Cur quandoque per æſtatem tantùm ſint noxia 40
Sub dio elevata noctu recidunt pag. 38
Plurifariam obſunt 8
Varios, ſed non ſemper eoſdem morbos inferunt 35
Tripliciter aërem inficiunt 45
In ſicco putreſcentium cur minùs noceant quàm ea, quæ putreſcunt in humido 13
Morbida quomodo ab arboribus coërceantur 93
Suo tepore affectis pulmonibus medentur 34
Animata, & contagioſa Kircherii quid 32
---Tripliciter corpus noſtrum lædunt 53
---Cum cibis in ventriculum deſcendunt 50 & 270
---Non intrant per poros cutis pag. 50
---Tum fluida, tum ſolida afficiunt 271
---Quomodo evadant febrium caſtrenſium cauſa 270
Inorganica per ſe mortifera ſunt, & quare 44
---Per vias aëris corpus ſubeunt 42 & 50
---Cur benignas primùm, dein etiam peſtilentes febres inducant 272
Elater in quo conſiſtat 5
Illmi Eliſei Balneoregienſ. Epiſcopi Epiſtola ad Auctorem 205
Ejuſdem ſedulitas & charitas pag. 212
Epiſtola informatoria ad Auctorem 242
Gratiarum actionis ad Auctorem pag. 222
---Altera ad SSmũm Patrem pag. 224
---Commendatitia, & exoratoria ad SSumũm Patrem 239
Epiſtola ad Auctorem de ſua, & ſodalium ruſticatione 234
Emetico cur faciliùs, & meliùs ſtomachus abſtergatur 301 & ſequen.
Emeticum in tertianis, & quartanis laudatur 283
Ejus variæ formulæ 278
Initio febrium epidemicarum profuit robuſtis corporibus pag. 231 277 & ſeq.
Empedocles, derivatis in ſtagna fluminibus, Salinuntios à peſtilentia liberat 78
Obſtructis montium faucibus patrios agros ſalubritati reſtituit 134
Endemicæ febres otioſa & ſegniora corpora magis affligunt 255
Endemicis malis quotannis obnoxium fuiſſe Piſaurum 248
Epidemiarum hiſtoria Poſteris utiliſſima 351
Ordo, & progreſſus obſervandus 35

Certas

Certas Vrbium regiones infeſtantium exempla 155

Reſtituto aquarum curſu ſublatarum exempla 56

Epidemicæ febres plerunque intrà ſeptimum perimunt 308

Epidemici morbi plerunque ob hominum incuriam accidunt. pag. 156

Cur æſtatis initio tam difficulter curentur 348

Quare miteſcere ſoleant poſt imbres, & ſeptentrionales ventos 273 & 348

Eorum ſpecificum Tyaneo apophtegmate continetur 207

Epidemiæ à paludibus excitatæ rarò ſimiles ſunt, & quare 35

Epidemiâ affecti qua ratione tractari debeant 217 & *ſeq.*

Epidemia Romana quibus ex cauſis ſuborta fuerit 347 & 97

Eidem quæ ſigna, & tempeſtates præceſſerint pag. 149 & 153

Quibus limitibus ſe continuerit pag. 153

Circa eandem quædam obſervatu digna 150 & *ſeq.*

A corruptis aquis ſuborta fuit pag. 155

Ejuſdem initium 158

—*Exitus* 184

Eidem qui magis vel minùs obnoxii fuerint 155

Cur illam pauci naturæ beneficio evaſerint 156

Etiam Incolas Montis Marii auſtrorum flatu invaſit 155

Quibus auxiliis averti potuiſſet pag. 156.

Quibus remediis tractata fuerit pag. 168 & *ſeq.*

Noxia primùm tentata remedia, dein ſpecifica adinventa 164

Cur plerique interierint quibus parotides eruperunt 178

Cur alii è contra convaluerint. pag. 229., & *ſeq.*

Eandem quæ mala per hyemem ſubſequuta ſunt 184

Epidemia Cœlimontana à Panarolo deſcripta 152

Epidemiæ Vrbevetanæ cauſæ recurrentes 188 & 195

Eadem quibus ſymptomatibus prodierit 189

Epidemia Mutinenſis humiliora tantùm loca corripuit 155

Epidemiæ Balneoregienſis deſcriptio pag. 205

Indoles & ſymptomata 205 213

Cauſa fuerunt corrupti latices aërem inquinantes 215

Qua criſi ſolverentur febres pag. 214

Eadem poſt largas pluvias, & ſeptentrionales ventos deſæviit 232 & *ſeq.*

Finis qual s fuerit 244

Recrudeſcentis vanus timor 242

Eadem quos in morbos conceſſerit 233

Epidemiæ Piſaurenſis initium, & indoles 259

Cur mitior fuerit Romana 272
Eidem quæ præceſſerint 268
Cauſæ, illarumque remedia pag. 312 *& ſeq.*
Epidemiæ cauſæ remotæ quæ fuerint 258 *& ſeq.*
Ead m inopinatò ceſſit æſtate anni 1709. 285
Subſequentium annorum 1709., *&* 1710. *d ſcriptio* 285
Alterius, quam variolaris excepit, deſcriptio 308
Fpidem æ Fe entinenſis proceſſus, & finis 315 351
Cauſa fuit peculiaris aëris acrimonia ob putidas aquas 340
Eandem curandi ratio 348
Præcautiones in poſterum 330
Erucarum ingens vis Piſauri obſervata 293
Etheris, vis, & effecta in ſolida, & fluida 7
Eventus curioſi in ruina Collis Balneoregienſis 211
Exanthemata ab ictibus vermiculorum excitari 54
Exhalationes putreſcentium aquarum quare diverſæ ſint naturæ 35

F

FÆces à culicum vermibus egeſtæ ob ervatæ 48
Fabula jocoſa de ſecure ſinè manubrio in ſylva jacente 120
Febres cur diſſimiles fiant ab eadem cauſa 192
Diuturnæ pendent à materia craſſa 289
Paludum cauſa inductæ ſemper lumbricis ſtipantur, & quare pag. 36 *&* 192
---Cur primum tertianarum indolem referant, dein mores in dete r us mutent 38 58
Epidemicæ à communi cauſa fiunt pag. 58
Pernicioſæ Romæ per æſtatem accidunt iis, qui prope paludes dormiunt 62 *&* 63
Febres Chinâ ch. extinctæ cur acidorum, & dulcium uſu reviviſcant pag. 274
Tertianas pernicioſas Romanas quæ remedia depulerint. pag 165
Piſaurenſes ann. 1709., *&* 1710. *qua methodo curatæ fuerint. pag.* 293
—Ipſarum ſpeciales qualitates ann. 1710. 294
— ædem remittebant prope hyemem 295
Febris tertiana epidemica Romana quos invaſerit 159 *& ſeq.*
Eadem V. die naturam, & mores mutabat, ibid.
Ejus ſigna, & ſymptomata pag. 159
Ferentinenſis malignitas plurium interitu demonſtratur 342
Eædem etſi benè cedant nulla criſi terminantur 342

Origo coagulum 343
Curandi ratio ibid.
in Febribus benignis cur æſtu increſcente pernicioſæ ſuccedant. pag. 272
Caſtrenſibus à principio purgandus eſt aër 277
---Probatius alexipharmacum eſt ch. ch. cum oleo Matthiol. pag 279
Febrium cauſæ quænam ſint 192
Tertianarum fomes ab hypochondriis ſuggeritur 274
Epidemicarum diverſitas unde pag. 158
Vrbevetanarum cauſam lini macerationem fuiſse 194 *& ſeq.*
Continuarum in Vrbevetana epidemia ſigna, & ſymptomata 190
---Ipſarum tutior curandi ratio ibid.
Febrium continuarum quæ ex his infeliciorem exitum habuerint. pag. 191
Intermittentium in epidemia Vrbevetana ſigna, & ſymptomata 189
Piſaurenſium ſpecies, & ſymptomata 260
---Eædem parum pernicioſæ fuerunt 261
Piſaurenſium recurſus cauſæ recoluntur etiam ex Io: Colle pag. 249 267 *&* 294
---Ab initio etiam non dum comperta cauſa, in ſtagna refunditur ab Auctore 252 *& ſeq.*
Caſtrenſium cauſæ conjunctim ſunt conſiderandæ 59
in Febrium caſtrenſium ſtatu quibus periculis occurrendum ſit 280
Feneſtræ lacunis obverſæ etiam interdiu claudendæ contagionis tempore 209
Ferentinenſes ſtagnorum exiccationem detrectant 354
Ferentinus ager ſuapte natura paluſtris 346
Cur magis paluſtris evaſerit 336
Fermēta pernicioſa cur difficulter excernantur per naturales colos 167
Fermentatio mixtorum faciliùs fit in quiete 25 *&* 26
Flaſchus Ioſ. Maria Medicus à SSm̄o Patre Balneoregium mittitur. pag. 212
Ejuſdem epiſtola ad Auctorem pag. 229
Fluitatio quomodo aquas à putrefactione tueatur 25
Fœminæ plebeæ magis interibant in Romana epidemia 163
Fœtidorum putatitia vis contra aëris corruptionem refellitur 12
Vtilitas in affectibus hyſtericis concinnè explicatur 13
Fons Vrbevetanus aquæ ſalſæ, ejuſque efficacitas 187
Sulphureus in Ferentino agro. pag. 356
Fontes varii in Ferentino agro deſcribuntur 335
Foſſæ paluſtribus in locis excavatæ quomodo muniendæ ſint 238

Franciſcus

Franciſcus Maria Vrbini Dux Piſauro ſalubritatem quomodo reſtituerit 25
Frondes arborum auſtris obverſæ citiùs tabeſcunt, & cadunt 109 & 110
Fructuum, herbarumque ſalubritas, vel inſalubritas unde procedat 52
Copia etiam obfuit Piſaurenſibus 259

G

Galeniſtarum opinio de paluſtribus exhalationibus pag. 31
Gandulphi oppidum olim ob Lacus Turni expirationes inſalubre. pag. 98
---A Paulo V., exiccato Lacu ſalubritati redditur 20
Graciles in tabem proclives paluſtri aëre juvantur, & quare 19

H

Habitatores paluſtrium locorum quid animadvertere debeant circa domos pag. 134
Quam cœli regionem ſeligere debeant 134
Domos ſuffiant 135
Abſtineant à deglutitione ſalivæ pag. 140
Quo victu uti debeant 136
Non egrediantur domo vacuo ſtomacho 137
Caveant à motu violento 139
Habitatores vitent nocturnum, & antelucanum aërem 140
Geſtent ſpongiam aceto, theriaca, & ſpiritu vini imbibitam 141
Quomodo etiam per noctem cavere poſſint aëris labem 140
Habitatorum numerus auctus inſtauratam cœli ſalubritatem teſtatur 105
Hamadryadæ arborum conſervandarum cauſa efficta 81
Hebræi Romæ, quanquam ſordidiora loca incolant carnium tamen delectu ſanitatem tuentur, pag. 198
Hæmorrhagia juvit quibuſdam peſtilentia affectus 173
Hepar, & inteſtina cur adeò labefactata occurrerint in Cadaveribus Epidemiæ Romanæ 161
Hilaritas quos effectus pariat in fluidis 143
Præſervat à peſte, & quare 143
Hippocrates aërem communem febrium cauſam judicavit 267
Ejuſdem locus de paluſtribus aquis explanatur 21
-- Præceptum in tertianæ curatione 300
Hippotomi Palamidæ parotidum citò urendarum apud Hippocratem exemplum 179
Hiſtoria eſt fax veritatis Medicæ 164
Hoffmanni Frid opinio de humidarum tempeſtatum noxa 33
-- Idem demonſtrat ſiccum ſolum humido ſalubrius eſſe 8
Homo ſanus quomodo valitudinarius fiat ob paluſtrem aërem 61

M. Ho-

M. Hoſtilius, ſedis translatione, Salapinos ab annua peſte liberavit 134
Humidæ tempeſtates quomodo noxam inferant 33
Hydra ac Lernæa palus 71
Hydræ fabula paludum perniciem deſignarunt Veteres 30
Hydri, & Cherſydri nomine quid 75
Hypochondriorum tenſio, febribus Piſaurenſibus ſuccedanea, quibus remediis ſublata fuerit pag. 296

I

Igne Græcas Vrbes à peſte liberavit Hippocrates pag. 216
Ignis præſertim reſinoſorum lignorum aërem purgat, & qua ratione 78 197 & 216
Vis medica in quo conſiſtat 79
Vermes epidemicos in cinerem redigit 198
Incolæ paluſtrium locorum ſtatim vitiatum colorem contrahunt. pag 54
Montis Gundii, ſeu Marii, qui & quare immunes fuerunt ab epidemia Romana 97
Civitatis Leoninæ ad meridiem cur fuerint immunes ab epidemia Romana 154
Indigenæ vide habitatores.
Indicationes curativæ in febribus caſtrenſibus 277
Inedia noxia in locis inquinati aëris pag. 138
Innocentii XII. pietas, & charitas recolitur 163
Inquinamenta aëria tum ſolidis tum fluidis partibus nocent 271
Inſcriptiones FF. Arvalium de lucis conſervandis 83
Inſecta ſunt paludum alumni 50. 53.
Minuta emitti ab aquis cœnoſis. pag. 30 & 49
Etiam viva paluſtros latices inficiunt 23
Paludum cur ſint deteriora 52
Inſecta paludum ingeſta multifariam nocent 62
—— Suis noſtros ſuccos inficiunt, & chylum contemerant 54
An ubi morſu ſalivam, ibi etiam ova deponant 53
Deglutita chylum depaſcunt, & ſubtrahunt 55
Tenuiſſima in aquis reperiit Lavvenoechius 47
Inſectorum ſpolia, & fæces paluſtre Cœlum conficiunt 23
Ovula paluſtri humido foventur pag. 22
In diverſis locis diverſum virus p. 51
Morſus vim addunt inorganicis paludum effluviis 53
Intemperantes cur citiùs graviùſque ubique ægrotent 21
Ipecauchanæ radicis utilitas in dyſenteria 165 & 283
Iſauri fluminis, & Vallati deſcriptio pag. 216

Exundationes qua de cauſa fiant pag. 216
——*Cur Piſauro obſuerint* 258
——*Novi canalis percuſſione ſedata* 324
Italiæ quæ pars primùm Italia dicta fuerit 203
Iugularium venarum ſectio utilis in morbis convulſivis febrientium 281
——*Qua ratione juvent* 173
Iulia Albani Amita Sanctiſſimi ad ultimum ſenium Piſauri 9, 253
Ius Apoſtolicæ Sedis ſuper Sylva Ciſternæ 123

K

A Kircheris Varronis ſententiam de Vermiculis peſtiferis reſuſcitat 32 & 33
Ejuſdem opinio de utiliter exhauriendis Pomptinis Paludibus 102

L

LAcuna metallica in Sylva Ciſternæ. 103
Lacunæ exiccari non debent æſtatis tempore 208
Ipſarum exiccatione proviſum fuit recurſui epidemiæ Balneoregien. 241
Lacus Turni juſſu Pauli V. exiccatur pag. 20
Lacuum inſalubrium exempla 112
Illmi Lambertini ſumma conſilii ſuper Sylva Ciſternæ exciſione pag. 123
Rationes, cur tota Sylva Ciſternæ cædi non debeat ibid.
Langii C. opinio de contagioſ. morbis pag. 32
Lanienæ tabernæ Vrbium aërem inficiunt 195. & 216
Extra Vrbes transferantur epidemiæ tempore 198. & 200
Latini agri pars olim etiam ob paludes infamis 345
Latrinarum olfactionem ab Vtopica epidemia præſervaſſe 12
Laureta quodnam peſtilentiæ genus avertant 95
Leges, prætensâ Religione, muniebant Veteres. 89. & 93
Leigl. C. opinio de paludum natura refutatur 26
Lenientia initio febrium epidemicarum Balneoregii fuerunt utilia 231
Lentilii R. teſtimonium de paludum noxa 10
Lini, & cannabis macerationem alii nocuam, alii innocuam putant 27 & ſeq.
Maceratio innocua eſt in fluentibus, ſecus in deſidibus aquis pag. 28
----*Stagnorum vitium auget. pag* 341
----*Apud Hernicos vetita* 354
de Lini emollitione in lacu Aniano celebris controverſia 27. & 28
Linum peſtilentes auras emittere ibid.
Linteamina ſaponata latius peſtem diffundunt 14
Liquida, & ſolida quomodo à paluſtri aëre afficiantur 45

Litora quæ ſint inſalubris aeris 18
Humilia, & arenoſa cur præruptis ſint minus ſalubria 18
Loca humilia quæ paludes auſtris obverſas habent, ſunt deterioris aëris 19
Paluſtria quomodo alluvione exiccari poſſint 74
---Iuvantur à Sylvis 92
Quædam inſalubria evaſerunt ob lacus & ſtagna 250
Corruptis aquis inquinata quo tempore purganda ſint 77
Leoninæ Civitatis ab epidemia divexata 154
Locorum ſalubritas non ſemper ab Incolarum colore detegitur. pag. 100 & 101
Luci apud Romanos ſacri 82
Sacri tot fuerunt, quot loca ſtagnis, aut fætoribus obnoxia pag. 93
Lucorum Sacerdotes 82
Lucos in agris colendos XII. tabulæ juſſerunt 81
Lucus Feroniæ Pometiam ab halitibus maris protegebat 93
Mephytis ad arcendam aëris labem Romæ conſitus 82
Lumbrici cur mirè propagentur intrà paludum Accolas 55 & 161
Quomodo inteſtina laceſſant, & ſpaſmos excitent 56
Morſu, & excrementis nocent pag. 56. & 162
Cur inquieti fiant 161
Rabidiores fiunt ob eſum paluſtrium inſectorum 54. & 55
Quales, & cur exeant à corporibus febrientium 162
Lumbricorum furentium effectus 55 & 56
Zootomia & Ætiologia ex Laurentio Bellino 56
Humanorum patria ſunt inteſtina 174
Vis in humano corpore 161

M

MAcauda Io: B. Leoninæ Civit. Medicus laudatur 156
Mala ſunt divinæ iræ flagella peccatis provocata 228
Plerunque accidunt ob noſtram incuriam 338
Mangeti ſententia de peſtiferis inſectis 32
Mariana rivus extra alveum egreſſus olim Romæ epidemiam induxit 151
Marini ſalubritatem tuetur incæduum nemus 94
Medendi ratio non eadem convenit ubique 276
Medicamenta non niſi tuta adhibenda ſunt 275
Differunt pro diverſitate regionum 277
Medici quinam meliùs de ægris mereantur 276
Medicos valetudinarios Plato; ſanos Hippocrates commendat 284

Medicus de rebus potius, quàm nominibus ſollicitus ſit 267
Optimus, & morbos curat, & cauſas præcavet 199
--Si juvare nequit, ſaltem non nocet 386
---Gubernatori ex Hippocrate aſſimiliatur 348
Serò accitus quomodo ſe geret circa Febres caſtrenſes 277
Quidam Lemocomio damnatur in pœnam dati conſilii 263
Meotis impropriè palus dicitur pag. 2
Mercurius eſt optimus anthelminticus 174
Quibus partibus conſtet 174
Methodus qualis ſimplices, & benignas tertianas feliciter curãdi 274
Metus, & triſtitia ipſo peſtilenti veneno ſunt nocentiora 210
Ipſorum effecta, ibid.
Mexecani ob conſuetudinem paludum noxam non ſentiunt 21
Mixtura, qua pelles condiuntur, omnino alexipharmaca eſt 16 & 17.
Monginot, & Sydhenam nil Chinæ chinæ admiſcendum putant. pag. 297
Montes Albani quare Romæ utiles ſint 115 & 116
Monumenta olim purgati piaculi ob ferrum luco illatum 83
Morbi communes communi à cauſa pendent 206
Communis cauſa quotuplex eſſe poſſit ibid.
Cur graviores accidant ubi aquæ minerales ſtagnant 16
Qui fiant ab aere craſſiori, & acriori 45
A paludibus excitati etiam Veteres vermibus adſcripſerunt 31
Morbis pertinaciter recurrentibus quibus remediis occurri poſſit 195
Morborum cauſas quomodo natura expellat 276
Morbos omnes ab aëre ex Hippocrate 43
Tum ab effectibus, tum à cauſis oportet rimari 266
Faciliùs præ affectis partibus adhærere 192
Morſus animalium veneficorum non necat, ſed viam aperit ipſorum veneno 52
Motus vitales ab aëre 48 & 49
Quomodo aquam à putrefactione defendat 26
Corporis ſanguinis circuitum accelerat 48
--- Concitatior cur vitandus ſub corrupto cœlo 209
Muſcæ, & Crabrones unde fiant contagioſi peſtis tempore 52
Myontii culicum tædio patriam reliquerunt 47

N

Nares, & os ſunt viæ aëris in pulmones, & ſanguinem 43
Per eaſdem etiam aër ſtomachum ſubit, ibid.

Neapolitana epidemia lini quondam macerationi adſcripta 28
Nebulæ, & rubiginis noxa chymicis exemplis explicatur 41
Nebuloſæ exhalationes tranſpirationem prohibent 44
Nemora meridiem verſus poſita inſalubres ventos arcent 93
---Iiſdem exciſis Ager Romanus inſalubrior evaſit, ibid.
Nemorum utilitas 80,93 & 94
Iuſſu Dei exciſorum exempla pag. 81.
Nemus auſtris objectum Bononiam protegit ex Aldrovando 94
Nili incrementum cur innocuas reddit Alexandriæ paludes 17
Nivis uſus utilis -- vid. Potus nivatus.
Noſodochii -- vid. Valetudinarii.
Novilunium, ſoliſque defectiones vim habent in ſublunaria 211

O

Obſtructiones, & quartanæ febribus caſtrenſibus ſuccedunt 35
Obtrectatorum mos 287
Occaſio ſcribendi de Nox. Palud. effluviis XXIV
---De Sylvis 85
Odor, & fœtor cur recreent, vel lædant 42
Odoramenta prophylactica ſub inquinato cœlo 209
Volatilia cur non præſervent, ut acida à contagione 141
Oleum, & Hydrargirus quare omnis generis vermes enecant 174
Oleum Matthioli Chinæ ch. utiliter ſociatum fuit 168
Oppida ad meridiem verſa etsì ſublimia à paluſtribus effluviis non ſunt immunia 20
Oſtienſe cœlum deterius factum poſt exciſas Sylvas 94
Ova inſectorum cum paluſtribus effluviis per aëra diſperguntur pag. 49
---Eadem poroſis viſcoſiſque rebus implicantur 49

P

Paliliorum ritus apud Veteres. pag. 82
Paludes ex quibus conflentur 22
Sunt inſectorum Seminaria pag. 53
Paludes ſunt veluti grande naturæ matracium reſpectu ſolis 37 & 38
Quid exhalent per æſtatis initia, & progreſſum, ibid.
Innocuæ quot 17
Quouſque ſint innoxiæ 23
Quo tempore inſalubres fiant pag. 19
Cœnoſæ nocentiores ſunt 16
Non ſunt æqualiter noxiæ, & cur 15
Exitiales magis ſunt quæ fiunt à diverſis aquis, ibid.
A pluviis inductæ minùs nocent, & quare 16 & *ſequen.*
Perenni lymphâ deterſæ innocuæ penè ſunt 17

In Ægypto ubi à Nilo diluuntur perniciem amittunt 78
A ſola aqua marina factæ ob ſalis copiam innoxiæ ſunt, ibid.
Profundæ pariter, & piſcoſæ ſunt minùs exitiales 17
Septentrioni expoſitæ, vel ab auſtro protectæ etiam per æſtatem incorruptæ perſtant. pag. 23
Quò diuturniores eò deteriores ſunt 236
Vbi poſſit, exhauriendæ 68
In acclivi poſitæ quomodo exhauriri poſſint 71
Exiguæ ſine arte exiccantur 70
Quænam difficulter in perpetuum exiccari poſſint 67
Æſtate non ſinè Incolarum periculo exiccantur 216
Tutò per hyemem ibid.
Paludis etymon, & definitio 1., *& ſequent.*
Nomen qua latitudine accipiatur ab Auctore 3
Exiccatio quæ commoda afferat pag. 68. & 71
Paludis exiccatio omnem aëris labem tollit 68
In Cœlo monte nuper exortæ origo, & remedia,pag.72 & ſequen.
Paludum ordinariæ cauſa 346
Noxam quæ augeant, vel minuant 15
Accolæ quare inſalubris aëris damna minùs ſentiunt 20
Exiccandarum ratio, & tempus pag. 237
-----Rationem ſcire debet Medicus 70
-----Diverſitas 71
Exhauſtio cur fieri nequeat per æſtatem 75
Aggerendarum ſpecies 72
Aggeſtio quando alluvione perficienda 73
----- Ejus exemplum in Piſaurenſi Palude 74
Exiccatarum quomodo prohibenda renovatio 71
Exiccatores jure meritò publicis oneribus eximuntur 68
Paluſtria loca exitialia ſunt inſuetis pag. 21
Palladius peſtem timet ab inſectis paludum 30
Pallia Vrbevetanus fluvius 187
Panis ex aqua impura, & ſub inquinato cœlo factus, noxius 259. & 313
Parotides ſunt infidum morborum epigenoma, & quare pag. 175. & 281
Ipſarum cauſæ, & prævia ſigna pag. 176
---- Sedes ex Arantio 177
----Certa prognoſis ſtatui nequit 179
---- Felices, & infelices exitus pag. 261
In epidemicis febribus ægros plerunque ſuffocant 176
Parotides quomodo ſuffocent, & jugulent 176
Cur etiam rupto vel aperto abſceſſu necent, ibid.
Malignæ ante ſuppurationem urendæ 179

Fruſtrà intumeſcebant in Balneoregienſibus ægris 230
poſt Parotides ſuppuratas denatorum exempla 177
in Parotidibus urinarum imminutio cur exitialis 178
Quibuſdam uſtio profuit 179
An ſpiritus vini tutò adhiberi poſſit 181
Parotidum malignarum materies per ſubjecta, & vicina loca ſe diffundit 177
Vſtio quibuſdam lethalis fuit, & quare 180
Medela ex venæ ſectione 180
Pauli Mich. Ang. Patritius Piſaurenſis, & Protomedicus Romanus laudatur 266
Emmi Paulucii epiſtola reſponſoria ad Illmum Eliſeum nomine Sãctiſsimi Patris 227
---- Altera 241
Pellium conditura examinatur 14 *&* 15
Peſtilentias ab auſtro avertunt Sylvæ ad meridiem plantatæ 95
Peſtis origo, & cauſa ex Varrone, & Lucretio ſunt vermes 30
Adſcribitur vermiculis per vaſa, & viſcera debaccantibus ibique nidificantibus 57
A Deo immittitur in pœnam noſtrorum criminum 179
A peſtilenti febre in quo differat 57
Paluſtrium locorum ab inorganicis effluviis excitatur 57
Phaſiani paludum accolæ deſcribuntur 70
Phlebotomia in tertianis improbatur, & quare 274
Phlebotomia improbatur etiam à Fracaſtorio in febribus peſtilentibus 279
Quando utilis erit in malignis febribus 350
Noxia fuit in epidemia Romana pag. 158
---- Etiam in Balneoregienſi. pag. 218
In parotidibus à Riverio laudata pag. 180
---- Cur non fuerit Romæ experta ibid.
---- Piſaurenſibus juvit 282
Phænigmorum utilitas duplex, & qualis 166
Pietatis officia apud Balneoregienſes epidemiæ tempore 225
Pilulæ de tribus verbis, certum remedium corrupti aëris, quæ ſint. pag. 134
Piſaurenſes ægri ſinè Chinæ ch. uſu quæ in mala inciderint 299
Recidivam timent à febrifugis febres tantummodò ſuſpendentibus 295
Piſaurenſis ſoli ubertas 249
---- Cæli ſalubritas unde ſperanda 330
---- Magiſtratus per epiſtolam gratias agit Auctori 334
Piſaurenſium malorum cauſam in aërem confert Io: Colle 250
Piſauri etymon, & topographia. pag. 245. *&* 258

Scrip-

Scriptores diſſentiunt circa ejus nomen 245
Everſiones, & inſtaurationes. pag. 246
Commoda à mari, & fluminibus, ibid.
Regiones cur una plus, alia minùs endemicis morbis objiciatur 253
Inferior pars epidemia tentatur, immune ſuperiore 262
Piſauri frequens eſt apoplexia 374
Lacuna penitùs opplenda, & quomodo 331
---- Aggerata 324
Vallatum Fornice contegendum deducto exemplo ex Plinio in civitate Amaſtianorum 331
Piſaurum cur ſuâpte naturâ ſit inſalubre 247
Humidum eſt, & noxiis ventis patens pag. 252
Exiccatis lacunis, & perenni aqua inductâ ab aëris cenſura vindicatum 9. & 266
Ob ſtagnantes aquas denuò aëris labem contraxit 267
Quibus remediis ſalubrior fieri & ab epidemiarum recurſu defendi poſſit 248. & 273
Vernaculis morbis eſt, eritque obnoxium 330
Piſonis olim ſententia de non immutando Tiberis alveo 90
Placentiam ab inſalubri auſtro tuetur ſylva muris conſita 94
Pleuro-pneumonica conſtitutio poſt inſolitos algores 262
Pluvia quomodo Romanam epidemiam repreſſerit 184
Iuvit etiam in Ferentinenſi epidemia 352
Pomaria, & ſylvæ domibus proxima utiliter reciduntur 108
----Nimiùm vicina domibus quare aërem labefactent 108
Pomptinæ paludes cur toties fruſtrà exiccatæ 67
Eaſdem Cæſar, & Auguſtus exiccari curaverunt 99
----Fuiſſe olim, & adhuc eſſe inclementis cœli 111. 121. & ſeq.
Earum perniciem quæ augeant pag. 100
Inclementiam teſtantur morbi Indidigenas quotannis affligentes 100
Pomptinas paludes, incenſo quondam nemore latiùs excreviſſe 118
Pontificum Romanorum ſollicitudo ob utramque hominum ſalutem 163
Populi, Vrbeſque in Italia ſalubres, vel inſalubres 9
Porci immolandi ritus apud Veteres pag. 83
Portus marini qui, & unde fiant inſalubres 18
Potus nivatus quid præſtet in viſceribus, & venis 139
---- Vermium ortum prohibet, ibid.
---- Perutilis eſt in locis paluſtribus 138. & 199
----Quomodo paludum accolas ab epidemicis morbis tueatur pag. 58. & 199

Quare

— Quare juvet æſtatis tempore 199
Potus qualis conveniat ægris epidemia detentis 219
Prævidentia malorum à paludibus unicum, ac tutius remedium pag. 66
Principatus fulcitur à populorum incolumitate 80
Prophylaxis degentium prope paludes 133
---Hippocratica ſub corrupto cœlo 140
Cæter. vid. Remedia.
Propoſitum ſecundæ Partis hujus operis 66
Pueri paulatim etiam venenis aſſueſcunt 20
Pulvis pyrius utiliter incenditur in aëre inquinato 135
Purgantia cur noxia fuerint in epidemia Romana 171. & 165
Importunè poſt Chinæ ch. repetita febres contumaciores reddunt 302
Vim Chinæ ch. imminuere credunt nonnulli 305
Ipſorum uſus Clinici prudentiam exigit 309
Niſi ab initio raro proſunt in febribus 349
Purgantium nocendi ratio in acutis, & peſtilentibus morbis 18
Purgatio importuna ab Hippocrate, & Ettmuller. improbatur 300
In febribus quo tempore, & quare adhibenda 301
Putei Vrbevetani deſcriptio 187
Puteorum impuritates noxiæ 197
Putredinis aëreæ cauſa eſt lini maceratio, ex Avicenna 27
Putrefactio, & corruptio deſcribuntur 24
Aquarum in quo conſiſtit ibid.
Pythonis fabulâ paludum perniciès adumbratur 30

Q

Quercetani ſententia de paludum effluviis 32
Quæſita nonnulla circa modum exiccandi paludes Balneoreg. 236
Quies aquarum corruptiva 25
Ejuſdem effecta 25
Quietis causâ innoxia quædam in aquis cohærent, & noxia fiunt pag. 26

R

Ramazzini B. ſententia de cauſis Epid. Mutinen. comprobata 33
Ranarum, bufonumque ſubita generatio fit ex ovo 49
Recidiva in ægris eſt expetibilior ipsâ morte 309
Ejus cauſa in ægris Piſaurenſibus pag. 298
Reipublicæ quæ utilitates proveniant à Doctis Viris Commentaria ſcribentibus 263
Remedia anthelmintica varia, 173 & ſequen.
-- Tutiora in epidemia Romana quæ fuerint 175

---*Non profuerunt iis, quibus viſcera vitiata forent, ibid.*
Sub corrupto cœlo qualia 179 *& ſeq.*
Quibus arceri poßint noxæ inquinati aëris 208
Prophylactica in locis paluſtribus 137 *& ſeq.*
Vtiliter adhibita in febribus peſtilentibus Romæ 173
---*In epidemia Balneoregienſi pag.* 225. *&* 230
Quæ utilia, vel noxia fuerint in epidemia Vrbevetana 191
Proficua in epidemia Piſaurenſi pag. 262
Quibus Piſaurenſes à recidiva ſe tuebantur, ibid.
Omnia, quæ antea non uſurparunt, nova dicunt imperiti, pag. 308
Remediorum uſus tumultuarius improbatur 272
Prophylacticorum ſumma ex Celſo 143
Remedium tutius ſub morbido aëre eſt fuga 133
Idem quod juvat in morborum ſucceßionibus necare poteſt. pag. 183
Rhabarbarum Chinæ ch. utiliter ſociatur 305
Felicius purgaſſe ann. 1708., *&* 1709., *quàm* 1710. *ibid.*
Riva G. celeberrim. Romæ Anatomicus ob incautam dormitionem prope paludes interiit. pag. 63
Romana plaga cur eſſet ſalubrior priſcis temporibus 19
Romanum agrum aquis, & arboribus abundaſſe ex Theophraſto 93
Romæ inſalubrior regio fornacum beneficio tutò incolitur 80
Roris nebulæque natura 64

S

Sacchettus M. Orator Hieroſolym. ordinis à temperantia laudatur pag. 136
Sacrificiorum antiquorum ratio detegitur 83
Salium alchalino-acrium effecta 429
à Salivæ deglutitione abſtinendum eſt, & cur locis inquinatis. pag. 140 *&* 209
Sanguis dormientium ſegnius movetur, & quare 64
Ejus diſcraſiam qui effectus conſequantur 62
Sanorum corpora qua ratione defendi poßint ab epidemicis morbis 216
Sapientiam cerebro ab aëre impertiri pag. 42
an Sapientum otium vel negotium utilius ſit Reipublicæ 263
Serica opificia ob fœtorem nocent. pag. 285
Siccum ſolum humido ſalubrius eſt 8
Signa indicantia vim veneficam putreſcentium aquarum 153
Quæ præceßerunt epidemiam Romanam ibid.
Et Symptomata febrium Piſaurenſium pag. 260 *& ſeq.*

Situs locorum quid conferat ad arcenda, vel excipienda paludum effluvia 19
Socrates ob temperantiam diù vixit, & peſtem evaſit 136
Solis natura, & vis mechanicè exponitur 23
Solis radii à collibus reflectuntur eorumque vis augetur 38
Radii quomodo corpora diſſolvant 39
Actio in paludes in quo conſiſtat pag. 269 26 24 23
--- Ab auſtris adjuvatur 24
Idem eſt qui urget, & elevat paludum effluvia 39
Somnum vitent qui per æſtatem paluſtria loca frequentant 63
Sordes paludum dulci, jugique aquâ utiliter diluuntur 157
Viarum & cloacæ Vrbevetanum aërem inquinarunt 188
Specifica in ſingulis morbis applicare deberet Medicus 279
Speluncæ canis mephytim expirantis noxa 353
Spongia aceto, & ſpongia vino imbuta à contagione præſervat, & quare 141
Stagna in agro Romano ſali conficiendo deſtinata 18
Ob ſtagnantes aquas pernicies Italicis Vrbibus illata 8
Stelliones in Græcia lethiferi apud Italos ſunt innoxii 51
Stutgardia, exiccatis ſtagnis, ſalubris reddita 10
Stutgardinarum febrium indoles deſcribitur ibid.
Stybii calcinatio ſub radiis ſolaribus pag. 39
Subditorum incolumitas Principum ſapientiæ commendata eſt 193
Sublimatum dulcificatum noxium expertum in verminoſis febribus pag. 174
Sudor colliquativus quare lethalis ſit in febribus 282
Suffituum alexipharmacorum varia genera 136
Utilitates & formulæ contagionis tempore 209
Sulphuris accenſio inquinatum aërem purgat 135
Halitus quare inficiat vultum fodinas tractantium 215
Superficies externa viſcerum qualis pag. 50
Superſtitiones veterum circa Sylvas pag. 89 & 90
--- Earundem ratio ibid.
Sylva mechanico-philoſophicè deſcribitur 92
Se habet ut vannus ad percolandas aëris ſordes 92. 105.
Eſt veluti agger paluſtrium locorum 85
Melius à noxiis effluviis oppida tuetur, quàm collis, & quare pag. 92
Ciſterna deſcribitur 102
Ejuſdem Icnographia 125.
Eadem quomodo in Cajetanorum dominium conceſſerit 124

—Nuſquam ante exciſa 89
--Quæ obſtent ex Illmo Lambertino nè penitùs excidatur pag. 124. & ſeq.
--Cur integrè excidi non debeat pag. 89. & ſeq. 101. 104. & ſeq. 110.
-- Etſi depreſſior objecta loca ab auſtris protegit 110.
-- Quorum oppidorum ſalubritatem ſuſtentet 111
-- Quæ mala immineant ab ejuſdem omnimoda exciſione pag. 88. 111
--Tutò per partes excidi poteſt 112. 113. 119
Ejuſdem exciſio Mercatorum arbitrio non permittenda 119.
Quid cavendum ſit poſt exciſionem 121
Quibus conditionibus exciſio conceſſa fuerit 120. 128. & ſeq.
Nonniſi intra XVIII. annos totidem portiones cædendæ 128.
Sylva qua via ad mare conlucatæ arbores deducendæ 121
Dicta di Madama ager fuit epidemiæ Romanæ 97
Sylvæ quibus Numinibus dicatæ forent antiquitus 89. & ſeq.
Incæduæ conducunt ad tuendam locorum ſalubritatem 91
Quæ, & quales recidi debeant pag. 116
Salubribus in locis conſitæ impunè reciduntur 108
Inſalubribus ventis, & paludibus obverſæ loca protegunt à noxiis effluviis 91 107
In planitie poſitæ etiam montana loca ab auſtris defendunt 95
Septentrioni obverſæ excidendæ quòd ſalubres ventos intercipiant 106 & ſeq.
Cur impunè cædantur in Germania 106.
Iiſdem non indigent quadam loca paluſtria 106
Sylvarum civilia, & naturalia commoda 80
Abuſus varii ibid.
Vtilitas vel noxa non ab ipſis ſylvis, ſed à ſitu, & ventis colligitur 118
Cura Romanis Conſulibus mandata 82
Objectu noxiorum ventorum impetus inhibetur 116
Conſervationem religione firmabant veteres 81
Exciſio cur alicubi proficua fuerit 106
Sylvas diis ſacras quàm nefarium olim eſſet ferro temerare pag. 84
Æſculapio ſacras 84.
Symptomata ab inquinatis liquidis quæ, & unde 62
In epidemia Romana duplicis generis 158
Febrem peſtilentem Romanam comitantia 173

Con-

Contagionis Balneoregienſis, pagina 230
Febris Piſaurenſis per initia, & progreſſum 260 *& ſeq.*
Febrium epidemicarum Ferentini 341
Syrofœnicus ventus ob Pomptin. exhalationes Romæ noxius 102

T

Emi Tanaræ Vrbini Legati vigilantia in Piſaurenſium incolumitatem 330
Idem difficultates contra Aquilegis Bordonii *opinionem ſubortas diluit* 323
Tela venenata Scytharum 52
Tellus à paludibus vindicata cur cæteris feracior ſit 67
Putida dulci jugique lympha dilui debet 77
Tepor paluſtrium locorum affectis pulmonibus medetur 34
Tertiana vide Febris
Tertianis epidemicis Romæ quæ mala ſucceſſerint 170
-- Obfuit larga nutritio ibid.
Theriaca profecit in epidemia Romana 170
Tiberis exundatio epidemiam Romanam præceſſit, & invexit 150 *& ſeq.*
Timor ipſa contagione nocentior eſt peſtis tempore 142
Timoris & mœroris nocendi ratio pag. 142
Traverſarius H. B. Piſaurenſ. Medicus laudatur 264
Ejuſdem narratio Piſaurenſis epidemiæ 109 *& ſeq.*
---Apologia pro ch. ch. uſu in epidemia Piſaurenſi 292
Multum timet ab ægrorum diffidentia 293
Tolfam inſalubrem olim evaſiſſe poſt exciſum nemus 94
Eadem toties epidemicis morbis fit obnoxia quoties nemus exciditur, ibid.
Tufani amnis limoſæ concretiones in Agro Ferentino muri ſpeciem præbent 335
Aquæ cur quandoque malè oleant, ibid.
Turullii exilium ob cæſam Æſculapii Sylvam ſuperſtitioſè receptum à Romanis 84

V

Valeſii filios cur olim peſtifera mala invaſerint poſt lucos everſos 84
Valetudinarii conſtruendi neceſſitas Balneoregii 217
Ejuſdem ordo, & ratio 219
Idem Clementiæ domus quare dictum, 220
Vollonea odor aëris labem avertit 14
Valſalva A. M. Anatomicus celeberrimus laudatur 42
Vapores morbidi caloris vi à paludibus attolluntur 23

---A Ventis aliò vecti, etiam ibi ſimiles morbos pariunt 194
Corruptarum aquarum quomodo caput offendant 153
Vaporum perpetuò per aëra aſcendentium, & deſcendentium circuitus 5
Variolaris conſtitutio Piſaurenſem epidemiam excepit 262
Varronis M. opinio de peſtis origine pag. 30. & 347
Idem obverſis domorum feneſtris morbidam Corcyram incolumem reddidit 134
Vegetabilia cœnoſis in locis ſata putidos ipſorum vapores coërcent pag. 76.
Venæ per ſomnum plus hiant 137
Venenum animalium eſt inorganica ſubſtantia in corpore organico elaborata 52
Venti, & nebulæ proprio ſale paludum effluvia in aëre præcipitant 41
Etiam ſaluberrimi ſolâ vi impulſus nocent 40
Auſtrales qua vi paludum effluvia in accolas immittant ibid.
---Cur ſint aliis nocentiores, ibid.
---Proprio ſale, & ſulphure paludum fermentationem promovent 18. & 41.
---Partem incolarum Leoninæ Civitatis ab epidemia Romana protexerunt 154
Romæ qui ſint inſalubres 91
Regionarii à paludibus, & lacubus oriuntur 103
---Quando magis noceant 104
Septentrionales in regione Leonina ſunt inſalubres, & quare pag. 155
Ventorum in Æolipilis ratio 103
Impetus ab arboribus frangitur pag. 109
Qui ante epidemiam Romanam perflarunt obſervatio 151
Ventus quare incendia comitatur, & ſequitur 79
Quid interjectu collis vel ſylvæ patiatur 93
An ſylvarum interiora ingrediatur 109
Veritas Medica Hiſtoriæ innititur. pag. 228
Vermes virulentiſſimi ſunt peſtis, & contagionis cauſa juxta Veteres 30 57. & ſeq.
Non ſunt cauſa peſtis, ſed putrefactionis effectus 32
Vermes quomodo humanum corpus afficiant 347
---Quomodo virus exerant 32
---Etiam interna viſcera morſu lædunt, 54
---Vt ſcabiei pellicelli extrinſecùs cutim petunt ibid.
---An ſanguifera penetrent in febribus caſtrenſibus inexploratum eſt 58. & ſeq.
---In ſanguine extracto viſi, non ſunt cauſa, ſed effectus malorum, ibid.
Nuſquam in viſceribus, vel abſceſſibus in Epidemia Romana reperti ſunt, ibid.

Cum

Cum cibis aſſūpti quomodò noceant 51
Fiunt eſca lumbricorum humanorum, qui ob id magis nocent pag. 55
Fructuum ingeſti grandiores excerni obſervatum, ibid.
Inteſtinales cur ferociores fiant in febrientibus 55
In lacte cæteriſque cibis ova deponunt 50 & 51
Ipſorum ova à ventis deferri experimento demonſtratur 49
----Cum cibis corpus ſubeunt 51
----Intrant etiam per organa reſpirationis 173 & ſeq.
----Effluviorum in viventibus diverſoria 57
----Innumeræ ſunt ſpecies, quæ iiſdem pharmacis non necantur 173
Verminoſa miaſmata à putreſcentibus elevantur 32
Veſicantium efficacitas, & juvandi ratio 152. 166., & 168.
Applicandorum tempus juxta H. Saxoniam 166
Vſus in febribus caſtrenſibus commendatur 279
Vbi, & quo tempore utiliter admota fuerint in epidemia Romana 166., & 350.
Eadem occipiti admota quomodo convulſiones, & deliria tollant 281
Quibus noceant 166
Et China ch. ſpecifica fuerunt in epidemia Romana 166
Et ſynapiſmata maximè profuerunt in epidemia Balneoreg. pag. 218. & 230
Veſicantibus quo copioſior, & deterior flueret ſanies, eò citius Romanos ægros relevabat pag. 168
Veſpillonum ſubitus interitus ob ſepulchri mephytim 152
Veteres cur in demiſſis potius locis, quam acclivibus ædificarent 96
Exta pecudum inſpiciebant, ut de locorum ſalubritate judicarent 198
Vetuliæ, olim Tirenſis Civitas, memorabilia 202
Vicorum tempeſtiva deterſio epidemias avertit 197., & 200
Victus ratio Piſaurenſibus præſcripta pag. 257
Viæ, per quas effluvia paludum in corpora humana ſubeunt. pag. 271
Per quas aër noſtra ſubit corpora deſcribuntur 42
Lateribus ſtratæ ſalubriores ſunt iis, quæ ſilicibus 252
Vina cur turbentur ab auſtris 96
Vini uſus aquæ præferendus in locis paluſtribus 138
Vinum meracum, & nivatum ſub corrupto cœlo laudatur 208 & ſeq.
Viſcera animalium recens mactatorum utiliter capiti admota, pag. 350
Vita quid ſit, & in quo conſiſtat 59 & 60.
Ejuſdem ratio clarior fit horologii exemplo 60
Ejuſdem conſtituentia, & conſervantia quæ ſint ibid.
Vitales motus ſegniores fiunt ſub aëre minùs elaſtico 61

Vitruvii

Vitruvii ſententia de paluſtribus halitibus 31
—De Pompt. Paludibus 100
Vivendi cupiditas hominibus innata eſt 193
Vlcera veſicantium paluſtris miaſmatis particulas excernunt 167
Vomitione quæ corpora, quæ contra cathartico tractanda ſint 218
Vomitus ratio, & utilitas 343
Vorghæ vulgò ad cannabis macerationem prope Vrbem veterem extructæ illius aërem inquinarunt 188
Longiùs ab ea Vrbe inpoſterum effodiendæ 196
Vrbes in Italia quæ paludum cauſa vaſtatæ 8
--- Quæ, & cur ſalubri vel inſalubri cœlo fruuntur 9
Vrbis Veteris etymon, & ſitus 185
Diviſio, & nativa ſalubritas. pag. 186. & 188
*Eadem quibus ventis pateat.pag.*186
*Salubritas quibus de cauſis vitietur pag.*188. & *ſeq.*
Eadem Pontifices à Barbarorum excurſione ſervavit 185
----CLEMENTEM XI. moderatorem habuit 186

Z

ZElus Epiſcopalis à Deo inculcatur pag. 207
----In quo conſiſtat 227

FINIS.

JO. MARIÆ
LANCISII
Archiatri Pontificii, & Intimi Cubicularii
OPERA
Quæ hactenùs prodierunt, omnia;
DISSERTATIONIBUS NONNULLIS
adhuc dum ineditis locupletata, & ab ipſo AUCTORE,
recognita atque emendata.

Collegit ac in ordinem digeſſit.

PETRUS ASSALTUS
in Romano Archilyceo Botanices Profeſſor

TOMUS SECUNDUS

GENEVÆ
Sumptibus CRAMER & PERACHON.

M. DCC. XVIII.
Cum Privilegio SACRÆ CÆSAREÆ MAIESTATIS.

JO. MARIÆ
LANCISII

A' Secretiori Cubiculo, & Archiatri Pontificii

DISSERTATIO HISTORICA
DE
BOVILLA PESTE,

Ex Campaniæ finibus anno MDCCXIII
Latio importata:

DEQUE PRÆSIDIIS
PER SANCTISSIMUM PATREM
CLEMENTEM XI.
PONTIFICEM MAXIMUM

Ad avertendam aëris labem, & Annonæ caritatem opportunè adhibitis.

Cui accedit Conſilium de Equorum Epidemia, quæ Romæ graſſata eſt Anno MDCCXII.

COLONIÆ ALLOBROGUM.
Sumptibus CRAMER & PERACHON.

M. DCCXVIII.

ILLUSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO

PRÆSULI
ANTONIO BANCHERIO
PROTONOTARIO APOSTOLICO,

Et Sacræ Conſultæ à Secretis Meritiſſimo.

JO: MARIA LANCISIUS
Felicitatem.

CUM primùm SANCTISSIMI PRINCIPIS imperio tuis in Ædibus, Vir Ampliſſime, delectorum Præſulum conventus fieri cæperunt ad comparanda præſidia pro avertendis Bovillæ peſtis detrimentis; atque ipſe ego inter eximios Viros poſtremum locum tenerem; ſtatim non inutile futurum reputavi, ſi, quæ in ſingulis congreſſibus excuſſa eſſent, ac definita, properè in ſchedis, Te quoque vidente, & non improbante, exararem. Iam tum autem ab initio ea res mihi animum excitavit, ut ex adverſariis hiſtoriam texerem. Quod cùm facere decreviſſem, Tu mihi præ cæteris digniſſimus viſus es, cui opella nuncuparetur, quippe quæ

tota propemodum tua eſt , tuô nimirum in ſinû nata , tuis conſiliis educata , & inſtructa , tuô denique favore aucta , atque illuſtrata; ut illa mihi ſuô jure ad Te properare videatur , qui in tantâ negotii difficultate , atque aſperitate , egregium Te , ut ſemper aliàs , SVMMI PONTIFICIS , & Eminentiſſimorum Cardinalium , Conſultationibus rerum Status Eccleſiaſtici præpoſitorum , Miniſtrum præbuiſti. Itaque publicum , Illuſtriſſime Præſul , grati in Te animi mei , ſtudii , cultuſque teſtimonium accipe Bovillæ cladis hiſtoriam , quam fortaſſe Poſteri non ſinè aliquô voluptatis ſenſû luſtrabunt , certè cum fructû , ſi unquam idem recurreret (quod Deus avertat) infortunium : nam actorum fidei omnem pro viribus diligentiam , uſumque , Te quoque monitore , paſſim adjunximus. Vale.

Ex Muſeolo in Quirinali X. Kal. Octobris MDCCXV.

IMPRIMATVR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

N. Archiepiſcopus Capuæ
Viceſgerens.

COmmentarium *de Bovilla Peſte &c.* à celeberrimo Viro Io: Maria Lanciſio ſubtiliter, eleganter, eruditeque conſcriptum, demandante Reverendiſſimo P. F. Gregorio Selleri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro, accuratè perlegi; neque in eo quidquam deprehendi, quod orthodoxæ Religioni, aut Chriſtianæ diſciplinæ adverſetur. Qui autem typis edatur digniſſimum cenſeo, ut tam Viri Principes ad ſubditorum calamitates opportunè ſoliciteque propulſandas ab incredibili providentia, vigilantia, & liberalitate Sanctiſſimi Pontificis CLEMENTIS XI. quàm Scriptores omnes curandæ tuendæque laboribus ſuis publicæ ſalutis & utilitatis à commendatiſſimis Illuſtriſſimi Lanciſii ſtudiis ſibi ſumant exempla.

E' Bibliotheca Vaticana XVII. Kal. Decembres MDCCXV.

Carolus Majellus Bibl. Vatic. Prim. Cuſtos.

IMPRIMATVR.

Fr. Gregorius Selleri Ord. Præd.
Sac. Palatii Ap. Magiſter.

PRÆFATIO

PRÆFATIO
AD
LECTOREM

Scriptoris propoſitum.

VT Hiſtoriam ſcriberem Bovillæ Peſtis, quæ Latium nuper afflixit, rerumque ſapienter, opportunèque geſtarum, quibus gliſcenti malo obviam feliciter itum eſt, non me laudis amor, aut fama eruditionis adduxit. Sentio enim quàm incultum, ac deproperatum ſit commentarium hoc, quod inter aſſiduas muneris mei, & Aulæ curas emitto. Sed publica me duntaxat utilitas, ac debita Sanctiſſimo Principi commendatio, necnon poſteritatis incitamentum impulerunt.

Quid ad publicam utilitatem conferat hæc hiſtoria.

E're igitur publicâ futurum duxi, ſi ab ipſis invaleſcentis mali primordiis originem calamitatis repetens illata detrimenta, propoſita conſilia, adhibita præſidia, actaque omnia colligerem, & collecta literis conſignarem; ut indè rerum publicarum curatores, ſi quando eadem labes (quod Deus avertat) emerſerit, quid ſibi gerendum, ac decernendum ſit, arceſſere valeant. Præſertim cùm Latio pleraque omnia remedia tam feliciter ceſſiſſe viderint, ut inter ipſam boum ſtragem neque aëris labe, neq; carnium optimarum inopiâ, neq; rei frumentariæ penuriâ laboraverit: malumque teterrimum, quod finitimas regiones diu, multumque vexavit, mirificâ celeritate depulerit. Ea verò non confusè perturbatèque, ut ab antiquis factum eſt, referre & deſcribere ſuſcepi, ſed ſingula quæque documenta, & decreta eô, quô manarunt, ordine digerere.

Quinam ordo in ſcribendo ſervetur.

digerere conſtitui: ſive quæ ad pietatem, ſive quæ ad juriſprudentiam, & politiam, ſive quæ ad artem Medicam, ſive quæ ad liberalitatem Optimi Principis pertinerent, eâ prorſus methodô, quam Cardinalis Gaſtaldus eximiâ cum laude in ſuis de humanâ peste commentariis executus eſt.

Summi Pontificis facta commendantur. *Par etiam, æquumque judicavi illuſtria incredibilis ſolicitudinis exempla, quæ Sanctiſſimus Pater CLEMENS XI. edidit, omnium oculis intuenda, & admiranda proponere, & explicare; ut illi non ſolùm in hanc ætatem, ſed in longam quoque poſteritatis memoriam laus ſingularis munificentiæ, conſiliique proveniat; quem in magnis ſubditorum ſibi populorum periculis, & prementibus neceſſitatibus maximâ Dei Providentiâ datum nobis fuiſſe ex eô apertiſſimè intelligimus, quòd, bovillâ graſſante epidemiâ, non conſueta ſolùm juſſerit; verùm etiam quæ* *Imperium Sacerdotale tam corporum, quàm animarum ſalutis cura eſt.* *ſupra ſpem afflictarum Civitatum, adverſus ſubitam calamitatem præſentiſſima, quà temporalia, quà ſpiritualia non ſinè propriæ valetudinis periculô attulerit auxilia; luculenter oſtendens, Imperium Sacerdotale revera curam eſſe, ac ſolicitudinem utriuſque ſalutis alienæ. Quamobrem eadem ſtrages, quæ alios Italiæ populos per integros annos malè habuit; quinimò ſemel extincta rurſum revixit, armentaque vehementiùs populata eſt, apud nos ſummo Dei beneficiô, & nostri Principis vigilantiâ novem duntaxat ſpatiô menſium deſæviit, ac penitùs abolevit. Hanc autem laboris partem ipſa muneris mei ratio mihi impoſuiſſe videtur; cui Summi Principis humanitas eam provinciam demandavit, ut malis ejuſmodi avertendis pro meâ fide, ac ſolertiâ, quantulacunque ſit, multis cum eximiis, peritiſque viris huic negotio præpoſitis operam aliquam pro Archiatri officiô, ſtudiumque conferrem. Fruere itaque, amice Lector, meis hiſce lucubrationibus, quibus certè ſemper Tibi ſatisfactum à me arbitrabor, utilitate quidem, ſi bonas, obſequio ſaltem, ſi contrà judicaveris.*

Totius operis diviſio in partes tres. *Ad majorem verò operis perſpicuitatem diſſertationem hanc in tres partes diſtribuendam duximus; quarum prima complectatur hiſtoriam eorum, quæ Romæ, atque in finitimis oppidis totô hujuſce peſtilentiæ tempore contigerunt; altera edictiones, ac decreta à Summô Pontifice, & Sacrô Conſiliô Romæ eô, quô promulgata fuerunt, tempore, ac ordine. Tertia autem diſquiſitio erit Philoſophico-medica ſingularium phænomenôn, eorumque ſigna, cauſas, ac rationes explicabit.*

Clariſſimo

Clariſſimo Doctiſſimoque Viro

D. *JO.*

FANTONO

Med. & Anat. Profeſſori Taurinenſi.

JO: MARIA LANCISIUS.

NEminem latet, Vir Ornatiſſime, cùm cæteros Cives, tum præcipuè Archiatros oportere ſic affici, ut ſe magis publicæ omnium, quàm ſingulorum conſervandæ Valetudini obſtrictos intelligant. Hâc itaque ratione impulsus ſum ad ſcribendam edendámque hiſtoriam *illius* peſtis, quæ Latiales Boves non ſinè metu annonæ caritatis, & humanæ peſtilentiæ annum ferè vexavit. Et quamquam laborem meum à te, quippe amicitiâ mihi conjunctiſſimo, optimiſque, ac ſuaviſſimis moribus prædito, minimè detrectandum fore ſperaverim: commendandum tamen ob id præſertim diffiteor, quod in eâ forte peccaverim, ut nullum ſpecificum tam diræ Luis pharmacum in maximâ omnium ingeniorum vexatione inventum fuiſſe propoſuerim. Sed ea eſt quorumdam malorum vis, atque impetus, ut venientibus quidem obviam ire, eáque profligare poſſimus, illata verò non niſi cum ægrorum pernicie depelli non poſſint. Sunt enim verò magnorum vaſorum & vulnera, & aneurysmata, quæ declinare utique, antequàm læſerint, in noſtrâ quaſi

dixerim voluntate poſitum eſt; e contrario cùm facta jam ſunt, nulli cedunt medicamini. Sic micantes ſcintillas è veſtigio, minimóque negotio ſuffocamus, gliſcentem ſecùs ignem latèque diffuſum per ſylvas, ædesque incendium nemo uſquam niſi ſolâ ruinâ, & cinere reſtinxit. Quid? quod quale nobis, tale quidem aliis etiam regionibus commune fuit infortunium, ut idcircò Clariſſimus M.Gerbezius in Epiſtolâ ad Franc.um Fabæum amarè doleat, nullum adhuc inventum fuiſſe remedium contra ejuſmodi malum. Verùm dices, quam igitur utilitatem capiet ex tuo Commentario poſteritas? Magnam, ſi mea me non fallunt, repono: Lucrum etiam in rebus humanis non exiguum eſt habere certum, atque exploratum quod vitemus. Nam a tenui peſtis initio commercium, & contagium illicò eſſe intercipiendum, & cùm illud avertere nequeamus, ſaltem mala omnia, quæ bovillam ſtragem conſequi ſolent, antevertenda demonſtramus. Lege, ſi placet, & alterum, quod ad Te mittimus, exemplar trade humaniſſimo, doctiſſimoque Viro D. Richa. Vale.

Romæ Imo. Kal: Maij M. D. CCXVI.

Ampliſſimo

Ampliſſimo Viro

D. JO: MARIÆ

LANCISIO

A' Secretiori Cubiculo & Archiatro Pontificio

JO: FANTONUS S. P.

AD manus tandem meas pervenêrunt elegantes Tui, atque eruditiſſimi de Bovillâ Peſte Commentarij, quorum lectione ſuperioribus diebus mirificè delectabar. Ea nimirùm narrare, & edocere aggreſſus es, quæ ad Boum cladem pertinentia in Latio contigêrunt, ijs planè ſimilia, quæ nos ipſi hìc vidimus, noſtroque experimento, atque infortunio didicimus. Quanquam verò longè latèque vagata Peſtilitas in Pedemontio magis quàm in Latio numeroſa delevit armenta, nósque aliena primùm mala commiſerati, poſtmodùm in luctu & timore ærumnas noſtras ferebamus, extinctâ jam penitùs labe, & ad humanum genus, pro ſingulari Dei clementiâ, nequaquam perductâ, præteritas calamitates placidè ac libenter in mentem revocamus: * cùm tantam potiſſimùm vim eſſe eloquentiæ intelligam, ut quæcumque nos ipſi vidimus, non minùs luculenta videantur dicente Te, quàm nobis quondam

* *Habet enim præteriti doloris ſecura recordatio delectationem.* Cic. in Epiſt. ad Lucceium.

ſpectantibus. Sed plurima inſuper à Te diligenter expoſita ſunt, & animadverſa, quæ cæterorum ſolertiam omninò latuerunt. Quare in ſcriptis tuis utrumque habemus: quod vetuſtate ſimul & novitate docet, quodque facundiâ delectat.

Nonnulla eſſe, Vir Præclariſſime, noveris, quæ intimiùs animo hærent, poſteaquàm perlegimus; atque de his dicam breviſſimè. Peſtilentiæ cauſa cùm ignota Philoſophis ſit, hanc generatim ſic explicuiſti, ut præcipua morbi phænomena perbellè complectatur oratio. Ac eos ſanè rideo, qui ad ſyſtemata ſua Numinis ſcientiam, & Arcana Naturæ ſic conantur referre, veluti digito ſingula attigerint. Hinc eam medendi normam tradunt, quæ ſuis principiis conſentiat, eàque pharmaca pro veris venditant, quorum vanitatem, perſæpè noxam in peſtilentibus epidemiis ſive Animalium, ſive Hominum experti ſunt hi, quibus fides habenda eſt, Medici prudentiâ, doctrinâ, experientiâque ſpectatiſſimi.

Præclarè hìc admonebas, quod in univerſum Hippocrates tradidit: Non ſaturari cibo, & impigrum eſſe ad laborem oportere. Equidem ſuccorum in canalibus redundantiam, & carnium farcimen veneficæ luis pabulum eſſe, vel ſubjectum comperimus: quod præcipuè pinguium Boum numeroſâ ſtrage oſtenditur. Neque aliter Hominibus accidere, qui molliſſimè vivunt, & menſas, ut Virgiliano utar verbo, conſumunt, ſæpiùs adverterunt Practici. Fuit antè annos aliquot [quod certè memineris,] hyems funeſta ſtirpibus, ac ferè dixerim, peſtifera, cùm altera pars in ſtipite ſolùm, altera in radicibus brumali afflante veneno contabuerit. Loca erant præſertim montana juniorum arborum ordinatâ ſerie ſpectabilia, quarum una ſpecies erat: Pars maxima radicitùs ſtetit, quam Cultor neglexerat: Ædibus propinquiores, quarum eleganti incremento aſſidua nimiùm cura adhibita fuerat, cùm benè ſaturæ, ac ſucco pleniores eſſent, epidemico morbo ſingulæ periêrunt. Scio brumale venenum (ſic enim appellare libet) aliter ſtirpibus, ac virus peſtilens animantibus, eſſe mortiferum: tamen analogia quædam eſt ad utraque ſubjecta pertinens; undè vaſorum in iis turgentiam pari periculo laborare compertum eſt. Hoc animantes in plenitudine perfugium habent, corpora motibus exercere, quibus humorum fluxilitas

fluxilitas, recrementorum ſecretio, perſpirabilitas, quæ tanti momenti eſt, promoventur. Quâ in re effatum, quod allegabas, eximij Viri Palamedis adhuc meminero: *opus eſt*, inquit, *peſtifera declinantibus tenui dietâ, motùque concitato.*

Cæterùm neque in Peſte avertenda, neque in profliganda, tutum, ut ais, remedium Medicina pollicetur. Diligentiſſimè cavendum: vis contagii infringenda, & repellenda. Timendum quàm maximè, ac tecum repeto, plus quàm ratio incutere metum debere videatur, pertimeſcendum. Nullus utilior in tanto periculo, quàm, cùm nimius fuerit, metus. Reliquum Palamedis præceptum apprimè Romani docente Te, ac perorante in Bovillâ Epidemiâ implevêrunt: *Omnia* (ſic adjiciebat) *ſapientiâ comprehenduntur.* Equidem Medicina non, ut Matheſis, aut ſingularis pars ejus Geometrica, quæ ſuos intrà cancellos firma ſatis conſiſtit, adminicula quæque & ornamenta contemnit: Medicina inquam, vel aliis ſcientiis illuſtrata adhuc imperfecta eſt, niſi comitem habeat, imò ducem ſapientiam. Quæ ſcilicèt Arcanis ſuperbit, vana Ars eſt, frequenter pernicioſa: Quæ in Aphoriſmis unicè verſatur, mutila & parùm fida; ſic etiam quæ rationi tantum, vel experimento innititur. Sapiens omnia complectitur, ſingula perpendit: non facilè aſſentitur, non temerè negat: inania rejicit, in dubiis diſputat, veriſimilia ſequitur, veritatemque in omnibus unam inquirit. Vetera rursùs cum novis comparat: Meliora ſeligit, utraque non raró conciliat. Similitudo rerum ſapientem non fallit, neque diſſenſus deterret. Fit enim, ut in his, quæ ſuperficie tenùs differunt, latentem analogiam deprehendat. Denique cum ægrotantibus multa Medico intercedunt: Exteriora hæc appellamus: quæ quidem ſunt explicatu difficillima. Ac nemo eſt, qui, cùm Medicam Artem profeſſus ſit, quàm latè pateat ejuſmodi ſapientia, non ſatis intelligat. Ad ſummam de perito Medico ſtatutum ſic eſt, ut munus ubique ſuum ſapientia dirigat. Ac ſi prudentiæ interdùm ſuæ grave negotium committere nolit, ad extremum ſapientiæ gradum pervenit. * Quis, quæſo, in rebus ijs adminiſtrandis, quæ ad Bovillam Peſtem coërcendam, tuendamque hominum valetudinem pertinebant, imparem Te unum fuiſſe putaverit? Tamen adhibita præſtantium Virorum conſilia ma-

¶¶ 3 gni

* *Ne innitaris prudentiæ tuæ.* Salomon.

gni usûs fuêrunt: nihilque non ſolum ab eorum judiciis tuæ detractum eſt virtuti, atque peritiæ: quin majorem idcircò laudem conſecutus es, quòd ea etiam in conſilium detuleris, quæ tuo arbitratu confici potuiſſent. Hinc ea ſanè video, undè ſint profecta, quæ in Cœtibus veſtris diſcuſſa fuêrunt, & pro Reipublicæ ſalute præſcripta. Vos inanes de Peſtilentiæ cauſis ſententias rejeciſtis: futilia ac pernicioſa remedia damnaſtis: providè ſapienterque ſerpentem contagionem intercepiſtis, medicis tempeſtivè præſidiis utentes, quæ vel innocua penitùs, vel per repetitas obſervationes utilia comperiebatis. Inchoante morbo, tum etiam augeſcente, tam morbidos quàm ſuſpectos confeſtim Boves interficiendos eſſe non dubitamus; Neque id aptiùs, quàm ictu ſclopeti, ut ſemel iterùmque admonebas, perfici poſſe arbitramur. Superioribus annis in Britannicæ Inſulæ Provinciâ exortam Armentorum Peſtem celerrimè præfocatam audivimus, non alio ſanè artificio, quàm infectorum, cœterorùmque de recenti contagio ſuſpectorum boum internecione. Commercium inſuper cum ejuſdem Provinciæ Incolis omninò ſublatum eſt. Unus hic communis morbi, quem ex Galliâ illuc allatum navibus putavêrunt, primus ad nos nuncius, ſimùlque poſtremus pervenerat. Atque ex Epiſtolis Amicorum, quibus rei fidem relinquebamus, quùm hiſtoriam audivimus, Anglorum [quæ vigil ac ſtrenua gens eſt] in tanti ponderis negotio deliberando, ſtatuendoque providentiam, firmitatemque admirabamur. Non impar aliarum Nationum timor erat: Virtus & Conſtantia in declinando contagio non omnibus una. Conſiliis ineundis id temporis impendebatur, quo pecudum greges turmatim ad mortem feſtinabant; Hâc Conſulentium tarditate graviſſimæ olim Peſtilentiæ in humanum genus irrepsêrunt, cujus immenſam ſtragem nulla civilis prudentiæ, nulla Medicæ Artis præſidia poterant ultrò cohibere. Id unum iis ſupererat, ut Funerum Spectatores eſſent, ipſique ſe ad communia fata ſubeunda pararent.

Bovillæ inprimis Peſtilentię multis de cauſis, quę dilucidè in Commentariis tuis enarrantur, diligentiſſimè proſpiciendum erat, ne citiùs ſerperet, latiſſimèque vagaretur. Atque illud erat quam maximè cavendum, ne ad cætera animantia, homineſque traduceretur, ſaltemque his qualemcumque noxam inferret. Venefico ut primùm

tabo

tabo confici armenta cæpérunt, de Contagii viribus, quarum exempla proferuntur, perpauci diſputant. Poſteà verò cùm totam gregem morbo correptam minimè videant, atque in diſſitis ſalubribuſque locis inopinatè exortam luem intelligant, multos audimus, qui fabulam eſſe Contagium volunt, communeſque in aëre, in aquis, in paſcuis cauſas inquirunt. Hæc magnarum origo frequens ærumnarum, iis neglectis Legibus, quæ à Magiſtratu ſtatutæ ſunt. Cum morbido pecore ſanum retinetur, vel non ſatis cautè, plerumque ſeriùs alterum, ab altero ſejungitur: Commercia inter homines, inter bruta, cum mercimoniis ſervantur: Cadavera peſtiferorum Pecudum ſub dio relinquuntur, vel aquis immerguntur, vel tardè aut minùs profundâ, publiciſque viis atque oppidis diſſitâ parùm ſcrobe humantur. Adde uſum liquidi aut concreti lactis, Corii, Carnium, Adipis, quæ à Medicis damnari, furtim retineri conſueſcunt. Ab uno fonte omnes errorum rivuli emanant. Neque pecudi noxium, neque homini contagium ejuſmodi cenſere ſeriò, vel ſimulanter videntur, ſive præjudicio victi, ſive lucri cupidine. Mortiferi afflatûs exemplum ex putrido bovis cadavere unum à Te relatum lego; Cætera ignota manent ruri, vel fortè ſilentur, vel minimè fuêrunt animadverſa. De carnium eſu, quæ annotaſti, damna, alii ſimilia obſervârunt, etiam nobis comperta. Ruſticos novi, qui morbidis bobus medelam ferentes, vel eos contrectantes, vel dilaniantes, malignis puſtulis, atque carbunculis tentati fuêrunt. Hi tempeſtivè curati ſunt. Atque hujuſmodi eventa, paucis in Civitate ſcientibus, Magiſtratui non deferebantur. Omnis Vulgi cura & ſollicitudo in perquirendis ab Empiricorum ſectâ arcanis verſabatur, quæ modò inania, modò perniciosa non mediocri ſibi pretio comparabant: alterum præſidii genus in præſervandis gregibus, quod tutius erat, & conſtanter adhibendum, prioribus jam curis defatigati, aſpernabantur. Veſtræ profectò ſolertiæ nihil quicquam adjici potuiſſe videtur; neque ab ullo aptius codice, quàm tuo, quæ poſteris ſint imitandæ leges, deſumi poterunt: cùm nihil circà Bovillam peſtem avertendam completum magis deſiderari queat: nihil ſcriptis contineatur tuis, quod ad ceterorum animantium tutelam, curationemque in pari calamitate non pertineat: nihil demùm, quod ad homines ipſos ingruente qualicumque Peſtilentiâ non inſerviat.

ſerviat. Nam ea prætereo, quæ ad pietatem excitandam, ad ſuſtentandos populos, ad propagandum Pecus, ad rem agrariam ſpectantia providè fuêrunt, magnóque a Vobis ſtudio præſcripta. Quod verò maximum in hoc negotio, omninoque arduum videtur, expertæque ſunt incredibili damno Nationes quædam, id ipſum egregiè fœliciterque præſtitiſtis Romæ. Vos enim ſapienter conſilia dediſtis domi, ſapientiſſimèque effeciſtis, ut ea exequi nemo negaret foris. Quæ res planè ſingularis, & admiranda non tam recta Judicum Conſilia, Adminiſtrorum vigilantiam, docilitatem plebis, quàm clementiam, & liberalitatem Principis ſeveritate conjunctam oſtendit; Utrumque enim totis viribus agendum eſt celerrimè: Nolentes cogere, impotentes ſublevare.

Atque ego has Litteras, Vir Ampliſſime, tumultuario ad Te ſtylo dedi; neque ordinem ſervavi ſcribendo diverſum ab eo, quem extemporalis habere ſolet oratio. Neque etiam Liber tuus, quem rurſùm viderem, aderat. Amico miſimus, poſteaquàm ſemel perlegimus: Expectare Te velim cetera, quæ de hoc argumento ſcripturus ſum; nam Genevenſium Medicorum Tractatum, quô hîc careo, propediem habebo. Alterum, quod ad nos miſiſti Bovillæ Peſtis exemplar, ex voluntate tuâ ad D^ni^ Richa manus pervenire curavimus, qui pro tanto munere gratias Tibi referre ſuis ipſe Litteris pollicitus eſt. Vale.

E' Ripulenſi Caſtro V. Kal. Auguſti
M. D. CCXVI.

INDEX

INDEX

CAPITVM, ATQVE EDICTORVM

Quæ in præſenti Opere continentur.

PARS PRIMA.

CAP. I. *Initium Bovillæ Luis apud Italos anno MDCCXI.* Pag. 1.

Cap. II. *Principium Bovillæ Peſtis in Latio.* 2.

Cap. III. *Quid Conſilii à Principe, Sacrâ Conſultâ, necnon à Miniſtris ſuſceptum, ſtatim ut innotuit Bovillam Peſtem intrà Vrbem inductam fuiſſe.* 3.

Cap. IV. *Per Sacram Conſultam interdicitur armentorum, paſtorumque commercium; infectarum carnium, & pellium uſus; necnon pecorum nundinatio.* 7.

Cap. V. *Quid ad Opem Divinam implorandam ſæviente boum epidemiâ Sanctiſſimus Pontifex edixerit.* 8.

Lit. A. *Edictum, quo Sacerdotes juſſi ſunt recitare preces pro peſte animalium avertenda.* 12.

Lit. B. *Edictum Indulgentiarum tempore bovillæ peſtis.* 13.

Lit. C. *Conceſſio Indulgentiarum Chriſti fidelibus Italiæ, & Inſularum adjacentium.* 19.

Lit. D. *Edictum ad excitandos Chriſti fideles, ut proximi Adventus tempore ad Sacras Ædes confluant, in quibus Stationes fiunt, amplioresque Indulgentiæ promittuntur iis, qui conſuetas preces ad ſonitum campani æris recitaverint.* 22.

Cap. VI. *Proviſum, nè ullo modo carnes infectorum boum, ſed optimæ tantùm, ac ſalubres venales proſtent.* 25.

Cap. VII. *Novis rationibus comprobatur tutiori conſilio nos Romæ uſos fuiſſe, prohibendo eſum carnium, & detractionem ab infectis bobus pellium, adipis, & ſevi: occurritur etiam quorundam objectionibus.* 26.

Cap. VIII. *Cadavera ſeveriſſimé ſignificari jubentur; eorundem ſepeliendorum, aut cremandorum curatio ad Illuſtriſſimum Præſulem Imperialem à Summo Pontifice defertur. Ratio, & modus certis regulis ſtatuitur.* 30.

¶¶¶ *Exemplar*

Exemplar Literarum Apoſtolicarum, ſeu Chirographi, quo Illuſtriſſ. Præſul Iulius Imperialis conſtituitur Generalis Curator ad ſepelienda cadavera boum. 36.

Cap. IX. *De admirabili munificentiâ, qua Summus Pontifex uſus eſt in eos, qui tempore bovillæ peſtis ad egeſtatem redacti fuerant.* 38.

Cap. X. *Quo pacto proviſum fuerit, nè boves colendis agris in poſterum deeſſent.* 39.

Cap. XI. *Quid præterea in Præſulum conventu fuerit diſcuſſum ad impendentem ex bovilla clade Annonæ caritatem avertendam.* 41.

Cap. XII. *Quid in peculiari Eminentiſſimorum Cardinalium Cœtu rurſum ad annonam explicandam deliberatum ſit.* 44.

Cap. XIII. *Agricolæ ad faciendam ſementem in annos præſertim* 1713 1714. *à Summo Pontifice præmiis incitati: pecunia iis præbita mutui nomine: nova iiſdem beneficia conceſſa. Opportuna ratio antevertendæ arationis proponitur.* 47.

Cap. XIV. *Quibus regulis exortæ lites propter bovillam peſtem inter Agricolas, ac Dominos de minuendo prædiorum vectigali, & reſcindendis locationibus, aliæque inter paſcuorum Dominos, & Paſtores compoſitæ ſint.* 50.

Cap. XV. *Bovillæ Peſtis exitus intrà IX. menſes, & pecudum peremptarum ſumma.* 52.

Partis Primæ Anacephalæoſis. 53.

PARS SECUNDA.

P*Roœmium.* pag. 56.

EDICTA.

Num. I. *Interdicitur, nè ex lue notatis Provinciis boves Romam adducantur.* 58.

Num. II. *Mortuorum boum pelles, aut carnes vendi prohibentur, mandaturque ut integra cadavera ſepeliantur.* 60.

Num. III. *Interdicuntur nundinæ boum, & vitulorum.* 62.

Num. IV. *Rurſus bovillæ nundinæ prohibentur.* 63.

Num. V. *Formula remediorum, quæ utilia quidem deprehenſa ſunt priuſquam morbus peſtilens evaſiſſet; poſtea verò irrita fuerunt. Hîc autem afferuntur, ut ſi quando benignior ægritudo recurrat, uſui eſſe poſſint.* 64.

Num. VI. *Edictum, quo Archipresbyter, & Canonici Vaticanæ Baſilicæ vetant in prædium ſuum S. Petri in Formis, vulgò* Campo Morto, *boves exteros introduci.* 66.

Num. VII. *Edictum Eminentiſſ. Cardinalis Spinulæ Summi Pontificis juſſu promulgatum, quo Pauli V. motus proprius confirmatur, boum aratorum, vitularumque annicularum cædes interdicitur, & certus vitulorum numerus educari jubetur.* 72.

Num. VIII. *Imperatur omnibus, ut mortuos boves ſignificent, quò ſtatim ſepeliantur, ac humandorum, cremandorumque forma præſcribitur.* 76.

Num. IX. *Iubentur Agricolæ, ac Domini agros ſuos conſerere: quod ſi nolint, Annonæ Præfecto renunciare, ut aliis locari poſſint.* 79.

Num. X. *Carnes explorari, & notâ quadam ſignari jubentur, nullæque aliæ vendi permittuntur.* 82.

Num. XI. *Graviſſimarum pœnarum minis interdicitur, nè cadavera inſepulta relinquantur.* 84.

Num. XII. *Impunitas ac præmia promittuntur delatoribus eorum, qui legem de ſignificandis ſepeliendisque boum cadaveribus violarint.* 86.

Num. XIII. *Prorogatur Edictum de faciendâ ſemente, deq; vaccarum albarum numero in cenſum referendo.* 88.

Num. XIV. *Subſidii ſpe invitantur Agricolæ ad proſcindendas glebas ineunte Martio anni inſequentis* 1714. 90.

Num. XV. *Iubentur Agricolæ profiteri numerum frumenti ac frugum, quem in Agro Romano ſeverint ſuperiore anno* 1713. *quotque jugera excolere deſtinarint pro meſſe ſequentis anni* 1714. 92.

Num. XVI. *Citantur Agricolæ, ſive Conductores, ac Domini ad dicendam cauſam de reſcindendis locationibus, minuendoque vectigali prædiorum.* 94.

Num. XVII. *Edictum Pontificium, quo excitantur Agrorum Cultores ad faciendam ſementem in ann.* 1715. *promiſſa largiori frumenti diſtributione, ejuſdemque extrahendi facultate remiſſo vectigali* 5. *denariorum, pecuniæque ſubſidio ad emendos boves.* 97.

Num. XVIII. *Edictum Cardinalis Camerarii. Eadem, quæ in ſuperiori Edicto, conſilia à Summo Pontifice, & conventu inita ad rem agrariam promovendam ſignificantur.* 103.

PARS TERTIA

PRoœmium. pag. 107.

Cap. I. *Bovillam Peſtem apud Priſcos interdum inceſſiſſe Hiſtoricorum monumentis comprobatur.* 108.

Carmen Severi Sancti, ideſt, Endeleichi Rhetoris de Mortibus boum. 111.

Cap. II. *Veram Peſtem fuiſſe morbum, qui noſtrâ ætate Latiales boves depopulatus eſt. Signa, ac ſymptomata cum iis, quæ in illorum cadaveribus inventa ſunt, bréviter exponuntur.* 116.

Cap. III. *Cur peſtiferum miaſma ſolos boves, non cæteras animantes afflaverit.* 119.

Cap. IV. *Eventa nonnulla obſervatu digna, in diverſis boum ſpeciebus, ac temperamentis, quorum rationes afferuntur.* 121.

Cap. V. *Rumor per Vrbem manat aliam nullam eſſe bovillæ ſtragis cauſam, quàm inſectum nomine Bupreſtin. Res diligenter expenditur, & refellitur.* 123.

Cap. VI. *Altera morbi idea proponitur, & refellitur, videlicet Vermem quendam in naribus prope cranium enaſcentem, ejus cauſam habendum eſſe.* 130.

Cap. VII. *Bovilla peſtis num oriatur à peculiari ſpecie inſectorum contagionem promoventium.* 131.

Cap. VIII. *Auctoris opinio de cauſâ bovillæ peſtis, deque modo, ac viis, per quas intrà eorundem animalium corpora per contagium, vel fomitem ſeſe inſinuat.* 133.

Auctoris Epistolaris Dissertatio *ad doctiſsimum Virum Antonium Mariam Borromæum è Theatinorum* Familia, *nunc verò Epiſcopum Iuſtinopolitanum meritiſsimum, de Bovilla Peſte Veneta Armenta depopulante, ab Hetruſco in Latinum ſermonem converſa.* 137.

Cap. IX. *Nullum compertum eſt bovillæ peſtis certum, ac ſpecificum remedium: pauca inter ea, quæ adhibita fuere, viſa ſunt innoxia; pleraque periculoſa; quod poſteros noviſſe convenit.* 158.

Cap. X. *Certum, atque unicum antevertendæ peſtis remedium fuit tam affectorum boum, quàm aliorum corporum indè inquinatorum cum ſanis commercium dirimere. Diæta pariter utilis fuit.* 165.

Cap. XI. *Appendix, & Summa Conſiliorum, quibus bovilla contagio poſt hac quàm citiſsimè depelli poſsit.* 167.

De Eqvorvm Epidemia, *quæ Romæ graſſata eſt toto Vere anni* 1712. 171.

Duæ ſectiones equorum, una quidem jam interempti; altera verò nondum mortui, ſed ſpirantis in graſſante epidemia. 181.

Morbi finis. 184.

DISSER-

DISSERTATIONIS HISTORICÆ DE BOVILLA PESTE

PARS PRIMA.

CAPUT PRIMUM.

Initium Bovillæ Luis apud Italos Anno MDCCXI.

INTER æſtivos ardores Anni MDCCXI. in Patavinum (*a*) Agrum malis avibus pedem intulit fatalis ille, navi ex Hungariâ advectus bos, à quô peſtiferâ lue affectô, veluti primâ neglectâ ſcintillâ, per totam latè Italiam contagionis incendium exarſit. Initiô enim Patavina, ac ſenſim reliqua Venetæ dominationis armenta; mox Ager Mediolanenſis; tum finitimæ uſque ad Ferrarienſem ditiones; denique duobus ferè ab hinc annis Neapolitanum Re-

Luis initium ab Hungarico bove in Italiam advecto.

[a] *Vide Ramazzinum in Diſſert. de Cont. Epidemia. P. Borromaum è Theatinor. Familia in Relat. hiſt. Epid. Bovina. P. A. Michelottum in ſuis conjecturis. Alioſque multos.*

gnum eôdem igne conflagravit. Interim verò, cùm Eccleſiaſticæ prope Urbem regiones alieni exitii miſeratione collugerent, & propriam incolumitatem inter ardentes utrinque terras vehementer mirarentur; atque ipſe ego, ut externorum ſaluti quôquô modô proſpicerem, (*a*) Diſſertatiunculam vernaculô noſtrô idiomate exaraſſem; confeſtim irrumpente è Campaniâ bovillô contagiô miſerè correpti fuimus.

CAP. II.

Principium Bovillæ Peſtis in Latiô.

Nundinæ Fruſinonis interdictæ ad avertendum Contagium.

MEdiâ æſtate Anni MDCCXIII. Romam pervaſerat rumor, fore ut ad Nundinas Fruſinonis (quod oppidum eſt Campaniæ Neapolitano Regno proximum) non exiguus infectorum boum numerus ex ejuſdem Regni mediterraneis regionibus ad nos compelleretur: eapropter Decreto (*b*) S. Congregationis Conſultationibus Civitatum, & Terrarum Dominii Eccleſiaſtici præpoſitæ, quam vulgò *Sacram Conſultam* appellant, & nos in poſterum vocabimus, ſapienter cautum fuit, nè ullô pactô Nundinæ illæ celebrarentur, neve ulla armenta in eum locum admitterentur. At mercatores de conceptâ ſpe depulſi, per viarum diverticula clam ad Urbem boves adduxerunt, qui non ſine aliquâ (ut plerique opinati ſunt) Miniſtrorum, & Cuſtodum negligentiâ in Forô Boariô cum noſtris, alioquin ſanis, admiſti peſtem illicò afflarunt. Etenim, cùm mercatores exteri ſuos boves procul dubio perituros, quàm minimô vendendos mandaſſent; urbani verò laniones in ſuſpicionem fraudis nondum adducti jacere in campo eorum pretium deprehendiſſent, illos Romæ bonâ fide nundinati ſunt, atque è veſtigiô occulta hæc contagionum ſemina huc illuc ad ſua quique armenta per Agrum Romanum diviſerunt. Innotuit autem tantummodo ſubſequentibus Nundinis, videlicet die X. Auguſti, boves Romam octo ante dies ex Campaniæ

Mercatorum avaritia nihil profectum.

E' Campania in Agrum Romanum peſtis irrepſit.

(a) *Edita primùm Venetiis poſtea etiam Neapoli 1712. quam latinè redditam huic operi attexìmus.*

(b) *De quo per literas è veſtigio admonitus fuit Gubernator Campaniæ.*

Campaniæ finibus adductos, perniciosâ lue eſſe pollutos; quod magnopere adauctus illinc eorum numerus ſummam vilitatem induxerat: atque id primus ipſe inter Pontificis Aulicos reſcivi à Sebaſtiano Tamanti Chirurgiæ Profeſſore, & Cubiculario Ampliſſimi Abbatis Alexandri Albani, Sanctiſſimi Pontificis ex Fratre Nepotis; ſtatimque, quod acceperam, Beatiſſimo Patri ſignificavi, ratus in peſtiferis, & contagioſis morbis omnia, tametſi validiſſima, fruſtrà adhiberi remedia, niſi illicò, ac ſub initia admoveantur.

CAP. III.

Quid Conſilii à Principe, Sacrâ Conſultâ, nec non à Miniſtris ſuſceptum, ſtatim ut innotuit, Bovillam Peſtem intrà Vrbem inductam fuiſſe.

Quid decreverit Summus Pontifex propulſandæ luis cauſa.

VBi verò Sanctiſſimus Pater triſtiſſimum nuncium accepit, pro incomparabili ſuâ in populos vigilantiâ, continuò imperavit; ut Eminentiſſimos Cardinales Pauluttium à Secretis Status Eccleſiaſtici, & Albanum Sanctiſſimi Principis alterum ex Fratre Nepotem adirem, collatiſque conſiliis cum Illuſtriſſimo Præſule Bancherio Sacræ Conſultæ pariter à Secretis, nec non D. Illuſtriſs. Jacobatio Viro in criminalibus præſertim peritiſſimo, & Fiſci Patrono, videremus quid facto opus eſſet, ſi malum invectum fuiſſet: ſaltem nè latiùs vagaretur, ſimulque facinoris auctores graviter punirentur. Cùm autem morem geſſiſſem, unanimi conſensû conſtitutum fuit, nihil bonô jure peragi poſſe, niſi nobiſcum conveniret Illuſtriſſimus Præſul Ghezzius alimentorum copiæ, noſtratibus *della Graſcia*, in Urbe Præſes; cui ſanè munus delatum eſt ſingulis nundinis in mactandorum animalium qualitatem, & pretium diligenter inquirere. Quarè, nè momentô quidem temporis intermiſſô, Illuſtriſſimus Bancherius hâc de re illum per epiſtolam commonefecit, qui ſe id infortunium jam reſciviſſe, reſpondit, eique pro virili parte obviàm iviſſe. Segregaverat enim eôdem die, eôdemque

Primùm ægri boves ab integris ſegregati, & ſepto circumvallati.

in forô nonaginta, & amplius boves cum aliquot vitulis, qui ex Supinô, Toffiâ, aliiſque oppidis, peſtiferâ lue tunc notatis, contra interdictum commercium huc traducti fuerant: eoſque unum in locum murô circundatum ad radicem Palatini Collis diligentiſſimè cuſtodiri mandaverat. Alios verò ex noſtris armentis productos numerô quinquaginta circiter ſupra centum, in quos exigua apud ignaros, ſed tamen probabilis ſuſceptæ per externorum afflatum contagionis ſuſpicio cadere poterat, intrà aliud ſeptum juxta templum Pacis includi juſſit, cautumque ſimiliter fuerat, nè quiſquam cuſtodum ab unô ad alterum ſepimentum commearet. Mercatores interim, qui vetitum commercium dolô malô violaverant, in carcerem conjecti fuerunt, debitis pœnis opportunè puniendi.

Mercatores doloſi in vincula conjecti.

Sed nimiùm tarda ut plurimùm ſunt in ejuſmodi caſibus humana conſilia. Nam, præterquàm quòd ante hebdomadem (ut ſuperiori capite monuimus) lues clam, & ferè quaquaverſus per Agrum Romanum jam irrepſerat, inſequenti breviſſimâ nocte ſex boves unô cum vitulô ex iis, qui ab interdictis locis venerant, mortui ſunt; indeque ex iis, qui ſupererant, nunc quini, nunc plures in ſingulos dies interierunt. Neque alium ſanè nacti ſunt exitum cæteri; qui licèt nullâ labe contacti ab aliquibus crederentur, ad ſua tamen paſcua redire prohibiti fuerunt, atque idcircò alterô ſtatim in ſeptô concluſi. Etenim ipſos quoque ſpatiô quindecim circiter dierum, exceptis ſolis quindecim à peſte ſuperſtitibus, omnes mortuos vidimus: quanquam Decretô Sacræ Conſultæ, quæ habita eſt poſterô die, nempe Veneris XI. Auguſti, ſtatutum fuiſſet in ampliorem, atque herbidum locum illos deducendos eſſe. E vestigiô enim electum fuit pratum oblongum extra Portam Capenam, & juxta Baſilicam S. Sebaſtiani, quod antiquô pariete vallatum noſtratibus *caſtrenſis ludicri circus* creditur, diciturque *la Gioſtra.* Adeò verum fuit peſtilens hoc miaſma per nudum non modò contactum, ſed etiam ſimplicem afflatum in Forô boariô ab unô infectô in ſanos boves commigraſſe, eoſque veluti peſſimum fermentum contemerare, & corrumpere potuiſſe.

Latiùs opinione diſſeminatum eſt malum.

At

At enimverò ſilentiô hìc præteriri minimè debet, ſedulò agitatum fuiſſe apud Eminentiſſimos Patres, an foret è Republicâ boves omnes tam notâ contagione affectos, quàm ſolâ ſuſpicione laborantes, cùm primùm in Rom. Forum compulſi forent, occidere. Ejuſmodi porrò conſilium ipſemet ad ferendam meam utcunque ſententiam in Ampliſſimum Purpuratorum cœtum adire juſſus, ſub initium demiſsè propoſueram: putabam enim, ſi iidem lentè mori ſinerentur, multa illinc mala impendere, tum Apoſtolico ærario ob impenſas diù erogandas in cuſtodes, Veterinarios, pharmaca, aliaque ad pecorum alimentum neceſſaria; tum vel maximè proximis ſanis adhuc per Romanum Agrum diviſis armentis, quæ ob vicinum contagium contaminari, ac perire poterant. Neque ſanè defuit inter graviſſimos Patres, qui exequendum id validiſſimis rationibus urſit, atque inculcavit. *Magnum primâ fronte*, ajebat, *crudelitatis exemplum videbitur*; *publicâ tamen utilitate rependendum. Nam conſiliis ſubitis, certiſque, ubi peſtis imparatos adoritur, non ſegnibus, ac dubiis, quæ pœnitentiam plerunque comitem habent, utendum eſt.*

Dubitatum an boves omnes ſive morbo affecti, ſive ad eam ſuſpicionem pertinentes occidendi forent.

Laudatum ab auctore conſilium.

Reſpondetur objectionibus.

Verùm potior Patrum pars in mitiorem ſententiam diſceſſit, putavitque ſervandos, & cuſtodiendos eſſe boves, tentandamque, ſi quæ ad illorum morbum depellendum, valida inveniretur medela: præſertim cùm minimè deeſſent qui per id temporis, ſe eos omnes ſanaturos ultrò pollicerentur. Sed quemadmodum in humanâ peſte contingit, non ſingulos, quos lues invadit, interire, naturæ potiùs, quàm remediorum beneficio; ita in hâc boum peſtilentiâ aliquos per ingenitum potiùs ipſorum robur, quàm per ullam medicamentorum vim ſalvos, & incolumes, ut ſuô locô (*a*) dicetur, ſpectavimus. Luctuoſiſſimum utique fuit paulò poſt cernere armenta, quæ in bovilibus per viam Appiam diſtributis verſabantur, (quippe quæ propiora erant Loemocomiô affectorum boum juxta Ædem S. Sebaſtiani excitatô) pleraque omnia, ut verebamur, contagionis incendium ſuſcepiſſe.

Mitiùs tamen conſultum eſt.

Non omnes interibant. Naturæ potiùs vi, quàm pharmacorum ope aliqui ſalvabantur.

(a) *Vide Part. II. num. V. & Part. III. cap. VIII. formulas remediorum, quæ plerunque inutilia fuerunt.*

Sed dum hæc agebantur, ſcilicet ut primùm confirmata eſt fama adductæ in Latium, Urbemque peſtilentiæ, Sanctiſſimus Pater mentis ſuæ aciem quaquaverſùm intendens, tum de placandâ irâ Dei per propria, atque aliorum Sacrificia, preceſque ſine ullâ intermiſſione cogitavit, ut ſuô locô fuſiùs oſtendemus; tum de conſtituenda peculiari Congregatione, in quâ ea omnia diligenter expenderentur, quæ à Sacrâ Conſultâ, innumeris, iiſque graviſſimis ſemper diſtricta negotiis, non rarò integrè perfectèque examinari nequiviſſent. De conſiliô itaque Eminentiſſimorum Patrum bis ſingulis hebdomadibus, die nimirum Dominicâ, ac Jovis indicta fuit Congregatio habenda in Ædibus Illuſtriſſimi Præſulis Bancherii. Delecti verò fuerunt ex omni ferè Prælatorum, Patritiorumque ordine, ut variis agitandis, procurandiſque rebus, per eorundem Ampliſſimorum Cardinalium Decreta conſtitutis, apti, pareſque forent. Etenim cùm ex bovillâ ſtrage hominibus magna immineant pericula, tum ex malâ valetudine, tum ex annonæ caritate; quæ quidem pericula hiſce in caſibus non ſolùm prænoſcere, ſed pro virili parte antevertere oportet: idcircò in peculiarem hunc cœtum jure optimô cooptati fuerunt Illuſtriſſimi Præſules Antonius Bancherius, qui ampliſſimi illius Tribunalis mandata nobis promeret, & ſuffragia, ſua quidem proferre, noſtra verò colligere poſſet; Nicolaus Judice, qui cùm ex ſenioribus Cameræ Apoſtolicæ Clericis ſummô ingeniô, judicioque præditus, Annonæ Præfecturam gereret, ea, quæ impenderent diſcrimina ex Aratoriorum boum interitû, cùm verti, ſerique arva non poſſent, maturè provideret; Leonardus Ghezzius Cameræ, pariter Clericus, & diligentiſſimus Abundantiæ Præſes (vulgò *della Graſcia,*) ut carnium in Macellis venalium ſalubritati ſimul, & copiæ conſuleret; Julius Imperialis ejuſdem Cameræ Clericus, & cum omnium laude viarum Præfectus Ædilis, ut ad avertendam aëris labem, ſepeliendos quàm citiſſimè boves contagione interemptos curaret. His verò adjuncti fuere tres Patritii ordinis Viri, Prior Vareſius Canonicus Vaticanæ Baſilicæ, Tiberius Cincius, & Angelus Gabriellius, omnes quidem rei agrariæ ſimul, & pecuariæ

Summus Pontifex peculiarem conventum in eam rem inſtituit.

Quinam in hunc conventum delecti fuerunt.

cuariæ peritiſſimi. Cùmque peſtis negotium agitaretur, in quô & mala, & conſilia, & remedia plurimùm ab Arte Medicâ exquirenda ſunt, tenuem quoque operam meam eò adhibendam Sanctiſſimus Pater, & Eminentiſſimi Cardinales cenſuerunt.

CAP. IV.

Per Sacram Conſultam interdicitur armentorum, paſtorumque commercium; infectarum carnium, & pellium uſus; necnon pecorum nundinatio.

INterea cùm longè, latèque vagaretur incendium, ita ut in provinciis Campaniæ, & Maritimæ, quas vocant, proxima quæque armenta miſerandum in modum conflagrarent, convertit in ſe omnium oculos, animoſque; ac præ cæteris Sanctiſſimus Princeps potiſſimam curarum ſuarum, & providentiæ partem ad extinguendam ejuſmodi flammam derivavit. Ipſius itaque auctoritate à Sacrâ Conſultâ proviſum eſt, promulgatumque Edictum (*a*) Cardinalis Paulutii nomine, die 16. Auguſti 1713. nè quis ex Maritimâ provinciâ, atque Campaniâ boves, aut vitulos Romam adduceret; quique aliter feciſſet, non ſolùm pecorum damnô mulctaretur; verùm etiam pro criminis gravitate, aut in perpetuum triremibus addiceretur, ſi Eccleſiaſtici eſſet ordinis; aut, ſi Laicus foret, capite plecteretur. Iiſdemque pœnis interdictum, nè quis pecora è conſuetis intrà earum Provinciarum fines ſtabulis, ac paſcuis aliò traduceret, nève ipſi armentorum Cuſtodes aliò commigrarent; cùm meritò timeri poſſet, nè per illos latiùs malum diſſeminaretur.

Prætereа die 23. ejuſdem menſis (*b*) acerrimè vetitum, nè quis mortuorum boum pelles, cornua, carnes, adipem detraheret, venderet, uſurparet; juſſumque eſt integra cadavera in altiſſimas ſcrobes conjectâ calce obrui, injectâque humô tumulari.

(a) *Interdicitur nè ex lue notatis Provinciis boves Romam adducantur. Vide Edictum Par. II. nu. I. Vide etiam Part. eadem n. VI.*

(b) *Nè quis Romæ pelles, carnes &c. à mortuis detraheret, ſed integros tumulare deberet. Vide Part. II. num. II.*

lari: quâ de re inferiùs (*a*) nobis luculentius eſt diſſerendum.

Eâdem de causâ die 30. dicti jam Menſis cùm Monaſteriorum (*b*) Cryptæ Ferratæ, & alterius vulgò *Caſamare* nundinæ imminerent, eôdem planè modô interdictum, nè qui boves, aut vituli quâvis de causâ ad Mercatum, aut in proxima loca compellerentur.

Idemque prorſus 2. Septembris (*c*) imperatum eſt, appetentibus nundinis Farfenſibus, Sanctæque Mariæ ad Quercum in pagô Campitelli, & S. Euſtachii in Oppidô noſtratibus *Poli*. Neceſſariò enim futurum providerant, ut, traductis huc illuc bobus ex infectis regionibus, cæteri quoque ad eam diem intacti mortiferum virus exciperent. Hæc itaque prudentiſſimè ſub luis initium, præeunte Summi Pontificis Oraculô, à Sapientiſſimis Patribus conſtituta ſunt. Cætera nunc ordine, ac ſubtiliter pro viribus exequemur.

CAP. V.

Quid ad Opem Divinam implorandam, ſæviente boum epidemiâ, Sanctiſſimus Pontifex edixerit.

Eccleſiaſticæ Ditionis prærogativa.

INter præclara, atque eximia Divinæ benignitatis in Eccleſiaſticas Civitates argumenta, maximum ſanè illud eſt, quòd earum populis illum Deus cum imperiô præfecerit, quem Summum etiam Sacrorum Antiſtitem eſſe voluerit; quique Civium vitæ, incolumitati, ac fortunis amantiſſimè conſulendo, Principis perſonam, parteſque ſuſtineat; & fauſta omnia illis à Deô ſuis precibus impetrando, Pontificis Maximi munus efficiat. Si quando enim humana conſilia, in eam rem inſtructa, ad nihilum planè reciderint, eô tunc Patronô, ac deprecatore patebit aditus ad commune illud Divinæ Miſericordiæ perfugium; unde multò certiſſima auxilii ſpes ſubminiſtratur. Idque noſtrâ hâc

(a) *Nimirum Cap. VIII. hujus Partis.*

(b) *Nè nundinæ in finitimis locis celebrarentur. Vide Part. II. num. III.*

(c) *Vide Part. II. num. IV.*

hâc ætate mirum in modum celerrimâ bovillæ cladis depulſione comprobatum eſt: cujus certè beneficii memoriam poſteri ſtudiô colent, ac laudibus ſempiternis. Enimvero, cùm nullus luctuoſiſſimæ calamitati modus inveniretur, Sanctiſſimus Pontifex CLEMENS XI. & præſentium malorum gravitate, & imminentium acerbitate permotus, continuò ad divinam opem, ac ſubſidium implorandum omnium animos, & vota excitavit, probè ſciens peſtilentias (*a*) noſtrorum potiſſimùm criminum eſſe pœnas.

Summi Pontificis cura, & vigilantia.

Primò igitur univerſis hujuſce Urbis Sacerdotibus per Edictum à Cardinali Carpineô Generali Vicariô promulgatum (*b*) imperavit, ut quotidie, dum Sacris operarentur, conceptis verbis precationem ad avertendam animalium peſtem, & pro quâcumque neceſſitate alteram recitarent.

Quidnam edixerit, ac ipſe perfecerit publicæ ſalutis ſtudio.

Haud ita multò poſt indixit ſolemnem ſupplicationem ad pridie Nonas Octobris, cui omnes Eccleſiaſticos ordines intereſſe juſſit. Quartô autem Nonas ejuſdem menſis ampliſſimum Summi Pontificis Edictum (*c*) ab eôdem Eminentiſſimô Cardinali propoſitum eſt, quô verè optimus ille Chriſtianorum Pater Eccleſiæ Theſauros omnibus largiebatur, uti faciliùs Dei pacem, ac veniam expoſcerent, procurarentque; eâ tamen lege, uti quos peccatorum ex animô pœniteret, quique præſtitutâ die habendæ ſupplicationi interfuiſſent; ac poſtridie, & confeſſione criminum, & Euchariſtiæ Sacramentô, atque jejuniô omnem animi labem eluiſſent: ij tantùm præclariſſimi hujus beneficii participes forent, quô pleniſſimam erratorum veniam conſequerentur.

Publica ſupplicatio.

Cæterùm præſcripta quoque, & conſtituta eſt Litaniarum formula, atque adeò typis evulgata.

Itaque pridie Nonas Octobris Sanctiſſimus Pontifex, qui cæteris verbô præit, & exemplô, quamvis affectâ valetudine, ab Æde Deiparæ Virginis ad Diocletiani Thermas, quam Angelorum dicunt, tum Sacrô Purpuratorum Patrum Collegiô, tum cunctis Eccleſiaſticorum Ordinibus de more præeuntibus, ad Libe-

Pontifex ſupplicationi pedibus incedens adfuit: tametſi affectâ eſſet valetudine.

(a) *Levit. cap. 29. v. 24.*
(b) *Vide inferiùs Lit. A.*
(c) *Vide Lit. C.*

Liberianam Baſilicam pedibus ire perrexit: quippe qui ad egregii illius Paſtoris ſimilitudinem imitationemque compoſitus, haud ullum ſuarum ovium causâ ſubeundum diſcrimen reformidantis, privata incommoda, præſenſque periculum, in quod ſeſe fractis debilitatiſque morbô viribus commiſſurus erat, infra publicam ſalutem utilitatemque ducebat. Verùm enimvero cùm ſeſe forti, magnôque animô frigido Cœlo (quòd coortus pridem boreas acerrimè circumflaret) objeciſſet, ac per humentia Perettani Viridarii ambulacra iter eſſet ingreſſus; pectoris anxietatem quæ ſummo mane Sanctiſſimum Patrem fuerat adorta, ſenſit ingraveſcentem. Neque id tamen aut invictam illius firmitatem labefactare, aut ardentiſſimum publicæ ſalutis, quô mirificè tenetur, ſtudium inhibere potuit, quò minùs, & veri Pontificis munere fungeretur, & inſtitutam ſupplicationem perageret, utì Divinam in nos Miſericordiam acceptiſſimis precibus concitaret; atque iis certè malorum remiſſionem acceptam referre debemus.

Sub idem tempus alia quoque precationis formula, haud ita multò poſt Solis occaſum peragendæ, cùm ſcilicet ære campanô ſignum dari ſolet, in publicum emiſſa eſt.

Decretum Indulgentiarum per univerſam Italiam evulgatum.

At verò Sanctiſſimus Pontifex haud ignarus quàm conſpirantes in commune Chriſtianorum omnium preces fructuoſæ ſint, iiſque adeò tanti momenti negotium committendum ratus, pridie Idus Octobris Apoſtolicas (*a*) literas, ſive Decretum per Italiam omnem, adjacenteſque inſulas promulgavit, quô ejuſmodi rem univerſis Chriſti Cultoribus commendaret. Atque, ut facilior iiſdem daretur aditus ad Divinam Clementiam exorandam, Indulgentiarum theſauros liberaliſſimè dilargitus eſt.

Similiter omnes Chriſti fideles per alterius Edicti (*b*) exemplar excitati ſunt, ut Sacri Adventus tempore ad æris ſonitum preces ad eumdem extinguendæ peſtis finem recitarent.

Hæc autem documenta, tum quòd Sacra ſunt, & ad divinam opem implorandam pertinent, tum quòd tam graviter ac diſertè, tam piè religioſèq; conſcripta fuerunt, ut & Summô Pontifice digniſſi-

(a) *Vide Lit. C.*
(b) *Vide Lit. D.*

digniſſimas, & ad lectores erudiendos, eorumque animos ad Dei cultum, ac pietatis ſtudium vehementer inflammandos ap tiſſima cenſeamus; ideo à reliquis politico-œconomicis Edictis ſejungenda, atque hìc ſimul exſcribenda, & afferenda putavimus.

Exſcribentur in calce capituli Edicta, quæ ad res Sacras pertinent, appoſitis Literis.

Cætera verò eximiæ pietatis argumenta hôc in locô exhibere ſuperſedemus: partim quòd in communi, frequentique uſû poſita ſunt, & cunctis notiſſima, quemadmodum Litaniæ, & nonnullæ aliæ preces; partim nè volumen ultra juſtam magnitudinem creſcat.

EDICTA
Ad res Sacras pertinentia.

Edictum, quo Sacerdotes juſſi ſunt recitare preces pro peſte animalium. Lit. A. *pag.* 12
Edictum Indulgentiarum tempore bovillæ peſtis editum. Lit. B. *pag.* 15
Conceſſio Indulgentiarum Chriſtifidelibus Italiæ, & Inſularum adjacentium. Lit. C. *pag.* 19
Edictum ad excitandos Chriſtifideles, ut proximi Adventûs tempore ad Sacras Ædes confluant, in quibus ſtationes fiunt, amplioreſque indulgentiæ promittuntur iis, qui conſuetas preces ad ſonitum campani æris recitaverint. Lit. D. *pag.* 22

Lit. A.

EDICTVM

Quò Sacerdotes juſſi ſunt recitare preces pro peſte animalium.

GASPARO per la miſericordia di Dio Veſcovo di Sabina della Santa Romana Chieſa Cardinal di Carpegna della Santità di Noſtro Signore Vicario Generale &c.

L*A Santità di Noſtro Signore conſiderando quanto ſia neceſſario d'implorare il Divino ajuto nella corrente morboſa influenza degl' Animali Bovini, che fattaciſi prima vedere da lontano, e poi avvicinataciſi, ſi va ora ſempre più avanzando non meno nell Agro Romano, e in Roma ſteſſa, che in altri Luoghi dello Stato Eccleſiaſtico; Ordina, e comanda, che in tutte le Meſſe, che ſi celebraranno nelle Patriarcali, Baſiliche, Collegiate, Parochiali, e altre Chieſe tanto Secolari, quanto Regolari di queſt' Alma Città ſi reciti da' Sacerdoti ſino a nuovo ordine la Colletta,* pro peſte Animalium, *come ſta nel Meſſale Romano, oltre l'altra ſolita Colletta,* pro quacumque Neceſſitate, *quale in tanti, e sì urgenti biſogni della Chriſtianità, e della Chieſa non può, ne deve tralaſciarſi. Eſſorta in oltre la Santità Sua tutti gl' altri Fedeli, e ſpecialmente li Regolari dell'uno, e dell'altro ſeſſo ad accreſcere per tal cagione con ogni maggior fervore le loro divote orazioni a Sua Divina Maeſtà, affinche ſi degni per ſua infinita miſericordia di liberarci da queſto nuovo, e ben grave flagello. Dato dalla noſtra ſolita Reſidenza queſto dì* 4. *Settembre* 1713.

G. Card. Vicario.

N. A. Canonico Cuggiò Segr.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

EDI-

Lit. B.

EDICTVM

Indulgentiarum tempore bovillæ peſtis editum.

EDITTO, ET INDVLGENZE.

GASPARO per la miſericordia di Dio Veſcovo di Sabina della Santa Romana Chieſa Cardinal di Carpegna della Santità di Noſtro Signore Vicario Generale, &c.

INſin da quando giunſero alla Santità di Noſtro Signore le prime infauſte notizie, che in alcuni Luoghi dello Stato Eccleſiaſtico, e poi anco in Roma ſteſſa ſi foſſe cominciato a provare il flagello di quella morboſa influenza d'Animali ſpecialmente Bovini, che da qualche tempo in quà, con copioſa ſtrage de' medeſimi Animali, ha miſeramente afflitte, e tuttavia affligge molte altre Provincie, tanto dentro, quanto anco fuori d'Italia; non mancò la Santità Sua di prontamente accorrere a un sì urgente biſogno con tutte quelle più provide precauzioni, che dalla ſua indefeſſa vigilanza alla publica ſalute furono giudicate neceſſarie; e ſuſſeguentemente non laſciò anco di accreſcerle, maſſime in ſollievo de' poveri, ſecondo gl' impulſi, che ne ricevette dalla ſua paterna Carità verſo li amatiſſimi ſuoi Sudditi, come a tutti è aſſai noto, e come chiaramente appariſce dalle proviſioni ſopra di ciò di ſuo ordine promulgate.

Nell' iſteſſo tempo però, conoſcendo molto bene la Santità Sua, che vana, & inutile ſarebbe riuſcita qualunque umana diligenza, ove prima di ogn' altra coſa non ſi foſſe fatto ricorſo al Divino ajuto, mentre ben ſi ſa non eſſere l'accennato flagello, che uno di quei mezzi, de' quali ſuole valerſi il Signore Iddio per correggere inſieme, e chiamare a penitenza li peccatori più contumaci, come appunto leggiamo nell' Eſſodo al cap. 9. avere S. D. M. pratticato con Faraone, Ecce erit manus mea ſuper Agnos tuos, & ſuper EQUOS, & Aſinos,

& Camelos, & BOVES, & Oves, peſtis valde gravis, *non traſcurò per tal ragione la Santità Sua di ſtrettamente ingiungere, e commandare ſin d'allora, che in tutte le Meſſe, quali ſi foſſero celebrate nelle Patriarchali, Baſiliche, Collegiate, Parochiali, & altre Chieſe tanto Secolari, quanto Regolari di queſt' Alma Città, ſi recitaſſe da' Sacerdoti ſino a nuovo ordine la Colletta*, pro peſte animalium, *come ſta nel Meſſale Romano; e in oltre da tutti gl' altri Fedeli, e ſpecialmente dalli Regolari dell' uno, e dell' altro ſeſſo, ſi foſſero fatte ferventi orazioni a Sua Divina Maeſtà, affinche ſi degnaſſe per ſua infinita Clemenza di liberarci da queſta nuova calamità, ancorche giuſtamente meritata da' noſtri peccati.*

Ma perche appunto detti noſtri peccati ſono quelli, che armando la Divina Giuſtizia contro di noi, ci ritardano gli effetti di quella miſericordia, che imploriamo: e perciò continuamo tuttavia a ſoffrire ſenza intermiſſione i colpi di quel flagello, che ci percuote, e che quantunque graviſſimo per ſe ſteſſo, può nondimeno molto temerſi, che ſia per avere più funeſti progreſſi, non ſolo per li pregiudizii, che poſſono riſultare alla coltura de' Campi dalla mancanza degl' Animali a tal' opera neceſſarii, ma molto più per quelle più orribili ſciagure, che, ſecondo l'eſperienza più volte avutane ne' paſſati Secoli, poſſono eſſer ſequela del caſtigo, che preſentemente proviamo. Quindi è, che la Santità Sua, acciò li fedeli con opere di pietà, e di vera penitenza poſſano renderſi degni di conſeguire da Sua Divina Maeſtà il perdono delle loro colpe, e con tal mezzo abilitarſi a impetrare con le loro preghiere la ceſſazione di quelle calamita, che ſoffriamo, e la preſervazione da quelle maggiori, che temiamo: nè laſciando inſieme di conſiderare quanto ſiano più accette al Signore, e in conſequenza più valevoli a ottenere quel, che bramiamo, le communi Orazioni de' medeſimi Fedeli, come in occaſione di ſomiglianti pubbliche neceſſità ha ſempre coſtumato la Chieſa di pratticare; Ha determinato di portarſi a tal' effetto con ſolenne Proceſſione, e con l'accompagnamento de' Signori Cardinali, Veſcovi, Prelati, e di tutto il Clero Secolare, e Regolare di Roma, la mattina del Venerdì proſſimo ſei del corrente meſe d'Ottobre dalla Chieſa di Santa Maria degl' Angeli, dove appunto in quel giorno ſi celebrarà la Feſta del Glorioſo S. Brunone Fondatore dell' Ordine Certoſino, alla Baſilica di Santa Maria Maggiore; E perciò

perciò concede Indulgenza plenaria, e remiſſione di tutti li peccati a tutti li Fedeli dell' uno, e dell' altro ſeſſo, che divotamente accompagneranno la detta Proceſſione, con porgere in tal' occaſione à Dio le loro preghiere, come ſopra, e in oltre nel giorno immediatamente ſeguente di Sabbato digiuneranno, e veramente pentiti, e confeſſati li loro peccati, prenderanno riverentemente in qualſivoglia Chieſa a loro arbitrio in uno de' ſudetti giorni di Venerdì, e di Sabbato, overo anco nella Domenica immediatamente ſeguente il Santiſſimo Sagramento dell' Eucariſtia, con dare à poveri qualche elemoſina, ſecondo che a ciaſcheduno ſuggerirà la propria divozione.

L'iſteſſa Indulgenza acquiſtaranno quelli, che in alcuno delli ſudetti giorni di Venerdì 6., Sabbato 7., e Domenica 8. del corrente meſe viſitaranno la predetta Baſilica di Santa Maria Maggiore, ove in detti tre giorni ſtarà eſpoſto l'Auguſtiſſimo Sagramento, e inſieme l'altra di Santa Croce in Gieruſalemme, o almeno una di eſſe, & ivi per qualche ſpazio di tempo pregaranno Sua Divina Maeſtà, come ſopra, e ſimilmente digiuneranno il Sabbato, confeſſandoſi, e communicandoſi in qualſivoglia Chieſa in uno de' medeſimi tre giorni, e dando qualche elemoſina à' poveri, come parimente ſi è detto.

Si compiace in oltre la Santità Sua di ſtendere la medeſima Indulgenza a tutti quelli, che dentro la ventura Settimana adempiranno l'opere ſopradette, includendovi a tal' effetto anco il giorno della Domenica immediatamente ſeguente, che ſarà alli 15. del corrente.

Affinche poi maggiormente ſi accenda, come ſommamente bramiamo, la divozione de' Fedeli, e ſi accreſca in eſſi la fiducia di eſſere eſſauditi con l'opportunità di quei mezzi, che alla loro pietà ſi propongono, non poſſiamo quì tralaſciare di far ſapere à' medeſimi li particolari motivi, che ſi ſono avuti dalla Santità Sua in preſciegliere per la preſente occaſione le predette due Chieſe di Santa Maria Maggiore, e di Santa Croce in Gieruſalemme; quali ſono ſtati, riſpetto alla prima il riflettere, che eſſendo il Noſtro Signore GIESV CHRISTO il ſupremo Mediatore tra Dio, e gli huomini, e avendo noi biſogno per ottenere quelle grazie, che cerchiamo, di eſſere aſſiſtiti preſſo un sì gran Mediatore di qualche altra efficace mediazione, non poſſiamo per verità trovarne altra più potente di quella della ſua Santiſſima Madre: Opus eſt enim Mediatore ad Mediatorem

diatorem iſtum, (*come ſcriſſe San Bernardo*) nec alter nobis utilior, quàm MARIA; *Riſpetto poi all' altra Chieſa di Santa Croce in Gieruſalemme, il motivo che ha avuto la Santità Sua di ſpecialmente deſtinarla per eſſere viſitata nelle correnti neceſſità, è ſtato quel, che dall' Eruditiſſimo, e piiſſimo Cardinal Baronio ſi racconta ne' ſuoi Annali Eccleſiaſtici eſſer occorſo nell' Anno del Signore trecento ſettantaſei, nel quale eſſendo ſeguite tali, e tante calamità, che poterono far credere a Sant' Ambrogio eſſer già vicino il fine del Secolo, e fra quelle eſſendoſi ſingolarmente diſtinta la mortalità de' Bovi, come ne fa teſtimonianza l'iſteſſo Santo Dottore, furono nondimeno miracoloſamente liberati tutti quei Bovi, a' quali fu applicato in fronte il Segno della Sacratiſſima Croce: alla viſta del qual miracolo ſi convertirono anco alla vera Fede di Gieſù Chriſto moltiſſimi Gentili, come riferiſce il medeſimo Cardinal Baronio, con riportare à queſto propoſito li ſeguenti verſi di un antico Poeta Chriſtiano, del quale fà menzione anco S. Paolino Veſcovo di Nola nell' Epiſt.* 9.

Signum, quod perhibent eſſe Crucis Dei,
Magnis qui colitur ſolus in Vrbibus,
Chriſtus, perpetui gloria Numinis,
  Cujus Filius unicus.
Hoc ſignum mediis frontibus additum
Cunctarum Pecudum certa ſalus fuit.
Sic verò Deus hoc nomine præpotens
  Salvator vocitatus eſt.
Fugit continuò ſæva lues greges.
Morbis nil licuit. Si tamen hunc Deum
Exorare velis: credere ſufficit.
  Votum ſola fides juvat.

Ricorra per tanto ciaſcuno con ſincera fede, e con vera compunzione di cuore al Supremo Padre delle miſericordie, e ſperi per l'interceſſione della Beatiſſima Vergine, e in virtù del Sacroſanto Segno della Croce del noſtro Salvatore di ottenere quanto chiediamo.

Di più perche da' Fedeli ſi abbiano a recitare con maggior divozione per il ſopradetto fine dal giorno della ſudetta Feſta di San Brunone ſin tutto il corrente meſe di Ottobre, anzi ſino al primo giorno di Novembre,

nel

nel quale ſi celebrarà la Feſta di tutti li Santi, incluſivè, li cinque Pater noſter, *e cinque* Ave Maria, *che tuttavia ſi continuano a dire ogni ſera, quando a un'ora, e mezza di notte ſi ſuonano le Campane di tutte le Chieſe di Roma, la Santità Sua accreſce per il tempo ſudetto l'Indulgenza altre volte conceduta di ſette anni, e altre tante quarantene, a dieci anni, e altretante quarantene per ogni giorno. E in oltre concede Indulgenza plenaria, e remiſſione di tutti li peccati per una ſola volta dentro il medeſimo tempo a quelli, che continuando in tutti li giorni dal detto dì ſei del corrente ſino al primo dì del futuro meſe incluſivè la divozione ſudetta, confeſſati, e communicati in uno de' medeſimi giorni, & in qualſivoglia Chieſa a loro arbitrio, viſitaranno le tre Baſiliche di S. Giovanni in Laterano, di S. Pietro in Vaticano, e di S. Maria Maggiore almeno una volta, e anche in giorni diverſi dentro il ſudetto tempo, ed ivi imploreranno il Divino ajuto, come ſopra, ſecondo la pia mente di Sua Beatitudine; quale di più permette, che durante detto tempo per il conſeguimento dell' accennate Indulgenze in vece delli ſoliti cinque* Pater noſter, *e altretante* Ave Maria *da chi così voleſſe, poſſino recitarſi la Colletta,* De Cruce; *e l'altra,* Pro peſte Animalium, *con le loro Antifone, come ſtanno impreſſe in piè del preſente Editto.*

Tutte, e ciaſcuna delle ſopranominate Indulgenze concede la Santità Sua, che poſſino applicarſi per modo di Suffragio alle Anime del Purgatorio.

Finalmente la Santità Sua vuole, che alle Monache, Oblate, Zitelle, & altre Donne Secolari dimoranti con le debite licenze ne' Monaſterii, Conſervatorii, & altri ſimili Luoghi pii approvati di queſta Città, come anco alli Regolari chiuſi in perpetua clauſura, & a tutti gl' altri fedeli dell' uno, e dell' altro ſeſſo, che ritenuti nelle Carceri, o impediti da infermità corporale, o da qualunque altro impedimento, doppo eſſerſi confeſſati, e communicati non potranno viſitare le Chieſe, come ſopra deſtinate, o adempire alcun' altra delle opere ingiunte per il conſeguimento delle ſudette Indulgenze, poſſa farſene loro la commutazione da' Confeſſori da Noi approvati in altre opere di pietà, che eſſi ſiano capaci di adempire.

Eſortiamo però tutti ad intraprendere con vero ſpirito, e con tutte le neceſſarie diſpoſizioni di queſte Sante opere, fidandoſi della parola di Dio,

che non può fallire, Invoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. *Così ſia. Dato in Roma dalla noſtra ſolita Reſidenza queſto dì* 4. *Ottobre* 1713.

G. Card. Vicario.

N. A. Canonico Cuggiò Segretario.

ORAZIONI DA RECITARSI.

DE CRUCE.

Antiph. Per ſignum Crucis de inimicis noſtris libera nos Deus noſter.

℣. Salva nos Chriſte Salvator per virtutem Crucis.

℟. Qui ſalvaſti Petrum in mari, miſerere nobis.

OREMUS.

PErpetuâ nos, quæſumus Domine, pace cuſtodi; quos per Lignum Sanctæ Crucis redimere dignatus es.

PRO PESTE ANIMALIUM.

Antiph. Homines, & jumenta ſalvabis Domine: quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam Deus.

℣. Aperis tu manum tuam.

℟. Et imples omne animal benedictione.

OREMUS.

DEUS, qui laboribus hominum, etiam de mutis animalibus ſolatia ſubrogaſti, ſupplices te rogamus: ut ſine quibus non alitur humana conditio, noſtris facias uſibus non perire. Per Dominum Noſtrum Jeſum Chriſtum &c.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

SS.MI

Lit. C.

SS.MI D. N. D. CLEMENTIS
DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XI.

Conceſſio Indulgentiarum Chriſtifidelibus Italiæ, & Inſularum adjacentium, Divinam opem pro præſervatione, ſeu liberatione à graſſante in præſens Epidemicâ Animalium lue implorantibus.

CLEMENS PAPA XI.
AD FUTURAM REI MEMORIAM.

INter diuturnas, ac ſanè graviſſimas, quibus ab eô propemodum die, quô humilitatem noſtram ad Supremi Apoſtolatûs faſtigium evocavit Altiſſimus, undequaque premimur, Chriſtianæ Reipublicæ calamitates, eâ noviſſimè, quâ Deus viſitare Nos voluit ærumnâ, dirâ ſcilicet Animalium, ac præſertim Boum Epidemicâ lue, paternæ noſtræ Charitatis ſtudiô vehementer commoti, ad Supremum miſericordiarum Patrem, illum ſcilicet, qui laboribus hominum, etiam de mutis Animalibus ſolatia ſubrogavit, totô corde clamavimus, & adhuc elatâ magis voce clamare non ceſſamus, ut ſine quibus non alitur humana conditio, noſtris faciat uſibus non perire. Indictis idcircò nuperrimè publicis precibus, Chriſtifideles in Almâ Vrbe noſtrâ, quam manus Domini tetigit, ac etiamnum graviter tangit, degentes ad iram Dei, quæ peccatis hominum aſſiduè laceſſitur, per ſalutaris pœnitentiæ lamenta, ac jejunia, & eleemoſynas, ſinceraſque, & unanimes obſecrationes, atque orationes placandam, Spiritualium gratiarum, quarum diſpenſationem fidei noſtræ commiſit Divina dignatio, elargitione excitare ſtuduimus. Id ipſum verò nunc ut & reliqui etiam Chriſtifideles Italiæ univerſæ, & Inſularum illi adjacentium, quippe qui ejuſmodi flagelli, aut metû anguntur, aut ſenſû afflictantur, ſciſſis per veram pœnitentiam cordibus, ac auctis per jejuniorum labores, & eleemoſynarum largitiones viribus orationis facere connitantur, eos omnes, & ſingulos paternè adhor-

adhortandos, & monendos, eorumque pietatem erogatis itidem Cœleſtium gratiarum theſauris incitandam, atque fovendam eſſe arbitramur: Itaque Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Archiepiſcopis, & Epiſcopis, aliiſque Eccleſiarum Prælatis, & Ordinariis Civitatum, & Diœceſum, Oppidorum, Terrarum, & Locorum univerſæ Italiæ, & Inſularum ei adjacentium hujuſmodi, ſeu eorum Vicariis in Spiritualibus Generalibus per præſentes committimus, & mandamus, ut ſtatim atque ipſarum præſentium Literarum tranſumpta, ſeu exempla, etiam impreſſa ad eos pervenerint, Proceſſiones in ſuis reſpectivè Civitatibus, Oppidis, Terris, & Locis inſtituant, publicaſque preces pro illorum à flagello prædicto præſervatione, ac liberatione reſpectivè indicant; Nos enim omnibus, & ſingulis utriuſque ſexûs Chriſtifidelibus verè pœnitentibus, & confeſſis, ac Sacrâ Communione refectis, qui Proceſſionibus hujuſmodi reſpectivè interfuerint, vel Eccleſias à qua, & ad quam aliqua Proceſſio hujuſmodi fiet, eodem, vel aliquo ex ſeptem ſubſequentibus diebus devotè viſitaverint, ibique Divinum Auxilium (ut præmittitur) imploraverint, ac inſuper peracto unius diei jejunio Eccleſiaſtico, aliquam Eleemoſynam, prout unicuique ſuggeret devotio, pauperibus erogaverint, plenariam omnium peccatorum ſuorum Indulgentiam, & remiſſionem per unumquemque Chriſtifidelem ſemel tantùm lucrifaciendam, miſericorditer in Domino concedimus. Præterea iiſdem Chriſtifidelibus, qui recitationi Litaniarum Omnium Sanctorum, cum Collectis, & precibus conſuetis in aliqua ex Eccleſiis Civitatum, Oppidorum, Terrarum, & Locorum prædictorum per memoratos Locorum Ordinarios reſpectivè deſignandis, menſe à die publicationis earumdem præſentium computando durante dumtaxat, itidem devotè interfuerint, ibique, ut ſupra dictum eſt, oraverint, quocumque die interim id egerint, decem annos, & totidem quadragenas de injunctis eis, ſeu per eos quomodolibet debitis pœnitentiis in formâ Eccleſiæ conſuetâ relaxamus, necnon, ut omnes, & ſingulæ Indulgentiæ, ſeu peccatorum remiſſiones, & pœnitentiarum relaxationes prædictæ Animabus fidelium, quæ Deo in charitate conjunctæ ab hac luce migraverint, per modum ſuffragii applicari poſſint, concedimus pariter, & indulgemus. Cæterùm Regularibus utriuſque ſexûs in perpetuâ clauſurâ viventibus, necnon aliis Chriſtifidelibus quibuſcumque in carcere exiſtentibus, vel aliquâ corporis infirmitate, ſeu aliquo quocumque impedimento detentis,

qui

qui ſupra expreſſa, vel eorum aliqua præſtare nequiverint, ut illa Confeſſarius ex jam approbatis à Locorum Ordinariis ante præſentium publicationem, ſeu approbandis, eis in alia pietatis opera commutare, vel in aliud proximum tempus differre, eaque injungere poſſit, quæ ipſi pœnitentes adimplere poterunt, ſimiliter indulgemus. Volumus autem, ut earumdem præſentium Literarum tranſumptis, ſeu exemplis, etiam impreſſis, manu alicujus Notarii publici ſubſcriptis, & Sigillo Perſonæ in Eccleſiaſticâ Dignitate conſtitutæ munitis, eadem prorſus fides habeatur, quæ haberetur ipſis præſentibus, ſi exhibitæ forent, vel oſtenſæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem ſub Annulo Piſcatoris die XIV. Octobris MDCCXIII. Pontificatûs Noſtri Anno decimotertio.

F. Oliverius.

Anno à Nativitate D. N. JESU Chriſti milleſimo ſeptingenteſimo decimotertio, Indictione ſextâ, die verò decimaquartâ Octobris, Pontificatûs SS. in Chriſto Patris, & D. N. D. Clementis divinâ providentiâ Papæ XI. Anno ejus decimotertio, ſupradictæ Literæ Apoſtolicæ affixæ, & publicatæ fuerunt ad valvas Baſilicæ SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli, Cancellariæ Apoſtolicæ, in Monte Citatorio, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Vrbis per me Andream Grecum Apoſt. Curſ.

Laurentius Chriſtallinus Pro-Mag. Curſ.

ROMÆ, Typis Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ, MDCCXIII.

Lit. D.

EDICTVM

Ad excitandos Chriſtifideles ut proximi Adventûs tempore ad Sacras Ædes confluant, in quibus Stationes fiunt, amplioreſque Indulgentiæ promittuntur iis, qui conſuetas preces ad ſonitum campani æris recitaverint.

EDITTO

Per eccitare li Fedeli à concorrere alle Stazioni in tempo del proſſimo Avvento, con accreſcimento d'Indulgenze per quelli, che durante detto tempo reciteranno ogni ſera le Preci preſcritte al ſolito ſuono delle Campane.

GASPARO per la miſericordia di Dio Veſcovo di Sabina della S. R. C. Cardinal di Carpegna della Santità di Noſtro Signore Vicario Generale &c.

BEn ſapendoſi quanto l'antico coſtume delle Sacre Stazioni foſſe valevole a deſtare veri ſenſi di pietà negli animi de' Fedeli di queſt' Alma Città di Roma, mentre in quelle concorrendo li Chriſtiani a venerare i glorioſi Sepolcri de' Santi Apoſtoli, e le celebrate memorie di tanti fortiſſimi Martiri di Gieſù Chriſto, con Inni, e con Cantici lodavano divotamente il Signore, e co' ſalutevoli Sacrificii dell' Oſtia Immaculata ſi conciliavano la Divina Miſericordia; E all'incontro pur troppo vedendoſi quanto preſentemente ſia diminuita, e raffreddata la frequenza delle ſudette Stazioni, e maſſime di quelle, che ſi celebrano in tempo dell' Avvento, che pure è tempo accettabile, come ripieno di Sacri Miſterii, e come ſantamente iſtituito dalla Chieſa per prepararci a degnamente ſolennizzare la memoria della Naſcita del Noſtro Salvatore; Quindi è, che la Santità di Noſtro Signore, per ravvivare, come altre volte ha procurato di fare, in tempi sì calamitoſi, e ne' quali abbiamo tanto biſogno di ricorrere al Divino ajuto, l'oſſervanza d'un sì pio, e lodevole Iſtituto, a Noi tramandato da' primi Secoli della Chieſa, e ſommamente

com-

commendato dall' eſempio di tanti Santiſſimi Pontefici, eſorta con tutta l'efficacia maggiore del ſuo Spirito tutti li Fedeli dell' uno, e dell' altro ſeſſo a voler concorrere con divota, e modeſta frequenza alle Sante Stazioni del proſſimo Avvento del Signore nelle Chieſe ſolite, che per maggior commodo de' medeſimi Fedeli ſi ſpecificaranno in piè del preſente Editto, per ivi acquiſtare le antiche Indulgenze Stazionali, e a tale effetto porgervi fervoroſe preghiere a S. D. M. per implorare dalla ſua infinita Clemenza non ſolo la ceſſazione delle calamità, che ci affliggono, e fra queſte dell' epidemica influenza negli Animali, ſpecialmente Bovini, che con tanto danno de' privati, e del publico tuttavia continua; ma anche la preſervazione da altri più gravi caſtighi, che per le noſtre colpe potiamo giuſtamente temere. Affinche poi le loro Orazioni ſi rendino grate, & accette al Signore Iddio, e poſſano meritare d'eſſere da lui eſſaudite, ricorda a tutti, che le accompagnino con opere di vera, e ſincera penitenza, quale ſola può aver forza di torre di mano alla Divina Giuſtizia quei flagelli, co' quali ci percuote; riducendo perciò alla memoria di ciaſcheduno l'avvertimento dato già da S. Gregorio, Ut ad aures Dei viam precibus faciamus, vigilantiùs ſtudendum eſt, ut voces actibus adjuventur: nam inanis fit oratio, ubi prava eſt actio.

In oltre, acciò durante il ſudetto tempo dell' Avvento ſino alla Feſta proſſima dell' Epifania, incluſivè, ſi abbiano da' fedeli a recitare con maggior divozione per li fini ſudetti li cinque Pater Noſter, *e cinque* Ave Maria, *che preſentemente continuano a dirſi ogni ſera, quando a un' ora, e mezza di notte ſi ſuonano le Campane di tutte le Chieſe di Roma; La Santità Sua accreſce per il tempo ſudetto l'Indulgenza altre volte conceduta di ſette anni, & altrettante Quarantene, a dieci anni, & altrettante Quarantene per ogni giorno, purche alla recita delli ſudetti cinque* Pater Noſter, *e cinque* Ave Maria *ſi aggiunghino durante detto tempo anche cinque* Gloria Patri &c.; *E di più concede Indulgenza Plenaria, e remiſſione di tutti li peccati per una ſol volta dentro il medeſimo tempo a quelli, che continuando la divozione ſudetta in tutti li giorni, che decorreranno dalla prima Domenica dell' Avvento ſino alla ſudetta feſta dell' Epifania incluſivè, e che confeſſati, e communicati in uno de' medeſimi giorni, & in qualſivoglia Chieſa a loro arbitrio, viſitaranno una delle tre Baſiliche di S. Giovanni Laterano, di S. Pietro in*

Vati-

Vaticano e di S. Maria Maggiore almeno una volta dentro il ſudetto tempo, & ivi divotamente imploreranno il Divino ajuto per li biſogni di ſopra eſpreſſi, ſecondo la pia mente di Sua Beatitudine.

Queſta medeſima Indulgenza Plenaria, oltre le ſudette Stazionali, conſeguiranno anche le Monache, Oblate, e le Educande, e Secolari, che con licenza della Santa Sede dimorano ne' Monaſterii, e Conſervatorii approvati di queſt' Alma Città, ſe confeſſate, e communicate viſitaranno nel ſudetto tempo le loro Chieſe, o Oratorii, & ivi pregheranno, come ſopra.

Eſſortiamo però tutti ad approfittarſi de paterni, e ſalutari ricordi della Santità Sua, & a non traſcurare l'acquiſto di sì abbondanti teſori Spirituali. Datum Romæ ex Ædibus noſtris hac die primâ Decembris 1713.

Chieſe, dove ſono le Stazioni in tempo dell' Avvento ſino all'Epifania.

Santa Maria Maggiore	Domenica Prima.
Santa Croce in Gieruſalemme	Domenica Seconda.
San Pietro	Domenica Terza.
Santa Maria Maggiore	Mercordì delle 4. Temp.
Santi Apoſtoli	Venerdì delle 4. Temp.
San Pietro	Sabbato delle 4. Temp.
Santa Maria Maggiore al Preſepio.	La Vigilia, e notte della Natività del Signore.
Sant' Anaſtaſia	La Meſſa in Aurora.
Santa Maria Maggiore.	Giorno della Natività.
San Stefano nel Monte Celio, detto S. Stefano Rotondo	San Stefano.
Santa Maria Maggiore	San Giovanni.
San Paolo	Santi Innocenti.
S. Maria in Traſtevere	Circonciſione del Sign.
San Pietro	Epifania.

G. Card. Vicario.

N. A. Canonico Cuggiò Segr.

In Roma, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Provi-

CAP. VI.

Proviſum, nè ullo modo carnes infectorum boum, ſed optimæ tantùm, ac ſalubres venales proſtent.

NE cui dubium ſit carnes brutorum, quæ vel per ſe impura, atque immunda ſunt, vel propter ægritudines malè affecta, hominum valetudini, vitæque vehementer officere: ſatìs id exploratum fore arbitramur, ſi inter cætera Dei Optimi Maximi præcepta, quæ electo abs ſe populo dedit, illud etiam adnumerari demonſtremus, quod in ſedulo ciborum, carniumque delectu verſatur. Ait autem Deuteronom. 14. v. 11. *Omnes aves mundas comedite, immundas nè comedatis*, & v. 21. *Quidquid autem morticinum eſt, nè comedatis.* Tantus porrò fuit Summi Creatoris in humanum genus, quod ſuis ipſe manibus finxerat, amor, tantumque, nè diſſolveretur, ac periret, ſtudium, ut illos à fraceſcentibus quoquo modo carnibus abſtinere voluerit. Quantò igitur majori diligentiâ eorum animalium carnes vitare debemus, quæ non ſuapte ſponte, naturalive morbo, ſed ob contractam peſtiferam luem certò ſunt interitura? Meritò igitur Eminentiſſimi Sacræ Conſultæ Patres poſtquam explorandarum, probandarumque carnium curam idoneis, peritiſque hominibus impoſuiſſent, Summi Pontificis juſſu laniis omnibus tam Romæ, quàm in cæteris urbibus edixerunt, ut probatos à Chirurgis boves, vitulos, bubalos, iiſdem inſpectantibus, in grandia fruſta dividerent; quorum ſingulis certum ſignum ignito metallo imprimendum foret, quod teſtimonio eſſet emptoribus innoxias ſibi, ac ſaluberrimas carnes offerri. Eam itaque notam extremis partibus inuſtam ad finem uſque ſervandam incolumem; quouſque ſcilicet fruſtum illud conciſum diſtraheretur: ita ut nè tantillum quidem carnis vendi poſſet, niſi publicâ veluti fide, atque auctoritate comprobatum. Interdictum præterea, nè quis è morbidarum pecudum carnibus ſalitis, fumoque duratis, ac minutatim conciſis lucanicas, farcimina, aut ſalſamenta conficeret; quique dicto audiens non

Carnes brutorum quæ aut immunda, aut malè affecta ſunt, valetudini officiunt.

Deuteronomii præcepto id comprobatur.

Juſſum eſt carnes explorari, in grandia fruſta dividi, ac certa nota conſignari, itàque divendi.

Vetitum eſt nè è morbidis carnibus lucanicæ, aut ſalſamenta fierent.

non fuiſſet, pro cujuſque merito conſtitutis in Edicto (*a*) pœnis mulctaretur. Hoc autem ſuppliciorum metu coërcendi omnes fuerunt, uti publica ſalus tutiſſimis undique cuſtodiis muniretur.

CAP. VII.

Novis rationibus comprobatur tutiori conſilio nos Romæ uſos fuiſſe, prohibendo eſum carnium, & detractionem ab infectis bobus pellium, adipis, & ſevi: occurritur etiam quorundam objectionibus.

Magiſtratus publicæ ſecuritati conſulere debent.

QUoniam qui Magiſtratus gerunt, ita populo, rebuſque publicis præeſſe debent, ut recta ſemper, atque utilia pro temporum ratione ſtudeant præſcribere: meritò propterea ſuam nunc deſiderat animadverſionem, quòd Eminentiſſimi Patres ſeverè juſſerint, carnes ægrotantium boum omnino à macellis arceri; neque pelles, adipem, aut ſevum ab emortuis detrahi: rebus enim utrinque accuratiſſimè perpenſis, longè ſanè publicam ſecuritatem cuivis privatorum commodo præferendam duxerunt. Nam licèt non defuerint qui contenderent eas carnes ſine ullo humanæ valetudinis metu uſurpari poſſe; immo alicubi impunè adhibitas fuiſſe; pelles itidem, adipem, ſevumque ſubjectorum utilitati in tantâ armentorum clade opportunè ſucurriſſe; ac proinde inſtarent, nè ſenſim magnâ inductâ & carnium, & coriorum, & ſevi penuriâ, præſentibus malis pejora in poſterum adderentur: nihilominus, cùm Ampliſſimorum Patrum animis obverſarentur teſtimonia tum apud Priſcos de bovillâ peſte in humanam tandem vertente, tum apud æquales noſtros, qui ſparſim per Italiam poſt integros annos nondum ab ejuſmodi bovillo contagio vindicare ſe poſſunt; rationi magis conſentaneum putaverunt imperare, nè quis aut affectorum animalium carnes menſis apponere, aut pelles, vel adipem ab iiſdem auferre auderet.

Carnes, coria, ac ſevum morboſarum pecudum humanæ peſtilentiæ metu interdicta ſunt.

Ex unius generis animalium peſtilentia alterius ſubnaſci poteſt.

Porrò me non latet veneficum bovillæ peſtis principium, animatum

(*a*) *Vide Part. II. Edictum num. X.*

animatum ſit, vel inanime, rectà ac proximè in boves duntaxat vim ſuam exercere; reliqua verò animalia, atque homines ipſos intactos relinquere: hoc enim peculiare habent ſingulares vegetabilium, animalium, atque ipſorum etiam hominum ſpecies, ut non à quolibet, ſed à præcipuo veneno plerunque lædantur: quo fit, utì peſtes nunquam in omnia ſimul viventia ſævitiam ſuam exercuerint. Satìs tamen perſpectum habeo, remotè atque obliquè ab unius generis peſtilentiâ alteram ſuboleſcere poſſe, tandemque mala hominibus importari: quod faciliùs accideret, quotieſcunque circumfuſus aër putore cadaverum labefactaretur, vel eſu contaminatarum carnium humana etiam corpora paulatim magis, magiſq; polluerentur; & licèt ſubinde homines non eâdem mali ſpecie, quâ boves cum oris, fauciumque ulceribus ad interitum urgentur, ſed longè diverſâ ægrotaturi eſſent; hoc parum refert, modò ipſi quoque morbo plectendi ſint: negotium enimvero non hìc ad dialecticam, ſed ad phyſicam pertinens agitamus.

Et quidem ideò Eminentiſſimi Patres permoti ſunt, ut vetarent eſum carnium illorum boum, quos certò conſtaret febri correptos, taboque jam inquinatos fuiſſe: (nam de iis, qui ſolâ ſuſpicione notati eſſent, tacitam lanionibus mactandi facultatem impertiti ſunt; modò neque nigror in carnibus, neque abſceſſus in viſceribus à delectis inſpectoribus animadverterentur) quia ſatìs conſtat quidquid à nobis in eſcam aſſumitur, ſuam indolem non exuere; ſed uſque ad permutationem in ſanguinem utcunque ſervare: unde ortum eſt recentiorum Medicorum axioma. *Quale eſt alimentum, talis eſt chylus; qualis chylus, talis ſanguis; qualis tandem ſanguis, tales ſunt ſpiritus.* Si itaque boum caro, quæ non tantummodo ad ſpontaneam fracedinem proclivis, ſed peculiari lue, ac peſtilenti febri confecta eſt, comedatur, jam non poterit putidum ſulphur ac morbidos ſuos ſales in ſtomachum, atque per lacteas venas, & Pecqueti ductum in ſanguinea vaſa non importare: quæ ſanè particulæ, tametſi robuſta, & magnis exercitationibus aſſueta corpora rarò contaminent, quia è veſtigio per ſudorem ſolent eliminari; delicatos tamen,

Quibus conditionibus ſuſpectos contagionis boves ad publicum uſum mactare permiſſum ſit.

Medicorum axioma de alimentis.

Quibuſnam ejuſmodi carnes noceant, quibus ſecus.

ſtudiiſque deditos (cujuſmodi in Vrbe ſunt plurimi) magnopere lædere valent: quod certè reſpexiſſe viſus eſt Joannes Baptiſta Sidonius cùm Tract. 8. ſuorum Miſcellaneorum ſcriptum nobis reliquit *Carnibus boum contagio peremptorum veſci abſque contagionis periculo poſſunt homines*, *ſed* (notentur verba, quæ ſubnectuntur) *pro ſalutis tutelâ melius eſt abſtinere.* Jure itaque nos abſtinuimus; neque culpandi certè erimus, quod tutiorem viam ſequuti ſimus. Laudamus propterea Clariſſimum Langium Epiſt. Med. 68. & 79. qui, quanquam aſſerat per vim ignis difflari, atque evaneſcere venenum, nihilominus arbitratur ex talium carnium eſu homines facilè ad morbos diſponi.

Exempla, quibus hæc interdictio confirmatur. Sed multis non eſt opus rationibus, ubi hypotheſim experimenta confirmant. Etenim non tantùm legimus Venetiis, ac Paravii pullos, qui fæces, vel interanea infectorum boum devoraſſent, cum alvi fluxu interiiſſe; ſed nos etiam Romæ vidimus nonnullos propter ejuſmodi carnium uſum diarrhæâ, febrique correptos: & qui hoc forſitan impunè tentarunt, ii quidem robuſti, ſummiſque artuum laboribus exerciti fuere. Neque autem quod clam, atque indiligenter factum fuit, impudenter, incautèque publico decreto permittendum eſt.

Carnium copia ſæviente adhuc peſtilentiâ. Neque interim graſſante bovillâ peſte carnium raritate in Vrbe laboravimus. Nam ad multitudinem ſaturandam tum boves planè incolumes, & ſani ex provinciâ Vmbriæ, quam labes hæc non tetigerat, paſſim venerunt; tum vel maximè ingens, quæ per id tempus agnorum, vervecumque vis ſuperis benignè faventibus adoleverat, non tantùm ſuffecit, ſed abundavit: divitum verò menſas ubertas omnis generis pullorum, & volatilium extruebat: ita ut per id temporis nullus planè noſtrorum Civium penuriam carnium ſenſerit.

Pelles ac ſevum detrahi vetitum eſt. Similiter prudens timor fecit, ut publico Edicto cautum fuerit, nè pelles, aut ſevum à boum cadaveribus demerentur. Nam nulla forſitan pars in affecto bove reperitur, quæ ſuæ ſemina *Quæ de cauſa id factum ſit.* peſtis tenacius retineat, & quaquaverſum ſpargere poſſit, quàm cutis, ad quam in iis, qui aliquando convaleſcunt, morbida cauſa compelli ſolet. Præterea, cùm ad detrahendam pellem,

& ſevum

& ſevum colliquandum non parum temporis inſumendum ſit; majora ſemper, ac deteriora effluvia per aërem ſpargentur, quàm ſi, non exuto corio, omnique prætermiſſo adipe, ſtatim contumulentur. Itaque ad aërem purum integrumque ſervandum plus certè conducet à deglubendis bobus abſtinere, quàm per avaritiam inquinandi aëris periculum incurrere; præſertim in Agro Romano, in quo, cùm Auſtrinis ventis ſit objectus, cadavera citiùs, ac deteriùs quàm alibi corrumpuntur, eorumque fœtor ad Vrbem citiſſimè permanare conſue it.

Momentum verò maximum ad negandam in Latio facultatem deripiendi boum pelles addidit, quod paucis in locis, ubi ejuſmodi animalia intereunt, coria detergeri, & condiri poſſunt; ſed per longiſſima plerunque itinera ad paratas officinas deferenda ſint: unde malignum, ac peſtilens inquinamentum facilè huc illuc ad regiones contagione adhuc intactas propagaretur. Non enim Romanus Ager, propter aëris à deſidibus aquis inclementiam, oppidorum, aut ſaltem vicorum frequentiâ donatur, in quibus diligenter armenta cuſtodiri, atque adeò artifices, & officinæ præſto eſſe queant, cùm & morientium pecudum numerus, & Cœli inſalubritas paſtores maximè urgeat, interdum etiam perdat. Quamobrem ſumma cum hominum, tum ædificiorum infrequentia in cauſâ eſt, ut majori diligentiâ apud nos utendum ſit, quàm apud Tranſpadanos; qui, cùm ſparſim frequentiſſimos vicos habeant, in agris, coriarias etiam officinas ubique locorum conſtruere poſſunt, ac laniones eâ lege conducere, ut ab aliis armentis, quinimo à bobus eodem in armento nondum infectis, quàm diligentiſſimè caveant. Non enim dubitamus, quin lixivium ex vivâ calce paratum, & pulvis myrti, & ſodæ, quibus pelles abſterguntur, & condiuntur, peſtiferum miaſma poſſint corrigere. Jure igitur, ac meritò placuit Eminentiſſimis Patribus in re admodum periculoſâ certam viam inire: cùm in peſtilentiæ negotio tutiorem ſemper, non verò probabilem duntaxat ſententiam, & prodere, & ſequi teneamur. Scribant verò, ac ſentiant alii quidquid volunt, qui magnam boum jacturam ſolo coriorum lucello rependi poſſe putant: etenim nos Latinis

Ager Romanus infrequens ob deſides aquas.

In ejuſmodi rebus tutior ſententia tenenda eſt.

ingenti lucro ſtetiſſe gratulamur, quòd horribiliora mala ejuſmodi legum ſeveritate valuerint evitare. Nuſquam enim citiùs, quàm in Agro Romano, atque etiam in Latio, ubi religioſiſſimè ejuſmodi mandatis obtemperatum eſt, bovilla peſtis deſævit.

CAP. VIII.

Cadavera ſeveriſſimè ſignificari jubentur: eorundem ſepeliendorum, aut cremandorum curatio ad Illuſtriſſimum Præſulem Imperialem à Summo Pontifice deſertur. Ratio, & modus certis regulis ſtatuitur.

Inſepulta, putidaque animalium cadavera viventibus noxam inferunt.

NEminem eſſe arbitror, quì ignoret inſepultis, corruptiſque putore animalium cadaveribus perpetuò cœlum contaminari; atque inde morbidam vim, in hominum corpora illapſam, longè majorem vaſtitatem afferre. Quod facilè herclè foret exemplis ex omni penè memoria repetitis oſtendere; ſed pauca tantùm ſeligam, nè longiùs evagetur oratio. Ac primò quidem in exercitu Pompeii Magni apud Apolloniam peſtis exorta eſt ob putida equorum corpora; cujus luculentam ſanè deſcriptionem, ac poëticis luminibus colluſtratam vide ſis apud Lucanum *(a)*. Ac ſimilis prope clades ſub Conſtantini Magni dominatu populos divexavit ob inſepulta eo bello cadavera, cujus meminit Ammian. Marcellinus (*b*). Nec prorſus aliâ de cauſâ cùm Carolus V. (*c*) rerum potiretur, Papiæ primò coorta, in alia deinde loca pervaſit peſtilentia; quorum eventuum exempla, ſi plura cupis, habebis apud Eminentiſſimum Gaſtaldum (*d*). Quod ſi autem ipſa miſtorum, ſed viventium adhuc omnis generis animalium in Vrbem accepta colluvies, tetro atque inſolito odore contagionem parit; qualis ea, quæ Coſſ. *(e)* L. Æbutio Helva, P. Servilio

Exemplis id confirmatur.

(a) *Pharſal. lib. 6.*
(b) *Lib. 19.*
(c) *Gratiol. in Catal. de Peſte.*
(d) *De avertendâ, & proflig. peſte cap. 249. nu. 50. & ſeq.*
(e) *Titus Livius Decad. 1. Lib. 3.*

Servilio Priſco, V. C. anno CCXCI. Romanas opes afflixit; quid fluentium cadaverum tabem, ac ſaniem effecturam exiſtimandum eſt? Sanè hoc tempore Romam perlatum eſt Piſauri contigiſſe, ut relicto, & computreſcente juxta viam inſepulto bovis cadavere, ob maligni halitus copiam inde effluentem, præteriens viator ſubitò fuerit exanimatus.

Quo pacto proviſum fuerit, ut mortuæ animantes ſignificarentur ſepeliendi gratiâ.

Eam itaque ob rem hac tempeſtate, nè latiùs malum ſerperet, confectæ morbo animantes, quemadmodum Edicto (a) Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii 23. Auguſti 1713. fuerat imperatum, partim Sacræ Conſultationi, partim Abundantiæ Præfecto Illuſtriſſimo Ghezzio, renunciabantur, qui potiſſimùm inferendas ſtatim humo, obruendaſque curabat. Verùm, ubi lues increbreſcere, ac morientium pecudum numerus in dies augeri cœpit; ita ut quàm plurimæ aut in Agris deſertæ jacerent, aut parum altè defoſſâ tellure humarentur, Sanctiſſimus Pontifex, cujus providentiam, vigilantiamque pro merito nullus unquam prædicabit, elegit ad id munus Illuſtriſſimum Præſulem Julium Imperialem, cui pro Ædilis officio, quod ſummâ cum laude gerebat, negotium iſtud incumbere putaverat: nam illius curationis eſt vicorum, publicarumque viarum purgatio, atque mundities.

Præſul Imperialis à Sanctiſſimo Patre huic negotio præficitur cum facultatibus Commiſſarii General.

Primum itaque vivæ vocis oraculo XIV. Kal Octobris huic Præſuli peculiariter in mandatis dedit, ut nè quid omitteret, quod huic malo avertendo utile exiſtimaret: mox verò, quò majori auctoritate eidem negotio curam adhiberet, Apoſtolico diplomate, quod Chirographum appellant, firmiſſimè munivit VIII. Kal. ejuſdem menſis. Chirographi autem formulam in calce hujus Capituli exhibemus.

Exſcribitur Chirographum in calce capituli.

Statim igitur Vir Ampliſſimus, Summi Pontificis juſſis obtemperans, ad id conſilium perficiendum, in quo prora, & puppis publicæ ſalutis poſita eſſet; vias omnes iniit, quas tempus ac neceſſitas poſtulare videbantur. Quapropter ad Præfectos Oppidorum, quæ in Romanæ Vrbis territorio, & quæ longiùs univerſo in Latio ſita ſunt, literas dedit, ut omni operâ, atque ſtudio pollutas eo morbo pecudes, aut certè ſuſpicioni obnoxias præca-

Studium adhibitum nè peſtis augeretur.

(a) *Vide Part. II. Edict. num. II.*

verent, quo nè unquam illuc pedem inferrent: ac ſi quæ irrepſiſſent, actutum ſegregari; & tandem peremptas humo defodi, quanta maxima fieri poſſet accuratione, juberent; quarum ſummam ſepteno quoque die ad ſe perferri ſtuderent.

Nè inſepulta cadavera relinquerentur.

Præterea non paucos ei negotio curatores præfecit, quos pro re natâ mittebat in oppida, jubebatque extinctarum pecudum explorare numerum, an nè omnino cum peculiaribus ſummis conveniret; ac diligenter inſpicere, num altè cadavera ſepulta forent; an integrè flammis abſumpta; num ſcrobes tetrum halitum expirarent; ac præcipuè ſi quæ inſepulta, nec penitùs defoſſa inveniſſent, altiùs inferri, obruique imperarent: tum quotidie, aut ſi longius iter conficiendum eſſet, bis ſepteno quoque die ad ſe comperta, atque obſervata referrent.

Curatores ei negotio præfecti, qui ſingula diligenter inſpicerent.

Sanctiſſimus verò Pater, dum interea ſingula ſecum reputaret, in eam cogitationem venit, non paucos ſcilicet tenuioris fortunæ homines eſſe, aut qui pecoribus amiſſis, atque adeò re familiari ad egeſtatem redacti forent: quorum herclè facultates, ſi quas haberent, neceſſariis ad foveas, & calcem ſumptibus ſubſiſtere planè non poſſent. Horum igitur fortunas commiſeratus ſingulari admodum, atque inauditâ benignitate ſtatuit eorundem inopiam ſublevare. Quamobrem Illuſtriſſimo Viro, quem ejus muneris curatione dignatus fuerat, continuò mandavit, ut ad pauperum boves ſepeliendos reſervatam eo conſilio pecuniam impenderet; ita ut miſeris nihil oneris prorſus incumberet; præterquam ut pereuntes tantùm pecudes illico nunciarent. Ea ſanè beneficentia, quò inuſitatior (novum quippe ad exemplum inſtituta) eò majorem ubique gentium admirationem, ampliuremque gloriam promeretur. Enimvero nihil unquam ejuſmodi aut in Eccleſiaſticâ ditione, aut apud exteras nationes hactenus factitatum accepimus, apud quas privati homines non ſolùm impenſas omnes, verùm & curatoribus quoque ſtipendia ſuppeditare coacti ſunt.

Summi Pontificis munificentia pauperum inopiam ad tumulandos boves ſublevavit.

Quocirca Vir Illuſtriſſimus eximiam Summi Pontificis Clementiam, humanitatemque publico omnibus Edicto (a) teſtatam

(a) *Vide Part. II. num. VIII.*

tam voluit, quod 30. Septembris 1713. promulgavit: in quo præter cætera ſubtiliùs ſepeliendi pecoris modum, rationemque perſequitur. Nam primò quidem cadavera in quatuor partes dividi, aut ſaltem media diffindi jubet, utì calcis vis undique interiores partes penetret, atque perurat. Deinde verò in ſcrobem denûm pedum altitudinis, & à publicâ viâ remotam inferri: poſtremò calce obrui, ac terram aggerari. Quòd ſi calcis inopia fuiſſet, duodenûm pedum ſcrobes effodiendas ſtatuit, aggeſtamque humum fiſtucis, aut malleis undique comprimendam. *Ratio ſepeliendorum cadaverum ſtatuitur.*

Cæterùm poteſtas data eſt urendi corpora, ubi id commodè fieri poſſit; modò nè rogum ſtruant propiùs Urbem decem paſſuum millibus, tribus verò pagos, atque Oppida; queis nullus ſcilicet ſaltus, aut mons prætendatur; quorum ſi quis objectus ſit, nihil cauſæ eſſe, cur longiùs ignem accendant. Noſtra autem eâ in re monita, ac præcepta ſervata ſunt, quæ ſæpius Illuſtriſſimo Bancherio Sacræ Congregationi communicanda tradidimus. Enimvero in Latio erant olim loca parallelogramma rectangula, alto, craſſoque pariete protecta, quæ ab uſu Uſtrina appellabantur: in iis enim cadavera cremari ſolebant. Quod, nequis intrà XV. ab Vrbe lapidem faceret, Auguſtus lege appoſitâ apud Dionem lib. 48. ſtatuit. Atque hinc legimus apud Gruterum pag. DCLVI. 3. DCCLV. 4. & MXLIV. 7. 8. ex antiquis inſcriptionibus non licuiſſe Uſtrina monumentis applicare: immo verò pœna conſtituta erat, ut ex Fabretto ſuarum Inſcription. cap. 3. n. 608. pag. 230. colligere eſt. *Tum etiam concremandorum.* *Olim appoſitâ lege, cremari cadavera intrà XV. ab Vrbe lap. prohibebantur.*

Severè inſuper, graviterque Illuſtriſſimus Imperialis interdixit, nè quis eadem cadavera in foſſas, aut paludes, aut Tiberim, aut ſtagna projiceret, juſſitque mortuos boves indicari, ac vicinos quoſque acerbiſſimis comminationibus coëgit, inſepulta cadavera incuriâ Dominorum veſtigare; quod ni facerent, Eccleſiaſtici quidem ad remigum ordinem traducerentur, reliqui verò pœnas morte dependerent. *Nè mortui boves alicubi inſepulti relinquerentur, minis, pœniſque proviſum.*

Inter hæc quidquid pecudum in agro Romano, finitimiſque locis interibat, ad eundem Illuſtriſſimum Præſidem ab armentorum Dominis, aut Oppidorum Præfectis, aut Curatoribus, qui- *Mortuæ pecudes ad Illuſtriſſ. Præſidem referendæ.*

bus id muneris impoſitum erat, referebatur; ac bis ſingulis hebdomadibus, coacto apud Illuſtriſſimum Præſulem Bancherium conventu, ipſemet Ampliſſimus Præſes mortuarum pecudum numerum, & Dominos, ac loca docebat: quarum ſummam in album relatam non ſolùm univerſam Sacræ Conſultæ; verùm etiam, qua parte carnium penuriam tangere poterat, altilium Abundantiæ, qua verò ad agricolarum boum jacturam pertinebat, Annonæ Præfectis mittere conſueverat, ut quiſque pro tempore ad publicam utilitatem conſilia ſua, & cogitationes poſſet intendere. Præ cæteris verò ad Sanctiſſimum Patrem ſtatis diebus hæc omnia, Dominicis ſcilicet, ac Mercurii quàm diligentiſſimè deferebantur.

Quomodo cautum fuit, quo minus pecorum cadavera in Tiberim dejicerentur.

Sæviente tamen lue, atque in dies ingraveſcente, paſſim cadavera in foſſas, & ſtagna, ac in Tiberim dejici, quo ſumptibus parceretur; multique avaritiâ ducti pelles, & cornua detrahere, & carnibus veſci cœperunt. Quamobrem 28. Octobris 1713. à Sacrâ Conſultâ alterum Edictum manavit in vulgus, quod graviſſimas (*a*) pœnas iis, qui in eâ re delinquerent, comminabatur.

At verò Illuſtriſſimus Præſul Imperialis, cùm nihil hujuſmodi ſanctione profectum iri videret: nam vel nulla, vel admodum obſcura extabant veſtigia, quæ ad criminis auctores indagandos adducerent; præſertim quòd, eraſis notis, quibus pecora ad nates compungi ſolent, in Tiberim boves projiciebantur, ita ut nè Domini quidem ſuos noſcitare poſſent: hæc, inquam, ſecum reputans, accepto Sanctiſſimi Patris oraculo, aliud emiſit Edictum (*b*) 31. Octobris 1713. quo viginti ſcutatos nummos, impunitatemque pollicebatur, ſi quis ejuſmodi pecorum heros indicaſſet, quanquam ipſemet eadem projeciſſet, aut inuſtam illis notam Dominorum juſſu deleſſet. Quibus tandem veſtigiis ad certiſſima indicia perventum eſt: multique in eo crimine deprehenſi meritas pœnas exſolverunt, quorum aliquot in perpetuum triremibus addicti ſunt: quamobrem cæteri ſuppliciorum, atque occultorum etiam delatorum metu perterriti in officio continebantur.

Nihil

(a) *Vide Edictum Part. II. num. XI.*
(b) *Vide Part. II. Edict. num. XII.*

Nihil adhuc omiſſum eſt, quo deſerta undique cadavera tumularentur, Apoſtolico ærario ſumptus ſuppeditante; ac præcipuè ut, ignoratis Dominis, quæ in alveo fluitarent, cymbis excepta ad terram traherentur: quod non ſine magno labore, ingentibuſque impenſis perfici poterat. Eâque de cauſâ Illuſtriſſimi Præfecti juſſu cymbæ certis in locis velut in ſtatione locatæ fuerunt, in Aniene ſcilicet, ad Pontem Milvium, ad ripam minorem Tiberis, ad Navalia; præter eas, quæ deditâ operâ Tiberis alveum ad Oſtium uſque peragrabant, ut ſi quæ ad oras cadavera offendiſſent, ubi plerunque in vado, atque in arenis deſtituta jacebant, inde revellerent, quò deducta in profluentem facilè ad terram pertrahi, obruique poſſent. Quin etiam, nè quid miniſtrorum negligentiâ peccaretur, ipſemet Illuſtriſſimus Vir diverſa in loca, atque interdum longiùs ab Urbe profectus eſt, exploraturus, an nè omnia fierent ex præſcripto.

Cymbæ certis fluminis locis ſtatuuntur, quibus cadavera per Tiberim fluitantia in terram reveherentur.

Fuit qui percontaretur, num cadavera boum, qui in litorali ora deceſſiſſent, in mare projicere liceret. Licere id quidem, longè tamen à litore, reſpondi, ſi antea, aperto thorace, pulmones ab iiſdem detracti fuiſſent. Eo enim fore ut prohiberentur, nè rurſus emergerent, atque in litus rejicerentur. Etenim pulmones, cum in morientibus diſtendantur aëre, qui per tabidam cadaveris fermentationem magis, magiſque rareſcit, corpus ab imo ad ſummum attollunt, atque undis circumferendum, tandemque in arenam repellendum præbent.

In mare etiam, & cur detractis pulmonibus projici poſſint.

Exemplar Literarum Apoſtolicarum, ſeu Chirographi, quo Illuſtriſſimus Præſul Julius Imperialis conſtituitur Generalis Curator ad ſepelienda cadavera boum.

Monſignor Giulio Imperiali Chierico della Noſtra Camera, e Preſidente delle Strade.

Richiedendo il paterno amore, che abbiamo per i noſtri Sudditi, che attentamente s'invigili da Noi alla loro conſervazione, come abbiamo ſempre fatto in paſſato, e ſiamo diſpoſtiſſimi a fare in avvenire, non omettendo niuna di quelle coſe, che condurre ci poſſono al fine ſudetto; Quindi è, che apprendendo Noi potere dalla morboſa influenza, che regna preſentemente negli animali bovini, e bufalini, naſcere qualche danno maggiore, qual' ora non ſi uſi tutta l'attenzione, e ſollecitudine poſsibile in dare pronta ſepoltura a' predetti beſtiami, a miſura che cadono morti, con averſi a cuore, che o per eſſer mal ſotterrati, o per laſciarſi troppo tempo ſopra terra, l'aria non ſia dalla puzza, e fetore, che ſogliono generare, guaſta, e corrotta, ſiamo perciò venuti in ſentimento di appoggiare alla voſtra diligenza la cura d'invigilare con la ſolita attenzione, che tali cadaveri ſieno prontamente, e bene ſotterrati, e benchè tale incombenza vi appartenga per l'obbligo, che vi corre per ragione del voſtro uffizio di mantenere le Strade della Città, e Conſolari nette, & eſpurgate da ogni immondezza, che poteſſe cauſare infezzione d'aria, tuttavia perchè non ſi poſsa in conto veruno dubitare delle voſtre legittime facoltà, col preſente Chirografo, in cui abbiamo per eſpreſſa ogni, e qualunque coſa neceſſaria, da eſprimerſi, di noſtro moto proprio, certa Scienza, e pienezza della noſtra Poteſtà, commettiamo, ed ordiniamo a Voi, che per il fine di far ſepellire li cadaveri di tutte le beſtie bovine, bufaline, e di qualunque altra ſpecie, che andaſſero morendo nel noſtro Agro Romano, Luoghi Baronali, ed altri a noi immediatamente ſoggetti, con tutte le dovute cautele invigiliate, con dare quegl' ordini, che ſtimarete neceſſarii, ed opportuni; dandovi tutta la piena facoltà di publicare Bandi, & Editti per l'adempimento degl' ordini, che darete, e fare precetti generali, e particolari colla comminazione

delle

delle pene, che giudicarete proprie da procedere per Voi ſteſſo, o per mezzo del Giudice, e con l'opera del Notaro, che vi pareſſe bene di eleggere, & aſſumere contro tutte le perſone di qualunque ſtato, grado, condizione, & quanto ſi voglia privilegiate, & eſenti, benchè Ecclesiastiche, Secolari, e Regolari anche mendicanti delle noſtre undici Congregazioni, della Campagnia di Gieſù, Cavalieri di Malta, Reverendiſſimi Cardinali, Arciveſcovi, e Veſcovi, Chierici della noſtra Camera, Camerali, Sant' Offizio, e ſuoi Patentati, e qualſivoglia altre perſone degne di ſpeciale, ed individua menzione, che in qualunque modo in tal maniera contraveniſſero a' voſtri ordini, & alla dichiarazione dell' incorſo delle pene comminate ne' medeſimi Editti, Ordini, o Precetti, che farete, come anche nelli Bandi, & Editti, che ſopra di ciò ſono ſtati fin' ora publicati dalla Conſulta, e ſi publicheranno in avvenire, ſe trovarete alcuna perſona di qualſiveglia ſorte come ſopra, che aveſſe contravenuto alli medeſimi, ed alla loro intiera, e totale Eſecutione, ſenza che vi ſi poſſa opporre difetto di giuriſdizione, o inſufficienza di facoltà, ſanando noi d'adeſſo preventivamente ogni difetto, e concedendovi con larga mano tutta la giuriſdizione, facoltà, & autorità in qualunque modo neceſſaria, diſpenſandovi per tal' effetto dall' incorſo d'irregolarità, e d'ogni altro Canonico impedimento; poichè così è mente, e volontà noſtra preciſa; volendo, e decretando, che queſto noſtro Chirografo vaglia, e debba avere ſempre il ſuo pieno effetto, eſecuzione, e vigore colla noſtra ſemplice ſottoſcrizione, nè ſe gli poſſa opporre di ſubrezione, obrezione, nè di verun' altro vizio, o difetto della noſtra volontà, & intenzione, non oſtanti le coſe premeſſe, la regola della noſtra Cancellaria de Jure quæſit. non tollen., *e qualſiſiano altre Coſtituzioni, & ordinazioni Apoſtoliche noſtre, e de' noſtri Predeceſſori, Leggi Civili, e Canoniche, Concilii generali, e Provinciali, Statuti, riforme, uſi, ſtili, conſuetudini, & ogni altra coſa, che faceſſe, o poteſſe fare in contrario; alle quali tutte, e ſingole avendone il tenore quì di parola in parola inſerto queſta volta ſola, & all' effetto predetto amplamente deroghiamo.*

Dato dal noſtro Palazzo Apoſtolico di Monte Cavallo queſto dì 24. *Settembre* 1713.

CLEMENS PAPA XI.

CAP. IX.

De admirabili munificentiâ, qua Summus Pontifex uſus eſt in eos, qui tempore bovillæ peſtis ad egeſtatem redacti fuerunt.

CUm interim tot, tantæque armentorum ſtrages per Latium ederentur, neceſſe fuit, quàm plurimos, quorum cenſus omnis in pecoribus erat, ad extremam redigi inopiam, magnoque cum rei frumentariæ detrimento agros, & arva inculta deſtitui: unde graviſſimæ miſeriarum omnium penuria, ac fames obortæ eſſent: quod ita prorſus eveniſſet, niſi tam atrox, ac difficile tempus in hujus Pontificis ætatem incidiſſet. Sanctiſſimus autem Pater non tantùm impendentia mala propulſavit, verùm nè ullam quidem eorum ſuſpicionem reliquam fecit. Namque tum egentibus agricolis pecuniam emendis bobus, ac frumentum, ut agros de more colerent ſererentque, benignè ſuppeditavit (quod loco ſuo latiùs exponemus) tum acciſas inſuper importunâ clade multorum opes humaniſſimè ſublevavit: qui planè ſumptus in tantâ temporum calamitate fidem videntur excedere. Inter cæteros enim, quorum rem domeſticam peſtifera lues ad perniciem profligarat, Sanctiſſimo Patri renunciatum fuit ab Illuſtriſſimis Præſulibus Bancherio, & Judice, unum extitiſſe mercatorem Jo: Baptiſtam Lutium ex oppido Capiſtrello in Marſenſi Diœceſi honeſtum admodùm virum, atque induſtrium; cujus hic præcipuam mentionem facere conſentaneum mihi viſum eſt: huic etenim pluſquam octingentos boves quàm ocyſſimè peſtis interemerat: quapropter in pauperiem ſubitò dejectus omnium commovit miſericordiam; præſertim verò cùm per annos quadraginta ſtrenuam navaſſet operam, nè unquam Romana Civitas carnis penuriâ laboraret. Meritò igitur Sanctiſſimus Pontifex everſas hominis fortunas commiſeratus, qui tot, tantiſque ærumnis nullo proprio crimine affectus (quippe qui incredibili

Pauperies, penuria, ac fames à bovillâ peſte timenda.

Quo pacto eadem à Civibus Sanctiſſimus Pater magnis ſubſidiis depulerit.

Rarum Pontificiæ Munificentiæ exemplum.

ſemper integritate mercaturam fecerat) miſerrimam vitam cum uxore, ac liberis toleraret; uni ex ejus filiis nomine Nicolao officium Cuſtodis aquæ, ut ajunt, Felicis, annuoſque ſexaginta ſcutatorum nummorum reditus conceſſit: alteri autem Dominico Antonio ad Eccleſiaſticæ vitæ inſtitutum propenſiori, annuos pariter ſexaginta ſcutatorum reditus ex ſolvendis penſionibus benigniſſimè largitus eſt. Luculentam igitur Summi Pontificis munificentiam poſteritas omnis intuebitur, æterniſque laudibus proſequetur: unde & Principes exemplum petant juſtiſſimæ commiſerationis, benignitatiſque in eos, qui propter rerum viciſſitudines ex ampliſſimis opibus ad ſummas miſerias nullâ quidem ſuâ culpâ, aut improbitate commeritas deturbati ſunt: & ii, qui ſedulam, fidelemque operam reipublicæ præſtant, certiſſimæ ſpei atque fiduciæ in Principum humanitate & clementiâ collocandæ; qua afflictas fortunas ſuas, ut par eſt, levatum iri confidant.

Qui mercaturam probè exercent ſuis in infortuniis humanitatem, opemque à Principe poſſunt praſtolari.

CAP. X.

Quo pacto proviſum fuerit, nè boves colendis agris in poſterum deeſſent.

INterea temporis propter bovillam cladem agrorum ſterilitas, civiumque fames jure ac meritò eventura timebatur; præſertim quòd noſtris in regionibus ob ſoli tenacitatem, atque duritiem terra non niſi bobus verſari, & conſeri poteſt; cùm in variis Germaniæ, Galliæque provinciis vel aſini, vel equi ad glebas proſcindendas aratro ſubjugantur: nam mollior illic humus facilè quovis conatu finditur ac dimovetur. Itaque boum interitus populis illis non tantum exitium afferre ſolet, quantum Italis, apud quos eorundem ſtrages non carnis ſolùm, & lactis inopiam, verùm frumenti etiam caritatem ſecum trahit. At enimvero, nè quid interim res agraria detrimenti caperet, ſummo ſtudio proviſum eſt, graviſſimoſque omnium metus cu-

Boves in Italia ad arandum apprimè neceſſarii.

Penuria metus Principis vigilantiâ diſcuſſus eſt.

raſque

raſque diſcuſſit una Principis vigilantia atque prudentia. Ac primò quidem Illuſtriſſimo Præſuli de Judice diligentiſſimo Annonæ Præfecto datum eſt negotium, ut ſub hyemis initium ruricolas boves, ac juvencos colendis agris idoneos è montanis paſcuis ad maritima traduceret eâ adhibitâ cautione, ut nè ulla in prata ſive prædia, in quæ vel minima caderet ſuſpicio, & conſulari tantùm viâ devitatis omnino diverticulis agerentur. Idemque præterea, ad quem pro ſuo munere agrariæ artis curatio in latiſſimis Cornetanis campis bubulo cæteroqui pecore refertiſſimis pertineret, modos omnes excogitavit, quibus illius ditionis ſpatia à quavis peſtis labe vindicaret, cùm armenta è montibus in plana deducerentur. Ante igitur quàm illuc pedem inferrent per quadraginta dies, ut mos obtinet, finibus arcebantur, explorandi ſcilicet gratiâ, num in iis pernicies aliqua lateret.

Quàm cautè boves è montibus in plana deducti ſint.

Præter hæc diſpoſiti ſunt ingenti numero cuſtodes, qui potiſſimùm ad Magni Hetruriæ Ducis, quin etiam ad Nurſiæ, Caſciæ, aliorumque oppidorum viciniam excubarent. Harum autem rerum perficiendarum labor atque cura Rectori Artis agrariæ in Cornetano territorio injuncta eſt: quem ſanè Rectorem Romanus Annonæ Præfectus legere conſuevit. Iis itaque rationibus atque conſiliis non Corneti ſolùm, ſed & Montis Alti, & Centum Cellarum agri ab omni luis periculo prorſus immunes fuerunt. Quod non ſine ingenti providentiæ commendatione memorare debemus.

Ager Cornetanus, Centumcellenſis &c. impedito ingreſſu affectorum boum, ſervatur immunis.

Verùm, cùm nihilominus in Latio malum ingraveſceret, Sanctiſſimus Pontifex eidem Illuſtriſſimo Præſuli de Judice mandavit, ut quantam maximam poſſet curam adhiberet, qua illata Agrariæ rei, vel inferenda per hanc contagionem damna ſarciret, ac propulſaret.

Summa Vaccarum albarum ad Annonæ Præfectum deferri jubetur.

Hic igitur egregius Summi Pontificis Miniſter 25. Septembris anni 1713. de vaccarum albarum ſingulis in prædiis verâ ſummâ intrà menſis ſpatium ad ſe referendâ Edictum (a) promulgavit, vetuitque, nè quis boves ad arandum idoneos venderet,

eme-

(a) *Vide Part. II. num. VII.*

emeretque cædendos in lanienis; nève Romanis agris educeret: atque ita ad uſum revocata eſt Pauli V. Pont. Max. (*a*) Sanctio, quam motu proprio in eorum gratiam edidit, qui non ſolùm prope Urbem, verùm etiam in Latii, Campaniæ, maritimiſque provinciis agriculturæ dant operam: quo planè in decreto illud inter cætera de vaccarum fœtura ad boves ruricolas ſupplendos obſervatione digniſſimum eſt. Jubentur enim armentorum domini ex quoque centenario vaccarum numero vicenos quinos vitulos ad agrorum culturam quotannis educere. Quod hoc quoque tempore omnibus imperatum eſt: cautumque præterea fuit, nè eodem anno vitulæ à lacte jam depulſæ, (vulgò *aſſeccaticcie*) quæ videlicet in ſequentes annos utero concipere, & fœtus renovare poſſunt, ullo modo ad lanienam ducerentur: quinimo eodem Decreto interdictum, nè cui liceret aut extrahere, aut vendere lactentes vitulos, atque etiam juvencos bubalos, niſi impetrata priùs facultate ab Illuſtriſſimo Annonæ Præfecto. Ita ſanè non levis boum aratro admovendorum jactura prohibita eſt.

Lex prodiit, ut XXV. vituli quotannis aratro admovendi ex centum vaccis ſerventur.

Similiter nè juniores fœminæ laniis vendantur.

Cæterùm ejuſmodi Edicto excepti fuerunt boves emeriti, vel aliâ de causâ ad arandum prorſus inepti, quos mercatoribus, ac laniis vendere licitum erat.

Emeritos, & impoten es tantummodo boves mactandos eſſe ſtatuitur.

CAP. XI.

Quid præterea in Præſulum Conventu fuerit diſcuſſum ad impendentem ex bovillâ clade Annonæ caritatem avertendam.

Cum multa, ut ſuperiori capite innuimus, ex uno boum interitu accepta detrimenta ſequuturos in annos magnam rei frumentariæ penuriam minarentur; idcirco VIII. Kal. Februarii anni MDCCXIV. apud Illuſtriſſimum Præſulem Bancherium S. Conſultæ à Secretis de ſubſidiis populo ferendis, maliſque propulſandis diligenter actum eſt: ſumma enim eorundem animalium paucitas, magna agricolarum ad novos emendos

Quid actum ſit in conventu apud Illuſtriſs. Bancherium

(a) *Pauli V. de non mactandis bobus aratoriis Sanctio renovata, quæ inſeritur enunciato Edicto num. VII.*

emendos boves inopia, ipſorum dominorum attritæ quoque fortunæ propter ſuperioris anni horrea penè exhauſta; atque innumeras lites prædiorum dominis à colonis illatas omnium animos ſuſpenſos ſolicitoſque detinebant.

Prima ſententia, Coëmendos à Principe boves eſſe, & Agricolis diſtribuendos.

Primùm itaque eo in cœtu non defuit qui cenſeret coëmendos eſſe à Principe boves aratris mox ſubjiciendos: abſque enim novis bobus ſementem nullo modo inchoari poſſe putabat ab iis, quos eorundem clades perculerat. Sed hæc rejecta fuit ſententia, non ſolùm quòd inter eos, qui bovillam ſtragem paſſi fuerant, multi erant divites, ac Magnates, qui boves proprio ære ſibi pariter, & colonis poterant, & debebant comparare; verùm etiam quia, tametsì pro pauperibus duntaxat coëmptio facienda eſſet, hæc procul dubio impenſa, cùm non minoris, quàm 200. millium ſcutatorum futura eſſet, publicum ærarium jam ſatìs labefactatum ſine ullâ Pontificis laude, ac ſubjectorum beneficio exhauſiſſet: cùm certum diſcrimen impenderet, ne armenta longinquis è terris huc deducta ob peſtem noſtris in agris nondum extinctam interirent.

Exploditur.

Altera Sententia, Boves plauſtrarios aratro ſubjugandos.

Alii præterea conſentaneum rationi duxerunt, ut ſuperſtites boves, qui trahendis plauſtris, & curribus paſſim adhibentur (ſunt enim non pauci ejus generis, quibus clades illa pepercit) aratris etiam admoverentur: habuiſſemus profectò multa, eaque laboribus aſſueta juga; cùm alioquin ad uſum plauſtrorum bubali pariter, atque equi facilè ſubſtitui poſſint.

Tertia Sententia, Cogendos eſſe dominos ad conſerenda inculta jugera.

Utile quoque conſilium expoſuerunt, qui, cùm omnibus compertum eſſe noverint, pleriſque eâ calamitate ad colendum Romanum agrum vires ademptas; ideo ſingulos illorum dominos ad ſerendam eam ſaltem camporum partem, quæ ab agricolis conductoribus ſubigi mollirique nequiret, adigendos, urgendoſque exiſtimarunt. Nam, cùm ipſa terra ad alendos homines data ſit, æquum pariter eſt, ut qui plus telluris habent, plus etiam comparandis rebus ad hominum victum vitamque neceſſariis teneantur.

Quarta Sententia, Majorem ſolito jugerum in

Erat etiam qui arbitraretur, in Eccleſiaſticis propiùs Urbem ditionibus, quas bovilla peſtis non afflixit (fuit verò Cornetanus potiſſi-

potiſſimùm, Centumcellanus, & Montaltinus ager) ſolito majorem numerum conſerendorum jugerum hoc anno dominis ſ[illegible]is aſſignandum, compenſandi ſcilicet gratia defectum illorum, in quibus boves deſiderabantur: atque hac in re plurimùm elucere potuiſſe Principis charitatem, & munificentiam, ut imperio ſubſidia jungeret.

intactis regionibus numerum à Dominis excolendum.

Nonnulli verò negotium altiùs repetentes ejuſmodi pretium in ſingulas frumenti menſuras noſtratibus *rubla* judicarunt eſſe ſtatuendum, octonos ſcilicet ſcutatos nummos: nam tametſi piſtoribus minori lucro ea res ceſſura foret; frumentariis tamen, & colonis animos erectura eſſet, ut latiora camporum ſpatia conſererent colerentque. Ea tamen opinio nullo modo probata eſt: nuſquam enim gentium id fieri ſolet; cùm pro anni proventu carius, aut vilius frumentum eſſe conſueverit: tum quod egentibus piſtoribus calamitoſum id futurum erat.

Quinta Sententia de ſtatuendo frumenti pretio rejicitur.

Omnes autem in id conſenſerant, ſupplicandum eſſe Pontifici, ut ſuæ munificentiæ theſauros aperiret, opportunè ſcilicet ſubveniendo agricolis: quod à Clementiſſimo Principe facilè, ut mox dicemus, impetratum fuit. Interim verò die 30. Septembris ſuperioris anni 1713. nec non die 23. Januarii anni 1714. Edicta emanarunt ab Eminentiſſimo Cardinali Camerario, atque ab Illuſtriſſimo Annonæ Præſide, tum ad agrum Romanum, tum ad diſtrictum, ut ajunt, Urbis directa, ut unuſquiſque frumentarius conferret, & deduceret rationes ſuorum agrorum, ſive jugerum, quæ ipſo jam autumno conſeviſſet, vel ſub initium tunc inſtantis Veris mollire, atque oblimare, & in proximum autumnum conſerere cogitaſſet; ex firmis enim, ac ratis ejuſmodi diviſionibus facilè conſtaturum tum cui Principis beneficentiâ opus eſſet, tum vel maximè quæ nobis ſpes futuræ meſſis affulgeret. Nam, ſi minora invenirentur colendorum agrorum jugera eo anno ad ſerendum deſtinata, quàm ut inde ſuffectura Romano Populo meſſis colligi poſſet; tunc quidem apud Sanctiſſimum Principem Romani Populi indigentia minimè fuiſſet reticenda. Neque ſanè dubitabamus (experti jam aliàs noſtris in neceſſitatibus propè divinam Sanctitatis Suæ ſolicitudinem)

Edicta, quibus jubentur agricolæ colendorum agrorum ſpatia ſignificare.

Vide Edicta in II. Parte n. IX. & n. XV.

F 2 quin

quin Pontifex omnium vota ſuis beneficiis eſſet præventurus: ex finitimis enim gentibus frumentum Romanis horreis inferendum citiſſimè juſſiſſet. Illud utique tacito omnium conſenſu firmatum fuit, ut, ſi quando frumentum aliunde eſſet transvehendum, potiùs ex Piceno, quàm ex vicinis aliorum Principum ditionibus eſſet coëmendum; hac enim ratione ad ſubjectos Sedi Apoſtolicæ populos utilitas non exigua derivaretur: quod quidem eò faciliùs factu in poſterum erit, quod quatuor circiter ante annos in Annonæ Romanæ anguſtiis ex eâdem Picenâ provinciâ Illuſtriſſimi Præſulis Nicolai Judice curâ, ac diligentiâ frumentarii commeatus ſubvecti ſunt. Quæ ſanè res, cùm olim perardua, & maximis difficultatibus diſtricta cenſeretur, per eximiam tamen ejuſdem Præſulis ſolertiam tam feliciter expedita eſt, ut ſucceſſoribus ejus admirationi ſimul futura ſit, & exemplo.

Ex Piceno potius, & Flaminia frumentum convehendum.

CAP. XII.

Quid in peculiari Eminentiſſimorum Cardinalium Cœtu rurſum ad annonam explicandam deliberatum ſit.

POſt hæc Sanctiſſimus Pater, cùm ab Illuſtriſſimo Præſule Bancherio accepiſſet (Illuſtriſſimus enim Judice Annonæ Præfectus, cujus erat id ad Summum Pontificem referre, adverſâ valetudine decumbebat) rem inter ancipites, fluctuanteſque ſententias verſari, continuò Purpuratos Patres, ac Præſules ad novum conventum vocari, ac Me quoque intereſſe juſſit IV. Nonas Februarii anno MDCCXIV. in Ædibus Eminentisſimi Camerarii.

Cardinales, & Præſules aliquot huic negotio præpoſiti.

Quatuor autem Cardinales ad id conſilium adhibiti fuerunt, videlicet.

Eminentisſimi Patres Spinula Camerarius.
Paracianus
Imperialis
Origus.

Quinam fuerint.

Queis ſex Præſules adjuncti. Scilicet Illuſtriſſimi Jo: Patricius Archiepiſcopus Seleuciæ, Summus Ærarii Apoſtolici Quæſtor, quem Generalem Theſaurarium dicunt. Ferdi-

Ferdinandus Nuptius Archiepiſcopus Nicænus Congregationis Epiſcoporum, & Regularium negotiis præpoſitæ à Secretis.

Antonius Bancherius Protonot. Apoſtolic. Sacræ Conſultæ, hujuſque peculiaris Conventus à Secretis.

Nicolaus de Judice Cam. Apoſtol. Clericus, & Annonæ Præfectus, qui abfuit, adverſâ quippe valetudine impeditus.

Leonardus Ghezzius Cam. Ap. Clericus, & Abundantiæ Curator.

Julius Imperialis Cam. Ap. Clericus, & Ædilium Præfectus.

Præterea tres Romani Patricii, Rei Agrariæ admodum periti; nempe

Illuſtriſſimi D. D.
) Prior Vareſius Baſilicæ
) Vaticanæ Can.
) Tiberius Cincius, &
) Marchio Angelus Gabriellus.

Factâ igitur dicendi poteſtate, Illuſtriſſimus Præſul Bancherius perſpicuè, eleganterque more ſuo præfatus eſt: Sanctiſſimum Pontificem paternâ, qua ſubjectos ſibi complectitur pietate, & charitate flagrantem mandare, utì conſociatis omnium tum eminentiſſimorum Patrum, tum quotquot ibi adeſſent Illuſtriſſimorum Virorum conſiliis, ſtudiiſque, publicæ incolumitati quoquo modo proſpiceretur. Monitos autem nos velle, nè eâ ratione, & viâ procederet deliberatio qua unius vitandi periculi gratiâ in multa ſimul offenderemus incommoda. *Illuſtriſs. Bancherii ad conventum præfatio.*

At quoniam non vanus nobis impendebat metus; ſcilicet quòd ob illatam, graſſantemque adhuc in Latio boum perniciem, aſpirante jam veris initio, deſtinata futuræ ſementi agrorum jugera vix molliri, ac ſubigi poſſent; totius orationis Summam Illuſtriſſimus Præſul ad duo quæſita revocavit. *Orationis Summa.*

Primum quidem, an Domini ad colendos agros compelli deberent, quos miſerrimi aratores acceptâ boum clade per ſeipſos colere prohibebantur. Quod ſi ita viſum fuiſſet, utrum ad eam ſolùm partem, quam colonis eo anno conſerendam locaverant; an verò ad æs, & libram, ita ut qui majorem agri modum poſſideret, latiùs etiam ſerere teneretur. *I. An Domini cogendi ſint ad agros arandos.*

II. An pretium frumento conſtituendum

Alterum verò an ad erigendas tam colonorum, quàm Dominorum ſpes frumenti pretium ad certam pecuniæ ſummam conſtituendum eſſet, quæ culturæ ſumptus potuiſſet compenſare. An Aliter colonorum paupertati ſuccurrendum.

Poſt hæc data eſt unicuique dicendi copia quidquid in re tanti momenti neceſſarium, aut opportunum fore exiſtimaret. Multaque, ac longè diverſa in eâ diſputatione jactata ſunt; ſed nè longum faciam, omnia ſubtiliter perſequendo, hæc præcipua deliberationis capita enarrabo.

Quid de hiſce rebus deliberatum ſit.

I. Neque Dominos, neque Conductores, neque agricolas ad ruſtica opera facienda compelli debere, neque frumenti pretium ſtatuendum.

II. Alliciendos tamen omnes lucri ſpe, ac Principis permiſſu tribuendam gratis iiſdem facultatem extrahendi peregrè quintam collectarum frugum partem: modò tamen triticeæ menſuræ, vulgò *rubli* pretium ſcutatos nummos ſeptem non exceſſerit.

III. Rogandum præterea obſecrandumque Sanctiſſimum Patrem, ut ad exemplum Motus proprii Pauli V. Pont. Max. novum promulget Edictum, jubeatque apud Sacrum Pietatis Montem, ac Nummulariam Menſam S. Spiritus in Saxia ſcutatorum millia quinquagena utrobique deponi, ita ut agrorum Dominis, conductoribus, aut agricolis quantum cuique opus fuerit, tribuatur. Et quoniam nonnulli, quod ſæpe accidit, per ſummam fraudem, ac malitiam vel egeſtatem fingere, vel publica ſubſidia in pravos uſus vertere potuiſſent; idcirco in eam ſententiam ventum fuit, ut Sanctiſſimus Pontifex lectiſſimorum Virorum cœtum ad imitationem Pauli V. inſtitueret, in quo diligenter expenderentur ſingulorum, qui pecuniam accepturi forent, conditiones, cautioneſque præſtandæ. Huic autem negotio præficiendos Theſaurarium Generalem, Annonæ Præfectum, abundantiæ Præſidem, Archinoſocomii S. Spiritus in Saxia Præceptorem, in locum ſcilicet Jo: Baptiſtæ Coſtaguti, cujus in Motu proprio Pauli V. fit mentio, & R. C. Apoſt. Commiſſarium.

Conſilia per Summum Pontificem approbata.

Hæc porrò conſilia prid. Nonas Martii per Illuſtriſſimum Annonæ Præfectum ad Sanctiſſimum Patrem relata, quanquam Pontifex

Pontifex ferè omnia probaverit, eadem tamen maturiùs, atque accuratiùs diſcuſſit, ac limatiſſimo ſuo judicio perfecit. Itaque ſequenti capite ſigillatim exponemus quid quoque modo effectum ſit, ut exoptata omnibus ſecuritas redderetur.

CAP. XIII.

Agricolæ ad faciendam Sementem in annos præſertim 1713. 1714. à Summo Pontifice præmiis incitati: pecunia iis præbita mutui nomine: nova iisdem beneficia conceſſa. Opportuna ratio antevertendæ arationis proponitur.

EA porrò magis magiſque in dies Sanctisſimi Patris animum cura, atque ſolicitudo verſabat, conſerendorum ſcilicet agrorum in venientes annos, ſervandæque rei frumentariæ, quippe in qua publicæ ſalutis cardo verteretur. In hanc igitur cogitationem intentus, & multa in mandatis dedit Illuſtriſſimo Annonæ Præfecto, qui omnia diligentiſſimè eſt executus, & rem tanti momenti Purpuratorum Patrum, ac Præſulum, de quibus ſuperiùs mentionem fecimus, judicio permiſit. Quamvis autem omnium animi imminentis exitii metu ad celeriores deliberationes erecti ſeveriſſima aliorum Principum Edicta ſpectarent, quibus illi ſe militari more animadverſuros minitabantur in eos, qui non intrà paucos dies conſeviſſent agros ſuos; cùm tamen Benigniſſimus Princeps tutiora, atque humaniora conſilia prætuliſſet, in hanc ſententiam publica cum laude diſceſſit.

Quid conſtituerit Summus Pontifex ad ſervandam rem frumentariam.

Ac I. quidem ut ad faciendam ſementem excitarentur agricolæ, promiſſâ egentioribus copioſiore frumenti diſtributione ex Annonæ horreis, aut conceſſâ iiſdem extra Romam coëmendi facultate.

Frumenti diſtributione Agricolæ allecti.

II. Ut qui agros incultos habuiſſent, eoſque ſub annum 1713. conſerere nequirent, ante diem 20. Octob. ejuſdem anni Illuſtrisſimo Annonæ Præfecto nunciare juberentur: ita ut aliis opportunè locari poſſent. Quod ſi neque Dominus, neque Villicus

Qui agros conſerere nollent ſignificare jubentur.

Vide Edicta Parte II. n. IX. & XIII.

eam

eam rem ſignificaſſent, haud ullum ſe ex agris ſuis emolumentum percepturos ſperarent. Quinimmo villicus Annonæ Romanæ, quaſi cum eâ initis conditionibus, integrum vectigal mulctæ loco perſolveret, quod cæteroqui Domino ſoluturus fuiſſet. Is verò, qui ſubigenda novalia, vulgò *maeſe*, aut culta prædia conduxiſſet, dimidium tantùm Annonæ dependeret, cæteriſque fructibus tanquam propriis uteretur.

Si qui verò ſibi faciendæ ſementis poteſtatem non eſſe renunciaſſent; ſimiliter aliis prædia locarentur: & Dominis quidem à Conductoribus dimidium vectigal penderetur: ipſi verò agricolæ omni prorſus onere, & conventionis vinculo, vel jurejurando obſtricti ſolverentur.

Dominis autem, & Colonis conſerere agros ſuos detrectantibus Illuſtrisſimus Annonæ Præfectus curâ, impenſiſque ejuſdem Annonæ neglectos agros conſerendos ſuſciperet.

Quod ad cultos autem agros ſpectat, omnia in integro relinquenda, nec quidquam innovandum cenſuerunt. Qua de re ab Annonæ Præfecto 30. Septembris 1713. edictum eſt Decretum, quod exhibemus *part. II*. *Num. IX.*

Mutua pecunia data eſt aratoribus ad boves emendos.

Cæterùm inſequente anno 1714. cùm ſæviret adhuc peſtis, jam vertendorum agrorum in venientem 1715. tempus appetebat. Igitur Sanctisſimus Pater, quò animos adderet agricolis ad ſtrenuam Reipublicæ operam navandam, Annonæ Præfecto mandavit, ferret opem (*a*) miſeris, mutuamque daret pecuniam, ſolvendique Annonæ debiti diem prorogaret. Quin etiam Pauli V. Pont. Max. Bullam motus proprii, de qua ſuperiùs, confirmavit. Deinde verò ampliavit, auxitque conceſſa jampridem agricolis beneficia ac privilegia.

Præterea laudatum jam ſuadentibus Cardinalibus conventum inſtituit, in quem Illuſtrisſimos Præſules Theſaurarium Generalem, ejuſque Commiſſarium, Annonæ, Abundantiæque Præfectos, & Archinoſocomii S. Spiritus in Saxia Præceptorem cooptavit, iiſque poteſtatem fecit præbendæ aratoribus pecuniæ mutui nomine ad glebas ſcindendas, aliaque opera ruſtica

facienda

(a) *Vide Edictum n. IV.*

facienda in annum inſequentem 1715. Quapropter in eam rem quinquaginta ſcutatorum millia in Sacro Pietatis Monte, totidemque altera in S. Spiritus Nummulariâ Menſâ deponi: nec ullum ab agricolis pignus, ut aliàs à Paulo V. præſcriptum fuerat, expoſci juſſit; nè quid impedimento foret, quo minùs omnia quàm citiſſimè ad optatum exitum perducerentur. Delectis tamen hiſce Patribus ad Pauli V. Pont. Max. exemplum curam impoſuit exquirendi ſingulorum conditiones, neceſſitateſque, & cautiones, quas afferrent ſubſidium rogantes: quibus deinde facta ab Annonæ Præfecto poteſtate ad operas conducendas, & emendos boves pecunia ſuppeditaretur.

Nullum ab Agricolis pignus captum.

Ad hæc Benigniſſimus Pater novum planè ac ſingulare beneficium agricolis contulit: quandoquidem iis quintam percipiendarum frugum partem deducto ſemine è Romanâ ditione extrahendi facultatem dedit, remiſſo inſuper conſueto quinque juliorum denariorum vectigali, quod Paulus V. Apoſtolico Ærario attribuerat. Neque quidquam tunc de pretio ſtatuendum putavit, ſed in præſens tempus cognitionem diſtulit, cùm ex variis rerum caſibus conſilia capienda eſſent. Hæc autem omnia fuſiùs explicata videbis *part. II.* ubi integra, quæ ad rem ſpectant exhibentur Edicta.

Quæ inſuper beneficia agricolis conceſſa.

Vide Edicta num. XVII. & XVIII.

Verùm animadvertens paulò poſt Illuſtriſſimus Annonæ Præfectus imminutum adeò boum numerum, ut deeſſent qui glebas aratro proſcinderent, nec Dominos conceſſâ ſibi pecuniâ ad novos emendos uti velle: nam decedentibus bobus, quod frequentiſſimum erat, verebantur nè ea ſibi beneficia noxæ futura eſſent; ita ſingulari, atque admirabili planè conſilio rem tot, tantiſque impeditam difficultatibus explicavit. Nimirum arationis tempus ſeſquimenſe propemodum anteverti, hoc eſt à Septembri, poſtquam egentioribus agricolis boves ſuppeditati fuiſſent, manum operi admoveri juſſit. Is autem in eâ re ordo ſervatus eſt; ut ſcilicet boum juga, quæ unum aliquem agrum excoluiſſent, ac feriari aliàs conſueſſent, cæteros etiam è veſtigio mercede conducta excolerent. Hac igitur ratione ſementes ſummo ordine factæ ſunt, atque exeunte Novembri menſe propemodum

Qua ratione ſementes factæ ſint.

Arationis tempus optimo conſilio præventum eſt.

modum abſolutæ non minori quàm antea agrorum latitudine, eoque cum fructu, quem nemo hodie non admiratur; ut ubi in Latio bos non erat, tamen *plurimæ ſegetes (a) fuerint*, cùm fortitudo jugorum deſideratam multitudinem ſuppleviſſet.

CAP. XIV.

Quibus regulis exortæ lites propter bovillam peſtem inter agricolas, ac Dominos de minuendo prædiorum vectigali, & reſcindendis locationibus, aliæquæ inter paſcuorum Dominos, & Paſtores compoſitæ ſint.

POſtquam hæc omnia Sanctiſſimi Patris juſſu rectè, atque ordine adminiſtrata fuerunt ad afflictas cum ruſticorum, tum Dominorum fortunas ſublevandas; ejuſdem Summi Pontificis auctoritate agitari cœpta ſunt conſilia, quibus exortæ inter prædiorum conductores, & Dominos lites tollerentur. Maxima verò, graviſſimaque de minuendo pretio, reſcindendiſque locationibus contentio exarſerat: quapropter Beatiſſimus Princeps ejuſmodi cauſas à quibuſvis judicibus avocavit, earumque cognitionem ad Illuſtriſſimos Præſules doctrinâ ſimiliter, atque exiſtimatione in Romanâ Curiâ magni nominis, tanquam ad Judices Commiſſarios rejecit. Fuerunt autem delecti Archiepiſcopus Seleuciæ Generalis Theſaurarius, Cyriacus Lancetta Sacræ Rotæ Auditor, & Nicolaus Judice Annonæ Præfectus, apud quos adempta omni provocatione, remiſſoque litigantibus honorario, quod cauſæ cognitoribus ſententiæ jure deberent, æquo judicio res ſtatueretur. Hi ergo antequam quidquam aggrederentur, 10. Martii 1714. emiſerunt Edictum, quo agrorum, & prædiorum Dominos, Conductores, Agricolas, alioſque, quorum intererat, cujuſvis ordinis, & conditionis Romam ad cauſam dicendam, aut per ſeſe, aut per Procuratores ſuos evocarunt. Si qui autem intrà proximos decem dies non adfuiſſent, nihilo ſecius ſe de eorum cauſâ cognituros judicaturoſque profeſſi ſunt.

Alia inſtituta eſt Congregatio ad dijudicandas Dominorum, & Colonorum lites.

Exemplar Edicti, quo citantur litigantes, exhibetur Part. II. num. XVI.

Demum

(a) *Proverb. c. 14. v. 4.*

Demum auditis prædiorum Conductoribus, ac Dominis, decreverunt locum non eſſe reſciſſioni locationum: minuenda tamen onera iis, qui damnum cepiſſent, modò ſe æquum bonumque habere in ſingulis caſibus demonſtraſſent. Et quidem conſtabat boum interitu haudquaquam deperiiſſe prædiorum ſubſtantiam; cùm gramen integrum remaneret, quo commodè atque opportunè Conductores uti potuiſſent ad alius generis pecudes, equos ſcilicet, verveces oveſque paſcendas. Iis itaque rationibus magno cum Dominorum, & Agricolarum commodo lites omnes, ac negotia deciſa ſunt, aut amicè tranſacta.

Decretum non eſſe locum reſciſſioni locationum.

Sed quoniam plerique Coloni verſutiis ſuis, ac fraudibus veritati tenebras effundere, ut fieri aſſolet, conabantur; quippe qui ſæpe numero boum exitium cauſati ſunt, nè debita jam ante peſtis initium vectigalia penderent; propterea judices accuratè diſtinxerunt tempora, ſolvendaque ſine ullâ controverſiâ Dominis ſtipendia repræſentari juſſerunt; cæteraſque contentiones è ſtatutis antea regulis dijudicarunt.

Quo pacto Conductorum fraudibus obviàm itum ſit.

Ad hæc ſub initium, atque in progreſſu bovillæ peſtis non leves quoque altercationes inter paſcuorum Dominos, & paſtores armentorum exarſerunt: dum hi ineunte hyeme depulſa à montibus pecora ad mollius cœlum, tepidioraque vallium, & camporum in Latio paſcua deducerent. Illi enim ſemitarum, & tranſverſorum callium iter paſtoribus intercludebant, nè ex infectis bobus ad ſuos quoque contagio derivaretur: nec ſecus ii, qui ad mare paſcuis utebantur, longiùs inde novos, extraneoſque armentarios proturbabant; ita ut à nemine reciperentur: quod magno iſtis erat incommodo, nec minori pecoribus, ac Reipublicæ detrimento.

Lites inter Paſcuorum Dominos, & paſtores ſub hyemis initium.

Ad dirimenda autem ejuſmodi certamina decretum eſt I. ut per Conſulares vias, & quàm citiſſimè agerentur armenta, nè interiores à lateribus objectæ regiones fortè contagio polluerentur.

Quibus regulis ſublatæ ſint.

II. Si res ad concordiam adduci poſſet, ita ut paſcuorum Domini externos paſtores amicè reciperent; id quidem laudandum, neque ullo decreto opus eſſe. Quod ſi pertinaciter obſi-

ſterent, qui latiora paſcua poſſidebant, certum in iis ſpatium determinare cogebantur, quod advenis paſtoribus mercede locarent.

Similes altercationes in reditu ad montana ſedata ſunt.

Eædem porrò contentiones exeunte vere, ac per æſtatis initium in reditu ad Montana ferebantur. Sed iiſdem regulis obviàm itum eſt, liteſque compoſitæ. Hoc itaque pacto turbæ omnes in tranquillum redactæ ſunt.

CAP. XV.

Bovillæ peſtis exitus intrà IX. menſium intervallum, & pecudum peremptarum Summa.

Ejuſdem peſtis remiſſio intrà ſpatium IX. menſium.

ET quoniam eò ventum eſt, ut bovillæ peſtis hiſtoriam, quod ad politico-legales cautiones, pertinet abſolverimus; non abs re fuerit ſubtexere quæ ſumma peremptarum pecudum colligi poſſe videatur. Quis enim certam omnino exploratamque mortuorum boum rationem, ubi tot fraudes, tot etiam caſus decedentium abditis in ſylvis, vallibus, ac fluminibus, habere potuit? Certum utique eſt Aprili menſe inſequentis anni 1714. acerbiſſimam cladem penitùs ceſſaviſſe novem ſcilicet menſium ſpatio, cùm ea ad nos è Campaniæ finibus Auguſto menſe præcedentis anni fuerit importata. Deus ſiquidem Summi Sacerdotis precibus ardentiſſimis exoratus recondidit in vaginam gladium, quem ad ſcelera noſtra vindicanda diſtrinxerat: itaut Majo menſe nullum uſquam hujus peſtis veſtigium appareret, quæ non integrum quidem annum Romanæ ditionis armenta populata fuerat; cùm cæteras gentes ſæviſſimè diutiſſimèque vexaverit; immo verò apud Tranſpadanos nondum extincta ſit. Quod ſanè beneficium ſingulare admodum, ac præter ſpem à nobis acceptum eximiæ Sanctiſſimi Patris pietati erga Deum, benignitati & providentiæ erga ſuos abſque dubio tribuendum eſt.

Epidemia ſæviente quot circiter boves interierint.

Summa verò abſumptarum ejuſmodi morbo pecudum novem menſium ſpatio tricies mille circiter capita colligere videtur: quandoquidem eorum numerus, quæ duntaxat Illuſtriſſimo Præſuli

ſuli Imperiali à XIV. Kal. Octobris, quo die hujus negotii curationem ſuſcepit, ſignificata ſunt, 26252. conficit, ut videre eſt inferiùs, ubi exactam eorum rationem exhibemus. Quòd ſi illa adnumeres, quorum interitus ab initio peſtis Abundantiæ Præfecto nuntiatus eſt, aliaque innumerabilia quæ in cenſum minimè relata ſunt, haud hercle longiùs à vero hæc ſumma aberrare videbitur.

Numerus pecudum ejuſmodi lue interemptarum, quæ ad eundem Illuſtriſſimum Præſulem Imperialem delatæ ſunt.

Summa cadaverum in ſingulis boum ſpeciebus, quæ Illuſtriſſimo Imperiali innotuerunt.

Boves agricolæ, ac jugales	8466.
Vaccæ albæ	10125.
Vaccæ rufæ	2816.
Tauri	108.
Juvenci	427
Vetuli, atque emeriti boves	451.
Vituli	2362.
Vituli ex bubalis orti	635.
Bubali tam feminæ, quàm mares	862.
	Summa 26252.

PARTIS PRIMÆ
ANACEPHALÆOSIS.

Propoſitum hujus Operis.

NIſi tandem hujus hiſtoriæ exitum perſcribamus, haudquaquam perſpicuè docebimus poſteros (quorum gratia laborem ſuſcepimus) quænam ex allatis præſidiis proſperè ceſſerint, eventuque ipſo comprobata ſint, quænam ſecus: ut, ſi quando opus fuerit, opportunioribus uti poſſint: hunc enim fructum ex ejuſmodi opere perceptum iri ſperavimus. Non ingratum itaque Lectoribus nos facturos arbitramur, ſi coronidis loco ſum-

mam, ac ſpicilegium faciamus eorum, quæ huc uſque ſparſim à nobis aut enarrata, aut prætermiſſa, aut leviter duntaxat adumbrata fuerunt.

Mala, quæ ex bovilla contagione ortum habent.

Quoniam igitur à bovillâ peſte hæc infortunia timebantur.

I. Pernicies armentorum omnium.

II. Hominum peſtilentia ex cadaverum ſanie, ac fœtore.

III. Carnium penuria.

IV. Difficultas citò reparandæ cladis armentorum.

V. Demum Annonæ caritas.

Sublato commercio peſtis inhibita.

Primo quidem ſeveriſſimis legibus obviàm itum eſt, quibus mutua ſocietas, & commercium cum infectis regionibus, & bubilibus interdicta ſunt: atque adeò hercle profectum, ut non ſolùm multæ Eccleſiaſticæ ditionis provinciæ, verùm etiam non pauca in Latio, ubi debacchata eſt lues, armenta communi calamitate fuerint intacta.

Celeriter ſepultis boum cadaveribus cautum eſt nè in homines peſtis invaderet.

Secundo autem proviſum eſt ſummâ ſedulitate, ac diligentiâ quàm citiſſimè, altiſſimèque ſepeliendo cadavera. Nam pellium, adipiſque detractio præterquam quòd latiùs mali ſemina ſpargit, in causâ eſt, ut diutiùs cadavera in aëre detineantur; qui proinde putidis, infeſtiſque vaporibus contaminatur. Id itaque celerrimè comburendo, aut ſepeliendo, aut in altum mare eadem deportando vitatum eſt.

Ut carnium penuria devitata fuerit.

Quod ad tertium attinet, nemo propemodum carnium ſenſit penuriam, caritatemve: agebantur enim ex Umbriâ, & Cornetanâ regione boves, quorum magna quoque vis in Latio peſtem effugerat: tum ingens præter ſolitum fuit agnorum, & vervecum copia, quorum greges extra omnem periculi aleam poſitæ fuerunt.

Ut iterum bubilia armentis frequentata.

Quarto. Mirum ſanè eſt, ut extinctâ peſtilentiâ confluxerint undique armenta ad exhauſta bubilia frequentanda: ita ut nihilo nunc minor, quàm antea bubuli pecoris multitudo campos, prataque noſtra depaſcatur. Etenim non ſolùm finitimæ gentes multo plures quàm antea boves in Latium compulerunt; quod ubique locorum, in quibus mercium penuriâ laboratur, uſu venire ſolet: edictum quoque ſapienter fuerat, nè vitulæ anniculæ

culæ cæderentur; immo verò ut certus vitulorum numerus ſingulis in armentis educaretur.

Quinto. Diligentiſſimè ſementes factæ, præſtantiſſimoque prævertendæ arationis conſilio annona ſervata eſt; ita ut in Agro Romano tantâ ſtrage perculſo vilior longè ſit, quàm in Piceno hoc, quo ſcribimus anno 1715. cùm tamen ea regio bovillæ calamitatis expers fuerit.

Anteverten-do arationis tempus ſe-mentes fa-cta, ut an-tea.

His ergo rationibus in eum locum res deducta eſt, ut nihil, Deo bene juvante, timendum ſuperſit. Qua in re ſingulariter eluxit Sanctiſſimi Principis non modò prudentia, ac perſpicacitas penè divina; verùm etiam ſumma benignitas, ac liberalitas in ſubjectos ſibi populos; quos ut è fati propè faucibus eripuit depulsâ contagione, ac re frumentariâ reſtitutâ; ita tot, tantiſque beneficiis cumulavit, ut nullo unquam tempore majora, aut paria fuerint deſideranda. Neque merita laude fraudandi ſunt Eminentiſſimi Patres, Illuſtriſſimique Præſules, qui incredibili vigilantiâ, ſtudioque tantarum rerum adminiſtrationi præfuerunt.

Laudes Summi Pontificis, & Miniſtrorum.

Illud verò minimè reticendum, ſed poſterorum memoriæ commendandum videtur; multa ſcilicet, quæ in conventibus propoſita, digeſta, ac decreta fuerant, quanquam tunc ſaluberrima exiſtimarentur, tamen ipſa faventibus ſuperis locum non habuiſſe. Quod quidem etſi mirum nonnullis videri poſſit; eo nihilominus edoctus ſum rem ſanè, quam paſſim cum in Civilibus, tum in Medicis negotiis veriſſimam comperi: ſcilicet minora ſemper nobis obvenire mala, quæ opportunè, ſolicitèque formidavimus. Timor enim aſſiduè vigiles, cautos, & in conſiliis capiendis diligentiores nos facit; quàm cum nimiâ confidentiâ in rebus agendis ignavè, improvidèque verſamur. Eſt enimvero præſentior Deus diligentibus, negligentibus abeſt, ut de Vineæ Dominicæ culturâ ajebat (*a*) Ambroſius.

Malorum metus diligentiores nos facit, ac ſervat.

(a) *Homiliar. lib. 9. in cap. 20. Lucæ.*

DIS-

DISSERTATIONIS HISTORICÆ DE BOVILLA PESTE

PARS SECVNDA,

In qua continentur Edicta ad contagionem, & rem frumentariam pertinentia.

PROOEMIUM.

QUANDOQUIDEM hujuſce contagionis hiſtoriam, ac rerum geſtarum ſeriem quantâ maximâ potui diligentiâ atque accuratione pertexui; partitionis ratio, quam hujus operis initio propoſui, nunc poſtulat, ut Summi Pontificis, Sacræque Conſultæ, ac Miniſtrorum Sanctiones atque Edicta, quæ carptim pro re natâ ſuperius attigi, hoc loco integra, iiſdemque quibus concepta ſunt, verbis adſcribam. Et quidem hanc operam Poſteris noſtris fructuoſiſſimam fore cenſeo, ut, ſi quando ſimilis clades in eorum tempora inciderit (quod omen DEUS Opt. Max. in Chriſtianæ, & Catholicæ Religionis hoſtes

avertat)

avertat) hæc ſibi Decreta veluti exempla propoſita habentes, iſtinc aut extinguendæ luis, aut propulſandæ penuriæ rationes, remedia, ac certiſſima documenta poſſint repetere. Licèt enim illa in Romanâ ditione ingentem ſtragem ac vaſtitatem fecerit, nihil eſt tamen, quod eam cum cæterarum regionum calamitate contendas, ſive peſtis acerbitatem, acceptumque detrimentum, ſive temporis diuturnitatem ſpectes: ſiquidem nec bonarum carnium inopiâ, nec frumentorum caritate laboratum eſt. Haſce nimirum incredibiles, ut tum erant tempora, felicitates Romano Populo attulerunt in primis diuturnæ preces Sanctiſſimi Principis, deinde indefeſſa vigilantia, & paterna benignitas: hic fuit ſapientiſſimorum ejuſmodi decretorum, eorumque obſervantiæ fructus, hæc utilitas aliis omnibus anteferenda. Non immeritò igitur hìc eadem ſub unum conſpectum damus; & ſanè non ſolùm eo temporis, & argumentorum ordine digeſta, quo edita fuerunt; verùm etiam vernaculo impreſſa ſermone, quo primùm concepta ſunt, ne quidquam immutetur: præſertim cùm Italica lingua exteris penè omnibus latinè-ſcientibus facillimè intelligatur, & nemo ferè inter eruditos ſit, qui ejuſdem ſcientiam ſoleat prætermittere. Ac primò quidem, cùm ea jam propoſuerimus Par. I. Cap. IV. quæ ad opem divinam implorandam à Sanctiſſimo Patre peracta fuerunt, exſcribemus modò quæ ab humanâ potiſſimùm prudentiâ, & charitate Pontificis petita ad arcenda, aut vitanda contagii mala contulerunt. Secundò autem, quæ ad reſtituendam etiam rem frumentariam, & agrorum cultum ex Principis maximâ liberalitate profluxerunt.

Interdicitur nè ex lue notatis Provinciis boves Romam adducantur.

Num. I.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

Dilatandoſi ſempre più ſecondo gli accertati rincontri, che ſe ne hanno, l'influenza del mal Bovino in varii luoghi della Provincia di Marittima, e Campagna, la Sacra Conſulta, che ſopraintende alle materie di Sanità per impedire che sì orribile flagello non abbia più funeſti progreſſi, dopo aver fatta matura rifleſſione a' provedimenti neceſſarii da prenderſi in un affare di tanta importanza, con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore ordina, e vuole per mezzo del preſente Editto che neſſuna perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, & in qualſiſia modo privilegiata, & eſente, ancorche Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare traſporti, o faccia traſportare dalla ſudetta Provincia di Marittima, e Campagna, compreſovi anche i Luoghi Baronali, Beſtie Bovine, Vaccine, e Vitellame in Roma ſotto pena della perdita del Beſtiame, & altre corporali da eſtenderſi ſecondo la qualità de i caſi, e delle circoſtanze ſino alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici di ſopra mentovati, & anche alla Vita quanto a i Laici. Anzi per maggior ſicurezza sì di Roma, che degli altri Luoghi, i quali ſono immuni dalla medeſima influenza, ordina parimente, e vuole che neſſuna delle perſone di ſopra eſpreſſe muova, o faccia muovere ſenza licenza di eſſa Sacra Conſulta, o di Monſignor Preſidente della Graſcia detti Animali eſiſtenti nell'accennata Provincia di Marittima, e Campagna da i Paſcoli de i Territorii, dove preſentemente ſi trovano ſotto le già enunciate pene, le quali nell'iſteſſa maniera s'incorreranno da chiunque terrà mano, e cooperera che dette Beſtie s'introduchino in Roma, o che ſi muovino da i Paſcoli di quei Territorii, ne i quali adeſſo ſi trovano. E perche ſi può temere che

che li Bovari, Buttari, e Cuſtodi, che aſſiſtono alla cura, e governo delle Beſtie infette, andando, o paſſando ne i luoghi, ove ſono le ſane, poſſino communicare l'infezzione alle medeſime, non dovrà alcuno di loro ſotto le pene comminate, come ſopra, muoverſi, o partire dalle Mandre, che governa, per trasferirſi alle ſane, ſiccome quelli, che aſſiſtono alle Mandre ſane non dovranno in modo alcuno trasferirſi all'infette ſotto qualſiſia preteſto, o colore, per ritornare poi al luogo d'onde ſono partiti. E complendo finalmente alla publica ſalute nel corrente emergente della ſudetta influenza avere eſatta notizia d'ogni accidente, e male, che poteſſe ſopragiungere agli Animali ſudetti eſiſtenti nelli Procoi, o Mandre della Campagna di Roma, la medeſima Sacra Conſulta ordina, e comanda a tutti i Padroni, Paſtori, e Cuſtodi de' medeſimi d'invigilare con ogni attenzione, & oculatezza ſopra la ſalute di detti Animali, e ſcuoprendo a queſti qualche male, farne ſubito conſapevole l'iſteſſa Sacra Conſulta, o Monſignor Preſidente della Graſcia ſudetto, avvertendo che in caſo di contravenzione, anche di ſemplice omiſſione incorreranno nelle pene, come ſopra, nè gioverà a' Padroni allegare ſcuſa, o ignoranza alcuna, con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma, e ne' luoghi ſoliti abbia l'iſteſſa forza, come ſe foſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno, come ſe gli foſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma li 16. Agoſto 1713.

F. Cardinal Paulucci.

A. Banchieri Secretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Jacobum Vaſellum SS. D.N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Magiſter Curſorum.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Mortuorum boum pelles, aut carnes vendi prohibentur, mandaturque ut integra cadavera ſepeliantur.

Num. II.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

LA Sacra Conſulta, che ſopraintende alle materie della Sanità, riflettendo a tutti gli accidenti, che poſſono eſſere di detrimento alla publica ſalute, e particolarmente al grave pregiudizio, che può apportare alla medeſima il fetore, che naſce non ſenza pericolo d'infezzione d'aria da i cadaveri inſepolti degli Animali Bovini, che muojono della corrente morboſa influenza, com'anco il permettere che ſiano vendute, e mangiate le carni di tali Animali, e volendo a ciò dare opportuno provedimento con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore col mezzo del preſente Editto ordina, e comanda che neſſuna perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, & in qualſiſia modo privilegiata, & eſente, ancorche Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare ſotto le pene corporali da eſtenderſi ſecondo la qualità, e circoſtanze de' caſi ſino alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici, e della Vita quanto a i Laici, ardiſca tanto in Roma, come in tutti i Luoghi, ove preſentemente regna tal morboſa influenza, di ſcorticare, o far ſcorticare i cadaveri degli Animali Bovini morti di ſimil male, e di conſervare le Pelli delli medeſimi, e molto meno permettere, che ſian vendute, e mangiate le loro carni; ma vuole che ſubito morti che ſaranno tali Animali, ſi debbano da i Padroni, Bovari, e Cuſtodi de' medeſimi ſepellire, e far ſepellire immediatamente intieri, e ſenza detrarne coſa alcuna in foſſe profonde ricoperti con calce; nè gioverà a' Padroni degli Animali in caſo di contravenzione allegare ſcuſa, o ignoranza alcuna della morte delli medeſimi per non incorrere nelle pene comminate, come ſopra, dovendo incaricare a i Bovari, Buttari, e Cuſtodi ogni vigilanza, & attenzione per l'effetto ſudetto, avvertendo, che trovandoſi inſepolti i cadaveri di dette

te Beſtie, ſi procederà anche contro i Vicini alle pene corporali ad arbitrio dell' iſteſſa S. Conſulta, parimente ſecondo la qualità de' caſi da eſtenderſi fino alla Galera in perpetuo, per non aver data ſubito la denuntia all' iſteſſa Sacra Conſulta, o a Monſignor Preſidente della Graſcia. Con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma ne' luoghi ſoliti abbia la medeſima forza, come foſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno, come gli fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma li 23. Agoſto 1713.

F. Cardinal. Paulucci.

A. Banchieri Segretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Ludovicum Capellum SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Magiſter Curſorum.

In ROMA, nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Interdicuntur Nundinæ Boum, & Vitulorum.

Num. III.

EDITTO.

FABRIZIO del titulo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

PEr non tralaſciare nella corrente morboſa influenza inſorta negli Animali Bovini alcuna di quelle precauzioni, che poſſono preſervare quelli, che ne reſtano finora illeſi, ſi è riſoluto dalla Sacra Conſulta con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore di proibire con il preſente Editto, che alcuna perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione ſi ſia, ancorche Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare, & in qualunque altro modo privilegiata, & eſente poſſa nell' imminenti Fiere, di Grotta Ferrata, e Caſa a Mare portare, o far portare, & introdurre Animali Bovini, Beſtie Vaccine, o Vitellame sì in dette Fiere, che in vicinanza delle medeme, tanto per farne vendita, che per qualſivoglia altro preteſto, ſotto le pene corporali da eſtenderſi ſecondo le qualità, e circoſtanze de' caſi alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici, & alla Vita quanto a i Laici, oltre alla perdita del Beſtiame in caſo di contravenzione. Con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma ne' luoghi ſoliti abbia la medeſima forza come foſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno, come gli fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma 30. *Agoſto* 1713.

F. Cardinal Paulucci.

A. Banchieri Segretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Ludovicum Capellum SS. D. N. Papæ Curſ.

Pro D. Mag. Curſ. Sebaſtianus Vaſellus.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Rurſus

Rurſus Bovillæ Nundinæ prohibentur.

Num. IV.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

RIconoſcendoſi ſempre più quanto nella corrente morboſa influenza degli Animali Bovini contribuiſca la preſervazione de i ſani il tenerli lontani, e ſeparati da quelli, che ſono infetti, o ſoſpetti d'infezzione, e conſiderandoſi che il traſporto di queſta ſpecie d'Animali da un Paeſe all'altro in occaſione di Fiere rende neceſſaria la communicazione de i primi con i ſecondi, e conſeguentemente indiſpenſabile l'infezzione di tutti, la Sacra Conſulta, che ſopraintende alle materie di Sanità con l'approvazione della Santità di Noſtro Signore per mezzo del preſente editto eſpreſſamente proibiſce, che alcuna perſona di qualunque grado, ſtato, e condizione che ſi ſia, ancorche Eccleſiaſtica, e Regolare, e in qualſivoglia altro modo privilegiata, & eſente nell'imminenti Fiere di Farfa, della Madonna della Quercia di Campitelli, e di S. Euſtachio nella Terra di Poli introduca, o faccia introdurre Animali Bovini, Beſtie Vaccine, e Vitellame, non ſolo in dette Fiere, ma nè anco in vicinanza delle medeſime, tanto per farne vendita, quanto per qualſivoglia altro preteſto ſotto le pene corporali da eſtenderſi ſecondo la qualità, e circoſtanze de' caſi alla Galera perpetua quanto agli Eccleſiaſtici, & alla Vita quanto a i Laici, oltre alla perdita del Beſtiame in caſo di contravenzione. Con dichiarazione che il preſente Editto publicato in Roma ne' Luoghi ſoliti abbia la medema forza, come fuſſe publicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringerà ciaſcheduno come gli fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma li 2. Settembre 1713.

F. Cardinal Paulucci. *A. Bancheri Segretario.*

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Ludovicum Capellum SS. D. N. Papæ Curſ.

Pro D. Mag. Curſ. Sebaſtianus Vaſellus.

In ROMA, nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

For-

Num. V.

Formula remediorum, quæ utilia quidem deprehenſa ſunt priuſquam morbus peſtilens evaſiſſet; poſtea verò irrita fuerunt. Hîc autem afferuntur, ut ſi quando benignior ægritudo recurreret, uſui eſſe poſſint.

Eſſendoſi avuta notizia, che in varj Luoghi dello Stato Veneto di Terra Ferma, e del Mantovano ſiano ſtati uſati con molto profitto gl' infraſcritti Rimedj, e Preſervativi ſomminiſtrati alle Beſtie Bovine, ed altre dall' unghia bipartita in occaſione della morboſa Influenza ne' detti Animali colà inſorta, ſi è ſtimato che ſiano communi al Publico tali Preſervativi; acciochè in qualunque luogo inſorgeſſero ſimili mali, poſſa ogn'uno aver notizia de' Rimedj, che ſono ſtati uſati con profitto delle Beſtie inferme.

Rimedio per preſervare gl' Animali Bovini.

Si piglierà Zolfo mezz' oncia, Zucchero roſſo mezz' oncia, un poco d'Olio commune, un poco di Sale, ed il tutto ſi comporrà, o meſcolerà con Aceto forte, ponendovi entro anche bacche di Ginepro ammaccate, e Cipolla bianca ſottilmente tagliata in modo, che formi una ſcodella di compoſizione, quale ſervirà per un' Animale ſolo; e poi dopo queſto Medicamento ſe gli darà ſubito a bere dietro un' altra ſcodella d'Aceto puro.

Rimedio per preſervare gl'Animali Porcini.

Si piglia Zolfo, bacche di Lauro, Sale, parte eguale per ciaſchedu-no, e ſe ne fa polvere, della quale ſe ne ſpargono nella Bevanda due oncie almeno per Animale, col diſtribuirgliela in due, o tre volte.

Caſo che venga ſotto la lingua del Bue, e vicino al nodo di quella un' enfiazione groſſa quant'è una nocciola, queſta in poco tempo degenera in Cancrena, del che da ſegno il Bue col reſtar di mangiare; Si piglia un pugno di Sale, un capo d'Aglio, ed un manipolo di Salvia; le

quali

quali coſe ſi peſtano inſieme, e poi ſi ſtemperano con Aceto; indi ſi piglia un Panno roſſo, o un pezzo di Tela nuova, e s'inzuppa nella ſopradetta Compoſizione, e ſi frega quanto più ſpeſſo ſi può la lingua del Bue nella parte inferma.

Venendo poi due, o tre piccole Veſciche ſotto la lingua del Bue, ſi forano queſte con un' Ago da cucire, in cui ſia infilzata ſeta di color roſſo, avvertendo che nel far ciò deve tenerſi mediante l'ajuto d'una corda chino, e baſſo verſo terra il capo del Bue, affinchè l'umore, che eſce dalle Veſciche, non venga inghiottito, ed in appreſſo ſi bagna il luogo dove ſono le ſudette Veſciche con la compoſizione di ſopra eſpreſſa.

La ſudetta Compoſizione ſerve ancora di Preſervativo alli Bovi ſani, bagnando loro ogni ſera la lingua, in occaſione d'oſſervare ſe in quella ſi ſcopra alcuno de' ſudetti mali.

Altri Rimedj praticati ne' mali più acuti.

Si piglierà Aceto, & Acqua quanto baſti per farne la Bevanda ad un Bue, Fior di Zolfo, Olio commune, Aglio, Triaca, Sale, Bacche di Ginepro, e Farina d'Orzo, il tutto ſi fa bollire inſieme, e raffreddato ſi da al Bue infermo in bevanda.

Altra Bevanda.

Si piglia Fior di Zolfo un' oncia, Zucchero roſſo oncie tre, Aglio capi quattro, Vino, ed Aceto mezzo Boccale, il tutto ſi meſcola inſieme, e ſerve per la bevanda d'un Bue.

Profumi da Farſi per Preſervativo nelle Stalle delle Beſtie ſane, o inferme.

Incenſo, e Bacche di Ginepro parti eguali, e due capi d'Aglio.

Altro Profume.

Semi di Finocchio noſtrale, Bacche di Ginepro oncie ſei per ſorte, Incenſo oncie tre; Li ſudetti Profumi ſi fanno abbruciare lentamente tenendo ben chiuſe le Stalle.

Altri Rimedj praticati per le Beſtie Vaccine.

Ramerino, Salvia, Spigo, Sempre vivo, Aglio, Sale, e di tutto per egual porzione, il tutto poſto inſieme, e ſtemperato con Aceto forte, ſi taglino le Veſciche con Argento, ſi ſtrofini con dette robbe per un pezzo, tanto che penetri bene, dipoi ſi metta ſopra Farina di Cicerchie, e dopo ſi unga con Mele Roſato, con tenere le Beſtie un'ora ſenza mangiare.

IN Roma, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Num. VI.

Edictum, quo Archipresbyter & Canonici Vaticanæ Baſilicæ vetant in prædium ſuum S. Petri in Formis vulgò Campo Morto *boves exteros introduci.*

EDITTO

Archipresbyter, Capitulum, & Canonici Sacroſanctæ Baſilicæ Vaticanæ Principis Apoſtolorum de Urbe.

Domini Caſtri, & Territorii Juriſdictionalis S. Petri in Formis *Campo Morto* nuncupati.

ANcorche la Sagra Conſulta, che ſopraintende alle materie di Sanità con la ſolita vigilanza, atteſa la dilatazione del male Bovino, e Vaccino in varii luoghi di Marittima, e Campagna con ſuoi particolari Editti pubblicati in Roma li 16. e 23. del Cadente habbia pienamente proviſto per impedirne al poſſibile il progreſſo nelli luoghi immuni da tal' infezzione tuttavia; perchè a molti ordini generali ſecondo li luoghi, ove devono eſeguirſi per la loro puntuale eſecuzione, conviene aggiungerne anch' altri particolari, con il preſente (oltre gl'ordini preſcritti dalla Sagra Conſulta nell' altri ſopra indicati Editti da oſſervarſi inviolabilmente) comandamo a tutte, e ſingole Perſone di qualſiſia Condizione, ſtato, e grado l'oſſervanza delli ſeguenti, ſotto le pene in eſſi cominate.

Primo. Ordiniamo ch' eſſendovi per queſto noſtro Territorio molte Strade Conſolari, per le quali ſono ſolite paſſare delle Beſtie Vaccine, che calano dalle parti Superiori di Marittima, e Campagna, e da più Luoghi, non ſia permeſſo ad alcuno praticare dette Strade con ſimili Beſtie Vaccine, ſe non haverà licenza in ſcriptis *o della Sagra Conſulta, o di Monſignor Illuſtriſſimo Preſidente della Graſcia, ed in caſo contrario vogliamo che nell' entrare in queſto noſtro Territorio ſi debbano rimandare in dietro da' Noſtri Guardiani, & opponendoviſi li*

Padroni

Padroni, Buttari, Vaccari, ed altre Perſone, che le conducano, ſi debbano immediatamente archibugiare, & ammazzare tali Beſtie, per poi doverle ſotterrare, come ſi dirà in appreſſo, e che le Perſone di ſopra eſpreſſe incorrino nella pena di anni ſette di Galera.

Nel Caſo poi habbino la licenza in ſcriptis *o della Sagra Conſulta, o di Monſignor Illuſtriſſimo Preſidente della Graſcia (della quale ſe ne doverà prender copia dalle Perſone da deſtinarſi da Noi a tal incombenza) comandiamo che non poſſino uſcire in verun conto fuori di ſtrada, e molto meno poſſino fermarſi a paſcere, ed abbeverare in veruna forma, nè per qualſiſia cauſa, e preteſto, ma debbino andar via di lungo, e per aſſicurarſi della ſtretta eſecuzione di queſto noſtro ordine vogliamo, che ſi accompagnino tali Beſtie ſino fuori di queſto noſtro Territorio da uno de' noſtri Guardiani a cavallo, che ſi troverà ſempre a tal effetto, sì di giorno, che di notte al principio di dette ſtrade, ed in caſo di contravenzione s'incorrerà dalli Contraventori nelle pene ſtabilite come ſopra.*

Secondo. Eſſendo ſtile, che condotte le Capate nel Campo di Roma, & anche altrove ſi rimandino poi li Mannarini indietro accompagnati ſolamente ſino fuori della Porta, per la quale ſono entrati, e poi ſi laſcino andare ſenz' alcuna accompagnatura a loro balia, e vantaggio; rendendoſi perciò ſimili animali più ſoſpetti di tutti gl'altri per ſtare in campo vicini ad altre beſtie Vaccine, e Bovine credute ſane, ma fors' infettate, come l'eſperienza ha inſegnato, e per poterſi come non accompagnati da alcuno fermare a paſcere a loro voglia, e dove tal volta haverà paſciuto la Beſtia infetta, o attualmente vi paſcerà, vogliamo perciò, & eſpreſſamente comandiamo che trovandoſi ſimili Animali per il noſtro Territorio ſenz' eſſer accompagnati da alcuna Perſona, ed anche accompagnati fuori di ſtrada, immediatamente ſi archibugino, e ſi amazzino, per poi ſotterrarli come ſi diſpone in appreſſo.

Terzo. Eſſendo il noſtro Territorio aperto, e potendovi entrare le Beſtie Vaccine da tutte le parti, anche ſenz' eſſervi condotte, come alla giornata ſuccede; e potendo queſte per diſgrazia eſſere delle infette, perciò vogliamo, e comandiamo che trovandoſi per il noſtro Territorio Beſtie Vaccine, che non ſiano di quelle, che vi ſono attualmente, immediatamente ſi archibugino, & ammazzino, e ſucceſſivamente ſi ſotterrino.

Se poi ſaranno di quelle, che di preſente vi ſi trovano, e che uſcite dal loro paſcolo vanno vagando per lo ſteſſo noſtro Territorio, atteſo che mercè il favore Divino ſin ad ora ſono immuni da ogni mala infezzione, doveranno avviſarſi li Padroni, o Paſtori, e Buttari delle medeme, perche le riportino, e reſtringhino al loro paſcolo: e mancando detti Padroni, Paſtori, e Buttari di farlo ſubito havutone l'avviſo in voce da uno de noſtri Uomini, la denunzia, e relazione del quale farà piena prova del ſudetto avviſo, vogliamo, e comandiamo che ſi archibugino, ed ammazzino come ſopra, dando facoltà per quelle poteſſero a noi ſpettare (preventivo l'avviſo ſudetto) a tutti, e ſingoli Padroni, e Paſtori di altre Beſtie Vaccine eſiſtenti nel noſtro Territorio di poter fare quanto di ſopra ſi è diſpoſto riſpetto alle loro Beſtie, volendo in queſta parte rimanere ſoggetti a quella ſteſſa legge, che ad altri imponiamo.

E ſe mai ſi conoſceſſe che non baſtaſſe per una, o due volte al più haver ricondotte ſimili Beſtie al loro tronco, e paſcolare, che tanto come Beſtie bandite, e brave ſe ne partiſſero, & andaſſero per il noſtro Territorio a loro balia, vogliamo che in tal caſo avviſati per una ſol volta in voce da uno de' noſtri Uomini come ſopra ſi è detto li Padroni, Paſtori, Buttari, che le guardano, ſe ſono ſane, e libere da qualſiſia infezzione, che le debbano far macellare in termine di due giorni doppo l'avviſo ſudetto ed in caſo contrario, comandiamo; che ſpirato il ſudetto termine ſimilmente ſi archibugino, ed ammazzino, e ſi ſotterrino, ſtimandoſi eſpediente il non ritenere ſimili Beſtie: mentre non fermandoſi nel loro paſcolo, ſe mai (che Dio non voglia) ſuccedeſſe l'infezzione in qualche Tronco delli eſiſtenti di preſente nel noſtro Territorio, potrebbero infraſcandoviſi, paſcendo nel loro paſcolo infettarſi, e ritirando poi al proprio Tronco portare in eſſo in tal forma il male.

Quarto. Ritrovandoci Noi in queſto noſtro Territorio vendute a diverſe Perſone per S. Angelo di Settembre proſſimo avvenire molte erbe per paſcolo del loro Beſtiame Vaccino, e Bovino, sì come eſſendo ſoliti molti Padroni di ſimili Beſtie mandarle in fida nel tempo ſudetto, & in altri tempi in varj quarti del medeſimo noſtro Territorio, non eſſendovi per anco di preſente dette loro Beſtie; vogliamo, e comandiamo che non poſſino introdurvele ſotto qualſivoglia preteſto, e colore ſenza eſpreſſa licenza in ſcriptis *del Noſtro Signore Canonico Camerlengo,*

che

che ſopraintende all' Azienda del medemo Territorio; ed in caſo di contravenzione vogliamo, e comandiamo che tutte, e ſingole Beſtie foſſero per entrarvi ſenza che li Padroni delle medeme habbino la licenza come ſopra, immediatamente ſiano archibugiate, & ammazzate; e che tutte, e ſingole Perſone, che foſſero per condurvele incorrino nella pena di ſette anni di Galera, e nelle maggiori a noſtro arbitrio.

E perchè puole temerſi che dalle Beſtie Vaccine infette ſi poſſa communicare alle ſane il male non ſolo con la communanza delle une, e dell' altre, e dal paſcere le ſane, ove poſſano haver paſciute l'infette; ma anco dall'abbeverarſi tanto le ſane quanto l'infette nelli medemi Abbeveratori, o di Fontanili, o de' Foſſi correnti: per provedere per quanto ci è permeſſo, che per tal Cauſa non ſi avanzi l'infezzione, ordiniamo, e comandiamo l'inviolabile oſſervanza ſotto le pene come in appreſſo.

Che ſi debbano deſtinare con bollettino ſcritto dal Sig. Ceſare Antonelli Miniſtro, con l'approvazione di Gioſeppe Nicolucci Fattore in queſto noſtro Territorio a tutti li Padroni Vaccari, Buttari, ed altre Perſone di qualſivoglia ſorte, che vi habbino le loro Beſtie Vaccine, e reſpettivamente le guardino, li luoghi nelli quali doverà ciaſcheduno di loro abbeverarle, e farle abbeverare; ed aſſegnati che ſaranno gl' accennati abbeveratori come dalla nota da regiſtrarſi anche in piè del preſente, ciaſcheduno delli Padroni, e Paſtori di dette Beſtie debba abbeverarle nell' abbeveratore aſſegnatoli: ed in caſo di Contravenzione, vogliamo, che le Beſtie ſi archibughino, ed ammazzino, e che li Paſtori incorrino nella pena di tre tratti di corda irremiſſibilmente, ed in altre pene maggiori à Noſtro arbitrio.

Per quelle da abbeverarſi alli Fontanili vogliamo, e comandiamo che alcuna Beſtia non poſſa bevervi, ſe non è accompagnata da Paſtore, e nelle ore che ſi preſcriveranno; e per l'oſſervanza di che, ſi terrà da Noi una guardia continua nelli Fontanili di S. Maria ſopra Neccia, che doverà, ſe ſaranno Beſtie Vaccine delle eſiſtenti nel noſtro Territorio, ſcacciarle, e rimandarle al loro paſcolo; e ſe ſaranno foraſtiere, archibugiarle, ed ammazzarle, e doverà anco ogni ſera ſpilare, pulire, e lavare in tutte le ſue parti li medemi Fontanili anche per il di fuori, ed in ſpecie nelli labri, e ſponde, e poi riatturarli: e ſe mai vi ſi condu-

ceſſe ad abbeverarſi qualche tronco di Beſtie Vaccine, o Bovine d'altro Territorio, vogliamo che le Beſtie immediatamente ſi archibugino, ed ammazzino, e che li Vaccari, Buttari, e Paſtori, che foſſero per portarvele, incorrino nella pena di anni ſette di Galera, ed altre maggiori a noſtro arbitrio.

Le Ore poi di doverle abbeverare giornalmente vogliamo ſotto la pena alli contraventori di tre tratti di corda, ed altre a noſtro arbitrio, che ſiano per adeſſo per le Beſtie Bovine, che abbeveraranno in eſſi Fontanili quelle, che ſaranno ſtabilite dalli noſtri Miniſtro, e Fattore con lo ſpatio del tempo dell' abbeveratura di un tronco di Beſtiame Bovino all' altro, di due ore; potendo riuſcire facilmente, non dovendo ivi abbeverarſi che dui ſoli Tronchi di Bovi diverſi: e ciò perchè le acque, nelle quali ha bevuto il primo, habbiano Campo di sbatterſi, e correre prima che vi ſi abbeveri il ſecondo, ordinandoſi all'effetto ſudetto alla Perſona, che aſſiſte alla guardia de' medemi Fontanili, che immediatamente che vi haveranno bevuto le Beſtie, con una pala sbatta le acque, e le porti verſo la corrente.

E quanto ſi preſcrive riſpetto alli Fontanili di S. Maria ſopra Neccia, vogliamo che ſotto le ſteſſe pene, ed ordine ſi pratichi anco nel Fontanile del Laghetto.

Per le altre poi Beſtie Vaccine, che doveranno abbeverarſi alli Foſſi correnti, e nelli luoghi preciſamente aſſegnati a ciaſcheduno de' loro Padroni, o Paſtori come ſopra, vogliamo, e comandiamo che ſi abbeverino nelle ore, e con la regola, ed ordine come in appreſſo, & in Caſo di contravenzione che ſi debbano ammazzare le Beſtie, e che li Padroni, Paſtori, e Capi, che le guardano, incorrino nella pena di tre tratti di corda, ed altre maggiori pene a noſtro arbitrio.

Che ſi principino ad abbeverare la mattina per tempo, e debbano haverle abbeverate due ore dopo la levata del Sole, e prima dell'ora, che ſogliono prender la Moſca; ed il giorno ſi principino ad abbeverarle alle ore ventuna, e non prima: e ciò perchè potendo haver preſo la moſca qualche Beſtia forſe infetta, e ritirarſi al freſco de' foſſi, uſcendo poi da queſti nell' alzare de' Venti vi poſſa correre un intervallo di tempo, che le acque ſi purghino dalla mala qualità, che la Beſtia infetta gli haveſſe poſſuto mai communicare.

Alle

Alle ore ſudette doverà eſſere il primo ad abbeverare, e fare abbeverare quel Padrone, o Capo di Beſtie *Vaccine, che ſtarà con le medeme nelle parti inferiori, ed alli confini del noſtro Territorio, ſecondo che ſcorrono le acque verſo Mare: qual Padrone, o Capo abbeverate che habbia le ſue Beſtie Vaccine doverà avviſare quell' altro Padrone, o Capo, che abbevera nello ſteſſo foſſo, e li reſta immediatamente di ſopra, perchè poſſa anch' eſſo abbeverare le ſue: e così ſucceſſivamente doverà portarſi l'avviſo da Capo in Capo alli altri Padroni, e Capi, che li reſtano immediatamente al di ſopra proibendoſi a ciaſcheduno di loro ſotto le pene comminate come ſopra, che ſenza il preventivo avviſo del ſudetto Padrone, o Capo di Beſtie Vaccine, che li reſta immediatamente al di ſotto, e nella parte inferiore del noſtro Territorio non poſſa in verun conto abbeverare le ſue.*

Ed havendo finalmente diſpoſto in molti caſi delli ſopra eſpreſſi che ſi archibugino, & ammazzino sì Bovi, che Vacche, ed altre ſpecie di ſimili Animali, non dovendo queſti morti rimanere ſparſi per la Campagna, potendo infettare l'Aria, e l'altre Beſtie*, che vi foſſero vicine; vogliamo, e comandiamo, che le* Beſtie *immediatamente ammazzate come ſopra ſi traſportino con una* Barozza *da tenerſi chiuſa, e ſeparata da tutte le altre, tirata da* Bufoli*, e non mai da* Bovi*, in uno de' foſſi fatti da Noi abbandonare, nel quale non corra più l'acqua, ed ivi ſenza ſcorticarle, dopo haverle incalcinate a tenore degl' ordini della Sagra Conſulta ſi ricoprino ſino all' altezza di dodici palmi con terra battuta, e calcata per doverſene in appreſſo ripartire la ſpeſa alli Padroni delle medeme* Beſtie.

Avverta però ciaſcheduno di non contravenire, perchè doppo giorni tre della publicazione del preſente Editto, che doverà intenderſi dall' affiſſione dello ſteſſo alle due Porte principali di queſto noſtro Caſtello di San Pietro in Formis, ed alla ſua Chieſa Parochiale, ſi procederà irremiſſibilmente all' Eſſecuzione delle ſudette pene contro li Padroni, Vaccari, Buttari*, Paſtori, & altri, che contraverranno come ſe foſſe ſtato perſonalmente intimato a tutti gl' Intereſſati. Dato in detto Caſtello queſto dì* 15. *Settembre* 1713.

Aleſſandre Celli Gover. della Giuriſdizione del Caſtello di S. Pietro in Formis denominato Campo Morto.

Paulo Lelli Cancell. e Notaro deputato.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Edi-

Num. VII.

Edictum Emmentiſſimi Cardinalis Spinulæ Summi Pontificis juſſu promulgatum, quo Pauli V. motus proprius confirmatur, boum aratorum vitularumque annicularum cædes interdicitur, & certus vitulorum numerus educari jubetur.

BANDO.

Sopra l'aſſegne delle Maſſarie di Vacche bianche con la proibizione, che non ſi poſſino vendere, nè comprare per Macellare Bovi aratorii, & atti ad arare, nè eſtraere dal Territorio, e Diſtretto di Roma.

GIO: BATTISTA SPINOLA Prete Cardinal di S. Ceſareo della S. R. C. C. Camerlengo.

P*Revedendo la Santità di Noſtro Signore colla ſua ſolita paterna vigilanza il grave danno, e pregiudizio, che arriverebbe all' Arte dell' Agricoltura dall' Influenza del male, che ſi dilata, e maggiore dovrebbe temerſi nelle Beſtie Bovine, quando non ſi accorreſſe con tutte le poſsibili, e pronte precauzioni al riparo di queſto nuovo flagello, deſideroſo che in un affare di tanta importanza ſi raddoppino le diligenze, e ſi adoprino tutti quei mezzi, che aſsicurino la coltura delle Campagne, e de' Seminati, quali col valevole ajuto della ſua beneficenza ſin dal primo giorno del ſuo Pontificato ha inceſſantemente procurato, che per privato, e pubblico beneficio ſi augumentino; Ordina, e preciſamente comanda che ſi richiamino alla puntuale oſſervanza tutte le lodevoli ſollecitudini, e diſpoſizioni de' ſuoi Predeceſsori, e ſpecialmente quelle della fel. mem. di Paolo V. il quale nel ſuo* Motu proprio *di conceſsione di privilegii à favore di quelli, che eſercitano l'Arte dell' Agricoltura nel Territorio, e Diſtretto di Roma, e nelle Provincie del Lazio, Campagna, e Marittima publicato il dì* 19. *d'Ottobre* 1611. *l'Anno ſettimo del ſuo Pontificato così diſpone, cioè.*

Conoſ-

Conoſcendo Noi quanto ſiano neceſſarii li Bovi aratorii per coltivare le Terre, e conſervare l'Arte dell' Agricoltura di ſimile modo, ſcienza, e poteſtà a tutte, e ſingole Perſone tanto Eccleſiaſtiche, quanto Secolari, di qualſivoglia ſtato, e condizione, *etiam* Cardinali della S. Romana Chieſa, e Principi, Duchi, Baroni, & altri di qualſivoglia dignità, titolo, e prerogativa dotati ſtrettamente proibiamo, che non debbino comprare, e vendere Bovi Aratorii, overo atti ad arare, ancorchè non domati, e particolarmente minori di dieci anni per uſo de' Macellari di Roma, o di qualſivoglia altra Città, Terra, e luoghi alla Sede Apoſtolica mediatamente, o immediatamente ſoggetti, nè fare ſopra ciò contratto alcuno ad effetto d'ammazzarli incontinente, o in altro tempo, ſotto pena della perdita de' Bovi, e di 500. ſcudi d'applicarſi alla noſtra Camera Apoſtolica, & alli Doganieri, e Gabellieri ancora di Roma, e di qualſivoglia altra Città, Terra, e Luoghi ſudetti loro Offiziali, e Miniſtri, a' quali ſpetta, ſotto le pene di altri cinquecento ſcudi d'applicarſi, com' è detto, all' iſteſſa Camera, & altre pene *etiam* corporali da imporſi, e moderarſi ad arbitrio del Prefetto dell' Annona, ſecondo la qualità delle Perſone, e delli eccessi, che non piglino aſſegna, nota, overo pagamento alcuno di Dogana, o Gabella per la vendita, o contratto di qualſivoglia Bovi, *etiam* che non ſiano aratorii, overo atti ad arare, ſe prima tanto eſſi, quanto il Commiſſario deputato a queſto dal Prefetto dell' Annona, non haveranno viſto diligentemente li Bovi, ſopra li quali ſarà ſtato fatto, e dove conoſceranno quelli aratorii, overo eſſer atti ad arare, che non ammettino ſotto la medeſima pena alcun contratto. Et alli Macellari, & altri, che ammazzano Animali, ſotto le medeſime pene, & altre pene *etiam* della fruſta ad arbitrio del ſudetto Prefetto dell' Annona, che non ardiſchino, o preſumino d'ammazzar Bovi aratorii, overo atti ad arare, come di ſopra, ſtrettamente proibiamo, e confermiamo, approviamo, & innoviamo qualſivoglia ordinazioni fatte, & emanate ſopra di queſto tanto da Noi, e noſtri Predeceſſori Romani Pontefici, quanto dalli Camerlenghi della Santa Romana

Chieſa, e Prefetti dell' Annona, havendo il tenor di quelle nelle preſenti *etiam* per eſpreſſo, & inſerto.

E li Mercanti, e qualſivoglia altri, che hanno Gregge, & Armenti di Vacche bianche, ordiniamo, e comandiamo che ſiano tenuti ad allevar nelli meſi di Marzo, Aprile, e Maggio ogn' anno venticinque Vitelli per ogni centinajo di dette Vacche per uſo dell' Arte dell' Agricoltura, & a notificare, & aſſegnare ogni principio d' anno al medeſimo Prefetto dell' Annona la vera quantità delle dette Vacche, che hanno, & a ciò fare ſiano coſtretti ſotto pena di cinquecento ſcudi, & altre più gravi pene ad arbitrio del medeſimo Prefetto.

Volendo dunque la Santità di N. Signore, che tutte le dette proviſioni ſi oſſervino eſattamente, e con ſpecialità nelle preſenti contingenze, & avendo perciò ordinato a Monſig. Prefetto dell' Annona l'oſſervanza inviolabile delle coſe predette: e di più che le aſſegne delle Mandre, o armenti, che devono darſi nel principio di ciaſchedun anno, ſi diano da tutti nel termine di un meſe al Prefetto ſudetto.

Che per ſupplire alla mancanza de' Bovi aratorii, che muojono alla giornata, non poſſano contrattarſi da' Mercanti vendite di Seccaticcie in queſt' anno, e che reſpettivamente i Macellari non poſſino macellarle, anche quando foſſero proprie ſotto l'iſteſſe pene.

Ed in oltre perchè nel Territorio, e Diſtretto di Roma rieſca meno ſenſibile la mortalità de' Bovi aratorii, non recedendo però dagli altri Bandi ſopra ciò pubblicati, anzi confirmandoli, eſpreſſamente di nuovo ſi proibiſce che non ſi poſſino eſtraere dal detto Territorio, e Diſtretto Bovi, o Giovenchi, etiam *Vitelli Bufalini, o altri Animali di vita, o da Macello, ſenza licenza* in ſcriptis *di Monſig. Prefetto dell' Annona ſotto le pene contenute nelle Bolle de' Sommi Pontefici, e* Bandi *ſopra di ciò pubblicati. Noi pertanto di ordine eſpreſſo di Sua* Beatitudine *datoci a bocca, e per l'auttorità del noſtro Offizio di Camerlengo, revocando ogni ordine dato in contrario, ordiniamo, e comandiamo a tutti li ſopradetti, che ſotto le pene comminate nel ſopradetto* Motu proprio, *& altre ad arbitrio di Monſig. Prefetto, debbano inviolabilmente oſſervare quanto in eſſo, e nella preſente proibizione ſi contiene. Dichiarando che li Macellari incorreranno nelle ſudette pene ogni volta,*

che

che detti Bovi ſaranno trovati appreſſo di loro tanto nelli Macelli, come nelle Rimeſſe, o ne' loro Paſcoli, nè ſi ſcuſeranno con dire, che li habbino preſi per rivendere, o per ſervizio dell' Arte dell' Agricoltura, che realmente faceſſero, ſe non haveranno ottenuto prima licenza di poterli comprare, o ritenere per ſervizio di detta Arte, per la quantità che eſſo Monſignor Prefetto giudicherà poterli biſognare.

E per il preſente Bando non intendiamo proibire il comprare, e vendere Camarroni, & altri Bovi evidentemente *non atti ad arare; Ma vogliamo che ad ogn' uno ſia lecito di comprare detti Camarroni, & altri Bovi, quali non ſiano atti ad arare, per uſo de' Macelli, come ſino al preſente è ſtato ſolito, e lecito ad ogn' uno.*

Avvertendo ciaſcheduno, che contro li traſgreſſori, & inobbedienti ſi procederà con ogni maggior rigore, etiamdio per inquiſizione, ſenza ammettere ſcuſa alcuna.

E perciò ordiniamo, che il preſente Bando ſi pubblichi nelli luoghi ſoliti di Roma, e di dette Città, Terre, e Luoghi dello Stato Eccleſiaſtico mediatè, & immediatè ſoggetti a queſta Santa Sede, e così pubblicato vogliamo, e decretiamo che aſtringa ogn' uno, come ſe gli foſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma in Camera Apoſtolica queſto dì 25. Settembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Gener.

Domenico Antonio Galoſi Segr. di Camera.

Die, menſe, & anno quibus ſupra, ſupradictum Bannimentum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In Roma, Nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica 1713.

Num. VIII.

Imperatur omnibus, ut mortuos boves ſignificent, quò ſtatim ſepeliantur, ac humandorum, cremandorumque forma præſcribitur.

EDITTO.

Sopra le denunzie da darſi degl' Animali morti, e ſopra la maniera di ſeppellirli.

Giulio Imperiali Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

LA provida mente di Noſtro Signore, che al comun bene de' ſuoi Sudditi è ſtata ſempre, & unicamente rivolta, prevedendo con gran ragione il graviſſimo male, anzi il ſommo de' mali, che a' medeſimi avvenir potrebbe dalla morboſa influenza, che regna negl' Animali Bovini, e Bufalini, qualora rimaneſſero inſepolti, o non ſi ſeppelliſſero in forma da sfuggirſi ogni infezione, e corruzione d'Aria, ſi è degnata d'incaricarci la maggior attenzione, e vigilanza, che dar ſi poſſa in ſimili materie, e di preſcriverci regole tali, ſpecialmente per quella parte, che riguarda la ſua ben degna commiſerazione verſo de' ſuoi poveri Sudditi, che ſicome ſon nate nell' animo Piiſſimo della Santità Sua, così potranno ſervire di lodevoliſſimo eſempio a' poſteri.

Inherendo dunque a i preſtantiſſimi Ordini ricevuti di viva voce da Noſtro Signore; e adempiendo all' obligo del noſtro Offizio, ſi come valendoci delle facoltà conceſſeci nel ſpeciale Chirographo ſegnato dalla Santità Sua li 24. del corrente Meſe, comandiamo, & eſpreſſamente ingiungiamo a qualunque perſona di qualſivoglia ſtato, grado, e condizione, & in qualſiſia modo privilegiata, & eſente ancorchè Eccleſiaſtica, Secolare, e Regolare niuna eccettuata ſotto l'infraſcritte pene, di far ſeppellire nelle forme, che ſi diranno in appreſſo, e ſenza la minima dilazione quanti Animali Bovini, o Bufalini verranno a morire nel diſtretto dell' Agro Romano, nelle Terre Baronali, & altre alla Santa

Sede

Sede ſoggette. Ma perchè la Santità di Noſtro ſignore ſeguendo i movimenti del ſuo induſtrioſo amore verſo de' ſuoi Popoli, è paſſata a conſiderare, che alla giornata d'oggi potranno eſſervi di quei, o tanto miſerabili per loro medeſimi, o divenuti tali per le troppe mortalità ſofferte ne' loro Beſtiami, che non poſſano dare eſecuzione ad un ordine per altro così giuſto, e così neceſſario, ha quindi dichiarato, e dichiara per mezzo noſtro, che a queſti tali vuole, che la ſua Camera ſovvenga, e ſoccorra di maniera che non reſti a loro, che il puro peſo di dare a Noi, o a' noſtri Commiſſarj una immediata, e diſtinta notizia della mortalità de' loro Beſtiami, a miſura che anderà ſuccedendo; e mancando eſſi di dar ſubito à Noi, o a' noſtri Commiſſarj la dovuta, e tanto neceſſaria notizia, incorreranno nelle ſteſſe pene Corporali, come qualſivoglia altra perſona, che averà mancato di dare le denunzie, ſecondo ſi dirà in appreſſo.

E primieramente ſi ordina che ſubito ſeguita la morte di qualſivoglia Animale Bovino, o Bufalino immediatamente ſi debba farlo dividere in quattro parti, o almeno aprire nel mezzo, e farlo ſeppellire intiero con tutta la pelle, e ſenza ritenerne la minima coſa, nella foſſa che doverà farſi lontana dalle ſtrade, e foſſi ad eſſe adjacenti in profondità di palmi dieci almeno; e ſi debba farlo ricoprire con buona quantità di calce, con tutta la maggior diligenza poſſibile.

2. Che in quelle Tenute, e luoghi, dove non ſi può avere il commodo della calce, ſi debbano fare le foſſe profonde almeno dodici palmi, e ſeppellire in eſſe li detti Animali intieramente nella maniera preſcritta di ſopra, con ricoprirli di terra, calcandola, e premendola bene con mazze, in maniera che non poſſa traſpirar il minimo fetore.

3. Che in quelle Tenute, e luoghi, dove è il commodo di poter abbrugiare li detti Animali ſi dà la permiſſione di farli abbrugiare colla ſteſſa condizione, cioè che ſi abbrugino immediatamente, & intieramente ſenza levarne, o ritenerne la minima coſa che ſia, purchè le dette Tenute, e luoghi ſieno onninamente lontani da Roma per dieci miglia, e per tre miglia almeno da ogn' altro luogo murato, quando non vi ſia l'interpoſizione di qualche ſelva, o monte, nel qual caſo ſi potrà permettere l'abbrugiamento in maggior vicinanza.

4. Che niſſuno ardiſca ſeppellire li detti animali nelli foſſi, e molto

meno gettarli nel Tevere, *overo nelle Marane, Fiumare, o altri luoghi acquoſi, e paludoſi.*

5. Che doppo morti che ſaranno li detti animali, ſi debba darne la denunzia a Noi, o a' noſtri Miniſtri ſubito, e ſenza la minima dilazione, con ſpecificare il numero, la qualità, ed il luogo, e ſe ſiano ſtati ſeppelliti overo abbrugiati.

6. Si dichiara, che non giovarà a' Padroni degl' Animali allegare ſcuſa, o ignoranza alcuna della morte delli medeſimi, dovendo incaricare a i Bovari, Buttari, e Cuſtodi ogni vigilanza, & attenzione, e trovandoſi inſepolti i detti animali ſenza averne date le dovute denunzie, procederà tanto contro li Padroni, quanto contro detti Bovari, Buttari, o Cuſtodi alle pene corporali, come appreſſo, ſecondo la qualità de' Caſi, & anche contro li vicini, li quali vedendo la negligenza delle ſopradette Perſone, doveranno darne ſollecitamente le denunzie.

7. Si avverte finalmente ciaſcheduno ad oſſervare con ogni eſattezza tutti gl'ordini ſopraſcritti, altrimenti contro chi contraverrà in qualunque maniera, ſi procederà in ciaſcuno de' caſi ſudetti alle pene corporali a noſtro arbitrio, ſecondo la qualità delle perſone, e de' caſi, da ſtenderſi fino alla Galera perpetua incluſivè *quanto alli Eccleſiaſtici, e Regolari, & alla pena della Vita quanto a i Laici; E contro qualſivoglia perſona, & in ciaſcuno de' ſopradetti caſi, dichiaramo che ſi procederà con tutto rigore anche per Inquiſizione, & a noſtro arbitrio, affinchè li preſenti Ordini vengano inviolabilmente oſſervati.*

Et il preſente Editto publicato in Roma, & affiſſo ne' Luoghi ſoliti vogliamo, che abbia la medeſima forza, come ſe foſſe pubblicato in qualunque Luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringa ciaſcheduno, come ſe gli foſſe ſtato perſonalmente intimato.

Dato in Roma li 30. Settembre 1713.

Giulio Imperiali Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

Franceſco Nicola Orſini Notaro.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit per Urbem, & in aliis Locis ſolitis conſuetis Urbis per me Petrum Paulum Sperellum Illuſtriſs. Tribun. Viarum Mandatarium.

In ROMA, nella Stamperia della Rever. Camera Apoſtolica, 1713.

Juben-

Jubentur Agricolæ, ac Domini agros ſuos conſerere: quod ſi nolint, Annonæ Præfecto renunciare, ut aliis locari poſſint.

Num. IX.

EDITTO, E PROVISIONI
SOPRA LE FVTVRE SEMENTI.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di S. Ceſareo della S. R. C. Camerlengo.

D*Oppo eſſerſi con nuovo Editto, publicato il dì 25. del corrente meſe, rinovati gli Ordini, e dati li neceſſarii provedimenti per la preſervazione de' Bovi Aratorii, la mancanza de' quali ſarebbe riuſcita ſpecialmente nelle correnti calamità dell' influenza, e mortalità de' medemi, pregiudizialiſſima alla neceſſaria cultura delle Campagne.*

La Santità di Noſtro Signore, che nelle preſenti anguſtie ha ſpecialmente a cuore il mantenimento dell' abbondanza di Roma, ſuo Diſtretto, e Luoghi ſottopoſti alla Santa Sede, per beneficio e commodo de' Popoli, ha comandato con il ſuo ſolito zelo, e paterno amore, con il quale non ſolo ſoccorre alle preſenti, ma previene le ſciagure, che poſſono accadere; ſi premeditino tutti gli opportuni rimedii, acciochè nell' anno futuro ſi conſeguiſca (a Dio piacendo) un copioſo raccolto, e li medemi ſuoi Popoli godano felicemente dell' affluenza di eſſo.

E perche queſta felicità ſpecialmente dipende dalla Semente, che deve farſi, perciò d'ordine di Sua Beatitudine datoci a bocca, e per l'autorità del noſtro uffizio di Camerlengo, inerendo alle diſpoſizioni fatte, & ordinazioni in altri tempi in caſi ſimili, facciamo intendere a tutti quelli, che hanno Maeſi, Luoghi colti, che attendino, e ſi applichino con ogni maggior cura al ſeminare, mentre da Monſignor Prefetto dell' Annona gli ſi daranno con ogni prontezza le licenze di provederſi di Grano, e di comprarlo fuori di Roma, ſomminiſtrandolo

anche

anche con maggior eſtenſione, & abbondanza del ſolito da' Granari dell' Annona alli più biſognoſi con le ſolite cautele, & ancora gli ſarà uſata ogni facilità poſſibile per tutto quello, che da lui dipenderà; & al medeſimo doveranno ricorrere in qualunque loro biſogno, rimanendo a ſuo carico il ſecondare in tutto gli Ordini Clementiſſimi della Santità di Noſtro Signore, che per quanto gli è permeſſo, deſidera di contribuire al ſollievo, ſpecialmente degli Agricoltori nelle loro maggiori indigenze.

Et acciòche un' opera tanto proficua e neceſſaria per il publico bene non ſi ritardi, ordiniamo che ciaſcun Padrone e Lavoratore, che ha le Maeſi, e per mancamento di Grano, di denaro, di Beſtiame, o per qualſivoglia altro preteſto, titolo, o cauſa non può, o non vuole ſeminarle in tutto, o in parte, debba dentro il termine da decorrere fin alli 20. del meſe di Ottobre averlo denunciato, e dichiarato avanti Monſignor Prefetto dell' Annona, negli atti del Galoſi Notaro della Rev. Camera; ad effetto che poſſa, o in tutto, o in parte aſſegnarle, e concederle ad altri in tempo, che le ſemini: E non facendoſi tal denunzia, e dichiarazione, o dal Padrone, o dal Lavoratore, ſe ne farà da Monſignor Prefetto liberamente la conceſſione ad altri, con il ſolo peſo di pagare una mezza Riſpoſta all' Annona di Roma, ſenza che il Padrone, & il Lavoratore, che non averanno denunciato, nè dichiarato come ſopra, poſſano pretendere cos' alcuna, nè per la Riſpoſta, nè per altro; anzi il Lavoratore ſarà condannato a pagare all' Annona quella Riſpoſta, che per altro ſarebbe ſtato obligato di pagare al Padrone, come ſe l'obbligo foſſe ſtato fatto a favore di quella, e non di queſto; e la perſona, a cui ſarà ſtata conceſſa, o aſſegnata la Maeſe, o Luogo Colto, dovrà pagare ſolamente la mezza Riſpoſta all' Annona, e nel reſto goderà intieramente del raccolto, proibendo Noi che non poſſa mai in alcun tempo, nè da qualſivoglia perſona eſſere moleſtato. E la ſudetta pena contro li non denuncianti s'intenderà incorſa eo ipſo, che per tutto il meſe di Ottobre corrente non averanno cominciato a ſeminare, o avendo cominciato non proſeguiranno.

In caſo poi che il Padrone, o il Lavoratore denuncierà, e dichiarerà di non potere, o volere lavorare o in tutto, o in parte, Monſignor Prefetto

Prefetto ne farà ſimilmente la Conceſſione ad altri con il peſo di pagare una mezza Riſpoſta al Padrone, & il Lavoratore ſarà liberato, & aſſoluto da Monſignor Prefetto da qualſivoglia obbligo di Riſpoſta, che aveſſe fatto a favore del Padrone, non oſtante qualunque ſtile, patto, o convenzione benche fuſſe giurata di pagare anche nel caſo che non ſeminaſſe, nè poſſa perciò eſſer lui moleſtato, nè inteſo il Padrone.

E perche non naſca equivoco, o interpretazione alcuna intorno alli Colti, come ſi è oſſervato eſſere accaduto in tempo della fel. mem. d'Innocenzo X. Si dichiara, che con il preſente Editto non s'intende di diſporre ſopra li Colti, cioè ſopra le Terre, nelle quali furon fatte le Maeſi l'anno proſſimo paſſato, e vi è ſtato raccolto il Grano nel preſente anno; ma ſolamente ſopra le Maeſi come luoghi lavorati, e coltivati nel preſente anno: talmente che quanto alli Colti reſtino le coſe (e particolarmente le obbligazioni delli Lavoratori) nel medemo ſtato, nel quale erano prima della publicazione dell'Editto, nè s'intenda con eſſo fatta veruna novazione, o alterazione.

Vogliamo in oltre, che il preſente Editto, doppo che ſarà ſtato affiſſo, e publicato nelli ſoliti luoghi, aſtringa ciaſcuno, come ſe perſonalmente a tutti foſſe ſtato intimato. Queſto dì 30. Settembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Domenico Antonio Galoſi Secr. della R. C. A.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIII.

Carnes explorari, & notâ quadam ſignari jubentur, nullæque aliæ vendi permittuntur.

Num. X.

BANDO

Da oſſervarſi da' Macellari nel vendere le Carni de' Bovi, Vaccine, Vitelle, e Bufale.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di San Ceſareo della Santa Romana Chieſa Camerlengo.

Volendo Noi, e Monſignor Preſidente della Graſcia reſtar ſicuri che nella corrente influenza del male nel Beſtiame Vaccino, e Bufalino non poſſa venderſi dalli Macellari, o altri Carne inferma, o infetta; ma debba ſolamente ſpacciarſi quella, che ſarà ſtata riconoſciuta, e giudicata per perfettamente ſana: Quindi è, che d'ordine eſpreſſo di Noſtro Signore datoci a bocca, e per l'autorità del noſtro Vffizio di Camerlengato con il preſente publico Bando ordiniamo, e comandiamo a tutti, e ſingoli Macellari di Roma, & altri, sì Padroni, che Garzoni, niuno affatto eccettuato, che fatta la recognizione delle Beſtie Vaccine, Bufaline, e Vitelle bianche, e roſſe, mentre vivono, e doppo morte dalli Periti deputati dal medeſimo Monſignor Preſidente, come ſin' ora ſi è praticato, debbano eſſi Macellari alla preſenza attuale delli ſudetti Periti dividere in parti grandi le Beſtie, che dalli Periti ſopradetti ſaranno ſtate giudicate per buone e ſane, le quali parti doveranno immediatamente eſſere bollate e mercate dalli detti Miniſtri in un' Eſtremità di ciaſcheduna parte con il Bollo, o Sigillo, che ſarà a tale effetto deſtinato dall' iſteſſo Monſignor Preſidente.

E queſto Bollo poſto nelle Carni ſiano li Macellari tenuti moſtrarlo a ciaſcheduno de' Compratori prima di vendere, o tagliare quella quantità di Carne, che dalli medemi ſarà ſtata domandata, avvertendo di far reſtar ſempre in ultimo la parte dove ſtarà il Bollo, non oſtante l'uſo introdotto di tener la Carne in pezzi piccoli per dare le gionte, o altro. Comandiamo perciò, che ſi tagli tutta la Carne, che ſi darà a' Compratori

pratori, dalle parti ſudette bollate, o poca, o molta che occorra anche per le giunte, a ſegno che ritrovandoſi nelli Macelli, o in qualunque altro luogo appreſſo de' Macellari alcuna quantità di Carne benche minima, che non ſia bollata, s'intenderà li medemi incorſi in tutte le pene, che in appreſſo ſi diranno.

In oltre coſtumandoſi da' Macellari mandare per li loro Garzoni le Carni, che ſervono alli Luoghi Pii, vogliamo che l'iſteſſi Macellari, e Garzoni, o altri ſiano tenuti mandare, e reſpettivamente portare le parti bollate, quando non ſiano le dette Carni preſe nelli Macelli, & accompagnate ſempre dal ſolito Spenditore di detti Luoghi Pii.

Comandiamo ancora, che niuno ardiſca di ſalare, sfumare, e molto meno tritare le Carni degli Animali infetti, per farne Mortatelle, e Salami, o altro, ſotto pena a chi venderà, o farà vendere Carni non bollate come ſopra, o contraverrà in alcuno de' ſopra enunciati Caſi, di tre tratti di Corda, & anche della Galera per dieci anni, e di mille Scudi d'oro d'applicarſi un terzo alla Rev. Camera Apoſtolica, un terzo all' Eſſecutore, & un terzo all' Accuſatore, che ſarà tenuto ſegretiſſimo.

Avverta pertanto ciaſcheduno d'ubbidire, perche contro li Traſgreſſori ſi procederà irremiſſibilmente alle pene ſopradette, anche per inquiſizione: anzi acciò ſia puntualmente oſſervato quanto di ſopra ſi è ordinato, dovrà ogni Macellaro tenere affiſſo il preſente Bando nel ſuo Macello, in luogo dove da tutti ſi poſſa commodamente vedere, e leggere, e perche non poſſino mai pretendere ignoranza alcuna, vogliamo che affiſſo, e pubblicato ne' luoghi ſoliti di Roma abbia forza, e vigore come ſe a ciaſcheduno fuſſe ſtato perſonalmente intimato. Dato in Roma nella Camera Apoſtolica queſto dì 26. Ottobre 1713.

V. L. Antonio Ghezzi Preſidente della Graſcia.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Gio: Antonio Tartaglia Segretario di Camera.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Bannimentum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Franciſcum Bartoluttum SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica MDCCXIII.

Graviſsimarum pœnarum minis interdicitur nè cadavera inſepulta relinquantur.

Num. XI.

EDITTO.

FABRIZIO del titolo de' SS. Giovanni, e Paolo, della Santa Romana Chieſa Prete Cardinal Paulucci.

Benchè per ſecondare l'indefeſſa vigilanza, con la quale la Santità di Noſtro Signore ha ſin dal principio della corrente morboſa influenza degl' Animali Bovini impiegata tutta la ſua Paterna attenzione per impedirne la dilatazione, e per trattenere il corſo a molto più funeſte conſeguenze, che ſi potevano temere, ſia ſtato dalla Sagra Conſulta il dì 23. d'Agoſto proſſimo paſſato pubblicato un' Editto, con cui ſotto le pene in eſſo eſpreſſe, e dalla Santità Sua prudentemente approvate, vien proibito ad ogni Perſona, ancorchè Eccleſiaſtica, Secolare, o Regolare, e in qualſivoglia altro modo privilegiata, e eſſente di ſcorticare, o far ſcorticare i Cadaveri di detti Animali, di conſervarne le Pelli: e di permettere che reſtando ſopra terra le loro carni ſervino di cibo agl' uomini, & alle beſtie con manifeſto pericolo della privata, e pubblica ſalute: e in oltre ordinato, che ſubito ſeguita la morte di qualcheduno di eſsi Animali, ſia ſeppelito nella forma dell' accennato Editto preſcritta. Eſſendo nondimeno giunto alla notizia dell' iſteſſa Sagra Conſulta che varie perſone con fiducia di poter tenere occulta la propria contravenzione traſcurano l'oſſervanza di tali ordini egualmente giuſti, che neceſſarii alla commune preſervazione, rendendo anche più colpevole, e più nociva la loro diſſubbidienza con naſcondere i Cadaveri de i mentovati Animali ne i foſsi, e gettarli anche nel Tevere, per mezzo del preſente Editto, col quale non intende di derogare a quello di ſopra enunciato, nè a qualunque altro ſopra tal materia pubblicato, volendo che tutti reſtino nel loro intero vigore, e con la precedente approvazione di Sua Beatitudine, ordina nuovamente a tutte le Perſone di già

eſpreſſe,

eſpreſſe, benchè Eccleſiaſtiche, Secolari, e Regolari, e in qualſiſia modo privilegiate, & eſſenti, di ſeppelire, o far ſeppelire detti Animali in foſſe profonde palmi dieci, e ben coperti di Calce viva, e di palmi dodici ne' luoghi, ne i quali non ſi poſsa commodamente trovar detta Calce; permettendo loro però, ſicome con altro Editto emanato ſotto li 30. Settembre proſsimo paſſato, è ſtato permeſſo di potergli abbruſciare nella diſtanza da Roma, e nel modo, e forma in eſſo Editto ſtabilita, & ordinata; e di più vuole che a neſſuna di loro ſia lecito di ſcorticare, o far ſcorticare i medemi Animali, e di ritenerne le Pelli, e molto meno di gettar i loro Cadaveri nel Tevere, nelle Marrane, nelle fiumare, ne i foſsi, & in altri luoghi Paludoſi, & acquoſi ſotto le pene di già comminate nel mentovato Editto pubblicato li 23. Agoſto ſudetto, & anco d'altra pecuniaria ad arbitrio dell' iſteſsa Sagra Conſulta ſecondo la qualità delle perſone, de' caſi, e delle circoſtanze, la quale ritratta che ſia, apparterrà per la terza parte all' Accuſatore, alla di cui denuncia da darſi a Monſig. Segretario della medeſima Sagra Conſulta, o a Monſig. Imperiali Commiſſario, ſarà oſservata un' eſattiſsima ſegretezza. Dichiarando in oltre che il preſente Editto affiſſo, e publicato in Roma ne' luoghi ſoliti habbia la medeſima forza, come ſe foſſe ſtato pubblicato in qualunque luogo dell' iſteſſo Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, e che aſtringa, come ſe foſſe a ciaſcuno perſonalmente ſtato intimato. Dato in Roma 28. Ottobre 1713.

F. Cardinal Paulucci.

A. Banchieri Segretario.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Franciſcum Bartolottum SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

IN Roma, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica 1713.

Impunitas ac præmia promittuntur delatoribus eorum, qui legem de ſignificandis ſepeliendiſque boum cadaveribus violarint.

Num. XII.

EDITTO

D'impunità, e premio per le Denuncie contro li Traſgreſſori degl' Ordini dati ſopra la maniera di far ſeppellire li Animali Bovini, e Bufalini.

GIULIO IMPERIALI Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

AVendo la Santità di Noſtro Signore giudicato che al noſtro Vfizio di Preſidente delle Strade ſi ſpettaſſe la cura di far ſeppellire li Animali Bovini, e Bufalini, che vanno morendo della corrente influenza nell' Agro Romano, Terre Baronali, & altre alla Santa Sede immediatamente ſoggette, ſiccome la medeſima s'eſpreſſe in voce, e ſucceſſivamente in un ſuo Chirografo a Noi diretto ſegnato li 24. Settembre proßimo caduto, nel quale a maggior cautela ci communicò tutte le opportune, e neceßarie facoltà; Quindi è che Noi ſotto li 30. di detto Meſe d'ordine della Santità Sua pubblicammo un' Editto ſopra al modo da tenerſi nel dare a Noi, o a' Noſtri Commißarii le dovute denuncie dell' Animali morti, e ſopra alla maniera di ſeppellirli, al quale ci riportiamo, parendoci, che quando le regole, e gl' Ordini, che abbiamo in eſſo preſcritti, ſieno eſattamente eſeguiti, reſti à tutto baſtantemente proveduto.

Ma perchè ſi è oßervato che non oſtante un contraſegno ſpecialiſſimo del paterno Amore di Sua Santità dato a' ſuoi Sudditi coll' eſentare dalla ſpeſa della ſepoltura i poveri, & i più biſognoſi, ſicome quelli, che per le troppe perdite fatte meritano compatimento a diſtinzione delli altri Principati, ne' quali le paghe degli ſteßi Commißarii vanno a carico

dè

de' Popoli, e di quello, che ſi è praticato altre volte in queſto Stato iſteſſo in caſi ſimili; non ſi danno le dovute denuncie, e ſi gettano li Animali morti ne' foſsi, e ſpecialmente nel Tevere, con levare loro il Merco, acciò non poſſa riconoſcerſi il Malfattore; così per maggiormente provedere ad un sì fatto diſordine pregiudicialiſsimo al ben publico, ci ha la Santità di Noſtro Signore commandato di dare l'impunità a qualunque Bifolco, Buttaro, Lavoratore, Cuſtode, e Capovaccaro, che d'ordine del ſuo Principale averanno commeſſo, o commetteranno in avvenire ſimile mancamento, purchè avuta notizia di queſto Editto vengano puntualmente a manifeſtarci l'errore commeſſo, con accordare in oltre a' medeſimi venti ſcudi di ricompenſa ſopra a quelle pene pecuniarie, alle quali ci riſerviamo di ſottoporre i Delinquenti, oltre alle altre già enunciate nel prefato noſtro Editto de 30. di Settembre; qual premio di venti ſcudi da prenderſi da Noi come ſopra dichiariamo che conſeguiranno ancora tutte quelle perſone, che denunciaranno Animali morti, e non denunciati, gettati in foſsi, marrane, e Tevere, laſciati ſenza Merco, mutilati in qualche parte, ſcorticati, overo ſepolti contro le regole preſcritte, con promeſſa inviolabile di eſſere tenuti ſegretiſsimi; avvertendo ogn' uno che il preſente Editto affiſſo che ſarà, e pubblicato in Roma ne' luoghi ſoliti averà la medeſima forza, come ſe foſſe ſtato pubblicato in qualunque luogo dello Stato Eccleſiaſtico mediato, & immediato, & aſtringerà ciaſcheduno, come ſe gli ſi foſſe perſonalmente intimato. Dato in Roma queſto dì 31. Ottobre 1713.

G. Imperiali Chierico di Camera, e Preſidente delle Strade.

Franceſco Nicolao Orſini Notaro.

Die, menſe, & anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Petrum Paulum Sperellum Illuſtriſs. Tribun. Viarum Mandatarium.

IN ROMA, Nella Stamperia della Reverenda Camera Apoſtolica MDCCXIII.

Pro-

Prorogatur Edictum de faciendâ Semente, deque vaccarum albarum numero in cenſum referendo.

Num. XIII.

BANDO, E PROROGA

Sopra le Sementi da farſi, & Aſſegne delle Maſſarie di Vacche Bianche.

GIO: BATTISTA SPINOLA Prete Cardinal di S. Ceſareo della S. R. C. Camerlengo.

Doppo eſſerſi fatta avere ogni più puntuale eſecuzione agl' ordini, che dalla paterna Carità, è vigilanza di Noſtro Signore replicatamente furono dati ad oggetto di rendere meno ſenſibili a' ſuoi Sudditi le correnti calamità: Ha riconoſciuto la Santità Sua con ſuo particolar compiacimento come effetti delle ſue inceſſanti premure eſſerſi abbondantemente proveduti, e continuamente provederſi di grano a miſura delle richieſte, e del biſogno non ſolo tutti quelli Agricoltori, che ſeminano nell' Agro Romano; ma diſtintamente tutti gl' altri, che da luoghi anche remoti, ed inſoliti ſono ricorſi per ajuto a Monſig. Prefetto dell' Annona, come appariſce dalle note, e giuſtificazioni del grano diſtribuito da pertutto; eſſerſi accordate nuove dilazioni a tutti li debitori dell' Annona biſognoſi così in Grano, come in danaro; eſſere ſtati ſoccorſi con nuove rilevanti ſomme quelli, che impegnati in groſſe ſementi non havevano a cagione de' danni ſofferti danaro ſufficiente per perfezionarle, e ciò non come per l'addietro, ma ſenza il minore intereſſe, & aggravio loro ſupplendoſi con ciò all' obbligo naturale de' Padroni delle Tenute, che ſpecialmente riſentono il beneficio delle Culture de' proprii Terreni; eſſerſi finalmente impegnata ad ogni richieſta l'autorità anche eſteſa da Sua Beatitudine all' iſteſſo Monſig. Prefetto dell' Annona per ottenere da pertutto ciò che loro più conveniva, a fine o di togliere gl' impedimenti, che ricevevano gl' Agricoltori nel dover ſeminare, o di agevolare i loro lavori.

Ciò non oſtante non contenta la Santità Sua di queſte nuove, e non mai praticate diſpoſizioni con tanta beneficenza ed eſtenſione, deſideroſa ſempre più

più che ſperimentino gl' Agricoltori in qualunque contingenza gl' effetti del Suo paterno amore, e della ſua continua ſollecitudine per il pubblico, e privato bene, ſi è degnata ordinare ſi proroghi a tutto il corrente meſe di Novembre la facoltà di ſeminare per conto proprio a tutti quelli Agricoltori, che avendo fatta la rinunzia negl' Atti delle loro ſementi, meglio conſigliati deſiderando poi di perfezionarle (come accade) non poſſono praticarlo, eſſendo ceſſata loro ogni azione ſopra le medeſime, reſtando in facoltà di Monſig. Prefetto dell' Annona di concederle ad altri a tenore delle diſpoſizioni del Bando pubblicato il dì 30. di Settembre proſſimo paſſato: e ciò perchè con evidenza maggiore ſi riconoſca che il fine de' provedimenti emanati non riſguardava, nè riſguarda che la ſicurezza di doverſi ſeminare le Campagne, e non mai o convenienza particolare dell' Annona, o preteſto per gratificare altri.

Inoltre comanda la Santità Sua ſi accordi, e proroghi ancora il termine prefiſſo a tutti quelli, che devono dare le Aſſegne delle loro Maſſarie di Vacche Bianche, volendo Sua Beatitudine che per loro maggior commodo, e ſenza incorrere nelle pene comminate nel Bando pubblicato il dì 25. Settembre proſſimo paſſato ſu queſto propoſito, poſſano eſeguirlo in tutto il meſe di Novembre corrente, ordinando però ſi pratichi con tutta la neceſſaria eſattezza dentro queſto nuovo termine, dovendoſi portare le Aſſegne o in mano di Monſig. Prefetto dell' Annona, o al Notaro di Camera Galoſi, non ſuffragando loro l'avere portate ad altri le note, convenendo che il ſudetto Monſig. Prefetto rimanga preciſamente informato della quantità, e qualità delle Maſſarie ſudette per il buon, e miglior regolamento dell' Arte agraria.

Noi intanto per l'autorità del noſtro uffizio di Camerlengo pubblicando gl' ordini datici a bocca dalla Santità Sua avvertiamo ogn' uno, che ſi approfitti delle proroghe benignamente accordate da Sua Beatitudine con la puntuale oſſervanza però di quanto in eſſe ſi preſcrive; dovendo il preſente Editto doppo che sarà ſtato affiſſo, e pubblicato nelli luoghi ſoliti giovare a tutti, & aſtringere reſpettivamente ciaſcuno, come ſe perſonalmente foſſe ſtato intimato. Queſto dì 4. Novembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Gener.

Domenico Antonio Galoſi Segr. della R. C. A.

Die, menſe, & anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ. *Antonius Placentinus Mag. curſ.*

ROMÆ, Ex Typographia Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ. MDCCXIII.

Subſidii ſpe invitantur Agricolæ ad proſcindendas glebas ineunte Martio anni inſequentis 1714.

Num. XIV.

EDITTO

Per la Cultura de' Campi, e Rompitura de' Terreni nel futuro Marzo.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di San Ceſareo della Santa Romana Chieſa Camerlengo.

B*Enche le precauzioni opportunamente preſe con gli ordini già pubblicati per comandamento di Noſtro Signore habbino prodotto tutto il deſiderato buono effetto, rimanendo quaſi perfezionate, & accreſciute le ſementi della preſente ſtagione in tanta quantità sì nell' Agro Romano, come in tutto il Diſtretto, e vicine Provincie non oſtante le correnti calamità, e ſtravaganze de' tempi, che può ſperarſi con la Divina aſſiſtenza un Raccolto ſuperiore a quello dell' Anno ſcorſo; e ciò col mezzo degli ajuti ſomminiſtrati per comandamento anche eſpreſſo di Sua Beatitudine a tutti gli Agricoltori biſognoſi, proveduti a miſura delle loro indigenze di grano e di denaro, tolerandoſi in oltre li loro debiti con l' Annona, e facilitandogliſi tutti i mezzi per ſupplire al danno ſofferto nella mortalità de' Bovi aratorii; tuttavia la Santità Sua continuando verſo li medeſimi Agricoltori quella paterna Carità, con la quale li ha finora riguardati, e dubitando che la mancanza de' Bovi Aratorii morti nella corrente influenza poſſa diſanimare e difficultare loro riſpettivamente in avvenire il proſeguimento della Cultura de' Campi; a fine di prevenire queſto grave e poſſibile diſordine ſi è degnata ordinare s'invitino tutti a rompere nel futuro Marzo quelli Terreni, che dovranno poi ſeminarſi ſecondo il ſolito nell' Autunno del* 1714. *così nell' Agro Romano e ſuo Diſtretto, come nelle vicine Provincie, e ſpecialmente di Marittima, e Campagna, offerendo loro tutta l'aſſiſtenza & ajuto, anche in denaro, che ſarà ſomminiſtrato da Monſignor Prefetto dell' Annona per erogarlo nella neceſſa-*

ria

ria proviſta de' Bovi, & altri Animali, che poſſino ſervire per la rottura de' Terreni, ſecondo la qualità, & impiego delle Perſone, e ſecondo le circoſtanze de' caſi da conſiderarſi da detto Monſignor Prefetto dell' Annona, di cui ſarà cura l'uſare quei modi, onde gli Agricoltori ſe ne poſſino opportunamente provedere.

Inherendo Noi dunque a queſto nuovo provido penſiero di Sua Beatitudine, ſperiamo che ogn' uno ſia per fare dal canto ſuo tutto ciò che gli ſarà permeſſo dalle proprie forze, cooperando in tal forma al publico e privato beneficio per renderſi più meritevole di queſta, & altre Grazie che potrà conſeguire dalla ſomma beneficenza di Sua Beatitudine. Dato in Roma queſto dì 9. Decembre 1713.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Domenico Antonio Galoſi Segr. di Camera.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis SS. D. N. Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamp. della R. Cam. Apoſt. 1713.

Iubentur Agricolæ profiteri numerum frumenti ac frugum, quem in Agro Romano ſeverint ſuperiore anno 1713. quotque jugera excolere deſtinarint pro meſſe ſequentis anni 1714.

Num. XV.

EDITTO.

Sopra l'Aſſegne de' Grani, e Biade ſeminate nel Diſtretto di Roma l'anno ſcorſo 1713. E delli Terreni, che ſi doveranno rompere per la ſementa futura del preſente anno 1714.

Gio: Battiſta Spinola Prete Cardinale del titolo di S. Ceſareo della S. R. C. Camerlengo.

DEſiderando la Santità di Noſtro Signore accertarſi della quantità de' Grani, e Biade ſeminati nell' anno ſcorſo 1713. *per la Raccolta del corrente anno* 1714. *ſicome anco delli Terreni che doveranno romperſi per poi ſeminarſi per la raccolta, del* 1715. *acciò Sua Santità poſſa opportunamente provedere alli biſogni del ſuo Stato, & augumento dell' Arte dell' Agricoltura. Noi d'eſpreſſo ordine di Sua Beatitudine datoci a bocca, e per l'autorità del noſtro Uffizio di Camerlengo di Santa Chieſa col preſente Editto ordiniamo e comandiamo a tutte e ſingole Perſone sì Eccleſiaſtiche, che Secolari, Cittadini e Contadini, di qualſivoglia ſtato e condizione, Monaſterii, Hoſpedali, & altri Luoghi Pii debbano dentro al termine di cinque giorni dopo la pubblicazione del preſente Editto in ciaſcuna Città, Terre, Caſtelli, Caſali, e altri Luoghi del Diſtretto di Roma, tanto mediatamente, quanto immediatamente ſoggetti alla Santa Sede, cioè dentro lo ſpazio di quaranta miglia attorno haver dato vera e reale nota, deſcrizione, & aſſegne di tutta la quantità de' Grani, e Biade che ciaſcuno di loro haverà ſeminato in qualſivoglia Luogo, e Territorio nell' anno ſcorſo* 1713. *per la Racolta del corrente anno* 1714. *come anco delli Terreni che ciaſcuno di loro vorrà rompere, o è obligato di rompere in virtù degli affitti per la futura ſementa*

menta del corrente anno 1714. *per la raccolta del* 1715. *qual nota & aſſegna da ciaſcuno ſi dovrà fare in ſcriptis in mano de' Governadori, Podestà, & altri Superiori, quali haveranno carico di pubblicare il preſente Editto con eſpreſſione della quantità de' Grani, e Biade ſeminati, e ſpecificazione de' Terreni e Luoghi dove ſon poſti, ſotto pena di cinquanta ſcudi per ciaſcheduno da applicarſi alla Camera Apoſtolica.*

Et ordiniamo a detti Governatori, Podeſtà, & altri Superiori ſudetti, che uſino in ciò ogni eſquiſita diligenza, & havute dette aſſegne ſubito le debbano indrizzare, e mandare a Monſignor Prefetto dell' Annona.

Volendo & ordinando, che il preſente Editto pubblicato che ſarà ne' luoghi ſoliti di dette Città, Terre, Caſtelli, & altri Luoghi del ſudetto Diſtretto, vaglia, & aſtringa ciaſcuno come ſe li foſſe ſtato intimato in perſona. Dato in Roma nella Camera Apoſtolica queſto dì 23. *Gennaro* 1714.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Generale.

Domenico Antonio Galoſi Secr. della R. C. A.

IN ROMA, Nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIV.

Citantur Agricolæ, ſive Conductores, ac Domini ad dicendam cauſam de reſcindendis locationibus, minuendoque vectigali prædiorum.

Num. XVI.

EDICTUM CITATORIUM.

Ioannes Patritius Archiepiſcopus Seleuciæ SS. D. N. Papæ, & Rev. Cameræ Apoſtolicæ Theſaurarius Generalis, Cyriacus Lancetta Sac. Rotæ Auditor, & Nicolaus de Iudice Cameræ Apoſtolicæ Clericus, & Annonæ Præfectus Iudices Commiſſarii à Sanctiſſimo deputati.

Noverint univerſi, & ſinguli has præſentes viſuri, lecturi, legique pariter audituri, quòd cùm Sanctiſſimus in cauſis ſuper reſciſſione contractuum, atque defalchis ob notam mortalitatem Animalium inter Agricolas, & Mercatores, alioſque intereſſe habentes, ac Dominos Patronos Caſtrorum & Tenutarum, alioſque pariter intereſſe habentes vertentibus, ſeu verſuris ad petitionem & inſtantiam eorundem Mercatorum, aliorumque litis &c. Nos in Iudices deputaverit cum ſpeciali commiſſione Sanctitatis Suæ manu ſignatâ tenoris ſequentis videlicet: Romana: Beatiſſime Pater, Agricolæ, & Mercatores Vaccinarum, aliique intereſſe habentes devoti S. V. Oratores non valent amplius ſuſtinere Affictus Caſtrorum, Tenutarum, & aſportationis fenorum per ipſos conductarum in Agro Romano, & Diſtrictu, neque eiſdem uti, ac frui ob peremptionem majoris partis Animalium causâ illorum peſtis de anno præterito in præfatis locis, aliis Provinciis tam Status Eccleſiaſtici, quàm exterarum Ditionum graſſatæ, de quibus propter continuationem ejuſdem morbi, eorumque inopiam juſtè timent, nec valent ſibi aliunde providere, & nihilominus Domini dictorum Caſtrorum, & Tenutarum eos vexant, & vexare ſeſe jactant pro illarum Affictibus, partim coram A. C., & partim in aliis Vrbis Tribunalibus, in quibus poſſunt ſuper reſciſſione illorum contractuum, & reſpectivè defalchis

falchis oriri Sententiæ contra Sententias in grave detrimentum ipſorum Oratorum, quorum valde intereſt pro eâdem re, & causâ non vexare, neque jura, & exceptiones ferè omnibus communes tueri coram tot diverſis Iudicibus; Supplicant propterea iidem Oratores humiliter S. V. quatenus dignetur cauſam, & cauſas hujuſmodi coram quibuſvis veſtræ Romanæ Curiæ Iudicibus promotas, & promovendas in Statu, & terminis, in quibus reperiuntur omnes ad ſe avocare & unire, illasque ſic avocatas ac unitas unà cum omnibus ſuis incidentibus, dependentibus, & emergentibus annexis connexis, totoque negocio principali, clauſula quam, & quas, &c. Congregationi particulari RR. PP. Theſaurarii Generalis, Lancettæ, & de Iudice per reſcriptum Sanctitatis Veſtræ in calce ſupplicis libelli eorumdem Oratorum deputata audien. cognoſcen. & deciden. fineque debito terminan., tam per Sententias & Decreta univerſalia, quàm particularia in ſingulis controverſiis & cauſis, ita tamen, ut per diffinitionem unius non ceſſet, neque expiret eorum juriſdictio quoad alias ſummariè, ſine ſtrepitu, ac figurâ judicii de plano, ac ſolâ facti veritate inſpectâ, omni & quacumque appellatione, recurſu, ac reviſione penitùs remotis privativè quoad omnes alios Iudices per acta Secretarii Cameræ abſque ſolutione propinæ, & regeſtri committere, & mandare cum poteſtate ejuſdem Congregationis arbitrio procedendi etiam extrajudicialiter, ac citandi, & inhibendi etiam per ſimplices Edicta & Notificationes in Curiâ & extra ſingulis diebus & horis, præterquam in honorem Dei feriatis, quos, quibus, quoties, ubi, & quando opus fuerit etiam ſub cenſuris, & pœnis ejus arbitrio imponen. aliaque geren. & docen. ac determinan. quæ in præmiſſis, & circa eà erunt quomodolibet neceſſaria, & opportuna, præmiſſis necnon privilegiis, ac indultis prædictis Tribunalibus, vel unicuique Perſonæ, ſeu loco conceſſis etiam in corpore juris clauſis, conſenſu in juriſdictione dictorum Iudicum, Legibus quoque, & Statutis Vrbis, & aliorum locorum etiam juramento vallatis Conſtitutionibus, & Ordinationibus Apoſtolicis, ſtilo Palatii, & Curiæ, cæteriſque contrariis non obſtantibus quibuſcumque. Statum &c. pro plenè &c. De mandato Sanctiſſimi D. N. Papæ audiant Magiſtri Theſaurarius Generalis, Lancetta, & de Iudice citent, etiam per Edictum, inhibeant, etiam ſub cenſuris procedant, ut petitur appellatione remotâ, &c. I. F. Columna: F. Regens: Placet

I. F.

I. F. Nos itaque in præmiſſorum executionem per hoc præſens publicum Edictum, ſive Notificationem ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, aliiſque locis ſolitis Vrbis, ac etiam ad valvas Civitatum, Caſtrorum, & aliorum quorumcumque Locorum, vel eorum Majoris Eccleſiæ, aliisque locis ſolitis, & conſuetis, ut moris eſt, affigen. & publican. monemus, citamus, citarique & moneri mandamus omnes, & ſingulas Perſonas tam Eccleſiaſticas, quàm Seculares cujuſvis ſtatus, gradus, & conditionis, de & ſuper præmiſſis, & præmiſſorum causâ quomodolibet intereſſe habentes, ſeu habere putantes, & prætendentes, quatenus infra decem dies proximos legitimè compareant Romæ coram Nobis per acta infraſcripti Secretarii Cameræ per ſeſe, vel eorum legitimos Procuratores ad dicendum, & excipiendum quidquid verbo, vel in ſcriptis dicere, opponere, vel excipere voluerint contra præinſertam commiſſionem, contentaque in ea juxta commiſſionis formam procedi videndum, nec non conſtituen. in Vrbe Procuratorem, ſeu Procuratores reperibiles, & acceptantes eorum jura defenſuros, & allegaturos, quoniam Nos dicto termino elapſo etiam nullâ aliâ monitione, ſeu citatione præmiſsâ, nec alio termino ſervato ad omnia & ſingula in præinſertâ commiſſione contenta, aliaque deſuper neceſſaria & opportuna uſque ad omnimodam præmiſſorum omnium executionem, cauſa, & cauſarum hujuſmodi expeditionem, & terminationem juxta facultates nobis in d. commiſſione conceſſas procedemus, ipſorum omnium quomodolibet intereſſe habentium contumaciâ, & abſentiâ non obſtantibus, neque attentis, avocando inſuper, & reaſſumendo ab omnibus, & quibuſcumque Iudicibus non obſtante conſenſu coram eis fortaſſe præſtito omnes, & ſingulas cauſas permiſſu, & ab eis dependentia quomodolibet concernentes. Inhibendo etiam eiſdem, nè in cauſis prædictis audeant ſeſe ingerere, nec intromittere quovis ſub prætextu &c. quod ſi ſecus &c. id totum &c. In quorum fidem &c. datum Romæ hac die 10. Martii 1714.

Jo: Archiep. Seleuciæ Theſ. Gen. & Jud. Comm.
Cyr. Lancetta S. R. Auditor Jud. Commiſſ.
Nic. Judice C. A. C. & Annonæ Præf. J. Comm.

Io. Antonius Tartaglia R. C. A. Secretarius.

Edictum Citatorium vigore commiſſionis.

ROMÆ, Typis Rever. Cam. Apoſtolicæ 1714.

EDICTUM PONTIFICIUM

Num. XVII.

Excitantur Agrorum Cultores ad faciendam ſementem in annum 1715. promiſsâ largiori frumenti diſtributione, ejuſdemque extrahendi facultate remiſſo vectigali 5. denariorum, pecuniæque ſubſidio ad emendos boves.

CLEMENS PP. XI.

Motu proprio &c. Inter graviſſimas Paſtoralis officii noſtri curas, quibus jugiter premimur, in illam peculiari ſtudio incumbimus, ut hæc noſtra Alma Urbs, ad quam quotidie tanquam ad Principis Apoſtolorum Sedem, & communem omnium Chriſtifidelium Patriam, Catholicæ omnes Nationes confluunt, & quam Nos quantum in Domino poſſumus, ac miſera præſentium temporum conditio patitur, commodis omnibus, atque ornamentis inſtruere, & augere jugiter ſatagimus, non ſolùm rei frumentariæ inopiâ nequaquam laboret, ſed feliciori in dies ubertate perfruatur.

Dudum ſiquidem fel. rec. Paulus Papa V. Prædeceſſor noſter, ut proſpero Annonæ, & Graſciæ ejuſdem Urbis regimini opportunè conſuleret: potiſſimùm verò Artem Agriculturæ in illius Territorio, ac Diſtrictu, necnon Latii, Campaniæ, & Maritimæ Provinciis reſtitueret, ac ampliaret, ſpecialem Congregationem nonnullorum Prælatorum, & aliorum Virorum, in qua ſcilicet tunc, & pro tempore exiſtentes Theſaurarius Generalis, Annonæ Præfectus, Graſciæ Præſes, Cameræ Apoſtolicæ Commiſſarius Generalis, ac ulterius q. Io: Baptiſta Coſtaguta ejuſdem Pauli Prædeceſſoris Familiaris intereſſe deberent, ibique potiſſimùm de Arte Agriculturæ reſtituendâ, & augendâ, necnon de ſtatu Annonæ, & Graſciæ hujuſmodi, rebuſque omnibus illas concernentibus invicem conferrent, tractarent, & diligenter perpenderent, eidemque Paulo Prædeceſſori quicquid ab ipſis reſolutum fuiſſet, referrent, erexit, atque

inſtituit; Ac ſubinde alia plura eodem conſilio diſpoſuit, & ordinavit; inter cætera verò, ut Agriculturæ artem exercentibus, quò faciliùs arti hujuſmodi incumbere, pecuniaſque minori interuſurio habere poſſent, opportunâ aliqua ſubventione ſuccurrere volens, tunc exiſtentibus Proviſoribus, ac Miniſtris Sac. Montis Pietatis Vrbis districtè mandavit, ut cuilibet Agricultori uſque ad ſummam mille ſcutorum monetæ, ſeu aliam ab eodem Annonæ Præfecto ordinandam, recepto emolumento duorum pro centenario nomine meriti, ſeu aliàs ab aliis ratione expenſarum ſolvi conſueto, necnon accepto idoneo, & ſufficienti pignore, aliiſque ejuſdem Montis legibus, & inſtitutis adimpletis, & obſervatis, de licentia Præfecti Annonæ prædicti ſubminiſtrari deberent. Ac inſuper omnibus Agricultoribus, Mercatoribus, & Colonis, qui tam in propriis, quàm in alienis, & conductis Terris in Territorio, & Districtu Vrbis, necnon Latii, Campaniæ, Maritimæque Provinciis hujuſmodi Agriculturam exercuiſſent, & ſementem feciſſent, ſingulis annis, quibus pretium, & valor frumenti communiter in eâdem Vrbe per ipſos Agricultores, & Mercatores vendendi à tempore meſſis, & recollectionis uſque ad Kalendas Martii cujuslibet anni ſummam juliorum quinquagintaquinque in ſingula rubra non exceſſiſſet, quintam partem totius frumenti per ipſos eodem anno recollecti, deducto tamen ſemine, ad quævis loca, præter Infidelium, & S.R.E. hoſtium, terrâ, marique liberè extrahendi, & tranſportandi, ſeu extrahi, & tranſportari faciendi facultatem conceſſit: prævio tamen Chirographo ab eodem Paulo Prædeceſſore ſubſignando, ac ſolutis priùs Cameræ noſtræ Apoſtolicæ, tunc ſuæ julius quinque pro quolibet rubro extrahendo, & aliàs prout in Cedula Motus proprii memorati Pauli Prædeceſſoris deſuper expeditâ, ac die XIX. Octobris 1611. *publicatâ, cujus tenorem præſentibus &c. pro plenè &c. volumus, uberiùs continetur.*

Cùm autem noviſſimè, nempe à menſe Septembris anni mox elapſi, peccatis noſtris graviores in dies calamitates promerentibus, non ſine ingenti paterni cordis noſtri dolore mortiferâ Boum peſtilentiâ per Vrbem, illiuſque Districtum, ac Provincias prædictas immaniter graſſante, integra penè armenta interierint, adeò ut peremptis animalibus, de quibus ineffabilis Dei Providentia laboribus hominum ſolatia ſubrogavit, agrorum culturam planè deſeri, terraſque in proximè præterito

Autumno

Autumno minimè ſeri contigiſſet, niſi Nos tam frumento, quàm pecuniis per dilectum filium Annonæ Præfectum abunde ſubminiſtratis, Agricultorum inopiam ſublevaſſemus, aliiſque opportunis, ac ſalubribus proviſionibus ei, quam benedicente Domino ſperamus, futuræ meſſis ubertati conſuluiſſemus; tempus verò, quo agri ſerendis frumentis pro venturi anni 1715. *meſſe deſtinati aratro proſcindi debent, jam advenerit: Domini tamen prædiorum, Mercatores, Coloni, aliique artem Agriculturæ prædictam exercentes ob ingentia damna, quæ ex ſuorum animalium jacturâ paſſi fuerunt, novo indigeant paternæ providentiæ noſtræ ſubſidio, ut expenſas pro emendis Bobus, & laboreriis neceſſariis faciendas ſubire valeant.*

Hinc eſt, quòd Nos publicæ cauſæ nullâ ex parte deeſſe, noſtrorumque, & Apoſtolicæ Sedis ſubditorum commodis per amplius providere volentes, motu ſimili, ac ex certâ ſcientiâ, & maturâ deliberatione noſtris, deque Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, cedulam motus proprii Pauli Prædeceſſoris ſupradictam, quoad ea, quæ præſentibus non adverſantur, ac uſu recepta reperiuntur, earumdem tenore præſentium approbamus, confirmamus, & innovamus, illiſque inviolabilis, & irrefragabilis Apoſtolicæ firmitatis vim, robur, & præſidium adjungimus.

Præterea motu, ſcientiâ, deliberatione, & poteſtatis plenitudine ſimilibus Congregationem Prælatorum à Præfato Paulo Prædeceſſore, ſicut præmittitur, inſtitutam, cui ſcilicet dilecti filii nunc, & pro tempore exiſtentes Theſaurarius noſter Generalis, Annonæ Præfectus, Graſciæ Præſes, Commiſſarius Generalis Cameræ noſtræ prædictæ, ac loco q. Io: Baptiſtæ Coſtaguta ab eodem Paulo Prædeceſſore deputati Præceptor Archihoſpitalis S. Spiritus in Saxia intereſſe debeant, harum ſerie renovamus, ac quatenus opus ſit, de novo erigimus, & inſtituimus. Eidemque Congregationi toties, quoties opus fuerit, habendæ, facultatem concedimus, & impartimur, ut iiſdem Agricultoribus, Mercatoribus, & Colonis, aliiſque artem Agriculturæ prædictam exercentibus, ac ſive proprios, ſive alienos, & conductos agros in Latii, Campaniæ, & Maritimæ Provinciis prædictis colere, & ſerere volentibus pecunias neceſſarias pro novis terris proſcindendis, aliiſque laboreriis perficiendis pro meſſe dicti venturi anni milleſimi ſeptingenteſimi decimi

quinti à dilectis filiis Proviſoribus, & Miniſtris S. Montis Pietatis, necnon Menſæ Nummulariæ S. Spiritus in Saxia uſque ad ſummam centum millium ſcutorum monetæ, nempe medietatem ex dicto Monte Pietatis, & aliam medietatem ex dicta Menſâ Nummulariâ Sancti Spiritus, cum licentiâ ab eodem Annonæ Præfecto ſubſcribendâ, ac Proviſoribus, & Miniſtris Montis, & Menſæ Nummulariæ prædictis dirigendâ ſubminiſtrari curent, & faciant, unicuique ſcilicet pro eâ ſummâ, quæ juxta cujuſque Agricultoris, & aliorum prædictorum indigentiam, & idoneitatem eidem Congregationi congrua, & opportuna videbitur, ac cum cautionibus pro indemnitate Montis Pietatis, & Menſæ Nummulariæ hujuſmodi ab iis, qui pecunias acceperint, præſtandis, ac à præfatâ Congregatione (citra tamen illius periculum, ſeu damnum) recognoſcendis, & approbandis.

Cæterùm, ut faciliùs ſubminiſtratio dictarum pecuniarum Agricultoribus, & aliis prædictis fieri poſſit, volumus, & mandamus, ut pro eâ quantitate, quæ ejuſdem Congregationis arbitrio, intrà tamen ſummam dd. centum millium ſcutorum monetæ, Agricultoribus, & aliis prædictis ſubminiſtranda erit, ſolvi debeant quotannis uſque ad reſtitutionem ſummæ ſubminiſtratæ Monti Pietatis, & Menſæ Nummulariæ prædictis ſcuta duo pro quolibet centenario nomine meriti, ſeu expenſarum, quas tam Mons Pietatis, quàm Menſa Nummularia hujuſmodi pro ſalariis Miniſtrorum, & Officialium ſuſtinere coguntur.

Demum Agricultoribus, & aliis prædictis, ut alacriùs laboreria neceſſaria pro ſerendo frumento in proximè futuro Autumno perficere, ac complere valeant, quintam partem frumenti (detracto tamen ſemine) in ſubſequenti meſſe anni milleſimi ſeptingenteſimi decimi quinti per ipſos recolligendi ad quævis loca, præter Infidelium, & S. R. E. hoſtium, Terrâ, Marique liberè extrahendi, & tranſportandi, ſeu extrahi, & tranſportari faciendi gratìs, & abſque ullâ ſolutione Tractæ Cameræ noſtræ Apoſtolicæ ſolvi ſolitæ, expedito tamen priùs Chirographo per Nos ſignando, ac ſolutis emolumentis Officialibus, & Miniſtris Cameralibus pro ejuſmodi licentiarum expeditione debitis, licentiam concedimus, & impartimur; Dummodo tamen ſive pretium, & valor frumenti tunc currens, ſive aliæ temporum circumſtantiæ eidem paternæ charitati, qua Subditorum noſtrorum commodis conſulere cupimus, aliter

aliter non ſuadeant. Sicque, & non aliter per quoſcumque Iudices &c. ſublata &c. judicari, & definiri debere, ac irritum &c. decernimus.

Mandantes etiam Congregationi, & Deputatis prædictis, ac præſertim Annonæ Præfecto, ut præſentes noſtras Literas, & in eis contenta quæcumque obſervent, & exequantur, & ab aliis, quantum in eis erit, condignâ pœnarum inflictarum animadverſione, aliiſque opportunis Iuris, & facti remediis firmiter, & inviolabiliter obſervari faciant, & curent. Dantes eis, ac præcipuè eidem Annonæ Præfecto in præmiſſis, & circa ea plenam, & omnimodam facultatem, & poteſtatem.

Non obſtantibus, quatenus opus ſit, noſtrâ, & Cancellariæ Apoſtolicæ Regulâ de jure quæſito non tollendo, ac rec. mem. Pii PP. IV. etiam Prædeceſſoris noſtri de gratiis qualecumque intereſſe Cameræ prædictæ concernentibus in eâdem Camerâ intrà certum tempus præſentandis, & regiſtrandis, itaut præſentes Literas ibidem præſentari, & regiſtrari nunquam neceſſe ſit, aliiſque Conſtitutionibus, & Ordinationibus Apoſtolicis, necnon Vrbis, Provinciarum, Civitatum, Terrarum, Oppidorum, & Locorum quorumcumque, ac montis Pietatis, & Menſæ Nummulariæ Sancti Spiritus prædictorum, aliiſve quibuslibet etiam juramento, confirmatione Apoſtolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis Statutis, Conſuetudinibus, Reformationibus, Decretis, Privilegiis, Indultis, & Literis Apoſtolicis Vrbi, Provinciis, Civitatibus, Oppidis, Terris, & Locis, ac Sac. Monti, & Menſæ Nummulariæ præfatis, illorumque reſpectivè Communitatibus, Vniverſitatibus, Miniſtris, Officialibus, & aliis perſonis quibuslibet à Sede prædicta, vel à Nobis forſan conceſſis, ac etiam confirmatis, approbatis, & innovatis, quæ eis, quoad præmiſſa nolumus ſuffragari, & quibus omnibus, & ſingulis, etiamſi &c. illorum tenores &c. pro ſufficienter expreſſis, & inſertis habentes hac vice, ad effectum præſentium duntaxat, illis aliàs in ſuo robore permanſuris, ſpecialiter, & expreſſè, ac latiſſimè derogamus, cæteriſque contrariis quibuſcumque.

Volumus etiam, quòd præſentium ſola Signatura ſufficiat, etiam abſque aliâ datâ, & regiſtraturâ, regulâ quacumque contrariâ pariter non obſtante. Et nihilominus literæ in quavis formâ expediri poſſint cum clauſulis opportunis.

Præſentiumque Literarum deſuper forſan expediendarum tranſumptis etiam impreſſis, manu unius ex Cameræ noſtræ Apoſtolicæ Notariis ſubſcriptis, & ſigillo alicujus ex Congregatione prædictâ obſignatis in Iudicio, & extra plena fides adhibeatur.

Placet Motu Proprio I. F.

Anno à Nativitate D. N. Jeſu Chriſti milleſimo ſeptingenteſimo decimoquarto, Indictione ſeptimâ, Pontificatus Sanctiſſimi D. N. Clementis Papæ XI. Anno decimoquarto, die verò 24. Martii, ſupradicta Cedula Motus proprii publicata, & affixa fuit in Magna Curia Innocent. Montis Citatorii, in Acie Campi Floræ, & in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis Apoſt. Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

ROMÆ, Ex Typographia Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ MDCCXIV.

Eadem

EDICTUM
CARDINALIS CAMERARII

Eadem, quæ in Superiori Edicto, conſilia à Summo Pontifice, & conventu inita ad rem agrariam promovendam ſignificantur.

Num. XVIII.

NOTIFICAZIONE, ET EDITTO

Sopra li nuovi provedimenti preſi per la rompitura de' Terreni, da cominciarſi nel preſente meſe di Marzo.

GIO: BATTISTA SPINOLA Prete Cardinale del titolo di S. Ceſareo della Santa Romana Chieſa Camerlengo.

NOn ceſſando ancora del tutto per le noſtre colpe la maligna influenza nel Beſtiame Bovino, per la quale rimane ozioſa gran parte degl' Aratri con graviſſimo danno degl' Agricoltori, e non minor timore in tutti di una proſſima Careſtia, & arrivando il tempo di rompere i Terreni per l'anno 1715. credè Sua Beatitudine doverſi ſempre più rinvigorire la ſua Paterna ſollecitudine, e che foſſe un nuovo contraſegno di eſſa il dare nuovi, e validi ajuti a tutti quegl' Agricoltori, che aveva invitati, & animati con Editto pubblicato il dì 9. Decembre a proſeguire la neceſſaria cultura de' Terreni; onde ſempre più contenta di ſentire che per le providenze date ſi fuſſero terminati i lavori dell' anno corrente, da' quali ſi ſpera con la Divina aſſiſtenza un' abbondante raccolto; e queſto non ſolo per aver fatto ſomminiſtrare tutto il Grano neceſſario per le ſementi già fatte in quantità

tità maggiore del ſolito; ma anche col mezzo degl' ajuti in denaro diſpenſato per ſuo ordine da Monſignor Prefetto dell' Annona agl' Agricoltori più biſognoſi, e ſimilmente con le dilazioni accordate ad altri Debitori, tuttochè aveſſero goduto nelle paſſate ſtagioni col beneficio della diminuzione del pagamento delle Tratte altri rilevantiſſimi vantaggi; deſideroſa di continuarli anche per l'imminente rompitura de' Terreni, ſi compiacque deſtinare una particolare numeroſa Congregazione, la quale doveſſe proporgli tutti i modi più proficui, e convenevoli per aſſicurare il futuro raccolto dell' anno 1715. *Ed eſſendoſi queſta a tenore degl' ordini di Sua Beatitudine unita con avere maturamente ponderato ciò, che più conveniva per l' adempimento delle benefiche intenzioni di Noſtro Signore; ſupplicò Sua Beatitudine, che non doveſſe forzare nè Padroni diretti, nè Affittuarii, nè Coloni de' Terreni, che doveano romperſi, ma più toſto moltiplicando gl' Atti della ſua ſolita Clemenza, ſi degnaſſe continuare ad animarli, promettendo loro nel raccolto del* 1715. *la Tratta* gratis *della quinta parte del Grano da raccoglierſi (detratto il ſeme) quando il Grano ſi vendeſſe in Roma ſotto i ſcudi ſette, ed in oltre che ſi degnaſſe deputare una Congregazione ſimile a quella, che fu eretta dalla ſanta mem. di Paolo V. rinovando anche un Moto proprio ſimile a quello, che fu fatto dal ſudetto Pontefice in congiuntura della penuria, che ſoffrivano con la Città di Roma, e ſuo Diſtretto le vicine Provincie; e per ultimo diſapprovò che doveſſe preventivamente fiſſarſi il prezzo al Grano a ragione di ſcudi ſette, e mezzo almeno, cominciando dal preſente raccolto, come da alcuni pochi ſi pretendeva.*

Fatta da Monſignor Prefetto dell' Annona eſatta Relazione alla Santità Sua di quanto ſi era diſcorſo, e propoſto nell' accennata Congregazione, ſi compiacque Sua Beatitudine di approvare le riſoluzioni della medema in tutto; dichiarando ſolo, che in ordine alle Tratte da concederſi nel 1715. *ſi eſtendeſſe maggiormente la ſua Beneficenza, volendo concederle non ſolo ſenza il pagamento delli giulii cinque, quali volle a favore della Camera Apoſtolica la Santa mem. di Paolo V. ma nè pure reſtringendole, o regolandole con il prezzo minore, o maggiore, che correſſe nelle vendite de' Grani nel tempo di concederſi dette Tratte, e ſolo riſervandoſi a dover in quel tempo riflettere con paterna Carità*

all'

all' eventualità de' caſi, & alle circoſtanze de' tempi, che devono ſempre ſuggerire i più ſani conſigli.

Si diſpoſe inoltre a formare il deſiderato Moto proprio a tenore di quello della Santa mem. di Paolo V. volendo però in eſſo abolito il grave peſo di doverſi dagl' Agricoltori dare il Pegno al Monte, che ſomminiſtraſſe il denaro: circoſtanza, che averebbe difficoltato molto i bramati ſoccorſi, volendo che la Congregazione inſtituita da Sua Beatitudine ad imitazione di quella eretta dal citato Pontefice doveſſe (ſenza però ſuo riſchio, e pericolo) aſſumere in sè l'obbligo di eſaminare la vera neceſſità, la qualità delle perſone, e quella delle ſicurezze da offerirſi da coloro, che chiederanno ſoccorſo, per doverſi poi dal Prefetto dell' Annona far ſomminiſtrare il denaro da impiegarſi in compra de' Bovi per la coltura de' Terreni da romperſi.

Eſſendoſi però degnata la Santità Sua di ſegnare il detto nuovo Moto proprio già pubblicato con la rinovazione della Congregazione a ſimilitudine di quella dalla Santa mem. di Paolo V. ed avendo deſtinato la ſomma di ſcudi cento mila da diſtribuirſi, la metà dal Banco di S. Spirito, e l'altra metà dal Sacro Monte della Pietà, ſi notifica ad ogn' uno, che averà neceſſità di denaro per erogarlo in compra de' Bovi, da valerſene per li lavori da farſi, che ricorra da Monſignor Prefetto dell' Annona: mentre rimarrà a ſuo carico l'eſporre alla Congregazione l'iſtanze d'ogn' uno, la qualità delle perſone, l'idoneità delle medeſime, la quantità de' lavori, le ſicurezze, che daranno, e tutto quel di più, che converrà eſaminare; perchè poſſano liberamente godere del nuovo beneficio, del quale doveranno eſſere a parte non ſolo gl' Agricoltori dell' Agro Romano, e ſuo Diſtretto, ma anche quelli delle vicine Provincie, e ſpecialmente di Maritima, e Campagna, i quali nella maggior perdita degl' Animali hanno riſentito più grave danno.

Inoltre la Santità Sua inerendo alle ſuppliche degl' Affittuarii, e Coloni notabilmente danneggiati dall' influenze del male, ſi è compiaciuta d'inſtituire una Congregazione di tre Prelati, la quale dovrà eſaminare, e decidere tutte le controverſie eccitate dagl' Affittuarii, e Coloni de' Terreni appellatione remotâ, *per togliere le diſtrazioni, & i diſpendioſi litigii, che s'intentaſſero, sì a riguardo de' preteſi difalchi, come di reſciſſioni di contratti, o d'altro, che riguardi queſte materie,*

come può eſattamente riconoſcerſi nell' Editto citatorio pubblicato per queſt' effetto il dì 10. del corrente meſe di Marzo; Non intendendo però la Santità Sua, che queſta nuova Grazia, e facilità ſerva di preteſto per ritardare quei Pagamenti gia maturati, e dovuti per gl' Affitti, o Subaffitti prima che cominciaſſe l'influenza del male.

Procuri dunque ogn' uno di approfitarſi di tante, e sì ſpeciali Beneficenze di Noſtro Signore, perchè poſſa Sua Santità continuare nel contento di vedere ſempre più ſollevata nel ſuo Pontificato per mezzo delle continue Grazie l'Arte Agraria, ed opulenti di Grani non ſolo le Campagne di Roma, ma tutte le vicine Provincie, il che ſommamente rimane a cuore della Santità Sua per vantaggio de' ſuoi Popoli.

Vogliamo dunque, perchè ſempre più appariſca quanto la Santità di Noſtro Signore ha diſpoſto con la ſua ſolita provida Beneficenza, che il preſente Bando ſia pubblicato ne' luoghi ſoliti, acciò ſia a notizia d'ogn' uno quanto in eſſo ſi contiene. Queſto dì 24. Marzo 1714.

V. N. Giudice Prefetto dell' Annona.

Gaſpar Turchi Commiſſario Gener.

Domenico Antonio Galoſi Secretario di Camera.

Die, Menſe, & Anno, quibus ſupra, ſupradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, in acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Bartholomæum de Camillis Sanctiſſimi Domini Noſtri Papæ Curſ.

Antonius Placentinus Mag. Curſ.

In ROMA, nella Stamperia della Rev. Camera Apoſtolica, MDCCXIV.

DIS-

DISSERTATIONIS HISTORICÆ DE BOVILLA PESTE

PARS TERTIA,

In qua morbi natura, ſigna, ſymptomata, cauſæ, ac medela philoſophico-medicis rationibus agitantur.

PROOEMIUM.

CUM primam, alteramque partem hujus operis fortaſſe non infeliciter abſolverim, ſupereſt, ut poſtremam aggrediar, in qua totius ferè negotii ſumma verſatur: nam ignoratis hujus epidemiæ naturâ, cauſis, effectis, curandique methodo, fieri non poteſt, quin conſilia, præſidiaque omnia Politico legalia, ſi rurſus utendi occaſio ſe dederit, vel planè inutilia, vel ſera certè contingant. Ut autem manum operi admoveamus, ab ipſius morbi vetuſtate initium dicendi facimus.

CAP. I.

Bovillam Peſtem apud Priſcos interdum inceſſiſſe Hiſtoricorum monumentis comprobatur.

Antiquiſſimis temporibus boum clades.

SI quis annales ſuperiorum temporum pervolutarit, in hujus, de qua loquimur, calamitatis memoriam ſæpius incurret: non raro ſiquidem exitiales morbi in boum armenta ingruerunt, tantamque ediderunt ſtragem, ut cùm ſibi propiùs ab exitio civitates abeſſe viderentur, ad Deûm pacem expoſcendam novos ritus, novaque ſacrificia inſtituerint, quo ſi quid admiſſum foret piaculum, procurarent. Enimvero neutiquam videtur dubitandum, quin Deus hominum impietatem, ac ſcelera crebrò hujuſcemodi pœnâ coërceat, quam Pharaoni quoque Ægyptiorum Regi comminatus eſt, ut inſanabile ejus ingenium flecteret, atque emolliret. Ait enim Exod. c. 9. v. 3. *Ecce manus mea erit ſuper agros tuos, & ſuper equos, & aſinos, & camelos, & boves, & oves peſtis valde gravis.*

A Deo iſta calamitas pœna loco infligitur.

Similiter apud antiquiſſimos Romanorum, qui ſummo ſtudio atque cura Religionem coluere, quamvis infinitis propemodum erroribus inquinatam, quippe qui in veri Numinis ignoratione verſarentur, ea tamen increbuerat opinio violatorum Deorum irâ ſe ſe hiſce incommodis, cladibuſque vexari: quam ob cauſam geſtandorum per Urbem ancilium, & canendorum ſaliarium carminum mos auctore Numâ inſtitutus, ut ait Plutarchus in ejus vitâ, & lectiſternium in Urbe Româ jam primùm celebratum eſt anno CCCLV. utì Livius lib. 5. fuſiùs narrat, cujus verba hic deſcribenda duximus. *Triſtem hyemem ſive ex intemperie Cœli raptim mutatione in contrarium factâ, ſive alia qua de cauſa gravis peſtilens omnibus animalibus æſtas excepit. Cujus inſanabili pernicie quando nec cauſa, nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex S. C. aditi ſunt. Duumviri Sacris faciundis lectiſternio tum primùm in Vrbe Româ facto, per dies octo Apollinem, Latonamque*

Romani nova Sacra eam ob cauſam inſtituerunt.

Exempla è Livio afferuntur.

namque

namque, & Dianam, Herculem, Mercurium, atque Neptunum, tribus quàm ampliſſimè apparari poterat, ſtratis lectis placavere. Ac lib. 3. ubi pecudum ſimul, hominumque perniciem, & decretas à Senatu ſupplicationes exponit. *Grave tempus, & fortè annus peſtilens erat Vrbi, agriſque, nec hominibus magis, quàm pecori*; ac paulò inferiùs *inopſque Senatus auxilii humani, ad Deos populum, & vota convertit. Iuſſi cum conjugibus, ac liberis ſupplicatum ire, pacemque expoſcere Deûm: ad id quod ſua quemque mala cogebant auctoritate publicâ evocati omnia delubra implent. Strata paſſim matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cæleſtium, finemque peſti expoſcunt.* Hujuſmodi autem peſtilentia regnante quoque Romulo Laurentes, ac Romanos invaſerat ob neglectam, ut tum opinabantur, Tatii ultionem injuriâ cæſi; qua de re Plutarchus in Romuli vitâ hæc habet. Ἐκ τούτου λοιμὸς ἐμπίπτει θανάτους μὲν ἀφνιδίους ἀνθρώποις ἄνευ νόσου ἐπιφέρων, ἁπτόμενος δὲ καὶ καρπῶν ἀφορίας, καὶ θρεμμάτων ἀγονίας, ὕσθη δὲ καὶ σταγόσιν αἵματος ἡ πόλις, ὥστε πολλὴν προσγενέσθαι τοῖς ἀναγκαίοις πάθεσι δεισιδαιμονίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τε Λαυρεντὸν οἰκοῦσιν ὅμοια συνέβαινεν ἤδη παντάπασιν. *Subinde peſtilentia ingruit, quæ mortem ſubitam afferens non trahebat morbum. Vulgabatur & in fruges, pecudeſque, inde magna ſterilitas orta. Sanguine quoque in Vrbe pluit. Vnde præter fatales calamitates gravis animos inceſſit ſuperſtitio. Enimverò ubi eadem Laurentes lues infeſtavit &c.* Id verò præ cæteris animadvertendum, quod lib. 41. narrat Livius; luem ſcilicet, quæ in boves ingruerat, in homines poſtmodum invaſiſſe. *Delectus conſulibus eò difficilior erat, quòd peſtilentia, quæ priore anno in boves ingruerat, eo verterat in hominum morbos.* Quapropter Guillelmus Gratarolus in lib. de Peſtis deſcriptione inter hominum peſtilentiæ ſigna *quadrupedum, & natatilium multitudinis interitus* recenſet. Et quidem non Homero ſolùm auctore Iliad. 1. verùm etiam compluribus deinceps experimentis perſpectum eſt animantes, quæ naturâ pronæ ſunt, miſerrimâ clade abſumptas, priuſquam homines contagio adoriretur. Cæterùm plura de gregum, armentorumque peſtilentiis apud (*a*) Columellam legi poſſunt.

Ex Plutarcho.

Pecorum lues in homines invadit.

Inſequentibus autem ſeculis non adſimilem pecorum internecionem

(a) *Lib. 6. de Re Ruſtic. cap. 5.*

Peſtilentia boum Carolo Magno regnante.

cionem hiſtoriarum monumenta memoriæ prodiderunt. Illa autem planè inſignita, ac præ cæteris graviſſima, quæ Carolo Magno regnante incidit; ita ut boves omnes ubique gentium, quæ illius imperio parebant, occidione occiſi fuerint. Ita Annales Fuldenſes ad annum 810. *Tanta fuit in eâ expeditione boum peſtilentia, ut penè nullus tanto exercitui ſupereſſet, quin omnes uſque ad unum interirent: & non ſolùm ibi, ſed etiam per omnes Imperatori ſubjectas provincias, illius generis animalium mortalitas immaniſſimè graſſata eſt.* Annales verò Metenſes, & Eginardus eodem anno penè iis ſimilia perſcribunt: cujuſmodi quoque fuerunt peſtilentiæ, quas in boves graſſantes ſuis temporibus narrant Fracaſtorius lib. 1. de Contag. cap. 12. & Joannes Wierius lib. 4. de Præſtig. Dæmon. cap. 30.

Ex hiſtoria Eccleſiaſtica ſimiliter exempla depromuntur.

Neque hercle quidquam inſtituto ſermoni inconſentaneum fecerim, ſi ex Eccleſiaſticæ hiſtoriæ Scriptoribus eximia quædam Miracula ſubjiciam, quæ ſummam Dei Benignitatem, atque clementiam teſtatam nobis reliquerunt; quippe qui piorum hominum precibus, & fide, ac Sanctorum Patrocinio, & deprecatione permotus miſerandam pecorum cladem averterit. Itaque Cardinalis Baronius anno 376. refert, cùm per omnem penè Europam ſæviente peſtilentiâ boves interirent; *eos tantùm incolumes ſervatos, quorum fronti Sanctiſſimæ Crucis ſignum fuiſſet inſcriptum, eoque miraculo non paucos Gentilium Chriſtianam fidem amplexos:* eamque in rem S. Severi, aut Endeleichi Rhetoris, cujus, meminit Paulinus Epiſt. 9. non contemnendam ſanè Eclogam affert, quam hoc loco integram lectorum utilitati, voluptatique conſulentes exſcribimus.

CAR-

CARMEN

Severi Sancti, id eſt, Endeleichi Rhetoris de Mortibus boum

ÆGON, BVCVLVS, TITYRVS.

ÆG. *Quidnam ſolivagus, Bucule, triſtia*
Demiſſis graviter luminibus gemis?
Cur manant lacrymis largifluis genæ?
Fac, ut norit amans tui.
Buc. *Ægon, quæſo, ſinas alta ſilentia.*
Ægris me penitùs condere ſenſibus.
Nam vulnus reſerat, qui mala publicat:
Claudit, qui tacitum premat.
Æg. *Contra eſt, quæ loqueris, recta nec autumas.*
Nam diviſa, minùs ſarcina fit gravis:
Et quidquid tegitur, ſæviùs incoquit;
Prodeſt ſermo doloribus.
Buc. *Scis, Ægon, gregibus quàm fuerim potens,*
Vt totis pecudes fluminibus vagæ
Complerent etiam concava vallium,
Campos, & juga montium.
Nunc lapſæ penitùs ſpes opis eſt meæ:
Et longus peperit quæ labor omnibus
Vitæ temporibus, perdita biduo.
Curſus tam citus eſt malis.
Æg. *Hæc jam dira lues ſerpere dicitur.*
Pridem Pannonios, Illyricos quoque,
Et Belgas graviter ſtravit: & impio
Curſu nos quoque nunc petit.
Sed tu qui ſolitus noſſe ſalubribus
Succis perniciem pellere noxiam:
Cur non anticipans quæ metuenda ſunt,
Admoſti medicas manus?
Buc. *Tanti nulla metus prævia ſigna ſunt,*

Sed quod corripit, id morbus & opprimit:
Nec languere ſinit, nec patitur moras.
Sic mors ante luem venit.
Plauſtris ſubdideram fortia corpora
Lectorum, ſtudio quo potui, boum,
Queis mentis gemina conſona tinnulo
Concentu crepitacula.
Ætas conſimilis, ſetaque concolor:
Manſuetudo eadem, robur idem fuit,
Et fatum: medio nam ruit aggere
Par victum parili nece.
Mollito penitùs farra dabam ſolo.
Largis patris erat gleba liquoribus.
Sulcos perfacilis ſtiva tetenderat;
Nuſquam vomer inhæſerat:
Lævus bos ſubito labitur impetu;
Æſtas quem domitum viderat altera.
Triſtem continuò disjugo conjugem.
Nil jam plus metuens mali.
Dicto ſed citiùs conſequitur necem
Semper qui fuerat ſanus, & integer,
Tunc longis quatiens ilia pulſibus
Victum depoſuit caput.
Æg. *Angor, diſcrucior, mœreo, lugeo;*
Damnis quippe tuis non ſecus, ac meis
Pectus conficitur, ſed tamen arbitror
Salvos eſſe greges tibi.
Buc. *Illuc tendo miſer, quò gravor acriùs.*
Nam ſolamen erat vel minimum mali,
Si fœtura daret poſterior mihi,
Quod præſens rapuit lues.
Sed quis vera putet? progeniem quoque
Extinctam pariter, vidi ego cernuam
Iunicem gravidam: vidi animas duas
Vno in corpore perditas.

Hic

Hic fontis renuens, graminis immemor,
Errat ſuccidua bucula poplite,
Nec longum refugit: ſed graviter ruit
Leti compede claudicans.
At parte ex aliâ, qui vitulus modò
Laſcivus ſaliens texuerat vias,
Vt matrem ſubiit: mox ibi morbido
Peſtem traxit ab ubere.
Mater triſtifico vulnere ſaucia,
Vt vidit vituli condita lumina:
Mugitus iterans, ac miſerè gemens,
Lapſa eſt, & voluit mori.
Tunc tanquam metuens, nè ſitis aridas
Fauces opprimeret: ſic quoque dum jacet,
Admovit moriens ubera mortuo;
Poſt mortem pietas viget.
Hinc taurus ſolidi vir gregis, & pater
Cervicis validæ, frontis & arduæ,
Lætus dum ſibimet plus nimio placet,
Prato concidit herbido.
Quàm multis foliis ſilva cadentibus
Nudatur gelidis tacta aquilonibus:
Quàm denſis fluitant velleribus nives,
Tam crebræ pecudum neces.
Nunc totum tegitur funeribus ſolum.
Inflantur tumidis corpora ventribus,
Albent lividulis lumina nubibus;
Tenſo crura rigent pede.
Iam circum volitant agmina triſtium,
Dirarumque avium, jamque canum greges
Inſiſtunt laceris viſceribus frui.
Heu! cur non etiam meis?
Æg. *Quidnam, quæſo, quid eſt, quòd vario modo*
Fatum triſte necis tranſilit alteros,
Affligitque alios? en tibi Tityrus

Salvo lætus agit grege.

Buc. *Ipſum contueor. Dic age Tityre*
Quis te ſubripuit cladibus his Deus?
Vt peſtis pecudum, quæ populata ſit
Vicinos, tibi nulla ſit.

Tit. *Signum, quod perhibent eſſe Crucis Dei,*
Magnis qui colitur ſolus in Vrbibus:
Chriſtus, perpetui gloria numinis,
Ejus filius unicus.
Hoc ſignum mediis frontibus additum
Cunctarum pecudum certa ſalus fuit.
Sic vero Deus hoc nomine præpotens
Salvator vocitatus eſt.
Fugit continuò ſæva lues greges;
Morbis nil licuit. Si tamen hunc Deum
Exorare velis, credere ſufficit;
Votum ſola fides juvat.
Non ullis madida eſt ara cruoribus,
Nec morbus pecudum cæde repellitur,
Sed ſimplex animi purificatio
Optatis fruitur bonis.

Buc. *Hæc ſi certa probas, Tityre, nil moror,*
Quin veris famuler religionibus.
Errorem veterem diffugiam libens;
Nam fallax, & inanis eſt.

Tit. *Atqui jam properat mens mea viſere*
Summi templa Dei: quin age, Bucule,
Non longam pariter congredimur viam;
Chriſti & numina noſcimus.

Æg. *Et me conſiliis jungite proſperis:*
Nam cur addubitem, quin homini quoque
Signum proſit idem perpete ſæculo,
Quo vis morbida vincitur.

NO-

NOTÆ.

PETRUS PITHOEUS.

EMendationes, & monita in Epigrammata, & Poemata vetera pag. 478.

Severi Attilii, ſive Cæcilii Severi poëtæ Chriſtiani ſub Valentiniano Auguſto meminit ex Sophronio Gregorius Gyraldus. Hic verò noſter, ut videtur, antiquior, &, niſi valde fallimur, Aquitanus: cujus carmen Eliæ Vineti Santonis, optimi, & doctiſſimi Senis beneficio debemus.

Præterea inter Divi Joannis Beverlacenſis miracula hoc etiam à Bollandiſtis enarratur nonis Maji. *Non eſt mirandum Sanctum Confeſſorem Iohannem multa commoda præſtitiſſe hominibus: nam etiam mutis animalibus commoda ſanitatis frequenter præſtat. Sæpe enim contingit, quòd peſtis mortalitatis animalia, & pecudes obtinet: ſed incolæ provinciarum circumjacentium munimen ſolent obtinere, quando vovent Sancto Iohanni de armento ſuo aliquod animal tali peſte depreſſum ad liberationem cæterorum: Solentque continuò convaleſcere, peſtiſque inde aufugere, hominibus vota apud Beverlacum patrono ſuo Sancto Confeſſori Iohanni perſolventibus. Hæc nobis ſolent atteſtari qui & hæc experti ſunt, & noverunt hujuſmodi vota multis conferre.* Similiter autem in vita S. Gerlaci Eremicolæ nonis Januarii hoc matronæ cujuſdam teſtimonium recitant. *In partibus*, inquit, *noſtris generali quodam peſtilentiæ mortifero contagio vaſtatæ ſunt oves, & boves, & univerſa pecora, & jumenta peccatis exigentibus uſque ad internecionem ſunt deleta. Eapropter B. Gerlaco de ſingulis capitibus pecorum meorum unum quadrantem me offerre devovi, & omnibus per totam regionem jumentis plagâ prædictâ morientibus, ego,* inquit, *omnia mea pecora B. Gerlaco patrocinante retinui.* Hæc autem iidem narrant VI. Idus Februarii 2. Parte inventionis, & Miraculorum S. Goslini Abbatis cap. 2. n. 18. *Domina Aſſiſia Vxor eximii Iuris utriuſque Doctoris Domini Iohannis de Banſiis, mulier veneranda, ac multùm religioſa armenti gregem infectum morbo*

Ex Sanctorum Vitis aliquot narrantur Miracula.

poſſidebat: quæ quum morientes vaccas conſpiceret, nec convaleſcentiæ remedium haberet, ſe humiliter B. Goslino commendavit, ut ejus armenta ſervaret, in quibus pietatis officia ſecundùm morem ſuum ſingulis diebus expleret: quæ quum jam vota peregiſſet, nullum deinceps jumentum perdidit. Ex iis igitur ſatis ſuperque conſtabit nihil hac noſtrâ ætate inſolens, aut inauditum prioribus accidiſſe. Quinimo immortali Deo Opt. Max. gratiæ agendæ ſunt, quòd præſens boum calamitas neque diuturnitate, neque acerbitate prioribus conferenda ſit, quæ non modò in cætera armenta, atque in greges, verùm etiam in homines ipſos deſævierunt.

CAP. II.

Veram peſtem fuiſſe morbum, qui noſtrâ ætate Latiales boves depopulatus eſt. Signa, ac ſymptomata cum iis, quæ in illorum cadaveribus inventa ſunt, breviter exponuntur.

NOn multis hìc morabor demonſtraturus Epidemiam, quæ per hæc tempora boves noſtros magnam partem perdidit, fuiſſe veram peſtem; cum iis omnibus palàm ſignis, & proprietatibus proceſſerit inſignita, quibus peſtifera lues ſtipari ſolet. Etenim primo loco febris comitabatur, quæ, quoniam ſimilis, & communis omnibus cum pernicie fuit, jure apud magnum Hippocratem (*a*) peſtis dicitur. *Sunt autem*, inquit, *febrium duo genera, quorum alterum commune omnibus peſtis appellatur, alterum propter malam diætam privatim iis contingit, qui eâ utuntur.* Neque verò quin febris affectos boves ureret dubitandum erat: namque non modò Veterinarii Medici, ſed ipſe ego in illorum arteriis carotidibus, & axillaribus ſummam ſemper, ac ſtatim ab initio celeritatem, ac frequentiam deprehendi. Præterea quanquam ob nimiam cutis craſſitiem neque exanthemata, neque carbunculi in externâ boum ſuperficie erumperent; ſingulis tamen, ubi teneriores ſunt membranæ, ſcilicet in ore, & faucibus phlogoſes, puſtulæ, ulcera, & maculæ è veſtigio apparebant. Inſuper

Febris communis peſtis eſt apud Hippocratem.

(a) *Lib. de Flatibus num. 7.*

Inſuper plerique boves hoc malo tentati peribant intrà diem ſeptimum, quod in peſte frequentiſſimum eſt: pauci verò per abſceſſum, ac decubitum, ut mox dicemus, evadebant.

Illud tamen hìc tacere non licet à celebrioribus olim Veterinariis bovillam peſtem præcipuo *malidis* nomine fuiſſe vocatam, quod in epiſtolari quadam diſſertatione (*a*) mox ſubnectenda, fuſiùs oſtendemus. *Bovilla peſtis olim Malis appellata.*

Quanquam verò (ut ad ſigna, ac ſymptoma veniamus, quibus miſerum hoc brutorum genus torquebatur) ſecundùm variam in animalibus fluidorum craſim, ac ſolidorum texturam (quas ſimul acceptas temperamenta vocant Medici) variæ quoque affectiones ex unâ, eâdemque cauſâ ſuboriri ſoleant; ſunt tamen quædam effecta, quæ in ſingulis prope affectis animalibus cernebantur. Utique vidimus interdum in nonnullis bobus primum indicium contractæ peſtis fuiſſe, fugam arripere, ululare, ſtertere, ac mille modis quaſi ſubito terrore percitos ſe ſe agitare; ſcilicet quòd venenum, cùm in iis volatilium ſalium ubertatem, miramque fibrarum nervearum in ſpaſmos proclivitatem inveniſſet, diverſos ſtatim convulſivos quà externos, quà internos motus induxit. Alios etiam ſpectavimus, tametſi rariùs, præcoci morte, quaſi fulmine tactos interiiſſe, eos videlicet, qui naturâ ſuâ jam enerves, ſpirituque fuerant deſtituti. Sed in pleriſque præcipua exceptæ luis ſigna extiterunt ſubito mœrere; caput demittere; è languidulis oculis lacrymas, è naribus, & ore mucum, & ſalivam fundere; atque interim febri cum horrore, vel horripilatione correptos, nauſeanteſque humi jacere: ſemper autem phlogoſes, puſtulæ, ut innuimus, hydatides, & ulcera linguam, & fauces ſummo cum ardore obſidebant. Principio ut plurimum ſitientes multum bibebant; poſtea verò à potu, ciboque penitùs abſtinebant; & idcirco cùm deglutire, ac ruminare non poſſent, inediâ, ſitique celeriùs etiam, quàm naturâ fortè morbi factum eſſet, ad interitum adigebantur; alvo ſæpe ſæpius lubricâ, dejectiſque fœtidis, variegatis, & interdum cruentis humoribus. Plerique tandem omnes putidi, *Morbi ſigna, ac ſymptomata.* *Frequentiora contractæ luis ſigna.*

(a) *Proſtat annexa cap. 8. tertiæ partis* §. x.

gravique cum anhelitu, non rarò etiam cum tuſſi intrà primam hebdomadem occidebant. Qui autem ad alteram pertingerent (erant autem perpauci) evadere conſueverant; præſertim ſi cadentibus pilis corium exaſperaretur, aut facto ad nates, & ad crura decubitu, nè liberè poſſent incedere, prohibiti fuiſſent.

Vermes à muſcis procreati.

Vermes interim in naribus, ad cornuum radices, in labiis, atque ore comperiebantur, quibus ſcilicet locis muſcarum agmina poterant confluxiſſe.

Quid obſervatum fuerit in diſſectis cadaveribus.

Quod verò ſpectat ad ea, quæ in boum cadaveribus detecta fuerunt; illud prænoſſe convenit, raro in peſte denatis certas, & perpetuas apud illorum viſcera affectiones deprehendi: etenini lues à liquidis primò excipitur, & ab iiſdem poſtea aut hæc, aut illa membra pro variâ eorundem conditione corripiuntur. Id ſanè evidentiſſimum apparuit in tribus extiſpiciis, quæ nos fieri curavimus; nam præter oris, fauciumque ulcuſcula, atque œſophagi, omaſi, pulmonumque à rubore ſubnatum livorem, ſeu gangrænam; quas quidem res in unoquoque penè ſimiles comperimus; diverſæ in ſingulis occurrerunt viſcerum læſiones. Etenim in primo, qui tertiâ morbi die perierat, animadvertimus in omaſo tum fœni duriuſculam maſſam, tum pilam illam, quam Plinius (*a*) *Iuvencarum tophum* apellat, ortam ſcilicet ex abraſis linguâ pilis, & mox deglutitis, ſubinde verò periſtaltici motus ope in modum filtri accedente ſalivâ coactis: cætera viſcera parum à ſtatu ſanitatis abfuerunt. In altero deinde, quoniam interierat 6. die, cùm hepar, & inteſtina, tum pulmones ſphacelo tentata erant. In tertio cor etiam, & cerebrum corruptum penè diffluebant. Neque quidquam in ipſorum liquidis conſtans, & memorandum obſervare licuit: ob peculiares enim fluidorum craſes, variam quoque illorum fluiditatem, & colores offendimus. Ut proinde nihil certi elicere illinc potuerimus: cæterùm omittimus hìc referre, quod alio loco fusè monuimus, infida ſcilicet omnino eſſe judicia, quæ fiunt ex obſervationibus cadaverum illorum, qui acuto, malignoque morbo decedunt: multa enim viſceribus detrimenta, quæ

(*a*) *N. H. lib. 2. cap. 42. de ea quoque agit M. Mercatus in ſua Metallotheca.*

quæ principio aberant, tum ante, tum poſt mortem ab inquinatis liquidis hic illic ſubſiſtentibus afferuntur.

CAP. III.

Cur peſtiferum miaſma ſolos boves, non cæteras animantes afflaverit.

ABſtruſa illa, & philoſophicâ exercitatione digniſſima quæſtio mihi ſemper viſa eſt, quæ de peſtifero veneno inſtituitur, à nemine hactenus præter Hippocratem, quod ſciam, luculenter explicata. Et ſanè mirum videri poteſt lethiferum virus, quod bovillum genus per hoſce annos tot, tantiſque cladibus exhauſit, cæteris animantibus innoxium fuiſſe. Hujus autem difficultatis nodum Hippocrates (*a*) non infeliciter, ſi rectè intelligatur, ſolvere conatus eſt: ſic autem loquitur præclariſſimus Medicorum Princeps. *Communis itaque febris ideo talis eſt, quòd ſpiritum hujuſmodi omnes attrahant: ſimili verò ſpiritu ſimiliter corpori permiſta, ſimiles quoque morbi efficiantur. At fortaſſe*, ſubdit ſenex, *dicet quiſpiam, cur igitur non cunctis animalibus, ſed alicui ipſorum generi contingunt tales morbi? Cauſa eſt, propterea quòd corpus à corpore, natura à natura, nutrimentum à nutrimento differunt. Non enim omnibus animalium generibus incongrua eadem, vel congrua ſunt, ſed alia aliis conveniunt. Quando itaque aër hujuſmodi inquinamentis, quæ hominum adverſantur naturæ, repletus fuerit; tunc homines ægrotant; quando verò alicui alteri animalium generi aër incongruus extiterit, illa ſimiliter ægrotant.* Qui autem Hippocratis ſententiam exemplis illuſtrare aggreſſi ſunt, nimirum ſturnos cicutâ, coturnices veratro, turdos cantharidibus impunè veſci, quæ homini, aliiſque ferè animantibus adverſantur; ac inſuper animalia pleraque cœnoſo aëri aſſueta, ſi in ſalubriorem transferantur, brevi tempore interire; ita ut ſalubritas non abſoluta, ſed relativa dicenda ſit; ii certè rationem à magno Hippocrate indicatam neque explicarunt, neque, quod

Hanc quæſtionem acutè ſolvit Hippocrates.

Exemplis res illuſtratur.

(*a*) *Lib. de Flatib. num. 8.*

Hippocratis Sententiæ explicatio. quod deterius eſt, deprehendiſſe videntur. Age igitur diſpiciamus qui fuerit Hippocratis ſenſus, cùm ait, Corpus à corpore, naturam à natura differre. Aër quidem ſecum defert, ſuſpenſaque habet innumera, diverſaque corpuſcula, ita ut quæ ſpiritum ducunt animantes, eadem ſimul hauriant ſemina, quæ deinde per corporis vias, & canaliculos permeantia pro cujuſque corporis texturâ, & humorum temperatione, mixtioneque cum illis non idem efficere conſueverunt. In aliquibus enim ita ſolidas partes extimulant, ac vellicant ob figurarum, viarumque diſſimilitudinem: ita fluidas miſcent, atque perturbant, quòd alia ſibi ſimilia corpora motu cieant, ut funditus illas immutent. Præterea ob viarum, & tubulorum corporis diverſitatem cum aëre, potu, vel cibo hauſta corpuſcula, multis modis percolata, atque diſpoſita longè diſſimiles ſuccos efficiunt, aut noxios ſcilicet, aut ſalubres.

Exemplum ex plantarum diverſitate repetitum. Hoc autem apertiſſimo omnibus exemplo demonſtrare contendimus, nimirum ab iis, quæ ſub terrâ fiunt, ad ea quæ ſupra terram contingunt, ducentes argumentum. Enimvero in exiguâ telluris areâ quàm plurimas plantas ſibi proximas, quàm tamen inter ſe diverſas videmus enaſci; dulcibus enim, ſalubribus, & innoxiis deleteriæ, veneficæ, acres, atque amaræ adnaſcuntur; tum formâ, tum ſapore atque ingenio prorſus diſſimiles. *Unde diverſa plantarum qualitas oriatur.* Non aliâ profectò de causâ, quàm quòd diverſi hìc illìc halitus, ac ſucci è terræ ſpiraculis prodeuntes in radicum oſcilla, & plantarum viſcera illabantur: (quanquam nonnullæ illorum particulæ interdum, quòd meatibus non conveniant, excludantur.) qui mehercule ſucci, tametſi ejuſdem naturæ forent, ac poteſtatis, cùm deinde variis plantarum canaliculis, & tubulis excipiantur, variiſque in vaſculis percolentur, omnino neceſſe eſt innumeris modis figuram, & craſim immutent, & alias, atque alias induant naturas, ac diverſos ſubeant motus, & inclinationes. Quo fit, ut vegetabilium quoque fluida inter ſe oriantur diſſimilia.

Huc accedit, quod in cunctis ſeminum utriculis nativus quidam ſuccus ineſt, qui fermenti inſtar in ſuam naturam convertit

tit quidquid poſtea per analogiam in radicum oſcula excipitur, & aſſumitur.

Eâdem itaque ratione in animantibus tum ob ſalium, ſulphurum, ac ſpirituum, quæ cum aëre, ac pabulo recipiuntur, varietatem; tum ob diverſam ſolidarum partium texturam, & liquidarum temperationem, mixtionemque, tum ob nativorum ſuccorum fermentandi vim, eadem corpuſcula aliquando, atque in certo animalium genere ad veneni naturam evehuntur, mox interitum allatura. Unde, opinor, planum fit, cur per hæc tempora boves tantùm lue correpti pœnas dederint, nosque in tantas conjecerint anguſtias; unde divinâ primùm, ac deinde noſtri Principis benignitate ſumus expediti. *Qua ratione idem fiat in animalibus.*

CAP. IV.

Eventa nonnulla obſervatu digna, in diverſis boum ſpeciebus, ac temperamentis, quorum rationes afferuntur.

ADeò rara ſunt, vulgique captum ſuperant, quæ in animantium peſte contingunt, ut niſi pleraque ad poſterorum memoriam literis prodita ſint, vix fidem apud illos inventura videantur. Ejus generis eſt quod Romæ in proxima hominum peſtilentia contigit: (*a*) nam veſpillones omnes, ac libitinarii, quamvis aſſiduo inter polluta, ac fluentia tabo cadavera verſarentur, intacti penitùs evaſerunt; non alia, ni fallor, de cauſa, quàm quòd malis aſſueti, cùm tot ante oculos funera cernerent, nullo eorum ſenſu afficerentur, æquoque animo, atque hilari permanentes peſtifera ſemina celerrimo ſpirituum, ac ſanguinis motu partim diſpellerent, partim temperarent. *Cur Veſpillones tempore peſtis immunes fuerint.*

In hac autem boum lue, qui cibo, otioque obeſiores cæteris, ac juniores erant, faciliùs morbo corripiebantur, ac citiùs interibant, quàm qui propter laborem graciliores erant, ac vetuli: unde emeriti, & qui plauſtra trahunt, minùs omnium laborarunt. Cujus rei cauſam ad majorem, minoremve fluido- *Quare boves pingues faciliùs labem exceperint.*

(*a*) *Apud C. Gaſtaldium de Peſte c.* 40. *n.* 5. *fol.* 266.

rum copiam, & ad anguſtiores, patentioreſque corporis meatus referendam crediderim. Enimverò peſtiferum fermentum, ubi majorem humorum vim, quàm ſuâ labe corrumpat, ac majus etiam viarum impedimentum nanciſcitur; ita ut foràs excurrere, atque expirare non poſſit, faciliùs immiſcetur ſanguini, & ſpiritibus, viſceribuſque adhæreſcit: quod ſanè in pinguibus ob eorum corporis ſtatum ſæpè ſæpius evenire conſuevit. Graciles contra, quanquam ipſi etiam venenum excipiant, indèque extinguantur; non raro tamen fit, ut per apertos meatus promptiùs diſcludere ſoleant, ac diſſipare.

Quamobrem bubalorum Vituli interierint ſalvis matribus.

Alterum verò majorem admirationem habet: ſiquidem bubali fœminæ, quæ ſuis vitulis lac præbebant, majorem partem peſte correptæ evaſerunt; ſed iis mammarum papillæ exulceratæ ſunt; lactentes verò filii occubuerunt. Quod ſanè eam ob rem factum arbitror, quod erodens venenum naribus, atque ore à matribus hauſtum per obvias, ac patentes chyli, ſanguiniſque vias uſque ad mammarum tubulos pervenerit, ibique, cùm fortiùs papillas emungant vituli, ſalutarem veluti decubitum ſubſiſtendo produxerit: indè verò quoniam veneficum fermentum partim divertebatur in nati viſcera, quem utpote teneriorem necabat; partim in eorundem lactiferorum finibus hærebat, illoſque ob corrodendi vim facillimè exulcerabat; proinde matres ipſæ ſalutaribus hiſce plagis (quemadmodum in humanâ peſte ſuppurantibus citò bubonibus) identidem, ab interitu vindicabantur.

Occurritur objectioni.

Nè cui verò dubitationem afferat, quòd non matres filiis, ſed filii matribus labem attulerint, quatenus ſcilicet iidem, contemeratis antea peſtifero tabo faucibus ubera ſiccando labefactaverint: illud enim advertimus lactantes matres priùs mœſtas videri cœpiſſe & cum lacrymarum effuſione caput demiſiſſe, quàm natos, qui ſtatim atque luem excipiunt, à lactando propter dolentia oris ulcera deterrentur, atque deſiſtunt.

Accedit præterea, quod in bubalorum armentis obſervatum fuerit ſteriles animantes, vulgò *bufale ſode* peſtiferâ lue frequentiùs interiiſſe; nimirum quia eædem nec lac præbent, nec plauſtra

ſtra trahunt; quamobrem ut ſaginatæ venenum faciliùs exceperunt, ita, cùm lac non emittant, nec cribrum ad idem venenum excernendum paratum habebant.

CAP. V.

Rumor per Vrbem manat aliam nullam eſſe bovillæ ſtragis cauſam, quàm inſectum nomine Bupreſtin. Res diligenter expenditur, & refellitur.

INterea dum teterrimæ ſtragis cauſa, atque principium, & adverſus eam præſidia modis omnibus exquiruntur, conſtans per Urbem fama diſſipatur, beſtiolam quandam Bupreſtin nomine, ab urendis bubus apud Græcos appellatam, ejus cladis auctorem extitiſſe. Eaque ſanè opinio per omnium animos pervaſerat, quemadmodum aſſolet fieri, cum hærentibus metu animis, & impendentium malorum gravitate perculſis torpent conſilia; ita ut abſurdiſſima quæque apud conſternatam multitudinem fidem inveniant: potiſſimùm verò, quòd Celeberrimus quidam Jure Conſultus doctiſſimuſque Patronus Pontifici Maximo luculentum planè libellum obtuliſſet, in quo ſæviſſimam ejuſmodi inſecti naturam, proprietateſque ex antiquis, ac probatæ fidei Scriptoribus quanquam brevi atque anguſtâ, dilucidâ tamen oratione recenſet, quam nos in hunc locum iiſdem verbis transferemus, ut noſtras ſubinde animadverſiones ſubjiciamus.

Manat in vulgus fama Bupreſtin hujuſce cladis auctorem eſſe.

Iure Conſultus quidam libellum offert Summo Pontifici, quo opinionem ejuſmodi confirmet.

BEATISS. PADRE.

N. N. *Vmiliſſimo Oratore della Santità Voſtra, avendo tempo fa a caſo inopinato appreſo nella profeſſione legale alcune ſpecie confacevoli al fatale caſo della mortalità corrente degli animali Bovini, gli è riuſcito ultimamente di raccoglierle di nuovo, e confrontarle con gl' Autori anco legali, eſploratori della cagione del male, e ſuo rimedio.*

Che però ad ogni buon fine di giovare al Publico mediante il Divino ajuto, riverentemente rappreſenta alla Santità Voſtra reſtringerſi le medeſime alla proprietà di quell' animale chiamato Bupreſte, *del quale ne fa menzione il* Teſto nella L. 3. §. Alio Senatus Conſulto. ff. ad Legem Corneliam de Sicariis.

Imperocchè i Buoi prima di morire inſieriſcono, morti poi trovanſi col fiele travaſato, effetti ſoliti cagionarſi in individuo dal Bupreſte *ſecondo l'atteſtato* Catelliani Cottæ Mediolanenſis Juris-Conſulti. Memorialia *pag.* 549. *verbo*, Pityocampæ §. memini &c. *ivi:* Bupreſtis animal traditur ſimillimum Scarabæo longipedi, rarum in Italiâ, fallit inter herbas bovem maximè, unde etiam nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat, teſte Plinio &c. *Ed eſſo Plinio nell' Iſtoria Naturale lib.* 30. *cap.* 4. *n.* 80. *ove Bupreſte è animale rado in Italia, e ſimile allo Scarafaggio di longhi piedi, inganna fra l'erbe maſſimamente il Bove, e di quì piglia il nome; inghiottito adunque dal Bove, toccandogli il fiele*, lo fa gonfiare in modo, che crepa.

L'iſteſſo afferma Alexander ab Alexandro Genialium Dier. lib. 2. *cap. X. nel fine, ivi:* Bupreſtis verò animal inventu rarum in Italiâ ſimillimum Scarabæo, qui inter herbas fallit ſæpe boves, quo devorato, ita concitantur rabie, ut actæ in furorem terrorem afferant, pauloque poſt rumpantur, ex quo perniciale virus confici dicunt, quod fœdiſſimè vexat, contra cujus exitium præſentaneo remedio Græci ſuccurri prodidere.

Da queſta più ampia aſſertiva dell' ab Alexandro naſce la differenza, perchè alcuni Buoi muojono ſenza gl' effetti ſudetti, derivando

ciò

ciò dal morire queſti non di Bupreſte immediatamente inghiottito, *ma di veleno contagioſo generatoſi in quelli*, *i quali l'hanno poſitivamente inghiottito*, *argomentandoſi da quelle parole* ex quo perniciale virus confici dicunt.

A' Profeſſori di Medicina ancorchè baſti averli indicato come ſopra la veriſimile cagione della Mortalità, nondimeno trovandoſi tale, *ſuggeriſce loro alcuni rimedi Andreas Tiraquellus in annotatione al ſudetto cap. X. di Aleſſandro ab Alexandro*, *allegando Plinio*, *il quale nel lib. 23. cap. I. n. 10. e nel cap. 2. num. 80. e nel cap. 4. n. 90. dà per rimedj ſpecifici* il moſto, *o* la Sapa, *o l'Onſacino*, *queſto in ſpecie lodato aſſai dall' iſteſſo Tiraquello in detta Annotazione lettera* D. *ivi:* Omphacinum contra Bupreſtin per ſe potum, laudatiſſimum. *Et Deus &c.*

Hactenus igitur Vir Doctiſſimus. Ego autem, ut verum fatear, adduci nunquam potui, ut in ejus ſententiam diſcederem, quod longè aliter ſe ſe rem habere comperiſſem, ubi eam quanta maximè poteram attentione animi, curâ, atque vigilantiâ, cùm diuturnâ eventorum obſervatione, tum cauſas inter ſe, atque effecta conferendo inveſtigaſſem. Quo circa cùm hujuſmodi quæſtionem permagni intereſſe putarem, quippe quod in eâ rei cardo verteretur, unde ſcilicet ſalus omnium, ac fortuna penderet, nè levibus momentis ſuſpenſos animos gererent, quibus incumberet cura ingraveſcentem peſtilentiam quoquo modo propulſandi, atque ut certiori viâ, & ratione morbum aggrederentur, non ancipites, aut irritas curationes adhiberent; in conventu apud Illuſtriſſimum Virum Bancherium orationem habui, qua Eruditiſſimi Viri ſententiam (quod ipſius pace dixerim) cùm non privata laus, aut gloria, ſed publica ſalus ageretur, pro meâ virili parte labefactarem. His autem verbis concepta fuit oratio.

Quæſtio de morbi cauſa magni momenti eſt.

Oratio habita apud Illuſtriſſimum Bancherium, qua propoſita ſententia refutatur.

X. Kal. Decembris MDCCXIII.

QUoniam id mihi negotii à Summo Pontifice datum fuit, ut Doctiſs. Patroni libellum ſibi oblatum ſtudioſiùs expenderem,

derem, num ſcilicet quidpiam fructuoſi in rem præſentem afferret; quippe quod is ſe certas, explorataſque hujuſce contagionis cauſas è Juris-Conſultorum fontibus hauſiſſe profiteretur; commiſſam mihi, ſuſceptamque provinciam eâ, qua potui, accuratione confeci. Quod ſi minùs omnia, quæ ad rem illuſtrandam pertinebant, ob ingenii mei tenuitatem fuerim aſſecutus, haud quidquam tamen dubitandum eſt, quin prolixo, libentique animo quidquid opis, atque auxilii in me fuerit, in publicam cauſam, commodumque contulerim. Primo itaque Bupreſtin venenoſum, ac mortiferum animal ſub iis herbis latitare docet, quibus paſcuntur boves. Id herclè nobis minimè ignotum affirmamus, cum longè uberiorem meſſem è noſtris Scriptoribus, unde fortè Juriſperiti in ſuos elices aquam derivarunt, collectam ac paratam habeamus. Ejus enim beſtiolæ mentionem non Græci ſolùm, atque Arabes, verùm etiam Latini fecerunt, ac præſertim recentiores Naturalis Hiſtoriæ Scriptores, qui ſingula ſubtiliter ſunt executi. Ex iis igitur jure optimo, utpote qui ejus animalis naturam, ac proprietates curioſè deſcripſerint, ad noſtram ſententiam confirmandam teſtimonia proferemus. At verò inter omnes convenit, Bupreſtin inſectum quoddam eſſe Cantharidi cùm formâ, tum acerrimi, atque erodentis veneni atrocitate quam ſimillimum: ſenis quidem pedibus, & alis, & antennis inſtructum. In Italia planè infrequens, non Plinio ſolùm teſte, verum etiam Aldrovando, qui nunquam ſe ſe ejus generis beſtiolam oculis uſurpaſſe fatetur: cum contrà Mouſetus Marcellum Virgilium laudet auctorem, qui frequentiorem illam ibidem eſſe conqueritur, quàm agreſtium res, & fortuna patiatur.

Iuris Conſulti Bupreſtis mentionem faciunt.

Græci, Latini, atque Arabes, ac præſertim recentiores de Bupreſti ſcripſerunt.

Bupreſtis Cantharidi ſimilis, major Scarabæis.

In Italia infrequens eſt, ac perrarò viſitur.

Marcellus Virgilius longè aliter ſentit.

Utrum autem immaniſſimæ boum cladis, quæ nunc omnes ſolicitos habet, ea demum ſit origo, jure merito in contentionem venit: ad illam enim averruncandam repertum quoque foret alexipharmacum, ſi morbi cauſa conſtaret.

Septem rationibus à Bupreſti ſuſpicio amovetur.

Sed quanquam primâ ſpecie Bupreſtis ſuſpicionem movere poſſit, quod unanimi Scriptorum omnium auctoritate confirmatum, comprobatumque ſit eandem bubus præcipuè infeſtiſſimam

mam eſſe, ejuſque lethiferum morſum incommoda quædam comitentur admodum illis ſimilia, quibus noſtri boves nunc temporis afficiuntur: hujuſce tamen internecionis cauſam in Bupreſtin minimè conferendam his potiſſimùm rationibus perſuaſum habeo. Enimvero cùm de ejuſmodi rebus, quæ ſub ſenſus cadunt, diſceptatio inſtituta ſit, haudquaquam conjecturâ, aut incertis opinionibus judicandum, ſed manifeſtiſſima quæque, ac ſenſuum judicio comprobata tenenda ſunt, & contraria omnino repudianda: nam ſæpenumero quæ ad veri ſimilitudinem accedunt, à veritate ipsâ quàm longiſſimè aberrant. Et quidem ſi Bupreſtis, ut ajunt, hanc bubus calamitatem importaret, non narium modò olfactu, verùm etiam oculis fuiſſet deprehenſa: cùm tamen id genus inſecti diu quidem in Agro Romano quæſitum, nondum planè fuerit inventum; quandoquidem Scarabæis nihil quidquam magnitudine concedit, cantharidas autem ſuperat, & intolerabili quadam odoris fœditate ſe prodit. Quapropter ſi neque oculorum aſpectu, neque teterrimo odore haſce beſtiolas in agris noſtris huc uſque deprehendimus, quî culpam in eas derivare poſſimus ſanè non video.

Quæ ſub ſenſus cadunt ſenſuum exploranda judicio.

I. Ratio. Bupreſtis & magnitudine & odore ſe prodit; nondum verò uſpiam eſt deprehenſa.

Huc accedit, quod qui de Bupreſti, ejuſque acerbitate ſcripſerunt, tanquam de peculiari quodam veneno, non de communi aliquâ peſtiferæ contagionis causâ agere videantur: quamobrem ea tantùm docent remedia, quæ uni, aut alteri pecudi morſu violatæ, non integris autem armentis, perinde ac ſi luem inde contraxerint, admovenda ſint. Neque verò illud ſilentio prætereundum eſt, haud unquam ſcilicet evenire, ut ſi boves aliquot Bupreſtis veneno fuerint contacti, ad cæteros ejus mali contagio pertineat: cùm è contrario morbus, de quo ſermonem inſtituimus, vulgari in pecora vel halitu, vel contactu ipſo conſueverit, ac ſæpe morboſæ unius pecudis vitio quàm plurimæ, ſi ad eam propiùs acceſſerint, quàm citiſſimè contaminentur. Cæterùm interire quidem ſolent à viperis, aut rabioſis canibus morſu appetiti: nullam tamen indè labem, qui ejuſmodi ægrotis aſſident, contraxere. Quapropter quæ de Bupreſti vulgò feruntur, explodenda ſunt, atque ejicienda.

II. Bupreſtis venenum contagionem non affert, ſed ſingulis tantùm nocet; at præſens morbus vicinitate ipſa contrahitur.

Verùm

III. Compertum eſt hujuſce contagionis initium è Campania primùm illatæ per infectos boves.

Verùm enimvero etſi quæſitas jamdiu beſtiolas reperiſſemus, longè fallerentur opinione qui in illas ſuſpicionem contulerunt; cùm revera conſtet è Campaniâ ac Neapolitani Regni finibus non inopinatò quidem, ſed conſideratam jam pridem, atque prævìſam peſtilentiam huc importatam fuiſſe: cùm enim maximè contagium timeremus, haudquaquam vias aditusque omnes obſtruximus, quibus in nos poſſet invadere. Et quidem ut boum nundinæ ab Eminentiſſimis Patribus, qui ſubjectorum incolumitati modis omnibus provident, in Eccleſiaſticæ ditionis finibus interdictæ fuiſſent, nè huc quoque fœdiſſima lues ingrueret; quidam tamen callidiſſimi mercatores à conſulari viâ digreſſi per diverticula boves quamplurimos peſte contactos in haſce regiones induxerunt, noſtriſque bubus, ſanis cæteroqui, ac vigentibus permiſcuerunt; ac proinde non Bupreſtium vulneribus, aut volatu, ſed callidorum hominum avaritiâ planè deteſtandâ, quæ Reipublicæ labes, atque pernicies eſſe conſuevit, factum eſt, ut graviſſima contagionis ſemina in agris noſtris à primo diſperſa fuerint.

Avaritia Reipublicæ peſtis.

IV. Neceſſariò credendum eſt non aliquot ſed innumeras Bupreſtes tantam ſtragem edidiſſe: atqui nullam huc uſque vidimus.

Ad hæc cùm tanta boum ſtrages edita ſit, ut trium penè menſium ſpatio quatuor ſupra viginti millia, quo numero centum aliquot, aut ducenti bubali continentur, interierint: non paucos ſanè Bupreſtes, atque ita latitantes, ut viſum fugerent, ſed frequentia earum examina ex uno in alium campum evolaſſe dicendum eſt: quod nemo quiſquam huc uſque animadvertit, tametſi bubulci omnes noctu, atque interdiu ad cuſtodiam armentorum excubent, vigilentque.

V. Aliquot armenta intacta fuerunt: id per Bupreſtin minimè licuiſſet.

Præterea ad amoliendam omnem Bupreſtis ſuſpicionem facit, quòd quædam armenta communi exitio prorſus intacta ſuperfuerint, non aliâ quidem de causâ, quàm quod diligentiſſimè proviſum eſt, quo nè ullo inquinatorum boum, aut canum, aut paſtorum, aut cæterarum ejuſmodi rerum contagio, aut fomite inficerentur. Ecquid enim Bupreſtis, aligerum animal, incolume, aut intentatum reliquiſſet, cui nemo quidem certè faciles aditus in campos, & prata omnia quamvis obſepta, & munita cuſtodiis potuiſſet intercludere? Quid? quòd

quòd non pauci boves ſuos in ſtabulis fœno duntaxat, aridiſque herbarum foliis alunt, ſe ſe aliquid in tantis malis profecturos rati; nihilo tamen minus eam perniciem effugere potuerunt, quòd cæterarum rerum contactum, quæ contagione pollutæ fuerant, non herclè pari diligentiâ præcaverunt.

Præterea qui boves ſuos non gramine, ſed fœno, aridiſque frondibus alebant, nihil quidquam profecerunt.

Quis autem ignorat, quin Bupreſtis, ut ut plerunque boves interimat, alios etiam animantes, ut verveces (quemadmodum teſtatur Jacobus Grevinus de Venen. cap. 11.) & capras, & equos (utì Vegetius lib. 3. Artis Veterin. cap. 78.) quin etiam ipſos homines exitiali veneno aggrediatur, ut Scriptores cæteri omnes affirmant. Ac proinde, inquit Aëtius, volucrem iſtam adeò venenatâ naturâ præditam eſſe, ut non pecudes modò, ſed & homines à totâ ſubſtantiâ corrumpat. Hinc jure optimo Bupreſtin propinantes lege capitali teneri narrat in Pandectis Budæus. Lex autem ita ſancit. *Qui Bupreſtin, vel Pityocampen tanti facinoris conſcii, aut mortiferi quid veneni ad necem accelerandam dederit, judicio capitali, & pœnâ legis Corneliæ afficiantur.* Quí ergo fieri potuit, ut boves tantummodo Bupreſtis veneno læderentur, cùm iiſdem paſcuis permixtim equi, capræ, verveces, uterentur? Quinimmo ipſos etiam homines lues invaſiſſet, qui non ſolùm cichorio veſcuntur, quod conſuetum Bupreſtibus eſt alimentum, utì Bellonius animadvertit in Deſcriptione Montis Athos lib. 1. Obſ. 45. verùm etiam ſæpiſſimè boum carnes hujuſcemodi morbo interemptorum impunè cœnarunt? Et quidem compertum eſt homines aliquando in rabiem verti, cùm rabioſæ animantis carnes devoraverint, ut Clariſſimus Joſeph ex Aromatariis affirmat lib. de Rabie Contag. part. 2. partic. 1. pag. 23.

VI. Bupreſtis non boves ſolùm, ſed cæteras etiam animantes inficit. Atqui boves duntaxat intereunt.

Qui Bupreſtin propinarunt capitali lege tenentur.

Taraxacum Bupreſtium cibus.

Denique haud ullum ex iis ſignis, queis Bupreſtis venenum agnoſcitur, in hac contagione deprehendimus; non enim ægros boves dolor, & anxietas, ſed tacitus langor, vulgò *impuntatura*, corripit, atque interficit: neque ullum alexipharmacum adversùs Bupreſtin à Scriptoribus indicatum quidquam iis profuiſſe reſcivimus. Quid igitur reſtat, niſi ut candidè fateamur genus quidem cauſæ, è quo fonte iſta calamitas derivata eſt,

VII. Nulla Bupreſtis veneni ſigna deprehendimus.

Cauſæ genus notum eſt, ſed ſpecies ignoratur.

apertiſſimum nobis eſſe, atque in erodentium partim, partimque coagulantium venenorum numero ponendum: ſingularem verò illius ſpeciem planè nos ignorare? Neque verò novum eſt *in animalium corporibus* (ut de Hydrophobia Cælius [*a*] Aurelianus tradidit) *ſinè manifeſta causâ peculiare venenum innaſci, quod poſtmodum cætera contagione corrumpat.*

CAP. VI.

Altera morbi idea proponitur, & refellitur, videlicet Vermem quendam, in naribus prope cranium enaſcentem, ejus cauſam habendum eſſe.

NEc ſanè defuit qui morbum, quo boves tunc temporis correpti interibant, non alium eſſe affirmaret, quàm qui vulgò dicitur *Accettone*, eumque ab inſecto quodam enaſci in narium cavitate prope cranium latitante, ita ut perdifficiliter diſſectis inveſtigari poſſit; idque ex hiſce indiciis apertiſſimè conſtare aſſeverabant; videlicet ſi bos ſtupidior ob vertiginem videretur, ac furentis inſtar pabulum devoraret. Morbum verò adeò celeriter animantes ad interitum adigere, ut bidui ſpatio, aut paulo minùs eaſdem proſterneret, niſi commodùm ea remedia fuiſſent adhibita, quibus equi *caſtronis* morbo, qui dicitur, curari conſueverunt. Eorum autem formula ſequens proponebatur.

℞. Myrtilli, abſinthii, roriſmarini, ſalviæ, allii, baccarum lauri, & juniperi ana partes æquales: miſceantur, & mediocriter contuſa imponantur igni ad ſuffitum boum naribus admovendum.

Hoc enim pacto vermem illum è narium latebris foràs ejici putabant: præſertim verò ſi grana aliquot ſalis in prunas injicerentur; tunc enim emicantibus indè ſcintillis, & crepitu boves perterrefacti, ac graviter proflantes naribus, faciliùs beſtiolam deliteſcentem eliminarent, quæ parùm longa, ſed admodum dura, ac fœtida tandem deprehenditur.

Hujus

(a) *Lib. 3. acut. Morb. cap. 9.*

Hujus autem opinionis falſitatem facillimè per ipſam experientiam aſſequuti fuimus. Etenim cùm aliquis ex affectis bobus per nares aſſertum vermem emiſiſſet, illum quidem nil aliud eſſe deprehendimus, quàm verum polypum ex ipſamet mucoſitate narium conflatum, qui deinde per ſuffitum paululum diſſolutus faciliùs ſtertentis bovis concuſſione expellitur.

Sed quid fruſtrà commentitias hujuſce calamitatis cauſas expendimus, quum tam apertè falſitatis argui poſſe videantur, quæ de bupreſti, ac narium verme noſtrâ hac tempeſtate manarunt in vulgus, quàm riſu digna ſunt quæ Romano II. imperante in ſimili contagione à Græculis jactata fuerunt. Ajebant enim quum Romanus ſenior æſtivum palatium conditurus proximè Bovi ciſternam effodi juſſiſſet, inventum marmoreum bovis caput; quod à fabris in calcariam fornacem conjectum, ac in pulverem reductum fuit: atque exinde bubuli pecoris cladem occidionemque ad Romani uſque II. tempora. Verùm hæc planè jocularia, ac deridenda veriſſimam luis cauſam videntur innuere, ab infecto ſcilicet bove, non marmoreo quidem, atque inanimo, ſed viventi ad ejus generis armenta propagatæ. *Vide Cedrenum tom. 2. Rom. II. Imp. & Michaelem Glycam Annalium parte IV.*

Hiſtoria Bovillæ contagionis è marmoreo bovis capite profectæ, quid ſibi velit explicatur.

CAP. VII.

Bovilla peſtis num oriatur à peculiari ſpecie inſectorum contagionem promoventium.

CUm de iis affectionibus dictum ſit, quæ in bovillâ contagione partim nomine morbi, partim ſymptomatum apud Medicos appellari conſueverunt, ad ea nunc veniendum, quæ cauſarum locum tenent; quas inter nonnulli [*a*] recenſuerunt certa quædam perinde quaſi examina peculiarium vermiculorum, à quibus ut ſcabies ſævus inter contagioſos morbus oritur; ita bovillam luem proximè per contagium, vel remotè per fomi-

Bovillam peſtem inſtar ſcabiei à vermiculis progigni, & propagari putant aliqui.

 tem

(a) *Nimirum Carolus Franciſcus Cogroſſi, & Antonius Valiſnerius, alter Cremæ, alter in Patavino Lyceo Celeberrimi Medicinæ Profeſſores.*

tem de infectis in ſana pecora propagari veroſimilibus conjecturis exiſtimant. Et quidem huic opinioni citra omnem diſputationis contentionem, ut fieri debet, ſententiam meam adjungerem, ſi propriis ipſe oculis vermes in illorum ſanguine, aut quærere ſtuduiſſem, aut caſu ſaltem offendiſſem. Sed quoniam in eorum duntaxat cute, naribus, ore, & faucibus, quæ ſuperficies ſuas externo aëri contiguas habent, illos mihi cernere datum eſt; meritò idcirco tanquam de re, ut admodum probabili, ita apud nos nondum certâ quoquo modò hæſitamus, non dubitantes tamen, quin hujuſmodi hypotheſis ad eas ſit referenda, quæ, licèt nudis ſenſibus ſint imperviæ, eſſe tamen veræ, ac tempore, diligentiâque in clariorem lucem proferri & poſſunt, & ſolent.

Vermes in boum ſanguine nondum ab Auctore viſos.

Hæc tamen inter probabiles hypotheſes numerari poteſt.

Quod autem dicatur ab aliquibus in emiſſo ab affectis bobus ſanguine nudis, aut etiam microſcopio armatis oculis, vermes inſpectos fuiſſe; id nova rurſus egere animadverſione putamus; nam cruor poſtquam reſederit, atque in grumum converſus fuerit, ab aëriis inſectis ita infici poteſt, ut ocyſſimè confertiſſimâ quidem, ſed tamen omnino advenâ vermium familiâ ſcatere conſpiciatur. Qua de re animo diſcruciamur, quod nihil certi de ejuſmodi argumento à nobis decerni poſſit, quod alioquin, ut maximè veroſimile, excitatum, probatumque non tantùm à recentioribus, Kirckerio potiſſimùm, Fabro Chymiatro, Langio, Cogroſſio, & Valliſnerio, ſed à priſcis etiam graviſſimis auctoribus diligenter ſcriptis commendatum videmus. Etenim M. Varro, (*a*) & Columella, (*b*) ubi agunt de occultis, & peſtiferis morbis à paludum vicinitate ortis, ejuſmodi vermiculorum meminerunt. Varro enim in hæc verba loquitur. *Advertendum etiam, ſi qua erunt loca paluſtria; nam propter eaſdem cauſas, & quod areſcunt, creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpus per os, ac nares perveniunt, atque efficiunt difficiles morbos.* Columella verò clariùs adhuc ſententiam ſuam aperit, inquiens. *Nec paludem vicinam eſſe*

Occurritur objectioni, quod vermes ab aliis viſi ſint.

Antiquiſſimum eſt de verminoſo miaſmate placitum.

(a) *De Re Ruſtic. lib.* 1. *cap.* 12.
(b) *De Re Ruſtic. lib.* 1. *cap.* 5.

eſſe oportet ædificiis, quod caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus involant. Tum etiam natricum, ſerpentiumque peſtes, hybernâ deſtitutas uligine, cœno, & fermentatâ colluvie venenatas emittit, ex quibus ſæpe contrahuntur cæci morbi, quorum cauſas nè Medici quidem perſpicere queunt.

Sed quoniam ad publicam utilitatem perinde eſt in morbidis effectis, atque illatâ animalibus clade, ſi pro illorum causâ animatum in ſanguine ſeminarium, vel inanime prorſus miaſma ſtatuatur; quoties nihil ab uno, vel altero ad ſpecificum antidotum reperiendum deduci poſſit: Lugeamus nondum inventum fuiſſe vel apud Venetos, ac Mediolanenſes, ubi ſtrages hæc graviùs armenta, & diutiùs afflixit, verum, certumque præſidium; tametſi antielminthica, hoc eſt vermes necantia (quibus nos etiam inutiliter Romæ uſi ſumus) ſedulò adhibuerint. Lectores igitur ſatis admonitos arbitramur, ſi dicamus in bovillâ peſte ſententiam de verminosâ putredine iis adnumerandam eſſe, quæ probabiles utique, non verò extra omnem dubitationis aleam poſitæ ſunt; multùmque apud Rempublicam literariam præ cæteris promeritum fuiſſe doctiſſimum Valiſnerium, qui effatum hoc de vermibus in bovillâ peſte pluribus conjecturis explicaverit.

Inutilis Reipublicæ inquiſitio, quæ remediorum inventioni non favet.

Clariſſimus Valiſnerius commendatur.

CAP. VIII.

Auctoris opinio de causâ bovillæ peſtis, deque modo, ac viis, per quas intrà eorundem animalium corpora per contagium, vel fomitem ſe ſe inſinuat.

ILlud hoc loco præmonere inter neceſſaria ducimus, nihil eſſe, quod nobis ad res arduas pernoſcendas tutius, atque expeditius iter muniat, quàm illa veſtigandæ veritatis ratio, quæ à perceptis & cognitis ad minùs explorata mentem dirigit, ac paulatim quaſi involutam rerum intelligentiam explicat, atque illuſtrat. Propterea quærenti mihi probabiliores graſſantis apud nos bovillæ contagionis cauſas, nonnulla viſa ſunt præmittenda

Quænam optima indagandi veri ratio.

tenda, quæ, cùm per ſe dilucida ac perſpicua ſint, obſcuro huic argumento meâ quidem ſententiâ plurimùm poſſunt lucis afferre. Quanquam verò hæc omnia hìc illic noſtris in commentariis diſperſa inveniuntur, quò celerius tamen iſthæc, atque uno intuitu perſpici poſſint, eadem in unum diligenter collecta hìc exhibemus. Multa porrò ſunt, quæ certa, ac manifeſta repetitis obſervationibus in ejuſmodi lue deprehendimus.

Obſervationes certiſſimæ in hanc contagionem.

I. Cuncti boves non ſponte ſua, ſed contagio tantùm ægrotarunt.

I. Nullum armentum, ac nè unum quidem bovem communi morbo ſponte ſua, ſed per contagium, aut fomitem ſemper ægrotaſſe. Contagioni verò aditum aperuiſſe non polluti ſolùm bovis cujuſpiam, ſed longè frequentiùs paſtorum, aut veterinariorum, ſæpiſſimè verò canum, aliorumque animalium eodem tabo affectorum vicinitatem: hæc enim, aliaque multa, dum ab infecto ad ſanum armentum accedunt, ipſius peſtis ſemina, hoc eſt fomitem, ſecum deferre ſolent.

II. Luis venenum ex ore, naribus, & oculis in ſanguinem ſubit.

II. Mortiferum venenum, quod boves per contagionem adoritur, quamvis ſtatim ab initio ſedem ſuam, irritando, atque exedendo in ore, naribus, oculis, & faucibus figere videatur; propagari tamen in ſtomachum, & pulmones, ſimulque fœdam labem è veſtigio in ſanguinea, nerveaque vaſa diffundere oſtendunt multiplices hìc, atque illic tum liquidarum, tum ſolidarum partium affectiones, quæ partim in ægris per ſymptomata, partim in mortuis per diſſectiones apparuerunt.

III. Non tantùm febri, quantùm degluttiendi difficultate boves interibant.

III. Quæ intereunt, animantes pleráſque omnes non tantùm febris æſtu confici, quantùm mandendi, degluciendi, ac reſpirandi difficultate. Unde in earum cadaveribus linguam, fauces, pulmones, primæque concoctionis officinas tumore, ulcere, inflammatione, ac ſphacelo labefactatas animadvertimus.

IV. Ii, quibus externi decubitus contigiſſent, interdum evadebant.

IV. Illos duntaxat boves, & quidem admodum raros mortem effugiſſe, quibus abſceſſus, ac decubitus in formam tuberculorum, ſcabiei, depilationis, vel rhagadum in uberum papillis, vel crurum imbecillitatis fieri contigerit: ita ut pauci prorſus boves per diuturnum morbum defuncti periculo fuerint, vitamque redemerint.

Quæ ſit bovillæ peſtis cauſa.

Hæc, arbitror, nos apertiſſimè docere non aliam eſſe bovillæ

læ peſtis cauſam, quàm corpus, ſive corporis particulas, quæ ſummâ quidem tenuitate, pernicitate, atque agendi vi præditæ ad breviſſimum tamen moveantur intervallum, ita ut ab alio in aliud corpus, aut contactu, aut ſaltem per fomitem proximitate ipsâ deferantur, ac tranſeant.

Eſt quoddam peculiare venenum.

Similiter ex præmiſſis obſervationibus inferri poteſt tenuiſſima iſta corpuſcula contineri ſub genere irritantium, corrodentium, ac perturbantium texturam, motum, temperationemque tam ſolidarum, quàm liquidarum partium bovillæ naturæ. Quod ſanè idem eſt, ac ſi dicamus peculiaris veneni rabiem, indolemque redolere, cujus illud proprium eſt, ut dum animalium machinam labefactat, atque peſſundat, id quoque ſuopte ingenio moliatur; ut corpuſcula ſibi ſimilia maximâ copiâ ſano in corpore, quod invadit, recens excitet, explicetque, ac ſuo contactu multiplicet. Quamobrem non illæ duntaxat moleculæ, quæ ſub contagionis initium ab ægris in pecudes omnino incolumes tranſierunt, tot tantaſque edunt ſtrages; verùm etiam quæ noviſſimè ad illas adjunctæ, atque commotæ eandem veneficam vim adipiſcuntur. Enimvero evidentem hanc, & ſub oculos cadentem fermentorum accretionem obſervamus in panificio, dum exigua fermenti moles totam maſſam corrumpit, atque in ſui naturam convertit. In vini etiam dulciſſimi dolio, quod modico infuſo aceto ſtatim inaceſcit. Denique in corporibus à vipereo morſu ſauciatis, quæ momento temporis tota eodem tabo turgeſcunt, ac labefiunt. Itaque nihil mihi reliquum eſſe videtur, quo minùs luculenter intelligi poſſit bovillæ peſtis cauſam ejuſmodi corpori tribuendam, quod majoris perſpicuitatis gratia peſtiferum fermentum appellamus; cujus ea vis eſt, ut cùm primùm bovem attigerit, narium, oculorum, & oris (quæ viæ ſunt patentiores) texturam vellicet, atque extimulet: unde & mucus, & lacrymæ funduntur; indèque in ſanguinem, & nervorum genus per pulmones ſimul, & ſtomachum illabatur. Scimus enim illuc cum aëre, huc verò cum cibis, & potibus, quæ proxima, immixtaque ſunt, corpuſcula iter ſibi patefacere, ac proinde tum ulcera, phlogoſes, ac febres

Fermenta facilè multiplicantur.

Quibus viis venefica lues in bovilla corpora ſeſe inſinuet.

bres, tum virium languores, cæteraque ſymptomata efficere, quæ plerunque ideo boves citiùs etiam occidunt, quia cùm illorum fauces labefactent, impedimento ſunt, quo minùs poſſint deglutire: quare alimenti etiam penuriâ decedunt: enimvero corroſiva ſalia cibo, ac potu maximè dulceſcunt, ſuntque ſola præſidia, quibus vires reficiuntur, ac recreantur.

Hic inſeritur diſſertatio ab Auctore data ad Antiſtitem Borromæum.

Sed quoniam multa, quæ pertinent cum ad peſtiferæ contagionis vim, & naturam, tum ad modum, & vias, quibus veneficum hoc fermentum in animalium corpora ſubrepit, & quaqueverſus ſe diffundit, tum etiam ad ejus effecta, caſuſque varios explicandos jam exarata utcunque habemus in Epiſtolari diſſertatione, quam de hoc eodem argumento dedimus ad illuſtriſſimum, ac Reverendiſſimum Antiſtitem Borromæum; poſtquam ſcilicet doctiſſimus hic Vir bovillæ luis in agro Patavino tunc graſſantis hiſtoriam ad me perſcripſerat; idcirco, nè actum rurſus agamus, atque ut reliqua, quæ à non paucis peritiſſimis in arte Viris in eâdem Diſſertatione haud planè ſpernenda habita ſunt, proponamus (cùm ſcilicet illam Hetruſco ſermone Venetis primùm, mox Neapolitanis Typis editam viderunt,) rem lectoribus non omnino ingratam nos facturos arbitramur, ſi nunc à præclariſſimo Scriptore latinè redditam hìc ſubnectemus.

JO: MARIÆ LANCISII
EPISTOLARIS DISSERTATIO
Ad Doctiſſimum Virum
ANTONIUM MARIAM BORROMÆUM
E Theatinorum Familiâ nunc verò Epiſcopum Iuſtinopolitanum meritiſſimum
DE BOVILLA PESTE
Veneta Armenta depopulante, ab Hetruſco in Latinum ſermonem converſa.

REVERENDISSIME PATER.

I. MIrificè tuis literis ſum delectatus, Vir cum primis Rever. non ſolùm quòd luculentam tuæ in me voluntatis, ac benevolentiæ ſignificationem habeant; verùm etiam quòd tuis in atrociſſimam boum luem obſervationibus, qua Venetis Provinciis acerbum vulnus, neque dum obductâ cicatrice, inflictum eſt, ita rem diligenter es perſequutus, ut præſentibus illæ, poſteriſque clariſſimam lucem præferre poſſint. Profectò ſi quis, neglectis rerum originibus, contagionumque in animalibus effectis, quæ ſymptomata Græcis nuncupantur, ſe poſſe putat in ipſarum cauſas penetrare, curandique remedia certâ lege proponere, in errorem turpiſſimè labitur, & ab Hippocratis doctrinâ, quo nemo prudentior in Arte Medendi, nemo doctior fuit, longiùs aberrat: *Ægrotos*, inquit ille, *conſiderare oportet ſtatim in conſtitutionis morborum principio.* Atque utinam hac ipſa eventuum ignoratione non ego quoque à veritate declinaverim, cùm ante duos menſes, jubente Cornelio Cardinali ampliſſimo, de hujuſmodi contagione pauca, & feſtinanter diſſerui. Verùm non is mihi animus eſt, quem pigeat, aut qui à Philoſo- *De affect. n. 2.*

pho alienum reputet ſententiam mutare. Id ſanè qui negligit, mavultque ingenii ſui fœtus deformitate obſoleſcere, quàm cenſorio ſtylo expolire, in eos utique novercale odium profitetur.

Reprobantur Medici, qui à medicina abhorrent Veterinaria, & quare.

II. Neque verò mihi probant Medicorum aliqui conſilium ſuum, qui delicati, ac faſtidioſi non perſonæ, & dignitatis eſſe arbitrantur, mentem, atque animos ad eam medicinæ partem demittere, quæ Veterinaria dicitur, Brutorumque valetudini inſervit. Quaſi genus hominum ſuæ præcepta ſalutis in ſcholis tradita, Animantium maximè documentis non debeat, quorum beneficio omnis illa profluxit curandorum corporum diſciplina, quæ Græco nomine ab experientia *empirica* appellatur. Enimvero cùm artem illam medendi complector animo, quæ ratiocinando adhibetur, cuique mihi gloriæ duco nomen dediſſe, eamque adultam, itnutritamque video tum ſedula corporum ſectione, tum ſubtili, arduaque cognitione, ac ſcientiâ modorum, quibus ægritudines in aciem prodeunt; nequeo profectò erga bruta animantia, atque omne plantarum genus occultâ quadam animi vi non commoveri, è quorum viſceribus ferro ſejunctis diſſolutiſque manavit, ac propemodum abſoluta eſt ars illa incidendi, quam propterea quòd è cæterorum viventium extiſcipio progredimur ad cognoſcenda hominum viſcera, comparatam vocant. Quæ quidem ars præſtantiſſima non cuipiam è Recentiorum Schola, ſed antiquiſſimo, & primo ex omni memoria rationalis medicinæ inventori Hippocrati accepta referenda eſt. Is enim non uno in loco, & præſertim in eo libro, quem de Pueri naturâ inſcripſit, ita format, atque imbuit medicinæ artis alumnos, ut eos mente aſſequi velit cunctorum Animantium ſpeciem, qua perceptâ ad ſublimem hominum naturam inveſtigandam iter ſibi munire poſſint. At verò quàm mirificâ dicendi vi, quo verborum impetu eos urget, atque obteſtatur, ut, quæ ſatis laudari nequit, plantarum, ovaque parientium anatomen aſſiduâ exercitatione pertractent? Ipſius mehercule verba operæ pretium eſt audire, quamvis jampridem tibi, Vir ampliſſime, ſint compertiſſima. Igitur poſtquam doctis ſermonibus agitaverat, quæ ſeminum compago ſit, quæ arboribus nutriendi ratio,

Rationalis Medicina à Brutorum ſectione incrementum cœpit.

Brutorum anatomes laus, & uſus.

Ejus inventor Hippocrates.

Quin & Plantarum, & Ovorum incubatorum obſervationis.

ratio, quæ inſerendi, transferendique, id omne ad hominis fœtum traducit in utero adoleſcentis: *Quod ſi quis*, inquit, *conſiderare velit ea, quæ de iis dicta ſunt ab initio uſque ad finem, inveniet naturam omnem conſimilem eſſe, & ex terrâ naſcentium, & hominum.* *Loc. cit. à n. 23. ad 30.*

III. Et manet in ſententiâ Hippocrates, dum propoſitâ ovorum incubatorum ab altero ad vigeſimum diem obſervatione pulli ſeſe explicantis motus, atque incrementa nos in cognitionem deducere poſſe ait, quid agant in ovo, uteroque ſuo quadrupedum, atque hominum fœtus; quod cæteroquin in maximâ caligine deliteſceret. *Inveniet*, inquit, *omnia ſe habere juxta meum ſermonem, quomodo volucris naturam ab humanam conferri oportet.*

IV. Age verò ex hujuſmodi rerum contemplatione idnè ſolùm oritur utilitatis, quæ integrâ, ac firmâ hominum perquirendâ valetudine continetur? Enimverò ſi Hippocratem audiamus, longè hinc præſtantiori beneficio aucti ſumus. Quandoquidem ſectis, apertiſque Brutorum extis quandam conſpeximus non leviter adumbratam morborum imaginem, quibus homines conflictamur. Is enim primùm diligenter inſpecto, quo ægrotationis genere, deinde qua ſimul corporis parte Bruta debilitarentur, ad ſedem affectæ valetudinis, cùm eodem morbo concutimur, conſtabiliendam, aditum ſibi patefecit. Ut reliqua taceam, Capreas ſatis eſt commemorare, quarum capite diſciſſo reperit comitialem morbum ab acri, ſulphureoque humore, é vaſis in extimam cerebri partem diffuſo, ac ſtagnante, originem frequentiùs ducere. *Cognoverit autem*, aït, *hoc ipſum quis, & maximè ex Ovibus hoc morbo correptis, & præſertim Capreis; ita enim frequentiſſimè corripiuntur. Si enim caput ipſarum diſſecueris, reperies cerebrum humidum eſſe, & ſudore refertum, & malè olens.* *Ejus utilitas exemplis comprobatur.* *Lib. 6. de morb. ſac. n. 13.*

V. Hinc verò quis dubitet, eos procul à veri, utilis, honeſtique finibus digreſſuros, qui idcirco Medicorum aliquem objurgatione dignum exiſtimarent, quod mentem, cogitationemque ad graſſantis modò peſtilentiæ, ejuſque propagationis cauſas evolvendas adjiceret? Oſtenderent enim ſe longè ab Hippo- *A brutorum affectionibus deducuntur ſitus, & cauſæ humanarum ægritudinum.*

 cratis

cratis libris peregrinatos, ubi non rarò magnum iſtud medicinæ lumen Armentorum ægrotationibus noſtrorum morborum indolem, ſtatum, conditionemque declaravit. Proferre poſſem librum de Articulis, ubi luculenter luxati in bobus femoris experimentum affert; ſed modò exemplum eligere lubet aquæ intercutis, qua ſi quis neget propter diſruptas hydatides pectus laborare, illum bove diſſecto rei compotem fieri jubet: *Teſtimonium*, inquit, *habeo in bove, ſi enim diſſecueris, certiſſimè cognoveris.*

De intern. affect. n. 25.

Et Sacrorum Codicum auctoritate comprobatur.

VI. Quòd ſi Deuteronomii præceptum ſequutus, vel quantùm nobis eorundem, aliorumque haud paucorum quadrupedum viſcera colluſtrantibus obveniat emolumenti, dicendum ſuſciperem: (ſic enim uſu carnium ſalubriori ad tuendam valetudinem vteremur;) opus certè aggrederer inofficioſi hominis, ac laborioſi. Cùm enim Philoſophiæ, nedum Theologiæ cultoribus ad ſcientiam rerum clariſſimarum pateant Sacrorum Codicum fontes, qui tibi, Vir doctiſſime, ignoti eſſe poſſint, cùm ex utrâque diſciplinâ magnam tibi nominis famam comparaveris? At quid iſta ad rem noſtram? Ego quidem, ut verum fatear, hanc veluti de propoſitâ quæſtione diſſerendi arcem æquè mihi munire volui, ac tibi, cæterisque Regionis veſtræ magno ingenio Viris, & præſertim familiari noſtro Cl. Ramazzino, quo plurimum Patavina ſplendet Academia. Hos enim rumor eſt in hoc ipſo argumento verſari, illudque ſummo ſtudio exponendum, enucleandumque ſuſcepiſſe.

Diviſio Diſſertationis, & ordo proponitur.

VII. Jam igitur, ut quæ mea de hujuſmodi Boum contagione ſententia ſit, perſpicuè aperiam, eam dividam in partes tres. Agam primò de morbi genere, ac novum nè ſit, an antea cognitum, quove appellatum nomine. Deinde cauſam inquiram, à qua profluxit, & quomodo in hanc Brutorum ſpeciem caſu, eventuque vario propagetur. Poſtremò quæ ratio eidem curando, præcavendoque adhibenda ſit, ut mea fert opinio, conabor oſtendere. Hæc legas quieto, ſedatoque animo velim, & ſi fors tulerit me ex hujuſmodi, quo nunc res involvitur, labyrintho explicatum iri; ut id felicitatis nonniſi obſervationum

tuarum

tuarum filo tribuendum erit, ita maximæ tibi jucunditati fore non dubito. Nec ſimilitudo, & color iſte dicendi frigidulus de fabulâ videatur; nam dum Boves noſtris ſermonibus agitantur, non eſt, cur eos inter ficta illa cretenſis Vacca, verusque Taurus locum ſibi opportunè non capiant.

VIII. Antequam verò de ipſa re dicere incipio, pro certo quidem ſtatuo, morbum iſtum nihil à vera peſte differre, qua nunc Armenta Boum tantummodo labefactantur. Nam in eorum ſingulis eædem communiter, aut parum diſſimiles conſpiciuntur notæ; eadem accidunt ſymptomata; tabes adeſt; contagione contrahitur; mortem denique celeriter obeunt, iſto quicumque morbo corripiuntur: Quæ ſanè genuinam peſtem conſtituunt, cùm præſertim nunquam diſcedat horror quidam febrilis, peſtiferæ febris nomine jure, ac meritò celebratus.

Graſſantem modò Boum luem, veram peſtilentiam eſſe probatur.

IX. Quod cùm ita ſe habeat, ut jam in ipſa quæſtione veſtigium faciam, opinor te mecum herculè reputare furentem modò Armentorum luem imaginem antiquiſſimarum cladium referre, quibus varia ſuperiorum ætatum memoria varia pariter Mundi plaga damnum tulit, quaſque hiſtoricâ fide Livius, Dionyſius Halicarnaſſæus, Armonius Monachus, & commodè à te nuncupatus Joannes Wierius poſteritatis memoriæ commendarunt; nè interim Virgilium commemorem, Lucretium, Ovidium, Siliumque Italicum, quos poetico afflatos Numine ad ciendam hominum admirationem malum auxiſſe dubitari poſſit. Ab iis tamen genus ipſum proditum nobis eſt, non caſus, ac præcipuè affectiones, quæ peſtilentiam ipſam conſectabantur. In id quoque ſi contuliſſent induſtriam ſuam, poſſemus quid inter noſtram, & illorum temporum calamitatem interſit, apertè cognoſcere, ac ſimul utramque comparare. Quocirca reliquis prætermiſſis in ea ſolùm morabor, quæ ante ducentos prope annos in Forojulienſibus orta, deinde in Veronenſem agrum digreſſa vaſtitatem intulit, & cuncta propemodum armenta voravit inexplebili fame, vix diſpari eventorum, atque agendi acerbitate, qua modò ſævit. Res à Fracaſtorio literis tradita eſt, viro in universâ arte medicâ magni nominis, in peſtilentiæ verò libris celeberrimo.

Ipſius exempla ſæpius diverſis temporibus repetita.

Liv. Dec. 3. lib. 5. c. 20. & Dec. 5. lib. 1. cap. 21. Dionyſ. lib. 9. Armon. lib. 4. de geſt. Franc. c. 96. VVier. lib. 4. de præſtig. Dæmon. cap. 3. Virg. lib. 3. Geor. Lucr. lib. 6. Ovid. Metam. l. 7. Sil. lib. 14.

Ac præcipuè narratur quæ anno 1514.

Lib. 1. de Contag. cap. 12. *Referemus*, inquit, *etiam inſolitam anni* 1514. *contagionem, quæ in boves ſolùm irrepſit. Viſa primò circa Foro-julienſem tractum, mox ſenſim, & ad Euganeos delata, atque indè in agrum noſtrum. Abſtinebat primò bos à cibo ſine causâ aliâ manifeſtâ; Spectantibus autem in ora eorum bubulcis, aſperitas quædam, & parvæ puſtulæ percipiebantur in palato, & ore toto. Separare protinus infectum oportebat à reliquo armento, alioquin totum inficiebatur.* Fateor equidem perniciem, ac labem iſtam non adeò Fracaſtorii ætate, ut noſtrâ, infamem fuiſſe boum internecione. Nam tunc enitens Natura, morbi ſemina, peſtiferamque ſaniem ſæpe ad extremas partes relegabat, frangebatque lethalem vim; Quod nunc, niſi fortè me latet, contigerit hactenus nemini compertum fuit. *Paulatim*, ſubdit, *labes illa deſcendebat in armos, & indè ad pedes; Ac quibus ea permutatio fiebat, ſanabantur ferè omnes; Quibus autem non fiebat, plurima pars peribat.*

Variæ ipſius ſpecies Antiquis cognitæ, & quo nomine appellatæ. X. Itaque Majoribus noſtris haudquaquam iſtud peſtilentiæ genus ignotum fuit. At quod ei nomen impoſuerint, id modò in animo eſt perſcrutari, nec alienum puto à re noſtra. Quamquam enim, quæ ſit rerum proprietas, ſtatus, conditio ex ipſarum deducere appellatione fallax, opinor, & lubricum ſit; cùm nomina haud Naturæ documento, ſed hominum placito data fuerint; attamen id prorſus nequaquam negligi debet. Nam cùm primum Sapientes ſua rebus nomina conſignarent, vel ea per analogiam, quæ Latinis proportio dicitur, ex aliarum rerum nuncupatione, quibuſcum aliqua intercederet ſimilitudo, derivarunt; vel plures una voce ſpecies complexi manifeſtè oſtenderunt eas inter ſe quadam proprietatum conjunctione conſociari. *Malis* igitur, ut à Geſnero, & Aldrovando accepimus, armentorum ægrotatio illa vocatur, quæ cibi faſtidio, & ceſſante ruminatione ſe prodit; quæ duo ſigna, à te Vir ampliſſ. didici & adeſſe primum, & ſtatim indicare boves apud vos peſtilentiâ contabeſcere. Duplex eſt apud illos malidis genus, ſiccum, & humidum. Illud narium, atque oris ariditas conſequuntur. Iſtud mucus, & fluens ex ore pituita. Quatuor Græci aſſignant, commemorantque malidum ſpecies. (μάλις enim, aut

Geſn. lib. 1. de quadrup. cap. 43. Aldrovand. de quadruped. biſulc. lib. 1. cap. 1.

aut μαλὶν Græcorum vox eſt) ὑγρὰν primam vocant, ſcilicet humidam; ξηρὰν alteram, ſeu ſiccam; tertiam ἀρθρῖτιν, articularem videlicet; Quartam denique ὑποδερματῖτιν, hoc eſt ſubcutaneam. Quatuor iſtas non caſu recenſui, ſed datâ operâ. Certum quippe mihi eſt eas omnes, ſi ab articulari diſcedas, in hujus temporis contagione ſe immiſcere. Nam ut nihil de ſiccâ, humidâque dicam, quæ in dubium revocari nequeunt; quid cauſæ eſt, cur ſubcutaneam excludamus? Nonne illam in omnium oculis ponunt & pelles tabe ad cutem depoſitâ depilatæ, & horror pilorum, & armorum, cluniumque tremor, maculis denique, & puſtulis infecta cutis? Adeout quibuſdam in mentem venerit cogitare, boves non lue, ut nunc res eſt, ſed ipſis puſtulis, quas variolas vocant, interire. Cùm tamen Bruta ab hujuſmodi vacare morbo Sebitius (*a*) ingenti argumentorum vi patefecerit. Mitto conſimilem boum cladem à Cedreno, & Glyca *crabam* fuiſſe appellatam: cùm indè non niſi nudum nomen inferri poſſit.

Quæ ipſarum cum hac noſtræ ætatis conveniant, & quare.

XI. Venio nunc ad alteram propoſiti mei partem, in qua non de verborum ſignificatione, ſed de maximis graviſſimiſque rebus dicendum eſt. Agitur enim primùm unde nam iſthæc exorta fuerit peſtilentia, cuive cauſæ tribuenda ſit. Non enim, quæ tua pariter ſententia eſt, facilè eſt definire, Pannonici nè Bovis contagione deducta ad vos fuerit, ita ut, hoc procul à finibus veſtris prohibito, nullâ tabe, nullâque peſte corripienda fuerint armenta; an ex affecto aëre, paſtione, aquarumque potu lethale vulnus acceperint, priùs quàm idem ille Pannoniæ Bos veſtras Regiones, veſtraque Rura peragraſſet; ſed hauſto priùs veneno febris ſuo tempore acceſſerit, in vitæque diſcrimen adducta fuerint. Non tamen in eo difficultas verſatur, iſtud nè morbi genus contagioſum ſit, quod apertiſſimè oculorum, ac mentis acie percipitur. Id igitur danda nobis eſt opera, ut videamus, an quiſpiam inveniatur, in quo lues iſta ſponte, ſuoque, ut ajunt, marte nata fuerit; vel aliunde transfuſa, & derivata? Equidem, ut meam ſententiam aperiam, transfuſam arbitror;

Quæ hujuſce peſtilentiæ cauſa, & quomodo propagata argumentis evincitur.

quod

(a) *Diſp. 3. de Variol. n. 13.*

quod & ratio ſuadet, atque experientia, qua in primis magiſtrâ ſentimus, & ſapimus. Quid enim ſi bene, ut Philoſophum decet, cognoſcere velis ægrotationum genus, qualecumque illud ſit, conjecturis aſſequi ſtudeamus; quæ nihil plerumque ſunt aliud, quàm figmentum noſtræ mentis, quid caſu evenire potuerit excogitantis; Cùm certis, firmiſſimiſque argumentis res ipſa conſpiciendam ſe præbeat? Patet enim, ut tecum alii plures affirmant, quantumcumque quis velit, aërem, cibos, potum non accepto, ſed ipſis innato, inſitoque pridem veneno infecta, hoc ſolùm tempore, quæ ſatìs ad nocendum forent, collegiſſe vires; patet, inquam nullum è bubus in Veneto Imperio hac teterrimâ peſte contabuiſſe, priuſquam Bos ille Pannonicus ad Comitum Borromæorum Villam digreſſus, veſtibulum penetraverit; quo ſane temporis momento, non antea; hoc ipſo in loco, non alibi incendium exarſit, quod poſtea cuncta propemodum armenta delevit. Dum verò hæc mihi ſententia probatur, vulgato, veriſſimoque Hippocratis (*a*) dicto morem gero: in re qualibet *Originis principium* animo, atque oculis, ſi fieri poſſit, contemplandum eſſe.

Oppoſitæ noſtræ ſententiæ difficultates diluuntur.

XII. Nec me illud terret, demittitque animum, quod ajunt, viſum aliquando peſtilentiam apud vos concepiſſe læta, atque integra armenta, quæ procul à morbidis paſcebantur, & quò herculè nullus affectâ valetudine bos pervaſiſſet; quamobrem non contactu, halituque alieno, ſed vitioſo corporis habitu, ac morbi ſemine per id locorum invento, hauſto pridem, ſuâque demum erumpente vi peſtem illic adoleviſſe. At enim quis ignorat, atrociorem aliam depopulantem homines luem ad remotiſſimas non raro plagas advectam miſeri non ſolùm cujuſpiam, ejuſmodi ſanie putreſcentis appulſu, ſed brutorum, veſtium, utenſilium, chartarum, in quibus venefica tabes concluderetur? Sed quid aliena proſequor, cùm ex tuis accuratiſſimis Commentariis illuſtre proferre poſſim exemplum, quod in rem ſit maximè? Nonne Bubulcus ille, qui morboſo armento poſtquam operam dediſſet ſuam, præſepe aliud ingreſſus, ubi optimè valentes

(a) *2. de Morb. popul. ſect. 4.*

lentes boves ſtabulabantur, eos omnes peſte, quæ veſtibus ipſius adhæſerat, corrupit adeò, ut in mentem venerit recrudeſcentis in urbe Florentia crudeliſſimæ luis, quæ quum parumper deſæviiſſet, caſu haud longè diſſimili per duas ſues tabida ſcruta jactantes renovata eſt. Annon fides adhibenda eſt Valliſnerio viro doctiſſimo? qui mihi per literas ſignificavit, nè ab ipſis quidem canibus culpam hujuſmodi armentorum labem, calamitatemque ex una in alteram partem transferendi fuiſſe procul? Igitur cùm ita res habeat, & cùm mecum ipſe conſidero innumeris prope modis & homines poſſe, & bruta, quin & ventos longè peſtilentiæ virus convehere, non eſt, cur à ſententia diſcedam, quæramque occultas, ignorataſque cauſas, unde clam, aut apertè peſtilens morbus in armenta irrepſerit; cùm ſe ſe ante oculos offerat Bos ille Pannonicus, cui tanta clades accepta referri poſſit. In eo autem, priuſquam è Pannonia digrederetur, aut Venetum teneret litus, peſtis ipſa non tantam fortaſſe veneni illuviem congeſſerat, quæ contagionem, ac mortem cieret; quæque deinde incommodâ navigatione, pravoque beſtiæ habitu aucta, & cumulata victu veneficiis idoneo peſtem apud vos miſerè diſſeminavit. Credo, fermentum iſtud (nam quo alio uſurpato à Medicis nomine clariùs nunc referam imaginem peſtiferi illius principii, unde lethalis hæc tabes exoritur, nequaquam invenio) malignum, contagioſum, veneficum è vario, & fortaſſe innocuorum corpuſculorum genere coagmentatum, quod Bovi Hungarico luem arbitror infudiſſe, neutiquam tibi negotium exhibiturum, qui probè teneas, quot clariſſimis exemplis è Chymicorum arte depromptis palàm ſit Corporum ſimplicium plura, ſaleſque non paucos disjunctos nullo nocumento eſſe; conjunctos maximo. Et quis eſt adeò ſui, rerumque humanarum oblitus, qui neſciat innumeras inter malorum ſpecies, quibus homines afflictamur, contagioſas quidem è variis caſu conglutinatis alimentorum, aëris, potioniſque particulis, præſertim in affectis corporibus generari? Ut mittam reliqua, Scorbutum affero, quo plerumque propter incommoda, moleſtiaſque navigationis puto Nautas periclitari.

Boccac. in prima die Decam.

Cur non ante id temporis, nec ibi, unde digreſſa eſt, cladem fecerit.

Præcipua peſtilentiæ cauſa exhalationes quæ à corporibus effluunt: hæ verò quomodo in diverſas partes convehantur.

XIII. Verùm, ut illuc redeam, unde paullum diſgreſſus ſum, neminem ſanè latere arbitror è corporibus quanta, & quàm incredibilis emittatur exhalationum copia, poſtquam Boyles, vir celeberrimus, in eam rem perſcrutandam magnum contulit ſtudium, atque operam ſuam, multaque periclitatione perſpexit. Iſtas, opinor, qui mente teneat exhalationes, tenebit pariter & manantem è tabido armento hanc ſæviſſimam luem, & ſe facilè propagantem, nec minùs, cur non eadem ubique dederit crudelitatis exempla. Prout enim largior, aut remiſſior copia peſtilentis halitus, eaque plus, aut minùs veneno imbuta huc, aut illuc pervaſit; quin pariter minorem, majoremve ſtragem ediderit, nullus dubito: ut quidem taceam multam diligentiam ab aliquibus adhiberi poſſe, nè peſtiferum virus ad ſua quoque armenta pertingat. Nec alio ſanè referendum cenſeo, cur huc uſque in agro Ferrarienſi, Hetruria, Flaminiaque leniùs ſe habuerit, quàm quod hactenus triſtia luis ſemina vel nullo pacto, vel per ea ſolùm corpora illuc delata fuerint, quibus non adeò tenaciter adhærebant, ac proinde minori copiâ, ac faciliùs diſſipanda: itaque multum ſanè de vi mortiferâ remiſerunt.

Cur non eadem ubique.

Quòd non innata, ſed adventitia fuerit, comprobatur à ſenibus macriſque bubus, minùs huic morbo obnoxiis; Idque cur accidat, affertur ratio.

XIV. Non equidem ignarus ſum, idoneo quodam ad eam ſuſcipiendam corporis habitu contagionem contrahi; qui ſi deſit, eam fruſtrà educere vires ſuas. Hinc aliqui impunè inter morbidos commorantur; alii vix dum illuc ſe conferunt, quum tabem concipiunt, quaſi non illinc accepiſſe, ſed ſecum ipſi tuliſſe videantur. Id autem cùm mecum animo reputo, ſimul cogito iſtiuſmodi rerum eventu manifeſtiùs comprobari, nequaquam ingenito armentis veneno (quod ſolùm conjectando, ut ſæpius repetam, non philoſophando aſſequi poſſumus) ſed contactu noxio, peſtiferoque ſævientem nunc ſtragem induci. Cùm enim, te docente, aliiſque pluribus, qui rem oculis perceperunt, non ſenes, ac ſtrigoſi boves, quamvis ipsâ ſenectâ plerumque morbis affines, ſed qui floridâ ſunt ætate, robuſtiores, obeſi hac tabe faciliùs exhauſti fuerint, cùmque experientia nos doceat corpora valentia, & vivida contagionibus, quæ ab adventitio ſemine procreantur, multò procliviùs obnoxia eſſe; quando-

quandoquidem peſtiferi halitus eò promptiùs irrepunt, conglutinantur, augeſcunt, ubi vaſis humorum affluentia turgentibus ſanguis à circulando, cætera fluida à ſecernendis, expellendiſque noxiis haud paullum retardantur.

XV. Manet igitur, vel te adſtipulante, ſi probè rem teneo, nefariam hanc peſtem aditum ſibi à tabidis ad ſana, atque integra armenta patefacere vel ipſius morbi vicinitate, vel tactu rerum morbidarum idque manifeſtò evincit bos ille, quem in tua epiſtola narras. Hic enim cùm optimâ floreret valetudine, ſtatim ac herbas olfecit ab ægris jampridem bobus veneno illitas, in morbum incidit. Non illum ampliùs ſociorum cura, non cibi amor tenebat, ſed errabundus, languido greſſu, mœſtiſque oculis, vix ſui corporis ferebat onus. Ut iſtud mihi reputanti mentem ſubierit Geſneri dictum: *Boves paſcendo herbas inficiunt, bibendo fontes, ſtabulo præſepia, & quamquam ſani ſint, odore morbidorum afflante depereunt.* Quæ cùm ita ſint, non eſt cur amplius incertus ambigam, hæc boum lues luctuoſiſſima qua ſe viâ longè, latèque diffundat, ac damnum inferat. Nam ſic opinor. Nemo eſt, qui neſciat, cùm ab ægro in ſanum corpus derivantur morbi, profluere ex illo in iſtud influere materiæ quidpiam ſubtilis, agilis, penetrantis, quæ aut ipſius cauſæ mortiferæ, peſtilentiſque fermenti portio ſit, aut ſaltem cum iſto cognationem habeat, atque eandem agendi vim. Hos enimverò pernicioſos halitus facilè dabis narium, atque oris hiatibus largiùs ſorberi, quippe qui ad reſpirandum, ad potum hauriendum, ad alimenta, quibuſcum & aërem, & noxias illas exhalationes deglutiendas continuò pateant. Nec una tantùm hæc datur via iiſdem exhalationibus recipiendis, ſed perexigui patent meatus (poros Græci dicunt) per cutem diſperſi, qui pori (uſu enim mollienda ſunt hujuſmodi verba) idcirco appellantur externi, quòd circumfuſum aërem contingunt. Et per eos quidem venenati fermenti tenuiores particulas ſe inſinuare nemo ſanè vel difficilioris ingenii diffitebitur. E naribus atque ex ore per tracheam ad pulmones, & per œſophagum ad primum ventriculum ſive omaſum in bubus quoque lata perducit via. Quæ omnia ſali-

Quomodo Corpora inficiat, ac ſeſe inſinuet.

Geſner. loc. cit.

Modus, quo lues per contagium diffunditur.

Quas teneat labefactandi vias.

vali quodam humore, ac lymphâ madent, quin potius vix abeſt, ut dicam, continuò perfluunt. Scatent etiam glandularum oſcillis, minimiſque vaſorum, membranarumque ſuarum foraminibus; unde liquores illi à corde per arterias, aut cerebro per nervos dimanantes exprimuntur. Denique ut rem concludam, nemo inficiabitur per hujuſmodi foramina quicquid eorum diametro exilius eſt, ac proinde ſubtiliſſimam, tenuiſſimamque materiem ingredi, in venas deinde, arterias, nervos irrepere, indè aditu ſibi patefacto per omnes artus diffundi, ad ipſam cerebri munitiſſimam ſedem pervadere, ad extremamque ex omni parte cutem pervagari.

Peſtiferarum exhalationum natura, & quomodo diverſos pariant effectus, explicatur.

XVI. Iſtæ, ni fallor, in armento peſtilentibus corpuſculis aperiuntur illabendi ſemitæ. Reſtat modò, ut aliquid de ejuſmodi corporum natura dicamus, qua detectâ palàm ſit, caſus, eventuſque varios ab illa non diſſentire, qui nunc bubus perniciem pariunt. Verùm cùm nemo ſit adeò lynceus, qui poſſit ipſo oculorum ſenſu formam, magnitudinem, motum ejuſmodi corpuſculorum percipere, quibus peſtilentiæ fermentum concluditur, præpoſtero agemus ordine, atque è rivulorum naturâ fontis indolem conſectabimur. Exploratis nimirum illuſtrioribus eventis, minimo negotio cauſæ unde profluxere qualitatem, naturam, conditionem, quoad fieri poteſt, mentis acie conſpiciendum curabimus. Nam ut verum prorſus aperiam, profectò non mihi ſuppetunt ingenii vires. Quamquam enim quicquid efficit natura, ut tute ſcis, neceſſariò, & ex intimis, perfectiſque artis regulis efficit; nobis tamen ars hujuſmodi plerumque manet occulta: ideoque non raro accidit, ut quæ Naturæ ad agendum facillima ſunt, nobis ad cognoſcendum ſint difficillima. Quare non eos moror, qui ſe nihil ignorare arbitrantur; ſomnient hanc ſibi partam felicitatem, eâque, ut lubet, ſuaviter perfruantur; profectò *mentis eſt gratiſſimus error.* Eos tantùm in hujuſmodi re mihi fines conſtituo, quos poſſim ingenii viribus peragrare. Præmittam igitur illuſtriora quædam à te præcipuè, aliiſque apud vos Medicis adnotata. Hinc nonnullis corollariis ea deinceps proponam, quæ à vero mihi propiùs abeſſe videntur. Nam in

Quamquam cognitu ſit admodum difficilis.

Phyſicis,

Phyſicis, ſi Galilæo fides adhibeatur, Mathematicas velle demonſtrationes ineptum eſt.

Galil. Dial. 2. pag. 225.

Ab effectibus declaratur.

XVII. Prima hæc mihi ſe offert rerum animadverſarum, quod malum iſtud luctuoſiſſimum lingua prænuntiat ulceroſa, aut veſiculis tumida, quæ diſruptæ flatus, aut lympham edant aquæ ſimilem. Obſervatum quoque in agro Ferrarienſi, atque in Hetruriâ, ſi ulcus probè curatum ſit, peſtis propagationem fuiſſe impeditam, ac ſalutem ægris armentis reſtitutam; quod apud vos hactenus deſideratur.

1. A' lingua ulceroſa, ac veſiculis tumida.

XVIII. Altera, quòd Boves ſtatim ut morbus hæret, à cibo abſtinent, ac ruminando, inertes mœrent; triſtes movent oculos, & caliginoſos; letho demum celerrimè, & aliquando unius intrà diei ſpatium intereunt, vel ſi longiùs proceſſerint, acriter tuſſi concutiuntur, vomentis in ſpeciem, aut obſtrictis faucibus anhelantis.

2. A' boum anorexia mœſtitia, atque inertia.

XIX. Tertia verò, quòd eorum aliqui dentibus, ac ſi vitrum comminuerent, ſtridentes emittunt affluentem ex ore lympham, è naribus mucum, & ſimul acrem lympham, tenuiſſimamque. Aliis potus odio eſt, plures tamen ſiccis perpetuò faucibus, aridiſque avidi bibunt.

XX. Quarta, quòd Boves omnes jam indè ab initio febri modico cum calore corripiuntur.

XXI. Quinta, quòd non raro conſpicitur lingua arens, & nigra, ſtriata quoque alibi, atque alibi. Tumores præterea in ſalivariis glandulis perſæpe oriuntur, qui ſuppurantes, rumpuntur, & ſaniem ex ore, naribusque educunt, halitu fœtido, & graveolenti.

XXII. Sexta demum, quòd ingraveſcente morbo vix pauci quietè, ac ſine gravi, incompoſitoque motu fato cedunt, diverſo tamen eventu. Siquidem plerique armis tremunt, & clunibus; impeditur anhelitus; horreſcunt pili. Aliis venter reſolvitur, vario fimo, ſanguineiſque maculis illito: ſunt quibus aret ſtercus, atque dureſcit; quibus venter tympanitide inflatur, ac vehementer mugiunt doloris acerbitate Vrina non omnibus una, cruda modò, & modò turbida, ſanguinea, ignita. Haud pauci

pellem habent aquoſis tuberculis diſtinctam. Alii ſæpe ſanguineo madent ſudore, piliſque denudantur. Poſtremò non unus viſitur, cui ſcatent vermibus cornuum radices, oculorum anguli, ſtercora.

Exploratio peſtilentium corporum incerta, & quare.

XXIII. Et quamquam ad cognoſcendam malorum cauſam, eorumque ſedem parum prodeſſe videatur, tabida peſte corpora diſſecare; etenim maligno hujuſce morbi fermento, dum agitur anima, ſuisque viribus natura prorſus deſtituitur, liquores corrupti ſtagnant plerisque in locis; ſolidæ verò partes diſtorquentur, quæ vitia, dum ægrotatio inciperet, aut ingraveſceret, fortaſſe aberant; hic tamen plurimi ducendum eſt, bubus inciſis omaſum plerumque repertum fuiſſe aridum, & corrugatum; pulmones hydatidibus conſperſos, vomicis diſtentos, laceratosque; cerebrum in nonnullis fœtidum ſimul, & nimis humidum; in aliis integrum. Sanguinem prætereа ſunt qui ſæpius detexerint coagulatum; ſunt qui aliquando fluentem nimis, ac diſſolutum.

Noſtra de peſtiferarum Atomorum naturâ, variiſque effectibus ſententia.

XXIV. Jam verò ut ex iis, quæ accidunt, ad ipſorum cauſas quodammodo pedem referam, quæramque viam, qua ſe prodit venenum iſtud ad tot, tantaque mala perpetranda; conſectaneum profectò arbitror, ut hæc ſit morbi ſeries: principiò oris ulcera; tremores deinde, tuſſisque vomenti ſimilis; rurſus dolores, inflatio ventris, & diſſolutio, urinæ quandoque turbidæ, cruentæque; ſi demum ut vomicâ laborant fauces, puſtulis pellis; ſanguineus erumpit ſudor, glabreſcit cutis; conſectaneum, inquam, eſt fermentum iſtud peſtilens, & deteſtandum, unde tot, ac tam admirabiles eventus dimanant, naturâ quidem ſimiles, effectu verò propter partium, in quibus veneni vis agit, diverſitatem diſſimiles, incredibili mordacitate, acrimoniâ, & corrodendi facultate pollere.

XXV. Quæ medius fidius rerum diverſitas mira neutiquam videri poterit reputanti, ut rem exemplis illuſtrem, veneream luem, aut ſcorbutum. Quanta enim ab hoc uno tabo, & quàm varia malorum genera? Ulcus, bubo, diuturna febris, tuſſis, articulorum dolores, gummata, ut vocant. Proteum diceres, cùm è diverſa liquorum miſturâ, variâque pudendorum ad reſi-

ſtendum

ſtendum vi, ſe ſe in diverſas induat morborum ſpecies.

XXVI. Poſſem illud cum Arſenico, & Sublimato comparare; nam in ſolidis boum partibus re vera pares cum erodentibus venenis invehit effectus. Ab inſtituenda tamen hujuſmodi comparatione me cohibeo haud ignarus, innumeras & eſſe, & excogitari poſſe ſalium, ſulphurumque veneficorum conjunctiones, unde variæ, diſſimileſque prodeunt nocendi artes. Sed illud affirmare non dubito, qualeſcumque particulas, quæ corrodendo mortem afferunt, in ſolidis, liquidiſque longè diſſimiles eventus parere, atque exhibere; quin liquida vel ejuſdem nefarii fermenti vitio diverſimode corrumpi. Cùm enim diverſa in ſingulis proportione commiſceantur elementaria principia, & diverſa proinde ſit compoſitio, fit mehercule, ut ex iſta diverſitate, ſi mortiferum tabum ſe ſe inſinuet, ac veluti ſeditionem moveat, diverſi excitentur motus, agitationeſque; alibi pars alia ſegregetur, & ſubſiſtat, quod Chymici præcipitare dicunt; alibi diffluant partes omnes, conglutinatione diſſoluta. Idque non tantùm in ſanguine, ſed in cæteris liquoribus, qui, quoniam in unoquoque plerumque corpore diverſimode ſunt conſtituti, hinc ſæpius diſſimiles, immo & contrarios eventus ſingulis accidiſſe bobus par eſt arbitrari. Cur autem, quave ratione cuique ſingillatim varii contigerint caſus, non eſt hujus temporis explicandum ſuſcipere; cùm præſertim id eos tantùm ignorare accidat, qui hoſpites in chymicâ, & anatomicâ arte non ſine ingenti piaculo diverſantur.

Qua ratione damnum, aut mortem inferant; & cur diverſo eventu, atque arte liquida, & ſolida corrumpant.

XXVII. Maximæ verò temeritatis, nedum difficultatis arbitror velle omnia, & ſingula opificis naturæ arcana cogitando aſſequi, ejuſque effectus cognitâ operandi arte penitùs introſpicere. Et ſanè cui tantæ ſint vires, ut poſſit ſenſu ipſo percipere ejuſmodi exhalationum formam, quodque gravius eſt, motum, vim, regulamque agendi, cùm illabentes ad viſcerum ſinus, & canaliculos, liquoribus ſe ſe ſubitò immiſcent? Quod ſi nemo id poſſit, nec mehercule fateri pudet, hanc unam rerum plurimarum eſſe, quas mihi accidat ignorare. Video ſolùm facem præbente Philoſophiâ eas ipſas exhalationes aptare ſe ſe, & conformare

mare ad membranarum, vaſculorumque fibras, iiſque ſubeundis ſuas magis idoneas exhibere boves, quàm quælibet alia animantia. Quin inter boves, eos potiſſimùm, qui ſucco affluunt nutritio. Hinc autem rationem duci, ſedem ibi faciliùs figere, & conglutinari, ubi plenis affatim canaliculis fluit liquor, proindeque celeriùs ab humido maximis incrementis augeri. Contra ſi in macrum, & gracile corpus incurrant, ubi ſanguis latiori alveo circulat, nec luxuriant viſcera ſucci plena; aut eas nullo impedimento permeare, aut corrigi malignum virus, ac temperari.

Cur in ſolos boves peſtis hæc ſæviat.

XXVIII. Quod ſi, ut interrogas, cauſam proximam, potioremque ſcire à me cupis, qua boves labefactati poſtremum vitæ diem morte conficiunt, hanc affero ſi non veram, unam tamen earum, quæ verò proximæ reputari poſſunt ſcilicet veneficam labem Græcis μίασμα, quæ ſanguini immixta, ejus irretit, coërcet, ſiſtit partem illam vividam, tenuem, incitatiſſimam, quam per cerebri glandulas ſecretam, atque excurrentem, animalem ſpiritum appellamus. Id autem qua fiat arte, quibuſve machinis, ſi quæras, cùm innumeræ poſſint eſſe, me ſanè fugit. Sed irretita, ac velut compedibus conſtricta, ut indito à Natura motu, vi, celeritate deſtituitur, ita minuit armenti vires, turbat, confunditque membrorum munera, atque agendi deprimit facultatem. His enim omnibus in ſtatu ſuo retinendis vis illa animalis, unde viſcera, præcordiaque maximè roborantur, ſimul cum ſanguine præbet operam ſuam. Sic verò mihi ſententia eſt, quòd comperi, boves contractâ peſtilentiâ triſtes, inertes, debiles evadere, febribus agitari calore modico, morte denique nonnullos, prope integris viſceribus, intrà diei ſpatium violenter abreptos. Quæ ſanè quis neget illato in animales ſpiritus vitio tribuenda eſſe? quibus ad vitalia peragenda munera impeditis, ipſam extingui vitam neceſſe eſt. Itaque id eſſe cauſæ, cur Boves intereant, prope abeſt à vero.

Proxima, & præcipua cauſa cur necem afferant.

XXIX. Cur autem quem primum in præſepiis peſtis corrupit, is plerumque convaluit? Aut ubi plura ſtabulabant juga, cur alternos lethali percuſſit ictu? Hanc mihi geminam quæſtionem diſſol-

Cur qui prior Bos in in morbum incidit, convaluit; & cur alternos peſtilentia percuſſit, exponitur.

vendam propoſuit Valliſnerius noſter, qui cæteros, velut aquila volando, ſuperat ingenii vi. Non recuſo, quin morem geram, dummodo conjectura probabili contentus ſit; nam ut quid afferam certi, veriſſimique, aliqua mihi manent ignota, quæ neceſſaria forent ad rem penitùs inveſtigandam. Sic igitur illud primum; Nonne vix nata in ſtabulis peſtilentia paucioribus venenum agit exhalationibus, quàm cùm adulta? & ſi paucioribus, nonne minùs deſævit? Ergò quid mirum, ſi cùm peſtis fœtidis vaporibus parum innutrita nondum adoleverat, prior è bubus viribus pollens, atque hoſti par, cum illa congreſſus vicerit, è morboque tandem emerſerit; Reliqui, dum tot morbida corpora longè, latèque virus diffuderant, fato cedere coacti ſint? Sic alterum. Nemo, puto, inficiabitur, ut in jugalibus Equis, ita & in Boum jugis unum alio ſtrigoſiorem inveniri. Quod ſi ſtrigoſior, jam minùs huic peſti opportunus, quæ hactenus macilentis, quoquomodo parcere viſa eſt. Quamobrem ſi velit indolem retinere ſuam, in alternos invadere opus habeat. Verùm de rebus iſtis hæc dicta ſint ſatis; non enim iſto volumine boum peſtem, ejuſque naturam inquirere aggreſſus ſum. Quæ res utrique, ſcribenti mihi, tibique legenti, negotium exhiberet.

XXX. Ad tertiam modò propoſiti mei partem accedo, quâ quidpiam remedii conſtituendum eſt ad armentorum valetudinem tuendam, reſtituendamve, ſi morbo atrociſſimo concuſſa fuerit. Res quidem ad vitæ commoda utilis, ad felicitatem Reipublicæ neceſſaria. Siquidem, neglectâ hujuſmodi curatione; peſtis, quod omen ſuperi avertant, longiùs propagari poſſet, & adeò paſcua veneno infici, ut eo demum quicquid reliquum brutorum ruminantium eſt propter omaſi cum bobus ſimilitudinem polluatur. Quapropter nunquam ſatìs laudari poteſt Venetæ Reipublicæ, finitimorumque Principum providentia, quâ ad hanc avertendam, profligandamque calamitatem omni ſtudiô, curâ, cogitatione incubuerunt. Hinc enim ſeu morboſo cibo, ſeu contaminato peſtiferis cadaveribus aëre, ſive ob deſertas arationes annonæ difficultate, unde ſæpius contagiones oriuntur, nè peſtis ad ipſum genus hominum depopu-

Ad hanc avertendam calamitatem, quod remedium maximè conveniat.

landum progrederetur, timendum foret. Hanc enim ob cauſam cecinit Heſiodus. λιμὸς ὁμȣ̃ καὶ λοιμός. Unde & natum Græcorum proverbium λοιμὸς μετὰ λιμὸν ideſt, Peſtis poſt famem.

XXXI. At quod hujuſmodi remedium; quæ ejus conficiendi ratio? Contumax enim lues hactenus impunè graſſata eſt, omnemque eluſit vim Pharmacorum, quorum nullum adhuc cum ipſa è diametro pugnans, & ſpecificum, quod appellant inventum audio. Id ſanè me terret, non tamen animum deſpondeo. Etenim nonnullis earum rerum commemoratis, quas tu Vir doctiſs. adnotaſti, aut ego commentus ſum, aliqua deducam theoremata, quibus veluti fundamento recta huic medendi morbo, ratione duce, ars innitatur; non ea quidem nova, ſed quæ jamdudum in uſu poſita meritis à me laudibus celebrabitur.

Ad ipſum inveniendum aliqua præmittuntur poſtulata.

XXXII. Poſtulo igitur mihi dari, quod ante omnium oculos obverſatur, primum boves macros, exiles, quique viribus in ſpeciem deſtituebantur, nequaquam fuiſſe peſtilentiâ tentatos, aut faciliùs, adhibitâ curatione, bonæ reſtitutos valetudini.

XXXIII. Deinde extremis naribus, atque ori peſtiferas exhalationes conglutinari: poſtmodum per eos præſertim hiatus in bruti corpus dilabi; rurſus in tonſillas, glandulaſque parotidum, gutturis, atque aſperæ arteriæ ſe ſe inſinuare, unde ſibi poſtremò ad ſanguinem aperiant viam.

XXXIV. Tertiò nihil æquè bubus emolumento fuiſſe, quàm proxima tonſillis iiſdem cauteria, glanduliſque gutturis, atque aſperæ arteriæ.

XXXV. Quæ cùm ita ſe habeant, an non vides Naturam ipſam clam regulas indicare, quæ avertendo, repellendoque morbo præcipuè ſint adhibendæ? Nonne per ſe ipſa loquitur, id Medicos dare operam oportere, nè affluant humoribus armenta, nève turgidis vaſis liquores fluant? An non iterum præcipit, ut celeriter pharmaco obſepiantur priores aditus, nè venenum niſi fractis antidoto viribus in ſanguinem illabatur? Clamat denique fonticulos hiatuſque aperiri; unde, ſi ſemel penetraverit, nec reliqui ſufficiant meatus, extrudi poſſit? Quin igitur Naturam ſequimur ducem? Qui ejus præcepta negligimus? Qui diverſa remedia conquirimus?

XXXVI.

Prima curationis pars exponitur, experientia, atque argumentis probatur.

XXXVI. Quare ſi quis meam ſententiam audire velit, ut nè quidquam de arcendo contagio dicam, quod præſtantiſſimam mehercules, atque unicam antevertendæ luis rationem dixerim, diætâ potiſſimùm caveat Boum peſti; & ſi invaſerit, diætâ illos è mortis faucibus educat. Atque eo ſolùm utantur cibo, quo ſolent, ſed modico, atque optimo. Profectò ut experientia nos docet, parco victu in hac peſtis atrocitate nihil bubus utilius compertum eſt. Quin & curandis popularibus hominum morbis, Græci ἐπιδημίαν dicunt, cibi temperantiam maximæ ſemper fuiſſe utilitatis expertus ſum. Hinc Perſarum fuit inſtitutum, ut apud (*a*) Xenophontem legimus, tantâ Cives abſtinentiâ uti, ut nihil ad excrementa ſupereſſet. Et Palamedes, Philoſtrato auctore, non aliam peſti medicinam adhibuit: *Opus eſt peſtiſera*, inquit, *declinantibus tenui diætâ*, *motuque concitato. Medicam quidem haud attigi facultatem*, *ſed omnia ſapientiâ comprehenduntur.* Veriſſimum ſanè dictum, quô unô, dum parcè vivunt, video ſapientes viros vel procul à Medicis egregiè tueri mentis vires, ac ſuſtentare valetudinem ſuam. Dicto accedit (*b*) Sanctorii auctoritas, in Staticæ libro ſcribentis: *Si ſciveris quotidie quantum cibi tibi conveniat*, *ſcies diutiſſimè virtutem*, *ac vitam conſervare.* Sed quid ego auctoritatem ſequor? Ipſa perſpicuè ratio ſuadet, non poſſe rem aliter evenire. Siquidem frugalitate parcior gignitur humorum copia, quæ ſi moderata ſit, tubuli nonnihil flacceſcunt, atque ideo muſculares ipſorum membranæ, cùm aliquod ad ſe contrahendas ſpatium obtineant, plus comprimendo poſſunt, quàm liquores, mehercule, reſiſtendo. Hinc iſtis celerior motus imprimitur ad circulum conficiendum; hinc ſingulorum ſecretiones, motus, compages accuratiùs fiunt; hinc denique quidquid noxium irrepſit in animantium corpora, ſcintillarum more, cùm non habeat quod inflammet, facilè reſtinguitur.

Secunda Curationis pars affertur, & rationibus communitur.

XXXVII. Sit altera curationis pars, quam pariter Natura indicat, cuique plurimum ineſſe utilitatis puto; cataplaſmate

V 2 boum

(a) *Xenoph. de Cyri Inſtit. lib.* 1.
(b) *Sub. 3. Aphor. 33.*

boum nares, linguam, palatum bis quotidie linire, ac fricare obſtinato animo, nulloque diſcrimine, bona nè ſint valetudine, an peſtiferò jam morbo concuſſâ, ac labefactatâ. Quod cataplaſma conſtituant acetum, allium, ſulphur, ſal, ſalvia, oleum, juniperique fructus, aut quid ejuſmodi. Ita perlitum Animal obſerabit aceto membranarum poros, viaſque nè ſugant venenum, & reliquo emplaſtro à glandularum oſculis delibuto, aut in omaſum leviter illabente, furentis mali vim retundet, & retardabit. Adeſt accepti beneficii teſtis Hetruria, adſunt Pontificii Imperii Provinciæ, ubi hactenus lue infecti boves in priſtinam reſtituti ſunt valetudinem ruptis oris veſiculis, medicatiſque hoc magmate ulceribus ſanie inflatis. Utinam idem in poſterum contingat.

Aliqua remedia reprobantur.

XXXVIII. Cave autem quidquam putes periculoſius eſſe venæ inciſione, purgationibus, acrioribuſque remediis; quippe quæ nunquam non damnum intuliſſe contagioſis morbis, & huic pariter per veſtra rura bacchanti uſus magiſter docuit. Profectò ſæpius in mentem magni Hippocratis (a) ſententia revocanda eſt: *Ita te geras, ut ſi juvare non poſſis, ſaltem nè noceas.*

Tertia curationis pars declaratur; oſtenditur rationibus, atque experimentis.

XXXIX. Succedant autem iſtorum loco (quod erat tertium Naturæ indicantis quid fieri debeat, documentum) ſetones & cauteria bubus inuſta, quæ cum à Te proponantur, nequeo ſatis prudentiam tuam laudare. Etenim ſtatim atque exhalationes malignæ liquoribus noſtris commiſcentur, ab inſita fluiditate, exilitateque diſcedunt, & lymphâ maximè implicatæ glutinoſum quid, ac viſcum referunt; quamobrem, cùm per naturalia corporum cribra meare nequeant, & ſecerni, facto vulnere latiores iis exitus parare neceſſe eſt. Et ſanè à peritis Medicis, qui dum poſtrema Romæ fureret in genus hominum peſtilentia, iis curandis incubuerunt, non ſemel accepimus, quibus cauterii, aut venerei bubonis emiſſarium apertum foret, neminem horrendâ lue fuiſſe conflictatum.

XL. At ubi, & quando hæc maximè inurenda ſunt cauteria? Nam igne plagam fieri velim, deinceps injecto laqueo, impoſitoque

(a) *1. Epid. ſect. 2.*

ſitoque cauſtico Cerato ſervari. Si de loco dicendum ſit, tu Vir doctiſs. cervicem laudas, ut fermento venefico non longè ab ingreſſu pateat exitus. Ego & cervicem probo, & armos, & clunes; non ſolùm ut illud undique pervagatum habeat, quà celeriùs fugere poſſit; ſed ut Naturæ veſtigiis inſiſtam, quæ aliàs tabo ad extremas partes depreſſo, factoque ſedimento Malidas profligavit, ut nobis Fracaſtorius eſt Author, cujus verba jamdudum retuli, & nunc repetenda cenſeo. *Paulatim*, inquit, *labes illa deſcendebat in armos, & indè ad pedes, ac quibus ea permutatio fiebat, ſanabantur ferè omnes; quibus autem non fiebat, plurima pars interibat.*

XLI. Tempus verò non aliâ, quàm Medicorum principis voce præcipiendum mihi eſt: *decubitus quidem*, inquit, *in quibus facta tollit, hæc antefacta prohibet.* Quam ſententiam nè quis putet in aliqua verborum caligine deliteſcere, ad hunc modum luculenter aperit ſcholiaſtes Valleſius vir præclariſſimus: *eos decubitus, qui morbos aliquos ſolent ſuperveniendo tollere, eoſdem anticipando fieri prohibere.* Itaque ſi plures boves veneni decubitu è peſtilentiæ fluctibus emerſere, non eſt, cur quiſpiam dubitare poſſit, illud, ſi adhibito ſtudio antevertat, ingruenti morbo mediusfidius impedimento fore. *In Comment ſupradicti loci.*

XLII. Dividantur quoque diligenter qui morbidi ſunt ab integris. Sed quid opus eſt dictis in re minimè obſcura? Quamvis enim veneficæ exhalationes tot vehiculis aliò transferantur, ac ſe ſe effundant; ſæpiſſime tamen accidit, eas remotis ductoribus intrà priſtinum ſpatium cohiberi, aut tranſductas, viribus admodum debilitari.

XLIII. Iſtud verò potiſſimùm frequenti ſermone admonendum eſt (ut in eo finem dicendi faciam, à quo uno bonorum fonte commoda, fortunæ, felicitateſque noſtræ dimanant) ut Deum Opt. Max. deprecemur; ut ſicut olim ab Iſraelitis eamdem ipſam calamitatem dimovit; & hanc dimoveat. Quo ſanè remedio nullum præſentius, nullum validius inveniri poteſt: (*a*) *propitiatus eſt Dominus terræ, & cohibita eſt plaga ab Iſrael.* *A Deo Opt. Max. ſalus potiſſimum quærenda, & Operis concluſio.*

V 3 XLIV.

(a) 2. *Reg.* 24. *In Epid. lib. 6. ſect. 4. num. 36.*

XLIV. Habes à me, Vir doctiſſime, de propoſito argumento ſententiam meam, quamquam jejunè, atque impolitè ob temporis anguſtias, plurimaſque occupationes explicatam. Ut eam tibi aperirem, haud facilè animum induxi, veritus judicium tuum. Sed me tandem collegi, ſtatuique plus mihi in tua erga me humanitate præſidii fore, quàm timoris in acerrimo judicio tuo. Puto ſaltem meum qualecunque à te ſtudium inquirendæ veritatis probatum iri. Id enim ſolùm in tradendis, accipiendiſque diſciplinis ſibi quoque ſe propoſuiſſe monet maximus orator, maximuſque Philoſophus Tullius: (*a*) *Neque quidquam*, inquiens, *adhuc inveni firmius, quod tenerem, quàm illud, quod mihi ſimillimum veri videretur, cùm illud ipſum verum in occulto lateret.* Vale ROMÆ ex Muſæo in Ædibus Vatic. X. Kal. Januarii CIƆIƆCCXI.

CAP. IX.

Nullum compertum eſt bovillæ peſtis certum, ac ſpecificum remedium: pauca inter ea, quæ adhibita fuere, viſa ſunt innoxia; pleraque periculoſa; quod poſteros noviſſe convenit.

Meditos remedia noviſſe convenit, quæ uſu caruerunt.

QVoniam pulchrum ſemper eſt, ut ajebat Hippocrates, (*b*) *ea addiſcere, quæ in experimentum adſumpta ſucceſſu caruerunt, & cur ſucceſſum non habuerunt*; profectò nos utiliſſimum arbitramur, ut omnes gentes, atque adeò poſteritas intelligat inter tot, tantaque uſurpata in bovillâ peſte remedia (*c*) nullum inventum fuiſſe ita pleriſque opportunum, ut verè proprium, ac ſpecificum ſtatui, appellarique poſſit: quinimo nonnulla periculi plena, aut potius exitialia per ancipites, & infauſtas curationes, pauca verò innoxia extitiſſe.

Medicamina, quæ alvum movent, in hac peſte exitialia.

Facto igitur initio ab iis, quæ quovis veneno pejora viſa ſunt; hæc quidem in primis ea omnia fuere, quæ alvi dejectionem moliuntur: nam ut plurimum armenta cum illius reſolutione ad interi-

(a) *Cic. de Orat.*
(b) *Lib. de Artic. num.* 48.
(c) *Vide Part. II. n. V. ubi etiam expoſita ſunt remedia, quæ inutilia planè experti fuimus.*

interitum ſponte etiam ſua properabant. Quare ejus generis medicamina poſteris cavenda eſſe arbitror, quippe quæ certam perniciem afferunt. Horum verò ſingularem formulam magno cum plauſu huc allatam, cùm augeret potius morbum, quàm levaret, hoc loco neceſſarium ducimus exſcribere; nè quis in poſterum ejuſdem laudes apud aliquem fortè ſcriptorem inveniens, ignorato effectu, ad uſum revocare contendat. Sic autem habet.

Formula pulveris Cathartici in bovilla peſte vitandi.

℞. *Agarici optimi unc. j. Ariſtolochiæ longæ, & rotundæ; Aniſorum; Aloes ſuccotrinæ; Baccarum Lauri; Colocynthidis, Radicum Hellebori nigri, Gentianæ; Imperatoriæ Glycirrhizæ raſæ; Cucumeris ſylveſtris; Enulæ campanæ; Foliorum Sennæ orientalis; Chamædryos, Marrubii, Pulmonariæ, Scabioſæ, Tamaricis; Baccarum Juniperi, Seminum Cardui benedicti; Fœnu græci, Sileris montani; Foliorum Scordii, Agrimoniæ, Bettonicæ ana unc. iv. Salis nitri lib. j. m. f. pulvis mediocriter trituratus; doſis erit ad unc. iv. cui adde Sacchari rubri unc. vj. vini albi generoſi lib. v. &c.*

Venarum ſectiones noxiæ.

Neque multum adeò ipſis Catharticis miſſiones ſanguinis concedebant; non aliâ quidem de cauſâ, quàm quod ægrarum pecudum vires enervabant, malignumque virus ſolis ſæpe faucibus adhuc hærens in venas celeriùs traducebant.

Purgantia, & Phlebotomia in morbis boum à ſola plenitudine citra peſtiferum virus prodeſſe poſſunt.

Eſt tamen hìc, ut candidè fateamur, fieri poſſe, ut ea remedia, quæ noſtris in provinciis, potiſſimùm in Epidemiis ſive nullius emolumenti, ſive etiam pernicioſa experti fuimus, aliis in regionibus, & præſertim in ſporadicis boum morbis, à quibus peſtifera lues omnino abſit, utilia frequenter extiterint. Ubi enim vel cœli temperatura malorum vim frangit, atque debilitat; vel malum ipſum ex ſola paſcuorum ubertate, aut vitio, ex aquarum noxa, vel alia evidenti ex cauſa ortum habet; non dubitamus, quin & purgantia, & Phlebotomiæ plurimum ajumenti afferre poſſint. Et ſanè non video, cur tantâ cum fiduciâ à prudentibus Viris multa nobis commendata fuerint præſidia; niſi uſquam bono cum exitu eadem uſu veniſſent.

Quæ oris ulceribus ex acidis, & aromaticis commixta adhibebantur, minimè nocuerunt.

Minùs certè pœnitenda viſa ſunt, quæ linguæ, oris, fauciumque ulceribus medebantur. Hæc autem cùm ex acidis præſertim aluminoſis, volatilibus, atque aromaticis parata eſſent, ulcera

illa

illa ita ſanie, ac tabe purgabant, ut cum in ſtomachum dilaberentur, primæ concoctionis organa tueri poſſent, ac prohibere, nè per venas, & lymphatica lues deterrima in ſanguinem tam facilè commigraret. Et quanquam rarò affecti boves hoc ſolo remedio reſtituti fuerint; nihilominus reſcivimus multos poſtea collatis naturæ viribus convaluiſſe. Plures autem hujus generis formulas huc transferre poſſem, niſi vererer, nè ſimplex hoc caput in volumen excreſceret. Unuſquiſque enim armentorum Cuſtos ſuam peculiarem in ſecretis habebat. Satìs igitur erit unam, vel alteram proponere; eâ, quam ſubjicimus, uſi ſunt Cuſtodes armenti Baſilicæ Vaticanæ, in eo loco qui dicitur *Campo morto*.

Decoctio non incommoda ex aceto, & alumine.

℞. *Alum. Roc.*) *Viridis æris*) *ana lib. j.*
Saponis unc. jv.
Salviæ) *Scordii*) *ana m. iij.*
Aceti acerrimi lib. v.
Aquæ Com. lib. xxv.

bull. parum, & ſtent in infuſione, donec reſideat ad fundum, quod ſolvi non poteſt; hujus liquoris deinde *unc. xvj.* per tres vices diluculo ægrotanti bovi propinentur. Hoc autem remedium vim habet potiſſimùm abſtergendi fauces ab ulceribus, quibus affecti laborabant, eorumque viſcera à labe utcunque tuendi.

Alios verò ſuis bobus non levi cum utilitate exhibuiſſe ferunt decoctionem, quam ſubjicimus.

℞. *Aceti acerrimi lib. xvj.*
Aluminis lib. j.
Mellis lib. ij.
Fol. Salviæ) *Roriſmarini*) *ana m. iv.*

bull. per horam, mox factâ colaturâ, confricetur lingua, & abſterſa madefiat hoc eodem liquore, cujus tandem *unc. viij.* tribus diebus per illorum fauces injiciantur.

Præterea pro certo nobis renunciatum eſt ab Excellentiſſimo Marcello Sacchetto Hieroſolymitani Ordinis apud Summum Pontifi-

Pontificem Oratore, bobus ſuis in Agro Oſtienſi mirum in modum profuiſſe medicamina quædam, quorum conficiendorum rationem, atque exhibendi modum ſcripto nobis tradidit; ſcilicet ſtatim atque Cuſtos bovem aliquem mœſtum fieri, & ad paſcua torpidum animadvertiſſet (quod malum vulgò *impuntatura* appellant) illicò præbebat ejuſmodi bolos, nimirum. *Boli ex allio, & ſalvia aliquibus profuerunt.*

℞. *Pul. Salviæ*) *ana drach. ij.*
Sulphur. viv.)
Allii mundat. & cont. unc. iij.

m. cum butyri recentis q. ſ. f. boli exhibendi per tres vices. Allium verò magnopere inter Priſcos laudatur à Columella, (*a*) ubi de linguæ vitiis in bobus agit.

Poſt hæc verò Oſtienſis ille Veterinarius cùm fermentum malignum, peſtis cauſam, in bovis omaſo aliquantulum cicuratum putaret, ad illud è corpore educendum commixtam potionem exhibebat, quæ recipit.

Caricarum pinguium lib. j.

coctam in ſ. q. vini albi: inde enim alvus placidè ſubducebatur, cruentis etiam ad ſpeciem dejectis humoribus. Sed ſcire ad hiſtoriæ veritatem convenit, in Oſtienſibus etiam armentis multos boves peſte occubuiſſe; ut non proinde certò aſſerere poſſimus pharmacum ex ſalvia, ſulphure, & allio paratum, germanum, ac ſpecificum hujus luis antidotum eſſe cenſendum.

Delatum quoque ad nos fuit apud Venetos, & Mantuanos potionem præ cæteris profuiſſe, quam parabant ex ſulphure in pollinem redacto, cum ſaccharo rubro ad unc ij. olei, & Sal. com. ana modica copia m. cum aceti acerrimi unc. viij. addendo bac. Juniperi contuſ. & cæpæ albæ conciſæ ana unc. ij. pro unica doſi. *Potio ex ſulphure ſale, cæpa, & baccis Iunip. ab exteris laudata.*

Similiter innoxia ſaltem fuerunt medicamina, quæ ex ſambuco (præſertim verò cum ex ejuſdem cortice, ac radice ſuccus exprimitur) à nonnullis ſelecta, & in potum adhibita. Nimirum ſumebant radices Sambuci, ex quibus decorticatis, & contuſis ſuccus extrahitur, cujus libra cum Sacchari unc. v. exhibetur ſtatim ab initio iterum, ac tertio ægrotanti bovi. *Ex Sambuco innoxia.*

(a) *De re Ruſtic. lib. 6. cap. 8.*

Commendatur à Bauhino. Hoc autem pharmacum in peſte maximè laudatum legimus apud Jo: Bauhinum celebrem Botanicum ex Hiſt. Plant. Tom. 1. lib. 5. cap. 23. de Sambuco per hæc verba. *Aſſerit Geſnerus ſe ſambuci corticis decoctum cum Theriaca duntaxat exhibuiſſe, eoque plurimos, qui peſte infecti erant, ſanaſſe.*

Quamobrem cùm inter initia hujus epidemiæ juſſus fuiſſem ab Eminentiſſimis Patribus die 23. Auguſti 1713. meam ſcripto ſententiam proferre, an ſcilicet præſidio futurum exiſtimarem id remedium, cujus potior pars conſtabat è ſambuco, aſſerere non dubitavi illud quidem, ſi non omnino certum, ac validum, non idcirco tamen aut novum, aut noxium futurum; cùm illud à priſcis Auctoribus commendatum animadvertiſſem.

Diaphoretica aliquibus opitulabantur. Inſuper benigna diaphoretica, ex decoctione ſcilicet herbarum theriacalium, Imperatoriæ, Carlinæ, Scordii, Menthæ Rom. Lauri, & ſimilium, bobus iis potiſſimùm opitulari viſa ſunt, qui alioqui morbidum humorem non tantummodo ob virium robur, ſed etiam ob viarum libertatem, temperatumque Juventæ fervorem jam jam ad artus, & cutim ſponte erant depulſuri. Propterea ſuperſedeo hìc mentionem injicere illius medendi methodi, qua in Gallia, cùm ſimili clade bubulum pecus internecioni dederetur, Veterinarii feliciter uſi fuerunt, ut nobis Illuſtriſſimus Præſul Salviatus Avenione Præfectus ſignificavit. Nam tota penè verſatur in herbis diaphoreticis aceto incoctis, & poſt ſedulam linguæ abſterſionem ægroto bovi exhibitis. Verùm (quæ eſt miſera peſtis conditio) quàm rariſſimè apud nos eadem medicamenta præſidio fuerunt.

Nec ſanè defuit, qui plurimùm commendaret ſequens medicamentum.

Ex Sp. Vini aliquibus admodum periculoſum.

℞. *Spir. vini rectif. unc. vj.*
Salis Ammoniaci unc. ij.

quo exhibito cooperiatur bos in ſtabulo ad ſudoris excluſionem; ſed cùm idem à nonnullis tentatum fuiſſet, planè inutile, immò etiam noxium inventum eſt.

Inuſtiones ac ſetacea aliquibus profuerunt. Illud equidem prætetire non poſſum inuſtiones, ac ſetacea in aliquot bobus collo, auribus, vel humeris, atque etiam oculorum

rum in angulis adhibita, & trajecta ad foràs abigendam peſtiferam luem interdum quovis alio remedio fuiſſe tutiora. Neque id nuper bovillæ peſtis præſidium inventum, aut primum Romæ uſurpatum dixeris; cùm illud antiquiores etiam Veterinariæ Artis Scriptores laudaverint, atque in primâ poſuerint commendatione. Nam Columella, (*a*) differens de remediis, quæ, ubi gregatim pecora laborant, opportuna ſunt, proponit radicem, quam paſtores conſiliginem vocant. *Vſus*, inquit, *ejus traditur talis: æneâ ſubulâ pars auriculæ latiſſima circumſcribitur, ita ut manante ſanguine tanquam O litteræ ductus appareat orbiculus. Hoc & intrinſecus, & ex ſuperiore parte auriculæ cùm factum eſt, media pars deſcripti orbiculi eâdem ſubulâ tranſuitur, & facto foramini prædicta radicula inſeritur, quam cùm recens plaga comprehendit, ita continet, ut elabi non poſſit. In eam deinde auriculam omnis vis morbi, peſtilenſque virus elicitur, donec pars, quæ ſubulâ circumſcripta eſt, demortua excidat, & minimæ partis jacturâ caput conſervatur.* Idem ſanè præſidii genus à Vegetio quoque, ac poſtremò à Geſnero (*b*) per ipſius Columellæ verba laudatur.

Ab antiquis laudata.

Id verò de uſu medicaminum, quæ huc uſque à nobis recenſita fuerunt, generatim, & candidè admonendum exiſtimamus; quemadmodum ſcilicet boves aliquot ſinè ullis remediis ab immani peſte vindicatos vidimus; ſic penè omnes iis admotis citiùs occubuiſſe, viſumque proinde malum ſæpe conduplicatum; ita ut frequenter paucorum boum mors à nimiùm credulis cariùs empta fuerit, quàm aliàs integra ſanorum ſteterint armenta.

De ſuffimentis ad bubilia, deq; purgantibus fontibus dicetur cap. ultimo.

Cæterùm de cura, quæ bubilibus, ſtabulis, fontibuſque lue, taboque inquinatis adhibenda eſt, fusè dicemus cap. ultimo hujus tertiæ partis §. V.

Denique præterire non poſſum; quin referam medicamentum, quod ad præcavendam boum peſtem utiliter apud Parmenſes adhibitum fuiſſe perhibent. Hoc autem à celeberrimo Medicinæ Profeſſore Pompejo Saccho è codice vetuſtiſſimo in publicam utilitatem exſcriptum narratur.

Potio præſervans boves à contagione apud Parmenſes laudata.

X 2 *Recipit*

(a) *Loc. ſup. cit. cap. 5.*
(b) *Lib. de Quadruped. Litt. C. pag. 64.*

Recipit autem Fol. Capparor.) ana unc. iij.
Myrtill. Sylveſ.)
Cupreſs. vel Cypariſſi unc. vj.

contundantur omnia, & infund. in lib. X. aq. com. atque per noctem ſereno cœlo exponantur; indèque tinctura ad ſequentes uſus conſervetur.

Propinantur autem bobus dictæ infuſionis tepentis per triduum lib. iij. quater in anno, ſcilicet ultimis diebus Veris, Æſtatis, Autumni, & Hyemis. Porrò alienum à ratione minimè eſſe videtur, adſtringentem hanc potionem aliquid conferre poſſe ad corroboranda ea vaſculorum orificia, quæ à faucibus, œſophago, ſtomacho, atque inteſtinis in chylifera, & ſanguifera hiare ſolent: indè enim epidemicum, & contagioſum miaſma vel nullo modo, vel non niſi ægre illuc valet penetrare.

Sed ad ea, quæ nos Romæ experti ſumus, revertentes candidè fatemur nullum uſquam verum, certum, validum, ac ſpecificum præſidium compertum eſſe; pleraque vana; multa noxia; pauca alicubi utilia nobis occurriſſe. Quod ſanè operæ pretium eſſe arbitramur, ut id omnes noverint; atque ut noſtris etiam poſteris præſenti commentario ſignificetur.

CAP. X.

Certum, atque unicum antevertendæ peſtis remedium fuit tam affectorum boum, quàm aliorum corporum indè inquinatorum cum ſanis commercium dirimere. Diæta pariter utilis fuit.

Vnicum luis avertendæ remedium eſt commercii, contactuſque vitatio.

CUm proximè viderimus nullum uſquam inventum præſentis boum peſtilentiæ ſpecificum pharmacum; multaque è contrario, ut in adagio eſt, morbum morbo addidiſſe: poſtulat nunc ratio, ut ad ejuſmodi luem antevertendam unicum, certumque præſidium demonſtremus. Id autem in eo ſitum eſt, ut ſanos, atque integros tùm ab ægris bobus, tùm à rebus aliis ſimili tabo contaminatis quàm diligentiſſimè tuearis. Enimvero noſtrâ

hac

hac ætate, qui ſedulò contagionis rimas omnes obſtruxere, non in Latio duntaxat, verùm etiam in finitimis Ditionis Eccleſiaſticæ provinciis, aliorumque Principum terris, luem hanc ſuis ab armentis omnino prohibuerunt. Et quidem in agro Romano inter ardentia undique peſtilenti hoc igne bubilia mirati ſumus duo præſertim armenta ab omni detrimento ſarta tectaque perpetuò ſervata fuiſſe: Alterum ſcilicet Principis Pamphilii in ejuſdem Villa extra portam S. Pancratii: alterum verò Principis Burgheſii in eo prædio, cui nomen S Nicolai, non aliâ planè de causâ, quàm quod intentiſſimâ vigilantiâ prohibitus fuerit externorum corporum, in quæ cadere ſuſpicio poterat, contactus, atque vicinitas. Neque alio certè defenſore Cornetanus Ager, Patrimonii, Umbriæ, Piceni, atque Flaminiæ provinciæ huc uſque protectæ ſunt. In univerſum ſimiliter in Etruriæ, & Mutinæ Ducatu non niſi ſeveris legibus, & accuratæ cuſtodum diligentiæ ſalus, atque incolumitas armentorum hactenus accepta referenda eſt. Idque adeò manifeſtum, ut in humanâ etiam peſtilentiâ Religioſarum Virginum Cœnobia, ad quæ nulli patet aditus, intemerata morbo plerunque ſerventur:

Quinam à Contagione immunes fuerint.

Non videtur autem prætereundum, quod contigit in Oppido Caprarola; armentum enim in vivario, vulgò *Parco*, repente morbo laborare cœpit, & quinque ex numero boves peſtis arripuit. Cùm tantæ novitatis cauſa veſtigaretur, tandem compertum eſt, bovem unum è Romanis paſcuis intrà ſepta admiſſum cæteros polluiſſe. Quinque illis igitur interfectis ſtatim lues evanuit.

Ab antiquis adhibitum fuit.

Conſilium porrò fugiendi viciniam quorumcunque corporum, quæ peſtifera ſemina deferunt, non in humanis ſolùm contagionibus è communi Scriptorum omnium ſententiâ, verùm etiam in bovillâ antiquiſſimis temporibus ſummoperè commendatum eſt. Unde Columella (*a*) *cùm peſtilentia,* inquit, *in gregem incidit, confeſtim mutandus eſt Cœli ſtatus, & in plures partes diſtributo pecore longinquæ regiones petendæ ſunt; atque ita ſegregandi à ſanis morbidi, nè quis interveniat, qui contagione cæteros labefaciat. Ita-*

(a) *De Re Ruſtic. lib. 26. cap. 5.*

que cùm allegabuntur, in ea loca perducendi ſunt, quibus nullum impaſcitur pecus, nè adventu ſuo, & illis tabem afferat. Ac Geſnerus, poſtquam Columellæ judicium de neceſſitate ſecernendorum abs ſe mutò boum iiſdem planè verbis exſcripſit, peculiari ratione explicat, atque illuſtrat his verbis: *Nam morbidi paſcendo herbas inficiunt, bibendo fontes, ſtabulo præſepia. Et quanquam ſani boves odore morbidorum afflante depereunt. Vſque eò etiam mortuorum cadavera ultra fines Villæ projicienda ſunt, & altiſſimè obruenda ſub terris, nè fortè ipſorum corporum halitu interna ſanorum contingantur, & pereant.*

Contagionis ſemina à quibuslibet infectis corporibus deferuntur.

Et quidem animadvertendum eſt contagionis ſemina non à bobus tantùm ægrotantibus, ſed frequentiùs etiam à paſtoribus, ac veterinariis, qui jam infecti ad ſanos accedunt, à canibus quoque, cæteriſque animantibus, quæ pilis, pennis, aut plumis contecta ſunt, deferri ſolere: cùm ſcilicet aut pollutas morbo pecudes contigerint, aut inter eas fuerint commorata. Sunt etiam alia corpora, quæ integrum continere ſolent ejuſmodi peſtis principium. Atque ob id Romæ ab Illuſtriſſimo Abundantiæ Præſide Nundinarum locus mutatus fuit, juſſumque nè amplius ſub colle Palatino ad Septentrionalem plagam, ſed ad meridionalem (ſcilicet *à Cerchi*, ut vocant) ſingulis hebdomadibus boarius mercatus appararetur. Nam ſtabula, fontes, omneſque planè anguli prioris regionis jure ac merito luis fomitem ac ſemina, etiam poſt ablutiones, abſterſiones, ac ſuffitus, integra diutiſſimè retinere putabantur.

Præterea mortuorum pelles, cornua, aliaque in eâdem eſſe causâ: neque id rationibus tantùm, ex evidentiſſima tenuiſſimorum corporum exhalatione petitis demonſtrari poteſt: verùm etiam inexpugnabili experimento, & veritate vinci neſcia comprobatum eſt. Siquidem, ut ſupra monuimus, Mutinenſes, Etruſci, Centumcellani, Piceni, ac Flaminienſes, cùm agros ſuos diſpoſitis cuſtodiis muniiſſent, intacti eâ clade hactenus fuerunt. Quapropter ſummâ cum ratione fateri, ac prædicare debemus, nullum certius arcendæ peſtis remedium ſupereſſe, quàm ſi affectorum corporum contactus omnis ac propinquitas ſtudio-

Experimento id demonſtratur.

ſtudioſiſſimè devitetur. *Separare protinus*, inquit Fracaſtorius (*a*) *infectum oportet à reliquo armento, alioqui totum inficitur.*

Denique pro coronide ſilentio hìc tranſire minimè debemus, magno ad præſervandos boves præſidio fuiſſe etiam tenuitatem victus. Nam, quemadmodum pecudes à vicino tabo non infrequenter tuebatur ipſa corporis gracilitas; ita parcâ manu exhibitum alimentum, quo ejuſdem corporis habitus attenuatur, multò magis procul poſitum venenum arcere valet. Vide ſis quæ de hoc argumento ſcripſimus in Diſſertatione Epiſtolari *de Bovilla Peſte Veneta armenta depopulante* §. *XXXV.*

CAP. XI.

Appendix, & Summa Conſiliorum, quibus bovilla contagio poſt hac quàm citiſſimè depelli poſſit.

Periculo erepti magis in poſterum ſibi cavere debent.

QUemadmodum qui ex graviſſima ægrotatione convaluerunt, velut ab inferis ad vitam revocati, poſteaquam ingentia pericula exhauſerunt, malo ipſo edocti ſunt modis omnibus ea præcavere, quibus in capitis diſcrimen adducti fuerunt; ita nos ab ingruenti calamitate ſervati, quæ nobis alimoniam, vitamque ipſam ereptum ibat, haudquaquam modum excedere videbimur, ſi collectis undique, noviſque excogitatis conſiliis ſalutem noſtram in poſterum muniamus. Itaque ſuperioribus præceptis de vitando quorumlibet corporum pollutorum contagio, in quo totius rei ſummam poſitam eſſe monuimus; hæc quoque adjicienda putamus, quibus illa luculentius explanata ad univerſorum utilitatem, atque intelligentiam accommodabimus. Itaque, ſi aliquando (quod omen avertant ſuperi) innotuerit, bovillam luem finitimas Latio provincias adoriri, ſtatim

Arcendum quidquid contagium poteſt convehere.

Primo loco Edictum promulgandum erit, ut viæ, omnes, ac diverticula quàm diligentiſſimè cuſtodiantur, nè ullum vel bubuli, vel canini generis animal ad nos traducatur; ſed illud è veſtigio interficiendum, ſepeliendumque erit. Severâ etiam impoſitâ

(a) *Lib. 1. de Contag. cap. 12.*

tâ cuſtodibus, ac Mercatoribus pœnâ, nè armenta ad nundinas nobis propiores adducant. Contagium enim aut vero contactu, aut ſolo fomite, qui contactum convehit, ocyſſimè diffunditur, ac dilatatur: quapropter ſtudendum omnino eſt, nè ullas uſquam contagio rimas inveniat.

Ægri boves ſegregandi, aut potius occidendi.

II. Si Cuſtodiis caſu, vel dolo malo ſuperatis, in Latium ingruat peſtis, tunc quidem edatur Sac. Conſultæ Decretum, quo jubeantur ægri boves ab integris illico ſegregari, & in unum ſtabulum concludi: immò tutiſſimum Conſilium foret (idque ego ſummopere præoptarem) boves ipſos, quos certò lue affectos eſſe conſtabit, ſtatim conficere ſclopetariæ glandis ictu, nè quid tabidi ſanguinis effundatur.

Sani boves à paſcuis revocandi.

III. Sani quoque boves à prioribus paſcuis revocandi, & ad alia intacta compellendi; namque illa meritò cenſeri poſſint morbi ſeminibus contaminata. Interim verò ſtatuendæ ubique cuſtodiæ, nequis egredi ſepta, aut ingredi auſit.

Quid obſervandum à Veterinario cùm ægris medebitur.

IV. Prætermittenda non eſt medendi methodus, Si ſcilicet morbus vinci remediis poſſit. Veterinario autem, cùm ad faciendam Medicinam ſe conferet, cannabinum, ac cerâ perlitum induſium ſibi peculiare à Villico præberi velim, quo conſuetas à contagio veſtes ſuas tueri poſſit. Poſt hæc ubi ingreſſus bubile ægram pecudem opportunis foverit medicaminibus, exuat ceratum induſium, ibidem relinquendum; manuſque, ac faciem aceto lavet; inde ad alios curandos, eâdem ſervatâ lege profecturus. Hoc autem illi neceſſario eſt factitandum quotieſcunque medendi cauſâ illuc redeundum eſt; tutius ſiquidem foret occidere, quàm curare ægros boves, ſi quis Veterinarius labem ad ſanos delaturus eſſet.

Quo pacto mortua pecude purgandum, ac ſuffiendum ſtabulum.

V. Stabulum, ubi ægræ pecudes cuſtodiuntur, perpetuò clauſis foribus obſtructum eſſe debet, nec niſi Veterinario, aut bubulco pateat, donec illæ aut convaluerint, aut morbo confectæ interierint. Quod ſi deceſſerint, nudandi tectorio parietes, & laquearia, tergenda præſepia ſordibus, ac ſtramentis, quæ poſtmodum comburantur. Et cinis cum tectorii cruſtis humi defodiendus, ex Moſaica lege repetito exemplo, qua domus leprâ polluta

intrin-

intrinſecus radi jubetur, ita ut raſuræ pulvis extra urbem in locum immundum projiciatur, *Levit. cap.* 14. Ac deinceps per octo dies manè, ac veſperi clauſis foribus, & feneſtris ſuffiendum eſt ſtabulum, ac duabus poſt horis exterior aër admittendus. Odoramenti genus erit.

℞. *Thuris, Bac. Iuniperi part. æq. & bina Allii capita cum duobus hyſſopi manipulis: inde admoto igne, fiat ſuffimentum.* Vel

℞. *Sem. Fœniculi, Baccar. Iuniperi ana unc. vj. Hyſſopi m. ij. Thuris unc. iij. m. pro ſuffimento.* Præſepia verò, & faliſcæ clathratæ hoc medicamine confricandæ tergendæque ſunt.

℞. *Sulphuris vivi unc. vj. Allii capita duo, ſalis comm. unc. iiij. Pulv. Salviæ, ac Roriſmarini parum:* pinſantur hæc omnia, & aceto diluantur.

VI. Fontes, vaſa, ac labra, quò affecti boves potum ire conſuerant, acri lixivio ex calce potiſſimùm parato abſtergenda ſunt. *Fontium labra lixivio abſtergenda.*

VII. Paſtorum etiam veſtes, ac lintea ſuffienda, cumque ipſi manus, & faciem aceto colluerint, cuſtodiâ eximantur, ac miſſi fiant. *Paſtores ſimiliter purgandi.*

VIII. Quod ad cadaverum ſepulturam attinet nihil eſt quod moneamus, integra omnino, ac nè pilo quidem detracto in altiſſimis ſcrobibus tumulanda eſſe. Id tantùm adjiciam opportunum, ac neceſſarium videri, ut corporis partibus, unde ſaliva, atque excrementa ejici poſſunt, ſtramen alligetur, quod cum mortuâ pecude inhumandum eſt: ac ſi quid uſpiam corrupti humoris in terram deciderit, dum cadaver effertur, ligone confeſtim tollatur, & in foveam conjiciatur; ſatiùs tamen foret totam viam, quanta eſt illius longitudo à ſtabulo ad Scrobem, ſtramento ſternere, quod poſtmodum flammis abſumatur. *Quid prætærea in ſepultura obſervandum.*

IX. Illud inter cætera eſt animadvertendum, ut ſi vaccæ lactantes morbo afflatæ in iiſdem bubilibus ſtabulentur; emunctum ex uberibus lac injiciatur in defoſſam humum, operiaturque ſinè morâ: quique aliter fecerint ſeveriſſimis pœnis coërceantur. *Vaccarum ægrotantium lac humi defodiendum.*

X. Ubi verò ægræ pecudes convaluerint, idque certis indiciis fuerit confirmatum, per duodecim adhuc dies bubuli conti- *Si pecudes convaluerint, quæ cautio adhibenda ſit, ut id certò confirmari poſſit.*

neantur: ac primo ſtatim die eradendum è parietibus, & lacunari tectorium, ſuffiendusque locus, uti ſuperiùs dictum eſt, fricandaque, ac detergenda præſepia, & faliſcæ clathratæ octo dierum ſpatio: quibus exactis, aquâ, & aceto æquabiliter permixtis accuratè pecus in chorte eſt abluendum, ac deinde per quatriduum adhuc in ſtabulo cohibendum. Quo elapſo temporis intervallo emitti poteſt armentum, & ad ſana paſcua, ut ante, depelli.

Ruſticorum ultro, citroque commeatus omnino interdicendus.

XI. Neceſſarium quoque videtur ruſticorum, canumque in finitimas regiones commigrationem, ac reditum inhibere, nè ſecum contagii ſemina deferant; quâ de re fuſiùs ſupra diſputatum eſt. Hæc igitur de vitandæ reprimendæque luis bovillæ rationibus à nobis dicta ſatìs arbitramur. Quæ cùm omnia mecum reputo, eorumque ſimul difficultatem, expenſas, pericula, laboreſque confero, nihil aut faciliùs, aut certiùs, expeditiùſque illatæ jam peſtis eſſe remedium video, quàm ſi ſtatim ab initio infirmæ animantes exploſis globulis, interficiantur, altiſque extemplo ſcrobibus inferantur.

Occidere boves primum lue tentatos maximum illatæ peſtis remedium.

Excuſatum interim me habeant humaniſſimi Lectores, ſi eadem fuſius antea explicata, ſæpius adhuc, & ad ſatietatem uſque monuimus. In iis enim rebus, quæ publicæ ſalutis interſunt, ſatiùs eſt abundare, quàm deficere; ut graviſſima ſcilicet, utiliſſimaque præcepta altiùs legentium animis illabantur; præſertim cùm nobis ad ejuſmodi ſcriptionem ſtimulos addiderit ea cogitatio, quod patriæ, cui noſtram operam, ſtudiaque ab ineunte adoleſcentia conſecravimus, debeatur hoc munus. Quod quidem, & ſi tenue, non ingratum tamen civibus auguramur. *Lacte enim litant, qui thura non habent.*

JOAN-

JOANNIS MARIÆ LANCISII

Intimi Cubicularii, & Archiatri Pontificii

DE EQUORUM EPIDEMIA

Quæ Romæ graſſata eſt toto Vere Anni MDCCXII.

HISTORIA, IUDICIUM, ET CONSILIUM

exhibitum Eminentiſſimis, ac Reverendiſs. S. R. E. Cardinalibus, qui Conſultationibus Civitatum, ac Terrarum Status Eccleſiaſtici præpoſiti ſunt.

BENEVOLO LECTORI.

QUoniam calamitatis fructus is demum eſſe ſolet, ut & ipſi nobis in poſterum diligentiùs, opportuniùſque caveamus, & cæteri noſtro periculo edocti rebus ſuis proſpicere maturiùs diſcant; me cùm de Patriæ, tum de communi omnium ſecuritate pro mea virili meriturum putavi, ſi operi de Bovilla Peſte Appendicem ſubtexerem, de Equorum lue, quæ Latii regiones afflixit Anno MDCCXII. quæque tum Venetis, tum Neapolitanis typis Etruſco ſermone perſcripta ante triennium jam prodiit.

EMINENTISSIMI PATRES.

Summi Pontificis, & Cardinalium diligentia ad propulſandam epidemicam luem.

AD avertendam equorum luem etiamnunc, minus tamen Romæ, quàm in Neapolitano Regno graſſantem, Summi Pontificis, & Veſtrarum Eminentiarum juſſu, qui curas omnes in publica ſalute defi-

gitis, nihil eſt hucuſque laboris, nihil operæ, atque induſtriæ prætermiſſum, ut & morbi vera natura, & medendi ratio quàm optima inveſtigaretur; nec minor profectò contaminatis eâ labe cadaveribus ſepeliendis cura, atque ſedulitas collata eſt. Hujuſmodi autem morbus apud nos initio quidem imbecillior, ineunte Martio menſe nuper elapſo, coortus eſt; cùm jam ſæviſſima ſtrages tum boum in Patavinis armentis, tum equorum in Neapolitanis ſtabulis per ſuperiores præſertim menſes Januarium, & Februarium edita fuiſſet; quandoquidem Romæ ex denis equis, eo morbo tentatis, vix ſinguli intereunt; atque adeò ſi à principio recta curatio fuiſſet inſtituta, præter eos, qui per habitualem, ut ajunt, morbum, à pectore ægri ſunt, quoſque anxios, vulgò *bolzi* appellamus, planè omnes convaluiſſent.

Cœpit morbus equorum Martio menſe ineunte.

Anteceſſit boum clades Patavii, & equorum Neapoli.

Verùm ex iis, quæ hactenus animadverſa ſunt, planè intelligimus, epidemiam hanc duorum eſſe generum, quæ ex uno tamen, eodemque ſanguinis vitio proficiſcuntur, celerioris ſcilicet, ac tardioris motus: celerior quidem ab acuta febri nihil omninò differt, quæ cùm à principio frigoris ſenſum, horroremque, quo corpus omne perſtringitur, ſimulque cibi faſtidium afferat, & urinam remoretur, luculenter oſtendit, equos torminibus afflictari; ac demum viſceris alicujus, & præſertim inteſtinorum, omenti, ac ſtomachi inflammationem pati; quemadmodum diſſectis poſtea ejuſmodi cadaveribus licuit experiri. Hoc morbi genus, etſi parùm frequens, gravius tamen, atque exitialius eſt, cùm celerrimè præcordia quaſi per contagionem polluat, ac bidui ſpatio animantes interficiat. Alterum autem, quod paulatim ingraveſcit, frequentius apud nos graſſatur, itaut nunc temporis jure, ac meritò epidemicum dici poſſit. Equus enim pabulo, ac potu ſenſim abſtinet, dejectoque capite, & oculis conniventibus mœſtior evadit: nec eidem primo ſtatim die fauces intercluduntur; verùm tantummodo intentiores,urioresque, quàm naturâ eſſe ſoleant, ad aſperæ arteriæ caput, ſinè ullo tamen doloris ſenſu, deprehenduntur. In eo rerum ſtatu ſi quis equum affectâ jam valetudine per incuriam, negligentiamque, ut plerunque fieri ſolet, fatigaverit, continuò morbus increſcet:

Duplex hujus epidemiæ genus: primum celeriori, alterum tardiori motu progreditur.

Prius morbi genus exitiale eſt.

Poſterius haud æquè periculoſum.

Ejuſdem deſcriptio.

Equi male affecti minimè fatigandi.

increſcet: namque & febris acuta, & anxietas adorientur, itaut ſibilare naribus, ac ſtertere, eique guttur ut plurimum tumeſcere incipiat. Alii verò deſides fiunt, ac linguam exertant luteo colore ſuffuſam: interea quibus corporis agitatio, atque convulſio, pellis aſperitas, urinæ retardatio, ac frigidus ſudor fuerit obortus, majori ex parte emoriuntur; cùm contra convaleſcant ii, è quorum naribus, atque ore copioſior mucus emanat, aut quibus magna graveolentis urinæ vis elabitur, aut crura denique intumeſcunt.

Fatigatos febris, anxietas, creber anhelitus, & gutturis tumor corripere ſolent.

Emoriuntur autem, quibus convulſio, pellis aſperitas, urinæ retardatio, & frigidus ſudor oboritur.

Hoc autem alterum mali genus, quod à Græcis Scriptoribus Hippiatris *Malidis* nomine appellatur, à Virgilio (a) poëticis pigmentis illuſtratum invenimus.

Qui convaleſcunt,

Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede terram
Crebrò ferit, demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.

Ejuſmodi morbus Malis *dicitur apud Græcos.*

Enimverò hoc mali genus, Ruſo Authore *febris epidemica*, dici poteſt: quo deinde fit, ut imi potiſſimum ventris, ac thoracis viſcera inflammentur, interceptis nimirum, collectiſque illuc morbidis humoribus, atque adeò, ut in linguæ glandulis, & qua parte aſpera arteria ad œſophagum adhæreſcit, lympha cohibeatur.

Imi ventris, ac thoracis viſcera inflammantur.

Quod ſi morbus ab initio, cum equus averſari pabulum, ac triſtior eſſe cœpit, rectè atque ordine curatus fuerit, facili negotio depelletur: è contrario diuturnior, ac pernicialis eſſe conſuevit, ſi nulla ægris animantibus laboris ſit intercapedo; aut ſi infuſo per os medicamine purgentur, vel acrioribus remediis eorum fauces extimulentur. Nam quæ vellicandi, & corrodendi vim habent, citius vitioſorum fluidorum colluviem ad locum ſtimuli, ac præcipuè ad gutturis, pulmoniſque muſculos adducunt: unde quædam anginæ, & ſuffocationis ſpecies oritur. Non defuere tamen, qui rationabili quadam empiricâ ducti morbidum hunc humorem, non intra, ſed extra collum admoto

Labor, purgantia, atque irritantia medicamina equos interficiunt.

Qua de cauſa id fiat.

(a) *Georg.* 3.

emplaſtro corrodente, ſummâ cum utilitate revocarunt.

Conventus peragitur apud Illuſtriſſimum Præſulem Curtium Origum.

Cùm igitur veſtro, Eminentiſſimi Patres, Decreto apud Præſulem Illuſtriſſimum Curtium Origum (*a*) magni iſtius Tribunalis à Secretis, eâ de re ſedulò deliberaturi ſæpius conveniſſemus, Illuſtriſs. Præſul Criſpoltus, Eminentiſs. Camerarii Auditor, nec non ipſe ego, ſimulque Viri egregii DD. Michael Angelus de Paulis Protomedicus Generalis, Jacobus Sinibaldus, & Dominicus Gagliardus, quippe qui ſunt Conſiliarii ejuſdem Protomedici, poſtremò etiam ſcientiſſimi rei Veterinariæ quotquot in hac Urbe reperti ſunt, pleraque omnia ad equinam hanc epidemiam pertinentia fuerunt agitata: nec ſecus apud excellentiſſimum Oratorem Melitenſem Marcellum Sacchettum eadem de re Conventus habiti fuerunt nobili adhibito Viro Vincentio Origo Arcis Hadrianæ cuſtode altero; ambo enim naturas equorum, morboſque optimè callent. Itaque cum iiſdem ea, quæ ſubjicimus, conjunctim & accuratiùs explorata ſunt.

Quidnam in eo Conventu agitatum fuerit.

I. Quænam hujuſcemodi epidemiæ cauſa, & origo fuerit.

II. An Equi contagione polluantur.

III. Quæ ſit præſtantiſſima medendi ratio.

IV. Quæ cura inferendis humo cadaveribus adhibenda ſit.

Seroſæ ac fervidæ particulæ ſanguini admiſtæ ejus mali cauſa interior.

Id variis argumentis oſtenditur. I. ex ſanguinis craſſitudine. II. ex muci egeſtione. III. è polyporum concretione.

Ac primo quidem, quod ad mali fontem, ac principium attinet, uno conſenſu omnes internam, ac præcipuam hujus epidemiæ cauſam in equorum ſanguinem, lymphaticis fervidiſque particulis abundantem, non ad ſolidas modò corporis partes vellicandas, convellendaſque, verùm etiam ad liquidas agitandas & cogendas aptiſſimis, contulerunt. Enimvero educto ex ipſorum venis cruori (qualem ſæpenumero Medici in pleuritide vexatis obſervant) ſubalbida quædam pars ferme lutea, & laridi more craſſa in ſuperficie paſſim concreſcit. Prætereaque morbum comitantur muci è naribus egeſti cum naturæ tum artis opera. Denique cadaverum quoque ſectiones, in quibus plurima polyporum inſtar concreta corpora in cordis ſinubus, ac ſupra pericardium, quin etiam proximè tracheam, & œſophagum reperta ſunt, apertiſſimè demonſtrant, lympham ipſam,

quæ

(*a*) Nunc verò S. R. E. Cardinalem.

quæ concreſcendi vim habet, pro locorum varietate multiplices morbos efficere.

Exterior morbi cauſa cœlum noxiis ſeminibus refertum apud aliquos pabulum igneis ſalibus abundans.

Externam verò, communemque ejus calamitatis cauſam cœli vitio peculiariter attribuimus, exiſtimantes hoc anno aërem quamplurimis ſeminibus liquidarum partium temperationi, ac ſolidarum texturæ, quibus è partibus equi corpus eſt coagmentatum, infeſtis, ac noxiis eſſe refertum; eo ducti argumento, quòd teterrima hæc lues univerſa penè equilia ſinè ullo diſcrimine pervaſerit; itaut pabuli, aquarumque diſſimilitudo, in tantâ Urbe omnino neceſſaria, nihil prorſus obſtiterit, quominus in omnes ferè epidemia deſævierit. Nec defuere, qui ſuſpicati quoque ſint avenas, & fœnum ſuperiorum tempeſtatum vitio acerrimis, igneiſque ſalibus abundare.

Morbus haudquidem contagione contrahitur, aut halitu afflatur.

II. Verùm ad contagionem quod ſpectat, planè univerſi morbum hunc haudquaquam halitu afflari jure optimo cenſuerunt; cùm in ſtabulis ad vicinos ejus mali labes plerunque non pertineat: ægrorum utique ſalivam, qua eſculenta, ac poculenta fuerint contaminata, ſuſpicionem injicere, nè, ſi hæc ſani, ac benè valentes devoraverint, in eandem perniciem propter morbidum alimentum incurrant.

Salivæ contactus ſuſpicionem afferre poteſt.

Curandi ratio docetur.

III. Nunc ad id, quod tertio loco propoſitum eſt, videlicet ad utrunque morbi genus propulſandum deveniamus. Quamquam plerique diverſam, longèque diſſimilem curandi rationem ineant; nihil tamen utilius utrobique eſſe deprehendimus ſanguinis miſſione. Id tamen diſcriminis animadvertendum fuit, quod ad prius attinet morbi genus; ſcilicet equos, ſi frigore correpti, nondum febrili æſtu incaluerint, & ſanguinis miſſione curati ſint, plerunque interiiſſe, aut diutiſſimè conflictatos ægrè convaluiſſe. Quo circa prudentiores Veterinarii hujuſce curationis initio ſemiunciam potius theriacæ, aut olei, è ſuccino eliciti drachmam, vel aquis cardiacis, vel, cum imbecilliores equi forent, uni, aut alteri heminæ vini albi permixtam adhibuerunt eodem temporis articulo, cùm ipſi acerrimam vim frigoris, ac doloris ferunt. Nec fortè immeritò vinum tunc temporis

Sanguinis miſſio utiliſſima in hiſce morbis.

Sed in priore ſi febrilem calorem anteverterit admodum noxia.

Frigoris initio theriaca, aut oleum Succini in aquis Cardiacis adhibendum.

Vinum album ac lene prodeſſe ſolet ex Virgilio.

poris ægrotantibus equis opem laturum Virgilius (*a*) exiſtimavit.

Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos : ea viſa ſalus morientibus una.

Obeſt verò, cùm occuparit inflammatio.

Contra verò obfuturum iis, quos, remiſſo, ſedatoque frigore, occuparit inflammatio.

Mox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
Ardebant.

Ante ſanguinis miſſionem clyſter emolliens adhibendus.

Potionis loco aqua cardiaca, aut ptiſana ex hordeo admiſto ſale polychreſto vel ammoniaco.

Adjungitur ſtibii ſcoria, ſi uſus veniat.

Itaque ſi poſtmodum incaluerint, iiſque clyſter emolliendi causâ fuerit infuſus, ſecurè ſanguis è laterum venis emitti poteſt; temperatiſque diureticis explenda curatio eſt: itaut in ſingulos dies quinas aquæ, quam cardiacam vocant, aut ptiſanæ ex hordeo libras pondo, additâ ſalis polychreſti unciâ, & ammoniaci drachmâ, potionis loco ægrotantibus præbeant: hæc ipſa ſalis genera clyſteribus ex decocto emolliendi, ac electuario leniendi vim habente, oleoque roſaceo (adjunctâ etiam, cùm tempus, & neceſſitas flagitat, ſtibii ſcoriâ) quotidie admovendis inſpergere conſueverunt. Nec planè infructuoſum fuit, inſerto frænulo, ſalivam copioſius elicere, quemadmodum inferiùs planum faciam.

Poſterior morbus ab initio ſanguinis miſſione curatur.

Sanguis primo emittendus è dextera cervicis parte.

Cæterùm frequentiorem morbum, quo equi ſenſim correpti pedetentim abſtinent cibo, ac mœrori ſe dare videntur, eâ potiſſimùm ratione curari animadverſum eſt; ſi nempè confeſtim ſanguinis copia imminuatur, ſaliumque vis, & acrimonia diluendo temperetur; ut indè paullatim uberior ſaliva, atque urina foràs elici, ac morbidus humor in articulos poſſit compelli. In primis igitur emolliendi gratia infuſo clyſtere (qui planè quotidie ad reſtitutam uſque valetudinem eſt iterandus) ex dextera cervicis parte mittendus eſt ſanguis, ut ad incidendas deinde, ſi opus fuerit, palati venas quaſi jactus ſit gradus.

Frænulum ori inſeritur ad ſalivam eliciendam

At quoniam hujuſcemodi morbi lues ſæpe ad ſalivarias aſperæ arteriæ, atque œſophagi glandulas confluit; maximo uſui eſſe frænulum experti ſumus, ſi nempe quotidie quater, aut quinquies ori inſeratur, eique frænulo maſſa, ex qua pilulæ fiunt, adnectatur linteo nodo colligata. Hujus autem conficiendæ rationem

(a) *Eodem loco.*

tionem inferius A. litera perſequemur. Id tamen perpetuò eſt accurandum; ut exinde os equi tepido vino, admixtoque marino ſale colluatur.

Nec defuere præterea qui utile, atque opportunum eſſe exiſtimarent colli cutem trajecto ſetaceo perforare: quo fiat, ut lympha illa tenacior, quam ſectis cadaveribus, tracheam inter, & œſophagum, ac ſupra pericardium, & pulmones concretam deprehendimus, paulatim foràs ejiciatur: Nec minorem ſanè utilitatem affert emolliens unguentum ex althea, butyro, oleoque laurino conflatum, quo collum, & guttur peruncta fuerint: cùm è contrario veſicantia iiſdem partibus admota perniciem afferre conſueverint; propterea quòd, cùm vehementer extimulent, ac parum humoris eliciant, eumque tenuiſſimum præſertim in equis, dura, piloſaque cute contectis, multo majorem ejus copiam contrahant in eas præcipuè partes, quæ jam graviter affectæ ſunt.

Colli cutis trajecto ſetaceo perforatur, ut lympha tenacior emanet.

Vnguentum ex althea, butyro, oleoque laurino.

Veſicantia perniciem creant.

Juxta autem neceſſarias duximus diureticas potiones: ac cæteris quidem præſtat ptiſana ex hordeo, ſale polychreſto, aut antimonii hepate conſperſa: cujus parandi modum B. litera docebimus. Nec planè ſanguis hircinus, atque id genus pulveris, quod antipleuriticum dicitur, repudiandum videtur. Ad hæc pellis contrectatio, hoc eſt frictiones haud parum afferunt adjumenti ad luem in articulos avocandam, & colligendam: unde ejuſmodi *Malidis* ſpecies periculi omnis expers enaſcitur, quæ à Græcis, *Arthritica*, appellatur, quæque in præſenti clade ſeneſcentis morbi indicium eſſe conſuevit.

Diuretica potiones, ptiſana ex hordeo, de qua ſuperiùs, ſanguis hircinus, pulvis antipleuriticus, frictiones mirum in modum proſunt.

Malis Arthritica morbi ſeneſcentis indicium eſt.

Quoniam verò equi, utroque mali genere, in cibos faſtidiunt, ac mandendi, deglutiendique facultas iiſdem paulatim imminuitur; id ſumma omnium diligentia, atque induſtria cavendum eſt, nè debilitatis, fractiſque viribus contabeſcant. Quamobrem primò quidem objectis ſonchi, ſive cicerbitæ, cichorei, aut tenellis ſalicum frondibus ad cibum ſponte capiendum, ſi fieri poſſit, alliciendi ſunt. Quod ſi parum rectè proceſſerit; quemadmodum reapsè docet eventus; quotidie bis terve neceſſe eſt conſueto cornu polentam in fauces infundere è ſingulis hordea-

Quo pacto ad cibum capiendum equi alliciendi ſint.

ceæ farinæ, quinis verò aquæ libris, quæ injectis aliquot ſacchari unciis parumper ebulliant: nam conveniens equorum naturæ cibus eſt hordeum; ſecus verò jus carnium, earumque intrita, atque ova, quæ ab imperitis quibuſdam veterinariis ſpecie melioris alimenti præbentur, detrimento potiùs, ac noxæ futura iſtiuſmodi animantibus comperiuntur, quippe quæ multum à conſuetis, congruentibuſque eorum naturæ cibis abhorrent.

Ova, jus carnium, & intrita repudianda.

Quærat quis hoc loco, qua ratione præcavendum, providendumque ſit, nè ſani in morbum delabantur? Huic reſpondemus, Equos modicâ duntaxat avenâ, cui madidus furfur admiſceatur, alendos eſſe, ac præſertim maturandam ſanguinis miſſionem, præbendamque iis phalaridem, quam noſtrates, *fraina* dicunt, aut ſaltem cichoreum, ut ſcilicet acrimonia illa, & craſſitudo ſanguinis, ejus mali fons, atque origo, penitus emolliatur, & ſi quid illorum fluidis ſinè noxâ admiſceri non debeat, per alvum eluatur, atque expurgetur. Quanquam verò eam in ſpem erigamur, ejuſmodi morbum exeunte vere funditùs apud nos fore tollendum.

Quâ ratione morbus præcaveri poſſit.

IV. Cæterum humandorum cadaverum ratio, quam poſtremo loco propoſueramus, nunc diligenter, ac ſubtiliter eſt expendenda. Quamvis Vos, Eminentiſſimi Patres, ſtatim ab initio ſatis cautum, atque proviſum eſſe judicaretis Interdicto, nè mortuis equis tergora detraherentur, neve carnes intra Urbem alendis felibus divenderentur; ita ut funibus revincta cadavera ſecundo flumine ad alterum ab Urbe lapidem deportanda eſſent, atque inde in mare abripienda, aperto tamen priùs illorum thorace, extractoque pulmone, ut ſtatim fundum peterent: altero tamen Conventu habito, ea res iterum deliberata eſt, cùm in illam cogitationem incidiſſetis, fieri certò poſſe, ut ex equorum numero in Tiberim dejectorum, aliquot in tam longo, ac flexuoſo fluminis alveo hìc illic ad ripas ante deſtituerentur, quàm in mare delati fuiſſent; atque, etiamſi illuc omnia cadavera confluxiſſent, ut ſubita vi tempeſtatis ad Oſtienſe, aut Portuenſe litus ejicerentur (quemadmodum balænam expulſam olim fuiſſe narrat Plutarchus, & Jovius) quamobrem è putidis

Quomodo cadavera ſepelienda.

Interdictum, eſt ne mortuorum carnes venderentur.

Cadavera ad alterum ab Vrbe lapidem per Tiberim deportata ſunt.

Balænæ aliquando ejiciuntur ad litus.

dis cadaveribus teterrimæ exhalationes emanarent cum peſte, ac pernicie non agreſtium modò, verùm etiam Romanorum Civium: præſertim cùm uſquequaque litoris ora Auſtro, & Africo, inſaluberrimis ſub hoc cœlo ventis, objecta ſit; his, inquam, accuratè perpenſis conſtitutum à Vobis, Eminentiſſimi Patres, atque decretum eſt, integra cadavera, calce obruta, hunc in modum eſſe ſepelienda.

Campus, itaque arationi minimè opportunus, delectus fuit extra Portam Oſtienſem ad quintum circiter ab Urbe lapidem, ſecundum Tiberim, ut commodè illuc in ſingulos dies deportarentur cadavera, ibique in acclivi loco, quà Romæ collis prætenditur, ſcrobes in altitudinem duodenum pedum effoderentur: quò integris cadaveribus conjectis venter tantummodo incideretur, ut certo deinde intrò calcis modo totum corpus obtectum poſſet inferri: ad ſingula enim tumulanda quingentas circiter, aut ſexcentas libras pondo impendere ſolent. Poſtea verò tantum injicitur humi, ut cumulo ſupra planitiem aſſurgat, nè ſcilicet, dum putreſcit cadaver, ſubſidente ſolo paulatim fovea excavetur, in quam aqua pluvia confluere, ac ſtagnare poſſit: eoque conſilio ſtipari humum, & comprimi, ibidemque poſt aliquanto ſeri fœnum, & gramina juſſum eſt, ut quicquid miaſmatis ſolutum, ac liberum vaporis inſtar per aëra vagari poſſit, ac morbos afferre, à vireſcentibus herbis imbibendum hauriatur. Quod ſanè conſilium his verbis expoſuit Foreſtus (a) *Delphis apud Batavos peſte jam ſopitâ, & cœmeterio cadaveribus oppleto, habitam conſultationem inter Medicos, num calce, aut lapidibus illud cœmeterium eſſet obruendum, ac decretum fuiſſe, ut multa terra ſuperinduceretur, atque in eam varia herbarum ſemina conjicerentur, ut creſcente gramine, & clauſis ſpiraculis lues minus denuò ſubpullularet.*

Cadavera in campo ſepulta ſunt effoſſis ſcrobibus in altitudinem pedum duodenum, deinde calce obruta.

Humus inſuper aggeſta in tumulum, nè ſubſideret, ibique aqua ſtagnaret.

Eo in loco gramina, & fœnum ſata, ut noxii vapores iis exciperentur.

Haud aliter apud Batavos Delphis factitatum.

Hoc igitur pacto haudquaquam videtur extimeſcendum, nè equorum lues corpora etiam humana pervadat; ut non rarò acciſſe narrant hiſtorici: nam, præterquam quòd morientium numerus non augetur, cùm bini, nec plures ſingulis diebus intereant, (hoc enim permagni intereſt,) ſummâ curâ, diligentiâque

Ea ratione cavetur ne equorum lues in hominum morbos vertat, quod ſi quando incidit, incuriâ id factum eſt.

(a) *Lib. 6. Obſer. 25. in Scholio.*

que ſepeliuntur: eſt enim veriſimillimum, calamitatem iſtam ob hominum incuriam, negligentiamque aliquando incidiſſe. Atque idcirco ad æternam CLEMENTIS XI. ac veſtrum omnium, Eminentissimi Patres, commendationem, innocuo penè, ac celerrimo hujuſce cladis exitu comprobatam eſſe teſtamur præclariſſimam illam ſacrarum literarum ſententiam, *Humana* ſcilicet *conſilia divinitus gubernari.* Enimvero proſpicientibus vobis publicæ incolumitati, ſummâque Dei benignitate veſtros conatus adjuvante, nos Romani Cives, Ajacis quaſi clypeo protecti, feliciter venenata equinæ contagionis tela depulimus, ita ut jam in vado res ſit, atque in portu ſecuri navigemus.

Hîc autem tum remediorum ſummam, tum duas cadaverum diſſectiones adſcribimus, quibus noſtra de morbi natura, & curatione opinio confirmatur.

A. Litera

Ratio conficiendæ maſſæ pilularis, quæ in linteolum nodo conſtrictum, & equi frænulo alligandum conjiciatur.

℞. Hepatis Antimonii, baccarum lauri in pulverem redactarum, aſſæ fœtidæ æquales partes; aceti verò quantum ſatìs ad pilularem maſſam conglutinandam, ex qua fiant boli, quorum quiſque ſemiunciam pendat. Horum verò unus linteolo circumductus frænulo alligatur, & per totum curationis tempus ſatis eſſe conſuevit. Præterea admonitum te, Lector, volo, aſſam fœtidam accuratè contundendam eſſe, & aceto ſubigendam, donec in mollem maſſam concreſcat; cui deinde paulatim cæterorum pulvis eſt admiſcendus.

B. Li-

B. LITERA

Parandi Hepatis Antimonii ratio.

PRimo quidem ſtibii Hungarici, quod crudum, ac nitidum ſit, libras ſex, ac nitri iterum excocti libras quatuor & dimidiam aſſumito: hæc autem deinde in pulverem redacta commiſce, & in ferream galeam conjicito, ita ut duabus tertiis ſui partibus vacua ſit: hanc igni demum imponito. Verùm ſexta, poſtquam deflagraverint hora, hepatis ſcoria per mallei ictus divellatur; quæ deinceps minutatim contrita clyſteribus admiſcetur, quippe quæ nitri vim ſervat. Hepatis autem in pulverem redacti uncia circiter, aut binæ pondo per triginta dies furfuri, ac polentæ immixtæ equis devorandæ præbeantur.

Duæ ſectiones equorum, una quidem jam interempti; altera verò nondum mortui, ſed ſpirantis in graſſante Epidemia.

PRIOR CADAVERUM SECTIO.

EQui intrà biduum è vivis ſublati ab eo morbo, qui primò ventrem torminibus, ac deinde totum corpus frigoris horrore perſtringit, in Mole Hadriani, quam S. Angeli Arcem appellant, peracta ſub horam ab ejus interitu quartam, VI. Kal. Majas anno 1712. cui ſectioni præter D. Franciſcum Soldatum Med. Doctorem eruditiſſimum, qui eidem præfuit, & Sebaſtianum Fuinum Chirurgum diſſectorem, Excellentiſſimus Melitenſis Orator, Illuſtriſſimi Viri Præſul Criſpoltus, ipſe ego atque Arcis Præfectus alter, quin etiam Comites Buſſius, & Spada, nec pauci è Romana Nobilitate, plurimique etiam Veterinarii adfuere. *Sectio equi priore morbi genere confecti.*

Primò igitur imus ac medius venter, in quo morbi ſedem eſſe opinabamur, ſtudioſiſſimè obſervati ſunt. Itaque ſciſſo abdomine, meſocolon, ſeu vinculum illud è membranis contextum, quod *Imi ac medii ventris viſcera obſervata ſunt.*

quod inteſtinum colon lumborum regioni alligatum detinet, omni ex parte rubicundum, atque inflammatum offendimus, cujuſmodi ſpeciem omentum quoque præ ſe ferebat: quin ſtomachus ipſe ſubrubebat, quà omento adnectitur. Id verò præ cæteris ſingulare eſt animadverſum, ſerum ſcilicet quoddam luteo colore è ſuis ſedibus infra ventriculum in ſinum abdominis effuſum.

At reliqua infimi ventris viſcera nihil quidquam immutata videbantur, excepta duntaxat cyſti fellea, quæ bile coloris nimiùm ſaturi redundabat. Verùm quia morbus animanti urinam inhibuerat, potiſſimum renes diſſecti ſunt, qui, quod ad colorem, ſubſtantiamque pertinet, nullo morbo contacti oculis apparuerunt. Vnde eſt evidenter intellectum non quidem organorum vitio, ſed nimiâ ſeri tenacitate, ac nervorum convulſione cum dolore conjuncta, qua renum tubuli ſupra, quàm par erat, adſtringebantur, urinam fuiſſe retardatam. Ut autem, qua æquum fuit, accuratione ac diligentiâ thorax inſpiceretur, optimum factu duxerunt Proſectores à faucibus initium ducere, ac deinceps per aſperam arteriam, & œſophagum ad ventris ipſius cavum deſcendere. Ablatâ igitur inferiori mandibula, tumoris omnis, atque inflammationis expers reperta eſt non lingua modò, pariterque larynx, quæ tracheæ, atque pharinx, quæ œſophagi in faucibus eſt principium; verum etiam tota quanta eſt trachea, cùm hanc ob cauſam fuiſſet ad pulmones uſque per longitudinem diffiſſa. Cæterum hanc ab œſophago divellere conantibus humor quidam glutinoſus, ac lentus colore admodum luteo ſe ſe obtulit, qui longo tractu in thoracem illabebatur: cujuſmodi lymphæ tenaciſſimæ, atque ſtagnantis magna copia infra ſternum, ac ſupra pericardium inventa eſt. Cor autem tenſione quadam correptum, ac propterea rotundius inventum: continebat autem in dextero ſinu ſanguinem atrum, ſpiſſum, atque fibroſum, duoſque præterea polypos. Lævæ pulmonis partes coſtis adhærebant eodem illo glutinoſo, ac luteo humore coopertæ, quo pericardium erat obductum. Perruptâ demum calvaria tam liquidas, quàm ſolidas cerebri partes nulla labe contaminatas deprehendimus.

Altera Sectio

Equi adhuc ſpirantis, eoque quintum jam diem laborantis morbo, qui paulatim ingraveſcit, V. Kal. Majas coram iiſdem Nobiliſſimis Viris, ac Profeſſoribus peracta fuit.

PRimò itaque reſerato abdomine non ſolum omentum undique inflammatum, & meſocolon (ut in altero pridie compertum fuerat) verùm etiam totum ileon, ac ſtomachi partem rubro admodum colore ſuffuſam reperimus. In ea verò meſenterii parte, qua jejunum inteſtinum colligatur (quod adhuc ciebatur vermiculari motu, quem periſtalticum appellant) complures lacteas venas viſu pulcherrimas animadvertimus, quamquam equus ille integrum diem cibo, ac potu abſtinuiſſet. At reliqua viſcera, quamvis acriori colore, quàm natura fert, contincta viderentur, non æquè tamen inflammata, ac eadem inteſtina dici poterant. Deinde intrà thoracem præter luteam lympham, & ſubpinguem, ac penè concretam, quæ ſuperiores externaſque pericardii partes obtexerat, nullum omnino in pulmonum lobis, atque in corde, cujus ſinus & ſanguine, & polypis vacui erant, vitium deteximus: ex quibus deducitur, equis non priùs quàm naturali morte decedant, humoris aliquid plerumque in corde cohiberi. Ad aſperæ arteriæ caput, & linguæ radicem muſculos omnes pullo colore infectos vidimus; at neque in tracheæ, neque in œſophagi tubo memorabile quidquam eſt animadverſum; ac nè concretio quidem illa luteola, quam priore diſſecto, equo tracheam inter, & œſophagum videramus: lingua autem circa radices vehementer intumuerat. *Sectio equi altero morbi genere laborantis.*

Sectâ demum calvaria cerebri ſuperficiem, ac vaſa admodum turgida, & atro ſanguine oppleta conſpeximus: quin etiam ipſius corticem preſſiori colore ſuffuſum. Nec ſeri tamen quidquam in cerebri ſinubus repertum eſt: nam cæteras illius partes perquam ſimiles iis, quæ in hominibus inveniuntur, intactas deprehendimus.

Itaque

Itaque ex utraque obſervatione ſerie colligi poteſt, ſævientem in equos luem ſanguinis vitio creari; quo ſubſiſtente, alia, atque alia viſcera, prout ante fuerint affecta, & diſpoſita, violantur, atque inardeſcunt.

MORBI FINIS.

EXeunte Junio ejuſdem anni 1712. Summo Dei beneficio equorum epidemia Romæ extincta eſt; nulla penitus urbano, aut finitimo aëri communicatâ labe. Id quod certo certius non levi ex parte tribuendum videtur eximiæ diligentiæ, quâ Illuſtriſſimus Præſul Criſpoltus equorum cadavera quàm citiſſimè, & quàm altiſſimè ſepelienda curavit.

INDEX

INDEX RERUM, ET VERBORUM.

A

Æ Rarium publicum tempore bovillæ peſtis erat exhauſtum. pag. 42.

Aer contaminatus cur non omnia animalium genera indiſcriminatim afficiat. 119.

Qua ratione corpora labefactet. 120.

Ager Romanus in Bovilla peſte cur majori quàm alibi diligentia indiguerit. 29.

In agris à peſte immunibus ſementem ſolito majorem faciendam exiſtimatum. 43.

Agricolæ frumenti diſtributione ad ſerendum allecti. 47.

Etiam pecuniæ mutuæ ſinè pignore. ibid.

Agricolarum inopia depoſitis publicè nummis, ac mutuò datis juſſu Pontificis ſublevata. 48.

Agricolas erga à Clem. XI. privilegia Pauli V. amplificantur. 49.

Agrorum cultorum cenſus indictus. 43.

Agrorum Domini ac coloni qua ratione ad eorundem cultum fuerint pellecti. 46.

Agros boum penuriâ incultos, dominorum ſumptibus arandos fuiſſe. 42 & 43.

Eminentiſs. Albanus in conſilium adhibetur ad bovillæ peſti occurrendum. 3.

Alimenta prava quomodo humores inquinent. 27.

Quibus potiſſimùm pernicioſa. 29.

Alimentum quale, talis eſt ſanguis. 27.

Anatome brutorum, ac plantarum ad Medicinam utilis. 138.

Ex eadem humanarum ægritudinum cauſæ innoteſcunt. 140.

Illuſtriſs. Angelus Gabriellus peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte adhibetur. 6.

Animalia munimine S. Johannis à peſte olim liberata. 115.

Et meritis B. Gerlaci, & B. Goslini. ibid.

Aquæ ſtagnantes in agro Romano. 29.

Arationis tempus in bovilla peſte utiliter anteverſum. 49. & 55.

Αρθρίτις. *Vide* Malis.

Auctor bovillæ peſti imminenti diſſertatione proſpicit. 2.

Bovillam peſtem in Latio incipientem primus indicat. ibid.

Congregationi habitæ apud Eminentiſsimum Camerarium Pontificis juſſu interfuit. 44.

In peculiarem Congregationem ſuper bovilla peſte cooptatur. 7.
Sanctiſſimi Pontificis juſſu conſilium init ad eandem avertendam. ibid.
Auctoris diſſertatio Epiſtolaris de bovilla peſte. 136.
Oratio de Bupreſtis natura. 125.
De bovillæ peſtis cauſa. 134
De carnibus infectis. 28.
De ſuſpectis bobus ſubitò interficiendis. 5.
Eadem ab uno ex Eminentiſſimis Patribus comprobatur. ibid.
Auctores qui de bovilla peſte antiquitus ſcripſerunt. 141.
Ii præcipua ſymptomata non retulerunt. ibid.
Auguſti lex de cadaveribus cremandis. 33.
Auſter & Africus Romæ inſaluberrimi. 179.

B

Illuſtr. B*Ancherius Præſul peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte Præfectus.* pag. 6.
In conſilium advocatur ad bovillam peſtem avertendam. 3.
Illuſtriſſimum Ghezium Præſulem de bovilla lue per epiſtolas admonet. ibid.
Ejuſdem conſilia ſuper agrorum cultura bovillæ peſtis tempore. 45.
Præfatio ad Eminentiſſimos Patres. ibid.
Borromæus Antiſtes bovillæ peſtis hiſtoriam ad Auctorem mittit. 136.
Bos Pannonicus cur ſtatim peſtem non attulerit. 145.
Bos primò peſte contactus cur evaſerit. 153.
Boves ex locis pollutis adducti à cæteris ſeparantur. 4.
Qui lue afflatis miſti fuerant, peculiari ſepimento includantur. ibid.
Pauci ex iis evadunt. ibid.
Peſte affecti brevi moriuntur. ibid.
Lue infectos curandos potiùs, quàm occidendos ſtatuitur. 5.
Suſpectos ſtatim unà cum contaminatis fuiſſe occidendos, ibid.
Læmocomio propinqui lue afflantur. ibid.
Nè in nundinas adducerentur interdictum. 8.
Obeſiores gracilioribus lui magis obnoxii; & cur. 121. & 146.
A contaminatis ſeparati immunes fuerunt. 127.
Senes ac marci cur contagioni minùs obnoxii. 146.
Peſte perempti quomodo ſepeliendi. 7.
Colendis agris qua ratione aliunde adducti. 40.
Quibus in regionibus & cur arationi neceſſarii. 39.
Ad arandum idonei nè venderentur vetitum. 41.
Tantum viribus confectos vendi Laniis permiſſum. ibid.

Ara-

Aratores cur publica pecunia non debuerint comparari. 42.

Nullis adhibitis remediis faciliùs convaluerunt. 163.

Bovilla contagio per ſolum contactum atque afflatum diſſeminatur. 4.

Peſtis quæ mala Reipublicæ inferat. 6. & 153.

Peſtis à Bove Pannonico in Italiam illata. 143. & 145.

In agro Romano & Latio cur mitior. 29.

Peſtis in agro Romano difficiliùs propulſatur, quàm in tranſpadanis. ibid.

Bovillæ peſtis initia & progreſſus in Italia. 1. & 2.

Immanitas & pernicitas. 4.

Symptomata. 134.

Peſtis cauſa generalis. 129.

Particularis ignota. 130.

Bovillæ-peſtis damna in Romana ditione leviora fuerunt ob Pontificis vigilantiam, ac pietatem. 57.

Bovillam peſtem à bupreſti illatam fuiſſe opinatum eſt. 123.

Negatur, & quibus rationibus. 126.

Per contagionem tantum illatam. 134.

Bovilli cadaveris halitu viator interemptus. 31.

Bovis caput marmoreum bovillæ peſtis cauſa olim creditum. 131.

Boum ſuſpectorum carnes toleratæ. 27.

Infectorum excoriatio cur potiſſimùm fuerit interdicta. 28.

Boum peſte tactorum necis vel ſalutis via quænam fuerit. 117.

Cuſtodia peſtiferis halitibus ſingulare remedium. 164.

Exemplis comprobatur. 165.

Ab antiquis commendata. ibid.

Infectorum carnes, pelles, cornua atque adeps interdicuntur. 7.

Peſte interemptorum numerus in Latio. 53.

Mortuorum numerus ad quos fuerit relatus. 34.

Sepeliendorum ratio edicto declaratur. 32. & 33. & 219.

Cadavera in mare conjici permiſſum, & quibus cautionibus. 35.

In Boum cadaveribus quid præter naturam fuerit obſervatum. 150.

Boum penuria Italiæ maximè damnoſa. 39.

Aratorum penuriæ multæ cauſæ. 41. & 42.

Penuriæ prævento arationis tempore conſultum. 49. & 55.

Bubilia, extincta peſte, citiſſimè repleta. 54.

Bubulcus ſæpe peſtem armentis infert. 144.

Bupreſtem non fuiſſe cauſam bovillæ peſtis. 123. & 126.

Quibus rationibus demonſtretur. 127. uſque ad 129.

Bupreſtes non ſolùm boves, ſed cætera quoque animalia infeſtant. 129.

Bupreſtis notitia è Medicorum ſcriptis à I.C. hauſta. 126.

Deſcriptio. ibid.

In Italia rarò inveniri juxta Plinium & Aldrovandum. ibid.
Frequenter juxta Marcellum Virgilium. ibid.
In agro Romano non deprehenſus tempore peſtis. 127.
Venenum commorſa tantùm animalia inficit. ibid.
Alimentum cichorium. 129
Eum propinantium pœna. ibid.
De Bupreſtis natura libellus Pontifici oblatus. 124.

C

Cadauera boum quàm longè ab oppidis fuerint ſepelienda. pag. 33.
Nè in Tiberim projicerentur cautum. 34.
Itidem nè inſepulta abjicerentur. 33.
In Tiberim dejicientes qua ratione deprehenſi. 34.
Qua diligentia fuerint conquiſita, atque à flumine extracta. 35.
In mare conjici permiſſum, & quomodo. ibid.
Iiſdem in mare conjiciendis cur pulmones detracti. ibid.
Cadavera equorum ſepelienda potius quàm demergenda. 179.
Cur in Tiberim non fuerint projicienda. 178.
Quomodo tumulanda. 179.
Cadavera demerſa cur fluitent. 35.
Cadaverum inſepultorum noxa. 30. & 178.
In Cadaveribus boum quæ præter naturam ſint deprehenſa. 134.
Calamitates nos & poſteros cautos reddunt. 171.
Campani boves peſte contacti clam Romam adducuntur. 2.
Canum commercium peſtis tempore inhibendum. 170.
Caput bovis marmoreum bovillæ peſtis cauſa olim creditum. 131.
Eminentiſs. Cardinales in Congregationem ſuper boum aratorum penuria advocati. 44.
Caritatis antevertendæ cura quibus commiſſa. ibid.
Carnes immundæ Deuteronomii præcepto cur vetitæ. 25.
Infectæ cur interdictæ. 26.
Morbo infectæ naturâ immundis magis inſalubres. 25.
Venales ſalubritatis nota obſignatæ. ibid.
Ex Carnibus contaminatis ſalſamenta vetantur. ibid.
Carnium infectorum noxa experimentis comprobatur. 28.
Penuriæ proviſum. 54.
Carnium copia Romæ graſſante boum peſtilentia unde. 28.
Cataplaſma ad boves infectos liniendos. 155.
Ejus efficacia. 156.
Cauſa bovillæ peſtis ex ejuſdem obſervationibus, ac ſymptomatibus innoteſcit. 134.

Cauſas

Cauſas epidemiæ equinæ eſſe ſeroſas & fervidas ſanguinis particulas. 174.
Externas in peculiari aëris conſtitutione contineri. 175.
Cauteriorum utilitas in bovilla peſte. 156. & 162. & 163.
Inuſtio quomodo facienda. ibid.
Ab antiquis commendata. 162.
Chriſti fideles excitantur ad preces. 10.
Ciceronis dictum. 158.
Cichorium bupreſtis alimentum. 129.
CLEMENS XI. Vide Pontifex.
Cænobia Virginum cur à peſte immunia. 165.
Cætus indictus ad dijudicandas lites inter dominos & colonos. 50.
Colonorum verſutiis & fraudibus obviàm itur. 51.
Comitialis morbi cauſa ex caprarum diſſecto capite ab Hippocrate deprehenſa. 139.
Congregatio peculiaris ſuper bovillæ peſtis negotio habita apud Illuſtriſſimum Bancherium. 6.
Congregatio habita apud Eminentiſſimum Camerarium ſuper boum aratorum penuria. 44.
Conjecturæ ſuper re perſpicua inutiles. 144.
Conſilia in rerum caſibus capienda. 49.
Tempore bovillæ peſtis habita poſteris documento futura. 57.
Conſeliginis radix. 163.
S. Conſulta ſuſpectis, ac peſtilentia affectis bobus medicinam tentandam eſſe ſtatuit. 5.
Edicit nè boves ex Maritima provincia atque Campania Romam adducantur. 7.
S. Conſultæ decretum de Boum ſuſpectorum cuſtodia. 4.
Contagio bovilla per ſolum contactum atque afflatum diſſeminatur. ibid.
Ex corporum exhalatione. 146.
Sublato cum infectis commercio cohibita. 54.
Contagio humana diligenti boum ſepultura vitatur. ibid.
Quibus cautionibus arceri poſſit. 167.
Scilicet boum infectorum à ſanis ſecretione. 168.
Etiam ipſorum cæde per ſclopetariam glandem. ibid.
Sanos boves à conſuetis ad intacta paſcua compellendo. ibid.
In Conventu ad explorandam equorum epidemiam apud Eminent. tum Præſulem Origum qui adfuerint. 174.
Quid ibidem fuerit agitatum. ibid.
Conventus habitus apud Illuſtriſſimum Bancherium ſuper boum aratorum penuria. 41.
Coriariarum officinarum infrequentia in Romano agro. 29.
Corium peſtifero ſeminio retinendo & diffundendo aptiſſimum. ibid.
Cornetani boves qua diligentia immunes fuerint ſervati. 40.
Corpuſcula per ſe innocua quo pa-

cto noxia evadant. 145.

Craba quid. 143.

Crucis ſigno boves à peſte liberatos fuiſſe. 110. & 114.

Cutanei decubitus contaminatis bobus ſalubres. 134.

D

DEliberationes circa rem frumentariam à Sanctiſsimo Patre approbantur. pag. 46.

Deus adeſt diligentibus, abeſt negligentibus. 55.

Diaphoreticorum juvamen in bovilla peſte. 162.

Eorum tamen formula periculoſa. ibid.

Divinum auxilium quando magis implorandum. 8.

Diureticorum utilitas in equina epidemia. 177.

Domus lepra polluta intus radebatur in Moſaica lege. 168. & 169.

E

ECcleſiaſticum Imperium quo cæteris præſtet. pag. 8.

Edicta minacia aliorum Principum circa ſementem tempore peſtis bovillæ non imitata. 47.

Edictum nè boves ex contaminatis Provinciis Romam adducantur. 58.

Quo boum nundinæ interdicuntur. 62. & 63.

Indulgentiarum, Bovilla peſte graſſante, promulgatarum. 13. & 19.

De Precibus recitandis 12. & 22.

De mortuis animalibus ſignificandis, ac ſepeliendi ratione. 76.

Ne boves in prædium S. Petri in formis aliunde invehantur. 66.

De integris boum cadaveribus ſepeliendis eorumque carnibus, ac pellibus minimè vendendis. 60.

Adversùs eos, qui cadavera inſepulta reliquerint. 84.

Quo impunitas, ac præmia delatoribus promittuntur. 86.

Nè boves aratores, & vitulæ annicula mactentur. 72.

De Agris ſubigendis. 103.

De ſementibus faciendis. 79. & 82.

Quo Agricolæ ad agros ſubigendos invitantur. 90.

Citatorium. 94.

Pontificium quo Agricolæ ad faciendam ſementem excitantur. 97.

Prorogatio Edicti de ſemente facienda. 88.

Quo frumenti, ac frugum cenſus jubetur. 92.

Empirica ex animalium obſervatione orta. 138.

Emplaſtrum corroſivum collo impoſitum in Equina epidemia utile. 174.

Endeleichi Rhetoris carmen de bovilla peſte. 141. & ſeq.

Epidemia Boum fuit vera peſtis. 116.

Equinæ Romæ Martio menſe cœpit. 172.

Equina

Equina non halitu afflatur. 175.
Eadem duplex, altera celerior, altera tardior. 17.
Epidemiæ Equinæ primum genus exitialius quomodo invaderet. 172.
Alterius generis ſigna. ibid.
Epidemiæ Equorum finis. 184.
Equi & Aſini quibus terris arandis ſint idonei. 39.
Malè affecti non fatigandi. 172.
Epidemia tacti qui moriantur, vel convaleſcant. 173.
Nauſeantes quomodo ad cibum alliciendi. 229.
Equina epidemia Malis *ab Hippiatris dicta.* 173.
A Virgilio deſcribitur. ibid.
Eſt febris epidemica ex Rufo. ibid.
Equini cadaveris trachea & thorax quid obtulerint. 182.
Equis fatigatis quid mali accidat. 172. & ſeq.
Equorum lue tactorum viſcera inflammantur. 173.
Excrementa cum bobus contaminatis tumulanda. 169.
Excubiæ in Cornetani agri confinibus ad peſtem arcendam. 40.
Extiſpicium cur in ſacris litteris præceptum ſit. 63.
Equinum quid obtulerit. 180. & 182.
Serum effuſum & viſcera inflammata exhibuit in cadavere equino. 182.
Extiſpicium boum quid exhibuerit. 118.
Cur diſſimile fuerit in ſingulis bobus. ibid.
Cur & quando incertum eſſe ſoleat. 118.

F

Febris communis eſt vera peſtis juxta Hippocratem. pag. 116.
Febris cum bovilla peſte ſemper conjuncta. ibid.
Ejus ſigna & ſymptomata. 117.
Febris in bovilla peſte qualis. 149.
Fermenta peculiaria in ſeminibus plantarum. 120.
Fermentum peſtiferum quomodo multiplicetur. 135.
Qua ratione boves affecerit. ibid.
Inediâ acuitur. 136.
Fœnum & gramen virentia telluris miaſmata exugunt. 179.
Serenda ſuper tumulos equorum. ibid.
Frictiones utiles in epidemia equina. 177.
Frumenti pretium tempore bovillæ peſtis cur ſolito majus ſtatui non debuerit. 43.
Frumentum in annonæ penuria cur ex Piceno coëmi debuerit. 44.
Exinde facilè advectum. ibid.
Fruſinonis Nundinæ ob peſtis bovillæ ſuſpicionem interdicuntur. 2.

G

D. *Gagliardus Medicus Collegialis interfuit Congregationi habitæ apud*

*apud Illuſtriſs. PræſulemOrigum.*pag.174

Illuſtriſs. Ghezii cura in bovilla peſte propulſanda. 4.

Idem peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte adhibetur. 6.

Idem Boum cadaveribus ſepeliendis ab initio præfectus. 31.

H

*Halitus peſtiferi quid ſint.*pag.148.

Per quas partes in animalium corpora faciliùs ſe inſinuent. ibid.

Halitus contagioſi per quæ corpora communicentur. 166.

*Hepatis antimonii forma, & uſus.*172.

Heſiodi adagium. 154.

Hippocrates peſtiferi veneni naturam optimè expoſuit. 87.

Hippocratica ſententia de peſtis cauſa explanatur. 120.

Hippocratis doctrina de brutorum, plantarum, ovorumque incubatorum diſſectione. 138. 139. & 140.

Dictum. 144. 156. & 158.

Sententia expoſita. 158.

Humana conſilia divinitus gubernari. 180.

Humorum copia cur Boves peſti reddat obnoxios. 122.

Hungaricus Bos luem in Italiam invexit. 1.

I

Illuſtriſs. Iacobatius Generalis Fiſcalis convocatur in conſilium ſuper bovina lue. pag. 3.

Illuſtriſs. Imperialis Iulius Præſul in Congregationem peculiarem ſuper bovilla peſte advocatur. 6.

Commiſſarius Generalis ad tumulandos boves. 31.

Ejuſdem literæ ad Præfectos oppidorum de bovillæ peſtis cautione, & boum tumulatione. ibid.

Ejuſdem vigilantia in boum cadaveribus conquirendis. 35.

Diligentia in bobus ſepeliendis. 32.

Indulgentia à Summo Pontifice conceſſa. 9.

Indulgentiarum decretum per univerſam Italiam promulgatur. 10.

*Infectarum carnium eſus refellitur.*42

Illuſtriſs. de Iudice Nicolaus Præſul peculiari Congregationi ſuper bovilla peſte adſciſcitur. 6.

Quomodo frumentum è Piceno convehi curaverit. 44.

Ejuſdem ſumma diligentia in frumento aliunde comportando. ibid.

L

Lac contaminatarum Vaccarum humo operiatur. pag. 169.

Lactantes bubali cur à peſte evaſerint. 122.

Litaniarum nova formula pro peſte bovilla. 9.

Literæ Apoſtolicæ ad Illuſtriſſimum Imperialem. 136.

Lites

Lites inter colonos & agrorum dominos peſtis cauſâ exortæ. 50.

Quomodo fuerint deciſæ. ibid.

Lites inter paſtores, & paſcuorum dominos obortæ. 51.

Quibus regulis ſublatæ ſint. ibid.

Luem equinam ex ſanguinis vitio profectam. 183.

M

Mala formidata ſemper minora obveniunt. 55.

Malidum ſpecies, quæ in hac bovilla peſte deſevierunt. 142.

Μαλίη ὑγρά. 143.

Μαλίη ξηρά. ibid.

Malis quid. ibid.

Ejus ſpecies quatuor. ibid.

Malis *vetus bovillæ peſtis nomen.* 117.

Arthritica ſalutaris in prima equorum epidemia. 177.

Malis à bovilla peſte inſtantibus quomodo proſpectum. 54.

Liberati cautiores fiunt. 167.

Medicina comparata quæ. 138.

Ejus Auctor Hippocrates. ibid.

Medicorum Batavorum prudens conſilium. 179.

Mediolanenſis tractus peſte bovilla correptus. 1.

Mercator boum ad egeſtatem redactus Pontificia munificentia adjutus. 38.

Mercatores probi digni ſunt Principum ope in adverſis. 39.

Mercatores puniuntur, quòd contra edictum boves peſte correptos in Vrbem intulerint. 4.

Mortis potiſſima cauſa in bovilla peſte. 134.

N

Naturæ opera cognitu ardua. p. 148.

Neapolitanum regnum bovilla peſte contactum. 2.

Nominum etymologia ad quid conducat. 142.

Nundinarum locus Romæ cur mutatus. 166.

O

Operis propoſitum quale. pag. 53.

Oratio pro peſte animalium. 18.

Illuſtriſs. Origus Caſpar Arcis Propræf. equorum morbos callet. 175.

Ova, jus carnium, & intrita ineptè equis propinantur. 178.

Ovorum incubatorum obſervatio ab Hippocrate præcepta. 138.

P

Palamedis remedium adversùs peſtem. pag. 155.

Panis fermenti natura. 135.

D. Paoli Michael Angelus Proto-Medicus Generalis in conſilium adhibitus in epidemia equina. 174.

Paſtorum mutuus commeatus interdicitur. 8.

Veſtes ac lintea ſuffienda. 169.

Patavinus ager primus lue inficitur. 1.

Pauli V. Bulla in uſum revocata & aucta. 46. & 48.

Paulus V. Pont. Max. quâ lege Boum proventui ad agriculturam proſpexit. 41.

Eminentiſs. Paulutius ſuper Bovilla peſte ſtatim in conſilium advocatur. 3.

Pecudes, quæ luem effugerint, quomodo tractandæ. 169.

Pelles & adeps boum peſtem latiùs diffundunt. 54.

Perſarum abſtinentia. 155.

Peſtifera ſeminia ex animalium excoriatione facilè ſparguntur 28.

Sub ſenſus non cadunt. 148.

Peſtiferum fermentum quale. 150.

Ejus effectus. ibid.

Cur varios edat effectus. 151.

Cur Boves præ cæteris affecerit. ibid.

Miaſma lixivio coriariorum emendatur. 29.

A matribus vitulis communicatum. 122.

In bobus ab externis ad intima propagatum. 134.

Peſtilentia noſtrorum criminum pœna. 9.

A Peſtilentiâ, naturæ ſponte potiùs, quàm medicamentis animalia convaleſcunt. 5.

Peſtis non æquè ſingula animalium genera afficit. 27.

Peſtis quomodo ex uno animalium genere ad alia propagatur. 27. & 144.

Diverſitas pro animalium diverſitate. 45.

Ex putidis cadaveribus excitata. 30.

Exempla ex cadaveribus. ibid.

Adagium. 154.

Sub Conſtantino Magno unde. 30.

Ex animalium viventium copia atque admiſtione coorta. ibid.

E' Campaniæ finibus Latio invecta. 52.

Bovilla in Latio poſt novem menſes ceſſit. ibid.

Apud Tranſpadanos nondum extincta. ibid.

Animalium ad homines propagatæ exempla ex Livio & Plutarcho. 49.

Bovilla homines invaſit. 109.

Ejus exemplum ſub Carolo Magno. 110.

Ejus vis Endeleichi tempore 112. & 113.

Noſtræ ætatis minor prioribus. 116.

Vtpote boum internecione cohibita. ibid.

Eadem cur ſolos boves infeſtaverit. 119. & 121.

Bovillæ cauſa generalis quæ fuerit. 129.

Ejus peculiaris cauſa ignota. 130.

Peſtis bovillæ ſigna. 141.

Bovilla à Fraſcatorio deſcripta. 142.

Eam mitiorem fuiſſe quàm quæ noſtra ætate graſſata eſt. ibid.

In quibuſdam locis cur mitior. 146.

Cur non ſingula animalia eodem modo afficiat. ibid.

Ab herbis infectis illata. 147.

Bovillæ ſymptomata. 148. & 149.

Cur alternos boves peremerit. 153.

Tutiſſi-

Tutiſsimum remedium eſt occidere ſtatim infectas pecudes. 170.
Pilulæ equorum frænulis alligandæ. 180.
Plantarum diverſitas unde. 120.
Succi cur inter ſe diſsimiles ſint. ibid.
Obſervationes ab Hippocrate commendantur. 139.
Plauſtrarios boves aratoribus ſufficiendos nonnulli crediderunt. 42.
Polypi in corde equorum obſervati. 182
Iidem paulo ante mortem concreſcunt. 183.
Pompei Magni exercitus cur peſte correptus. 30.
SS. Pontificis CLEMENTIS XI. laudes. 55. & 180.
Ad Auctorem mandata de bovilla peſte propulſanda. 3.
Providentia in bobus comparandis ad agrorum culturam. 39.
Solicitudo erga Pop. Rom. & rem frumentariam. 43. & 47.
Singularis munificentia. 32.
Mandata ad Illuſtriſsimum Imperialem, & diploma de bobus ſepeliendis. 31.
Sanctiſsimus Pontifex peculiarem Congregationem ſuper bovilla peſte inſtituit. 6.
Ad divinum Patrocinium confugit. 9.
Iubet precationes ad avertendam animalium peſtem recitari, ac ſupplicationem, atque Indulgentiam indicit. ibid.
Aſthmate laborans præfuit. ibid.
Ejuſdem valetudo ex labore, dum ſupplicatio haberetur, ingraveſcit. 10.
Ingraveſcente morbo ab inſtituta ſupplicatione abſolvenda non deterretur. ib.
Chriſti fideles hortatur ad preces. ibid.
Pecunias pauperibus largitur pro bobus ſepeliendis, 33.
Paupertatem ex bovilla peſte contractam propria munificentia ſublevat. 38.
Quâ ratione proſpexerit colendorum agrorum difficultati. 47. & 48.
Quid juſſerit agricolis, aut dominis qui agros colere non poſſent, aut nollent. ib.
Congregationis conſilia ſuper agrorum cultura approbat. 46.
Pratum extra Portam Capenam ad boum pabulum & cuſtodiam electum. 4.
Precum formula veſperi ad conſuetum Campanæ ſignum recitandarum. 10.
Preces gentilium ad avertendam peſtem. 109.
Præſepia, mortuo bove quomodo ſint expurganda. 168.
Præſules in conſilium ſuper boum aratorum penuria adhibiti. 44. & 45.
Ad Agricolarum neceſsitatem perpendendam à Pontifice delecti. 48.
Ptiſana infectis equis utilis. 176.
Purgantia in Peſte bovilla damnoſa. 156. & 159.
Interdum proficua & ubi. 159.
Equos vix morbidos, necant, & qua de cauſa. 173.
Purgantis formula alioquin celebris

in noſtra bovilla peſte noxia. 159.

R

R*Abioſas animantes comedentes in rabiem incidunt.* pag.129.

Remedia bovillæ peſtis ab ejus effectibus indicata. 155.

In bovilla peſte noxia. 163.

Proficua in principio epidemiæ equinæ. 175. & 176.

Remediorum formulæ animalium morbis minimè peſtilentibus utiles. 64. & 65.

Remedium certum in bovilla peſte nullum fuiſſe. 133.

Romanus ager quomodo laborare cœperit bovilla peſte. 2. & 3.

Corruptioni obnoxius. 29.

Ejuſdem aer cur inſalubris. ibid.

S

Excell. S*Acchettus Marcellus Orator Ordinis Hieroſolymitani laudatur.* pag.160.

Sal Polychreſton diureticis potionibus utiliter admixtum in epidemia equina. 177.

Saliva frænulo elicita infectis equis profuit. 176.

Saliva equina de contagione ſuſpecta. 175.

Sambucus ad bovillam peſtem commendatus. 162.

Sanctiones adverſus eos, qui ex Campania, Maritimaque Provincia boves Romam adduxiſſent. 7.

Sanguinis miſſio in peſte bovilla noxia. 156. & 159.

Equinæ luis remedium. 175. 176. & 177.

Eadem quando fuerit noxia. ibid.

Sanguinis miſſiones quando & ubi proſint. 159.

Sani equi quomodo immunes ſerventur ab epidemia. 230.

Scorbuti origo. 145.

Sectio prima equi priori epidemia interempti. 181. & 182.

Altera equi nondum defuncti. ibid.

Sectioni qui adfuerint. 180. & 181.

Segetes plurimæ fuerunt in Latio etiam cum boum penuria. 50.

Sententia tutior in peſte anteponenda probabili. 29.

Sententia de verminoſa putredine probabilis. 132.

Sententiæ variæ ſuper boum aratorum penuria. 42. & 43.

Setaceum in collo tenaciorem lympham utiliter educit. 177.

Sidonii de carnibus contaminatis opinio. 28.

Signa contractæ luis frequentiora. 117.

D. Sinibaldus Medicus Collegialis Congregationi apud Illuſtriſſimum Præſulem Origum interfuit. 174.

Specificum in bovilla peſte nullum. 154. & 158.

Spiritus animales à peſte potiſſimum affecti. 147.

Steriles

Steriles bubali cur à peſte faciliùs evaſerint. 123.

Suffimentorum formæ. 168.

Symptomatum morborum conſideratio neceſſaria. 137.

T

Illuſtriſ. Tiberius Cincius in peculiarem Congregationem ſuper bovilla peſte cooptatur. 7.

Timor cautiores nos reddit. 55.

Tophus Iuvencarum Plinii quid ſit, & quomodo in ſtomacho progignatur. 118.

Tranſpadana regio minori diligentia, quàm Romanus ager in bovilla peſte opus habuit. 29.

V

VAccarum albarum ſumma ad Annonæ Præfectum referenda. p.40.

D. Valliſnerius laudatur. 133.

Illuſtriſ. Vareſius Prior Congregationi peculiari ſuper bovilla peſte adſcribitur. 6.

Variolæ bruta non afficiunt. 143.

Venereæ luis varii effectus. 150.

Veneta Regio univerſa bovilla contagione polluta. 1.

Venetæ Reipublicæ vigilantia. 153.

Veritatis inquirendæ ratio quæ. 133.

Vermes circa boum os & cornua à muſcis procreati. 118.

In boum naribus. 130.

Morbus ab iiſdem illatus. ibid.

Ejus remedium. ibid.

Non fuiſſe bovillæ peſtis cauſam. 131.

In ſanguine boum geniti an bovillam peſtem intulerint. 132.

Ab Auctore nunquam in ſanguine obſervati. ibid.

Incertum an ab externo aëre advenerint. ibid.

Recentiorum ſuper iiſdem obſervationes. ibid.

Eorundem noxa ex Varrone & Columella. ibid.

Veſicantia collo admota, pernicioſa in epidemia equina. 177.

Veſpillones cur in humana peſte immunes fuerint. 121.

Veterinaria Medicina Medicô non indigna. 137.

Veterinarii quomodo ægros boves adire debeant, nè ſanos inficiant. 168.

Victus tenuis in bovilla peſte utilis. 155. & 167.

Vinum quomodo aceſcat. 135.

In epidemia equina laudatur. 175. & 176.

Viperei morſus ſymptomata unde. 135.

Viſcerum labes ab infectis liquidis emergit. 118.

Vitulæ ablactatæ, nè mactarentur, cautum. 41.

Vitulos, & bubalos lactantes, non impetrata facultate, vendi prohibitum. 41.

Lactantes cur peſte interierint. 122.

Vitulorum numerus, ad agrorum cultum, ſervandorum. 54.

Vrinæ defectus in equis infirmis unde. 182.

Vulneraria ad bovillam peſtem utilia. 159. & 160.

Eorum formula probata. ibid. 161. & 164.

Y

Y Ποδερματῖτις. Vide Malis.

DISSER-

DISSERTATIONES
VARIÆ
Quarum Syllabus ſequenti pagina continetur.

I. De Recta Studiorum medicorum ratione inſtituenda.

II. Humani Corporis anatomica Synopſis.

III. De humorum ſecretionibus in genere, ac præcipuè de bilis in hepate ſeparatione.

IV. An acidum ex ſanguine extrahi queat.

V. De triplici inteſtinorum Polypo.

VI. De Phyſiognomia.

VII. De Sede cogitantis Animæ.

VIII. De Ortu, vegetatione, ac textura fungorum.

IX. De Plinianæ Villæ Ruderibus.

X. Forma, ac Methodus deſcribendæ morborum hiſtoriæ.

DISSERTATIO PRIMA
DE RECTA
MEDICORUM STUDIORUM
RATIONE INSTITUENDA,

Ad novæ Academiæ Alumnos, & Medicinæ Tyrones

RECITATA,

In Archinoſocomio S. Spiritus in Saxia,

A. JO: MARIA LANCISIO,

SANCTISSIMI D. N.

CLEMENTIS XI.

Archiatro, & Intimo Cubiculario.

ILLVSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO

PRÆSVLI

SINIBALDO

DE AURIA

Archiepiſcopo Patracenſi, & Archinoſocomii Sancti Spiritus in Saxia Præceptori Vigilantiſſimo.

IO: MARIA LANCISIVS

FELICITATEM.

E*ADEM grati animi incitamenta, quæ me ad Bibliothecæ institutionem induxerunt, de eximio, excelſoque Viro, cui Diſſertationem hanc nuncuparem, præclarè admonuerunt. Nam, quemadmodum propter Medica ſtudia, atque anatomicas obſervationes, iſtic olim non infeliciter inchoata, indeque non mediocres fortunas meas comparatas, publicæ tandem Bibliothecæ dedicationem maturavi; ita ſanè ob maxima beneficia à Te, ILLVSTRISSIME ANTISTES, ad illam excitandam, ornandamque recens accepta, jure ac meritò mihi, de novâ ibidem conſtituendâ Academiâ cogitanti, Tu primus, ac ſolus occurriſti, quem totius Operis Præſidem æterno hoc officiorum meorum teſtimonio profiterer. Quod eo quidem honeſtiùs Tibi deberi arbitratus ſum, quò magis locus ipſe, in quo lucubrationem hanc ad Tuorum Medico-Chirurgicæ Artis Alumnorum eruditionem recitavi, ejuſmodi nuncupationem poſtulare videbatur. Academia ſiquidem, cujus curſum auſpicari jucundiſſimum mihi fuit, Te veluti Parentem habet, atque Educatorem. Promerita igitur tua, quibus conatus hoſce meos augere pergis, ingenti procul dubio acceſſione cumulabis, ſi conſuetâ humanitate hoc qualecunque obſervantiæ meæ argumentum excipere non dedigneris. Mihi denique gratisſimum obveniet, ſi, quem Bibliotheca, & Academia Auſpicem nactæ ſunt, eundem præliminaris hæc Diſſertatio Patronum nanciſcatur. Vale.*

Ex Muſeolo in Quirinali Idib. Maij MDCCXV.

TYPO-

TYPOGRAPHUS LECTORI.

VIX credibile dictu eſt, quantâ cum aviditate exemplaria hujuſce Diſſertationis undique fuerint expetita; quam non ſolùm ſtyli nitor, argumenti utilitas, judicii gravitas, & ſumma Auctoris fama commendavit; ſed & ipſa conventus celebritas, tredecim ſcilicet Eminentiſſimorum Cardinalium, quinquaginta Præſulum, & innumerabilium doctorum Virorum, apud quos recitata eſt, plauſus, & admiratio, veluti luculento præconio, publicæ curioſitati magis expetendam reddiderunt. Itaque, ut ſatìs omnium votis facerem, neceſſe fuit editionem alteram vix paucis elapſis diebus ſuſcipere: quæ, ut eruditis Viris gratior accideret, non ſolùm operam dedi, ut à mendis, quæ in priori irrepſerant, vindicaretur; verùm etiam ab humaniſſimo Auctore impetravi, ut multis in locis augeretur. Fruere igitur, Lector benevole, locupletiſſimâ Medicorum ſtudiorum Synopſi; & Metallothecam Clariſſimi Michaelis Mercati diu expetitam, brevi, noſtro è prælo, eodem auſpice Illuſtriſſimo Lanciſio, prodituram expecta.

IMPRIMATUR.

Si videbitur Reverendiſſ. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

N. Archiepiſc. Capuæ Viceſgerens.

IMPRIMATUR.

Fr. Gregorius Selleri Ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

DE RECTA MEDICORUM STUDIORUM Ratione inſtituendâ.

DISSERTATIO.

Ab Officio in Patriam, Cives ac Præceptores exorditur.

I. QUICUNQUE non tam ſuo labore, & induſtriâ, quàm Præceptorum æquè, ac Patriæ, Civiumque in ſe collatis officiis ad doctrinarum cultum, & fortunarum incrementum progreſſus eſt; duo potiſſimùm, ut gratum erga benemerentes animum probet, præſtare poſſe videtur, EMINENTISSIMI PATRES: Primum, ut illis, quorum operâ, & inſtitutione profecit, aſſidua voluntatis ſuæ teſtimonia libenter impertiatur: Alterum, ut cæteris, quos colendis artibus profecturos confidit, opem ſuam liberaliter eroget. Propterea, cùm Medicinæ ſtudiis in hoc potiſſimùm Archinoſocomio inſtitutis, ac Romanis Civibus omnia me debere intelligerem, eò cogitationes meas conferendas eſſe reputavi, tùm ut acceptas ab iiſdem gratias perenni memoriâ retinerem, tùm ut ingenuæ, diſcendique cupidæ juventuti, hoc eodem loco, facultates meas qualeſcunque, &

Grata Auctoris memoria erga Archinoſocomium.

Ejuſdem voluntas erga juvenes diſcendi cupidos.

conatus

conatus ſummâ cum alacritate offerrem; ratus, nihil Patriæ, nihil poſteris utilius à me rependi poſſe, quàm ut Medicos publicæ incolumitatis Cuſtodes, ac Vindices, quàm doctiſſimos, & peritiſſimos fore curarem: beatum proinde me futurum exiſtimans, ſi voti compotem me aliquando vidiſſem. Itaque, cùm per ſummum Dei Optimi Maximi beneficium, magnumque Sanctiſſimi Principis præſidium, poſt Bibliothecæ dedicationem, intuear Academicas exercitationes felicibus auſpiciis in tanto Ampliſſimorum Patrum, Virorumque eximiorum conventu hodiernâ luce inchoari, meque ipſum literario hoc in ſtadio jam ſenem juvenibus præcurrere, cognoſco equidem, ac planè ſentio vix ullum mihi lætiorem, aut candidiorem in toto vitæ ſpatio diem illuxiſſe.

Quantùm interſit Reipublicæ Medicos doctos, ac peritos habere.

Auctor Academicas exercitationes CLEMENTIS XI. *auſpiciis inaugurari geſtit.*

II. Cùm autem ſedulò mecum reputarem quid præcipuè inter initia noſtrarum Diſſertationum mihi proponerem Tyronibus Artis præcipiendum, ac demonſtrandum, quod eſſet ipſis quidem utilius, & conducibilius, muneri autem, ætati, amorique meo magis conſentaneum, *De Rectâ Medicorum Studiorum Ratione inſtituendâ* diſputare conſtitui. Nam, quemadmodum longa, aſpera, aleæque plena itinera ingreſſuris gratiſſimum æquè, atque opportunum eſt ab illis præmoneri, viarumque conditiones, ac diſcrimina ediſcere, qui jam antea iiſdem curſibus, ac periculis perfuncti ſunt; ita quiſquis immenſum, ac procelloſum Medicinæ Oceanum (ut Hippocratis [*a*] utar allegoriâ) tentare, ac tranſmittere aggreditur, jucundiſſimum ſpero habebit, ac planè neceſſarium, erudiri, & commonefieri eorum, quæ proprio uſui futura ſunt, partim ad rectum iter tenendum, partim ad ſcopulos, ſyrteſque vitandas.

Argumentum Orationis; De Rectâ Medicorum Studiorum Ratione inſtituendâ.

Nemo melius viarum pericula vitanda docet, quàm qui eadem exantlavit.

Medicinæ Studioſis tutiorem, ac jucundiorem viam eſſe præmonſtrandam.

III. Porrò, cùm quadraginta, & ampliùs annos in hoc Almæ Vrbis Theatro Medicinam non infeliciter fecerim apud Ampliſſimos Patriciorum, Præſulum, atque Eminentiſſimorum Patrum ordines, ac Summos præſertim Principes, apud quos Archiatrorum doctrina, peritia, atque ſolertia magnopere probatur, & exercetur; me, ſi minùs idoneum, certè non ineptum arbitror,

Auctor quadraginta, & ampliùs annos medicinam Romæ exercet apud Magnates.

[a] *Lib. de Veter. Medic. num.* 17.

tror, qui ad ancipitis hujus navigationis diſciplinam, rationemque colendam inter tot, tantaſque tenebras facem attollam.

Medicinæ ſtudioſi initio probè edoceri debent omnia, quæ ad Artem ſunt neceſſaria.

IV. Statuamus igitur primùm quo ſtudiorum genere inſtructa eſſe debeant Medicorum Ingenia, ut ad ſcientiæ faſtigium cum ſplendore nominis ſui, cum Artis amplificatione, totiuſque humanæ Reipublicæ commodo poſſint evadere. Atque id quidem decet cum primis juvenes addiſcere, nè, emenſo jam itinere, de viâ tenendâ inutiliter exquirant, atque ipſis jure illud veteris Eudamidæ (*a*) oggeratur, qui Xenocratem in Academiâ cum diſcipulis perpetuò philoſophantem videns; *Quando*, inquit, *ſapiens iſte utetur Philoſophiâ, ſi eam etiam nunc quærit?*

Eudamidæ apophthegma.

Medicina citò diſci non poteſt.

V. Principio tamen diligenter animadvertendum, Medicinam *citò diſci*, ut ajebat Hippocrates, (*b*) *non poſſe: Ars enim* (*c*) *longa.* Hæc ſiquidem facultas, ut ſuis uſibus rite deſerviat, agmine ſtipata eſſe debet optimarum quarumcunque diſciplinarum, quæ doceant quidquid à ſtellifero Cœlo per ipſa errantia ſidera, ætheremque in terraqueum, ac ſubterraneum uſque orbem de innumerabilium corporum ſitu, naturis, curſibus, & converſionibus sciri poteſt; præſertim verò quibus principiis conſiſtat homo, conſervetur, lædatur, reſtituatur: ita ut Medicus, qui, ut par eſt, divinum Hippocratem ſequi velit, non unâ ſolùm arte, vel ſcientiâ eminere, ſed pluribus, in unam revera collectis, & concretis, inſtitui oporteat, & celebrari. Sunt tamen plerique, magno ſanè cum Reipublicæ detrimento, qui Medicinam ſex menſibus, quod deteſtatur Galenus, (*d*) nullâ planè non dixerim Mathematicarum rationum, ſed nè Latinæ quidem linguæ peritiâ, nullis Chymiæ, aut Botanicæ, nullis Zootomiæ, aut Anatomes cognitionibus initiati, in ipſa ſtatim Artis ſacraria, hoc eſt, uſum, atque exercitationem irrumpere audent. Renuunt ſiquidem in ſtudiis patientiâ (*e*) proficere; ſed primùm ſpes ſuas ambitione donant, aluntque avaritiâ; deinde, cùm ad vota

Quæ ſcientiæ Medico ſint neceſſariæ.

Ignorantia Medicorum graviſſimum Reipublicæ detrimentum.

(a) *Apud Plutarch. Moral. part. 1. Tit. Lacon. apophtheg. 58.*
(b) *Lib. de loc. in Homine numer. 50.*
(c) *1. Aphor. 1.*
(d) *2. De Criſibus, & alibi.*
(e) *Petronii dictum.*

vota properant, cruda adhuc ſtudia ad ægrorum lectulos propellunt, Artemque confingunt; quæ, cùm rectè non addiſcitur, atque adhibetur, omnium eſt pernicioſiſſima, infenſior etiam venenis, quòd pravus Medicinæ uſus frequentior ſit, eaque impunè plerunque exerceatur. Hoc ſanè infortunium complorans olim (*a*) Hippocrates, exclamavit: *Quid mali eſſet, ſi Artis præmia referrent qui Medicinæ opera malè adminiſtrarent erga illos ægrotos, qui extra culpam ſunt, & in quos ſufficere viſa non eſſet vis Morbi, niſi & Medici inexperientia acceſſiſſet?* Neque enim aliunde oborta eſt tanta nobiliſſimæ Artis calamitas; ut, cùm *multi nomine (b) Medici inveniantur, re ipsâ admodum pauci ſint peritiſſimi.* Scilicet plures videmus lucro tantùm inhiantes, qui è ſcholis vix egreſſi, Medicinam ſtatim profitentur, ac tametſi planè indocti, ſe tamen ob quandam ſedulitatem, vulgo præſertim ſuffragante, pro optimis Medicis venditant: idcirco tùm Ars omnium præclariſſima, omnium viliſſima exiſtimatur; tùm ægroti non mala ſolùm, ſed ſæpe mortem inferri ſibi ſentiunt ab illis, quos opitulatores acciverant.

Reprehenduntur qui earum ſcientiarum rudes ad Medicinæ ſtudium ſe conferunt.

Hippocratis querela adversùs Medicos indoctos.

Imperitorum Medicorum avaritia, temeritas, & technæ notantur.

VI. Jure igitur Medicorum Anteſignanus (*c*) Hippocrates inter cætera, quibus Medicus eget, ut rectè inſtituatur, nimirum *naturam*, *doctrinam*, *bonos*, *ac generoſos mores*, *locum ſtudiis aptum*, *inſtitutionem à puero*, *atque induſtriam*, etiam *tempus* connumeravit; putans, ea omnia ſinè laborum diuturnitate, qua corroborentur, prodeſſe nihil.

Optimi Medici prærogativæ ex Hippocrate.

VII. At verò quantumcunque temporis ſtudendo, obſervandoque inſumatur; niſi tamen natura, & præclara, ac proclivis indoles obſecundet, nullum ferè ſtudiorum fructum ſperare licet: (*d*) *Naturâ enim repugnante omnia irrita fiunt*; obſequente autem *gratioſa contingunt.* Operum ſiquidem, ac vigiliarum, quibus juvenes facillimè erudiuntur, illi ſunt patientiſſimi, qui ad certa quædam ſtudia, arteſque, ut animadvertit Ariſtoteles, natos, aptoſque à teneris annis ſe produnt. Et quidem ipſa *Natura velut*

Natura idonea in addiſcenda Medicina, cæteriſque diſciplinis eſt omninò neceſſaria.

(a) *In lib. Præcept.*
(b) *Hippocr. lib. de lege num.1.*
(c) *Loc. cit. nu. 2.*
(d) *Idem ubi ſupra.*

lut ager eſt, (ajebat (*a*) Hippocrates) *dogmata verò præceptorum ſemina ſunt.* At nemo ullam unquam ex ſeminibus in arenam jactis ſegetem expectabit.

Ad naturam adjungendum eſſe ſtudium, & induſtriam ex agri ſimilitudine demonſtratur.

VIII. Quemadmodum autem agri, licèt naturali fertilitate donati ſint, nullos tamen edere fructus poſſunt, niſi improbo labore ſubigantur, & emolliantur; ita ſanè fruſtrà quiſpiam, quamvis ſublimi ingenio fuerit, ſinè magno tamen, diuturnoque ſtudiorum, atque experimentorum cultu utilitatem ullam, aut ipſe capere, aut aliis afferre conabitur. Videndum itaque eſt, quibus ſtudiis excolendus ſit quiſquis Medicinæ ſcientiam *ſibi verè comparare volet.*

Linguarum neceſſitas. Græcæ: nam univerſæ Medicinæ partes Græcis literis ſunt conſignatæ. Græcæ linguæ imperiti Græcorum Scriptorum genuinos ſenſus ex eorum Interpretibus rarò asſequi posſunt.

IX. Non moror earum linguarum neceſſitatem, quibus Ars ipſa principium debet, & incrementum; Græcæ in primis, & Latinæ: Græca ſunt enim omnium ferè corporis partium, naturæ operum, & morborum, atque herbarum, & medicamentorum nomina, quorum qui ſignificationes tenet, earundem quoque rerum adumbratas habet definitiones: Græcus eſt præterea Principum Medicorum ſermo, è quibus aphoriſmorum oracula, obſervationes certas, & Pharmacorum exploratam vim, utendique methodum haurire debemus. Et quanquam hodie per doctiſſimorum Interpretum lucubrationes magnâ curâ liberati ſimus; nemo tamen eſt adeò hoſpes in Hippocraticis Commentariis, qui ignoret, quàm longè à mente Auctoris abierint qui verborum illius germanum, nativumque ſenſum propter Græci idiomatis imperitiam non ſunt aſſequuti.

Latinæ linguæ neceſſitas.

X. De Latino autem ſermone non multis agere opus erit; hunc enim non tam præclarum eſt ſcire, quàm turpe neſcire. Nam ſi quis neſciat Latinè, neque ipſe ſcripta ab aliis intelliget; neque ab exteris, aut poſteris intelligenda unquam ſcribet.

Eloquentiæ utilitas in Medico.

XI. Eloquentiæ verò emolumentum in Medico præterire non poſſum, præſertim cùm multos videam Celſi (*b*) auctoritate hanc facultatem in Re Medicâ parvi pendere, exiſtimantes, non verbis, nec eloquentiâ morbos curari: quod certè in acutiſſimis,

qui

(a) *Eodem loco.*
(b) *In Proœmio.*

qui omnem plerunque mentis uſum ægroto auferunt, locum habet; & ubi quidem *Artis demonſtrationes jucundius eſt operibus*, ut Hippocratis (*a*) phraſim uſurpem, *quàm ſermonibus oſtendere.* Verùm in cæteris tractandis malis, præterquam quod diſertus Medicus ſplendorem, dignitatem, immo ſæpe admirationem ſibi conciliat; dicendi vis ſummopere prodeſt. Sunt non pauca inſuper morborum genera, quæ cùm nè curari quidem debeant, id tantummodo in iiſdem præſtare Medicus utiliter poteſt, ut ægris maximo conatu perſuadeat, nè Medicam opem ad ægritudines ſuas depellendas implorent, ſatiùſque illas tolerare ducant, quàm tollere; cùm iis ablatis mors pro foribus adſit. Præterea quæcunque corporis incommoda ab animi pathematibus oriuntur; profectò incaſſum Medicus profligare conabitur, niſi ægrotantes dicendi, quo decet, robore flectat, & moveat, præſertim ubi vel à voluptatibus eos abducere, vel ad doloris plena remedia debet impellere.

In acutiſſimis curandis morbis eloquentia nihil præſtat.

Nonnulli morbi à diſerto Medico verbis potiùs, quàm medicamentis curantur.

Morbi qui ex animi perturbationibus gignuntur dicendi potiſſimùm facultate leniri debent.

XII. De induſtriâ autem brevitati ſtudentes hìc prætérimus, magnis evaſuris Medicis morum diſciplinam non modò utilem, ſed omninò eſſe neceſſariam, præcipuè verò pietatis in Deum, charitatis in homines, prudentiæ in rebus agendis. Etenim, cùm Medicina (*b*) ſit donum Dei, jure meritò vel ipſemet Hippocrates, ethnicâ quanquam caligine obvolutus, filiis tamen ſuis *ſcientiam de Diis* magnopere (*c*) commendavit, illoſque *valde* (*d*) *reverenter erga Deum ſe habere*; *atque à numine curationes præ cæteris mulierum*, (*e*) exordiendas voluit. Deinde quomodo eum, qui ſingulis diebus ægros inviſit, humanarum ærumnarum miſeratio minimè ſubibit? Denique cùm prudentia ea ſit animi facultas, per quam & uſu, & ratione plerunque citiſſimè decernere, ac deliberare convenit quid agendum, quid omittendum, quid fugiendum ſit: an dicere aliquid, an tacere conducat: ſanè ubinam intento, prompto, ac ſolerti magis ingenio opus eſt, quàm

Morum ſcientia Medicis neceſſaria.

Pietas erga Deum etiam ab Hippocrate Medicis commendatur.

In Medico ſumma prudentia requiritur.

Dd 2 in

(a) *Lib. de Arte num. 15.*
(b) *Eccle. 38. v. 2. & 4.*
(c) *In ſuo Iurejurando n. 1.*
(d) *De Decenti ornatu n. 6.*
(e) *De Nat. Mulieb. n. 1.*

in Re Medicâ, in qua frequentiſſimè ſalus, ac vita hominum momento temporis expenditur, atque in diſcrimen poteſt adduci? Ut proinde, quemadmodum alio in opere (*a*) monuimus, illud ad Artem Medicam pertinet, *Quod in Iuris doctrinâ paſſim uſurpatur, nempe vel totam eſſe prudentiam, vel ſinè prudentiâ exerceri non poſſe.* Quamobrem Hippocrates: (*b*) *Conſulo*, inquit, *ut Medici quàm prudentiſſimè agant, tum in reliquâ arte, tum in prædictionibus.*

XIII. Et quoniam nihil optabilius eſt bonâ mente, præſertim cùm per obſcuros conjecturarum anfractus gradiendum ſit; recta enim ratio inter tenebras lumen accendit; in Medicinæ ſtudioſis neceſſitatem Logicæ, quæ rectam ratiocinandi viam tradit, nemo non videt.

Logicæ uſus in Medicina.

XIV. Hanc porrò methodum ratiocinandi, quam præceptis ſuis Dialectica tradit, expeditiùs, ac firmiùs menti ingerit uſu ipſo, & demonſtrandi conſuetudine Geometria, & Arithmetica, quas tantopere ad Theſſalum filium ſuum in Medicinæ album relatum, ſcribens Hippocrates (*c*) laudavit, & quas vobis ipſis nunquam ego ſatìs laudaverim: ſiquidem, monente eodem Hippocrate, *ad illuſtrandam animam* communes earum notiones plurimùm conducunt: quo ſanè fit, ut Geometrica methodus ſermonibus, ſcriptiſque noſtris ſummam perſpicuitatem infundat, atque ad perſcrutanda naturæ arcana aditum patefaciat. Adeò ut qui nullo Geometriæ ſtudio animum excoluit, nihil in hoc univerſitatis Volumine legere poſſit, aut intelligere, utpote quod, quemadmodum dictitabat Galilæus, (*d*) *Geometricis characteribus deſcriptum eſt, triangulis nimirum, circulis, ac reliquis corporum figuris*, quarum affectiones quiſquis ignorat, nunquam ſe eorundem corporum ſtructuras, motus, ac proportiones confidat intellecturum.

Geometria, atque Arithmetica Medicorum ingenia acuunt, ac perficiunt.

Geometria naturæ arcanis intelligendis neceſſaria.

XV. His deinde Mathematicis Scientiis univerſam earum ſobolem ad Medicos inſtruendos, expoliendoſque adjungimus; in pri-

(a) *De Subitan.* Mortibus *lib. 1. cap. 17.*
(b) *2. Prædict. num. 3.*
(c) *In Epiſtola ad eundem Theſſalum.*
(d) *Adversùs Sarſum.*

primis verò Aſtronomiam, de cujus neceſſitate ad morborum tam curationes ſuſcipiendas, aut prætermittendas, quàm criſes, exituſque bonos, vel malos prænoſcendos, prædicendos, avertendoſque, inter Græcos tum Hippocrates, (*a*) tum etiam Galenus, (*b*) ut Latinos prætercam, plura attulerunt; Opticam deinceps ad viſionis modum explicandum, viſuſque vitia corrigenda; Hydroſtaticam, & Hydrometriam cum ſcientiâ virium percuſſionis ad fluidorum curſum rectè intelligendum; Geographiam, & Meteorologiam ad regionum, ventorumque naturam facilè aſſequendam; ſed omnium maximè cæteras Mechanicas facultates: quippe quæ ad viventium, atque humani potiſſimùm corporis fabricam, motus, ac vires rite cognoſcendas apprime conſpirant. Verùm juvat quidem, Artis ſtudioſos diverſas mundi plagas, in libris, ac tabulis perluſtrare; longè tamen utilius eſſe duco eaſdem ſedulò peragrare, ſummorum virorum exemplo, Democriti nimirum, Herodoti, Platonis, Pythagoræ, ac præſertim Medicinæ principum Hippocratis, & Galeni: Nullus enim ferè locus occurret, ubi, tum ſapientum virorum colloquiis, tum diverſorum climatum, animalium, ſtirpium, foſſilium, aliorumque ad naturalem hiſtoriam pertinentium, novâ ſemper obſervatione aliquid addiſci non poſſit.

Aſtronomia ad Medicinam quantùm conferat.

Optica, Hydroſtatica, & Hydrometria quid Medico conducant.

Quid præſtent Geographia, Meteorologia, & Mechanica.

Itinerum utilitas.

XVI. Sedulò tamen cavendum, nè (ut ſæpè contingit) ſpecie, ac præſtantiâ harum diſciplinarum ultra metas juvenes abripiantur. Non pauci enim, dum earundem pulchritudinem, evidentiamque ſectantur, in abſtractas, & omnino obſcuras Metaphyſicæ, Analyſis, Algebræque inquiſitiones, & problemata ſeſe abdunt penitùs, & immergunt. Et ſanè qui Geometriam diu tractaverint, ingenium utique acre vividumque efficiunt; veruntamen imaginandi facultatem ita lædunt, atque enervant, ut ineptam penè reddant tot, tantiſque genere variis, naturâ diverſis, immo ſæpe contrariis noſcendis, tractandiſque naturalibus rebus, quas Medicus experiundo magis, quàm meditando conſequitur: deteriùs procul dubio facturi, ſi confuſis Algebræ exercitatio-

Mathematicarum diſciplinarum ab uſus in Medicina.

Nam Geometria imaginationem, Algebra ingenium defatigat.

(a) *Præſertim de Aere, Locis & Aquis.*
(b) *In 1. part. lib. 1. Hipp. de Morb. vulgaribus.*

tationibus longo tempore mentem detriverint: hæ ſiquidem, ut ſapienter animadvertit Carteſius, (*a*) *Ingenium etiam quodammodo turbant, & obſcurant.* Quamobrem ejuſmodi Medici nec veras morborum cauſas dilucidè perſequi, nec modum, quo iidem texuntur, & complicantur, multoque minùs quo retexi, ac depelli debent, perſpicuè poſſunt intelligere. Quod ſanè vitium etiam Cicero (*b*) reprehendit in Cajo Sulpitio, & Sexto Pompejo, quòd alter in Aſtrologiâ, alter in Geometriâ ſupervacuam diligentiam adhibuerit. Nam *iſtæ artes*, etſi, ut ipſe ait, *in veri inveſtigatione verſantur*; tamen *earum ſtudio à rebus agendis abduci contra officium eſſe* judicavit. Curandum propterea, nè ad vulgaria quædam Aſtrologiæ judicia dilabamur: unde metus aniles, ac penè ſuperſtitioſi oboriuntur, qui Medicos interdum ab urgente opitulandi neceſſitate remorantur, atque deterrent; ubi cæteroquin, ut ait Hippocrates, (*c*) *occaſio eſt præceps*, nimirum temporis articulo conſtat, & clara alioquin incidendæ venæ, aut urendi, purgandique corporis ſigna in Ægris eminent, ac fulgent.

Sulpitii, ac Pompeii nimia diligentia in Aſtrologia, & Geometria à Cicerone reprehenditur.

Aſtrologia Apoteleſmatica damnatur.

XVII. Quoniam verò Philoſophiam agnoſcimus tanquam Medicinæ parentem, & altricem, diſpiciamus modò, quibus philoſophandi incunabulis innutriri oporteat, qui inter præſtantiſſimæ Artis Tyrones nomen ſuum profiteri voluerit. Et quidem nunquam tanta fuit hujuſce diſceptationis neceſſitas, quàm noſtrâ ætate; cùm tot undique ferveant, atque in dies emergant nova quaſi idiomata Philoſophorum, ut verendum ſit, nè ad Babylonicam illam linguarum confuſionem aliquando revertamur. Veruntamen non eſt hìc animus, aut inſtitutum orationis noſtræ, ut eligendam Philoſophiæ ſectam Theologis proponamus. Sed Medicos, ac Medicinæ Alumnos alloquimur, qui procul dubio in errorem inducerentur, niſi præclarum illud Divini Senis (*d*) monitum perſpectum haberent, ſcribentis *Certitudinem exactam non reperiri aliam, quàm corporis ſenſum.* Et quidem fœtus in utero nullas externarum rerum ideas habet; neque illas, cùm recens

Philoſophia Medicinæ parens.

Diverſæ recentiorum Philoſophorum ſectæ.

Quæ Philoſophandi ratio à Medicis tenenda ſit.

Rerum notiones ab animo per ſenſus primò excipiuntur.

(a) *In ſua Meth.*
(b) *1. de Officiis.*
(c) *1. Aphor. 1.*
(d) *Hippocr. loc. cit. n. 16.*

cens editus eſt, ſuapte naturâ intus ſibi format, & fabricat; ſed quotquot homo etiam adultus tenet, atque adſervat, omnes ab objectis mundi partibus, & modalitatibus per ſenſus convehit in ſeipſum, ut inde *perſpicuâ imaginatricis facultatis luce* (loquor cum Hippocrate (*a*) *undequaque colluſtret, legitimâque ratione in ordinem redigat*, perficiatque. Vidiſtis, arbitror, ignarum penitùs infantem, ut primùm tenellam mentem, veluti corraſam tabulam extrinſecùs duntaxat per advectas imagines imbuit, atque informat. Labia ſtatim, & linguam, ductu arentium faucium, matris uberibus admovet, lactiſque dulcedine ad ſugendum allicitur: contra ab inſtillato aloe, vel abſinthio repellitur, & abhorret; atque ita fidelem ſaporum doctrinam ſenſim ediſcit. Oculos itidem in multigena corpora conjiciens, colorum varietatem, rerum numerum, &, ubi poteſt, diſtantias quoque beneficio lucis apprime diſtinguit; mox aures diverſis quà gratis, quà ingratis corporum, verborumque ſonis; ac nares multiplicibus odoribus adhibens, utriuſque ſenſus vibrationes admittit, & aſſequitur. Manus denique variis ſuperficiebus applicans tactiles objectorum affectiones percipit, magnitudines etiam metitur, ac numerat, & tanto quidem meliùs, tenaciùſque in ſenſili hoc literario ludo condiſcit, quanto ſæpius unus ſenſus alterius defectui, errandique periculo opportunè ſuccurrit; quo fit, ut oculos, mobilem ſub undis, & confractum remum videntes, illico admota manus corrigat, & emendet. Has itaque notiones veluti inexhauſtos creatarum rerum theſauros per ſenſus effodimus; indeque prælucentibus rationis luminibus paulatim, varièque digerimus, ac permiſcemus, ut non ægrè deinceps, ſenioris, ac magiſtri præſertim admonitu, in diverſas cogitationes, in multas diſciplinas, arteſque omnes dirigantur, atque vertantur: quas quidem ſecretò ſemper, ſed nunquam ſinè ipſius *humanæ naturæ imitatione* conſequimur, ut Hippocratis (*b*) verba huc etiam traducam. Mundus itaque volumen eſt; quod veras philoſophandi rationes ſolo ſenſuum præſidio evolvendas, legendaſque continet, & aſſervat.

Quomodo infantes rerum cognitionem ope ſenſuum paulatim aſſequantur.

Quomodo ex notionibus per ſenſus exceptis variæ diſciplinæ arteſque in animo naſcantur.

(a) *Lib. Præcept. nu. 1. & 2.*
(b) *De Diæta n. 13.*

Philoſophia experimentalis Medico neceſſaria.

vat. Idcirco experimentis innixam, ac ſub ſenſus cadentem Philoſophiam amplectimur, & commendamus; illam nempe, quæ mirandis Divini conditoris legibus, & arcano opificio maximè inſiſtit; docemur enim ex Sacris Paginis, *Omnia poſita fuiſſe* (*a*) *in numero*, *pondere*, *ac menſurâ*, hoc eſt ſubjecta regulis Arithmeticæ, Staticæ, Mechanicæ, ac Geometriæ; quibus profectò legibus, & quæ inanima, & quæ animata ſunt corpora, aſtricta eſſe non dubitamus. Qua de re Medicus Phyſico-mechanicus Artifex; nè ſcientiam corporum quærat extra corpora; eam Philoſophiam profiteri debebit, quæ ex certis experimentis Geometrico-mechanicis, ex Chymicis tentamentis, ex Botanicis denique, Zootomicis, atque Anatomicis obſervationibus in veram Phyſiologiam aſſurgit, & coaleſcit.

Nimium Philoſophiæ Democriticæ ſtudium inane, immo noxium eſt Medico.

XVIII. Nolo tamen Medicam Juventutem in Democriti, Epicurique Commentis, in quibuſdam atomorum figuris, imaginatione potiùs, quàm naturâ fortaſſe expreſſis, aut in reliquis, ſeu veterum, ſeu recentiorum phyſicis hypotheſibus ævum omne inſumere; quæ certè mihi videntur levioribus ingeniis admodum periculoſa, monente Apoſtolo: (*b*) *Videte*, *nè quis vos decipiat per Philoſophiam*, *& inanem fallaciam.* Oportet enim, ut præ cæteris ſubjectum, finemque Artis ſuæ Medicus intelligat. Nam prima corporum elementa, atque abdita quædam in naturâ (nudo quidem Philoſopho, non autem Medico inquirenda,) non eſt facultatis noſtræ, quæ *tota effectrix eſt*, docente Galeno; (*c*) non eſt, inquam, propoſitum, ut ſubtiliùs exploret, atque definiat. Enimvero ſicuti Statuarius, ut vivos ducat de marmore vultus, non moratur philoſophicas circa lapidum geneſim diſputationes, qua nimirum ratione duri corporis particulæ ſibi cohæreant; ſolâ nè quiete, an glutine, aut gorgonio, ut ajunt, ſpiritu ferruminante; an hamatis, uncinatiſque particulis; vel ſolo mutuo planarum ſuperficierum contactu; an denique organico, ac vegetativo principio augeantur, & ſolideſcant; ſed ipſius duntaxat marmoris mole, colore, duritie, ac lævore perſpectis, eò animum adjicit,

Ex Mechanicis artibus atomorum ſcientiæ inutilitas demonſtratur.

(a) *Sapient. c. 11. verſ. 21.*
(b) *Epiſt. ad Coloſſ. cap. 2. verſ. 8.*
(c) *Lib. de Conſtit. Art. Medic.*

adjicit, ut lineamenta, formaſque mente conceptas, & modulo expreſſas, eidem artificioſè repræſentandas inducat: ita Medicus, è Philoſophiæ ſeptis jam egreſſus, non iterum in Philoſophorum fines regredi debet, ſed totus cogitatione, ſolertiâque incumbere ad humani corporis non primigeniam illam, & ſenſibus imperviam minimorum componentium ſtructuram cognoſcendam; verùm ſecundariam, noviſſimamque, organicam ſcilicet, & animalem, ejuſque motus tam ſolidarum, quàm liquidarum partium, cæteraſque affectiones non ab internis tantummodo, atque ab animo etiam, ſed ab externis quoque cauſis, aere potiſſimùm, cibis, & potibus, immo venenis etiam illatas, quæ ſanitati aut conſervandæ, aut reparandæ partim conducunt, partim officiunt. Atque hinc Præceptor Hippocrates, (*a*) divino Vir ingenio, Phyſicam Metaphyſicâ ſubtilitate tractatam, inutileſque inquiſitiones parvi fecit, contentus ſolâ humani corporis detectâ naturâ. Hoc ſanè pretium Medicæ operæ, hoc noſtræ Philoſophiæ ſummam arbitratus fuit, cui poſtea Cornelius Celſus in prœmio ſuæ Medicinæ conſenſit.

Medicus non debet in primis particulis contemplandis immorari.

Medico res tantùm ſenſibiles animadvertendæ, atque examinandæ.

Hippocrates metaphyſicas exercitationes contemnit.

XIX. Cùm verò Chymicis experimentis Medicam Philoſophiam adjuvari dixerimus, ejuſdem Chymiæ uſum etiam, atque etiam laudamus, & efferimus; illa enim tum corporum texturam, complexumque per ignem, & menſtrua, ut appellant, diſſolvens, eorundem elementa ob oculos ponit, tum varia permiſcendo in nova rurſus efformat; unde multa, ac præſentiſſima remedia concinnat, perſpicuamque reddit philoſophicam Hippocratis (*b*) ſententiam, ſcilicet: *Nullum corpus perire, aut de novo fieri; ſed ſecerni ſolummodo, ac permiſceri.*

Quid emolumenti ex Chymica in Medicinam derivetur.

XX. Sed quoniam nihil trutinâ Chymicâ examinari conſuevit, quod ex naturæ penu non eliciatur; arbitramur idcirco Medicis magnopere neceſſariam trium, ut appellant, Regnorum, & quæ in iis continentur, corporum ſcientiam certè non vulgarem; Mineralium nempe, Vegetabilium, & Animalium: hæc enim, modò

Hiſtoria naturalis Medico apprime utilis.

(a) *De Vet. Med. num. 36.*
(b) *Lib. de Diæta num. 5.*
* *Separata ſepartium virtute.*

modò ſimplicia, modò inter ſe miſta, Chymicum ignem, laboremque ſolent ſuſtinere.

Nonnullorum Chymicorum vanitas fugienda.

Chymica experimenta Mechanicæ legibus ſunt accommodanda.

Chymicorum remedia prudenter, & cautè adhibenda.

Simplicia, ac naturalia remedia per Chymiam paratis quandoque præſtant.

Chryſopœorum vanitas deridetur.

XXI. Vitia tamen nonnulla in Chymiâ quoque damnanda ſuccurrunt. Primum quòd eadem peculiaris quædam credatur Philoſophia, quam Chymicam appellant, in qua plerique Artifices meris vocibus contenti, omnia, ignoratis penè cauſis, fermentatione, præcipitatione, ſublimatione, diſſolutione, concretione, ac ſimilibus peragi putant, non animadvertentes, quidquid in Chymiâ perficitur, id omne conſuetis naturæ legibus auſcultare; videlicet per cuneorum vim, ponderum rationes, ac texturarum proportiones, hoc eſt mechanicis regulis peragi, ut jure propterea peritiſſimus Boylius (*a*) ſcripſerit, *Chymiam non magiſtram eſſe experimentalis Philoſophiæ, ſed adminiſtram.* Alterum deinde vitium eſt medicamentorum abuſus: etenim non pauci confectis à Chymiâ pharmacis perpetuò inſiſtunt; quaſi natura fugandis morbis ipſa vel internam hominis machinam, vireſque, vel ſolam diætam, vel ſimplicia remedia plerunque non opportunè paraverit: neque ſentiunt conatibus ſuis ſe inſitas Medicaminum facultates interdum enervare, aut, cùm moderandæ forent, acuere. Medicorum autem, ut maximo quiſque in pretio eſt, ita, cùm peccat, id maximo quoque ægrorum periculo facit. Poſtremum denique vitium ſpectat irritos, ac planè deflendos in Alchymiam labores, quibus maleſani quidam falſa pro veris, pro ſolidis inania amplectuntur: ac non tantùm multa non entia Chymica, ut rectè philoſophatur Ettmullerus, & quod quærunt aurum, minimè aſſequuntur; verùm etiam, ſi quid æris habent, infeliciter unà cùm valetudine profundunt.

Medicus in Zootomia, atque in Anatome verſari debet.

XXII. Sunt autem quæ huc uſque expoſuimus veluti Medicorum ſtudiorum rudimenta; major tamen eorum virilitas, & maturitas in Anatomicis potiſſimùm obſervationibus poſita eſt, ex quibus hominis habitus, ac ſtructura innoteſcit. Cùm verò multiplex, ac mirabile noſtri corporis Automaton duplici in ſtatu verſari ſoleat, altero quidem cùm incolume, altero cùm infirmum eſt; duplici ſimiliter Anatomes ſtudio Medicus inſtructus ſit oportet:

tet :

(a) *In ſuo Chymiſt. Sceptico.*

tet: horum prius, ac longè per omnia viventium genera diffuſum, ad optimam inſtruendam Phyſiologiam; atque ad conſervatricem quoque Medicinam, quæ Græcis Hygiene dicitur, magnopere conducit: poſterius verò ad Pathologiam, hoc eſt ad morborum ex cadaveribus ſedes, & cauſas rimandas unicè confert. Prima itaque exercendæ Anatomes methodus, ferè tota compoſitiva, ſeu ſynthetica eſſe videtur, nec tantùm ex humanis diſſectis corporibus, quantùm ex variis viventium texturis, potiſſimùm verò ex plantarum ſeminibus, & volucrum ovis initium, & accrementum habet. *Omnium ſiquidem natura*, animadvertit Hippocrates, (*a*) *conſimilis eſt, tum ex terrâ naſcentium, tum hominum*; & paulò inferiùs; *Volucrum etiam naturam ad humanam conferre oportet.* Etenim plantarum fœtus, quos intrà ſemina, veluti intrà totidem ovula, ut Empedocles ajebat, inſculptos, & aſſervatos cernimus; per initia ſuarum vegetationum nutrimentum lacti analogum ex ſoluto intus coacto ſucco per umbilicalia quædam vaſcula mutuantur; indeque emiſſis in terram radicibus, perinde quaſi totidem oſculis, & faucibus, ex terræ viſceribus alimentum unà cum aere, æthereque jugiter excipiunt: idcirco, dilatatis ſenſim, productiſque in latum, altumque fibris, tubulis, & tracheis, ita adoleſcunt, ut non in frutices ſolùm luxurient, ſed in eas etiam arbores ferruminentur, quas proceritate, ac robore reluctari ventis, ac tempeſtatibus paſſim videmus, & admiramur. Similiter in fœcundatis, incubatiſque ovis exiguas pulli carinas in puncto ſaliente micantes (quas in humano embryone cernere prohibemur) paulatim impulſis ab aere, atque exceptis per umbilicalia vaſa nutritiis liquidis, eò augeri ſpectamus, ut, perruptis putaminum carceribus, non in aviculas duntaxat, ſed in Struthio-Camelos, atque in Aquilas volatu velociſſimas, Soliſque radios, intenta oculorum acie, ſuſtinentes, prodire animadvertamus. His verò juvantibus exemplis, atque analogiſmo etiam ab inſectis, brutiſque deducto, ad humanos fœtus, natoſque, & eorum viſcerum, artuumque ſtructuras, motus, mutuaſque cum contentis liquidis vires, ac renixus penitùs

Analogia inter vegetabilia, & alia viventia ex Hippocrate.

Quomodo planta ex ſemine gignatur, atque adoleſcat.

Quomodo ex incubatis ovis pulli efformentur.

Plantarum, brutorum, inſectorumque anatomes analogia ad humani corporis naturam cognoſcendam conducit.

(a) *De Nat. Pueri n. 35. & 36.*

tùs cognoſcendos facillimè aſcendimus, naturaleſque totius humanæ machinæ poſitiones, proportiones, uſuſque per microſcopia, liquorum injectiones, ligaturas, perque inductiones ex mechanicis, potiſſimùm verò ex automatis derivatas, aliaque artis adminicula luculenter deducimus.

Quomodo cadaverum anatomia ſit exercenda.

XXIII. Altera verò methodus analytica, ſeu reſolutiva, per quam viſcerum læſiones, modique lædendi procliviùs oſtenduntur, in univerſum procedit per ſedulas diſſectiones cadaverum, præſertim illorum, qui cùm fuerint peculiaribus morbis defuncti, quomodo atque ex quibus ægrotare cœperint, planè innotuerit. At enimvero non deerunt, confido, ex noſtris Academicis, qui, ſciendi, docendique amore inflammati, de comparandis ſingillatim cum Dendrotomiæ, ac Zootomiæ, tum Anatomes cognitionibus, diſſerere quàm diligentiſſimè ſtudebunt.

Phytotomia, ac Zootomia non eſt curioſè nimis, ac ſubtiliter Medico inquirenda.

XXIV. Sed quemadmodum ſupra jam monuimus, Mathematicas, & Philoſophicas diſciplinas Medico quidem eſſe perutiles, ita tamen, ut non ille in nudis, abſtractiſque cognitionibus hæreat, ſed opus ſemper, & praxim animo complectatur; ſic quoque monendos hìc rurſum Juvenes cenſeo, eſſe nonnullos in comparatâ præcipuè Anatome tractandâ, qui, dum vitant humum empiricæ ignaviæ, nubes, & inania captant; totam videlicet ætatem in ſubtiliſſimis duntaxat inquiſitionibus inter vitra, & fibras, ſiphones, & vaſcula conterunt. Certis itaque florentis adhuc ævi, atque Phyſiologicæ exercitationis limitibus Dendrotomiam, & Zootomiam definiendam eſſe decernimus; ut nimirum, ubi ægrotus cum morte conflictatur, & Clinici ope à fati faucibus eripiendus eſt; non de arborum tracheis, utriculis, tubuliſque diſputantes, adulti etiam, & ſenes in ſummo ægrorum diſcrimine ludamus: at ſecus arbitramur maximo quidem adjumento eſſe ipſam humanorum cadaverum diſſectionem, nunquam vel inter extremæ ſenectutis occupationes intermittendam, quippe quæ latentes, novaſque morborum cauſas ſæpeſæpius in locis antea inopinatis recludit, ac detegit. Quam ſanè Anatomes partem Euſtachius (a) noſter, ſenio jam confectus *fertilem agrum* jure ac meritò appellavit.

Medicus ſenex Anatomen morbo defunctorum nunquam deſerere debet.

XXV.

(a) *De Renibus cap. 45.*

XXV. Quæ hactenus ad Medicum informandum neceſſaria propoſuimus, non umbratilem Medicinam in Scholis, Academiis, Theatriſque ſe jactantem reſpiciunt; ſed eam, quæ propulſare morbos, ſervare homines, publicam incolumitatem tueri poſſit. Neque enim Medicum reputamus illum, qui in conventibus duntaxat, aut lucubrationibus de Morbis curandis præclara diſputet; ægritudines verò cognoſcere, ac tollere neſciat; aut, ubi hoc facere à malorum gravitate inhibetur, ex ſignis cùm præſentia diſtinguere, tùm futura prædicere ſaltem non noverit. Riſu olim ab Annibale (*a*) exceptus fuit Rhetor ille nomine *Phormio*, qui, cùm nunquam in aciem prodiiſſet, neque arma tractaſſet, tamen è ſuggeſtu de educendis copiis, de caſtrametandi ratione, deque invadendo hoſte diſſerere non verebatur. Hanc profectò ignoratæ praxeos notam non aliter Vobis, Juvenes Ornatiſſimi, effugere licebit, niſi tria diligenter conſequi ſtudeatis. Videlicet optimum Præceptorem; librorum delectum; & frequentem, diuturnumque ad Ægros, in Noſocomiis præſertim, acceſſum.

Practicus, non ſolus Theoricus verus Medicus dicendus.

Phormio Rhetor ab Annibale deriſus.

Quæ ad praxim Medicam perdiſcendam ſint neceſſaria.

XXVI. Optimus in Medicinâ Magiſter is erit, qui pietate in Deum, charitate in Ægros, benevolentiâ in Diſcipulos præditus ſit; qui ætate provectus, experientiâ informatus, qui gravis, qui ſedulus, qui denique prudens, cautuſque; de quo quidem plura dicere ſuperſedeo, propterea quòd Vobis feliciter contigit in hoc Sancti Spiritus Archinoſocomio non unum, ſed plures, inter ſe virtutibus, doctrinâ, amore, & peritiâ certantes nanciſci Præceptores.

Optimi Præceptoris nota.

Archinoſocomii Sancti Spiritus Medici laudantur.

XXVII. Quod ad librorum delectum attinet, cùm plurimi interſit certò noviſſe in ipſo ſtudiorum limine, quos quiſque Auctores ſeligere, ac perlegere debeat; mihi ſanè publicæ utilitati ſatisfeciſſe videor, cùm non tenuem Scriptorum omnis generis ſuppellectilem undique è diſſitis etiam emporiis contraxerim, veſtroque uſui peramanter obtulerim. Cæterùm, quo quique legendi ſint ordine, ac tempore, quave cenſurâ, non deerit, qui peculiari ſchediaſmate id Vobis pleniſſimè commonſtrabit.

Librorum delectus.

XXVIII. At nullâ verborum gravitate, aut copiâ dicendi

(b) *Ex Cicer. lib. 1. de Orat.*

Medicinæ Tyrones aſſiduè, & accuratè ægros inviſere debent.

explicari pro merito ſumma illa neceſſitas poteſt, qua Medicinæ Tyro inſtructior factus, ægrorum animadverſionem, tametſi laborioſam, & moleſtam, ſummopere tamen frugiferam diu, multùmque frequentare debet. Etenim Clinicus, cùm ſit Artifex non abſimilis Agricolæ, Navarcho, Imperatori, quos ad agendum ſolertes non diſputatio facit, ſed uſus, efficaciſſimus quippe rerum omnium magiſter, certè non aliter praxim Medicam addiſcere poterit, quàm decumbentes, eorundemque neceſſarios diligenter de præteritis, deque præſentibus interrogando, ut illum prima potiſſimùm origo cauſæ minimè fallat: quod ſanè vix unquam aſſequetur; niſi multos annos publica adierit Noſocomia, in quibus infirmi omnis generis ferè ſemper occurrunt, atque eorum lectis crebrò, diuque aſſederit. Siquidem hac ſolâ methodo ingratis omnino objectis ſenſus ſuos adoleſcens paulatim aſſuefaciet; nimirum quotidianas ægrotantium querelas patienter audiet, partes gravi morbo affectas, atque ex iiſdem manantia, vel excreta corpora ſedulo, fortique animo perſpiciet; denique felices, aut infelices remediorum, ac valetudinis exitus, quibus unus alii præſtat Medicus, in ſingulis, quo faciliùs & medelas adhibere, & ventura prædicere poſſit, accuratè notabit. De firmiſſimo autem comparando fœdere theoricorum ſtudiorum cum practicis, hoc eſt diuturnis ægrorum animadverſionibus, accuratè unus ex veſtris diſputabit.

Qui fructus ex frequenti ægrotantium inſpectione percipiatur.

Admonentur Iuvenes ad Theoricam cum praxi conjungendam.

XXIX. Itaque macti virtute, Juvenes Ornatiſſimi, fovete novis conatibus ingenia veſtra, & ſatagite, ut non ſolùm per theoricos, ut vocant, labores, ſed maximè per practicas exercitationes optimi, verique Medici evadatis. Hoc certè conſequi minimè poteritis, niſi pulcherrimam illam Hippocratis translationem à *Gubernatore navis in Medicos* animo ſemper agitabitis; nimirum oculos perpetuò ad nauticam pyxidem communis veritatis anatomico-mechanicæ; manus verò ad practicæ clavum aſſiduè, atque unicè dirigatis; & mihi exaggeranti, quæ longo tempore, nec ſinè proſperâ fortunâ medendo expertus ſum, velim credatis, codices videlicet, ac volumina ad eruditionem comparandam, regendoſque dubiis in caſibus Medentium animos

Medicinæ, ac nauticæ comparatio.

mos haberi quidem utiliſſima, ſed nullius penè uſus ad rationales, quos maximè laudamus, formandos Medicos eſſe poſſe, niſi diuturna languentium hominum acceſſerit obſervatio: & fremant quanquam qui theoricam depereunt; dicam quod ſentio, Bibliothecas mehercule omnium Philoſophorum, ac Medicorum (ut de duodecim Tabulis ajebat Tullius (*a*) unus mihi videtur ſuperare humani corporis liber, cujus Commentarii ſunt quotquot ab hominum ingeniis exarati, in immenſum poſtea creverunt.

Humanum corpus duodecim Tabulis aſſimilatur.

XXX. At quoniam oppreſſi jam ſumus opinionibus priſcorum Auctorum, qui, cùm breviorem, ac ſplendidiorem praxim noſtram ſe reddidiſſe putaverint, multo longiorem, obſcuriorem, magiſque obvolutam, nè falſam alicubi dicamus, effecerunt; referendo nimirum omnes morborum naturas ad quaſdam claſſes, & claſſium nomina, quibus ſolis ſæpe complectuntur diviſas, ut voce Pleuritidis, Icteritiæ, ac ſimilium; ſæpius verò integras divellunt, & quaſi diſcerpunt; quemadmodum faciunt nomenclaturis morborum, & ſymptomatum; non ſuſcipiam propterea oratione meâ plus quàm ipſemet mihi impoſuerim; tantùm brevi admonebo, nè unquam Medicinæ initiandi morborum ideas ex nudis vocibus eliciant; ſed ut peculiares cauſas, affectionis locos, & læſionis modos diligenter ſcrutentur: ita enim falſarum idearum vitium à ſe arcere poterunt; quod Clariſſimus Gulielminus (*b*) turpe cenſuit in Medicinâ poſt Galenum, (*c*) qui per ſuam quoque ætatem res abſque nominibus (quòd utilitas in perſpectâ illorum naturâ, non verò in nudis appellationibus ſita ſit) docuit eſſe explicandas. Identidem idcirco illud Hippocratis (*d*) verè aureum, verè divinum à Vobis recolendum erit: *Firmâ*, inquit, *memoriâ teneto medicamenta, & ſimplices facultates; ſint & in memoriâ morborum curationes, & horum modi quotupliciter, & quomodo in ſingulis ſe habent: hoc enim principium eſt in Medicinâ, & medium, & finis:* ac paulò inferiùs: *Ingreſſu utere frequenter, viſita diligentiùs:* quam quidem ſententiam de factitandâ, & confirmandâ in ſingula-

AntiquiMedicinæScriptores reprehenduntur, quòd diverſos morbos eiſdem nominibus appellarint.

Rerum notiones non ex nominibus accipiendæ, ſed ex diligenti earundem conſideratione.

Hippocratis in id Monita.

(a) *Vbi ſupra.*
(b) *In Libello de Idearum vitiis.*
(c) *Multis in locis, ſed præcipuè de loc. affect. lib. 3. cap. 10., & de pulſ. differ. lib. 1. cap. 1.*
(d) *De Decent. Ornat. num. 8., & 10.*

ſingularibus caſibus praxi latiùs, ac diſertiùs poſtea explicavit libro, qui inſcribitur Præceptiones, (*a*) in quo admonet Medicum, ut inveniat medendi opportunitatem, non per eam ratiocinationem, quæ primâ ſpecie probabilis apparet; ſed per illam, quæ ab ipſo uſu deducitur ſcilicet poſtquam ex obſervatis per ſenſus ægrorum, morborumque naturis, *& quibus*, *& quando*, *& qualiter*; nec non cæteris affectionibus adnotatis, certam inductionem ab apparentibus, & exiſtentibus ſignis, non verò ex veriſimilibus conjecturis legitimâ ratione ordinaverit. In hanc porrò ſententiam loquitur Hippocrates, qui multa deinceps congerit argumenta, quo clariùs demonſtret ægritudinum hypotheſes à nobis non eſſe fingendas; ſed, quemadmodum Pictor, & Sculptor imagines, & ſimulacra non per inventionem, & phantaſiam, ut ajunt, ſed per imitationem archetypi, quàm ſimillima facit; ita morborum quoque ideæ à Medicis, præter quàm ſummâ cum diligentiâ, patientiâque ſciſcitando, obſervandoque ægros, & domeſticos, veræ, germanæque fieri non poſſunt: quod auditoribus, ac diſcipulis meis, tanquam utiliſſimum in praxi documentum, frequentiſſimè olim inculcandum putavi; eoſdem ſæpè cohortatus, ut ægrotorum hiſtorias non ex generalibus nominibus, quæ paſſim ex codicum lectione hauſerunt, ſed ex peculiaribus obſervationibus, quas fecerint in ſingulis, juxta ſingulares cauſas, & affectiones, efforment. Decipitur profectò quiſquis putaverit eandem omnino morbi ideam, licèt ſub eodem nomine comprehenſam, in diverſis, ſive etiam in eodem ægro diverſis temporibus inveniri.

Curationes inſtitui debent ex diligenti morborum obſervatione, non ex ſimplici ratiocinio.

Ægrotationum hypotheſes non ſunt temere fingendæ, ſed ex rebus ipſis deducendæ.

XXXI. Eſt inſuper quod commoneam, ut, quæ legendo, audiendo, experiundoque notatu digna cenſebitis, ſtatim ad memoriæ ſubſidium jam inde ab adoleſcentiâ in commentarios certâ alphabeti ratione, apum imitatores, digeratis; eæ nanque ex variis floribus, ut Virgilius (*b*) cecinit,

Res notatu digna in commentarios referantur.

—————— *puriſſima mella*
Stipant & liquido diſtendunt nectare cellas.

Ita

(a) *Circa initia.*
(b) 4. *Georg.*

Ita enim non Phormiones diſputando, ſed morbos debellando, Annibales evadetis.

XXXII. Rurſus eſt hìc, ut opportunè vos admoneam, nè in illam incurratis Medicæ praxeos perniciem, à M. Aurelio (*a*) Severino peculiari diſſertatione, deteſtatam; quæ inde oborta eſt, quòd inter Medicinam, & Chirurgiam ſola nominum diverſitas tantam in ipſis rebus diverſitatem, atque inter cognatas diſciplinas deflendum cum hominum valetudine divortium induxerit. Quis enim ignorat, Chirurgiam nil eſſe aliud, quàm externorum morborum Medicinam: contra verò Medicinam non immeritò appellari poſſe internarum ægritudinum Chirurgiam? Optarem igitur, atque utinam Romæ præſertim id mihi adhuc inter vivos agenti videre contingat, ut altera alteri ſuppetias ferat, & Medicus ad curanda viſcerum mala certam quandam rationem à Chirurgiâ; (*b*) ad externa è contrario internarum cauſarum cognitionem à Medicinâ derivet. Hac ſanè viâ, hoc eſt amico, atque indiſſoluto utriuſque facultatis fœdere, Magnus Hippocrates ad Artis noſtræ Principatum, in quo neque ducem, neque comitem habuit, evectus eſt; & ſi qui poſtea per ejus veſtigia gradientes magnum ſibi nomen vindicarunt, ii quidem Medici ſimul, & Chirurgi extiterunt. In quorum numerum nolo Græcos ferè omnes, & Avenzoarem inter Arabes, nobiliſſimos Medicos, ſatìs ſuperque notos, hìc recenſere; nolo priſcos Latinorum, Celſum, Guidonem, Carpenſem, Tagaultium; ſed nonnullos tantùm nominabo; qui, ut cœlo, ita etiam ætate nobis ſunt propiores; Veſalium, Falloppium, Paræum, Foreſtum, Hildanum, Spigelium, Fabritium ab Aquapendente, Riolanum utrunque, Magatum, M. Aurelium Severinum, atque inter ipſos recentiores, ut multos nobiſcum viventes prætercam, Lovverium, Dolæum, Nukium, Munikium, alioſque quamplurimos, qui non ſcriptis modò, ſed manibus quoque docuerunt, unam, atque individuam eſſe debe-

Chirurgia Medicinæ pars.

Medicinam à Chirurgia non eſſe ſeparandam.

Hippocrates præſtans Medicus, & Chirurgus.

Eximii Medici, qui Chirurgia excelluerunt.

(a) *Inter ejus Mss. noſtra in Biblioth. aſſervata titul. Phyſico-Chirurgicum, ſeu de una, atque individua* Medicina.

(b) *In qua* Turpe eſt non contingere quid velis, *ut inquit Hippocrates in lib. de Medico num. 5.*

re Medicinam; mancam verò, ac divulſam, cùm Medicus Chirurgiam, Chirurgus Phyſicam ignoraverit. Quam certè Provinciam à Vobis, qui legitimi Hippocratis filii haberi vultis, magno cum fructu adminiſtrandam eſſe, peculiari diſſertatione per veſtrum ſodalem tempeſtivè demonſtrabitur.

Variæ divinandi artes rejiciuntur.

XXXIII. Perfunctus jam tyrociniis, atque emiſſus Medicus neceſſe eſt, ut inſuper à ſe quædam commenta rejiciat, quæ nonnullos hactenus faſcinarunt per Chiromantiam, Metopoſcopiam, aut Magiam. Subinde fugiat quoque bonis horis infenſam antiquitatis curioſitatem, quæ mentem quidem per ſucceſſiva tempora jucundis, & ad civilem vitam utilibus cognitionibus ornare poteſt; Medicum verò ad morbos expugnandos armare nequit. Similiter qui Jatricen rectâ ratione tenere cupit, minimum operæ ponat in Poëſi, in Muſicâ, in ſymphoniis. Vitet præterea tempus inſumere, nè dicam omninò profundere, nullâ unquam pœnitentiâ redimendum, in ludis, in ſcenis, in theatris, quæ popularem faciunt, non verò Philoſophicam lætitiam moderantur. Atque ut uno Petrarchæ (*a*) monito cuncta offendicula Vobis ſtudiosè devitanda proponam, caveant, inquit, Medici *ab eo ingenii furore*, & ægritudine, *ut omnia meliùs ſciant, quàm unum, quod profeſſi ſunt.* Nimirum quia hominum animi, quanquam immortales, viribus tamen finiti ſunt, certiſque terminis illud cerebri ſpatium eſt circunſcriptum, ubi memoria ſedem habet, mentiſque munera exercentur: quamobrem quo plus cognitionum ingerimus, eo minùs claras, diſtinctaſque illarum ideas fibris cerebri inſculptas tenemus; ut propterea neminem planè ad rerum uſum, & publicam utilitatem factum, aptumque comperiamus, qui propter multigenas ſcientias, notionum confuſione laborat.

Ab antiquitatis ſtudio Medicus alienus ſit.

A' Poëſi, Muſica, theatris, aliiſque ſimilibus oblectamentis, temperare debet Medicus.

Polymathia ineptos homines reddit ad publica munera ſubeunda.

XXXIV. Quod tandem nunquam ſinè lachrymis commemorare ſoleo illud eſt, vidiſſe me præclara ingenia Philoſophicis, ac Medicis tam theoricis, ut vocant, quàm practicis exercitationibus egregiè ſubacta, quæ nullo ex recenſitis huc uſque vitiis obnoxia, laudem ſibi quidem, ſummamque fortunam in Medicinâ

(a) *Rer. Senil. lib. 5. epiſt. 4.*

cinâ exercendâ, cùm potuerint maximam, exiguam duntaxat peperiſſe. Scilicet ſtudiis partium mancipata, & contentionis crebrò, quàm veritatis cupidiora, peculiari ſectæ mordicus adhæſerunt, totamque ætatem in cenſuris, atque apologiis infeliciter contriverunt. Itaque Vobis, Optimi Juvenes, inculcandum arbitror, nè unquam à recto diſcendi, legendi, obſervandique itinere declinetis, quanquam Vos vel invidorum, vel ſcepticorum importunitas ſæpeſæpius interpellaverit. Nam aut vera ſunt, de quibus cenſores nos admonent, aut falſa criminantur: utrobique autem tacendum eſt. Si enim primum accidat; profectò ſinè ullâ contentione, quæ videbantur contumeliæ, tanquam amicorum conſilia oportet amplexari. Si verò alterum contingat; hoc eſt omnem præter rationem pugnent, quæ objiciunt, non deerunt, planè, à quonam ſtet veritas, judicaturi, quique à jurgiis Vos, atque ab illâ garrulitate penitùs vindicabunt, quam Hippocrates (*a*) *contentionibus*, *mutuiſque conviciis exercitam*, vel inter *ipſas* Medicorum *conſultationes* apertiſſimè improbat; & à qua *primùm corruptam fuiſſe Medicinam* Plinius (*b*) animadvertit.

Quæ & quot detrimenta ex contentionibus, ac partium ſtudiis.

Non eſſe ob Criticorum cenſuras propria ſtudia interrumpenda.

Altercationes in conſultationibus vitandæ.

XXXV. Intelligitis jam, Studioſiſſimi Juvenes, ad ſummum, perfectumque Medicum efformandum alia quidem à naturâ, alia ab induſtriâ, alia denique à rerum opportunitate eſſe repetenda. Atque ea certè, quæ tum à naturâ, tùm ab induſtriâ expectare licet, multis me argumentis in ſpem eximiam adduxiſtis, vobis nequaquam defutura. Quæ autem ab opportunitate alibi deſiderantur, hìc nullâ ex parte deficiunt. Quid eſt enim; quod ſive ad Magiſtrorum præſtantiam, ſive ad Noſocomii amplitudinem, & frequentiam (cujus defectu nonnullas Europæ Regiones laborare graviter dolet Joannes Bohonius (*c*)) ſive ad librorum copiam, ſive etiam ad inſtrumentorum apparatum, uſumque pertineat, Vobis hoc loco, ſtudiis revera medicis aptiſſimo, promptè, ac liberaliter non exhibeatur?

Orationis Epilogus.

Magiſtrorum Noſocomii, atque librorum opportunitas.

XXXVI. Ad illa quæſo Græcæ, Latinæque antiquitatis lu-

(a) *Loc. cit. de Prædict.*
(b) *N. H. lib. 26. cap. 2.*
(c) *De Offic. Medic. cap. 1.*

Græci, Latinique Auctores antiqui laudantur.

mina oculos adjicite: aſpicite exhauſtos labores, aſſiduas vigilias, diuturnas obſervationes, quibus poſteritati impeditum antea, atque aſperum naturalis Philoſophiæ iter explicaverunt. Pudeat nos ſub tam egregiis, & operoſis ducibus adeò ſegnes eſſe, atque inertes, ut illorum aut ſolertiam, diligentiamque imitari, aut ſudoribus, ſtudiiſque proficere negligamus. Quod quidem eò turpius videri poſſet, quò pluribus nos adjumentis, quibus iidem miſerè caruerunt, circumfluimus, & abundamus: illi enim ſolis conjecturis indulgere, ſuaſque hypotheſes ſinè ullis ab arte paratis præſidiis confingere coacti fuerunt: ubi per ſummum Dei beneficium nobis datum eſt phyſicas rationes ex ipſis corporum experimentis certiſſimas elicere, abditaſque olim naturæ proprietates, ac vires per ſenſus luculenter deprehendere. Nonne minimorum ſeminum, inſectorum, viſcerumque ſtructuras mirandum in modum intertextas; liquidorum particulas, mole, motu, & inclinatione inter ſe varias (quæ nudam alioquin intuentium aciem effugiunt) oculis noſtris ſubtilior anatome, ac microſcopia ſubjiciunt? Longè autem poſita, atque extra ſenſuum intentionem ſummota corpora, an non admovent nobis Teleſcopia, cœloque veluti nos inferunt rerum admirabilium ſpectatores? Aëris verò, cujus in hæc ſublunaria tantus eſt uſus, quàm facilè, & quàm feliciter tum pondus Barometri ope libramus; tum æſtus, algoriſque momenta per Thermometra penſamus, ac deſcribimus; tum denique cohæſionem, & vim, modò preſſivam, modò elaſticam; non ſolùm ad Philoſophicas, & Medicas inquiſitiones, ſed ad ſpectantium quoque oblectamentum pèr Antliam expendimus, attenuamus, in arctum cogimus, in immenſum ferè diducimus, penitùs extrahimus, rurſumque in naturam reſtituimus? Et ſanè quid corporibus ſurſum, aut deorſum protrudendis, quid liquidis agitandis, ac fermentandis, quid viventibus urgendis, fovendis, alendiſque præſtet aër, non ampliùs mente duntaxat arguimus, ſed ſenſu quoque aſſequimur; non credimus, ſed intuemur, ac tangimus; quæque olim ad ridicula antiperiſtaſis, ſympathiæ, antipathiæ, vacuique metus commenta Phyſicos compulerunt, ad naturales machinas, & circumpulſiones nos revocamus.

Antiqui Philoſophi experimentorum auxilio deſtituti.

Recentiores Antiquis, experimentorum inventionibus feliciores.

Microſcopiorum uſus in Phyſica.

Teleſcopii, Barometri, ac Thermometri utilitas.

Antlia Boyliana quantum conducat ad aëris, aliarumque rerum phænomena explicanda.

XXXVII.

XXXVII. Ejuſmodi autem univerſam inſtrumentorum ſupellectilem cum globis cœleſtibus, ac terraqueis, diverſiſque etiam armillaribus ſphæris, nec non multiplicem inſtrumentorum apparatum ad Staticam, atque ad Anatomicam diſciplinam addiſcendam in hac ipsâ Phyſico-Medicâ exercitationum palæſtrâ; ut de magnificentiſſimo Valetudinario, etiam tacendo, loquar; veſtræ utilitati expoſitum habetis. Utere igitur, Juventus Optima, tantis uno loco cumulatis ſubſidiis; ut ego ipſe curarum mearum hunc vivens, & præſens fructum capiam, quòd intelligam pro veſtrà inſtitutione hactenus me nequaquam fruſtrà laboraviſſe. Neque hìc ſanè alia multa, eaque maxima Vobis deſunt ſtudiorum incitamenta. Nimirum Sanctiſſimi Principis CLEMENTIS XI. erga literatos homines amor, ac liberalitas, qui, cùm commodis veſtris, & Bibliothecam, & Academiam munificè, ac ſplendidè parari juſſerit, aderit ſemper conatibus veſtris promovendis, præmioque donandis. Proclivis deinde in ſtudioſos voluntas EMINENTISSIMORUM PATRUM (qui ſummâ benignitate meam, rudem quanquam, orationem audire dignati ſunt) comiter Vos, ſi navare operam Reipublicæ velitis, nunquam non favore, ac patrocinio complectetur. Humanitas denique, atque ingenii ratio ſingularis Illuſtriſſimi Archiepiſcopi Sinibaldi ab Auria, hujuſce ampliſſimæ Domus Præceptoris vigilantiſſimi, qui, quemadmodum huc uſque ſedulò, ac diligenter huic operi animum intendit, ut nihil providentiæ ſuæ reliquum fecerit, ita in poſterum nihil etiam aut in officinâ Chymicâ, aut inter ægrorum cubilia, aut intrà ſepulchreta, & cœmeteria ad praxim medicam verè comparandam ullo unquam tempore Vobis relinquet deſiderandum. Itaque, rebus tam opportunè obſecundantibus, ſi pertinaci, quo decet labore, conatuque inſtiteritis, Juvenes Ornatiſſimi, procul dubio non ſolùm publicæ ſalutis præſides evadetis, atque hujus quoque Academiæ ſtudia eò uſque promovebitis, ut poſteri multa à Vobis imitanda fateri debeant accepiſſe; verùm etiam cum ſempiternâ nominis gloriâ opes veſtras, fortunaſque augebitis. Si qui verò aſperitate, ac tædio fracti, depulſique, vel otio marceſcere,

Mechanica, Optica, Aſtronomica, Geographica, & Anatomica Inſtrumenta in Bibliotheca aſſervata.

Sanctiſſimi Pontificis in literatos viros amor, ac liberalitas.

Eminentiſſimorum Cardinalium Patrocinium in Iuvenes ſtudioſos.

Illuſtriſſimi Sinibaldi ab Auria ſumma cura, ac vigilantia.

Iuvenes ingentibus gloria, atque emolumenti præmiis ad ſtudia alacriter perſequenda incitantur.

ceſcere, vel in tritam empiricorum viam deflectere voluerint, nunquam aliorum famæ, ac bonis invidentes, de fortunæ adverſitate querantur; *ſemper enim fortunatus fuit, qui rectè agere novit. Nam fortunatè Medicinam aſſequi* (ut Hippocratis (*a*) ſententiâ Hippocraticam Diſſertationem abſolvam) *eſt recta facere: indoctus autem qui eſt, quomodo illam fortunatè aſſequi poſſit.* Dixi.

Fortunam juxta Hippocratem à Medicis indoctis injuſtè culpari.

(a) *De Loc. in homine num.* 58. *Hoc repetit quoque in lib. de Art. num.* 5.

DISSER-

DISSERTATIO SECUNDA

ANATOMICA HUMANI CORPORIS SYNOPSIS

PROLUSIO

Habita in Almo Rom. Sapientiæ Lyceo, cum primùm demandatam ab Innoc. XI. P.M. Anatomiæ Cathedram ſuſciperet.

VIII. Idus Novembris MDCLXXXIV.

NONDUM Anatome innotuerat mortalibus, cùm eam apud ſuperos mirô Artis rudimentô feliciter eluxiſſe, ſapientiſſimi Veterum fictis fabulis adumbrarunt (Præſules Illuſtriſſimi, Præceptores, ac Viri quotquot adeſtis præſtantiſſimi) Jupiter ſiquidem vehementer capite laborans Vulcanum ad cranii diſſectionem fertur adhibuiſſe, qui vix ferro cranium Deorum Principi reſeraverat, cum Pallas (res dictu ne, an viſu mirabilior?) erupit. Sic Sapientiæ Dea, quæ ſe à prudentiſſima Jovis mente genitam gloriabatur, non aliter, quàm obſtetricante Anatome in lucem prodire potuit. Hæc ſanè mecum ipſe aliquando revolvens ſub hujus fabulæ cortice veram,

Exorditur à fabuloſo apto tamen exemplo ad oſtendendam Anatomes utilitatem.

dulcem-

Sapientia inter Medicos ex Anatome.

dulcemque medullam diu latuiſſe deprehendi. *Non aliundè*, videlicet, *quàm ex Anatome admirabilem, perfectamque Sapientiam, perinde atque è diſſecto Iovis capite, inter Medicos ortam fuiſſe.*

Sapientia Medica in quo conſiſtat.

Corpus animale eſt machina ſe movens pluribus machinulis coagmentata.

Sanitas conſiſtit in harmonia ſolidorum, & fluidorum; morbus verò in ipſarum diſcraſia.

In duobus verò, ceu cardinibus tota vertitur Medicorum Sapientia, quâ ab Empiricis (quibus bellum ſemper indixero) diſcriminantur; horum alterum eſt notitia ſalubris humani corporis ſtatus, alterum internas morborum cauſas, morborumque ſedes ante omnia percallere. Vtrolibet autem in ſtatu animale corpus conſideretur, profectò ab Anatome ſtatuitur tanquam phyſiologicum axioma, illud eſſe machinam non modò mobilem, ſed etiam ſe moventem, pluribus, diverſiſque, quà duris, quà mollibus, omnibus tamen ſolidorum nomine venientibus machinulis coagmentatam, unà cum variis intercurrentibus, aut pro temporum, uſuumque neceſſitate, ſubſiſtentibus fluidis, quorum nonnulla inter ſe, pleraque verò viciſſim cum ſolidis in motum aguntur. Hæ porrò machinulæ, ubi ritè aptèque cohærent, moventurque, ibi proſpera viget valetudo; contra verò ægritudines emergunt, cum apta illa, & harmonica ſolidorum ſtructura, humorumque permeantium craſis, & motio alicubi violatur.

Totam Anatomen velut in modulum contractam in hac ſynopſi pollicetur.

Antequam autem admirandæ, Deoque Opifice Digniſſimæ machinæ cùm ex hoc ſuggeſtu, tùm in Theatro per partes ſingulas pulchritudinem, ſymmetriam, conſtructionem, motum, uſumque tyronibus oſtendero, operæ me pretium facturum, remque vobis, Viris præclariſſimis, minimè ingratam preſtaturum cenſeo, ſi hodiernâ luce totius ferè humani ædificii molem, ceu brevi quâdam tabellâ delineatam, exhibuero. Quod quidem Architecti facere conſueverunt, qui ampliſſimas ædes, aut Baſilicas, quarum latitudinem uno intuitu luſtrare non licet, modulis, atque iconiſmis contractas, per omnia ſimul membra conſpicientium oculis ſubjiciunt.

Oris hiatus tum vitæ alendæ, tum cogitationibus aperiendis patet.

Age itaque ſalubris ſtatus cognitionem, ſuperis faventibus, ingrediamur, & humanum corpus, mirifico opificio Sapientiam, Potentiamque ſummi Artificis prædicans, & veram ſcientiam Medicis exhibens, ſuſpiciamus. Oſtium ædificii, per quod alimentis ſimiliter, ac ſpiritui ad vitam patet aditus, cogitationibus

nibus verò per ſermonem veluti exitus aperitur; oſtium inquam, quod os appellatur, primo loco conſideremus. Spectamus illico labia, & dentes non ornamenta ſolùm, ſed & munimenta, cum ſe obices ponant frangendis, formandiſque vocibus, & unà cum mandibulis, & muſculis ſint perinde ut forfices ſcindendis, ac terendis cibis validiſſimi; mox cernimus linguam, quæ oſſi hyoidi tanquam baſi innixa, ob quinque muſculorum paria miro ordine ſe complectentia, ac permiſcentia, tùm aërem ſexcentis modis inflectit, atque auxilio muſculorum laryngis formatur in vocem; tùm eſcam, potumque ad œſophagum traducit: ob nerveas verò papillas, à Malpighio primùm demonſtratas, guſtus eſt organum. Exhibet ſe deinde palati, fauciumque concameratio, undique glandulis, foratiſque membranis, ichore ſalſo-volatili manantibus, inſtructa, inſignibuſque ſalivæ detectis fontibus, qui inter edendum, loquendumque, novo preſſionis additamento, lymphas ſuas emittunt, leniendis viis, profligandæ ſiti, liquandis, ſolvendiſque cibariis maximè inſervientes. Superatâ uvulâ, quæ ſuis inſtructa muſculis frænulum eſt aëris, ſtatim in bivium pervenimus, ac miramur, quo artificio natura ducendæ jugiter per laryngis rimam in pulmones, reducendæque atmoſphæræ elevatâ ſolùm epyglottide conſuluerit, eâque depreſsâ cibis, & potibus in ſtomachum per pharyngem, & œſophagum, ceu per infundibulum inter ſpinam, aſperamque arteriam traductum commodè viam muniverit. Proſequamur jam à faucibus excepta, atque à pharyngis muſculis impulſa per œſophagum ſalivalibus quoque glandulis inſignitum alimenta; nam intuebimur horum deſcenſui, in homine quidem erecto corpore deglutiente, annulares, rectaſque œſophagi fibras ſufficere; in quadrupedibus verò, quippe pronis incedentibus, ad faciliorem truſionem cochleares etiam adjungi, quas ſtomachus quoque, & univerſus inteſtinorum tubus annularibus admixtis ob eaſdem mechanicæ leges in nobis etiam, ſcilicet propter varias horum canalium proclivitates, ac circumvolutiones obtinuerunt; atque idcirco ipſi quoque cum cavi ſint, & periſtaltico motu donentur, cavi muſculi paſſim dicuntur. Videbimus interea temporis ſubtiliorem nutrimenti

Præcipui labiorum, & dentium uſus.

Lingua cum Laryngis muſculis aërem variè modè inflectendo vocem efformat.

Salivæ fontes, ac uſus.

Vvula frænulum aëris.

Oeſophago ad degluttiendum in hominibus duntaxat fibræ rectæ; in quadrupedibus etiam obliquæ datæ ſunt.

Stomachus, & inteſtina variis fibris donantur.

Vnde inteſtina ſint cavi muſculi.

trimenti partem, tàm ab oris venulis, ac poris ſubreptam*, quàm in ipſo per œſophagum lapſu obviis quibuſdam vaſculis itineris compendio in axillarem venam divertere; quo efficitur, ut languiduli, aſſumpto vivido quovis liquore, citiſſimè reficiantur. Præterea œſophagum offendemus continuatione fibrarum, ſuperato diaphragmate, in ſtomachum dilatari, cujus duo orificia (non ſiniſtrum dextero ſuperius, ut olim perperam credebatur) eadem in libella locantur; ſcilicet ut graviora alimenta idoneo tempore ibidem coquenda detineantur; ſiniſtrum ſanè œſophago, dexterum verò inteſtino duodeno continuum: neutrum tamen ita clauſum, ut alterum ad cibum, & potum excipiendum, alterum ad chymum excludendum quoquo modo non dehiſcat. Fundum autem ventriculi, quo, veluti mobili ollâ, coquendum nutrimentum excipitur, nihil acidi humoris à liene per vas breve contra venarum uſum, & valvularum repagulum accipit; ſed omnem ſolvendi facultatem deducit à ſaliva, aliiſque ſalivæ potiſſimùm analogis liquidis; partim per tubulos internæ villoſæ tunicæ depluentibus, partim à ſuccis biliario, & pancreatico ſpecie cujuſdam auræ Fermentativæ à duodeno leniter aſcendentis; blando interim in hominibus ſuffragante circumſtantium viſcerum calore. Nam in populoſa piſcium familia chyloſis nullo ad ſenſum tepore perficitur, ſed ſolo fermentorum beneficio, & conſpirante etiam omnibus animantibus communi periſtaltico motu, quo ciborum maſſa recens admiſſa viciſſim ſubigitur, commiſcetur, & quemadmodum ſenſim liqueſcit, ita ſenſim (novam ex majori bilis, ſuccique pancreatici admixtione comminutionis, ac præcipitationis vim expertura) detruditur in duodenum. Stomachicorum igitur fermentorum indolem nemo ſimplicem, nemo violentam ſanis in corporibus quærat; non acidam cum Ogelando, Svvalve, & Vanhorne, non ſimpliciter ſalſam cum Fracaſtorio, & Piente, ſed ex omnium penè ſolventium, ac præſertim volatilium, & maximè armoniacalium naturis mixtam, cicuratamque intelligat: ſcilicet ut cum innumeris ferè liquandorum ciborum qualitatibus, quibus homines utuntur, apte conveniat. Atque hinc pultacea, ſeu chymoſa alimentorum maſſa,

Quomodò contingat cita refectio.

Orificia ſtomachi in eadem libellâ locantur.

Eorum clauſura cujuſmodi ſit.

Ventriculus mutuatur fermentum non à liene, ſed à ſaliva, atque à ſuccis per tunicam villoſam, nec non pancreaticum, & choledocum canalem depluentibus.

Viſcerum calor coctioni ſuffragatur in homine; ſecus verò in piſcibus.

Etiam motus periſtalticus.

Cibi ut ſenſim in ventriculo liqueſcunt, ita ſenſim in duodenum truduntur.

Fermentum ſtomachicum nec ſimplex, nec violentum.

maſſa, præcipitatis ex bilis miſcela durioribus, denſioribus, & nutritioni ineptis partibus, quas fæces appellamus, in album tandem ac bellè attenuatum, dulcificatumque, lacti ſimillimum, cremorem faceſſit, qui ab inteſtinis duodeno, jejuno, atque ileo paulatim exprimitur in lacteas meſenterii venas, Eraſiſtrato olim, ſed longè clariùs noſtrorum patrum memoria ab Aſellio demonſtratas, chyli nomine inſignitur.

Sed ex cunctis pene ſolventibus mixtum, ut liquandis cibariis omnibus congruat.

Maſſa chimoſa quomodo albeſcat, atque in lactea vaſa exprimatur.

Sed jam in labyrinthum impegimus, ubi plerique omnes Anatomicorum inter initia vertentis ſeculi turpiter inerrarunt locum neſcientes, ad quem chylus ab inteſtinis per lactea vaſa duceretur, & falsò circùm hepar opinantes; donec Pecquetus (an potius centum, & viginti ab hinc annis ex hoc eodem loco, undè nos hodiè dicimus, Ampliſſimus Euſtachius?) Ariadnæ filum porrexit, indicavitque à lumbari ciſterna in thoracicum canalem, atque hinc in ſucclaviam venam, & dexteram cordis auriculam appellere; ſcilicet lympham ab univerſo corpore refluentem, & chylum ab inteſtinis per anguſtiſſimas fiſtulas influentem, facto rivulo, cum ſuperioris cavæ ſanguine permiſceri: quamobrem idem chylus non ab hepate, non à corde tantummodò, aut pulmonibus, aliove viſcere in cruorem mutatur, ſed à mutuo omnium, & ſingulorum liquidorum, ac ſolidorum motu, & permixtione, præcipuèque ab eodem, cum quo in orbem ducitur, ſanguine in ſanguinem vertitur. Sectâ enim paulò poſt chyli diſtributionem venâ, lacteum ſæpe cum ſanguine ſuccum proſiluiſſe à multis commemoratum eſt.

Euſtachius ante 120. annos indicavit chylum in ſucclaviam ferri.

Chylus non ab hepate, non à corde, aut pulmonibus in cruorem mutatur, ſed ab ipſomet circumlato ſanguine.

Lac cum ſanguine quandoque in venæ ſectionibus proſiluiſſe.

Quanquam verò ſæpe in ſuperioribus de Anatomicarum rerum obſcuritate, & perplexitate conqueſtus ſum; nihil tamen aut obſcurius ad inveſtigandum, aut inextricabilius ad demonſtrandum, dicendumque Philoſophis, ac Medicis oblatum eſt, quàm cordis machina, motus, ac vires: quibus explicandis in tanta licet brevitate ſermonis, aliqua fortaſſe cunctis minimè obvia delibavero. Eſt autem cordis machina fortiſſimus, & cavus muſculus, ex quo cavi pariter illius tendines, nimirum arteriæ, venæque dependent, quæ per totum quaquaverſum corpus diſtributæ, & inter ſe inoſculatæ, tritas circulanti ſanguini ſemitas in-

Cordis machinam, & entelechiam explicatu perdifficiles.

Cor cavus eſt muſculus, ejus verò tendines arteriæ, venæque.

 ſtruunt.

Arteriæ intra cerebrum intercedente glandulâ in nervos abeunt.

ſtruunt. Arteriæ verò ad cerebrum pertingentes, ubi deſinere videntur, ibi intercedente glandulâ in nervos abeunt; ex quibus per viſcera, artuſque diductis, atque cum eorum arteriis, veniſque variè complicatis, ac ſolideſcentibus, diverſarum partium textura villoſa, fibroſa, membranea, tendinea, laminoſa, cartilaginea, aut oſſea inchoatur, atque compingitur; ut propterea Sapientiſſimus (*a*) Hippocrates circulationem quandam non liquidorum modò, verùm etiam ſolidorum intellexerit, cum ait *Vena per corpus diffuſa* (venæ autem nomine arterias etiam comprehendit) *ſpiritum, & fluxum, & motum exhibet, ab una multa germinant, atque hæc una undè oriatur, & ubi deſinat, non ſcio; circulo enim facto principium non invenitur.* Et quidem filamenta tenuiſſima, in quæ nervi omnes ſuis induti membranis, extra cerebrum deſinere videntur; hìc illìc diverſimodè cum ſanguineis vaſculis à corde procedentibus intexuntur; & ſecundum varia contextus genera (quæ à diverſis tùm inclinationum, aut reniſuum gradibus, tùm interceptorum liquidorum craſibus, ac mixtionibus oriuntur) diverſa quoque in membranis, muſculis, oſſibus, viſceribus, reliquiſque glandulis firmitatum, ſtructurarum, viriumque genera proficiſcuntur.

Solidarum partium diverſitas ab arteriis, nerviſque variè contextis.

Hippocrates ſolidorum etiam circulum innuit.

Motum autem Cordis omnino muſcularem eſſe contendo, cum hoc à cæteris muſculis voluntati obſequentibus diſcrimine, quod naturalis ille ſit, & alternè, injuſſu etiam noſtro, perficiatur; cujus cauſam partim ab arteriis, veniſque coronariis, partim à nervis, peculiari quodam itinere, modoque cordis ſubſtantiam ſubeuntibus, deducimus.

Motus cordis omninò muſcularis.

Denique cordis vires ejuſque tendinum, cum in extruſione, ac circum preſſione poſitæ ſint, ingentes eſſe non dubitamus: ſuperant ſiquidem repugnantiam non tantummodò totius molis ſanguinis, quæ in quolibet animali invenitur; ſed ſuperpoſitarum etiam, & objectarum carnium, quæ propriâ gravitate, & coalitu ſanguineis, quaſi dixerim, cuneis magnopere, ac neceſſariò renituntur: quinimo non levia etiam pondera membris addita pulſu ſanguinis à corde extruſi elevantur: undè fit,

Vires cordis à reſiſtentiis, quas ſuperat, dimetiuntur.

(a) *De Oſſium natura.*

fit, ut, ſauciatâ quâlibet arteriâ, cruor non effluat modò, ſed impetu ingenti longè proſiliat.

Senſuum certè inopes, atque ingrati omnino animi videremur, ſi ſuis hìc laudibus minimè ornaremus in primis Harvæum, propter ſanguinis circulationem non ſolùm indicatam (quod olim magnus Hippocrates, & propioribus temporibus Columbus, & Cæſalpinus, tandemque Paulus Sarpa non multò ante præſtiterunt) ſed plenè detectam, demonſtratamque; mox etiam Lovverum, deinde Bellinum, & Borellium propter eandem illuſtratam, atque illinc deducta eximii uſus corollaria. Etſi enim magnis acceptis beneficiis paria referre arduum eſt; fateri tamen, per quos profeceris, candidi ſemper, gratique animi officium eſt.

Harvæus, aliique laudantur ob detectam circulationem.

Hi autem ſummi Viri, cum animadvertiſſent, Harvæo Duce, ſiniſtram cordis cavitatem duas circiter ſanguinis uncias continere, atque obſervaſſent præterea univerſam ejuſdem ſanguinis molem in conſiſtentis ætatis hominibus libras 18. 20. aut 22. non excedere; ac tandem per ſingulas horas plus minuſve ter mille cordis pulſationes, hoc eſt dictarum unciarum ſanguinis extruſiones perfici, facilè ſtatuerunt, ſingulis horariis ſpatiis libras circiter quinquies centum per cor in arterias transfundi. Quòd idem eſt, ac ſi dicamus, ſupputatione factâ, molem ſanguinis univerſæ moli æqualem, ſingulis horis non terdecies ſolùm, ut Lovverii aſſeclæ, vel ſexdecies, ut Borellus, ſed pluſquam vicies cordis itinera remetiri.

Univerſa ſanguinis moles ſingulis horis pluſquam vicies cor remeat.

Duo verò ſunt hìc, quæ à nobis fortaſſe non infeliciter adnotata, ut me benignè attentèque audiatis jure merito expoſcunt. Primùm quod, licèt ſiniſtra cordis capacitas vix ultra duas liquidi uncias admittat, id tamen in mortuis, & fluido quieſcente, contingit, quemadmodum & Harvæus, & nos ipſi ſæpe deprehendimus. Atqui in vivente ſanguis intra cordis alveos irruit, minori quidem velocitate à cava, & auriculâ dexterâ (quæ propterea ſunt diametro majores) in dexterum ventriculum; citatiori verò à venâ pulmonica, & auriculâ ſiniſtrâ, idcirco anguſtioribus, in ſiniſtrum. Liquida verò omnia celeriter diſcurrentia, copioſiùs ſemper influunt, cum exitum habent, aut ſibi

Sanguis minus velociter dexterum cordis ventriculum; citius vero ſiniſtrum percurrit.

faciunt, quàm conceptaculi menſura ſpem oculis faciat, atque idcirco conjicimus, unâquaque cordis pulſatione ſanguinem majori copiâ, quàm unciarum duarum ſubire; eòque etiam affluentiùs, quò minori in magnis arteriis impedimento cohibetur. Exinde fit, ut in jugulatis ſanguineum fluidum non conſuetâ, moderatâque circulandi lege, ſed ocyſſimè per cor trajiciatur, nimirum ſublato renixu ſanguinis in iiſdem arteriis contenti, non ſecus ac adempto horologiis ſufflamine, vulgo *il tempo*, ipſæ rotæ, nullo remorante, curſus ſuos, quos integri diei ſpatio perficere debuiſſent (in libertatem vindicatâ elateris vi) perniciſſimè abſolvunt.

Vltra duas ſanguinis uncias unaquaque pulſatione cor ingredi mechanicis rationibus convincitur.

In jugulatis ſanguinem velociùs cor pertranſire ſublato in arteriis renixu.

Alterum deinde eſt, quod quanquam non inficiemur, tot ſanguinis libras, datis pulſationibus, per cor traduci; negamus tamen, univerſam ſanguinis molem, quæ præcedentibus, & numeroſis intra horam pulſibus elutriata fuerat, ſecundum omnes, & ſingulas ſui partes ubique per corpus perreptantes, eam eſſe, quæ ſequentis horæ intervallo præcordia repetat. Sunt enimverò pro locorum diverſitate etiam velocitatis, recurſuſque diſcrimina. Itaque ut ſanguis per thoracis, artuumque muſculos, præſertim in corporibus exercitatis citiùs refluit, adjuvante nimirum muſculorum preſſione, aut loci propinquitate; ita qui per medullas, per meſenterium, per cerebrum, per que alia minoris motus viſcera devolvitur, tardiùs recurrit; neque pari greſſu alterius celeritatem aſſequi poteſt. Quarè contingit proculdubio, ut nonnullæ ſanguinis partes vix bis, aut ter, quibuſque horis ad cor appellant. Quod quidem conſultiſſimè naturæ opifex in animalibus inſtituit, ut eâ tarditate, non quidem inductâ machinæ vitio, aut cum vitæ detrimento, ſed ſeparationum, ac nutritionum perficiendarum neceſſitati proſpiceretur.

Sanguis non æquali velocitate ab omnibus partibus ad cor remeat. Sed citiùs, vel tardiùs pro diverſa viſcerum mollitie, & motu.

Quædam ſanguinis partes vix bis intra horam cor redeunt, ut nutritio, & ſeparationes perficiantur.

Et quoniam ad ſeparationes particularium liquidorum ultrò delapſa eſt Oratio, de iiſdem pro noſtræ brevitatis inſtituto paucis fortè non pauca ſubjiciamus. Et quidem ad eas, de quibus loquimur, ſeparationes tria potiſſimùm concurrere arbitramur. Primùm certam fluidi ſecernendi in ſanguine diſpoſitionem; deinde peculiarem gradum velocitatis ſanguinis, cum quo fluidum illud

Ad humorum ſeparationes tria concurrunt.

I. Certa diſpoſitio in ſecernendo fluido.

illud devolvitur, & à cujus ſinu abſcedere debet; poſtremò determinatam ſtructuram, motumque cribri, per quod ſeparandum fluidum trajicitur, & à quo per excretoria, aut reductoria vaſcula aliò derivandum eſt. *II. Peculiaris ejuſdem velocitas.* *III. determinata cribri ſtructura, & motus.*

Quoad præviam illam ſeparationum diſpoſitionem, unicuique intellectu facilè eſt, ex chyli maſſa, veluti primigenia, ſtatim atque ſanguini permiſcetur, elici non poſſe actuoſam ſalivam, lixivioſum lotium, utilem bilem, vividos ſpiritus, perfectam denique cæterorum ſuccorum craſim, quanquam in ipſa chyli ſubſtantia contineantur; niſi priùs pluribus, iteratiſque per circuitum ſubagitationibus, & attenuationibus, perque varias fermentorum, aëriſque præſertim actiones, alia cohærentia diſſolvantur; alia diſſoluta cohæreant; alia craſſiora atterantur; alia tenuiora craſſeſcant; alia aſperiora levigentur; omnia denique benigno, atque oleoſo volatili foveantur. Hoc ſanè fluidorum apparatu (in quo hæmatoſis tota conſiſtit) ſeu partibus ſingulorum diſpoſitis, id ſupereſt, ut determinatis motus gradibus uniuſcujuſque liquidi confuſæ, permixtæque cum aliis particulæ ſimul aggregentur, juſtamque ſecernendi ſucci molem coagmentent; mox ab oſtiolo glandulæ veluti deſpumandum. Eſt enim proprium motus miniſterium, ut pro gradus diverſitate, ſeu variâ celeritate, primum ſimilares, ſeu homogeneas partes congreget, deinde congregatas, hùc illùc appellat, deponatque. Quod paſſim in fluminibus, tametſi immobiles ripas habentibus, uſuvenire perſpicimus. Nam, cum priori impetu confuſa corpora ſecum rapidiſſimè abripiant, paulatim, ubi de concepta velocitate remittunt, tunc quidem alibi alia aggeſta relinquunt. Quamobrem utramque conditionem ſeparationibus præviam, ipſi motui aſſignare neceſſe eſt. Sed primam tùm circularis, tùm inteſtina ſanguinis agitatio perficit; ſecunda verò ſolâ circulari delatione, ejuſque variâ remiſſione abſolvi ſolet. Quam in rem inferentium vaſorum confinia ita à natura concinnata ſunt, ut modò in ſpiras, modò in plicas, nunc in angulos acutos, nunc in obtuſos intra glandulas, poroſque ſecretorios deſinant. *Previæ diſpoſitionis neceſſitas pro ſeparationibus convincitur.* *Hæmatoſis in quo conſiſtat.* *Graduum motus proprietates.* *Variæ deferentium vaſorum in glandulis poſitiones.*

Hacte-

Hactenùs ſecretionibus materia comparata eſt. Illæ verò, ut in ſuis quæque cribris perficiantur, ſtructura organi, ejuſque motus eſt attendendus. Quo in loco immortales Clariſſimi Malpighii laudes reticere non poſſumus, qui primus omnium deprehendit, & demonſtravit, ubicunque ſeparationes fiant, ibi glandulas ſitas eſſe, quæ cribra ſint, & ſecretoria liquidorum inſtrumenta; quarum glandularum multiplex genus, diverſaque textura eſt, aliæ enim conglomeratæ, quæ ex pluribus conſtantes excretorio vaſe gaudent; aliæ conglobatæ; ſcilicet ſimpliciores, quæ reductivo tantùm canali inſtructæ ſunt; aliæ ex ſolis folliculis compactæ; aliæ ex villoſis tubulis; aliæ poſtremò ex nuda quaſi membrana foraminoſa. Omnibus verò commune eſt, tum ut ſanguinea habeant vaſa, quorum extremum, deferens liquidum ſeparandum, in folliculum deſinat, quem modò in canaliculum excretorium, modò in reductorium, modò ſaltem in ſuperficiem, vel internam, vel externam corporis abire compperimus, tùm etiam, ut reticulo lacertoſo, vel ſaltem nerveo donentur, in cujus interſtitiis ita diſpoſiti ſunt ſanguinei, ac ſecretorii tubuli, ut vaſculari texturæ vermicularis, ac propulſivus motus adjungatur. Itaque non abs re glandulas dixerim eſſe totidem corcula vaſorum finibus appoſita, in quibus, cum per tot minimorum canalium mæandros acceptus à corde motus languefcit, novâ illâ conſtrictione, ac penè dixerim ſyſtole, poſſit inſtaurari; eoque fit, ut & ſanguinis ad præcordia recurſus promoveatur, & peculiaris liquidi urgeatur ſecretio.

Malpighius omnium primus demonſtravit ubicunque ſeparationes fiunt ibi glandulas eſſe.

Diverſæ glandularum ſpecies quid habeant inter ſe commune.

Vaſa intra glandulas vermicularem motum habent.

Glandulæ ſunt veluti corcula, quibus languens fluidorum motus inſtauratur.

Denique pro coronide prælibandorum de ſecretionibus non eſt hìc prætereunda celebris inter recentiores controverſia, utrum ſuprema illa ſeparationis actio, quâ ab ipſo ſanguinis commercio fluidum per glandulam in vas excretorium, vel reductorium truditur, ſolâ fiat vi trudentis cunei per peculiare fermentum (quod præcipitans appellant) adacti; an verò configuratione oſtiolorum cum particulis ſeparandis: in qua neutrum quidem animo ſedet meo. Enimverò ſi peculiaribus fermentis hoc tribuatur, abire eſſet in infinitum; glandulæ enim aliæ, atque aliæ pro fermentorum elaboratione, ac ſecretione eſſent aſſignandæ; confi-

Humorum ſecretio vi fermenti, an potius configurationis contingat. Non vi peculiaris fermenti.

configurationi autem obſiſtit tùm fluidorum compoſitio, quæ magnam partem flexilibus, teretibus, ac rotundis conſurgit phlegmatis particulis, quæ foramina utcunque angularia non ægrè ſubire valent; tùm pellicea, atque expanſilia orificiorum labia, quæ proinde certam conſtanter figuram retinere non poſſunt. Nihil igitur reliquum eſt, niſi ut ad ſolam commenſurationem confugiamus, nimirum quæ perimetri potius majoris, vel minoris rationem habeat, quàm figuræ; hanc enim ferè ovalem plerunque putamus: ita tamen, ut minor ſemper glandularis orificii amplitudo eſſe debeat, quàm cujuſvis tenuiſſimi ſanguinei corpuſculi: aliter enim cruor ipſe influeret, quemadmodum interdum accidere per morbum ſolet; cum ſcilicet cribra præternaturali impetu, vel eroſione nimium diſtenduntur, ac dilatantur.

Copia phlegmatis in omnibus ſecernendis fluidis configurationem excludit.

Solius commenſurationis causâ fiunt ſecretiones.

Amplitudo cujuſque orificii glandularis minor eſſe debet minimo quovis orificio vaſis ſanguinei.

Quæ autem hùc uſque in genere de ſecretionibus diſſeruimus, mirificè illuſtrantur, & confirmantur præclarâ obſervatione viarum, locorumque, in quibus natura glandulas, ſeu ſecretionum officinas diſpoſuit. Nam (præter halituoſas, aqueaſque partes, quæ tanquam effluvia ſanguinis ad evaporandum prompta, ubicunque idoneus folliculus, vel ſaltem porus occurrerit, emittuntur) quò glandula breviori itinere propiùs cor locata eſt, eò gravior à ſanguine ſubſtantia ibidem excernitur, quò verò longiùs à corde poſita eſt, eò levior, ac ſubtilior ibi humor deponitur, ac filtratur. Itaque, cum renes ſint glandulæ conglomeratæ infra, & omnium proximæ ipſi cordi, atque ad excipiendum ab aorta ſanguinem viâ breviſſimâ collocati, ideo fit, ut lotium, quod aliis ſuccis gravius eſt, in iiſdem, cæteris concurrentibus, facillimè ſeparetur; deinde quia bilis eſt liquidum urinâ levius; idcirco Hepar prolixiori, & tortuoſâ meſeraicarum, ſplenicarum, & totius portæ venarum ſemitâ ſanguinem excipit; ut nempe tot diverticulorum circumvolutionibus ad locum, quanquam primo aſpectu cordi vicinum, multis tamen ambagibus pererratis, tandem perveniat. Et quidem urinam bile graviorem eſſe non modò intellectui ſuadet copia tartari, quâ lotium redundat; verùm ipſis etiam oculis demonſtrant lapides in utraque aut glandula,

Glandulæ quò ſunt cordi viciniores, eò graviores ſubſtantias ſecernunt; quò verò longius, eo leviores.

Renes quia cæteris glandulis cordi ſunt viciniores, ideò graviorem humorem excernunt.

Hepar quoniam ob tot vaſorum ambages longiùs à corde locatur leviùs fluidum ſecernit.

Urinam eſſe bile graviorem quæ ſuadeant.

dula, aut veſica concreti, quorum urinarii in aceto ſemper ſubſident; biliarii verò interdum fluitant, interdum æquilibrantur, nec niſi raro, ac lentè fundum petunt. Æſtate verò, quoniam urinoſa ſubſtantia, volatilizatis magis ſalibus, levior in ſpecie fit, quàm hyeme, propterea ad cutaneas glandulas magna ex parte divertit: quo etiam in ſtatu naturali rejicitur, atque amandatur, cum per violatos motus augetur impetus propulſivus tàm præcordiorum, quàm muſcularis machinæ reliqui corporis, contra contentum, fluentemque in canalibus ſanguinem. Quamobrem urinoſum ſerum à ſanguine violenter ultra ſectiones arteriarum emulgentium rapitur: quinimo, accedente per agitationem illam majori volatilium particularum extricatione, ac miſcelâ, tandem ad externam uſque peripheriam levius quoque factum, ſudorique admixtum urgetur, atque traducitur.

Eadem æſtate levior; Hyeme vero gravior eſt, & quare.

Quomodo per violentos motus augeatur perſpiratio.

Quod ſi ad actuoſiſſimorum, ac ſummopere depuratorum fluidorum elaborationem progredi libeat; admirando ſanè conſilio ſeminis, & animalium ſpirituum opificium, advertemus per canales maximè tortuoſos, inflexos, atque in locis à corde quàm remotiſſimis celebrari. Nam unicuique exploratum eſt, arterias carotides non ſolùm flexuoſo per cranium ingreſſu cerebrum ſubire, ſed etiam per labyrintheos meatus, & retia non modicam ejuſdem viſceris ſubſtantiam pervadere. In teſtibus verò, præter ſerpentinos, contortoſque canaliculos, illud quoque cautum fuit, ut ferè extra corpus amandarentur. Adeo fixum naturæ eſt, recrementa graviora juxta ordinarias leges primis curſibus à ſanguine deponi, longioribus contra, quæ ſubtiliora ſunt corpora, & leviora ſecerni.

Cerebrum à corde quàm remotiſſimè locatur.

Teſtes longè à corde, immo extra corpus.

Sed jam peragratis poſt galaxiam ſanguineis tramitibus, & ſecerniculorum meatibus; regrediendum eſt ad alterum œſophago appoſitum, atque in faucium veſtibulo hiantem canalem, per quem itus, redituſque ambienti aëri patet. Elevatâ igitur epiglottide, factoque eodem tempore ampliori thoracis ſpatio, propter erectas coſtas ope muſculorum, depreſſumque diaphragma, irruit ori, dempto renixu, circumfuſus aër, atque per laryngem, aſperam arteriam, & bronchia uſque ad veſiculas pulmonicas,

Inſpiratio quomodò celebretur.

nicas, qua data porta, diffunditur, & vi proprii impetus inter ſanguinea vaſa, quæ ſupra veſicularum dorſum minutiſſima per-reptant, in omnem partem nititur, eoque fit, ut ſingulis inſpirationibus non tantùm ſanguis exactius cum recenti chylo, lymphâque permiſceatur, atque ab arteriâ pulmonicâ in ſororem venam faciliùs trudatur; verùm etiam elaſticæ aëris partes, & ſpirituoſæ ætheris particulæ, pinguibus, ſubtilibuſque ichoribus per agitationem ſociatæ, uberiùs in ſanguinem ſe ſe inſinuent; quarum beneficio ejuſdem fluxilitas, atque inteſtinus motus promovetur. Nam tùm cohæſio, ad quam alioquè ſponte ſuâ globuli ſanguinei tendunt, interjectis aëris, ætheriſque moleculis, impeditur; tùm, urgente admiſſarum particularum elatere, blandè quaquaverſùm propelluntur, & agitantur quæ lentæ, reſideſque forent; tum demùm corpuſcula, quæ in ſpiritum, ſeu in fluidum impetum faciens, ut cum Hippocrate loquar, abire nata ſunt, magis attenuantur, atque idonea muneribus coctionum, ſeparationum, motuum, ac ſenſuum efficiuntur. Ex iis autem in proclivi eſt intelligere, quo pacto alternè poſt inſpirationem expiratio contingat: depreſſis enim coſtis, elevatoque diaphragmate, neceſſariò thoracis cavitas imminuitur, & pulmones compreſſi in vappidum aërem multis à ſanguine expirantibus, iiſque aut nocituris, aut ſaltem ſuperfluis halitibus permixtum validè nituntur, eumque in atmoſphæram extrudendo, locum faciunt novis à dextro cordis ventriculo propulſis liquidis, aëre rurſus, atque æthere imbuendis.

Aër vi proprii ponderis pulmones, & ſuo elatere ſanguinem ingreditur.

Fluxilitas, & inteſtinus ſanguinis motus ab ætheris particulis promovetur.

Aëris alii uſus recenſentur.

Expiratio quomodò fiat.

Quoniam verò jam ab initio monuimus, humanum corpus machinam eſſe ſe ſe moventem, machinuliſque ejuſdem ordinis coagmentatam, ſequitur modò, ut cognoſcamus, duo videri ad obeundas motiones ſummopere neceſſaria, tùm ſcilicet fulcra, vectes, ac funes, tùm vim, potentiamque motricem. Sunt autem oſſa vectes, & fulcra humani corporis, quorum alia variis apophyſibus, epiphyſibuſque in orbem, alia in rotundos pariter ſinus deſinentia, validiſque ligamentis, ac fibulis firmata, ad varios, eoſque circulares edendos motus articulantur, quibus muſculos, tanquam funes, aptari cernimus, qui, ubi oſſa defi-

Oſſa vim vectis præſtant in motibus animalium.

Ligamenta fibulis, muſculi verò funibus æquivalent.

deficiunt, ipſi ob ſuperadditam tenſionem, vectes pariter, & funes ſunt. At vis, ſeu potentia, quâ naturale hoc automaton, ſive totum, ſive per partes à vectibus, funibuſque in motum agitur, poſita eſt in vividis illis, floridis, vegetiſque ſanguinis particulis, quæ congruis ſeparationibus defecatæ; aëre inſuper, æthereque gliſcentes, tunc jure nuncupantur ſpiritus animales, cum ab eodem ſanguine in cerebri, ac cerebelli cortice ſecretæ, per eorundem medullam excurrunt, indèque per univerſos cùm artuum, tùm viſcerum nervos ad ſuos quique uſus nunquam non deducuntur, ſervantque minimis etiam in villis undularem eum motum, quem primum à corde cum ſanguine, ſubinde à dura matre intra cranium acceperunt. Hic autem undularis per nervos excurſus præſtat in membris, atque in organis penè omnibus tantoperè celebratum tonicum motum, ſeu æqualem contraniſum; undè muſculi antagoniſtæ, in apparente quantumvis quiete membrorum, paſſim æquilibrantur, nec non ſtomachus, atque inteſtina, immo vaſcula omnia pulſus, & contractiones habent periſtalticas; alternas ſcilicet cum excurrentibus per illorum cavitates corporibus.

Spiritus undularem motum, quem à corde, & à cerebro concipiunt ſervant in nervis.

Motûs tonicus in membris à ſpirituum undulatione habetur.

Sunt præterea motus voluntarii, qui per eoſdem animales ſpiritus perficiuntur, cum ſanguinis curſum hàc illàc arbitrio in muſculis moderentur; eo ſolùm à naturalibus motionibus diſcrimine, quod his eliciendis à cerebello potiſſimùm continuè, placidèque ſpiritus immittuntur; voluntariis verò nova ulteriùs pro animæ imperio ſuperadditur à cerebro in nervos determinatos impulſio, per quam, adauctâ vi in uno, alterius muſculi antagoniſtæ repugnantia vincitur; membrumque tantò liberiùs movetur, quantò per aſſuetudinem expeditiores meatus diſcurrentibus ſpiritibus patuerint. Quâ interim cerebri parte (clarè formatis rerum ideis per recurſum undarum ſpirituum animalium à ſenſuum organis) hujuſmodi voluntatis imperium exerceatur, ſpirituſque modificentur, diriganturque, alibi fortè ita me explicaturum confido, ut nonnulla (niſi propius me fallit amor) ab aliis minimè obſervata producam.

Naturales motiones fiunt à ſpiritibus continuè à cerebello; voluntariæ verò per eoſdem à cerebro ulteriùs impulſos.

Quod pollicitus erat jam implevit in altera diſſertatione de ſede cogitantis Animæ.

Eſt autem commune tàm naturalibus, quàm voluntariis motibus,

bus, ut villi, fibræ, atque ex iis contexta motionum animalium inſtrumenta (membranæ, muſculi, tendineſque) elaſtica facultate inſtructa ſint, qua, cum diſtrahuntur, ad priorem ſitum redire, ſeu reſilire conantur; quem ſanè conatum intercepto intra minima illorum ſpatia aëri, ætherique (ut in artefactis chalybeis horologiorum elateribus videmus) acceptum debent; quare niſi perenni reſpiratione nova ſemper ætheris, aëriſque ſubſtantia ſuggereretur, genus omne fibrarum, cum molles ſint, ac debiles, citiſſimè hebeſceret; quemadmodum univerſum corpus langueret, atque emoreretur, ſi alimentorum particulæ in locum illarum, quæ per ſucceſſivos motus tàm à fluidis, quàm à ſolidis diſſolutæ avolant, recens continuè à chyliferis, lymphiciſque vaſis, nec non ab arteriis, & nervis minimè ſubminiſtrarentur; quam utique reparationem nutritionis actum appellamus. *Fibræ & villi omnes elaſtica vi donantur.*

Illud poſtremo non eſt mihi ſilentio prætereundum, quod Anatomici hactenus (quantum noverim) efficientis cauſæ animadverſione non tetigerunt, finem duntaxat indicaſſe contenti: videlicet, undè habeat humani corporis machina, ut ad lineam conſiſtat, cælumque videre poſſit, *& erectos ad ſydera tollere vultus; cum prona ſpectent animalia cætera terram.* Non enim id vel ſponte duntaxat ſuâ, vel ſolo juſſu, & aſſuetudine faciunt homines; verùm eâdem illâ mechanicâ neceſſitate, quâ bruta animalia prona coguntur incedere. Etenim in brutis planta pedis brevior, nec oſſa cruris tarſo, calcaneoque rectà inſiſtunt, ſive illa ſint ſolidungula, ſive biſulca, ſive digitos armatos habentia: præterea articulatio oſſium cruris cum oſſe femoris curvatur, & internum angulum efficit ad anteriora, hoc eſt verſus inguina, & abdomen; externum verò in acutum deſinentem, ubi extendi ſatis non poteſt, effingit verſus nates. Ad hæc accedit, quòd plerunque in brutis os femoris non unicum ab acetabulo oſſis ilii ad genu, quemadmodum in hominibus, ſed in duas partes diviſum invenitur; quamobrem duplex illa articulatio brevius ſpatium, & majorem facilitatem ad flexionem affert, hoc eſt pronitati multùm famulatur; quæ quidem flexura nobis rectà inceſſuris, potiùs obfuiſſet, nam illam firmitudinem, ex conti- *Vnde eſt, quod homo natura ſua erectus ſtet; ſecus verò bruta.* *Cauſa mechanica exponuntur.*

nuato femoris oſſe petendam, plurimùm debilitaſſet. Tandem in illis femoris caput magis obliquè articulo coxæ committitur: quapropter bruta commodiùs curva progrediuntur; ea enim corporis poſitio congruit abſque ullâ moleſtiâ cum nativa infernorum artuum flexura, quæ in directum ſine aliquali dolore locari, diùque detineri non patitur. Homini contra pedum plantæ longiores oſſaque cruris tarſo innituntur ad perpendiculum; calcaneus paululum retro exporrigitur: crura inſuper ad nates in poplitibus flectuntur, neque introrſum ad inguina recurvari ullâ vi, obſtante rotulâ, valent; denique cervix rotundi capitis femoris in rectum magis inclinat, ſuoque rotundo vinculo non ad corporis latus, ſed ſupernè intra acetabulum alligatur: quibus ſanè fit, ut crura, & femora facillimè in ſitum perpendiculari proximum, tàm poni, quàm ſervari poſſint; eaque ratione nos, commoditate poſtulante, in pedes erigimur, eoque in ſitu, æquilibrato utcunque viſcerum pondere cum natibus, nec non viribus muſculorum penè omnium (ceu funibus in malo navis æqualiter per contenſionem libratis) erecto corpore continemur. Ad quod ſanè opus non mediocriter in nobis conducit ſuræ craſſities, in brutis deſiderata, per quam muſculi gaſterocnemii, & ſolei, robuſtiores effecti, fortiùs impediunt, quominus in faciem corruamus; adjuvante etiam plantarum pedum verſus anteriora longitudine, atque objecto rotulæ repagulo. Et quidem non illepidum eſt quod paſſim in puerulis obſervare contingit, qui, tametsì primùm in plano proreptent, tùm manibus, genibuſque nitantur; ubi demùm, firmatis artubus, ſaxum, aut quid ejuſmodi prominens offenderint, confeſtim propriâ vi nulloque docente in altum levari conituntur, & poſtquam pavidi, nutanteſque aliquantò inceſſerint, ſtabiliuntur, ac ſine formidine, mutato gravitatis centro in articulis, ſed terræ ſemper inter duas pedum plantas, inſiſtente ad perpendiculum lineâ, hilariter curſitant.

Lepida in puerulis obſervatio ut ad lineam naturaliter ſe erigant.

Vrſis, ac ſimiis infernorum artuum machinaminus obſtat erectioni corporis.

Ut verò ampliùs confirmentur, quæ de naturali hominis ſtatu, inceſſuque dicta ſunt, obſervare eſt quid in Urſis, Simiiſque natura præſtiterit. Sunt enim inter cætera animalia ad ſe erigendum promp-

promptiores. Utriſque planta pedis oblongior attributa eſt: quamobrem, nitentibus ſimul ſupra ampliorem terræ baſim ferè omnibus tarsì, metatarſi, ac digitorum muſculis, in altum erecti diutiùs continere ſe poſſunt. At in ſimia, præter longitudinem plantæ ad faciliorem erectionem, inceſſum, ſeſſionemque, accedit etiam articulatio genuum humanæ non abſimilis, per quam nimirum crura retrorſum flectuntur. Quoniam verò tàm urſis, quàm ſimiis exilior ſura data fuit, nec non ipſa planta pedis, tametsì cum digitis accepta appareat longa, ſit tamen pro cæterarum partium magnitudine, brevior, quàm in homine; In magnitudine verò plantæ, ſeu metatarſi tota firmitudo continetur: Idcirco Bartholomæus Euſtachius (quem honoris hujus ſubſellii gratiâ nomino) ex Galeni doctrina advertit, digitorum longitudinem, ac diſcretionem, in Simiis ad firmandum pedem, & corpus in erecto ſitu ſuſtinendum parum prodeſſe: propterea diu pedibus conſiſtere nequeunt; ſed ut ſitum quærant, qui eiſdem minimè noceat, ad naturalem pronitatem revertuntur.

His breviter pro temporis anguſtia delibatis, fidem meam liberaſſe videor, quod ad priorem argumenti partem, in qua demonſtrare ſuſceperam, quæ nobis de ſtatu naturali humani corporis per anatomicam diſſectionem cognoſcenda eſſent, in quo ſanè univerſa continetur ſcientia Medico apprimè neceſſaria: id quod magnus Hippocrates mirificè expreſſit verbis illis: *Natura corporis principium ſermonis in Arte Medica.*

Alteram propoſiti partem, Auditores Ornatiſſimi, paucis hìc expedire non libet: nam ingentis utilitatis, ac neceſſitatis eſt veras morborum cauſas, morborumque ſedes ex Anatome recenſere. Quare, cum nimium jam diſſertatio noſtra proceſſerit, ne patientiâ veſtrâ longiùs abutar, in alteram prælectionem penſum ejus inquiſitionis libenter rejicimus. Rejicere tamen in aliud tempus non debemus triumphales plauſus Sanctiſſimo noſtro Pontifici, (*a*) ac Principi jure optimo deferendos, qui, cum attritas

Gratias reddit Innocentio XI. à quo cathedram Anatomiæ acceperat, & poſt tres annos ad Pontificii Archiatri munus accerſitus fuit.

(a) *Innoc. XI. indicatur, qui collatis opibus Viennam Auſtriæ, à Turcarum obſidione exemerat, & Chriſtianorum copias in Ungariam felici victoriarum ſucceſſu auſpiciis ſuis immiſerat.*

att:itas Chriſtianæ Reipublicæ vires inſtauraverit; ita ſpem facit jacentis ingenioli mei tenuitatem erecturum, ac roboraturum. Supereſt igitur, ut eidem à Deo Optimo Maximo diuturnam incolumitatem ad gloriam noſtrorum temporum, & Eccleſiæ amplitudinem imploremus, quo, ſolutis aliquandò Captivæ Græciæ, Aſiæ vinculis, eodem auſpice, antiqua illa Medicinæ incunabula Coum, Abderam, & Pergamum jucundis, gratiſque lachrymis oſculemur.

DISSER-

DISSERTATIO TERTIA
DE
HUMORUM SECRETIONIBUS
IN GENERE, AC PRÆCIPUE' DE BILIS IN HEPATE SEPARATIONE.

Ad Eruditiſſimum Virum D. Joannem Baptiſtam Blanchum
Med. & Anat. Profeſſorem;

Ab Eodem in Lucem emiſſa in Calce Partis Secundæ Hiſtoriæ Hepaticæ Editæ Auguſt. Taurinor. MDCCXI.

ERUDITISSIME VIR.

QUID ſtudioſiùs experterem, epiſtolas ne, an lucubrationes tuas, ignoro; illud certè non neſcio, ex literis tuis, quas diù antea tabellarius reddidit, novo Hiſtoriæ hepaticæ deſiderio mirificè me exarſiſſe, quam nuper à Paparello, pictoriæ artis ſtudioſo, acceptam, ſumma animi

Occaſio ſcribendi ab Hiſtoria hepatica.Io Bap. Blanchi.

voluptate perlegi, ubi pleraque omnia eruditorum Laudibus digna deprehendi: hæſi tamen in ſalebra, nimirum in eo argumento, quod magnorum ſemper Anatomicorum torſit ingenia, quâ ratione ſingularium liquidorum, ac bilis præſertim ſecretiones fiant in animalibus. Hac ſanè in re agam tecum candidè, & familiariter: nam fucata, ſimulataque reſponſio Philoſophorum ſtudia, ac recentem noſtram amicitiam plurimùm dedeceret.

Fluidorum in corpore ſecretiones explicatu difficiles.

Non abnuo, immo tecum ſentio, Vir Clariſſime, ſanguinem per vaſa devolutum opportunitates quaſdam præcedere, & comitari debere, ut peculiaria fluida, (ſi tenues halitus excipias, qui perpetuò ex arteriarum finibus, & quibusvis corporis interſtitiis ſponte ſua effluunt) ab ejuſdem commercio, cui plus, minusvè cohærent excludantur, atque ſecedant; quas profectò (præter oris, ſtomachi, atque inteſtinorum fermenta, præterque ſolventem, moventemque aëris, Ætheriſque vim) omnes ferè in breviori, aut diuturniori, velociori, aut remiſſiori, recto, aut obliquo circulantis ſanguinis motu potiſſimùm conſiſtere, ipſa utcumque flumina docent; quæ cum novis, multiſque aquis ſuperbiunt, rapidiſſimè decurrunt, omniaque extranea corpora, lapides, cadavera, arbores, frutices, paleas, multasque denique arenas abripiunt, ſimulque confundunt; cum verò conceptam velocitatem remittere incipiunt, ſecundum varios remiſſionis gradus, atque alveorum rectitudinem, obliquitatem, aut amplitudinem majorem, vel minorem, primùm quidem graviora, majoraque corpora relinquunt, deinde ſingillatim minora, pro ratione molis, ac figuræ, ſeorſim aggregant, ut denique, cum ad minimam velocitatem pervenerint, minima etiam, minuſque gravia vel ad fundum cadere, vel in ripis deponi ſinant. Quamobrem non mirabimur ſi in animalium corporibus ipſe quoque ſanguis perenni circulatione rotatus, cum novis identidem chyli, ſalivæ, ac lymphæ laticibus intumeſcit, atque intra magnos canales ſumma velocitate devoluitur, confuſivo ſolùm motu cieatur, qui, accedentibus tum continentium vaſorum preſſione, tum inteſtina contentorum fluidorum fermentatione (quas profectò affectiones flumina

Fluidorum à ſanguine ſeparatio non ſolum ſolventibus fermentis & aëris preſſioni, ſed vario fluentis ſanguinis motui tribuenda.

Fluminum exemplo idem illuſtratur.

flumina non admittunt) liberum nonnullarum particularum excurſum partim promovet, partim impedit, eaſque ad novas complexiones, & adhæſiones componit; quo fit, ut ubi major eſt ſanguinis velocitas, minor ſit fluidorum ſeparatio; cum verò idem ſanguis plus, minuſve in circulum agitur, ſolvitur, ac modificatur, paulatim in arteriarum venarumque finibus, ſecundum varios amiſſæ velocitatis gradus diverſas particulas, quæ jam propter congruentiam molis, figuræ, motus, atque ponderis inter circulandum ad mutuum nexum venerant, ab omni ferè confuſionis, immò adhæſionis vinculo liberat, in quo potiſſimum præparatio ſeparandorum humorum conſiſtit, qui poſteà ſecundum variam cribrorum diverſitatem, ſibi congruentem, in ſua quique genera ſimplices, ac ſolitarii manifeſtantur, atque emergunt; quò certè ſpectat major, aut minor glandularum propinquitas, vel diſtantia ab ipſo corde, cujus diſtantiæ vices ſæpè tenent in glandulis vaſa plus, minus plicata, intorta, vel convoluta. Hæc porrò doctrina luculenter patet in bile, quæ, ut primus, butyri exemplo, demonſtravit Hippocrates 4. de morbis, num. 25. poſt ſummam univerſalis fluidi per arterias agitationem, ſolutionemque, ſeu cum ſanguis ad lenem, qualis exigitur, velocitatis gradum in vena porta pervenerit, à reliquis maſſæ principiis laxatur, atque hepatico filtro objicitur ſeparanda.

Ubi major eſt ſanguinis velocitas, minor eſt fluidorum ſecretio.

Quo pacto bilis ſecretionem explicarit Hippocrates.

Nemo autem ex his non intelliget, cur in morbis naturales humorum ſeparationes plerunque vitientur; nimirum quia aut miſtura, & fermentatio, aut velocitas ſanguinis, aut ſimul omnia turbantur, aut ipſa cribri ſtructura quoquo modo corrumpitur, ut proinde ipſe ego viderim in celebri J. C. Borragine nuncupato, ex pertinaci icteritia aſcitem, ac lienteriam ſubortos, quibus ex morbis extincto, ejuſque ſecto cadavere, hepar durum, ac cinereum inſpeximus, cyſtim verò, præter quædam ramenta viridescentis bilis, pallido ſero plenam, & compreſſo viſcere ſolos ichores per porum, & choledochum effluere. Immo ante biennium ſolers Anatomicus, & amicus noſter D. Pacchionus oſtendit jecur cujuſdam vetulæ, quod tertia ſolùm

Cur in morbis naturales humorum ſeparationes vitientur.

Iecur cinereum cum folliculo bilis ſero duntaxat, turgente.

Hepar inventum ſphæricis, ac diaphanis veſicis conſtans.

parte, quæ cyſtim complectebatur, colore, & conſiſtentiâ hepatis ſubſtantiam referebat; duabus verò, gibbis nimirum partibus, adeò candicabat, ut lucidæ potius, ac cryſtallinæ apparerent; erant quippe coagmentatæ ex magnis penè ſphæricis veſicis, quas duplex membrana, utraque valida, contegebat. Veſicæ plenæ erant diaphano ichore, qui igne tentatus in armoniacos halitus totus reſolvebatur. Mulier autem hæc doluit antea in regione hepatis per decennium. Adeò verum eſt, vitiatâ fluidorum craſi, & motione, vitiatoque ipſo filtro, ſeparationes quoque naturales peſſum ire. Quo, vel ſolo exemplo conſtat, viſcus ſecretioni bilis à natura deſtinatum colatorium ſeri per morbos evadere poſſe.

Quæſtio perdifficilis cur ſcilicet bilis emergens à ſanguine venæ portæ, non per venam cavam fluat in cor, ſed per ſecretorios tubulos derivetur.

Sententia D. Blanchi expenditur, & refellitur.

Radices venæ cavæ cum ramis portæ non ſe interſecant ad angulos rectos in hepate, neque portæ ramuſculi cum biliariorum vaſorum principiis rectà concurrunt.

Verum hæc ſatis ſunt obvia, ut longiori diſſertatione tractari minimè mereantur: illud certè ſummam involuit difficultatem, quod diligentiam tuam maximè poſtulabat, nimirum quî fiat ut bilis in ſanguine venæ portæ à reliquis componentibus emancipata, atque emergens, non quidem per venam cavam fluat in cor; ſed quaſi ſubſiſtat, & ſola per ſecretorios tubulos in porum biliarium derivetur. Quâ in re duo illa à te propoſita, in quibus totam explicandæ rei rationem poſuiſti, mihi nullo pacto probari poſſunt. Primum quòd radices venæ cavæ in quacunque hepatici parenchymatis portione cum ramis portæ ſe ſe ad angulos rectos interſecent. Contra verò concurſus uniuſcuiuſque finis venæ portæ cum principiis vaſorum biliariorum ſit rectus. Alterum quòd bilis ſit craſſioris ſubſtantiæ totâ humorum maſsâ: undè ex ſoluta laticum congerie grandior particula, ſcilicet balioſa, rigida quippè, ac minùs flexilis, directum tramitem proſequi debeat à porta in fiſtulam ſecretoriam; dum contra tenuior particula, nimirum ſanguinea facile flexilis in lateralis ductus orificium deflectat.

Etenim quod ad primum attinet, cum rami venæ portæ ramis pori biliarii, per communem Gliſonii membranam vaginentur, neceſſariò concipere oportet, fines utrorumque in quâlibet hepatici corporis glandulâ ad angulos acutiſſimos coire, aut ſaltem unumquemque ductum excretorium à communi loculo,

ſeu

ſeu glandularum folliculo, qui ad ſphæroidem, vel ovalem figuram accedit, ſupra venæ portæ ramuſculum plicari, atque inoſculari. Rami autem cavæ, utcunque alicubi ad angulos rectos cum portæ ramis conveniant, ubi tamen in dorſo præcipuè, ſeu gibbâ hepatis parte divaricantur, pro locorum varietate modò acutos, modò obtuſos etiam angulos efformare coguntur; in quo ſanè diligentem, ſolertemque Anatomicum hærere minimè decet, qui non artefactis ichonibus, ſed naturæ exemplaribus duci debet.

Bilis non eſt craſſior ſanguine, niſi cum ab eo ſecreta fuerit.

Quod verò ſpectat ad alterum, profectò impoſuiſſe tibi videtur craſſities bilis, jam à ſanguine ſecretæ, quâ adductus ſis, ut crederes bilis particulas per cribrum elapſuras, aut primùm elabentes mole, ac conſiſtentiâ eodem ſanguine craſſiores exiſtere; cum tamen ipſa craſſitiei cauſa ſatis apertè doceat, non niſi poſtea quam ſeparata fuerit à ſanguine, bilem effici craſſiorem:

Cur ſecreta craſſior evadat.

partes enim bilis ſibi mutuò adhæreſcere coguntur, cum ſubtilis lympha, quæ illas in vena porta ſolvebat, agitabatque, tam per inſenſilem tranſpirationem, quàm per ſenſilem in rorifera vaſa derivationem, ab iiſdem recedit, ubi in ductus biliarios confluunt, atque aggregantur. Et quidem ipſemet expreſſæ bilis lapſus, & fuga monere debet ſubtiliori, ac tenuiori ſubſtantiâ præ

Bilis ſubſtantia ſanguine tenuior; idque multis evincitur.

ſanguine, donari bilem, cum præſertim cernamus eandem, ſi quando naturalis ei motus in choledochum intercipiatur, per eas ſe ſe vias inſinuare, ad quas nullus in naturæ ſtatu patet ſanguini aditus, veluti intra adnatam oculorum tunicam; per glandulas ſalivales in os, & fauces, denique per renum tubulos in veſicam. Enimverò peſſimè cùm animalium machinis egiſſet natura, ſi partes nonnullorum liquidorum ab univerſali liquido ſeparandorum, majoris conſiſtentiæ, quàm ſit univerſale liquidum conſtituiſſet. Nam craſſiori illorum moli neceſſario major canaliculorum diameter, quâ in glandulas exciperentur, reſpondere debuiſſet; ac propterea ipſemet ſanguis quibuſdam liquidis conſiſtentiâ tenuior per ampliora eorum ſecernicula in naturæ ſtatu efflueret. Neque enim obſtitiſſent recti, aut alius, cujuſcunque poſitionis fingerentur, ductus, quin ſanguis per illos

excurreret: etenim arteriæ, & venæ capillares ſexcentis modis, atque angulis à caudicibus, & ramis procedunt, & tamen per eaſdem ſanguis totâ ſuâ mole perpetuò devolvitur.

Quod bilis per inteſtina effluens in lactea vaſa cum chylo non ſubeat, id evenit, quòd tunc adventitiâ craſſitudine pingueſcit.

Neque verò quidquam officit, quod bilis per choledochum eructata, perque inteſtina effluens in Lactea cum ipſo chylo non ingrediatur: nam bilis tunc temporis non eſt ſimplex, atque impermixta, nec nativam ſuam conſiſtentiam ſervat, ſed intimè permixta cum ſalibus, ac præſertim acidis, quà volatilibus aliorum ſuccorum, quà fixis alimentorum, craſſitie penitus adventitiâ pingueſcit, quòd plerunque in ſpiritibus ſimiliter admixtis arte experimur, veluti tum in ſpiritu urinæ, & vini, tum vitrioli, & oleo tartari, qui, tametſi ſeorſim ſuâ naturâ fluidiſſimi, confuſi tamen, aut viſci more hebeſcunt, aut ſolidantur in tartarum. Nolim tamen præſtare quid morbi vis in bile attenuanda, & propellenda moliri poſſit. Novi enim ſcriptores, qui bilem per galaxiam ad ſubclaviam aſcendere in præternaturali ſtatu autumaverint; nec abludit experientia, quæ ſæpe meſenterium in cadaveribus flaveſcens nobis exhibuit.

Ut autem quâ libertate de opinione tuâ judicare, ac definire philoſophico more hactenùs mihi licuit, eâdem, & ipſe valeas de meo ſenſu in re adeo ancipiti, atque involutâ decernere (ita enim, cum eruditionis, tum ingenuitatis experimentum præbueris) accipe de ſupremo ſecretionis actu vim, & rationem, quam meditatus ſum, paucis expoſitam.

Auctoris ſententia de bilis in hepate ſecretione proponitur.

Cum motus fluidi univerſalis in glandularum anfractibus, & mæandris non parum remittat, atque langueſcat, & propterea ſingularium liquidorum homogenea corpuſcula ſimul adglomerentur (quod in ſuperioribus palam fecimus, & tu mirificè illuſtras) neceſſe eſt, ut, ubi deſinunt vaſa inferentia, & ſingulare liquidum ſecernendum eſt, duplex occurrat inſtrumentum, unum quidem, quo novus impulſus liquidis per glandulam languidiùs permeantibus accedat, ut tum ſanguinis maſſa ulteriùs in venas, tum ſingularia fluida in diverſoria urgeantur; alterum autem, quo ſecernenda, & jam adglomerata liquida in oſcilla potius diverſo-

Duplex inſtrumentum ad ſecretionem in glandulis neceſſarium.

verſoriorum, ſeu principia ductuum ſecretoriorum, quàm in venarum orificia ſecedant. Utrumque ſanè inſtrumentum non dubito, quin tu facilè aſſequaris, quippe qui glandularum intimas fabricas optimè perſpectas habeas, quas non unius, ſed varii generis, pro ratione diverſitatis ſeparandorum liquidorum à natura factas fuiſſe, & cernimus, & admiramur. Etenim quod ad inſtaurationem motus, advertimus in glandulis modò internum reticulum, modò fibroſam, & muſcularem membranam, modò muſculum adjunctum, aut adglutinatum, quibus perpetuo firmantur, ac roborantur, ut nemo in iis non agnoſcat novi impulſus cauſam. Nam ejuſmodi vel intertextæ, vel ſuperpoſitæ muſculares fibræ vi ſuâ periſtalticâ, aut circumpulſivâ tubulos ſanguinis intercurrentes alternatim comprimunt, qui langueſcentem in iis univerſalis liquidi motum à corde acceptum, roborant, atque reſtituunt; quo fit, ut & particularis liquidi à ſanguine divortium, & ipſiusmet ſanguinis ad præcordia recurſus promoveatur.

Vtrumque in animalium corpore fabricata natura eſt. Prius quidem ad motum ſanguinis continuandum, & roborandum. Poſterius ad ſingulare liquidum excipiendum.

Quod verò ad alterum attinet inſtrumentum nemo opinor mechanicis, chymiciſque operibus leviter inſtructus aliundè, quàm ex pororum filtri diverſitate deducet. Non enim heterogeneum liquidum, vel in liquido præcipitatum craſſamentum, varias in partes, citra aquæ, aut ignis vim, ſéparari poterit, quin pannus, charta, vel congruum ejuſmodi ſecretorium corpus majori, vel minori pororum amplitudine donatum adhibeatur. Itaque in glandulis cum novo illo impulſu premitur maſſa liquidorum, ex univerſali, & ſingulari conflata, fit, ut corpuſcula in ea vaſorum oſcula ſubeant, quæ ſibi commenſurata inveniunt; particulare quidem liquidum per ductus glandulares; ſanguis verò per venas, quæ ductibus illis ſunt ampliores.

Alterum ſecretioni deſtinatum diverſis meatibus, qui liquorum guttis accommodati ſint inſtrumentum eſſe debet.

Et ſanè in oſtiolis, ſeu foraminulis cribroſis, in quæ particulare fluidum ſeſe inſinuat, non ego configurationem, quam in mollibus, alternâque preſſione, atque extruſione commotis membranulis planè comentitiam exiſtimo, ſed commenſurationem omnino attendendam eſſe certum habeo, eique poſtremum ſeparationis actum eſſe tribuendum. Procul dubio

In oſtiolis cribroſis glandularum non figuræ, ſed menſuræ ſimilitudinem, & convenientiam requirere debemus.

ſola

ſola commenſuratio impedit, quominus rubra ſanguinis moles in ſecretoria vaſa irrumpat, quemadmodum contingere experimur, cum morboſa vi, aut orificia ſponte laxantur, vel corroſione dilatantur, aut ſanguis ipſe aucto impetu, intruditur.

Ideo ſpiritus animales undique emanant, & cuncta pervadunt, quòd meatus omnes latiorem viam præbent.

Nec eſt ambigendum, quin ideo jugi effluxu ſpiritus ex qualibet glandula, vaſiſque anguſtis licèt, & exilibus evolent (in quo univerſalis illa, & admirabilis tranſpiratio poſita eſt) quia nulla pororum, foraminumque tanta eſt anguſtia, ut ſubſtantiâ eorum tenuiſſimâ excipiendâ, ac transmittendâ non ſit ubique major, & amplior. Itaque quoſcunque glandularum ductus iidem ſpiritus unà cum particularibus liquidis ſubeunt, quò ſalivam, urinam, bilem, ſudorem volatilibus ſalibus redundare conſpicimus. Adeo nullis repagulis, nullis imperviis meatibus coercere intra animalium corpora ſpirituum ſubſtantiam natura valuit, quæ quoniam illos in cerebro ſecernere, elaborare, ac retinere deberet, non viarum anguſtia, ſed earum mollitudine, obliquitate multiplici, plexuque ineſtabili, ac veluti laberyntheo medullæ, ac nervorum carcere cohibuit. Ne verò ſales volatiles ſimul omnes è corpore proſiliant, ſanguis impedit, cujus celerrima rotatione cum reliquis partibus commixti, atque irretiti abripiuntur.

Quomodo in cerebro ſeparandi, retineantur.

Doctrina commenſurationis latiſſimè patet.

Vides igitur, mi Blanchi, quàm latè in liquidorum explicando curſu, & æconomia pateat doctrina commenſurationis, ex qua, ſi epiſtolæ brevitas ſineret, pleriſque naturæ operibus non modica lux adſpergeretur, præſertim in illuſtranda cauſa perennis neceſſitatis inſtaurandi corporis per alimenta, & potiones, quibus nec ſemel, nec tenuiter ſumptis, quotidiè indigemus.

Sed jam ſatis multa, indicata potius, quàm explicata, tuoque judicio perficienda protulimus. Reliquum eſt, ut, quod de aneuryſmatis hiſtoria polliceris, quàm primum exequaris: nec ſanè vereor, ut omnibus illa partibus abſoluta abs te prodeat, quæ operi meo ſubſidium ſit præbitura, quemadmodum ex Clariſſimo Fantono noſtro, meique amantiſſimo intelliges. Vale, & crebris ingenii, ac diligentiæ tuæ fœtibus Rem medicam augere perge.

Romæ Kal. Januarii MDCCXI.

DISSER-

DISSERTATIO QUARTA

An *Acidum* ex Sanguine extrahi queat, & an inter ejuſdem Sanguinis principia ulla ſtatui poſſit univerſalis proportio?

Ad Doctiſſimum ac Eruditiſſimum Virum.

D. RAYMVNDVM VIEVSSENIVM

Medicinæ Doctorem, & in Monſpelienſi Academia Profeſſorem longè Clariſſimum: Archiatrorum Collegii Almæ Vrbis Nomine

PERSCRIPTA

Et jam adnexa Notis ad Metallothecam MICHAELIS MERCATI, editam Romæ ex Typographia Jo: Ma: Salvioni.

ETIAMSI pro tua ſingulari ſapientia, nobis apprime jam nota, abunde per Te ſapis, Spectatiſſime Vir, neque externis eges animadverſionibus; tamen, cùm plerunque aliena rectiùs quàm noſtra perſpiciamus, meritò alios in conſilium adhibes de re, vel *Cl. Vieuſſenii prudentia commendatur.*

eo argumento ſummopere abſtruſa, quòd nobiliſſimus Boylius eandem, ſi non intactam, certè imperfectam reliquit. Legimus, qua decuit ſedulitate, ſumma capita edendi operis tui, & gratulamur non Tibi ſolùm, ſed univerſæ etiam literariæ Reipublicæ, quæ non exiguum inde fructum eſt collectura. Dolemus interea ſeram ad Te reſponſionem noſtram tranſmitti, multoque magis, quòd hæc unica tribus ad nos datis epiſtolis ſufficere debeat. Sed hujuſmodi tarditatem non modò non negligentiæ noſtræ, ſed nè occupationibus quidem tribuendam volumus, quæ, etſi magnæ ſint, tamen nullæ eſſe poſſunt tantæ, ut noſtra erga Te officia valeant retardare. Hujuſce moræ cauſa fuit, partim quòd tardiùs, quàm par erat, à Tabellario Gallico (cum quo nullum nobis commercium eſſe ſolet) priores literæ tuæ redditæ fuerunt; partim etiam, quod ut ſententiam noſtram Tibi aperiremus, nonnulla experimenta Chymico-mechanica præmittenda erant, quæ, ut ipſe judicare poteris, non modicum temporis inſumpſerunt. Verùm ad rem aggrediamur, monentes tamen in limine, nos ad Te tanquam ad Virum ingenuum ingenuos ſcribere: ita enim omni penitùs aſſentatione ſemota, futurum arbitramur, ut neque Te conſuluiſſe, neque nos ſuaſiſſe pœniteat.

Excuſat tarditatem literarum.

In primis verò, nè revocantibus nobis ad examen Chymicam ſanguinis Analyſim, & ſuperſtructas meditationes, quas ad nos perferendas ſtuduiſti, ullæ occurrant ambages, patiaris, rogamus, ut longam, ordinatamque tuorum experimentorum, ac petitionum ſeriem ad duo potiſſimùm Problemata referamus, quæ totidem erunt noſtræ hujus reſponſionis argumenta: Quæremus igitur priùs, An præter Sal acre, & alkalinum cum volatile, tum fixum, humano, circulantique ſanguini ullum Sal acidum; & an qui tua induſtria ab eodem cruore acidus ſpiritus elicitus fuit in eodem ſanguine præextiterit. Poſteriùs verò, Num proportio, quam partes ſanguinis à natura inter ſe quantitatis, & ponderis habere neceſſum eſt, ulla arte ad certas regulas reduci poſſit? ea enim, quæ de bilis diſtillatione, diverſaque cum acidis miſcela Te expertum fuiſſe aſſeveras, accuratum

Ex Cl. Vieuſſenii epiſtola duo problemata eliciuntur.

I. An Sal acidum ſanguini inſit, & extrahi ab illo poſſit.

II. Num proportio inter partes ſanguinis certis ſub legibus contineri poſſit.

tum quidem ſeculi genium ſapiunt, omniumque proinde Medicorum calculum promeritura cenſemus.

I. Problema examinatur.

Quantùm verò ad prioris attinet Problematis ſolutionem, Tecum fatemur, errare eos qui putant, Sal acidum à ſanguine ſeparari non poſſe: qui enim hoc negant, ſupponunt acidum ſanguini non ineſſe: eſſe autem, vel ipſe docuit Hippocrates lib. de Vet. Med., &, quod omni plus valet auctoritate, multæ rationes, atque obvia plurima experimenta apertiſſimè convincunt: etenim Sal marinum, aliaque multigena ſalia acida paſſim cum cibis, potibus & aëre intrà corpus ingerimus, quæ, quanquam in ſtatu naturali majori ex parte volatilizentur per alkalina, ſæpe tamen fit, ut in morbis ad nativum fixationis ſtatum reſtituta, ſecernantur à ſanguine, & extra corpus deriventur ſub forma ſudoris, ſalivæ, urinæ, ſaniei, puris, aut aliorum ichorum, quæ, judice ſenſu, externè acida deprehenduntur.

Sal acidum in ſanguine contineri, Auctoritate, & ratione demonſtratur.

Sal marinum, aliaque acida interdum in ſanguinem confluunt.

Sal marinum in ſanorum ſanguine exiſtere experimento comprobatur.

Neque autem ullus dubitationi locus eſſe videtur, quin Sal marinum, quod inter acida numeratur, ſanorum quoque ſanguini inexiſtat; ſi enim portio aliqua cruoris, ſtatim atque è vena proſiliit, ſupra talci laminam excepta, ſponte exiccanda relinquatur, curioſum exhibet ſpectaculum cernenti illam per Microſcopium; duplex enim Salis ſpecies occurrit, una quidem figuræ Salis communis, altera verò Salis volatilis. Quinimo ſanguis tepefacto in furno ad ſiccitatem redactus, ignique admotus, flammam concipit cum ſtrepitu, crepituque marini Salis, ut notat Clariſſimus (*a*) Boylius, qui rurſus ad tit. 22. ſuæ Hiſtoriæ humani ſanguinis preſſiùs ſcribit, ſe valida calcinatione tres, aut quatuor drachmas Salis fixi à ſanguine extraxiſſe, quod quidem inſtar marini Salis comperit, ut expectabat. Jurè igitur, cùm evidenter Sal acidum in ſanguine contineri manifeſtum ſit, concludi meritò poteſt, idem Sal acidum, obſtetricante Chymia, ab eodem extrahi poſſe. Immo verò, cùm nullus ſit adeò hoſpes in Chymia, qui fœtidum oleum à ſanguine excludat; nullus pariter acidi præſentiam in ſanguine poterit inficiari; cùm naturalem olei compoſitionem ſulphureum acidum neceſſariò ingrediatur.

Sal marino ſimile ex ſanguine extractum.

Oleum fœtidum Sal acidum ſanguinis arguit.

Kk 2 Du-

(a) *Hiſt. S. H. par. 2. exper. 4. pag. 10. & 18.*

An Sal acidum à Vieuſſenio extractum, ſanguini ſit tribuendum.

Dubium duntaxat, quod hac in re ſupereſſe poſſet, illud eſſe videtur: An Sal acidum, quod à Te in prima epiſtola particulari Analyſi ex fixo ſanguinis Sale ſecerni aſſeveratur, & ſpiritus irritans; qui ipſo ſpiritu aceti acidior ſtatuitur, omni ex parte ab ipſo ſanguine proliciatur; an verò aliis etiam incurrentibus, vel admixtis in præparatione corporibus debeat aliquid ſuæ aciditatis. Te non fugiunt, doctiſſime Vir, quatuor illæ regulæ, quas ſubtiliſſimus Carteſius (*a*) proponit iis, qui humanis in ſcientiis errores vitare cupiunt, quarum prima, & poſtrema ad id collineant, ut nihil unquam certè verum eſſe admittamus, niſi quod certè, & evidenter verum eſſe comperimus; & ut ſingulas occurrentium difficultatum partes ita enumeremus, ut ad omnia circumſpiciendo, nihil penitùs omittamus: hac enim methodo omnem præcipitationem, aut anticipationem in judicando, ut idem Auctor inculcat, diligentiſſimè vitabimus. Hæc ſanè monuiſſe ſuperfluum putaremus, niſi viam ſternerent ad roborandas difficultates, quas ſumus expoſituri.

Carteſii regulæ ad res exploratè cognoſcendas.

Quanquam nonnulli Chymici cæca quadam ſuos in præceptores fide conſtantiſſimè tueantur, ignem adactum in corpora diſtillanda, illorum texturis haud irretiri; experientiſſimus tamen Boylius (*b*) non ſolùm in Chymiſt. Sceptico, ſed ſtrictiùs part. 4. memoratæ Hiſt. Sang., agens de Chymica ſanguinis Analyſi, apertè fatetur, ſibi non conſtare, num frequentibus diſtillationibus particulæ quædam ignis poſſint identidem aſſociari particulis diſtillati liquoris. Et cùm nemo ſit, qui ignoret, ignem refertum eſſe acido-ſulphureis particulis, nemo pariter ab omni ſuſpicione admixtionis acidi cum ſanguine liberare ſe poterit; nimirum ex Carteſii monitu, certè verum affirmare nequibit, ſpiritum acidum; qui à ſanguine calcinato mediante igne reverberii elevatur, aliquam ſaltem ſuorum conſtituentium partem ignis miſcelæ nullo pacto debere. Neque verò hujuſmodi objectum diluitur per tentatum à Te experimentum calcinandi ſanguinem ad nudos Solis radios; ii enim, ut probè noſti, & ignis ſunt, & ignem accendunt. Quid

An particula ignea à corporibus diſtillatis detineantur, ambigit Boylius.

Incertum an acidum è ſanguine extractum ſanguini ſit tribuendum.

(a) *In Diſſert. de Meth.*
(b) *Tit. 2. p. 36.*

Quid, quòd cineres calcinatorum corporum libero aeri expoſiti, multum acidorum Salium ab ambiente atmoſphæra poſſunt mutuari? Licet autem argumenta hæc facilè quis eludat, quòd nonnullam quidem acidi portionem ab igne corporibus diſtillatis, & ab aere capitibus mortuis accedere ſolùm probent, non autem tantam ſpiritus acidi copiam, quæ ex ſanguine diſtillato prodit, dictis corporibus extraneis, tribuendam omnino eſſe evincunt: alia tamen eaque major ratio nos urget, qua de externi Salis acidi vi, utì à Te ſpiritus acidi ex cruore eliciuntur, præclarè admonemur. Nullus eſt chymicorum, qui neget; quinimo Tu quoque, Clariſſime Vir, in ſcheda, è prælo ad nos miſſa, publicè profiteris, terras bolares acidulo ſpiritu gaudere; quo fit, ut ſi eædem ſeorſim à quovis alio corpore per retortam forti igne adigantur, liquorem acidum de ſe emittant. Quis igitur attentè animadvertens modum, quo Tu à fixo ſanguinis Sale ſpiritum, aceti ſpiritu acidiorem, ſeparas; maximo ſtatim jure non ſuſpicetur, acidiſſimum hunc ſpiritum non ſolius ſanguinei ſalis fixi, ſed duplæ majoris boli partis, quam in diſtillatione admiſces, prolem habendum eſſe? Atque ea quidem firmiori ratione, quòd Chymici ſolent ex marino, exempli cauſa, Sale tum copioſiorem ſpiritum acidum elicere, cùm majorem boli molem eidem admiſcent. Adeò vera ſunt, & boli miſcelam ad ſpiritus acidi productionem, ac multiplicationem plurimùm conferre; & neminem certè affirmare poſſe id, quod à mixtura fixi ſanguinis Salis, ac boli Chymicis ex organis profluit, univerſum ab alterutrius tantummodo corpore prodiiſſe.

Corpora calcinata acido aëris imbuuntur.

Acidum ex ſanguine diſtillatum probabiliter admixto bolo tribui poſſe.

Non conſtat ſpiritum acidum ex ſanguine prodiiſſe.

Sed inquies, Vir Humaniſſime, ſi vos firmum, ratumque habetis, humano ſanguini marinum præ cæteris Sal naturaliter ineſſe, modum ſaltem oſtendite, quo citra extranei corporis additamentum, acidus ſpiritus ab eodem poſſit elevari. Profectò, nè Tecum tenaciores noſtrorum videamur experimentorum, quàm Viris congruat ingenuis, atque ad libertatem natis; fatemur nos animo revolventes, bolum diſtillandis acidis Salibus eam ob cauſam admiſceri, nè igne fundantur, fuſique ſpirituum aſcenſum præpediant; ſtatim cogitaſſe, num boli locum in extrahendo

Cur bolus diſtillandis corporibus miſceatur.

Modus extrahendi Salis acidi à ſanguine, abſque extranei corporis admixtione.

acido ſanguinis ſpiritu, ipſamet *damnata*, ut ajunt, ſanguinis *terra*, ſalium particulas utcunque diſgregans, ſatis tenere poſſet. Qua de re diligentiſſimus ex noſtris Chymiater Franciſcus Girottus ſumpſit fæces illas ſubobſcuras, ac lucidas, quæ poſt diſtillationem omnium partium volatilium cruoris in retortæ fundo inveniuntur, quæque marino præſertim Sale ſunt gravidæ, eaſque in vitream, humilioremque retortulam ſolas transfudit: ita enim, reliquis ex arte concinnatis, ſpe noſtra minimè fuimus fruſtrati. Nimirum igne reverberii fumus aſcendit, qui reſolutus eſt intrà recipientis fundum in guttulas liquoris moderatè acidi; cum aliis acidis nullo modo, at cum alkalicis evidenter luctantis; in qua certè operatione dubitari non poteſt, quin acidum, quod à prædicto effluit capite mortuo, majori parte ſit ipſius ſanguinis incola, cùm nullum corpus advena præter ignem eidem admixtum fuerit.

Sal fixum humani ſanguinis ſalſum eſſe. Cur diſtillati ſanguinis cineres acidum ſolum præbeant.

Neque idcirco in controverſiam vocamus, acidiſſimum illum, tua induſtria elicitum ſpiritum, ut ſuperiùs obiter innuimus, aliqua ſaltem ex parte ab ipſo ſanguinis Sale profectum fuiſſe: etenim tecum ſentimus, Sal fixum humani ſanguinis non unius ſimplicis naturæ, ſed mixtum ex acido, & alkali. Et quoniam ea eſt fixi Salis alkalici textura, ut igne reverberii ſtrictiſſimè implicetur, adhæreat, atque, ut Chymicorum verbo loquar, vitrificetur potiùs, quàm atomum de ſe elevari ſuſtineat; ut monet etiam Hoffmannus (*a*); exinde facilè difficultas illa expeditur, in quam minùs in Chymia periti incurrere ſolent, cùm in diſtillatione fixi ſanguinis Salis verſantur; ſcilicet unde fiat, ut ex cinere humani cruoris ad ſenſum alkalico, acidus tamen ſpiritus ſublimetur. Partes ſiquidem Salis alkalici fixantur magis, & penè vitrificantur in retortæ fundo, dum acidi Salis particulæ elevantur.

Alterum problema perpenditur.

Sed quid immoramur in re, de qua longiùs tecum agere, idem profectò eſſet, ac Sus, ut ajunt, Minervam; &, Ululas Athenas? Alterum jam nos problema ſolicitat, cujus porrò ſolutionem quanquam ingenium tuum, rebus arduis, atque immorta-

litati

(a) *In Clave. Pharm. lib. 3. cap. 21. pag. 336. n. 12.*

litati natum, miris modis, ſummo labore, ingentibus ſtudiis, ac repetitis experimentis, tentare aggreſſum fuerit; nihilominus tamen, num omnis in eo ſuperata ſit, aut ſuperari poſſit ambiguitas, maximopere dubitamus: etenim, tametſi proportio partes inter conſtituentes, ac integram maſſam ſanguinis revera inveniatur in ſingulis hominibus individua operatione; attamen unam, univerſalem, certamque iſtius proportionis normam, quæ cunctis congruat ſingularibus ſanguinibus inveniri, rationibus quidem ingenioſis ac ſpecie probabilibus potiùs, quàm veris certiſque argùmentis comprobari poſſe arbitramur. Nullam enim rationem iniri poſſe, qua hujuſmodi proportio comperiatur, tum multis aliis rationibus evincitur, tum præcipuè mechanicis principiis facillimè demonſtratur.

Proportionem inter ſanguinem, & ejus partes generaliter definiri non poſſe.

Primò quidem apud omnes Mechanicos, & Arithmeticos indubitatum eſt Axioma, veram proportionem ponderis partium ad totum, ſeu è converſo aggregati ad aggregantia haberi non poſſe, quin certò nobis conſtet pondus totius, & partium, ſeu pondus aggregati, & aggregantium. Sed hìc, depoſita quavis mentis noſtræ præoccupatione, neminem certè putamus futurum, qui non cognoſcat, & fateatur difficultatem evidentiæ iſtorum ponderum. Etenim, quantùm ſpectat ad univerſum ſanguinem, quis eſt, qui non videat, certam, ac determinatam ejuſdem menſuram, unam eandemque in omnibus haud inveniri, cum vel in ſingularibus, qui ferè quotidiè ob varias cauſas permutantur, ægrè ſatìs inveniatur? Quo fit, ut Scriptorum aliqui libras cruoris 18., alii 20., multi 22., non pauci plures, aut pauciores admittant in homine.

Demonſtratur ex mechanico axiomate.

Variam eſſe ſanguinis quantitatem in hominibus.

Sed quanvis natura idem cunctis hominibus ſanguinis pondus dimenſa eſſet; quo tamen modo, aut artificio, penitùs ipſum haurire, & ad trutinam revocare poſſemus? Etenim adeò tortuoſi ſunt viſcerum anfractus, tam perplexi venarum meatus, tam multi, exiles, cæci, atque implicìti, venæ portæ rami, quibus à cava, toto hepatis aggere interpoſito, ſejungitur, ut nullus adeò opportunus, vulneri locus excogitari poſſit, ex quo totus omnino ſanguis effluat: Quamobrem vel in jugulatis animalibus,

Nulla ratione omnem ſanguinem ex animalibus extrahi poſſe.

ac pedibus ſuſpenſis, magna cruoris vis in abdomine potiſſimùm, reſidua latitare paſſim obſervatur.

Proportio determinatæ partis ſanguinis erga ſua principia, non arguit eandem proportionem in univerſo ſanguine. Specifica ſanguinis gravitas generaliter determinari non poteſt.

Quòd ſi dicas ſat eſſe ad partium erga totum proportionem cognoſcendam, perſpectum habere peculiare pondus unius molis toti ſimilis, principiorumque diſſimilium dictam molem toti ſimilem conſtituentium; ſcilicet in caſu noſtro æquè bene aſſequi nos poſſe normam proportionis, quæ ſanguinem inter, & ſua principia intercedit, ſi exactè ſciverimus verum pondus alicujus ſaltem molis ſanguinis, ſimulque noverimus particularia pondera diſſimilium principiorum, eandem molem aggregantium: etenim (quidquid ſit de validitate iſtius hypotheſis in fluidis, certam ſemper gravitatem ſpecificam non habentibus) maxima difficultas verſatur in determinando vero pondere unius molis ſanguinis, toti ſimilis, & in detegenda eadem in ſingulis proportione principiorum diſſimilium, ſed aggregantium ſupradictam molem ſanguinis. Et quidem cum ſpecifica gravitas humani ſanguinis difficiliùs, quàm quis ſibi fingit, ſtabiliri poſſit, ut ad rem noſtram poſt Sanctorium ſcribit Boylius (*a*); ea enim variat eodem in homine diverſo anni, immo diei tempore, cùm majori, minorive ab aſſumptis alimentis vel potibus intervallo, extractus fuerit. An non etiam arterioſus à venoſo, & venoſus cavæ à venoſo portæ multo ſpecificæ gravitatis diſcrimine inter ſe diſtant? Non igitur certum nobis erit, vel eſſe poterit, pondus totius ſanguinis in omnibus, aut in ſingulis hominibus, vel ſpecifica gravitas particularis molis ejuſdem fluidi.

Sanguinis gravitas vel in eodem homine varia prò variis circumſtantiis deprehenditur.

Pondus partium ſannem componentium certò ſtatui non poſſe.

Deinde verò multo adhuc minùs haberi poteſt determinatum pondus ſingularum particularum aggregantium, vel univerſum ſanguinem, vel peculiarem ejuſdem molem; quia fieri nequit, quin hujuſmodi partes, ſeu Chymica principia, additione novorum corporum, igne nimirum, bolo, aut aere, vel detractione nativarum particularum, inſenſibiliter avolantium, priſtinam gravitatem, ac proinde veram inter ſe proportionem admodum varient: ex quo factum legimus, ut cùm præcitatus diligentiſſimus Boylius (*b*) ſtuduiſſet accuratæ habendæ humani ſanguinis

(a) *Hiſtor. human. ſang. pag. 11.*
(b) *Loc. ſup. cit. append. pag. 72.*

guinis diſtillationi, attamen, poſtquam ſingillatim extracta illinc corpora ad ſtateram revocaſſet, evidentem in iiſdem multarum drachmarum defectum obſervaverit. Atque idcirco paradoxum jurè vocat, quod Chymici nobis imponere ſatagunt, in diſtillationibus accuratè factis, ſeparata corpora ad totius pondus exactiſſimè recurrere. Neque verò, dum hæc aſſerimus, Boylii, aliorumque magnorum Scriptorum fidei dumtaxat innitimur; namque tentata per nos etiam ſedula, quantùm fieri potuit, ſpagyrica humani cruoris analyſi, ſeparatæ partes pondus denique toti æquale minimè reddiderunt. In unciis enim ſeptem, & drachmis ſeptem ſanguinis poſt diſtillationem plus ſemiuncia deſideratum eſt. Id quod procul dubio tuis etiam in experimentis contigiſſe ſuſpicamur. Cùm igitur neque totius, neque partium ſanguinis verum pondus nobis liquidò conſtare poſſit; nulla pariter vera proportio, quæ inter corpora componentia, & totum intercedat, cum ſpe aliqua nobis quærenda ſupereſt.

Corporum ex humano ſanguine extractorum pondus, ejuſdem ſanguinis ponderi minimè exæquari ex Boylio. Idem Auctoris experimento demonſtratur.

Ad hanc omnino difficilem, ac planè impoſſibilem ſcientiam ex parte Artis, certum pondus totius, & partium ſanguinis inveniendi, accedit etiam illa difficultas, quæ oritur ex parte naturæ ipſius ſanguinis, qui cùm non ſit ejuſdem indolis in ſingulis, fruſtrà ab uno proportionem petimus, quæ omnibus hominibus congruat, & commenſuretur. Differt enim natura à natura, ut ajebat Hippocrates; nempe juxta diverſa alimenta, ætates, regiones, anni tempeſtates, ſexus, animi pathemata, corporis exercitationes, ac potiſſimùm viſcerum ſtructuras, ac fermentorum vires, diverſa oriuntur in hominibus temperamenta, quæ varium, longèque diverſum in uno, quàm in altero ſanguinis componentium exceſſum, aut defectum (quod idem eſt, ac proportionem dixiſſe) & ſignificant, & ſupponunt: exinde fit, ut hominum tum mores, tum morbi tanto intervallo inter ſe non modò diſtent, ſed etiam commutentur. Neque verò multis opus eſt argumentis ad probandam facilem variationem componentium maſſam ſanguinis in uno, quàm in altero individuo; cum, Te aſſerente, vel unicum granum cum quadrante Salis volatilis humani ſanguinis integram libram aquæ ſtillatitiæ perturbare,

Sanguinis naturam diverſam eſſe pro diverſis circumſtantiis.

Proportionem partium erga ſanguinem minimis de cauſis turbari ex ipſius Vieuſſenii experimento demonſtratur.

turbare, & novam in eadem proportionem unius ad undecim mille quingenta vigintiquinque inducere apta fuerit. Hæc ſanè multorum inter ſanguines diſcrimina, quæ nemo ſenſibus utens inficiari poteſt, abunde confirmantur ex vino, & lacte, quæ, cùm ſint fluida heterogenea, & ſanguini admodum analoga, à diverſitate regionum, ſoli, anni temporum, atque ſuarum ætatum in propriis componentibus eò uſque alterantur, ut nullam certè veram proportionis regulam, quæ ſingulis competat, poſſint admittere.

Idem exemplo vini, & lactis evincitur.

Poſtremò, Vir Ornatiſſime, enixè petimus, ut, relictis generalibus hypotheſibus, ſedulò perpendas expoſitam à Te proportionem unc. 1. Salis fixi ad libras 50. ſanguinis, ex quibus Sal extractum fuit, (mittimus enim hìc tot libras cruoris non unius, ſed plurimorum hominum, fortè etiam ægrotantium è venis fluxiſſe, quod multùm alterare poteſt normam proportionis naturalis) eamque rationem compares cum illa ſcrupulorum quinque ejuſdem Salis fixi ad ſolam libram unam ſanguinis à laudatiſſimo Boylio (*a*) diligenter expoſita; comperies enim (mirum dictu!) non ſolùm proportiones iſtas non eſſe ſimiles, ſed ita inter ſe differre, ut proportio Boyliana Salis fixi ad ſanguinem ſuperet decies circiter proportionem Salis fixi ad ſanguinem per Te enunciatam. Huc accedit, quòd Romæ proportionem ab utroque veſtrum longè diverſam invenimus. An verò hujuſce diſcriminis cauſa referenda ſit in diverſas ſanguinum indoles, an etiam in varias præparandi formas, ac vias, quibus Londini, Monſpelii, ac in Urbe itum eſt, aliorum eſto judicium; ſatìs enim nobis erit, hoc non minuere argumenti vim, quæ utrinque validiſſimè urget; vel enim in varia ſanguinum temperamenta, vel una etiam in diverſa artificia refundantur diſcrimina, perperpetuò ipſa inſuperabilis varietas infidam reddit quæſitam à nobis proportionem. Proh quantùm abſtruſa, ac recondita ſunt naturæ myſteria, quorum nonnulla fateri ſe ignorare humanæ partem ſapientiæ exiſtimamus!

Proportio Salis fixi cum ſanguine à diverſis diverſa deprehenditur.

Proportio à nobis obſervata ab aliis differt.

Quæ ſit hujus differentiæ cauſa.

Cæterùm hortamur, ut quæ circa humanum ſanguinem ſtrenuè moliris

(a) *In append. ad Hiſt. humani ſanguinis pag.* 73.

moliris experimenta, non quidem ad inveniendam præfatam, quam invenire prohibemur, componentium proportionem; ſed pari animi tui magnitudine, & feliciori forſitan exitu ad exornandam Chymiam, & ad perficiendam praxim medicam, quò univerſæ Medicorum lineæ collimare debent, ſtudioſiſſimè dirigas.

Interim quæ nobis Clariſſimorum Virorum teſtimonia tranſmiſiſti, tuæ potiùs virtuti, quàm tuæ innocentiæ gratulantes accepimus; neque enim aliena veritatis face tua indiget ſapientia, quæ Tibi æquè fulget, ac aliis. Miramur tamen Clariſſimum D.N.N., ingenioſis adinventis alioquin prædivitem, tuis invidiſſe theſauris, & dum Te Lege plagiaria damnare ſtudet, ipſum in pœnam Talionis incidiſſe. Singulares in ſpiritu ſanguinis acri proprietates à Te obſervatas placeat nobis impartiri, ut miræ tuæ fœcunditatis apud nos cultus major adhuc ſuper maximum adoleſcat. Vale Neſtoreos annos, Vir Doctiſſime, & nos, ut facis, ama.

Ex Aula Magna Romani Archilycei Kal. Februarii MDCXCIX.

DISSERTATIO QUINTA

DE

TRIPLICI INTESTINORVM POLYPO,

Quorum longiorem nonnulli hactenus unicum Vermem eſſe crediderunt, olim adnexa

Operi Clar. Viri ANTONII VALLISNERII

De Vermium Generatione in humano corpore.

Patavii edito anno 1710.

Clariſſimo Viro D. D. Antonio Pacchiono
Jo: Maria Lanciſius S. P.

Vallíſnerius auctoris obſervationes de lato verme poſtulavit, ut ſuis adjiceret.

ETSI familiares quasdam diſſertationes ex obſcuro privatoque loco in publicam lucem traducere hucuſque fugerim ac planè reformidarim: tamen non poſſum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod nunc à me poſtules obſervatum ne ſcriptumque aliquid penes me ſit de Longiſſimo, latoque inteſtinorum, ut putant, verme; cum Vir doctiſſimus, atque eruditiſſimus Vallíſnerius ad obſervationes ſuas, cedro dignas velit attexere. Hoc equidem facere, rebus meis, præcipuè curſim exaratis, valde diffidens, omnino negarem, niſi glorioſum mihi futurum cenſerem, quod honeſtum fuit Agamemnoni Regum Regi, ut ex Homero ſcripſit Cicero, habere aliquem in conſiliis capiundis Neſtorem. Eâ idcirco lege epiſtolarem hanc de inteſti-

norum

norum polypis diſſertationem tibi mitto, ut duos, nimirum te, ac D. Valliſnerium Neſtores habeam; quorum ſpectatiſſimæ fidei, acutæque ingeniorum aciei mearum mendas paginarum, tum videndas, tum veſtra potiſſimum utriuſque liturâ corrigendas, ut Amicorum eſt, libentiſſimè trado. Fac tu primum, ne ſpe bonâ me depellas, & dum aliorum valetudinem conſervas, te ipſum quoque, mi Pacchione, cuſtodias Vale.

Ex Muſeo in Ædibus Vatican. Non. Decem. MDCCII.

Illuſtriſſimo, atque Eruditiſſimo Viro, Concivi ſuo plurimùm æſtimando D. *Antonio Vallisnerio* in Patavino Archilyceo pub. med. pract. Profeſſori, *Antonius Pacchionus* F.

TAndem aliquandò illuſtriſſimi, ac Præclariſſimi Lanciſii de Lumbrico Lato diſſertationem ad te mitto, nempe ut haſce obſervationes accuratiſſimis tuis, quas de hoc eodem in publicum es editurus, adnectas. Eas profectò tibi citius reddidiſſem, niſi Labor improbus, quo tantus Vir repetitis in experimentis, pro tam utili, ac neceſſario de cordis motu, atque de internis Aneuryſmatibus opere abſolvendo ſedulus utitur, mihi, ne illas efflagitarem, juſtam injeciſſet moram, quam demum rupi, ut Tibi, & univerſæ Reipublicæ Medicæ inſervirem. Fateor, vix mihi petenti ſua, qua ſolet, maxima humanitate eaſdem tradidiſſe, eoque officioſius cùm ad te qui in iis ſingillatim, & nervosè laboraſti, transferendas noviſſet, ſperans videlicet illam ſe tecum veritatem detexiſſe, quæ cum una ſit, lateatque in profundo, nonniſi à rectè inquirentibus (quos inter tu optimus) invenitur. Et quamquam Vir egregius arcana naturæ ſcrutando adeò præcellat, tamen quam tenuem ſibi; (ſapientum more) quam verò magnam nobis fidem adhibeat, familiari ejusdem epiſtola ſatis intelligere potuiſti. Vides igitur, ne ſuo huic Labori aſſentemur in pronunciandâ apertè de eodem ſententiâ noſtrâ, quantopere nos poſcat. Quantum enim in rebus phyſi-

Auctoris opus de aneuryſmatibus, & motu cordis.

Lanciſianæ diſſertationis elogium.

cis examinandis didici, diſſertationem iſtam tum experimento, tum in rationum pondere undique veritate refertam comperi, curioſis certè, doctiſque procul dubio ſatisfacturam. Sane tu experimentis diù aſſuetus antiquata non tantum de longiſſimo Lato Lumbrico commenta delebis, inexpertoſque erudies credulos, verum meliùs quam ipſe ego, acre tuum de novo hoc inteſtinalium polyporum argumento judicium ferre poteris, & num, ut arbitror, prælo dignè mandari poſſit. Si rei momentum ambo attigeritis veritatem de ſubjecto uno, tempore eodem, & modo repertam videbit orbis à Viris etiam locorum diſtantia ſejunctis, & quod præ cæteris intereſt, in inquirendo maximè peritis, quod noſtro præſertim ævo in Clariſſimis Malpighio Italo, & Grevvio Anglo de plantarum anatome ſimilia, pariterque vera ſcribentibus, fuimus admirati. Interim ne ingentem expectationem meam videndi utramque, tuam nempe, & illuſtriſſimi Lanciſii diſceptationem fallas, vehementer te rogo. Vale.

Malpighius, & Grevvius Anglus eodem tempore de plantis ſcripſerunt.

Romæ Idibus Februarii MDCCVIII.

Illuſtriſſimo, atque Eruditiſſmo Viro Archiatro Pontificio

Jo: Ma: Lanciſio

Jo: Dominicus Bianciardus S. P.

DOctiſſimæ non minùs, quam humaniſſimæ reſponſiones tuæ ad meam de ovulis, ac vermibus in pane repertis, epiſtolam, te minimè afficiendum tædio promittunt, Vir Illuſtriſſime, ſi nova ejuſdem indolis pignora tibi nunc exhibere confido.

Fœminæ Tuſculanæ caſus, quæ latiſſimo verme ejecto, dolore, tuſſi, & febre levata eſt.

Fæmina recenter nupta habitus gracilis, nullo præ paupertate in victus ratione ſervato ordine, febri corripiebatur cum cruſta alba, ac tenaci per totam faucium concamerationem. Febri acceſſit dolor lateris, ad ventriculi ſitum deſcendens, ſpirandi difficultas, tuſſis moleſta, denique ſputum cruentum. Ad iſtius curationem vocatus, ſignorum ſyndrome ſtatim conſiderata, non dubitavi quin cum morbus pleuritis videretur, antipleuritica

tica poſtularet. Verum peſſimo conſilio id peractum eſt. Subinde namque mulier adeo lædebatur, ut ferè nullam propriæ ſalutis ſpem nobis promitteret. At verò iis ita ſtantibus, acidus halitus, ab ægræ ore fluens, me de vermium exiſtentiâ commonefecit. Exhibitis itaque ſyr. florum perſic. aliiſque vermifugis, eadem per alvum excrevit (quod ipſe aliàs nunquam vidi) corpus album, longiſſimum, compreſſum, crebriſque quaſi internodiis diſcriminatum, una cum quibuſdam Lumbricis de natura teretum. Atque poſt hujuſmodi evacuationem dolor, tuſſis, ac febris illico ſedata ſunt.

Deſcripti jam longiſſimi corporis (quod præcipuum, & doloſiſſimum morbi auctorem fuiſſe evincit, ni fallor, ſymptomatum poſt illius excretionem evaneſcentia) portionem quandam, quam ſolam præ aſſidentium incuriâ, integram habere potui, Tibi mitto conſiderandam, Vir illuſtriſſimè, ſperans fore ut novum inde philoſophandi argumentum accipias, mihique per otium reſcribas, num idem corpus, ut ipſe puto, unicus, longiſſimuſque vermis de cucurbitinorum genere dicendus ſit. Quod ſi verò aliter judicaveris, ea, qua ſoles, benignitate, candori juncta, ſententiam tuam ad meam eruditionem ediſſere. Vale.

Datum Tuſculi XX. Julii MDCCIV.

Viro ſtudioſiſſimo D. D. Jo: Dominico Bianciardi Io: M. Lanciſius S. P.

CUm accipiam te eſſe ſolicitum, quid ipſe judicem de corporibus illis, quæ per ſeceſſum deſcripta à Te Mulier excrevit, ea tibi dicenda putavi, quæ mihi repetita obſervatio, adſtipulante ratione, ſuggeſſit. Porro, ut ipſe certum, firmumque inſcitiæ argumentum præberem, ſi detruſos teretes lumbricos negarem fuiſſe vermes; ita ſane levitatis eſſem inſimulandus, ſi citò crederem corpus illud longiſſimum, quod interdum per alvum dejicitur, unicum vermem componere, atque coagmentare. Diſcrucior herclè animi conſiderans fragmentum dumtaxat ad nos tranſmiſſum, abruptum fuiſſe ex eo multo longiori, quod

Ejectum à fœmina Tuſculana corpus, non verus vermis fuit, quod nullis vitæ organis conſtaret.

quod à Tuſculanâ feminâ per ſedem rejectum fuit: fieri enim poteſt, ut ipſe meo in opere fruſtratus tibi nunc videar, ſi affirmavero, me illud ſolis filamentoſis fibris, nullis verò vitæ organis intùs foriſque compaginatum, (ut re ipſa contigit) inveniſſe; & mærens profectò adhuc dolerem, niſi experimenta ſuccurrerent per me aliàs facta, in ſimilibus corporibus longioribus, quæ tu ſemel animadvertiſti; hæc ſiquidèm integra, ac recens emiſſa cum aliquando luſtraverim, deprehendi ex concreſcibili ſucco majori ex parte apud inteſtina (quemadmodum polypi in corde, atque arteriis) conglutinari. Illud utique inficiari non poſſum mucoſis hiſce, ac filamentoſis partibus non rarò cucurbitinos vermes (ut olim obſervavit etiam Hieronymus Gabucinus) admiſceri. Sed à recta ratione deflectit quiſquis arbitratur longiſſimam hanc tæniam (qua voce Plinius, Marcellus, ac Platerus in iſto caſu appoſitè utuntur) unicum vermem compaginare, qui ſcilicet intrà duodenum, vel jejunum locato capite, perque cætera inteſtina producto corpore, caudam denique in fine coli aut principio recti detineat.

Ejuſmodi corpora ex craſſiore ſucco in inteſtinis concreſcunt.

Neque ſanè me ab oculari experimento abalienare valet vel ipſe magnus Hip. (*a*), qui meminit lati cujuſdam vermis, longitudinis trium cubitorum, in puerorum inteſtinis adoleſcentis; vel doctiſſimus Sennertus (*b*) qui plurimas collegit hiſtorias longiſſimorum per alvum dejectorum vermium, quorum externam faciem appoſita etiàm icone deſcribit, vel tandèm Amatus, Rondeletius, Foreſtus, aut Tulpius, qui horum capita vermium variis figuris inſignita ſe obſervaſſe memoriæ tradiderunt; ubi enim non ſolis rerum corporibus fides eſt adhibenda, ſed eas medullitus introſpicere oportet, cùm eaſdem aliter conſtitutas, quam olim à multis judicatum fuerit, detegimus, ſapientis erit mutare conſilium, quod ſæpe idem ingenuus mutavit Hip. qui ſe aliquando deceptum fuiſſe, candidè fateri non erubuit.

Hippocrates aliique ejuſmodi vermium meminerunt.

Duo autem præcipua ſunt argumenta, quæ nos movent, ut inficiemur, corpora hæc ſolidiuſcula, quadraginta, vel quinquaginta

Duobus argumentis conficitur longiſſimam hanc tæniam animatum corpus non eſſe.

(a) *De morb. num. 27.*
(b) *Lib. 3. pract. part. 2. ſect. 1. cap. 5.*

ginta palmos longa, unius inſecti conflare naturam. Nam illud prætermittimus, quod viris certè ingenuis negotium faceſſeret; ſcilicet ſi tænia hæc unicum longiſſimum vermem conſtitueret; proculdubio ſua cum proboſcide tenuium inteſtinorum tunicas vehementius, quàm quivis alius vermis pungere, erodere, ac terebrare deberet. Contrarium verò accidit, ut ſæpe illam tæniam abſque ullo incommodo ac dolore cùm intrà corpus retineri, tùm ab eodem excerni ac deturbari animadverterim.

Primò enim ſi deſcriptum corpus conſtitueret unicum vermem, proculdubio tubulos haberet ac viſcera per longum diſtributa, & præ omnibus longiſſimam ſpinam, à capite ad caudam exporrectam; quæ omnia immutabili, æternaque lege ſibi ſemper ſimilis natura tam bombyci, quàm reliquis inſectis generoſa largitur. Quis autem vidit unquam hujuſmodi viſcera, & adeò longè productam ſpinam in expoſitis corporibus, quorum internum ſtatum ipſe & ſolus, & cum Amicis ad cultri examen fruſtrà revocavi, nudos dumtaxat vermes cucurbitinos ſæpe intermixtos offendens?

Primum. Quia nec tubulos, nec viſcera, nec ſpinam habet, ut cæteri vermes.

Neque tamen hactenus vacavit, ut inquirere potuerimus in minutam ſtructuram cucurbitinorum vermium, qui plerumque in tæniis iſtis magno numero hoſpitantur. Veniet fortè ſedulus, doctuſque naturæ ruſpator, qui (præter ea, quæ celeber. Malpigh. (*a*) poſt ſua fata nobis reliquit) hanc zootomiæ partem viriliter tractare adnitetur.

Alterum deinde argumentum deducitur ex analogia illorum inſectorum, quæ extra animalium corpora paſſim naſcuntur, quorum nullum, quantum ſciam, invenitur, quod ſex, octo, aut decem palmorum longitudinem excedat. Quæro nunc à te ſtudioſiſſimè Vir, quî fieri poteſt, ut vermes intra animalium corpora (quæ quantula pars ſunt orbis?) quadruplo, aut quintuplo longiores naſcantur? Cum enim fluidum animale ex cerebro, & ſpinali medulla in ſingulas muſculares membranas, ac fibras uſque in caudam pro motu, ac ſenſu impertiendis etiam in inſectorum corporibus pellendum ſit; certè in tam molli, & oſſeis vectibus

Alterum: quod cætera inſecta extra animalium corpus naſcentia decem palmorum longitudinem non excedant.

(a) *In oper. poſthum.*

vectibus deſtituta machina, qualis eſt vermis, neque ineſſe, neque fortè mente concipi poteſt vis ac potentia, quæ ſatis ſit ad trudendum hujuſmodi liquidum, & ſuperanda tàm multa quæ occurrunt impedimenta ad uſque metam 40. aut 50. palmorum.

Fortaſſe ex cucurbitinis vermibus arctiſſimè junctis in ſpeciem unius inſecti forma compingitur.

An verò talis eſſe poſſit cucurbitinorum vermium nexus ac veluti colligatio, quæ oblongum non re, ſed ſpecie fictum animal præ ſe ferat, ut mihi hujus exemplum corporis hucuſque videre non licuit, ita animus ad negandum nil planè momenti habet; quin contra pronus eſt cum Benivenio, ac Platero ad credendum dari poſſe latos vermes, qui inter ſe ita jungantur, ac mordicus cohæreant, ut minùs videntibus unicum longum vermem conſtituere videantur: præſertim cum Doctiſſimus Andreas Cæſalpinus queſt. med. lib. 2. quæſt. 22. duo tantum vermium genera in humanis inteſtinis reperiri demonſtret; ſcilicet latos, ac rotundos: Latum enim vermem inſtar cinguli in multam longitudinem extenſum coagmentari aſſerit ex cucurbitinis vermibus, glutinante (*a*) mucoſa quadam ſubſtantia. Aſcarides verò à rotundis non differre niſi ætate: nam ob velocem cum fæcibus exitum non perveniunt ad juſtum incrementum.

Diluitur argumentum ex motu latiſſimi vermis repetitum.

Quod ſi tu objicias, in fragmentis horum corporum motum aliquem aliquando fuiſſe obſervatum; non idcircò unius vermis vitam deducendam eſſe reponam: iſtiusmodi enim commotio, mea quidem ſententia, vel minimis intermixtis adhuc viventibus inſectis periſtalticè agitatis accepta referenda eſt, vel debetur cuidam undoſæ trepidationi, quam ſubit molle, atque oblongum corpus, cùm repente ſupra planum aliquod projicitur, priusquam omnes illius partes gravitatis centrum inveniant, atque immobiles teneant; quæ ſanè trepidatio minus peritis inteſtinæ motionis ſpeciem facile poteſt imponere.

Vndenam in deſcripta muliere concreſcibilis humor confluxerit, & ubi, & quo pacto concreverit.

Poſt hæc an quæres, mi Bianciarde, undenam concreſcibilis humoris vena in muliere per te deſcriptâ, fuerit ſuppeditata? exhibuit illa ſanè ſtatim atque febricitare cæpit, ſatis clara iſtius originis

(a) *Vide hanc opinionem per analyſim poſtea confirmatam à viro clariſſimo Antonio Valliſnerio in ſuis experimentis de orig. Verm. in humano corpore.*

originis indicia in ore, & faucibus albo, tenacique ſucco obductis. Scilicet factum puto, ut, quemadmodum ex noxiis, viſcoſiſque alimentis intra ſanguinem advectis per glandulas palatinas, linguæ, & faucium viſcidulus humor depluere, & concreſcere potuit, ita per ſtomachi, atque inteſtinorum glandulas (quæ propter texturæ continuationem ſorores adenarum faucium habentur) conſimilis tenax ſubſtantia ſecreta fuerit, quæ propter moram, & febrilem ſubinde calorem ulterius coacta pro loci genio in oblongam illam tæniam admixtis fortè latis vermibus, eorumque ovulis fuerit modificata.

Lenta autem Lymphæ ad hanc longitudinem accretio intrà cavitatem inteſtinorum tripliciter, quantum hucuſque mihi innotuit, ſolet contingere. Primo quidèm cum gelatinoſa, ut ità loquar, teneraque ſubſtantia univerſam ipſorum internam ſuperficiem ferè undequaque incruſtat; quæ quidèm paulatim conglutinatur apud excolores diù febricitantes, ac ferè cachecticos; cujus fortè indolis fuiſſe ſuſpicamur corpus illud album, longum, & continuatum, quod celeber. Lipſius poſt gravem, contumacemque morbum per inferiora dejecit, & de quo proinde Heurnius converſus ad Lipſium ait. Reſpice trophæa de tuo morbo.

Tripliciter lympha in hanc longitudinem conglutinari poteſt.

1. Quum mollis, & craſſa ſubſtantia internam inteſtinorum cavitatem incruſtat in cachecticis.

Hoc verò excitatus exemplo recordor me vidiſſe pueros, qui paulò poſt abſolutam Lactationem ex alvo detruſerunt materiam albam, concretam, inſigniſque longitudinis, ex fibroſa parte lactis productam; quæ licet à mulierculis pro unico verme haberetur, interiùs tamèn luſtrata non ſolùm inanimis, ſed omnium etiam viſcerum expers à nobis inventa fuit; nidum utique ovulorum, vermiumque veluti cloacam præbere ſe poteſt, ut in recenti caſeo fieri videmus.

Lipſii caſus.

Vt accidit etiam pueris à lacte depulſis.

Altero deinde modo polypeam iſtius lymphæ accretionem in inteſtinis non rarò contingere animadvertimus in dyſentericis, quorum colon, propter ſecretionem, fluxumque erodentium ichorum altè exeſum, admittere cogitur per longum quaſi ſulcum, intra quem cum præcipuè convaliturus eſt æger, tenax humor congeritur, & coaleſcit in corpus teres, & oblongum, quod tandèm per podicem excernitur longitudinis trium, aut quatuor

2. in dyſentericis, quorum colon exeſum in ſulcum tenacem humorem admittit.

palmorum, ut primùm ipſe vidi triginta ferè ab hinc annis in Mercatore quodam nomine Joſeph Zatello, quem una cum Amico D. Dominico de Marinis, qui tunc erat inter vivos, dyſenteriâ laborantem curabamus, & cujus idem poſtea meminit (*a*) Marinus in diſſertatione quadam typis edita.

3. In corporibus male nutritis, & ſeſſilem vitam ducentibus ejuſmodi polypi concreſcunt, ex uno latere convexi, ex altero concavi, & geniculis interſecti.

Tandem hujus farinæ polypi in corporibus malè nutritis, ſeſſilemque vitam ducentibus, cujus potiſſimum generis ſunt fæminæ Hebrææ, ſenſim conglutinantur, & cum plus juſto aut glutinoſi aut ponderoſi evadunt, eum apud inteſtina ſitum ſibi conciliant, qui oritur ex adhæſionis neceſſitate, vel propria reſpectiva gravitate ad contentum chylum, aërem, ac fæces. Hujus quidem indolis fuiſſe ſuſpicor corpus à te obſervatum in fæmina Tuſculana. Habet enim longiſſimus hic polypus præter incluſos interceptoſque cucurbitinos vermes uno in latere paulo concavam, ſeu compreſſam figuram; altero verò convexam quo ſanè per totam ferè longitudinem quibuſdam æqualibus, aut inæqualibus interſectionibus, geniculorum inſtar plerumque inſculptus occurrit.

Ex ſitu in inteſtinis eam figuram induunt.

Iſtorum verò geniculorum originem tribuendam reor, non quidèm interſectionibus, ſeu quaſi muſcularibus articulis unius dumtaxat vermis; (ut multi perperam putarunt) ſed partim hic illic intermixtis cucurbitinis vermibus, partim etiam graphicæ penè dixerim impreſſioni factæ ſupra lento-fluidam ſubſtantiam à regulari, aut irregulari motu, ac figura ipſorum inteſtinorum, quibus eo latere tenaciter polypus adhæreſcit. Etenim quemadmodum tantum poteſt mare, ut fluidis ſuis undis veſtigia æquidiſtantia itus, redituſque, ut totidem genicula, in arenoſo litore deſcribat: quid vetat quin ipſum quoque inteſtinum periſtaltici ſui motus veſtigia mollibus iſtis corporibus ad eaſdem leges valeat imprimere? Hinc Paulus, & Aetius tradiderunt ſubſtantiam hanc longiſſimam vermem creditam ex interna gracilium inteſtinorum membrana generari.

Tollitur cohærentia ejuſmodi polyporum cum inteſtinis mercuriali aliquo ſolvente aut bile acriori facta.

Nunquam verò per alvum deturbari poteſt ullus prædictorum polyporum quin tollatur cohæſio, quæ intercedit utraſque inter

(a) *In diſſert. Phil. Med. de re monſtruoſa à Capuccino Piſauri per urinam excreta pag. 17.*

inter polypi atque inteſtini ſuperficies. Neque eadem tolli poteſt, niſi cum mercurialis ſolventis, aut amaricantis pharmaci vi, vel etiam ſponte vehementiori reddito periſtaltico motu, bileque acriori diſcerpuntur vincula cohæſionis, unde medica excuſſione hujuſmodi polypi feliciter excluduntur.

Quod verò in Tuſculana fœmina poſt alvinam excretionem tàm ſpuria pleuritis, quàm cætera prava, quæ vexabant, ſymptomata penitus, ſubitoque ceſſaverint: hoc quidem non debetur excluſioni longiſſimi corporis, ſed teretium vermium; quos revera, & febres mali moris, & potiſſimum pſeudopleuritides interdum excitare non ipſe ſolum, ſed omnes ferè practici identidem obſervarunt. *Tuſculana femina convaluit non quod polypum, ſed quod teretes vermes ejecerit.*

Habes itaque, mi Bianciarde, unde concludas naturam nobiſcum diverſarum rerum imaginibus ludere, quibus profectò niſi nos junctis ſenſuum, rationiſque viribus ad ſeverum examen eaſdem revocemus, turpiter deludimur. Tu fruere iis quæ in re tam ardua cum aliqua ſpe detectæ veritatis tibi dicenda duximus; nullaſque interim tuis compedes cogitationibus injicientes amicè jubemus, ut pari deinceps philoſophica libertate, reſpondendo, utaris. Vale.

Romæ Kal. Auguſti MDCCIV.

Ioannis Baptiſtæ Morgani Forolivienſis Philoſophi, & Medici ex Inclyta N.C. Sac. Rom. Imperii Academia, & cæt. ad Antonium de Valliſneria Cæſarei ejuſdem Collegii Regiæque Londinenſis ſocietatis ſodalem, & cæt. & Theoricam Medicinam Patavii publicè profitentem.

EPISTOLA.

I. Quod ſeriùs ad te mittam alteram Lanciſii illuſtriſſimi Viri de Lumbrico Lato diſſertationem, duabus de cauſis factum eſt. Nam qui libenter apud te legerim illam ejus primam in rem eandem diſceptationem, quæ cura eſt tui, imo noſtri An-

tonii Pacchioni Clariſſimi Hominis ad te allata, multò libentius hanc legi alteram, & relegi, quam mecum ipſe Author, voluit, ut eſt erga me ſummè humanus, & perbenignus, communicare. Qua in diſſertatione cùm illa me tenuerunt, quæ in ſcriptis cæteris Viri celeberrimi tenere ſolent, quòd in tantis ejus occupationibus ſic præclarè tamèn, & ſic copiosè, & doctè conſcripta ſit, tum illud mirificè me illexit, quòd in ea ſuper Lati Vermis natura, non quod Medicorum prope omnium conſenſus docet, ſed quod Anatome, quod ratio, & major veriſimilitudo, confirmetur. Eo ſi more, inſtitutoque Majores uti voluiſſent in tot aliis, quæ de reliquis etiam Vermibus mirifica, & ſingularia tradidere, num putas Ornatiſſimè Antoni, ſcriptorem ex illis gravem, & diligentem (ut modo cæteros prætermittam) ſeriò fuiſſe teſtaturum *(a)* ſe quatuor Lumbricos teretes ſpithamæ unius longitudine in ipſo trunco venæ portæ comperiſſe, quò ſcilicet per anguſta venarum meſaraicarum orificia ex inteſtinis uſque olim, ut ipſe arbitrabatur, prorepſerant, eoſque ſe clariſſimo Viro Præceptori ſuo monſtraſſe, hunc autem *poſtero die in publico Theatro anatomico omnibus Medicinæ Doctoribus & ſtudioſis pro miraculo aſpiciendos propoſuiſſe?* Tales ego vermes (ſi vermes forent) in nulla non vena, arteriave reperiſſem; quin & in præcordiis quorundam equorum multipedes lacertas vidiſſem; nam & videbantur, neque deerant, qui de abdito equorum morbo, & ſubito interitu earum morſus cauſarentur. Quantum itaque Malpighio debemus aliiſque ſolertibus, qui de Cordis polypo ſcripſerunt, Viris, vel quantum tibi, qui, ſicut es Naturalis Hiſtoriæ conſultiſſimus, quæ in quibus locis vivere animantia nequeant, docere ſoles, quod à falſis vaſorum ſanguinis vermibus non fallamur; tantum poſthac Lanciſio debebimus, quòd à vermiformibus inteſtinorum polypis non amplius decipiemur.

In Lanciſiana diſſertatione non medicorum conſenſus, ſed Anatome, & ratio ſpectatur.

Multipedes non Lacertæ ſed polypi in equorum præcordiis.

Quæ utilitas ex Lanciſiana diſſertatione in medicos, & ægrotos redundet.

II. Neque verò nos ſolum Medici, qui rerum nempe naturam ex hac parte melius ſcrutati, poſſumus idcirco majores Medici, ut Celſus *(b)* quidem arbitratur, exiſtere, ſed ægri quo-

que

(a) *Spigelius de Lumbrico Lato. cap. 5.*
(b) *De Re Med. in præfat.*

que Lanciſio debent, quibus videlicet ob eam rem medicinam, fieri multò aptiùs poſſe, ſcio Te, & Medicos pleroſque alios certis de cauſis non dubitare. Quibus animadverti cauſis hanc etiam addi rationem poſſe, quòd ſi quis modò aliquam dejiciat ejuſmodi faſciam, & nihil in ea ſit, quod vermis caudam, vel caput, vel extremam certè utramque partem repræſentet, nunc quidèm non eſt profectò neceſſarium ægrum propterea terreri, aut valentiore medicina vexari, qua ſcilicet relictæ intùs lumbrici partes ejiciantur: quod utrumque fieri neceſſe erat, cum Faſcia certi generis animal, certæque formæ, non concreſcens fortuitò corpus eſſe credebatur. Quo etiàm tempore Medici (*b*) non deerant nobiliſſimi, qui Faſciarum aliquot latitudine cum longitudine earum collata, ex ea, quam invenerant, proportione, hujus poſtea excretæ Faſciæ, vel illius latitudine inſpecta, quanta pars intùs reſtitiſſet, colligere docerent: ex hoc verò quanta pharmacorum vi eas oporteret reliquias ex inteſtinis deturbare, ſcitè illi quidèm, & ingenioſè, ſed non ſine ægrotantium periculo, certè cum moleſtia, quæ ut eſſe ſupervacanea, ut non habere uſum poſſit, nunc arguere ex tuis, & Lanciſii diſſertationibus licebit.

Duplex ſententia de lato lumbrico. Prima unicum vermem eſſe conſtituit, altera vermiculorum ſeriem.

III. Hic inquies: Tu ergo præter polypoſa ejuſmodi corpora alios Latos Vermes agnoſcis nullos? vel nihil ea te movent, quæ paſſim apud Medicos Authores ſuper Latis Vermibus ſcripta inveniuntur, quare non quidem inanimi, ſed motu, vitaque præditi credendi ſint? Ego vero Antoni Doctiſſime, primùm illud ſcire me fateor, ſuper natura Lati Lumbrici ſententias circumferri potiſſimum duas, vel quòd is vermis unus ſit, vel quòd ſeries ſit vermiculorum catenatim inter ſe cohærentium: quarum ſententiarum ſicuti primam longè aliam eſſe, atque alteram agnoſco, ita longè aliud de hac, atque illa & ipſe ſentio, & te arbitror ſentire. De Lato igitur uno Verme plures quidem extant obſervationes, ſed quæ partim ab ejuſmodi Authoribus habitæ ſunt, quorum imperiti oculi ſuperiorem uteri cervicem à vagina, & quæ ſunt ſimilia, diſcernere, nedum vermis an

Prior ſententia rejicitur.

unus

(b) *Spigelius loco citato.*

unus ſit, anne plurimorum ſeries, internoſcere non valent, partim verò ita proponuntur, quantum ego quidem legi, & in præſentia memoria teneo, uti ex earum lectione id colligere neceſſe non ſit, quod ab earum ſcriptoribus intenditur, eos & vermes, & vermes ſimplices, non vero pluribus coagmentatos extitiſſe. Multa enim eorum, quæ afferri ſolent, quamobrem & vermes, & vermes ſimplices fuiſſe videantur, cum per Lanciſium oſtenduntur vel polypo, vel intermixtis etiam polypo vermiculis convenire; tum verò idem proclive eſt, & de illis confirmare, & de aliis inſuper oſtendere quæ in rem eandem proferri poſſent: quo in numero præſertim ſunt (*a*) ſonitus natantis quaſi piſcis, & cauda aquam diverberantis eminus quoque de ventre ægrorum exauditus, manu autem ventri impoſita perceptus motus ſicuti fætus in utero concluſi, exeuntis denique Faſciæ, jamque adeo dimidii cubiti longitudine extra inteſtina propendentis facta eodem, unde prodierat, reverſio; quod tamen factum quamvis Hippocrates indicaverit, vel ſatiùs quicumque ille fuit, qui librum de Morbis quartum (*b*) conſcripſit, Spigelius (*c*) quidem ab ſe viſum tradidiſſet conſtanter vellem, non vero alibi ab ſe viſum, alibi à quadam muliercula narratum. Earum itaque rerum cauſæ afferri tot poſſunt, & tam diverſæ, ſive intus concluſorum flatuum motuum, ſive motui inverſo convulſorum inteſtinorum, ſive demum cohærentium vermiculorum ſeriei id omne placeat aſſignari, nihil ut cogat, vel vivum propterea, vel unum certè lumbricum agnoſcere. Quod verò addit Spigelius (*d*) ejus Faſciæ partem acetario ſumpto dejectam eſſe, itemque ab eſu acetarii Faſciæ ejuſdem fruſta depelli annis inſequentibus conſueviſſe, id verò neceſſe non eſt factum dicere, propterea quod acetum lumbricis ut indicatum eſt à Majoribus, adverſetur, cùm acid. liquoris ſpicula calore præſertim acta, & concitata, polypoſa queant corpora perrumpere, atque diſſolvere, quod commodum ab Lanciſio in hac, quam mitto, Diſſertatione poſitum eſt.

Signa lati lumbrici in ventre ſe moventis, quæ vulgo feruntur.

IV. Etſi

(a) *Idem ibidem. cap. 7. & 15.*
(b) *num. 27.*
(c) *In libro citato confer diligenter cum cap. 17. caput 15. & 7. imprimis.*
(d) *Ibid. cap. 15. & 14.*

IV. Etſi verò ita ego ſentio, Latos pleroſque Lumbricos aut non veros, aut non ſimplices vermes exiſtere, cave tamèn credas, Vir Clariſſime, fieri meo judicio non poſſe, ut Latus aliquis Lumbricus, qui verus, idemque unus ſit, inveniatur. Nam neque eſt quidquam, quod me ita cogat exiſtimare, & certos quoſdam planos, ac oblongos vermes quandoque in canibus notavi: quorum vermium quoniam te ſcio deſcriptionem expetere, hanc verbis quàm potero pauciſſimis adſcribam. Itaque intra Canum inteſtina corpora obſervavi quædam, ſubſtantia flexili quidem, ſed denſa, & compacta, lævia, albida, exanguia, palmum circiter longa, digiti auricularis dimidium lata, craſſa autem perparum, ſed qua etiam parte latiora ſunt, tenuia, plana, compreſſa. Sunt namque in medio latiora, utrinque autem magis magiſque quo propiora extremis fiunt, extenuantur ſic ut in acumen quaſi deſinant. Lateris utriuſque ora crebris eſt, ac paribus utrinque inciſuris ſulcata, relictis intervallis majoribus, qua corpora latiora ſunt, minoribus, qua extenuantur; idque tam certa lege, atque ordine, ut cum quodvis corpus plurimorum quaſi triangulorum ſeries eſſe videatur, quorum ſit apex ſingulorum baſi commiſſus, quodvis certiſſimè triangulum quantò majus eſt tantò latiori corporum parti, quantò minùs tantò extremis propius ſit. Quamobrem ſi per notam aliquam, & vulgatam lumbricorum imaginem hæc velim corpora, qualia ſint, monſtrare, & ob oculos ponere non per aliam facere id aptiùs poſſim, ac per eam parvulam, quam ex Cornelio Gemma Spigelius (*a*); ex Spigelio autem, cum alia inſuper imagine, rebuſque perpluribus, Sennertus (*b*) deſcripſit. Cum qua tamen imaguncula nolim putes ea corpora ex omni parte convenire, multò minùs hæc ſeriem eſſe vermiculorum inter ſe cohærentium, aut eſſe denique non lumbricos, ſed polypos. Nam neque uſpiam mihi corpus quodquam tam eſſe unum viſum eſt, quam hæc corpora viſa ſunt; & quamvis viva ea, & ſe moventia invenire adhùc non potuerim, plures tamèn, eæque graves ſunt

Latorum vermium in canibus obſervatio, & accurata deſcriptio.

Oſtenditur vermes eſſe, non polypos illiusmodi corpora.

(a) *In libro citato.*
(b) *Pract. L. 3. P. 2. S. 1. cap. 5.*

1. è ſignis, quæ vermes comitantur. ſunt cauſæ, quamobrem eſſe polypos non exiſtimem. Primùm quòd catellus in quo illa primò obſervavi, cum incredibili quadam ſiti, & fame correptus, iteratis demùm ſubitis quibusdam paroxismis, & veluti animæ defectionibus (quæ ſunt ſanè omnia inter vermium notas) peremptus eſſet, mihi illius viſcera, & omne corpus quam potui diligenter ſcrutanti præter ingentem eorum corporum in tenuibus inteſtinis congeriem, aliud mali exhibuit nihil. *2. Ex ejusmodi corporum textura.* Præterea conſtans ille ordo, atque certiſſimus, quo & inciſuræ, & intervalla diſponuntur, & in ſingulis corporibus peculiaris eadem conformatio; non motui quidèm inteſtinorum periſtaltico, non interioribus eorum anfractibus, quemadmodum incerta, rudis, & penè informis Faſciarum plurium adumbratio, ſatis rectè, ſi quid ego hic judico, aſſignari poſſent. Quæ enim certa, & conſtantia ſunt, ea certam quoque, & conſtantem habere cauſam neceſſe eſt; cauſæ autem prolatæ duæ, vel recrementis præſertim durioribus interlabentibus, vel polypoſis aliis corporibus interjectis, dici non poteſt, quàm crebrò debeant fruſtrari, & quàm facilè prohiberi, quò minùs eadem lege, atque ordine deſcribant, & inciſuras, & intervalla, & definitum verſus corporum utrumque caput latitudinis decrementum, eaque non modo ex uno corporum latere, ſed pariter, & convenienter ex utroque, non modò aliquot in corporibus, ſed in univerſis, non modò uno in cane, ſed in cunctis; nam certè in cunctis, quotquot ſcilicet ea corpora ineſſe vidi conſimillima obſervavi. Quibus omnibus de cauſis, aut ego quidem plurimum fallor, aut nihil vero propius eſt, quàm quòd ea corpora certa eadem, & præfinita ratione, qua Lumbrici quoque cæteri pronaſcantur.

V. Hæc ut rudia ſint, & imperfecta, tamèn, quoniam tibi placuit ut haberes, morem geſſi, & ſcriptitavi, eò quidèm ſegniùs, quò minùs digna videbantur, quæ in tuas manus pervenirent. Hæc enim (ut ad initium revertar) altera mihi cauſa extitit ſeriùs mittendi egregiam Lanciſii Diſſertationem qua cum ſcripſeras ſcilicet, te ſuper his rebus, quas tecum Patavii locutus eram, longas à me literas expectare. Tu primùm da operam,

ut

ut valeas; deinde, ne Diſſertationes Laudatiſſimi viri, ne tuas vermium expectatiſſimas obſervationes diutiùs publicæ invidere utilitati videaris.

Dabam Venetiis poſtridie Cal. Septembris MDCCVIII.

Studioſiſſimo Viro D. JOH. DOMINICO BIANCIARDO
IOH. MA. LANCISIUS S. L.

QUanquam ingeniorum ægritudines tùm vi, tùm numero fortè ſuperent corporis morbos, duæ tamen præ omnibus perniciosæ apud bonarum artium cultores, mea quidem ſententia, decernendæ ſunt, quippe quæ virtutis quaſi ſpeciem indutæ, animabus altiùs infigi, ac difficilius evelli poſſe videntur. Altera quæ urbanitatem foris redolet, ſervilis illa eſt mentis ſocordia, per quam aliorum jurantes in verba, ſplendida non minùs, quàm certa rerum naturalium tentamina ad obſcuram, fallacemque hominum fidem ſæpe damnamus. Altera è contrario, quæ generoſam vim mentis refert, ſuperba quædam eſt humani ingenii prurigo, per quam aliorum inventa contradicendi duntaxat ſtudio ad examen revocantes ita ſcalpendo tractamus, ut perpetuò detrectemus. O nos miſeros, qui non cernimus, utraque via nosmetipſos turpiſſimè prodere! ſed neutro certe vitio candidum ſimul, atque acre ingenium tuum laborare, Vir Ornatiſſime, abundè diuque ex multiplicibus intellexi tecum habitis epiſtolaribus diſſertationibus; atque ardentiſſimè te veritatem deperire palam oſtendiſti; idcirco, dum quædam objectas argumenta contra latam à me ſententiam de longiſſimo inteſtinorum cucurbitino credito verme, id facis, puto, ne noſtro ſilentio torpeant ingenia, ignem enim nullum excuſſeris, ſi pyriten molliter tractaveris. Ingenioſa profectò ſunt, quæ tua in reſponſione commemoras, nos tamen ab antecepta opinione ne latum quidem unguem valent revocare. Ubi enim expendenda res circa autopſiam tota verſatur, fruſtra ad ſolius rationis normam exigitur; cum ſingulæ rationes non omnibus, ſed certis congruant experimentis; quo fit, ut ſæpe quòd uno in caſu verè penſum

Inter animi vitia literarum, & bonarum artium ſtudioſis aſſentatio, & invidentia fugiendæ ſunt.

In practicis diſciplinis, & arte Medica non ſola ratio, ſed ſenſus etiam adhibendi.

rationis implet, nudum in altero ſit ſophiſma. In practicis diſciplinis, mi Bianciarde, atque in ipſiſſima arte medica per ſenſus ratione ductos perpetuò quærenda, nunquam per ambages excogitanda hypotheſis. Cum igitur hactenùs mihi conſtiterit oblonga adeò per ſedem deturbata corpora viſceribus, ac ſpinali potiſſimum medulla, quibus unus, atque integer vermis conſtituitur, deſtituta fuiſſe, ac polypeas tantummodo fibras ex concreto mucilagineo corpore, admixtis interdum cucurbitinis vermibus exhibuiſſe; proculdubio, niſi Tu contrarium apertè per experimenta demonſtraveris, nullius erunt momenti conjecturæ omnes, quotquot aut congeris, aut poteris in contrarium congerere.

Longiſſima illa corpora ſeu teniæ quum nullum vitale organum à capite ad caudam propagatum habeant, unum inſectum componere nequeunt.

Porrò mihi ſuccenſere minimè debebis, ſi, cum inficiari non auſim, immo ultro concedam gigni poſſe latos vermes figura & mole cucurbitæ ſeminibus ſimiles, ac plerumque æquales; illud tantummodo à veritate alienum arbitrer longiſſima corpora, quæ nunc tæniæ ad modum depreſſa, nunc cylindricam figuram ſortita utrovis modo inteſtinorum plerumque longitudinem æquant, ſub unius inſecti ordine comprehendenda eſſe. Hæc enim corpora (quidquid aliis contigerit) nullum commune, ſive à capite ad caudam propagatum, vitæ organum mihi unquam oſtenderunt. At nemo eſt, qui neſciat hujuſmodi organa in veris inſectis, aliiſque reptilibus ſibi invicem mira ſtructura, mirandoque ordine, ac nexu eleganter diſtributa inveniri; quæ ſanè ſi in oblongis hujuſmodi inteſtinorum corporibus reperirentur, quiſque vel lippus facilè intueretur. Hujus ipſe defectus viſcerum in prædictis tæniis teſtis ſum, qui, ut aliàs retuli, iſtius rei periculum facturus non ſemel manum operi admovi, ſed irrito ſemper conatu ſimul, ac deſiderio.

Quod in iis caput aliquando fuerit obſervatum, externæ tantum figuræ tribuendum.

Et quanquam in molli hac inteſtinorum lorica Amatus Luſitanus verrucoſum, Rondeletius oblongum, & parvum, denique Foreſtus in mucronem tanquam ſubulam turbinatum caput ſe obſervaſſe commemorent, ii quidem de externa duntaxat figura intelligendi ſunt, quæ vel caſu, vel per abruptionem, ſciſſionemque illius corporis producta, magnis etiam Viris oblongi vermis opinione præoccupatis potuit imponere.

Album

Album autem illud corpus longitudinem circiter inteſtinorum adæquans inter vermes nequaquam eſſe recenſendum, non ipſe primus affirmo; ſed, præter Gabucinum, expreſsè quoque docuit Platerus, qui illud rectius tæniam inteſtinorum, quàm lumbricum latum appellavit. Quòd ſi vero Auctores iſti ex ſimplici externo intuitu, quo corpus hoc motu deſtitui experti ſunt, eidem vitæ ſuffragia denegarunt, quantò æquiùs erit hæc eadem inteſtinorum ſpolia à vermium ſyllabo penitus abradere; cùm per zootomiam, quæ falli, ac fallere neſcit, viſceribus, aliiſque vitæ organis a capite ad caudam exporrectis, nec non fluidis orbari nobis conſtiterit?

Laudantur ſcriptores, qui eandem ſententiam tuentur.

Sed ne tuas difficultates aut effugere, aut parvi pendere videar, eas nunc diligenter conſiderandas libentiſſimè ſuſpicio & quidem.

Reſpondetur objectis.

Primo ad illud argumentum, quod ab externa ſemperque ſimili hujus tæniæ figura deducis, perinde ac ſi non hinc accidentalem, ut aiunt, ſed conſtantem, atque ab interiore vitali principio proficiſcentem cauſam colligere poſſemus, ſatis putamus reponere ſexcentis planè experimentis contrarium evinci. Nimirum nihil eſſe ad concludendum de vera atque interna unius rei exiſtentia fallaciùs ea idea, quam nos, per externam mixtorum formæ ſimilitudinem haurimus. An quia tot ſubſtantiæ ex metallis, cera, creta, aut farina ſubacta per typum trajectæ conſtantem figuram, ac formam brutorum, fructuum, vel florum referunt, Vir ſani judicii vitale principium arguet in eiſdem? An quia alba, & pendula quædam corpora ex tartaro cum aquæ guttulis per Tiburtinarum fornices cryptarum deciduo cylindricæ ſemper, atque aſperæ aliquantulum figuræ naſcuntur, ſpeciemque illorum dulciariorum præſeferunt, quæ vulgo dicuntur Confeſſioni, & vernacula lingua ad excitandum riſum *Confett. de Tivoli*, an, inquam, ingenio quis erit adeò hebes, qui inconſulto palato hæc eadem pro bellariis habere aut velit, aut poſſit?

Satisfit argumento ex conſtanti horum corporum figura deducto, quod ab externa forma nihil de vitali principio concludi poteſt.

Nihil confici poteſt ex geniculis eorundem, quippe quæ à cœli motu, & cellulis proficiſcuntur.

Si tu verò rurſus urgeres aſſerendo in hac inteſtinorum faſcia quaſdam obſervari inciſiones, & genicula intermedia, quibus

 transverſim

transverſim cæterorum inſectorum inſtar diſtinguntur; hoc ſanè, reſponderem, nec ſemper, nec in omnibus animadverti: in mollibus enim tæniis hujuſmodi inæqualitates nunquam mihi occurrerunt, ſed in duriuſculis ſegmentis eatenus apparere, quatenus ſugillationes ab inæqualibus coli cellulis (ut in duris alui fæcibus) tùm imprimi, tum ſervari poſſunt incolumes. Accedit motus periſtalticus inteſtinorum, qui, cum veluti per undas exerceatur, ſuarum undarum notas in concreſcibili ſubſtantia minimo negotio valet imprimere. Ita videmus jucunda ſanè ſpecie (ut in priori noſtra epiſtola monebamus) undarum veſtigia in arenoſo litore à mari, viviſſim refluente, conſtanter, ac perbellè relinqui. Quid? quod cucurbitini vermes intermixti, ubi ſimul conglutinantur, geniculorum figuram poſſunt inſcribere.

Arenæ exemplo idem illuſtratur.

Nihil obſtat quod in ſtomacho etiam gignantur hæ tæniæ, quo minus polypis accenſendæ ſint.

Ad id autem quod ſecundo loco opponis tæniam hanc idcirco polypum exiſtimandum minimè eſſe, quia non in ſolis inteſtinis, neque tantum per podicem, ſed etiam è ſtomacho per vomitum eadem aliquandò fuerit ejecta. Hoc quidem (ſit dicto venia) miror ſcriptum fuiſſe ab eo, quem latere non poteſt, hujuſmodi concretiones ex reticularibus fluidorum partibus conſurgentes ubique locorum noſtro in corpore ferruminari poſſe; undè illas in corde, arteriis, venis, ureteribus, utero, cæteriſque in tubulis, & cavitatibus paſſim offendimus; ut dubitandum minimè cenſeamus, conceptionem hanc etiam intra ventriculum inchoari poſſe. At verò ſi mihi procul utpotè ab expoſito caſu degenti Philoſophari liceret, certè ſuſpicarer in allata hiſtoria tæniam non ſtomachi, ſed inteſtinorum majori ex parte incolam fuiſſe, ea tamen lege, ut ſuperior extremitas pyloro adhæſerit, & ſe intra ventriculum exporrexerit, atque hinc excitato tandem vomitu ſimulque inverſo inteſtinorum motu quidquid per alvum deturbari debuerat, per ſuperiora fuerit averſum. Neque ſanè novum eſt apud obſervatores Medicos non humores modo, ſed ipſas quoque inteſtinorum fæces, & quòd maximè ad rem noſtram facit, clyſteres, & ſuppoſitoria ano immiſſa per vomitum aliquando fuiſſe rejecta.

Ad

Ad tertium argumentum de pravis ſymptomatibus, quibus hujuſmodi ægri urgeri ſolent, in priori epiſtola dedimus reſponſionem, cum tu ipſe narres tæniam à te viſam, lumbricis fuiſſe conjunctam, qui tot proculdubio phænomenorum ſcenam implere ſatis ſuperque potuerunt.

Symptomata vero non tæniæ, ſed adjunctis vermibus tribuenda ſunt.

Neque illud, quod quarto loco objectas, noſtram hypotheſim infirmare videtur: polypi nanque, cum intrà noſtrum corpus à crudo ſulphure, & ſale alchali multo phlegmate enervato concreſcant, profectò per ſolos ſpiritus acidiſſimos diſſolvi poſſunt. Exinde factum eſt, ut fragmentum tæniæ polypeæ ad nos abs te tranſmiſſum in ſpiritu vini, plurimo quippe ſulphure redundante, majorem nactum fuerit firmitudinem. Contra porrò accidiſſet, ſi cum ſpiritu ſalis actu calente, per duos, treſve dies intrà M. B. illud infudiſſes; minimo enim negotio in fluidam ſubſtantiam abire animadvertiſſes, ut nos paſſim circa cordis polypos olim ludentes experti fuimus.

Polypi e crudo ſulphure, & ſale alkali phlegmate enervato concreſcunt: unde in ſpiritu vini durantur: in acido fluido diſſolvuntur.

Quod verò cernamus ejuſmodi polypea corpora ab aceto præſertim actu frigido minimè diſſolutum iri, id ſanè accidit tum ab enervatis, quibus acetum ſcatet, ob phlegmatis copiam acidorum ſalium ſpiculis, tùm etiam à minori, quem propter præſens frigus habet, ſuarum particularum motu, unde ſeſe intrà concreti corporis fibras arctiſſimè alioquin cohærentes non tàm promptè inſerere, atque incuneare valet.

Cur in aceto non ſimiliter tabeſcant.

Tandem ad hiſtoriam, quam tuis exornatam conjecturis adducis, nihil addendum habemus, quod ex antedictis ad rem facilè deduci non poſſit, niſi illud poſtremò admoneamus moleſtum ſtomachi ſenſum in deſcripto juvene ad pharingem uſque propagatum, non a ſolis vermibus, ſed ab incommodo quovis corpore acritudine ſimùl, ac pondere longitudinales ventriculi fibras, quæ cum æſophago adùsque fauces rectà exporriguntur, vellicante oriri potuiſſe. Quinimò, cum aliquandò hujuſmodi affectiones à ſolis nervorum contractionibus apud hyſtericas, atque hypocondriacos paſſim proficiſcantur, utique nemo mirari debebit, ex reducto ab inteſtinis per antiperiſtalticum motum intrà ſtomachum corpore, talia ægrum vexaviſſe ſymptomata.

Moleſtus ſtomachi ſenſus non à ſolis vermibus ſed à quavis cauſa vellicante, & nervos contrahente, ut in hyſtericis oriri poteſt.

Cæte-

Cæterum rogo te, mi Bianciarde, ut nullam in poſterum rem eſſe putes, quam non ſim tua causa, ſi non viriliter, ſaltem pro viribus obiturus. Vale, & me ama.

Romæ Kal. Martii MDCCV.

Illuſtriſsimo, atque Eruditiſſimo Viro Archiatro Pontificio

IO: MARIÆ LANCISIO

JO: DOMINICUS BIANCIARDUS S.P.

Ab Etruſco ſermone in Latinum verſa.

CUm acutiſſimam, politiſſimamque epiſtolam tuam, Vir Illuſtriſſime, quâ meis dubitationibus occurriſti, ſumma cum voluptate perlegerim, ac diligenter expenderim, adeò perſuaſus animo, convictuſque ſum, ut omnem mihi ſcrupulum protsùs evulſum, ac præconceptas ea de re opiniones graviſſimis tuis rationibus fatear everſas.

Ingenua confeſſio.

Quapropter ingentes tibi gratias ago, quòd tàm præclaram mihi cognitionem ſolidiſſimis juxta, atque ingenioſiſſimis demonſtrationibus confirmatam benignè communicando, in veritatis viam me ab communi errore deduxeris. Feliciter itaque mihi ceſſiſſe perſpicio importunitatem meam, cum te propoſitis ejuſmodi difficultatibus ne dicam, an ſophiſmatibus interpellavi; quippe quòd ea ratione mihi veri perdiſcendi facultas obtigerit.

Vehementer igitur te rogo, atque obteſtor, ut me quamvis egregias occupationes tuas interturbantem, tua identidem ſciſcitari Oracula patiaris. Vale, Vir Illuſtriſſime, ac me Tui ſtudioſiſſimum, qua cæpiſti, humanitate proſequere.

Præneſte X. Kal. April. MDCCV.

DISSER-

DISSERTATIONES DUÆ;

SEXTA nimirum & SEPTIMA:

Altera de PHYSIOGNOMIA;

Altera de SEDE COGITANTIS ANIMÆ;

Ad Clariſſimum Virum JO. FANTONUM *Medicinæ & Anat: Profeſſorem Auguſtæ Taurinorum.*

Ab Eodem in lucem emiſſæ in calce Obſerv: Anatom: Med: JO: BAPT. FANTONIS Patris, tertia ejusdem Operis editione, Venetiis MDCCXIII.

IOANNES FANTONUS Lectori ſalutem.

CUm in altero mei Operis Anatomici Volumine de Humano Capite acturus, quædam initio dicere de Phyſiognomiâ meditarer, Eruditiſſimum Virum D. Io: Mariam Lanciſium litteris rogavi, ut cogitata ſua, & obſervationes, quæ ad hoc argumentum pertinerent, benevolè, ut mecum ſolet, communicaret. Is tanto ingenii acumine, tantâque doctrinâ, & rerum varietate refertam ad me Epiſtolicam Diſſertationem de Phyſiognomiâ ſimul, & Chiromantiâ dedit, ut eandem diutiùs nolim Litterato Orbi invidere. Scire autem te maximè cupio, quòd, cùm in hâc Lucubratione, poſteaquàm primitùs accepe-

ram, nihil eſſe immutandum Author crediderit; eas quoque laudes, quibus efferri me nimio pudore videbam, deleri poſſe negaverit.

Sed alteram de Cogitantis Animæ Sede Diſſertationem, quæ cum ſuperiori pulcherrimè convenit, mihi nuper ſententiam ejus ſciſcitanti Vir Clariſſimus miſit. Hanc verò non minùs, quàm priorem propter admirabilem rerum novitatem, ſubtilitatem ratiocinii, & ſtyli elegantiam cùm publicâ luce, atque commendatione digniſſimam ego ſim arbitratus, & Doctiſſimi Viri, quibus copiam petentibus feci, omninò judicaverint, hìc eam ſuperiori adjiciendam eſſe, Authore nequaquam diſſentiente, decrevi. Hiſce interim, Amice Lector, fruere, dum plurimas Eruditiſſimi, Eloquentiſſimique Viri Epiſtolas, quibus Anatomicæ potiſſimùm, ac Medicæ res continentur, tibi aliquando pollicemur. Vale.

JO: MARIÆ LANCISII
Cubicularii intimi, & Archiatri PONTIFICII
DISSERTATIO PHYSIOGNOMICA,

Ad Eruditiſſimum Virum D. IOANNEM FANTONUM Medicinæ, atque Anatomes Auguſtæ Taurinorum Profeſſorem Celeberrimum.

Clariſſimo Viro D. JO: FANTONO Medicinæ, atque Anatomes Profeſſori Celeberrimo

Jo: Maria Lanciſius S. P. D.

Extremæ opiniones vitandæ.

NOnnulli mortalium, Fantone Doctiſſime, præpoſtero quodam odio, & fugâ erroris in errorem prolabuntur; quòd nimirùm ſibi perſuaſerint, à periculo errandi tutiores ſe ſe futuros, ſi ab errore quàm longiſſimè receſſerint. Hanc ſtultitiam, quam carpit Horatius:

Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt:

in re philoſophicâ, & eâ præſertim, de quâ me nuper percontatus es, paſſim ridemus, aut miſeramur. Ineptas hariolorum ex chiromantiâ, & metopoſcopiâ vaticinationes cùm Chriſtiana Religio, & recta ratio deteſtetur, neque ulla ex iis incertorum eventuum præſagia duci poſſint; factum eſt, ut phyſiologicas omnes obſervationes ex manuum, & frontis lineis, nugatorias prorsùs eſſe, non pauci arbitrentur, neque illas ad corporis temperiem, animique indolem oſtendendam quidquam pertinere. Extremum utrumque errorem media veritas damnat, quæ ſimul & vaticinia futurorum rejicit, & cognationem earum linearum

In chiromantiâ, & metopoſcopiâ medium iter tenendum.

cum temperamento fluidarum partium, & tono, ac ſtructurâ ſolidarum, minimè negligendam eſſe, profitetur.

Summa cognatio linearum manuum, & frontis, cum temperie fluidarum, ſtructurâ, ac tono ſolidarum corporis partium.

Tantum argumentum, Philoſophorum ſtudiis, & tuâ curioſitate digniſſimum, Epiſtolari Diſſertatione tractandum aggredior, oſtenſurus, ex fluidorum, ſolidorumque conditionibus, eas primùm in manibus, & fronte lineas eſſe deſcriptas, ex quibus proinde corporis, animique affectiones indicentur; quanquam deinceps diſciplina, educatio, & virtus, vel vitium, eaſdem aut firmet, aut emendet, aut invertat. Et licèt non ſim neſcius, aliquos magni nominis Scriptores mediam hanc viam tenuiſſe; nemo tamen illorum veras ejuſmodi cognationis cauſas perſcrutatus eſt; cùm nudis qualitatum vocibus, vel ſolo experientiæ fuerint teſtimonio contenti.

DISSERTATIONIS PARS PRIOR.

DE CHIROSCOPIA.

Origo linearum, volis manuum inſcriptarum.

PRimùm igitur à Chiroſcopiâ ſermonem ordiamur (hoc placet nomen uſurpare, ne quem divinationis ſcrupulum chiromantia etymo ſui nominis objiciat.) Porrò linearum, quæ in volis manuum cernuntur, originem ſcrutantibus dubitare non licet, quin efformentur ex ſitu earundem in pugnum conſtrictarum, quo tempore fœtus utero matris continetur. Nam & univerſim quæcunque corporis partes plicis, lineiſque exarantur, eas ducunt ab incurvo ſitu, flexuque articulorum, & muſculorum; quo fit, ut ſuper extenſa cutis criſpetur in rugas, aut lineis obſignetur. Inter cætera verò membra nullum invenies, ubi oſſa, nervi, muſculi, eorumque tendines cum venis, & arteriis plura concurrant, complicentur, atque introrsùm flectantur, quàm in manibus, in quibus organum organorum, ac veluti inſtrumentorum epitomen Deus hominibus contulit; ut variâ conſtrictione, motione, conatuque varia opera moliren-

Cur in plantâ pedum lineæ pauciores.

tur. Tametſi verò par quoque in pedibus partium concurſus fiat; conſtrictioni tamen obſtat brevitas digitorum, & metatarſi

tarſi longitudo, quâ efficitur, ut, ſicuti pedes in fœtu minùs curvantur, paucioribusque lineis inſcribuntur, ità in natis, & adultis ad operum varietatem non ſint opportuni.

Quoniam autem in utero multifariam conſtringitur manus, & vel tenaciùs, vel laxiùs complicatur; & conſtrictionis ſitus vel diutiùs retinetur, vel identidem permutatur à fœtu; hinc omnis linearum diverſitas in manibus gignitur, quam ad tria potiſſimùm capita revocamus. I. in aliis ritè ductas, & profundas, nec ex longioribus plures, quàm quatuor advertimus. II. in aliis plures, breviores, & minùs profundas, variiſque modis interſectas obſervamus. III. in aliis denique ferè nullas, aut leviores. Nimirum plerique in matris utero placidiſſimum ſomnum carpentes, aut validam manuum compreſſionem nunquam mutant, aut mutatam rursùs brevì reſtituunt, in quibus propterea lineæ profundiores, longiores, æquabiliores, & numero minores exculpuntur. Contra verò alii irrequieti, & exilientes cum corporis jactatione manus etiam ſæpè explicant, contrahunt, torquent, & violenter comprimunt, & pro diversâ vi haud facilè in eundem ſitum recidunt; quo plures in cereâ cute, breviores, leviores, & intercisæ efformantur. Tandem nonnullis manus in utero raro complicatæ, & languidiùs contractæ, vix ullas lineas admittunt.

Tria diverſarum linearum in volis manuum genera.

Singulorum generum cauſa.

Jam verò, ut placidâ quiete fruantur in utero qui manus conſtrictas habent, tria præcipuè deſiderantur. I. ſuccorum dulcis volatilitas, & blanda temperies. II. firmus partium tonus, quem robur appellant: cum optimâ ſtructurâ manus. III. materni animi tranquillitas, nullis affectuum procellis agitata; unde fœtus à ſomno, & quiete quàm rariſſimè excitatur, quibus fit, ut ſitus conſtrictæ manus firmior, & diuturnior, ac proinde lineæ profundiores, longiores, & æquabiliores evadant.

Optimarum linearum cauſa.

Contrariis autem ex cauſis alii in utero frequenter manus explicant, & ſitum, complicando, permutant; nimirum quod ſuccis acrioribus, minùſque temperatis irritati, haud tono naturali, ſed vi quâdam convulſivâ moveantur, aut maternorum pathematum vehementiâ jactentur; quamobrem, alternante motuum

Pravarum linearum cauſa.

 viciſſi-

viciſſitudine, aliæ aliis lineæ inducuntur, profunditate, & longitudine plerunque deſtitutæ.

Interdum culpâ ſtructuræ, non humorum, abnormes lineæ in volis.

Non inficior, aliquandò cum linearum profunditate multitudinem quoque, & enormes interſectiones convenire poſſe, cùm non in ſuccis vitium eſt, ſed in muſculorum ſtructurâ, qui volâ manûs continentur, à naturali ſtatu declinantium.

Deficientium, aut leviorum linearum cauſa.

Poſtremò effœta ſuccorum volatilitas & languidus partium tonus in causâ eſt, cur vel utraque, vel altera manus in fœtu plerunque explicata ſit; atque idcircò lineæ, quas volæ compreſſio excudit, vel nullæ apparent, vel raræ, ac leviſſimæ. Non hìc ſermo nobis eſt de hominibus, quibus lineæ manuum callis, ex labore ductis, obliterantur; de naturali enim ſtatu, non verò de præternaturali, diſputamus.

Cur unius manus lineæ lineis alterius non perfectiſſimè reſpondeant.

Varius fœtuum ſitus in utero.

Chiromantum levitas.

Hanc compreſſionis diverſitatem quiſquis attenderit, haudquaquam mirabitur, quî fiat, ut vix in quopiam ſiniſtræ manûs lineæ, lineis dexteræ examuſſim reſpondeant; quanquam levior diſſimilitudo intercedere ſoleat: nam vix unquam in eodem fœtu læva manus eodem ſitu, eâdemque conſtrictionis vi, & diuturnitate, ac dextera complicatur, non quidem ſuccorum varietate, ſed vel moleſtiâ ſitûs, vel aliâ quâvis externâ causâ interpellante. Quam ego ſitus, & complicationis differentiam ſæpè diſſectis utero gerentium cadaveribus inſpexi, & ab ſe inſpectam graphicè delineavit clariſſimus Hieronymus ab Aquapendente in aureo libro de fœtu formato. Quò magis rideas, mi Fantone, chiromantes dexteram in viris, ſiniſtram manum in fœminis obſervandam præcipientes.

Conjecturæ indolis ex lineis manuum.

In proclivi eſt igitur uniuſcujuſque temperiem, & indolem, in volâ manûs, linearum characteribus veluti expreſſam, legere. Enimverò, ubi lineas illas præcipuas, ac veluti cardinales, ritè formatas, ſeu quàm minimè interturbatas, atque interſectas viderimus, primigeniæ cauſæ, hoc eſt ſuccorum, & partium laudabilem craſim intelligemus; ex adverſo culpandam, ubi lineæ inordinatæ, interſectæ, & numero plures fuerint, vel nullæ, aut ratiores. Et quoniam ex eâ primigeniâ ſuccorum, & partium craſi tota deinceps corporis indoles ducitur (veluti in arboribus

ex

ex ſeminali plantâ) non levibus indiciis uniuſcujuſque indolem ex lineis manuum conjiciemus.

Plaudentes hìc mihi videre videor chiromantes, quod indicia morum, animorumque certis, firmiſque fundamentis inſtruxerim. At ego tecum, Doctiſſime Fantone, non verò cum ſtulto agyrtarum grege, ſermonem inſtitueram; nimirùm qui ritè agnoſcas, quàm longè ab illorum deliramentis abſint, quæ ſuperiùs ex naturæ penu deprompſimus. Non enim ignoras, quàm multa ſint, quæ primigeniam temperiem, ac propenſionem in viventibus emendare, aut corrumpere, coercere, aut depravare, atque aliorsùm, immò in oppoſitum flectere ſæpè ſoleant. Nam, quo pacto plantæ ipſæ interdùm ſoli mutatione, cultu, inſitione nativas qualitates dediſcunt, & in alias excoluntur; brutorum item feritatem diſciplina, & exercitatio domat, & inflectit; ità hominum ingenium ex corporis temperie ad virtutes, aut vitia pronum alimenta, cœli conditio, educatio, ſodalium conſuetudo, poſtremò, quod neque in plantis, neque in brutis contingit, victricis Gratiæ præſidium, vel originalis labes, aut in bonam frugem revocant, firmant, perficiuntque, aut in ſcelerum ſyrtes abripiunt, & mergunt; ità tamen, ut perpetuum, ratumque ſit chirognomicum veluti principium, ut hi quidem, quibus optima manuum delineatio, hoc eſt, optima fluidorum, ſolidorumque qualitas contigerit, faciliùs, ac feliciùs veluti ſponte ſuâ ad bonum ducantur; ad vitia verò non, ſinè vi adhibitâ pravorum exemplorum, & educationis, naturâ veluti invitâ, trahantur. Contra verò quibus manuum delineatio abnormis eſt, & fluidorum videlicet, ſolidorumque ataxiâ, promptiores ad vitia proſiliant, ægriùs, & non ſinè educationis, diſciplinæque ſeveritate ad virtutes, Gratiâ opitulante, flectantur.

Primigenia indoles multifariam emendari, aut depravari ſolet.

Quemadmodum verò ex primigeniâ corporis craſi, uniuſcujuſque indoles educitur; ità ex indole quæcumque indolem ſequuntur augurari animo licet. Porrò bonam indolem; modo nec ingenuis præceptis deſtituta, nec degeneri educatione depravata fuerit; comitari ſolent morum gravitas, affabilitas, docilitas, manſuetudo, continentia, abſtinentia; ex quibus obſequia

Quam ſortem unicuique ex indole, diſciplinâque conjecturis augurari licet.

Sumpta ex præclarâ indole, & inſtitutione indicia.

quia in amicos, officia in cives, miſericordia erga inopes, liberalitas; atque hinc alienâ benevolentiâ foveri, potentium gratiâ frui, publico judicio commendari; quæ omnia plerunque longævitatem, firmam valetudinem, honores, opes, amicitias, vitæque tranquillitatem pollicentur. *Indicia ex pravâ indole non emendatâ.* Pravæ autem indoli, quam recta inſtitutio non emendaverit, utplurimùm adnaſcuntur imprudentia, levitas, iracundia, vafrities, incontinentia, indocilitas; ex quibus rixæ, contentiones, invidiæ, alieni appetentia; unde odia civium, querelæ vicinorum, inimicorum inſultus, aut inſidiæ, quæ ſubindè valetudinis incommoda, inopiam, domeſticas diſcordias, infamiam, vitæque jactationem, ac brevitatem afferunt.

Indicia ex ſegni, effœtâque indole. Hinc, opinor, colliges, mi Fantone, quid conjiciendum de illis ſit, in quorum manibus nullæ lineæ, vel leves, raræque viſuntur. Cùm enim id oriatur ex inerti muſculorum tono, & languidâ vi nervorum, eos facilè intelligemus ad labores, & artes minùs aptos, quibus fortunæ comparantur; atque idcircò inertem, & miſerandam penè vitam traducturos, niſi opes, alienis laboribus partas, fors illis objecerit. Hos ad pietatem proniores, difficiliùs ad civiles, aut bellicas artes excolueris; cùm ipsâ vi naturali deſtituantur, quæ per diſciplinam eſſet excolenda.

Superiùs tradita Divinâ Auctoritate confirmantur. Atque ut in eo deſinat, unde habet natura, & indoles ortum, Dei Auctoritate, quæ hactenùs naturalibus obſervationibus tradita ſunt, confirmemus. Quid diſertius, Vir Eruditiſſime, quid accommodatius chirognomiæ dici ab hominibus poteſt, quàm quod Divinis Oraculis proditum eſt? Job cap. 37. *Qui in manu omnium hominum ſignat, ut noverint ſinguli opera ſua.* Quæ verò manuum ſigna ſunt, niſi lineæ volis inſcriptæ? aut quo pacto, opera ſua ſinguli noverint, niſi hiſce lineis edocti, in quibus animi, & intellectus veluti lineamenta adumbrata ſunt, ut propterea intellectus manuum dicti eſſe videantur. Pſal. 77. v. ultimo. *In intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.* *Chiromantes rejecti.* Non ignoro, chiromantes, ſacris hiſce teſtimoniis abuſos, infallibilem incertorum eventuum divinationem adſtruere; cùm tamen illud duntaxat, efficiatur, ut indolem uniuſcujuſque indiciis non levibus deprehendamus;

damus; ac deprehenſam, bonam quidem ſecundo curſu in melius provehamus; pravam verò inſtitutionis rigidioris ope corrigamus; quæ tantùm abeſt, ut humanæ libertati, aut Divinæ Gratiæ quicquam officiant, ut potiùs utriuſque vim ad naturam ipſam flectendam, atque edomandam luculenter oſtendant. *Humana libertas, & Divina Gratiæ neceſſitas vindicatur.*

DISSERTATIONIS PARS POSTERIOR.

DE METOPOSCOPIA.

AD alteram deinde Diſſertationis Partem accedentes, eodem medio itinere incedamus, Metopoſcopiam ex veris naturæ principiis explicaturi, ut à pravitate extremarum illarum opinionum pariter declinemus; quanquam minori incertitudine laborare videantur frontis, quàm manuum, indicia; quippe quæ tum ſitu ſedem Animæ proximè ſunt, tum maximâ neceſſitudine, & cognatione ab ipſius vitæ primordiis cum cerebro coagmentata, cæteris præſident oris partibus, quibus potiſſimùm nititur phyſiognomia. *Phyſica Metopoſcopiæ principia.*

Et ſanè caput in embryone ſpectantes, nihil aliud animadvertimus, quàm molles membranulas, alias aliis ſuperincumbentes, & cerebrum, nullis adhuc oſſibus firmatum, circumplexas; ut proinde quæ cerebri, & utriuſque meningis, in anteriori præſertim parte, ſtructuræ ratio eſt, eadem quoque frontalis muſculi eſſe debeat. Etſi autem, fœtu adoleſcente, externæ, internæque membranæ, ferruminatis ſenſim oſſibus, invicem diducantur; nativam tamen ſtructuram, quam in cicatriculæ rudimentis habuerant, deinde in embryonis productione, tum in fœtu formato, perfectoque, denique in nato, & adulto perpetuò retinent; niſi ſi quid inciderit, quod naturalem partium ſitum, ſtructuram, atque indolem perturbet, & invertat; quod nunquam Phyſiognomis negligendum eſt. *Frontalis muſculus in embryone cerebro cohæret.*

Equidem in frontis ſtructurâ, quæ meningum, atque ipſius adeò cerebri ſtructuræ reſpondet, non ſolam figuram, amplitudinem, & æqualitatem; ſed potiſſimùm quod Metopoſcopi mi-

nùs advertunt, rugarum qualitatem attendendam arbitror. Enimverò rugæ hujuſmodi ab actione muſculi frontalis, ſupercilia elevantis, oriuntur; ac pro variis ejuſdem muſculi ſtructuræ viribus, viriumque æquali, vel inæquali ad utrumque ſupercilium gradu, varia quoque frontis contractio, & rugarum conditio eſt, quas in tria præcipua genera partimur; vel enim rugæ æquabiles, & rectæ ſunt; vel inæquales, & intercisæ; vel paucæ denique, nec profundæ. Æquabilitas, & rectitudo perfectam ſtructuram, viriumque in utriſque muſculi partibus æquilibrium oſtendit: quòd ſi cutis gracilitatem offendat, numero plures; ſi verò craſſitiem, numero pauciores rugas efficiet. Intercisæ rugæ, & inæquales inordinatam ſtructuram, & impares in muſculi ſectionibus vires produnt. Poſtremò paucitas ſinè profunditate, ejuſdem muſculi imbecillitatem patefacit.

Rugarum frontis origo.

Earundem tria genera.

Quæ ex iis rugarum generibus ad muſculi ſtructuram, & vim argumenta ducantur.

Et quoniam frontalis muſculus cum meningibus, cerebroque in anteriori parte ab initio, eâdem materiâ, eodemque agente, inolevit; ejus bona, vel mala ſtructura, vires, aut languor, æquabilitas, aut inæqualitas bonam, vel malam ſtructuram, vires, aut languorem, æquabilitatem, aut inæqualitatem meningum, & ipſius quoque cerebri plerunque ſignificant. Quæ cùm ex adytis Philoſophiæ, & Anatomes repetantur, non miror, vulgares phyſiognomos penitùs latere; digna profectò, quæ ad Te, utriuſque Doctrinæ laude florentem, perſcribantur; inſignem enim Philoſophiâ, & Anatome eſſe oportet eum, qui ex rugis frontis ſolidarum cerebri partium ſtructuram deprehendat, eo præſertim loco, ubi ſedes eſt Animæ, quæ, licèt ad edendos membrorum motus, totius cerebri, & cerebelli organo utatur; officinam tamen cogitationum prope frontem locatam habet; quâ incaleſcente, meditationis contentionem, laboremque, quâ rursùs liberâ, & ſerenâ, mentis agilitatem, feracitatemque nos paſſim, & ſtudioſi omnes experimur. Cæterum, diligenti obſervatione, ac repetitis diſſectionibus nonnulla ego in ſegmentis utriuſque hemiſphærii anterioris cerebri, & corpore calloſo, hactenùs incomperta, animadverti, quæ fortè Animæ cogitanti ſubſerviunt; ea verò, ſi res tulerit, ex ſchedis meis deprompta, publico judicio ſubjiciam.

Ex frontali muſculo ſolidarum cerebri partium ſtructura, & vis colligitur.

Cogitantis Animæ ſedes in anteriori cerebri parte locata eſt.

Nova quædam ab ſe deprehenſa in anteriori parte cerebri Auctor pollicetur.

Igitur

Igitur membranæ, cerebrum in anteriori potiſſimùm parte involventes, atque ipſum etiam adjacens, contectumque cerebrum, tum concinnâ ſtructurâ, tum validis, & æqualibus utrinque viribus pollent in iis, quibus frontis rugæ rectæ ſunt, & parallelæ: illi verò, qui rectas quidem utrinque rugas, ſed leves illas, & paucas habent, internis partibus donantur, ritè quidem conſtructis, ſed infirmis, & languidis: è contrario eædem partes inconcinnâ ſtructurâ laborant in iis, quorum rugæ inæquales, aut, quod gravius eſt, interſectæ: languidis tandem, atque inæqualibus viribus cum ſtructuræ vitio apud eos, quorum nec multæ, nec profundæ; præſertim ſi ex alterâ parte contracto muſculo, alterius nulla, aut levis tenſio cernatur. *Quid frontis lineæ in cerebri ſtructurâ indicent.*

Jam verò, ut ex iis, quæ ſuperiùs ſtatuta ſunt, ad judicium de ingenio uniuſcujuſque, ratione duce, progrediamur; probitas, ac felicitas ingenii ex ſuis cauſis conſtituenda eſt, quæ quidem in eo poſita eſſe videtur, ut ſummâ tranquillitate procul importuno ſpirituum incurſu Anima perfruatur in illis cerebri partibus, ad quas motuum undulationes ab externis objectis per ſenſorios nervos appellunt, & ubi his motibus, ideiſque inſtructa, de ſpiritibus ad ſua quibuſque organa immittendis deliberat. *In quo felicitas indolis ſita ſit.*

At in eâ mentis arce, non aliunde tranquillitas, & æquabilitas exiſtit, & conſervatur, quàm tribus ex cauſis. I. optimâ, atque utrinque uniformi partium illarum ſtructurâ. II. ſpirituum influentium bonâ craſi, moderatâque vi, & energiâ. III. eorundem ſpirituum æquilibri diſpenſatione, & provido in membra, prout opus fuerit, influxu. Si quid verò vel in ſtructurâ; vel in ſpiritibus, vel in eorum diſpenſatione deficiat; ſemper aliquid de indolis probitate decedet, quod non niſi diuturniori, & diligentiori diſciplinâ corrigi poſſit: etenim non mediocris conatus rationis requiritur ad eam æquabilitatem ſupplendam, quæ vitio vel ſtructuræ, vel motûs turbatur. Nam vix aſſiduâ inſtitutionis ſeveritate, exemplorum imagine, ſpe, metu, doctrinâque enormis naturæ curſus ad eam æquabilitatem, quam memoravimus, revocatur. Quod ſummus ille Philoſophorum Princeps Socrates expertus eſt, & docuit, quem cùm Zopyrus Phiſiognomus judi- *Quæ tranquillam Animæ ſedem præſtent.* *Indolis pravitas contentiori diſciplinâ corrigitur.* *Socratis exemplo confirmatur.*

caſſet vel ad libidinem pronum, ut tradit Ælianus, vel naturâ ſtupidum, ut cenſuit Cicero; maximâ Philoſophiæ contentione, & obluctantis animi exercitatione opus fuit, ut flecteretur ad continentiam, atque ad Sapientiæ contemplationem, & doctrinarum faſtigium eveheretur. Itaque populo, Zopyrum irridenti, ille mortalium Sapientiſſimus ait, talem ſe quidem à naturâ factum, ſed naturæ pravitatem virtutibus emendaſſe.

Rugæ frontis caſu, vel morbo deformatæ ad indolis indicium non pertinent.

Accidit ſæpe numero, ut quoſdam nullâ Philoſophiæ ope egere videamus, quorum frons enormibus rugis exaratur; qui nimirùm non à naturâ ad vitia comparati, ſed caſu, frontis ſpeciem affabrè concinnatam deformante, phyſiognomis imponunt. Fit enim interdùm, ut rugæ obliquæ, interſectæ, ac multifariam deerrantes conſpiciantur, ictu, vulnere, ambuſtione, variolis, aliiſque morbis, frontalis muſculi ſtructuram labefactantibus, quibus idcircò nulla eſt cum internarum partium texturâ cognatio. Adeò in omnes caſus, neceſſe eſt, ut prudens conjector animum convertat, & dirigat.

Puerorum educationi aſſerta Chiroſcopiæ, & Metopoſcopiæ veritas perutilis.

Habes igitur, Fantone, hominum indolem, in lineis manuum, ac frontis à naturâ deſcriptam, ut quò oculorum aciem intendere prohibemur, ab externis characteribus, & indiciis deprehendamus. Ea verò ſi utrobique, tam in volis manuum, quàm in fronte, ritè, rectèque expreſſa ſint; liquidorum craſim, & ſolidorum ſtructuram ad bonum, inito fœdere, conſpirantes augurabimur. Quamobrem & parentes, & educatores ſpe optimâ puerilis naturæ, ad bonam frugem vergenti facilè obſecundabunt, & minimo negotio à vitiis avocatam, per virtutum ſemitas ducent ad privatam, & publicam utilitatem. Contra verò cunctis inſtitutionis conatibus obniti debent, ubi pueros viderint naturæ enormitatem manibus, & fronte præſeferre; ut ſtudio, operâ, conſilioque mores ad flagitia propè ruentes ſiſtant, atque ad probitatem pro virili parte urgeant, atque compellant.

Vulgaria totius oris indicia.

Vulgaribus phyſiognomis ſolemne eſt, ut indicia duntaxat delibent, quæ ex animi pathematibus in ore, oculis, ſuperciliis, genis, totiuſque corporis habitu, motuque exhibentur; quæ quoniam philoſophicam ſubtilitatem exercere minimè valent, ad Philoſo-

Philoſophum ſubtiliſſimum ſcribentes prætereunda putavimus. Neque enim operoſum eſt ex ore, oculiſque flammantibus iratum, torvis invidum dignoſcere; ex pallore, ac tremore pavidum; ex fuſco vultu, & dejecto triſtem; ex florido, nitenti, hilarique placidum, ac lætabundum: nam vel in brutis ipſis hæc eadem argumenta ſuas ipſorum qualeſcunque affectiones oſtendunt; ex quibus plerunque libros ſuos opplent tralatitiæ phyſiognomiæ profeſſores.

Cæterùm, jucundiſſime Fantone, nolim ſuſpiceris, me, philoſophicis animadverſionibus incumbentem, à Theologicis dogmatibus deſciviſſe. Quanquam enim indolem in pleriſque agnoverim ad bonum, ſuâ veluti ſponte, proclivem; non inficior tamen, omnium hominum originali labe vitiatam eſſe naturam, quâ ad unum omnes concupiſcentiæ pondere inclinantur ad malum. At illud nobis propoſitum fuit obſervationibus hiſce illuſtrandum, bonam indolem faciliùs civili, & Chriſtianâ inſtitutione adversùs concupiſcentiæ vim inſtrui, & firmari, ac præſidio Supernæ Gratiæ de vitiis triumphare, quàm quibus fluidorum, ſolidorumque intemperies obtigit, quorum animus operoſiori cultu ſubigendus eſt, ut probitatis fructus edere poſſit.

Originalis labes depravatæ naturæ cauſa ſtatuitur.

Quibus linearum ſignis, Vir Humaniſſime, tibi frons, & manus inſcriptæ ſint, locorum diſtantia vetat, quominùs inſpiciam. At firmius mihi oboritur ab effectu de causâ documentum in litteris tuis, quas crebras, eaſque jucundiſſimas accipio, in quibus cultiſſimi animi, ingeniique tui certos characteres cùm intueor, ſublimem mentis aciem, eruditionis copiam, & inflammatum, ſincerumque detegendæ veritatis ſtudium admiror, & amplector; ſimul etiam mirifico ſtyli, verborumque nitore, & amoris in me tui præclaris ſignificationibus maximè reficior. Quod ſupereſt, humanitatis tuæ argumentum ſingulare præbueris, ſi candidè ſententiam de qualicunque hac Diſſertatiunculâ prompſeris, & expoſueris; nam probanda eruditiſſimo cuique cenſuero, quæ tibi probata fuerint, nec ullius emendatione caſtiganda, quæ acri judicio tuo caſtigata fuerint, & emendata. Vale, & Rei Medicæ incremento, ac Civium tuorum valetudini te incolumem ſerva.

D. Fantoni laudes.

Romæ Idibus Novembris MDCCX.

JO: MARIÆ LANCISII

Cubicularii intimi, & Archiatri PONTIFICII

DISSERTATIO ALTERA

De Sede Cogitantis Animæ:

Ad Clariſſimum, Doctiſſimumque Virum D. *IOANNEM FANTONUM Medicinæ, & Anatomes Profeſſorem Celeberrimum.*

Clariſſimo, Doctiſſimoque Viro D. JO: FANTONO Medicinæ, Et Anatomes Profeſſori Celeberrimo

Jo: Maria Lanciſius S. P. D.

Orditur à difficultate argumenti.

EXimium illud Mathematicorum lumen Archimedes facile ſibi futurum, ajebat, ut totam terræ molem loco moveret, ſi, ubi pedem extra terram figeret, nanciſceretur. *Da mihi locum, ubi conſiſtam, ac terram movebo.* Hoc ipſum, Clariſſime Fantone, uſurpare nobis convenit, rem longè difficillimam, te flagitante, aggredientibus. Enimverò Cogitantis Animæ vim, & facultatem explicare cupienti opus eſſet extra ipſam animam alicubi conſiſtere, unde illam conſpicere, atque intueri liceret: quemadmodum ductâ ob oculo ſimilitudine divinitùs Plato diſſeruit in Alcibiade (*a*): *Oculus*, inquiens, *ſeipſum ſi videre volet, in oculum intueri debet; proinde etiam anima, ſi ſe ipſam noſcere volet, in animam intueatur oportet*

(a) *P. pag.* 350.

oportet. Quanquam verò Plato animam in ſe ipſam viſum intendere poſſe, crediderit; hoc tamen non de illa, quam nos quærimus, ſcientiâ, quæ, rerum ideas, & cauſas perſequens, Philoſophorum ſtudiis expetenda eſt, ſed de conſcientiâ, quam vocant, quæ potiùs effecta percipit, & non quid, ſed, an tunc ſit cogitatio, experitur. Nobis verò Philoſophiam naviter, quantùm valemus, profeſſis, ſatis eſſe non debet, quòd interno ſenſu (ignaris etiam, & vulgaribus hominibus notiſſimo) cogitantis animæ motus intelligamus; ſed enitendum, quoad ejus fieri poteſt, ut ſupra vulgi captum de humanâ cogitatione aliquid deprehendamus, & efferamus. Et quoniam in ipſam rationalem potentiam, quâ brutis eminemus, & ad cœleſtes mentes proximè accedimus, viſum intendere prohibemur, locum ſaltèm, & officinam perceptionum philoſophicâ diligentiâ, Anatome duce, perſcrutemur; quod ſanè Plato ibidem inquirendum monuerat, *in illum maximè animæ locum intueri oportet, in quo virtus animæ, ac ſapientia ipſa ineſt.*

Quomodo anima viſum in ſe ipſam intendere poſſit.

Age itaque, mi Fantone, ſedem hanc, tantopere à Medicis, & Phyſicis conquiſitam, perſequamur. Non te latet, celeberrimum (*a*) Carteſium probabili admodùm conjecturâ in eâ cerebri parte perceptionum, cogitationumque domicilium putaſſe conſtituendum, quæ unica eſſet, & in quam gemina externorum ſenſuum organa concurrerent, eâque ratione in glandulam pinealem, quæ inter geminas unica ipſi occurrit, conſenſiſſe. Neque à vero ille abluſit de unicâ, & in medio poſitâ parte conſtituendâ; cùm non poſſit anima librare, & maturare judicia, tum deinde huc, vel illuc ſpiritus, determinando, dirigere, niſi cerebri partem illam inſideat, quæ ſit veluti in lance Hypomochlion. Sed anatomicis obſervationibus deſtitutus Vir alioquin Egregius non vidit, alium eſſe in cerebro locum, in quo conditiones expoſitæ, luculentiùs, quàm in ſuâ conariâ glandulâ, conveniunt: tametſi ejus glandulæ uſum pro re, de quâ diſſerimus, non omnem ablegemus.

Carteſius eam ſtatuit ſedem animæ, in quam unicam gemina ſenſuum organa intra cerebrum coëunt.

Præter glandulam pinealem alius eſt locus unicus, in quem ſenſuum organa concurrunt.

Pars,

(a) *Multis locis, ſed potiſſimùm de Paſſion. part. 1. art. 32. & Epiſt. part. 2. Epiſt. 36. & 50.*

Tale eſt corpus calloſum.

Pars, quæ in cerebro medium locum, non gemina obtinet, præter conoidem eſt corpus calloſum cum fornice, ſeptoque lucido: nam medullari indole donatum ſedem, & quidem non anguſtam habet, inter dexterum, & ſiniſtrum cerebri hemiſphærium, atque in ſpinalem medullam, quæ intrà cranium locatur, diffunditur, & propagatur. Et quanquam aliæ etiam ſint partes, quæ alicubi per medium cerebrum excurrunt, nimirùm adhæſiones protuberantiarum natiformium, ac teſtiformium, nec non centrum proceſſus annularis, ac potiſſimùm quidam funiculus medullaris, qui ſupra os ſphenoides tranſverſim ſub nervorum opticorum cohærentia, baſim utriuſque cerebri hemiſphærii colligat, atque conjungit; nihilo tamen minùs hujuſmodi intrà cerebrum particulæ, præterquàmquòd ſunt nimiùm exiguæ, modò ſecundum lineam centralem, ut oportet, accipiantur; deſtituuntur eâ concinnâ ſtructurâ, quâ mihi opus eſſe videtur, ut anima in iiſdem quidpiam poſſit, deliberando, moliri.

Corpus calloſum deſcribitur.

Quæ cerebri pars propriè dicatur ſeptum lucidum.

Cùm igitur de calloſo primùm corpore, mox de glandulâ pineali dicturi ſimus, animadvertimus initio, quòd, tametſi corpus calloſum, fornix, ſeptumque lucidum diſtinctis vocibus apud Priſcos indicentur; ſunt tamen una, eademque medullaris, ac medium tenens inter hemisphæria cerebri ſubſtantia, quæ loco duntaxat, & figurâ invicem diſcriminatur. Etenim pro calloſo corpore intelligitur medullare planum, albæ inſtar tæniæ, latitudinis ferè transverſi ſeſqui digiti, quod ſuperiori parte ſub ſagittali ſuturâ penè horizontaliter ducitur; anteriùs quidem anguſtius, poſteriùs verò latiùs, quod ſanè ſub fornicis, crurumque nomine in ellipticam figuram declinat, eâque ratione majora cerebri hemiſphæria unit, atque connectit. Septum verò lucidum nihil eſt aliud quàm interna ejuſdem calloſi corporis, fornicisque productio in mediâ pariter medullari cerebri parte locata, quæ verticaliter à ſuperiori ſegmento calloſi corporis ducitur inferiùs, & tanquam ſepimentum, ventriculorum inter ſe cavitates ſeparat, atque ſejungit. Conjunctim itaque de omnibus iis medullaribus partibus, quæ cerebri medium tenent, ſermonem habebimus.

Naturæ

Naturæ igitur volumen potiùs, quàm opiniones hominum, verſantes, inquiramus in originem calloſi corporis. Porrò ad illius productionem eæ potiſſimùm medullares fibræ concurrunt, quæ procedunt à duobus ſegmentis corticis ſuperioris, & anterioris cerebri; hæc enim poſita ad contactum falcis meſſoriæ, deſcendunt, atque ità ſupra corpus calloſum intrò flectuntur, ut, oculo judice, non ad alium uſum facta videantur, niſi, ut ſuis corticalibus glandulis ſecernant liquidum, ſuiſque ductibus ſecretoriis ſtamina præparent ad conſtruendam calloſi corporis molem, eamque ſpiritu perluendam, replendamque.

Origo fibrarum medullarium corpus calloſum conſtituentium.

Quod ſanè ut liberè cerni poſſit, elevare oportet duram matrem ab hemiſphæriis, unàque vindicare intermedium ſpatium à falce meſſoriâ, atque ab ejuſdem extremis, quà anteriùs, quà poſteriùs, tendinibus: poſtremò calloſum corpus ſedulò liberare à retiformi vaſorum contextu, quo cum tenui meninge ad intima fulcitur, foveturque. Tum ſecentur utraque per longitudinem perpendiculariter ſegmenta corticis, donec in conſpectum veniat ipſorum medulla, quæ tota in corpus calloſum abſumitur. Hoc ipſum ſæpè tentavimus in equino cerebro, & rem profectò longè mirabiliorem, quàm apud homines, cernere licuit; procedit namque in equis ejuſmodi medulla inter duos veluti parietes corticalis ſubſtantiæ cerebri, quouſque faceſſat in calloſum corpus, in quod aliæ etiam deſinunt, atque concurrunt medullares fibræ ex propioribus fornicibus anteriorum ventriculorum, quinimo etiam ex ſtriatis corporibus. Hoc evidentiſſimè conſpicitur, ſi lamina utrinque exili cultro auferatur horizontaliter à corpore calloſo: ſtatim namque ſe offerunt innumeræ fibræ filorum inſtar alborum, quæ adglutinatæ, ac parallelæ feruntur ad fornices ventriculorum. Unde evidens fit, per transverſales calloſi corporis fibras utraque cerebri hemiſphæria invicem connecti, continuaque fieri: &, quod maximè ad rem noſtram conducit, medio corpore calloſo radices ſpinalis medullæ, quæ à cerebro proficiſcuntur, uniri, atque in perpetuo commercio ſervari.

Anatomica Methodus eaſdem perſcrutandi.

Textura calloſi corporis equorum differt ab hominibus.

Ut autem tota, quanta eſt, calloſi corporis ſubſtantia, præ-

ſertim illa, quæ ſupernam occupat ſuperficiem, oculis ſubjiciatur, ea conſpici debet integra, ſcilicet amotâ duntaxat piâ matre, & poſtquàm duo, quæ ad latera ſupereminent, cerebri ſegmenta diſſecta fuerint, ſervato horizontali plano cum ipſo calloſo corpore; comperiemus enim, coagmentari à nervis medullaribus in tranſverſum ductis, atque inter ſe ſimiliter parallelis, qui ſanè adeò perſpicuè in aliquibus cadaveribus apparent, ut referre videantur ſtamina craſſiora contexti ſerici (modò coloris ſit albicantis) quod vulgò dicitur *amuerre*, *tabino*, ò *cordellone*. Hunc autem fibrarum ductum in corpore calloſo ſubolfecerunt Clariſſimi Viri Th. Willis, & Marcellus Malpighius, quorum poſtremus in piſcium cerebro ità evidentes eſſe perſcribit, ut ſi adverſo lumine ſpectentur, eburneum pectinem repreſentent. ſed nos in hominibus ſummo ſtudio clarè perſpeximus.

Corpus calloſum coagmentatur a nervis medullaribus inter ſe parallelis.

Medullares fibræ corporis calloſi in piſcium cerebris eburneo pectori aſſimilat Malpighius.

Earum terminus.

Et quanquam hujuſmodi fibræ, quatenùs ſunt inter ſe parallelæ, & cum iiſdem utrinque terminis continuæ, videri poſſint omnes, ac ſingulæ ab uno principio in unum finem deſinere: veriſimilius tamen mihi eſt, alterno ductu, alteram à ſiniſtro hemiſphærio in dexterum ventriculi fornicem, alteram à dextero hemiſphærio in ſiniſtrum fornicem protendi. Nam cùm vaſa cerebri in ſuperficie, ſeu cortice ſæpeſæpius decuſſentur; non abludit à vero, in calloſo etiam corpore hujuſmodi alternum fibrarum textum, recurſumque inveniri; quo ſcilicet liberum commercium (intercedente calloſo corpore) inter has medullares partes, in ſpinalem medullam deſituras, retineatur.

Deprehendimus quoque, tranſverſas has medullares calloſi corporis fibras, quæ ſtaminis locum tenent, non mediocrem validitatem accipere à ſubtegmine fibrarum medullarium, quæ per longum ab anteriori fornicis crure, quod baſim dicunt, ad poſteriora; vel contrario itinere ſub calloſo vulgari corpore ità exporriguntur, ut eo loco fibræ variare inclinationes videantur. Enimverò candidè hìc loci noſtrorum ſenſuum imbecillitatem fateri cogimur, propter quam in adeò molli albarum fibrarum plexu intimam illarum ſtructuram perſequi prohibemur. Unum tamen, quod hactenus vel omninò neglectum, vel non ſatis obſervatum

Tranſverſales Calloſi corporis fibræ ab aliis per longum exporrectis validantur.

ſervatum fuit, nos in ſuperiori ejuſdem calloſi corporis plano, ſeu ſuperficie conſpeximus, videlicet, fibras omnes medullares transverſim ductas ſecari ad angulos rectos à duobus inæqualiter teretibus nervis ſimiliter medullaribus, qui abſque durâ matre, ſed ſolâ arachnoideâ tunicâ ad mutuum ferè contactum per ejuſdem calloſi corporis medium, ab anterioribus ad poſteriora procurrunt.

Calloſi corporis fibræ à duobus nervis ſecantur ad angulos rectos.

Diu hoc loco anxios nos dubitatio detinuit, an ſcilicet duo alii medullares nervi per longum pariter à ſyncipite versùs occiput ſupra idem corpus calloſum ducerentur, cùm quidam laterales, ſimulque longitudinales quaſi funiculi in confinio medullaris, & corticalis ibidem cerebri partium appareant. Sed tandem repetitis diſſectionibus probabilius nobis viſum eſt, illos non veros nervos, ſed limbos eſſe paululùm ſupra medullare calloſi corporis planum elevatos: qui tamen limbi (cùm in omnibus indiſcriminatim cadaveribus reperiantur) certè non omninò inutiles, quanquam adhuc de vero uſu non conſtet, dicendi ſunt. Veniet fortè dies, quæ his etiam obſcuris rebus lucem affundet.

Limbi medullares nervos Æmulantes ſupra calloſum corpus elevati.

Eorum uſus adhuc ignotus.

Nervi autem, quos excurrere diximus per medium calloſum corpus, poſtquàm recta per univerſum horizontale planum ferè ad mutuum contactum proceſſerint; mox paululùm à ſe mutuo recedentes declinant, & flectuntur poſteriùs ſupra fornicis crura; quinimò licèt paulò poſt evaneſcere videantur, tamen reſurgunt, & ſupra eadem crura, quo loco invicem conveniunt, ac tertium ventriculum excitant, evidenter procedunt, tandemque penetrant, atque diſperduntur intrà thalamos nervorum opticorum, quâ ventriculos anteriores reſpiciunt. Ut autem excurſus medullarium horum nervorum per crura liberè cerni poſſit, neceſſe eſt abſcindere proceſſus illos cerebri, qui in nates, ac teſtes elongantur.

Eorundem nervorum progreſſus.

Parem tenent viam in anticâ calloſi corporis parte iidem nervi; replicantur enim ſupra externam ejuſdem ſuperficiem, quæ anterius fornicis crus appellatur, ac ſub nervorum opticorum nexu curvantur extrorsùm juxta foramen infundibuli, indèque evaneſ-

In anticam etiam calloſi corporis partem replicantur.

cere videntur, ubi medullaris cerebri ſubſtantia baſim conſtituit thalamorum, quæ ſunt principia ſpinalis medullæ. Intelligis itaque, & tuiſmet oculis perſpicere poteris, Clariſſime Fantone, mirabilem hanc medullarium nervorum ſupra calloſum corpus circumductionem, qui vel incipiant ab uno, vel ab alio extremorum, ſemper oriri, ac deſinere dicendi ſunt, & affinitatem, uſumque non ſupervacuum habere cum thalamis nervorum opticorum. Interea viſum penitùs effugit, an ab ejuſmodi nervis in longitudinem protenſis, fibrillæ aliquæ in ſingulos transverſales nervos calloſi corporis emittantur; quod quidem affirmare rationabilius videtur, cùm longitudinales à tranſverſalibus citrà ſciſſionem amovere difficillimum ſit; illud tantummodò per diductionem conſequi poſſumus, ut videamus eoſdem cum ſubjectis ſtaminibus apertè cohærere.

Fornicis ſeptique lucidi deſcriptio.

De fornice verò, ſeptoque lucido nihil habemus addendum iis, quæ Clariſſimus Malpighius demonſtravit, nempe illud conſtare medullaribus fibris variè implexis, contextiſque, ſed præſertim rectis ab anterioribus ad poſteriora propagatis, quæ quaſi ſubtegmen præbent tranſverſalibus, quibus ſuperior pars ejuſdem corporis coagmentatur, atque conſurgit. Huc uſque de corpore calloſo; nunc quæ à nobis in glandulâ pineali obſervata ſunt, referamus.

Primò hanc, etſi magnitudine ut plurimùm variâ, ſemper tamen propriæ ſedi hærentem, cùm in homine, tum cæteris omnibus in animalibus deprehendimus; unde clara ejuſdem ratio neceſſitatis & uſus deducitur. Nam qui aliquando planè defuiſſe ſcripſerunt, certè præ ſumma, quæ interdum occurrit, exiguitate, aut illam ſecantes abraſerunt, aut negligentes prætererunt.

Glandulam pinealem nuſquam deficere.

Secundò attentè obſervavimus, conoidem piâ matre contectam eſſe, quæ adeò ſpiſſis, copioſiſque ſanguineis, lymphaticiſque vaſis, nec non aliquot nerveis fibrillis referta eſt, ut, ſi eam diligenter hac tunicâ ſpoliaveris, tertiam ferè molis partem te ab illâ detraxiſſe, compereris. Neque fallaciam oculorum ſuſpicaberis, quòd vidiſſe putemus nerveas quoque fibrillas per tenuem

Sanguineis Lymphis necnon vaſculis eadem donatur.

tenuem pinealis glandulæ meningem diſpergi. Tu quippe, quemadmodùm non ignoraveris, ſanguinea vaſa, vix cranium ingreſſa, variis nervis aſſociari; ita dubitare non debebis, quin, quò ipſa ſanguifera infrà cerebrum producuntur, nerveos pariter villos ſecum deferant, & quo pertingunt inſinuent.

Sanguinea vaſa cum nervis cranium ingrediuntur.

Minimè verò prætereundum eſt, quòd meninges nervorum ſurculos hìnc illìnc, ſeorſum à ſanguiferis, accipiunt; nam id perſpicuè ſpectamus in cerebello, cujus tenuis meninx nervulos utrinque ab internis petroſorum oſſium cavitatibus, atque ex nervis auditoriis recurrentes, ad pulcherrimos uſus, mutuatur, quorum illud certe poſtremum non exiſtimo, ut in magnis aeris tremoribus, qui per aurium anfractus ſub ſpecie ſoni improvisò admittuntur, ſubita quoque ſequatur ſpirituum expreſſio ex cerebelli cortice, tum quaquaverſum in artus per medullam, tum in præcordia per cardiacos nervos; quamobrem animal, ſomno etiamſi oppreſſum, ſubito terrore expergiſcatur, atque admoneatur non modò per nervos auditorios; verùm etiam per hoſce recurrentes: unde novis explicatis viribus armetur ad propulſandum quidquid fortè noxii, atque hoſtilis offenderit inopinatò.

Nervuli à petroſorum oſſium cavitatibus recurrunt in cerebelli meningem.

Horum uſus.

Tertiò animadvertimus, conariam glandulam in ſuperficie ſubrubram eſſe, ac mirum in modum ſanguineis punctis variegari, ſuoſque minimos glandulares utriculos microſcopio tentatam exhibere, qui peculiare nervorum liquidum ſeparant, ac proinde peculiarem puſilli cerebelli corticem conſtituunt. Nam, ſi per longum, aut transverſim conariam ſecueris, eam minimè præterquam in centro candicare, ſed remiſsè rubere, obſervabis. Inſuper animadvertes, ab ipſius baſi utrinque egredi duos nervos ſatis inſignes, quos nonnulli proceſſus medullares appellarunt; hos verò, ſi transverſim juxta glandulæ baſim incideris, pulchrum tibi ſpectaculum exhibebunt; videbis enim duos quaſi ocellos, circumducto ſubrubro cortice, micare candicantes. Iſtorum autem proceſſuum principium intrà conoidem per ramuſculos diviſum nobis inquirentibus aliquandò ſe ſe obtulit non abſimile ramificationi medullæ intrà cerebellum: quo fit, ut non injuriâ pinealem glandulam cerebellum ipſius cerebri appellare poſſimus.

Nervuli à pinealis glandulæ baſi prodeuntes.

Eorum origo intra conoidem.

Conoides cerebellum cerebri.

 Poſtremò

Poſtremò notavimus, hujuſmodi nervoſos proceſſus è pineali glandulâ egredientes ſupra thalamos opticorum obliquè, ſummâque cum adhæſione per ea maximè loca divaricari, quæ in thalamis extrema ſunt corticalis, & medullaris partium, quibus iidem componuntur; ſcilicet diviſio illa ab hiſce proceſſibus definitur, qui medium candicantis, & cineritiæ ſubſtantiæ retinent. Ubi deinde intrà thalamorum corpora penetrant, omnem oculorum aciem, microſcopio etiam armatam, effugiunt.

Nervulorum à glandula prodeuntium proceſſus.

Eſt autem & illud animadverſione dignum, quòd cùm in reliquis cerebri partibus magna ſit inter diverſos homines ſimilitudo: contra in corpore calloſo, & glandulâ pineali magna diſſimilitudo plerunque deprehendatur. Nam in aliquibus textura calloſi corporis eſt adeò compreſſa, ac detrita, ut nullæ ſtaminis fibræ diſtinctè obſerventur; in aliis nervi longitudinales ferè inconſpicui; in nonnullis elegantiſſimi, & ad oculum elevati; in multis inordinato itinere. Glandula pinealis nunc magna, nunc puſilla, immo paulò millii granum excedens; plerunque conica; aliquando ſphærica; minùs denique, aut magis tactui renitens, ac rubens occurrit. Quæ quidem diſcrimina noſtram quandam conjecturam non levi indicio confirmarunt. Nimirùm ex hac partium diſſimilitudine, concurrente ſanguinis craſi, vel diſcraſiâ, ut plurimùm nativam hominum indolem exoriri quoad judicia, conſilia, deliberationes, & ratiocinia. Atque ex hac veriſimilitudine duximus, quod ad te aliàs à nobis perſcriptum eſt in Phyſiognomicâ Diſſertatione de cognatione inter frontalem muſculum (unde lineæ rugæque frontis efformantur) & meningis, ac potiſſimùm cerebri fibras, quibus animæ facultates exercentur. Itaque videmur fidem noſtram, tibi tunc obſtrictam, præſenti Diſputatione liberaſſe.

Conoides in hominibus cum magna plerunque diſſimilitudine invenitur.

Ab ipſarum diſſimilitudine ingeniorum diverſitas.

Repetit quæ de cognatione inter frontem, & cerebrum monuit in Diſſertatione de Phyſiognomia.

Id autem oppidò explanatiùs dignoſceretur, ſi priùs perſpectis viventium moribus, eorundem mortuorum diſſecarentur cadavera; fortaſſe enim in iis, qui validâ cogitandi facultate, aut ſummo vitio obnoxii fuere, harum conformitas, & congruentia partium detegeretur; quod ſanè ad Philoſophiam amplificandam magnoperè conferret: idque poſterorum quoque diligentiæ ſedulò commendamus.

Ad cognoſcendum an in conoide vires animæ exerceantur oporteret prænoſſe multorum indoles, & illorum poſt mortem cadavera diſſecare.

Interea

Interea ſilentio hìc tranſire nolumus, quod die XXIV. Martii præſentis anni nobis accidit in diſſectione cerebri cujuſdam, qui, cùm verſabatur inter vivos, balbutiens erat, & fatuus: obiit in Noſocomio Sancti Spiritus, & ſectionis ſocios habuimus ſtudioſiſſimos Juvenes D. D. Franciſcum Soldatum, & Jo: Antonium Vulpium Medicinæ Doctores. Huic nondum trigeſimum ſextum annum excedenti univerſa cerebri ſubſtantia ſolitò compactior, atque albidior apparuit, ut colore coactum lac, quod vulgò *ricotta* dicitur, perbellè referret. Vaſa enim ſanguinea non admodum profundè per corticem penetrabant, neque à ſanguine, ſpirituque perlui ſatis videbantur. Corpus calloſum ſimiliter duriuſculum, & in eodem longitudinales nervi patuli quidem, ſed non quâ ſolent ratione inter ſe paralleli procedebant: tranſverſales verò planè inviſibiles: denique glandulam pinealem adeò exilem offendimus, ut cannabinum ſemen vix æquaret. Cæterùm intendant alii poſthac animum, videantque, an invenire præterea poſſint, quibus res in obſcuro adhuc poſita in lucem proferatur: nos enim contenti ſumus detexiſſe aliquid, ut alios ad quærendum excitemus. Sed omiſſis obſervationibus ad ea tranſeamus, quæ earundem utilitatem aliquam ſubindicare poſſunt. *Obſervatio apprimè aſſertum confirmans.*

Ex iis, quæ hucuſque in corpore calloſo à nobis obſervata ſunt, hoc eſt, in ipſo naturæ libro perlecta; planum fit eam partem innumerabilium nervorum contextu formatam, & unicam eſſe, & in medio ſitam; unde dici poſſit veluti commune quoddam ſenſuum emporium, quò externæ nervorum impreſſiones appellunt. Non eſt tamen, quòd hanc officinam, deſtinatam tantummodò recipiendis objectorum motibus exiſtimemus; ſed etiam in eâ ſedem illam imaginantis, deliberantis, & decernentis animæ collocemus. Neque enim alibi faciliùs mens judicare de externis poteſt, quàm quò externa conveniunt; neque aliundè ſpirituum iter extrorsùm flectere, ac dirigere, quàm quò eorundem ſpirituum curſus introrsùm confluxit. *Corpus calloſum aſſeritur commune ſenſationum emporium.* *Adeoque ſedes deliberantis animæ.*

Non me latet, plurima eſſe cogitationum genera, quæ nullum cum externis ſenſibus commercium habent, ſed per ſe à ratio-

Quæ cognitiones ab anima immediatè proficiſcuntur.

rationali animâ proficiſcuntur; cujuſmodi exiſtunt ideæ de Angelis, de Deo, deque noſtrâmet cogitatione, in quas ſecretâ mente incumbimus; itemque veritates omnes à materiâ abſtractæ, ſcilicet quæ à Geometriâ, atque ab Algebrâ, mediâ demonſtratione, petuntur. Verùm de iis duntaxat hìc conſilium eſt agere, quæ à ſenſibus hauſta per commune ſenſorium trajiciuntur, & partim percipimus ob ſuavem contactum, ſeu propter utilitatem, quam *proportionem, conſonantiam, & convenientiam in bono* aptè dixit Sanctus (*a*) Thomas; partim etiam incommodo, ac dolore perpetimur. Unde magnus (*b*) Hippocrates ſcriptum nobis reliquit, ſenſum, qui ſæpè mala perpeſſus eſt, eorum, quibus, quando, qualiter læſus ſit, eſſe delatorem ad ipſam cogitationem. Utroque verò modo, quæ per ſenſus accipimus, conſuetudine diſcernimus, atque in memoriæ Sede locamus; mox autem pro datâ occaſione variè permiſcemus, atque, ut ita dicam, cogitando excoquimus. *Ratiocinatio* namque juxta (*c*) Hippocratis ſententiam, *memoria quædam eſt, quæ componit ea, quæ per ſenſus ſunt percepta.* Hæc tandem, quæ in ipsâ imaginatione matureſcunt, rursùs ad externa ſenſuum organa, vociſque præſertim, aut manuum inſtrumenta, novis aptatis motionum ideis, arbitrio noſtro moderamur. Porrò ejuſmodi animæ facultas, quam Græci phantaſiam, nos verò imaginationem nuncupamus, proculdubiò effingendis idolis intenta, eo cerebri loco elaborare debet, qui ſit unicus; neque enim unius rei plures ſimul imagines efformamus, quod certè contingere deberet, ſi in geminâ parte imaginatio reſideret. Quamobrem appoſitè illam reponimus in corpore calloſo, quod medullare, atque unicum exiſtens, nervorum multitudine, ac villorum plexu planè mirabili, ad infinitam propemodum motionum, imaginumque varietatem ſubſtinendam inſtructiſſimum eſt.

Pulchra Hippocratis ſententia.

Ratiocinatio quid.

Unicam phantaſiæ ſedem eſſe convincitur.

Qui verò gemini nervorum proceſſus ex glandulâ pineali ad thalamos nervorum opticorum, ſeu ad principium ſpinalis medullæ pertingunt, ſententiâ noſtrâ ad id addicti eſſe videntur, ut

(a) *p. 2. quæſt. 26. art. 1. in corpor.*
(b) *lib. præcept. n. 1.*
(c) *loc. cit.*

ut quod in corpore calloſo maturatum jam, perfectumque eſt, ac pro animæ arbitrio, judicioque ad motus membrorum, organorumque dirigitur, atque determinatur, ipſo in itinere momentum pulſionis, ac novam, ubi, & quomodo opus ſit, directionis energiam nanciſcatur. Tanta certè eſt thalamorum moles, ut Anatomicis etiam aliis viſi fuerint, non ſolis oculorum uſibus deſervire, ſed plerorunque omnium, qui à cerebro proficiſcuntur, nervorum eſſe principia; quò magis in eâ conjecturâ confirmamur, tam nervos, qui ex corpore calloſo, quàm qui à glandulâ pineali oboriuntur, ad univerſi penè corporis miniſteria eſſe comparatos.

Nervoſi conoidis proceſſus quid præſtent.

Et quoniam neceſſe erat, ut alia quoque inſtrumenta ipſi animæ ſuppeterent, quibus ſecundum varia pathemata, motuumque diſcrimina, major, vel minor ſpirituum copia à glandulis cerebri in calloſum corpus præſtò eſſet; propterea factum eſt, ut nuſquam dura mater aptius ad conſtringendum, premendumque cerebri corticem compoſita ſit, quàm ubi calloſo corpori ſupereminet: etenim falx meſſoria, quæ omnium conſenſu eſt maximus tendo duræ meningis, cùm anteriùs alligetur fixo termino oſſis criſtati, ducaturque per media hemiſphæria cerebri uſque ad mobilem terminum plani horizontalis ejuſdem duræ matris, poſteriùs cerebello ſuper extenſæ; cumque eadem dura mater (ut clarè demonſtrat Amicus noſter D. Pacchionus) duobuſquoque tendinibus tranſverſim ad tempora firmetur, facilè eſt concipere, ſupernum præcipuè cerebri corticem, quotieſcunque hujuſmodi tendines vigorem acquirunt, coarctari, atque conſtringi. Nam dura mater iis potiſſimùm locis, quemadmodum cum arteriis naturali alterno dilatationis, & reſtrictionis motu agitatur; ita interdum per arbitrium, ubi neceſſitas poſtulaverit (quod Clariſſimum Mayovvium non latuit) violenter, & pertinaciter tenditur, non abſimili ritu, quo ipſum diaphragma, volente animâ, majori conatu hypochondria inferiùs urgere ſolet. Cùm igitur falx meſſoria, ſimulque tendines ad tempora alligati in ſuſceptâ violentâ tenſione perſiſtunt, neceſſum eſt, ut mobilia ſegmenta duræ matris ad immobilia ferantur, nimirùm

Dura Mater calloſum corpus præ aliis cerebri partibus comprimit.

Falcis Meſſariæ deſcriptio, & uſus.

ut poſteriora ad anteriora, & media ad lateralia accedant; proindeque ut ſupernæ cerebri hemiſphæriorum partes, quæ veluti intrà vaginas duræ matris comprehenduntur, utrinque manibus quaſi preſſa, fluidum tunc uberiùs ſecretum in illas medullares fibras urgeant, quæ indè originem ſortiuntur: eæ autem ſunt nerveæ fiſtulæ, quæ calloſum corpus contexunt, ut ſuperiùs oſtenſum eſt. Quæ verò copia ſpirituum major, aut minor devehitur in calloſum corpus, ab ejuſdem poſteà in longum productis nervis, nec non à proceſſibus glandulæ pinealis, aliiſque adhuc ignotis machinulis in hos, vel illos nervos, ad has, illasve actiones determinatur. Hujus certè operis exemplum in muſico inſtrumento, quod organum appellamus, adumbratum eſt, in quo aer follibus exceptus alternis eorundem preſſionibus protruditur, qui deinde per tubum, omnibus fiſtulis communem, delatus, ideò non omnes, ſed modò has, modò illas ſubire ſolet, quia non ſimul omnium, ſed modò illarum fiſtularum valvulæ pulſantis arbitrio recluduntur; cujus vices in homine tenet anima, quæ ope nervulorum calloſi corporis impedimenta plùs minùs amovere, impetum plùs minus adjuvare ſolet.

Modus quo fluidi nervei ſecretio augetur arbitrio per compreſſionem duræ matris.

Ex oppoſitâ idcircò ratione fit, ut nervi, qui ſupra calloſum corpus feruntur, durâ matre minimè veſtiantur. Scilicet oportebat, ut quæ ad has partes ſpirituum copia ex cerebri cortice ubertim confluit, blando, mitique motu temperaretur ad curſum. Nam functiones ibidem ab animâ perficiendæ ſunt leniſſimæ, quietiſſimæque, quas motus violentior interturbaret, ut clariùs infra explanabimus. Et quoniam pari ratione nervi à pineali glandulâ procedentes temperatè, ac ſuaviter eorundem ſpirituum motum ad thalamorum uſum regere, ac diſpenſare debent; propterea hæc glandula deſtituitur durâ matre; ſed illius cortex tenui duntaxat membranâ conveſtita, tunc ſolummodò preſſionem ſolito majorem experitur, cùm in magnis, violentiſque falcis meſſoriæ contractionibus poſteriores cerebri partes, inter quas pinealis glandula collocatur, versùs anteriores adducuntur.

Nervi ſupra corpus calloſum excurrentes cur ſint purè medullares.

Glandula pinealis dura matre non tegitur.

Sed ut ad animæ ſedem, unde digreſſi fuimus, revertamur, evidenter confirmatur, quod inſtrumenta noſtræ cogitationis poſi-

ta ſint in anteriori, mediâque cerebri parte, ubi corpus præcipuè calloſum locatum eſt, quia nos ipſi ſentimus, dum præſertim inter tenebras alicui meditationi diu animum intendimus, moveri quidpiam interiùs ſub fronte, & ſyncipite, illudque in ſecretiori parte, quam ſenſus noſtri minimè attingunt, circumagi: propterea cùm faciles ſumus ad excogitandum, tunc ſanè quandam libertatem viarum, ſeu expeditum ſanguinis, ſpirituumque motum ſub anteriori calvariæ ſegmento, & circa corpus calloſum experimur: contra verò, cùm aut ſpontaneâ imbecillitate ad inchoandum mentis opus, aut illatâ ex nimio ſtudio ad progrediendum laſſitudine tenemur, iisdem in locis gravitatem, calorem, ac veluti oppilationem ſub obtuſionis ſenſu percipimus.

Aliæ inſtantiæ convincentes corpus calloſum eſſe ſedem animæ.

Neque certè aliunde oritur, quòd ad ſapiendum, vel deſipiendum bona, vel mala ſanguinis conſtitutio tantoperè conducat, quemadmodum advertit (*a*) Hippocrates: *opinor*, inquiens, *inter omnia, quæ in corpore ſunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quàm ſanguinem, cujus ex conſtanti habitu* (*modò cætera concurrant*) *conſiſtit in nobis prudentia: & cujus ex perturbatione, prudentia itidem perturbatur.* Nam ſanguifera vaſa piam matrem, & arachnoideum velamen comitantur non ſolùm in cerebri cortice, quem vivido fluido penitùs perluunt; ſed ſuper calloſum etiam corpus, & ad latera ſepti lucidi, atque intrà ventriculorum fornices, nec non circa pinealem glandulam, quæ quidem loca tenuiſſimis fluidi guttulis partim aſperguntur, partim volatili halitu benignè foventur. Quoties igitur ſanguis alterutro vitio, ſcilicet vel nimio lentore, vel urgentium, atque irritantium copiâ particularum laboraverit, neceſſe erit, ut humana etiam mens huic vel illi, ægritudini evadat obnoxia. Si enim cogitationum inſtrumenta viſcidulo ſucco irretiantur, tunc volente quantumvis animâ, moveri illa non poterunt; unde animalium facultatum languor, ſtupor, ac deſipientia procedet. E contrario ſi eadem organa præfervidi copiâ ſanguinis urgeantur, agitenturque, injuſſa quoque movebuntur; immò ſecundum alias cruoris diſcraſias, aliis etiam, iiſque *peregrinis opinionibus* (ut ejuſdem divini Senis phraſi utamur) mens

Conſtans ſanguinis conſtitutio conducit ad ſapientiam ex Hippocrate.

Mala ſanguinis craſis cognitionem variè perturbat.

(*a*) *Lib. de Flat. n. 20.*

mens occupabitur. Quod ſemper magis, mi Fantone, ad temperatè vivendum nos adhortatur; cùm, ut mens ſapiat in corpore ſano, moderatâ, ſobriâque quiete ſanguinis, non autem nimio, ac veluti temulento intrà cerebrum motu egeamus.

Hæc ſunt, Fantone dulciſſime, & in rebus anatomicis oculatiſſime, quæ de ſentientis, percipientis, ac deliberantis animæ inſtrumentis, officinâ, ſede, ac domicilio, hoc eſt de ſummis Phyſiològiæ ambagibus, inter altiſſimas rerum abſtruſarum tenebras conjicere potuimus; quâ in diſputatione moroſus certè erit, qui plus à nobis expetere contendat, quàm ingenioli noſtri conatus præſtare valeant. Neque enim de propriâ facultate tam temerè confidimus, ut ingenuam (*a*) Platonis confeſſionem uſurpare vereamur, ſcribentis in hanc ſententiam, quam ad hujus epiſtolæ coronidem appoſitiſſimam reputamus. „ *Proinde de animâ quantum ejus mortale, & quantum divinum ſit, & quatenus, & cum quibus, & quare ſeorſum habitationem accipit; hæc reverà velut dictum eſt, ſe habere, tunc ſolùm, ubi Deus ita conſenſerit, affirmabimus.* „ Vale.

Conclusio deducta ex mira Platonis confeſſione.

Romæ IV. Idus Aprilis MDCCXII.

Explicatio Figurarum Calloſi corporis.

Fig. I. Calloſi corporis planum cum ſuis nervis, & ſtriis nerveis demonſtrat.

AA *Hæmiſphæria cerebri horizontaliter juxta colloſi corporis planum diſſecta.*

bb *Segmenta corticalia albidiora in corporis calloſi ſubſtantiam abeuntia.*

c *Corporis calloſi facies anterior ſub ſagittali ſutura.*

dd *Nervuli longitudinales ab anterioribus ad poſteriora excurrentes.*

eeee *Striæ medullares pectiniformes ſub nervis longitudinalibus utrinque transverſim excurrentes.*

ff *Limbi medullares, nervos referentes, corporis calloſi.*

g *Corporis calloſi facies poſterior ſub ſagittali & coronali ſutura.*

(*a*) *In Timæo pag. m. 752.*

Fig. II.

Fig. II. Corpus calloſum ad anteriora curvatum demonſtrat.

AA *Proceſſus anteriores hæmiſphæriorum cerebri.*
bb *Corporis calloſi facies anterior, & inferior*
cc *Nervuli longitudinales anterius curvati; & ab invicem paulatim recedentes.*
dd *Nervuli longitudinales in partes inferiores thalamorum nervorum opticorum deſinentes.*
e *Inſignis nervulus transverſim inſtar funiculi utramque cerebri ſubſtantiam juxta infundibulum nectens.*
f *Foramen infundibuli.*
gg *Baſes anteriores thalamorum nervorum opticorum in arcus curvatæ.*
h *Nervorum opticorum coalitus.*
ii *Nervi optici abſciſſi*

Fig. III. Corporis calloſi partem poſteriorem, & inferiorem demonſtrat.

AA *Corticalis cerebri ſubſtantia verſus occiput.*
bb *Corporis calloſi facies poſterior, & inferior.*
cc *Nervulorum longitudinalium productio ſuper poſteriorem corporis calloſi ſubſtantiam, quam crura fornicis appellant.*
dd *Nervuli longitudinales ſuperexcurrentes.*
ee *Thalamorum facies poſterior.*
f *Nervorum opticorum coalitus parumper diductus.*
gg *Nervi optici diſſecti.*

Fig. IV. Glandulam pinealem in ſuo ſitu cum nervulis ab eadem prodeuntibus demonſtrat.

AA *Corpora VVilliſio ſtriata dicta.*
bb *Nervorum opticorum thalami ſuperiori ex parte occurrentes.*

cc *Protuberantiæ natiformes.*

dd *Protuberantiæ teſtes dictæ.*

e *Glandula conoides in ſuo ſitu à meninge, & ſanguiferorum plexibus vindicata.*

ff *Proceſſus medullares, ſeù nervuli ab ipſius conoidis baſi prodeuntes.*

gg *Iidem ſuper thalamos opticorum excurrentes.*

hh *Terminus eorundem proceſſuum.*

Fig. V. Glandulam Pinealem integram, & microſcopio inſpectam demonſtrans.

A *Glandulæ conoidis figura naturali major.*

bbb *Sanguifera vaſa per extimam ejus ſuperficiem excurrentia.*

cc *Ocelli albi, qui ſunt baſes nervulorum pinealium inciſorum.*

DISSER-

DISSERTATIONES DUÆ
OCTAVA nimirum & NONA:
Altera de Ortu, Vegetatione, ac Textura FUNGORUM;
Altera de PLINIANÆ VILLÆ Ruderibus:

Ad Eximium & Nobiliſſ: Virum LUDOVICUM FERDINANDUM MARSILIUM.

Jàm editæ ad calcem Operis ejusdem Excellentiſſimi Viri de Generatione Fungorum *Romæ* ex Typographia *Franciſci Gonzagæ* 1714.

No-

Nobiliſsimo, Eruditiſſimoque Viro

COMITI LVDOVICO FERDINANDO MARSILIO

IOANNES MARIA LANCISIUS S.P.D.

I. MULTA ſunt, quæ Diſſertationem tuam de Generatione Fungorum, nuper ad me miſſam, mirificè commendant (ornatiſſime Marſili) quæque ſedulò legenti mihi ſingularem voluptatem attulerunt. Conjunctam enim cum diligentia eruditionem, cum obſervationibus ſubtilitatem, cum philoſophia laboris pertinaciam exhibuerunt. Illud tamen mihi præ cæteris jucundum fuit, quod Schediaſma hoc tuum imaginem veteris imperii mihi obtulit, florentiſſimi ſcilicet illius ævi, cùm inter Proceres Romanorum, ut quiſque nobiliſſimus habebatur; ita in re ruſtica pertractanda, rebuſque omnibus naturalibus inveſtigandis curioſiſſimus, ac patientiſſimus laudabatur. Hinc Varronis, Catonis, Celſi, Plinii, aliorumque ſtudia apud omnem poſteritatem ſunt celebrata, quæ ſequioris ætatis deplorandâ penitùs calamitate adeo viluerunt, ut, dedignantibus ſummis Viris, plerunque ad tenuis fortunæ homines in vitæ

Marſilii laudes.

Veteres Romani, qui ſtudioſiſſimè res naturales indagarunt.

penè

penè dixerim quæſtum illa conceſſerint. Tu verò ingenuæ nobilitatis ſtimulis excitatus, omni planè liberali dignâque illuſtribus hominibus perceptâ doctrinâ; neque militari duntaxat famâ contentus, eorum maximè veſtigiis inſiſtere conatus es, qui pacis, bellique artes amico fœdere conjunxerunt, poſteroſque exemplo ſuo docuerunt, non minori cum laudis fructu corpora militiæ exercitationibus, quàm ingenia ſapientiæ cultu, ac tentandis ſolerter experimentis eſſe ſubigenda.

II. Ut autem ſpecimen Tibi præbeam jucunditatis, quam cepi, commentarium tuum attentè perlegens, pauca judicio tuo accuratiſſimo proferam, quæ materiam Tibi fortè ampliorem ſuggerent, argumentum novitate, & jucunditate commendandum feliciùs illuſtrandi.

A fungorum generatione ſemina eliminantur.

Fungus Thyphoideus quis, & qualis ſit.

III. In primis autem doctrinâ tuâ dignum, & veritati apprimè conſentaneum illud eſt, quod à generatione Fungorum ſemina prorsùs eliminaveris. Illa enim granula pulviſculo arenaceo immerſa, quæ obſervantur in fungo Thyphoideo (qui ex Inſula Melitenſi durus, ac penè ligneus per univerſam nunc Europam, tanquam ſpecificum hæmorrhagiarum pharmacum advehitur) & ſi quoad formam quodammodo ſeminum ſpeciem præſeferant, vera tamen ſemina eſſe à nemine ſat probatum comperio. Nam præcipua, atque evidens ſeminis nota ex germinatione, non autem ex mera corporis figura petenda eſt; ſecus enim quæcunque corpuſcula, quæ in plantarum externa ſuperficie emergunt, veluti tubercula, tomentum, villi, florum apices, ipſiquemet aculei pro ſeminibus forent accipienda. Atqui adhuc incompertum eſt, an hujus fungi pulviſculus ſatus, germinare poſſit. Quamobrem nihil videtur probabilius, quam hujuſmodi granula hac fermè ratione progigni. Fungi ſuccus, qui intra ipſius tubulos circumfertur, per hiſcentia eorundem orificia uſque ad extimam ſuperficiem ſenſim in minimas guttulas extillat, ibique partim ob imminutum inteſtinum illius motum, qui fovetur tum à reliqui ſucci fermentatione, tum ab humoris copia, quæ perenni affluxu in fungo reſtauratur, & partim à circumfuſi aëris pondere, ſalibus ac nocturno frigore

paulatim cogitur, & concreſcit in arenaceos globulos, qui pro guttulæ magnitudine granulorum, ac tenuioris pulviſculi ſpeciem exhibent.

Fungus Caliciformis; plura de eo ſcitu digna. Idem dicendum cenſeo de fungis caliciformibus Mentzelii, ac Bocconi: Nam à Clariſſimo Valliſnerio nobiſcum & ſtudiis iiſdem, & vetuſtate amicitiæ conjunctiſſimo accepimus, quæ hujus fungi ſemina exiſtimantur, ſata quidem diligenter à ſe, nunquam tamen contigiſſe, ut ea nata videret, id quod Eruditiſſimo tuique amiciſſimo Domino Amadeo, ut memoras, etiam evenit. Tubercula igitur illa, quæ ex caliciformium umbilico prodeunt, fungi partes ſunt, ac veluti laciniæ, quæ in aliis fungorum generibus conſpiciuntur, ac præſertim in digitatis; niſi malis ea appellare fungos minimos ex fungina ſubſtantia pullulantes. Nam qua propemodum ratione ſtirpium fibræ (ut mox demonſtrabimus) in fungos excreſcunt, profectò ex Campaniformium fibroſis tubulis corpuſcula hæc compingi exiſtimamus. Hac ſiquidem methodo caliciformes fungos progigni conſentaneum eſt: ſcilicet plantarum fibræ ob aliquod vitium læſæ, humore nutritio impellente, invicem veluti in faſciculum cohærent, atque in teretem, ac ſolidum pedunculum protuberant uſque ad fungi umbilicum; ibi verò tum nutritio liquore urgente, ac copioſius influente, tum ob peculiarem quandam tubulorum ſtructuram, ac mutuum nexum, dictæ fibræ quaquaverſus à recto ipſarum ductu ad latera non nihil declinare incipiunt, quo fit, ut in meditullio ab invicem ſecedant, atque in calicis figuram diffundantur. Evenit autem, ut in hac fibrarum inclinatione eæ, quæ centrum occupant rectà, tum quòd aliis ſint rigidiores, tum ob diverſum fluidi motum, atque impulſum, ſurſùm ferantur, ideoque ab aliarum conſortio ſejunctæ, ac quaſi deſciſcentes, facili negotio ex calicis umbilico ſeorſim veluti in fungillos attolluntur.

Ita quidem de his ſentio, adductus experimentorum, quæ hactenus innotuere, argumentis. Verum ſemper lex erit reſipiendi, ac reſiliendi, ſi quis meliora.

LV. Porrò quæ ſæpe ſæpius cernuntur intra vulgarium Fungorum

rum ſtrias, ac rimulas tenuiſſima, & ſubobſcura corpora à nobis quoque (ut Tibi jam obſervare datum eſt) per Microſcopium nihil aliud eſſe deprehenſa ſunt, quàm peculiarium Inſectorum partim ovula, partim fæces, iis quidem locis, perinde quaſi propriis in nidulis, ſedibuſque opportunè commodèque depoſita. Quod ſanè cunctis commune eſſe animantibus, atque plantis, quippe quæ nidum, & alimentum peculiaribus inſectis præbent, paſſim comperimus. Enimverò innumeris inſectorum generibus (forſitan nondum ſatis detectis) ſua quæque domicilia ad Univerſi varietatem, pulchritudinem, atque œconomiam conſervandam Auctor naturæ paravit in ſolidis, in liquidis, in viventibus, atque in non viventibus; quæ quidem inſecta, niſi ipſa viverent, & viciſſim fæcibus alerentur, atque invicem comederentur; jam aut ſine organicis motibus paluſtria omnia languerent, ac emorerentur; aut nos ipſi ab inſectis, in infinitum multiplicatis, occideremur.

Subobſcura, & tenuiſſima corpora, quæ in Fungorum rimulis deliteſcunt, inſectorum ovula, ac fæces ſunt.

Innumera inſectorum genera latent in ſolidis, liquidis, animatis, inanimatiſque corporibus.

V. Neque verò ſeminibus ad Fungorum generationem opus eſſe videtur, cum iidem nunquam naſcantur ſeparatim, verùm ſemper derivatis fibrillis, ſuccoque nutritio ab aliquo vegetante, vel vegetabili corpore. Etenim tenuiſſima filamenta, quæ Fungorum radices conſtituunt, non modò cohærentia, ſed continua etiam ſunt cum utriculis, fibris, ac fiſtulis aut viventis adhuc plantæ, aut germinaturi ſeminis, vel ſaltem fragmentorum corii, pellis, aut pericarpii fruticis, radicis, aut ligni; quæ tametſi mortua vulgò appellentur, quia nec augeſcunt, nec gemmas ampliùs, nec ramos, aut folia emittunt; habent tamen etiam tum, licèt ſine motu, ſuos quæque concretos ſuccos in ſuperſtitibus utcunque organis; quamobrem illis iiſdem refermentatis, & in fluorem actis ſuccis morbosè extendi, novaſque formas poſſunt induere. Qui enim aſſerunt Fungos aliquandò ex ſimplici terra, vel cinere natos eſſe, haud animadvertunt cinerem, ac tellurem, ut principium præbeant vegetandis Fungis, oportere jam habuiſſe permixta minima aliquot ſegmenta uſtulatorum, aut putreſcentium ſeminum, lignorum, pellium, herbarumve. Nam, ubi terra nuda eſt, ubi cinis optimè

Ad Fungos generandos ſeminibus non eſt opus.

Errant qui Fungos ex ſimplici terra, aut cinere enatos putant.

mè combuſtus, &, ut Chymici loquuntur, reverberatus, Fungos profectò nec unquam, nec uſquam oriri deprehendimus. Et ſanè non dubito, quin Tu, quem ſolus detegendæ veritatis amor incendit, mecum fatearis arenam, quæ poſt fluminum exundationem ab exiccato luto in Arcium vallis, & foſſis colligitur, non eſſe ſimplicem terram, ſed ſexcentis conſtare corporibus, quæ per decurrentium aquarum impetum à montibus, ſylvis, pratis, hortis, vineis, ſcrobibuſque deterſa, in fluviorum alveos confusè devehuntur: quo fit, ut comminutæ, & conciſæ particulæ ſeminum, radicum, fruticum, & foliorum tùm herbarum, tùm arborum; immo etiam non pauca inſectorum ovula, & ipſamet inſecta, ac ſæpe ſæpiùs brutorum cadavera eo in cæno latere ſoleant, & computreſcere; quæ quidem omnia, cum per vim Solis aruerint, multiſque terræ particulis tecta, obrutaque fuerint, aliorum fortè, non verò tuæ rationis aciem fallere poſſunt, ut ſolius arenæ cumulus credantur. Fungi itaque, quos ex glarea, quam vocas, Briſachicæ foſſæ, tuos ante oculos pullulare identidem vidiſti, non ex ſimplici, nudâque terrâ producti dicendi erunt.

Arena, quæ ab exiccato luto in Arcium Vallis, foſſiſque colligitur, variorum corporum ſeminibus referta eſt.

Fungi non ex ſimplici arena, ſeu glarea in Briſachica foſſa pullularunt.

VI. At video jam nos, qui rebus congruimus, nominibus duntaxat differre; nam in tua doctiſſima Diſſertatione maximè adhærere videris illorum opinioni, qui originem Fungorum ex *lento*, ac *putrilaginoſo*, ut ais, *humore* repetunt, *modò idoneis additus ſit comprincipiis, in Muli fimo ritè parato, contentis* (hoc enim experimentum ad faciliorem Fungorum ortum adducis) ibi enim ſimul digeritur, *& combinatur in prima Fungorum inchoamenta.* Verumtamen luce clariùs mihi quidem videtur in Equorum, Mulorum, cæterorumque Jumentorum fimo ſemper aliquot ſupereſſe, exigua quanquam, fragmenta herbarum, ſeminum, atque hordei præſertim, quæ noſtris paſſim ſenſibus obſervantur. Nimirum, quia organica hæc corpora à periſtaltico ventriculi, ſupernorumque inteſtinorum motu, citiùs ad colon, & podicem extruduntur, quàm minuta illorum ſtructura per actuoſam ſolventium fermentorum vim penitùs deſtruatur, ac diſſolvatur. Quamobrem avenam, atque hordeum ubique prope ſtabula ex

Fungi ex Muli fimo procreantur.

Jumentorum fimus herbarum, ſeminum, ac hordei fragmenta continet.

Jumen-

Jumentorum ſtercoribus ſub Veris initium vegetari conſpicimus. Itaque, Vir præclariſſime, Tu quoque non obſcurè mihi aſſentiri videris arbitranti Fungos tùm in glarea poſt flùminum exundationem derelictâ, tùm in Muli fimo natos, ex vegetabilium particulis, tanquam primordiis, ac præcurrentibus principiis pullulare. Sed nihil nimis enucleandum; præſertim ubi res paulò diligentius tractata, nauſeam fortè aliquibus faciat. Majora igitur perſequamur.

Avena, atque hordeum prope Iumentorum ſtabula, ineunte Vere, ex illorum ſtercoribus effloreſcit.

VII. Profectò Tibi, experimentalis Philoſophiæ ſtudiis jam ſubacto, neque novum, neque arduum erit conſuetis naturæ inſtitutionibus, & Matheſeos præceptis inſiſtere; nimirùm ut ex planis, apertis, atque extantibus phænomenis abſtruſiora, obſcuriora, & ſecretiora mecum rimeris. Quoniam verò compertum cuique eſt, Tibique maximè, qui naturalem Fungorum hiſtoriam quàm diligentiſſimè ſcripſiſti, Fungos in magnis, vegetis, ac viventibus arboribus produci quidem, ſed nunquam è loco ſano, ſemper autem vel eroſione intrinſecùs alimenti culpâ, aut foris rubigine, inſecto, vel avulſione, aut inciſione vulnerato; nec unquam à ſucco ſolùm nativo, ſed plùs, minùſve ab imbribus, nebulis, aliiſque aëri innatantibus corporibus labefactato; in proclivi certè fuerit, ut cognoſcas non aliter ſe rem habere, cum Fungi ex parvis, mortuis, atque humo etiam ſepultis animalium coriis, aut arborum, fruticum, herbarumque particulis emergunt: nimirùm utrobique accidere, ut fungorum principium ſit pars corporis vegetabilis, duobus ſimul vitiis obnoxia, ſolutæ nempe continuitati, & quoquo modo degeneri facto nativo ſucco: ut proinde jure merito Fungos ad plantarum morbos Plinius (*a*) retulerit; ac Sennertus (*b*) nonniſi in plantis, vel à plantis naſci putaverit. Non abſimili fermè pacto, quo Gallas in arboribus per inflicta ab inſectis vulnera, infuſaque unà cum fermentativis liquidis ova progigni, atque elevari, omnes nunc à præclariſſimo Malpighio edocti cognoſcunt, & fatentur; tranſverſales enim medullæ potiſſimùm fibræ, quæ plagam contra-

Fungi in vegetis quidem arboribus, ſed nunquam è loco ſano, atque integro gignuntur.

Gallæ pariter ex vulneratis ab inſecto arboribus producuntur.

Sſ 3 xerunt,

(a) *N. H. Lib. 17. cap. 24. nu. 35.*
(b) *Hypomem. phyſ. lib. 5. cap. 6.*

xerunt, ab inſperſo fermentante inſecti ſucco, ovulique aurâ turgeſcunt in orbem, & cum aliis à cortice ſuperinductis fibris intùs fovent adulturum ſuo tempore animal, quod tandem, perforato plerunque carcere ſub muſcæ alicujus ſpecie in libertatem ſe vindicat.

Chryſalides ex Gallis erumpunt.

Recenſentur nonnullæ cauſæ fungorum ortum adjuvantes.

VIII. Cætera verò, quæ ad Fungorum generationem plerunque concurrunt, fotus nempè Solis, aut fimi; quinimmò etiam decocta eorundem Fungorum, aut ſola interdum affuſa calida aqua inſperſa ſuper Muli fimum, vel unà cum diſſoluto fermento ſuper radicem diſſectæ populi albæ, ut Matthiolus (*a*) admonet, vel (ut nos in ſecretis apud aliquos eſſe reſcivimus) uſtulatis truncis, & radicibus nucum avellanarum, aut Lapidi Fungario reſperſa, aliaque ſimilia, non ſunt cauſæ continentes, efficientes, & principales, cum ſine iis Fungi plerunque naſcantur, ſed appellandæ duntaxat veniunt adjuvantes, ac ſubſervientes. Nam conferunt, non Fungos producendo, verùm fluiditatem, laxitatem, mollitiem, tenacitatem aliquam, motum, ac fermentationem tribuendo iis duobus principiis, quibus re vera Fungorum ortus debetur. Quo fit, ut Fermentum terræ, quod Nicander (*b*); Arborum pituita, quam Plinius (*c*), Humor lentus, ac putrilaginoſus, quem Tu ipſe in Fungorum cauſam, adducis, eorundem generationem promoveant quidem, ſed idem plane efficiant, quod hydraulicis Machinis (quæ propriis organis præcipuè inſtrui debent, ſine quibus nullus illarum uſus exiſteret) præſtat vel ſufflamen, quod aquarum curſui modò impedimentum tollit, modò ponit; vel adeps, aut oleum, rotarum axibus adhibitum; vel quidvis aliud, quod motus facilitati ſubſervit, aut partem materiæ ſubminiſtrat.

Humor lentus, ac putridus ſine ulla textura corporis vegetabilis mucedinem, lanuginemque deſpumare poteſt.

IX. Mihi quidem tecum convenit in eo, quod humor lentus, ac putrilaginoſus, etiam non ſuperſtite animati corporis texturâ, mucedinis, lanuginiſque ſpeciem deſpumare poſſit; quoniam agitatione incluſi ſpiritus, ſeu fermenti ſubſtantia illa mollis ſenſim turgeſcit, attenuatur, atque in fibrillas elevatur, quæ Microſcopio

(a) *In lib. 1. Dioſcorid. cap. 93.*
(b) *Alexipharmac. pag. mihi 50.*
(c) *Lib. 22. cap. 23. num. 37.*

croſcopio ſpectatæ cujuſdam prati formam floſculis conſperſi præ ſe ferunt; quibus tamen nec ſemen ineſt, nec vegetabilium organa data ſunt. Simile quid cernimus in arboribus, quas Chymici Dianæ, ac Martis vocitant; univerſa enim illa ramorum, foliorum, ac fructuum ſcena nullis inteſtinis organis conſtructa eſt, ſed ſola diſſolventis menſtrui, & metallicarum particularum congerie, & complexione conſtat, atque conſurgit. Contra verò ubi lanugo, & mucedo à vegetantis alicujus corporis ſuperficie ad marcorem tendente attollitur, ea quidem ab ejus fibrillis in longum per ſuccorum fermentationem extenſis, & in puſillos veluti Fungos abeuntibus producitur. Dum verò hæc ſcriberemus fortè fortuna oculos conjecimus in cedrum quoddam inſitivum, vulgò noſtratibus *Cedrato* nuncupatum, quod, cum ante dies aliquot per longum diſſectum eſſet, mucorem contraxerat, quem Microſcopio inſpectantes, nihil aliud eſſe comperimus, quàm uberem ſegetem Fungillorum, qui ex vulneratis candidis cellularum fibrillis candidi prodeuntes, ac ſenſim liveſcentes in nigreſcens tandem capitulum evadebant.

Exempla in Metallicis.

Mucedo vegetabilium ſeges eſt Fungillorum.

X. Sed, nè argumentum ibi dimittere videamur, ubi majoribus eſt difficultatibus obſitum; primò inquiramus in modum, quo Fungi ex viventium arborum vitiis gignuntur, & adoleſcunt; ut inde paratiores, atque inſtructiores evadamus ad ea intelligenda, quæ circa ortum eorundem Fungorum ex minimis vegetabilium particulis in fimo, cæno, & Lapide etiam Fungario latitantibus, probabiliter fiunt: veroſimillimis enim rationibus in obſcuris, & arduis quæſtionibus libenter acquieſcimus.

Quomodo Fungi ex viventium arborum vitiis oriantur, & accreſcant.

XI. Enimverò cum naſcantur Fungi ex virentibus arboribus, quo ſitu plaga, ut dictum eſt, fuerit aperta, quis oculis primùm, deinde animo etiam non intueatur ideò Fungos ex vulneratis, vel corroſis alicubi vegetabilium particulis aſſurgere; quia nativus plantæ ſuccus, qui ſuos per tubulos à radice in truncum, atque illinc in ramos, & folia impulſus liberè diſcurrere ſueverat, propter ſaucios canales in ejuſdem vulneris, ulceriſque labris, ſinubuſque reſtagnare cogitur, atque ibidem concipere præternaturalem indolem, quam etiam liquida in Animalium plagis

Nativus plantæ ſuccus in vulneris labris reſtagnare cogitur, ac degenerare.

plagis paſſim ſolent contrahere? Interim verò accedente pluviarum, aut ſaltem corpuſculorum aqueo-ſalino-ſulphureorum ambientis aëris occurſu, & mixtione non ægrè fit, ut jam degener ſuccus novâ, ac plùs minuſve morbida fermentatione coagitetur, quæ paulatim utriculorum, canaliumque fibras, cum non ampliùs in directum (ablatâ ibi loci continuitate) urgere valeat, emollit primùm; deinde explicat, rumpit, atque exſolvit; poſtremò eò uſque tranſverſum ducit, ac trahit, quò pertingere poteſt vis non impedita per ſuperincumbentem atmoſphæram tùm interni aëris, in trachealibus fiſtulis citra vulnus compreſſi, tùm partium volatilium à ſubterraneis ſpecubus per radicum oſcilla ſurſum cum aëre aſcendentium: quæ certè duò in vegetabilibus impellentis principii facultatem, quam *anaſſyton* appellant Græci, apertè conſtituunt.

Degener ſuccus ſalino-ſulphureis particulis agitatus canalium fibras emollit, atque exſolvit.

XII. Ubi verò obliqua hæc fibrarum exſolutio, ac productio ex arboris plaga fieri incipit certè illum ſervare nequit ordinem poſitionis, colligationis, & contextus, quem in recta, atque incolumi vegetatione tenuiſſet. Idcircò morboſa planta, quam Fungi nomine appellamus, neceſſariò arbore ipsâ ab initio aliquantò mollior, diversâque figurâ donata prodire ſolet; quinimmò ſecundum variam fibrarum, fiſtularumque, undè Fungi oriuntur, conſiſtentiam; necnon ſecundum variam naturam ſuccorum, qui per eaſdem fiſtulas ex affecto vegetante deducuntur, varius quoque adnaſcitur Fungus; ſcilicet modò durus, modò mollis; nunc albus, aut niger, nunc flavus, aut viridis; modò ſapidus, odorus, & ſalubris; modò male olens, inſalubris, & Veneficus: id quod univerſam Fungorum hiſtoriam repetenti Tibi planiſſimum erit. Nam, ut ordiamur à Fungorum conſiſtentia, ſanè qui ex viventium arborum radicibus pullulant, teneriores ſunt iis, qui ex trunco, ut ſæpè admodùm duri, qui ex ramis oriuntur: nimirùm, quia aqueo phlegmate dilutior eſt ſuccus, & fibræ molliores ſunt in radice, quàm in trunco; in ramis verò tùm fibræ, & tubuli ſolidiores, tùm ſuccus magis evectus, & diſpoſitus ad concretionem eſt, itaut minimo negotio ferruminetur in lignum, cujus major in ramis, quàm in trunco ſuperfi-

Cur Fungus arbore ipſa mollior enaſcatur, aliâque figurâ, & variis etiam coloribus præditus ſit, ac poteſtatibus tum juvandi, tum nocendi.

Cur Fungi è radicibus orti teneriores, è ramis verò duriores ſint, atque ex trunco mediocris ſint duritiei.

ſuperficies invenitur, ſi geometricis regulis illos ſeorſim accipiamus. Idcircò cernimus Fungos ad radicem natos, brevì marceſcere; longiori autem tempore obduratos perdurare qui à ramis propendent. Ex mortuis verò plantis ſemper prodire obſervamus molles Fungos; quia oportet aridos tubulos, & coactos ſuccos molliri primùm, deinceps in tenuiſſima ſtamina diviſos transverſum egredi, ut retia Fungorum compingant. Quod verò ſpectat ad colorum varietatem, intuemur Fungos pro ratione diverſitatis ſuccorum, qui in Arborum fiſtulis collecti ſunt, variis quoque modis depingi. Ita qui ex alba populo, vel ſalice naſcuntur, belle candicant; flaveſcunt qui ex moro pendent; rubere ſolent, aut nigreſcere qui ex quercu, vel robore gignuntur: plantæ enim, quæ vitriolo donantur, nigros Fungos pariunt. Similiter ſalubres experimur qui ex ſalubribus, inſalubres, & veneficos qui ex inſalubribus, ac veneficis plantis proficiſcuntur, aut venenatum inſectum connutriunt.

Cur è plantis emortuis molles fungi naſcantur.

Vndè colorum diverſitas in Fungis oriatur.

XIII. Sed age jam, Vir egregie, eò, undè digreſſi ſumus, revertamur, diligenter expendentes, cur Fungi eam texturam, formamque minimè ſervent, quam in plantis, eorum parentibus, conſpicimus. Profectò non inficiaberis in vulneratis, & per ſuccorum fermentationem diſſolutis fibrarum faſciculis, diverſas paulatim inclinationes ad rationem varietatis ponderum, & elaterum oriri tùm in emancipatis continentibus tubulis, tùm in luxuriantibus contentis liquidis. Quamobrem vario quoque modo, quam natura arboris exigeret, fibræ, & canales in Fungis complicantur, laxantur, mutuò nectuntur, & cohærent. Atque hinc forſitan ratio ducenda eſt, quod in pleriſque Fungis umbellæ fornix, ſive inferna capituli ſuperficies ſtriis ſulcata cernatur: nimirùm quia fibræ, & vaſa ex ſtipite prodeuntia, cum libertatem nanciſcuntur, alia magis, alia minus aſſurgunt, ſpatiaque intermedia omninò vacua relinquunt; quæ verò ſupernâ contexuntur in ſuperficie, quoniam teneriora ſunt, mutuò, ſtatim complectuntur, nullamque aſperitatem, aut ſulcos exhibent; potiſſimùm quia ab incumbente aëre in ipſo ortu, cum mollia ſint, facilè complanantur, ac levigantur.

Qua de cauſa Fungorum textura, ac forma diverſa ſit ab ea, qua prædita ſunt plantæ, quibus innaſcuntur.

Tradita de Fungorum ortu doctrina, ex fungoſis accretionibus, quæ in ulceribus fiunt, confirmatur.

XIV. Quod ſi libeat traditam hanc de Fungorum ortu ex vulneratis viventium vegetabilium partibus doctrinam ulteriùs explanare, ac luculentiùs confirmare; animum, quæsò, ad eas potiſſimùm fungoſas humani corporis excreſcentias adjiciamus, quas condylomata, & mariſcas vocant: naſcuntur ſiquidem ex modicis circa podicem diſciſſionibus, quibus ſubacidum fermentum leniter adhæreſcit, efficitque, ut ejuſdem cutis fibræ, ac vaſa diſſolvantur, attenuentur, atque obliquè producta formam acquirant Fungis quàm ſimillimam: ut proindè, quemadmodùm nefas eſt dubitare,quin minima noſtri corporis vaſa in condylomatum ſubſtantiam protendantur (quod in emortuis quoque animalium membranis Fungos edentibus eâdem lege contingit) ita fateri debeamus, arborum tubulos, & vaſa diſſoluta quidem, atque exiliora reddita, in eoſdem Fungos abire, quos magno ſimul, ac pulcherrimo ſpectaculo diverſis figuris, magnitudinibus, conſiſtentiis, coloribus, ſaporibus, aliiſque qualitatibus inſtructos, ſed ex cunctis ferè plantis pro diverſa earum natura per ſylvas, per prata, ubique denique locorum oriri animadvertimus.

Innumeræ Fungorum ſpecies coloribus expreſſæ in Bibliotheca Summi Pontificis.

Horum verò Fungorum innumeras penè imagines fideli admodùm ſtylo, coloribuſque delineatas, ac tribus voluminibus comprehenſas Tu mecum intuitus ſuperioribus diebus ſuſpexiſti in privata SS. D. N. CLEMENTIS XI. Bibliotheca, è qua faxit Deus, ut eædem in publicum unà cum aliis non minùs præclarè, atque egregiè depictis, quàm raris, utilibuſque naturalium rerum, ac priſcorum temporum monumentis) Europæ, atque Eccleſiæ tranquillitate reſtitutâ) aliquandò emittantur. Quod ſi ad illarum editionem; quamvis Pontificia hæc Aula doctiſſimis, ac ſolertiſſimis Viris abundet, aliquid tamen noſtra etiam mediocritas præſtare poſſit, optare licet, ut eâ SS. PATER utatur; fortasſè enim, non quidem ingenio, & doctrinâ, quibus non planè carere ſentimus, ſed induſtriâ, ac ſedulitate, quas ex cultu, & obſequio ſtimulos accipere nemo non novit, operam noſtram impenderemus, atque augeremus. Rogamus itaque Sacratiſſimum Principem, ut hunc theſaurum latere non patiatur; præſertim cum innumerabiles illas, ut ita dicam, icones

nes ex naturalibus Fungorum archetypis, non ab imperito, aut oſcitante homine, ſed ſummo ſtudio à duobus magnis Viris expreſſas arbitremur; nimirùm ab Excellentiſſimo Magnate Federico Ceſio, celebri olim Lynceorum Academiæ Principe, necnon à Joanne Heckio, qui magnus ſui ævi Medicus, & Botanicus extitit. Namque non ſolùm inſignia Ceſiorum ſingulis ferè codicibus, qui figuras continent, impreſſa ſunt; verùm etiam in his, qui de Fungis tractant, paſſim adnotatum legitur, obſervatos Ceſi, Aquæſpartæ, aut in aliis Ceſiorum Oppidis. Inter cæteras verò Fungorum imagines in memoratis Summi Principis voluminibus admiror, quæ cum tuis æri tàm bellè inciſis, magnoperè conſentiunt, quemadmodùm ſunt Fungi capillares, calyciformes, aliique hujus ordinis. Sed occurrunt etiam multæ, eæque elegantiſſimæ effigies Fungorum, qui ex Pavonis ſtercore ſurgunt; eorum quoque, qui ex quercu nati, coloris lutei-fulvi, lactiſucci, & acres ſunt; aliorum prætereà, qui *Floriſperſi* dicuntur, quia ſuperficie conſperſa floribus, nempè extremis quibuſdam villis in florum ſpeciem accomodatis inſigniuntur. Vidimus inſuper nonnullos lanugine obſitos; non paucos hirſutos, alios atros, flavos, & perniciofiſſimos; viſcoſos etiam, mucoſos, glutinoſos, quin confertiſſimos ex ſaxo genitos; nonnullos odoros, & aromaticos. Sed omnes hìc recenſere infinitum eſſet. At, quæ tua eſt, inquies, ſententia de modo, quo Fungi ex mortuis, ut ajunt, vegetabilibus pullulant? *Diverſa Fungorum genera deſcribuntur.*

XV. Equidem præjactis jam viventium plantarum fundamentis, quæ apertiùs oculis intuentium patent; ſtatuo ſimiliter ex emortuis earundem membris Fungos oriri; videlicet fibras ramorum, ac tubulorum pluviâ, vel quovis alio humore molleſcere, ac propterea coactos in iiſdem ſuccos paulatim fluidos evadere, fermentari, atque à ſinubus, in quibus marcuerant, erumpere unà cùm laxatis tubulis, vaſiſque, quæ mox, quaſi emancipata, in novam formam, figuramque complicari ſolent, ac pro ratione impellentis liquidi, ductilitatis, & inclinationis fibrarum, atque obicis, qui ab aëre ambiente proficiſcitur, varias morboſarum plantarum ſpecies effingere. Atque id quidem *Quo pacto Fungi ex emortuis plantarum membris oriantur.*

 in

in magnis arborum ſegmentis. Quod ſi exiguæ, ac minimæ ſint, eæque inter ſe confuſæ diverſorum fruticum, foliorum, ſeminumque particulæ, ut in cæno, in fimo, atque in Lapide Fungario; tunc præter ea, quæ de magnis, mortuiſque arborum membris indicata ſunt; illud etiam eſt advertendum, fibrillas nimirùm diverſarum plantarum, ita contigua, aut etiam continua inter ſe fieri oportere, ut veluti una alteri inſita videatur, Fungoſque inde obortos eſſe perinde quaſi ſpurios fœtus diverſorum vegetabilium. Vides itaque, Vir Clariſſimè, quàm inconſultò à nonnullis Fungorum ſemina quærantur, cum prolificum ſemen ſpuriis animalibus natura negaverit; nè ſcilicet in infinitum viventium genera abirent.

Per diverſarum fibrarum inſitionem Fungos etiam oriri.

Lapſis Fungarius quid, & qualis ſit.

XVI. Et quoniam nunquam in manus tuas perveniſſe fateris Fungarios Lapides, gratum Tibi futurum confido, ſi allatam hypotheſim ex curioſis ejusdem Lapidis obſervationibus confirmavero, quorum pleraſque acceptas refero Amicorum doctiſſimo Valiſnerio. Eſt enimverò Lapis Fungarius non quidem in verorum lapidum ordinem redigendus, ut ex vulgi errore opinari quis poſſet, ſed concretum quoddam ex complexu lapillorum, radicum, ſuccorum, ſeminum, terræque lapideſcentis coaleſcens. Ex eo verò non aliter Fungos elicies, quàm ſi aquam affundas, & tepido in loco reponas, vel ſaltem tepens aër acceſſerit; tunc enim ſaxeus ille nexus, arctaque textura laxatur, itaut vegetabilium fibræ emolliantur, ac ſucci concreti ab affuſis calidis humoribus ſolvantur, ac fermententur: quâ de re per lapillorum hiatus, ac rimas, ubi ſcilicet major concurrit vis propulſiva, minorque objicitur reſiſtentia, eædem vulneratæ cæteroquin radices, inciſi frutices, contuſa ſemina, laxatas illas ipſas fibras à concitato fluido foràs protrudunt in Fungos, quos, propter admixtas lapideſcentis ſucci particulas, paulò duriores comperimus iis, qui ex ſimplici fimo, vel laxa terra naſcuntur. Fit autem, ut ejuſmodi Fungarii Lapides, multâ prole editâ, poſtremò effœti ſterileſcant, leviores redditi, poroſioreſque; quia nimirùm in iiſdem non ſolùm ſuccus nutritius abſumitur, & exhauritur, verum etiam quia fibrarum ſubſtantia, continendis

dis ſuccis, formandiſque Fungorum corporibus neceſſaria paulatim deteritur, imminuitur, ac deficit; eo fermè pacto, quo argenteus conus, aureis foliis inductus, ſi per chalybeum foramen in exiles cylindros trajiciatur, longiſſima quidem inaurata ſuperficies ducitur; ſed tandem utriuſque metalli ſubſtantia conficitur, & deperit. Hoc quidem Fungarii Lapidis argumento ſatis patere arbitramur, Fungos, ubivis reperiantur, ſemper à vegetabili corpore, magno, vel minimo procedere, atque adoleſcere. Immeritò proindè nonnulli de naturæ obſcuritate queruntur; cum omnis plerunque vel noſtris in oculis ſit infirmitas, vel in mentibus indiligentia, quibus, cum rerum exiſtentiam metimur, facilè credimus, illa non eſſe, quæ ab exiguitate ſubitò cernere prohibemur: identidem verò inſtructiora ad agendum ſunt corpora, quæ nudos illico ſenſus prætereunt, atque effugiunt. Sed, licèt multiplex verum eſſe non poſſit, nihiloſeciùs tanta eſt illius vis, ut ad ſe amatores proximè ſemper alliciat, faciatque, ut, ſi totum detegere non poſſint, ſaltem per partes aliquas illud quoquo modo comprehendant, atque percipiant. Ita ſanè Licetus, (*a*), & poſt eum accuratiùs Daniel Sennertus (*b*) cum inſpexiſſent Fungos interdum ex ſola terra progigni, nunquam tamen ſine ſucco, aut excremento alicujus arboris; propterea ſunt opinati, animam priſtini viventis perfectioris, quæ in minimis etiam corpuſculis integrè permanere ſolet, ut locum, tempuſque idoneum nacta fuerit, ſe ſe exercere, & corpus Fungi conſtruere, & conformare. Nimirùm celeberrimi Viri, ſi minùs arborum ſtructuras, incluſoſque ſuccos in minimis fruſtulis ſuperſtites eſſe cognoverunt, ſaltem præexiſtentem vegetabilium partem in generatione Fungorum cum negare non poſſent, & fateri cogerentur, ad vim illam vegetativæ animæ confugerunt.

Non de natura obſcuritate, ſed de noſtra ſegnitie querendum.

XVII. Habes, Eruditiſſime, & Nobiliſſime Marſili, quid in accuratiſſima Diſſertatione tua judicio meo qualicunque arriſerit. Habes etiam pauca, in quibus pro tua humanitate non ſolùm diſſentire, ſed etiam contra amiciſſimè diſputare mihi li-

Tt 3 cuit

(a) *Lib. 3. de Spontan. Vivent. ort. cap. 4.*
(b) *Loc. ſup. cit.*

cuit. Supereſt modò, ut in utriuſque ingenuitatem, candoremque animi mei benevolè complectaris. Hinc autem univerſos opinor intellecturos quanto ſtudio, tametſi impari niſu, per laudatiſſima veſtigia tua incedere conatus fuerim. Quod certè, non in hac duntaxat philoſophica lucubratione conſcribenda; verùm etiam in bonis Artibus utcunque fovendis, promovendiſque præſtare ſatago. Et quidem, ut Philoſophicomedicam Bibliothecam cum Naturalis Scientiæ inſtrumentis, tenueſque opes meas publico Romæ Studioſorum commodo dicarem, Te, Clariſſime Marſili, ducem habui, & incentorem. Tu enim magna cum Italiæ gloria Inſtitutum condidiſti, quo certè, ut nihil ſuperior ætas ad augendas liberales diſciplinas vidit illuſtrius; ita rem perfeciſti Sapientiſſimo Pontifice, optimarum omnium facultatum Patrono Munificentiſſimo, Bononiâ Patriâ tuâ Studiorum parente, & altrice celeberrimâ, Te denique, tuâque eruditione, atque ergà literas, doctrinaſque amore ſummo digniſſimam.

Laus Marſilii ex Bononienſi Inſtituto petita.

Officioſa epiſtolæ concluſio.

XVIII. Sed nè patientiam tuam diutiùs vexare pergam, hæc, quæ inter moleſtiſſimas curarum turbas exarare potui, ut conſuetâ benignitate excipias, rogo, atque obteſtor. Nam uberrimus mihi conſtabit tenuiſſimi laboris fructus, ſi Tibi non ingratum accidiſſe cognovero. Vale.

Ex Muſæò noſtro in Quirinali iv. Nonas Januarii MDCCXIV.

IOAN-

JOANNIS MARIÆ LANCISII
PHYSIOLOGICÆ ANIMADVERSIONES
IN
PLINIANAM VILLAM
Nuper in Laurentino detectam,
IN QUIBUS

Tùm de novis aggeſtionibus circa Oſtia Tiberis; tùm de ibidem ſuccreſcentibus arenarum tumulis; tùm denique de herbis, & fruticibus in recens aggeſto litore ſuborientibus diſſeritur.

Nobiliſsimo, atque Eruditiſſimo

EQUITI

MARCELLO SACCHETTO

Hieroſolymitani Ordinis

APVD CLEMENTEM XI. PONT. MAX.

Oratori Vigilantiſſimo

IOANNES MARIA LANCISIVS S.P.D.

I. CUM in Laurentino tuo, Marcelle Doctiſſime, poſtremos bacchanalium dies, unà cum eximiæ humanitatis, ac doctrinæ Præſule Cajetano de Cavaleriis jucunde tecum, honeſtèque in antiquis potiſſimum eruendis Plinianæ Villæ ruderibus traduceremus; ad quam ſanè Villam idem Plinius (*a*), Saturnalibus præcipuè magnam voluptatem capturus ſe recipiebat: ſubiit profectò animum, quod M. Cicero 1. de Legibus admonuit, ſubciſiva tempora, nè pereant, adnitendum eſſe -- *ut ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad* *eorum*

Occaſio ſcribendi.

(a) *Vt fatetur in epiſt. ſua 17. lib. 2. verſùs finem.*

magnam partem diſperdendum, ac diſſipandum ex poſtremo poſtulato ingenti cum vi devehi oportebat, quàm ſequioribus ætatibus, in quibus fluviolus ideò ex Tiberis alveo imperante Claudio (*a*) ad dexteram propè Mare derivatus fuit, ut per illum, non tantùm merces in Portu facilè onerari, exonerarique poſſent; verùm etiam, ut ſublatis cataractis, cùm claræ decurrerent aquæ, cænum, & ſordes ab eodem Portu facilè detergerentur. Sed interim ſumma poſtulabatur operarum aſſiduitas, ut quæ à diviſo flumine propè litus ſubſediſſent corpora, coarctatis faucibus intra Maris ſinum velociùs abriperentur: quod quidem conſilium multo ab hinc tempore in Tiberinis faucibus deſideratur: qua enim parte amplior flumini patet in Tyrrhenum ingreſſus, atque ipſæ corroſis ripis penitùs exleges noſtrâ ætate decurrunt. Quamobrem arenæ illuc advectæ, propter diminutum in majori, quàm oporteret, illius oſtii amplitudine, aquarum pondus, atque adeò velocitatem, non ultra, ſed propè litus deponuntur. Quod quidem experimento in omnium oculis poſito ad emiſſarium fluvioli quintam, aut ſextam circiter partem aquarum excurrentium per Tiberim derivantis, contrariâ omninò ratione demonſtratur. Nam cum Architecti ad navigationis uſum diligenter oſtium illud detineant coarctatum per ſeriem utrinque longiſſimarum trabium, quæ inter ſe ad angulos rectos ita diſpoſitæ ſunt, ut intermedia ſpatia ſaxis, atque arenis oppleta, ſolidas ripas, anguſtis invicem ſemper intervallis diviſas, aptè conſtituant; ideò adaucta ibidem aquarum altitudine, ac pondere, proindeque accelerato curſu, hoc eſt auctis momentis impetus, ac percuſſionis ſupra momenta ipſius ponderis tùm fundus altiùs excavatur, tùm quæ admixta devehuntur corpora longiùs, latiùſque, ſuperatâ occurrentis Maris reſiſtentiâ, facilè propelluntur. Atque hinc fit, ut ſex ab hinc annis, ex quo cæptus fuit ejuſmodi lapidum agger, nonniſi tenuiſſimum Portuenſi in ora augmentum litoris animadvertatur. Quæ ſanè res, ſi ad patentiores Tiberis fauces propè Oſtiam in uſum revocaretur,

Majores Tiberis fauces ſine ulla lege laxatis ripis aquas evomunt in Mare.

Secus oſtium fluvioli arte, & quomodo coarctatum.

Hinc adaucta in aquis velocitate tùm fundus altius cavatur, tùm arenæ longius ab oſtio propelluntur.

Idem contingeret in amplioribus Tiberis faucibus, ſi coarctata detinerentur.

(a) *Vt prudenter conjecit Horat. Tigrin. de Mariis in ſua præcipuar. Vrbium Deſcript. tit. de Portu Claudii.*

non dubitarem, quin Oſtienſes quoque aggeſtiones, præſertim in directum, ſenſim minuerentur.

Tiberis Curatores ſolerter providebant, ut flumen rectà decurreret.

XX. His accedit, quod, cum Tiberis Curatores ſolertiſſimè olim providerent, ut aquarum curſus, quoad fieri poſſet, in directum perficeretur; poſterioribus, & noſtris præcipuè temporibus, nullis in eam rem Curatoribus datis (præterquam ad Oſtium fluvioli, ut dictum eſt) cæco impetu, pro ratione nimirùm fortuitæ hàc illàc declivitatis, vel acclivitatis, obſiſtentis, aut cedentis ripæ, aliorumque impedimentorum ex uno magis, quàm ex altero alvei latere occurrentium obliquas adeò, & contortas ſibi aperiat vias, ut ſæpè Mæandri in morem non ad Thyrrenum properare, ſed Romam versùs lentiſſimè remeare videatur. Quo fit, ut ex ſecundo poſtulato ejuſdem celeritas admodùm retardetur; cui certè compedes non leves inducit partim dilatata nimiùm oſtii amplitudo, partim etiam major Tiberinarum aquarum craſſities, ac lentitudo, propter quam minùs mobiles, ut ex dicendis luculenter patebit, evadunt.

Minor cæni moles in Tiberim devolvebatur, cùm Romanus Ager aratro minùs proſcinderetur.

XXI. Undè verò ducenda ſit major glareæ, arenæ, cænique moles, quam Tiberis duobus poſtremis ab hinc ſeculis devehit, obſcurum Tibi, Clariſſime Vir, eſſe non poteſt. Videlicet florentibus primùm Populi Romani opibus, remotiſque Provinciis Quiritum Imperio ſubjectis, cum Annonæ copia aliundè ſuppeditaretur, nec maritimus, nec montanus circa Tiberim Ager aratro proſcindebatur: qua de re queſtus eſt Varro (*a*) quod *Patres-familias maluerint* (ſuâ ætate) *manus in Theatro, ac Circo, quàm in ſegetibus exercere; & frumentum iis locaverint, qui Romanis adveherent; undè ſaturi fierent ex Africa, & Sardinia:* & Tacitus (*b*) complorans calamitatem ſuorum temporum, in quibus alimenta quindecim dierum Urbi vix ſuperfuiſſe conſtitit, cum tamen nullâ infœcunditate Latinus Ager laboraret: *Africam*, inquit, *potiùs, & Ægyptum exercemus, navibuſque, & caſibus vita Populi Romani permiſſa eſt.* Enimverò effuſiſſima Romani Agri planities per aureas illas, & argenteas Latini nominis ætates ferè

Querela Varronis de non exaratis Romanis Campis.

(a) *In Præfat. de Re Ruſtica.*
Idem repetit Columella in Præfat. lib. 2. de Re Ruſtica.
(b) *Lib. 12. Annal. ſub Claudio Imper.*

ferè nuſquàm exarabatur: verùm ſolis deſerviebat paſcuis gregum, armentorum, quæ in eſcam immenſi Populi cedebant. Immo, cùm primùm Æneas longè ante Urbem conditam in Latium delatus eſt, luci, ſylvæque litoralem Tiberis tractum obtinebant, ut cecinit Virgilius (*a*).

Ante Vrbem conditam Romanus Ager Lucorum, ac Sylvarum plenus.

Aque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit; hunc inter fluvio Tiberinus amæno
Vorticibus rapidis, & multâ flavus arenâ
In Mare prorumpit; variæ circumque, ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres, & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio ſuccedit opaco.

Quod ex Romanorum annalibus Poëta deſumpſiſſe videtur. Nam Livius (*b*) Camillum ad Quirites, qui Vejos migrare cogitabant, ita loquentem inducit -- *Majores noſtri convenæ, paſtoreſque, quum in his locis nihil præter ſylvas, paludeſque eſſet, novam Vrbem tàm brevi ædificaverunt.* Nemo igitur mirabitur, quod noſter Plinius, deſcribens duo itinera, quibus ad Villam ſuam adiri poterat, nullorum meminerit jugerum nullarum ſegetum, ut noſtrorum Patrum, & præſenti etiam ævo videre contingit; ſed ſylvarum ſolummodò, & pratorum, in quibus, ut ipſe ait -- *multi greges ovium, multa ibi equorum, boumque armenta, quæ montibus, hyeme depulsâ, herbis, & tepore verno niteſcunt* -- Proſpicere huic incommodo rei agrariæ ſtuduit Domitianus, qui (*c*) cum reſciviſſet, *ſummam vini ubertatem vigere; frumenti verò inopiam, exiſtimans nimio vineti ſtudio negligi arva, edixit, nè quis in Italia novellaret; utque in Provinciis vineta ſucciderentur.*

Per ætatem Plinii itinera ad Laurentinam Villam patebant per ſylvas, & prata.

Domitiani tempore frumenti inopia propter arva neglecta.

XXII. Hunc porrò morem Romanos Agros incultos relinquendi, atque longinquis è regionibus frumentum expectandi, ad Theodoſii uſque tempora perſeveraſſe, clarè nobis teſtatum facit (*d*) Symmachus in epiſtola ad Imperatorem, in qua Principem orat, ut *æternam Vrbem velit re magis, quàm ſpe tutam eſſe.*

Theodoſio imperante Romanus Ager aratrum non eſt paſſus.

Xx 2 Nam

(a) *7. Æneid.*
(b) *Lib 5.*
(c) *Sueton. in vit. Flav. Domit. cap. 7.*
(d) *Lib. 10. Epiſt. 31.*

Nam ſubdit -- *æſtate jam provectâ, cum ex Africanis partibus minimum devehatur, non inani tangimur metu, ne res annonaria in graves cogatur anguſtias.* Atque hinc meritò celebris tunc temporis Poeta Claudianus (*a*) Romam ipſam, negatis frugibus, omninò ſqualentem deſcribit, voce tenui, tardoque gradu ad Jovis genua ſupplicem his verſibus.

Roma precor: Miſerere tuæ Pater Optime gentis
Extremam defende famem . . . .

Et inferiùs

Tot mihi pro meritis Libyam, Nilumque dedere,
Vt dominam Plebem, bellatoremque Senatum
Claſſibus æſtivis alerent, geminoque viciſſim
Litore diverſi complerent horrea venti.

Pontificibus abſentibus romani agri ſqualor.

Maximè verò ſenſim collabente Romanorum potentiâ, barbariſque Nationibus Italiam omnem, & Latium potiſſimùm ferrò, & igne vaſtantibus; tùm poſtea Summis Pontificibus Avenionem ſecedentibus, Romanus Ager *aratorem deſiderare*, &, ut Cicero de Siciliæ campis contra Verrem ajebat, *lugere dominum videbatur.*

Aucta cani copia à ſeculo xvi. ob reſtitutam aratris operam.

XXIII. Contra verò, faventibus Superis, reparatâ XVI. præ cæteris ſeculo per eoſdem Romanos Pontifices Latii fortunâ; (*b*) cùm auctus eſſet Incolarum numerus; neque ab externis regionibus commeatus ampliùs ſubveherentur, neceſſe fuit manum rursùs aratris admovere, terramque montanis etiam locis ſubigere, ac vertere, hoc eſt, decurrentibus aquis, ex tertio poſtulato, maximam telluris copiam in Tiberim evehendam ſubminiſtrare. Potiſſimùm verò, cum plerique luci in Agro Romano Dianæ, Æſculapio, aliiſve cœcæ Gentilitatis Numinibus olim ſacri, quos propterea cædere nefas erat, per ætates Pii V., (*c*) Gregorii XIII., & Sixti V. ad augendam rem frumentariam excisi fuerint, eâque ratione mollitum iis etiam locis ſolum novam flumini arenam ſuggeſſerit. Atque hinc certè factum, ut intra proximum ſeſquiſeculi ſpatium nonnulli animadver-

(a) *De Bello Gildonico ſub initium.*

(b) *Hùc conferantur ea, quæ tùm nos ſcripſimus lib. 1. de Rom. Cæli Qualitat. cap. 4. tùm habentur in Conſtit. xix. S. Pii Quinti Bullar. vet. fol. 946.*

(c) *Vide Conſtitution. ſupra citat.*

madverterint, ac præſertim Auctor (*a*) Theſauri politici, ex quibuſdam montanis Oppidis ſpectari loca in montium vertici-bus extructa, quæ olim minimè cernebantur: nimirùm quia in-terpoſiti montes nunc aratro proſciſſi, ex deciduis pluviis immi-nuuntur: undè proſpectum, quem prohibebant, liberè ape-riunt.

Loca nunc à montium culminibus ſpectantur, unde olim non cernebantur, & quare.

XXIV. Non eſt igitur mirum, quod in tanta ſeculorum viciſſitudine, diviſo flumine, ejuſque curſu deflexo, latiorique facto alveo, reſtitutâ re agrariâ, ſed Tiberis Curatoribus (quorum munus non ultimum erat prohibere, quominùs domorum, ſtabulorumque ſordes tàm liberè, ut modò fit, in flumen proji-cerentur) Curatoribus, inquam, unà cum arte coarctandi, pur-gandique majores Tiberis fauces omninò ſublatis, uberior nunc terræ, cænique cumulus in aſſiduam, latioremque litoris agge-ſtionem, quam cernimus, deponatur. Quæ quidem aggeſtio non parùm per intervalla augeri quoque ſolet à ventorum præ-cipuè occidentalium impetu, quibus ampliora Tiberis oſtia no-ſtris magis, quàm priſcorum temporibus obſervantur, & arena-rum tumulis, quos *Scanni* vocant, opplentur, factumque proin-de eſt, ut quæ modò à Tyrrheno Mari illùc Naves appellunt, ſi prægandes fuerint, nullum planè aditum, difficilem verò etiam minores inveniant. Quis ſanè noſtro ævo vidit unquam, aut ubi poſteritas viſura eſt (niſi Tiberis cura in priſtinum reſti-tuatur) Triremes per flumen Romam uſque provectas, que-madmodùm Sixto IV. regnante facillimè contigit? Hic enim Pontifex *ſolemni die Corporis Domini poſt Sacra in Vaticana Æde peracta, comite Senatu, & Curiâ, Cardinalem Oliverium Caraffam Legatum fœderis contra Turcas, duxit ad Claſſem 24. Triremium, quæ in medio Tiberi conſederat, aſcenditque Prætoriam, ut benedi-ceret Triremibus, Legato, Familiæ, & omni nauticæ turbæ*, ut Car-dinalis Papienſis (*b*) ſuis in Commentariis ſcriptum nobis re-liquit.

Superiorum epilogus, & concluſio.

XXV. Sed non hic eſt noviſſimus philoſophicæ voluptatis

Xx 3 fructus,

(a) *Part. 3. pag. mihi 496.*
(b) *Epiſt. 449. ad Card. S. Marci 29. Maii 1472.*

fructus, quem in jucundiſſimo receſſu tecum decerpſimus, Vir ornatiſſime. Etenim molli in litore ſemel inambulantes (erat autem mecum amiciſſimus Præſul de Cavaleriis) oculos fortè fortunâ conjecimus in eos arenarum tumulos, qui ſupra litus hìc, atque illìc emergentes, locum inæqualem reddunt, quem aprorum potiſſimùm Venatores non immeritò nuncupaverunt -- *il Tumuleto* -- At quoniam aſſenſionem meam rebus incertis, quoad poſſum, cohibeo, veritus, ne aliquandò falſa pro veris exploratiſque, non ſine tacito pudore, videar habuiſſe; cauſam rimatus ſum, propter quam nonnulli ſæpè tumuli repentè aſſurgant, atque ſenſim variis herbarum, fruticum, arborumque fœtibus vireſcentes, tanquam frondoſi, opacique colles in perpetuum poſtea ſervari ſoleant. Neque verò in eorum ſententiam facilè diſcedebam, qui illos à ventorum duntaxat turbinibus, arenas circa unum centrum cumulantibus, attolli aſſeverabant. Quanquam enim de exiguis tumulis id pronum ſit affirmare, qui ſcilicet per contrarios crebrò recurrentes vortices nullo labore diſſolvuntur: perennes tamen, quos luctari cum ventis, & nihil ferè deperdere videmus, à ſolis diffluentibus arenarum particulis conſtitui non poſſe arbitramur, ſed à ſolido, renitentique aliquo corpore, veluti à quadam baſi, & fulcro validè conſtabiliri. Quod ſanè experimento confirmaturi famulis negotium dedimus, ut grandiuſculos aliquot tumulos, quos nempè conſtantes futuros putabamus, nobis inſpectantibus effoderent, ac demolirentur. Si quis enim verum invenire cupit, ſummâ id curâ, ſtudioque conquirat neceſſe eſt. Semper autem in illorum viſceribus prægrandes arborum, aut ramos, aut truncos, aut radices, ab undarum æſtu in litus projectas deprehendimus. Et quidem mechanicâ neceſſitate inter implexa, atque inæqualia eorum ſtipitum brachia, quæ ventorum impetum retundunt, comprehenſæ, advolutæ, compactæque arenæ firmiores in dies fiunt, atque in continentis quaſi corporis ſoliditatem minimo negotio ferruminantur, coaleſcentibus præſertim fruticibus, recenteſque tumulos conveſtientibus. Acceſſit poſtremò ad oblectationis cumulum aliud ex alio quærentibus novum quoddam, botanicæ curioſitatis

Nova inquiſitio de tumulis recens in litore emergentibus.

Perennes tumuli ſemper ſolidæ baſi, & fulcro innituntur.

tatis argumentum. Nam diſquiſitio de origine tumulorum viam nobis aperuit ad utiliorem diſputationem de ortu, ac generatione plantarum, quæ in recenti litore, atque in illis potiſſimùm arenarum tumulis naſcuntur; quod ſanè vix alia in ora longè à fluminum faucibus poſita fieri obſervamus.

XXVI. Neque verò tùm primùm id mihi phyſicâ indagine dignum viſum eſt. Etenim ſuperioribus annis, cum tepore verno multos doctos Viros, ſed in primis Marchionem Matthæum excelſi animi, & acris ingenii Nepotem tuum in Laurentino comitatus eſſem, diligenter animadverti pulcherrimam illam ſucceſſionem herbarum, quæ propè litus, hoc eſt, in ea telluris parte, tres circiter ante annos à fluctibus relictâ ſuboleſcunt. Nam, quanquam non ſemper idem ſit ordo nuper naſcentium iis locis herbarum: duæ tamen nunquam non priores oboriri ſolent; ſcilicet Kakile, ſeu Eruca maritima folio latiori, Joanne Bauhino; necnon Gramen ſpicatum, ſeu Spica argentea, quæ apud vulgus *Scarſica* nuncupatur. Cæteræ verò plerunque promiſcuè, & perpetuò longiùs à marinis undis erumpunt; videlicet Eryngium marinum I. B. Crithmum marinum ſpinoſum ejusdem, Parthenium marinum, ſeu Chamæmeli marini ſpecies, Polium marinum, Tithymalus Paralius, aliæque hujus cenſus multæ. Africanam quoque herbam inter eas comperit D. Petrus Aſſaltus Archilycei Botanicus apprime doctus, & peritus, qui iſthùc à Te, Ampliſſime Vir, per id temporis accerſitus exoticas æquè, atque indigenas plantas nobiſcum ſedulò perquirebat. Præterea deprehendimus longiùs à Maris undis, in eo videlicet litore, quod duobus, aut etiam tribus ab hinc luſtris ab ora per aggeſtiones ſucceſſivè receſſit, cum aliis herbis gigni etiam aromaticos frutices, nempè Juniperum, Ericam, Sabinam bacciferam, Myrtum, Stæcadem citrinam, Medicam marinam Cluſio, Medicam Echinatam; Anonidem luteam, mitem, maritimam, folio craſſo ſplendenti, Boccono, Ciſtum fœminam Matth., Aſphodelum flore luteo, Lychnidinam marinam, Viciam fl: purpureo cæruleo albeſcente; quin etiam Soldanellam, Heliantheum ericæ fol. ſupinum, Periclymenum, & hujus generis

Novum botanicæ curioſitatis argumentum de ſucceſſione herbarum in Oſtienſi litore ſuboleſcentium.

generis alios. Sed vertentibus in poſterum annis robuſtiores ibidem arbores, nempe Ilex, & Quercus: immò etiam pratenſes herbæ adolebunt; ita enim res ſuperiori ævo in antiquioribus aggeſtionibus, quingentis circiter à litore paſſibus proceſſit.

Hujus effectus ratio inveſtigatur.

XXVII. Hujus autem effectus cauſam tunc temporis mihi ſedulò inveſtigandam propoſui, conceptamque utcunque rationem Illuſtriſſimo Præſuli Battello per epiſtolam, iſtinc ad illum datam, indicavi. Quærebamus verò undenàm herbæ cùm exoticæ, tùm primigeniæ arido cæteroquin in litore ortum, atque alimentum nanciſcerentur. Deinde etiam quamobrem plantæ, quæ in majori ab undis diſtantia ſitæ ſunt, longè diverſam naturam induant, ut validiſſimæ quoque arbores ſuccedentibus luſtris ſuboriantur, de quibus etiam non pauca nunc ſubjicere paucis conabimur.

Duo botanicæ principia ſtatuuntur.

XXVIII. Primum autem, ut conſuetâ nobis methodo ex claris ad obſcura procedamus, duo botanicæ principia ſunt nobis ſtatuenda: Alterum quidem, nullam herbam, fruticem, aut arborem naſci uſquam poſſe, quin aut ſemen, aut plantæ fruſtum, quod ſeminalis plantæ locum tenet, ibidem inveniatur; Alterum verò, ſemen ipſum, aut ſeminalem plantam edere fœtum ſuum minimè poſſe, niſi ubi conſentaneum ſibi alimentum, ſemper tamen ex phlegmate plùs minùs ſalino-volatili-oleoſo, nanciſcatur: omnia enim vegetabilia ignem concipiunt, & cum fumo ſal volatile emittunt. Propterea non omnis terrà univerſas plantas ſine ullo diſcrimine, ſed unaquæque ſibi congeneres germinare, fovere, atque alere conſuevit.

Ex iiſdem principiis herbarum ſucceſſio explicatur.

XXIX. His verò poſitis non dubito, quin utriuſque effectus perſpicua ratio ſe prodat. Nam ideò tot plantæ naturâ inter ſe admodùm diſcretæ, cùm in nova, tùm in antiqua aggeratione, naſcuntur, quia non ſolùm ſingularum ſemina iſtic minimè deſiderantur, ſed potiſſimùm quia unaquæque ſuis locis nutritii ſucci analogiam reperit; quibus fit, ut ſingulæ ſuo quæque tempore, cæteris coadjuvantibus cauſis, fotæ poſtmodùm adoleſcant. Porrò ſi ab exoticis, ac præſertim ab Africanis ordiamur, earum quidem ſemina repetentibus annis ab avibus ex Africo litore contra

contra Tyrrhenum poſito ad nos facillimè ſuis pennis implicita devehuntur. Te certè non latet Coturnices ex Africanis hortis ocimi, quod Baſilicum appellant, ſemina roſtro decerpere, atque intrà ingluviem nondùm ſoluta, ac digeſta perſæpè hùc deferre, quæ ſubinde noſtris in campis, minimo labore vegetare deprehendimus. Indigenarum verò ſemina, quemadmodùm ignoramus an aliqua ſaltem ex parte radicum, ramorum rimis abſcondita, ac per flumen devecta, mox à pelago ad tumulorum geneſim in litoralem plagam ſuos proprio tempore fœtus editura projiciantur; ita certum, compertumque habemus ab interiori ſolo, quod olim litus fuit, maximam partem per terreſtrium ventorum impetum propelli, non pauca à brutorum, præcipuè verò aprorum (qui tantâ copiâ iſtic pingueſcunt) pellibus, aviumque pennis irretita versùs oram aſportari. Nihil enim aut ſæpiùs, aut promptiùs videre nobis contingit, quàm ſupra domorum tecta, turriumque cacumina varias herbas innaſci, quòd illarum ſemina cùm ab avium plumis capta, tùm à ventis de imis locis everſa in ſublime traducantur. Duriores tandem arbores Ilices, & Quercus ſuis in terram opportunè cadentibus, atque ulra transvectis glandibus, etiam non ſatæ edi ſolent, & robur acquirere.

Herba in Turribus naſcentes ortum debent ſeminibus per aves, aut ventos illùc advectis.

XXX. Sed hìc non levis difficultas nobis oboritur. Etenim, ſi ſuſpicamur litoralium herbarum ſemina partim à Tiberino, marinoque latice cum arborum truncis traducta, partim ab avibus, & brutis prehenſa, partim denique à terreſtribus ventis abſterſa in arena ſepeliri; quî poſteà fit, ut non illicò, ſed earum, quæ primæ ortum habent, tribus ſaltem tranſactis annis; alia verò nonniſi poſt integra luſtra naſcitura ſerventur intacta, diſſolvi enim eo loco, penituſque corrumpi tàm longo temporis intervallo deberent. Verùm eidem objectioni facilè occurrimus primò, quod celebriores Botanici Turnefortius, Rajus, aliique aſſeverant nonnulla ſemina in annos vivida conſervari, terræque mandata proprias plantas progignere; quod ſanè ſuis etiam experimentis verum comperit laudatus D. Aſſaltus. Non erit itaque rationi, vel experientiæ abſonum affirmare aliquot

Quomodo herbarum ſemina in annos incorrupta ſerventur.

ſemina, tametſi, tribus ante annis à Tiberi unà cum arborum truncis advecta, ac poſtea in proximum litus à fluctibus impulſa, & conſepulta fuerint, tandem ſuboleviſſe. Auget porrò aſſerti veroſimilitudinem, quod ſciamus, non paucos fructus, ſi arenâ cooperiantur, ab omni corruptione diù immunes præſtari. Quid igitur vetat, quin ſemina illa tuentis arenæ ope diutiſſimè cuſtodiri, tandemque ad fœcunditatem diſponi poſſint? præſertim cum arena, quæ recens Laurentino in litore aggeritur, ejuſdem planè coloris, & conſiſtentiæ ſit, atque illa, quæ à Tiberi advehitur, & hùc illùc in propriis ripis deponitur, nec in marinam omninò indolem abierit: quemadmodùm inſtitutâ ſæpè comparatione, & facto periculo ſe detexiſſe nobis retulit Illuſtris Vir Comes Ferdinandus Marſilius, qui præterea arenas illas, quæ in litoribus procùl à fluminum faucibus reperiuntur, multum à noſtris differre deprehendit. Deinde fieri etiam poteſt, ut quæ triennio tardiùs pubeſcunt, non ſint illa eadem ſemina, quæ ab undis, ventis, atque à brutis principiò illùc traducta fuerant, ſed noviſſime ab iiſdem cauſis versùs oram transvecta.

XXXI. Neque verò aliundè oritur mirabilis ille naſcentium iſto in litore herbarum, ſtirpium, atque arborum ordo, ut non ſtatim omnes promiſcuè, ſed inſtitutâ quâdam ſucceſſione aliæ poſt alias, loco ſcilicet, ac tempore inter ſe disjunctiſſimis, maximèque diverſis pullulare cernantur, quàm ex diverſa, ac ſummoperè neceſſaria nutrimenti congruentia, & analógia, quæ non omnibus vegetantibus uno, eodemque tempore ab exiccato litore ſuggeri, ac ſubminiſtrari poteſt. Etenim arenoſa, ſalſaque terra, ad plantarum diſſimiles, ac ferè contrarias ſpecies nutriendas apta, & congruens evadere nequit, quin primùm Cœli rore, pluviâque temperetur, atque emolliatur; ſubinde avium, gregum, armentorum, ac ferarum ſtercoribus pariter & cadaveribus ſenſim pingueſcat; Sole denique, ac temporis diuturnitate ita coquatur, ut in ea per varios gradus ſingulis alimenta dividenda conficiantur.

Ex diverſa nutrimenti analogia cum diverſis herbarum ſeminibus varia indoles, & ſucceſſio plantarum deducitur.

XXXII. Cæterùm ſentio me verboſum plùs nimio; minùs

autem,

autem, quàm ad Te ſcribentem deceat, fuiſſe eloquentem. Verùm, ut veniam à Te impetraturum confido, Ampliſſime Vir, ſi exponendis, inquirendis, enodandiſque multis rebus, quæ iſtic vel nuper à nobis obſervatæ, vel ſupra vulgi captum poſitæ ſunt, plùs ſolito fuerim dicendo immoratus; ita quidem rogare Te ſuperſedeo, ut mihi ignoſcas, ſi nullas Veneres, de litoralibus alioquin, mariniſque effectibus diſſerens, ſcriptis meis adſperſerim; libenter enim Tullii monitum ſequor, qui non eloquentiam, ſed veritatem flagitat in Philoſopho. Vale, & perge alacri animo ruſticari, Scipiones, Catones, Æmilios, Attilios, Tullios, & Plinios noſtros æmulatus; nec deſine, ut cæpiſti, Pinetum ſerere: nam fore auguror, ut Te quoque protegat, quæ *Officioſa Diſſertationis concluſio.*

(*a*) *Tarda venit ſeris factura Nepotibus umbram.*

Romæ xiij. Kal. Martii MDCCXIV.

(a) *Virg. 2. Georg.*

Illuſtriſsimo, ac Reverendiſſimo

PRÆSULI CHRISTOPHORO BATTELLO

SS. D. N. CLEMENTIS XI. a Secretis Apoſtolicorum Brevium ad Principes.

IOANNES MARIA LANCISIUS S.P.D.

NULLUM jucundius, nullum Philoſopho fructuoſius tempus unquam exegi, quam cùm laxato ab urbanis negotiis animo liberiori hoc naturæ theatro, clementiâ proſperè agentis Principis, perfrui conceſſum eſt. O quàm locupletem phyſicæ eruditionis librum noſtros ante oculos hìc reſeratum ſemper intuemur? Mare quidem, quod terram, quam aliis paulatim ſurripit, benignè ac liberaliter huic oræ largitur; aggeſtam pariter à fluctibus arenam, quæ fœcundo cœlo gravida ferè tertio quoque anno novos vegetabilium fœtus progignit, in quorum genere cernimus profectò, & admiramur non ſolùm marinas, & hortenſes herbas, ſed frutices quoque reſinoſos, atque aromaticos; immò virentes etiam Ilices, quarum ramis in fornicem flexis, longiſſima hæc ambulacra perpetuò inumbrantur. Sed quæ veræ ſint ejuſmodi ſuccedentium vegetationum cauſæ, ſæpè cum ſodalibus, nunc molli reſidentes in ſylvula, nunc ſicca ſpatiantes in arena diſputavimus. Tandemque non alia illarum eſſe principia, quàm ſemina ab avibus, brutis, ventiſque, quin etiam

à Tibe-

à Tiberinis undis ad litus advecta, mecum differentes planè cognoverunt Illuſtres Viri Eques Marcellus Hieroſolymitani Ordinis Orator, ejuſque Nepos Matthæus Marchio Sacchettus, qui non tantùm ob generis ſplendorem, ac fortunæ divitias (plerunque caſu nobis obtingentia) verùm maximè ob ingenium, doctrinam, atque humanitatem, quæ hominum præcipua ſunt, meritò prædicantur. Has verò inter Sophiæ delicias, illud tantummodò nobis gaudium ſubducitur, quod tuâ, Illuſtriſſime Battelle, præſentiâ deſtituamur. Tu enim cum profanæ pariter, & ſacræ vetuſtatis ſtudiis maximè commenderis, laudatiſſimæ Plinianæ Villæ veſtigia, quæ hìc à dumetis, ſpiniſque vindicari jam cæpta ſunt, perſpicuis tuis colloquiis in hominum conſpectum, lucemque proferres. Nam ſi, ut Cicero putavit, locorum admonitu magnarum rerum, magnorumque virorum memoriam identidem recolimus; quas porrò veteris Architecturæ reliquias; quæ Latini ſermonis teſtimonia; quos denique Romanæ togæ Anteſignanos, hoc uno lapidum in aggeſtu videre Tibi videreris? Age itaque, Ornatiſſime Battelle, matura iter, & veni: adventum enim tuum Sacchettana Familia, Ager, & Domus, quæ claris ſemper hoſpitibus patent, amicè præſtolantur. Neque interim Te nubilus, pluviuſque aër vel minimùm deterreat, aut remoretur; is enim ſub Veris finem ruſticantibus ad Mare non obeſt, aut nocet, quin potiùs ſuaviter blanditur, & favet: nam cùm radios Solis ad verticem nunc aſcendentis coërcet, ac frangit, litorales hoſce vias accendi non patitur, atque inardeſcere. Hoc nos beneficium experti fuimus non modò nudiùs tertiùs diſcedentes ab Urbe in lumine ſagittarum; verùm externo etiam mane, cum obducto nubibus cœlo ad Oſtienſem Eccleſiam propter recurrentem ibidem de nomine S. Monicæ feſtum diem in meridiem proficiſceremur. Cæterum Te iterum rogo, obteſtorque, ut quàm primùm in Laurentinum excurras: non enim dubito, quin ex brevi rurali ſeceſſu, vegetior poſtmodùm ad aulica literarum ſtudia ſis rediturus. Vale.

Ex Villa Sacchettana in agro Laurentino iii. Nonas Majii MDCCXII.

Illuſtriſſimo, ac Reverendiſſimo Domino

JOANNI MARIÆ LANCISIO CLEMENTIS XI. PONT. MAX. Archiatro meritiſſimo.

IO: CHRISTOPHORVS BATTELLVS S. P. D.

IN magno curarum, laborumque æſtu perelegantes tuæ literæ, Illuſtriſſime Lanciſi, ac multum Pliniani cultus, atque ſplendoris præſeferentes me invenerunt: recrearunt etiam. Subduxi nihilominùs aliquantulùm temporis gravioribus occupationibus, quibus diſtinebar, ut officio reſponderem. Nunquid in Laurentino verſatur, & litoralem viam, ac cætera dilecta quondam loca adhùc errabundus obambulat ſpiritus illius diſertiſſimi Latinorum Oratoris, Tibique, dùm naturæ arcana curioſiùs inveſtigas, ac æternis conſignas monumentis, quidpiam dictavit? Abſit tamen à Chriſtiano homine ejuſmodi falſa non minùs, quàm abſurda Sinenſium Philoſophorum opinio; nec Tu verè Plinianâ indiges eruditione, aut eloquentiâ: ſtyli potiùs nitorem, & ſenſuum dignitatem feliciter æmularis, ac tantùm non æquas. Invideo planè (nec dicere

cere pudet) ruris, mariſque delicias, quas ferè ob oculos mihi ponis, ſed magis Hoſpitum humanitatem, ac munificentiam generi, opibuſque parem, quam, Te quoque ſilente, ſatis cognitam, atque perſpectam habeo. Perlibenter cum Illuſtriſſimo Origo noſtro iſthùc excurrerem in partem venturus hilaritatis, quâ abundas, ac penè circumfluis; at vereor, nè deſiderium meum importuna nimis impedimenta fruſtrentur. Origum autem Ampliſſimum Præſulem cum Sanctiſſimi Pontificis noſtri juniore Nepote de Oſtienſi itinere crebros audio miſcere ſermones, nec irritos fore arbitror, ubi aliquid novi diſceſſui craſtinâ die conſtituto non adverſetur. Tu interim ſeceſſu amæniſſimo, quoad Tibi licuerit, mente tamen curis vacuâ, & à librorum commercio alienâ perfruere. Hoſpitum benevolentiam, quam plurimi ſanè facio, quæque ſingulari meo in ipſos ſtudio propemodùm jure debetur, arctiùs etiam mihi concilia: valetudinem verò tuam, è qua nedùm Sanctiſſimi Principis, ſed nobilioris quoque Palatinæ Familiæ incolumitas pendet, in primis tuere diligentiſſimè, Teque nobis vegetum, ſi unquam aliàs, florentemque (quod Amicorum omnium, meumque potiſſimum votum eſt, & eſſe debet) aliquandò reſtitue.

Romæ pridie Nonas Maji MDCCXII.

DISSER-

DISSERTATIO DECIMA

in qua proponitur.

FORMA ac METHODVS

Deſcribendæ Morborum Hiſtoriæ in gratiam Medicinæ Tyronum per occaſionem Epiſtolæ ab AUCTORE *ad Philippum* à TURRE *Adrienſem Epiſcopum* de Excellentiſſimi Viri Domini HORATII ALBANI.

CLEMENTIS, XI. PONT. MAX.

Germani Fratris Morbo, Interitu, ac Funere.

Illuſtriſſimo, ac Reverendiſſimo Præſuli

PHILIPPO DE TURRE EPISCOPO ADRIENSI MERITISSIMO

IO: MA: LANCISIVS ARCHIATER PONTIFICIVS S.P.D.

D. Horatii Albani mors publici luctûs, & mœroris cauſa.

PRÆSTARET, Illuſtriſſime Vir, neſciſſe literas, ſi epiſtolarum inter nos ſuaviſſima commercia erant acerbiſſimi luctus, & ingentis jacturæ nuncio funeſtanda. Certè nihil triſtius unquam bonis Viris accidit, neque publico dolore, & lacrymis juſtiùs unquam parentatum eſt, quàm inter atros hoſce dies mærentibus nobis exactos in ſummo animi

angore

angore, quem nulla temporis diuturnitas penitus abſterget. Amiſimus enim rarum humanitatis, modeſtiæ, ac probibatis exemplum D. Horatium Albanum S. Sanctiſſimi D. N. CLEMENTIS XI. Fratrem non ſolum ſanguinis, ſed virtutum etiam cognatione germanum. Quamquam verò recenti vulneri ægrè admodum medicina paretur, tamen, ut apud Virum Religioſiſſimum pariterque amicum jucundiſſimum doloris levamentum qualecunque perciperem, de noſtra, & communi omnium ærumnâ ad Te ſcribere conſtitui, præſertim quod ſenſum triſtitiæ iſthuc etiam pervaſiſſe, Tibique præ cæteris moleſtum, ingratumque eſſe non ambigam, quippe quem pietas, & amor noſter potiſſimùm tangit. Quoniam autem Philoſophos naturæ ſtudium, & Chriſtianos religionis cultus, ac præmii celeſtis expectatio à luctuoſis rerum humanarum caſibus avocare ſolet, fortunæque adverſitatibus lenimentum inſpergere; accipe virtutum ſummam, & narratiunculam ejus morbi, quo nobis Vir Eximius acerbo fato ereptus eſt, ſi modò mihi tantâ calamitate perturbato, atque percluſo, in ordinem narrationis intendere animum licebit, & in phyſicas, ac morales animadverſiones verba contexere.

Hiſtoria Morbi.

HAbitu corporis carnoſo donatus erat D. Horatius, procerâ ſtaturâ, colore ſubrubro, ſuaptè naturâ ad iram pronus, quam tamen educatione, & ſapientiâ ita compeſcere didicerat, ut omnium mitiſſimus evaſerit. Ab ineunte ætate uſque ad ſenium ſpecie quadam malaciæ affectus ad prava potius, acida, ſalina & craſſa, quàm ad euchyma alimenta ferebatur, eaque nimium ingeſtâ interdum vomitu rejiciebat, cum diuturniorem inediam facillimè pateretur. Vinum ſemper ſubauſterum, ac nive gelidum vel inter hyemis algores, flagitante bilis æſtu, in delitiis habuit, putabatque, ſe frigido potu febres antevertiſſe: cum potius liquida hic illic remoraretur, facilemque eorum, quæ in lotio continentur, ſecretionem, tartarique præcipitationem promoveret. Puer identidem faucium phlogoſi, & ulceribus crurum, quæ alioquin tumidula plerunque illi fuerunt, pertinaciter

D. Horatii Albani temperamentum, habitus corporis, mores, victus.

citer vexatus fuit. Matureſcentibus annis frequenter lentis febribus, ſemel diuturnâ ischiade, mox auditus gravitate, & pertinaci, eâque reverſivâ icteritiâ; ſubinde recurrente ſæpius nephritide conflictatus eſt. Anno MDCCIII. Urbini fœdo corporis colore, febrique circa veſperas incrudeſcente diu laborantem ipſe ego, qui clementiâ S. Sanctiſſimi Pontificis eò diverteram, pillulis ex pulvere ſtomachico Quercetani, rhabarbaro, & chinâ china feliciter incolumitati reſtitui. Cum dein Romam rediiſſet eaſdem paulo poſt morborum ſucceſſiones paſſus fuit; modò enim nephritide cum calculorum excretione, modò dolentibus teſtium, aut podicis varicibus, modò icteritiâ, nunc febribus, nunc ſpaſmodicis ſcapulæ, aut æſophagi, frequentiùs verò ſtomachi, inteſtinorumque doloribus tortus ab oleo ſemper amygdalino, aquâ tectuccianâ, therebintho, crebris clyſteribus, ac non raro à phlebotomiâ levamen accepit.

Ejuſmodi morbi conſueti, ac pertinaces.

Sed quanquam tot mala, tàm ſæpè repetentia Nobiliſſimum Virum de mutanda victus ratione non obſcurè admonuiſſent; nihilo tamen minus conſuetudo valuit, & fucata quædam, ut ſæpè accidit, utilitatis ſpecies, doloſis nonnunquam, aut fortuitis experimentis confirmata. Nec ignoras, Illuſtriſſime Præſul, ſapientium hominum, quàm ſimpliciorum curationes eſſe difficiliores. Quamobrem jure optimo ſcripſit Plinius (a) morbum eſſe aliquem *per ſapientiam mori.*

Sapientum morbi curatu difficiliores.

His verò ægritudinibus ſub anno MDCCVIII. acceſſit renum gravitas, quinimo mictio urinæ à paulo violentiori corporis motu ſubobſcuræ, quæ tamen præcipitato poſtmodum ſanguineo ſedimento clareſcebat. Interim calculorum querelæ per ſeſquiannum ferè ſiluerunt. Verùm ipſo autumno anni MDCCIX., cum digniſſimus Vir, mutatis Ædibus, ſolitudinis amans humiliorem partem, quæ frigore, atque humiditate minus tuta eſt, ad habitandum elegiſſet, non multos poſt menſes dolore ſiniſtri renis repente corripitur, & uno expulſo grandiori calculo, ſibi viſus eſt alter in veſica relictus, qui propter ſui molem difficiliùs excluderetur; cum tamen inducta duntaxat ſphincteris irritatio ſpeciem ſuperſtitis calculi adumbraret. Itaque Lithotomum ſecretò

Nefritis, & calculorum dolor, atque eventus hujuſce morbi.

(a) *N. H. lib. 7. cap. 50.*

cretò accerſivit, qui ſpe ductus componendi calculum (ut aliàs experimento didicerat) in novum ſitum, egreſſui magis opportunum, ceream candelulam intra urethram uſque ad veſicæ collum, ſolitò forſitan majori cum impetu immiſit; nam ſtatim, multumque laceſſitus eſt locus; quapropter non modica, laceratis ibidem venis, cruoris quantitas per unum, alterumve diem effluxit. Ab eo dein tempore noſter Æger tàm in quiete, quàm in motu, nullâ comitante dyſuriâ, non amplius ſanguinem, ſed turbidum lotium uſque ad mortem reddidit, quòd, etiamſi ſedimentum craſſum, ac nihil malè olens, aut matulæ lateribus adhæreſcens deponeret, attamen vix unquam omnino perſpicuum evaſit.

At enimvero non hic fuit malorum finis. Nam menſe potiſſimùm Maio elapſi anni MDCCXI. non levibus animi pathematibus, propter gravem, diuturnamque S. Sanctiſſimi Pontificis ægritudinem mirum in modum affectus, multas noctes vigilavit, remiſsâque ſenſim eâ mentis tranquillitate, quâ Vir Æquanimus fruebatur, idibus Junii dexteræ genæ, ac palpebrarum eryſipelate corripitur. Deinceps, ut æſtum in capite ſibi relictum temperaret, inconſultis Medicis, totius decurſu æſtatis Nucerianam aquam, modico ſemper admixto vino, largiter prandium inter, & cænam potavit, cauteriumque quod ſupra dexterum genu multos annos utiliter geſtaverat, ſponte, incautèque claudi ſivit; & cum in dies per autumnum novas curas ſuſtinere coactus eſſet, omni interim neglecto ciborum delectu, ac perſiſtente gelidi potus abuſu, ad Kal: Decembris pervenit, quo tempore nocturnis iterum vigiliis confectus difficilem ſcalarum aſcenſum, non tam propter anhelitum, quàm ob capitis, viriumque imbecillitatem cum fœdo quodam, atque ad ictericum vergente corporis habitu experiebatur; quanquam fæces præter morem copiâ minores, croceâ bile eſſent refertiſſimæ. De ſumma rurſus inappetentia, deque gravativo ſimul, ac tenſivo capitis dolore, abſque ulla tamen ſiti, conquerebatur; linguam albo muco incruſtatam exhibebat; pulſus erat paulo humilior, ſed quietus; nulla per noctem urgebat ſpirandi difficultas; immò capite nimium fortè depreſſo decumbebat.

Nova corporis affectiones ex animi ægritudine.

Ægroti levamen ex nova inſtituta victus ratione, congruiſque remediis.

Itaque, cum Excelſus Vir, qui annum jam ſexageſimum attigerat, omnium vaſorum, glandularumque cacochymiâ, ad cachexiam tendente, vel nudo oculorum teſtimonio laborare, ſimulque lithiaſi tùm renum, tùm cyſtidis felleæ multo antea obnoxius eſſe, judicio noſtro videretur, congruâ inſtitutâ victus normâ, renovato fonticulo, exhibitiſque per epicraſim pilulis anticachecticis, & quotidie juribus pullæ gallinaceæ ex decoctione ligni ſaſſafras, radicum, atque herbarum refermentantium, & cephalicarum intra duas hebdomadas diſſipatus fuit capitis dolor, hinc æger cibos meliùs appetere, viribus validiùs conſtare, cute nitidiore præditus apparere; ita ut pridie pervigilium S. Sanctiſſimi Natalis pomeridianis horis ad Vaticanas Ædes curru vehi, ſcalas aſcendere, atque in genua provolutus grati animi cauſâ S. Sanctiſſimi D. N. Pedes facillimè oſculari potuerit; cum matutinis ejuſdem diei horis ſummus Pontifex Eminentiſſimum D. Annibalem Albanum Filium ejus (ex Germania, uti Sedis Apoſtolicæ Nuntius extra ordinem plus duobus annis manſerat, plenum meritis, & gloriâ reducem) inter S. R. E. Cardinales cooptaſſet, cujus ſanè tunc meliùs ſe habentis fratris aſpectu idem Pontifex ſupra conceptam ſpem fuit recreatus.

Recrudeſcit morbus ex piſcium uſu.

Verùm Præclariſſimus Vir poſtero die, putans ſe jam convaluiſſe, novis periculis ſtomachum objecit; ſcilicet religione motus piſces, alioſque hujus generis cibos aſſumpſit; mox ventriculi doloribus, & vomitu non ingeſtorum tantùm, ſed etiam pravorum ſuccorum ſaporis acido-amari conflictatus eſt, cui nocturna tunc primùm adjungitur febris, lenta quidem, ſed continua, quæ illum uſque ad interitum comitata eſt. Mæſtitia inſuper, ac mæror, viriumque debilitas adaucta ſunt. Et quanquam, præter Doctiſſimos Viros D. D. Michaelem Angelum de Paolis, & Gaſparem Realem, ſedulos Pontificiæ Familiæ Medicos, quos in hac curatione ſocios habui, aliis quoque Romæ celeberrimis Profeſſoribus, D. D. nempe Jacobo Sinibaldo, Jo: Baptiſta Foſſombrono, & Ottaviano Saſſio in conſilium adhibitis, nulli rei defuerimus; ac proindè Ægrotus iterum melius agere occæperit, illum tamen hypochondriorum affectiones, tenſiones nimirum, borbo-

Romani Medici tunc temporis præſtantiores in conſilium adhibentur.

borborygmi, ac vomitus acido-amari poſt leves potiſſimùm in victu errores ſollicitabant; & præſertim ab aſſumpto cibo breves interdum rigores dexteri potiſſimùm femoris, & cruris in ſcenam prodibant, quæ quidem ſymptomata, ut nos de aliquo tuberculo juxta ventriculum vel in cava hepatis parte admonuere, ſic perpetuo metu ſollicitos reddiderunt, ne tandem melancholicus decubitus ad cerebrum, diuturnis cæteroquin vigiliis, animique moleſtiis jam debilitatum, ut Hippocrates pluribus locis admonuit, Ægrum eſſet perditurus. Etenim nunquam ipſe ab adverſa valetudine planè reſurgere, quin potius aliquid ſemper de prioribus cùm corporis, tùm animi viribus amittere videbatur; ita ut ſigna paternæ lætitiæ infra rationem ſummi amoris dederit, cum Eminentiſſimum Annibalem Filium complecteretur X. Januarii, die ſanè Romanis lætiſſimo, atque auſpicatiſſimo, quod idem Cardinalis tunc primùm Urbem triumphali prope ritu invectus, plaudentium ex omni ordine civium quaſi humeris in Vaticanum reportatus fuit. Quarè minimis etiam in victu, potuque erroribus, quos propter invictam nauſeam identidem committere cogebatur, malum ſibi perpetuò adaugebat; & quanquam pilulis ſtomachico-diureticis lympham, quæ repentè œdematoſum in manu dextera tumorem per eos dies induxerat, ad urinæ vias cum levamine derivare ſtuduiſſemus; naturam nihilominus morbo ſemper ſuccumbere magis obſervavimus. Nam, adauctâ ſenſim auditus gravitate, ſomnoque contentione agitato, ſequentem diem plurimùm mærens, ac demiſſus exegit, proindeque omnes deinceps dicendi, diſſerendique occaſiones, præter eas, quæ de Divinis offerebantur, planè fugiebat.

Annibalis Albani Cardinalis in Urbem ingreſſus.

Itaque cum inter tantas morbi vices præcipua piiſſimo Viro Religionis cura fuiſſet, confeſſionis ſacramento Animam ſæpiſſimè expiavit, ac die XX. ejuſdem Menſis, quo ſanè recurrebat feſtivitas S. S. Fabiani, & Sebaſtiani, in quorum Sacra Æde ſepulchrum ſibi elegerat, Euchariſtiæ cibo refectus fuit; quinimo poſtero die, aucto morbo, ad durum Æternitatis iter conficiendum Viatico Corporis Chriſti ſummæ cum pietatis exemplo ſe-

Excellentiſſimi Viri pietas, quæ neceſſariis ſacramentis muniri ſæpius expetivit.

communivit. Princeps autem S. Sanctiſſimus precibus ad Deum fundendis, ſacriſque faciendis nunquam fraternæ charitati, & Paſtorali ſollicitudini defuit: cumque reſciviſſet, eò jam evaſiſſe mali gravitatem, ut, corporali ſalute prorſus conclamatâ, nullam ab humanis ſubſidiis opem ſperare liceret; quò illum præſtaret alacriorem ad viam univerſæ carnis ineundam, fraternas ædes, quas nunquam prius inviſerat, adire dignatus eſt. Verebamur autem, ne, ſenſibus jam conſopitis Ægrotus inviſentis Pontificis præſentiam non perſentiſceret, & Princeps ultima officia Fratri dulciſſimo fruſtra impertiretur; cum ille excuſſo languore, collectiſque viribus, conſueto obſequio quanquam moribundus erexit animum, & admirationem teſtatus inquit, -- *Vndè hoc mihi, Beatiſſime Pater, ut tàm inuſitatæ Clementiæ argumentum ſummus Pontifex erga humilem, nec merentem Eccleſiæ filium exhibeat?* Gratias deinde (quod audienti mihi lacrymas expreſſit) verbis, ac ſenſibus ſingulari reverentiâ demiſſis, plurimas egit. Et quanquam morbi acerbitas corporis vires attriviſſet, virtutem tamen animi, ac modeſtiam in primis nec minuit, nec retardavit: qualem enim ſe Clementi XI. toto vitæ tempore, ac Pontificatus præſertim præbuerat, talem etiam ſub ipſum vitæ exitum præbuit. Tùm Pontifex ſanguinis caritate major *fraterni amoris præcepto Divinitùs tradito Chriſtianos quidem omnes obſtrictos eſſe, ſed maximè omnium Chriſtiani Gregis Paſtorem*, reſpondit. Mox languentem complexus Apoſtolicis ſententiis ſolatus eſt, & ſacris ſtimulis ad ſpem vitæ perennis excitavit, atque ad ſupremum agonem viriliter obeundum inſtruxit, & inflammavit. Tunc autem veluti ad extremum illud, quo dulcius expetere non potuiſſet, ſolatium à Deo reſervatus eſſet; vix ab Ædibus receſſerat Pontifex, cum ſenſim in deterius declinavit; atque in ſoporem relapſus, levi oris torturâ, & loquelæ impedimento, quoties compellabatur, correptus fuit. Poſtremo trium dierum inediâ vitæ curſum apoplecticâ ſyncope piè, ſanctèque inter agmina Sacerdotum explevit horâ ſextâ poſt diem Sabbati XXIII. Januarii MDCCXII.

Inviſitur à ſummo Pontifice.

Pont. Maximi de charitate ſententia.

Excellentiſſimi Viri obitus ex apoplecticâ ſyncope.

Ubi primùm infelix rumor Urbem pervaſit, dolore oppreſſi omnium

omnium animi inſuetæ triſtitiæ ſigna ediderunt: nec quiſquam fuit, qui ſublatum Virum humaniſſimum non defleret. Quanquam verò rigente Cælo, noctuque ad B. Mariæ Tranſtiberinæ cadaver efferretur, nihil quidquam cænoſæ viæ, ac longiſſimi itineris moleſtia obſtitere, quo minus Familia ſummi Pontificis, Primores, atque incredibilis omnium ordinum frequentia funus proſequeretur. At licet Pontifex modeſtiæ ſtudioſiſſimus nihil præter cæterorum conſuetudinem in Fraternis exequiis admittere voluiſſet; quidquid tamen inſuetus Civium amor præſtare certaret, vetare non potuit, ut eò maximè in ſtudiis ſingulorum emineret, quod non aſſentatione exortum, nec fortunæ Principis delatum, ſed Defuncti virtutibus perſolutum, & publicæ calamitati impenſum videretur. Luculenta ſunt enimvero occulta etiam argumenta pietatis, & candoris, quibus non gratiam expectes à Principe ſuperſtite, ſed tantummodò erga memoriam extincti gratum animum conteſteris.

Ejuſdem funus, ac popularium in eum amor, & obſervantia.

Translatum ad Eccleſiam cadaver, tranſacta quartâ, & vigeſimâ ab interitu horâ, diſſecuimus. Porrò eximius Aulæ Chirurgus D. Petrus Ciaſconus ſectionem perfecit, cui ipſe etiam interfui unà cum præfatis Clariſſimis Viris D. D. De Paolis, & Reali. Itaque principio animadvertimus artus omnes naturali ſymmetriâ, & omninò flexiles, nec non externum corporis habitum ſatis adhuc carnoſum, coloris tamen ſubalbidi, & parum ad flavum vergentis; thoracem verò aliquantulum elatum, ac foris circa mendoſas coſtas œdemate obſitum. Deinde ab imo ventre, veluti in caſu noſtro à fonte, & capite morborum omnium opus inchoavimus. Adeps ſub cute & multus, & candidus apparuit. Omenti moles, ac ſubſtantia, ut ipſa quoque inteſtina, nihil præter naturam oſtenderunt. Nemo interim adſtantium malè olens illud miaſma, quod inciſo mortuorum abdomine illicò afflari ſolet, perſenſit.

Cadaveris ſectio quidque ſingulis partibus obſervatum ſit.

De Thorace, & imo ventre.

Ventriculus amplus quidem pro cæterorum membrorum magnitudine; texturâ tamen ſuarum membranarum adeò tenuis, laxus, atque enervis inventus eſt, ut minimè reſponderet validæ, compactæque totius corporis, & aliorum viſcerum

De Ventriculo.

ſub-

ſubſtantiæ. Deſtituebatur inſuper rugis illis, quibus interior tunica inſtruitur. Venæ quædam turgidulæ, ac varicoſæ per externam ejuſdem faciem ſerpebant. Fluitabat præterea in ejuſdem cavitate liquidum, quod ex juribus ante triduum exhibitis, & portione bilis conflatum putavimus.

De Pancreate. Pancreas mole, & colore naturam ſervabat, conſiſtentiâ tamen paulò ſolidius contrectatum fuit.

De Hepate. Hepar magnum, & parte convexa tùm colore, tùm ſubſtantiâ ſanum; cava verò alicubi ſubvirideſcens, præſertim utrinque ad ductus colydochi excurſum. *De Cyſtide fellea calculis plena.* Cyſtis fellea figurâ non piriformi, ſed ferè cylindrica, & colore non flavo, ut paſſim ſolet, ſed albo prorſus occurrit: diſſecta ſeptem lapides inæqualis magnitudinis, & quaſi cubicæ figuræ continebat, quorum qui ductui propiores erant cellulatim intra quaſdam membranas, à tartaro mucilagineo compactas, locabantur. Sed interna cyſtidis membrana, cæteroquin admodum craſſa, certis locis ſcatebat albo, & purulento fluido; neque ulla uſpiam bilis tinctura inficiebatur. Interim choledocus planè expeditus, ac liber patebat in duodenum.

De Liene. Lien tumidulus, ac mollis, ſectus friabilior detectus eſt.

De Renibus in quibus plures calculi. Renes mole quidem non admodum grandes, ſed contentis corporibus morboſi occurrerunt. Nam ſiniſter multis ubique puſillis calculis etiam in ſuperficie, ſed uno potiſſimùm lapide obſitus erat in pelvi, pondere ſexquiunciæ, qui falcatæ figuræ cum eſſet, cuſpides ſuas adigebat in glandularem peluis membranam, quæ compreſſa manavit craſſo, ac ferè purulento liquido, quo urina ab eo tempore undè turbida mingi cæpit, inficiebatur. dexteri verò renis alioquin laxa ſubſtantia multis varicibus affecta erat, cæterùm incolumis.

De Veſica. Veſica urinaria citra ullam noxam in apertum ſe dedit, interius alba adinſtar eboris. In urethra pariter nihil vitioſum deprehendimus.

De Thorace. Expedito totius abdominis examine ad peramplum thoracem gradum fecimus, cujus cartilagines ſternum cum coſtis colligantes, penè ad oſſeam conſiſtentiam pervenerant. Uncia cruenti

ſeri,

ſeri, proles intercepti longo agone in pulmonibus ſanguinis, dexteram cavitatem occupaverat.

De pulmonibus. Pulmones ſubnigris maculis extremorum vaſculorum varicibus in ſuperficie affecti apparuerunt. Siniſter lobus, quo ſanè in latere Æger diutiùs decubuerat, aliquantulum verſus dorſum nigricabat.

De Corde, ejuſque ſinubus. Cor magnum, ſed externâ ſuperficie flaccidum in amplo pericardio, multo foris adipe, intus verò aliquot unciis ſanguinei ſeri gravato, continebatur. Cavitates cordis tàm cruore, quàm polypis penitùs vacuas, validis tamen, & lacertoſis parietibus efformatas comperimus.

De Capite, cranio, cerebro &c. Tandem ad caput aſcendimus, quod apprimè rotundum, cranio duriſſimo, craſsâque menynge, vitreæ laminæ undique adplicata, atque adhærente, nobis objectum eſt. Tenuis verò menynx præter modum plenior propter lympham undique in cerebri cortice inſtar glutinis concretam unà cum liquidiori parte, quæ medullæ cavitates occupabat, in conſpectum ſe dedit. Subſtantia cerebri valida, & ſtructuræ mirabilis ſe prodidit, tàm in corpore calloſo, conſpicuis medullarium nervorum faſciculis efformato, quàm in ſepto lucido, & prominentiis omnibus. Vnum, quod ſingulare in diu melancholicis, & quietem animi à ſomno poſtulantibus, à me obſervatum eſt, videlicet glandulam pinealem viſcidulo ſero ita infarctam, ut quaſi ſepulta, ac vaginata videretur; inciſa tamen naturalem conſiſtentiam, ſed colorem aliquanto obſcuriorem exhibuit. De reliquo planè incolume offendimus nervorum principium.

Vndè ortum duxerit Excellentiſſimi Viri anorexia, ſeu potius malacia. Singula hæc, Præſulum Clariſſime, quæ ſecantibus nobis ſe ſe obtulerunt, morbi tùm ideam, tùm cauſam, quam antea conceperamus, apprimè confirmaverunt. Nam pravorum ciborum appetentia, quam malaciam diximus, & ſalubrium averſatio ab ineunte ætate connutrita, ortum ſuum habuit ex languida ventriculi texturâ; undè extitit ille languor etiam fermenti, quod tono, & validitate fibrarum glandulas comprehendentium exprimitur: quo ſicuti Æger diuturnam inediam non incommodè ferebat, ita cogebatur ab acrioribus, & exoticis cibis,

potuque frigidiori, & vini auſteritate morbidum fibrarum irritamentum arceſsere, quod illis natura negaverat: eo tamen factum eſt, ut diuturnâ contractionum violentiâ venæ evaſerint varicoſæ. Conſultiùs itaque feciſſet, Vir ſapientiſſimus ſi mihi, aliiſque ſæpè commonentibus, obaudiſſet, ac cibos potius aſſumpſiſſet concoctu faciles, qui & modicâ mole, & ſolutionis celeritate fibris, fermentiſque etsì languidulis ultro cedentes, lentè licet urgentibus fuiſſent obſecuti.

Vndè Iſchiadicæ & ictericæ affectiones ejuſdem, calculi, dyſuria, capitis dolor, & cætera profecta ſint.

Intelligis proinde, Vir Doctiſſime, ex quo fonte manaverint cùm iſchiadicæ, atque ictericæ affectiones, tùm renum, cyſtidiſque calculi, & reliqua urinarum incommoda, tùm ſurditas, virium imbecillitas, & gravativus capitis dolor, cæteraque ſymptomata, quæ Nobiliſſimum Ægrum ad exitium adduxerunt. Quanquam enim ſuccis pancreatico, ſplenico, atque hepatico optimâ craſi valentibus eſſet; nihilominus pravitates cibis ingenitas, neque in ſtomacho ſubigere, neque in cæteris chyli officinis penitus emendare poterat; quamobrem ſanguis, ejuſmodi chylo renutritus, quocunque appelleret, inſitam ſemper tenacitatem, atque acredinem ſecum deferebat. Quarè pro ætatum, locorumque, ſive partium diverſitate, diverſos morbos, ſecundum Hippocratis (*a*) monitum, efficiebat. Etenim cum ejuſdem corpus vigentibus annis propter innatum ſubtiliſſimum ſulphur æſtuaret, vegetoque fibrarum tono valeret, per id temporis ſalino-viſcidula primæ digeſtionis recrementa, utcunque ſoluta ad eas, quæ cum externo aëre commercium habent, ſuperficies validè protrudebantur. Undè crurum ulcera, & ex criſpatis referentibus vaſis, tumiditas, nec non faucium phlogoſes interdum divexabant. Poſtquàm verò per ætatem nativus cùm in ſolidis, tùm in liquidis vigor, calorque ſenſim langueſcere cæperunt; tunc quidem morbi vel in ſanguine, quemadmodum febres diuturnæ, vel in partibus prope ventres, ac viſcera potiſſimùm orti ſunt, quales fuerunt iſchiadicæ affectiones, teſtium, vel podicis varices, atque auditus gravitas. Aucto deinde ſuccorum lentore, & lymphâ ad naturam mucilaginei tartari redactâ,

Vndenam crurum ulcera & faucium flogoſis in juventa.

(a) *Lib. de Flat. n. 4.*

redactâ, tartareas pariter concretiones in loculis viſcerum, in quibus minimus eſt impetus, produxit: quamobrem icteritiæ ab hepatis obſtructionibus, & calculi tàm in cyſti fellea, quàm in renibus à ferruminatis tartari particulis ſuccreverunt, quorum ſanè expulſio tandiu per urinæ vias obtenta, & conſervata fuit, donec motricium, ac circumpellentium in renibus fibrarum energia eorundem repugnantiam valuit ſuperare. Sed inducta in iiſdem propter ſenium hebetudine, nil mirum ſi (quod paſſim contingit) tubulis, ac pelvi præſertim inhæſerunt, grandioreſque paulatim facti adoleverunt in lapidem, qui ſuis poſtea cuſpidibus glanduloſam pelvis tunicam ſemper irritando, puriformis liquidi, quo turbidum lotium reddebatur, perpetuam ſecretionem promovebat.

In mictu ſanguinis non ſola renum ſubſtantia, ſed vaſa quoque ipſa laxantur.

In ea verò tùm varicum, tùm flaccidi dexteri renis obſervatione gratiſſimum nobis fuit, ſi ſummo in mærore quidquam gratum eſſe potuit, quod rem animadverterimus, quam ſibi inobſervatam fatetur lumen illud Anatomiæ Bartolomeus Euſtachius, (*a*) ſcilicet in ſanguinis mictu non ſolam renum ſubſtantiam, ſed ipſa quoque vaſa dilatari, & laxari; quod multò clariùs ſuperioribus menſibus in Marchione Riario Urbis Senatore, qui diuturno uſque ad mortem cruento lotio cum veſicæ lithiaſi laboravit, deprehenderamus; ut propterea idem Anatomicorum doctiſſimus jure exclamaverit - *nihil ad Medicorum eruditionem conducibilius eſſe, quàm morborum cauſas in ipſis mortuorum reſeratis cadaveribus explorare.*

Qua de cauſa lotium turbidum factum ſit.

Inde autem factum conjecimus, ut lithotomi incuriâ veſicæ collo rudiùs per candelam contrectato, nunquam deinceps renalis hæmorrhagia, ſed lotium duntaxat turbidum apparuerit; quod ſcilicet irritato uno extremo fibrarum faſciculo, qui quaſi per nodum cum ſphinctere colligatur, illicò alterum principium, quod in ſiniſtram pelvim diſtenditur, & coit in renem, contractum, & corrugatum fuerit, eaque propter grandior calculus ibidem jam contentus, penitius membranæ glanduloſæ adactus fuerit, ac perpetuo ſtimulo puriformem ſuccum (turbidæ urinæ cauſam)

Aaa 2 perinde

(a) *In Tract. de Renib. cap. 45.*

perinde ut ipſa turunda ab ulceribus elicuerit. Contra verò in dextero rene, ubi nullus calculus, eadem contractio varicum oſcula conſtipavit, ac proinde ſanguineam mictionem prohibuit, ſolâ ſuperſtite, quæ emendari non potuit, viſceris laxitate.

Lethalis ægritudinis origo ex decubitu melancholico intra cranium.

Reliquum eſt, ut poſtremæ lethalis ægritudinis originem ex diſſectione etiam ſupremi ventris eruamus. Quanquam enim peccata in victu, dein exiguæ etiam ſuppurationes in cyſti fellea aliquid ſemper in ſanguinem infunderent, quo tùm fœdus corporis habitus, tùm febris aleretur; præcipuum tamen malum in decubitu melancholico intra cranium ſitum erat; ubi partim ex languore fibrarum cerebri, & membranarum ejus ob animi pathemata, quo ad remittendum ſanguinem, & lympham minus erant idoneæ, partim ex quaſi connato eorundem liquidorum lentore, undè ipſa ad excurrendum ferè inepta reddebantur, neceſſe fuit, ut ſucci ſubſiſtentes in gluten ſenſim, atque ubique cogerentur, donec omni obſtructo etiam ad præcordia ſpiritibus aditu, animalis, vitaliſque motus omnis cum apoplecticâ ſyncope interierit.

Cur cordis ſinus vacui, ventriculus autem hauſto ante triduum liquore abundaret.

Quod autem Cordis cavitates omnino vacuas; ſtomachum verò contra multo fluido, ante triduum hauſto, etiam tunc refertum invenerimus; etsì utrunque rarum ſit phænomenon, nobis tamen nullum faceſſit negotium recolentibus præcordia D. Horatii validiſſimis fibris; ventriculum è contrario imbecillibus à natura fuiſſe contexta. Quamobrem facilè contigit, ut moles ſanguinis, quæ ob largam craſſioris lotii copiam, & alimoniæ penuriam decurſu morbi valdè imminuta fuerat, per venas refluens, à cavis cordis muſculis alioquin robuſtis nullo labore propelli potuerit, vel per id temporis, quo animalibus viribus ſenſim deficientibus, reſpiratio quoque paulatim defecit; undè fluidiſſimus tantummodò cruor, qui per cavam exiguâ duntaxat copia reducebatur, non fuit impedimento, quominus ultimis vitæ momentis à ſuperſtite cordis vigore ſuos extra ſinus urgeretur. Aliter verò ſe res habuit in ſtomacho, qui ſuâpte naturâ languidus, & multo magis prope agonem iners, & piger, exhibitum, quaſi per aſſidentium vim, triduo ante mortem juſculum,

culum, impotentiâ circumpellendi, retinuit: conſuetum quippe eſt poſtrema alimenta, etiam apud illos, qui ventriculo valent, modò apoplexiâ corripiantur, poſt ſeptimum quoque diem protinus cruda, vel evomi, vel in illorum extiſpiciis intra ſtomachum deprehendi. Adeo verum eſt, primam coctionem ob influxum præcipuè animalium ſpirituum inchoari ſimul, & perfici.

Funebris pompa deſcriptio.

Poſtquam ſatis, Clariſſime Præſul, noſtris obſervationibus, & ſtudiis factum fuit, unguentis delibutum, atque conditum cadaver, ſublimi in lecto ſummo mane humeſcentibus confluentium oculis expoſitum eſt. Ampliſſima Ædes lugubri apparatu, pompâque mortuali, ſuffixis pro tempore imaginibus, veliſque admirabili varietate, atque eleganti opere dependentibus, ornabatur; cerei propè innumerabiles confertiſſimi collucebant. Altaria continenti Sacrificiorum celebritate frequentabantur, & Clericorum precibus, pſalmiſque laquearia perſonabant. Solemni ſacro per Athenarum Archiepiſcopum Corradinum facto, ingens Præſulum, ac Patriciorum numerus interfuit. Funebris oratio ob modeſtiam Principis nulla eſt habita, ſed quæ cum lacrymis extabat in ore omnium triſtitia, dum alter alteri virtutes, & merita defuncti commemorabat, quâvis facultate oratoris facundior ad laudem erat.

Simul omnes Eminentiſſimi Cardinales à S. Sanctiſſimo Patre ad Purpuram evecti, condixerant funeri ſe adfuturos. Pontifex tamen moderationis tenaciſſimus, ne memoriam quidem extincti Fratris ſingulari illo honorificentiæ teſtimonio permiſit ornari. Quamobrem ut Pontifici pariter morem gererent, & grati animi ſignificationem non prætermitterent, unuſquiſque ſuis in Titularibus Eccleſiis ſolemni ritu parentalia celebravit; quo ſervatus honoris modus, & multiplicata defuncto ſuffragia. Eò uſque virtuti etiam in terris proſperè omnia ſuccedunt; & gloriæ neglectus in ampliorem gloriam evadit.

Honores Defuncto habiti ab omnibus civium ordinibus.

Inter univerſa Urbis Templa, & Regularium ordines hactenus funeralibus officiis certatur, & piis mortui manibus pax imploratur more majorum. Nos verò, quotquot ab intimo Pontificis

cubiculo ſumus, Viro incomparabili, quem veluti Patrem obſervabamus, colebamuſque, magnifico cenotaphii apparatu, ſacriſque celebrioribus in proximum diem XXIII. labentis Februarii, ab illius interitu trigeſimum, juſta ſolvenda paramus. Ita religioſiſſimi Viri, Clariſſimi Patricii, Parentis Optimi, & Sapientiſſimi Hominis partibus functus eſt Horatius Albanus, qui nominis celebritate totam proculdubio adæquabit poſteritatem, utinam inuſitata virtutum ejus exempla imitaturam: neque enim ipſe quem imitaretur in omnibus fortè Pontificum Familiis invenit. Nunquam certè hactenus vel audivimus, vel legimus, viventis Pontificis germanum Fratrem nihil ſibi ex fraterna poteſtate ſumpſiſſe; immo à publicis, alieniſque negotiis non ſolùm abſtinuiſſe, verum etiam modeſtiori habitu, comitatu, conſuetudine, atque omnibus officiis ſe continuiſſe, poſtquam Clemens XI. in ampliſſima Sedis Apoſtolicæ Majeſtate conſedit, quàm antea in privata Albanæ Gentis fortuna fuiſſet. Omnibus aſſurgere, humaniter ſingulos conſalutare, nullo diſcrimine conditionis cunctos amplecti, iis conſtanter obluctari qui honorificentiùs juremerito illum accipere niterentur. Nemo exterorum demiſſius coram Principe agebat, nemo religioſius cavit, ne rogando importunus S. Summo Patri, ac moleſtus eſſet. Quem autem putas Magiſtratum, quod munus, quos honores, illo ſublato, conferendos eſſe relictos? Haud facilè credent poſteri, cum in Regina Orbis Roma vix probus Civis decedat, quin, petitorum ad munera vacantia ſollicitam excitet contentionem: Horatium Principi conjunctiſſimum ſimul, & clariſſimum morte obitâ non Magiſtratum, non munera, non honores aliis deferendos, ſed ſolam moderationis eximiæ famam ab omnibus commendatam reliquiſſe. Tantarum autem virtutum à Deo Opt: Max: etiam in hoc vitæ curriculo præmium tulit; nihil enim ipſi defuit ad plenam ſapientis animi lætitiam. Nam illi datum eſt propitio Numine, ut Fratrem ſuum longævi imperii ſpatio glorioſiſſimè regnantem, & proſperâ valetudine utentem videret, ſibique morienti aſſidentem, ac benedicentem; ut maximum natu Filium Annibalem per ſtudiorum, & negotiorum

Defuncti laudatio.

rum ſtadia diu exercitum, & probatum, toto Orbe plaudente, ad Purpuram evocatum, ejuſque decumbentis ſupremam benedictionem flexo genu cum fratribus implorantem complecteretur; ut honeſtiſſimos, & univerſis acceptiſſimos Filios Carolum, & Alexandrum probitatis potiſſimùm, & humanitatis hæredes haberet; ut nullum denique non experiretur amore, ac benevolentiâ devinctiſſimum.

Sentis itaque, Præſul, Philoſophicis non minus, quàm ſacris ſtudiis Celeberrime, quantum uno in homine amiſerit Roma, & quanto jure ſibi ereptum Aula defleat; ego verò, qui illius gratiâ, & patrocinio præ cæteris perfruebar, dolori meo ſolamen invenire non poſſim. Quanquam firma Pontificis incolumitas, Cardinalis Albani, & Fratrum virtus reparandam jacturam polliceantur. Vale.

Romæ Idibus Februarii MDCCXII.

JOANNI MARIÆ LANCISIO
Intimo Cubiculario, & Archiatro Pontificio.

PHILIPPVS A TVRRE EPISCOPVS ADRIÆ.

VIRORUM Principum mors tùm præcipuè acerbior & luctuoſior eſſe ſolet, cum illi ſummo in loco poſiti, quàm minimum de fortuna ſua ſumunt, & modum vitæ ſuæ non amplitudine dignitatis, ſed moderatione animi, & manſuetudine definiunt. Nam qui eos intuentur ita de felicitate ſua ſentire, ut ſe quodammodo non ſentiant, tunc maximè dignos eos arbitrantur, qui in ejusmodi bonis quàm diutiſſimè conſiſtant; quibus eos bonis, & felicitati præpropero fato, atque immaturo ereptos cum vident, lamentationibus & luctu complent omnia; tanquam judicio ſe fruſtratos ſuo, & votis dejectos eſſe intelligerent. Hæc facies, hic ſenſus Romanæ Vrbis fuit, cum Horatium Albanum vitâ exceſſiſſe cognovit. Ille enim Sanctiſſimi Pontificis Clementis XI. Frater, qua cognatione in rebus humanis nulla excelſior eſt, nullum ad jucundam cum ampliſſima fortuna ſocietatem commodius vinculum; ita tamen cum hac ſublimi vitæ ſuæ conditione egit, ut ſanguinis jura omnia amore, pietate, & benevolentia erga fratrem Sanctiſſimum tueri vellet, de ejus majeſtate, potentia,

potentia, ac imperio nihil ſibi vellet adſciſcere. Ita major Fratre Pontificis viſus, dum Fratris auctoritate, quæ ſumma olim & prævalida erat, uti noluit: & dum ſimilis privato fuit, ſtudiis populi, & favore hominum ſupra omnem Principatus ſortem evectus eſt. Quæ verò ejus modeſtia, quæ facilitas animi, & civilis modus, quanta in omnes humanitas, atque inclinatio voluntatis, adeundique, ac agendi licentia, & propemodum demiſſio dignitatis, quæ tamen dignitas naturæ neceſſitate excelſiſſima erat, & cum rerum omnium principe conjunctiſſima! Quibus ille virtutibus, aliiſque maximis, & innumeris, quas ego dum præſens Romæ eram, & cæteri omnes in unius animo confertiſſimas ſuſpexere, cumulatus, ornatuſque, ita Urbem, quæ raro diuturni in Viros Principes amoris eſt, ad ſe rapuit, & perpetuâ in benevolentia continuit; ut nemo unus eſſet, qui Horatium Albanum non optaret diù vivere, in cujus vita Fraternam amplitudinem omnes eſſe ſcirent, nemo agnoſceret. At ubi funeſtiſſimo ejus mortis caſu ſpes ſuas, ac vota intercidiſſe Roma vidit, in omnem mœroris ſignificationem effuſa, templa, vias, fora continenti luctu, & quæſtibus implevit: non optimates, non populus, non plebs æraria à Lacrymis temperare: omnis ordo, omnis ætas Principem pientiſſimum, parentem ſuum, & virum, penè dixerim, dignatione parem lamentari, appellare.

Hanc Civitatis mœſtiſſimæ ſpeciem pervagatus rumor ad nos tunc detulit; meque animo revolventem acerbiſſimam ſortem in communionem doloris advocavit; cum tu Illuſtriſſime Vir, ſpectaculum illud moleſtiſſimum ipſis etiam oculis ſubjeciſti. Vidi enim in epiſtola tua elegantiſſima, eloquentiæ coloribus, quanquam pallido mortis afflatu corruptis, vidi expreſſam ſquallentis Urbis imaginem, elatum funus, parentalia inſtructa, pias cæremonias, omnemque triſtiſſimi apparatus ordinem, & feralem pompam. Inter quæ publici luctus argumenta cum me ad lacrimas commoveri perſentirem, alia in parte ad mœroris levamentum contemplabar Pontificem ſummum, atque optimum, in poſtremos fraterni oris anhelitus incumbentem; piiſque pre-

cibus omnem mortalitatis labem expiaturis, cœlo inferentem felicem animam: & tres præterea filios intuebar paternis adhortationibus intentos, conſtantiæque, & pietatis in ſummo rerum articulo exemplis confirmatos. Quo aſpectu ideo recreabar, quod illi terras deſerenti nullum aliud accidere potuiſſe majus ſolatium reputabam, quàm ut Fratrem maximum, atque ſanctiſſimum, liberoſque ſpectatiſſimæ indolis per ſe incolumes florenteſque relinqueret. His verò etiam virtutes ampliſſimas perpetuâ imitatione cumulandas, tanquam hæreditatis jure tradebat; ut Patrem non vultu, non cognatione, ſed ſimilitudine morum referrent. Quos inter Annibalem admiramur, qui poſt emenſum ſtudiorum curriculum, florentibus adhuc annis graviſſimæ Legationi impoſitus, cum magna Germaniæ parte peragrata Pontificiam majeſtatem circumtuliſſet, & ſplendore laudis Provincias, urbeſque quamplurimas imbuiſſet, utpote per longum tirocinium, amplioribus ſtipendiis jam maturus, inter Purpuratos Principes cooptatus eſt. Scilicet Clemens XI. qui in ſumma rerum poteſtate ſanctiora ſemper exempla ſectatur, ipſe aliquandò exemplum futurus, ſummam Dignitatem noluit eſſe ſanguinis acceſſionem, ſed virtutis auctoramentum, & meriti. Porro feliciſſimus hujus Purpuræ natalis eo fermè tempore contigit, quo Princeps optimus in extremo vitæ diſcrimine verſabatur. Quod equidem divino conſilio factum putaverim: nimirum ut Parentis imminentem jacturam honor filio additus veluti compenſaret: atque hinc intelligeret Cardinalis Albanus quanta ſit ea dignitas, & quàm magnis, graviſſimiſque rectè factorum documentis ſuſtinenda, quæ re ante omnes ſibi cariſſima, atque ipſis paternis virtutibus fuerit æſtimata.

Ut verò me conferam ad eam epiſtolæ tuæ partem, in qua ſeriem & ordinem malorum, quibus egregius Princeps longâ corporis ægritudine afflictatus eſt, accuratâ, & eruditiſſima narratione perſequeris; illud ſanè, pace tuâ dixerim, ex Artis tuæ præſcriptione ſuſceptum argumentum maximo cum noſtro periculo agis. Niſi enim doctrinæ tuæ luminibus, & facundiæ lenociniis abductos aliò nos raperes, & veluti à doloris ſenſu remo-

 veres,

veres, quot feralis morbi articulos, quot vices deſcribis, tot acerbiſſima recordationi noſtræ vulnera inſerres. Quare inter has mœroris inducias licuit mihi locum hunc epiſtolæ tuæ percurrere, in quo momenta ſingula diutini morbi, & recurrentia identidem pravi habitus phænomena enarras, & ad criterium medicum expendendo promptis ex therapeuticæ fontibus ſubſidiis foves. Et ſi vita illa immortalitate digniſſima ab ingruentium malorum impetu dexterâ ullâ defendi potuiſſet, certè iſthac tuâ defenſa fuiſſet. Tu enim, qui apud Principem *Comitivæ Archiatrorum honore decoraris*, præclaram hanc dignitatem ita ſcientiâ, doctrinâ, & rerum uſu amplificas, *ut inter ſalutis Magiſtros ſolus habearis eximius*; ut verbis Caſſiodori lib. 6. Epiſt. ſeu Form. 19. & officium tuum, & meritum complectar. Porrò hoc unum optamus, & à Deo petimus, ut Artem hanc tuam, divino inſtinctu & ductu, feliciſſimè, ut facis, diù impendas in tuenda ea vita, quæ cœlitus nobis demiſſa rerum omnium inter mortales proxima eſt cœlo; & in cujus incolumitate chriſtiani orbis univerſi felicitas continetur. Ita, quoniam Horatius Albanus, omni tua ope & induſtriâ nequicquam enitente, è Romæ ſinu, & amplexibus avulſus eſt, ſervet nobis idem Deus Opt. Max. Sanctiſſimum Fratrem, atque annos, quos illi mors immatura abſtulit, Clementi XI. ultra ſtatutum vitæ terminum jucundiſſimos addat. In eo cum amiſſi Principis vultum contemplamur, omnia ferè doloris argumenta videmur conſumpſiſſe: illud unum tantæ cladi opponimus, eoque ſoſpite alia non quærimus acerbiſſimi caſus ſolatia: Hunc denique nobis Pontificem in tanta temporum calamitate poſtulamus, qui magna poſſit prudentiæ, conſtantiæ, & fortitudinis exempla adverſis rebus objicere, & demum, cedente fortunâ virtuti, longiſſimam ſibi, & Reipublicæ moliri tranquillitatem.

Ad hæc ſpes noſtras, & vota dum excitamus, gratias tibi, Clariſſime Lanciſi, & ago, & habeo maximas, quod me potiſſimum delegeris, ad quem tuas illas abſolutiſſimas literas mitteres, judicioque tuo exornaveris, & auxeris. Tuos profectò ingenii fœtus ſuſpexi ſemper, & colui, quantum mihi de rebus

ab inſtituto meo alienis judicare fas eſt; ſed hunc maximè etiam cum admiratione perſequutus ſum, in quo tàm multos, tam præclaros ſcientiæ Medicæ locos complecteris; ut quæ in unius hominis tractanda cura præcepta ſaluberrima, & accuratiſſimas obſervationes accumulas, ea ſint in poſterum plurimorum incolumitati profutura. Perge igitur artem hanc tuam nobiliſſimam, & cœlo olim dicatam excolere, & promovere, ſcriptiſque tuis celeberrimis, & Medendi ratione, & uſu fac nobis Medicos tui ſimiles, vel ſi hoc ſperare vix liceat, doctrina, & experientiâ tibi quàm proximos. Nam quotidiè turba Medicorum erumpit, qui imperitiâ ſuâ, & audaciâ *animas noſtras negotiantes*, ut ajebat Plinius lib. 24. cap. 1. facultatem eximiam undique fœdant, & in convitium vertunt; novamque Philoſopiam, quæ noſtro hoc ſeculo omnem propè naturam adhuc deliteſcentem in dias luminis oras eduxit, ſe profeſſos jactantes, mirè eam proſtituunt, infamantque, qui enim ex Indice quopiam, vel Lexico ſonare didicit ſales fixos, & volatiles, alkalim cum acido acuminato pugnantem, ſulphur ramis infenſum, vel fermenta, & balſamicam virtutem, ſolidorumque, & liquidorum æquilibria, elaſticam vim, & fibram motricem, mechaniſmum, & potentiarum momenta, preſſionemque aëris in noſtra corpora agentem; & qui Galenum, uti loquaciſſimum, & nullius frugis, magis audacter damnare novit, & inſolentius Ariſtoteli inſultare, quos nec legit unquam, nec à limine ſalutavit, is auctoritatem ſcientiæ ſe habere, & gravi ſupercilio in vitas noſtras impunè graſſari jus, faſque ſibi eſſe putat. Sed hæc extra meas oleas, fortaſſe non extra veritatem. Hoc demum abs te peto, ut quantum tu es apud me in honore, ac nomine, tantùm mihi de tua benevolentia tribuas. Vale, & alios fac valere.

Rhodigio Nonis Martiis MDCCXII.

L+L9 1225

A. Lic
Bot. Gen
Path. Archaeol.
Archaeol.
Bot. Anat
Anat. Spec
Physiog
Parasitol Med
Chem.
Physiol
Anat. Gen
Med. Ed
Path. Infect
Veterin
Path. Fev
Rome Spec
Path.
Dentk
Assaltus